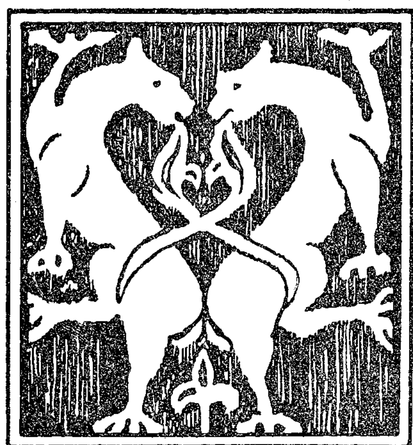
Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν

Ἔτος Θ΄

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

Ἀθῆναι 1932

ΤΥΠ. "ΕΣΤΙΑ„ 5941

ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

Ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οὕτω καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐσπούδαζον περὶ τὴν θήραν· ἀπόδειξις οὐ μόνον αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι τῶν μεσαιωνικῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπανειλημμέναι καὶ ἐπίμονοι συστάσεις τῶν τε πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλων ἀνδρῶν περὶ ἀποχῆς τῶν νέων, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν θεάτρων καὶ τῶν ἀγώνων τῶν ἵππων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν κυνηγεσίων.

Ἐκυνήγουν δὲ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν οὐ μόνον οἱ ἄνδρες τοῦ λαοῦ, κέρδους ἕνεκα, ἀλλά, χάριν διασκεδάσεως, εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι καὶ βασιλεῖς, κατὰ συνήθειαν πιθανώτατα ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας κληρονομηθεῖσαν καὶ μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς ἡμετέρας αὐτοκρατορίας διατηρηθεῖσαν.

Καὶ ἐν ᾧ ἡ ἀγάπη τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸ κυνήγιον ἦτο τόσον μεγάλη, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορίαι εἶναι ἐπαρκεῖς· ἔχομεν μὲν παλαιοτέρας τινὰς ἐκφράσεις θήρας, ὡς εἶναι ἡ τοῦ σοφιστοῦ Λιβανίου «θήρας ἔκφρασις» [1], συστηματικαὶ ὅμως πληροφορίαι, διὰ τὴν παλαιοτέραν τοὐλάχιστον Βυζαντινὴν περίοδον, σπανίζουσιν. Ἀφ᾿ ἑτέρου καὶ τὰ σχετικὰ μνημεῖα εἶναι πενιχρά [2].

Εἰς ταῦτα ἂς προστεθῇ ὅτι δὲν σῴζονται ἱστορημένα εὐγενῶν ἢ βασιλέων ἀνάκτορα, ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ὁποίων γνωρίζομεν ὅτι, μετὰ τὴν εἰκονομαχικὴν μάλιστα περίοδον, διὰ ψηφιδωτῶν παριστάνοντο σκηναὶ θήρας, μειονέκτημα, ὅπερ ἐν μέρει δύνανται ν᾿ ἀναπληρώσωσι περιγραφαί, οἵα ἡ παρὰ Νικήτᾳ Χωνιάτῃ, ὅστις λέγει περὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ ὅτι, ἵνα κοσμήσῃ τοὺς τοίχους τῶν πολυτελῶν οἰκημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρε παρὰ τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα «εἰς τὰ πρὸ τῆς βασιλείας ἔβλεψεν ἔργα· καὶ ἦν ἱππηλάσια καὶ κυνηγέσια ζωγραφούμενα, κλωγμὸς πτηνῶν, θωϋσμὸς κυνῶν,

[1] Τόμ. 4 σ. 1064 καὶ 1065 (ἐκδ. Reiske). Βλέπε καὶ τοῦ Χορικίου, ἢ μᾶλλον τοῦ Βασιλάκη, Ἔκφρασιν εἰκόνος ἐν τῇ πόλει τῶν Γαζαίων κειμένης (Mai, Spicilegium Romanum 5.430).

[2] Σκηναὶ κυνηγίου παριστάνονται ἐπὶ μεταλλίνων κανίων τῆς ἐκκλησίας, θήρας δὲ λαγωῶν ὑπὸ ἱεράκων ἐπὶ θωρακίων, τὸ τελευταῖον ὅμως θέμα κατήντησε μᾶλλον διακοσμητικόν. Σκηνὴν θήρας κατὰ τὸν ΙΒ΄. ἢ ΙΓ΄. αἰῶνα ἐπὶ προστομιαίου ἐδημοσίευσεν ὁ Α. Ὀρλάνδος, Προστομιαῖον τοῦ μουσείου Ἡρακλείου (Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τόμ. Θ΄. (1924-25), σ. 190. Βλέπε καὶ σκηνὴν θήρας ἄρκτου ἐπὶ Βυζαντινοῦ κιονοκράνου δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Traquair ἐν τῷ British School Annual 1908-9 σ. 203.

ἐλαφηβολίαι καὶ λαγοῦ θηρεύσεις καὶ χαυλιόδους σῦς διακοντιζόμενος καὶ ζοῦμπρος διελαυνόμενος δόρατι καὶ βίος ἀγροικικὸς καὶ σκηνίτης καὶ ἑστίασις ἐκ τῶν θηρευομένων σχέδιος καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος μιστύλλων αὐτοχειρὶ κρέας ἐλάφειον ἢ κάπρου μονάζοντος καὶ ὀπτῶν περιφραδέως πυρὶ καὶ τοιαῦθ' ἕτερα»[1].

Ἡ ἀγάπη τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸ κυνήγιον, διδόντων πολλάκις τῶν βασιλέων τὸ παράδειγμα, ἐνταθεῖσα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν[2], συνεχίσθη ἐπὶ τῆς τῶν Παλαιολόγων, ὡς, πλὴν ἄλλων, πιστοποιοῦσι πρῶτον αἱ πολλαὶ σύγχρονοι ἐκφράσεις κυνηγίων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ προσήκων θὰ γίνῃ λόγος, καὶ δεύτερον τὰ διάφορα ἱερακοσόφια, ὀρνεοσόφια καὶ κυνοσόφια, ἐν οἷς γνωστότατα τὰ φερόμενα ἐπ' ὀνόματι Δημητρίου τοῦ Κωνσταντινουπολίτου τοῦ ἀκμάσαντος ἐπὶ Μιχαὴλ Η'. τοῦ Παλαιολόγου.

Ἐπὶ τῶν κειμένων τούτων στηριζόμενος πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ πληροφοριῶν, ἃς σύγχρονοι καὶ οὐχὶ πολὺ τοῦ ΙΒ'. αἰῶνος παλαιότεροι συγγραφεῖς παρέχουσι, βοηθούμενος δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ διαφόρων εἰκόνων χειρογράφων[3], ἀφ' ἑτέρου δὲ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ καὶ σήμερον ἐν τῷ κυνηγίῳ συνηθιζόμενα, θὰ προσπαθήσω νὰ δώσω εἰκόνα τοῦ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων κυνηγετικοῦ βίου.

Κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς ἐποχὴν ὁ διατρίβων περὶ τὴν θήραν, ἥτις ἐκαλεῖτο κυνήγιν[4], ὠνομάζετο κυνηγός, πρὸς δὲ καὶ πουλλολόγος[5], ὅταν ἰδιαιτέρως περὶ τὴν θήραν πτηνῶν ἠσχολεῖτο, ἐν Κύπρῳ δ' ὁ αὐτὸς καὶ πουλλάρις[6].

Μετέβαινε δ' εἰς τὴν θήραν εἴτε εἷς καὶ μόνος τὰ ἀναγκαῖα πτηνὰ καὶ κύνας πολλάκις ὁδηγῶν, εἴτε καὶ πολλοί, ὁσάκις ἐγίνετο κυνήγιον μεγαλυτέρων πτηνῶν ἢ ζῴων ἢ ὠργανοῦτο ὑπὸ πλουσίων ἢ βασιλέων, οἵτινες προσεκάλουν καὶ φίλους, ἵνα μετάσχωσι τούτου[7]. Ὅτι δὲ μεταξὺ τῶν παρακολουθούντων ἦσαν καὶ γυναῖκες κἄποτε, μαρτυροῦσιν οἱ συγγραφεῖς[8].

[1] Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις 433. 13 ἑξ.

[2] Ὅτι ἡ θήρα ἦτο τῶν συνηθεστάτων κατὰ τὸν ΙΒ'. αἰῶνα δηλοῖ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, δι' ὧν λέγει (774.24) «ὅτι δὲ τὸ κυνηγετεῖν σπουδαιότατον ἦν *καὶ* τοῖς παλαιοῖς... ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν δεδήλωται».

[3] Πολλαὶ τῶν εἰκόνων, μ' ὅλον ὅτι εἶναι τοῦ δεκάτου ἢ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἀναγόμεναι εἰς παλαιότερα πρότυπα, ὡς αἱ ἐκ τῶν κυνηγετικῶν τοῦ Ὀππιανοῦ, ἐν τούτοις ἀποδίδουσιν ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων συνηθιζόμενα.

[4] Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Ποίημα παραινετικὸν στίχ. 122 (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σ. 6).

[5] Πβ. καὶ τὴν μεσαιωνικὴν παροιμίαν ἁλιοῦ καὶ πουλλολόγου ἄδηλος ὁ βίος, ἥτις νῦν ἐν Καρπάθῳ λέγεται· πουλλολόος καὶ ψαρᾶς ἐρημιὰ σπιτιοῦ.

[6] Ἔπιθι τὰς Ἀσίζας τῆς Κύπρου Α'. κεφ. σμδ'. (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. σ. 200.20.).

[7] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντινὰ Χρονικὰ 12. 79. 82. 97).

[8] Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ, Ἱστορ. 1.44.10.

Διῃροῦντο δ' οἱ μετέχοντες τοῦ κυνηγίου εἰς τοὺς κυρίως θηρευτὰς καὶ εἰς τοὺς βοηθοὺς αὐτῶν[1], οἵτινες ἦσαν ἢ δοῦλοι ἢ οἰκέται ἐξησκημένοι ἢ καὶ ἄνδρες ἐλεύθεροι[2]. Καὶ πάλιν ἰδιαιτέρως ἐκ τῶν ὑπουργούντων ὁ μὲν ἦτο κοιταστής[3], παρετήρει δῆλα δή, ἂν φαίνεται καὶ ποῦ ὑπάρχει θήραμα, οἱ δὲ παγανευταί, ἀνιχνευταὶ δῆλα δὴ τῶν ἐντὸς θάμνων ἢ κοιλοτήτων κρυπτομένων θηραμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπεμάκρυνον δι' ἤχων καὶ συριγμῶν[4], ἄλλοι σκυλλαγωγοί, ἄλλοι παιδαγωγοὶ εὐγενῶν ὀρνίθων, ἱερακάριοι καὶ πετριτάριοι καλούμενοι, ἄλλοι προγυμνασταὶ τῶν ἀετιδέων τῶν μὴ ἐμπείρων ἀκόμη τῆς θήρας καὶ τέλος ἄλλοι παρδαλαγωγοί, διότι, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, καὶ διὰ παρδάλεων ἐγίνετο θήρα[5].

Ἄς λεχθῇ δ' ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὰ βασιλικὰ κυνήγια παρηκολούθουν τὸν βασιλέα, πλὴν ἄλλων, οἱ λεγόμενοι σκυλλομάγγοι[6], οἱ κατὰ τοὺς συγγραφεῖς «τοὺς θηριομάχους καὶ ἰχνηλάτας ἐφέλκοντες κύνας»[7], ὧν προΐστατο ὁ πρωτοκυνηγὸς «ὁ κυνηγετικῆς τακτικῆς ἐπιστάτης»[8], ἔτι δὲ καὶ οἱ ἱερακάριοι ὑπὸ τὸν πρωτοϊερακάριον, ὅστις εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν θηρευτικῶν ἱεράκων καὶ τὴν διοργάνωσιν τοῦ δι' ἱεράκων κυνηγίου[9].

Οἱ ὁμαδικῶς λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν θήραν ὤφειλον, προτοῦ ἀρχίσῃ τὸ κυνήγιον, νὰ βαδίζωσι κατὰ τάξιν καὶ σιωπῶντες, ἂν δέ τις ζωηρότερος

[1] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔνθ' ἀν. 12. 79. 82.

[2] Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστολ. 34 (Σ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20.37).

[3] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (ἐν Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. ἱστορ. 2. 503. 13. 30, 505. 9 ἔκδ. Hercher). Ὁ κοιταστὴς λογίως ἐλέγετο σκοπεύς. «Καὶ δή ποτε πρὸς θήραν ἐξελθόντι ἐπεὶ ὁ σκοπεὺς ἀπήγγειλεν ἀγέλην ἐλάφων οὐ πόρρω νέμεσθαι». Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου, (Anal. Boll. 3. 68. 11).

[4] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ' ἀν.

[5] Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν (Annuaire de l'Association 6. 48.). Βλ. καὶ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 688.15.

[6] Γεωργίου Κωδινοῦ, Περὶ τῶν ὀφφικιαλίων 39.9. Mango, κατὰ τὰ Ἑλληνολατινικὰ μεσαιωνικὰ γλωσσάρια, ἐλέγετο ὁ κυνοτρόφος.

[7] Ἰωάννου μοναχοῦ ἀρχιδιακόνου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Βάραν 6 (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἀνέκδοτα Ἑλληνικὰ παράρτ. Φιλ. Σύλλ. Κωνστ. 16.44).

[8] Γεωργίου Κωδινοῦ, Ἔνθ' ἀν. Μανουὴλ Φιλῆ, Στίχοι 1 (σ. 101 ἔκδ. Miller). Ὁ πρωτοκυνηγός, κατὰ τὸν Κωδινὸν (ἔνθ' ἀν.), ἂν συνέβαινε νὰ αἱμαχθῇ κατὰ τὴν θήραν φόρεμά τι τοῦ βασιλέως, τὸ ἐλάμβανεν ὡς δῶρον.

[9] Γ. Κωδινοῦ, Περὶ τῶν ὀφφικιαλίων 40.6. Τὰ φορέματα τοῦ πρωτοϊερακαρίου, ὅστις ἔφερεν ἐπὶ τῆς ζώνης χειρόρτιον «ἔχον περὶ τὴν τῆς εἰσόδου ἄκραν ἐρραμμένον μαργέλλιον ὑφαντὸν ἔχον ἀετοὺς ὀξέους (= κοκκίνους) περιγράφει ὁ Κωδινός, Ἔνθ' ἀν. 24. 9. 21.

προεπήδα, τότε ἀνεκαλεῖτο εἰς τὴν τάξιν ὑπὸ τοῦ ἐπόπτου, ὅστις οὐχὶ σπανίως μετεχειρίζετο καὶ τὴν ῥάβδον [1].

Ἄλλοτε οἱ κυνηγοὶ ἐβάδιζον στοιχηδόν, μικρὸν διάστημα ὁ εἷς τοῦ ἄλλου ἀπέχοντες, ὥστε οὔτε νὰ ὁμιλῶσι πρὸς ἀλλήλους, ἐν ἀνάγκῃ δὲ ν' ἀλληλοβοηθῶνται. Ἄλλοτε ἀπετέλουν κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὤθουν τὸ θήραμα [2], καὶ ἄλλοτε, κατὰ τὴν θήραν γεράνων, διῃροῦντο εἰς τέσσαρας ὁμάδας «ὡς ἀπὸ τετραγώνου τὰς γεράνους κυκλώσοντές τε καὶ ὑπαντιάσοντες» [3], ἄλλοτε τέλος διεσπείροντο «ἄλλος ἀλλαχοῦ κατὰ ζήτησιν, ὧν ἤθελον» [4].

Οἱ κυνηγοὶ «τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενοι» ἐξήρχοντο πρὸς θήραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ μικρὸν τῆς νυκτὸς διαυγαζομένης [5] ἤ, κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ νύκτα μὲ τὴν σελήνην [6], ἔφερον βραχέα φορέματα, διὰ νὰ κινῶνται εὐχερῶς, ἦσαν τὴν κεφαλὴν ἢ ἀκάλυπτοι ἢ ἐφόρουν κωνικὸν σκοῦφον [7], ἔφερον τόξον, κατὰ δὲ τὴν ὀσφὺν πρὸς τὰ ἀριστερὰ φαρέτραν μὲ βέλη [8], ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἐξηρτημένην μάχαιραν ἢ ξιφίδιον [9], πρὸς φόνον λαγωῶν ἢ συλλαμβανομένων πτηνῶν, οὐχὶ σπανίως μάστιγα, ἵνα διὰ ταύτης, πληττομένης ἐπὶ τοῦ μηροῦ, ἐξεγείρωσι τοὺς λαγωούς [10], ῥάβδον, ἣν ἔρριπτον κατὰ τῶν λαγωῶν [11] καὶ δι' ἧς πιθανώτατα ἐκτύπουν καὶ κατέβαλλον καὶ

[1] Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Ἔνθ' ἀν. (Βυζαντ. Χρον. 12. 82. 99).

[2] Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20. 37) Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν (Annuaire de l'Association 6.47).

[3] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 84. 182).

[4] Tafel, Eustathii opusc. 32. 13.

[5] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις ἁλώσεως σπίνων καὶ ἀκανθίδων (K. Horna, Analekten zur byzantinischen Literatur σ. 6), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 17 (Αἰλανοῦ, Ποικιλ. ἱστορ. 2.355.5 ἔκδ. Hercher).

[6] Λιβανίου τοῦ σοφιστοῦ, Θήρας ἔκφρασις 4.1064 (ἔκδ. Reiske).

[7] Βλέπε τὰς ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 καὶ 6 εἰκόνας.

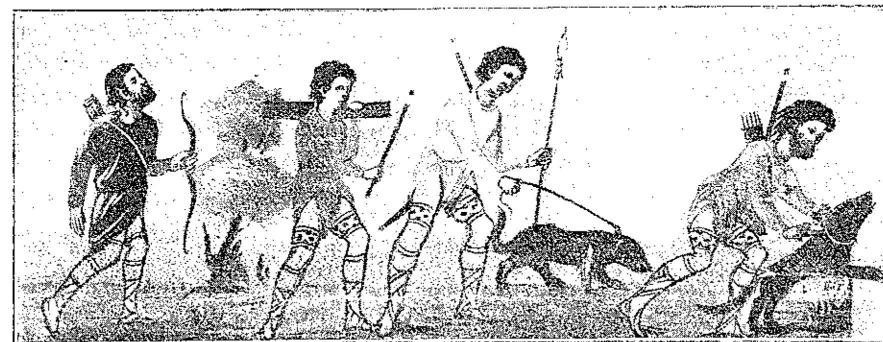
[8] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12.80.41, 81.87), Σ. Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 28, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53.25, Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου, Λόγος εἰς ἅγιον Βάρβαρον (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας 1. 416. 7. 30).

[9] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔνθ' ἀν. 12. 81. 87, Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 17 (Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. ἱστορ. 2. 356.10 Hercher), Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἔνθ' ἀν. 20. 37, Τὸ ξίφος τοῦ θηρευτοῦ ἀναφέρει παλαιότερον καὶ ὁ Χρυσόστομος, Σύγκρισις βασιλικῆς δυναστείας (Migne, P. G. 47. 390). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν θηρευτικὴν μάχαιραν, ἥτις ὑπὸ τῶν Ρωμαίων culter venatorius ἐλέγετο.

[10] Tafel, Eustathii opusc. 356.28. Τὸ χωρίον εἶναι τοῦ Μιχ. Ψελλοῦ.

[11] Εἰ δὲ ἴδῃ ὅτι διώκων (λαγωὸν) ἔρριψε ῥάβδον ἢ ἕτερόν τι (Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. κεφ. σοη'. σ. 225.8 ἔκδ. Drexl).

πτηνά [1], ῥόπαλον, βαρδούκιον καλούμενον, ὅπερ ἔφερον ἐπὶ τῆς ζώνης καὶ ὅπερ ἔρριπτον κατὰ τῶν λαγωῶν, λύκων καὶ διαφόρων θηρίων [2], πέλεκυν χρησιμοποιούμενον κατὰ τὴν θήραν μάλιστα κάπρου [3], ἀκόντιον βήναβλον ἢ μέναβλον (venabulum) κατὰ τὴν θήραν κάπρου ἢ ἄρκτου κυρίως χρησιμοποιούμενον [4], ἐπὶ τῶν ὤμων δίκτυα, λίνα ἢ λινάρια δημωδῶς λεγόμενα,

Εἰκ. 1. Κυνηγοὶ ἐξερχόμενοι ἐπὶ θήραν. Ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, ἀριθ. 2736, φ. 3.

ὡς πιστοποιεῖ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος [5], εἰς ἃ στηνόμενα ὤθουν τὰ θηράματα, ἢ δι' ὧν, νεφελῶν καλουμένων, ἐπεκάλυπτον τὰ πτηνὰ (εἰκ. 1) [6].

[1] Τὸ πρᾶγμα καθίσταται πιθανώτατον, ἀφ' οὗ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης (Περὶ ζῴων ἱστ. 9.24) ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του οἱ κάτοικοι Θρᾳκικῆς τινος πόλεως τὰ τοὺς ἱέρακας φεύγοντας ὀρνίθια καὶ πρὸς τὴν γῆν φερόμενα συνελάμβανον κτυποῦντες διὰ ξύλων· καὶ σήμερον δ' ἐν Θήρᾳ συλλαμβάνουσι τοὺς ὄρτυγας διὰ ῥάβδου πλήττοντες.

[2] Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη 231. 22 (Βόνν). Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἔνθ' ἀν. 20. 37. Τὸ ῥόπαλον ἦτο ῥάβδος μὲ κεφαλὴν ἐξωγκωμένην.

[3] Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξ. 1. 442. 10.

[4] Max Treu, Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres σ. 31, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25. Πβ καὶ Ι. Μαλάλα, Χρονογρ. 163. 2. Ὑπὸ τὸν ὅρον μέναβλον (venabulum) ἐννοητέα διάφορα εἴδη ἀκοντίων (ῥικταρίων). Τὰ μέναβλα οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν λόγχας.

[5] Λίνα τὰ ἱστία ὁμωνύμως τοῖς δικτύοις, ὧν ἡ κλῆσις μέχρι καὶ νῦν φέρεται παρά τε ἄλλοις καὶ τοῖς περί που τὴν Παμφυλίαν, οἳ λινάρια καλοῦσι τὰ θηρατικὰ δίκτυα» 1452. 60 βλ. καὶ 574. 30 καὶ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (W. Regel, Fontes rerum byzantinarum σ. 64.), Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σῳζόμενα 2. 365. 13, Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Σύνοψις Χρον. στίχ. 6. 477 σελ. 275. Χορικίου (Βασιλάκη), Ἔκφρασις εἰκόνος ἐν τῇ πόλει τῶν Γαζαίων κειμένης (Mai, Spicilegium Romanum 5.430). Τὰ λινάρια ἐκλήθησαν οὕτως ἐκ τῆς ὕλης ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο. «Καὶ τὸ λίνον μὲν ἐχορήγει τοῖς ὀρνιθοθήραις τὰ δίκτυα» εἶπεν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος (2. 291. 9).

[6] Καὶ δοκεῖ ὡρμῆσθαι ἡ λέξις (καλυφθεὶς) ἐκ τῶν θηρατικῶν καλυμμάτων καὶ μᾶλλον τῶν κατὰ τὰς οὕτω καλουμένας νεφέλας, ὁπόσαι πλεκόμεναι δικτυωδῶς καταπετάννυνται

Τὴν χρῆσιν τῶν νεφελῶν, παλαιόθεν κατὰ τὴν θήραν γνωστῶν, πιστοποιεῖ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΒ'. αἰῶνος ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος γράφων (1928. 34. 37) «Νέφεα δὲ κατὰ τοὺς παλαιοὺς δικτύων εἶδος, ἃ ὁ κωμικὸς νεφέλας φησίν... Ἰστέον δὲ ὡς ἔγνωσται μέχρι καὶ νῦν ἡ τῶν θηρατικῶν νεφελῶν χρῆσις πολλοῖς, παρ' οἷς καὶ νεφελοστάσια ὁ τόπος τῆς τοιαύτης διὰ δικτύων θήρας λέγεται [1]».

Οἱ κυνηγοὶ ἔφερον καὶ ἄγκιστρα, διότι καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερον[2], δὲν ἦτο ἄγνωστος καὶ ἡ δι' ἀγκίστρων θήρα πτηνῶν, κατὰ μάρτυρα τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον λέγοντα (1724. 61) «τὸ δὲ γναπτοῖς ἀγκίστροις εἰκὸς μὲν καὶ διὰ μόνους τοὺς ἰχθύας εἰρῆσθαι, εἰκὸς δὲ καὶ διὰ τοὺς ὄρνιθας· ἀγκιστρεύονται γάρ ποτε δελεαζόμενοι καὶ μᾶλλον οἱ θαλάσσιοι [3]».

Τέλος οἱ κυνηγοὶ ἔφερον ἐκ κέρατος βοὸς κατασκευαζόμενα κερατοβούκινα[4], οἱ δὲ δι' ὀρνέων θηρεύοντες δερμάτινα χειρόρτια, λεγόμενα ἐπιμανίκια[5], ἵνα ἐπ' αὐτῶν κάθηνται τὰ ὄρνεα καὶ μὴ βλάπτωσι διὰ τῶν ὀνύχων των τοῦ θηρευτοῦ τὴν χεῖρα.

Ἀπαραίτητος βοηθὸς τοῦ μεσαιωνικοῦ κυνηγοῦ ἦτο ὁ κύων. Διῃροῦντο δὲ οἱ κύνες σκυλλιὰ ἢ ζαγάρια δημωδῶς λεγόμενοι[6], εἰς δρομικοὺς καὶ ἰχνεύτορας [7] ἤ, ἵνα λαϊκώτερον εἴπωμεν, εἰς χονδροσκύλλους[8] καὶ ζαγάρια ἢ σκυλλιὰ λαγωνικά[9].

πετεινῶν καὶ περιειληφυῖαι κύκλῳ αὐτὰ κατέχουσιν ἔσω καὶ οὐκ ἀφιᾶσιν ἐκδιδύσκεσθαι τὸ ἀμφίβληστρον» Εὐσταθίου, Προοίμιον εἰς τὸν ἐξηγηθησόμενον ἰαμβικὸν κανόνα Migne, P. G. 136. 525 A.

[1] Ἐπανειλημμένως μνείαν τῶν νεφελῶν ποιεῖται ἐν τοῖς ὀνειροκριτικοῖς του ὁ Ἀρτεμίδωρος 2. 11. 19 καὶ 4. 5 (σελ. 98. 18, 111. 20, 207. 23 ἔκδ. Hercher). Πβ. καὶ τὸ τοῦ Ἡσυχίου μακούνιον· δίκτυον κιχλῶν, ὅπερ τινὲς νεφέλην.

[2] Σήμερον ἐν Αἰτωλίᾳ, Λακωνίᾳ καὶ Λακεδαίμονι, ὅσον γνωρίζω, συλλαμβάνουσι κίχλας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς τῶν ἐλαιῶν θέτοντες σκώληκας εἰς τὸ ἄκρον ἀγκίστρων, ἅτινα διασπείρουσι κάτωθεν τῶν ἐλαιοδένδρων.

[3] Ἀντιστρόφως νῦν τουφεκιζόμενοι συλλαμβάνονται ἐκ τῶν ἰχθύων οἱ κέφαλοι, οἱ λοῦτσες, οἱ λαγοὶ καὶ αἱ σμύρναι.

[4] Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 606 (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σ. 162).

[5] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (2. 505. 25).

[6] Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 602. 1, Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ' ἀν. 301 (2. 506. 11, 507. 15).

[7] Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Στίχοι μονῳδικοὶ (Boissonade, Anecdota nova σ. 378. 176).

[8] Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου στίχ. 31. 32 (Wagner, Carmina σ. 113).

[9] Hesseling-Pernot, Poèmes Prodromiques I. 238, Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν (Annuaire de l'Association 6. 47), Miklosich-Müller, Acta et diplomata 5. 143, 6. 47, Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Τοῖς νοταρίοις τοῦ βασιλέως Κομνηνοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5. 486). Γνωστότατα

Ἐθεωροῦντο δ' ἐκ τῶν κυνῶν, καὶ ἐκ παλαιοτέρας ἐποχῆς, ἄριστοι μὲν ρινηλάται οἱ Κρητικοί[1], διὰ δὲ τὰς μετὰ τῶν θηρίων συμπλοκὰς οἱ Ἰνδικοί, οἵτινες, ἱκανὸν ἔχοντες μέγεθος, ὑπέμενον ἐν τῇ συμπλοκῇ καὶ δακνόμενοι ἀντέδακνον [2].

Οἱ κύνες διὰ τὴν θήραν πτηνῶν, ἀλλὰ καὶ λαγωῶν, ἐλάφων, δορκάδων, κάπρων καὶ λεόντων χρησιμοποιούμενοι, εἶχον ξενικὰ πολλάκις ὀνόματα [3], ἔφερον δὲ ἀναδέσμους περὶ τὸν τράχηλον μετὰ κωδωνίσκων καὶ ρυτῆρας ἐνίοτε χρυσοῦς [4], κατὰ τοὺς θηρευτικοὺς δὲ κανόνας ἔπρεπε συχνὰ νὰ ὁδηγῶνται εἰς τὸ κυνήγιον, ἵνα μὴ νωθροὶ γίνωνται [5], κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ κυνηγίου νὰ μὴ ἔχωσι φάγει ἐπαρκῶς, ἵνα μετὰ ὀρέξεως ἅπτωνται τῆς θήρας [6].

Ἐπιθυμοῦντες δ' οἱ θηρευταί, ἵνα οἱ κύνες αὐτῶν ἀντέχωσιν εἰς τὰς πορείας καὶ τὰς κακουχίας, τοὺς ἔτρεφον ἐπιμελῶς, ἰδιαίτερα διαμερίσματα δι' αὐτοὺς προορίζοντες [7] καὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὰς ἰδιότητας ἑκάστου παρακολουθοῦντες, ἵνα καταλλήλως αὐτοὺς κατὰ τὴν θήραν χρησιμοποιῶσι[8]. Πόση δ' ἦτο ἡ περὶ τῶν ἱεράκων καὶ κυνῶν φροντὶς τῶν εὐγενῶν δεικνύει τὸ ὑπὸ τοῦ Γρηγορᾶ περὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου λεγόμενον, ὅτι «τοσοῦτον εἰς ταῦτα ἥττητο, ὥστε καὶ εἴ τις αὐτῷ ἐντυχεῖν ἐβούλετο ὄρνεον ἢ κύνα κομίζων ἐτύγχανε ρᾷστα τοῦ ποθουμένου» [9].

σήμερον τὰ λαγωνικά, ἐν Κιμώλῳ δὲ τῇ νήσῳ καὶ τὸ λακωνίζω καὶ λακώνισμα ἐπὶ κυνὸς ἀνακαλύψαντος θήραμα καὶ ὑλακτοῦντος. Διὰ τὸ λαγωνικὸ ἰ. Krumbacher MGS. 245.

[1] Λιβανίου, Παράσιτος ἐπὶ δεῖπνον κληθεὶς τόμ. 6. 580. 3 (ἔκδ. Förster).

[2] Μανουὴλ Φιλῆ, Περὶ ζῴων ἰδιότητος 148 (ἔκδ. Joh. de Pauw).

[3] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 82. 1).

[4] Τοῦ Βασιλάκη κυροῦ Νικηφόρου, Ἐγκώμιον κυνὸς (E. Miller, Fragments inédits de litterature Grecque ἐν Mélanges orientaux σ. 257), Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 251 (Wagner, Carmina σ. 150).

[5] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Κυνοσόφιον 4 (Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. ἱστορ. 2. 589. 16 Hercher).

[6] Τοῦτο συχνὰ ὑπὸ τῶν ἱερακοσοφίων καὶ ὀρνεοσοφίων συνιστάμενον, ἀναφέρει διὰ τὴν ἐποχήν του ὁ Χρυσόστομος γράφων· «πόσοι φροντίζουσι τῶν κυνῶν, ὥστε μὴ πλέον τοῦ δέοντος ἐμπλησθῆναι, ὥστε ὀξεῖς εἶναι καὶ θηρατικοὺς ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς πείνης ὠθουμένους» Χρυσοστόμου, Εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὁμιλία ΛΔ'. (Migne, P. G. 60. 250) καὶ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὁμιλία ΛΕ'. (Migne, P. G. 60. 251).

[7] Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 251 (Wagner, Carmina σ. 150). Πρ. καὶ Ἀστερίου, Ὁμιλία εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον (Migne, P. G. 40. 172 D.).

[8] Λέοντος, Τακτικὰ 19. 19.

[9] Νικηφόρου Γρηγορᾶ, Ἱστορ. 1. 566. 3. Παλαιότερον εἶπεν ὁ Χρυσόστομος (εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν ὁμιλία ΙΕ'. Migne, P. G. 60. 540) «καὶ τῷ μὲν Χριστῷ οὐδὲ μικροῦ μεταδίδως ὀρόφου, κόραξι δὲ καὶ γυψὶν ὑπερῷα καλλωπίζεις.»

Πλὴν τῶν κυνῶν, οἱ θηρεύοντες, ὡς ἐλέχθη, κατ᾽ ἔθιμον, ὅπερ καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώριζον καὶ ὅπερ ἀπὸ Μ. Κωνσταντίνου ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει — ἂς μὴ λησμονηθῇ καὶ ἡ Ἀραβικὴ βραδύτερον ἐπίδρασις — ἔφερον μεθ᾽ ἑαυτῶν συχνὰ ἀετούς, ἱέρακας καὶ διάφορα ἄλλα εἴδη ἁρπακτικῶν ὀρνέων ὡς λ.χ. ζαγάνους, πετραίους ἐρωδιούς[1], κίρκους[2], συγκούρια, τζουράκια, (ὀ)ξυπτέρια[3], φαλκώνια[4] λούπους[5], ἐν Κύπρῳ δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σάκρε[6] (εἰκ. 2).

Τόση δὲ ἦτο ἡ χρῆσις τῶν ὀρνέων τούτων, ὥστε εἶχον καὶ εἰδικοὺς ἄνδρας πρὸς ἀνατροφὴν τῶν μουτεμένων, ὡς ἔλεγον, ὀρνέων, ἱερακαρίους ἢ πετριταρίους καλουμένους, ᾐσθάνοντο δὲ καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχωσι καὶ εἰδικὰ βιβλία, ἱερακοσόφια ἢ ὀρνεοσόφια καλούμενα, πραγματευόμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς θήρας ἱεράκων, περὶ ἐπιλογῆς αὐτῶν, περὶ ἀγωγῆς

Εἰκ. 2. Ἡ δι᾽ ὀρνέων θήρα. Ἐκ χειρογράφου Εὐαγγελιαρίου τοῦ Ι´ αἰῶνος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων.

καὶ ἡμερώσεώς των, περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς θήρας, περὶ διαίτης καὶ θεραπείας αὐτῶν κ.τ.λ., δίδοντα δ᾽ ἅμα ὁδηγίας περὶ τῆς ποιότητος ἑκάστου τῶν ὀρνέων τούτων. Οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν ἀρίστης ποιότητος ἱέρακες ἐθεωροῦντο οἱ προερχόμενοι ἐκ τῆς παρὰ τῆς Κολχίδα Ἰβηρίας[7], ἐπὶ δὲ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων πετρῖται οἱ ἐκ Ζαγορᾶς καὶ Στενημάχου, ζάγανοι οἱ Ἀνατολικοί, φαλκώνια τὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ

---

[1] Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν ἐν Annuaire de l'Association 6.47.

[2] Τούτους μετεχειρίζοντο μάλιστα κατὰ τὴν θήραν περιστερῶν· Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1263.12.

[3] Περὶ τούτων ἔπιθι Δημήτριον Κωνσταντινουπολίτην, Ἱερακοσόφιον 577.20, 578.3, 13.15. 29,579 5.

[4] Τὰ φαλκώνια ἀναφέρει ὅ τε Ἀχμὲτ ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ του κεφ. σπε´. (σ. 232.13 Drexl), καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παντεχνὴς ἐν τῇ ἐκφράσει κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν. Βλ. καὶ διήγησιν ἐξαίρετον Βελθάνδρου τοῦ Ρωμαίου στίχ. 770.

[5] Τὸ πτηνὸν λούπην (milvus) ἀναφέρει ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ του καὶ ὁ Ἀχμὲτ κεφ. σπθ´ 235. 5.

[6] Ἀσίζαι Α´. σμδ´. (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. σ. 200).

[7] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12.82.110).

Πελαγωνίας, συγκούρια τὰ ἐκ Μυτιλήνης, τζουράκια τὰ ἐκ Μελενίκου καὶ τὰ Μεστιωτικὰ καὶ ὀξυπτέρια τὰ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τὰ Μοραχριδηνά[1]. Τοσαύτη δ᾽ ἦτο ἡ ὑπὲρ τῶν πτηνῶν τούτων πρόνοια, ὥστε καὶ οἱ νόμοι ἀνέγραφον ὡρισμένας ποινὰς κατὰ τῶν εὑρόντων καὶ ἰδιοποιουμένων αὐτά[2], καὶ μαγικὰ δ᾽ ἀκόμη συνιστῶντο μέσα, ἵνα μὴ ταῦτα φεύγωσιν ἢ ἀπολεσθέντα ἐπανευρίσκωνται[3].

Τὰ γεράκια, περὶ τῶν ὁποίων συχνὰ γίνεται λόγος κατὰ τὰς περιγραφὰς κυνηγίων[4], ἔφερον συνήθως οἱ κυνηγοὶ ἐπὶ τοῦ καρποῦ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἵνα μὴ ἀμύσσεται δὲ αὕτη ὑπὸ τῶν ὀνύχων των, ἐφόρουν, ὡς εἴρηται, δερμάτινα χειρόρτια καλύπτοντα τοὺς δακτύλους, τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς καὶ μέρος τοῦ πήχεως[5]. Οἱ πόδες τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα ἔφερον καὶ κωδωνίσκους[6], προτοῦ ταῦτα ἀπολυθῶσι πρὸς θήραν, ἦσαν δεδεμένοι διὰ λωρίων προσδενομένων ὑπὸ τοὺς δακτύλους τοῦ ὀρνεοκόμου[7] καὶ καλουμένων ποδολούρων[8] ἢ κοντῶν[9]. Ἐθωπεύοντο δὲ τὰ ὄρνεα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπὸ τοῦ κυνηγοῦ, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ τοὺς κύνας, ἐπικειμένου κυνηγίου, δὲν τὰ ἐτάγιζεν ἐπαρκῶς[10].

Ἐθεωρεῖτο δ᾽ ἐπάναγκες τὰ θηρευτικὰ πτηνὰ ν᾽ ἀποκτῶσιν οἰκειότητα μὲ τοὺς παρακολουθοῦντας κύνας, ἵνα ἐν καιρῷ τοῦ κυνηγίου θεωρῶσιν αὐτοὺς ὡς συνεργοὺς καὶ μὴ φεύγωσιν αὐτοὺς ὡς πολεμίους[11].

---

[1] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ᾽ ἀν.

[2] Ἀσίζαι, Ἔνθ᾽ ἀν. σ. 200 - 202.

[3] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 22 (2.361 26 καὶ 362.5).

[4] Πολλαχοῦ τῶν ἱερακοσοφίων ὡς λ. χ. Δημητρίου τοῦ Κωνσταντινουπολίτου 16 (2.349.5), Tafel, Eustathii opusc. 255.57. Περιγραφὴν κυνηγοῦ ἐφίππου βαστάζοντος ἱέρακα καὶ ἔχοντος ἀκολουθοῦντα κύνα βλέπε ἐν τῷ ἐπυλλίῳ τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην στίχ. 38 (Wagner, Trois Poèmes σ. 243). Ἐπαινῶν ἑαυτὸν ὁ ἱέραξ ἐν τῷ πουλλολόγῳ (στίχ. 392 Wagner, Carmina σ. 191) λέγει· ἐμέ·

ποῦ μὲ κρατοῦσι βασιλεῖς, ρηγάδες καὶ δεσπότες,
αὐθέντες γοῦν καὶ θαυμαστοὶ ᾽ς τὰ χέριά τους ἄνω.

[5] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔνθ᾽ ἀν. (Βυζαντ. Χρον. 12. 82.110 ἑξ.). Πβ. καὶ Tafel, Eustathii opusc. 255.56.

[6] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἱερακοσόφιον 303 (2.516.23), Ἀσίζαι Α´. σμδ´. (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 6.201.5).

[7] Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔνθ᾽ ἀν. σ. 48.

[8] Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σπε´. (233.1).

[9] Ἀσίζαι, Ἔνθ᾽ ἀν.

[10] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ᾽ ἀν. 17 (2.354.34)· εἶπε δὲ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παντεχνὴς (Ἔνθ᾽ ἀν. σ. 49) «εἰ μὴ γὰρ ἡ γαστὴρ τυραννεῖ τὰ πτηνὰ οὐκ ἔσονται τάχα εὐπετῆ καὶ εἰσέτι καὶ πρὸς θήραν εὐήκοα».

[11] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (2. 502. 15).

Τέλος ἂς σημειωθῇ ὅτι ἡ δι᾿ ἱεράκων θήρα, ἄγνωστος πλέον ἐν Ἑλλάδι, εἶναι ἐν χρήσει σήμερον παρὰ τοῖς Τούρκοις τῆς Ἀνατολῆς.

Μετὰ τὰ ἁρπακτικὰ ὄρνεα, ὡς βοηθητικὰ τῆς θήρας ζῷα, ἤρχοντο αἱ παρδάλεις, τὰς ὁποίας, εὐτελῶν ἐπιβαίνοντες ἵππων, ὡδήγουν οἱ παρδαλαγωγοὶ περιβάλλοντες διὰ βρόγχων τοὺς τραχήλους αὐτῶν.

Πῶς δ᾿ ἐγίνετο ἡ διὰ παρδάλεων θήρα θ᾿ ἀναφέρωμεν κατωτέρω περὶ τοῦ κυνηγίου ἐλάφων δορκάδων καὶ λαγωῶν ὁμιλοῦντες, διότι διὰ τὰ ζῷα κυρίως ταῦτα μετεχειρίζοντο τὴν πάρδαλιν, ἧς παρούσης, δὲν μετεῖχον τοῦ κυνηγίου κύνες ἢ πτηνὰ θηρευτικά, διότι ὑπῆρχε κίνδυνος καὶ κατ᾿ αὐτῶν αὕτη νὰ ἐπιτεθῇ[1].

Τέλος, λαμβανομένης ὑπ᾿ ὄψιν τῆς ἀποστάσεως, ἣν ὤφειλον νὰ διανύσωσιν οἱ κυνηγοί, τῶν ζῴων καὶ πτηνῶν, ἅτινα οὗτοι ἐθήρευον καὶ ἅτινα ἀπῄτουν ταχύτητα κινήσεων, τοῦ τρόπου τῆς θήρας, ἥτις ἀπῄτει συνδυασμὸν ἐνεργείας πτηνοῦ καὶ θηρευτοῦ, πρὸς δὲ καὶ τῆς ἀνάγκης, ἵνα ἀπὸ ὑψηλοτέρου σημείου ἀκοντίζωνται ἢ κατατοξεύωνται ἄγρια θηρία, ἡ χρῆσις τοῦ ἵππου κατὰ τὸ κυνήγιον ἦτο ἀναγκαία, ὄντως δὲ πολλάκις γίνεται μνεία αὐτοῦ ὑπὸ τῶν σχετικῶν κειμένων.

Ἵνα εὐκολώτερον παρακολουθήσωμεν τὸν τρόπον τῆς θήρας κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον, σκόπιμον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ κατὰ τὴν θήραν πτηνῶν ᾠδικῶν ἢ μὴ καὶ δεύτερον τετραπόδων ζῴων, ἡμέρων ἢ καὶ ἀγρίων.

Ὁ ἐξερχόμενος πρὸς θήραν ᾠδικῶν πτηνῶν, ἀστρογλήνων, ἢ ἀκανθίδων, φλώρων, σπίνων ἔπρεπε νὰ φέρῃ μεθ᾿ ἑαυτοῦ ἰξόβεργα, ἐντὸς κλωβίων ὄρνιθας παλευτὰς καὶ βρόχους, ὑφ᾿ ὃ γενικὸν ὄνομα πρέπει νὰ νοήσωμεν τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας νεφέλας.

Κατεσκευάζοντο δὲ τὰ ἰξόβεργα παλαιότερον μὲν ἐκ λεπτῶν καλάμων ἀλειφομένων δι᾿ ἰξοῦ[2], ὅστις πιθανῶς καὶ μύξα ἐλέγετο[3], βραδύτερον δέ, καὶ δὴ ἐπὶ Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων, ἐκ κλαδίσκων λύγου ἢ δρυός[4].

Ἐγίνετο δὲ ἡ θήρα ὡς ἑξῆς· οἱ θηρευταὶ τὴν κατάλληλον ὥραν τοῦ

[1] Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν (Annuaire de l'Association σ. 50. 51).

[2] Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος ΜΔ΄. εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν (Migne, P. G. 36. 620 A), Χρυσοστόμου, Ἑρμηνεία εἰς τὸν ΙΑ΄. ψαλμὸν (Migne, P. G. 55. 143), τοῦ αὐτοῦ εἰς Ματθαῖον ὁμιλία ΞΕ΄. (Migne, P. G. 58. 624), τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν τυφλόν, ὃν ὁ Χριστὸς ἐθεράπευσεν (Migne, P. G. 59. 603).

[3] Μύξα· οὐ μόνον περίττωμα τὸ ζωϊκόν, ἀλλὰ καί τις ἑταιρεία ἡ παρὰ τῷ Ὀππιανῷ γλαγόεσσα, Εὐσταθίου, Παρεκβ. 400. 27. Νῦν ἐν Κύπρῳ ἡ κολλώδης αὕτη μᾶζα καλεῖται μυξιά. Α. Σακελλαρίου, Κυπριακὰ 2. 670.

[4] Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Σύνοψις χρονικὴ στίχ. 6475. 275, Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σῳζόμενα 2, 291. 9.

ἔτους ἀναμένοντες, ἦτο δ᾿ αὕτη ὁ μὴν Ὀκτώβριος[1], ἐξηγείροντο πρωῒ καὶ κατελάμβανον μέρος προσπνεόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἔνθα καὶ ἐνεπήγνυον κατὰ γῆς ἄφυλλα ραβδία ἄνοζα, πλησίον τῶν ὁποίων ἔθετον κλάδους δάφνης καὶ ἄλλην φυλλάδα, ἐπὶ δὲ τῶν δαφνῶν ἰξόβεργα[2]. Μετὰ ταῦτα παιδάρια λαμβάνοντα ἐντὸς κλωβίων διάφορα πτηνὰ ᾠδικὰ (παλευτάς), πρὸ πάντων δὲ σπίνους καὶ ἀκανθίδας, ἢ ἀστρογλήνους[3] ἔθετον αὐτὰ μακρὰν τῶν φυλλωμάτων, εἰς τοιοῦτον ὅμως μέρος, ὥστε νὰ δύνανται νὰ προσελκύωσι τὰ διάφορα πτηνὰ εἰς τὴν φυλλάδα, ἐφ᾿ ἧς τὰ ἰξόβεργα.

Τοὺς σπίνους εἰδικῶς ἐθήρευον ὡς ἑξῆς· ἐλάμβανον μήρινθον εἰς τὸ ἓν ἄκρον τῆς ὁποίας ἔδενον σπίνον ἐπὶ φυλλώματος· τὸ ἕτερον ἄκρον ἐκράτει παιδίσκος, ὅστις, ὅταν ἔβλεπε πλησιάζοντα πτηνά, τὸ ἔσυρε ὀλίγον ἀναγκάζων τὸν σπίνον νὰ πτερυγίζῃ καὶ οὕτω προσελκύῃ τὰ ὁμόφυλα[4].

Μετὰ τὴν σύλληψιν τῶν πτηνῶν ἐκαθαρίζοντο διὰ τῶν δακτύλων ἢ τῶν χειλέων τὰ ἰξόβεργα ἀπὸ τῶν διαφόρων ἐπικεκολλημένων πτερῶν, ἐπανετοποθετοῦντο ταῦτα καὶ ἡ θήρα ἐξηκολούθει. Ἐκ τῶν συλληφθέντων δὲ πτηνῶν τὰ μὲν ὡραιότερα ἐφυλάσσοντο πρὸς ἰδίαν τέρψιν ἢ καὶ ἐμπορίαν, ἀφ᾿ οὗ

[1] Ἐν τοῖς στίχοις τοῦ Νικολάου Καλλικλέους φέρεται λέγων ὁ Ὀκτώβριος

ὄρνεις μὲν αἱρῶ καὶ νεοσσῶν πᾶν γένος,
στρουθῶν δὲ μικρῶν ἔθνος ἰξῷ προσφέρω
ἄλλους τε πολλοὺς ἑλκύω παίδων βρόχοις.

Leo Sternbach, Nicolai Calliclis carmina σελ. 46 ἀριθ. 33. 43. Παριστάνεται δὲ καὶ ὁ Ὀκτώβριος ἐν τῷ ἐπυλλίῳ τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην (στίχ. 930 Wagner, Trois poèmes, σ. 268) ὡς ἀνὴρ κρατῶν χαρτίον, ἐν ᾧ ἐγράφετο

προσέχω, ἰχνεύω, κυνηγῶ, πουλλία κρατῶ ἀπὸ τέχνης
καὶ ἔχω το εἰς τέρψιν μου κι᾿ εἰς παραδιαβασμόν μου.

[2] Ἐν Κύπρῳ νῦν εἰς ὡρισμένην περιοχὴν ἔχουσαν δένδρα καὶ θάμνους καὶ σταμασὰν καλουμένην στήνουσι τὰ ἰξόβεργα· ἂν δὲν ὑπάρχωσι θάμνοι, στήνουσι στοιχηδὸν κλάδους καὶ ἐπ᾿ αὐτῶν θέτουσι βέργας, πρὸς ἃς διὰ λιθοβολισμῶν ὠθοῦσι τὰ πτηνά.

[3] Ὁ ἀστρόγληνος, ὅστις δημωδῶς καὶ οὕτω καὶ στραγαλῖνος καὶ στραγγαλῖνος καὶ ἀστραγαλῖνος ἐκαλεῖτο (Ι. Τζέτζου, Χιλιάδ. 4. 890), τοῦ αὐτοῦ σχόλια εἰς τὸ προοίμιον τῶν ἀλληγοριῶν στίχ. 365, Matranga, Anecdota 2. 602) καὶ ὅστις εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου (Tafel, Eustathii, opusc. 312. 1) καὶ τοῦ Κ. Μανασσῆ, (Ἔκφρασις ἁλώσεως σπίνων καὶ ἀκανθίδων σ. 6. 12) ἀκανθίδα ἢ ὑπὸ τοῦ Ι. Τζέτζη ἀκανθυλίδα (Προοίμιον εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα στίχ. 365 (Matranga, Anecd. Graeca 1. 13) εἶναι τὸ πτηνὸν τὸ ἐπιστημονικῶς ὡς frigilla cannabina ἢ carduellis γνωστόν. Νῦν παρ᾿ ἡμῖν καλεῖται στραγαλιανὸς (Ἤπειρος), ἐν Ρόδῳ στραγαλίνι, στριγαλινὸ ἐν Θεσσαλίᾳ, πολλαχοῦ καρδερῖνα (carduellis), ἐν Πόντῳ δὲ γαρδέλιν. Περὶ τοῦ τύπου ἀστρόγληνος ὅρα ὅσα ἔγραψεν ὁ L. Petit ἐν B. Z. 7 (1898) σ. 597.

[4] Καὶ Εὐστάθιος ὁ Μακρεμβολίτης (Τὸ καθ᾿ Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν δρᾶμα Δ΄. 12. 3) ἔγραψε σχετικῶς. «Ὁ δ᾿ οἰκίσκους φέρων στρουθῶν πλάττει φυτόν, δόλον πλέκει κατὰ πτηνῶν καὶ περιεργάζεται τὸ πτηνόν· ὅλον λειμῶνα φυτεύει, στρουθοὺς τῷ λειμῶνι περιπετάννυσι λεπτῇ μηρίνθῳ τούτους ἀντικαθέλκων πυκνά.

ἡ χρῆσις τῶν ᾠδικῶν τούτων πτηνῶν εἰς τὰς Βυζαντινὰς οἰκίας ἦτο συνηθεστάτη, ἄλλα δὲ φονευόμενα διὰ μαχαιριδίου ἐρρίπτοντο ἐντὸς λάκκου, ὁπόθεν ἔπειτα ἀναλαμβανόμενα ἐψήνοντο [1].

Ἕτερος τρόπος συλλήψεως ᾠδικῶν πτηνῶν ἦτο ὁ διὰ βρόχων, ὑφ' ὃ ὄνομα σπανίως δέον νὰ νοήσωμεν θηλείας ἐκ νήματος ἢ ἐκ κλαδίσκου εὐλυγίστου, κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἐτίθετο κόκκος σίτου [2] ἢ παρόμοιόν τι, συνηθέστατα δὲ δίκτυα (νεφέλαι) [3] οὕτω πως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσπασσαλευόμενα, ὥστε ὅταν τὸ πτηνὸν ἑλκυόμενον ὑπὸ τοῦ ἐντὸς κλωβίου ὁμοφύλου ἢ τῶν σπειρομένων κόκκων ἵπτατο ἐντὸς τῆς νεφέλης, τότε αὕτη καταλλήλως ἑλκυομένη περιεκάλυπτε καὶ συνελάμβανε τὸ καταπτάν [4].

Τρίτον τρόπον συλλήψεως μικρῶν πτηνῶν, τὸν διὰ κατόπτρου, ἀναφέρει χειρόγραφον τῆς ἐν Παρισίοις ἐθνικῆς βιβλιοθήκης (533 f° 34). Ὁ τρόπος οὗτος καὶ σήμερον συνήθης πρὸς σύλληψιν τῶν μικρῶν πτηνῶν σιταρηθρῶν, τὰ ὁποῖα πλησιάζουσι πρὸς τὸ κάτοπρον ὡς δῆθεν πρὸς ὕδωρ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους θὰ ἦτο λίαν εὔχρηστος.

Εἰς τοὺς παγιδευτικοὺς τέλος τῶν πτηνῶν τρόπους, καὶ δὴ τοὺς διὰ δικτύων, πιστεύω ὅτι ἀνάγεται καὶ τὸ ἑπόμενον χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου (Χρον. διήγ. 766.9) «πάσχομεν ἀτεχνῶς, ὃ καὶ ἔνια τῶν ζῴων πρὸς τὰ παγιδευόμενα ἐκ σφῶν ὑπὸ θηρευτῶν καὶ ἐγκλειόμενα διαφανέσιν ὑελίνοις

[1] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις ἁλώσεως σπίνων καὶ ἀκανθίδων ἐν K. Horna, Analekten zur byzantinischen Literatur σ. 6-12 καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 80. 43 ἑξ. 50 ἑξ).

[2] Ἐγγίζων αὖθις ἀνὰ πόδα χωρεῖν ἐθέλω καθά που καὶ στρουθίον δειλόν, ὅτε κόκκον σίτου ἰδὸν καὶ ἐπ' ἐκεῖνον δραμὸν μικρὸν καὶ κατόπιν χωρεῖ, μὴ καὶ εἰς παγίδα πέσοι. Tafel, Eustathii opusc. 124. 68. Πρβ. καὶ 163. 9.

[3] Καὶ δοκεῖ ὡρμῆσθαι ἡ λέξις (καλυφθεὶς) λέγει ὁ Εὐστάθιος (Migne, P. G. 136. 525 A) ἐκ τῶν θηρατικῶν καλυμμάτων καὶ μᾶλλον τῶν κατὰ τὰς οὕτω καλουμένας νεφέλας ὁπόσαι πλεκόμεναι δικτυωδῶς καταπετάννυνται πετεινῶν καὶ περιειληφυῖαι κύκλῳ αὐτὰ κατέχουσιν ἔσω καὶ οὐκ ἀφιᾶσιν ἐκδιδύσκεσθαι τὸ ἀμφίβληστρον. Θεόδωρος ὁ Μητροπολίτης Κυζίκου ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του (Ἐπιστολὴ 34 Σπ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20. 37) ὁμιλεῖ διὰ τὸν ἀπρόοπτον ὄλεθρον ὀρνίθων ταῖς πάγαις ἐπανειλημμένων, παλαιότερον δὲ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος περὶ κοσσύφου ἐμπεσόντος εἰς δίκτυον καὶ ἐξολισθήσαντος Anthologia Græca III [1] ἀριθ. 396 ἔκδ. Stadtmüller).

[4] Περὶ τῆς διὰ παλευτῶν προσελκύσεως καὶ παγιδεύσεως πτηνῶν τὰ ἑξῆς μαρτυρεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς· «κἀγὼ γὰρ ὠνειροπόλουν τὸν τρυγητὸν καὶ τὸν περὶ φθίνουσαν τὴν ὀπώραν ἐκαραδόκουν καιρὸν καὶ ὡς ἐπὶ πλέον γυμνάσαι (τὸν ἀστρόγληνον) καὶ εἰς τὸ στάδιον ἄξων ἔνθα τῶν στρουθῶν οἱ πρεσβυγενέστεροι τοὺς ὁμοφύλους παλεύουσι». K. Horna, Einige unedierte Stücke des Manasses und Jtalicos σ. 7. Ὁ αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς ἐπανειλημμένως ἀναφέρει ἰξευτὰς καὶ παλευτὰς καὶ βροχοποιοὺς πβ. Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Παραμυθητικὸν εἰς τὸν σεβαστὸν κυρὸν Ἰωάννην τὸν Κοντοστέφανον (Βυζαντ. Χρον. 7. 641) καὶ K. Horna, Einige unedierte Reden des Konstantin Manasses (Wiener Studien 28 (1906) σ. 181.

ἄγγεσιν· ἐκεῖνά τε γὰρ τῷ τοῦ σκεύους εἰλικρινεῖ καὶ στιλπνῷ τὴν τοῦ συννόμου ζῴου θέαν ἐνοπτριζόμενα συμμεῖξαι καὶ ἐν χρῷ γενέσθαι ὅλως ἀδυνατεῖ καὶ διὰ τοῦτο μάτην περὶ τὸ ἄγγος ἀδημονοῦντα στρέφεται τῷ ἐξηλλαγμένῳ τῆς ὄψεως ὡς ἀπεναντίῳ τῆς πρῴην ἕξεως ἐκθαμβούμενα» [1].

Νῦν ἡ θήρα τῶν τοιούτων πτηνῶν οὐδόλως διαφέρει τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων διενεργουμένης. Τὰ αὐτὰ ὄργανα καὶ οἱ αὐτοὶ τρόποι. Συνηθέσταται αἱ δι' ἰξοῦ ἀληλιμμέναι λεπταὶ ῥάβδοι, (ἀ)ξόβεργες, ἐκ κλαδίσκων ἀγριελαίας, ῥοιᾶς, ἀμυγδαλέας, ἀγριαπιδέας ἢ ἀγριοβαλανιδέας κατασκευαζόμεναι, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐντὸς κλωβίων (καμπατζέδων) πτηνά, τὰ διὰ τῆς ᾠδῆς προσελκύοντα τὰ ὁμόφυλα καὶ κράχτες ἢ πλάνοι νῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλούμενα [2]. Συνήθεις τέλος οἱ βρόχοι καὶ ὁ καθαρισμὸς τῶν ἰξοφόρων λύγων διὰ τοῦ χείλους.

Εἰς τὰ μεγαλύτερα νῦν ἐρχόμενοι πτηνά, ἂς ὁμιλήσωμεν πρῶτον περὶ περδίκων.

Τὰς πέρδικας, ἃς ἀπὸ τῆς φωνῆς καὶ κακκάβας ἐκάλουν [3], ἐθήρευον οἱ Βυζαντινοὶ συχνὰ καὶ διότι τὰς μετεχειρίζοντο ὡς ᾠδικὰ ἢ κατοικίδια πτηνά, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τὸ κρέας των.

Ἐν τῷ πουλλολόγῳ [4] ἐπαινῶν ἑαυτὸν ὁ πέρδιξ λέγει·

Ἐμένα πάλ' οἱ βασιλεῖς εἰς γεῦμάν τους μὲ τρώουν
κι' οἱ ἄρχοντες, οἱ εὐγενεῖς εἰς πρόγεμαν καὶ δεῖπνον,

δὲν εἶναι δὲ σπάνιαι καὶ αἱ μαρτυρίαι συγγραφέων, καθ' ἃς περδίκια παρετίθεντο εἰς τραπέζας πλουσίων [5], ἐστέλλοντο ὡς ἔκκριτα φιλικὰ δῶρα [6] ἢ ἐχρησιμοποιοῦντο ἐν τῇ διαίτῃ ἀσθενῶν [7].

Ὡς μὴν κατάλληλος πρὸς θήραν περδίκων ἐθεωρεῖτο ὁ Δεκέμβριος [8].

[1] Ἐν τῷ δημώδει κειμένῳ «καὶ δεσμούμενα ἐν δικτύοις».

[2] Ὁ παλευτὴς ἐν Θήρᾳ λέγεται νῦν παλουκάρις καὶ ἐν ταῖς Κυκλάσι πεταδοῦρος. Ὡς παλουκάριν νῦν ἐν Ἀθήναις μεταχειρίζονται γλαῦκα, ἀκριβῶς ὡς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις περὶ ὀρνιθοθήρα εἶπε (Λόγ. 12. 376 ἔκδ. Dindorf) «οὐδὲν δεῖ οὔτε τροφὴν προβάλλειν οὔτε φωνὴν μιμεῖσθαι, μόνον δ' ἐπιδεικνύντα τὴν γλαῦκα πολὺ πλῆθος ἔχειν ὀρνέων».

[3] Πέρδικές τινες κακκαβίζουσιν, αἳ καὶ καλοῦνται δι' αὐτὸ κακκάβαι. Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1290. 40. Παρ' Ἡσυχίῳ φέρεται καὶ κακκάβα καὶ κάκκαβος. Φ. Κουκουλέ, Ἡσυχιανὰ (Λεξ. Ἀρχ. 2.85). Παρέμεινε δὲ τὸ ὄνομα καὶ μέχρι σήμερον πρὸς δήλωσιν εἴτε τοῦ πτηνοῦ τούτου εἴτε καὶ τῆς ὄρνιθος τῆς ἐχούσης φωνὴν πέρδικος.

[4] Στίχ. 201 (Wagner, Carmina Graeca σ. 185).

[5] Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 433.

[6] Th. Pressel, Iohannis Tzetzae epistolae ἐπιστολ. 48 σ. 41.

[7] Βλ. Συμεὼν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 85. 23 ἑξ. Ἀλέξανδρον Τραλλιανόν, 2. 193 (Puschmann).

[8] Leo Sternbach, Nicolai Calliclis carmina στίχ. 55 σ. 46.

Κατ᾿ αὐτὸν οἱ θηρευταὶ ἢ τόξα φέροντες, καὶ ἀνιχνεύοντα ζαγάρια[1] ἐκτύπουν τὸ πτηνὸν ἱπτάμενον «ἀπὸ πτεροῦ»[2] «᾿ς τὰ πεταχτά», ὅπως νῦν κοινῶς λέγομεν, ἢ «τ᾿ ἀπετοῦ», ὡς ἐν ᾿Ηπείρῳ λέγουσι, ἢ τὸ κατεδίωκον δι᾿ ἱεράκων καὶ φαλκωνίων ὡς ἑξῆς.

῾Ο κοιταστής, πλησιάζων εἰς τὸν τόπον, ὅπου ὑπῆρχον πέρδικες, ἔπρεπε νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἀκούῃ τὰ ᾄσματα αὐτῶν· «εἰώθασε γὰρ πρωῒ κελαδεῖν». Μετὰ ταῦτα ὤφειλε νὰ πλησιάζῃ φωνάζων ἔα, ἔα, ἐπιφώνημα, ὅπερ ἔκαμνε τὰ πτηνὰ «κάτω νεύειν τὰς κεφαλὰς καὶ μὴ ταράττεσθαι». ᾿Εν τῷ μεταξὺ οἱ παγανευταὶ φωνάζοντες ἢ συρίζοντες ἢ καὶ μὲ τὰς θηρευτικάς των ῥάβδους κτυποῦντες τοὺς κλάδους καὶ τὰς βοτάνας ἢ ῥίπτοντες λίθους ἀπεμάκρυνον τὰ περδίκια ἐκ τῆς κοίτης των, ὅταν δὲ ταῦτα ἀνίπταντο, ἐφώναζον πρὸς τὸν θηρευτὴν τὸν φέροντα τὸν ἱέρακα ἢ τὸ φαλκώνιον «θεώρει». Οὗτος τότε ἀπέλυε τὸ πτηνὸν ἐπιφωνῶν· πρόσεχε, οὖλ, οὖλ οὖλ, χάβει λαπτρύ». ᾿Επηκολούθει σύλληψις τῆς πέρδικος, ἧς ἀπεσπῶντο καὶ ἔπιπτον πτερά[3], καὶ προσκόμισις αὐτῆς εἰς τὸν κυνηγόν, ὅστις θωπεύων τὸ ὄρνεον καὶ ἐπιφωνῶν ὤι, ὤι τὸ ἐτάγιζε διὰ τοῦ μυελοῦ τοῦ θηράματος, οὗτινος διὰ μαχαιριδίου ἀπέκοπτε τὸν λαιμόν[4].

῾Ο Μανουὴλ Φιλῆς λέγει ὅτι οἱ σύγχρονοί του Θρᾷκες ἐθήρευον τὰ πτηνά, φυσικὰ καὶ τὰς πέρδικας, ὡς ἑξῆς· ἀφ᾿ οὗ εἰς ὡρισμένον μέρος ἔστηνον δίκτυα, ἐκρύπτοντο καὶ ἀπέλυον κίρκους· οὗτοι ἀνυψούμενοι ἐφόβουν τὰ πτηνά, τὰ ὁποῖα ἀθρόα διηυθύνοντο εἰς τὰ στηθέντα δίκτυα καὶ συνελαμβάνοντο[5].

῎Αλλον τρόπον συλλήψεως πτηνῶν, καὶ βεβαίως καὶ περδίκων, συνιστᾷ Δημήτριος ὁ Κωνσταντινουπολίτης. Κατ᾿ αὐτὸν[6] ὁ κυνηγὸς ῥαγδαίως τρέχων,

---

[1] Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 602. 1. Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 259 (Wagner, Carmina σ. 150), ᾿Ημπέριος καὶ Μαργαρώνα στίχ. 603.

[2] Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Τοῖς νοταρίοις τοῦ βασιλέως Κομνηνοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5. 486), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (2.506. 13). Τὴν ἀπὸ πτεροῦ θήραν ἀναφέρει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ Δεστούνη ἐκδοθὲν ποίημα τοῦ ᾿Αρμούρη στίχ. 35. ᾿Εν τῇ ἐξαιρέτῳ διηγήσει Βελθάνδρου τοῦ Ρωμαίου στίχ. 793 φέρεται·

καὶ πῶς ἐκεῖνος πεταστὸν ἐκατατόξευσέ τον.

[3] Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, ῎Ενθ᾿ ἀν. 6. 50.

[4] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, ῾Ιερακοσόφιον 301 (2. 503 - 506). Περὶ θήρας περδίκων δι᾿ ἱεράκων ἢ φαλκωνίων βλ. Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, ῎Εκφρασις (Βυζαντ. Χρον. 12. 83. 155), τὸν Πουλλολόγον στίχ. 361 (Wagner, Carmina σ. 190), τὴν ᾿Αχιλληΐδα στίχ. 136. 535 (N) καὶ 415 (L) (ἔκδ. Hesseling) καὶ βραδύτερον τὸν ἀπόκοπον τοῦ Μπεργαδῆ (Legrand, Bibl. Gr. vulg. 2. 100. 123).

[5] Μανουὴλ Φιλῆ, Περὶ ζῴων ἰδιότητος 82. 1 (ἔκδ. Joh. de Pauw).

[6] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, ῎Ενθ᾿ ἀν. 17 (2. 355. 16).

ἔπρεπε ν᾿ ἀναστήσῃ τὸ πλῆθος τῶν ὀρνέων καὶ ἔπειτα νὰ ἐξαπολύσῃ κατ᾿ αὐτῶν τὸν ἱέρακα παροτρύνων καὶ βοηθῶν αὐτὸν ἐν ἀνάγκῃ.

Εἰς τὸν Μανουὴλ Φιλῆν ὀφείλομεν τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ πέρδιξ, ἵνα ἀπὸ τῶν πουλλίων της ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἵπτατο πλησίον τοῦ κυνηγοῦ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀπομακρύνουσα αὐτὸν τῆς φωλεᾶς της[1].

῎Αν δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ ᾿Ανατολίου διὰ πολὺ παλαιοτέραν ἐποχὴν μαρτυρούμενον ὅτι συνελάμβανον εὐχερῶς πέρδικας ῥίπτοντες εἰς αὐτὰς ἄλευρον βεβρεγμένον μὲ οἶνον συνηθίζετο καὶ κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς ἐποχήν, δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω. Τοῦτο μόνον δύναμαι νὰ προσθέσω, ὅτι καὶ σήμερον οἰνοπνευματώδη ποτὰ παραβάλλοντες συλλαμβάνουσι πτηνά, ἀκριβῶς ὡς ὁ αὐτὸς ᾿Ανατόλιος ἀναφέρει[2].

῎Αλλο πτηνόν, διὰ τόξου μάλιστα κυνηγούμενον, ἦτο τὸ τρυγόνιον[3], τὸ ὁποῖόν τινες, κατὰ μάρτυρα τὸν Μανουὴλ Φιλῆν, συνελάμβανον ὀρχούμενοι καὶ ᾄδοντες, ἀπάτης χάριν[4].

Μετὰ τὰ τρυγόνια ἤρχοντο τὰ ὀρτύκια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπαστώνοντο ὡς ἐκλεκτὴ τροφὴ θεωρούμενα[5], καὶ αἱ ὑγρόβιοι νῆσσαι.

῾Η θήρα τῶν τελευταίων τούτων πτηνῶν ἐγίνετο ὡς ἑξῆς· ᾿Αφ᾿ οὗ οἱ θηρευταὶ ἐπλησίαζον εἰς τὰ μέρη, ἔνθα ὑπῆρχον τὰ πτηνὰ ταῦτα, ἔκρουον κωδωνίσκους, ὑπὸ τοῦ ἤχου τῶν ὁποίων ταῦτα καὶ ἀνίπταντο. Κατ᾿ αὐτῶν ἐξαπελύοντο τότε ἱέρακες ἀπόμαχοι καὶ μὴ ἱκανοὶ πλέον πρὸς θήραν περδίκων, οἵτινες ὡς ἀμοιβὴν τοῦ κόπου των ἔτρωγον τὴν πρώτην συλληφθεῖσαν «ὡς καὶ πρὸς τὰς ἐφεξῆς καθίστασθαι ἐπιτήδειοι»[6].

Σύνηθες ἐπ᾿ ἴσης ἦτο τὸ κυνήγιον τῶν ἀγρίων χηνῶν καὶ τῶν φασσῶν

---

[1] Μανουὴλ Φιλῆ, ῎Ενθ᾿ ἀν. 46. 25.

[2] Βλ. Γεωπονικὰ 14. 21 (ἔκδ. Beckh).

[3] Πουλλολόγος στίχ. 361 (Wagner, Carmina σ. 190). Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην στίχ. 122 (Wagner, Trois poèmes).

[4] Μανουὴλ Φιλῆ, ῎Ενθ᾿ ἀν. 72. 7.

[5] Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1917. 32, Πουλλολόγου στίχ. 550 (Wagner, Carmina σ. 194.) ᾿Ιωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Κώμης ἔκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια 1. 50. 9). Περὶ τῆς χρήσεως τῶν κρεάτων τῶν ὀρτύγων κατὰ τὴν δίαιταν ἀσθενῶν βλ. Συμεὼν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων σ. 80. 24 ἑξ.

[6] Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, ῎Εκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντινὰ Χρονικὰ 12. 83. 155), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 26 (2.363 20), τοῦ αὐτοῦ, ἱερακοσόφιον 303 (2. 515. 516), ᾿Ιωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, ῎Ενθ᾿ ἀν. (Παλαιολόγ. 1. 50. 9). Περὶ τῆς χρήσεως τῶν κρεάτων τῆς νήσσης ἐν τῇ διαίτῃ βλ. Συμεὼν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 71. 17 ἑξ. ῏Ητο δὲ ἡ δι᾿ ἱεράκων θήρα τῶν ἑλείων πτηνῶν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γνωστή, ἀφ᾿ οὗ καὶ ὁ ᾿Αριστοτέλης τὴν ἀναφέρει (ἱστορ. περὶ τὰ ζῷα 9. 24.4) ὡς γινομένην ἐν τῇ Κεδροπόλει τῆς Θρᾴκης. Βλ. καὶ Π. Γενναδίου, Γεωργικὰ ἀνάλεκτα σ. 52.

καὶ φασιανῶν [1], οἵτινες ἐξανίσταντο τῆς κοίτης των ὄχι διὰ φωνῶν καὶ ἀλαλαγμῶν, ἀλλὰ μόνον διὰ λεπτῶν συριγμῶν, ἄλλως ἀπεμακρύνοντο [2].

Θὰ ἐθηρεύοντο δὲ τότε καὶ τὰ πτηνὰ τὰ νῦν κοινῶς λεγόμενα κιτρινοπούλλια, ἀφ᾽ οὗ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος ἐπαινεῖ καὶ θεωρεῖ πολλοῦ ἄξια τὰ πτηνὰ «καθά γε καὶ ὁ χρυσός, πρὸς ὃν εὖ μάλα τὸ γένος τοῦτο χρώζεται» [3].

Σήμερον, ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω, αἱ γέρανοι γενικῶς δὲν τρώγονται [4], εἶναι ὅμως ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, καὶ δὴ κατὰ τὴν περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται ἐποχήν, ἀπετέλουν αὗται ἐκλεκτὸν φαγητόν. Ὁ Ἀχμὲτ π.χ. ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ του (κεφ. σπη'. σ. 234. 21) ὁμιλεῖ περὶ τοῦ βλέποντος καθ᾽ ὕπνους ὅτι ἐσθίει κρέας γεράνου, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ποιεῖται μνείαν τοῦ ἐναβρυνομένου ὅτι ἐσθίει «πιοτάτας γεράνους» [5], ὁ αὐτὸς ὁμιλεῖ «διὰ τοὺς δυσορεκτοῦντας περὶ τοὺς γεράνους διὰ τὸ σύνηθες τῆς τροφῆς» [6], παρίσταται δὲ ἐν τῷ πουλλολόγῳ [7] καὶ αὐτὸ τὸ πτηνὸν τὰ ἑξῆς ὑπὲρ ἑαυτοῦ λέγον· ἐμὲ

τὸν τρώγουσιν οἱ βασιλεῖς μετὰ πολλοῦ τοῦ πόθου
καὶ τρώγουσιν τὰ ἄκρη μου οἱ ἄρχοντες κρασᾶτα,

ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς τὰ σχέδη τοῦ μυὸς ὡς ἐκλεκτὸν φαγητὸν ἡ κνήμη τοῦ γεράνου καὶ ἡ ῥάχις τοῦ λαγωοῦ [8].

Τούτου οὕτως ἔχοντος, ἐννοεῖ τις διατί οἱ Βυζαντινοὶ ἐσπούδαζον περὶ

[1] Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 203 ὑποσ. 172, Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 26 (2. 363. 20), τοῦ αὐτοῦ ἱερακοσόφιον 301 (513. 24), Ι. Τζέτζου, Ἐπιστολ. (Cramer, Anecd. Graeca 3. 160), τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν παρθενομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Λουκίαν (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Varia Graeca sacra 83. 23, πουλλολόγος στίχ. 361 (σ. 190), Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Κώμης ἔκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια 1. 50. 9). Τοὺς φασιανοὺς ὡς ἐξαίρετον τροφὴν ἐξαίρει παλαιότερον καὶ ὁ Χρυσόστομος, εἰς Ματθαῖον ὁμιλία Ο' (Migne, P. G. 58. 659. 660) τοῦ αὐτοῦ, Περὶ ἐλεημοσύνης (Migne, P. G. 60. 708).

[2] Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ' ἀν. 302 (2. 514. 35).

[3] Tafel, Eustathii opusc. 311. 65.

[4] Ὁ Σ. Βασιλικός, κυνηγὸς ἐκ Τήνου, μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι κατὰ τόπους νῦν τρώγονται αἱ γέρανοι καὶ ὅτι ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι διὰ τῶν κρεάτων αὐτῶν δύνανται νὰ παρασκευασθῶσιν ἑβδομήκοντα ἑπτὰ διάφορα φαγητά!

[5] Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 203 ὑποσ. 172.

[6] Συνόδη Παπαδημητρίου, Ἔνθ' ἀν. σ. 306.

[7] Στίχ. 80 (Wagner, Carmina σ. 181). Ἐπειδὴ αἱ σάρκες τῆς γεράνου εἶναι ξηραὶ καὶ ἰνώδεις συνίστων, ἵνα αὗται τρώγωνται δύο ἡμέρας μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ πτηνοῦ. Μετεχειρίζοντο δὲ τῆς γεράνου διὰ θεραπευτικοὺς σκοποὺς τὸν μυελόν, τὴν χολὴν καὶ τὸ λίπος, Συμεὼν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 30. 11.

[8] Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Σχέδη μυὸς (Boissonade, Anecdota Græca 1. 429).

τὴν θήραν τῶν γεράνων, δι᾽ ἣν καὶ εἰδικὰς συνέγραψαν ἐκφράσεις, ἰδιαίτερα διοργανοῦντες κυνήγια, εἰς ἃ ἐκάλουν καὶ τοὺς φίλους, ἵνα μετάσχωσιν.

Ἐγίνετο δ᾽ ἡ θήρα τῶν γεράνων ὡς ἑξῆς·

Κατὰ τὸ φθινόπωρον, καὶ δὴ κατὰ Νοέμβριον, ὅτε τὰ πτηνὰ ἐγκαταλείποντα τὰ χιονόβλητα μέρη μετέβαινον εἰς τὴν Αἴγυπτον [1], ἐξεκίνουν οἱ κυνηγοὶ διὰ τὴν θήραν. Οὗτοι, ὅταν ἔβλεπον τὰ ὑψηλὰ ἱπτάμενα πτηνά, ἐκτύπουν τύμπανον, ἵνα τὰ ἐκφοβήσωσιν, ἐξαπέλυον δὲ κατ᾽ αὐτῶν ἕνα τῶν ἐμπείρων τῆς θήρας ἱεράκων «εἰς τὰ γερανοφόνια τοὺς ὁμοφύλους παιδοτριβοῦντα». Οὗτος ὑψούμενος τότε ἥρπαζεν ἕνα τῶν γεράνων, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι κυκλοῦντες τὸν ὁμόφυλον προσεπάθουν νὰ τὸν σώσωσι, ῥαμφίζοντες τὸν ἐχθρόν. Ἦτο δ᾽ ἡ πάλη αὕτη, τὴν ὁποίαν μετ᾽ ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγωνίας παρηκολούθουν οἱ κυνηγοί, πολὺ κρατερὰ καταλήγουσα πολλάκις μὲν εἰς τὴν νίκην τοῦ ἀετοῦ, οὐχὶ σπανίως ὅμως καὶ εἰς τραυματισμὸν ἢ καὶ θάνατον αὐτοῦ [2].

Ὅταν ἡ συμπλοκὴ εὑρίσκετο εἰς κρίσιμον σημεῖον, τότε ἀνὴρ ἔφιππος διέγραφε κύκλον, τοῦτο δ᾽ ἦτο σημεῖον ὅτι οἱ κατέχοντες τοὺς νεωτέρους ἱέρακας ὤφειλον νὰ τοὺς ἀπολύσωσιν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ κυνηγοὶ διῃροῦντο εἰς τέσσαρας ὁμάδας «ὡς ἀπὸ τετραγώνου τὰς γεράνους κυκλώσοντές τε καὶ ὑπαντιάσοντες», ἔβλεπον δὲ πρὸς τὰ ἄνω, τὴν πάλην παρακολουθοῦντες. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἀπολυθέντες ἱέρακες ἀθρόοι ἀνυψούμενοι ἐβοήθουν τὸν παλαίμαχον, ὅστις τελικῶς καταβάλλων κατῆγε τὸ θῦμά του.

Φαίνεται δ᾽ ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ πτηνοῦ παρεῖχεν ἐξαιρετικὴν εὐχαρίστησιν, ἀφ᾽ οὗ καὶ οἱ συγγραφεῖς ἰδιαιτέρως περιγράφουσι τὴν ἡδονήν, τὴν ὁποίαν παρεῖχεν ἡ γέρανος «ἐπορχουμένη τὸν θάνατον καὶ νῦν μὲν τὰ πρανῆ, νῦν δὲ δεικνύουσα τὰ ὕπτια» [3].

Ἡ τύχη τοῦ καταπεσόντος πτηνοῦ ἦτο οἰκτρά· τοῦ ἀπέκοπτον οἱ κυνηγοὶ διὰ μαχαιριδίου τὸ ῥάμφος καὶ τοὺς ὄνυχας καὶ τὸ ἄφινον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νεαρῶν ὀρνέων, τὰ ὁποῖα τὸ ἐρράμφιζον μέχρι θανάτου. Ὁ συλλαβὼν ἱέραξ, ἀφ᾽ οὗ συνελάμβανε τὸ πολὺ τέσσαρα πτηνά, ἵνα μὴ κουρασθῇ καὶ καταστῇ ἄχρηστος, ἐκρατεῖτο καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἐλάμβανε τὰ ἐντόσθια τοῦ πτηνοῦ, ἔπινε δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ [4].

[1] Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Στίχοι εἰς τοὺς δώδεκα μῆνας (Extraits des Ms. 11. 186, Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 81. 77).

[2] Ἔχομεν μάλιστα καὶ συνταγὰς πρὸς θεραπείαν ἱεράκων πληγωθέντων ὑπὸ γεράνων, Ὀρνεοσόφιον 99 (2. 560. 50). Ὁ Ἀμασείας Ἀστέριος, (Ὁμιλία εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον Migne, P. G. 40. 172 A) λέγει ὅτι «αἱ ἀγέλαι τῶν γεράνων μιᾶς τῶν συννόμων περιπεσούσης θηράτροις περιίπτανται τὴν κρατουμένην καί τινος ὀδυρτικῆς κλαγγῆς τὸν ἀέρα πληροῦσι τὴν ὁμόφυλον ζητοῦσαι καὶ σύννομον».

[3] Μιχ. Ψελλοῦ, Χρονογραφία 224. 35 (ἔκδ. Σάθα).

[4] Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 81 - 88), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 17 (2. 355. 356), Tafel, Eustathii opusc. 352. 59.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι οἱ Βυζαντινοί, παρὰ τὴν σημερινὴν συνήθειαν, ἔτρωγον γεράνους· ἡ προτίμησίς των ὅμως φαίνεται ὅτι ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ τὰ παγώνια. Αἱ σχετικαὶ μαρτυρίαι εἶναι σαφέσταται. Ὁ Ἀχμὲτ ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ του (σπζ´ 234. 1. 4) ὁμιλεῖ διὰ τὸν βλέποντα καθ᾽ ὕπνους ὅτι ἐσθίει «κρέας ταῶ», ἐν χρυσοβούλλῳ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ἡ μονὴ Βατοπεδίου ἀπαλλάσσεται τῆς παραχωρήσεως χηνῶν, νησσῶν, περδίκων, γεράνων καὶ ταώνων[1], ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Opusc. 353.70) ἔγραψε «καιρὸς ἡμῖν τοὺς ταῶνας καὶ τοὺς γαλαθηνοὺς ἀρνειοὺς ἐπανήγαγεν», ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ἐμνημόνευσε τῶν δυσορεκτούντων «περὶ τοὺς ταὼς καὶ γεράνους διὰ τὸ σύνηθες τῆς τροφῆς»[2], ὁ Ι. Τζέτζης περιέγραψε συμπόσιον, καθ᾽ ὃ παρετέθησαν «ὄρνεις ὁποῖοι οἱ ἐκ Παιώνων καὶ Φάσιδος»[3], ὁ ἀνώνυμος ἐν τῇ περὶ χυμῶν βρωμάτων καὶ πωμάτων πραγματείᾳ (Jdeler, Physici et medici Graeci minores 2. 257. 22, 260. 2) ἐχαρακτήρισε τὰ κρέατα τοῦ ταῶ ὡς σκληρὰ καὶ δύσπεπτα καὶ τέλος κατὰ τὸν ΙΖ´. αἰῶνα ἐν τῷ Φουρτουνάτῳ τοῦ Φωσκόλου (Ε´. 71) παριστάνεται ὁ δοῦλος Μποζίκης λέγων·

ἀπάκια καὶ λουκάνικα ἔχομεν ὅσα θέλω
δεκάξι ὀρτύκια, πέρδικες ὀκτὼ καὶ δύο παγώνια.

Πρὶν ἢ ἐξετάσωμεν τὰ κατὰ τὴν θήραν διαφόρων τετραπόδων, σκόπιμον κρίνομεν νὰ κάμωμεν βραχὺν λόγον περὶ θηρευτικῶν τινων δημωδῶν ὅρων, τοὺς ὁποίους ἐγνώρισεν ἡμῖν ὁ καὶ τόσας ἄλλας σπουδαίας λαογραφικὰς πληροφορίας διὰ τοὺς χρόνους του παρασχὼν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος.

Κατὰ τὸν συγγραφέα λοιπὸν τοῦτον (1917. 32) «διαυλωνία τοπικὴ στενότης, καθ᾽ ἣν ὄρτυγες ἢ ἁπλῶς ἄγριοι ὄρνιθες ἀγρεύονται. Ἐθνικὴ δὲ λέξις αὕτη γνώριμος τοῖς περὶ Σινώπην οἰκοῦσι πρὸς βορρᾶν».

Τὸν ὅρον ἀληθὲς εἶναι ὅτι δὲν ἀναφέρουσι παλαιότεροι τοῦ Εὐσταθίου συγγραφεῖς, ἂν ὅμως λάβῃ τις ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι τὸ ῥῆμα διαυλωνίζω, ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ῥέω δι᾽ αὐλῶνος, ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης (Μετεωρ. 2. 8), κεῖται δὲ τὸ αὐτὸ ῥῆμα καὶ παρ᾽ Ἀθηναίῳ (5. 189) ἐπὶ ἀνέμου ἑκατέρωθεν προσπνέοντος, πρὸς δὲ ὅτι τὸ αὐλῶνας εἶναι τοπωνύμιον μεσαιωνικὸν καὶ σημερινὸν καὶ ὅτι τὸ αὐλουνιὰ λέγεται ἐν Μεστοῖς τῆς Χίου, τότε θὰ δεχθῇ μεθ᾽ ἡμῶν ὅτι ἡ λέξις ἦτο ἀρκούντως παλαιὰ καὶ δή, ὡς ἐκ τοῦ τύπου της φαίνεται, ἀρχαία Ἑλληνικὴ κληρονομία.

Παρὰ τοῦ αὐτοῦ Εὐσταθίου (1031. 42) μανθάνομεν ὅτι «οἱ ἰδιῶται κοι-

[1] Βλ. τὸ περιοδικὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν 3. 210.

[2] Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 306.

[3] Ι. Τζέτζου, Εἰς τὴν παρθενομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Λουκίαν (Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Varia Græca sacra 83. 23).

ταῖα καλοῦσι τὰς ὀρεινὰς εὐνὰς τῶν θηρῶν». Καὶ ὅτι μὲν ἡ ὀνομασία ἐλήφθη, κατὰ τὸν σοφὸν ἱεράρχην, ἐκ παρομοιώσεως Ὁμηρικῆς, ἐν ᾗ ὁ λόγος περὶ νεβροῦ ἐξ εὐνῆς ἐκπηδήσαντος καὶ ὑπὸ τοῦ θηρευτοῦ βληθέντος, δὲν φαίνεται πιθανόν. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ οὐσιαστικοποιηθέντος οὐδετέρου τοῦ ἐπιθέτου κοιταῖος τοῦ χρησιμοποιουμένου πρὸς δήλωσιν τοῦ φωλεοῦ τῶν ζῴων, ἀκριβῶς ὡς μετεχειρίσθη τὴν λέξιν πολὺ παλαιότερον καὶ ὁ Πλούταρχος (Τιβέρ. Γράκχ. 9). Μετεχειρίσθη δ᾽ ὁ αὐτὸς Εὐστάθιος (Opusc. 265. 70) τὸ ῥῆμα κοιτάζομαι ἐπὶ θηρίων, ὁ δὲ σύγχρονος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ἐπὶ πτηνῶν[1]. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν λέξιν σχετίζεται καὶ ὁ ἐκ τῶν θηρευτῶν κοιταστής, περὶ οὗ ἀνωτέρω ὡμιλήσαμεν, εἶναι φανερόν.

Νῦν ἡ μὲν λέξις κοιταῖον δὲν σῴζεται, ἡ κοίτη ὅμως εἶναι πολύχρηστος περὶ ὀρνίθων οἰκιακῶν προκειμένου[2], ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐπὶ λαγωοῦ, τὸ ἀπόκοιτο καὶ ἐν Κύπρῳ, ἐπὶ ἀλώπεκος, ὁ ἀλωποκοίτης.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ κοίτης ὁ λόγος, λέγομεν ὅτι κατὰ τὸν ΙΒ´. αἰῶνα ὑπῆρχε καὶ τὸ σημερινὸν καρτέρι ἢ (κατα)δόχι, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ Ι. Τζέτζου, ὅστις, ἐτυμολογῶν τὸ ἐπίθετον ἄτοπος, λέγει ὅτι τοῦτο ἐλέχθη

ἐκ τόπων, οἷς οἱ κυνηγοὶ καθήμενοι λαθραίως
τοὺς θῆρας κατεργάζονται καὶ κτείνουσι τοξείαις[3].

Ὁ αὐτὸς Εὐστάθιος μᾶς πληροφορεῖ (543. 18) ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του «ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐκ τοῦ ἑτέρου τόπου τοῦ φύσει περιεκτικοῦ τοπάζειν λέγει, ὃ καὶ κοιτάζειν· τοπάζει γοῦν τις θηρία εἰς τὸ κυνηγηθῆναι» ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ τοπάζω, τὸ ὁποῖον σημαίνει διευθύνω ζῷόν τι εἰς τὸν προσήκοντα τόπον ἢ σημειῶ τὸν τόπον, ὅπου μένει ἢ καταφεύγει πτηνὸν ἢ ζῷον, κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἁπλῶς παρατηρῶ, κατέστη δῆλα δὴ συνώνυμον πρὸς τὸ κοιτάζω[4].

Τὸ ῥῆμα ὑπὸ τὸν τύπον τοπώνω, ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης σῴζεται παρ᾽ Ἐρωτοκρίτῳ (β´. 697), ἔνθα ἀναγινώσκομεν

καὶ πρὸς τὰ δάση περπατεῖ, τοπώνει καὶ ξανοίγει
ὀγιὰ νὰ βρῇ ἄγριο τίβοτσι νὰ κάμῃ τὸ κυνήγι

καὶ ἐν τῇ συνήθει Κρητικῇ διαλέκτῳ, ἐν ᾗ συνήθη τὰ «τοπώνω τὸ λαγὸ»

[1] Τοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Μονῳδία ἐπὶ τῷ ἀστρογλήνῳ αὐτοῦ τεθνηκότι ἐν K. Horna, Einige unedierte Stücke des Manasses und Italicos 6. 7.

[2] Ὁ Δημήτριος Κωνσταντινουπολίτης, Ἱερακοσόφιον 301 (2. 503) ὡμίλησε καὶ περὶ κοίτης περδίκων.

[3] Ι. Τζέτζου, Χιλιάδ. 8. 236. 898.

[4] Ὅρα ὅσα περὶ τοῦ κοιτάζω ἔγραψα εἰς τὰς παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς παπύρους σ. 13. Ὁ Νεόφυτος ὁ ἔγκλειστος, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Πολυχρόνιον (Anal. Boll. 26. 178. 12) εἶπε· «τὰς νιφάδας τῶν κακοδόξων καὶ τὰς πικρὰς τιμωρίας ὡς βέλη νηπίων ἐτόπαζε».

= σημειώνω τὸ μέρος, ὅπου μένει ὁ λαγὸς καὶ «ξάνοιξε νὰ τοπώσῃς ποῦ θὰ κάτσουν οἱ πέρδικες», ἤτοι νὰ παρατηρήσῃς [1].

Τέλος ὁ Εὐστάθιος βεβαιοῖ (1928. 34) ὅτι «ἔγνωσται μέχρι καὶ νῦν ἡ τῶν θηρατικῶν νεφελῶν χρῆσις πολλοῖς, παρ' οἷς καὶ νεφελοστάσια· ὁ τόπος τῆς τοιαύτης τῶν δικτύων θήρας λέγεται».

Ἓν τῶν τετραπόδων, τὰ ὁποῖα συνήθως ἐθήρευον οἱ Βυζαντινοὶ ἦτο ὁ λαγός, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ δέρμα του παρεῖχε πρὸς ἐσωτερικὴν τῶν φορεμάτων ἐπένδυσιν [2] καὶ ὡς φιλικὸν δῶρον πολλάκις ἐστέλλετο [3], ἐκλεκτὸν φαγητὸν θεωρούμενος. Ὁ ἴδιος ἐν τῇ γνωστῇ παιδιοφράστῳ διηγήσει τῶν τετραπόδων ζῴων (στίχ. 296) παριστάνεται λέγων·

ἐσθίουν με οἱ βασιλεῖς καὶ τρώγουν με οἱ ῥηγάδες,
οἱ ἄρχοντες, οἱ εὐγενεῖς καὶ πᾶσα ἀνθρωπότης
καὶ βάνουν με εἰς ἔμορφας κοῦπας μὲ πιπεράδες [4]

Ἐγίνετο δ' ἡ θήρα τοῦ λαγοῦ ἤ, ὡς ἔλεγον, τὸ λαγοκυνήγιον [5], κατὰ τοὺς φθινοπωρινοὺς καὶ χειμερινοὺς μῆνας [6], καὶ δὴ ὡς ἑξῆς·

Οἱ βοηθοὶ τῶν κυνηγῶν, βραδέως βαδίζοντες, ἢ πλήττοντες τὸν μηρόν των διὰ μάστιγος [7], προσεπάθουν δι' ἀλαλαγμῶν νὰ ἐκφοβίσωσι τὸ ζῷον καὶ νὰ τὸ κάμωσι νὰ ἐκπηδήσῃ ἐκ τῶν θάμνων καὶ βοτανῶν, ὅπου ἐκρύπτετο. Τούτου γενομένου, οἱ ἐπιβαίνοντες ἵππων κατεδίωκον τὸ ζῷον ἐξαπο-

[1] Ἐκ Κρητικοῦ ποιήματος εἶναι καὶ ὁ στίχος

κι' ἕνα λαγὸν ἐτόπωσα (= παρετήρησα) 'ς τοῦ κάτω δρῦ τὸν πόρο

Α. Κριάρη, Κρητικὰ ᾄσματα 224. Βλ. καὶ Στ. Ξανθουδίδου, Ἐρωτόκριτος σ. 717.

[2] Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σῳζόμενα 2. 355. 23.

[3] Hippolyte Noiret, Lettres inédits de Michel Apostolis σ. 77.

[4] Περὶ τῆς ἐν τῇ διαίτῃ χρήσεως τῶν κρεάτων τοῦ λαγωοῦ βλ. Συμεὼν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 61. 8 ἑξ.

[5] Θεοδ. Βαλσαμών, Εἰς τὸν ΚΔ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ ΣΤ' οἰκουμ. συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 358). Τὸ λαγοκυνήγι φέρεται καὶ εἰς στίχους σημερινῶν δημωδῶν ποιημάτων τῆς Καλλιπόλεως.

[6] Ὁ Ὀκτώβριος λέγει ὅτι:

κίρκοις τε καὶ σκύλλαξι καὶ βέλους δρόμῳ
αἱρεῖ πετεινὰ καὶ λαγοὺς καὶ δορκάδας

Μανουὴλ Φιλῆ, Εἰς τοὺς ιβ' μῆνας (Jdeler, Physici et medici Graeci minores 1. 291), ὁ δὲ Δεκέμβριος παρίσταται τὰ ἑξῆς περὶ ἑαυτοῦ λέγων·

θηρῶ λαγωοὺς ἀγρίαν εὐωχίαν
καὶ περδίκων πίμπλημι δαῖτας πλουσίων

Leo Sternbach, Nicolai Calliclis carmina σελ. 46 στίχ. 55.

[7] Tafel, Eustathii opusc. 356. 32.

λύοντες ἅμα κατ' αὐτοῦ τοὺς λακωνικοὺς κύνας [1], ἢ φάλκωνας ἢ ἱέρακας ἢ ἀετοὺς ἢ πετραίους ἐρωδιούς [2]. Τὸ ζῷον καταδιωκόμενον ἐκ τῆς γῆς μὲν ὑπὸ τῶν κυνῶν, ἐκ τοῦ ἀέρος δὲ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ὑψωθέντων καὶ μετὰ ροίζου καταφερομένων ὀρνέων ἐταράσσετο καὶ ἐλάμβανε ἢ τὴν πρὸς τὰ ἀνωφερῆ ἄγουσαν ἢ ἔτρεχε διὰ τοῦ ὁμαλοῦ μέρους προσπαθοῦν νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς διώκοντας δι' ἐπιτηδείων ἐγκαρσίων ἁλμάτων [3] (εἰκ. 3). Αἱ ἀπεγνωσμέναι

Εἰκ. 3. Πῶς ἐθήρευον τοὺς λαγωούς. Ἐκ χειρογράφου τῶν κυνηγετικῶν τοῦ Ὀππιανοῦ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος. (Ἐθν. Βιβλ. Παρισίων ἀριθ. 2,736, φ. 47).

[1] Πτηνόποδες λαγῖναι λέγονται ὑπὸ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου ἐν τῇ χρονικῇ του διηγήσει 376. 7. Βλ. καὶ παιδιόφραστον διήγησιν τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 255 (Wagner, Carmina σ. 150), Tafel, Eustathii opusc. 356. 52.

[2] Μανουὴλ Φιλῆ, Περὶ ζῴων ἰδιότητος 10. 12 (ἔκδ. Joh. de Pauw), Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα στίχ. 770.

[3] Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Τοῖς νοταρίοις τοῦ βασιλέως Κομνηνοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5. 486), Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου Ν. Ἑλλην. 20. 37).

ὅμως προσπάθειαί του ἦσαν μάταιαι, διότι ἢ συνελαμβάνετο κλαυθμηρίζον [1] ὑπὸ τῶν διωκόντων κυνῶν, οἵτινες καὶ τὸ παρέδιδον εἰς τὸν σκυλλαγωγὸν ἢ ὑπὸ τῶν ὀρνέων, τὰ ὁποῖα ὡς ἀμοιβὴν τοῦ κόπου των ἐλάμβανον μέρος τῶν ἐντοσθίων αὐτοῦ [2].

Ὁ Ἀμασείας Ἀστέριος λέγει ὅτι οἱ κατὰ τὰς Καλάνδας εὑρισκόμενοι ἐν τῇ πόλει χωρικοὶ «μᾶλλον αὐτὴν ἀποδιδράσκουσιν ἢ οἱ λαγωοὶ τὰ δίκτυα» [3].

Τὴν διὰ δικτύων σύλληψιν λαγωῶν πιστοποιοῦσι καὶ εἰκόνες ἐκ χειρογράφων τοῦ Ι΄. καὶ ΙΕ΄. αἰῶνος (εἰκ. 3), κατὰ δὲ τὸν ΙΒ΄. ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος λέγων (570. 30) «λίνον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς νηὸς ἱστίων λέγεται καὶ ἐπὶ δικτύων κυνηγετικῶν, ὅθεν καὶ τὸ διελινήσατο ὁ λαγωὸς τουτέστιν ἐξελίνισεν, ἤτοι διέφυγε τὰ λίνα. Καὶ φυλάττεται ἡ ῥητορικὴ αὕτη λέξις ἔτι καὶ νῦν παρὰ πολλοῖς τῶν ἐν Ἀσίᾳ, οἵ καὶ τὰ τοιαῦτα λίνα λινάριά φασιν» [4].

Ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι παριστάνεται ὁ κυνηγῶν, ὁ πρὸς τὰ δίκτυα ὠθῶν τὸν λαγόν, κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ῥάβδον. Αὕτη ἄλλοτε εἶναι ἐξωγκωμένη κατὰ τὸ ἄκρον (εἰκ. 4) εἶναι δῆλα δὴ τὸ ῥόπαλον, δι᾽ οὗ ὁ λαγὸς «τοῦ τόνου παρελύετο κἀντεῦθεν ῥᾷον ἁλώσιμος ἐγίγνετο» [5].

Ἄλλος τρόπος συλλήψεως λαγοῦ ἦτο νὰ κτυπηθῇ οὗτος διὰ μαχαίρας, ἐν ᾧ ἔτρεχεν [6], ἢ καὶ νὰ συλληφθῇ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ κυνηγοῦ τρέχων, πρᾶγμα, ὅπερ ἀπῄτει μεγάλην ἐπιδεξιότητα, ἣν λέγουσιν ὅτι εἶχεν ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος Κομνηνός, ὅστις, κατὰ τὸν Μιχαὴλ Ψελλὸν «τὸν λαγὼ πολλάκις ἐκ χειρὸς ᾕρει θέοντα» [7].

Τέλος ὁ λαγὸς συνελαμβάνετο καὶ ὑπὸ τῶν κατ᾽ αὐτοῦ ἐξαπολυομένων παρδάλεων, αἵτινες τὸν ἐκτύπουν διὰ τῶν προσθίων ποδῶν καὶ λαμβάνουσαι ἔπειτα ἐκ τοῦ νωτιαίου σπονδύλου τὸν ἐσήκωνον ὑψηλά. Τότε ἐπενέβαινεν

[1] «Φωνὴν λαγωοῦ, ἣν ἀφίησιν οἷον κλαυθμόν τινα, ὅταν διωκόμενος κατάληπτος γένηται» Εὐσταθίου, Παρεκβ. 812. 9.

[2] Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν ἐν Annuaire de l' Association 6. 47-49, Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20. 37). Κυνήγιον λαγωῶν ἀναφέρει καὶ Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος (Ed. Kurtz, Christophoros Mytilenaios σ. 40), ὁ Μιχ. Ψελλός, Χρονογρ. 266. 20, ὁ Νικήτας Χωνιάτης, Χρον. διήγ. 433. 13 ἑξ. ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός, Κώμης ἔκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια 1. 50. 9) καὶ πολὺ παλαιότερον ὁ Χρυσόστομος, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Ἰουλιανὸν (Migne, P. G. 50². 674).

[3] Ἀστερίου Ἀμασείας, Λόγος κατηγορητικὸς κατὰ τῶν Καλανδῶν (Migne, P. G. 40. 220 D).

[4] Τὸ ἐκλινίζω σῴζεται σήμερον ὡς ξελινίζω ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης. Βλέπε καὶ ὅσα ἔγραψα περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ῥήματος ἐν τῷ Δ΄ τόμῳ τῆς παρούσης Ἐπετηρίδος σελ. 47 καὶ 48.

[5] Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20. 27).

[6] Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἔνθ᾽ ἀν.

[7] Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία 224. 29.

ὁ παρδαλαγωγός, ὅστις ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐρχόμενος ἐπίεζε τοὺς μυκτῆρας τοῦ θηρίου, τὸ ὁποῖον οὕτως ἠναγκάζετο ν᾽ ἀνοίξῃ τὸ στόμα καὶ ν᾽ ἀφήσῃ τὸ θήραμα. Ὡς ἀμοιβὴ προσεφέρετο εἰς τὴν πάρδαλιν ἀμέσως ἐντὸς ξυλίνου σκουτελίου τὸ αἷμα τοῦ σφαγέντος λαγοῦ καί τινα τῶν ἐντοσθίων αὐτοῦ, ἀπομακρυνομένου καταλλήλως ἔπειτα διὰ λακτίσματος τοῦ σκουτελίου.

Ἐννοεῖται δ᾽ ὅτι ἡ θέσις τοῦ κυνηγοῦ δὲν ἦτο πολλάκις καθόλου εὐχάριστος, διότι τὸ θηρίον καὶ ὠργίζετο, ὁπότε, πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων, τοῦ ἔτεινεν οὗτος τὴν λεοντῆν ἢ τὴν βύρσαν, τὴν ὁποίαν περιεζώννυτο καὶ τὴν ὁποίαν τοῦτο κατέξαινε [1].

Μετεχειρίζοντο δ᾽ οἱ Βυζαντινοὶ τὰς παρδάλεις κατὰ τὴν θήραν οὐ

Εἰκ. 4. Θήρα λαγωοῦ ὑπὸ ἐφίππου χρησιμοποιοῦντος ῥόπαλον.
Ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Σκυλίτση.

μόνον λαγωῶν, ἀλλὰ καὶ ἐλάφων, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὡμίλησε δὲ καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμὼν διὰ τὰ «ὑπὸ ὀρνέων θηρευτικῶν ἢ κυνῶν ἢ παρδάλεων θηρευόμενα ἢ πνιγόμενα» [2].

Εἰς τὴν συνήθειαν δὲ αὐτὴν δέον ν᾽ ἀποδώσωμεν καὶ τὸ ὅτι ὁ πενθερὸς τοῦ Διγενῆ τοῦ ἔδωκεν ὡς δῶρον γαμήλιον

δώδεκα πάρδους διαλεκτούς, δοκιμασμένους πάνυ [3].

Πλὴν τοῦ λαγωοῦ, μὲ μάγγανον [4] ἢ μὲ κύνας καὶ φάλκωνας συνελαμ-

[1] Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν ἐν Annuaire de l' Association 6. 51. 52.

[2] Εἰς τὸν ΞΓ΄. κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Ῥάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 81).

[3] Στίχ. 2260 (χειρ. Ἄνδρου).

[4] Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 289 (Wagner, Carmina σ. 151). Δι᾽ ἐπιβουλῆς σύλληψιν ἀλωπέκων ἀναφέρει καὶ Ἰωάννης ὁ Εὐγενικὸς εἰς τὴν κώμης ἔκφρασιν (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια 1. 50. 9). Βλ. καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔνθ᾽ ἀν. 6. 49.

βάνοντο καὶ ἀλώπεκες, ὧν ἐχρησιμοποίουν τὸ δέρμα πρὸς ἐπένδυσιν τῶν φορεμάτων κατὰ τὸν χειμῶνα [1] ἢ ἃς μετεχειρίζοντο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀρθρίτιδος ἐντὸς ζέοντος ἐλαίου ἐμβαπτίζοντες αὐτὰς καὶ διὰ τούτου ἀλείφοντες τὰ πάσχοντα μέλη [2].

Ὡς δὲ τὸν λαγὸν οὕτω καὶ τὴν ἔλαφον συχνὰ καὶ εὐχαρίστως ἐκυνήγουν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ βασιλεῖς [3], ἀφ' οὗ τὸ κρέας αὐτῆς, ὡς ἡ ἰδία αὐτεπαινουμένη λέγει,

ἀσύγκριτον ὑπάρχει
ἐπάνω εἰς τὰ κρέατα τῶν τετραπόδων ζώων [4]

καὶ τὰ κέρατά της δὲ πολλαχῶς ἐχρησιμοποίουν οἱ Βυζαντινοί.

Φαίνεται δ' ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον, ἦσαν αἱ ἔλαφοι συχναὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἐν τῷ βίῳ τῆς ὁσίας Θεοκτίστης λ.χ. ἀναφέρεται ὅτι ἡ νῆσος Πάρος, ἔρημος τότε, «εἶχεν ἐλάφων θήραν πολλήν» [5], κυνήγιον δ' ἐλάφων ἀναφέρει ἡ παιδιόφραστος διήγησις τῶν τετραπόδων ζώων (στίχ. 255 σ. 150), καὶ εἰς τὴν Πέτριναν τῆς Λακεδαίμονος ἐπὶ τῶν χρόνων του ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός [6]. Τὴν ὕπαρξιν τοιούτων ζώων ἐν τῇ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν χώρᾳ πιστοποιεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ νεκρικοῦ διαλόγου Τιμαρίωνος [7], καὶ τὸ τοπωνύμιον δὲ «λαφικὸν βουνὶν» τὸ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἐγγράφοις ἀναφερόμενον, πλῆθος ἐλάφων ὑποδεικνύει [8].

Ἐκυνήγουν δὲ τὸ ζῷον, τὸ ὁποῖον ἀνεκάλυπτε νεμόμενον ὁ σκοπεύς, εἴτε διὰ τόξου [9], εἴτε διὰ κυνῶν καὶ ἐλαφρῶν δρομαίων ἵππων [10], (εἰκ. 5)

[1] Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σῳζόμενα 2. 355. 23.

[2] Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Δεητήριος εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ ζώσης ἀλώπεκος (Miller, Recueil II σ. 531 στίχ. 58).

[3] Λέοντος Γραμματικοῦ, Ἱστορ. 30.22. Ἀχμέτ, Ὀνειρ. σμ'. σ. 194. 12, σμβ'. σ. 220, Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογρ. 266. 20, Θεοδώρου Προδρόμου, Εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα (Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν) ἐγκώμιον (Miller, Recueil II 775), Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 13 ἑξ.

[4] Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 340 (Wagner, Carmina σελ. 153).

[5] Θεοφίλου Ἰωάννου, Μνημεῖα ἁγιολογικὰ σ. 9.

[6] Ἰωάννου Εὐγενικοῦ, Ἔνθ' ἀν. 1. 50. 9.

[7] Ellissen, Analekten 1. 4. 44. 145.

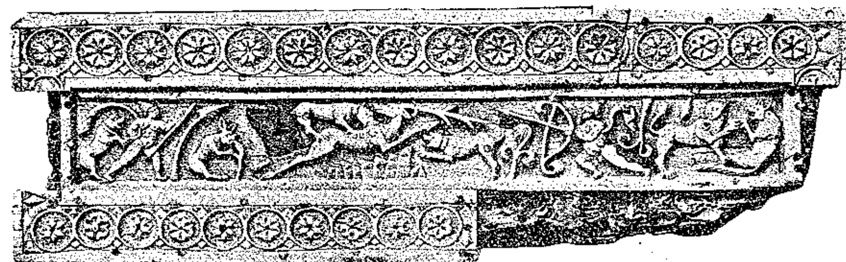
[8] Cusa, I diplomi 526. 11, Spata, Diplomi Greci Sicil. ined. 30. 5. Θήρα ἐλάφων, κάπρων καὶ δορκάδων γίνεται σήμερον πολλὴ ἐν Βιθυνίᾳ εἰς τὰ ὄρη τοῦ Καρᾶ - ντάγκ.

[9] Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς τὴν δευτέραν τῶν παραλειπομένων (Migne, P. G. 56. 118), Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 80. 41), Max Treu, Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres σ. 31, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25.

[10] Κοσμᾶ Ἱεροσολυμίτου, Ἐξήγησις, ὧν ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐφυσιολόγησε (Migne, P. G. 38. 648).

εἴτε καὶ διὰ παρδάλεων, ὡς σαφέστατα δεικνύει ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν [1] (εἰκ. 6). Ἐκ τῶν νόμων μανθάνομεν προσέτι ὅτι πολλάκις ἤνοιγον λάκκους, ἵνα ἐντὸς αὐτῶν ἐμπέσωσιν αἱ ἔλαφοι [2].

Ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ περὶ θηρευτῶν ἀπερχομένων εἰς κρημνοὺς καὶ

Εἰκ. 5. Σκηνὴ κυνηγίου ἐλάφου, ἀπεικονιζομένη ἐπὶ μιᾶς πλευρᾶς Βυζαντινοῦ κιβωτιδίου τοῦ Ι' αἰῶνος, ἀποκειμένου ἐν τῷ British Museum.

βάραθρα καὶ ὄρη ἄβατα, ἵνα θηρεύσωσι δορκάδα [3], ὁ Ἀχμὲτ ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ του ἀναφέρει σφαγὴν δορκάδος [4], κατὰ τὸν ΙΑ'. αἰῶνα Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος μνημονεύει θήρας νεβρῶν δειλῶν δορκάδων [5], κυνηγεσίου

Εἰκ. 6. Πάρδαλις καταδιώκουσα ἐλάφους. Ἐκ χειρογράφου τοῦ Ι' αἰῶνος.

δὲ δορκάδων ἐπὶ Παλαιολόγων ὅ τε Μανουὴλ Φιλῆς [6] καὶ ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός [7].

Ἐγίνετο δὲ ἡ θήρα τῶν δορκάδων, αἵτινες κοινῶς γαζέλια ἐκαλοῦντο [8],

[1] Εἰκόνα κατατοξευομένης ἐλάφου βλέπε καὶ ἐν τῇ Ὀκτατεύχῳ τοῦ Σεραγίου (Pl. XIII Nº 40 ἔκδ. τοῦ Ρωσσικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως).

[2] Βασιλικ. βιβλ. 60 τίτλ. 3, κη'.

[3] Χρυσοστόμου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Ἰουλιανὸν (Migne, P. G. 50.[2] 674).

[4] Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σμ'. σ. 194. 22.

[5] Ed. Kurtz, Die Gedichte des Christophoros Mitylenaios σ. 40.

[6] Μανουὴλ Φιλῆ, Εἰς τοὺς ιβ'. μῆνας (Jdeler, Physici et medici Graeci minores 1. 291).

[7] Ἰωάννου Εὐγενικοῦ, Ἔνθ' ἀν. 1. 50. 9.

[8] Συμεὼν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 33. 9.

κατὰ μῆνα μάλιστα Ὀκτώβριον, καὶ οὐχὶ διὰ βρόχων, διότι τούτους ἀπέφευγε τὸ ζῷον διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς ὁράσεως [1], ἀλλὰ διὰ τόξων καὶ δι᾽ ἀετῶν [2].

Κείμενον τοῦ Θ΄. αἰῶνος ἀναφέρει κυνήγιον ἐλάφων ἢ τῶν ἄλλων κερασφόρων [3]. Ὅτι ὑπὸ τὰ ἄλλα ταῦτα κερασφόρα νοοῦνται καὶ αἶγες ἄγριαι, εἶναι πολὺ πιθανόν. Οὕτως ἐν τῷ βίῳ τῆς ὁσίας Θεοκτίστης λέγεται ὅτι ἐν Πάρῳ ὑπῆρχον αἴγαγροι «ταῖς μὲν ἐλάφοις τὴν χροιὰν παραπλήσιοι, μείζους δ᾽ ἐλάφων τὸ μέγεθος, τὸ δὲ κέρας δολιχὸν ὅσον ἑκκαιδεκάδορον» κυνηγούμεναι ὑπὸ τῶν ἐξ Εὐβοίας ἐρχομένων κυνηγῶν [4]. Κυνήγιον δ᾽ αἰγῶν πολλαχοῦ, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Λυκίαν, ἐπὶ τῶν χρόνων του πιστοποιεῖ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (774. 38. Πβ. καὶ 450. 17).

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἄρκτοι, τὰς ὁποίας ἀναφέρει καὶ ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (Λ. 611). Μετὰ ταῦτα ὁ περιηγητὴς Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του ἔζων ἄρκτοι ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Ταϋγέτου καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Θρᾴκης. Ἡ ὕπαρξις ὅμως τοῦ θηρίου δύναται νὰ πιστοποιηθῇ καὶ εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας. Οὕτως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν εἰκονομάχων περιγράφεται θήρα ἄρκτου εἰς τὰ πέριξ τῆς Νικομηδείας [5], ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς καὶ ὁ Μανουὴλ ἀναφέρεται ὅτι ἐμαίνοντο περὶ τὰς ἄρκτους [6], κατὰ τὸν ΙΑ΄. καὶ ΙΒ΄. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρχον ἄρκτοι [7] καὶ κατὰ τὸ συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου (στίχ. 38) ἐκυνηγοῦντο ἀρκοῦδες, ἀγριόχοιροι, λέοντες καὶ παρδάλεις. Καὶ λέγει μὲν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του τὰ θηρία ἦσαν σπάνια καὶ δυσθήρατα προσφερόμενα εἰς τοὺς εὐχαρίστως ἐσθίοντας αὐτὰ Λατίνους [8], οὐχὶ ὅμως, φαίνεται, καὶ τόσον σπάνια, ἀφ᾽ οὗ κατὰ τὸν ΙΕ΄. αἰῶνα μεσοῦντα Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχον ἐν Πελοποννήσῳ ἔλαφοι καὶ ἄρκτοι [9].

---

[1] Χρυσοστόμου, Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς (Migne, P. G. 60. 754).

[2] Μανουὴλ Φιλῆ, Ἔνθ᾽ ἀν. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Περὶ ζῴων ἰδιότητος 10. 12.

[3] Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σμ΄. σ. 194. 12.

[4] Θεοφίλου Ἰωάννου, Μνημεῖα ἁγιολογικὰ σ. 9.

[5] Βίος Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (Α. Παπαδοπούλου — Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκης 4. 1). Παλαιότερον ὁ Χρυσόστομος, εἰς Ἰωάννην ὁμιλία ΜΖ΄. (Migne, P. G. 59. 268) εἶπε· «νῦν δὲ κύνας μὲν τρέφομεν, πολλοὶ δὲ καὶ ἄρκτους καὶ ὀνάγρους καὶ διάφορα θηρία».

[6] Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία 266. 20. F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène σ. 237, Μιχαὴλ τοῦ ῥήτορος, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κὺρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (W. Regel, Fontes rerum byzantinarum σελ. 180), Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 127. 12.

[7] Tafel, Eustathii opusc. 360. 74.

[8] Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σῳζόμενα 2. 190. 31.

[9] Σπ. Λάμπρου, Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης ἐν τῇ Λακωνικῇ (Ν. Ἑλλην. 5. 419).

Αἱ ἄρκτοι, ἃς ὁ λαὸς ἄρκους, ἀρκούδας ἢ ἀρκούδια ἐκάλει [1], ἐθηρεύοντο διὰ τὸ δέρμα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ λίπος των τὸ κατὰ τῶν ῥευματισμῶν χρησιμοποιούμενον [2], μετεχειρίζοντο δ᾽ οἱ κυνηγοὶ κατὰ τὴν θήραν αὐτῶν δίκτυα [3] ἢ φαρμακερὰ βέλη ἢ λόγχας [4] ἢ καὶ ἤνοιγον διαφόρους λάκκους, εἰς οὓς καταλλήλως τὰς ὤθουν [5].

Θήραν συάγρου κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀναφέρει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀντιοχείας Εὐστάθιος [6], ἐν τῇ χρονογραφίᾳ του ὁ Ἰωάννης Μαλάλας [7], ὁ Θεοφάνης ἐν τῇ χρονογραφίᾳ του [8] καὶ ὁ Ἀχμὲτ ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ του [9].

Κατὰ τὴν ἐποχήν, ἥτις μᾶς ἐνδιαφέρει, πιστοποιεῖται συχνὰ ὅτι Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐθήρευεν ἀγριοχοίρους [10], ὅτι Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ἐξήρχετο εἰς κυνήγιον συῶν [11], μάλιστα δ᾽ ὁ Μανουήλ [12], ὅστις κατὰ τὸν ἐπαινέτην αὐτοῦ τὸν χαυλιόδοντα σῦν ἐθεώρει ὡς λαγωόν [13].

Καὶ ἐν τῷ κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ ζωγραφηθέντι ἀνακτόρῳ παριστάνετο «χαυλιόδους σῦς διακοντιζόμενος ὑπ᾽ αὐτοῦ» [14] τέλος

---

[1] Ἄρκυλοι τὰ τῶν ἄρκτων εἴτουν ἄρκων νεογνά· Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1535. 17. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ συνήθεια οὐκ ἀπὸ τῆς ἄρκτου, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἄρκου παραλαβοῦσα τὴν ἀρκούδαν· Εὐσταθίου, Ἔνθ᾽ ἀν. 1156. 16, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ὀππιανοῦ (Ἁλιευτ. Β΄. 2488) ἄρκτοις· ἀρκούδοις· ἀρκουδίοις. Τὸ ἄρκος φέρεται πολὺ παλαιότερον ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν κριτῶν Α΄. 35 «αἱ ἄρκοι καὶ αἱ ἀλώπεκες».

[2] Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 852 (Wagner, Carmina σ. 170). Γνωστὸν εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ὡς δεικνύει ἡ σημερινὴ συνήθεια, πολλοὶ Ἀθίγγανοι ἀποκόπτοντες τρίχας ἄρκτου τὰς ἔδιδον εἰς τὰς γυναῖκας ὡς ἀλεξιτήρια τῆς βασκανίας, καθ᾽ οὗ ἐθίμου ἐξανίσταντο οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν ἱερῶν κανόνων (Ῥάλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα 6. 357).

[3] Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Σύνοψις χρον. στίχ. 6475 σ. 275.

[4] Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογρ. 266. 20 (ἔκδ. Σάθα), Ἐπιστεύετο κατὰ τὸν μεσαίωνα ὅτι ἡ βαρέως τραυματισθεῖσα ἄρκτος ἐθεραπεύετο κλείουσα τὰς πληγάς της διὰ ξηροῦ φλόμου, Εὐσταθίου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρος, Εἰς τὴν ἑξαήμερον ὑπόμνημα (Migne, P. G. 18. 740c).

[5] «Οἱ ποιοῦντες ἐν δημοσίῳ τόπῳ ὄρυγμα ἐπὶ τὸ ἐμπεσεῖν ἄρκους ἢ ἐλάφους ἐνέχονται τῷ Ἀκουϊλίῳ, τινὸς ἐμπεσόντος καὶ βλαβέντος» Βασιλικ. 60. 3 κη΄.

[6] Εὐσταθίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, Ἔνθ᾽ ἀν.

[7] Ι. Μαλάλα, Χρονογρ. 163. 2.

[8] Θεοφάνους, Χρονογρ. 1. 268. 10 (De Boor).

[9] Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σοθ΄. 226. 23.

[10] Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογρ. (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 4. 250).

[11] Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. Διήγ. 53. 25.

[12] Εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα (Μανουὴλ Κομνηνὸν) ἐγκώμιον στίχ. 775 (ἐν Miller, Recueil II 747), Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 127. 12. Βλ. καὶ F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène σ. 237.

[13] Μιχαὴλ τοῦ ῥήτορος, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κὺρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (W. Regel, Fontes rerum byzantinarum σ. 180).

[14] Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 14.

κυνήγια ἄρκτων καὶ ἀγριοχοίρων μνημονεύει ὁ Μιχαὴλ Ψελλός[1], τὸ συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου[2] καὶ ἡ παιδιόφραστος διήγησις τῶν τετραπόδων ζῴων[3] καὶ κατὰ τὸν ΙΕ΄. αἰῶνα Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός[4]. Καὶ ἀναφέρεται μὲν ὅτι ἐνίοτε ἐθηρεύοντο ἀγριόχοιροι ἐν τῇ Πετρίνῃ τῆς Λακεδαίμονος[5], μεγαλύτερον ὅμως πλῆθος ὑπῆρχε τότε εἰς τὰ περὶ τὸν Μακεδονικὸν Ὄλυμπον μέρη, κατὰ μάρτυρα τὸν Μιχαὴλ Ψελλόν[6], καὶ εἰς τὴν Λυκίαν[7], καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ τὸ ὄρος Ταῦρον[8].

Ἐγίνετο δ᾽ ἡ ἐπικίνδυνος καὶ ἐπίμοχθος τῶν θηρίων τούτων θήρα[9] συνήθως μὲν ἀπὸ ἵππων, οὐχὶ ὅμως σπανίως, καὶ ὁσάκις οἱ θηρευταὶ ἦσαν δεξιοὶ καὶ τολμηροί, καὶ πεζῇ[10], χρησιμοποιουμένων κυνῶν καὶ δοράτων ἢ ἀκοντίων, βενάβλων, πρὸς κατακοντισμόν, πρὸς δὲ καὶ δηλητηριωδῶν βελῶν[11] (εἰκ. 7 καὶ 8).

Ὅτι τώρα πολλάκις κατὰ τὴν θήραν, σφαλλομένων τῶν ἵππων, ἐξεσελλίζοντο οἱ ἱππεῖς ἢ καὶ ἐτραυματίζοντο ἢ ὑπὸ τῶν θηρίων ἢ καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων μενάβλων, καὶ φυσικὸν εἶναι καὶ ὑπὸ τῶν συγγραφέων μαρτυρεῖται[12]. Ἐπ᾽ ἴσης οἱ συγγραφεῖς μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ θηρευταί, ἵνα ἐκ τῆς λόχμης

[1] Tafel, Eustathii opusc. 360. 74.

[2] Στίχ. 38.

[3] Στίχ. 255 (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σ. 150).

[4] Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Κώμης ἔκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια 1. 50. 9).

[5] Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ἔνθ᾽ ἀν.

[6] Tafel, Eustathii opusc. 360. 74.

[7] Εὐσταθίου, Παρεκβ. 774. 38.

[8] Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 24. 10.

[9] Χρόνῳ μὲν κάπρον λάβοι τις καὶ μετὰ μόχθων πόσων· Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα τοῖς δήμοις (Migne, P. G. 133. 1376 A).

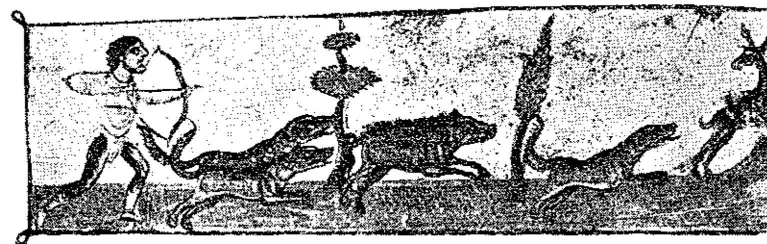
[10] Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 127. 12.

[11] Ι. Μαλάλα, Χρον. 163. 2, Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 24. 10, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25, 416. 1, M. Treu, Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres σ. 31, Δούκα Ἱστορ. 123. 18 Πβ. καὶ F. Chalandon, Ἔνθ᾽ ἀν. 237.

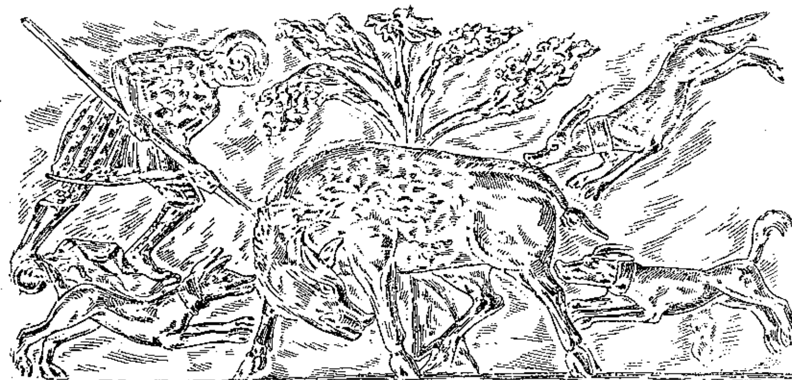
[12] Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25. Οἱ οὕτω τραυματιζόμενοι πρὸς θεραπείαν μετεχειρίζοντο τὴν ἐκδοράν. Ἦτο δ᾽ αὕτη κατὰ τὸν Ι. Κίνναμον, Ἱστορ. 24. 29 «ὑμήν τις λεπτὸς» κατὰ δὲ τὸν Νικήταν Χωνιάτην, Χρον. διήγ. 54. 9 «ὑμὴν δέρματος». Ὑπὸ τὰ ἀόριστά πως ταῦτα δέον νὰ νοήσωμεν δύο τινὰ α΄) τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ προβείου δέρματος, ἀφ᾽ οὗ καὶ νῦν τοῦτο ἐν Σκύρῳ καλεῖται γδορὰ καὶ καὶ γδούρα ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι (Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης σ. 11) καὶ β΄) τμῆμα κατειργασμένου δέρματος, ἀφ᾽ οὗ τοιοῦτόν τι μετεχειρίσθη κατὰ τὸν Νικήταν Χωνιάτην (Ἔνθ᾽ ἀν.) ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὑπὸ τοῦ ἰδίου δόρατος ἐν θήρᾳ τραυματισθεὶς καὶ ἀφ᾽ οὗ, κατὰ τὰ ὀρνεοσόφια, (Αἰλιανοῦ, Ποικίλ. ἱστορ. 2. 557. 28 Hercher) πρὸς θεραπείαν τοῦ δακτύλου τοῦ ὀρνέου, ἐξ οὗ ἐξέπεσεν ὁ ὄνυξ συνιστᾶτο ἡ ἐπίθεσις «βουτύρου μετὰ ἀποξέσματος δέρματος εἰργασμένου». Νῦν γδορᾶς κατὰ δελτίον τοῦ Ἱστορ. λεξικοῦ λέγεται τὸ ἐσωτερικὸν μέρος κατειργασμένου δέρματος.

ἐξαγάγωσι τοὺς ἀγρίους χοίρους πρὸς δόλον ἐτοποθέτουν που θήραμα, καθ᾽ οὗ οὗτοι ἀμέριμνοι ἐφώρμων[1].

Εἰς τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἂς προστεθῇ ὅτι κατὰ τὸν ΙΒ΄. αἰῶνα πολλοὶ ἐπιστοποιοῦν, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅτι εἶδον αἰγάγρους ἢ συάγρους προστρίβοντας ἐπὶ δένδρων καὶ ἀποκόπτοντας τὰ αἰδοῖα[2] καὶ ὅτι, κατὰ κυνηγετικὴν συνήθειαν ἐπικρατοῦσαν τότε «πολλαχοῦ[3], καὶ μάλιστα περὶ Λυκίαν, γέρας κυνηγέτῃ πρώτῳ βαλόντι ἔλαφον ἢ αἶγα ἡ κεφαλὴ κἂν ἀχρεῖον εἴη τὸ τῆς βολῆς».

Εἰκ. 7. Κυνήγιον ἀγριοχοίρων καὶ ἐλάφων. Ἐκ χειρογράφου τοῦ Ι΄ αἰῶνος.

Εἰκ. 8. Κυνήγιον ἀγριοχοίρου ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν Βυζαντινοῦ κιβωτιδίου τοῦ Ι΄ ἢ ΙΑ΄ αἰῶνος.

Τὸ πολλαχοῦ τοῦτο τοῦ Εὐσταθίου δηλοῖ ὅτι τὸ ἔθιμον ἦτο γενικόν, τοῦτο δ᾽ ὄντως πιστοποιεῖ καὶ ἡ νῦν συνήθεια. Ὅσον δῆλα δὴ ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, νῦν ἐν Ναούσῃ τῆς Μακεδονίας καὶ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Χαλκιδικῆς ὁ πρῶτος βαλὼν ἀγριόχοιρον ἢ ἔλαφον ἢ δορκάδα λαμβάνει κατὰ τὴν

[1] Νικήτα Χωνιάτου, Ἔνθ᾽ ἀν. 416. 1.

[2] Εὐσταθίου, Παρεκβ. 450. 17, 772. 52.

[3] Εὐσταθίου, Ἔνθ᾽ ἀν. 774. 38.

διανομὴν ἔκκριτον δῶρον τὸ δέρμα καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ζῴου, ἐν τῇ περιφερείᾳ Νευροκοπίου (Ζιρνόβῳ καὶ τοῖς πέριξ χωρίοις) ὡς καὶ ἐν Μάκρῃ καὶ Μαρωνείᾳ ὁ βαλὼν χοῖρον λαμβάνει τὴν κεφαλήν, ἐν ᾧ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Δράμας τὸ δέρμα. Τέλος ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Πηλίου ὁ βαλὼν χοῖρον λαμβάνει τὴν κεφαλήν, τοὺς πόδας καὶ τὸ δέρμα αὐτοῦ, ἐν τῇ περιοχῇ δὲ τοῦ ὄρους Γούρας τὴν κεφαλήν, τοὺς πόδας καὶ τὰ ἐντόσθια, ὁ δὲ φονεύσας αὐτόθι δορκάδα μόνον τὸ δέρμα.

Τὴν θήραν ἐλάφων, δορκάδων, καὶ ἀγριοχοίρων ἐννοεῖται ὅτι ἐπηκολούθει οὐχὶ σπανίως καὶ συμπόσιον ἐπὶ τόπου, καθ᾽ ὃ τὰ κρέατα τῶν θηραμάτων ψηνόμενα κατεβροχθίζοντο ὑπὸ τῶν μετασχόντων τοῦ κυνηγίου, οἵτινες ἐτοποθέτουν αὐτὰ ἐπὶ αὐτοσχεδίου στιβάδος[1]. Ὅτι δ᾽ οἱ κυνηγοί, καὶ

Εἰκ. 9. Θήρα λέοντος. Ἐπὶ Βυζαντινοῦ κιβωτιδίου τοῦ Ι′ ἢ ΙΑ′ αἰῶνος.

βασιλεῖς ἀκόμη ἂν ἦσαν, κυνηγοῦντες ἠρκοῦντο εἰς μικράς τινας καὶ ταπεινὰς καλύβας, ἐὰν διήρκει ἐπὶ πολὺ τὸ κυνήγιον, λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς[2].

Εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κυνηγούμενα θηρία δέον νὰ προσθέσωμεν πρῶτον τὸν ζοῦμπρον, δεύτερον τὰς παρδάλεις καὶ τρίτον τοὺς λέοντας. Ὁ ζοῦμπρος, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ἦτο ζῷον μεγαλύτερον τῆς ἄρκτου καὶ τῆς παρδάλεως, εὑρισκόμενον δ᾽ εἰς τὰ δάση τῶν Ταυροσκυθῶν ἤ, ὡς τὸ δημῶδες κείμενον λέγει, τῶν Κομάνων, κατεβάλλετο διελαυνόμενον διὰ δόρατος[3].

Οἱ λέοντες κυνηγούμενοι διὰ τὸ δέρμα των καὶ παλαιότερον διὰ τὰ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ θεάματα[4], ἦσαν, ἐννοεῖται, σπάνιοι καί, μετεχόντων τῆς

[1] Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 15, Tafel, Eustathii opusc. 356. 30, Λιβανίου τοῦ σοφιστοῦ, Θήρας ἔκφρασις 4. 1065 (ἔκδ. Reiske).

[2] Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Λόγος εἰς τὸν Πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνὸν (Ed. Kurtz, Unedierte Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos B. Z. 16. 114. 72).

[3] Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 16.

[4] Κατὰ τὸν Χρυσόστομον, Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ε′. ψαλμόν, (Migne, P. G. 55. 62)

θήρας κυνῶν[1], ἐκυνηγοῦντο ὑπὸ ἐφίππων, ὡς μᾶς τοὺς παρουσιάζουσιν αἱ εἰκόνες, (εἰκ. 9) βαλλόμενοι διὰ βελῶν, πληττόμενοι διὰ ξίφους[2] ἢ καὶ συλλαμβανόμενοι διὰ πάγης, ἣν οἱ κυνηγοὶ ἐχρησιμοποίουν καὶ κατὰ τῆς παρδάλεως τῆς μόνον δι᾽ ἐνέδρας συλλαμβανομένης (εἰκ. 9)[3].

Ποίου εἴδους δ᾽ ἦτο ἡ πάγη αὕτη, ἥτις γενικῶς οὕτω συχνὰ ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφέρεται περὶ θήρας πτηνῶν καὶ τετραπόδων ζῴων προκειμένου, μᾶς διδάσκει γενικῶς πως ὁ σχολιαστὴς τῶν ἁλιευτικῶν τοῦ Ὀππιανοῦ,[4], ὅστις, δυστυχῶς, ἐν τῇ περιγραφῇ του φαίνεται πολὺ καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἐπηρεασμένος.

Κατὰ τὸν σχολιαστὴν λοιπὸν τοῦτον· «Οἱ κυνηγοὶ βόθρον ὀρύσσοντες ἱστᾶσιν ἐν αὐτῷ ξύλον μηχανητόν, ἄνωθεν μὲν ἔχον λίθον, ὑποκάτω δ᾽ ἔριφον ἢ κύνα, ἐλθόντος δὲ τοῦ θηρὸς καὶ ἐπιπηδῶντος τῷ βόθρῳ ἀναστρέφεται τὸ ξύλον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ μηχανῆς καὶ φέρει τὸν μὲν ἔριφον ἄνω, τὸν δὲ λίθον κάτω καὶ οὕτως ἀγρεύεται ὁ θήρ».

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

τῶν συγχρόνων τού τινες ἐξημέρωνον τοὺς λέοντας καὶ τοὺς εἶχον συνοικοῦντας. Διὰ τοὺς κατὰ τὰ θεάματα χρησιμοποιουμένους λέοντας βλ. Βασιλικὰ 19. 10. 35. 36 καὶ 37.

[1] Εἰς τὴν θήραν ἄρκτων καὶ λεόντων φρονῶ ὅτι ἀναφέρονται οἱ ἐν τῇ παιδιοφράστῳ διηγήσει τῶν τετραπόδων ζῴων (στίχ. 256 σελ. 150) στίχοι, καθ᾽ οὓς ὁ κύων λέγει· ἐκυνήγουν οὐ μόνον ἐλάφια, λαγοὺς καὶ χοίρους, ἀλλὰ

ἀκόμη καὶ τὰ δυνατὰ τὰ ζῷα τὰ μεγάλα,
ἅπερ οὐ δύναμαι κρατεῖν, ἀλλ᾽ οὐδὲ καταβάλλειν.

[2] Ἐν τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν ἔπει ὁ Διγενὴς παριστάνεται καὶ διὰ τῆς ράβδου του καταβάλλων λέοντα.

[3] Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικὰ τοῖς δήμοις (Migne, P.G. 133. 1376 A.). Θήραν λεόντων καὶ παρδάλεων ἀναφέρει καὶ τὸ συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου στίχ. 38. Ἴσως τὰ θηρία ταῦτα νὰ ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Εἰς τὸν αὐτοκράτορα κὺρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, W. Regel, Fontes rerum byzantinarum σ. 40), ὅταν ὁμιλῇ περὶ τοῦ ἀσχολουμένου εἰς ἱππασίας γυμναστικὰς «ὅσαι τοὺς θῆρας ρίπτουσι τοὺς ὀρειβάτας, τοὺς πελωρίους, οἳ μὴ συχνοὶ πίπτοντες τὸ παροικούμενον ἐρημοῦσι».

[4] Σχολ. Ὀππιανοῦ Ἁλιευτ. Γ′. 386.

ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΑΡΜΕΝΙΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΒΕΝΕΤΙΚΗΝ ΓΕΡΟΥΣΙΑΝ

1 Ἰουλίου 1363.

Οἱ Βενετοὶ ἐφήρμοζον εἰς τὰς κατακτωμένας χώρας τὸ γνωστὸν «διαίρει καὶ βασίλευε», διὰ τοῦτο πάντοτε εἰς πᾶσαν χώραν, ἥτις περιήρχετο εἰς τὴν κυριότητα αὐτῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα δῆθεν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, μετεκάλουν ἔξωθεν, ἐκ μερῶν μὴ Βενετοκρατουμένων, ἀποίκους, οἵτινες ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὰ Βενετοκρατούμενα μέρη ἐπέφερον ἀλλοίωσιν τοῦ τοπικοῦ φρονήματος, διότι, μέχρις οὗ ἀφομοιωθῶσιν οὗτοι, ἦσαν πειθήνια ὄργανα τῆς αὐθεντίας, ἀναμένοντες παρ᾽ αὐτῆς τὰ μέσα νὰ ζήσωσιν.

Ἕτερος σπουδαῖος λόγος τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν κτήσεων ἦτο καὶ ἡ πύκνωσις τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τὴν ἐντατικωτέραν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ἡ ἀπόδοσις τῶν ὁποίων κυρίως παρεῖχεν ὠφελείας εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν δύναμιν.

Τὰ Ἑλληνικὰ παράλια καὶ αἱ νῆσοι, διαρκοῦντος τοῦ μεσαίωνος, ὑπέστησαν καταστροφὰς ἀνεπανορθώτους, ἕνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν διαφόρων βαρβάρων λαῶν τῆς δύσεως καὶ τῶν Ἀράβων πειρατῶν. Ἡ τετάρτη σταυροφορία, ἥτις τόσον μετέβαλε τὴν πολιτικὴν ὄψιν τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐγκατέστησε τοὺς Φράγκους κυρίους, εὗρε τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια ἔρημα σχεδὸν κατοίκων. Ὡς μόνη λύσις διὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν μερῶν τούτων εὑρέθη ὁ ἔξωθεν ἐποικισμός.

Ἡ μεγάλη αὕτη κοινωνικὴ ὀργάνωσις εἰς τὴν Ἑλλάδα, λήγοντος τοῦ μεσαίωνος, καὶ δὴ μετὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, χρῄζει εἰδικῆς μελέτης, διότι δὲν εἶναι μόνον τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν τὴν ἱστορίαν τῆς Φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος τόσον πολύπλοκον· παρουσιάζονται ἀκόμη πλεῖστα ὅσα ἄλλα ζητήματα, τὰ ὁποῖα εἰσέτι δὲν ἀπησχόλησαν τοὺς μελετητὰς τῶν χρόνων ἐκείνων. Ταῦτα εἶναι τὰ κοινωνικὰ καὶ τὰ οἰκονομικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται πλῆθος ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐρευνώμενα ἤθελον παρουσιάσει τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἡγεμονικῶν οἴκων καὶ ἡ γενεαλογία αὐτῶν ὑπῆρξε τὸ προέχον ζήτημα εἰς τὰς μελέτας περὶ τῆς Φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο καὶ ἄνδρες τῆς περιωπῆς τοῦ Καρόλου Χὸπφ καὶ τοῦ κ. Οὐΐλλιαμ Μίλλερ, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐβάσισαν κυρίως τὰ κλασσικὰ αὐτῶν ἔργα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι ὁ ὁδηγὸς καὶ ὁ γνώμων πάσης περαιτέρω ἱστορικῆς συγγραφῆς.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο προέχει πρὸς διευκρίνισιν ὅλων

τῶν ζητημάτων τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Φράγκων, ἥτις εἶναι καὶ ἡ κατακλεὶς τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ γένεσις τῆς νέας περιόδου τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἡ συγγραφὴ μεμονωμένων μονογραφιῶν ἑκάστης Ἑλληνικῆς χώρας ἰδιαιτέρως.

Ὁ τοπικὸς μελετητὴς δὲν θὰ ἀσχοληθῇ μόνον μὲ τὴν γενεαλογίαν τῶν κυριάρχων, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀνεύρῃ τὰς πηγὰς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων θὰ μελετήσῃ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, τὰς σχέσεις τῶν δουλοπαροίκων μετὰ τῶν κυρίων καὶ τῶν κυρίων μετὰ τῶν κυριάρχων. Διὰ στατιστικῶν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου θὰ διαφωτίσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, ἀνευρίσκων εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ κυριάρχου τὰς εἰσπράξεις ἐκ τῶν φόρων καὶ τῶν δασμῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐπιβαλλόμενοι εἰς ὡρισμένην ἀναλογίαν, δύνανται δι᾽ ἀναγωγῆς νὰ ἀποδώσωσι τὴν ὅλην παραγωγήν.

Ἡ τοιαύτη ἐργασία ἤρχισε πραγματοποιουμένη, δυστυχῶς ὅμως ἐκ τῶν ἐνόντων, διότι δὲν ἐλήφθη ἀκόμη ἡ δέουσα πρόνοια, ὅπως τὰ ἀρχεῖα τῆς δύσεως, τὰ περικλείοντα ἀγνώστους ἀκόμη πληροφορίας περὶ τῶν Φραγκοκρατουμένων Ἑλληνικῶν χωρῶν μελετηθῶσι καὶ δημοσιευθῶσι, καθιστάμενα οὕτω προσιτὰ εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μελετήσωσι τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου των.

Μία Ἑλληνικὴ χώρα, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία ἔχει ἀνάγκην διαφωτίσεως, ὡς πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἀπόψεις, εἶναι ἡ Κρήτη. Ἡ ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς μεγαλονήσου παρέμεινε σχεδὸν στάσιμος, ἀφ᾽ ἧς ἐποχῆς ὁ Φλαμίνιος Κορνήλιος συνέγραψε τὴν Creta Sacra, ἥτις εἶναι τὸ κλασσικώτερον περὶ Κρήτης βιβλίον. Ἐξ αὐτοῦ ἤντλησαν πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ μετέπειτα συγγράψαντες ἱστορίαν τῆς Κρήτης, προσθέσαντες παρεμπιπτόντως, ὅσα ἐκ τῶν μελετῶν τῶν ἱστοριοδιφῶν τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος προέκυψαν, ἂν καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε ν᾽ ἀναλάβῃ τὸ Ἡράκλειον ἔργον τῆς μελέτης τῶν περὶ Κρήτης σῳζομένων ἐν τῷ Βενετικῷ ἀρχείῳ ἀπειροπληθῶν ἐγγράφων καὶ συμβολαιογραφικῶν πράξεων.

Ἡ μελέτη τῶν Κρητικῶν ὑποθέσεων, ὡς πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐτόνισα, θὰ εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας τῆς φραγκοκρατημένης Ἑλλάδος, ἡ δὲ δημοσίευσις τῶν περὶ Κρήτης ἐγγράφων, ἥτις ἤρξατο ἤδη ἐπ᾽ αἰσιωτάτοις οἰωνοῖς ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν διὰ τῆς ἡγεμονικῆς δωρεᾶς τῆς ἐριτίμου κυρίας Ἕλενας Βενιζέλου, θὰ παράσχῃ νέον καὶ πλούσιον ὑλικὸν εἰς τόσους ἐμβριθεῖς μελετητὰς τῆς πατρίου ἱστορίας.

Ἡ δημοσιευομένη ἐνταῦθα πρεσβεία τῶν Ἀρμενίων πρὸς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν, παρέχει δύο ζητήματα ἄξια μελέτης.

Πρῶτον ὅτι εἰς προγενεστέραν τοῦ 1363 ἐποχήν, ἐγένετο ἀποικισμὸς Ἀρμενίων εἰς Κρήτην, ὅστις ἔπαυσεν ὑφιστάμενος ὡς αὐτοτελὴς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀφ᾽ οὗ δίδεται εἰς τοὺς νέους Ἀρμενίους ἀποίκους ναὸς φέρων τὴν ὀνομασίαν τῶν Ἀρμενίων, ἀλλὰ μὴ ἀνήκων εἰς Ἀρμενικὴν κοινότητα, ἀφ᾽ οὗ, ὡς ἐκ τῶν λεγομένων προκύπτει, ἦτο ἔρημος.

Τὸ ζήτημα εἶναι πότε ἐγένετο ὁ παλαιότερος οὗτος ἀποικισμὸς καὶ διατί ἐξεφυλίσθη. Ἀφωμοιώθησαν οἱ Ἀρμένιοι πρὸς τοὺς ἐντοπίους, γενόμενοι ὀρθόδοξοι καὶ ὡς ἐκ τούτου παύσαντες νὰ ἔχωσι τὴν ἀτομικότητά των ἢ κατεστράφησαν ἐξ ἐπιδρομῆς τινος, ἢ ἀνεχώρησαν ἐκ Κρήτης;

Δεύτερον ζήτημα εἶναι, ἐὰν ἐπραγματοποιήθη ὁ νέος οὗτος ἀποικισμὸς Ἀρμενίων ἐλθόντων ἐκ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας. Τὸ δεύτερον τοῦτο ζήτημα χρῄζει μελέτης, διότι πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ᾿ ὄψιν ὅτι μετὰ δύο μῆνας ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς καὶ παραδοχῆς ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Γερουσίας τῶν αἰτημάτων τῶν Ἀρμενίων, ἐξερράγη, ὡς γνωστόν, ἡ μεγάλη ἐπανάστασις τῆς Κρήτης τοῦ 1363, ἡ ὁποία διετηρήθη ἐπὶ τριετίαν. Οἱ Βενετοὶ τότε ἀπησχόλησαν τοὺς στόλους αὐτῶν πρὸς μεταφορὰν τῶν μισθωτῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκ πλείστων μερῶν ἐστρατολόγησαν, φθάσαντες καὶ μέχρι τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὰ παρ᾿ ἐμοῦ μέχρι τοῦδε συλλεγέντα ἔγγραφα ἐκ τῆς Μείζονος Δουκικῆς Καγκελλαρίας τῆς Βενετίας μέχρι τοῦ 1400, οὐδεὶς πλέον γίνεται λόγος περὶ Ἀρμενίων. Ἴσως εἰς τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἀρχεῖον τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης νὰ εὑρεθῶσι σχετικὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, νομίζω ὅμως ὅτι, προκειμένου περὶ ζητήματος τοιαύτης φύσεως, ἡ κυβέρνησις τῆς μητροπόλεως θὰ ἐλάμβανε γνῶσιν, ἀποφασίζουσα ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἤθελον ἀναφυῆ, κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ πρεσβεία αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πειστήριον περὶ τῶν μεθόδων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Βενετοὶ προσεπάθουν νὰ νοθεύσωσι τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν κτήσεών των, αἵτινες ὅμως πάντοτε ἀπέβησαν ἄκαρποι, διότι ἡ φυλὴ εἶχεν ἀνέκαθεν τὴν δύναμιν νὰ ἀφομοιώνῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὅθεν δήποτε καὶ ἂν ἤρχοντο. Ἡ ἀρχὴ αὕτη μόνον διὰ τοὺς Τούρκους δὲν ἀληθεύει, ἀφ᾿ οὗ γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ νόμος τοῦ Μωάμεθ προέβλεψε τὴν περίπτωσιν ταύτην διὰ μέτρων βιαίων καὶ καταθλιπτικῶν.

Περίληψις τῆς Πρεσβείας.
Ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Γερουσίας, θεσπίσματα ποικίλα βιβλίον 31, φύλλον 23π.

Ἀρχιεπίσκοπός τις τῶν Ἀρμενίων τοῦ Εὐξείνου παρουσιασθεὶς πρὸ τοῦ Δόγη μὲ συστατικὰς ἐπιστολὰς τοῦ δουκὸς καὶ τῶν συμβούλων Κρήτης ἀνέφερεν ὅτι, πλὴν τῶν ὑπηρετῶν, δύο χιλιάδες Ἀρμενίων ἐπιθυμοῦσι νὰ μετοικήσωσιν εἰς Κρήτην, ἀφ᾿ οὗ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τόπος πρὸς συνοικισμὸν καὶ θεωρηθῶσιν οὗτοι ὡς Βενετοί. Εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦτον ἀνεκοινώθησαν αἱ συνθῆκαι καὶ οἱ ὅροι συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μετοικήσωσιν οἱ Ἀρμένιοι οὗτοι εἰς Κρήτην, μετὰ πολλὰς δὲ συζητήσεις ἐπὶ τέλους ἔμεινεν εὐχαριστημένος καὶ ἐζήτησε ναόν τινα ἀρχαῖον, ὅστις εὑρίσκετο ἐν Χάνδακι καὶ ὠνομάζετο ναὸς τῶν Ἀρμενίων. Πλὴν τούτου

ἐζήτησε καὶ ἀγρόν τινα, ἀνήκοντα ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἰουδαίους, συνορεύοντα δὲ μετὰ τοῦ εἰρημένου ναοῦ, ὅπως οἱ ἔποικοι κτίσωσιν ἐπ᾿ αὐτοῦ οἰκίας καὶ ἄλλα κτίσματα χρήσιμα εἰς αὐτούς.

Ἀπεφασίσθη λοιπόν, πρὸς ὄφελος τῶν Ἀρμενίων, νὰ δοθῇ ὁ ναὸς οὗτος ἐλεύθερος, προσέτι δὲ καὶ ὁ ἀγρὸς ὁ ἄλλοτε τῶν Ἰουδαίων, κατάλληλος πρὸς ἀνέγερσιν οἰκοδομῶν καὶ ἄλλων χρησίμων, ὡς ἀναφέρει ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Ἐπὶ πλέον νὰ γραφῇ εἰς τὸν δοῦκα καὶ τοὺς συμβούλους Κρήτης, ἐὰν πέριξ ἢ πλησίον τοῦ εἰρημένου ναοῦ ὑπάρχωσιν οἰκίαι τινὲς ἀνήκουσαι εἰς τὴν κοινότητα ἢ εἰς ἰδιώτας, νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτούς, πρὸς κατοικίαν των ἄνευ μεγάλης ζημίας τῆς κοινότητος ἢ τῶν ἰδιωτῶν. Ἐὰν δέ τις ἤθελε παραπονεθῇ διὰ τοῦτο, ὁ δοὺξ καὶ οἱ σύμβουλοι νὰ προβλέψωσι περὶ τῆς ἀποζημιώσεώς του, διὰ τοῦ καλυτέρου τρόπου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ὠφελιμώτερος τόσον διὰ τὴν κοινότητα, ὅσον καὶ διὰ τοὺς ἰδιώτας, ὅπως διευκολυνθῶσιν οἱ Ἀρμένιοι οὗτοι νὰ ἔλθωσιν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα νὰ θεωρηθῶσιν οἱ ἄποικοι ὡς Βενετοί, διατάσσεται, ἵνα πάντες οἱ Ἀρμένιοι, οἵτινες θὰ μετοικήσωσιν εἰς Κρήτην ἢ ἄλλας χώρας τῆς αὐθεντίας, θεωρῶνται Βενετοὶ ἐπὶ τετραετίαν, μετὰ τὴν πάροδον τῆς ὁποίας νὰ δοθῇ παράτασις τῆς προθεσμίας, κατὰ βούλησιν τῆς αὐθεντίας. Ἐπίσης ὁρίζεται ὅτι οἱ Ἀρμένιοι οὗτοι, συμφώνως πρὸς τὴν αἴτησιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, θὰ δύνανται νὰ ἐπιβαίνωσι τῶν Βενετικῶν πλοίων μετὰ τῶν ἐμπορευμάτων καὶ κινητῶν των, ἐξομοιούμενοι ὡς πρὸς τὸν ναῦλον πρὸς Βενετούς. Ἐὰν δέ τινες ἤθελον νὰ ταξειδεύσωσιν ἄνευ ἐμπορευμάτων, θὰ ἠδύναντο νὰ πράξωσι τοῦτο, ἀλλὰ τότε θὰ ἐπλήρωνον κατὰ κεφαλήν, ὅ,τι ἤθελε θεωρηθῇ νόμιμον. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ᾿ ἣν ἤθελε ζητηθῇ παρ᾿ αὐτῶν ὑπὲρ τὸ νόμιμον, οἱ πρόξενοι καὶ οἱ ρέκτορες τῶν Βενετῶν τῶν μερῶν ἐκείνων ἤθελον κανονίσει καὶ διατιμήσει ὅ,τι εἶναι νόμιμον. Ἐὰν δὲ δὲν ἤθελε διατιμηθῇ ὁ ναῦλος ὑπὸ τῶν προξένων καὶ ρεκτόρων καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ἐπιβαρυνομένους καθ᾿ ὑπερβολήν, τότε ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν Δουκικὴν αὐθεντίαν ἢ εἰς τοὺς ρέκτορας τοῦ τόπου τοῦ προορισμοῦ τὸ δικαίωμα τῆς διατιμήσεως, τῆς διαθέσεως καὶ τοῦ διακανονισμοῦ, ὡς ἤθελον κρίνει δικαιότερον.

ΕΓΓΡΑΦΑ

Senato Segreta. Deliberazioni. Misti. R°. 31 f° 23r.

MCCCLXIII Indict. II°. Die primo Julii.

Ser Marcus Justiniano
Ser Petrus Darmario
Sapientes Ordinum.

Capta

Cum quidam Archiepiscopus Ariminorum, partium maris maioris, comparuerit, coram Domino, cum litteris duche et consiliariorum

Crete exponens quod ultra famulos IIm Arminorum libenter uenirent habitandum, in insula nostra Crete, possendo habere locum, et quod sint tractati tamquam Veneti. Et requisito, dicto Archiepiscopo, de loco et modis et conditionibus finaliter fuerit contentus et petierit quamdam Ecclesiam antiquam, que est in Candida et uocatur Ecclesia Ariminorum. Et ultra eam, petierit etiam quemdam campum, olim Judeorum, confinantem cum dicta Ecclesia pro fiendis habitationibus et aliis sibi necessariis. Vadit pars ut detur principium facto, et pro bono loci nostri predicti, quod dicta Ecclesia, que olim fuit et ad presens uocatur Ariminorum, libere detur eis, et ultra ipsam, detur etiam prefatis Ariminis, campus predictus, olim Judeorum qui est ibi prope, pro habitationibus et aliis necessariis fiendis sicut petit Archiepiscopus predictus. Mandetur insuper, duche et consiliariis Crete quod si circa uel prope Ecclesiam predictam Ariminorum essent alique domus communis uel specialium personarum, de quibus possent, sine damno notabili communis, uel specialium personarum, eis complacere dent et assignent ipsis Ariminis, pro sua habitatione. Et si aliquis lamentaretur, de hoc, Ducha et Consiliarii prouideant in compensationem illorum, per illum modum, qui sibi melior uidebitur pro spetialibus personis, et pro communi, ut dicti Arimini causam habeant uenendi ut dictum est. In facto autem tractandi ipsos, tamquam Venetos nostros, ordinetur, quod omnes Arimini qui uenient habitatum, in partibus Crete, uel in aliis locis nostris usque quatuor annos proximos debeant tractari, tamquam Veneti nostri, et a dicto termino in antea prouidebitur, de ellongatione termini, sicut uidebitur Ducali Dominio. Insuper complaceatur dictis Ariminis, secundum requisitionem, dicti Archiepiscopi, quod nostra nauigia, super quibus uolent leuari, pro ueniendo, ut est dictum, debeant, eos leuari, cum mercibus et bonis suis, tractando eos in nabulo, et aliis omnibus, tamquam Venetos nostros. Et si aliqui uolent leuari sine mercibus, leuentur et accipiatur ab eis pro testa, illud quod sit conueniens. Et si ultra conueniens peteretur ab eis, ita quod non possent esse concordes cum navigiis, nostri consules uel rectores illarum partium, taxent et ordinent, id quod sit conueniens. Et si aliquo casu per illos consules uel rectores non foret taxatum, et predicti Arimini, reputarent se grauatos, sit reseruatum, Ducali dominio uel rectoribus nostris locorum, ad que ibunt taxandi, ordinandi et disponendi, sicut eis, melius et justius apparebit.

Alii – non 2 — non sinceri 1.

ΣΠ. Μ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΚΟΜΗΤΟΣ ΑΛΗΤΙΟΥ
ΨΙΛΩ ΟΝΟΜΑΤΙ ΔΟΥΚΟΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΒΕΝΕΤΙΚΗΝ ΓΕΡΟΥΣΙΑΝ

9 Φεβρουαρίου 1370. Ἔτος Βενετικὸν (=1371).

Βαλθέρος Βριέννιος, κόμης 'Αλητίου, υἱὸς τοῦ Οὔγωνος Βριεννίου, διάδοχος δὲ τοῦ δουκὸς τῶν 'Αθηνῶν Γουΐδωνος Β΄ Delaroche, ἀποθανόντος ἄνευ τέκνων, ἐφονεύθη τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 1311 κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Κηφισοῦ, διὰ τῆς ὁποίας οἱ τῆς Ἑταιρείας Καταλώνιοι ἐγένοντο κύριοι τοῦ δουκάτου τῶν 'Αθηνῶν.

Ὁ ἀνήλικος υἱὸς τοῦ Βαλθέρου τούτου, Βαλθέρος ἐπίσης, μετὰ τῆς χήρας μητρός του κατέφυγε τότε εἰς 'Ιταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαλλίαν. Ἔκτοτε οἱ Καταλώνιοι ἐκυβέρνησαν τὸ δουκᾶτον κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀναγράψωσι μίαν τῶν μελανωτέρων σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐν τούτοις προσεπάθησαν νὰ διατηρήσωσι καλὰς σχέσεις μετὰ τῶν γειτόνων των, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τῶν Βενετῶν, μεθ' ὧν συνωμολόγησαν συνθήκας (1319), αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἀνενεώθησαν.

Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ ἐν Γαλλίᾳ ἀνατραφεὶς Βαλθέρος, ψιλῷ ὀνόματι δοὺξ τῶν 'Αθηνῶν, ἐνηλικιώθη γενόμενος γενναῖος καὶ ἐμπειροπόλεμος πολεμιστής, τότε δὲ ἐνόμισεν ὅτι ἐπέστη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅπως ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς κληρονομίας. Εἰς τοῦτο ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν καὶ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Φίλιππος ὁ Ταραντῖνος, ψιλῷ ὀνόματι καὶ οὗτος Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἤλπιζεν ὅτι, ἀνακτωμένου τοῦ δουκάτου τῶν 'Αθηνῶν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Βαλθέρου, θὰ ἦτο εὔκολον εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς αὐτοκρατορίας. Πρὸς τοῦτο διώρισε τὸν Βαλθέρον ἐπίτροπον αὐτοῦ ἐν Ρωμανίᾳ.

Εἰς τὰ σχέδια ταῦτα τῶν ψιλῷ ὀνόματι κυρίων, δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος καὶ ὁ Πάπας 'Ιωάννης ΚΒ΄, ὅστις ἐγένετο ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς αὐτῶν πλησίον τῶν Βενετῶν, τοὺς ὁποίους προσεπάθει νὰ πείσῃ, ὅπως συμμετάσχωσιν εἰς τὸν ἀνακτητικὸν πόλεμον τοῦ Βαλθέρου καὶ κηρύξωσι μετὰ τῶν ἐπισκόπων Πατρῶν καὶ Κορίνθου σταυροφορίαν κατὰ τῶν «σχισματικῶν υἱῶν τῆς ἀπωλείας καὶ ἐργατῶν τῆς ἀνομίας» Καταλωνίων, οἵτινες διήρπασαν τὸ δου-

κᾶτον τῶν Ἀθηνῶν, καταπιέζοντες τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς πιστοὺς κατοίκους[1].

Ἀλλ' οἱ Βενετοί, ὡς εἴδομεν, εἶχον ἤδη συνάψει συνθήκας εἰρήνης μετὰ τῶν Καταλωνίων, τὰς ὁποίας βραδύτερον ἀνενέωσαν, δὲν συνέφερε δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ παρασπονδήσωσι, φοβούμενοι τὸν ἀποτυχίαν τοῦ Βαλθέρου.

Τῷ 1331 λοιπὸν ὁ Βαλθέρος ἐξεστράτευσε μετὰ πολυαρίθμου σώματος, στρατολογηθέντος εἰς τὰς περὶ τὸ Ἀλήτιον κτήσεις του καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ λαμπρᾶς συνοδείας ὀκτακοσίων Γάλλων ἱπποτῶν καὶ πεντακοσίων ἐπιλέκτων Τοσκανῶν ὁπλιτῶν, ἀπεβιβάσθη εἰς Ἤπειρον, ἀφ' οὗ κατέλαβε τὴν Λευκάδα, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τοὺς κόμητας Κεφαλληνίας ἀπὸ τοῦ 1300 περίπου.

Εἰς δὲ τὴν Ἤπειρον κατέλαβε τὴν Ἄρταν καὶ τὴν Βόνιτσαν, ὁπότε συνηντήθη μετὰ τῶν Καταλωνίων. Τότε ὅμως ἀντελήφθη τὸ ποιὸν τῶν ἐχθρῶν του, οἵτινες, λίαν προφυλακτικοὶ ὄντες, ἀπέφευγον νὰ συγκρουσθῶσι μετὰ τοῦ ὁρμητικοῦ ἱππικοῦ του καὶ ἐνεκλείοντο εἰς τὰ φρούρια, ἀφήνοντες αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ καταναλίσκηται εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν. Διὰ τοῦτο ἀναμετρῶν οὗτος τὰς δυνάμεις του καὶ βλέπων ὅτι τὰ διὰ τῶν χρεῶν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς συλλεγέντα χρήματα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου δὲν ἐπήρκουν οὐδὲ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀπαιτήσεων τῶν εὐγενῶν Γάλλων ἱπποτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς Ἰταλίαν. Πρὶν ὅμως ἐπιχειρήσῃ τοῦτο, διεπεραιώθη εἰς Πελοπόννησον τῷ 1332, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελεν ἐκεῖθεν δι' ἀπειλῶν ἐξαναγκάσει τοὺς Καταλωνίους νὰ παραδώσωσι τὸ δουκᾶτον εἰς αὐτόν. Αἱ ἐλπίδες δὲ αὐτοῦ ἐβασίζοντο κυρίως εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Φραγκιπάνη.

Μετὰ τὰς ματαίας ταύτας προσπαθείας, ἀνεχώρησε διὰ παντὸς εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα εἶναι γνωστὴ ἡ δρᾶσίς του ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν ᾗ γενόμενος τύραννος, ἐξεδιώχθη τῷ 1343, καταφυγὼν εἰς Ἀλήτιον. Τῷ 1356 συναντῶμεν τοῦτον ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα πολεμῶν μετὰ τῶν Γάλλων κατὰ τῶν Ἄγγλων, ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Ποατιὲ τὴν 19 Σεπτεμβρίου.

Ὁ Βαλθέρος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐξ Ἀλητίου συνέταξε τὴν διαθήκην του, ἐν ᾗ, ἀφ' οὗ περιέγραφε πάσας τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις του καὶ κατέλειπε διάφορα κληροδοτήματα ὑπὲρ θρησκευτικῶν ταγμάτων Πατρῶν καὶ Γλαρέντζας καὶ ἄλλων ἐκκλησιῶν Ναυπλίου καὶ Ἄργους, καθίστα κληρονόμον τῶν κτήσεών του τὴν ἀδελφήν του Ἰσαβέλλαν χήραν Βαλθέρου τοῦ Ἀγγιανοῦ (Enghien), εἰς δύο τῶν υἱῶν τῆς ὁποίας διένειμε τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις. Ἐκ τούτων ὁ μὲν ἐγένετο αὐθέντης Ἄργους καὶ Ναυπλίου, ὁ δὲ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι. Ὁ πρῶτος πολλαχῶς ἔδρασεν εἰς τὰ ἐπακολουθήσαντα μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου, ὁ δὲ δεύτερος, Σοχιέρος, ὁ Ἀγγιανός, οἰκτρῶς ἐτελεύτησεν ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον τῷ 1366 κατὰ διαταγὴν Ἀλβέρτου τῆς Βαυαρίας.

[1] Ὅρα ἱστορίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι Φραγκοκρατίας Μίλλερ - Λάμπρου, τόμ. 1 σελ. 375.

Ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἀδελφῶν τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὁ κόμης Ἀλητίου[1], ἐπιθυμῶν νὰ διεκδικήσῃ τὴν κυριότητα τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, ἀπέστειλε πρεσβείαν εἰς Βενετίαν, ζητῶν τὴν βοήθειαν τῆς αὐθεντίας πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ δουκάτου καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς Εὐβοίας ὡς ὁρμητηρίου αὐτοῦ. Ἡ Βενετία δὲν ἀπήντησε κατηγορηματικῶς εἰς τὴν πρότασιν ταύτην δι' ἀρνήσεως, οὔτε ὅμως ἀνέλαβε νὰ βοηθήσῃ τὸν κόμητα Ἀλητίου, διότι εἶχε συνάψει ἤδη συνθήκην εἰρήνης πρὸς τοὺς Καταλωνίους, ἀνέθηκεν ὅμως εἰς τὸν βάϊλον Εὐβοίας νὰ ἐπέμβῃ ὡς διαιτητὴς πρὸς συμβιβαστικὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς.

Τὴν πρεσβείαν ταύτην τοῦ κόμητος Ἀλητίου δημοσιεύω ὡς ἔχει εἰς τὰ βιβλία τῶν θεσπισμάτων τῆς Βενετικῆς Γερουσίας, ὡς ἀνέκδοτον. Εἰς ταύτην ἀναφέρονται τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Βαλθέρου τοῦ Α΄.

Περίληψις τῆς Πρεσβείας.

Ἐκ τῶν Βιβλίων τῆς Γερουσίας, θεσπίσματα ποικίλα

Βιβλίον 33ον φύλλον 91 π.

1370 ἔτος Βενετικὸν (=1371) 9 Φεβρουαρίου.

Ἀπεφασίσθη νὰ δοθῇ ἀπάντησις εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ αὐθέντου κόμητος Ἀλητίου μετὰ καλοκαγαθίας καὶ ἀγάπης, ὡς ἁρμόζει. Λαμβανομένων δὲ ὑπ' ὄψιν τῶν αἰσθημάτων ἐξαιρετικῆς εὐνοίας καὶ ἀγάπης, τὰ ὁποῖα κατ' ἀμοιβαιότητα ὑφίσταντο μεταξὺ τῶν προκατόχων αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας κυριαρχίας θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ φανῶμεν ἀρεστοὶ πρὸς αὐτόν. Εὑρισκόμενοι ὅμως, ὡς γνωστόν, ἐν ἀνακωχῇ μετὰ τῶν τῆς Ἑταιρείας, μετὰ τῶν ὁποίων ἔχομεν συνάψει συμβάσεις τινάς, κατ' ἔθος δὲ ἡ ἡμετέρα κυριαρχία συνειθίζει νὰ κρατῇ ἀπαραβιάστους τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας συνάπτει μεθ' οἱωνδήποτε, διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα ἐντίμως νὰ φανῶμεν ἀρεστοὶ πρὸς τὸν εἰρημένον κόμητα, χωρὶς νὰ καταπατήσωμεν τὴν ἀνακωχὴν καὶ τὰς συνθήκας· τοῦτο ἤθελε προσάψει εἰς ἡμᾶς ἀτιμίαν. Ὅθεν παρακαλοῦμεν νὰ τύχωμεν τῆς δικαίας συγγνώμης τοῦ κυρίου κόμητος.

Ἡ αἴτησις καὶ τὰ ἄρθρα τῆς πρεσβείας.

Ἕπονται ἡ αἴτησις καὶ τὰ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ὑποβάλλονται εὐσεβάστως εἰς τὴν Ἐξοχωτάτην Δουκικὴν αὐθεντίαν ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν τοῦ αὐθέντου

[1] Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι Φραγκοκρατίας Μίλλερ-Λάμπρου, τόμ. 1. σελ. 426, ἀναγράφεται, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Σοχιέρου Ἀγγιανοῦ, Γουΐδων αὐθέντης τοῦ Ἄργους καὶ οἱ κόμητες Ἀλητίου καὶ Κομβερσάνου, παρεκάλεσαν τὴν Βενετίαν νὰ βοηθήσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ ἐν τῇ δημοσιευομένῃ πρεσβείᾳ, οἱ ἀπεσταλμένοι ἐνεργοῦσι μόνον ἐν ὀνόματι τοῦ κόμητος Ἀλητίου.

κόμητος Ἀλητίου, «ὑμετέρου πολίτου καὶ ἐγκαρδίου φίλου ὑμῶν καὶ ἁπάσης τῆς ἐντίμου Κοινότητος Βενετίας».

Πρῶτον. Φέρομεν εἰς μνήμην τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος, τὴν φιλίαν τοῦ ἀειμνήστου αὐθέντου Βαλθέρου, ποτὲ δουκὸς Ἀθηνῶν, κόμητος Βριέννης καὶ Ἀλητίου, Βενετοῦ πολίτου, ὅτε οὗτος ἔζη, καθὼς καὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ, οἵτινες ἀείποτε ὑπῆρξαν σύμμαχοι τῆς Δουκικῆς αὐθεντίας καὶ τῆς ῥηθείσης κοινότητος, καθὼς καὶ τὸ ἀποτρόπαιον ἔγκλημα καὶ τὴν φοβερὰν πρᾶξιν, δι' ἧς ὁ προμνημονευόμενος αὐθέντης Βαλθέρος δούξ, σκληρῶς ἐφονεύθη καὶ ἀπεγυμνώθη τοῦ προμνησθέντος δουκάτου, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς αὐτὸν ἐκ πατρικῆς κληρονομίας, ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς ἑταιρείας τῶν Καταλωνίων, ἡ ὁποία παρὰ πᾶν θεῖον καὶ ἀνθρώπινον δίκαιον κατέλαβε καὶ ἐξακολουθεῖ κατέχουσα τοῦτο. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ Ἁγία Ἀποστολικὴ Ἕδρα, ὅτε ἦτο Πάπας ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης ΚΒ', προέβη εἰς τὴν δημοσίευσιν ἀφορισμῶν κατὰ τῆς κατοχῆς ταύτης, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ὁποίων εὑρίσκονται ἀκόμη οἱ κατακρατοῦντες τὸ δουκᾶτον Καταλώνιοι, πρὸς βλάβην τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Τινὲς τῶν ἐγκυκλίων τούτων σκοπὸν εἶχον τὴν μεταμέλειαν καὶ νουθεσίαν αὐτῶν.

Ὁ δὲ ἀναφερόμενος αὐθέντης κόμης, καὶ ὑμέτερος πολίτης, ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τῶν προγόνων του, εἶναι πρόθυμος καὶ διατεθειμένος πάντοτε δι' ὅλων του τῶν δυνάμεων νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν ὑμετέρων ἐξοχοτήτων καὶ τῆς Κοινότητος ὑμῶν, ἀρκεῖ νὰ δικαιωθῇ ἀπέναντι τοῦ ποτὲ αὐθέντου πάππου του. Γνωρίζει λοιπὸν καὶ ἐκθέτει πρὸς τὴν ὑμετέραν αὐθεντίαν, ὅτι τῆς θείας χάριτος εὐνοούσης καὶ σὺν τῇ βοηθείᾳ τῶν αὐθεντῶν καὶ φίλων αὐτοῦ καὶ διὰ παντὸς ἄλλου τρόπου σκοπεύει διὰ τοῦ μᾶλλον ἀποτελεσματικοῦ μέσου νὰ ἐνεργήσῃ, ὅπως ἐπανακτήσῃ τὴν προμνησθεῖσαν κληρονομίαν τῶν προγόνων του. Ὅθεν προσπίπτει εἰς τὴν ὑμετέραν αὐθεντίαν, ὅπως λάβῃ βοήθειαν καὶ ὑποστήριξιν δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὀφφικιούχους του. Ἤτοι:

1ον Τὰ ζῷα τῶν προειρημένων ἐχθρῶν του τοῦ Δουκάτου νὰ μὴ γίνωνται δεκτὰ πρὸς προστασίαν καὶ ἀσφάλειαν ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κόμητος καὶ τῶν ἀνδρῶν του ἐν τῇ ὑμετέρᾳ νήσῳ Εὐβοίᾳ» [1].

2ον Ἐπίσης ὁ δοὺξ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ Λομβαρδοὶ καὶ ἄλλοι ὑπήκοοι τοῦ αὐθέντου πρίγκηπος Ἀχαΐας καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ προειρημένου Δουκάτου καταγόμενοι, οἵτινες διαμένουσιν εἰς τὴν νῆσον Εὔβοιαν ὑπὸ τὴν ὑμετέραν κυριαρχίαν, θέλοντες νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ πρὸς βοήθειαν τοῦ εἰρημένου κόμητος, νὰ δύνανται ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρχωνται τῆς νήσου ταύτης διὰ τῆς γεφύρας, χωρὶς νὰ ἐμποδίζωνται ὑπὸ τοῦ ὑμετέρου βαΐλου ἢ τῶν ἄλλων ὀφφικιούχων Εὐβοίας.

[1] Δηλ. νὰ κατάσχωνται.

3ον Ὁ νῦν καὶ οἱ μέλλοντες βάϊλοι Εὐβοίας νὰ διαταχθῶσι παρὰ τῆς αὐθεντίας, ὅπως ἐπιτρέπωσιν εἰς τὸν εἰρημένον κόμητα καὶ τοὺς ἄνδρας του νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τῆς πόλεως καὶ νήσου Εὐβοίας τρόφιμα, ξυλείαν, σιδηρικὰ καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἤθελεν εἶσθαι ἀναγκαῖον εἰς αὐτούς, ἀφ' οὗ πληρώσωσι ταῦτα.

4ον Ὅταν ὁ εἰρημένος κόμης ἤθελε λάβει ἀνάγκην πλοίων καὶ ζητήσει ταῦτα, ἡ ὑμετέρα αὐθεντία μετὰ χαρᾶς νὰ προσφέρῃ ἓν τῶν μεγάλων κατέργων, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ταξειδεύουσιν εἰς Φλάνδριαν, μεθ' ὅλων τῶν ἐξαρτημάτων, ὑπὸ τοὺς ὅρους, οἵτινες ἤθελον ἐπιβληθῇ ὑπὸ τῆς αὐθεντίας.

Ἐφ' ὅλων τῶν ἀνωτέρω ταπεινῶς παρακαλοῦσι οἱ ἀνωτέρω πρεσβευταὶ νὰ ἔχωσι ταχεῖαν ἀπάντησιν.

Σημειωτέον ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἄρθρα ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν βάϊλον Εὐβοίας πρὸς γνῶσίν του.

10 Φεβρουαρίου 1370 ἔτος Βενετικὸν (= 1371).

Θεσπίζεται·

Εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ κόμητος Ἀλητίου, οἵτινες ζητοῦσι τὴν ἡμετέραν ἐπέμβασιν μεταξὺ τοῦ αὐθέντου κόμητος καὶ τῶν τῆς Ἑταιρείας, διὰ τὰς ὑπαρχούσας μεταξύ των διαφοράς, ἀπαντᾶται: Ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡσυχίαν τοῦ αὐθέντου κόμητος εἴμεθα διατεθειμένοι τὸ κατὰ δύναμιν νὰ φανῶμεν ἀρεστοὶ φιλικῶς εἰς αὐτόν, διετάξαμεν τὸν βάϊλον καὶ καπετάνον Εὐβοίας, νὰ ἐπέμβῃ μεταξὺ τοῦ κόμητος καὶ τῶν τῆς Ἑταιρείας, ὅπως προσπαθήσῃ καὶ ἐπιμελῶς ἐνεργήσῃ, πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ πρὸς συμφιλίωσιν τῶν δύο μερῶν ἐντίμως.

ΕΓΓΡΑΦΑ

Senato Secreta. Deliberazioni. Misti. Registro 33. f° 9r.
M̊CCC̊LXX̊ Indict. VIIIIa. Die Nono Februarii.

Ser Marcus Contareno
Ser Andreas Marcelo
Ser Simeon Michael
Sapientes Ordinum.

Capta

Quod respondeatur istis Ambaxatoribus domini Comitis Licij, cum verbis benevolentie et amoris sicut decet, quod novit Deus, ad ipsum D. Comitem gerimus amorem et benevolentiam singularem, intuytu sincere dilectionis, inter ipsum et nos vigentes, et que vigiunt inter predecessores suos, et nostrum dominium, et libenter in cunctis nobis possibilibus eidem complaceremus dummodo fieri posset cum honore nostro, sed sicut supra potest esse notum, nos sumus ad presens in treugua cum illis de la Compagna, cum quibus

habemus certa pacta, et prommissiones, et dominium nostrum semper est solitum servare inviolabiliter pacta, et promissiones, que et quas habet cum quibuscumque, ita quod ad quesita per ipsos Ambaxatores, nomine ipsius domini Comitis, non possemus, cum honore nostro sibi complacere, ullo modo quia expressa faceremus contra treuguam et pacta predicta; quod nobis imputaretur ad maximum onus et infamiam, et propterea placeat eidem domino comiti, nos a predictis habere rationabiliter excusatos.

De parte alii.

De non 3.—Non sinceri 2.

Hec sunt capitula et petitiones que et quas uestre ducalis excellentie Dominio, exponunt reuerenter et petunt, nuntii domini Comiti Licij ciuis et cordialis amici uestri, et totius honorabilis communis Venetiarum, super litteris credentie prefate excellentie presentatis per predictos nuutios, ex parte domini comitis supradicti.

1° Primo reducendo memorie excellentie supradicte, antiquas amicitias quibus bona memorie dominus Gualterius dux quondam [1] Athenarum comes Brene et Licij, ciuis Venetiarum, dum uiuebat olim ipsius Comitis nec non et alij predecessores sui fuerunt ducali dominio, et communi predicti, spetialiter ab antiquis temporibus colligati. Nec non detestabile crimen ac horribile factum, per quod prefatus dominus Gualterius dux fuit, prefato Ducatu, propria et paterna hereditate sua, nequiter spoliatus, per nefandam companiam Cathelanorum qui predictum Ducatum, contra Deum et justitiam occupauerunt, et adhuc detinent occupatum, patre eiusdem domini Ducis, per eos crudeliter interfecto, propter que, Sancta Sedes Apostolica, certos solemnes et justos processos tempore felicis recordationis Domini Pape Johannis XXII, fecit et publicauit, ac in ipsos occupationes et determinationes juridicas, excomunis et interdicti, sententias fulminauit, quibus ipsi detentores per multa tempora subiecerunt et adhuc subiacent, in suarum animarum pernitiem, et in suis iniquitatibus obdurati; quamvis aliquando, alique predictarum sententiarum, fuerint per ipsam Sedem Apostolicam, sub spe correctionis, et emendationis ipsorum, ad aliqua tempora relaxata, prout hec omnia, excellentia vestra, et quam plures alii nobiles domini et cives Venetiarum, antiqui, ponierunt ueraciter scire, et audiuisse plenius quam scribatur. Supradictus, dominus Comes, ciuis uester, predecessorum suorum imitando uestigia, uoluntarius, dispositus et paratus semper

[1] Εἰς τὸ πρωτότυπον condam.

iuxta posse suum, ad honorem comodum et beneplacita, excellentie uestre, et communis predicti, et habens justam causam, a prefato quondam D. avunculo suo sicut scitur. Significat et exponit eidem dominationis uestre, quod ipse gratia diuina, sibi fauente, intendit cum adiutorio dominorum et amicorum suorum, et alio omni modo, et uia quibus efficatius poterit laborare et uacare, secundum quod iam incepit, ad recuperationen predicte hereditatis predecessorum suorum. Unde cum ipse confidat spetialiter de excellenti dominationi uestra, que semper fuit et est, tamquam mater, tutrix et conseruatrix totius iustitie, poscit et requirit reuerenter et instanter ab ipsa Comes et eiuis uester predictus, quatenus in subsidium et juuamentum, huis modi iuris sui, consideratis premissis omnibus, et alia circa hec maturius attendendis dominationis placeat, assistere fauoribus et auxiliis opportunis, per se et offitiales suos, in illis partibus, et aliis, eidem comiti tamquam ciui vestro et amico, circa factum recuperationis predicte. Et cum hoc petit reuerenter et specialiter infra scripta, Videlicet.

1° Primo, quod animalia predictorum inimicorum suorum de predicto ducatu, non admittantur neque receptentur ad earum tuitionem et saluamentum, contra ipsum comitem et gentes suas, intra vestram insulam Nigropontis.

Item quod... Dux Archipelagi, Lombardi et alii homines et subditi domini principis Dechaye, et alii de Ducatu predicto nati siue progeniti, qui moram trahunt, in terra uel insula et sub dominatione uestra Nigropontis uolentes accedere ad seruicia et juuamen, ac auxilium predicti Comitis, permittantur libere exire, et regredi, ciuitatem et insulam predictas, per pontem, quicumque eis placuerit, absque impedimento, offensa, uel prohibitione, bayli et aliorum offitialium uestrorum Nigropontis.

Item quod Baylo Nigropontis presenti et futuro, mandetur per excellentiam, supradictam, quod ipse Comes et gentes sue, pro ipso, possint cum eorum denariis habere, et extrahere, de ciuitate et insula memoratis, uictualia lignamina, ferrum, et alia quecumque eis necessaria aut etiam opportuna.

Item cum prefatus comes, habeat opus aliquorum nauilium pro suis seruiciis, petit et rogat attente quod eidem dominationis placeat sibi gratiose subuenire, de una de grossis galeis uestris, que solite erant nauigare in Flandriam, cum toto ipsius furnimento, per modum qui dicte dominationis placebit.

Et super predictis supplicant humiliter nuntij suprascripti, cum beneplacito uester, quamtocius comode fieri poterit expediri.

Nota quod supradicta capitula, et responsiones ad ipsa facte, misse fuerunt baiuli Nigropontis pro sua informatione.

M̊CCC̊LXX̊. Indict. VIIII. Die X° Februarij

Ser Marcus Contareno
Ser Andreas Marcello
Ser Symeon Michael
Sapientes Ordinum.

Capta

Quod ambaxatores domini Comitis Licij, petentibus ut interponamus nos, inter ipsum D. Comitem, et illos de la Compagna, super differentiis existentibus inter ipsos respondeatur: Quod optamus statum pacificum et tranquillum, ipsius Domini Comitis, et dispositi ei in hiis que honeste, possimus, amicabiliter complacere; mandabimus baiulo et capitaneo nostro Nigropontis, quod interponat se inter ipsum D. Comitem, et predictos de la Compagna, procurando et operando solicite omne id bono quod poterit cum honore nostro ut concordium sequatur inter partes predictas, et ex nunc sit captum quod sic mandetur baiulo et capitaneo nostro predicto.

De parte omnes.

ΣΠ. Μ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

Ο ΑΘΗΝΩΝ ΑΝΘΙΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΡΗΤΗΣ Ο ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

Ἐν τοῖς προηγουμένοις τόμοις τῆς Ἐπετηρίδος τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐξέδωκα τοὺς δύο ἀνεκδότους λόγους τοῦ Ἀνθίμου Ἀθηνῶν «Εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»[1] καὶ «Περὶ τῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προόδων»[2], ὡς καὶ τὴν ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰωσήφ[3], ὑποσχεθεὶς τὴν ἔκδοσιν τῶν λοιπῶν ἀνεκδότων ἔργων, τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων, ὡς καὶ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἐξακρίβωσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ.

Τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἐκπληρῶν, ἐκδίδω ἐνταῦθα τὰ ὑπολειπόμενα δύο[4] ἔργα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς αὐτόν, τοὺς δύο δηλαδὴ λόγους τοὺς φέροντας ἐπιγραφὰς «Λόγος ἕτερος, ὁπόταν ὁ μητροπολίτης Ἄνθιμος τῆς φρουρᾶς ἐξῆλθεν» καὶ «Λόγος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Ἄνθιμον τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, τὸν ὁμολογητὴν» προτάσσων αὐτῶν συντόμους τινὰς σημειώσεις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἀνθίμου.

Ὁ πρῶτος τῶν λόγων τούτων περιέχεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 30 (C. 3. 16) κώδικι τῆς ἐν Ῥώμῃ «Bibliotheca Angelica» καταλαμβάνων τὰ φύλλα 3[β] καὶ 4[α], ὁ δὲ δεύτερος ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 243 κώδικι τῶν Παρισίων Coislin. καταλαμβάνων τὰ φύλλα 191[α] - 204[β].

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου λόγου δὲν μνημονεύεται[5], ὁ δὲ τοῦ δευτέρου

---

[1] Τόμ. Ζ' (1930) σ. 38 - 45.

[2] Τόμ. Η' (1931) σ. 30 - 41.

[3] Τόμ. Η' (1931) σ. 31.

[4] Ὁ ὑπὸ τοῦ Σάθα ἀναφερόμενος «Νεοφύτου Κεραμέως Λόγος εἰς Ἄνθιμον τὸν ὁμολογητήν», ὁ εὑρισκόμενος, κατ' αὐτόν, ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἁγίου Ὄρους (Μεσ. Βιβλ. τόμ. Α' σ. 273) δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν αὐτῇ, ὡς ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω.

[5] Ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ λόγου τούτου καταφαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι Κρὴς ἀνήκων εἰς τὸν ὑπὸ τὸν Ἄνθιμον ἐν Κρήτῃ κλῆρον καὶ στενῶς πρὸς αὐτὸν συνδεόμενος. Ἐπὶ τῶν δεδομένων τούτων στηριζόμενός τις ὡς καὶ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὕφους θὰ ἠδύνατο μετὰ πολλῆς τῆς πιθανότητος νὰ ἀποφανθῇ ὅτι συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἰωσὴφ Φιλάγρης. Αἱ περὶ τοῦ Ἀνθίμου ἱστορικαὶ εἰδήσεις, ἃς πορίζόμεθα ἐξ αὐτοῦ, εἶναι αἱ ἀκόλουθοι. Ὁ Ἄνθιμος καταγόμενος ἐκ Κρήτης «ἡμετέρας πατρίδος εὔβοτον θρέμμα» ἐκλείσθη ἐν τῷ λάκκῳ ἡμέραν Παρασκευὴν «τὸ γὰρ κατακλεισθῆναι καί σε τάφῳ, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς (ὁ Χριστὸς) κατετέθη ἡμέρᾳ», ἐν ᾧ διέμεινεν ἑπτὰ μῆνας αὐστηρῶς φρουρούμενος «ἡμεῖς δὲ τὸν σὸν (τάφον, δηλαδὴ τὸν λάκκον) καταλαβόντες οὔτε

εἶναι ὁ Νεῖλος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ἔργα τοῦ ὁποίου περιέχει ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 243 κῶδιξ τῶν Παρισίων [1].

Αἱ περὶ τοῦ Ἀνθίμου ἱστορικαὶ εἰδήσεις, ἃς παρέχει ἡμῖν ὁ λόγος τοῦ πατριάρχου Νείλου, εἶναι αἱ ἀκόλουθοι·

Οἱ Κρῆτες ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν Ἑνετῶν, τῶν κατεχόντων πρὸ πολλοῦ τὴν νῆσον αὐτῶν [2], ἑπομένως πολὺ μετὰ τὸ 1204, ἐξήλασαν αὐτοὺς τῆς νήσου ἀπαλλαγέντες οὕτω δεσποτῶν ἀγνωμόνων. Ἀποκτήσαντες τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀποστέλλουσι πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ζητοῦντες παρὰ τοῦ πατριάρχου ἐπίσκοπον [3] πρὸς διωργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας των. Ὁ πατριάρχης «συντείνας ἑαυτὸν καὶ πλεῖστα δὴ περὶ τοῦ προκειμένου διασκεψάμενος τὸν μακάριον Ἄνθιμον τοῖς πρεσβευταῖς συνεκπέμπει» καὶ οὕτω «τῆς Ἀθηναίων πόλεως ἀφελόμενος, ᾗ κεκλήρωτο, τῇ τῶν Κρητῶν ἐφίστησι νήσῳ».

Ὁ Ἄνθιμος ἀψηφῶν τοὺς κινδύνους ἔρχεται εἰς τὴν Κρήτην, ἔνθα ἐγένετο αὐτῷ ἔνθερμος καὶ ἐγκάρδιος ὑποδοχή, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν αὐτῆς καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐν αὐτῇ ἐχόντων ἀναδειχθεὶς ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τῶν Κρητῶν. Ἀλλ' οἱ Κρῆτες «ἔπασχον κακῶς τῷ Λατινικῷ περιεστοιχισμένοι πολέμῳ, ταῖς περιπλεούσαις ναυσὶν εἰργόμενοι τὸ ἐνδέον ἔξωθεν εἰσκομίζεσθαι, ἀφορίᾳ τε καρπῶν ἐν πλείοσιν ἔτεσιν ἐπίεζεν αὐτοὺς ὁ θεός». Εἰς τὰ κακὰ ταῦτα προσετέθησαν αἱ ἀντιζηλίαι καὶ στάσεις τῶν Κρητῶν, ἃς ἐπωφεληθέντες οἱ Ἑνετοὶ διὰ δωροδοκίας καταλαμβάνουσι τὴν νῆσον. Τότε πολλοὶ τῶν Κρητῶν θανατοῦνται, ἄλλοι ἐξανδραποδίζονται καὶ ἄλλοι παντοίως τιμωροῦνται, συλλαμβάνεται δὲ καὶ ὁ Ἄνθιμος, ἐπὶ προφάσει μὲν ὅτι ἠρέθιζε τοὺς Κρῆτας πρὸς ἀντίστασιν, κυρίως ὅμως διότι προέτρεπεν αὐτοὺς νὰ ἀπέχωνται τῆς κοινωνίας τῶν Λατίνων, ἕνεκα τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν αὐτῶν, καὶ κλείεται εἰς δεσμωτήριον «τάφου μᾶλλον βιαιότερον καὶ βαρύτερον», ἀφοῦ πρότερον προσεπάθησε ματαίως ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰς ἑτεροδιδασκαλίας τῶν δυτικῶν.

Μετὰ διαμονὴν ἑνὸς ἔτους ἐν αὐτῷ [4], προσκαλεῖ ἐκ δευτέρου αὐτὸν ὁ

τὸν ποθούμενον ἰδεῖν ἠξιώθημεν, ἀλλ' οὐδὲ προσεγγίσαι τῷ τόπῳ» καὶ ἔπειτα ἀπηλευθερώθη «ἑπτὰ τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐν τῷ λάκκῳ μῆνας ποιήσας ἀνελπίστως τούτου, Θεοῦ κελεύσει, ἀνέθορας».

[1] Ὁ κῶδιξ Coisl. 243 (τοῦ 15 αἰῶνος) περιέχει τεσσαράκοντα τρεῖς ὁμιλίας τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νείλου (φ. 1-191), τὸν λόγον αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄνθιμον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ μίαν ἀσκητικὴν αὐτοῦ πραγματείαν (φ. 191-204 καὶ 253-260).

[2] «Τῆς γὰρ νήσου ταύτης ἐκ πολλοῦ Λατίνοις δεδουλωμένης».

[3] Ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατάκτησιν τῆς Κρήτης, οἱ Λατῖνοι ἀπεδίωξαν τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἀνεχόμενοι μόνον τοὺς κατωτέρους ὀρθοδόξους κληρικούς, οὓς ὅμως ὑπεχρέουν νὰ ἀναγνωρίζωσιν ὡς προϊσταμένους αὐτῶν τοὺς Λατίνους ἐπισκόπους.

[4] «Ἐνιαυτὸν ὅλον». Ἐν τῇ ὁμιλίᾳ, «ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ λάκκου», λέγεται «ἑπτὰ μῆνας».

ἐπίσκοπος τῶν Λατίνων καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ αὐτὸν δι' ἀπάτης, διισχυριζόμενος ὅτι πάντες οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι ἀνεγνώρισαν τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν ἐλθόντες εἰς κοινωνίαν πρὸς αὐτήν, νὰ ἔλθῃ καὶ αὐτὸς εἰς κοινωνίαν καὶ ἀναγνωρίσῃ τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἄνθιμος δὲν ἐπείθετο, μὴ πιστεύων εἰς τὰ λεγόμενα, ῥίπτεται πάλιν εἰς τὸ δεσμωτήριον [1]. Μετὰ διαμονὴν ἐν αὐτῷ «ἐφ' ἑτέροις δυσὶν ἔτεσιν» ἔρχεται ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ ἐρωτᾷ αὐτόν, ἐὰν δέχεται τὴν μετὰ τῶν Λατίνων κοινωνίαν, ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἠρνήθη, ῥίπτεται πάλιν εἰς τὸν λάκκον «τὰ τελευταῖα πνέων». Οὕτω «προνοίας ἔρημος παντελῶς οὐ διήρκεσεν ἐπὶ πλεῖστον, ἀλλὰ πρὸς ὃν ἐπόθει Θεὸν μετέστη, ἄδηλον δὲ εἰμὴ καὶ παρὰ Λατίνων βιαιότερον ἀνῃρέθη».

Μετὰ τὴν τελευτὴν θάπτεται ὑπὸ τὴν ψάμμον, ἀπαγορευθείσης τῆς ταφῆς αὐτοῦ τοῖς ὀρθοδόξοις.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ἄνθιμος φυλακισθεὶς τρὶς ἐν Κρήτῃ, διέμεινεν ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη ἐν φυλακῇ. Ἐὰν δ' ὑπολογίσῃ τις τὴν πρὸ τῆς φυλακίσεως δρᾶσιν αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ ὡς διαρκέσασαν περὶ τὸ ἔτος, δύναται νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ ὅλη δρᾶσις αὐτοῦ ὡς προέδρου Κρήτης διήρκεσε περὶ τὰ τέσσαρα ἔτη καὶ ἑπομένως τέσσαρα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχεν ἐκλεγῇ πρόεδρος Κρήτης. Δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις πότε ἦλθεν ὁ Ἄνθιμος εἰς τὴν Κρήτην, καθ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις τῶν Κρητῶν, ἡ ἐπικράτησις αὐτῶν καὶ ἡ μετ' αὐτὴν κατάληψις τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν περιγράφονται ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ οὕτω γενικῶς, ὥστε δὲν δύναταί τις μετὰ βεβαιότητος νὰ ἀποφανθῇ περὶ τίνος ἐκ τῶν πολλῶν ἐπαναστάσεων τῶν Κρητῶν κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν πρόκειται. Ἐν τούτοις πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ χρόνου τῆς μεταβάσεως τοῦ Ἀνθίμου εἰς Κρήτην βοηθοῦσιν ἡμᾶς, ὡς νομίζω, τὰ ἐν τῷ λόγῳ λεγόμενα περὶ τῆς τελευταίας αἱρέσεως, τῆς συνταραξάσης τὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἔλαβε μέρος ὁ Ἄνθιμος. Περὶ αὐτῆς, μεταξὺ ἄλλων, παρατηρεῖ ὁ Νεῖλος «Ἀλλὰ πῶς ἂν ἑτέρως τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἴσχυσεν ἡμῶν ἀφελεῖν καὶ τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας ἀποστερῆσαι ἢ πείσας μὴ θεῖόν τι χρῆμα νομίζειν μηδ' ἀϊδίως Θεῷ προσεῖναι, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθάρ-

[1] Ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ «τοῖς ἱερεῦσι τῶν Κρητῶν ἐκέλευεν ἐπαγγέλλειν ἱλάσκεσθαι τὸν Θεὸν εὐχαῖς καὶ ἱκεσίαις καὶ δάκρυσιν καὶ πᾶσιν οἷς οἶδε Θεὸς πρὸς ἔλεον ἐπικάμπτεσθαι, ὥστε τὴν ἐπερχομένην πονηρὰν πεῖραν διαφυγεῖν», καὶ κατωτέρω «ἐπὶ τὴν ἐκείνου καταφεύγουσι προστασίαν καὶ δέονται πρὸς ἀπολογίαν αὐτοὺς ἀλεῖψαι καὶ οἷς τισι λόγοις χρώμενοι τὸν πειράζοντα νικήσουσιν ὑποθέσθαι, ὧν καὶ τυχόντες» κτλ. φαίνεται ὅτι μεταξὺ τοῦ τέλους τῆς πρώτης φυλακίσεως καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς δευτέρας ἐμεσολάβησε χρόνος οὕτως ὥστε κατ' αὐτὸν ἠδύνατο νὰ ἐκφωνηθῇ ὁ λόγος «ὅτε ἐκ τῆς φυλακῆς ἐξῆλθεν», ἢ τοὐλάχιστον ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν φυλάκισιν οἱ περιορισμοὶ δὲν ἦσαν μεγάλοι οὕτως ὥστε ὁ Ἄνθιμος ἠδύνατο νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν ἔξω. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀνθίμου περὶ τῶν προόδων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐκδοθέντος ἐκ λάκκου, δηλαδὴ ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰωσήφ, τῆς γραφείσης ἐπίσης ἐκ τοῦ λάκκου.

σεως ἑκάστῳ χορηγουμένην καὶ θείας κοινωνοὺς φύσεως τῇ μετουσίᾳ ταύτης ἐργαζομένων, ἀλλὰ κτίσμα καὶ τῶν κτισμάτων οὐχ ὅσα μὲν εἰ πρὸς χρόνον καὶ διαμονήν τινα καὶ πῆξιν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ᾽ ὅσα γίνεσθαι καὶ διαλύεσθαι πέφυκε καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας πολλάκις, ἵν᾽ ᾖ μὴ μόνον ἀσεβὲς ἀλλὰ καὶ λίαν ὑβριστικὸν τὸ ἐγχείρημα ἐκ τῆς ἀνωτάτω δόξης ἐπὶ τὴν ἐσχάτην τῶν κτισμάτων ἀτέλειαν καταγόντων».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ τῶν καθόλου περὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης λεγομένων προκύπτει, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀναμφισβητήτως ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἡσυχαστικῆς ἔριδος, τῆς ἀρξαμένης διὰ τοῦ Βαρλαάμ, τοῦ ἀπὸ Καλαβρίας, καὶ καταδικασθείσης ἔπειτα ἐν τοῖς συνόδοις ταῖς γενομέναις ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῷ 1341, ἐν ᾗ κατεδικάσθη ὁ Βαρλαάμ, ἐν τοῖς Βασιλείοις τῷ 1347, ἐν ᾗ καθῃρέθη ὁ Γρηγόριος, ὁ Ἀκίνδυνος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ Τρικλίνῳ τῶν Βλαχερνῶν ἐπὶ πατριάρχου Καλλίστου, ἐν ᾗ καθῃρέθησαν καὶ ἀπεκηρύχθησαν πάντες οἱ φρονοῦντες τὰ τοῦ Ἀκινδύνου. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἄνθιμος ἐξελέγη πρόεδρος Κρήτης κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἡμίσεος ἢ τὸ πολὺ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος [1]. Τὴν ὀρθότητα τοῦ ἀνωτερω συμπεράσματος ἐνισχύουσι καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ὁ Νεῖλος ἐπατριάρχευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τοὺς ἀκριβεστέρους ὑπολογισμοὺς [2] ἀπο τοῦ 1380 - 1388, ἐπομένως ὁ λόγος αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄνθιμον ἐξεφωνήθη κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, ἐκτὸς ἐὰν δεχθῇ τις ὅτι οὗτος ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Νείλου πρὸ τῆς ἀνόδου αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον [3], ἐπομένως πρὸ τοῦ 1380, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν. Πάντως ὁ Ἄνθιμος εἶχε τελευτήσει ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ λόγου τούτου [4], ἦτο δὲ σύγχρονος τοῦ τε ῥήτορος [5] καὶ πολλῶν τῶν ἀκροατῶν [6] καὶ ἐπο-

[1] Πρβλ. καὶ τὰ λεγόμενα «λέγω τὸν οὐ πρὸ πολλοῦ πρὸς ἀλλήλους κεκινημένον ἡμῖν καὶ τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι νοσοῦσι καὶ διακειμένοις κακῶς, συμμετεσχηκυίας τῆς λύμης τῆς ἐκκλησίας, τῶν τότε ποιμένων ἀφρόνως τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου λυμαινομένων καὶ λύκων ὀφθέντων ἀντὶ ποιμένων» καὶ «τῶν δὴ τοιούτων ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγώνων τε καὶ σκαμμάτων οὐδ᾽ ὁ μακάριος Ἄνθιμος ἀπελείπετο, ἀλλὰ καίτοι νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν».

[2] Πρβλ. Μ. Γεδεὼν Πατριαρχικοὶ πίνακες. Κατὰ τὸν Ζαχαρίαν Μαθᾶν ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ τοῦ 1378 - 1388 (Κατάλογος Πατριαρχῶν Κων/πόλεως) καὶ κατὰ τὸν Κρουμβάχερ ἀπὸ τοῦ 1379 - 1387, (Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας κατὰ μετάφρασιν Γ. Σωτηριάδου τόμ. Α΄. σ. 349).

[3] Τοῦτο θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Νείλου λεγομένων περὶ τοῦ πατριάρχου, τοῦ ἐκλέξαντος τὸν Ἄνθιμον πρόεδρον Κρήτης «τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ τηνικάδε τῶν ἱερῶν ἀρχῶν τὴν μεγίστην πεπιστευμένος», πρβλ. καὶ «πρὸς τὸν μέγαν τῆς βασιλευούσης πόλεως ταὐτὸν δ᾽ εἰπεῖν καὶ τῆς οἰκουμένης ἀρχιερέα».

[4] Πρβλ. «Τῶν προσφάτων ἀμελητέον» καὶ «ὡς τὰ νῦν ἐπ᾽ ὄψεσιν ὥσπερ κείμενα καὶ μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντα».

[5] Πρβλ. «Ὃς καὶ ζῶν ἡμᾶς ἐν τοῖς πρώτοις ἦγες τῶν φιλουμένων καὶ κοινωνούς, ἐν οἷς ἐξῆν ἕπεσθαι, παραλαμβάνειν οὐκ ἀπηξίους».

[6] Πρβλ. «Ἀλλ᾽ ἐπεὶ θαυμαστός τις καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, ὃν εἱλόμεθα, τῶν λόγων ἀγὼν δοκεῖ, ὑμεῖς οἱ τὰ ἐκείνου σαφῶς εἰδότες κουφίσατέ μοι τὸν πόνον περὶ τὸν λόγον κάμνοντι».

μένως ἀπέθανε κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἡμίσεος ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος.

Πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦτο φαίνεται ἀντικείμενος ὁ ὑπ᾽ ἀριθμὸν 30 (C. 3. 16) κῶδιξ τῆς ἐν Ῥώμῃ Bibliotheca Angelica [1], ὅστις περιλαμβάνει τὸν λόγον τοῦ Ἀνθίμου περὶ τῶν προόδων τοῦ ἁγίου πνεύματος [2] καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ λάκκου πρὸς τὸν Ἰωσήφ [3], ὡς καὶ τὸν ἕτερον λόγον, ὁπόταν ὁ μητροπολίτης Ἄνθιμος τῆς φρουρᾶς ἐξῆλθεν [4].

Ὁ κῶδιξ δηλαδὴ οὗτος πλὴν τῶν φύλλων 197 - 203 ἔχει γραφῆ ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Φιλάγρη, ὅστις εἶναι καὶ ὁ συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων περιεχομένων ἐν αὐτῷ [5] κατὰ τὰ ἔτη [6] 1393 καὶ 1394, ἐπομένως πολὺ μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ἀνθίμου.

Οὕτως ὅμως ἐχόντων τῶν πραγμάτων θὰ ἀνέμενέ τις καὶ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ, τῷ περιέχοντι τὰ ἔργα τοῦ Ἀνθίμου καὶ λόγον εἰς αὐτόν, ὁπόταν τῆς φρουρᾶς ἐξῆλθε καὶ γραφέντι ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Φιλάγρη τοῦ Κρητός, τοῦ συνδεομένου στενῶς μετὰ τοῦ Ἀνθίμου καὶ γνωρίζοντος τὸν θάνατον αὐτοῦ, σημείωσίν τινα τοὐλάχιστον περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Φιλάγρης, γράφων τὸν κώδικα μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ἀνθίμου, ἔπρεπεν ἰδίᾳ μετὰ τὸν λόγον «ὁπόταν ὁ μητροπολίτης Ἄνθιμος τῆς φρουρᾶς ἐξῆλθεν» ἢ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀνθίμου ἐκ τοῦ λάκκου νὰ σημειώσῃ τι περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἀνθίμου. Ἡ ἔλλειψις ὅμως πάσης σημειώσεως ἐν τῷ κώδικι τούτῳ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀνθίμου δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, ὡς φρονῶ, ἐὰν δεχθῇ τις ὅτι, ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ἐποχῇ τῶν δυτικῶν τις ἀπέσχισε τὸ φύλλον ἢ τὰ φύλλα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον αἱ σημειώσεις περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἀνθίμου, ὅπως οὕτως ἀποκρύψῃ, ὡς ἐνόμιζε, τὰς βιαιότητας καὶ ὠμότητας τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ [7]. Ἐκ

[1] Πρβλ. Piccolomini Index codicum Graecorum Bibliothecae Angelicae ἐν Studi Italiani di filologia classica τόμ. Δ΄ (1896) σ. 64 ἑ.

[2] Ἐν φύλ. 342β - 358β.

[3] Ἐν φύλ. 358β.

[4] Ἐν φύλ. 3β - 4α.

[5] Πρβλ. ἐν φύλ. 5α «Ἰστέον ὅτι τὰ νέα σχόλια, ἅτινά εἰσιν ὡς παραπληρώματα, εἰσὶν Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Φιλάγρη, τοῦ γράψαντος τὸ βιβλίον, καὶ εἰ καλῶς πρὸς τὴν ἔννοιαν ἔχουσι, λαμβανέτωσαν οἱ ἀναγινώσκοντες, εἰ δὲ οὔ, καταλειπέτωσαν, ὡς ἄχρηστα» καὶ ἐν φύλ. 346β «τοῦ γράψαντος τὴν βίβλον Ἰωσήφ».

[6] Πρβλ. ἐν φύλ. 117β «Διερμηνεύθησαν δὲ ἐν τῷ Κωφηνίῳ ὄρει ἐν τῇ μονῇ τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν παρὰ τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Φιλαγρίου, τοῦ τῆς αὐτῆς μονῆς κτήτορος ἐν ἔτει ͵ϚϠΑ΄» καὶ ἐν φύλ. 138β «͵ϚϠΒ΄» ἐπομένως κατὰ τὸ 1393 καὶ 1394.

[7] Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Φιλάγρης μένων ἐν Κρήτῃ δὲν ἔγραψέ τι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀνθίμου ἐκ φόβου τῶν κρατούντων, δὲν φαίνεται πιθανή, τοσοῦτο μᾶλλον καθ᾽ ὅσον, ἐὰν ὁ Φιλάγρης ἐφοβεῖτο τοὺς κρατοῦντας, ἠδύνατο καὶ ἔπρεπεν ἁπλῶς καὶ ἄνευ σχολίων νὰ ἀναφέρῃ τοὐλάχιστον τὸν θάνατον τοῦ Ἀνθίμου.

τούτου δύναται ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ ἐν τῷ κώδικι νῦν παρατηρουμένη ἔλλειψις τῆς συνεχείας τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀνθίμου ἐκ τοῦ λάκκου πρὸς τὸν Ἰωσήφ[1].

Ἐκ τῆς ὅλης διηγήσεως τοῦ Νείλου περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ φυλακίσεων τοῦ Ἀνθίμου καὶ τῶν κατ' αὐτὰς βασάνων αὐτοῦ γίνεται δῆλον ὅτι ὅταν ἐτελεύτησεν ὁ Ἄνθιμος, δὲν ἦτο γέρων. Τοῦτο ἀποδεικνύεται, ὡς φρονῶ, καὶ ἐκ τῆς μακρᾶς, ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη, διαρκείας αὐτῶν καὶ πρὸ παντὸς ἐκ τοῦ ὅτι οὐδένα ποιεῖται λόγον ὁ Νεῖλος περὶ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας τοῦ Ἀνθίμου. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Νεῖλος κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς φυλακίσεως καὶ τῶν στερήσεων, ἃς ὑφίστατο ὁ Ἄνθιμος, πάντως, ἐὰν οὗτος ἦτο γέρων, θὰ ἐτόνιζε τὸ γεροντικὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον οὕτω θὰ ἐξῇρεν ἔτι μᾶλλον τὸ ἀπάνθρωπον τῶν στερήσεων καὶ θὰ ἐκίνει τὴν συμπάθειαν τῶν ἀκροατῶν. Κατὰ ταῦτα ἐκ τῆς ὅλης διηγήσεως τοῦ Νείλου περὶ τῶν φυλακίσεων καὶ τῶν βασάνων τοῦ Ἀνθίμου δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι οὗτος δὲν εἶχεν ὑπερβῆ τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῶν ἀκολούθων.

Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Νείλου, ὁ Ἄνθιμος ζῶν βίον ἐγκρατῆ καὶ οἱονεὶ ἀσκητικὸν καὶ πρὸ τοῦ γίνῃ μοναχός[2], γενόμενος τοιοῦτος ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἐξηκολούθει τὴν ἄσκησιν καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας[3] ἐπὶ εἴκοσιν ὀκτὼ ὅλα ἔτη[4]. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἄνθιμος γενόμενος μοναχὸς ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ, οὐχὶ λοιπὸν ἀνωτέρᾳ τῶν εἴκοσιν ἐτῶν, ἐξηκολούθει τὴν ἄσκησιν καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας ἐπὶ εἴκοσιν ὀκτὼ ὅλα ἔτη, μέχρι δηλαδὴ τοῦ θανάτου του[5]. Ἑπομένως ὁ Ἄνθιμος ἐτελεύτησεν ἐν ἡλικίᾳ τὸ πολὺ τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἐτῶν.

Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω συλλογισμῶν στηριζόμενοι δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, οἱ ἀνωτέρω συλλογισμοὶ εἶναι ἀσφαλεῖς, ὅτι ὁ Ἄνθιμος γεννηθεὶς κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου, ἐτελεύτησεν ἐν ἡλικίᾳ τὸ πολὺ πεντήκοντα ἐτῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος.

---

[1] Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ἐκ τοῦ κώδικος τούτου ἐλλείπουσι πολλὰ φύλλα καὶ ἐνιαχοῦ ὅλα τετράδια. Ἐὰν τοῦτο εἶναι τυχαῖον, δύναταί τις βεβαίως νὰ δεχθῇ ὅτι τυχαίως ἐξέπεσον καὶ τὰ φύλλα ἢ τὸ φύλλον, εἰς ἃ ὁ Φιλάγρης εἶχε γράψει περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀνθίμου. Ἡ τυχαία ὅμως αὕτη σύμπτωσις φαίνεται εἰς ἐμὲ ἀπίθανος.

[2] «Καίπερ δὲ οὕτω καὶ πρὶν εἰς τῶν μοναστῶν τελεῖν τὸν χορὸν ἐν τοῖς καλοῖς ἑαυτὸν ἅπασιν ἐξασκήσας».

[3] «Τῶν δὲ τοιούτων ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγώνων τε καὶ σκαμμάτων οὐδ' ὁ μακάριος Ἄνθιμος ἀπελείπετο, ἀλλὰ καίτοι νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν κατατεταγμένος ὑπὸ καθηγητῇ τῆς θεοσεβείας καὶ τῆς πρὸς οὐρανοὺς φερούσης τρίβου καὶ τῆς ἐμπράκτου φιλοσοφίας».

[4] «Καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ δὶς τοσούτοις, ἀλλ' ἐφ' ὅλοις ὀκτὼ πρὸς τοῖς εἴκοσιν ἔτεσιν ποίαν ἀπολείπει καλοκαγαθίας ὑπερβολήν».

[5] Οὕτω νομίζω ὅτι πρέπει νὰ νοηθῇ τὸ ἀνωτέρω ὅπως δήποτε σκοτεινὸν χωρίον «ἐφ' ὅλοις ὀκτὼ ἔτεσιν πρὸς τοῖς εἴκοσιν».

Ὑπολείπεται ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος πότε ὁ Ἄνθιμος ἐγένετο μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ ἔπειτα πρόεδρος Κρήτης καὶ ὑπὸ τίνος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ περὶ τὸν Ἄνθιμον ἀσχοληθέντες, δὲν γνωρίζω ποῦ στηριζόμενοι, νομίζουσιν ὅτι οὗτος ἐγένετο Ἀθηνῶν καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Α' (1289 - 1293 καὶ 1304 - 1310). Ἡ γνώμη αὕτη, ἐὰν τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα εἶναι ἀσφαλῆ, δὲν εἶναι ὀρθή, τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Νείλου καταφαίνεται, ὡς νομίζω, ὅτι ἄλλος ἦτο ὁ πατριάρχης, ὁ ἐκλέξας τὸν Ἄνθιμον Ἀθηνῶν καὶ ἄλλος πρόεδρον Κρήτης. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Νεῖλος περὶ τοῦ ἐκλέξαντος τὸν Ἄνθιμον Ἀθηνῶν «τελευταῖον ὑπὸ τῶν καλῶς εἰδότων τὰ τοῦ παντὸς ἄξια περιέπειν καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦν τὰ πάσης τιμῆς ἐπέκεινα, ἐφ' ὑψηλὴν ἀνάγεται τῶν ἀξιωμάτων περιωπὴν τῆς Ἀθηναίων πόλεως τὴν προστασίαν ἐγχειρισθεὶς» καὶ περὶ τοῦ ἐκλέξαντος αὐτὸν Κρήτης «ὁ τηνικάδε τῶν ἱερῶν ἀρχῶν τὴν μεγίστην πεπιστευμένος πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς ἐκεκόσμητο πλεονεκτήμασι καὶ λόγῳ καὶ σοφίᾳ τῶν ὑπ' ἐκεῖνο κρατῶν τοῦ χρόνου καὶ καλῶς εἰδὼς πράγμασι χρῆσθαι καὶ τῷ καλῷ καὶ δικαίῳ μόνον ὀρθῇ ψήφῳ καὶ διανοίας εὐθύτητι προστιθέμενος τοῦ καιροῦ τότε καὶ τῶν πραγμάτων τὸν ἄριστον ἐν πράξεσι καὶ λόγοις ἐπιζητούντων». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λόγων τοῦ Νείλου καταφαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ δύο διαφόρων πατριαρχῶν τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον, ἐὰν ὁ αὐτὸς πατριάρχης εἶχεν ἐκλέξει τὸν Ἄνθιμον Ἀθηνῶν καὶ ἔπειτα Κρήτης, πάντως θὰ ἐτονίζετο τοῦτο ὑπὸ τοῦ Νείλου[1].

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸν βίον τοῦ Ἀνθίμου, ὡς πρὸς δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ παρατηρῶ ὅτι ἐκτὸς τῶν τριῶν σῳζομένων καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθέντων θὰ εἶχε καὶ ἄλλα γράψει ὁ Ἄνθιμος. Τὴν εἰκασίαν ταύτην στηρίζω ἐπὶ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Νείλου «οὐ μήν, ἀλλ' ἐπειδή περ ἐν τούτῳ γεγένημαι τῷ μέρει τοῦ λόγου καὶ δεῖ καθάπερ τινὰ πίνακα τῆς ἐκείνου περὶ τὴν θεολογίαν ἀκριβείας ὑμῖν προθεῖναι, φέρε μικρόν τι τῷ λόγῳ προσδιατρίψωμεν ὡς ἂν ἐγώ τε τοῖς περὶ ἐκείνου λόγοις καὶ διάνοιαν καὶ γλῶτταν καθαγιάσω καὶ ὑμεῖς ἡδίους γένησθε τοῖς σφόδρα φίλοις διηγήμασιν ὑπέχοντες ἀκοάς».

Λόγος ἕτερος, ὁπόταν ὁ μητροπολίτης Ἄνθιμος τῆς φρουρᾶς ἐξῆλθεν.

Χρέος ἐστὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα πᾶσι κοινὸν τοῦ προσφέρειν ἕκαστον τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ, ἐξ ὧν οἶδεν ἐργάζεσθαι. Ὁ μὲν ἀγρὸν ἐργαζόμενος ἐν τῷ

---

[1] Τὸ ζήτημα τοῦτο ὡς καὶ τὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἀνθίμου θὰ ἠδύνατο νὰ λυθῇ ἀσφαλέστερον, ἐὰν εἴχομεν κατάλογον χρονολογικῶς ἀκριβῆ καὶ ὅπως δήποτε πλήρη τῶν ἐπισκόπων Ἀθηνῶν. Πάντως τὸ νομιζόμενον ὅτι ὁ Ἄνθιμος ἐγένετο Ἀθηνῶν μετὰ τὸν Μελέτιον Ἀθηνῶν καὶ πρόεδρον Μαδύτου, δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτόν.

καλοῦντι καιρῷ τὰς ὀπώρας τούτῳ προσφέρει, τὸ μέντοι ἔαρ κρῖνα συλλέξας ἢ ῥόδα πρὸς τὸν οἰκεῖον δεσπότην πορεύεται, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ καρποὺς εἰς ἐκεῖνον ἀποκομίζει, ὁ γεωργὸς δὲ καὶ ποιμὴν καὶ πάντες ἴσως, ἐξ ὧν ἕκαστος κέκτηται, τῷ ἑαυτοῦ προσφέρει δεσπότῃ. Κἀκεῖνοι μὲν τὰ τούτων δεσπόζοντες σώματα σωματικὰς οἴδασι καὶ παρ' αὐτῶν λαμβάνειν τὰς ἀπαρχάς. Ἐγὼ τοίνυν πρὸς τὸν κηδεμόνα καὶ φροντιστὴν τῶν ἡμετέρων βουλόμενος σήμερον ψυχῶν ἀπελθεῖν, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς κέκτημαι ποιοῦμαι τὴν εἰσφοράν. Δέομαι δὲ τῷ ἐμῷ δεσπότῃ μὴ ἀπώσηται ταῦτα διὰ τὴν τούτων σμικρότητα· οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι μεῖζον τούτου εἶχον προσφέρειν νυνί, τοῦ καιροῦ καὶ μάλιστα τοῦτο καλοῦντος, εἰ μήπως καὶ αὐτός, ὡς ὁ ποτὲ κολοιὸς τοῖς ἀλλοτρίοις ἐκαλλωπίσθη πτεροῖς. Οἶδα γάρ σε μεμαθηκότα τοῦτο παρὰ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν διδασκάλου, τὸ τὰ μικρὰ τῶν μεγάλων δώρων προκρίνειν, ὡς καὶ αὐτὸς τὰ δύο τῆς χήρας προέκρινε τῶν πολλὰ βαλλόντων ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ λεπτά. Ἔμελλεν ἄρα καὶ τοῖς μεταγενεστέροις ἡμῖν τήμερον ὁ παρὰ τῶν ἀρχαίων τιμώμενος ἰωβηλαῖος χρόνος ἀναφανῆναι. Ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ ὁ νόμος οὗτος ἐκράτει· πᾶν τὸ εἰς δουλείαν προσαγόμενον ζῷον ἑπτὰ μόνον ἔτεσι διατρίβειν ἐν ταύτῃ, τὸν δὲ μετὰ ταῦτα ἰωβηλαῖον καλεῖσθαι, ὃς τοῖς ζῴοις ἐλευθερία τάξεως πάσης ἐτύγχανε δουλικῆς. Οὗτος δὲ καὶ τύπον φέρει τοῦ μέλλοντος· ἑβδόμη γὰρ παρά τισιν ὁ παρὼν αἰὼν λέγεται, ὁ δὲ μέλλων ὀγδόη, ὃν καὶ μάλιστα πρώτην ἐτύγχανε λέγεσθαι ὡς ἀρχὴν βιοτῆς ἑτέρας καὶ τῆς ἐλευθερίας ὑπάρχοντα. Ὁ γὰρ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπτὰ ἐξ ἀρχῆς τιμήσας ἢ μᾶλλον εὐλογήσας Θεὸς καί σε νῦν τὸν ἡμέτερον ποιμένα καὶ ἱεράρχην δι' ἐκείνου ηὐδόκησεν εὐλογῆσαι· εἴρηται γὰρ καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις, ὥς φησιν, ὁ ἱερεὺς τελειοῦται καὶ Θεὸς αὐτὸς ἐν τοῖς ἑπτὰ πνεύμασιν ἀναπαύεται. Οὐ βούλομαι πολλὰ περὶ τούτων λέγειν· πεφιλοσόφηται γὰρ ἄλλῳ τινὶ κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα. Ἑπτὰ τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐν τῷ λάκκῳ μῆνας ποιήσας ἀνελπίστως τούτου, Θεοῦ κελεύσει, ἀνέθορεν. Οὑτωσὶ γὰρ ἔδει διὰ τῶν πραγμάτων τὰς ἀξίας χαρακτηρίζεσθαι. Ὁ μέντοι δεσπότης πάντων καὶ πλάστης Θεὸς βουληθεὶς βροτὸς γέγονεν, ὑπέστη πάθος ἑκών, τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὑποδεικνύων τεκμήριον φύσεως, πάντα τε καὶ τῷ τάφῳ κατακλεισθεὶς τριήμερος ἐκεῖθεν ἐγήγερται. Οὐ γὰρ τριέσπερος, ὥσπερ τις ἄλλος, ὠνόμασται· πῶς γὰρ ἔδει τοῦτον ἕσπερον καλεῖσθαι, ὅπου ὁ τῆς δικαιοσύνης ἐτύγχανεν ἥλιος. Κἀκεῖνος μὲν τὸ τρισυπόστατον ἡμῖν τῆς αὐτοῦ ὑποδεικνύων θεότητος τριήμερος ἐκ τάφου ἐγήγερται πᾶσι τοῖς ἐξ Ἀδὰμ ἀνάστασιν παρασχών. Οἶμαι οὑτωσὶ διὰ τοῦ πράγματος λέγων· ὁ θέλων τῆς ἀναστάσεως τυχεῖν σὺν ἐμοὶ δεῖ πάντως αὐτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ παθεῖν καὶ σταυρωθῆναι καὶ ταφῆναι καὶ οὕτως ἀναστῆναι καὶ τῆς ἐμῆς βασιλείας γενέσθαι συμμέτοχον. Σὺ δ' ὡς ἐκείνου γνήσιος δοῦλος ἐπὶ σταυροῦ μὲν οὐκ ἀνῆλθες, ἀλλ' ἴσως εἴποι καὶ τοῦτό τις· ἔκπαλαι γὰρ φαίνῃ διὰ τοῦτο βαστάζων αὐτόν, πάθει δὲ καὶ ταφῇ ζῶν ἔτι

παρεδόθης ὑπὲρ ἐκείνου. Ἀλλ' αὐτός σε τοῦ τάφου μετὰ τὸν τῆς δουλείας χρόνον ἐρρύσατο. Πάντα μὲν γὰρ τὰ παρὰ Θεοῦ γινόμενα θαυμαστά εἰσι καὶ παράδοξα. Εἰσὶ δέ τινα τῶν ἄλλων θαυμαστικώτερα· τὸ γὰρ κατακλεισθῆναι καί σε τῷ τάφῳ, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς κατετέθη ἡμέρᾳ, τῶν ἄλλων πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον. Καὶ διὰ πάντων μὲν ὡς ἐκείνου γνήσιος φαίνῃ δοῦλος, διά τοι τούτου καὶ τῶν μετὰ ταῦτα βασιλείας ἄξιος εἶναι δοκεῖς. Ἀλλ' εἰς τὸν τάφον ἐκείνου ποτὲ μυροφόροι ἐρχόμεναι τὸ ποθούμενον ἔβλεπον σῶμα, ἡμεῖς δὲ τὸν σὸν πολλάκις καταλαβόντες, οὔτε τὸν ποθούμενον ἰδεῖν ἠξιώθημεν, ἀλλ' οὐδὲ προσεγγίσαι τῷ τόπῳ, ὃ καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων τὴν ἐμὴν ὀδύνει ψυχήν. Ὅσα τὰ κατὰ σὲ ἐκ τῶν ἔγγιστα καὶ τῶν μακρόθεν ἠκούομεν, τίς σοι ταῦτα καταλεπτῶς ἱκανὸς διηγεῖσθαι; Ὢ εὐχαριστοῦμεν τῷ ἡμετέρῳ Θεῷ, τῷ κηδεμόνι καὶ φροντιστῇ καὶ ὑπηκόῳ τῶν αὐτοῦ δούλων, ὃς οὐκ εἴασεν ἡμᾶς ἐπὶ πολὺ ταύτῃ κρατηθῆναι τῇ λύπῃ, ἀλλὰ μετὰ τὸ φθαρῆναι πᾶσαν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα τὴν ἀναψυχὴν ἡμῖν καὶ παράκλησιν ἐδωρήσατο καὶ σὲ τῶν ὀρθοδόξων τὸ καύχημα καὶ στῦλον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ ποδηγέτην καὶ ἀρχηγὸν τοῦ νέου λαοῦ βάθρον τε καὶ θεμέλιον τῆς ἀρραγοῦς ἡμῶν πίστεως, τῶν ἱερέων πάντων τὴν καλλονήν, τὸν θύτην καὶ ἱερέα, ἢ μᾶλλον ἄμωμον θῦμα, εἰ θέμις οὕτως εἰπεῖν, τέθυκας γὰρ σαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ, ἀνείλκυσε τοῦ βυθοῦ καὶ τοῖς ἀναξίοις ἡμῖν ὄψιν τὴν σὴν ἐχαρίσατο. Ὃς γάρ ποτε τὸν Δανιὴλ ἐκ τοῦ λάκκου ἐρρύσατο καὶ Ἠλιοὺ τῆς χειρὸς Ἰεζάβελ καὶ παῖδας τρεῖς τῆς καμίνου ἀβλαβεῖς διεφύλαξε καὶ ἡμῖν σήμερον τὴν ἀναψυχὴν ἐχαρίσατο ταύτην ὥστε καὶ ἡμᾶς ἀξιῶσαι χαρμονικῶς ἐν τῷ παρόντι ᾆσαι καιρῷ ἐκεῖνο, ὃ καὶ μόνον τὴν φωτοφόρον οἶδ' ἡμέραν ᾄδεσθαι, λέγω δὴ τὸ φωτίζου, φωτίζου, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ. Τίνα με οἴει γενέσθαι, ὁπόταν ταύτην ἤκουσα τὴν φωνήν, τὴν λέγουσαν ἄρτι λελύτρωσαι τῶν δεσμῶν, ὡς Μαρίαν καὶ Μάρθαν, τὰς λαβούσας ζῶντα τὸν ἑαυτῶν ἀδελφὸν ἢ μίαν τῶν γυναικῶν τῶν καθημένων τοῦ ζωοποιοῦ ἀπέναντι τάφου, αἳ παρ' ἐλπίδα τὸν Ἰησοῦν θεασάμεναι τῇ χαρᾷ συσχεθεῖσαι καὶ θάμβει ἄφωνοι διετέλουν; Ἐπῆλθε τότε λέξαι κἀμοὶ τὸ τοῦ Εὐμαίου ῥητόν, τὸ ἦλθες, Τηλέμαχε, γλυκερὸν φάος. Ἀλλ' ὦ πατέρων ἀκρότης, στάθμη τῶν μοναζόντων, κανὼν ἀρετῶν, ἱερέων ποιμήν, μαρτύρων καὶ δικαίων ἐφάμιλλε, ἀρχιερέων κλέος, ἐκκλησίας ἔρεισμα, πιστῶν ἐγκαλλώπισμα, ὡραῖσμα μοναχῶν, ἡμέτερον καύχημα, ἡμετέρας πατρίδος εὔβοτον θρέμμα, δέξαιο τὴν ἐμὴν ἀπαρχὴν εἴ σοι φίλον τὸ κατὰ δύναμιν καὶ μὴ τὴν ἐμὴν ἀναξίαν προσφορὰν ἀποπέμψῃ, ἀλλὰ τὸ θεῖον ὑπὲρ ἡμῶν ἐξευμένιζε, ὅπως σύν σοι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν, ὧν ἀξιωθῆναι γένοιτο πάντας ἡμᾶς χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τῆς ζωαρχικῆς καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, τοῦ ἀγεννήτου καὶ ἀνάρχου πατρὸς καὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ ὁμοουσίου αὐτοῦ υἱοῦ σὺν τῷ παρὰ πατρὸς ἐκπορευομένῳ ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Λόγος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Ἄνθιμον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, τὸν ὁμολογητήν.

Τῶν διηγήσεων ἐκείνας μᾶλλον θαυμάζουσιν ἄνθρωποι, ὅσαις τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ χρόνου σεμνότης πρόσεστιν, ὄγκον τινὰ τοῖς πράγμασι προστιθεῖσα καὶ πρὸς φιλοτιμίαν ὥσπερ ἐφελκομένη καὶ τοὺς ἀκούοντας καὶ τοὺς λέγοντας, εἴ γε μέλλοιεν οἱ μὲν ἐρεῖν, οἱ δ᾽ ἀκούσεσθαι θαυμασίων διηγημάτων, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τούτῳ σεμνυνομένων ὅτι δὴ παλαιοῖς ἀνδράσι καὶ πρὸ πολλοῦ κατώρθωται χρόνου. Ἐμοὶ δὲ καὶ ταῦτα μὲν ἔχειν οὐ φαύλην φαίνεται φιλοτιμίαν, οὐ μὴν διὰ τοῦτο τῶν προσφάτων ἀμελητέον, ἀδοξίαν κατεγνωκότας. Εἰ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ τῶν ἀρχαίων λείπεται, ἀλλὰ τοῖς ἀκροωμένοις ἴσως πρὸς ὠφέλειαν οὐκ ἔλαττον συμβαλεῖται· οὐ γὰρ οὕτως ἐρεθίζει ψυχὴν τὰ πάλαι ποτὲ πεπραγμένα, ὡς τὰ νῦν ἐπ᾽ ὄψεσιν ὥσπερ κείμενα καὶ μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντα, ὅτι καὶ τοῖς πάλαι καὶ τοῖς νῦν οὐκ ἀνακειμένοις οὐδὲ ῥέγχουσιν, ἀλλ᾽ ἱδρῶτι πολλῷ καὶ καρτερίᾳ πόνων ἡ τῆς ἀρετῆς προσεγένετο κτῆσις καὶ παντί γε ἔξεστι τῷ βουλομένῳ μὴ ῥαθυμεῖν τοῖς πάλαι βεβοημένοις ἐπὶ μεγίστοις ἔργοις ἐξισωθῆναι καὶ τῆς ὁμοίας τυχεῖν εὐκλείας, οὐ τῆς κάτω μόνον καὶ παρ᾽ ἡμῖν, ἧς οὐδ᾽ ἐν ἐπιθυμίᾳ γένοιντ᾽ ἂν οἱ θεοφιλεῖς καὶ σπουδαῖοι, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ τῆς παρὰ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, μᾶλλον δὲ τῆς παρ᾽ αὐτῷ τῷ Χριστῷ, ὃς τῶν τοιούτων ἔργων κάθηται βραβευτὴς οὐ μικροῖς τισι δώροις καὶ λυομένοις ἀμειβόμενος τοὺς ἀγωνιζομένους, ἀλλὰ μεγέθει μὲν ἅπαν ὑπεραίρουσι μέτρον, ἀπειρίᾳ δὲ καὶ ἀϊδιότητι καὶ αὐτῶν ὑπερεκτεινομένοις αἰώνων.

Τοιγαροῦν ἐπειδή γε ἴσην τὴν ὠφέλειαν ἔκ τε τῶν νέων καὶ παλαιῶν, εἰ σπουδαῖα τύχοιεν ὄντα, διηγημάτων τοῖς ἀκροωμένοις, ἐδίδαξεν οὖσαν ὁ λόγος καλῶς ποιῶν, τὰ τοῦ μακαρίου κατορθώματα διηγητέον ἡμῖν Ἀνθίμου, οὐχ᾽ ἵν᾽ ἐκείνῳ τι προσθῶμεν εἰς εὐφημίαν, οὐδὲ γὰρ ἂν δέοιτο τῶν παρ᾽ ἡμῶν ἐπαίνων, μικρῶν γε ὄντων, τῷ δήμῳ τῶν ἀγγέλων ἐπὶ τοῦ κοινοῦ δεσπότου πάντων ἀνεκεκηρυγμένος λαμπρῶς, ἀλλ᾽ ἵν᾽ ἡμῖν ὁ λόγος παράκλησις εἴη πρὸς ἀρετὴν ὡσπερεὶ ἀρχέτυπον τὸν ἐκείνου βίον ὁρῶσι καὶ πᾶσαν ἐκεῖθεν ἀναλεγομένοις καλῶν ἰδέαν.

Τὸ μὲν οὖν ἐγκωμίων χρώμενον νόμοις, ἐφ᾽ ἃ μὴ βέλτιστον διατρίβειν, μεγέθη πόλεων καὶ θέσιν ἀρίστως ἔχουσαν καὶ γῆς καὶ θαλάττης δορυφορίαν καὶ τῶν ἀναγκαίων ἁπάντων ἄφθονον χύσιν, ἤδη δὲ καὶ τῶν περιττῶν, καὶ οἰκιστῶν τε καὶ οἰκητόρων λαμπρότητα καὶ δόξαν ἔκ τινων μύθων συνειλεγμένην, ἔτι δὲ προγόνων περιφάνειαν καὶ πλοῦτον καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ τιμὰς δημοσίους καὶ τ᾽ ἄλλα, οἷς χαίρουσιν ἂν οἱ ταπεινοὶ καὶ ταπεινὰ φρονοῦντες καὶ μηδὲν ὑπεραρθῆναι τῆς γῆς δυνάμενοι, εὐλόγως μοι δοκῶ παρήσειν, οὐ μόνον ὅτι προὔργου τῶν τοιούτων οὐδὲν ἐκείνῳ, ἀλλ᾽ ὅτι μή δ᾽ ἡμῖν

ὁ λόγος ὥσπερ ἐν συγγραφῇ πρὸς πάνθ᾽ ὅσα φιλοτιμίαν ἐκείνῳ φέρει τὴν ὁρμὴν ἔχει. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον ἑαυτοῦ λαμπρότερον ἐκ τῶν λόγων ἀποδείξειν τὸ προκείμενον ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἵν᾽ ἐκ τῶν ἐκείνῳ πεπραγμένων βελτίους αὐτοὶ γενόμενοι πρὸς τὴν κτῆσιν ἀναπτερωθῶμεν τοῦ τελεωτάτου τῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο δέ ἐστι πάντα ῥύπον ἀποθεμένους καὶ καθάραντας ἑαυτοὺς ὥς ἐστι μάλιστα, πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θείων ἀπαυγασμάτων τὴν ἐκεῖθεν ἀκτῖνα δέξασθαι καὶ τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας καταυγασθῆναι καθ᾽ ὅσον ἐφικτὸν μετασχόντας τῆς ὄντως μακαριότητος. Οὐκοῦν ἐπειδὴ τῶν ἐκείνου πράξεων ὥσπερ εἰκόνα τινὰ προστήσασθαι δεῖ, ὡς ἂν πρὸς ἐκείνην ἀποσκοποῦντες πρὸς μίμησιν ὀρθοῦ βίου καὶ σώφρονος ἐθίζωμεν ἑαυτούς, ἐκείνου μόνου μνημονευτέον, καὶ τὰ ἐκείνου διηγητέον τῶν περιττῶν καὶ ματαίων ἀπεχομένους, ἵνα μὴ ἐν τοῖς παρέργοις τὴν ἀκοὴν ἀποκναίσαντες οὐ σφόδρα περιτύχοιμεν προθύμοις ἐν τοῖς καιρίοις καὶ τοῖς ἐξ ὧν ὑπάρχει πολλὴν ὠφέλειαν καρπωσαμένοις ἐνθένδε ἀναχωρεῖν εὐδαίμονας ὄντας καὶ λεγομένους.

Ἀνὴρ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ πατέρων φὺς οἵων τὸν τοιοῦτον εἰκός, οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν ἐπὶ τὸ πρὸς ὕψος ἀρετῆς ἀρθῆναι οἴκοθεν ἔχοντα τὸ παράδειγμα τῶν καλῶν, ἔδειξεν εὐθὺς ἀπὸ γραμμῆς οἷος ἔσται τὸ φρονοῦν τῆς ἡλικίας ἀπολαμβάνων· οὐ γὰρ ἔχαιρεν ἐφ᾽ ἃ χαίρουσι παῖδες ἁπαλότητι φύσεως ἐπτοημένοι περὶ μικρά, ἀλλ᾽ ἐν ἀτελεῖ πάνυ τῇ ἡλικίᾳ τελείων εἴχετο φρονημάτων τὰ κάλλιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις κτήσασθαι τιθέμενος διὰ σπουδῆς καὶ ἃ μόνα τῶν ἐχόντων ἐστὶ κυρίως· δόξα μὲν γὰρ καὶ πλοῦτος καὶ χρημάτων καὶ κτημάτων περιουσία οὐ τῶν ἐχόντων μᾶλλόν ἐστιν ἢ τῶν μὴ κεκτημένων, ἄλλοτε ἄλλως φερόμενα καὶ μεταρριπτούμενα καθάπερ ἐν κύβοις, ἡ δὲ τῆς σοφίας κτῆσις μόνιμός ἐστι καὶ βεβαία, ὁμοίως εὖ πράττοντι παραμένουσα καὶ κακῶς, μᾶλλον δὲ πάντα πρὸς τὸ κρεῖττον διατιθεῖσα καὶ μηδὲν ἐῶσα τῶν προσπιπτόντων λυπεῖν, ἀλλὰ πᾶσι χρωμένη καὶ τοῖς δοκοῦσιν ἐναντιωτάτοις πρὸς εὐδοκίμησιν. Ὅπερ οὖν κἀκεῖνος συνιδὼν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὴν ταύτης κτῆσιν ὅλον ἐπιδέδωκεν ἑαυτόν, οὐ ταύτην λέγω μόνον τὴν ἐλευθέραν καὶ παριστῶσαν Θεῷ καὶ ἣ τῷ τῆς σοφίας ὀνόματι κυρίως προσαγορεύεται ὁμοίους Θεῷ ποιοῦσα τοὺς αὐτῇ χρωμένους ὡς ἐφικτόν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξω καὶ τῆς πρώτης παιδίσκην, ἣν ἄγονόν τε καὶ στεῖραν καὶ ἀεὶ μὲν ὠδίνουσαν, μηδέποτε δὲ ζωογονοῦσαν τὸν τοκετὸν τῶν παρ᾽ ἡμῖν σοφῶν τις προσηγόρευσεν εὖ εἰδώς, ἣ διὰ τοῦτο σπουδάζεσθαι δικαία μόνον, ἵν᾽ εἴη πρὸς τὴν ὄντως χειραγωγὸς ὑπερείδουσά τι καὶ τὰ τελευταῖα τῶν αὐτῆς ἐνδυμάτων, ταῦτα δ᾽ ἂν εἴη τὰ φαινόμενα καὶ ὑποπίπτοντα τῇ αἰσθήσει, ὑπανέχουσα δουλικῶς. Προσθήσω δ᾽ ἔτι καὶ ἵν᾽ ἔχοιεν οἱ ταύτης ὑπερορῶντες ὅσον τὸ μέσον ἀμφοτέρων εἰδέναι ὡς ἂν τῆς μὲν πρώτης ἔχοιντο πάσῃ δυνάμει ὡς οὐκ ἐνὸν ἄλλως ἑνωθῆναι Θεῷ καὶ τῷ ἐκεῖθεν συγγενέσθαι φωτί, τῆς δ᾽ ὑπερορῷεν, ὡς μηδὲν πρὸς τελειότητα δυναμένης εἰσενεγκεῖν, ἀλλ᾽ ἄχρι μὲν τῆς τῶν κτισμάτων γνώσεως χει-

ραγωγούσης, περαιτέρω δὲ προϊέναι μὴ δυναμένης εἰ δὴ καὶ τούτοις ἐπιστήσειεν ἀσφαλῶς καὶ μὴ πρὸς πλάνας τινὰς καὶ ματαίας ἀποβουκολήσειε δόξας, ὃ καὶ τῶν Ἑλλήνων παῖδες παθόντες φαίνονται, ἐξ ὧν ἔδει Θεὸν εἰδέναι, ἐκ τούτων ἀγνοήσαντες μᾶλλον καὶ λατρεύσαντες τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ νῦν εὐφημούμενος πέπονθέ τι τοιοῦτον ἢ γοῦν ἐμέλλησεν, ἀλλὰ τάχει φύσεως σπουδὴν ἄριστα συνεισενεγκὼν ἐν ὀλίγῳ μὲν τῆς ἔξω παιδείας συνελέξατο τοσοῦτον, ὅσον οὐδ' ἂν ἕτερος τῶν ἐν βιβλίοις κατασαπέντων, πρὸς δὲ τὴν ἐλευθέραν τάχιστα μετετάξατο, ὥσπερ αἰσχυνόμενος τῆς ἀγόνου καλεῖσθαι παῖς, Μωσεῖ τῷ μεγάλῳ χρώμενος παραδείγματι, ὃς τὸ συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ τῆς Φαραὼ θυγατρὸς ἠλλάξατο παῖς καλεῖσθαι διὰ Φαραὼ Θεὸς ἐχειροτονήθη παρὰ Θεοῦ καὶ τὴν προστασίαν ἐπιστεύθη τῶν ὁμοφύλων καὶ διασχὼν τὸν γνόφον καὶ τῆς νεφέλης εἴσω γενόμενος οὐκ ἤκουσε μόνον, ἀλλὰ καὶ πλαξὶν ἐδέξατο νόμους θείους Θεοῦ δακτύλῳ κεχαραγμένους. Οὐ μὴν οὐδ' ἕως ἔτι διδασκαλείοις ἐφοίτα καὶ τοῖς τεκοῦσι συνῆν, καίτοι πάνυ νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν, τῶν τῆς ὄντως φιλοσοφίας καλῶν ἠμέλει, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ γενόμενος ἄριστος παιδοτρίβης πρὸς ἐκεῖνα τῶν μαθημάτων ἐρρύθμιζεν ἑαυτόν, ἃ συνοίσειν ἔμελλεν οὐ μικρὸν πρὸς ἕξιν τῆς τελειότητος καὶ ἃ μέρος ᾔδει φιλοσοφίας, ὅσον εἰς πρᾶξιν ἥκει καὶ οἷόν τινα προθύρων ἐπέχει λόγον. Αὐταρκείας γὰρ αὐτῷ θεσμοὺς ἐπετίθει, ἅπαν μὲν ἡδονῆς ἐξορίζων πάθος, ὡς οὐ καλὸν ἀνδρί γε ὄντι θηλύνεσθαι καὶ πάθεσι δουλεύειν ἀνελευθέρως, τῶν δ' ἀναγκαιοτάτων προσαπτόμενος μόνον ὁμοίως ἐν ἐνδύμασι καὶ τροφαῖς καὶ τοῦτο τακτῇ περιόδῳ χρόνου, ὥσπερ αἰσχυνόμενος εἴ γε καὶ τοῖς ἀναγκαίοις ἀδεῶς χρῷτο, ἀλλὰ μὴ πεφεισμένως καὶ τούτοις καὶ ὅσον τὸν τῆς σαρκὸς συνέχειν δεσμὸν αἰδοῖ τοῦ συνδήσαντος, καί τοι γε οὐδ' ἀγῶνος χωρὶς ἀνύειν τὰ τοιαῦτα ἐξῆν αὐτῷ, ἀλλ' ἔδει τῆς πρὸς τὴν φύσιν πάλης, τὴν πρὸς τὴν τεκοῦσαν ἰσχυροτέραν εἶναι πολλῷ ὑπὸ πολλῆς φιλοστοργίας ἐπικειμένην καὶ τί μὲν οὐ λέγουσαν, τί δὲ οὐ ποιοῦσαν, ὥστε κρεῶν τὸν παῖδα γεύεσθαι πείθειν, οἷς ἐκεῖνος ἐκ πρώτης ἡλικίας εὐθὺς ἀπείπατο, τῶν ἐν Βαβυλῶνι παίδων ζηλώσας τὴν ἀρετήν, ὧν καὶ τῆς φιλοθεΐας κληρονόμος ἔμελλεν εἶναι, ἕως ἐκεῖνος ὀρθοῖς καὶ δικαίοις πρὸς αὐτὴν χρησάμενος λόγοις ἤδη καὶ τοῦ μέτρου πολὺ διὰ τὸ φίλτρον ἐκφερομένην καὶ πληγὰς ἐπιτιθεῖσαν μὴ πειθομένῳ, ἔπεισε καλῶς μὴ λίαν περιέχεσθαι τῆς σαρκός, μηδὲ μέγα τι τὴν τρυφὴν καὶ τὴν βλακείαν νομίζειν, τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ κακῶν ἔσχατον ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ σεμνοτέρων ἐπὶ τὴν γῆν κατασπῶσαν καὶ χοιρώδη βίον τοῦ προσήκοντος ἀνθρώποις παρασκευάζουσαν ἀνθαιρεῖσθαι. Οὕτως ἦν καὶ πρὶν καθαρῶς ἑλέσθαι φιλοσοφίαν τὰ φιλοσοφίας πράττων οὐκ ἐν παρέργῳ, ὥσπερ οἱ τὰ τακτικὰ μελετῶντες καὶ πρὶν ἀντικαταστῆναι τοῖς πολεμίοις, πᾶσιν ἑαυτὸν ἐξασκήσας οἷς ἔμελλεν ὕστερον χρώμενος ὥσπερ ὅπλοις τοὺς ἀντιτεταγμένους νικᾶν καὶ στεφανίτης ἀναγορεύεσθαι.

Καίπερ δὲ οὕτω καὶ πρὶν εἷς τῶν μοναστῶν τελεῖν τὸν χορὸν ἐν τοῖς καλοῖς ἑαυτὸν ἅπασιν ἐξασκήσας οὐδ' οὕτως ἠνέσχετο τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς παραναλίσκειν ἐν τοῖς μικροῖς. Λέγω γὰρ οὖν μικρὰ αὐτὸν ἑαυτῷ συγκρίνων καὶ τοῖς ὕστερον ὑπερφυέσι τὰ πρῶτα παρατιθείς, ἃ καίτοι τὸ θαυμάζεσθαι δικαίως ἔχοντα παρ' αὐτοῖς, παρὰ τῶν ὕστερον ἀφαιρεῖται τὸ πρωτεῖον ἔχειν, ἐπειδὴ καὶ τῶν λαμπρῶν τε καὶ θαυμασίων θαυμασιώτερα καὶ μείζω ἐστὶν εὑρεῖν, ἀλλὰ πάντων ὑπερφρονήσας ὡς οὐκ ἀξίων ὄντων κωλύειν πρὸς ἣν ἐπόθει φιλοσοφίαν καὶ ἀποστολικῶς εἰπεῖν πάντα σκύβαλα ἡγησάμενος, ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ, τῇ τῶν ἑαυτοὺς ἀναθέντων Θεῷ χορείᾳ συνέταξεν ἑαυτόν, ὁ καὶ πρὶν ἀνατεθειμένος, εἰ καὶ μὴ πρὸ γεννήσεως ὥσπερ ὁ Σαμουήλ. Οὐ μὴν οὐδ' ἐν τούτῳ τοῖς πολλοῖς ὁμοίως ἠνέσχετο τὰ τίμια μετελθεῖν, οὐδ' ἀσόφως τῆς πρὸς φιλοσοφίαν φερούσης ἅψασθαι, ὥσπερ νῦν ὁρῶ τοὺς πολλοὺς πρὶν διδαχθῆναι τὸ τῆς διδασκαλίας ἑαυτοῖς μέτρον περιτιθέντας καὶ πρὶν τὸν οὐδὸν ὑπερβῆναι τῶν ἀδύτων εἴσω νομίζοντας γεγενῆσθαι. Ἀλλ' οὐχὶ κἀκεῖνος οὕτω περὶ τῶν μεγάλων ἔγνω μικρολόγως διανοεῖσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἔδει βέλτιστα συνιδὼν ὡς οὐδὲ τῶν τεχνῶν τούτων δή τινα τῶν μικρῶν καὶ περὶ φαῦλα ἠσχολημένων πρὸς ἀκρίβειάν ἐστιν ἐξασκῆσαι, εἰ μὴ τοῖς ἐν περινοίᾳ ταύτης γεγενημένοις ὁδηγοῖς πρὸς τὴν ἀνάληψιν χρήσαιτο, μή τοί γε δὴ τὴν πασῶν ὑψηλοτέραν καὶ ἥνπερ δὴ τεχνῶν τέχνην οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ καὶ ὀνομάζουσι καὶ νομίζουσι τῶν ταύτην προωδευκότων, τῷ βελτίστῳ φέρων ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν τάξιν ἀρίστην τῆς πάντα ταττούσης καὶ πρὸς τὸ δέον ῥυθμιζούσης τιθέμενος φιλοσοφίας. Καὶ πολλοὺς μὲν πόνους ὑπήνεγκεν ἐν τῷ σώματι, πλείους δ' αὖ τούτων ἐν τῇ ψυχῇ τοῖς πάθεσιν ἀνθιστάμενος καὶ πᾶν εἶδος κακίας καὶ μοχθηρίας μετὰ πολλῆς σφοδρότητος ἀπελαύνων ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγίζειν ἐῶν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ θαυμαστός τις καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, ὃν εἱλόμεθα, τῶν λόγων ἀγὼν δοκεῖ, ὑμεῖς οἱ τὰ ἐκείνου σαφῶς εἰδότες κουφίσατέ μοι τὸν πόνον περὶ τὸν λόγον κάμνοντι. Καὶ ὁ μὲν θαυμαζέτω τὸ οἷον ἄϋλον καὶ ἀσώματον, ὀλίγα προσαπτόμενον τῶν γηΐνων, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ὁ δὲ τὸ ἐν πόνοις καρτερικὸν καὶ γενναῖον. Καὶ τούτων οἱ μὲν τοὺς ἐν νηστείαις καὶ ἀϋπνίαις καὶ προσευχαῖς, ἄλλοι δὲ τοὺς ἐν πάσῃ διακονίᾳ· οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐτελές ἐστι καὶ μικρόν, ὃ μὴ μέγιστον ἦν ἐκείνῳ καὶ μετὰ πλείονος ἐπράττετο σπουδῆς, ὁ δὲ τὸ πρὸς πάντας ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον ὡς δοκεῖν ἅπαντας ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρειν, ὑφ' οὗ τοῖς ἐντυγχάνουσιν οὕτως ἦν ποθεινός, ὡς ῥᾷον εἶναι ἑαυτῷ τινα ἀπεχθάνεσθαι ἢ ἐκείνῳ, ὁ δὲ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἄτυφον, οὐ καὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον αὐτῷ περιῆν ὑπερέχοντας ἑαυτοῦ πάντας λογιζομένῳ καὶ τὸ δεσποτικὸν ἐκεῖνο παράγγελμα σαφῶς ἐπὶ τῶν ἔργων ἀποπληροῦντι πάντα μὲν τὰ διατεταγμένα ποιοῦντι, ἀχρεῖον δ' ἑαυτὸν δοῦλον ἀποκαλοῦντι. Τὸ δὲ δὴ μέτριον αὐτῷ τοῦ σχήματος καὶ κατεσταλμένον, τὸ δ' εὐπροσήγορον ἐν ὁμιλίαις, τὸ δὲ ἁπλοῦν τοῦ ἤθους καὶ ἀπερίεργον, τίς οὕτως ἀπειρόκαλος ὥστ' ἄνευ θαύματος παρελθεῖν. Ἀλλὰ μὴν

τὸν τοσούτων ἀγαθῶν χορῷ περιηνθισμένον μὴ μέγα φρονῆσαι μηδ' ἀπαλλαγὴν τοῦ ὑφ' ἑτέρῳ ζητεῖν τετάχθαι, ἀλλ' ἢ διὰ πάσης ἐλευθερίας τὴν διὰ Χριστὸν ἡγεῖσθαι δουλείαν καὶ τοῦτ' οὐκ ἐπὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ δὶς τοσούτοις, ἀλλ' ἐφ' ὅλοις ὀκτὼ ἔτεσι πρὸς τοῖς εἴκοσι, ποίαν ἀπολείπει καλοκαγαθίας ὑπερβολήν. Ἀλλ' ὅταν εἰς τὴν τῶν τοσούτων πόνων ἀποβλέψω καὶ τῶν καμάτων ἐπικαρπίαν καὶ τοὺς τῆς γνώσεως θησαυρούς, οἷς πλουτοῦσιν οἱ τῶν θείων ἐνταλμάτων ἐσχολακότες τῇ ἐργασίᾳ καὶ τὸν Θεὸν ἔνοικον ἐσχηκότες τῷ πάσης ὑλικῆς ἐμπαθείας ἐκκεκαθάρθαι καὶ ἴδω τὸ βάθος τῶν νοημάτων καὶ μυστήρια Θεοῦ λεγόντων ἀκούσω ἐκπλήττομαι μὲν Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὀστρακίνοις σκεύεσι θησαυροὺς σοφίας τοσούτους ἐντεθεικότος, μακαρίζω δὲ τοὺς εὐτυχηκότας τῶν ἀγαθῶν καὶ τούτων σφόδρα μὲν εἶναι βούλομαι καὶ αὐτός, ἀσθενείᾳ δὲ ψυχῆς ἀπολειπόμενος, ὃ λεῖπόν ἐστι, θαυμάζω τοὺς ἀνδρείως ἠγωνισμένους καὶ τῶν ἐπάθλων ἄγαμαι καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος καὶ τοῖς τετυχηκόσι συμπανηγυρίζω τε καὶ συνήδομαι καὶ τούτους οἰκειοῦμαι ὑφ' ἡδονῆς, ὥσπερ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ σφόδρα φιλοθεάμονες. Ταύτης καὶ ὁ τῷόντι θαυμαστὸς καὶ τοῦ παντὸς ἐμοὶ τιμώμενος, οἶδα δ' εὖ ὅτι καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τῆς ἀμοιβῆς ἐπέτυχεν Ἄνθιμος τῆς πολλῆς περὶ Θεοῦ εὐνοίας καὶ τῆς δι' ἐκεῖνον κακοπαθείας μυστήρια Θεοῦ διδαχθεὶς καὶ τῷ τῆς θεολογίας ὄρει καλῶς προβὰς καὶ νόμους Θεοῦ δεξάμενος οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις, ὅ φησι Παῦλος, οὐ τοὺς ἔξωθεν μόνον ὅσον πρὸς λατρείαν φέρει καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θείων παραγγελμάτων, ἀλλὰ καὶ ὅσον ἔνδον καὶ τῶν ἀποκρύφων ἔχεται τῆς θεολογίας θεωρημάτων καὶ Ἰσραὴλ τοῦ νέου τὴν ὁδηγίαν ἐνεπιστεύθη καὶ τῆς ἁγίας γῆς, ἣν πραέων πατοῦσι πόδες, κατέσχε τὴν κληρουχίαν ἐνὶ τούτῳ καὶ Μωσέα τὸν μέγαν εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν παρελάσας τῷ μὴ Σιὼν τῆς νοουμένης ἀπολειφθῆναι, ἐπειδὴ Θεοῦ προνοίᾳ μειζόνων πραγμάτων ἕνεκα μὴ τῆς αἰσθητῆς ἐκεῖνος ἐπιβῆναι συνεχωρήθη.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδή περ ἐν τούτῳ γεγένημαι τῷ μέρει τοῦ λόγου καὶ δεῖ καθάπερ τινὰ πίνακα τῆς ἐκείνου περὶ τὴν θεολογίαν ἀκριβείας ὑμῖν προθῆναι, φέρε μικρόν τι τῷ λόγῳ προσδιατρίψωμεν, ὡς ἂν ἐγώ τε τοῖς περὶ ἐκείνου λόγοις καὶ διάνοιαν καὶ γλῶτταν καθαγιάσω καὶ ὑμεῖς ἡδίους γένησθε τοῖς σφόδρα φίλοις διηγήμασιν ὑπέχοντες ἀκοάς.

Ἦν ὅτε τὸ ἡμέτερον ἤνθει γένος καὶ παντοίοις ἐκόμα τοῖς ἀγαθοῖς καὶ οὐδενὸς ἐνέδει πρὸς τὴν ἐσχάτην μακαριότητα, οὐχ ὅτι παράδεισον ᾤκει μόνον καὶ βίον ἄλυπον εἶχε καὶ κακίας ἁπάσης ἀπηλλαγμένον, ἀλλὰ καὶ τῷ πολλῆς ἀπολαύειν παρὰ Θεοῦ τιμῆς καὶ θείων χαρισμάτων ἔμπλεων εἶναι καὶ δόξῃ τῇ ἄνωθεν περιστέλλεσθαι, δι' ἣν οἱ προπάτορες ὄντες οὐκ ᾐσχύνοντο γυμνοί· τί γὰρ ἔδει φαύλων τε καὶ γηίνων τοῖς ἀφθάρτων εὐποροῦσι καὶ οὐρανίων τῶν ἐνδυμάτων; Ἐπεὶ δὲ τῇ κακίστῃ τοῦ ὄφεως ἐπείσθημεν συμβουλῇ καὶ διὰ τῆς ἡδονῆς κλαπέντες τῶν θείων κατωλιγωρήσαμεν ἐνταλ-

μάτων καὶ τοῦ φυτοῦ τῆς γνώσεως ἡψάμεθα μὴ κατὰ καιρὸν οὐδ' ἐπιτηδείως, τῆς μὲν τρυφῆς ἐκείνης ὡς οὐκ ἄξιοι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκβεβλήμεθα, φθορὰν δὲ τῆς ἀϊδιότητος ἠλλαξάμεθα καὶ κακῶν φορὰν τῆς πρῴην εὐημερίας. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἡμῖν ἔστη τὰ τῆς κακοπραγίας, ἀλλ' ὁδῷ βαδίζοντος ἀεὶ τοῦ κακοῦ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐπιδιδόντος καὶ τοῦ Θεὸν εἰδέναι παντάπασιν ἀπέστημεν, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα ἡλίῳ καὶ ἄστράσι προσκυνοῦντες, ἔστι δ' ὅπου καὶ ζῴοις ἀλόγοις καὶ κνωδάλων καὶ ἑρπετῶν τοῖς ἀτιμοτάτοις. Καὶ οὐ μόνον ἀλλ' ἤδη καὶ λίθοις καὶ ξύλοις τῷ λίθῳ λέγοντες πατήρ μου εἶ σὺ καὶ τῷ ξύλῳ σύ με ἐγέννησας κατὰ τὴν Γραφήν· οὐ γὰρ ἤρκεσε τῷ φθονερῶς ἡμᾶς ἀποστήσαντι τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ καὶ λίθων ἀναισθητοτέρους ἐργάσαιτο καὶ ξύλων ἀτιμοτέρους, ὧν οὐκ ἤνεγκε τὴν τιμὴν χειρὶ Θεοῦ καὶ εἰκόνι τετιμημένων. Οὕτω δὲ κατενεχθέντας ἡμᾶς καὶ πρὸς τοσοῦτον κακίας ἐληλακότας ἐπεὶ παριδεῖν οὐ Θεοῦ, πέμπονται μὲν προφῆται πρὸς βοήθειαν ἡμετέραν, δίδοται δὲ νόμος ἀνακόπτων τὴν μοχθηρίαν καὶ τῶν ματαίων σεβασμάτων ἡμᾶς ἀπάγων καὶ πρὸς ἑνὸς Θεοῦ τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς καὶ συνέχοντος καὶ συντηροῦντος προνοίας λόγοις τὴν ἐπίγνωσιν ἐπανάγων καὶ πάντα φιλανθρώπως πράττεται τὰ συντείνοντα πρὸς σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν ὡς ἂν μηδεμία πρόφασις ἀπολείποιτο τῷ ἀμπελῶνι Κυρίου τὴν ἀκαρπίαν ἐγκαλουμένῳ, ὡς ἐξεῖναι λέγειν τῷ γεωργῷ τῶν καλῶν τί ἔδει με ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνί μου καὶ οὐκ ἐποίησα, ἵνα ποιήσῃ σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τοσαύτην κακίας ῥύμην τῶν προλαβόντων ἤρκεσεν οὐδέν, ἀλλ' ἐπὶ πάντας ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία καὶ πάντων ἴσχυσεν ἐπιλαβέσθαι, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὴν ἰδίαν εἰκόναπ ατουμένην ἀτίμως καὶ περιυβρισμένην ὁρᾶν μὴ φέρων καιροῖς ἰδίοις, κατὰ Παῦλον, ἐπεδήμησε πρὸς ἡμᾶς εὐδοκίᾳ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ Πνεύματος ἁγίου καὶ σὰρξ ἀτρέπτως γέγονεν ὁ ἄϋλος καὶ ἀσώματος καὶ ψυχῇ νοερᾷ παραπλησίως ἡμῖν ἐμίχθη καὶ νέος Ἀδὰμ εἶναί τε καὶ λέγεσθαι κατεδέξατο τῷ πρωτοπλάστῳ τοῖς πᾶσιν ὅμοιος χωρὶς ἁμαρτίας καὶ τῆς πτωχείας οὐ παρῃτήσατο καὶ τῆς ἀδοξίας τῆς ἡμετέρας μεταλαβεῖν, ἵν' ἡμεῖς τοῦ πλούτου τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐμφορηθῶμεν καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπανέλθωμεν δόξαν, μᾶλλον δὲ καὶ μείζονος καὶ θαυμασιωτέρας ἐπιλαβώμεθα, ὅσῳ τότε μὲν ἐν μετουσίᾳ μόνον τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων ἦμεν, νυνὶ δὲ τὴν ἡμετέραν φύσιν λαβὼν αὐτὸς ὁμόθεον ἀπειργάσατο καὶ συνεδρίᾳ πατρὸς ἐτίμησε καὶ προσκυνεῖσθαι παρὰ πάσης κτίσεως ἐπίσης πατρὶ καὶ πνεύματι παρεσκεύασεν. Ἀλλὰ τὴν τοσαύτην δόξαν καὶ τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος, ἧς ἀπελαύσαμεν Θεοῦ ἐπιδεδημηκότος ἡμῖν, καὶ τὴν τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν κοινωνίαν καὶ τὴν τῆς φύσεως θέωσιν πῶς ἦν ἐνεγκεῖν τὸν ἐξ ἀρχῆς βάσκανον καὶ πολέμιον γένει τῷ ἡμετέρῳ καὶ μηδέποτε κόρον ἐσχηκότα τῶν ἡμετέρων κακῶν, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς προλαβοῦσι μείζω καὶ χαλεπώτερα ἐξευρίσκοντα, ἵν' ἑνί γε τῷ τρόπῳ τῆς

ἀληθείας παρασπάσας ἡμᾶς τοῖς αὐτῷ τεταμιευμένοις ὑποβάλῃ κολαστηρίοις; Οὔκουν οὐδὲ ἠνέσχετο, ἀλλὰ καίτοι σειραῖς Ἅδου καὶ ζόφῳ παραδεδομένος ὑπὸ τοῦ τὸν κόσμον νενικηκότος Χριστοῦ καὶ ἐκνενευρισμένος καὶ τὴν καθ᾽ ἡμῶν ἰσχὺν περιῃρημένος τῆς ἀρχαίας οὐκ ἐπελάθετο διπλόης καὶ πανουργίας καὶ τῶν καθ᾽ ἡμῶν αὐτοῦ τεχνασμάτων ὅσῳ καὶ πονηρότερος αὐτὸς ἑαυτοῦ γέγονεν ἐκ τῆς ἡμετέρας εὐδοκιμήσεως πρὸς μείζω τὴν μανίαν ἐξαφθείς, ὥσπερ τῶν θηρίων τὰ πονηρότατα βληθέντα μᾶλλον ἐρεθίζεται πρὸς ἄμυναν τοῦ βαλόντος, οὐ μὴν τὴν αὐτήν, ἥνπερ καὶ πρότερον, πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐξαπάτην ἐδοκίμασεν ἐλθεῖν, ἀλλὰ τὸ μὲν παντάπασιν ἀποστῆναι πείθειν Θεοῦ μὴ ῥᾷον εἶναι μᾶλλον δὲ ἀδύνατον συνορῶν· ᾔδει γὰρ τοῦ ἐπὶ γῆς ὀφθέντος καὶ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τῇ θείᾳ καταμίξαντος ἀσυγχύτως ἄμαχον οὖσαν τὴν ἰσχύν, ὃς γε καὶ πρὶν αὐτοῦ πεῖραν σχεῖν καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀφαιρεθῆναι, οἶδά σε τίς εἶ, ἔλεγεν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, τὸ μέντοι φαύλως περὶ αὐτοῦ δοξάζειν καὶ τὴν μόνην ἄτμητον φύσιν κακῶς καὶ ἀθέως συνάπτειν καὶ διαιρεῖν πρὸς τῷ μηδὲν πρὸς ἀσεβείας ἔλαττον εἶναι λόγον ἔτι ῥάδιον ὄν, τοῖς γὰρ ὠσὶν ἐνίων ὥσπερ καὶ πρότερον τῆς Εὔας τὰς κατὰ Θεὸν βλασφημίας ὑποψιθυρίσας εὗρεν ἑτοίμους πρὸς ὑποδοχὴν ἢ μᾶλλον προσεξευρίσκοντας καὶ συμφιλοτιμουμένους αὐτῷ τὴν φλόγα τῆς ἀσεβείας ἐπὶ μέγιστον ἐξαίρειν, ταύτῃ δὴ καὶ προσέβαλλεν ἡμῖν διὰ τῶν σαθροτέρων ὥσπερ ἐπιτιθέμενος καὶ πολλὰς εἰσήγαγε πλάνας καὶ δόξας ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ πιστευομένοις καὶ λεγομένοις οὐ τῇ ἀληθείᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ σφίσιν αὐταῖς ἐναντιωτάτας καὶ τοῦ προσήκοντος ἐπίσης ἀποπιπτούσας. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν τὴν Τριάδα συναιροῦντες κακῶς οὐ πραγματικὴν εἰσῆγον τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων, ὡς εἶναι τὸν Θεὸν ἐν μιᾷ οὐσίᾳ διακεκριμένον τρισὶ προσώποις ἑκάστου μετὰ τῆς ἰδιότητος καὶ τὴν ὑπόστασιν ἰδίαν ἔχοντος καὶ ὄντος Θεοῦ τελείου, εἰ καὶ μὴ τρεῖς, ἀλλ᾽ εἷς τὸ λατρευόμενον ἡμῖν ἐστι Θεός, ὀνόματα δὲ μόνον εἶναι πραγμάτων ἔρημα, κακῶς ἐνόουν μηδεμίαν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα τὴν ἀναφορὰν ἢ τὴν σχέσιν, ὡς τὸν αὐτὸν ποτὲ μὲν πατέρα, ποτὲ δὲ υἱόν, ποτὲ δὲ πνεῦμα ἅγιον καλεῖσθαι, οἱ δὲ παντάπασιν ἀπεναντίας καὶ ὅ φασι τοῖς προσώποις ἐκ διαμέτρου μὴ τοῖς προσώποις μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ οὐσίᾳ τὸν Θεὸν ἔλεγον διαιρεῖσθαι εἰς ἐκφύλους ἀνομοιότητας κατατέμνοντες οὐδὲν ἧττον εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τῶν προτέρων ἀσεβοῦντες, καὶ τῷ μὲν πατρὶ τὸ ἀγέννητόν τε καὶ ἄναρχον ταὐτὸν δ᾽ εἰπεῖν ἄκτιστον ἀπονέμοντες μόνῳ, τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα κατήγαγον εἰς τὴν κτίσιν, μὴ εἶναί ποτε καὶ χρονικὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι καὶ τοιαῦτά τινα δογματίζοντες κακῶς καὶ ἀθέως, εἰ καὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων πρῶτον τῇ τε ἀξίᾳ καὶ τῷ χρόνῳ τὸν υἱὸν ἔλεγον εἶναι καὶ δι᾽ αὐτοῦ πάνθ᾽ ὡς δι᾽ ὀργάνου γεγενῆσθαι τὰ μετ᾽ αὐτόν, καὶ τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον τῇ κτίσει λατρεύειν ἀναπείθοντες ἢ τῷ κτίσαντι καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν πλάνην ἐπανάγοντες, τὴν εἰδωλολατρείαν. Πόσον γὰρ ἂν διενέγκοι κτίσματος κτίσμα κἂν τῆς πρώτης ἀπολαύῃ τιμῆς

τε καὶ προεδρίας· ὁμοίως γάρ ἐστι κτίσμα καὶ τῆς αὐτῆς φύσεώς τε καὶ συγγενείας. Ἕτεροι δὲ τοῖς περὶ τοῦ υἱοῦ δῆθεν ὑγιαίνοντες λόγοις τοῦ πνεύματος ὑπεβίβαζον τὴν ἀξίαν, οὐ τῆς αὐτῆς πατρὶ καὶ υἱῷ συγχωροῦντες φύσεως εἶναι, ἀλλὰ τῇ κτίσει συντάττοντες, ἀπὸ κοιλίας ὄντως αὐτῶν φθεγγόμενοι καὶ ἀνοήτοις καταχραίνοντες τὴν θεολογίαν κενολογίαις. Ἀλλ᾽ οὐ μέχρι τούτων ὁ κατὰ Θεοῦ πόλεμός ἐστιν τοῖς ἀσεβέσιν ἢ τῷ τούτων μᾶλλον πατρί, ὃς δι᾽ ὑπερηφανίαν καὶ τὸ ἐπαρθῆναι κατὰ Θεοῦ τὸ σκότος ἠλλάξατο τοῦ φῶς εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι, οὐδ᾽ ἠγάπησεν ἐν τοῖς προτέροις ἐληλεγμένος καὶ ᾐσχυμένος, ἀλλὰ τῇ τοῦ Σωτῆρος ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίᾳ τὰς γλώττας ἐπαφῆκε τῶν αὐτῷ πειθομένων καὶ μωρίας πάλιν ἐπεισήγαγε τῶν πιστῶν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς ταραχάς. Καὶ γὰρ οἱ μὲν αὐτῶν μηδὲ σεσαρκῶσθαι τὸν υἱὸν ἔλεγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ φάσμα τὸ φαινόμενον εἶναι καὶ οὐκ ἄνθρωπον ἀληθῶς καὶ δοκεῖν μὲν σταυροῦσθαι καὶ τραυματίζεσθαι καὶ τῶν πληγῶν ἀπορρέειν αἷμα, πάντα δ᾽ εἶναι φαντασίαν καὶ ἀπάτην τῶν ὀφθαλμῶν καὶ μηδὲν διενηνοχέναι τῶν ἐν σκηναῖς καὶ δράμασι τελουμένων, οἱ δ᾽ ἀπεναντίας τούτοις τὴν θείαν φύσιν εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν μετέχειν καὶ σταυροῦσθαι καὶ θνήσκειν καὶ θάπτεσθαι μάταια λέγοντες ἀληθῶς καὶ ἀσεβεῖν ἐγνωκότες διακενῆς. Ἕτεροι δ᾽ αὖ πάλιν σάρκα μὲν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ἀνειληφέναι ἄνουν διισχυρίζοντο καὶ ἄψυχον ἀνοήτως τῆς θεότητος δηλαδὴ ψυχῆς ἐπεχούσης λόγον ἐν τῷ Χριστῷ, ὥσπερ δεδοικότες μὴ καὶ ψυχὰς ἁγιασθῶμεν τῇ μεταλήψει, μᾶλλον δ᾽ ἵνα παντάπασιν ἀθεράπευτοι διαμείνωμεν τοῦ πρώτου πεσόντος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἀβοηθήτου καταλειφθέντος. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν οὐχ᾽ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ἕτερον μὲν τὸν ἀϊδίως γεγεννημένον ἐκ τοῦ πατρός, ὁμοούσιον αὐτῷ καὶ ὁμόχρονον, ἕτερον δὲ τὸν χρονικὴν ἐκ τῆς παρθένου δεδεγμένον ἀρχήν, καὶ τοῖς κατὰ φύσιν πάθεσιν ὑποκείμενον τῆς σαρκός, μόνῃ τῇ ὁμοβουλίᾳ καὶ τῇ πρὸς πάντα ὑποταγῇ τῷ τοῦ Θεοῦ ἡνωμένον λόγῳ, δι᾽ ἣν αἰτίαν αὐτῷ καὶ συμπροσκυνεῖσθαι καὶ συνδοξάζεσθαι καὶ θεοφόρον ἄνθρωπον χρηματίζειν ἀλλὰ μὴ σαρκοφόρον Θεὸν καὶ τοιαῦτα δὴ πολλῆς παραπληξίας γέμοντα ἢ μᾶλλον ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας. Οἱ δὲ τὸ ἴσον κακὸν ἐκ της ἐναντιότητος ὑπενόησαν σύγχυσιν τῶν φύσεων δογματίσαντες διὰ τὴν ἄκραν τῶν ὑποστάσεων ἕνωσιν ὡς ἐκ τούτου συμβαίνειν μήτε τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν μήθ᾽ ἡμῖν ὁμοούσιον εἶναι, ἀλλά τινα φύσιν ἑτέραν καὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐπίσης ἀφεστηκυῖαν καὶ τοιαῦθ᾽ ἕτερα προσεξεῦρον φιλοτιμούμενοι τὴν ἀσέβειαν· οὐ γὰρ νῦν πρὸς ἀκρίβειαν ἕκαστα καταλέγειν τὸ προκείμενον ἡμῖν, ἀλλ᾽ ὅσον ὑπομνῆσαι μόνον ὅτι τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ τῆς καθ᾽ ἡμῶν μαγείας οὐδ᾽ ἄχρι νῦν ὁ δημιουργὸς ἀπέσχετο τῆς κακίας, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς οὕτω δὴ καὶ νῦν ὀργάνων πονηρῶν εὐπορήσας καὶ τῆς αὐτοῦ μοχθηρίας χωρητικῶν οὐ παύεται πολέμους ἐπεγείρων, τοῖς εὐσεβοῦσι καὶ τοῦ Χριστοῦ ταράττων καὶ συγχέων τὴν ἐκκλησίαν, ἣν αὐτὸς ἰδίῳ αἵματι συνεστήσατο καὶ ἀνάλωτον

ἔσεσθαι καὶ πυλῶν ὑπερτέραν Ἅδου, οἶμαι δὲ τῶν πονηρῶν τοῦ σκότους προμάχων, δι' ὧν ὥσπερ τινῶν εἰσόδων κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμος ἀναρρήγνυται τὰ ζόφου καὶ σκοτίας ἄξια προαγόντων εἰς φῶς καὶ ῥήματα καὶ νοήματα προηγόρευσεν. Ἐπεὶ γὰρ πᾶσαν διεξελθὼν μηχανὴν καὶ πάντα κάλων κινήσας οὐδὲν ἀπώνατο τῆς κακίας οὐδὲ τὴν ἄσπιλον τοῦ Χριστοῦ νύμφην ἴσχυσε καταισχύναι, ἀλλ' ὦπται λύκος μάτην τὸ τοῦ λόγου χανών, τῶν γενναίων τῆς ἀληθείας ὑπασπιστῶν καὶ προμάχων τῆς εὐσεβείας στερρῶς ἀντιτεταγμένων καὶ πᾶσαν αὐτοῦ διπλόην καὶ πανουργίαν δίκην ἀραχνίων διαλυόντων καὶ τὸ μὲν εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον ἀληθείας ὑποστηριζόντων λόγοις καὶ τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως ἑδραζόντων, ὃ καταβέβληται προφήταις καὶ ἀποστόλοις, τὸ δ' ἀσεβὲς καὶ κακόδοξον οἷα λίθοις τοῖς λόγοις ἀποσοβούντων τῇ σφενδόνῃ τοῦ πνεύματος καὶ σθένει παντὶ καθαιρούντων πᾶν ὕψωμα κατὰ τῆς γνώσεως ἐπαιρόμενον τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ ταύτην αὐτοῖς τὴν δύναμιν οὐκ ἄλλοθέν ποθεν ἑώρα προσγινομένην ἢ τοῦ θεὸν αὐτοῖς ἐνοικεῖν καὶ θείας πληροῦν χάριτος καὶ δυνάμεως, ταύτης αὐτοὺς ἀποστερῆσαι βουληθεὶς τῆς ἐπικουρίας, κακούργως μὲν οὐκ ἀνοήτως δ' οὖν ὅμως· ἣν γὰρ ἡ κρατίστη τῶν ἐπιβουλῶν, εἰ προὐχώρησεν αὐτῷ ῥᾷστα κρατήσειν ἀόπλων καὶ ἀφυλάκτων λογιζομένῳ ταύτῃ καὶ ἐπεστράτευσε πονηροῖς τισι καὶ τῆς αὐτοῦ μυσταγωγίας ἀξίοις χρησάμενος πρὸς συμμαχίαν καὶ δι' αὐτῶν τὴν ἐκκλησίαν συνταράξας Χριστοῦ καὶ κλύδωνι μεγάλῳ καὶ σάλῳ περιβαλὼν οὐρίως εἴπέρ ποτε φερομένην καὶ ταῖς τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος αὔραις ὁδηγουμένην καὶ πολλῆς γαλήνης οὐκ ὀλίγον ἤδη χρόνον ἀπολαύουσαν.

Ἀλλὰ πῶς ἂν ἑτέρως τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἴσχυσεν ἡμῶν ἀφελεῖν καὶ τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας ἀποστερῆσαι ἢ πείσας μὴ θεῖόν τι χρῆμα νομίζειν, μηδ' ἀϊδίως Θεῷ προσεῖναι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθάρσεως ἑκάστῳ χορηγουμένην καὶ θείας κοινωνοὺς φύσεως τῇ μετουσίᾳ ταύτης ἐργαζομένην, ἀλλὰ κτίσμα καὶ τῶν κτισμάτων οὐχ ὅσα μὲν εἰ πρὸς χρόνον καὶ διαμονήν τινα καὶ πῆξιν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ' ὅσα γίνεσθαι καὶ διαλύεσθαι πέφυκε καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας πολλάκις ἵν' ᾖ μὴ μόνον ἀσεβές, ἀλλὰ καὶ λίαν ὑβριστικὸν τὸ ἐγχείρημα ἐκ τῆς ἀνωτάτω δόξης ἐπὶ τὴν ἐσχάτην τῶν κτισμάτων εὐτέλειαν καταγόντων. Ταύτην τὴν θολερὰν τῶν δογμάτων ἀνατροπὴν ἐκ μικρᾶς τινος καὶ τῆς τυχούσης ἀρξαμένην αἰτίας καὶ πρὶν καθαρῶς εἰς φῶς προελθεῖν ἀλλ' ἐν ὠδῖσι μένουσαν ἔτι κινδυνεύσασαν ὀλίγου δεῖν αὐταῖς ὠδῖσι διαφθαρῆναι τοῦ πρώτου τὸν πονηρὸν θησαυρὸν τῆς καρδίας ἐξενεγκόντος δίκην ἀκολάστου γλώττης ὥσπερ ἦν ἄξιον δεδωκότος καὶ τῶν ἱερῶν ἐξοστρακισθέντος περιβόλων τῆς ἐκκλησίας ἐπίσης τοῖς πώποτε κατὰ τῆς εὐσεβείας λελυττηκόσιν ἐπ' ἴσῃ τῆς ὀρθῆς πίστεως προδοσίᾳ πολέμου τῶν πώποτε μνημονευομένων χαλεπωτάτου τὰ ἡμέτερα καταλειφότος καὶ πάντα στάσεως καὶ ταραχῆς καὶ ἀταξίας ἐμπεπληκότος εἰδόσι λέγω, τὸν οὐ πρὸ πολλοῦ πρὸς ἀλλήλους κεκινημένον ἡμῖν καὶ τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι νοσοῦσι καὶ διακειμένοις κακῶς, συμ-

μετεσχηκυίας τῆς λύμης τῆς ἐκκλησίας τῶν τότε ποιμένων ἀφρόνως τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου λυμαινομένων καὶ λύκων ὀφθέντων ἀντὶ ποιμένων καὶ τὴν ἐπιθυμητὴν τοῦ Θεοῦ μερίδα καταισχυνόντων ἐπὶ τοσοῦτον αὐξηθῆναι συνέβη καὶ οὕτω κρατῆσαι ὡς πολλοὺς μὲν ἐσχηκέναι τοὺς σπουδαστάς, οὐ μικροῦ δὲ τῆς οἰκουμένης μέρους ἐπιλαβέσθαι, πολλῶν δὲ κινδύνων καὶ πειρασμῶν τοῖς ταύτην καταλύειν ἐσπουδακόσι πρόξενος καταστῆναι· παραδίδονται γὰρ καὶ δίκαιοι πολλάκις τοῖς ἀρρήτοις τοῦ Θεοῦ κρίμασιν, οἷς τόδε τὸ πᾶν διευθύνεταί τε καὶ διεξάγεται, χερσὶν ἀσεβῶν, οὐχ' ἵν' ἐκεῖνοι τὸ πλέον σχοῖεν, πῶς γὰρ οἷς γε καὶ τοῦτο πρὸς μείζω κατάκρισιν συγχωρεῖται κατὰ τὸ γεγραμμένον εἰς ἡμέραν πονηρὰν τηρουμένοις, ἀλλ' ἵνα οὗτοι μᾶλλον ἐκ τῆς πείρας λαμπρότεροι καταστάντες μεγάλων ἐπιτύχωσι τῶν ἐπάθλων, ἡνίκα πᾶν ἔργον ἡμῶν καὶ λόγος καὶ διανόημα τοῦ πάντα σαφῶς εἰδότος γυμνὰ τῷ βήματι παραστάντα καὶ χωρίς τινος ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος δικαίας τύχωσι τῆς εὐθύνης ἑκάστου κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ἀπολαμβάνοντος. Καὶ τῆς τοιαύτης δυναστείας καὶ κατὰ τῶν δικαίων τῶν ἀσεβῶν μάστιγος τῷ τοῦ Θεοῦ κλήρῳ πρὸς καιρὸν ἐπαφιεμένης πρὸς μείζω εὐδοκίμησιν οὐκ Ἰὼβ μάρτυς μόνον, ὃς δίκαιος εἶναι θεοσεβής τε καὶ ἄμεμπτος ὑπὸ τῆς ἀληθείας μαρτυρηθεὶς καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν πάσης κακίας ἀπηλλαγμένος πολλοῖς καὶ συνεχέσι περιεσχέθη κύμασι πειρασμῶν, οὐ χρημάτων καὶ κτημάτων καὶ τῆς ἄλλης περιουσίας, ἀλλὰ καὶ φιλτάτων αὐτῶν ἀποστερηθεὶς ἀθρόον ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ πολλὴν ἐν τῷ σώματι κάκωσιν ὑποστὰς σφοδρότατά τε πιεσθεὶς ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων, ὁ πολλοῖς ἐπαρκέσας πρότερον ἐνδεέσι καὶ πᾶσι τοῖς χρῄζουσιν ἐν παντὶ χρόνῳ τὴν οἰκίαν παρεσχημένος ἀνεῳγμένην καὶ ὁ πολλῶν πενήτων ὤμους θάλψας γυμνὸς ἐπὶ κοπρίας ἔξω τῆς πόλεως καθεσθείς, εἰ καὶ λαμπρῶς ἐπὶ τέλει τῶν ἄθλων ἀνεκηρύχθη διὰ νεφέλης καὶ λαίλαπος αὐτῷ χρηματίσαντος τοῦ Θεοῦ καὶ πᾶσι γνώριμον καταστήσαντος ὡς οὐ διὰ κακίαν ὥσπερ ᾤοντο τῶν φίλων οἱ γνησιώτατοι κακῶν εἰς πρᾶξιν ἀλλ' οὐ βάσανον ἀρετῆς νομίζοντες τὴν παροῦσαν κακοπραγίαν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἀναφανῇ δίκαιος ταῦτα συνεχωρήθη, οὐδ' ἀναισχύντου τινὸς προφάσεως ὑπολειπομένης τῷ διαβόλῳ οὐ δωρεὰν ἀλλ' ἀντίδοσιν τῶν ὑπηργμένων ἀγαθῶν τὴν Ἰὼβ εὐσέβειαν ὀνομάζοντι. Οὐ τοίνυν Ἰὼβ μόνον τοῦ κακῶς τοὺς δικαίους πάσχειν ἔστιν ὅτε συγχωρεῖσθαι παρὰ Θεοῦ μάρτυς ἀξιόχρεως ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ πᾶς τῶν ἁγίων δῆμος, οἳ περιῆλθον ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι κατὰ Παῦλον, πολλῷ δὲ μᾶλλον οἱ Χριστοῦ μαθηταί, οἷς ἅπας ὁ βίος ἦν μία θλῖψις, εἰ καὶ χαίροντες τοῖς ἀλγεινοῖς προσωμίλουν, τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος ὑποτεμνομένης τὴν αἴσθησιν τῶν δεινῶν· ἐῶ γὰρ λέγειν τοὺς μαρτύρων ἄθλους καὶ τὰ παλαίσματα, οἳ ῥᾷον ἤνεγκαν ἐν τοῖς ἰδίοις σώμασιν ἀγωνιζόμενοι τὰ δεινὰ ἢ ἄν τις ἕτερος πάσχοντας ὁρῶν μόνον. Τῶν δὴ τοιούτων ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγώνων τε καὶ σκαμμάτων οὐδ' ὁ μακάριος Ἄνθιμος ἀπελείπετο, ἀλλὰ καίτοι νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν καὶ τετα-

γμένος ὑπὸ καθηγητῇ τῆς θεοσεβείας καὶ τῆς πρὸς οὐρανοὺς φερούσης τρίβου καὶ τῆς ἐμπράκτου φιλοσοφίας, ἐπεὶ κἀκεῖνος τῆς αὐτῆς ἦν, ὅ φασι, κεραμείας, καὶ λόγους ᾔδει κιβδήλους τῶν ἀληθινῶν διακρίνειν τῆς θεολογίας δογμάτων καὶ τὸ μὲν νόθον ἅπαν ἀπαναίνεσθαι, τῆς δὲ ἀληθείας περιέχεσθαι παντὶ σθένει καὶ διὰ ταῦτα πολλοῖς παρὰ τῶν τῆς ἀσεβείας προεστηκότων περιπεπτώκει τοῖς πειρασμοῖς ἐλαυνόμενος καὶ περιϋβριζόμενος καὶ θεάτροις καὶ ἀγοραῖς ἀτίμως περιελκόμενος καὶ δεσμωτηρίοις κακούργων δίκην προσομιλῶν· τῶν γὰρ λαοῦ προστασίαν πεπιστευμένων εἷς ἦν καὶ πάντα ὑπομένειν ἕτοιμος ὑπὲρ τοῦ τὴν καλὴν τοῦ Χριστοῦ νύμφην, λέγω τὴν ἐκκλησίαν, μὴ περιιδεῖν νόθοις καὶ παρεγγράπτοις δόγμασι μολυνομένην, ὑπὲρ ὧν καὶ μάλιστα καθ᾽ ἑαυτοῦ τῶν διωκτῶν ἐξεκαλέσατο τὴν μανίαν, ἐπειδὴ πρὸς τὸ λυποῦν εἴωθε μάλιστα τὸ πολεμοῦν ἀντιπαρεξάγεσθαι. Πῶς δ᾽ ἂν ἀνθρώποις ἐχρήσαντο φιλανθρώπως οἱ κακοὶ τοῦ λόγου σπαράκται καὶ τὴν ἀλήθειαν ῥᾳδίως παραχαράττοντες; Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ καθηγητὴς αὐτῷ τοιούτοις ἐνετρύφα τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας διωγμοῖς καὶ κινδύνοις, οὐδ᾽ ἐκεῖνος ἀπελείπετο παραθέων, ἀλλὰ πᾶσι παρῆν κινδύνοις τὴν ἴσην ἐπιδεικνύμενος προθυμίαν οὐ τῷ σφοδρῶς ἀντιπνέειν μόνον τῇ ἀσεβείᾳ καὶ πάντα πράττειν πρὸς κατάλυσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῷ πᾶν ὁτιοῦν αἱρεῖσθαι τῶν δυσχερῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ τοῖς διώκουσιν ὦτα δοῦναι καὶ ταῖς βεβήλοις αὐτῶν συνθέσθαι κενοφωνίαις. Καὶ Τιμόθεος ἦν ἄντικρυς ἄλλος, Παύλῳ πρὸς τὸ κήρυγμα συγκακοπαθῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πᾶσαν ὅση δυνατὴ παρ᾽ ἑαυτοῦ συνεισφέρων ἐν τοῖς προκειμένοις συνεισφοράν, ὃ καὶ μεῖζον ἐδόκει παντὸς κέρδους τῷ διδασκάλῳ καὶ παντὸς ἦν ἥδιον αὐτῷ θεάματος, ὃν αὐτὸς ἐθρέψατο λόγοις εὐσεβείας ὁρᾶν εἰς τοὔθ᾽ ἡλικίας ἥκοντα καὶ φρονήσεως μᾶλλον δὲ ῥώμης καὶ ἀνδρείας πνευματικῆς, ὡς ἐν μηδενὶ τῶν καλῶν αὐτοῦ δι᾽ ἀσθένειαν ἀπολείπεσθαι, ὃ πατράσιν ἔργον εὐχῆς τοὺς παῖδας αὐτοῖς βελτίους τῶν γεγεννηκότων ὀφθῆναι καὶ τούτοις οὐ δάκνονται παρευδοκιμούμενοι μόνον, ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν. Οὐ μὴν ἐν τοῖς ἀγῶσι μὲν καὶ τοῖς κινδύνοις οὕτω πρόθυμος ἦν ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν ἀλήθειαν ὁρᾶν πατουμένην ὁτιοῦν πᾶν αἱρεῖσθαι, τῶν διωγμῶν δὲ πεπαυμένων καὶ τῶν κινδύνων ὑφῆκε τῆς τόλμης, ἢ μικρὸν γοῦν πρὸς τὸν κατὰ τῆς αἱρέσεως ἀπερραθύμησε πόλεμον ὥσπερ ἀγαπητὸν ἡγούμενος εἰ μὴ τὸ πλέον ἔχοιεν οἱ κακοί, ἀλλ᾽ ἀντίπαλα ᾖ τὰ τῆς εὐσεβείας πρὸς τὴν κακίαν. Ἀλλ᾽ εἰ μὴ παντάπασι τῶν θείων ἐξελάσειε περιβόλων, οὐδὲ βιώσιμον ἐδόκει μεθ᾽ ἡδονῆς· ὡς γὰρ ἔδει ποτὲ τῆς εὐσεβείας ἀναλαμψάσης καὶ τῆς προσηκούσης παρρησίας καὶ τιμῆς ἐπιλαβομένης, τοῦ σκότους δὲ τῶν αἱρέσεων ἐκχωρήσαντος πολλαῖς ἐληλεγμένου τῶν προεστηκότων τῆς ἐκκλησίας συνόδοις καὶ ἀποδείξεσι καὶ φανερῶς ἀποκηρυχθέντος ἐγγράφοις τοῖς διατάγμασιν, ἵν᾽ ᾖ πᾶσι καταφανὴς ἡ κακία καὶ μὴ τὴν ἀλήθειαν ὑποκρινομένη δελεάζῃ τοὺς ἁπλουστέρους, οὐδ᾽ ἐκεῖνος τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον ἠμέλει, ἀλλὰ δυνάμει τε πνεύματος καὶ θείων ἐμπειρίᾳ λόγων

καθωπλισμένος ἐχώρει κατὰ τῆς πλάνης τοὺς μὲν μήπω τοῖς ἐκείνων βρόχοις ἐμπεπτωκότας λόγοις ἀληθείας ὑποστηρίζων καὶ ὁμονοίᾳ τῶν λογίων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς αἱρέσεως τὸ αἶσχος ὅσον τῇ παραθέσει τῶν ὀρθῶν δογμάτων ὑποδεικνύς, τῶν προεμπεσόντων δὲ τὸ μὲν ὅσον ἰάσιμον ἐπανάγων καὶ χειραγωγὸς αὐτοῖς γινόμενος ὁμοίως πρός τε τὴν αἵρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν τῆς πλάνης ἀποφυγήν, τοὺς δ᾽ ἀνιάτως ἔχοντας στερραῖς ἀποδείξεων ἀνάγκαις ἐπιστομίζων καὶ κακοὺς ἐθελοντὰς ὄντας ἀποδεικνὺς ἀγνοίᾳ τῶν Γραφῶν ἀποπλανηθέντας καὶ μοχθηρίᾳ φύσεως τῷ ψεύδει ἐναπομείναντας. Ἆρ᾽ οὖν εἵλετο μὲν τὸ ἀγαθὸν αὐτός, ὁμοίως ἔν τε λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ πᾶν ἀρετῆς ἐξήσκησεν εἶδος, ὥσπερ τινὰ στήλην ἐκείνης ἔμψυχον εἰς κάλλος ἑαυτὸν ἀποξέσας, ἑτέροις δὲ τῶν ὁμοίων αἴτιος οὐ κατέστη; ἢ πολλοὺς μὲν ἑτέρους ἐνῆγε πρὸς ἀρετὴν λόγοις τε καὶ τῷ καθ᾽ ἑαυτὸν ὑποδείγματι, οὐκ ἐπίσημος δὲ ἦν, μηδὲ ταῖς πάντων γλώτταις περιᾳδόμενος μετὰ θαύματος; ἢ τοῖς πᾶσι μὲν περίβλεπτος ἦν καὶ θαυμαζόμενος ὥσπερ ἄξιον, οὐ τετίμηται δὲ τὰ εἰκότα, μηδ᾽ ἐπὶ τὴν λυχνίαν ὁ λύχνος ἐτέθη, ἵν᾽ ᾖ πᾶσιν ὁδηγία πρὸς εὐθύτητα καὶ λόγου καὶ βίου, τοῖς δυναμένοις τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας ἐνατενίζειν; Οὐδαμῶς, ἀλλ᾽ ὥσπερ πᾶν εἶδος ἀρετῆς ἐπῆλθε πρότερον ἐν κόσμῳ καὶ κατὰ τάξιν, ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων ἐπὶ τὰ τελειότερα μεταβαίνων, οὕτω δὴ καὶ πάντα βαθμὸν ἱερωσύνης πρότερον μετελθὼν καὶ πᾶσι καλῶς καὶ ὡς προσῆκεν ἐνδιαπρέψας τελευταῖον ὑπὸ τῶν καλῶς εἰδότων τὰ τοῦ παντὸς ἄξια περιέπειν καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦν τὰ πάσης τιμῆς ἐπέκεινα, ἐφ᾽ ὑψηλὴν ἀνάγεται τῶν ἀξιωμάτων περιωπήν, τῆς Ἀθηναίων πόλεως τὴν προστασίαν ἐγχειρισθείς, τιμήσας τὴν καθέδραν μᾶλλον οὐχ᾽ ὑπ᾽ αὐτῆς τιμηθεὶς καὶ ἀρετῆς ἆθλον, ἀλλ᾽ οὐ προστασίας ἀνθρωπίνης ἢ σπουδῆς ἔργον τὴν ἀξίαν εὑράμενος καὶ βιασθεὶς κατὰ Θεὸν μᾶλλον, ἀλλ᾽ οὐκ εἰσωθήσας ἑαυτὸν τῇ πασῶν λειτουργιῶν ὑψηλοτάτῃ καὶ σεμνοτάτῃ καὶ οὐκ ἀνάγνοις, ὅ φασι, χερσὶν οὐδ᾽ ἀπαιδεύτῳ τῇ διανοίᾳ ἀλλὰ καὶ λίαν ἡγνισμέναις καὶ ψυχῇ τὰ θεῖα πεπαιδευμένῃ καὶ καλῶς εἰδυίᾳ νόμους Θεοῦ τῶν ἁγιωτάτων προσεφαψάμενος. Τοιγαροῦν οὐδ᾽ ἐφησύχασε τοῖς προλαβοῦσι πόνοις τε καὶ καμάτοις, οὐδ ἀρκεῖν ἡγεῖτο τὴν ἐκ τοῦ θρόνου δόξαν προσγινομένην ὥσπερ ἂν ἄλλος τις τῶν χαμαὶ συρομένων καὶ ταπεινοφρονεῖν περὶ μεγάλων διεγνωκότων, ἀλλὰ τὴν μὲν ἔξωθεν τιμὴν προσγινομένην, οὐ τῶν ἐχόντων μᾶλλον ἢ τῶν δεδωκότων εἶναι νομίζων, τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἰδίαν εἶναι καὶ καθαρῶς τῶν κατωρθωκότων, μᾶλλον ἐπέτεινεν ἑαυτὸν πρὸς ἐργασίαν τῶν ἀγαθῶν ὥσπερ αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἅμιλλαν ἐνστησάμενος καὶ τοῖς ἐπιγενομένοις τοὺς προλαβόντας πόνους ὑπερβαλέσθαι φιλονεικῶν. Ποῖον γὰρ ἀρετῆς οὐκ ἐπῆλθεν εἶδος, μᾶλλον δὲ ποῖον οὐ μεθ᾽ ὑπερβολῆς ἢ τί τις τῶν αὐτοῦ θαυμάσαι προθυμηθεὶς οὐκ ἂν αὐτὸς αὑτοῦ καταγνοίη ὡς μείζοσιν ἢ κατὰ λόγου δύναμιν τὸν λόγον ἀντεπεξάγων ὥσθ᾽ ἑκατέρωθεν τὴν νικῶσαν ἐκεῖνον ἔχειν, εἴθ᾽ οἷς ἂν ἀποκνοίη τις ὡς μείζοσιν

ἢ καθ᾽ αὑτὸν προσάπτεσθαι τῶν ἐγκωμίων ἐκείνου, εἴθ᾽ οἷς ἐγχειροίη παρὰ πολὺ φαινόμενος ἀπολειπόμενος τῆς ἀξίας. Ἀλλὰ τὸν οὕτω μὲν θαυμαστόν, οὕτω δὲ τοῖς ἁπάντων περιᾳδόμενον στόμασι, μὴ καὶ μείζω προϊέναι πρὸς δόξαν ὥσπερ δὴ καὶ παρὰ Θεῷ οὐδὲν ἧττον καὶ παρ᾽ ἀνθρώποις, πῶς ἂν ἦν λόγον σῷζον ἢ μὴ καὶ παντάπασι τοῦ εὐπρεποῦς ἔξω πῖπτον καὶ τοῦ δικαίου; Οὔκουν οὐδὲ ἠνείχοντο οἱ καλοὶ τῶν ἐκείνου κριταὶ καὶ δοκιμασταὶ μὴ καὶ μείζοσι πράγμασι καὶ τῆς ἐκείνου δεομένοις ἐπιστασίας ἐφιστᾶν τὴν μεγάλην ψυχὴν ἐκείνην καὶ μεγάλην δύναμιν κεκτημένην, ἀλλ᾽ ὥσπερ τῶν στρατηγῶν τοὺς εὐδοκιμωτάτους οἱ τῶν μεγάλων ἐξηγούμενοι στρατοπέδων, ἂν φθάσωσι μὴ τοῖς πονοῦσι τῆς στρατιᾶς μέρεσιν ἐπιστήσαντες ἐν ταῖς μάχαις οὐ μάλα τοῖς δεδογμένοις ἐθέλουσιν ἐπιμένειν, ἀλλ᾽ ὀξέως συνιδόντες μετατάττουσι πρὸς τὸ δέον, πολλὴν ποιούμενοι πρόνοιαν τοῖς φοβερωτέροις τῶν πολεμίων τῶν παρ᾽ αὐτοῖς τοὺς εὐδοκιμωτάτους ἀντεπεξάγειν, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ τηνικάδε τῶν ἱερῶν ἀρχῶν τὴν μεγίστην πεπιστευμένος πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς ἐκεκόσμητο πλεονεκτήμασι, καὶ λόγῳ καὶ σοφίᾳ τῶν ἐπ᾽ ἐκεῖνο κρατῶν τοῦ χρόνου καὶ καλῶς εἰδὼς πράγμασι χρῆσθαι καὶ τῷ καλῷ καὶ δικαίῳ μόνον ὀρθῇ ψήφῳ καὶ διανοίας εὐθύτητι προστιθέμενος, τοῦ καιροῦ τότε καὶ τῶν πραγμάτων τὸν ἄριστον ἐν πράξεσι καὶ λόγοις ἐπιζητούντων, ἐπεὶ καλῶς εὕρισκεν ἐκεῖνον οὐκ ἐνδεῶς παρεσκευασμένον πρὸς τὴν χρείαν τοῦ ζητουμένου, τῆς Ἀθηναίων πόλεως ἀφελόμενος, ᾗ κεκλήρωτο, τῇ τῶν Κρητῶν ἐφίστησι νήσῳ, τῆς ἐκείνου δεομένῃ καὶ γλώττης καὶ διανοίας πρὸς τὴν ἐκ μακροῦ τοῦ χρόνου κατασχόντων αὐτὴν ἀπαλλαγὴν δυσχερῶν. Τῆς γὰρ νήσου ταύτης ἐκ πολλοῦ Λατίνοις δεδουλωμένης καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἕνεκα τῶν δογμάτων διαφορᾶς καὶ τῆς ὡς εἰκὸς ἀπεχθείας ἐκ τούτου προσγινομένης ποιμένα καὶ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον παρ᾽ ἡμῶν αὐτοῖς ἐφίστασθαι κωλυόντων καὶ μὴ τῇ βίᾳ μόνον ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας κεχρημένων τῇ ἀναιρέσει, ἀλλὰ ὑπὸ πολλῆς ὠμότητός τε καὶ ἀγροικίας καὶ τὴν εὐσέβειαν τυραννούντων καὶ μικρὸν ἡγουμένων τῶν σωμάτων τὴν δυναστείαν, εἰμὴ καὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἀρχομένων κρατοῖεν, ἐπεὶ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν οἱ Κρῆτες παρορμήσαντες σφᾶς αὐτοὺς τοῖς τυραννοῦσιν ἐπέθεντο καὶ κρατήσαντες ἐξήλασαν τῆς νήσου ἑαυτῶν ἤδη γενόμενοι καὶ δεσποτῶν ἀγνωμόνων ἀπαλλαγέντες, δεινὸν ἡγοῦντο σώφροσι λογισμοῖς κεχρημένοι εἰμὴ καὶ τῆς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν δουλείας ἀπαλλαγεῖεν. Ἤδεσαν γὰρ βαρυτέραν παντὸς κινδύνου καὶ μόνην εἶναι προσήκουσαν ἀνθρώποις ἐλευθερίαν, μὴ πάθεσι δουλεύειν ἀνελευθέροις μηδὲ τὴν σάρκα κατεξανιστάντας τῷ πνεύματι δύναμιν αὐτῇ παρέχειν τοῦ κρείττονος περιγίγνεσθαι, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἔκτισται μᾶλλον τὴν ψυχὴν ἡγεῖσθαι τοῦ σώματος καὶ τὸν λόγον τῆς ἀλογίας κατακρατεῖν, τοῦτο δ᾽ οὐκ ἂν ἄλλως αὐτοῖς γενέσθαι, εἰ μὴ διδασκάλων εὐποροῖεν τῆς εὐσεβείας τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ὁδηγίᾳ δυναμένων αὐτοὺς πρὸς τὴν ὁδὸν ἐπανάγειν τῆς σωτηρίας. Ταύτην δὴ τὴν καλὴν ἐπιθυμίαν σπουδὴν ἔχοντες εἰς πέρας ἰδεῖν ἐλθοῦσαν πρεσβεύονται

πρὸς τὸν μέγαν τῆς βασιλευούσης πόλεως, ταὐτὸν δ᾽ εἰπεῖν καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, ἀρχιερέα δεόμενοι μὴ σφᾶς παριδεῖν, ὥσπερ ποίμνιον ἀνεπίσκοπον, εἰς διαρπαγὴν πᾶσι θηρίοις ἕτοιμον, ὥσπερ ὑπὸ θυέλλης τινὸς καὶ ζόφου μεγάλου τῶν κατεσχηκότων διεσκεδασμένον βαρβάρων, καὶ τὰ μὲν παθὸν ἤδη, τὰ δὲ καὶ μέλλον, εἰ μὴ τῆς δεούσης προνοίας ἀξιωθεῖεν. Τοιαῦτα μὲν ἡ Κρητῶν ἐδεῖτο πρεσβεία πολλὰς προστιθέντες ἱκετηρίας. Ὁ δέ, καὶ γὰρ οὐδὲ ἐνῆν παριδεῖν αὐτοὺς τοιαῦτα σὺν λόγῳ καὶ μετὰ συνέσεως δεομένους, συντείνας ἑαυτὸν καὶ πλεῖστα δὴ περὶ τοῦ προκειμένου διασκεψάμενος, τὸν μακάριον Ἄνθιμον τοῖς πρέσβεσι συνεκπέμπει μόνον ἀξιόχρεων εἶναι νομίσας χρονίοις πάθεσι καὶ παραπτώμασιν ἀντιστῆναι καὶ τὴν ἐπιπολάσασαν ἀνελόντα κακίαν θείους ἐπεισαγαγεῖν νόμους καὶ τὴν προσήκουσαν ἁγίοις ἐπανασώσασθαι πολιτείαν.

Ἐντεῦθεν ὁ τοῦ μαρτυρίου στέφανος ἀρχὴν ἐκείνῳ λαμβάνει. Τί γὰρ εἰ μὴ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς παρεδίδετο τοῖς δημίοις καὶ δεσμωτηρίοις ὡμίλει καὶ παρεστήκει τυράννοις τὸ καινὸν ἔγκλημα τὴν εὐσέβειαν ἐγκαλούμενος. Μάρτυς ἦν ἀπηρτισμένος τῇ προαιρέσει καὶ χωρὶς αἵματος στεφανίτης καὶ νικητὴς καὶ πρὸ τῶν ἀγώνων ἐκ πρώτης τὸν ἀόρατον τύραννον τρεψάμενος προσβολῆς. Οὐ γὰρ ὡς πολλοῖς μὲν ἐντευξόμενος πειρασμοῖς, βιωσόμενος δ᾽ οὖν ὅμως, ὃ δὴ καὶ τοῦτο ψυχῆς γενναίας καὶ ἀποστολικῆς, ἄν τις ὀρθῶς δικάζων τιθείη, εἰ τὸ ἑτέροις μόνον ἀλλὰ μὴ τὸ καὶ αὐτῷ συνοῖσον ἐσκόπει, οὐδὲ τοιαύτην γνώμην ἔχων ἔπλεεν ἐπὶ Κρήτην, ἀλλ᾽ εὖ εἰδὼς ὡς ἐπὶ θάνατον φανερῶς, οὐδὲν μικρόψυχον οὐδ᾽ ἀγενὲς οὔτ᾽ εἶπεν οὔτ᾽ ἐνενόησεν, ἀλλὰ τὸ μὲν καιροῦ καλοῦντος μὴ πρόθυμον εἶναι πρὸς τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ πάσῃ διαδιδράσκοντα μηχανῇ ἐν ἀνέσει καὶ ῥᾳστώνῃ βιοῦν ἐθέλειν, παντὸς καὶ τοῦ τυχόντος λογιζόμενος εἶναι, τὸ δ᾽ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων σωτηρίας διακινδυνεύειν ἢ μᾶλλον τῆς ἀγάπης αὐτοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ τὴν τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης ὑπερβολήν, οὐχ᾽ ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν γενέσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον ἄτιμον κατεδέξατο, τῶν τὸν σταυρὸν ἀραμένων καὶ μηκέτι ἑαυτοῖς ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι ζώντων Θεῷ, προθύμως ἐχώρει τὴν ἐπὶ θάνατον μονονουχὶ καὶ δυσχεραίνων ὅτι μὴ πάρεστιν ἤδη, μᾶλλον δὲ τὸ ἀναλῦσαι μὲν καὶ Χριστῷ συνεῖναι καὶ λίαν ἐπιποθῶν, τὸ δ᾽ ἔτι μένειν ἐν σαρκὶ διὰ τοὺς Κρῆτας ἀναγκαιότερον, ἵν᾽ ἐκεῖνοι πολλῆς ἀπολαύσωσιν ὠφελείας, τοῖς ποτίμοις τῆς ἐκείνου διδασκαλίας νάμασιν ἀρδευθέντες. Οὐ μὴν οὐδὲ τὸν πλοῦν αὐτὸν ἄνευ πολλῶν καὶ μεγάλων ἤνυσε τῶν κινδύνων, τοῦτο μὲν πρὸς βίας ἀνέμων καὶ θαλάττης ἀγριότητα και κλύδωνας καὶ χειμῶνας, τοῦτο δὲ πρὸς πειρατὰς διακινδυνεύων. Ἀλλὰ πάντα φόβον νικήσας τῷ πρὸς πάντα παρεσκευάσθαι καὶ θανάτου καταφρονεῖν, οὕτως ἐπέβη τῆς νήσου, μεθ᾽ ὅσης ἂν εἴποι τις τῆς προθυμίας ὑποδεχθεὶς καὶ τῆς πρότερον ἐπιθυμίας ἀξίως. Πανταχόθεν γὰρ συρρεύσαντες ὥσπερ ἐκ πολλῶν χειμάρρων ἐφ᾽ ἑνὸς ποταμοῦ σύστασιν, οὐχ ὅσον μόνον τοῦ βήματος καὶ ἱερωμένον, ἀλλὰ καὶ ὅσον μοναδικὸν καὶ φιλόσοφον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ

πᾶν τὸ εὐγενές τε καὶ προὔχον ἀξίᾳ, ἤδη δὲ καὶ τοῦ πλήθους πολὺ καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαῖνον οὐκ ἀνδρῶν μόνον ἀλλὰ καὶ γυναικῶν, οὕτω τὴν ὑπάντησιν ἐποιοῦντο, πλήθει μὲν τὴν ἐκεῖ καλύπτοντες γῆν καὶ οὐδὲ ὀφθαλμοῖς παρέχοντες τέλος ὁρίζον, βοαῖς δὲ καὶ ὑμνῳδίαις καὶ αὐτὸν πληροῦντες τὸν ἀέρα, πλήθει δὲ λαμπάδων καὶ μύρων ἐκχύσεσι καὶ οἷς ἄλλοις οἶδεν ἑορτὴ φαιδρύνεσθαι πᾶσι χρωμένων πολυτελῶς καὶ ἐλευθερίως ἑκάστου μικρὰν τὴν παρ᾽ αὐτοῦ συνεισφορὰν νομίζοντος τῷ μεγέθει τῆς προαιρέσεως καὶ ὀλίγα διδόντος τὸ μεῖζον ἀντιλαμβάνειν, αὐτὸ τοῦτο τὸ μετασχεῖν τοιαύτης εὐφροσύνης καὶ πανηγύρεως. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐγγὺς ἐλθεῖν καὶ μετασχεῖν ἁγιασμοῦ τῶν χειρῶν ἐκείνου τῇ ἐπιθέσει τοῦ παντὸς ἐτιμῶντο, οἱ δὲ καὶ φωνῆς ἀκοῦσαι μόνον καὶ προσρήσεως ἀξιωθῆναι, οἱ δὲ μέγα ἦγον καὶ θέας μόνης ἐμφορηθῆναι ὡς ἐνὸν κἀντεῦθεν ἁγιασμοῦ τινος μετασχεῖν. Καὶ οὕτως ἀπὸ θαλάττης ἦγον ἐπὶ τὴν χώραν ῥεύματα μιμούμενοι ποταμῶν τοὐναντίον ἢ προσῆκεν ἀπὸ τῆς θαλάττης ἐπὶ τὴν ἤπειρον ἀνιόντα· τὰ γὰρ ἐν μέσῳ παραλείπω, ᾠδὰς καὶ κρότους καὶ φιλοφροσύνας ἐν ἑστιάσεσι καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ καὶ ὅσοις φιλεῖ δῆμος ἑορτάζων φαιδρύνεσθαι ὑπὸ πολλῆς περιχαρείας ἐξαγόμενος καὶ τοῦ μέτρου, ἵνα μὴ καὶ ἀπειρόκαλός τις εἶναι δόξω, μικρὰ θαυμάζων καὶ οἷς οὐδ᾽ ἂν αὐτὸς ἴσως ἡδέως εἶχεν, ὑπὲρ οὗ ταῦτα ἐγίνετο. Ἆρ᾽ οὖν προεκρίθη μὲν ὡς ἄριστα βεβιωκὼς εἰς προστασίαν λαοῦ τοσούτου, παρ᾽ αὐτῶν δ᾽ ἐκείνων, ὧν ἐπιστεύθη τὴν προστασίαν, ἐνδεέστερον ἢ προσῆκε προσεδοκήθη; ἢ προσεδοθήκη μὲν ἀξίως, οὐ προσεδέχθη δὲ καταλλήλως τῇ προσδοκίᾳ; ἢ ὑπεδέχθη μέν, ἐπὶ τῶν ἔργων δ᾽ ἠλέγχθη μεῖζον ἢ προσῆκε προσδοκηθείς; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ πάνθ᾽ ὥσπερ ἁρμονίαν τινὰ καὶ τάξιν ἀρίστην σῴζοντα ἀλλήλοις ἐπηκολούθησεν, ὁ βίος, ἡ πρόκρισις, τῶν ὑποδεξαμένων ἡ προθυμία, τὸ μετὰ τὴν ὑποδοχὴν εὐδόκιμον ἐν πᾶσι φανῆναι, ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις, ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσί τε καὶ κινδύνοις. Ἅμα γὰρ ἐπιβαίνει τῆς νήσου καὶ πάντα πᾶσιν ἐγίνετο, ἵνα κερδήσῃ πάντας ἢ πλείονας, διδάσκων, νομοθετῶν, εἰσηγούμενος, ἐπιπλήττων, ἐν κρίσει μὲν τοὺς λόγους οἰκονομῶν καὶ τοὺς μὲν πείθων τῶν προτέρων ἑαυτοὺς ἀποκαθαίρειν ἁμαρτημάτων, κακίας πάσης ἀποσχομένους καὶ πρὸς τὴν τρίβον τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐπανιόντας, ἐνίους δὲ καὶ αὐστηροτέροις θεραπεύων φαρμάκοις, ὅσοις ἑώρα τὰ ἕλκη πολλῆς δυσωδίας γέμοντα καὶ βαθείας δεόμενα τῆς τομῆς, ἔργῳ δὲ πάσης ἑαυτὸν ἀρετῆς ὑπόδειγμα προτιθεὶς καὶ ἀγαθοῦ παντὸς τύπον, ἵν᾽ εἴη καὶ σιγῶν ἀρκοῦσα πρὸς τοῦ ἀγαθοῦ τὴν αἵρεσιν, ἀλλὰ μὴ φθεγγόμενος, παράκλησις μόνον. Τίς γὰρ τὸ ἄσκευον ἐκείνου καὶ ἀπέριττον, ὀλίγα τῶν ἀΰλων λειπόμενον, καθορῶν οὐκ ἂν ἐπείσθη καταφρονεῖν τῶν χρημάτων καὶ μόνην ἀνθρώπῳ προσήκουσαν ἡγεῖσθαι κτῆσιν τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀποκειμένην ἐλπίδα, ἄργυρον δὲ καὶ χρυσὸν καὶ τὴν ἀπὸ σηρῶν καὶ χρυσοῦ βιασθέντος ἐσθῆτα καὶ τἄλλα, οἷς νομίζουσιν οἱ νεύοντες κάτω καὶ γῇ καὶ τοῖς γηίνοις ἐγκαλινδούμενοι καλλωπίζεσθαι, ἀνόητόν τι καὶ περιττὸν ἡγεῖσθαι καὶ μηδὲν εἰς τὸν

βίον συνεισενεγκεῖν δυνάμενον πλέον ὅτι μὴ πολέμους ἐγείρειν δημοσίους καὶ ἰδίας ἀπεργάζεσθαι συμφορὰς τῶν περὶ ταῦτα ἐπτοημένων τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάπτοντα δίκην φλογὸς καὶ πάντα τολμᾶν καὶ τὰ δεινότατα βιαζόμενα. Ἢ τίς οὐκ ἀποσχέσθαι θυμοῦ καὶ τῶν ἀπὸ θυμοῦ κακῶν εἰς τὴν ἐκείνου πραότητα καὶ μακροθυμίαν ἐπεθύμησεν ἂν ἰδών; Ἀγάπης δὲ τῆς πρὸς τὸν πλησίον καὶ συμπαθείας τῶν καθ᾽ ἥντινα οὖν κακοπραγίαν κακοπαθούντων, τίς ἢ θερμότερος ἐκείνου παντὶ σθένει συνεισενέγκασθαι τὴν ἑκάστῳ γιγνομένην ἐπικουρίαν ἢ τοῖς ἄλλοις περὶ τῶν ὁμοίων τὴν ἐκπλήρωσιν διδάσκαλος ἀκριβής; Δοκοῦσί μοι καὶ ξένοι τὸν φιλόξενον ἐπιζητήσειν καὶ τὸν προστάτην ἐν ἀνάγκαις καὶ πένητες τὸν πλουτιστὴν καὶ πλούσιοι τὸν σωφρονιστήν, οἱ ἐν ἀθυμίᾳ τὴν παραμυθίαν, οἱ ἐν εὐθυμίᾳ τὴν νουθεσίαν, τὴν βακτηρίαν οἱ γήρᾳ κάμνοντες καὶ ἡ νεότης τὸν παιδευτήν, οἱ νοσοῦντες τὸν συναιρόμενον αὐτοῖς τὴν νόσον καὶ τοὺς πόνους ὑποκουφίζοντα, οὐ τῇ παρακλήσει τῶν λόγων μόνον οἷς ἔπειθε τὰ παρόντα φέρειν γενναίως τῶν προτέρων ἀπαλλάττοντα μολυσμάτων ἢ τὴν εὐδοκίμησιν εἰς τὸ μέλλον ταμιευόμενα, ἀλλὰ καὶ τῇ θεραπείᾳ καὶ ὑπουργίᾳ, ἣν αὐτὸς δι᾽ ἑαυτοῦ προσάγειν οὐκ ἀπηξίου, οὐ τῇ χρείᾳ μόνον, τῇ τιμῇ δὲ τῶν ὀδυνῶν τὸ πλεῖον ὑποτεμνόμενος, οἱ ὑγιαίνοντες τὸν καὶ τῆς ἔνδον καὶ κατὰ ψυχὴν ποριστὴν ὑγείας, ἣν αὐτοῖς ἐνεποίει, νόθον μὲν ἅπαν καὶ παρέγγραπτον καὶ ἦθος καὶ δόγμα καὶ τῆς εὐσεβείας ἀλλότριον ἐξορίζων, ἀληθείας δὲ λόγοις καὶ συμφωνίᾳ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, ὀρθοδοξίαν δογμάτων ἐμφυτεύων αὐτοῖς καὶ βίου σεμνότητα καὶ Θεῷ πολιτείαν φίλην, ὡς ἂν μὴ τῷ ἑτέρῳ σκάζοιεν ἀπολειπόμενοι τοῦ τελείου, μηδὲ νεκρὸν παρέχοιντο βίον ἢ λόγον ἐκ τοῦ μὴ τῇ συναφείᾳ τοῦ ἑτέρου διακρατεῖσθαι καὶ οἷον ῥώννυσθαι, ἀλλὰ τῆς οὕτως ἐνθέου καὶ ὑψηλῆς πολιτείας καὶ τῶν κατὰ Θεὸν ἀγώνων τε καὶ καμάτων οὐ μείζους μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ λαμπρότεροι καὶ περιφανέστεροι κάματοι διαδέχονται ἀγῶνά τινα πρὸς ἑαυτὸν ὥσπερ ἐνστησάμενον ἐξ ἀρχῆς μηδαμοῦ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπιδόσεως ἀπολείπεσθαι, ἀλλ᾽ ἀποστολικῶς εἰπεῖν ἐπὶ τὸ βραβεῖον τρέχειν τῆς ἄνω κλήσεως τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενον, ἐπεκτεινόμενον δὲ τοῖς ἔμπροσθεν μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς, οὓς εἴ τις ἀντίδοσιν τῶν προτέρων καὶ Θεοῦ φιλότιμον ἀμοιβὴν λέγειν ἐθέλοι, οὐ πάνυ μοι δοκεῖ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ προσήκοντος ἁμαρτήσεσθαι· ἐπ᾽ αὐτὸ γὰρ ἀφῖκτο τὸ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν στεφάνῳ μαρτυρίου τὴν κεφαλὴν κοσμηθεὶς ὁ καὶ διὰ βίου παντὸς ὅλον ἑαυτὸν ἀναθεὶς τῷ Θεῷ καὶ μαρτυρίου δρόμον τρέχων τῇ προαιρέσει, τὸ δ᾽ ὅπως ὁ λόγος ἤδη δηλώσων ἔρχεται.

Ἔπασχον κακῶς οἱ Κρῆτες τῷ Λατινικῷ περιεστοιχισμένοι πολέμῳ, ταῖς περιπλεούσαις ναυσὶν εἰργόμενοι τὸ ἔνδεον ἔξωθεν εἰσκομίζεσθαι, ἀφορίᾳ τε καρπῶν ἐν πλείοσιν ἔτεσιν ἐπίεζεν αὐτοὺς ὁ Θεός, οἷς οἶδε λόγοις ἀρρήτοις οἰκονομίας. Οἱ δὲ καὶ τρίτον κακὸν αὐτοὶ προσεπεσκεύασαν ἑαυτοῖς στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους καὶ πάντα τολμῶντες ἐπὶ τῇ σφετέρᾳ

καταδουλώσει καὶ χρήμασιν ὀλίγοις, ἃ λατῖνοι προΐεντο, τὴν ἐλευθερίαν ἀποδιδόμενοι. Οὐκοῦν ἐπειδὴ πρὸς τοσαύτην οὐκ ἦν ἀντέχειν κακῶν φοράν, ἀλλ᾿ ἔδει καὶ συμφορῶν μειζόνων εἰς πεῖραν αὐτοὺς ἐλθεῖν, τί γὰρ δεῖ πάντα καταλέγειν σὺν ἀκριβείᾳ; οὗ γὰρ δὴ τὴν ὧν ἐκεῖνοι πεπόνθασιν εἱλόμεθα συγγραφήν, καταπροδιδόασι μὲν ἀλλήλους, πάσχουσι δὲ τὰ δεινότατα ὥσπερ εἰκὸς τοὺς ὅπλοις κεκρατημένους, οἳ μὲν οἰκτίστῳ θανάτῳ διαφθαρέντες, οἳ δ᾿ ἐξανδραποδισθέντες πανοικεσίᾳ, ἕτεροι δ᾿ ἄλλο τι τῶν ὧν ἐδόκει τοῖς κεκρατηκόσι δυσχερῶν ὑποστάντες καὶ ἄλλως μὲν οἷα βαρβάροις οὖσιν ἀπαραιτήτοις πρὸς τὰς ὀργάς, τότε δ᾿ ὑφ᾿ ὧν αὐτοὶ πεπόνθασι καὶ μᾶλλον προσαναφθεῖσι πρὸς ἄμυναν τῶν δεδρακότων κακῶς. Ἐν τούτοις καὶ ὁ καλὸς ποιμὴν καὶ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος συλλαμβάνεται, πρόφασιν μὲν ὡς ἐρεθίζων τοὺς Κρῆτας αὐτοῖς ἀνθίστασθαι καὶ χρονιώτερον τὸν πόλεμον εἰργασμένος· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ὥσπερ προσωπεῖον τῆς παρανόμου πράξεως ἐξευρέθη, τῇ δ᾿ ἀληθείᾳ τῶν προτέρων ἀμυνόμενοι διδαγμάτων, οἷς ἐνῆγε τοὺς Κρῆτας τῆς Λατίνων ἀπέχεσθαι κοινωνίας, κακῶς περὶ τὴν πίστιν διατεθέντων καὶ τοὺς τῶν ἁγίων πατέρων ὅρους καὶ λόγους ἴσον δ᾿ εἰπεῖν καὶ Θεοῦ, βλασφήμῳ γλώττῃ καὶ γνώμῃ κεκινηκότων καὶ δυοῖν κακῶν θάτερον αἱρεῖσθαι πάντως ἠναγκασμένων, ἢ τὴν μίαν ἀρχὴν θεότητος εἰς δύο κακῶς διαιρεῖν ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πατρὸς καὶ υἱοῦ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἀλλοτριοῦν, εἴ περ μὴ προσωπικὴν τὴν γέννησιν νοοῦσι καὶ τὴν ἐκπόρευσιν, ἀλλ᾿ οὐσιώδη, ἐπειδὴ μήτε γεννᾷ τὸ πνεῦμα μήτε προβάλλει. Δι᾿ ἃ δὴ καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος ὥσπερ νενοσηκὸς ἀποτέμνηνται μέλος, ἵν᾿ ἢ διορθωθοῖεν τὴν ὑγιᾶ πίστιν ἑλόμενοι καὶ κοινὴν ἢ τῷ ὑγιαίνοντι μὴ λυμαίνοιντο, δόξης πονηρᾶς καὶ διαστροφῆς δογμάτων ἀναπιμπλάντες. Ὧν δὴ τότε τὴν ἧτταν ὥσπερ ἀνακαλούμενοι δεσμωτηρίῳ τὸν ἅγιον κατακλείουσιν, ἕτερον μὲν οὐδὲν ὅτι μὴ τὴν κατὰ τὴν πίστιν ἐγκαλοῦντες διαφωνίαν, μέγα δ᾿ ἡγούμενοι εἰ πεῖσαι τοῦτον ἢ βιάσασθαι δυνηθεῖεν αὐτοῖς συνθέσθαι καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀσπάσασθαι· ᾤοντο γάρ, εἰ τοῦτον ἕλοιεν, ῥαδίως ἁπάντων Κρητῶν κρατήσειν, ὥσπερ τινὰ ψῆφον ἐξ οὐρανοῦ νομιζόντων, ὅσ᾿ ἂν ἐκείνῳ δοκοίη καὶ μηδὲν τῆς ἐνοικούσης χάριτος νοεῖν ἢ φθέγγεσθαι ἀναξίως. Ἀλλ᾿ ἐψεύσατο ἡ ἀδικία προφητικῶς εἰπεῖν ἑαυτῇ, τοὐναντίον, οὗ προσεδόκησε, μᾶλλον ἐκ τῶν ἔργων ἐκβεβηκότος καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἐκείνου πόνοις τε καὶ κινδύνοις οὐ Κρητῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσους ὁ σωτήριος ἐπέδραμε λόγος τοῖς ὀρθοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασι στηριχθέντων. Τίς γὰρ ἐκεῖνον οὕτω στερρῶς ὑπὲρ τοῦ μὴ προσέσθαι τὴν ἐκείνων ἐν τοῖς δόγμασι κοινωνίαν ἀκούων ἠγωνισμένον ὡς καὶ θανεῖν ἑλέσθαι μᾶλλον, ἵνα μὴ τὰς μελλούσας ἐλπίδας καταπροδῷ, οὐκ ἂν τὴν ἐκείνων καταμάθοι διαστροφὴν καὶ προθύμως καιροῦ καλοῦντος τὴν ἴσην ἕλοιτο καὶ αὐτὸς ἐπιδείξασθαι καρτερίαν, ἵνα καὶ τῶν ἴσων ἐπιτύχῃ στεφάνων; Ὁ τοίνυν παρὰ Λατίνοις τὸν τῆς Κρήτης θρόνον πεπιστευμένος μέγα ὥσπερ ἔφημεν ἄγων, εἰ Ἄνθιμον ἕλοι καὶ τῇ

σφετέρᾳ κακοδοξίᾳ πεῖσαι συνθέσθαι, πρῶτα μὲν πολὺς ἦν θωπείαις χρώμενος καὶ ἀγαθῶν, ὡς αὐτὸς ᾤετο, μεγάλων, ἐπαγγελίαις, τρυφὴν καὶ πλοῦτον καὶ κοινωνίαν πρὸς αὐτὸν τοῦ θρόνου καὶ τῆς ἐκ τούτου δόξης ἐπαγγελλόμενος καὶ τοιαῦτα ἄττα, ἃ φαῦλα τοῖς εὖ φρονοῦσι καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξια νομιζόμενα, μεγάλα δοκοῦσι τοῖς μηδὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα δυναμένοις διᾶραι καὶ κατοπτεῦσαι καλῶς τί μὲν τὸ ὄντως ἀγαθὸν καὶ μηδέποτε μεταπῖπτον μηδ᾿ ἀλλοιούμενον, τί δὲ τὰ ῥέοντα καὶ φθειρόμενα καὶ δοκοῦντα μὲν οὐκ᾿ ὄντα δὲ ἀγαθά, κἂν δοκῇ τοῖς περὶ τὸ σῶμα καλινδουμένοις. Ἐπεὶ δ᾿ ἐκεῖνον ἑώρα μηδαμῶς ἡττώμενον τῶν παρόντων, ἀλλ᾿ ἀληθῶς τὸ πολίτευμα κεκτημένον ἐν οὐρανοῖς καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν δόξαν βλέποντα μόνον καὶ διὰ τοῦτο τῶν μὲν ἐπαγγελιῶν ὀλίγα φροντίζοντα, τῶν ἐκείνου, τῆς δ᾿ ἀληθοῦς βεβαίως πίστεως ἀντεχόμενον καὶ ὑπὲρ ταύτης ἀποθανεῖν, εἰ δέοι, παρεσκευασμένον προθύμως, τὸ μὲν αὐτίκα θάνατον ἐκείνου καταψηφίζεσθαι παρῃτεῖτο, οὐ διὰ φιλανθρωπίαν μᾶλλον ἢ κακουργίαν, δεσμωτηρίῳ δ᾿ ἐκέλευε καθειργνύναι, δυοῖν θατέρου νομίζων πάντως οὐχ ἁμαρτήσεσθαι, ἢ γὰρ τὸν τόνον τῆς ἐνστάσεως παραλύσειν, τῇ χρονίῳ χαυνωθέντος κακώσει ἢ τό γε δεύτερον τῇ ἐκείνου λυμανεῖσθαι δόξῃ καὶ μετὰ θάνατον, ὡς οὐχ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθανόντος, δημοσίων δ᾿ ἐγκλημάτων διδόντος δίκας. Τὸ δεσμωτήριον δὲ οὐχ ὡς ἄν τις ὑπολάβοι καὶ μικράν τινα παρέχον ἦν τῷ δεομένῳ παραψυχήν, ἀλλ᾿ ἀτεχνῶς Ἅδου χωρίον καὶ τάφος ἄντικρυς ἢ καὶ τάφου μᾶλλον βιαιότερον καὶ βαρύτερον, ὅσῳ τάφοι μὲν ἄψυχα σώματα καὶ ἀναισθήτως ἔχοντα δεχόμενοι τῶν κακῶν οὐδὲν λυποῦσι, τὸ δὲ θανάτου παντὸς ἀπανθρωπότερον καὶ βιαιότερον ἦν ἀνθρώπῳ ζῶντι καὶ τῆς βίας αἰσθανομένῳ· ὀρώρυκτο μὲν γὰρ ὑπὸ γῆν οὐκ ὀλίγον βάθος, κάτω δ᾿ εὐρύτητά τινα παρεχόμενον, ὅσον ἀνθρώπου μήκει σύμμετρον εἶναι, προϊὸν ἀεὶ τοῦ εὔρους ὑφῄρει, ἄχρις οὗ πρὸς αὐτῷ γινόμενον τῷ στομίῳ, μόλις δίοδον παρεῖχεν ἀνθρώπῳ καὶ τούτῳ γυμνῷ. Ἔξεστιν οὖν ἐννοεῖν, ὅσης ἀνάπλεων βίας ἦν, φωτὸς μὲν παντάπασιν ἀπεστερημένον, ἀέρος δὲ δυσώδους καὶ διεφθαρμένου μεστόν, νοτίδος δὲ καὶ σήψεως καὶ μυρίων ἄλλων κακῶν χωρίον, ὧν ἕκαστον ἐξήρκει τὸν κατακεκλεισμένον ἐν ὀλίγῳ κατεργάσασθαι χρόνῳ. Ἐν τούτῳ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον ἀθλητὴν φέροντες κατακλείουσι γλίσχρως πάνυ καὶ πεφεισμένως καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων αὐτῶν, ἄρτου καὶ ὕδατος, παρεχόμενοι τὴν χρείαν, ἵνα μὴ τῇ τοῦ δεσμωτηρίου κακώσει παλαίῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ λιμῷ καὶ δίψῃ καὶ πᾶσιν ἀνιαροῖς. Ἀλλ᾿ οὐδὲν ἐκείνου καθίκετο τῆς μεγάλης καὶ θαυμασίας ψυχῆς, οὐδ᾿ ἀγενέστερον ὀφθῆναι πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἔνστασιν παρεσκεύασε, πάντα γὰρ ὑπήνεγκε μακροθύμως, τῇ μὲν διηνεκεῖ νηστείᾳ, οὕτω γὰρ τὴν ὀλιγάρκειαν ἐκείνην καλεῖν προσήκει, μᾶλλον ἐνηδόμενος ἢ τῶν φιλοσάρκων οἱ σφόδρα χοιρώδεις τῇ καθημερινῇ μέθῃ τε καὶ τρυφῇ, τῶν δ᾿ ὑπερλάμπρων καὶ χρυσορρόφων οἴκων καὶ μαρμάροις καὶ ψηφῖσι διηνθισμένων τὸν ζοφώδη λάκκον ἐκεῖνον αἱρετώτερον ἡγούμενος καὶ βελτίω, εἴ γε ἐκεῖθεν μὲν οὐδέν

ἔσι πρὸς λυσιτέλειαν ἀπώνασθαι ψυχῆς, τοῦ δ' ἤδει σαφῶς τὴν μετ' ἀγγέλων οἴκησιν ἀλλαξόμενος καὶ τὸ ἀΐδιον ἐκεῖνο φῶς, ὃ τοὺς ἁγίους περιαστράψει, φῶς καὶ αὐτοὺς γενησομένους τῇ μεταλήψει καὶ τῷ μεγάλῳ φωτὶ καὶ πρώτῳ συνεσομένους.

Ἐπεὶ δ' ἐνιαυτὸν ὅλον συνέζησε τῇ τοσαύτῃ κακοπαθείᾳ, νομίσας ὁ θὴρ ἐκεῖνος μᾶλλον ἢ ἱερεὺς καὶ τοῦ ἀνθρωποκτόνου μαθητής, ἀλλ' οὐ τοῦ πρᾴου καὶ φιλανθρώπου, τὴν ἔνστασιν ἐκείνῳ καταβεβλῆσθαι καὶ ῥᾴονι πολλῷ καὶ ταπεινοτέρῳ διὰ τὴν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου κακουχίαν περιτεύξεσθαι καὶ ῥᾳδίως αἱρήσειν καὶ πρὸς τὴν ἄθεσμον τοῦ πονηροῦ δόγματος ὑπάξεσθαι κοινωνίαν καὶ δευτέραν προσῆγε πεῖραν μετακαλεσάμενος ἐκ τοῦ λάκκου πρὸς ἑαυτόν. Οὐ μὴν ὥσπερ πρότερον ἐλευθερίως γοῦν καὶ χωρίς τινος ἀπάτης ἐσκέψατο προσβαλεῖν, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἡγεῖτο κἂν εἰ δι' ἀπάτης τῆς ὀρθῆς ἀπαγαγεῖν πίστεως δυνηθείη καὶ τῆς ἐκείνου στερρᾶς ψυχῆς τὸν πύργον καταβαλεῖν. Καὶ τί δέ φησι; Σὺ μόνος ἀποσχήσῃ τῆς κοινωνίας τῆς ἡμετέρας καὶ πρὸς τοσοῦτον ἐκτραχηλισθήσει βάραθρον ἀπονοίας, ὥστε Βυζαντίων καὶ τῶν ἄλλων ὁπουδήποθεν ἐπισκόπων τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμόνοιαν ἀσπασαμένων καὶ πολλὰ τὴν ἐπὶ τοῦ προτέρου χρόνου μετακλαιομένων παρατροπήν, αὐτὸν ὥς τι πλέον πάντων διεγνωκότα τῆς ἐνστάσεως ἔχεσθαι καὶ μηδ' ὑπὸ τῶν περισχόντων γοῦν σωφρονισθῆναι κακῶν, ἀλλ' οὕτως ἄδοξον αἱρεῖσθαι θάνατον ἀνοήτως καὶ ταῦτ' ἐξὸν μὴ τῶν κακῶν μόνον ἀπαλλαγῆναι, ἀλλὰ πολλῶν μὲν ἀπολαύσαντα τῶν εὐεργεσιῶν παρ' ἐμοῦ, πλειόνων ὑπὸ τοῦ Ῥώμης, ὅς ἐστι κεφαλὴ πάσης ἐκκλησίας, ζηλωτὸν εἶναι καὶ μακαρίως ζῆν θαυμαζόμενον ὑπὸ πάντων; Ὁ δ' ὅπερ ἦν, ἀπάτην εἶναι τὰ εἰρημένα καὶ ψεῦδος συνείς, οὐδὲ γὰρ ἂν τοὺς οὕτω βίῳ καὶ δόγμασι διεφθαρμένους ὑγιές τι λέγειν ἢ φρονεῖν ποιήσεσθαι περὶ πλείστου, ἐμοί φησιν, αἱ παρ' ὑμῶν εὐεργεσίαι τε καὶ τιμαὶ τῶν συνεχόντων ὥσπερ ἔφης αὐτὸς κακῶν μᾶλλον κακίους φαίνονται καὶ διὰ τοῦτο φευκταί. Καὶ γὰρ χρημάτων μὲν περιουσίας τίς ἂν γένοιτο χρεία τῷ τοῖς ἀναγκαίοις μόνοις ζῆν εἰθισμένῳ, τιμὴν δέ, ἣ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀποστερεῖ, τίς ἂν νοῦν ἔχων μὴ φαυλοτέραν πάσης ἀτιμίας ἡγοῖτο; Ὅτι μέντοι τῆς περὶ τὴν πίστιν καινοτομίας ἅπαντες ὑμῖν οἱ τῆς ἑῴας κεκοινωνήκασι, τίς ἡ ἀπόδειξις; Οὐ γὰρ τοῖς σοῖς θαρρήσομεν λόγοις, εἰ μὴ καὶ γράμματα παράσχοις μαρτυροῦντα τὴν κοινωνίαν, ὅπου γε καὶ τούτου παρόντος οὐδ' οὕτως ἡμᾶς εὐκόλους δεῖ καὶ τοῖς καιροῖς συμμεταβαλλομένους ῥᾳδίως εἶναι, ἀλλὰ χρὴ τοῖς ἄλλοις συγγενομένους καὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἕνεκα δόντας λόγον καὶ δεξαμένους, οὕτως ἢ δέχεσθαι τὰ δεδογμένα, ἂν μετὰ λόγου καὶ κρίσεως ὀρθῆς ὦσιν ἐψηφισμένα, ἢ τῆς προτέρας ἔχεσθαι διανοίας, εἴ γε τῆς ὀρθῆς περὶ Θεοῦ δόξης ἐφαπτομένη φαίνοιτο μᾶλλον· οὐ γὰρ ἀνάγκην, ἀλλὰ πειθὼ προηγεῖσθαι τῆς πίστεως ἀναγκαῖον καὶ πρὸς τοὺς κήρυκας τῆς πίστεως συμφωνίαν καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους τὰ ἐκείνων, τῇ τοῦ θείου πνεύματος ἐνεργείᾳ καλῶς τρανώσαντας διδασκάλους ὡς ἂν κατὰ Παῦλον

ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ὦμεν ἐρηρεισμένοι. Τούτοις τοῖς λόγοις ὥσπερ βροντῆς ἤχῳ καταπλαγεὶς ἐπὶ τὴν βίαν αὖθις ἐχώρει καὶ τὸν λάκκον κατεψηφίζετο. Καὶ τῶν προτέρων σκαμμάτων ὁ στερρὸς ἀγωνιστὴς τῆς πίστεως καὶ τῆς φύσεως εἶναι φιλονεικῶν ὑπέρτερος εἴχετο πάλιν οὐδὲν ἀγενὲς οὐδὲ μικρόψυχον ἢ παθὼν ἢ μελλήσας, ἀλλὰ φωτὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτιζόμενος τὴν ψυχὴν καὶ θεωρίαις θείαις κατατρυφῶν καὶ ἄρρητόν τινα καρπούμενος ἡδονήν, εἰ καὶ σκότος βαθὺ τὸ σῶμα περιεχεῖτο καὶ λιμῷ καὶ δίψῃ καὶ γυμνότητι συνέζη διηνεκεῖ. Οὐδὲν δὲ περιττὸν οὐδ' ἐπίφθονον ἴσως, εἴ καί τινα τῶν μελλόντων ἐκείνου πρόγνωσιν, ὥσπερ ἥδυσμα τῷ λόγῳ προσθῶμεν, ἵν' εἰδῶμεν ὁποίας ἠξίωτο χάριτος παρὰ Θεῷ, εἰ τῷ περιόντι τῆς ταπεινώσεως ἀνεκλάλητα κατεῖχε τὰ πλεῖστα παρ' ἑαυτῷ, τὴν παρ' ἀνθρώπων διωθούμενος εὐφημίαν, ἧς οὐδ' ἐξ ἀρχῆς ὤφθη πώποτε ἐπιθυμήσας ἀρκεῖν ἡγούμενος τὴν παρὰ τοῦ εἰδότος τὰ κεκρυμμένα προσγινομένην. Τοῖς ἱερεῦσι τῶν Κρητῶν ἐκέλευεν ἐπαγγέλλειν ἱλάσκεσθαι τὸν Θεὸν εὐχαῖς καὶ ἱκεσίαις καὶ δάκρυσι καὶ πᾶσιν οἷς οἶδε Θεὸς πρὸς ἔλεον ἐπικάμπτεσθαι, ὥστε τὴν ἐπερχομένην τοῦ πονηροῦ πεῖραν διαφυγεῖν καὶ μὴ ταῖς μηχαναῖς ἐκείνου παραχθέντας καὶ κακουργίαις παθεῖν τι τῶν ἀνηκέστων. Εἶναι γὰρ οὐ μικρὸν τὸν κίνδυνον οὐδ' ἐπὶ μικροῖς, ἀλλ' εἰς ψυχὴν ἄγοντα τὴν ζημίαν, οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸν τοῦ καθήκοντος ἀμελήσειν, ἀλλὰ συλλήψεσθαι πάσῃ δυνάμει, θαρρεῖν δὲ ἐπείθοιντο καὶ κρείττους αὐτοὺς φανεῖσθαι τοῦ πειρασμοῦ. Καὶ γὰρ ἤδει σαφῶς τίς ὁ μόνος ἐξαρκέσων ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, εἰ καὶ τῆς ἐκείνων συνεργίας τῷ μετρίῳ τοῦ φρονήματος ἔφασκε δεῖσθαι, εὐγνωμονεστέρους ποιῶν ἐκείνους καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγειν διδάσκων ἐν πειρασμοῖς καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν ἀπεκδέχεσθαι. Ὀλίγον τὸ μεταξὺ καὶ ὁ Λατῖνος τὸν τῶν ἱερωμένων σύλλογον συναθροίσας, τῆς πίστεως εὐθύνας ἀπῄτει καὶ τὴν αὐτοῦ δεῖν ἔφασκεν ἀσπάζεσθαι κοινωνίαν, εἰ μὴ βούλοιντο κακῶν εἰς πεῖραν πολλῶν ἐλθόντες ἑαυτοὺς πολλὰ τῆς ἀβουλίας ὕστερον καταμέμψασθαι. Τί οὖν ἐκεῖνοι; Τὸν μέγαν μὲν τῆς προρρήσεως ἐξεπλήττοντο· καὶ γὰρ ἦν φανερῶς εἰς ἔργον ἐκβᾶσα, ἤδη δὲ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ἀσφαλεῖς ἔχοντες τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τὴν ἐκείνου καταφεύγουσι προστασίαν καὶ δέονται μὴ τὰ πρὸς Θεὸν αὐτοῖς μόνον γενέσθαι καὶ τὴν προσβολὴν ἀποκρούσασθαι ταῖς εὐχαῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπολογίαν αὐτοὺς ἀλεῖψαι καὶ οἷς τισι λόγοις χρώμενοι τὸν πειράζοντα νικήσουσιν ὑποθέσθαι, ὧν καὶ τυχόντες καὶ τοῖς ἐκείνου φραξάμενοι λόγοις καὶ εὐχαῖς ἀπαθεῖς κακῶν καὶ τῆς πείρας ὤφθησαν κρείττους, τὸν βιαζόμενον καταισχύναντες καὶ πολλὰ τῆς προπετείας ἑαυτὸν παρασκευάσαντες καταμέμφεσθαι. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον καὶ τῶν πολλῶν ἕν, ὧν ἐκεῖνος ἠξίωτο χαρισμάτων. Ἐπεὶ δὲ τὴν πικρὰν ἐκείνην βάσανον καὶ τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἡττωμένην μόνον, ἐφ' ἑτέροις δυσὶν ἔτεσι μετὰ πολλῆς μακροθυμίας διεκαρτέρησεν, ἐπὶ τρίτην αὖθις ἄγεται πεῖραν, ὥσπερ ὁ ἐμὸς πρότερον Ἰησοῦς τρὶς ἐπειράσθη κατὰ τὴν ἔρημον

ἀναχθείς, ὡς ἂν καὶ οὗτος ἐκείνῳ χρώμενος διδασκάλῳ, τρίτον νικήσας, νομίμως στεφανωθῇ, τὴν πίστιν τηρήσας καὶ τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνισμένος. Οὐ μὴν ὥσπερ πρότερον ὁ τύραννος ἐθάρρησεν ἀντιτάξασθαι φανερῶς, οὐδὲ παρρησίᾳ αὐτῷ τινος μεταδοῦναι καὶ καιροῦ πρὸς ἀπολογίαν· ᾔδει γὰρ οὐδ' ἀντιβλέψαι δυνησόμενος πρὸς ὀλίγον, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς τῷ δεσμωτηρίῳ γεγονὼς καὶ κελεύσας ἄχρις ὀσφύος τὸν ἅγιον ἀνιμήσασθαι, ἔτι τοῖς σχοινίοις ἠωρημένον μετὰ πολλῆς τῆς δεινότητος καὶ πικρίας, εἰ τῇ χρονίῳ αὖ γοῦν ἠρώτα κακοπαθείᾳ σωφρονισθείς, αἱροῖτο τὴν αὐτῶν ἀσπάσασθαι κοινωνίαν ἢ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένων εἰς τὸν λάκκον αὖθις ἀπορριφθῇ βιαίως τὴν ψυχὴν ἀπορρήξων. Ὁ δέ, καὶ γὰρ ἤδη τῇ πολλῇ κατείργαστο ταλαιπωρίᾳ πάσης αὐτῷ δυνάμεως ἀναλωθείσης καὶ μόνῳ τῷ ἀναπνεῖν πιστευόμενος ὅτι ζῇ, μόλις τὴν γλῶτταν ὑποκινήσας, εἰ τοῦ νῦν ἔχοντος, εἶπεν, ἑκατονταπλασίονι λάκκῳ με κατακλείσεις, τῆς ὀρθῆς πίστεως οὐκ ἂν ποτε μεταστήσαις, οὐδ' ἀντιπείσαις ἄλλο φρονεῖν παρὰ τὰ δεδογμένα κοινῇ ταῖς ἁγίαις τῶν πατέρων συνόδοις, οἷς ὥσπερ λογίοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχρηματισμένοις ἐμοί τε καὶ χριστιανῷ παντὶ προσέχειν ἀνάγκη. Ἔτι δὲ βουλομένου τὸν λόγον συναίρειν καὶ τελεωτέραν τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι ὁ τύραννος ὥσπερ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νενικημένος καὶ τὴν ἐκείνου μετάθεσιν ἀπογνοὺς ἐκέλευεν ἀπάγειν τὴν ἐπὶ θάνατον ἐπὶ τὸν λάκκον ἀπορρίψαντας αὖθις καὶ μηδ' ἧστινος οὖν προνοίας προσεπειπὼν ἀξιοῦν. Ἔρριπτο μὲν οὖν ἐπὶ τὸν λάκκον ὁ τῶν οὐρανῶν ἄξιος καὶ τῶν ἀγγέλων συμπολίτης ἡμιθνὴς ἤδη καὶ τῷ πλείστῳ μέρει τοῦ σώματος ἐκδημήσας· καὶ γὰρ ἦν ἰδεῖν ἐκεῖνον δακρύων ἄξιον θέαμα, εἴ τις πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέποι καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός. Σάρκας μὲν γὰρ ἀφῄρητο πάσας, ὀστᾶ δὲ μόνον ἦν ἐνειρμένα νεύροις καὶ δέρματι συνεχόμενα καὶ τούτῳ μέλανι καὶ κατεσκληκότι, τρίχας δ' ἀπερρύηκε παντελῶς καὶ ὀφθαλμοῖς ἐγνωρίζετο μόνοις ἄνθρωπος εἶναι, ἀλλὰ μὴ φάσμα τι ξένον καὶ φοβερὸν ἰδεῖν τε καὶ προστυχεῖν. Οὕτω δὲ τὰ τελευταῖα πνέων εἰς τὸν λάκκον ἀπορριφθείς, ἄλλως τε δὲ καὶ προνοίας ἔρημος παντελῶς οὐ διήρκεσεν ἐπὶ πλεῖστον, ἀλλὰ πρὸς ὃν ἐπόθει Θεὸν μετέστη τῶν πολλῶν ἀγώνων τε καὶ καμάτων φιλοτίμους καὶ θαυμασίας ἀποληψόμενος ἀμοιβάς. Ἄδηλον δ' εἰ μὴ καὶ παρὰ Λατίνων βιαιότερον ἀνῃρέθη· καὶ τοῦτο γὰρ ἔχει λόγος οὐδενός τινος τὸν τρόπον ἐγνωκότος τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ἐπεὶ μηδὲ τῶν γνωρίμων ἢ τῶν οἰκείων ἡ πρὸς ἐκεῖνον εἴσοδος συνεχωρεῖτό τινι πλὴν ὅτι τοῦτο πᾶσι γνώριμον καὶ σαφὲς ὡς μαρτυρίου δρόμον ἀνύσας καὶ στερρῶς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἠγωνισμένος μαρτυρικῷ καὶ τέλει κατέλυσε τὴν ζωήν. Μετὰ μέντοι τὴν τελευτὴν ἀναχθεὶς τοῦ λάκκου πρὸς τῶν ἀνῃρηκότων αὐτὸν ἀτίμως τὸ τοῦ παντὸς ἄξιον ὑπὸ ψάμμον τινὰ κατεκρύφθη σῶμα, τὸ καὶ ἀγγέλοις αἰδέσιμον ἀναιδῶς τε καὶ ἀπανθρώπως ἢ τό γε ἀληθέστερον ἀσεβῶς εἰπεῖν περιυβρισθέν. Οὐ γὰρ συνεχωρήθη τοῖς ὀρθοδόξοις ἡ ἐκείνου ταφὴ τὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἔλεγχον μηχανωμένων τῶν ἀνῃρηκότων διαδι-

δράσκειν. Ἤδεσαν γὰρ ὡς μάρτυρά τε τιμηθησόμενον καὶ πολλῆς δορυφορίας ἀπολαύσοντα καὶ τιμῆς. Τίσιν οὖν ἄν τις χρησάμενος λόγοις ἢ ποίων ἐγκωμίων ὑπερβολῇ τῆς ἀξίας οὐκ ἂν δόξειεν ἀπολείπεσθαι μηδὲ πλέον εἶναι τοῦ προσληφθέντος τὸ παρεθέν; Εἵλετο μὲν γὰρ ἐκ βρέφους τὴν ἀρετὴν καὶ πολλοῖς ἐνίδρωσε πόνοις ἀσκητικοῖς καὶ πᾶν μὲν τῆς ψυχῆς ἐξώρισε πάθος, οὐκ ἐπί τινα χρόνον οὐδ' ἀνακωχὴν διδοὺς τῷ πρὸς τὴν κακίαν πολέμῳ, ἀλλὰ διὰ βίου παντός, ἴσος ἑαυτῷ καὶ ὅμοιος ἀναφανεὶς καὶ ὥς περ ἁρμονίαν τινὰ καὶ τάξιν ἄλυτον ἐν παντὶ χρόνῳ διατηρήσας, πᾶν δ' ἀρετῆς ἐξήσκησεν εἶδος ὥσπερ εἰκόνα τινὰ παντὸς καλοῦ καὶ ἀρχέτυπον εἰς κάλλος ἑαυτὸν ἀποξέσας. Οὕτω δὲ καλῶς τὴν πρᾶξιν ἐκμελετήσας ἐπέβη τῆς θεωρίας καὶ τὰ τῆς θεολογίας ἀσφαλῶς ἠρεύνησε βάθη, ἐξ ἧς ἀκριβὴς ὀρθῶν δογμάτων διδάσκαλος ἀπεδείχθη, οὐ κηρύξας μόνον καὶ παρρησιασάμενος, τοῦ καιροῦ καλοῦντος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἑλόμενος ἀποθανεῖν, ὥστ' αὐτὸν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ πάσῃ καλῶν ἰδέᾳ κατασεμνύνειν, ἀσκητικῶς μὲν τὴν σάρκα καταπαλαίσαντα καὶ φιλόσοφον ἔργοις ἀποδειχθέντα, διδασκαλικοῖς δὲ χαρίσμασι κοσμηθέντα καὶ τὸ τοῦ Κυρίου ποίμνιον ἐπιστημόνως καὶ ὡς ἐκείνῳ φίλον τῆς εὐσεβείας ἐκθρέψαντα τῇ νομῇ καὶ τελευταῖον ἀθλητικοῖς ἀγωνίσμασιν ἐγκαρτερήσαντα μέχρι θανάτου καὶ τοὺς στεφάνους τῆς νίκης ἀπειληφότα καὶ φιλοτίμων βραβείων παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ καὶ ἀγωνοθέτου τετυχηκότα. Τοιγαροῦν οὐδ' εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἐθέλοιμεν παραβάλλειν, δικαίως τις ἂν ἡμῖν ἐπισκήψαι ὡς τοῦ δέοντος ἔξω πίπτουσι· πρὸς ἐκείνους καὶ γὰρ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἅμιλλαν ἐνεστήσατο μηδενὸς ἐκείνων, ἐν οἷς εὐδοκίμουν, σπουδάσας ἀπολειφθῆναι. Ὀλίγα δ' ὅμως ἐκλεξάμενοι τῶν ἐκείνου καὶ τῶν ἀρχαίων τοῖς κατορθώμασι παραθέντες ἐκ τῶν διδασκάλων τὸν μαθητὴν γνώριμον καταστήσομεν.

Οἱ ἐν Βαβυλῶνι παῖδες λατρεῦσαι τῇ τοῦ τυράννου μὴ πεισθέντες εἰκόνι, παρεδόθησαν τῷ πυρὶ καὶ πλὴν τῶν δεσμῶν ἄθηκτοι διεσώθησαν καθάπαξ ἐν τῇ φλογὶ καὶ οὗτος, ἵνα μὴ τὴν εἰκόνα τῆς εὐσεβείας παραχαράξας ἄλλο τι σέβοιτο μᾶλλον ἢ Θεὸν τὸ τοῦ τυράννου πρόσταγμα καταπτήξας τῇ φλογὶ τῶν πειρασμῶν παρεδόθη, ὑφ' ὧν τοῦ σώματος ἀπολυθεὶς τῶν δεσμῶν ἄθικτος καὶ ἀκέραιος τοῖς ἀγγέλων τάγμασιν ἠριθμήθη τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀκαταπαύστως Θεῷ προσάγων.

Δανιὴλ ἐνεβλήθη λάκκῳ λεόντων καὶ τῶν θηρίων ἤμβλυνε τῇ κατ' αὐτὸν χάριτι τὰς ὁρμὰς ἀπαθὴς κακῶν διαμείνας καὶ τροφὰς ἐδέξατο πεμφθείσας ἐκ Θεοῦ, προφήτου χειρί. Ἀλλὰ καὶ οὗτος λάκκῳ πολλαπλασίονα χρόνον ἐκαρτέρησε καὶ τὰς ὁρμὰς τοῦ νοητοῦ λέοντος οὐκ ἀπήμβλυνε μόνον, ἀπράκτους ἀποδείξας πάσας καὶ μάτην ἐσπουδασμένας, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἐνέκρωσε τοὐναντίον ἅπαν ἐκ τῶν ἔργων δείξας ἐκβεβηκός· τῷ μὲν γὰρ δι' ἐκείνου τοὺς ἄλλους ὑπαχθῆναι τῇ πλάνῃ σπουδὴ πολλή, ὁ δ' ἐξ ὧν ἀνδρείως ἀντικατέστη πρὸς πάντα κίνδυνον, πάντας ὥπλισε πρὸς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας διωγμοὺς καὶ κινδύ-

νους. Εἰ δὲ μὴ δι' ἀγγέλου τροφὴν ἐδέξατο σωματικήν, ἀλλὰ τοῖς Θεοῦ λόγοις ἐνετρύφα πᾶσαν ἡμέραν, οἵ τοὺς ἀξίους τῆς αἰσθητῆς τροφῆς μᾶλλον ἴσασι τρέφειν, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς αὐτὸς ἐν οἷς ἐπειράζετο οὐκ ἐπ' ἄρτῳ ζήσεσθαι μόνον ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι Θεοῦ πρὸς τὸν πειραστὴν ἀπεφήνατο. Εἰ δὴ μὴ παντάπασιν ἄδηλα κατελείφθη τὰ πρὸς ἐκεῖνον ὑπὸ Θεοῦ πεπραγμένα κατὰ τὸν λάκκον, τάχ' ἂν οὐδὲ ταύτης οἱ περὶ ἐκείνου λόγοι τῆς φιλοτιμίας ἀπεστερήθησαν· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἤρκεσε χρόνον ἀσιτίᾳ μακρᾷ παλαίων, εἰμὴ νοητὴν ἢ καὶ αἰσθητὴν ἐξ οὐρανοῦ δεχόμενος ἦν τροφήν. Ἱερεμίας ἐνεβλήθη λάκκῳ βορβόρου, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον, τούτῳ δ' εἰμὴ ὁμοίως ὁ λάκκος δυσώδης ἦν, ἀλλὰ τῇ παρατάσει τοῦ χρόνου τὴν τοῦ βορβόρου δυσωδίαν τίς πειραθεὶς οὐχ ἧττον εὑρήσει πρὸς κακοπάθειαν, Ἰὼβ ἐπὶ καρτερίᾳ παρὰ πάντων ὑμνεῖται ὅτι, καίτοι δίκαιος εἶναι μεμαρτυρημένος ὑπὸ Θεοῦ, ὅμως ὑπὸ τοῦ πειράζοντος αἰτηθεὶς πολλοῖς κακοῖς ἐνεβλήθη, ἵνα δίκαιος μᾶλλον ἀναφανῇ καὶ τραυματίας ὅλος καὶ γυμνὸς μετὰ τοῦ πλούτου τὴν ἀφαίρεσιν καὶ τῶν παίδων τὴν ἀποβολὴν καὶ παραμυθίας τινὸς χωρὶς καθήμενος ἐπὶ κοπρίας οὐδὲν ἀγενὲς πρὸς τὸν Θεὸν ἐνενόησεν ἢ ἐφθέγξατο, ἀλλ' εὐγνωμόνως καὶ μακροθύμως ἤνεγκε τὰς πληγὰς καὶ πρὸς τῶν φίλων ἀντέσχε τὰς παροινίας κακῶς παραμυθουμένων καὶ τῶν σωματικῶν πικροτέρας ἐπαγόντων τῇ τοῦ δικαίου ψυχῇ πληγάς. Ἀλλὰ καὶ οὗτος παρὰ πάντα μεμαρτύρηται τὸν βίον ἄμεμπος εἶναι καὶ πλούσιος ἐπ' ἐργασίᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ πειράζοντος ὥσπερ ἐκεῖνος ἐξαιτηθεὶς ἀνηκέστοις κακοῖς καὶ πειρασμοῖς ἐνεβλήθη, ἀλλ' ἐν πᾶσι τούτοις οὐδὲν πρὸς Θεὸν ἡμαρτηκὼς οὐδὲ τοῖς χείλεσι γοῦν εὑρέθη. Τοὐναντίον μὲν οὖν αὐτός τε δόξαν ἦν Θεῷ προσάγων διὰ παντός, ἐφ' οἷς ἠξίωτο πάσχειν ὑπὲρ ἐκείνου καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς εὐφημίαν ἐξεκαλεῖτο, ἐφ' οἷς ἐκεῖνον ἑώρων τῆς εὐσεβείας ὑπεραθλοῦντα. Εἰ δὲ μὴ φίλους εἶχε τοὺς ὀνειδίζοντας καὶ τὴν παροῦσαν κάκωσιν ἔκτισιν προτέρων λογιζομένους ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἡ τῶν οἰκείων ἀποστέρησις πάντων καὶ φίλων καὶ τῶν γνωρίμων οὐκ ἐλάττους τούτου τῇ ψυχῇ τὰς ἀλγηδόνας ἐμποιεῖν δικαίως ἂν νομισθείη. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοῖς μετὰ τὴν χάριν ἐπ' εὐσεβείᾳ γενομένοις γνωρίμοις τὰ ἐκείνου παρεξετάζειν, τῶν Χριστοῦ μὲν μαθητῶν φανεῖται τὸν ζῆλον ἐνδεδειγμένος καὶ τὴν πρὸς τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα σπουδήν τε καὶ προθυμίαν, ποιμένων δὲ καὶ διδασκάλων τὴν ἐν τοῖς δόγμασιν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ποιμνίου μεμυημένος, ὁσίων τὴν ἀκτησίαν καὶ τὸ ἐν προσευχαῖς οἷον ἄϋλον καὶ ἀσώματον, μαρτύρων δὲ τῆς καρτερίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς τυράννους παρρησίας οὐδὲν ἀπολελειμμένος· ἐξ ὧν καὶ τῶν αὐτῶν αὐτοῖς βραβείων ἔτυχε καὶ στεφάνων μέχρι θανάτου τῇ καλῇ τῆς πίστεως ἐγκαρτερήσας ὁμολογίᾳ. Τούτοις σου τοῖς ἐγκωμίοις καὶ ἡμεῖς ἐγκαλλωπιζόμεθα, ποιμένων ἄριστε καὶ διδασκάλων, καί τι νομίζομεν παραπολαύειν τῆς εὐφημίας τῷ τηλικαῦτα περὶ σοῦ τοῖς ἄλλοις ἔχειν ἐκδιηγεῖσθαι, ὃς καὶ ζῶν ἡμᾶς ἐν τοῖς πρώτοις ἦγες τῶν φιλουμένων καὶ κοινωνοὺς ἐν οἷς ἐξῆν ἕπεσθαι παραλαμβάνειν οὐκ ἀπηξίους, εἰ δὲ καὶ μεταστάντας ταῖς σεαυτοῦ σκηναῖς δέξαιο τῷ μεγάλῳ τοῦ Χριστοῦ βήματι παραστήσας ἀκατακρίτους σὸν ἔργον καὶ τῆς σῆς παρρησίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς φιλοῦντας κηδεμονίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

Τὸ ἁγιολογικὸν πεδίον εἶναι μέγα καὶ ἀπέραντον καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεξερεύνητον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν. Αἱ πολύτιμοι καὶ θαυμασμοῦ ἄξιαι τῶν Βολλανδιστῶν πατέρων ἐργασίαι, αἵτινες ἐγνώρισαν ἡμῖν τὸν ἁγιολογικὸν πλοῦτον, εἰσέτι δὲν ἔληξαν. Εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως κεῖνται ἀκόμη πολλὰ μνημεῖα ἄγνωστα, τὰ ὁποῖα βαθμηδὸν βλέπουσι τὸ φῶς. Οἱ ξένοι σοφοὶ ἐργάζονται μετὰ ζήλου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διὰ νὰ μάθωμεν ἡμεῖς δι' αὐτῶν τὴν ἁγιότητα τοῦ βίου καὶ τὰς πράξεις τῶν πατέρων μας. Ἀλλ' ἂν δὲν ἠξιώθημεν ἡμεῖς αὐτοὶ πρῶτοι νὰ καταστήσωμεν γνωστοὺς εἰς τὸν κόσμον τοὺς πνευματικούς μας θησαυρούς, ἂς μὴ παραλείψωμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν αὐτοὺς εἰς τὸν πνευματικὸν ἡμῶν βίον. Ἡ ὠφέλεια θὰ εἶναι μεγάλη ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἠθικῆς, ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς. Εἰς τὰ ἁγιολογικὰ μνημεῖα, τὰ πεζὰ καὶ τὰ ἔμμετρα, περικλείεται ὁλόκληρος βίος ψυχικὸς καὶ ἠθικός, αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις γενεῶν ὁλοκλήρων. Τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ τὸν ἄξονα περὶ τὸν ὁποῖον στρέφεται ὁ ἀρχαῖος βίος τῶν πατέρων ἡμῶν καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐκφάνσεις. Καὶ ὁ βίος οὗτος ὁ πολύστροφος καὶ πολυποίκιλος τότε μόνον θὰ γίνῃ γνωστὸς καὶ κατάδηλος, ὁπόταν ἑκάστη κατὰ τόπους ἐκκλησία θελήσῃ νὰ ἐξερευνήσῃ καὶ εὕρῃ τοὺς ἐν τῷ θέματι αὐτῆς βιώσαντας καὶ τελειωθέντας ἁγίους. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποβλέπουσιν αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἐργασίαι ἡμῶν καὶ ἐξακολουθοῦσι μεθ' ὑπομονῆς εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἀπαιτουμένου ὑλικοῦ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἱεροῦ ἔργου. Τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν, πολυσύνθετον καὶ δυσχερέστατον, κατατείνει εἰς ἕνα τελικὸν σκοπόν, εἰς τὴν κωδικοποίησιν τοῦ μεγάλου ἁγιολογικοῦ ἀρχείου, τοῦ μερικοῦ, τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦ γενικοῦ τῆς ὅλης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Καὶ προκαταρκτικῶς μὲν διὰ τῆς δημοσιεύσεως τριῶν ἁγιορειτικῶν καταλόγων, Βατοπεδίου, Λαύρας καὶ Καυσοκαλυβίων, ἐγένοντο γνωστὰ τὰ ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀποκείμενα ἄγνωστα, διὰ παραρτήματος δὲ εἰδικοῦ τῶν δύο μεγάλων Βιβλιοθηκῶν Λαύρας καὶ Βατοπεδίου διεχωρίσθησαν τὰ ἁγιολογικὰ μνημεῖα, ἤτοι οἱ βίοι τῶν ἁγίων, τὰ μαρτύρια, τὰ θαύματα, τὰ εἰς αὐτοὺς ἐγκώμια καὶ οἱ λόγοι καὶ εἴ τι σχέσιν ἔχει μὲ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν αὐτῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἀπαραίτητος καὶ ἀναπόφευκτος, ἐδικαίωσε δὲ πλήρως τὰς ἐλπίδας μου, διότι

ἐκ τοῦ σκότους προῆλθον εἰς φῶς σπουδαιότατα ἁγιολογικὰ μνημεῖα ἀγνοούμενα καὶ ἐπιζητούμενα. Ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα κενὰ διὰ τῆς εὑρέσεως τῶν νέων βίων τῶν ἁγίων δὲν συνεπληροῦντο. Οἱ βιογραφούμενοι ἅγιοι εἶναι ὡρισμένοι καὶ μεμετρημένοι, οἱ μεγάλοι καὶ ἐξέχοντες, τὰ νέφη τῶν λοιπῶν μαρτύρων, ἁγίων, ὁμολογητῶν καὶ ὁσίων παρέμενον σκοτεινά· ἐδέησε νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ ἡμῶν εἰς ἄλλον παράλληλον ἁγιολογικὸν κλάδον πρὸς θεραπείαν τῶν χασμάτων, εἰς τὴν ἱερὰν ποίησιν, ἥτις θὰ ἐχορήγει ὅλα τὰ στοιχεῖα πρὸς συγκρότησιν τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας ἑκάστου ἁγίου. Καὶ συνελέγη μὲν οὕτω κολοσσιαῖον ποιητικὸν ὑλικὸν προωρισμένον νὰ πληρώσῃ πολλὰ ἐνυπάρχοντα κενά, τὸ ὁποῖον καὶ ἤρξατο ἤδη ἐκδιδόμενον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἔλυε πλήρως τὸ ζήτημα. Καὶ ἐστράφην ἀλλαχοῦ, εἰς τὰ σύντομα τῶν ἁγίων ὑπομνήματα, εἰς τὰ λεγόμενα Συναξάρια, ἀλλ' εὑρέθην ἐντὸς χάους σκοτεινοῦ καὶ ἀδιεξόδου, ὅπου ὠργίασεν ἡ φαντασία καὶ κατεκάλυψε τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτὸς αἱ ὁποῖαι θὰ ὡδήγουν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Αἱ γενόμεναι τῶν Συναξαριστῶν ἐκδόσεις, Μαργουνίου, Νικοδήμου καὶ Delehaye δὲν ἔλυον τὸ δυσχερὲς πρόβλημα, ἐπὶ περιωρισμένου ἀριθμοῦ Κωδίκων στηριζόμεναι· ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθῶσι πολλοὶ Κώδικες καὶ εὑρεθῶσι νέοι βίοι πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Ἡ πληρεστέρα καὶ καλλιτέρα τῶν Συναξαρίων ἔκδοσις τοῦ πατρὸς Delehaye [1] περιωρίσθη εἰς τὴν ἀκριβῆ μόνον τοῦ κειμένου παράστασιν ἄνευ ἄλλης πραγματικῆς κριτικῆς ἐργασίας. Παράδειγμα. Κατὰ τὴν ιζ' Μαΐου ἀναγράφεται ἡ μνήμη «Ἀνδρονίκου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἰουνίας». Ὁ Delehaye δὲν διέκρινεν ὅτι ὁ Ἰουνίας εἶναι ἀρσενικὸν ὄνομα καὶ οὐχὶ θηλυκόν, ἐνῷ ὁ Συναξαριστὴς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐβασίσθη τῷ παρεῖχε νύξεις νὰ κατανοήσῃ ὅτι περὶ ἀνδρὸς πρόκειται καὶ οὐχὶ περὶ γυναικός, ἐν οἷς λέγει· «οὗτος ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς καὶ ἀπόστολος... τὴν πλάνην ἐκ βάθρων ἀνέσπασε τὸν Χριστὸν κηρύττων συνεπομένην ἔχων καὶ τὴν ὑπερθαύμαστον Ἰουνίαν τῷ κόσμῳ ἤδη νεκρωθέντα καὶ τῷ Χριστῷ μόνῳ ζῶντα»! ὁμοίως καὶ ὁ Νικόδημος καὶ ὁ Κουτλουμουσιανὸς ἐν τοῖς Μηναίοις, ἐνῷ εἰς τοὺς Κώδικας ὡς εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 53 τῶν Βλατέων καὶ ἄλλους εὕρηται ἡ ὀρθὴ γραφὴ «συνεπόμενον ἔχων καὶ τὸν ὑπερθαύμαστον Ἰουνίαν τῷ κόσμῳ ἤδη νεκρωθέντα καὶ τῷ Χριστῷ μόνῳ ζῶντα», ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ τὸ τοῦ Χριστοφόρου τοῦ Μυτιληναίου δίστιχον:

Ἰουνίας [2] *τέθνηκεν μηνὶ Μαΐῳ*
ὃς πρῶτός ἐστιν εἰσιὼν Ἰουνίου.

Τὰ γραμματικὰ λάθη τὰ διαστρέφοντα καὶ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ἱστορίαν εἶναι πολλά, τὰ δὲ ἱστορικὰ ἔτι περισσοτέρων θρήνων ἄξια. Καὶ ἐπὶ τῆς ἱστο-

[1] Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae Bruxellis 1902.

[2] Ἡ γραφὴ «Ἰουνίας τέθνηκεν» κατὰ τὸν Παρισινὸν Κώδ. 1578· εἰς τὰ ἔντυπα ὡς θηλυκὸν «Ἰουνία τέθνηκεν».

ρικῆς πλάνης ἐστηρίχθη καὶ ἡ ὑμνογραφία ἐξυμνήσασα φανταστικὰ κατορθώματα ἁγίων, ἀλλὰ καὶ προσώπων μὴ ὑπαρξάντων. Ὁ Μόδεστος ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐπὶ παραδείγματι, ἐξυμνεῖται ὡς ἱερομάρτυς ἀθλήσας ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μαξιμιανοῦ! (286 - 305), ἐν ᾧ ἡ ἱστορία ἕνα ἡμῖν παρέδωκεν Ἱεροσολύμων Μόδεστον, τὸν ἐπιτροπικῶς τὸν θρόνον πρῶτον διευθύναντα τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ πατριάρχου Ζαχαρίου ἐν Περσίᾳ καὶ μετ᾽ αὐτὸν καταλαβόντα τὸν θρόνον (632 - 634), τὸν γνωστὸν ἀνακαινιστὴν τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων. Καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν Κανονάριον τὸ ἀναγράφον τὰς μνήμας τῶν ἁγίων τῆς ἁγίας πόλεως τούτου καὶ μόνου τὴν μνήμην ἀναφέρει τρίς, τὴν 17 Δεκεμβρίου, τὴν 19 Μαρτίου καὶ τῇ Παρασκευῇ πρὸ τῶν Βαΐων μετὰ τῆς προσθήκης πάντοτε «τοῦ ἀνακαινίσαντος τὴν Σιὼν μετὰ τὴν πυρπόλησιν» (σ. 120) ἢ «τοῦ ἀνακαινίσαντος τὴν Ἱερουσαλήμ»· περὶ ἄλλου Μοδέστου, ὡς εἰκάζει ὁ Νικόδημος, πατριάρχου χρηματίσαντος Ἱεροσολύμων οὐδεὶς ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος. Ἡ ἐκκλησία τιμῶσα τοὺς ὑπὲρ τῶν ἁγίων προσκυνημάτων ἀγῶνας τοῦ ἱεροῦ Μοδέστου ἔταξεν αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων, διότι ὄντως τὸ ὑπ᾽ αὐτοῦ συντελεσθὲν ἔργον τῆς ἀναστηλώσεως καὶ ἀνακαινίσεως τῶν πυρποληθέντων καὶ καταστραφέντων ἱερῶν τόπων τῇ βοηθείᾳ παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος καὶ ἰδιαίτατα τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, ὑπῆρξε μέγα, θαυμαστὸν καὶ ἅγιον. Πρὸς θεραπείαν τῶν τοιούτων τερατολογιῶν προέβην εἰς τὴν σύνταξιν ἁγιολογικοῦ Λεξικοῦ, ἐν ᾧ κατὰ σειρὰν ἀλφαβητικὴν ἐρευνᾶται ἐπὶ ἱστορικῆς βάσεως, ὅπου εἶναι δυνατόν, ὁ βίος ἑκάστου ἁγίου, ἵνα ἀκόπως ἑκάστη ἐκκλησία ἐπανεύρῃ τοὺς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ζήσαντας καὶ τελειωθέντας ἁγίους, οἵτινες διεσκορπισμένοι ὄντες εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν βιβλία παραμένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄγνωστοι. Μόνον διὰ τοιαύτης συστηματικῆς ἐργασίας δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ καταλόγου τῶν ἁγίων μας, οἵτινες ὡς γνωστὸν μνημονεύονται δὶς καὶ τρὶς ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἄλλοι ἀντ᾽ ἄλλων ἐκλαμβανόμενοι. Καὶ ἡ τοιαύτη ἀκαταστασία προῆλθεν εἴτε διότι δὶς ἑώρταζεν ἡ ἐκκλησία τὴν μνήμην ἁγίων τινῶν δι᾽ εὐλόγους λόγους (ἀνακομιδῆς λειψάνων ἢ μνήμης θανάτου), ἀλλὰ κυρίως, διότι ἑκάστη ἐκκλησία ἐλευθέρως, ἄνευ σκανδαλισμοῦ τινος, ἢ διαμαρτυρίας, ἑώρταζε τὴν μνήμην τοπικοῦ ἁγίου, ὁπόταν ἤθελε καὶ ἐθεώρει ἁρμοδιώτερον. Καὶ οὕτως ἔχομεν τὸ παράδοξον φαινόμενον εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων, ἄλλως εἰς ἑκάστην ἐκκλησίαν διατυπούμενον. Καὶ διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς τὸν Ἱεροσολύμων Μόδεστον, ἀναφέρω ὅτι εἰς μὲν τὴν ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων ἡ τούτου μνήμη ἑορτάζεται, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, τὴν 17 Δεκεμβρίου καὶ τὴν 29 Μαρτίου καὶ τὴν Παρασκευὴν τῶν Βαΐων ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, εἰς ἄλλας δὲ ἐκκλησίας ἑωρτάζετο τὴν 18 Ἰανουαρίου, τὴν 19 Ὀκτωβρίου καὶ τὴν 16 Δεκεμβρίου· τὸ τοιοῦτον παρατηρεῖται εἰς πάσας σχεδὸν τὰς μνήμας τῶν ἁγίων· ὡρισμένων καὶ μεμετρημένων ἁγίων ἡ μνήμη εἶναι σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητος· οἱ λοιποί, ὡς μαρτυρεῖ ἡ πληθὺς τῶν Κωδίκων, μετακινοῦνται καὶ ἑορτάζονται κατὰ βούλησιν καὶ ἁρμοδιωτέραν ἐποχὴν καὶ τοπικὴν ἀνάγκην. Οἱ κοπτόμενοι τοῦ παλαιοῦ ἡμερολογίου ὀπαδοί, καὶ δὴ οἱ ἁγιορεῖται, ἐὰν ἐφυλλομέτρουν τὰ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας αὐτῶν χειρόγραφα Συναξάρια θὰ ἐσιώπων βεβαιούμενοι ὅτι ἡ ἐκκλησία ἡμερολόγιον σταθερὸν καὶ ἀμετακίνητον διὰ τὰς μνήμας τῶν ἁγίων δὲν εἶχεν. Ὁ Νικόδημος εἰς ἑκάστην σελίδα τοῦ Συναξαριστοῦ του ἐπαναλαμβάνει «περιττὸν ἐδῶ νὰ γράφεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου διότι ἀναφέρεται εἰς τὴν τάδε τοῦ ἄλλου μηνός». τί σημαίνει τοῦτο; ὅτι εἰς τοὺς διαφόρους Συναξαριστὰς ἐν ἄλλαις ἡμέραις συνήντα τὰς μνήμας τῶν ἁγίων καὶ ἐθεώρει περιττὴν τὴν δὶς ἀναγραφὴν αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ μεθ᾽ ὅλα ταῦτα δὲν ἐξέφυγε τῆς τοιαύτης παγίδος· δὶς ἐπαναλαμβάνει ὑπὲρ ἑκατὸν μνήμας ἁγίων χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ [1]. Ἡ ἐκκαθάρισις ὅθεν ὅλων τούτων ἐπεβάλλετο διὰ τῆς μελέτης πολλῶν Κωδίκων καὶ διὰ τῆς ἐν εἰδικῷ ἔργῳ κατατάξεως αὐτῶν, ἵνα εὐκόλως καὶ ἀσφαλῶς ἑκάστη ἐκκλησία γνωρίσῃ τοὺς ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς τελειωθέντας ἐν δόξῃ καὶ μαρτυρήσαντας ἁγίους. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίσῃ ἡ ἐκκλησία τοὺς ἁγίους της· ὀφείλει, διὰ τῆς ἀναθέσεως εἰς κληρικοὺς λογίους, νὰ ἐξερευνήσῃ βαθύτερον τοὺς βίους τῶν ἁγίων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν πηγῶν διὰ τῆς περισυλλογῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὅλου τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἀφορῶντος ἕκαστον ἅγιον, βίου, μαρτυρίου, ἐγκωμίων, λόγων, ὕμνων, θαυμάτων κλπ. Ἡ ἐκκλησία λ. χ. τῆς Κύπρου ἡ πολλοὺς ἁγίους ἀναδείξασα δέον νὰ καταρτίσῃ τὸ ἁγιολογικόν της ἀρχεῖον εἰς τόσους τόμους, ὅσοι καὶ οἱ ἅγιοι αὐτῆς. Τὴν πρωτοβουλίαν πρὸς τοῦτο θὰ ἔχωσιν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προϊστάμενοι ἐπιφορτίζοντες τοὺς φιλοτίμους καὶ φιλοπόνους κληρικοὺς εἰς τὸν τοιοῦτον καταρτισμὸν διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συλλογῆς τοῦ τε γνωστοῦ καὶ ἀγνώστου ἁγιολογικοῦ ὑλικοῦ.

Εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἁγιολογικοῦ πλούτου τῶν νεωτέρων ἁγίων χρησιμωτάτη καὶ πολύτιμος εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ φιλοπονωτάτου καὶ μακαρίτου δυτικοῦ ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Louis Petit δημοσιεύσαντος τῷ 1926 ἐν Βρυξέλλαις Βιβλιογραφίαν τῶν Ἑλληνικῶν Ἀκολουθιῶν (Bibliographie des Acolouthies Grecques). Ἐπὶ τριακονταετίαν ὅλην ἐρευνῶν τὰς Βιβλιοθήκας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως κατέγραψεν ἐν ἰδίῳ συγγράμματι τοὺς τίτλους ὅσων Ἀκολουθιῶν ἠδυνήθη ν᾽ ἀνεύρῃ, καὶ χάρις εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπονίαν αὐτοῦ κατέχομεν σήμερον πλουσίαν ἁγιολογικὴν βιβλιογραφίαν, τῆς ὁποίας κενὰ ἱκανὰ συμπληροῖ ἡ παροῦσα μελέτη, περιλαμβάνουσα καὶ τὰ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ (1926) μέχρι σήμερον ἐμφανισθέντα εἰς τὸ φῶς.

[1] Τούτους ἀπαριθμῶ εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ Ἁγιολογικοῦ Λεξικοῦ.

Ἀγγελῆ νεομάρτυρος († 1813 — Δεκεμ. γ΄). Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Ἀγγελῆ ποιηθεῖσα παρὰ Νικηφόρου τοῦ Χίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 103 - 117. Κανόνες δύο ὁ αος εἰς ἦχον α΄ (Ὠδὴν ἐπινίκιον), ὁ βος εἰς ἦχον δ΄ (Θαλάσσης τὸ Ἐρυθραῖον) ἄνευ ἀκροστιχίδων. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 109 - 114) «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ καλλινίκου νεομάρτυρος Ἀγγελῆ τοῦ ἐν Χίῳ ἀθλήσαντος συγγραφὲν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου τοῦ Χίου». Ἀρχή: «Τοῦ νεομάρτυρος Ἀγγελῆ τὴν μνήμην σήμερον ἑορτάζομεν. χαρῆτε ὅλοι οἱ εὐλαβεῖς φιλομάρτυρες». ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας (σ. 116 - 117) Μεγαλυνάρια (4).

Ἀγγελῆ, Μανουήλ, Γεωργίου καὶ Νικολάου τῶν ἐν Ρεθύμνῃ τῆς Κρήτης μαρτυρησάντων (Ὀκτ. κη΄).

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν Στιχηρῶν μετὰ Δοξαστικοῦ τῶν Ἀποστίχων, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν μετὰ Δοξαστικοῦ τῶν Αἴνων. (ἄνευ Κανόνος).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 248 - 251).

1) *Ἁγίων διαφόρων*. Ἑορτολόγιον περιέχον τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τῶν κατ᾽ ἔτος ἑορταζομένων ἁγίων καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Τριῳδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, ἔτι τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Ὑπακοὰς τῆς Ὀκταήχου μετὰ τῶν Ἑωθινῶν καὶ Εὐλογηταρίων, τὸν πρῶτον παρακλητικὸν Κανόνα τῆς Θεοτόκου, τὸν ἐπὶ ἐξομολογήσει ἁμαρτωλοῦ, τὸν μικρὸν ἁγιασμὸν καὶ ἄλλα τινά· νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν. Ἑνετίησιν ͵ψξγ΄ 1763. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι.

(Βιβλ. Εὐαγγελ. Σχολῆς Σμύρνης Υ 6 23).

2) *Ἑορτολόγιον* περιέχον τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τῶν κατ᾽ ἔτος ἑορταζομένων ἁγίων καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Τριῳδίου καὶ Πεντηκοσταρίου. Ἔτι τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Ὑπακοὰς τῆς Ὀκτωήχου μετὰ τῶν Ἑωθινῶν καὶ Εὐλογηταρίων· τὸν Α΄ παρακλητικὸν Κανόνα τῆς Θεοτόκου, τὸν ἐπὶ ἐξομολογήσει ἁμαρτωλοῦ, τὸν μικρὸν ἁγιασμὸν καὶ ἄλλα τινά· νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν. Ἑνετίησιν ͵αψο. 1770. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι.

(Βιβλιοθ. μονῆς Δοχειαρίου),

3) *Ἑορτολόγιον* περιέχον τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τῶν κατ᾽ ἔτος ἑορταζομένων ἁγίων καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Τριῳδίου καὶ Πεντηκοσταρίου· καὶ τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Ὑπακοὰς τῆς Ὀκτωήχου, μετὰ τῶν Ἑωθινῶν καὶ Εὐλογηταρίων· τὸν Α΄ παρακλητικὸν Κανόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ἕτερον ἐπὶ ἐξομολογήσει ἁμαρτωλοῦ· τὸν μικρὸν ἁγιασμὸν καὶ ἄλλα τινά· νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν. Ἑνετίησιν ͵αψοε΄ 1775. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι.

(Βιβλ. μονῆς Χιλιανδαρίου).

4) *Ἑορτολόγιον* περιέχον τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τῶν κατ᾽ ἔτος ἑορταζομένων ἁγίων καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου ἔτι τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Ὑπακοὰς τῆς Ὀκταήχου μετὰ τῶν Ἑωθινῶν καὶ Εὐλογηταρίων, τὸν πρῶτον παρακλητικὸν Κανόνα τῆς Θεοτόκου, τὸν ἐπὶ ἐξομολογήσει ἁμαρτωλοῦ, τὸν μικρὸν ἁγιασμὸν καὶ ἄλλα τινά. νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν. Ἑνετίησιν, ͵αψξς΄ 1766. Παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίου τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

(Βιβλ. μονῆς Ξηροποτάμου).

5) *Ἑορτολόγιον* περιέχον τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τῶν κατ᾽ ἔτος ἑορταζομένων ἁγίων καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Τριῳδίου καὶ Πεντηκοσταρίου· ἔτι τὰ Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια καὶ Ὑπακοὰς τῆς Ὀκτωήχου μετὰ τῶν Ἑωθινῶν καὶ Εὐλογηταρίων, τὸν Α΄ παρακλητικὸν Κανόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ἕτερον ἐπὶ ἐξομολογήσει ἁμαρτωλοῦ καὶ ἄλλα τινά. νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν. αψϞδ΄ Ἑνετίησιν, 1794. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ ἐξ Ἰωαννίνων.

(Βιβλιοθ. Ἀθαν. Βερναρδάκη).

6) *Σπυρίδωνος Λαυριώτου ἰατροῦ* — Ἁγιορειτικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἅπαξ τοῦ μηνὸς *Ἄθως* περίοδος Β^Α παράρτημα Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μὴ περιεχόμενα ἐν τοῖς Ὡρολογίοις τοῖς ἐντύποις. τύποις Α.Ε.Ε. «Νέα ἑλληνικὴ Ἠὼς» (Ι. Χατζῆ Ἰωάννου) Κολοκυνθοῦς 2 Ἀθῆναι 1929.

Εἰς σχῆμα μέγα 8ον σ. 48. τὸ ἐξώφυλλον φέρει μεγάλην φωτοτυπικὴν εἰκόνα τῆς Μεγίστης Λαύρας· ἀντὶ προλόγου (ἐν σ. 1) γράμμα συστατήριον τῆς Ἱερᾶς ἐν ἁγίῳ Ὄρει Κοινότητος ὑπ᾽ ἀριθ. 410 Πρωτοκ. (22 Σεπτεμ. 1928) πρὸς ἁπάσας τὰς ἁγιορειτικὰς μονὰς πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐν λόγῳ περιοδικοῦ. ἐν σ. 3 - 48 τὰ Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου. Πολλὰ τῶν τοιούτων Κοντακίων καὶ Ἀπολυτικίων εἰσὶν ἐκδεδομένα ἔν τε τοῖς Μηναίοις, ὡς τὰ τῆς Ἰνδίκτου τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ϛ΄ καὶ τῶν ἁγίων τῆς Κρήτης ἐν τῇ Ἱερᾷ συνόψει τῇ ἐκδοθείσῃ ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης τῷ 1914 ὑπὸ Στυλ. Μ. Ἀλεξίου. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιέχει παλαιὰ καὶ νέα ποιήματα ἄνευ δηλώσεως τοῦ Κώδικος ἐξ ὧν ἐλήφθησαν.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

7) *Νέα πλήρης ἱερὰ Σύνοψις* προσευχῶν καὶ Ἀκολουθιῶν ἐκδιδομένη ἐγκρίσει τῆς ἱερᾶς ἐπαρχιακῆς συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκκλησίας. Τεῦχος Α΄ περιέχον τὰς Προσευχάς, τὰς Ἀκολουθίας κλπ. τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ κατ᾽ οἶκον καθ᾽ ἡμέραν ἀναγινωσκομένας, Μηνολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μετὰ τῶν Ἀκολουθιῶν τῶν ἐπισημοτέρων κατ᾽ ἔτος ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων, καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ ἑορταζομένων ἁγίων, καὶ πολλὰς καλλιτεχνικὰς εἰκόνας ὀρθοδόξου Βυζαντινοῦ τύπου. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῶν Καταστημάτων Στυλ. Μ. Ἀλεξίου 1914.

Εἰς σχῆμα 8ον σελ. 560. διῄρηται εἰς μέρη τρία, ὧν τὸ αον περιλαμβάνει τὰς κατ᾽ οἶκον προσευχάς, τὸ βον τὰς καθ᾽ ἡμέραν ἐκκλησιαστικὰς Ἀκολουθίας, καὶ τὸ γον Μηνολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ· ἐν ἀρχῇ πρόλογος τοῦ ἐκδότου καὶ μετ᾽ αὐτὸν γράμμα τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκκλησίας, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Κρήτης Εὐμε-

νίου (9 Αὐγ. 1913 ἐν Ἡρακλείῳ) δι' οὗ δηλοῦται τῷ ἐκδότῃ ἡ παμψηφεὶ ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων ἔγκρισις τῆς ἐκδόσεως. Ἡ ἔκδοσις ἐπιμεμελημένη καὶ καλλιτεχνικὴ κοσμουμένη δι' ὡραίων εἰκόνων πολλῶν ἁγίων, ἐν οἷς καὶ οἱ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκκλησίας. Ἐν ἀρχῇ εἰκὼν τῆς ἁγ. Τριάδος, ἐν σ. 22 εἰκὼν τοῦ προφήτου Δαυίδ, ἐν σ. 32 εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ἐν σ. 46 εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἐν σ. 154 ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, ἐν σ. 200 ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου, ἐν σ. 208 εἰκὼν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου σταυροῦ, ἐν σ. 216 εἰκὼν ἁγ. Εὐμενίου ἐπισκόπου Γορτύνης, ἐν σ. 254 εἰκὼν τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἐν σ. 260 εἰκὼν τοῦ μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ, ἐν σ. 270 τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, ἐν σ. 294 εἰκὼν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν σ. 308 εἰκὼν τῶν ἐν Κρήτῃ δέκα μαρτύρων, ἐν σ. 364 ἡ βάπτισις τοῦ Σωτῆρος, ἐν σ. 396 εἰκὼν τοῦ Προδρόμου, ἐν σ. 420 εἰκὼν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐν σ. 450 ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, ἐν σ. 460 εἰκὼν τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐν σ. 478 εἰκὼν Κυρίλλου ἐπισκόπου Κρήτης, ἐν σ. 494 εἰκὼν Πέτρου καὶ Παύλου, ἐν σ. 500 εἰκὼν Ἀνδρέου Κρήτης, ἐν σ. 522 εἰκὼν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐν σ. 530 εἰκὼν ἁγ. Μύρωνος ἐπισκόπου Κρήτης, ἐν σ. 536 ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἐν σ. 544 εἰκὼν ἀποστόλου Τίτου τοῦ πρώτου ἱεράρχου Κρήτης.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

8) *Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον* περιέχον μαρτύρια παλαιὰ καὶ νέα καὶ βίους ὁσίων ὡς καὶ ᾀσματικὰς Ἀκολουθίας εἰς διαφόρους νεομάρτυρας Χίους ἢ ἐν Χίῳ ἀθλήσαντας ὡς καὶ τὰ μάλα τιμωμένους ἐν Χίῳ. Ἐκδίδοται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιῶν Λειμωναρίων ἐν οἷς ἐμπεριέχονται ἅπαντα τὰ ἔργα Μακαρίου τοῦ Νοταρᾶ ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου, Ἀθανασίου τοῦ Παρίου τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου, καὶ Νικηφόρου τοῦ Χίου, ἱεροδιδασκάλου. Δαπάνῃ ἱερομονάχου Ἀμβροσίου Μιχάλου ἡγουμένου τῆς ἐν Χίῳ Ἱ. Μονῆς Μυρσινιδίου· ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χίου. Εἰς κοινὴν ἁπάντων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ὠφέλειαν. Ἐν Ἀθήναις τυπ. Α. Ε. Ε. Νέα Ἑλληνικὴ Ἠὼς (Ι. Χατζηιωάννου) Ἱπποκράτους 15^{B} 1930.

Εἰς σχῆμα 4 σ. 398. ἀφιεροῦται εἰς τὸν ἀοίδιμον ἀρχιμανδρίτην Χριστοφόρον Σερέμελην ἱδρυτὴν καὶ ἡγούμενον τῆς Ἱ. Μονῆς Μυρσινιδίου. ἐν σ. 4 ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς χριστιανοὺς Χίου τοῦ μητροπολίτου Χίου Ἱερωνύμου (11 Ἰαν. 1929) καὶ ἑτέρα ὁμοία τοῦ Καρδαμύλων Ἰωακεὶμ (17 Φεβρ. 1929)· ἐν σ. 5 φωτογραφικὸν ἀποτύπωμα τῆς μονῆς Μυρσινιδίου· ἐν σ. 6 ὁμοιότυπον τῆς σφραγίδος Νικηφόρου τοῦ Χίου· ἐν σ. 7 φωτογραφία παλαιᾶς θαυματουργοῦ εἰκόνος τῆς Παναγίας Μυρτιδιωτίσσης εὑρισκομένης ἐν τῇ μονῇ Μυρσινιδίου ἐν Χίῳ· ἐν σ. 8 ὁμοιότυπον τῆς γραφῆς Νικηφόρου τοῦ Χίου· ἐν σ. 9 πρόλογος τοῦ ἐκδότου Ἀμβροσίου καὶ ἕτερος (αὐτόθι) τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκδόσεως Κοραῆ Π. Παπαντωνάκι· περιέχει ἐν ὅλῳ 26 ἀκολουθίας εἰς ἁγίους ἐκ Χίου ἢ ἐν Χίῳ ἀθλήσαντας (σ. 11 - 326). Μετ' αὐτὰς ἐπισυνάπτεται παράρτημα (σ. 326 - 355) περιλαμβάνον 1) Λόγον Νικηφόρου τοῦ Χίου εἰς τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον (σ. 326 - 329). 2) Διήγησιν Ἀθανασίου τοῦ Παρίου περὶ θαύματος Παναγίας Τουρλωτῆς (σ. 330). 3) Διήγησιν Ἀθανασίου τοῦ Παρίου περὶ θαύματος Προδρόμου ἐν Ἀτσικῇ (σ. 331 - 332). 4) Διήγησιν Χριστοφόρου Σερέμελη περὶ θαυμάτων ἁγίου Παντελεήμονος καὶ ἁγίας Εἰρήνης (Καρυδιᾶς) (σ. 333 - 334). 5) Οἴκους κδ' εἰς τὴν ἁγίαν Ματρώνην ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Χίου (σ. 334 - 338). 6) Διήγησιν περὶ μοναχῆς τῆς μονῆς ἁγίας Ματρώνης Χαλάνδρων ὑπὸ Χριστ. Σερέμελη (σ. 339 - 341). 7) Ἐπιστολὴν ἁγίου Μακαρίου (σ. 341 - 345). 8) Λόγους ἀββᾶ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου (σ. 345 - 347). 9) Ἐκλογὴν ψυχωφελῶν διηγημάτων (σ. 348 - 355). Ἐν σ. 356 - 363 κατάλογος συνδρομητῶν. Ἐν σ. 363 - 367 παροραμάτων διόρθωσις καὶ ἐν τέλει πίναξ τῶν περιεχομένων (σ. 367).

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (Ἰαν. ιη').

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων· ἄνευ τοῦ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 405 - 409).

Αἰκατερίνης μεγαλομάρτυρος (Νοεμ. κε').

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, ἐξαποστειλαρίου καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων· ἄνευ τοῦ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 279 - 282).

Ἀναστασίου τοῦ θαυματουργοῦ (Σεπτ. ιζ').

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀναστασίου τοῦ θαυματουργοῦ οὗ μνήμη τελεῖται τῇ 17 Σεπτεμβρίου ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου). τύποις «Θεσσαλονίκης» 1915.
(Ἴδ. Κυπριακὰ Χρονικὰ ἔτ. Β' σ. 244).

1) *Ἀνδρέου ἀποστόλου.* Κανόνες παρακλητικοὶ καὶ χαιρετισμοὶ Ἀποστόλου τῇ εὐγενεῖ προσφορᾷ Ἀνδρέου μοναχοῦ Ἁγιογράφου. Πάτραι Νοέμβριος 1925. τυπογραφεῖον Δημ. Φραγκούλη - Πάτραι.

Εἰς σχῆμα 8^{ον} σελ. 16. ἄνευ προλόγου. Ἔκδοσις ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἑνώσεως Νέων Πατρῶν. Α' (σ. 1) Παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν τὸν πρωτόκλητον, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Δέξαι δέησιν Ἀνδρέα Ἀντωνίου μοναχοῦ». Προηγεῖται τοῦ Κανόνος Τροπάριον ἦχος δ'. τῇ Θεοτόκῳ. Ἀρχή: Τοῦ πρωτοκλήτου τῷ ναῷ νῦν προσδράμωμεν... Ἕπεται ὁ Κανὼν εἰς ἦχον πλ. δ'. Ὑγρὰν διοδεύσας. Ἀρχή: «Δεσμεῖν τε καὶ λύειν παρὰ Χριστοῦ. λαβὼν ἐξουσίαν ἁμαρτίας με τοῦ δεσμοῦ, λῦσον ὦ Ἀνδρέα θεηγόρε» ... Μετὰ τὸν Κανόνα Μεγαλυνάρια (6). Β' (σ. 6). Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὸν ἀπόστολον Ἀνδρέαν τὸν πρωτόκλητον, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Νόσων ῥῦσαί με καὶ πόνων ὦ Ἀνδρέα. ναὶ δή». Ἦχος πλ. δ' Ἁρματηλάτην. Ἀρχή: «Νενοσηκότα τὴν ψυχὴν καὶ σῶμά μου ἐξ ὑψωμάτων σοφὲ μάκαρ ἐπιβλέψας συμπαθῶς ἐπίσκεψαι»... Γ (σ. 10) Οἶκοι ΚΔ' κατ' ἀλφάβητον εἰς τὸν πρωτόκλητον Ἀνδρέαν: ἦχος πλ. δ' πρὸς τό: Ὑπερμάχῳ. Ἀρχή: «Τῷ πρωτοκλήτῳ μαθητῇ καὶ πρωτοκήρυκι τῆς μακαρίας καὶ λαμπρᾶς φωνῆς εὑρήκαμεν τὸν Μεσίαν Χριστὸν τὸν προαγγελθέντα».

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

2. *Ἀνδρέου ἀποστόλου.* Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν Δόξα καὶ νῦν εἰς τὸν ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ καὶ Θεοτοκίου, ἐξαποστειλαρίων (3) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ καὶ Θεοτοκίου (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 285 - 288).

Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου (Ἰουλ. δ').

Ἀκολουθία ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις (ἐλλείπει ὁ Κανών).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 500 - 503).

Ἄννης Θεοπρομήτορος. Παράκλησις τῆς ἁγίας Ἄννης. Κανὼν παρακλητικός τε καὶ ἱκετήριος, εἰς τὴν Πανένδοξον Θεομήτορα (;) Ἁγίαν Ἄνναν. ποίημα τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις Κυρίου Διονυσίου Ἁγιαρτεμίτου. Πρώτη ἔκδοσις ὑπὸ Χαραλάμπους μοναχοῦ ἐκ τῆς Καλύβης Κοίμησις τῆς Θεοτόκου Σκήτη τῆς ἁγίας Ἄννης (Ἅγιον Ὄρος). ἐν Θεσσαλονίκῃ τύποις Ν. Μιχαηλίδου καὶ Σια, Πλατεῖα Ἱπποδρομίου ἀριθ. 11. 1920.

Εἰς 8ον σχῆμα σ. 8. Περιέχει μόνον τὸν παρακλητικὸν Κανόνα (εἰς ἦχον πλ. δ'. Ὑγρὰν διοδεύσας) οὗτινος προηγοῦνται δύο παρακλητικὰ τροπάρια. Ἐν τέλει (σ. 8) δύο Μεγαλυνάρια καὶ τροπάρια ψαλλόμενα καθ' ὃν χρόνον ἀσπάζονται τὴν ἁγίαν εἰκόνα.

Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου (Ἰαν. ιζ΄).

Ἀκολουθία μετὰ τεσσάρων Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων. ἄνευ τοῦ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 401 - 405).

Ἀνωνύμων ἁγίων.

1) *Νέον ἀνθολόγιον* πληρέστατόν τε καὶ ἀκριβέστατον εἰς τὸ τὰς νυχθημέρους Κανονικὰς ὥρας τε καὶ δεήσεις ἀναγινώσκειν συντεθὲν καὶ συλλεγὲν κατὰ τὴν τάξιν τοῦ παλαιοῦ καὶ καθολικοῦ τυπικοῦ τῆς παραδόσεως τῶν ἁγίων πατέρων, τοῦ τε ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ Στουδίτου καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἁγίου Ὄρους, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μέρος τῆς παραδόσεως τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσὴφ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Κασούλων. Ἐτυπώθη ἐν Ρώμῃ ͵αφϞη΄. ἐκ τῆς Βατικανῆς τυπογραφίας.

Εὕρηται κατηριθμημένον μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 442 Suppl. Σχήματος 8ου σ. σνβ+ψλγ. Ἐν ἀρχῇ ἀφιέρωσις τοῦ ἐκδότου Ἀντωνίου Ἀρκουδίου ἀρχιπρεσβυτέρου Σωλέντου εἰς τὸν πάπαν Κλήμεντα τὸν Η'. μετὰ ταύτην σ. α—ριζ' τὸ ψαλτήριον ὁλόκληρον. σ. ριζ—ρνια' ὡρολόγιον. σ. ρνβ—ροη'. Ἀκολουθία τῆς ὅλης ἑβδομάδος. σ. ροθ' — σνβ. Παρακλητική. σ. σνγ' — τοθ' Πεντηκοστάριον. Εἶτα ἄρχεται νέα σελίδωσις. σ. α'—μδ' Ἀκολουθίαι τῶν ἀνωνύμων ἁγίων. σ. με' —ψλγ' Ἀκολουθία τῶν ιβ' μηνῶν. ἐν τέλει δύο σελίδες ἀνάριθμοι περιέχουσι τὰ ἐν τῇ βίβλῳ παροράματα.

2) *Ἀκολουθίαι τῶν ἀνωνύμων* ψαλλόμεναι εἰς ἕνα καὶ εἰς πολλοὺς κατὰ τάξιν ἁγίους. Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Μεταλήψεως καὶ αἱ θεῖαι λειτουργίαι τῶν ἐν ἁγίοις πατέρων ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ ἡ θεία λειτουργία τῶν προηγιασμένων. ἐν αἷς προσετέθη Ἀποστολοευαγγέλια τῶν Κυριακῶν μετὰ τὴν ἁγίαν Ν' μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου. ἐν ἔτει τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου κτίσεως ζσμς΄ καὶ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ͵αψλη΄ κατὰ μῆνα Ἀπρίλλιον.

3) *Ἀλεξάνδρου Καγγελαρίου,* Ἀκολουθίαι = Συλλογὴ διαφόρων Ἀκολουθιῶν καὶ εὐχῶν ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων τανῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα καὶ μεθ' ὅτι πλείστης ἐπιμελείας διορθωθεῖσα παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγγελαρίου ἥτις καὶ ἐπικέκληται τόμος δεύτερος. Ἑνετίῃσι. κατὰ τὸ ͵αψκη΄ ἔτει. παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Βαρβάρας μεγαλομάρτυρος (Δεκεμ. δ΄).

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ πέντε ἰδιομέλων εἰς τοὺς Αἴνους. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων. ἄνευ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 290 - 293).

Βασιλείου τοῦ Μεγάλου (Ἰαν. α΄).

Ἀκολουθία πλήρης ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 352 - 361).

Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (Ἰαν. λ΄).

Ἀκολουθία μετὰ τεσσάρων Στιχηρῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων. ἄνευ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 420 - 424).

Γαβριὴλ ἀρχαγγέλου καὶ διήγησις εἰς τὸ παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ θαῦμα ἐν τῷ Ἄξιον. Τῇ 11η Ἰουνίου μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ γεγονότος θαύματος παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐν τῷ «Ἄδειν», τῷ ὄντι πλησίον τῶν Καρυῶν.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 271 - 279. ἡ ὅλη ἀκολουθία ἀνωνύμως. ἀλλ' εἶναι ἔργον τοῦ ἁγιορείτου ἱεροδιακόνου Βενεδίκτου τοῦ ἐκ τοῦ Ρωσσικοῦ (+1840) ἐκδοθεῖσα τὸ α' ἐν Ἀθήναις τῷ 1854 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀκολουθία εἰς τὸ «Ἄξιόν ἐστιν». εἶτα καὶ πάλιν ἐν Ἀθήναις τῷ 1867 καὶ 1890. (ἴδ. L. Petit, Bibliographie des Acolouthies Grecques, Bruxelles 1926 σ. 151 - 52). ἐν σ. 276 - 277 ἡ διήγησις τοῦ θαύματος, οὗ ἡ ἀρχή: «Κατὰ τὴν Σκήτην τοῦ Πρωτάτου, τὴν εὑρισκομένην εἰς τὰς Καρυάς, ἐκεῖ πλησίον, ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, εἶναι λάκκος μεγάλος, ὅστις ἔχει κελλία διάφορα». ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας (σ. 279) Μεγαλυνάρια (5),

Γεωργίου μεγαλομάρτυρος (Ἀπριλ. κγ΄.)

Ἀκολουθία ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις, ἐξ ἧς ἐλλείπουσι τὰ Καθίσματα καὶ ὁ Κανών.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 461 - 464).

Γεωργίου τοῦ Χίου († 1807 — Νοεμ. κς΄.)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Χίου ποίημα Νικηφόρου τοῦ Χίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 87 - 96. Κανὼν εἷς (εἰς ἦχον α'. ᾠδὴν ἐπινίκιον. ἄνευ ἀκροστιχίδος). Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 91 - 94) «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Χιοπολίτου συγγραφὲν παρὰ Νικηφόρου τοῦ Χίου». ἀρχή: «οὗτος ὁ νέος ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ Γεώργιος ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῆς νήσου Χίου». ἐν τέλει (σ. 96) δύο Μεγαλυνάρια.

Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ (Νοεμ. ιζ΄).

Ἀκολουθία Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ.

Ποίημα Νικηφόρου τοῦ Βλεμμύδου. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Βαροκιανοῦ κώδ. 133 φ. 360 ὑπὸ τοῦ J. B. Bury ἐν Byz. Zeitschrift τ. VI (1897) σ. 531-537. Ἐν ἀρχῇ κάθισμα εἰς ἦχον α′ πρὸς τό: Τὸν τάφον σου Σωτήρ. ἀκολουθοῦσι τρία Στιχηρὰ πρὸς τό: Τῶν οὐρανίων ταγμάτων. «Ὡς Ἀβραὰμ καταλείψας πάτερ Γρηγόριε»... καὶ μετὰ ταῦτα κανών, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς «οἰκουρὸς ἄδει σὸς τὸν αἶνόν σοι πάτερ Ν»
τὸ δὲ τελευταῖον στοιχεῖον δηλοῖ ὅτι Νικηφόρου.

Ἦχος α′. Ὠδὴν ἐπινίκιον

«Ὁρμὴν ἐκ νεότητος | πρὸς πᾶσαν, πάτερ, | ἀρετὴν κτησάμενος | ἀσφαλῶς κατώρθωσας» ...

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (Ἰαν. κε′).

1) Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν εἰς τὸν ἑσπερινὸν καὶ Δοξαστικοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (3) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων· ἄνευ τοῦ κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 411-414).

2) Ἀκολουθία εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον.

Ποίημα Νικηφόρου τοῦ Βλεμμύδου. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Aug. Heisenberg μετὰ ἄλλων τοῦ Βλεμμύδου ἔργων «Curriculum vitae et carmina» ἐν Λειψίᾳ 1896 σ. 122-132, ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς Καθίσματος ἐν ἀρχῇ, τριῶν Στιχηρῶν εἰς ἦχον β′ πρὸς τό: Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασι (σ. 122-123), ἑτέρων τριῶν πρὸς τό: Φέροντες τὰ παρόντα γενναίως, (σ. 124-125) καὶ ἄλλων τριῶν πρὸς τό: Χαίροις ἀσκητικῶν (σ. 125-126). Τούτοις ἀκολουθεῖ ὁ κανὼν ἰαμβικὸς πεντάστιχος, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς ἐξ ἡρωελεγείων ἥδε:

«Ὦ κύδιστε, μέγιστε πάτερ θείων ἀγορῆτα
ὄττι γε Νικηφόροιο ταλαντάτου
ἀλαπαδνὸς τέκεν ἆσμα νόος, σὺ δέχοιο ἱλαρῶς,
πήματος ἀμπλακίης ῥύεο δ᾽ ὠυτὸν»

Ἦχος α′ Ἔσωσε λαὸν

Ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν θεουργῷ δυνάμει
καινῶς καλύπτει κύμασιν Αἰγυπτίους
ὑγροῖς, ἐρυθροῖς, αἱρέσεις σύτω, σοφέ,
δίνῃ κέκρυφας σῶν ἐλεγμῶν βυθίσας
ἵνα σε πιστῶν μακαρίζῃ σύλλογος.

Ἀκολουθεῖ Ἐξαποστειλάριον πρὸς τό: Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Γρηγορίου Παλαμᾶ.

Κανὼν εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Γρηγόριον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, συνάπτων αὐτὸν τοῖς ὁμοτρόποις μεγάλοις τρισὶν ἱεράρχαις καὶ θεολόγοις· ποίημα Φιλοθέου τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου· ἡ ἀκροστιχὶς «τῶν θεολόγων συνῳδὸν ὑμνῶ σε τῶν μεγάλων» ἐν δὲ τοῖς Θεοτοκίοις «Φιλόθεος».

(Ἐξεδόθη ἐκ τοῦ ὑπ᾽ ἀριθ. Ι 50 φ. 49 κώδ. τῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ Λαυριώτου ἰατροῦ Σπυρίδωνος ἐν Γρηγορίῳ Παλαμᾷ τ. Η′ σ. 256-260.

Δαμιανοῦ τοῦ νέου τοῦ ἐκ Μυριχόβου τῆς Θεσσαλίας (αἰὼν ις′. Φεβρ. 14).

«Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις ὁσιομάρτυρος Δαμιανοῦ τοῦ νέου τοῦ ἐκ Μυριχόβου τῆς Θεσσαλίας ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις Διονυσίου τοῦ Παπαδοπούλου προτροπῇ τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου τῆς μητροπόλεως Λαρίσσης Ἰακώβου, δαπάνῃ τοῦ τιμιωτάτου Βησσαρίωνος Χ. Γεωργίου ἀρτοπωλητοῦ. Ἐνετίησιν 1805. Ἔκδοσις δευτέρα μετὰ προλεγομένων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιὴλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδίας. Ἐν Ἀθήναις· τύποις «Φοίνικος» ὁδὸς Σταδίου 44».

Εἰς Σχῆμα 8ον σ. 51 μετὰ εἰκόνος ἐν ἀρχῇ τοῦ ἁγίου Δαμιανοῦ. Ἐν τῇ γνωστῇ ταύτῃ ἐκδόσει (ἴδ. Louis Petit, Bibliographie des Acolouthies Grecques σ. 55) οὐδὲν ἕτερον πλὴν τῶν προλεγομένων προσέθηκεν ὁ νέος ἐκδότης Ἰεζεκιὴλ ἀνατυπώσας ὡς εἶχε τὴν ἐν Βενετίᾳ ἔκδοσιν τοῦ 1805. Ἐν τοῖς προλεγομένοις ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ποιητοῦ τῆς ἐν λόγῳ Ἀκολουθίας Διονυσίου Παπαδοπούλου ἀποβαίνει ἀδύνατος· παραθέτει πάντας τοὺς γνωστοὺς λογίους Διονυσίους ὡς πιθανοὺς τοῦ ἔργου πατέρας (σ. 7-8) χωρὶς νὰ προσδιορισθῇ ὁ ποιητὴς τῆς Ἀκολουθίας, τὸν ὁποῖον, κατ᾽ ἐμὴν γνώμην, μεταξὺ δύο ὁμωνύμων δέον νὰ ζητήσωμεν, Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων, καὶ Διονυσίου Ἁγιαννίτου· ἀμφότεροι εἶναι γνωστοὶ ὡς ποιηταὶ Ἀκολουθιῶν. Ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει, προηγεῖται τῆς Ἀκολουθίας ἡ ἀφιέρωσις (σ. 11) «τῷ Πανοσιωτάτῳ καὶ σεβασμίῳ μοι ἀρχιμανδρίτῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ κατὰ πνεῦμά μοι πατρὶ τὴν ὀφειλομένην μετ᾽ εὐλαβείας προσκύνησιν ..., ͵αωδ′ Σεπτεμβρίῳ. τῆς ὑμετέρας σεβασμιωτάτης μοι πανοσιότητος εὐτελὲς καὶ ἐλάχιστον τέκνον Βησσαρίων Χ. Γεωργίου». Ἀκολουθεῖ ἡ τοῦ Ἰακώβου ἀπάντησις (σ. 13) καὶ ἕπεται ἡ Ἀκολουθία (σ. 14) μετὰ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ. Ἐν σ. 24 Κανὼν τῆς Θεοτόκου κατ᾽ αβ (ἦχος α′. Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος). Ἀρχή: «Ἄπειρος ἡ χάρις σου ἁγνὴ ἡ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἡ δόξα σου ἄρρητος». ἐν σ. 25 ὁ πρῶτος κανὼν τοῦ ἁγίου φέρει ἀκροστιχίδα: «Ὕμνον νέον μάρτυρι τῷ νέῳ φέρω Διονύσιος» (ἦχος δ′ Ἀνοίξω τὸ στόμα μου). Ἀρχή: «Ὑμνεῖν σου τὴν ἄθλησιν τὴν ἱερὰν καὶ τὰ σκάμματα». Ὁ δεύτερος κανὼν φέρει ἀκροστιχίδα: «Νέον σοι ᾄδω ἆσμα μάρτυς τῷ νέῳ Διονύσιος» (ἦχος πλ. δ′ Ἁρματηλάτην). Ἀρχή: «Νεανικῶς ἐνοπλισθεὶς τῆς πίστεως τῇ παντευχίᾳ ζυγόν»· ἐν σ. 33 «τῷ αὐτῷ μηνὶ ιδ′ ἡ ἄθλησις τοῦ ἐν ἁγίοις ὁσιομάρτυρος Δαμιανοῦ τοῦ νέου, τοῦ καὶ κτήτορος τῆς κατὰ τὸν ἐν Δημητριάδι Κίσσοβον σεβασμίας μονῆς τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου» καὶ μετὰ τοὺς στίχους τὸ Συναξάριον (σ. 34). «Οὗτος ὁ ὅσιος μεγαλομάρτυς τοῦ Χριστοῦ Δαμιανὸς ὑπῆρχε κατὰ τὸ ͵αφξη′ ἔτος ἐκ τῆς δευτέρας τῶν Θετταλῶν ἐπαρχίας ὁρμώμενος». Ἐν σ. 44 «κανὼν παρακλητικὸς πρὸς τὸν τίμιον Πρόδρομον... ποιηθεὶς παρὰ Διονυσίου Ἱερομονάχου τοῦ Παπαδοπούλου (ἦχος πλ. δ′. Ἁρματηλάτην). Ἀρχή: «Βεβαπτισμένον ἐν πελάγει Πρόδρομε βιωτικῶν συμφορῶν».

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Δαμιανοῦ τοῦ Νέου, τοῦ ἐκ Μυριχόβου τῆς Θεσσαλίας (αἰὼν ις′. Φεβρ. ιδ′).

«Ἀνέκδοτος Ἀκολουθία τοῦ νέου ὁσιομάρτυρος Δαμιανοῦ τοῦ ἐκ Μυριχόβου τῆς Θεσσαλίας μετὰ προλεγομένων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιὴλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδίας (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ζ′ τόμου τῆς Ἐπετηρίδος τῆς ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν) ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον «Ἑστία» 1930».

Εἰς σχῆμα 8ον σ. 53-63. ἐν ἀρχῇ εἰκὼν τοῦ ὁσίου Διονυσίου. Ἐν σ. 53-55 προλε-

γόμενα τοῦ ἐκδότου, ἐν οἷς ὁ λόγος περὶ παλαιοτέρας ἐκδόσεως Ἀκολουθίας (τῆς ἀνωτέρω) καὶ περὶ τῶν δύο Κωδ. τῆς Τυβίγγης ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ παροῦσα ἔκδοσις. Ὁ Κανὼν (σ. 57) φέρει ἀκροστιχίδα «Ἄσμασι τιμῶ Δαμιανὸν ἀξίως». ἐν δὲ τοῖς Θεοτοκίοις «Ματθαῖος». (Ἦχος δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου). Ἀρχή: «Ἀγάλλου καὶ χόρευε Λάρισσα πόλις καὶ σκίρτησον». Ἐν σ.59. «Ἐν ἔτει ζοςῳ (=1568) μηνὶ Φεβρουαρίῳ ιδ΄ ἄθλησις τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Δαμιανοῦ τοῦ νέου». ἀκολουθεῖ τὸ Συναξάριον, «οὗτος ὁ ὅσιος μεγαλομάρτυς τοῦ Χριστοῦ Δαμιανὸς ὑπῆρχεν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ ἐκ τῆς δευτέρας τῶν Θετταλῶν ἐπαρχίας ὁρμώμενος, ἐκ κώμης Ρίχοβον ὀνομαζομένης». Εἰκάζω ὅτι ποιητὴς τῆς ἐν λόγῳ Ἀκολουθίας εἶνε ὁ μητροπολίτης Μύρων Ματθαῖος, ὅστις καὶ ἕτερα παρόμοια ἐφιλοπόνησεν. (ἴδε ἡμέτερον χειρόγραφον ἔργον «Μελῳδοὶ καὶ ποιηταὶ τῆς ἐκκλησίας» εἰς τὴν λέξιν Ματθαῖος μητροπολίτης Μύρων).

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Δέκα μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτῃ μαρτυρησάντων (Δεκ. κγ΄).

Ἀκολουθία μετὰ τεσσάρων Στιχηρῶν τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ Δοξαστικοῦ· τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν ἐντύπων, ἄνευ Κανόνος).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 308 - 311).

Δημητρίου μεγαλομάρτυρος (Ὀκτ. κϛ΄).

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικὸν τοῦ ἑσπερινοῦ, τριῶν ἰδιομέλων καὶ Δοξαστικοῦ τῶν ἀποστίχων (εἰς τὸν σεισμόν), Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ Στιχηρῶν τριῶν μετὰ Δοξαστικοῦ εἰς τοὺς Αἴνους (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 241 - 245).

Ἀκολουθία εἰς τὸν πανένδοξον μέγαν Δημήτριον τὸν μυροβλύτην ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ τιμιωτάτου καὶ μακαρίου χαρτοφύλακος Θεσσαλονίκης κὺρ Ἰωάννου τοῦ Σταυρακίου.

Ἐδημοσιεύθη ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» ἔτ. ΙΑ΄ σ. 372 - 384 ὑπὸ ἀρχιμ. Ἀθανασίου Παντοκρατορινοῦ, ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 175 Κώδ. τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος (ἐν ἁγίῳ Ὄρει). Ἡ ὅλη Ἀκολουθία ἀποτελεῖται ἐξ ἓξ Στιχηρῶν, Κανόνος πρὸς τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» δύο Καθισμάτων, Κοντακίου μετὰ Οἴκου. Ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ ταύτῃ συνάπτεται καὶ ἑτέρα (σ. 377) μετὰ Δοξαστικοῦ καὶ ἑτέρου ὀκταήχου (Δοξαστικοῦ) καὶ Κανόνος φέροντος ἀκροστιχίδα:

«Μύρου γεραίρω τὴν χάριν Δημητρίου Γεώργιος Σκυλίτζης» (πρὸς τὸ «Ἁρματηλάτην Φαραώ») τὸν τελευταῖον τοῦτον Κανόνα τοῦ Σκυλίτζη ἐδημοσίευσε πρότερον ὁ Σπυρίδων Λαυριώτης ἐκ Κώδ. Θ 77 9. 325β Λαύρας ἐν Γρηγορίῳ Παλαμᾷ. τ. Η΄ σ. 263-266. Ὁ αὐτὸς Σπυρίδων ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τοῦ Παλαμᾶ σ. 260-262 ἐδημοσίευσε καὶ ἕτερον Κανόνα εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον «ποίημα τοῦ Πορφυρογεννήτου κυροῦ Κωνσταντίνου μελοποιηθὲν δὲ παρὰ τοῦ Πρωτοψάλτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Πλαγιάτου». εἰς ἦχον β΄. Δεῦτε λαοί. Ἀρχή: «Ρεῖθρα ζωῆς ρέοντα ἐκ τῆς κοιλίας σου». Αὐτόθι ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Σπυρίδωνος (σ. 262 - 266) καὶ ἕτερος Κανὼν εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον ἐκ Κώδ. Δ 55 φ. 26 τῆς Λαύρας. ἦχος πλ. β΄. Κύματι θαλάσσης. Ἀρχή: «Κύριε Θεέ μου ὁ μάρτυς σου σθένος ὀρέξας πρότερον». Αὐτόθι (σ. 341 - 343) καὶ ἕτερος Κανὼν εἰς τὸν Δημήτριον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Σπυρίδωνος ἐκ τοῦ ἰδίου Κωδ. φ. 30 δημοσιευθεὶς οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Δημητρίου μὲ τὸ σθένος φυλαττέτω». Ἀρχή: «Δοξάσας τοῖς τῆς σαρκός σου μέλεσι τὸν ποιητὴν καὶ Θεόν».

Δημητρίου νεομάρτυρος τοῦ Χίου († 1802 - Ἰαν. κθ΄).

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Χίου πονηθεῖσα παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 142 - 152. Εἷς Κανὼν (εἰς ἦχον δ΄. Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον) ἄνευ ἀκροστιχίδος· μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 146 - 151) «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου νεομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Χιοπολίτου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀθλήσαντος συγγραφὲν παρὰ τοῦ ἱεροδιδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου». Ἀρχή: «Καὶ εἶπα καὶ λέγω, καὶ δὲν θέλω παύσει ἀπὸ τοῦ νὰ λέγω ἀπὸ ψυχῆς καὶ καρδίας, Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅπου ἀκατάπαυστα δοξάζει τὴν ἁγίαν του πίστιν, μὲ τὴν σταθερὰν καὶ πεπαρρησιασμένην ὁμολογίαν τῶν νέων του Μαρτύρων».

Δημητρίου τοῦ νέου ἐν Τριπόλει μαρτυρήσαντος († 1803. Ἀπριλίου 14).

Βίος καὶ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Δημητρίου τοῦ νέου τοῦ ἐν Τριπόλει τῆς Πελοποννήσου μαρτυρήσαντος τῷ ͵αωγ΄ ἔτει Ἀπριλίου 14. συνταχθεῖσα μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἰωσὴφ τοῦ ποτὲ μὲν διακόνου τοῦ Ἀμυκλῶν Νικηφόρου, ἔπειτα δὲ ἐπισκόπου Ἀνδρούσης (Μεσσήνης) καὶ ἐκδοθεῖσα Ἑνετίησι τῷ 1904, νῦν δὲ ἐπιδιορθωθεῖσα ὅσον ἐνῆν ὑπό τινος φιλομάρτυρος. Καλλιτεχνικὸν τυπογραφεῖον Κ. Π. Λυμπερόπουλος. Καλάμαι 1927.

Εἰς σχῆμα 8ον σ. 30. Συνεξεδόθη μετὰ τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ ἐν Καλάμαις Συλλόγου τῶν ἐξ Ἀρκαδίας καταγομένων ἱδρυθέντος ἐν ἔτει 1888. Τό τε Καταστατικὸν καὶ ἡ Ἀκολουθία φέρουσιν ἰδίαν σελίδωσιν. ὁ Κανὼν ποίημα Ἰωσὴφ Ἀνδρούσης φέρει ἀκροστιχίδα «Τέτμηκας ἐχθρὸν τῷ ξίφει τμηθεὶς μάρτυς. τά δε Ἰωσήφ». (Ἦχος πλ. β΄. Ὡς ἐν ἠπείρῳ) Ἀρχή: Τῷ τρισηλίῳ καὶ θείῳ παρεστηκὼς θρόνῳ τῆς θεότητος χάριν δός μοι ἀθλητά». Μετὰ τὸ Κοντάκιον καὶ τὸν Οἶκον (σ. 13). «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Δημητρίου τοῦ νέου τοῦ ἐν Τριπόλει τῆς Πελοποννήσου μαρτυρήσαντος ἐν ἔτει 1803». Ἀρχή: «Τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶτ; (sic) σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος». (ἐν εἴδει προλόγου). Εἶτα ἄρχεται τὸ μαρτύριον (σ. 15 - 25), οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ὁ μέγας λαμπτὴρ καὶ μέγας στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ Δημήτριος, ἦτον ἀπὸ ἕνα χωρίον τῆς κλεινῆς καὶ περιβοήτου Ἀρκαδίας, Λιγούδιστα ὀνομαζόμενον» ἐν τέλει (σ. 29 - 30) Μεγαλυνάρια καὶ μετὰ ταῦτα οἱ στίχοι

«οἰκτρὸς Ἰωσὴφ πλέκει σε τά δε μάρτυς
ψυχῇ ζεούσῃ ἱερᾷ εὐλαβείᾳ».

Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῆς Ἀκολουθίας ἐγένετο ἐν Βενετίᾳ τῷ 1804 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων· δευτέρα ἐν Ἀθήναις τῷ 1846 ἐκ τῆς τυπογραφίας Ν. Παππαδοπούλου· τρίτη ἐν Τριπόλει τῷ 1888 ἐκ τοῦ τυπογραφείου «ἡ Ἀρκαδία»· τετάρτη ἐν Καλάμαις τῷ 1909 ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Βουγιούκα. Εἰς τὸν αὐτὸν ἅγιον συνέθετο Ἀκολουθίαν καὶ ὁ Νικηφόρος ἱερομόναχος ὁ Χῖος ἐκδοθεῖσαν ἐν τῷ Νέῳ Λειμωναρίῳ (ἔκδ. Α΄ σ. 233 - 50). ἴδ. L. Petit, Bibliographie des Acolouthies Grecques σ. 60 - 62.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Εὐμενίου ἐπισκόπου Γορτύνης τοῦ θαυματουργοῦ (Σεπτ. ιη΄).

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν ἑσπερινόν, τριῶν Στιχηρῶν τῶν Ἀποστίχων καὶ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίου καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ (ἄνευ Κανόνος).

(Ἐξεδόθη ὑπὸ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόψει προσευχῶν καὶ Ἀκολουθιῶν Τεῦχος Α΄. ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης 1914 σ. 217 - 220).

Εὐφημίας μεγαλομάρτυρος (Ἰουλίου ια΄).

Ἀκολουθία τῆς ἁγίας ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας.

Ἡ Ἀκολουθία αὕτη συνεξεδόθη τῷ 1930 μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου νέου ὁσιομάρτυρος Νεκταρίου τοῦ ἐκ Βρυούλλων. ἴδε Νεκτάριος ὁ ἐκ Βρυούλλων.

Ἡλιοὺ τοῦ προφήτου (Ἰουλ. κ΄).

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Αποστίχων καὶ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων. ἄνευ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 509 - 512).

Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνείας.

Ἀκολουθία Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνείας. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἀποστόλου Βαρνάβα» ἐν Λευκωσίᾳ ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Κόσμος» 1932.

Ἐξεδόθη ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει ἓξ Παρισινῶν Κωδίκων καὶ ἑνὸς τῆς Λαύρας (σελ. 12 εἰς σχῆμα 8ον). ἡ Ἀκολουθία ποίημα Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου.

Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου († 1795 - Φεβρ. ιζ΄).

Ἀκολουθία, βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου μαθητοῦ Νικηφόρου τοῦ Χίου, ψαλλομένη τῇ 17 Φεβρουαρίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σελ. 175 - 187. Τὰ τοῦ μεγάλου ἑσπερινοῦ 5 Στιχηρὰ ποίημα «Νικοδήμου μοναχοῦ» τοῦ Ἁγιορείτου· ἡ ὅλη ἀκολουθία ποίημα τοῦ αὐτοῦ Νικοδήμου, καί τοι οὐδαμοῦ τοῦτο δηλοῦται· ὁ Κανὼν (εἰς ἦχον πλ. δ΄. Ἁρματηλάτην) φέρει ἀκροστιχίδα: «Ὕμνον προσάδω Θεοδώρῳ τῷ νέῳ». Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 180 - 185) ὁ βίος τοῦ ἁγίου, οὗ ἡ ἀρχή: Ὁ ἔνθερμος οὗτος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως νεομάρτυς καὶ ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ Θεόδωρος κατήγετο ἐξ ἑνὸς χωρίου τοῦ Βυζαντίου καλουμένου Νεοχωρίου». Ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας (σ. 187) τρία Μεγαλυνάρια.

Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου (Ἀπριλίου κβ΄).

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου Συκεῶν.

Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Α. Κεραμέως ἐκ τοῦ ὑπ᾽ ἀριθ. 241 Κώδικος τοῦ ἁγίου Σάβα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν τῇ Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ ἔτ. Κ΄ (1900) ο. 391 - 395. Ἡ ἀκολουθία αὕτη ποίημα Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου ἀπαρτίζεται ἐξ ἑνὸς Καθίσματος, τεσσάρων Στιχηρῶν, καὶ Κανόνος, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς «Τοὺς εὐκλεεῖς σου δοξάζω πόνους πάτερ Ἰωσήφ». (Ἦχος πλ. δ΄. Ἁρματηλάτην Φαραώ). Ἀρχή:

Τῇ Τρισηλίῳ παρεστὼς θεότητι,
πάτερ, ὁλόφωτος
τοὺς τὴν σεπτὴν ταύτην
καὶ φωσφόρον σήμερον
τελοῦντάς σου πανήγυριν ....

Ἡ ὑπὸ τοῦ Κεραμέως ἐκ τοῦ μνησθέντος ἁγιοσαβατικοῦ Κώδ. ἐκδοθεῖσα ἀκολουθία εἶνε ἀτελεστάτη. Ἐν Κώδ. 1564 φ. 47β τῆς ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Παρισίων καὶ Θ 87 9. 53α τῆς Λαύρας κεῖνται ἕτερα πέντε Στιχηρὰ εἰς ἦχον δ΄. πρὸς τό: Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν· τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Κεραμέως δημοσιευόμενα Στιχηρὰ εὕρηνται καὶ ἐν τοῖς Κώδ. 341 σ. 346. 1564 φ. 47β. 1573 φ. 249β. 13 φ. 303β τῆς ἐθν. Βιβλ. Παρισίων. Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ Κώδ. φ, 304α εὕρηται καὶ ἀπολυτίκιον· ἐν δὲ τῷ Λαυριωτικῷ Κώδ .Ι 70 φ. 163β καὶ ἕτερον Κάθισμα· ἐφεξῆς ἐν Κώδιξι τῆς παρισινῆς Βιβλ. (1564 φ. 49β. 13 φ. 304α. 1573 φ. 252β) εὕρηται Οἶκος, οὗ ἡ ἀρχή:

Θεία νῦν τοῖς πιστοῖς
πρόκειται καὶ εὐφρόσυνος
πανδαισία φαιδρὰ
ἔχουσα τὴν ἀπόλαυσιν ....

Ὁ δὲ Κανὼν εὕρηται καὶ εἰς τὸν Λαυριωτικὸν Κώδ. Θ 87 καὶ τὸν παρισινὸν 1564 φ. 48α μὲ ἀκροστιχίδα ὀρθοτέραν «Τοὺς εὐκλεεῖς σου δοξάσω πόνους πάτερ Ἰωσήφ». ἐν τῷ αὐτῷ παρισινῷ Κώδ. (1564 φ. 50β) κεῖται καὶ Ἐξαποστειλάριον, ἐν δὲ τῷ 1573 φ. 255α τῆς αὐτῆς Βιβλιοθήκης δύο ἕτερα, καὶ ἕτερον εἰς τὸν Λαυριωτικὸν Κώδ. Δ 45 φ. 51α.

Θεοτόκου.

Βιβλίον καλούμενον Μυρίπνοον περιέχον παρακλητικὰς Ἀκολουθίας, μίαν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, τέσσαρας τῆς Θεοτόκου, μίαν τῶν οὐρανίων ἀσωμάτων, καὶ μίαν τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους καὶ ἕνα ἰαμβικὸν Κανόνα ὁμοιοκατάληκτον τῆς Θεοτόκου καὶ τὸ «οὔσης ὀψίας» ἰαμβικόν, καὶ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Μύρου, συντεθὲν παρὰ τοῦ πανοσιολογιωτάτου ἁγίου ἀρχιμανδρίτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κυρίου Ἰωάννου Ἱεροσολύμου Κεφαληνιέως ἱεροκήρυκος, νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθὲν ἀναλώμασιν ἰδίοις τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως καὶ Μιχαὴλ Ἀλμαλῆ ἀπὸ Ἐσκὶ Ζαρᾶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ μεγάλου Τουρνόβου πρὸς ὄνησιν τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀδείᾳ καὶ προτροπῇ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν Δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Γρηγορίου. Ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείῳ ἔτει 1808.

Θεοτοκάριον ὡραιότατον καὶ χαρμόσυνον τὸ πρὶν ἐπιμελῶς συγγραφὲν ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Ὄρους Βίβλων παρὰ Ἀγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητὸς καὶ τανῦν μετατυπωθὲν εἰς δόξαν τῆς ἀειπαρθένου Κόρης καὶ Θεομήτορος. Ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. 1815.

Εἰς σχῆμα 8ον σελ. 166. Ἐν σελ. 152 εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ὁλοσέλιδος. Ἐν σ. 153 ἡ ἀκολουθία ἡ Ἀκάθιστος μετὰ τοῦ Κανόνος (Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου) καὶ τῶν κδ΄. Οἴκων. Ἐν τέλει (σ. 162 - 166) «Κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ὃν κατὰ Σάββατον ἑσπέρας ἀναγινώσκουσιν ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω εἰς τὸ ἀπόδειπνον». Ἡ α΄ ἔκδοσις τοῦ Θεοτοκαρίου ἐγένετο ἐν Βενετίᾳ τῷ 1643. Ἐπηκολούθησαν ἕτεραι τῷ 1681, 1772, 1775, 1784 καὶ εἶτα ἡ ἀνωτέρω ἄγνωστος τῷ L. Petit. ἴδε Bibl. des Acolouthies Grecques σ. 139.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Θεοτοκάριον νέον ποικίλον καὶ ὡραιότατον ὀκτώηχον περιέχον ἑξήκοντα δύο κανόνας πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον μελουργηθέντας ὑπὸ εἴκοσι δύο ἱερῶν καὶ θεσπεσίων μελῳδῶν, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον παρὰ Νικοδήμου μοναχοῦ τοῦ Ναξίου καὶ ἐγκριθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς, ἤδη δὲ ἐπιδιορθωθὲν μεθ᾽ ὅσης οἷόν τε ἐπιμελείας. Ἔκδο-

σις τετάρτη. Ἀθῆναι, ἐν Βενετίᾳ τυπογραφεῖον ὁ «Φοῖνιξ» Χ. Τριανταφύλλου 1906. Ἐν Ἀθήναις ἀνάδοχος ἐκδοτικὸς οἶκος Γεωργίου Δ. Φέξη 1906.

Εἰς σχῆμα μέγα 4ον δίστηλον σελ. 128. Ἐκδόσεις τοῦ παρόντος Θεοτοκαρίου ἐγένοντο 1ον τῷ 1796 ἐν Βενετίᾳ. 2ον τῷ 1849 ὑπὸ Μουσαίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. 3ον τῷ 1864 ἐν Βενετίᾳ (καὶ ταύτην ἀγνοεῖ ὁ Louis Petit). 4ον ἐν Βενετίᾳ καὶ αὖθις τῷ 1883 ὁμοία κατὰ τὸν τίτλον τῇ ἀνωτέρω, καὶ τελευταία ἡ ἀνωτέρω ἐν Ἀθήναις τῷ 1906 (ἄγνωστος τῷ Louis Petit)· περὶ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων ἴδε Louis Petit, Bibliographie des Acolouthies Grecques σ. 140, 141.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Θεοτοκάριον ἐκδιδόμενον ὑπὸ Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου τῇ συνεργασίᾳ Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου. Τόμος A, Chennevières sur Marne (Seine-et-Oise) L'Ermitage 9, Rue du Pont. 1913. Tous droits réservés.

Εἰς σχῆμα μέγα 8ον δίστηλον· σελ. ις + 341. Περιλαμβάνει κανόνας 107 εἰς τὴν Θεοτόκον τοῦ α', β' καὶ γ' ἤχου. Ἐν ἀρχῇ προλεγόμενα περὶ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐκδόσεων Θεοτοκαρίων καὶ ἀναγραφὴ τῶν κωδίκων ἐξ ὧν ἐγένετο ἡ ἔκδοσις. Εἶναι ὁ Αος τόμος τῶν ἐκδιδομένων ἁγιολογικῶν μνημείων ἐν τῇ «Ἁγιορειτικῇ μου Βιβλιοθήκῃ». Ἀριθ. 7-8.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Θεοτοκάριον ὀκτώηχον ἤτοι κανόνες ὀκτὼ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἰβήρων τὴν θαυματουργὸν Πορταΐτισσαν μελουργηθέντες μὲν παρὰ διαφόρων, ἀναλώμασι δὲ καὶ σπουδῇ τύποις ἐκδοθέντες παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου ἱερομονάχου κυρίου Παρθενίου Ἰβηρίτου καὶ προσμοναρίου, ἐν ᾧ προσετέθησαν καὶ οἱ δύο παρακλητικοὶ κανόνες ὅ τε μικρὸς καὶ ὁ μέγας. Ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τοῦ ἱεροῦ κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, 1907.

Εἰς σχῆμα μέγα 8ον σελ. 48. Ἐν τῇ 2ᾳ σελίδι ἡρωελεγεῖον ποίημα τοῦ ἱερομονάχου Γερασίμου τοῦ Ναξίου τοῦ Ἰβηροσκητιώτου:

Ω Χριστοῖο Ἄνακτος Θεοῖο Παρθένε Μῆτερ
Ἰβήρων κῦδος πάμμεγ' Ἄνασσα Μονῆς
Ἠδὲ τ' ἀρηγών τε, θυρωρὸς ἅμ' ἔξοχος Ἁγνή.
Λίσσομ' ἀείδουσιν τὰ δ' ἔπεα ἀγανῶς,

Τὰ συνήειρεν Παρθένιος ἱερομόναχος νῦν
Κέρμασ' ἑοῖς τε τύποις δῶκεν γλυκυθύμως.
Ἵλαθ' Ἄνασσ' ἵληθί τε, ἠδ' ἐλέαιρε Μαρίη
Νῦν τε καὶ ὑστατίῳ ἤματι Εὐθυδίκης.

Ἐν σελ. 3. Κανὼν α' οὗ ἡ ἀκροστιχὶς «Ὕμνων ἀπαρχὴν Πορταϊτίσσῃ φέρω. Νικόδημος»· ἐν σελ. 7 κανὼν β' οὗ ἡ ἀκροστιχὶς «Μονῆς Ἰβήρων Πορταΐτισσαν στέφω. Νικόδημος». Ἐν σ. 11 κανὼν γ' οὗ ἡ ἀκροστιχὶς «Τρίτον προσαυδῶ Πορταϊτίσσῃ μέλος. Νικόδημος». Ἐν σ. 15 κανὼν δ' ἀνώνυμος (Ἦχος δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου. Ἀρχή: «Σὴν χάριν μοι βράβευσον ἐξ οὐρανοῦ Θεονύμφευτε»). Ἐν σ. 19. Κανὼν ε' οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Μητέρα Θεοῖο τοιοῖς δε μελέεσιν ἀείδω». Ποίημα Γερασίμου Ἱερομονάχου Ἰβηροσκητιώτου. Ἐν σ. 23 κανὼν ς' παρὰ Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου, ἐν τάξει διηγήσεως πονηθείς, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Δέχου τὸν ὕμνον ὃν πλέκω σοι τῇ Κόρῃ. Νεόφυτος». Ἐν σ. 28 κανὼν ζ' ἀνώνυμος ἐκ διαφόρων κανόνων ἐρανισθεὶς καὶ μεταποιηθεὶς εἰς τὴν Κυρίαν Πορταΐτισσαν. (Ἦχος βαρύς. Νεύσει σου. Ἀρχή: «Ῥήμασιν εὐφημεῖν σου καὶ ἐγκωμίοις γεραίρειν»). Ἐν σ. 32 κανὼν η' ποίημα Γερασίμου μοναχοῦ [Ἰβηροσκητιώτου]. (Ἦχος πλ. δ' Ἁρματηλάτην. Ἀρχή: «Ἀπὸ χειλέων ῥυπαρῶν ἐφύμνιον δέχου Πανάμωμε»). Ἐν σ. 37. Ἀκολουθία τῆς κοινῆς παρακλήσεως. Ἐν σ. 42 ὁ μέγας παρακλητικὸς κανών. σ. 46-48. «Διὰ τοὺς ταξιδιώτας τροπάρια» καὶ δύο εὐχαί.

(Βιβλιοθήκη Μονῆς τῶν Ἰβήρων).

Κανόνες εἰς τὴν Θεοτόκον ἐξεδόθησαν μετ' ἄλλων κανόνων εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα (ἴδ. Τριάδος ἁγίας 2) καὶ εἰς Χριστὸν ἐν Τεργέστῃ τῷ 1804.

Θεοτόκος Εἰκονίστρια.

1) Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Εἰκονίστριαν ἅμα τε καὶ τῶν ξένων αὐτῆς θαυμάτων περιγραφικὸς ποιηθεὶς ὑπὸ Α. Μωραϊτίδου ψαλλόμενος ἐν τῇ ἐξοδίῳ, κατὰ τὴν ἱερὰν προπομπὴν τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνος τῆς Θεομήτορος, τὴν τελουμένην τὴν παραμονὴν τῶν Εἰσοδίων ὅτε ἡ σεπτὴ εἰκὼν κομίζεται πανδήμως εἰς τὴν σεβασμίαν αὐτῆς Μονήν, ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ τῆς Εὑρέσεως.

2) Ἀκολουθία πανηγυρικὴ εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνος Παναγίας τῆς Εἰκονίστριας συντεθεῖσα ὑπὸ Α. Μωραϊτίδου.

Ὅ τε ἀνωτέρω κανὼν καὶ ἡ Ἀκολουθία ἐξεδόθησαν ἐν βιβλίῳ τιτλοφορουμένῳ: «Ἱστορία τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας Μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εἰκονίστριας τῆς ἐν τῇ νήσῳ Σκιάθῳ καὶ τῆς θαυμαστῆς εὑρέσεως τῆς ἁγίας αὐτῆς εἰκόνος συντεθεῖσα ὑπὸ Ἐπιφανίου Δημητριάδου Σκιαθίτου καὶ ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1903 ἐπιστασίᾳ Α. Παπαδιαμάντη μετὰ σημειώσεων αὐτοῦ. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιμελείᾳ Α. Μωραϊτίδου, ἐν ᾗ προσετέθησαν ὁ παρακλητικὸς κανὼν (σ. 19-28) ὁ ψαλλόμενος κατὰ τὴν λιτανείαν τῆς ἁγίας εἰκόνος καὶ ἡ πανηγυρικὴ Ἀκολουθία (σ. 29-45) τῆς εὑρέσεως αὐτῆς, ποιηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις Βιβλιοπωλεῖον Ἰωάννου Ν. Σιδέρη, 46 ὁδὸς Σταδίου-Μέγαρον Ἀρσακείου 1926». Ἐν σ. 6. «Ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν Παναγίας τῆς Κονίστριας».

Θεοτόκος Πορταΐτισσα.

Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν Πορταΐτισσαν.

Εὕρηται ἐν βιβλίῳ φέροντι τόνδε τὸν τίτλον·

«Προσκυνητάριον τοῦ βασιλικοῦ πατριαρχικοῦ σταυροπηγιακοῦ τε καὶ σεβασμίου ἱεροῦ μοναστηρίου τῶν Ἰβήρων τοῦ ἐν τῷ Ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθωνος ἐμπεριέχον τὴν διήγησιν τῆς ἱερᾶς εἰκόνος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς θαυματουργοῦ Πορταϊτίσσης καὶ ἕνα παρακλητικὸν κανόνα αὐτῆς προσέτι τὴν Ἀκολουθίαν καὶ τὸν βίον τῶν ἁγίων κτητόρων τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου, τύποις δὲ νῦν ἐκδοθὲν ἐπιμελείᾳ καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ αὐτοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῶν Ἰβήρων καὶ τοῦ κοινοβιάτου αὐτοῦ πανο-

σιωτάτου ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Κυρίου Σεραφεὶμ τοῦ Σινωπέως, ἐπιστασίᾳ δὲ Στεφάνου Σκαθάρου τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς τυπογραφίας Φ. Καραμπίνη καὶ Κ. Βάφα (ὁδὸς Βύσσης καὶ Ἀχαρνῶν Ἀριθ. 302) 1857. (Βιβλιοθήκη Ἰωσαφαίων ἀριθ. 264).

Θεοτόκου Κασσιοπίας.

Ὑμνολογίδιον περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ὑπερφυοῦς καὶ φρικτοῦ θαύματος γεγονότος διὰ τῆς ἁγίας καὶ σεβασμίου εἰκόνος τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Κασσιοπίας ἐπὶ τῷ ἀδίκως τυφλωθέντι Στεφάνῳ καὶ παραδόξως ὀμματωθέντι... (τὰ λοιπὰ τοῦ τίτλου ὡς καὶ ἐν τῇ α´ ἐκδόσει τοῦ 1724 ἐν Βενετίᾳ, ἴδ. L. Petit, Bibliographie des Acolouthies Grecques, Bruxelles 1926 σ. XXXIX) νῦν μετατυπωθεῖσα ὑπὸ Ἀναστασίου Ι. Ἀρβανιτάκη δημοδιδασκάλου ἐξεδόθη ἐν Κερκύρᾳ ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἡ Κέρκυρα 1873.

Θεοτόκου εἴσοδος ἐν τῷ ναῷ (Νοεμ. κα´).

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν Στιχηρῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Μεγαλυναρίων, μετὰ τῆς θ´ ᾠδῆς τοῦ Κανόνος, Ἐξαποστειλαρίου καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων, ἄνευ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 271-276).

Θεοτόκου Εὐαγγελισμὸς (Μαρτ. κε´).

1) Ἀκολουθία πλήρης ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις ἐξ ἧς ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ Κανόνος αἱ ὀκτὼ πρῶται ᾠδαί.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 451-457).

2) Κανὼν ἰαμβικὸς εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ποιηθεὶς παρὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου αὐθεντὸς τῆς Οὐγγροβλαχίας κ. Νικολάου Βοεβόδα.
(Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Σπυρίδωνος Λαυριώτου ἰατροῦ ἐν Γρηγορίῳ Παλαμᾷ τ. Η´ σ. 26-30).

3) Ἀκάθιστος ὕμνος, ἤτοι 24 Οἶκοι τῆς Θεοτόκου, ἐξηγηθεὶς καὶ ἑρμηνευθεὶς ὑπὸ Εὐαγγ. Κοφινιώτου Δ. Φ. πρ. Καθηγητοῦ. Ἐν Ἀθήναις Βασιλικὴ τυπογραφία Ραφτάνη - Παπαγεωργίου 1901.

Εἰς σχῆμα 16ον. Ἐν ἀρχῇ εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, σελ. 5-7 πρόλογος· σ. 9-46. Εἰσαγωγὴ περὶ τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου· σελ. 47-100· «Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου· σ. 101 μέχρι τέλους ἑρμηνεία Θεολογικὴ τοῦ ὕμνου.
Ὁμοία ἑρμηνεία «εἰς τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον» ἐγένετο ὑπὸ Ἰωάννου Μαρτίνου ἀρχιμανδρίτου ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Νομικῆς τῷ 1898, καὶ τὸ βον ἐπηυξημένη ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ αὐτοῦ τυπογραφείου τῷ 1906. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐκδόσεις πρόλογος καὶ ἐν τέλει τούτου ἡ εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τοῦ ὕμνου καὶ ἐπιφέρεται κατὰ στίχον ἡ τούτου ἑρμηνεία. Ἐκδόσεις τῶν Οἴκων τῆς Θεοτόκου ἐγένοντο προγενεστέρως πλεῖσται ὅσαι, ἐξ ὧν σημειῶ τὰς ἑξῆς· ἡ ἀρχαιοτάτη γνωστὴ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἄλδου Μανουτίου (Poëtae christiani veteres. Venet. 1501), ὑπὸ τοῦ Migne (Patr. gr. τ. 92, στ. 1335-1348), ὑπὸ τοῦ Pitra (Analecta Sacra, Paris 1876 τ. Α´ σ. 250-262), ὑπὸ Christ καὶ Παρανίκα (Anthol. gr. carminorum Christianorum, Lipsiae 1871 σ. 140), ὑπὸ N. Nilles S. J. (Kallendarium annuale utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis Oeneponti 1879), ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου (ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ τ. 12 (1892), ὑπὸ Παρανίκα (ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ τ. 13 (1893), ὑπὸ Placidus de Meester (Officio del' Imno Acatisto in onore della Santissima Madre di Dio, Roma Tipografia poliglotta della S. C. de Propag. Fide 1903), ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου πρ. Λεοντοπόλεως (ἐν τῇ μονογραφίᾳ «Ρωμανὸς ὁ Μελῳδὸς καὶ ἡ Ἀκάθιστος» ἐν Θεσσαλονίκῃ τύποις Σ. Παντελῆ καὶ Ν. Ξενοφωντίδου 1917. Κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ ὕμνου τῆς ἀκαθίστου ἑορτῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἑπτὰ κωδίκων), ὑπὸ Στυλ. Ἀλεξίου ἐν τῇ Ι. Συνόψει 1914 ἐν Ἡρακλείῳ, ὑπὸ Εὐθυμίου Σ. Κόγκα διακόνου ἐκ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἄγκυρα» ἐν Ἀθήναις 1929 καὶ τελευταῖον ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Φαρλέκα, ἐν Ἀθήναις 1931.

Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ Ὑμνογραφία.

4) Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Προσετέθησαν δὲ καὶ τὰ Δοξαστικὰ Ἑσπερινοῦ καὶ Αἴνων τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μετὰ τῶν προσομοίων τῶν Αἴνων, δύο Ὕμνοι εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ τὸ κείμενον δύο Κανόνων τῆς Ἀκαθίστου ὧν ὁ εἷς ἀνέκδοτος, παρὰ Ἐμμανουὴλ Ι. Φαρλέκα, γραμματέως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

«Εἰ γάρ κε σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο
καὶ θαμὰ τοῦθ' ἔρδοις, τάχα κε μέγα καὶ
τὸ γένοιτο». (Ἡσίοδος)

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἡ «Μέλισσα» Ἰωάννου Τσουκαρίδη καὶ Νικολάου Βαλῆ, Σωκράτους 48, Ἀθῆναι [1931].

Εἰς σχῆμα μέγα 8ον σελ. 79. Ἀφιεροῦται τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ τῷ Β´. Ἐκ τῶν ἐν τέλει Κανόνων ὁ εἷς (σ. 69-73) εἶναι ὁ γνωστὸς Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ ἐκ τοῦ Θεοτοκαρίου τοῦ Νικοδήμου (ἔκδ. τοῦ 1849), ὁ δὲ ἄλλος (σ. 74-78) ποίημα Ἰωαννικίου μοναχοῦ τὸ πρῶτον ἤδη ἐκδιδόμενος. Ἡ Ἀκολουθία συνοδεύεται μετὰ σημαδοφώνων.
(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Θεοτόκου Ζώνης Κατάθεσις (Αὐγ. λα´).

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ τοῦ Ἑσπερινοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τριῶν Στιχηρῶν Αἴνων, μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἀπολυτικίου καὶ Κοντακίου. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων ἄνευ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 555-557).

Θεοτόκου Κοίμησις.

1) Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ, τοῦ Ὄρθρου καὶ τῆς Λειτουργίας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ψαλλομένη τῇ ΙΕ´ Αὐγούστου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν ἐκδοτῶν Α. Κολλαράκη καὶ Ν. Τριανταφύλλου ὑπὸ τὸ Δημαρχεῖον 1887.
(Βιβλιοθήκη Ἰωσαφαίων ἀριθ. 31).

2) Ἀκολουθία πλήρης ἐκ τῶν Μηναίων ἀνατυπωθεῖσα ὑπὸ Στυλ. Ἀλεξίου, (ἐν Ἱερᾷ Συνόψει σ. 536 - 542).

Θεοτόκου Σύναξις (Δεκεμ. κς΄).

Ἀκολουθία (ἐλλιπὴς) μετὰ τεσσάρων ἰδιομέλων τῶν Ἀποστίχων καὶ Δοξαστικοῦ τῶν Αἴνων. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 348 - 349).

Θεοτόκου Ὑπαπαντὴ (Φεβρ. β΄).

1) Ἀκολουθία ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις, ἐξ ἧς παρελείφθη μόνον ὁ Κανών.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 426 - 431).

2) Κανὼν ἰαμβικὸς εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν φέρων ἀκροστιχίδα δι᾽ ἡρωελεγείων τήνδε:

Σήμερον ἀθανάτοιο ἐῢς πάϊς ἐκ γενέτοιο
ἐς νέον ἁγνῆσιν ἵκετο ἐν παλάμαις
ὃν πρέσβυς φρίττων χαίρων τε φέρει κατ᾽ ἦτορ
ἀλλ᾽ Ἄννα σῷ δοίης γ᾽ ὀλβία ὑμνοπόλῳ.

Ἐξεδόθη ὑπὸ Α. Π. Κεραμέως ἐν Ἀνεκδ. Συμαϊκῶν Αφ (καὶ μόνῳ) τεύχει ἐν Σμύρνῃ 1880.

Θεοφίλου μάρτυρος († 1635 - Ἰουλίου κδ΄).

Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἁγίου μάρτυρος Θεοφίλου· ποίημα Νικηφόρου τοῦ Χίου. Τῇ 24 Ἰουλίου ἑορτάζομεν τὴν μνήμην καὶ τὴν ἄθλησιν τοῦ ἁγίου μάρτυρος Θεοφίλου καταγομένου ἐκ Ζακύνθου καὶ ἀθλήσαντος ἐν Χίῳ ἐν ἔτει 1635.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 309 - 318. Ἀκολουθίαν εἰς τὸν μάρτυρα Θεόφιλον ἐποίησε καὶ ὁ Γεώργιος Κορέσιος ὁ Χῖος, ἐξ ἧς τινὰ τῶν ἰδιομέλων συνεξεδόθησαν καὶ ἐνταῦθα ἐπ᾽ ὀνόματι αὐτοῦ, ὡς τὸ Δοξαστικὸν τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ Στιχηρὰ τῶν ἀποστίχων (σ. 309, 310) καὶ τὸ Δοξαστικὸν τῶν Αἴνων (σ. 317). Ὁ Κανών, τοῦ Νικηφόρου ποίημα (εἰς ἦχον δ΄ Ἀνοίξω τὸ στόμα μου) ἄνευ ἀκροστιχίδος. Ἐν σ. 314 - 316 μαρτύριον τοῦ ἁγ. Θεοφίλου, οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ὁ νεοφανὴς καὶ λαμπρότατος ἀστὴρ Θεόφιλος ἦτον ἀπὸ τὴν νῆσον Ζάκυνθον, ναύτης τὴν τέχνην καὶ ἐταξείδευε μὲ ἕνα καράβι». Ἐν τέλει Μεγαλυνάρια (2).

Θύρσου ἐπισκόπου Καμπασίας.

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Θύρσου ἐπισκόπου Καμπασίας Λευκωσία 1920. Τύποις Μουσῶν Γ. Χ. Ὑψηλάντου.

(Ἴδε Κυπριακὰ Χρονικὰ ἔτ. Β΄ σ. 172).

Ἱερωνύμου (Ἰουνίου ιε΄).

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἱερωνύμου ἀσκήσαντος ἐν Βηθλεέμ, συντεθεῖσα ὑπὸ Νήφωνος Ἁγιορείτου, συμπληρωθεῖσα δὲ καὶ ἐκδιδομένη ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγουμένου τοῦ ἱερ. Κοινοβίου Σίμωνος Πέτρας Ἀρχιμανδρίτου Ἱερωνύμου. Ἀθῆναι τύποις Α.Ε.Β.Ε. Π.Γ.Μ. Μακρῆς καὶ Σια 1925.

Εἰς σχῆμα 4ον σ. 38. Ἐν ἀρχῇ ὡραία ὁλοσέλιδος εἰκὼν τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου συγγράφοντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. σ. 1 - 24 ἡ Ἀκολουθία μετὰ δύο Κανόνων. Ὁ εἷς τοῦ Ἁγιορείτου Νήφωνος φέρων ἀκροστιχίδα «Ἱερωνύμῳ τὸν ὕμνον σοι ἐξᾴδω» καὶ ὁ ἕτερος ποίημα Ἱερωνύμου ἀρχιμανδρίτου ἡγουμένου Σίμωνος Πέτρας, φέρων ἀκροστιχίδα «Ἄσματα μέλπω σοι θεοφόρε πάτερ Ἱερώνυμε». Ἐν τῇ 1 σελ. σημειοῦται. «Ἀκολουθία φιλοπονηθεῖσα ὑπὸ Νήφωνος μοναχοῦ ἐν ἔτει ͵αωπϛ΄, συμπληρωθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου Ἱερωνύμου μοναχοῦ Σιμωνοπετρίτου ἐν ἔτει ͵αωϞγ! (1893)». Ἐν σελ. 25 - 31 «οἶκοι κατ᾽ ἀλφάβητον εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Ἱερώνυμον ποίημα Γερασίμου ἱερομονάχου Ναξίου τοῦ ἐκ τῆς Ἰβηριτικῆς Σκήτης τοῦ τιμίου Προδρόμου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει». Ἐν σ. 16 Συναξάριον σύντομον, οὗ ἡ ἀρχή: Οὗτος ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Ἱερώνυμος ἦν σύγχρονος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ ὁποίου καὶ μαθητὴς ἐχρημάτισεν ἐν ἔτει τν΄». Ἐν σελ. 32 - 35 «τοῦ μακαρίου Ἱερωνύμου (κατὰ Ἰουδαίων) διάλογος περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος» (ἀντεγράφη ἐκ τῆς πατρολογίας τοῦ Migne τ. 40 τ. 848 - 860). σελ. 35 - 37 «τοῦ αὐτοῦ μακαρίου Ἱερωνύμου φιλοπονία παντὶ χριστιανῷ ὠφελοῦσα κατ᾽ ἐρωταπόκρισιν». Ἐν σελ. 37 - 38. «Ἐκ τῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων. Λόγος τρίτος βιβλ. III τόμος α΄. παρ. 385».

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Ἰσιδώρου μεγαλομάρτυρος († 255 - Μαΐου 14).

Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἰσιδώρου. Τῇ 14ῃ Μαΐου ἑορτάζομεν τὴν μνήμην καὶ τὴν ἄθλησιν τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Ἰσιδώρου τοῦ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας καταγομένου καὶ ἀθλήσαντος ἐν Χίῳ ἐν ἔτει 255 ἀπὸ Χριστοῦ.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 223 - 231. Ἡ ἀκολουθία ἀνώνυμος. Ὁ Κανὼν ὡσαύτως ἀνωνύμως φέρει ἀκροστιχίδα. «Τὸν κλεινὸν Ἰσίδωρον ὑμνῶ προφρόνως» (ἦχος πλ. δ΄. Ὑγρὰν διοδεύσας), ἀλλ᾽ εἶναι ἔργον τοῦ ποιητοῦ Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ, ἐκ τῶν ἐντύπων Μηναίων ἀνατυπωθείς, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία, πλὴν τοῦ Δοξαστικοῦ τοῦ ἑσπερινοῦ, τῶν Ἰδιομέλων τῆς Λιτῆς, τῶν Στιχηρῶν Ἀποστίχων, τοῦ Ἀπολυτικίου, τῶν δύο Καθισμάτων, καὶ τῶν δύο Κοντακίων μετὰ τοῦ Οἴκου, καὶ τῶν Ἐξαποστειλαρίων μετὰ τῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων καὶ Μεγαλυναρίων ἅτινά εἰσι μεταγενεστέρων ἔργα, ἴσως Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ἢ Νικηφόρου τοῦ Χίου. Ἐν σ. 228 - 229 σύντομον Συναξάριον, οὗ ἡ ἀρχή: «Ὁ ἔνδοξος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Ἰσίδωρος ἦτον εἰς τὸν καιρὸν τοῦ βασιλέως Δεκίου ἀπὸ τὴν πόλιν Ἀλεξάνδρειαν καταγόμενος καὶ ὢν στρατιώτης εἶχεν τὴν τάξιν τοῦ Ὠπίωνος». Ἐν τέλει (σ. 231) Μεγαλυνάρια (2).

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (Δεκ. δ΄.).

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν τοῦ ἑσπερινοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Κοντακίου καὶ Ἀπολυτικίου. Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων, ἄνευ Κανόνος.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 291 - 294).

Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ τῶν 98 συνασκητῶν αὐτοῦ τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ λαμψάντων (Ὀκτ. 7).

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ Δοξαστικοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων καὶ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 228 - 232).

Ἰωάννου Εὐχαΐτων τοῦ Μαυρόποδος (Ὀκτωβρίου 5).

Ἀκολουθία εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην μητροπολίτην τῶν Εὐχαΐτων γεγονυῖα παρὰ Θεοδώρου Κοιτωνίτου καὶ βασιλικοῦ νοταρίου τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ.

Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ μετὰ βιογραφικοῦ σημειώματος ἐκ τοῦ Παλατινοῦ Κώδ. 138 φ. 214 β (Palatinus Graecus) εἰς τὰ «Ἐναίσιμα ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Μακαριωτάτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Ἐπεμελήθη καὶ ἐξέδωκε Γρηγόριος Χ. Παπαμιχαὴλ τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τύποις Ἀναπλάσεως, Ἀθῆναι ὁδὸς Σταδίου 44 α϶λα'». (Ἐν σ. 428 - 437).

Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (Σεπτ. 26).

Ἀκολουθία περιλαμβάνουσα τρία Στιχηρὰ τοῦ Ἑσπερινοῦ μετὰ Δοξαστικοῦ, τρία τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλάρια δύο, καὶ τέσσαρα Στιχηρὰ τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν ἐντύπων Μηναίων.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σελ. 222 - 224).

Ἰωάννου Καλυβίτου.

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Καλυβίτου. Ἐκδίδεται δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ Καθηγουμένου Ι. Μονῆς Χρυσοπηγῆς κ. Γενναδίου Τζωρζάκη. Ἐν Χανίοις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Ν. Κ. Περάκη 1926.

Εἰς σχῆμα 8ον σελ. 13. Ἐν σ. 3 «Ἀναπλήρωσις τῆς ἱερᾶς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Καλυβίτου, ποίημα Ἰωάννου Ἱερομονάχου Κατουνακιώτου». Περιέχει τρία Στιχηρὰ μετὰ Δοξαστικοῦ (ἐκ τοῦ ἐντύπου Μηναίου), τέσσαρα ἰδιόμελα τῆς Λιτῆς (σ. 4 - 5), τρία Στιχηρὰ μετὰ Δοξαστικοῦ τῶν ἀποστίχων, τρία Καθίσματα (σ. 7) καὶ τὸν κανόνα εἰς ἦχον δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου. Ἐν σ. 12 Ἐξαποστειλάρια τρία, Δοξαστικὸν εἰς ἦχον πλ. β' καὶ ἓν Μεγαλυνάριον (σ. 13).
(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Ἰωάννου Χρυσοστόμου λειψάνου ἀνακομιδὴ (Ἰαν. κζ').

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων, ἄνευ τοῦ κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 416 - 419).

Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ τῶν Ἀναργύρων.

Κανὼν παρακλητικὸς ἁγίων Ἀναργύρων.

Εὕρηται ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ τῶν Παρακλητικῶν κανόνων καὶ χαιρετισμῶν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, σημειούμενος ὡς ἐκδοθεὶς ὑπ' ἀριθ. 7 ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐκδόσεων τῆς ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς ἑνώσεως Νέων Πατρῶν (Ο. Χ. Ε. Ν. Πατρῶν). Πωλεῖται εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον Ο. Χ. Ε. Ν. Πατρῶν ὁδὸς Γεροκωστοπούλου 60 ἀντὶ δρ. 2.

Κυρίλλου ἐπισκόπου Γορτύνης (Ἰουν. ιδ').

Ἀκολουθία πλήρης, ἐξ ἧς μόνον ἐλλείπει ὁ Κανών. Ἡ ἀκολουθία αὕτη ἀγνώστου ποιητοῦ πρῶτον ἤδη δημοσιεύεται, διάφορος οὖσα τῆς ἐν Κώδιξι φερομένης Ἀκολουθίας τῆς συντεθείσης ὑπὸ τοῦ ὑμνογράφου Ἰωσήφ.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 479 - 484).

Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης (Μαΐου κα').

Ἀκολουθία ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις, ἐξ ἧς ἐλλείπει ὁ κανών.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 471 - 475).

Μακαρίου ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου († 1805 - Ἀπριλ. ιζ').

Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μακαρίου ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου τοῦ ἐν Χίῳ διαλάμψαντος ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 1805 Ἀπριλίου 17.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 187 - 210 ἀνωνύμως. Τὸ Ἀπολυτίκιον (σ. 189) σημειοῦται ὡς ποίημα Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ὁ δὲ κανὼν (σ. 190) φέρει ἀκροστιχίδα ἀλφάβητον ἀντίστροφον καὶ ἐν τοῖς Θεοτοκίοις «Νικηφόρου» οὗτινος τυγχάνει ἔργον καὶ ἡ ὅλη Ἀκολουθία. Ἐν σ. 194 - 204. «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μακαρίου ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου τοῦ Νοταρᾶ συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου ἱεροδιδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου (ἐκ τοῦ ἀρχαίου χειρογράφου)». Ἀρχή: «Ἐπαινετὴ βέβαια, καὶ θαυμαστὴ ἐστάθη πάντοτε καὶ πανταχοῦ, ὡς Θεία καὶ Θεοποιὸς ἡ ἀρετή. Τίς δὲν τὸ ἠξεύρει; Καὶ τίς δὲν τὸ ὁμολογεῖ;» ἐν σ. 204 - 210 «Θαύματα τοῦ ἁγίου Μακαρίου» ἀναγράφονται ιβ' αὐτοῦ θαύματα.

Μαρίας τῆς Θεοτόκου.

1) Ἀκολουθία τῆς μακαρίας Παρθένου Μαρίας κατὰ τὴν ἐπανόρθωσίν τε καὶ ἔκδοσιν τοῦ Ρωμαίων ἀρχιερέως μετὰ τῶν ἑπτὰ ψαλμῶν τῆς Μετανοίας. Patavii, MDCCXCV. Ex Typographia Seminarii.

Βιβλ. Γενναδίου ἐν Λονδίνῳ. Ἑτέρα ἔκδοσις ἐν Παταβίῳ MDCXCVIII σημειοῦται ἐν σ. 19 τοῦ καταλόγου τῶν εὑρισκομένων βιβλίων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἑλληνικοῦ Σχολείου Φλαγγίνη. Βενετία ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Τυπογρ. ὁ Φοῖνιξ. 1897.

2) Ἀκολουθία τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Μαρίας Ἐνετίησι αψμδ'. 1744.

Κατὰ τὸν Κατάλογον τῶν εὑρισκομένων βιβλίων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Φλαγγίνη ὑπ' ἀριθ. 630 (σελ. Καταλόγου 28).

Μαρίας Μαγδαληνῆς (Ἰουλίου κβ').

Ἀκολουθία τῆς ἁγίας ἐνδόξου Μυροφόρου καὶ Ἰσαποστόλου τοῦ Χριστοῦ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγουμένου τῆς ἱερᾶς μονῆς Σίμωνος Πέτρας ἀρχιμανδρίτου Ἱερωνύμου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῶν τυπογραφικῶν καταστημάτων τῆς ἑταιρείας Π. Γ. Μακρῆ καὶ Σιας αϡκδ.

Συνεξεδόθη μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Σίμωνος τοῦ κτίτορος τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας (ἐν ἁγίῳ Ὄρει)· ἴδε Ἀκολουθίαν Σίμωνος Πέτρας. Ἡ μονὴ τοῦ Σίμωνος τελεῖ πανήγυριν τῇ κβ' Ἰουλίου ὡς θησαυρίζουσα τὴν ἀριστερὰν παλάμην μετὰ τῶν δακτύλων τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας. Ἐκτὸς τῆς εἰς τὴν μνήμην αὐτῆς Ἀκολουθίας συνεξεδόθη καὶ μεθέορτος τοιαύτη (κατὰ τὴν κγ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς) σ. 142 - 150, μετὰ κδ'

Οἴκων, παρακλητικοῦ κανόνος (σ. 159-164) ποίημα Ἰακώβου μοναχοῦ, καὶ Ἁγιασμοῦ (σ. 165-175).

Μαρίνης μεγαλομάρτυρος (Ἰουλ. ιζ΄).

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ Δοξαστικοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων καὶ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίου, καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν ἐντύπων, ἄνευ κανόνος).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 506-509).

Μαρκέλλης τῆς Χιοπολίτιδος († 1500 — Ἰουλίου κβ΄).

Ἀκολουθία βίος καὶ μαρτύριον τῆς ἁγίας παρθενομάρτυρος Μαρκέλλης τῆς Χιοπολίτιδος πονηθεῖσα μὲν ἐν πρώτοις ὑπὸ ἀνωνύμου τινὸς διορθωθεῖσα δὲ παρὰ Νικηφόρου τοῦ Χίου· τῇ 22ᾳ Ἰουλίου ἑορτάζομεν τὴν μνήμην καὶ τὴν ἄθλησιν τῆς ἁγίας Παρθενομάρτυρος Μαρκέλλης, καταγομένης ἐκ Χίου καὶ ἀθλησάσης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς αὐτῆς, ἐν ἔτει 1500 ἀπὸ Χριστοῦ.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 297-308. Εἷς κανὼν (εἰς ἦχον δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου) ἄνευ ἀκροστιχίδος. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 302-306) ὁ βίος τῆς Μαρκέλλης, οὗ ἡ ἀρχή: «Αὕτη ἡ ἁγία Παρθενομάρτυς καὶ ἀθλοφόρος τοῦ Χριστοῦ Μαρκέλλα περίπου τοὺς τριακοσίους χρόνους γνωρίζεται καὶ κηρύττεται ἁγία καὶ μάρτυς εἰς τὴν νῆσον Χίον». Ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας Μεγαλυνάρια (2).

Μάρκου τοῦ νέου († 1801 — Ἰουνίου ε΄).

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Μάρκου τοῦ νέου πονηθεῖσα παρὰ Νικηφόρου τοῦ Χίου. Τῇ 5 Ἰουνίου ἑορτάζομεν τὴν μνήμην καὶ τὴν ἄθλησιν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Μάρκου τοῦ Νέου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης καταγομένου, καὶ ἀθλήσαντος ἐν Χίῳ ἐν ἔτει 1801 ἀπὸ Χριστοῦ.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 250-270. Κανόνες δύο ἄνευ ἀκροστιχίδος. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 258-267) «Ἄθλησις τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μάρκου τοῦ ἐν Χίῳ». Ἀρχή: «Εἴη δεδοξασμένον καὶ ὑπερύμνητον τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὅσον ἡ Εὐρώπη ἀφρίζει καὶ μαίνεται ἐναντίον τῆς θεϊκῆς του μεγαλειότητος, ἄλλο τόσον τὰ Ἀνατολικὰ ταῦτα μέρη δὲν λείπουσι νὰ προβάλλουν ἀκατάπαυστα κατὰ διαφόρους πόλεις καὶ χώρας κήρυκας». Ἐν ὑποσημειώσει ὁ Νικηφόρος, ὁ καὶ συντάκτης τῆς Ἀκολουθίας, σημειοῖ ὅτι «τὸ μαρτύριον τοῦτο συνεγράφη ὑπὸ τοῦ φιλομάρτυρος καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν Διδασκάλου Κυρίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου» σ. 258 σημ. 1). Ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας Μεγαλυνάρια (2).

Μαρτύρων μ΄ τῶν ἐν Σεβαστείᾳ (Μαρτ. θ΄).

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν Ἰδιομέλων καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν ἑσπερινόν, Ἐξαποστειλαρίων (2), τριῶν Στιχηρῶν καὶ πέντε ἰδιομέλων εἰς τοὺς Αἴνους. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων, ἄνευ τοῦ Κανόνος).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 447-450).

Ματθαίου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ (Νοεμ. ιϛ΄).

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ τοῦ ἑσπερινοῦ, τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ τῶν Ἀποστίχων, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ (ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων, ἄνευ Κανόνος).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 266-269).

Ματρώνης τῆς Χιοπολίτιδος († 1462 — Ὀκτ. κ΄).

1) Ἀκολουθία καὶ βίος τῆς ὁσίας καὶ θεοφόρου μητρὸς ἡμῶν Ματρώνης τῆς Χιοπολίτιδος.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 52-66. Ὁ Κανὼν ποίημα Νικήτα [μητροπολίτου Ρόδου] φέρει ἀκροστιχίδα «Ματρώναν ὑμνῶ τῆς Χίου τὴν προστάτιν. Νικήτας» (ἦχος δ΄ πρὸς τὸ Ἀνοίξω τὸ στόμα μου), μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 57-64) βίος τῆς ὁσίας Ματρώνης, οὗ ἡ ἀρχή: «Αὕτη ἡ ὁσία καὶ θαυματουργὸς Μήτηρ ἡμῶν Ματρῶνα ἦτον ἀπὸ τὴν νῆσον Χίον, ἀπὸ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον ἔτι καὶ σήμερον Βολισσόν, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὸ ἐπάνω καὶ βόρειον μέρος τῆς Χίου».

2) Οἶκοι εἴκοσι τέσσαρες εἰς τὴν ὁσίαν καὶ θεοφόρον μητέρα ἡμῶν Ματρώναν τὴν Χιοπολίτιδα ποιηθέντες παρὰ Νικηφόρου τοῦ Χίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 334-338. Ἐκ σημειώσεως τοῦ ἐκδότου μανθάνομεν ὅτι «οἱ οἶκοι οὗτοι εὑρέθησαν ἐν τῇ γυναικείᾳ μονῇ τῶν Χαλάνδρων ὑπὸ ἡγουμένου τῆς μονῆς Μυρσινιδίου ἀρχιμανδρίτου Χριστοφόρου Σερέμελη, γραφέντες ἰδιοχείρως ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Χίου ὡς τὸ περισωθὲν δίστιχον ἐπιβεβαιοῖ:

«Ἡ μὲν χεὶρ ἡ γράψασα μέλλει φθαρῆναι
γραφὴ δὲ μένει εἰς χρόνους πληρεστάτους
Νικηφόρου».

Ματρώνης τῆς Χιοπολίτιδος (Ἰουλίου ιε΄).

3) Ἀκολουθία εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς εὑρέσεως τῆς τιμίας κάρας τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Ματρώνης τῆς Χιοπολίτιδος (διορθωθεῖσα ὡς οἷόν τε ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Χίου).

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 290-297. Ὁ κανὼν (ἦχος πλ. δ΄ Ἁρματηλάτην Φαραὼ) ἄνευ ἀκροστιχίδος· ἐν σ. 295 σύντομον Συναξάριον περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς κάρας τῆς ὁσίας Ματρώνης, οὗ ἡ ἀρχή: «Χρόνου ἱκανοῦ διαπεράσαντος μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν τῆς ὁσίας, καὶ τῶν θαυμάτων αὐτῆς, ὡς ἐκ πηγῆς ἀκενώτου εἰς αὔξησιν γενομένων»· ἐν τέλει Μεγαλυνάριον (1).

Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

«*Τεῦχος ἱερὸν* περιέχον τὴν ᾀσματικὴν Ἀκολουθίαν, τὸν βίον, παράκλησιν καὶ ΚΔ΄ κατ᾽ ἀλφάβητον οἴκους τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ὁμολογητοῦ, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδίδοται τύποις δαπάναις τοῦ πανοσιωτάτου ἱερομονάχου Μεθοδίου Καυσοκαλυβίτου. Ἀθῆναι τύποις Α.Ε.Β.Ε. Π. Γ. Μακρῆς καὶ Σια, 1926».

Εἰς σχῆμα 4ον (σ. 63.) Πλήρης Ἀκολουθία μετὰ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ καὶ κανόνων δύο (σ. 14)· ὁ πρῶτος φέρει ἀκροστιχίδα: «Ἀρχιερεῖα Θεοῖο Μεθόδιον ᾄσμασι μέλπω» (ἦχος β΄ Δεῦτε λαοί: Ἀρχή: «Ἀπαγωγῆς καὶ προνομῆς δουλείας με»)· ὁ δεύτερος ποίημα Φωτίου (σ. 15) φέρει ἀκροστιχίδα «Μεθοδίῳ Φώτιος ὕμνον προσφέρω» (Ἦχος πλ. β΄. Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεζεύσας. Ἀρχή: «Μαρμαρυγὰς ἀπαστράπτων τῶν ἀρετῶν»)· τῶν δύο τούτων κανόνων προηγεῖται ἕτερος κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον (ἦχος β΄ Δεῦτε λαοί. Ἀρχή: «Σὲ τοῦ Θεοῦ τὸ καθαρώτατον σκήνωμα»). Τὰ τῶν Αἴνων Στιχηρὰ προσόμοια σ. 30 (ἦχος δ΄. Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσι. Ἀρχή: «Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες σου... βον Τῷ πυρὶ τῷ τοῦ πνεύματος... γον Τῆς σοφίας τοῖς ῥεύμασι, ὡς καὶ τὸ Δοξα-

στικὸν (ἦχος πλ. β') «Φιλοσοφίᾳ κοσμήσας τὸν βίον σου» ἐπιγράφονται ποίημα τοῦ Φωτίου. Ἐν σελ. 33 «Βίος καὶ ἆθλα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ὁμολογητοῦ». Ἀρχή: «Πάτερ εὐλόγησον. Δὲν εἶναι τινὰς ὁποῦ νὰ μὴ γινώσκῃ τὰ μεγαλεῖα καὶ τὰ προτερήματα τῆς μεγαλοδόξου καὶ βασιλίδος τῶν πόλεων»· εἰς γ' ἀναγνώσεις διῃρημένος ὁ βίος ἐν δυσὶ στήλαις διήκει μέχρι σελ. 42. Μετὰ τὸν βίον (σ. 43) «Παράκλησις εἰς τὸν Ἅγιον Μεθόδιον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως τὸν ὁμολογητήν. Μετὰ τὸν εὐλογητόν, τὸ Κύριε εἰσάκουσον. Εἶτα τὰ παρόντα τροπάρια. Ἦχος δ'. Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ ἑκουσίως». Ἀρχή: «Τῷ ἱεράρχῃ οἱ πιστοὶ νῦν προσδράμωμεν». Τὰ τροπάρια τῆς παρακλήσεως ὡς καὶ οἱ κδ' Οἶκοί εἰσι ποίημα Μεθοδίου ἱερομονάχου Σιμωνοπετρίτου (σημ. σελ. 51)· ὁ κανὼν τῆς παρακλήσεως (σ. 43 ἦχος πλ. δ' Ἁρματηλάτην). Ἀρχή: «Φαεινοτάταις ἀστραπαῖς τοῦ πνεύματος καταλαμπόμενος» ὁ ἀνωνύμως φερόμενος εἶναι ποίημα Διονυσίου Ἁγιαννίτου. Ἐν σελ. 52 «Οἶκοι κατ' ἀλφάβητον κδ' ἤτοι χαιρετισμοὶ εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Μεθόδιον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως τὸν ὁμολογητήν. Κοντάκιον ἦχος πλ. δ' Τῇ ὑπερμάχῳ· Ὀρθοδοξίας τὴν λαμπρὰν καὶ θείαν σάλπιγγα. Οἱ Οἶκοι. Ἄρχομαί σου τῶν ὕμνων, ὦ θειότατε πάτερ, Μεθόδιε σοφὲ πατριάρχα». Ἐν σελ. 61 «Σημειώματα» περὶ τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκησάντων ὁσίων πατέρων· ἐν σελ. 63 «Παροράματα».

(Βιβλιοθήκη Καλύβης Ἰωασαφαίων καὶ τοῦ συγγραφέως).

Μελετίου τοῦ ὁμολογητοῦ (Ἰανουαρ. ιθ').

«Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου τοῦ ὁμολογητοῦ, φιλοπονηθεῖσα μέρος μὲν αὐτῆς ὑπό τινος Μελετίου παλαιοῦ, μέρος δὲ αὐτῆς ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου».

Ἐν τῷ ἁγιορειτικῷ περιοδικῷ ὅ «Ἄθως» ἔτος Β' τευχ. Η' καὶ Θ' ἐν οἷς ἡ Ἀλφαβηταλφάβητος Μελετίου τοῦ ὁμολογητοῦ· ἐν ἁγίῳ Ὄρει 1928 (γρ. ἐν Θεσσαλονίκῃ) ὑπὸ Σπυρίδωνος Λαυριώτου ἰατροῦ. Ἐν σελ. 617 εὕρηται ἡ ἐν λόγῳ Ἀκολουθία μετὰ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ καὶ δύο κανόνων· ὁ α[ος] φέρει ἀκροστιχίδα: «Μελετίῳ ὁμώνυμος ὕμνον ᾄδει» (μέχρι τῆς ζ' ᾠδῆς) (Ἦχος πλ. δ' Ὑγρὰν διοδεύσας). Ἀρχή: «Μελέτην τὸν βίον πνευματικήν, ἐνθέοις ἀγῶσιν ἐνστησάμενος ὁλικῶς»· ὁ β[ος] φέρει ἀκροστιχίδα «Μελέτιον τὸν θεῖον εὐφημῶ λόγοις» ποίημα Νικοδήμου Ἁγιορείτου· (ἦχος πλ. δ' Ἁρματηλάτην). Ἀρχή: «Μελέτην νόμου τοῦ Θεοῦ ποιούμενος τὴν ἅπασάν σου ζωήν»· (ἄνευ Συναξαρίου).

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου (Νοεμβ. ια').

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ Δοξαστικοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἄνευ κανόνος, ἀνατύπωσις ἐκ τῶν ἐντύπων).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 261 - 264).

Μιχαὴλ ἀρχιστρατήγου Σύναξις (Νοεμβ. η').

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ τοῦ ἑσπερινοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, τεσσάρων Ἐξαποστειλαρίων καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ (ἄνευ κανόνος, ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων).

(Στυλ. Ἀλεξίου), Ἱερὰ Σύνοψις σ. 255 - 259.

Μοδέστου Ἱεροσολύμων (Δεκεμ. ιη').

Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἱερομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Μοδέστου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων ψαλλομένη τῇ ιη' Δεκεμβρίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 117 - 126. Κανὼν εἷς ἀνωνύμως, ἀλλ' ἔστιν οὗτος ποίημα Ἰωάννου ἐπισκόπου Εὐχαΐτων τοῦ Μαυρόποδος. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 122-124) ἐκτενὲς Συναξάριον, οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ἐγεννήθη ἀπὸ ὀρθοδόξους γονεῖς Εὐσέβιον καὶ Θεοδούλην ὀνομαζομένους ἐν τῇ πόλει Σεβαστείᾳ ἐν ἔτει ͵ςκη'. 228». Ἐν σ. 126 - 127. «Εὐχὴ τοῦ ἁγίου Μοδέστου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων λεγομένη εἰς πᾶσαν θανατηφόρον ἀσθένειαν βοῶν, ἵππων, ὄνων, ἡμιόνων, προβάτων, αἰγῶν, μελισσῶν καὶ λοιπῶν ζώων.» Ἀρχή: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεός μου, ὁ ἐλεήμων καὶ πανάγαθος, ὁ πᾶσαν τὴν νοητὴν καὶ αἰσθητὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δημιουργήσας».

Μυρόπης μεγαλομάρτυρος († 255 — Δεκεμ. β').

Ἀκολουθία τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Μυρόπης πονηθεῖσα παρὰ Νικηφόρου τοῦ Χίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 96 - 102. Κανὼν εἷς εἰς ἦχον α' (Ὠδὴν ἐπινίκιον)· μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 100 - 101) σύντομον Συναξάριον, οὗ ἡ ἀρχή: «Αὕτη ἡ ἁγία παρθενομάρτυς Μυρόπη, ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Ἔφεσον· ἐπειδὴ δὲ ἀπέθανεν ὁ πατήρ της, καὶ τὴν ἄφησεν ἀνήλικον, ἀνετράφη ἀπὸ μόνην τὴν μητέρα της».

Μυρτιδιώτισσα (Σεπτ. κδ').

Ἀκολουθία εἰς τὸ ὑπερφυὲς θαῦμα ὅπερ ἐνήργησεν ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος καὶ ἀειπαρθένος Μαρία διὰ τῆς πανσέπτου καὶ θείας αὐτῆς εἰκόνος τῆς ἐπιλεγομένης Μυρτιδιωτίσσης ἐν τῇ νήσῳ τῶν Κυθήρων ὅτε τὸν παράλυτον ἤγειρε μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἁγίας αὐτῆς Κοιμήσεως· ποίημα Σωφρονίου ἐπισκόπου Κυθήρων τοῦ Παγκάλου, ἀντιγραφεῖσα δὲ παρὰ τοῦ ἐλαχίστου δούλου αὐτῆς μακαρίτου εὐγενοῦς Δομενίκου Βαλερίου πλείστοις καὶ ἐξαισίοις τερατουργήμασι εὐεργετηθέντος παρὰ τῆς αὐτῆς ἁγίας εἰκόνος.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 26 - 43. Ἐκ τῶν τριῶν κανόνων ὁ μὲν εἷς, ποίημα Μελετίου Καλλονᾶ, καθηγουμένου τῆς Ἀγκαράνθου ἁγίας μονῆς καὶ πρωτοσυγκέλλου τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, φέρει ἀκροστιχίδα: «Ὕμνον ᾄδω σοι καινὸν παρθένε Μαρία ἁγνή, Μελέτιος Καλλονᾶς»· (ἦχος α'. Ὠδὴν ἐπινίκιον)· ὁ β[ος] κανών, ποίημα Σωφρονίου τοῦ Παγκάλου, φέρει ἀκροστιχίδα «τὴν μητέρα μέλψωμεν ἀρρήτου Λόγου» (ἦχος ὁ αὐτός), καὶ ὁ γ[ος] εἰς ἦχον β' (Ἐν βυθῷ κατέστρωσε) τοῦ αὐτοῦ Σωφρονίου ποίημα. Μετὰ τὸ κοντάκιον (σ. 36) ὑπόμνημα εἰς τὸ θαῦμα τῆς Θεοτόκου τῶν Μυρτιδίων, οὗ ἡ ἀρχή: «Εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων ὑπῆρχεν ἕνας ἐρημότοπος λεγόμενος Μυρτίδια (διότι ὅλος ἦτον δασωμένος ἀπὸ μυρτιαῖς) καὶ ἀκατοίκητος, ἀφοῦ μόνον τὰ ζῶα τῶν ἀγροίκων ἔβοσκον ἐκεῖ». Ἐν σημειώσει αὐτοῦ ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως Κοραῆς λέγει ὅτι διώρθωσε τὸ λεκτικὸν «ἐπὶ τὸ καλλιλογικώτερον». Περὶ τῆς Μυρτιδιωτίσσης ἴδε τὸ φυλλάδιον: τὰ Μυρτίδια ἢ ὁ ἐν Κυθήροις ναὸς τῆς Θεοτόκου ὑπὸ Χ. Σ. ἐν Ἀθήναις 1857. Περὶ δὲ τῆς Ἀκολουθίας ἴδε A. Chappet, ἐν Echos d'Orient τ. XV (1912) σ. 138 - 45. πρβλ. καὶ L. Petit, Bibl. des Acolouthies gr. σ. 167.

Μύρωνος ἐπισκόπου Κνωσοῦ (Αὐγ. η').

Ἀκολουθία πλήρης (ἐξ ἧς ἐλλείπει ὁ Κανών).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 530 - 535).

Νεκταρίου τοῦ ἐκ Βρυούλλων († ... Ἰουλίου ια').

Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἁγίου ἐνδόξου νέου ὁσιομάρτυρος Νεκταρίου τοῦ ἐκ Βρυούλλων τοῦ ἀσκήσαντος ἐν τῇ ἱερᾷ Σκήτῃ τῆς Θεοπρομήτορος ἁγίας Ἄννης· καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος καὶ πανευφήμου *Εὐφημίας*· ἐκδίδοται: δαπάνῃ τοῦ πανοσιολογιωτάτου Παπακαισαρίου Διονυσιάτου τοῦ ἐκ Βρυούλλων. Ἐν Ἀθήναις τυπ. Α.Ε.Ε. Νέα Ἑλληνικὴ Ἠὼς (Ι. Χατζηϊωάννου) Ἱπποκράτους 15, 1930.

Εἰς σχῆμα 8ον σελ. 35· ἐν σελ. 1 εἰκὼν τοῦ ἁγίου «ὁ ἐκ Βρυούλλων τῆς Μ. Ἀσίας ὁσιομάρτυς Νεκτάριος» ἐν σ. 5-29 ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Νεκταρίου μετὰ τῆς ἁγίας Εὐφημίας, μετὰ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ, ἰδιομέλων (5) τῆς Λιτῆς καὶ τριῶν κανόνων· ὁ εἷς τῆς Θεοτόκου (ἀνωνύμως) φέρων ἀκροστιχίδα· «Χαίροις χαρᾶς σκήνωμα τῆς λύπης λύσις ᾠδὴ Ἰωάννου» (ἦχος πλ. δ'. Ἁρματηλάτην) (ποίημα Ἰωάννου τοῦ Μαυρόποδος), ὁ ἕτερος τοῦ ἁγίου εἰς ἦχον πλ. δ' (Ἁρματηλάτην) Ἀρχή: «Ἄναρχε Λόγε λόγον μοι πρυτάνευσον ὅπως ὑμνήσω σαφῶς»· καὶ ὁ γος τῆς ἁγ. Εὐφημίας εἰς ἦχον δ' (Ἀνοίξω τὸ στόμα μου) Ἀρχή: Ἀνοίξω τὸ στόμα μου καὶ πληρωθήσεται πνεύματος καὶ ᾄσω μελῴδημα»· ἐν σ. 30-35 Βίος τοῦ ὁσιομάρτυρος Νεκταρίου οὗ ἡ ἀρχή: «Κατήγετο οὗτος ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀναντίρρητος ἅγιος ἀπὸ μίαν ἐπίσημον κωμόπολιν τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ ἁγίου Ἐφέσου κειμένην Βρύουλλα ἢ Βουρλὰ χυδαϊκῶς»· τὸ ἔτος τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ δὲν σημειοῦται.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Νικήτα τοῦ Νισυρίου († 1732 — Ἰουνίου κα').

Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Νικήτα τοῦ Νισυρίου ἀθλήσαντος ἐν Χίῳ τῇ 21 Ἰουνίου 1732 ποιηθεῖσα παρὰ Ἀθανασίου Ἰβηρίτου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 280-290· ὁ κανὼν (εἰς ἦχον πλ. δ'. Ἁρματηλάτην Φαραὼ) ἄνευ ἀκροστιχίδος. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 285-288). «Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Νικήτα τοῦ Νισυρίου»· Ἀρχή: «Οὗτος ὁ νέος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Νικήτας, ἦτον ἀπὸ τὴν Νίσυρον, ἡ ὁποία εἶναι μία μικρὰ νῆσος ἀναμεταξὺ τῆς Κῶ καὶ τῆς Ρόδου κειμένη». Ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας Μεγαλυνάρια (2).

Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσήφ, κτιτόρων τῆς Ν. Μονῆς ἐν Χίῳ.

Ἀκολουθία καὶ βίος τῶν ὁσίων πατέρων Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσὴφ τῶν ἐν τῷ Προβατείῳ ὄρει τῆς Χίου ἀσκησάντων καὶ κτητόρων τῆς ἐν Χίῳ ἱερᾶς Νέας Μονῆς. Τῇ εἰκοστῇ Μαΐου ἐπιτελοῦμεν τὴν μνήμην τῶν ὁσίων πατέρων Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσήφ, ἀσκησάντων κατὰ τὰ μέσα τοῦ 10ου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 232-249. Ἐκ τῶν Στιχηρῶν τοῦ Μεγάλου ἑσπερινοῦ τέσσαρα φέρονται ἐπ' ὀνόματι Γρηγορίου Φωτεινοῦ (σ. 233). Ἐκ δὲ τῶν δύο τῆς Ἀκολουθίας κανόνων, ὁ βος φέρει ἀκροστιχίδα τὸ ἀλφάβητον, ἐν δὲ τοῖς Θεοτοκίοις «Νικηφόρου» (τοῦ Χίου) οὗτινος ἔργον καὶ ἡ ὅλη Ἀκολουθία. Ἐν σ. 241-246 «Βίος καὶ πολιτεία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσὴφ τῶν ἐν Χίῳ ἀσκησάντων». Ἀρχή: «Ἀγχαλὰ καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔχουσι χρείαν ἀπὸ ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ τιμὴν μὲ τὸ νὰ εἶναι εἰς τὴν οὐράνιον καὶ θείαν δόξαν, ζῶντες εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὸν Σολομῶντα». Ἐν τέλει (σ. 249) Μεγαλυνάρια (3).

Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (Μαρτίου 13).

Ἀκολουθία εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου.

Τὰ ἐλλείποντα ἐκ τῆς ἐντύπου ἀκολουθίας τροπάρια ἐδημοσίευσεν ὁ Α. Π. Κεραμεὺς ἐκ τοῦ Σαβαϊτικοῦ κώδ. 241 ἐν τῇ Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ ἔτ. Κ' (1900) σ. 337-340), ἤτοι Κάθισμα, Στιχηρὰ προσόμοια (ποίημα Ἰγνατίου), ἕτερα Στιχηρὰ εἰς τὴν μνήμην Νικηφόρου (β' Ἰουνίου), Κάθισμα, Κοντάκιον καὶ τρεῖς στροφὰς Οἴκων, Ἐξαποστειλάριον καὶ Ἀπολυτίκιον. Ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τῆς Ἐκκλ. Ἀληθείας σ. 402 συμπληροῖ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Νικηφόρου ὁ Λαυριώτης Ἀλέξανδρος διὰ δημοσιεύσεως Κοντακίου καὶ δύο ἄλλων στροφῶν Οἴκου ἐκ Λαυριωτικοῦ κώδικος.

Νικηφόρου τοῦ Χίου.

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Νικηφόρου τοῦ Χίου ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Πρωτοσυγκέλλου Κυρίλλου Τρεχάκη τοῦ Νεαμονησίου καὶ βίος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς κ. Αἰμιλίας Κ. Σάρου (τὸ γένος Γ. Ζολώτα).

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 211-223. Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1907 ἐν Χίῳ γενομένης ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκδόσεως· τὸ βον Ἀπολυτίκιον (σ. 212) φέρεται ὡς ποίημα «Κυρίλλου Βαβύλα μαθητοῦ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τῇ εὑρέσει τοῦ λειψάνου αὐτοῦ»· ὁ κανὼν (σ. 214) φέρει ἀκροστιχίδα: «Ἅγιος εἶ Κύριε καὶ σὲ ὑμνεῖ τὸ πνεῦμά μου»· (ἦχος δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου). Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 216-221) «Βίος ὁσίου Νικηφόρου τοῦ Χίου». Ἀρχή: «Τὸ ὄνομα τοῦ ὁσίου Νικηφόρου εἶναι εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Χίου γνωστὸν καὶ ἐκτὸς ἀκόμη μεταξὺ πάντων τῶν Χίων ὅσοι ἐκ τῶν πατέρων καὶ πάππων ἤκουσαν περὶ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου καὶ παναρέτου αὐτοῦ ἀνδρός». Ἐν σημειώσει τοῦ ἐκδότου τοῦ Λειμωναρίου Κοραῆ Παπαντωνάκι (σ. 220) λέγεται ὅτι «ὁ βίος ὡς καὶ ἡ Ἀκολουθία ἐγράφησαν τῷ 1807 (γρ. 1907) ὅτε τὸ πρῶτον ἑωρτάσθη ἐπισήμως ὁ ἅγιος».

Νικολάου ἐπισκόπου Μύρων (Δεκεμβρ. ς').

Ἀκολουθία μετὰ τεσσάρων Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων Δόξα καὶ Νῦν, Ἐξαποστειλαρίων (3) καὶ τεσσάρων Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων· ἄνευ κανόνος).

(Στυλ. Ἀλεξίου. Ἱερὰ Σύνοψις σ. 295-299).

Νικολάου τοῦ νέου τοῦ ἐν Βουνένοις τῆς Θεσσαλίας (Μαΐου 9).

«Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ὁσιομάρτυρος Νικολάου τοῦ νέου τοῦ ἐν Βουνένοις τῆς Θεσσαλίας ἀσκήσαντος καὶ ἀθλήσαντος, μετὰ προλεγομένων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιὴλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδίας. Ἐν Ἀθήναις τύποις «Φοίνικος» ὁδὸς Σταδίου 44 1930».

Εἰς Σχῆμα 8ον σελ. 47. Ἐν ἀρχῇ εἰκὼν τοῦ ἁγίου. Ἐν σελ. 15 τὰ προλεγόμενα τοῦ ἐκδότου ἐν οἷς ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἁγίου καὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδόσεων τῆς Ἀκολουθίας, ἣν οἱ κατὰ καιροὺς ἐκδόται ἐπεδιώρθωσαν. Ἐκ τῆς ἐπιδιορθωθείσης ὑπὸ Ἰωσὴφ ἀρχιμ. τοῦ ἐκ Φουρνᾶ ἀναδημοσιεύει ἀπαραλλάκτως καὶ τὴν παροῦσαν ἑνδεκάτην ἔκδοσιν ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ τῷ 1791 γενομένης. Ἡ πρώτη τῆς Ἀκολουθίας ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Βενετίᾳ τῷ 1657, ἡ β' ἐν Μοσχοπόλει τῷ 1736, ἡ γ' ἐν Βενετίᾳ 1791, ἡ δ' ἐν Ἀθήναις τῷ 1845, ἡ ε' ἐν Πάτραις 1861, ἡ ς' ἐν Ἀθήναις 1873, ἡ ζ' ἐν Πάτραις 1875, ἡ η' ἐν Πάτραις 1905, ἡ θ' ἐν Τριπόλει 1906, ἡ ι' ἐν Κορίνθῳ 1908. Ἡ ἀκολουθία πλήρης μετὰ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ· πρὸ τοῦ ὄρθρου (σ. 17) Στίχοι κοινοὶ εἰς τὸν ἅγιον φέροντες ἀκροστιχίδα «Ἰωσήφ» (τοῦ διασκευαστοῦ Ἰωσὴφ τοῦ ἐκ Φουρνᾶ)·

αὐτόθι «Ἕτεροι Στίχοι ὡς ἀπὸ τοῦ ἁγίου εἰς τὸν συγγραφέα φέροντες ἀκροστιχίδα «Νικόλαος». Ἐν σελ. 24 ὁ κανών (ἦχος δ' Ἀνοίξω τὸ στόμα μου). Ἀρχή: «Ἀμέτοχον ὄντα με σοφίας πάσης καὶ χάριτος καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν ὅλως ἀδόκιμον». Ἐν σελ. 35 ἐπιστολὴ τοῦ διασκευαστοῦ τῆς Ἀκολουθίας Ἰωσὴφ πρὸς τὸν «τιμιώτατον καὶ λογιώτατον καὶ τῷ ὄντι φιλόκαλον καὶ κοσμιώτατον ἄνδρα κύριον Κωνσταντῖνον» (ἐκ κώμης Κλειτσοῦ τῶν Ἀγράφων). Ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς: «,αψη' Φαρμουθὶ φθίνοντος· τῆς σῆς μοι πολυεράστου λογιότητος ἀδελφὸς ἐν πνεύματι ὁ ταπεινὸς ἀρχιμανδρίτης τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου Ἰωσὴφ ὁ ἐκ Φουρνᾶς τῶν Ἀγράφων». Ἐν σελ. 37 «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ὁσιομάρτυρος Νικολάου τοῦ ἐν τῷ τῶν Βουνένων ὄρει ἀσκήσαντος καὶ ἀθλήσαντος». Ἀρχή: «Πάτερ εὐλόγησον. Οὗτος ὁ περιφανὴς καὶ ἀήττητος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης νέος Νικόλαος ἦτον ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ γονεῖς εὐσεβεῖς γεννηθεὶς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον». (Περὶ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου ἴδε Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Βίος ἁγίου Νικολάου τοῦ Νέου καὶ ἡ Βουνένη τῆς Θεσσαλίας, ἐν Νεολόγου ἑβδομ. Ἐπιθεωρ. τομ. Γ' (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1894) σ. 698-700, 715-17, 738-40, 746, καὶ Δ. Σταΐκου ἐν Προμηθεῖ (Βῶλος 1891) σ. 247-51. Ἐν σελ. 47 προσθῆκαι καὶ διορθώσεις. (Περὶ τῶν γενομένων ἐκδόσεων ἴδε Louis Petit, Bibliogr. des Acolouthies Grecques σ. 210-214.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Νικολάου τοῦ ἐξ Ἰχθύος τῆς Κορινθίας (Φεβρ. ιδ').

«Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου νεοφανοῦς μάρτυρος Νικολάου τοῦ ἐξ Ἰχθύος τῆς Κορινθίας μετὰ προλεγομένων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιήλ, τοῦ ἀπὸ Βελανιδίας. Ἐν Ἀθήναις, τύποις «Φοίνικος» ὁδὸς Σταδίου 44 1930».

Σχῆμα 8ον σελ. 64. Ἐν ἀρχῇ ἡ ἀφιέρωσις «τῷ ἀντιπρυτάνει καὶ ἀκαδημαϊκῷ Κων. Ι. Δυοβουνιώτῃ τακτικῷ καθηγητῇ τῆς Θεολογίας τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ριζαρείου ἐκκλησ. Σχολῆς φιλίας πολυετοῦς ἔνδειξις»· ἐν σελ. 5-19 τὰ προλεγόμενα, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τοῦ κώδικος τοῦ περιέχοντος τὴν ἐν λόγῳ ἀκολουθίαν, εὑρεθέντος ἐν τῇ Μονῇ τῆς ἁγ. Τριάδος τοῦ Σιάμου καὶ δωρηθέντος εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν· ἐν τῷ β' μέρει ὁ λόγος περὶ τῶν ἁγίων Νικολάων τῶν γνωστῶν ἐν τοῖς Συναξαρισταῖς παρ' οἷς λείπει ἡ μνήμη τοῦ ἐξ Ἰχθύος Νικολάου πρῶτον νῦν γινομένου γνωστοῦ· ἐν τῷ γ' μέρει περὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀκολουθίας ὁ λόγος Δαμασκηνοῦ, ὃν ὁ ἐκδότης ὑπολαμβάνει ὡς τὸν Στουδίτην Δαμασκηνόν. Ἐν σελ. 20 ἡ ἀκολουθία μετὰ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ, λιτῆς καὶ κανόνων τριῶν· ὁ αος τῆς Θεοτόκου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Ἡ τὸν Λόγον τέξασα δίδου μοι λόγον· ἀμήν» (Ἦχος δ' Ἀνοίξω τὸ στόμα μου). Ἀρχή: «Ἡ κόσμον κοσμήσασα τὴν εὐκοσμίαν ὡς τέξασα τὸν κόσμου κοσμήτορα κόσμησον δέομαι»· ὁ βος κανὼν (σ. 30) φέρει ἀκροστιχίδα: «Τὸν ἀρτιφανῆ μάρτυρα μέλπειν θέμις» ἐν δὲ τοῖς δυσὶ τελευταίοις τροπαρίοις τῆς θ' ᾠδῆς «Δαμασκηνοῦ» (Ἦχος πλ. β' Κύματι θαλάσσης). Ἀρχή: «Τίμιος τῷ ὄντι ὁ θάνατος μάρτυς ὁ σὸς ἐπέφανε»· ὁ γος κανὼν φέρει ἀκροστιχίδα αβ. ἐν δὲ τοῖς Θεοτοκίοις «τοῦ αὐτοῦ». (Ἦχος πλ. δ' Ἁρματηλάτην). Ἀρχή: «Ἁμαρτιῶν μου καὶ παθῶν τὴν ζόφωσιν μακρὰν ἀπέλασον». Ἐν σ. 38 «Μηνὶ τῷ αὐτῷ (Φεβρ.) ιδ' τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Νικολάου τοῦ Νεοφανοῦς» Συναξάριον. «Οὗτος ὁ τοῦ Χριστοῦ γενναῖος μάρτυς ὑπῆρχεν ἐξ εὐτελοῦς τινος χώρας ἐπιχωρίων ἔθει Ψάρη τὴν κλῆσιν ἐσχηκείας, περίπου τῶν τῆς Κορίνθου ὁρίων κειμένης». Ἐν σ. 48 «Σημειώσεις ἐκδότου» περὶ τῆς Ἀκολουθίας Νικολάου τοῦ ἐκ Χίου, Νικολάου τοῦ ἐν Βουνένοις καὶ Νικολάου τοῦ ἐκ Καρπενησίου. Ἐν σ. 49 «Ἐγκώμιον εἰς τὸν νεομάρτυρα Νικόλαον τὸν νεοφανῆ συγγραφὲν παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλαχίστου Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου». Ἀρχή: «Πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων δι' ὧν ἐμαυτὸν ἐν τουτωνὶ τῷ ἀγῶνι καθῆκον φιλέορτοι».

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Νικολάου τοῦ Χίου († 1754 — Ὀκτ. λα').

Ἀκολουθία βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Νικολάου τοῦ Χίου πονηθεῖσα παρὰ Νικηφόρου τοῦ Χίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 66-81. Κανόνες δύο. Τοῦ αου ἡ ἀκροστιχὶς αβ. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 74-78) βίος καὶ μαρτύριον, οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ὁ νέος Μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Νικόλαος ἦτον ἀπὸ τὴν περίφημον νῆσον Χίον ἀπὸ χωρίον Καρυαῖς λεγόμενον, χριστιανὸς ἄνωθεν ἀπὸ γονεῖς καὶ προγόνους».

Ὀνουφρίου ὁσιομάρτυρος († 1818 — Ἰαν. δ').

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Ὀνουφρίου τοῦ ἐν Χίῳ ἀθλήσαντος ἐν ἔτει 1818 Ἰανουαρίου 4.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 127-141. Εἷς μόνον κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα «Ὕμνοις σε μέλπω, Ὀνούφριε, σὺν πόθῳ», ἐν δὲ τῇ θ' ᾠδῇ «Ἰακώβου»· κατὰ ταῦτα ὁ κανὼν τῆς Ἀκολουθίας εἶναι ἔργον τοῦ ἁγιορείτου Ἰακώβου τοῦ Νεασκητιώτου († 1865), ἡ δὲ λοιπὴ ἀκολουθία ἔργον τοῦ Ἰβηρίτου Ὀνουφρίου δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἀκακίου τοῦ Προδρομίτου εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον βιβλίον «Ἀκολουθίαι καὶ μαρτύρια τῶν ἁγίων ἐνδόξων τεσσάρων νέων ὁσιομαρτύρων Εὐθυμίου, Ἰγνατίου, Ἀκακίου καὶ Ὀνουφρίου» σ. 119-63 ἐν Ἀθήναις 1862. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 134-139) «Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου νέου ὁσιομάρτυρος Ὀνουφρίου τοῦ ἐν Χίῳ ἀθλήσαντος ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ ,αωιη' Ἰανουαρίου Δ'»· Ἀρχή: «Πάντοτε βέβαια ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ ἀνδρεία, ἡ μεγαλοψυχία καὶ καρτερία τῶν ἁγίων μαρτύρων, καὶ ὁ πρὸς τὸν Χριστὸν διάπυρος ἔρως καὶ ἡ ἀσύγκριτος ἀγάπη των πρὸς αὐτόν».

Παντελεήμονος ἰαματικοῦ (Ἰουλ. κζ').

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίου καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων· ἄνευ κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 517-519).

Παρασκευῆς ὁσιομάρτυρος (Ἰουλ. κς').

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων καὶ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν ἐντύπων· ἄνευ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 514-517).

Παρασκευῆς ὁσιομάρτυρος (1442 - Ὀκτωβ. ιδ').

Ἀκολουθία καὶ διήγησις τοῦ ἐν Χίῳ κατὰ τὸ Παλαιόκαστρον γενομένου θαύματος ὑπὸ τῆς ὁσιομάρτυρος Παρασκευῆς ποίημα τοῦ ἱεροδιδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 44-51. Ἐν φ. 48-50 Διήγησις ὠφέλιμος τῆς παραδόξου σωτηρίας, τὴν θυσίαν ἐτέλεσεν ἐν τῇ Νήσῳ ταύτῃ τῆς Χίου ἡ ἁγία καὶ ἔνδοξος ὁσιομάρτυς Παρασκευή, χαλινώσασα τὴν ὁρμὴν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὰ ὀπίσω αὐτὴν

ἀποτρέψασα, ἥτις ὡς ἐφάνη, ὥρμησεν ὑπὸ θεϊκῆς ὀργῆς διὰ νὰ καταποντίσῃ τὴν χώραν ὅλην: (Ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου ἱεροδιδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου). Ἀρχή: «Συνήθεια ἐστάθη παλαιά, ἐκ προστάγματος Θεοῦ λαβοῦσα τὴν ἀρχήν, νὰ γράφωνται τὰ παράδοξα ἔργα τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὠφέλειαν καὶ διδασκαλίαν τῶν μεταγενεστέρων ἀνθρώπων».

Πατέρων ἁγιορειτῶν.

Ἀκολουθία ἀσματικὴ καὶ βίος τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τοῦ Ἄθω ἐν τῇ ἱερᾷ Σκήτῃ τῆς Θεοπρομήτορος ἁγίας Ἄννης διαλαμψάντων ὁσίων μὲν τεσσάρων, ὁσιοάθλων δὲ ἐννέα, προσετέθη δὲ ἡ ἀναστάσιμος ἀκολουθία. Ἐκδίδεται τὸ πρῶτον ὑπὸ Χαραλάμπου μοναχοῦ καὶ Κωνσταντίου ἱερομονάχου καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ ἐκ τῆς Καλύβης ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου καὶ Διονυσίου τοῦ μοναχοῦ ἐκ τῆς ἱερᾶς Σκήτης τῆς Θεοπρομήτορος ἁγίας Ἄννης. Ἅγιον ὄρος Ἄθω. Τύποις ἀνων. ἑταιρείας ἐκδόσεων «Νέα ἑλληνικὴ Ἠώς» (Ι. Χατζηϊωάννου) Κολοκυνθοῦς 2 Ἀθῆναι 1929.

Εἰς σχῆμα 4ον σελ. 114. Ἐν σελ. 4 εἰκὼν μεγάλη τῶν τεσσάρων ὁσίων καὶ ἐννέα ὁσιοάθλων τῶν ἐν τῇ Σκήτῃ τῆς ἁγίας Ἄννης διαλαμψάντων. Οἱ Κανόνες τῶν ὁσίων διπλοῖ, ἀλλ' ἄνευ ἀκροστιχίδος καὶ ἀνωνύμως ὡς καὶ ἡ ὅλη Ἀκολουθία, ἥτις εἶνε γνωστὸν ὅτι τυγχάνει ἔργον τοῦ Νεασκητιώτου Ἰακώβου († 1865). Ἐν σελ. 45 «Λόγος μετ' ἐγκωμίου καὶ διηγήσεως πρὸς τοὺς ὁσίους πατέρας συνασκητὰς ἡμῶν, τοὺς ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ Σκήτῃ τῆς Θεοπρομήτορος ἁγίας Ἄννης ἀσκήσει τε καὶ ἀθλήσει φαιδρῶς διαλάμψαντας». Ἀρχή: «Ὅτε ὁ Τωβίας υἱὸς τοῦ δικαίου Τωβὶτ ἐκείνου, ἔκρινε δοῦναι μισθὸν τῷ ἁγίῳ Ἀγγέλῳ Ραφαήλ». Ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ περιλαμβάνεται σύντομος βιογραφία τῶν ὁσίων (σ. 45-74). Ἐν δὲ τῇ σελ. 75 «Διήγησις θαυμαστὴ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μητροφάνους τοῦ πνευματικοῦ καὶ Ρήτορος, μαθητοῦ γενομένου τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου τοῦ Στουδίτου, τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Σκήτῃ τῆς ἁγίας Ἄννης ἀσκησάντων. Ὀπτασία ὠφέλιμος Δημητρίου ὀρθοδόξου τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ Ἰσβόρῳ τῶν Σιδηροκαυσίων . . . ἤτοι Μαδεμοχωρίων. Εὐλόγησον πάτερ». Ἀρχή: «Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες δεῦτε ἀκούσατε φοβερὰ καὶ θαυμαστὰ πράγματα, ὁποῖα ἐφανέρωσεν ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς εἰς ἡμᾶς, εἰς τούταις ταῖς ὑστεριναῖς ἡμέραις». Ἐν σελ. 80 - 82 Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος περὶ τοῦ τιμίου λειψάνου τῆς Θεοπρομήτορος Ἁγίας Ἄννης πόθεν, πῶς, καὶ πότε κατήντησεν ἐν τῇ ἱερᾷ Σκήτῃ ταύτῃ». Τὸ γράμμα τοῦτο φέρει ἡμερομηνίαν 26 Ὀκτωβρίου 1686 ὑπογεγραμμένον ὑπὸ μοναχῶν τῆς Σκήτης. Ἐν σελ. 83 «Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου ἀρχιερατικοῦ μαρτυρικοῦ γράμματος περὶ τοῦ τιμίου λειψάνου τῆς ἁγίας καὶ δικαίας Ἄννης, μητρὸς τῆς Θεοτόκου». Τὸ γράμμα ἀχρονολόγητον φέρει τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας Ἐπιφανίου καὶ τοῦ Χαλδίας Συλβέστρου. Ἐν σελ. 84 - 90. «Οἶκοι κδ' κατ' ἀλφάβητον, τῆς ἁγίας ἐνδόξου Θεοπρομήτορος Ἄννης, ψαλλόμενοι ἐν τῷ Ναῷ αὐτῆς κατὰ τὴν ϛην ᾠδήν». Ἐν σελ. 91 - 98 «Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τοὺς Ἁγιαννίτας ὁσίους καὶ θεοφόρους πατέρας ἡμῶν». Ποίημα Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς «Λιταῖς ταῖς ὑμῶν σωθείημεν πατέρες Γ. Μ. Μ». Ἐν σελ. 98 - 105 «Οἶκοι εἰκοσιτέσσαρες εἰς τοὺς Ἁγιανναννίτας ὁσίους καὶ θεοφόρους πατέρας. Ποίημα Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιανναννίτου». Ἐν σελ. 105 - 114 «Χριστοφόρου ἐκ τῆς Σκήτεως τοῦ τιμίου Προδρόμου Λόγος εἰς τὴν σύλληψιν τῆς Θεοπρομήτορος Ἄννης». Ἀρχή: «Ὢ καὶ τί χαρμόσυνος καὶ πανσέβαστος ἡμέρα εἶναι ἡ σημερινὴ ἡμέρα, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, εἰς τὴν ὁποίαν ἑορτάζομεν τὴν σύλληψιν τῆς ἁγίας Ἄννης!».

Πέτρου καὶ Παύλου (Ἰουν. κθ').

Ἀκολουθία ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις (ἐλλείπουσι τὰ καθίσματα καὶ ὁ Κανών).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 494 - 499).

Πολυδώρου μάρτυρος.

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Πολυδώρου τοῦ ἐν Ἐφέσῳ μαρτυρήσαντος ἐν ἔτει 1794 (Σεπτ. γ').

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 11 - 25. Ἐκ τῶν Στιχηρῶν τοῦ μεγάλου Ἑσπερινοῦ (σ. 12) τὰ τρία εἰσὶ ποίημα Νικοδήμου τοῦ ἁγιορείτου, καὶ τὰ τρία Νικηφόρου ἱεροδιακόνου (τοῦ Χίου). Ἐκ τῶν δύο κανόνων ὁ αος (ἦχος δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου), φέρων ἀκροστιχίδα: «Νέον γεραίρω Πολύδωρον τοῖς λόγοις» εἶναι ποίημα τοῦ αὐτοῦ Νικοδήμου, ὁ δὲ βος (ἦχος α'. Ὠδὴν ἐπινίκιον) ποίημα Μιχαὴλ Εὐμορφοπούλου. Μετὰ τὸ κοντάκιον Βίος καὶ μαρτύριον ἁγίου Πολυδώρου (σ. 19 - 22) οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ὁ μέγας καὶ νεοφανὴς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ Πολύδωρος ἦτο μὲν γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Λευκωσίας, τῆς πρώτης τῶν πόλεων τῆς νήσου Κύπρου, πατρὸς Λουκᾶ προσκυνητοῦ καὶ μητρὸς Λουρδανοῦς». Ἐκ τῶν δύο κοντακίων τὸ βον ποίημα Νικηφόρου (τοῦ Χίου), ἐν τέλει (σ. 25) Μεγαλυνάρια.

Προδρόμου Ἰωάννου.

Ἐκλογαὶ ἤτοι βιβλιάριον περιέχον τοὺς Οἴκους τῆς Παναγίας καὶ τοῦ τιμίου Προδρόμου, τὴν Μετάληψιν ἐξηγητήν, στίχους εἰς τὴν μακαρίαν Τριάδα, ἑτέρους εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Παρασκευὴν ἅπαντα τυπωθέντα καὶ διορθωθέντα παρὰ Ἀκακίου ἱερομονάχου τοῦ Διακρούσση τοῦ ἐκ τῆς νήσου Κεφαλληνίας ἀναλώμασι Νικολάου Ἀναστάση. Ἐνετίησιν παρὰ Ἀνδρέᾳ τῷ Ἰουλιανῷ ͵αχξε'.

(Εὕρηται συνεσταχωμένον μετ' ἄλλων ἐν κώδικι Λ 19 τῆς ἐν ἁγίῳ Ὄρει Μεγίστης Λαύρας).

Προδρόμου Ἰωάννου ἀποτομή (Αὐγ. κθ').

Ἀκολουθία ἐκ τῶν Μηναίων ἀνατυπωθεῖσα (ἐξ ἧς ἐλλείπει ὁ Κανών).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 549 - 553).

Προδρόμου Ἰωάννου Γενέσιον (Ἰουν. κδ').

Ἀκολουθία ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις (πλὴν τῶν Καθισμάτων καὶ τοῦ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 486 - 190).

Προδρόμου Ἰωάννου Σύναξις (Ἰαν. ζ').

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἀπολυτικίου, Ἐξαποστειλαρίου καὶ Δοξαστικοῦ τῶν Αἴνων. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 396 - 398).

Σάββα τοῦ ἡγιασμένου (Δεκεμ. ε').

Ἀκολουθία μετὰ τριῶν Στιχηρῶν καὶ Δοξαστικοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινόν, Ἀπολυτικίου καὶ Κοντακίου. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων, ἄνευ κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 294 - 295).

Σεραφεὶμ ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου.

«Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Σεραφεὶμ ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου τοῦ θαυματουργοῦ, τὸ πρῶτον συντεθεῖσα ὑπὸ Ἀναστασίου ἱερομ. Γορδίου καὶ ἐκδοθεῖσα (1740), τὸ δεύτερον ἐκδοθεῖσα μετὰ προσθηκῶν ὑπὸ Διονυσίου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ Ἀγράφων (1745), τὸ δὲ τρίτον μεθ' ἑτέρων προσθηκῶν ὑπὸ Ἰωσὴφ ἀρχιμανδρίτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ ἐκ Φουρνᾶ Ἀγράφων (1790) καὶ τὸ ὄγδοον εἶτα ἐκδοθεῖσα. Ἔκδοσις ἐνάτη μετὰ προλεγομένων ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιὴλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδίας, δαπάνῃ Ἡσαΐου Βεργοπούλου ἀρχιμανδρίτου. Ἐν Ἀθήναις τύποις «Φοίνικος» ὁδὸς Σταδίου 44. 1931».

Εἰς σχῆμα 8ον σελ. 134. Ἐν ἀρχῇ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Σεραφεὶμ ὁλοσέλιδος καὶ κάτωθεν οἱ στίχοι:

Ὁ Σεραφεὶμ πατάσσει ἐμὲ πανώλην
τὴν βροτολοιγόν, φεῦ μοι φεῦ, πῶς ὁρῶμαι
ὑπτία, γυμνή, δυσειδής, κτεινομένη.

Ἀπὸ σελ. 5-16 προλεγόμενα τοῦ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ. Ἐν σελ. 17 ἐπιστολὴ Διονυσίου ἱερομ. τοῦ ἀπὸ Φουρνᾶ «τοῖς ὁσιωτάτοις ἀδελφοῖς τοῖς κατὰ τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς κυρίας Θεοτόκου τῆς ἐπονομαζομένης Κορώνης καὶ Κρυερᾶς βρύσεως ἀσκουμένοις καὶ πᾶσι τοῖς ἐντευξομένοις»· ἐν σελ. 19 ἐπιστολὴ Δημητρίου Γεωργίου Τζιολάκογλου ἐκ κώμης Ρενδίνης τῶν Ἀγράφων πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς Κορώνης καὶ τοὺς πατέρας τῆς μονῆς. Ἐν σελ. 22 (ἐν ἀρχῇ τῆς Ἀκολουθίας) Μεγαλυνάρια εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Σεραφείμ. Ἀπὸ σελ. 24 ἄρχεται ἡ Ἀκολουθία μετὰ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ, Λιτῆς, Στιχηρῶν ἀποστίχων, τοῦ Ὄρθρου μετὰ τριῶν κανόνων· ὁ αος εἰς τὴν Θεοτόκον (σελ. 35) ποίημα Θεοδώρου Λάσκαρι, ὁ βος εἰς τὸν ἅγιον ποίημα Ἀναστασίου (σελ. 35) καὶ ὁ γος εἰς τὸν ἅγιον ποίημα Ἰωσὴφ ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ. Ἐν σελ. 44-46 συναξάριον· ἐν σελ. 56-57 στίχοι εἰς τὸν ἅγιον (Διονυσίου Χαλκέως τοῦ ἐκ Φουρνᾶ)· ἐν σελ. 58-68 μαρτύριον καὶ βίος τοῦ ἁγίου Σεραφείμ· ἐν σελ. 71 κανόνες ὀκτώηχοι εἰς τὸν ἅγ. Σεραφείμ. Τούτων προηγεῖται τύπος (σελ. 69) «καθ' ὃν δεῖ ψάλλεσθαι τοὺς ὀκτωήχους κανόνας»· ἐκ τῶν κανόνων τούτων ὁ αος, βος, γος, εος, ϛος καὶ ηος εἶναι ποίημα τοῦ Προδρομίτου Χριστοφόρου, ὁ δος Ἀναστασίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ (δὶς τετυπωμένος ἐν τῷ αὐτῷ τεύχει), ὁ ζος ποίημα Ἰωσὴφ τοῦ ἐκ Φουρνᾶ (ὁ αὐτὸς ὁ ἐν τῷ Ὄρθρῳ ἐκτυπούμενος πάλιν ἀσκόπως)· μετὰ τοὺς κανόνας ἕπεται παράκλησις (σελ. 112 ἀγνώστου ποιητοῦ) μετὰ ταύτην (σελ. 118) ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Σεραφεὶμ ποίημα ἀρχιμανδρίτου Ἰωσὴφ καὶ μετ' αὐτὸ (σελ. 123-131). Οἶκοι κδ' εἰς τὸν ἅγ. Σεραφεὶμ ποίημα Γερασίμου Μικραγιαννίτου μοναχοῦ (1930). Ἐν τέλει ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιεργάτου τῶν τυπογραφείων τοῦ Φοίνικος πρὸς τὸν σεβ. ἐκδότην Ἰεζεκιήλ.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Σίμωνος τοῦ Μυροβλύτου (Δεκεμ. κη').

Ἀκολουθίαι τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σίμωνος τοῦ Μυροβλύτου κτίτορος τῆς ἐν ἁγίῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω ἱερᾶς μονῆς Σίμωνος Πέτρας, προσέτι δὲ καὶ ἡ Ἀκολουθία τῆς ἁγίας ἐνδόξου Μυροφόρου καὶ ἰσαποστόλου τοῦ Χριστοῦ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγουμένου τῆς

ἱερᾶς μονῆς Σίμωνος Πέτρας ἀρχιμανδρίτου Ἱερωνύμου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῶν τυπογραφικῶν καταστημάτων τῆς ἑταιρείας Π. Γ. Μακρῆ καὶ Σιας, ͵αϡκδ'».

Εἰς σχῆμα 4ον σ. 196· Ἐν ἀρχῇ ἀφιέρωσις ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἱερωνύμου καθηγουμένου τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας εἰς τὴν κοινοβιακὴν μονὴν Σίμωνος Πέτρας. Ἐν σ. 5 εἰκὼν τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας καὶ κάτωθεν αὐτῆς ᾠδὴ ποιηθεῖσα τῷ 1900 Ἀπριλίου 22 ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ι. Γοργίου.

Ἐπὶ βράχου ῥιζιμαίου Ἀθωνείου ἐκτισμένη
ὑπὲρ πόντον ὥς τις φάρος φωτοβόλος ἱδρυμένη
ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων ἀποκρήμνων κυκλουμένη
καὶ ὑδάτων ταχυρρόων ζωηφόρων βρεχομένη
ἱερὰ μονὴ ὁσίου μοναχοῦ πεφημισμένη
ὡς μετέωρος βολίς τις εἰς τὰ ὕψη κρεμαμένη
καὶ εἰς ὕδατα Αἰγαίου διαυγῆ ὀπτριζομένη
ὁμοιάζεις ὡς σελήνη ἐν φωτὶ ἐποχουμένη.
Μεταξὺ ὀρέων, πόντου, ὥσπερ δρῦς μεμονωμένη
ὑπὸ θυελλῶν, ἀνέμων, καὶ κλυδώνων δερομένη
ἀψηφεῖς καὶ δὲν φοβεῖσαι τῶν στοιχείων τὴν μανίαν
οὐδὲ τοῦ παμφάγου χρόνου καὶ παμφθόρου τὴν πορείαν,
ὁ Δομήτωρ σου ὁ Σίμων θεοπρόβλητος Λευΐτης
τοῦ οὐρανομήκους Ἄθω Σταυροφόρος Μυροβλύτης
τοῦ Σωτῆρος τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἀγαπητὸς πολίτης
ἦν τῶν μοναχῶν τὸ κλέος τῶν Ὁσίων στεφανίτης.
ὥς τις ἄλλος Θεολόγος θείαν εἶδεν ὀπτασίαν
ὥς τις μάγος ἐκ Περσίας ἀκτινοβολὴν ἀστρίαν
εἰς αὐτὸν ἐδῶ τὸν βράχον μοναστὴν τὸν Θεοφόρον
ὁδηγοῦσαν ἵνα κτίσῃ τὴν Μονὴν τὴν Χριστοφόρον.
Βηθλεὲμ ὡς ἐν Σπηλαίῳ, ἐπὶ πέτρας Ἀθωνείας
τῆς Γεννήσεως Σωτῆρος τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν Ἁγίας,
ἱερὸν ὁ Σίμων κτίζει τῷ Θεῷ τῷ αἰωνίῳ
ἐν ἀδαμαντίνῃ βάσει, ἐν ἀφθάρτῳ θεμελίῳ.

Ἐν σελ. 6 Προλεγόμενα (περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς μονῆς Σίμωνος Πέτρας καὶ τῶν αὐτῆς ἱδρυτῶν). Ἐν σ. 7 τυπικὴ διάταξις τῆς Ἀκολουθίας. Ἀπὸ δὲ τῆς σελ. 9-34 ἡ Ἀκολουθία εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν κατὰ τὴν κη' τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου. Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 26) Συναξάριον σύντομον, οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ὁ ἀοίδιμος πατὴρ ἡμῶν Σίμων ἤκμαζεν εἰς τὸ ἅγιον τοῦτο Ὄρος τοῦ Ἄθω ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Λατινόφρονος κατὰ τὸ 1256 ἔτος βασιλεύοντος ἐν Νικαίᾳ ὅτε ἡ Κωσταντινούπολις ἐλατινοκρατεῖτο». Πρὸς τῷ Κανόνι τῶν Χριστουγέννων (τοῦ Κοσμᾶ) περιέχει δύο Κανόνας εἰς τὸν ὅσιον Σίμωνα. Ὁ αος ἀνώνυμος εἰς ἦχον πλ. δ' (Ἁρματηλάτην Φαραώ), ὁ δὲ βος εἰς ἦχον πλ. α' (Ἵππον καὶ ἀναβάτην) «Ὑπόθεσιν ἔχων τὸ ἱερὸν αὐτοῦ μύρον καὶ τὰ θαύματα, ἅμα δὲ καὶ ἱκεσίαν» (σ. 20) φέρει ἀκροστιχίδα ἐν τοῖς Θεοτοκίοις «Θεόκλητος». Ἐν σ. 35 «τοῦ ἁγίου Σίμωνος Μηνὶ Δεκεμβρίῳ κθ' μνήμη τῶν ἁγίων νηπίων καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαρκέλλου, ἐν ᾗ ψάλλομεν καὶ Μεθέορτον Ἀκολουθίαν τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σίμωνος τοῦ Μυροβλύτου». Ἀκολουθία τῶν νηπίων καὶ τοῦ ὁσίου Σίμωνος. Ὁ Κανὼν τοῦ ὁσίου Σίμωνος φέρει ἀκροστιχίδα. «Σίμωνα ὑμνῶ θεῖον ἄνθος τοῦ Ἄθω Ραφαήλ». Ἐν σ. 44 «Οἶκοι κδ' εἰς τὸν ὅσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Σίμωνα τὸν Μυροβλύτην. Ποίημα Νικοδήμου μοναχοῦ Ἁγιορείτου». Ἐν σ. 53 Κανόνες ὀκτώ-

ηχοι εἰς Σίμωνα τὸν Μυροβλύτην, ποίημα Ἱερωνύμου μοναχοῦ Σιμωνοπετρίτου, πάντες μετ' ἀκροστιχίδων. Τοῦ α' ἡ ἀκροστιχὶς «Σοὶ ὕμνον Σίμων πρῶτον τόν δε προσφέρω». τοῦ β' «Δέησιν τήν δε Μονή σου Σίμων ἄδει ἆσμα». Τοῦ γ' «Ὕμνον τρίτον μέλψωμεν Σίμωνι τρισμάκαρι». Τοῦ δ' «Θαυμάτων ὕψος καὶ μέγεθος ὑμνήσω σου». Τοῦ ε' «Πέμπτην ταύτην ἄγω σοι ᾠδὴν παμμάκαρ». Τοῦ ϛ' «Ὡς ἔχων παρρησίαν πρὸς Θεὸν δέξαι μου τὴν δέησιν». Τοῦ ζ' «Ἕβδομον ἀριθμὸν ᾠδῶν μου δέξαι ὦ Σίμων». Τοῦ η' «Ὠδὴ ὀγδόη Σίμωνι Μυροβλύτῃ» ἐν δὲ τοῖς Θεοτοκίοις «Ἱερωνύμου». Ἐν σελ. 91 «Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τοὺς ἁγίους τὴν Μυροφόρον τοῦ Χριστοῦ Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν καὶ τὸν ὅσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Σίμωνα τὸν Μυροβλύτην ὑπὸ Ἰακώβου μοναχοῦ». Ὁ Κανὼν φέρει ἀκροστιχίδα: «Μαρίαν καὶ Σίμωνα ἐν ᾠδαῖς μέλπω» ἐν δὲ τοῖς Θεοτοκίοις «Ἰακώβου». Ἐν σελ. 99 ἕτερος Κανὼν παρακλητικὸς εἰς Σίμωνα τὸν Μυροβλύτην ποίημα Ἰακώβου μοναχοῦ. Ἐν σ. 105 εἰκὼν ὁλόσωμος Σίμωνος τοῦ Μυροβλύτου, κτίτορος τῆς ἐν Ἄθῳ Πέτρας. Ἀκολουθεῖ «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σίμωνος τοῦ Μυροβλύτου». Ἀρχή: «Πάλιν ἑορτὴ καὶ πάλιν πανήγυρις. Προχθὲς βασιλικὴ ἑορτὴ καὶ κοσμοχαρμόσυνος, σήμερον ἑορτὴ δουλικὴ καὶ ἀξιάγαστος» (σ. 105 - 122). Ἐν σ. 113 «Περικοπὴ ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Σίμωνος (ἐκ παλαιοῦ χειρογράφου)». Ἀρχή: «Καὶ καταβαίνει εἰς τὸ Μπογάζι τῆς Μαύρης θαλάσσης ὅθεν καὶ ἑνοῦται». Ἐν σελ. 117 Ἀκολουθία Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς. Ὁ Κανὼν ὁ β^{ος} (σ. 127) ποίημα τοῦ Θεοφάνους ὁ γνωστὸς τῶν Μηναίων, ὁ α^{ος} ἀγνώστου ποιητοῦ. Ἐν σελ. 142 ἑτέρα Ἀκολουθία Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς μεθέορτος. Ὁ Κανὼν καὶ πάλιν τοῦ Θεοφάνους, ὡς ἔμπροσθεν. Ἐν σελ. 151 «Οἶκοι κατ' ἀλφάβητον κδ' εἰς τὴν ἁγίαν Μυροφόρον καὶ ἰσαπόστολον τοῦ Χριστοῦ Μαρίαν τὴν Μαγδαληνήν». Ἐν σελ. 159 «Κανὼν παράκλητικὸς εἰς Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν ποίημα Ἰακώβου μοναχοῦ». Ἐν σελ. 165 «Ἁγιασμὸς ψαλλόμενος μετὰ τοῦ ἁγίου Λειψάνου τῆς ἁγίας ἐνδόξου Μυροφόρου καὶ Ἰσαποστόλου Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς». Μεταξὺ τῶν σελ. 176 καὶ 177 εἰκὼν ὁλόσωμος Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς. Ἐν σελ. 177 «Βίος καὶ πολιτεία τῆς ἁγίας ἐνδόξου πανευφήμου Μυροφόρου καὶ ἰσαποστόλου Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς». Ἀρχή: «Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ, οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὑρήσουσι χάριν καὶ δόξαν». Ἐν σελ. 182 «Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου ἐγκώμιον εἰς... Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν (ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἁπλοελληνικήν)». Ἀρχή: Α'. Ἐὰν βεβαίως καὶ ἄλλοτε συνέβη καὶ διὰ λόγου νὰ πράξῃ τις τὸ πρέπον, τοῦτ' αὐτὸ νομίζω ὅτι θέλω πράξει καὶ νῦν προθυμώτατα ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν διήγησιν τῶν ἀγώνων τῆς μακαρίας Μαγδαληνῆς».

Σπυρίδωνος ἐπισκόπου Τριμυθοῦντος (Δεκεμ. ιβ').

1) Ἀκολουθία (ἐλλειπὴς) μετὰ Ἐξαποστειλαρίου, τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἀπολυτικίου καὶ Κοντακίου (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων).

(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 304 - 305).

2) Ἀκολουθίαι=Αἱ θεῖαι καὶ ἱεραὶ Ἀκολουθίαι Σπυρίδωνος τοῦ θαυματουργοῦ, Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου τῶν ἀποστόλων μετὰ Κερκύρας τῆς βασιλίδος καὶ παρθενομάρτυρος, Ἀρσενίου τε Κερκύρας μητροπολίτου ἁγίων πολιούχων καὶ προστατῶν πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας, ἀξίως ἀφιερωθεῖσαι τῷ ἐξοχωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ Ἀμβροσίῳ τῷ Γραδενίγῳ, παναιδεσιμωτάτῳ ἤδη Κυδωνίας πρωτόπαπᾳ, νῦν δὲ πανοσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς περιφήμου νήσου Κερκύρας, μελιρρύτῳ ἱεροκήρυκι, ἀνδρὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαλέκτους πολυμαθεστάτῳ καὶ τῆς γαληνοτάτης τῶν Ἑνετῶν ἀριστοκρατείας ὑπερτίμῳ βιβλιοφύλακι. Ἑνετίησιν αχοδ'. Παρὰ Ἀνδρέᾳ τῷ Ἰουλιανῷ.

Περὶ Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου ἴδε τὸ βιβλιάριον Ἰωάν. Α. Ρωμανοῦ, Κερκυραϊκὰ — Ἅγιοι Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος καὶ οἱ ἐν Κερκύρᾳ ἀρχαιότατοι χριστιανικοὶ ναοί. Ἐν Κερκύρᾳ τυπογραφεῖον Α. Λάντζα 1903.

3) *Φῆμαι* ψαλλόμεναι κατὰ διαφόρους ἡμέρας ἐν τῷ σεβασμίῳ ναῷ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Σπυρίδωνος τοῦ θαυματουργοῦ ἐπισκόπου Τριμυθοῦντος καὶ προστάτου Κερκύρας ἔνθα τὸ ἱερὸν αὐτοῦ καὶ ἄφθαρτον τεθησαύρισται σῶμα ἰουσπατρονάτο κατὰ διαδοχὴν οἴκου καὶ πατριᾶς Βούλγαρι Εὐγ. Κερκυρ. Ἑνετίησι. 1772. Παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίου τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

(Βιβλιοθ. H. Pernot κληρονόμου τῆς Βιβλιοθήκης E. Legrand).

Σταματίου καὶ Ἰωάννου τῶν ἐκ Σπετσῶν († 1822 - Φεβ. γ').

Ἀκολουθία βίος καὶ μαρτύριον τῶν ἐνδόξων νεομαρτύρων καὶ αὐταδέλφων Σταματίου καὶ Ἰωάννου τῶν ἐκ Σπετσῶν μαρτυρησάντων ἐν Χίῳ κατὰ τὸ α.ω.κ.β. ἔτος (1822) ἔτος Φεβρουαρίου Γ'. πονηθεῖσα παρὰ Ἀνθίμου ἱερομονάχου Πουλάκη τοῦ Χίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 165 - 174. Τὸ εἰς τὸν Ἑσπερινὸν Δοξαστικὸν (σ. 165) «Ποίημα Νικηφόρου Καλογερᾶ ἀρχιεπισκόπου πρῴην Πατρῶν» (εἰς ἦχον α'). Ὁ Κανὼν (σ. 168) φέρει ἀκροστιχίδα: «Θεῖοι μάρτυρες, δωρήσασθε χάριν Ἄνθιμος» (ἦχος πλ. δ'. Ἁρματηλάτην Φαραώ). Μετὰ τὸ Κοντάκιον (σ. 170 - 172) «Βίος καὶ μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων νεομαρτύρων καὶ αὐταδέλφων Σταματίου Ἰωάννου καὶ Νικολάου τῶν ἐκ Σπετσῶν καὶ ἐν Χίῳ μαρτυρησάντων». Ἀρχή: «Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε, καὶ αἱ ὁδοί σου ἀνεξιχνίαστοι! Μὲ κάθε δίκαιον ἠμπορεῖ τις θαυμάζων νὰ φωνάζῃ».

Σταυροῦ.

Ἐγχειρίδιον περιέχον τὸν Παρακλητικὸν Κανόνα καὶ τοὺς ΚΔ' Οἴκους εἰς τὸν Τίμιον καὶ Ζῳοποιὸν Σταυρόν, ἐν ᾧ καὶ τὰ χρυσόβουλλα τῶν ἀοιδίμων βασιλέων Ρωμανοῦ καὶ Ἀνδρονίκου, μεθ' ὧν καὶ διαθήκη Ἀναστασίας, τῆς μετονομασθείσης Ἀγάθης, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τὸ Χὰτ Σερὶφ τοῦ Σουλτὰν Σελήμ. Τὰ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέν, σπουδῇ μὲν τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις Κυρίου Χριστοφόρου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ, δαπάνῃ δὲ τοῦ τιμιωτάτου Κυρίου Θεοδώρου Ροδόλφου ἐκ πόλεως Μπρασσὸβ τῆς Τρανσυλβανίας. αψος'. Ἑνετίησιν, 1776. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

(Βιβλιοθ. ἁγ. Μάρκου ἐν Βενετίᾳ: 19171. S^{a.} D. 1).

Σταυροῦ ὕψωσις (Σεπτ. ιδ').

Κανὼν ἰαμβικὸς εἰς τὴν Ὕψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς διὰ στίχων ἡρωελεγείων:

«Σταυροτύποις παλάμῃσιν ἐπ' οὔρεϊ σῆμα θεοῖο
Μωσῆς δ' ὁ κλεινὸς θεσμοθέτης Ἑβραίων
ὕδασι πικρογόνοις πολυφλοίσβου δ' αὖ τε θαλάσσης
ἐμφαίνει Σταυρὸν Χριστιανῶν τὸ κλέος».
Ποίημα Παύλου Ξηροποταμηνοῦ
Ἦχος δ' Θείῳ καλυφθεὶς

«Σέβειν ὁ Μωσῆς ἐκδιδάσκεται πάλαι
τύπον γεγηθὼς σταυρικὸν κρεμῶν ὄφιν
ἀθρεῖν τε τοῖς δηχθεῖσι φράζει καὶ πάθος»....

Ἐδημοσιεύθη ἔν τινι βιβλιαρίῳ (ἐν τέλει) τιτλοφορουμένῳ «Ἔλεγχος φρονήματος νεολαίας, ἐν Ἀθήναις 1888, ὑπὸ Ζαχαρίου ἱερομονάχου πρῴην Ἐσφιγμενίτου.

Στυλιανοῦ Παφλαγόνος (Νοεμ. κϛ΄).

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Στυλιανοῦ τοῦ Παφλαγόνος ψαλλομένη τῇ κς΄ Νοεμβρίου.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 81 - 87. Μεθ' ἑνὸς Κανόνος ἄνευ ἀκροστιχίδος (εἰς ἦχον δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου). Ἐν σ. 85 σύντομον Συναξάριον, οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Στυλιανὸς ἐγεννήθη εἰς τὴν Παφλαγονίαν, ἡγιάσθη δέ, ὡς ἄλλος Σαμουήλ, ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του καὶ ἔγινε κατοικητήριον τοῦ Ἁγίου πνεύματος».

Σῴζοντος μάρτυρος.

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σώζοντος. Συμπληρωθεῖσα ἐκ χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι τοῦ Παν. Ἀρχιμανδρίτου κ. Χρυσοστόμου Δημητρίου Δ^ρος^ Θεολ. καὶ Φιλ., καὶ τοῦ Πανοσ. μοναχοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Λαύρας κ. Ἀθανασίου Καμπανάου ἰατροῦ καὶ ψαλλομένη τῇ 7η Σεπτεμβρίου. Ἐξεδόθη τὸ δεύτερον δαπάναις τοῦ ἐξ Αἰγίνης Ἰωάννου Μωραΐτου. Τύποις: Γεωργ. & Ἀθαν. Ὑφαντίδη. Πειραιεὺς 1931.

Εἰς σχῆμα μικρὸν 8ον σελ. 32· ἐν σελ. 2 εἰκὼν τοῦ ἁγίου Σώζοντος· ἐν σ. 3. Γράμμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου χρονολογούμενον ἀπὸ 3 Μαρτίου 1931, δι' οὗ κατὰ συνοδικὴν ἀπόφασιν ἐπιτρέπεται ἡ ἐκτύπωσις καὶ κυκλοφορία τῆς ἐν λόγῳ Ἀκολουθίας τῆς ἐπιθεωρηθείσης ὑπὸ τοῦ Κασσανδρείας Εἰρηναίου· ἐν σ. 4 ἐπιστολὴ τοῦ ἐκδότου ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου πρὸς Ἰωάννην Μωραΐτην, δι' ἧς ἀναγγέλλει αὐτῷ ὅτι ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου ἡ τῆς Ἀκολουθίας ἔκδοσις καὶ δύναται νὰ ἐκτυπώσῃ αὐτήν· ἐν σελ. 5 ὀλιγόστιχα τοῦ ἐκδότου προλεγόμενα περὶ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ναοῦ τοῦ ἁγίου Σώζοντος, ὅστις παρεκκλήσιον ὢν ἐν τῇ κώμῃ Πέρδικα τῆς Αἰγίνης ἐκτίσθη καὶ ἀνεκαινίσθη τῷ 1905 τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης καταγομένου Ἰωάννου Μωραΐτου, ἐν σελ. 6-7 «ὁ βίος τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σώζοντος» Ἀρχή: «ὁ ἅγιος Μάρτυς Σώζων κατήγετο ἐκ Λυκαονίας καὶ ἦτο ποιμὴν προβάτων». Μετὰ τὴν ϛ΄ ᾠδὴν ἐπαναλαμβάνεται (σ. 23) τὸ γνωστὸν ἐκ τῶν Μηναίων Συναξάριον. Μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου περιελήφθη καὶ ἡ Ἀκολουθία εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, ἧς ὁ Κανὼν φέρει ἀκροστιχίδα «Γέννησιν ὑμνῶ τῆς Θεόπαιδος κόρης Ἰωσήφ»· μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Κανὼν τοῦ ἁγ. Σῴζοντος ποίημα Θεοφάνους (Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον). «Σωθῆναι τοὺς τὴν σεπτήν σου σήμερον μνήμην γεραίροντας»· ἐν σελ. 31 Μεγαλυνάριον (1).

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

Τίτου ἀποστόλου (Αὐγ. κε΄).

Ἀκολουθία πλήρης, (ἐξ ἧς ἐλλείπει ὁ Κανών)
(Στυλ. Ἀλεξίου. Ἱερὰ Σύνοψις σ. 544 - 548).

Τριάδος ἁγίας.

1) Οἶκοι κατ' Ἀλφάβητον εἰς τὴν παναγίαν Τριάδα ἐκδοθέντες μὲν δι' αἰτήσεως τοῦ πανιερωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἁγίου πρῴην Ἑρσεκίου κυρίου Ναθαναήλ, ἀναλώμασι δὲ τοῦ λίαν φιλοθέου καὶ φιλογενοῦς κυρίου Χατζῆ Γεωργίου Κυπρίου· καὶ τῶν πρὸς τὴν περίφημον αὐτὴν νῆσον βασιλικῶν ὁρισμῶν ἀρίστου Διερμηνέως, εἴς τε κοινὴν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν καὶ ἰδίαν ψυχικὴν ὠφέλειαν, ἔτει τῷ σωτηρίῳ 1800.

(Βιβλιοθ. Ἰωάν. Βλαχογιάννη).

2) Εὐχαὶ κατανυκτικαὶ διαφόρων ἁγίων καὶ κανόνες εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον συλλεχθεῖσαι παρά τινος ἀδελφοῦ χάριν ὠφελείας ψυχικῆς τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ προσευχομένων δι' αὐτῶν καὶ ἀπὸ μὲν τοὺς Τριαδικοὺς κανόνας ὁ βουλόμενος ἂς ἀναγινώσκῃ τὸ Σαββάτῳ ἑσπέρας, τὸν Κανόνα ὅπου ἀκολουθεῖ ἡ ὀκτόηχος, εἰς τὸ ἀπόδειπνον, ἀπὸ δὲ τῶν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂς διαβάζῃ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδας ἀνὰ ἕκαστον εἰς τὸ ἀπόδειπνον, εἰς δὲ τὰς ὥρας ἢ εἰς τὴν θ΄ ἂς διαβάζῃ κανόνα τῆς Θεοτόκου εἰς τύπον παρακλήσεως, ἂς λέγῃ (ἂν θέλῃ) τὸν παρακαλῶ ἢ ἕνα Κύριε ἐλέησον, διὰ τὸν κοπιάσαντα, καὶ συλλέξαντα καὶ συνεργήσαντα εἰς τὸν τύπον, νῦν τὸ πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα ἰδίοις αὐτοῦ ἀναλώμασι. Ἐν Τεργεστίῳ αωδ΄. παρὰ Γασπάρῳ Βέκ. 1804.

Con Licenza de' Superiori
(Βιβλιοθήκη Ἰωασαφαίων ἀριθ. 31).

Τρύφωνος μάρτυρος.

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Τρύφωνος.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 153 - 164. Κανὼν εἷς (εἰς ἦχον δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου) ἄνευ ἀκροστιχίδος καὶ ἀνωνύμως· μετὰ τὸ κοντάκιον (σ. 158 - 161) «Βίος τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Τρύφωνος» οὗ ἡ ἀρχή: «Μετὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν». Ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας (σ. 164) «Εὐχὴ ἱκετήριος πρὸς τὸν ἅγιον Τρύφωνα ἐὰν συμβῇ βλάπτεσθαι τὰ χωράφια, κήπους καὶ ἀμπελῶνας ὑπὸ ἑρπετῶν, ἀκρίδων καὶ ζωϊφίων». Ἀρχή: «Πανένδοξε Μάρτυς τοῦ Χριστοῦ, καὶ στρατιῶτα τοῦ ἐπουρανίου Βασιλέως, Τρύφων παμμακάριστε, τῆς ἀκηράτου τρυφῆς ὁ ἐπώνυμος».

Φανουρίου τοῦ νεοφανοῦς (Αὐγ. κζ΄).

Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Φανουρίου τοῦ νεοφανοῦς. Τῇ 27 Αὐγούστου ἑορτάζομεν τὴν μνήμην καὶ τὴν εὕρεσιν τῆς εἰκόνος τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Φανουρίου τοῦ νεοφανοῦς, γνωσθέντος εἰς τὴν νῆσον Ρόδον, ἐν ἔτει 1500 περίπου ἀπὸ Χριστοῦ.

Νέον Χιακὸν Λειμωνάριον σ. 318 - 326. Ἡ Ἀκολουθία ἀνωνύμως· τὸ Δοξαστικὸν καὶ ἰδιόμελον τῆς Λιτῆς ποίημα Νικηφόρου τοῦ Χίου (σ. 319). Μία ἔκδοσις ἐν Ἑρμουπόλει τῆς Σύρου γενομένη τῷ 1877 ἐπιγράφει τὴν ὅλην Ἀκολουθίαν εἰς Νικηφόρον

Γεωργιάδην Νεαμονήτην ἐκ Καρδαμύλων τῆς Χίου, ὅστις εἶναι ὁ γνωστὸς ἱερομόναχος Νικηφόρος· ἀλλ' ἡ ὅλη Ἀκολουθία εἶναι ἔργον τοῦ ἁγιορείτου Νικοδήμου, πλὴν τῶν ἀνωτέρω δύο σημειουμένων ἰδιομέλων ὡς ἐν τῷ Λειμωναρίῳ ἐπιγράφονται· ἴδε L. Petit, Bibliogr. des Acolouthies grecques σ. 236 - 239. Ἐν σ. 323 - 324 βίος Φανουρίου, οὗ ἡ ἀρχή: «Οὗτος ὁ λαμπρὸς Ἀθλητὴς τοῦ Κυρίου καὶ Μάρτυς ἀήττητος, ὁ θαυμαστός, λέγω, Φανούριος, πόθεν ἦτον, καὶ ποίους γονεῖς εἶχε καὶ εἰς ποῖον καιρόν, καὶ μὲ τίνας Βασιλεῖς ἔκαμε τὴν πάλην καὶ τὸν ἀγῶνά του, δὲν ἠμπορέσαμεν ποτὲ νὰ τὸ μάθωμεν».

Φωτεινῆς.

Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Φωτεινῆς. Ἐν Λευκωσίᾳ 1907.

(Ἴδε Κυπριακὰ Χρονικὰ ἔτ. Β' σ. 172).

Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (Φεβρ. ϛ').

Ἀκολουθία πλήρης (ἐξ ἧς μόνον ἐλλείπει ὁ κανών, ἀνατυπωθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου ἀκολουθίας εἰς τὸν ἱερὸν Φώτιον).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 434 - 438).

Χαραλάμπους ἱερομάρτυρος (Φεβρ. ι').

Ἀκολουθία μετὰ ἓξ Στιχηρῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ Δοξαστικοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων μετὰ Δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων (2) καὶ τριῶν Στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν ἐντύπων· ἄνευ τοῦ Κανόνος).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 439 - 443).

Χριστοῦ Γέννησις (Δεκ. κε').

1) Ἀκολουθία πλήρης (ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Μηναίων).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 313 - 347).

2) *Ὕμνοι Δοξαστικοὶ ἐγκωμιαστικοὶ* ψαλλόμενοι εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν λέγετον ἦχον. Ἐν Βούδᾳ παρὰ τῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ κατ' Οὐγκαρίαν Βασιλικοῦ Πανδιδακτηρίου 1797.

(Ἐθνικὴ Βιβλ. τῆς Ἑλλάδος: Θεολ. 4105).

Χριστοῦ ἐνταφιασμός.

1) Ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος ἤτοι Ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Σαββάτου. Ἔκδοσις Γ' διορθωμένη κατὰ τὸ μέλος. Δαπάνη Ν. Β. Νάκη. Ἀθήνησι τύποις Φιλομούσου λέσχης. Δ. Σ. οπιδδ. καὶ Συντ. ἐν ὁδῷ Ἀθηνᾶς ἀριθ. 237 1862.

(Βιβλιοθήκη Ἰωασαφαίων ἀριθ. 136).

2) Ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος ἢ τὰ ἐγκώμια τοῦ μεγάλου Σαββάτου διορθωθέντα ὑπὸ Παγκρατίου Βατοπαιδινοῦ ἀρχιμανδρίτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ διδασκάλου τῆς Θεολογίας ἐκδιδόμενα ἀδείᾳ καὶ ἐγκρίσει τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1918. Τύποις Ε. Βασιλειάδου.

Εἰς σχῆμα 16ον σ. 61. Ἐν σ. 3 «Εἰσαγωγὴ ἐξήγησις, σ. 6 - 29 Προλεγόμενα ἐν οἷς συνεχωνεύθη καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς κρινάσης τὸ ἔργον, καὶ μετ' αὐτὴν γράμμα τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ (Νοεμ. κθ' 1917). Μετὰ τοῦτο φωτογραφικὴ εἰκὼν τοῦ

Συμεὼν Σινιόσογλου εἰς ὃν ἀφιεροῦται τὸ βιβλίον μετ' ᾠδῆς πρὸς τό: Ἀκατάληπτόν ἐστιν. Ἕπεται εἰκὼν φέρουσα ἐπιγραφὴν «ὁ Σωτὴρ ἡμῶν νεκρός». Ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος δημοσιεύεται ἐν τῇ μετρικῇ αὐτοῦ μορφῇ.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

3) Ἀκολουθία τοῦ μεγάλου Σαββάτου καὶ τὰ ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου Θρήνου μετρικῶς διορθωθέντα ὑπὸ Παγκρατίου Βατοπαιδινοῦ ἀρχιμανδρίτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ διδασκάλου τῆς Θεολογίας ἐκδιδόμενα ἀδείᾳ καὶ ἐγκρίσει τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἔκδοσις δευτέρα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τύποις Α. Κορομηλᾶ 1920.

Εἰς σχῆμα 8ον σ. 63. Ἐν ἀρχῇ ἀφιέρωσις εἰς Νικόλαον Γαλιατσάτον ἐκ Κεφαλληνίας. Ἀκολουθεῖ ἡ ἔγκρισις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (30 Σεπτ. 1917) καὶ πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ Γερμανοῦ (Νοεμ. ιθ' 1917) καὶ ἐν σελ. 8 εἰκὼν ἐπιγραφομένη «ὁ Σωτὴρ ἡμῶν νεκρὸς» μεθ' ἣν σ. 9 ἀκολουθεῖ ἡ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου Ἀκολουθία.

(Βιβλιοθήκη τοῦ συγγραφέως).

4) Ἐγχειρίδιον εἰς δόξαν πατρὸς υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. Ἐγχειρίδιον περιέχον τὰ ᾀσματικὰ ἐγκώμια καὶ τὸν Κανόνα τοῦ Ἐπιταφίου, τὰ ἐν τῷ Τριῳδίῳ τετυπωμένα ἐπιμελῶς ἤδη διορθωθέντα μετὰ καὶ τοῦ ἀναστασίμου Κανόνος τῆς λαμπροφόρου ἡμέρας τοῦ Πάσχα. Τύποις ἐκδοθὲν πατριαρχεύοντος τοῦ Παναγιωτάτου καὶ θειοτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίου Κυρίου Νεοφύτου ἀναλώμασι μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ τιμιωτάτου καὶ φιλοχρίστου ἐν πραγματευταῖς κὺρ Σεραφίμ, υἱοῦ Ἀθανασίου Μουρμούρογλου, τοῦ καταγομένου ἐκ χωρίου Φερτέκ, καὶ ἤδη κατοικοῦντος ἐν τῇ κατὰ Καισάρειαν Κομωπόλει τῇ καλουμένῃ Νέμσεερ, εἰς ψυχικὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ σωτηρίαν. Ἐπιμελείᾳ δὲ καὶ διορθώσει Νικοδήμου μοναχοῦ, εἰς ὕμνον τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ταφέντος καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ εἰς εὐχερεστέραν χρῆσιν τῶν ἐν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις ψαλλόντων. Ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείῳ, ἔτει 1800.

(Βιβλιοθ. Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου ἐν Κων/πόλει: Θρησ. 4525. Καὶ Ἰωασαφαίων ἀριθ. 75).

5) Ἐγκώμια ψαλλόμενα εἰς τὸν Ἐπιτάφιον Θρῆνον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(Διάφορα τῶν ἐντύπων. Ἐξεδόθησαν ἐξ Ἰβηριτικοῦ Κώδικος ὑπὸ Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτου ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» τ. Ζ' σ. 128 - 134. Ποίημα Νείλου μητροπολίτου Ρόδου, οὐχὶ δὲ Νείλου Ροδίου ὡς σημειοῖ ὁ ἐκδότης Ἰβηρίτης).

6) Ἀκολουθία τῶν ἁγίων παθῶν ψαλλομένη τῇ ἑσπέρᾳ τῆς ἁγίας καὶ Μεγάλης Πέμπτης, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Μαρίας Ε. Ροδοκανάκη. MCMXX. [ἐν Παρισίοις].

(Εἰς σχῆμα 32ον ἐν Γαλλικῇ μεταφράσει συνοδευομένη μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῶν ᾀσμάτων. Ἡ μετάφρασις αὕτη τῇ συνεργασίᾳ γενομένη τοῦ ἐπὶ τόσα ἔτη ἐν

Παρισίοις ἐφημερεύσαντος ἀκάρπως Γερμανοῦ Βασιλάκη, φέρεται εἰς χεῖρας τῶν ἀριστοκρατίδων κυριῶν τῶν Παρισίων κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα ἀπὸ τῆς μεταφράσεως κατανοῶσι τὰ ψαλλόμενα!)

(Βιβλ. τοῦ Συγγραφέως). Τὴν λαμπρὰν ἀκολουθίαν τῶν ἁγίων Παθῶν ὁ ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας Παρισίων Βασιλάκης συνέταμεν ἀξιοθρηνήτως, ἵνα εὐαρεστήσῃ τοῖς ὀλίγοις ψυχροῖς καὶ ἀδιαφόροις.

7) Τετραῴδιον Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τὸν Ἐπιτάφιον Θρῆνον.

Ἐδημοσιεύθη ἐν Γρηγορίῳ Παλαμᾷ τ. Η΄ σ. 437 - 442 ὑπὸ Σπυρίδωνος Λαυριώτου ἐκ τοῦ Λαυριωτικοῦ Κώδ. Δ. 45 φ. 309. Ἦχος γ΄. Βοηθὸς καὶ σκεπαστής: Ἀρχή. «Ἐτάζειν ὁ ἀνεύθυνος θέλων δεσμῆσαι ἵνα λύσῃς δεσμίους».

Χριστοῦ ἀνάστασις.

Σιωνίτης ὑμνῳδὸς ἢ μελῳδικοὶ καὶ θεῖοι ὕμνοι οὓς ψάλλομεν περιερχόμενοι καὶ λιτανεύοντες εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ πανιέρου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως πανσέβαστα προσκυνήματα καὶ θεῖα παρεκκλήσια. Ἐκδίδεται ἤδη τὸ πέμπτον ἐγκρίσει τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Θειοτάτου πατριάρχου τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης Κυρίου Κυρίου Γερασίμου τοῦ Α΄. Ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ ἱεροῦ κοινοῦ τοῦ Π. Τάφου 1893.

(Βιβλιοθήκη Ἰωασαφαίων ἀριθ. 185).

Χριστοῦ Θεοφάνεια (Ἰαν. ϛ΄).

Ἀκολουθία πλήρης ὡς ἐν τοῖς Μηναίοις.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 364 - 395).

Χριστοῦ Μεταμόρφωσις (Αὐγ. ϛ΄).

Ἀκολουθία πλήρης κατὰ τὰ Μηναῖα (ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ Κανόνος μόνον αἱ πρῶται 8 ᾠδαί).
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 522 - 528).

Χριστοῦ περιτομή (Ἰαν. α΄).

Ἀκολουθία μετὰ δύο Ἰδιομέλων εἰς τὸν Ἑσπερινὸν καὶ πᾶσα ἡ ἐν τοῖς Μηναίοις ἀναγραφομένη.
(Στυλ. Ἀλεξίου, Ἱερὰ Σύνοψις σ. 352 - 361).

Κανόνες εἰς Χριστὸν (ἴδε Τριάδος ἁγίας 2)· ἐκδοθέντες μετ᾽ ἄλλων κανόνων καὶ εὐχῶν ἐν Τεργέστῃ τῷ 1804.

Ἐν Παρισίοις Μάρτιος 1932.

† Ο ΠΡ. ΛΕΟΝΤΟΠΟΛΕΩΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

Η ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΝΙΑΚΗ

Ἐν τῇ Revue Numismatique (1905 σ. 353) ὁ ἀείμνηστος G. Schlumberger περιέγραψε σφραγῖδα ἐκ μολύβδου, ἥτις, κατ᾽ αὐτόν, ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τὸν περιφανῆ στρατηγὸν Γεώργιον Μανιάκην. Εἰκόνα τῆς σφραγῖδος ταύτης ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ Epopée Byzantine (τόμ. Γ΄ σελ. 457). Τὴν εἰκόνα ταύτην ἀναδημοσιεύομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα. (Εἰκ. 1).

Ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως τῆς σφραγῖδος εἰκονίζεται προτομὴ κατενώπιον (στηθάριον) τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν στρατιωτικῇ περιβολῇ, ἔχουσα ἑκατέρωθεν τὴν ἐπιγραφὴν κιονηδὸν Ο ΑΓ(ΙΟC) ΓЄѠΡΓΙΟC, πέριξ δὲ ἑτέραν ἐπιγραφήν, ἧς σῴζονται τὰ γράμματα ΟC ΜΑΝΙΑΚ .... ἅτινα ὁ

Εἰκ. 1. Ἡ λεγομένη σφραγὶς τοῦ Μανιάκη.

Schlumberger νομίζει ὅτι δύνανται νὰ συμπληρωθῶσι [ΓЄѠΡΓΙ]ΟC ΜΑΝΙΑΚ[ΗC.

Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τῆς σφραγῖδος ὑπάρχει μακρὰ ἐπιγραφή, ἀτυχῶς ἐφθαρμένη κατὰ τὸ ἥμισυ, ἥτις ἀσφαλῶς ἀποτελεῖται ἐκ δύο τριμέτρων ἰαμβικῶν στίχων. Αἱ μόναι λέξεις αἵτινες δύνανται ν᾽ ἀναγνωσθῶσι σαφῶς ἐν αὐτῇ εἶναι αἱ ἑξῆς τρεῖς ΓΡΑΦΑC, ΑΘΛΗΤΑ, ΠΡѠΤΟ[ΚΟΥΡΟ] ΠΑΛΑΤΟΥ.

Ἂν ἡ σφραγὶς ἠδύνατο ν᾽ ἀποδοθῇ εἰς τὸν περιφανῆ στρατηγὸν Γεώργιον Μανιάκην, θὰ ἦτο ἀληθῶς ἓν τῶν πολυτιμοτάτων μνημείων τῆς βυζαντιακῆς σιγιλλογραφίας, δυστυχῶς ὅμως εἰς τὴν ἀπόδοσιν ταύτην ἀντιτίθενται λόγοι ἰσχυροί, καθιστῶντες ἀδύνατον τὴν ταύτησιν τοῦ κτήτορος τῆς σφραγῖδος πρὸς τὸν Γεώργιον Μανιάκην.

Καὶ δὴ α΄.) Τὰ γράμματα, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως

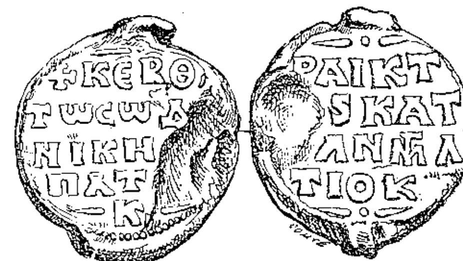
τῆς σφραγῖδος, πέριξ τῆς προτομῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπληρωθῶσιν, ὡς νομίζει ὁ Schlumberger, εἰς [ΓΕѠΡΓΙ]ΟϹ ΜΑΝΙ-ΑΚ[ΗϹ], διότι, ὡς θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης, πρὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ ΟϹ ὑπάρχει σταυρός, ἐξ οὗ δηλοῦται σαφέστατα ὅτι ἐκεῖθεν ἄρχεται ἡ ὅλη ἐπιγραφὴ ἡ ὑπάρχουσα πέριξ τῆς προτομῆς. Τὸ τελευταῖον ἀφ' ἑτέρου γράμμα, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Schlumberger ἀνεγνώσθη ὡς Κ, εἶναι ἡμιεφθαρμένον καὶ εἶναι λίαν ἀμφίβολον ἂν εἶναι πράγματι Κ. Πλὴν τούτου πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Schlumberger δημοσιευθεῖσα εἰκὼν τῆς σφραγῖδος ἐγένετο ἐκ σχεδιογραφήματος καὶ πιθανώτατα ὁ σχεδιαστὴς παρηνόησε καὶ ἄλλα γράμματα τῆς ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως ἐπιγραφῆς, ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν οὐδεμίαν βεβαιότητα ὅτι ἀντέγραψε ταῦτα ἀκριβῶς. Ὅτι δ' ὁ σχεδιαστής, ἀγνοῶν προφανῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, παρηνόησε πολλὰ τῶν γραμμάτων τῶν ἐπιγραφῶν τῶν δύο ὄψεων τῆς σφραγῖδος, καθίσταται φανερὸν καὶ ἐκ τῆς ὄπισθεν ἐπιγραφῆς, ἧς σῴζονται μὲν εὐκρινῶς τὰ ΠΡѠΤΟ, ἐν τῇ πέμπτῃ σειρᾷ τῶν γραμμάτων, τὰ δὲ τελευταῖα ἀμυδρὰ γράμματα εἶναι ἀσφαλῶς Κ]ΟΥ. ἀλλ' ὁ σχεδιαστὴς ἐδῶ ἀντὶ Υ ἐσχεδίασεν Ѡ ὅλως ἐσφαλμένως ἀφ' οὗ ἡ ὅλη λέξις συμπληροῦται ἄνευ δυσκολίας ΠΡѠΤΟ[ΚΟΥ]—[ΡΟ]ΠΑΛΑΤΟΥ.

β') Τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ κτήτορος τῆς σφραγῖδος, ὅταν μόνον ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως ὑπάρχῃ εἰκὼν ἁγίου, κατὰ τὸν κανονικὸν τύπον, ἀναγράφονται ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως, θὰ ἦτο δὲ πλέον ἢ παράδοξον νὰ χαραχθῇ τὸ ὄνομα καὶ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως πέριξ τῆς προτομῆς καὶ δὴ κατ' ὀνομαστικὴν πτῶσιν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς μίαν κατηγορίαν βυζαντιακῶν ἐκ μολύβδου σφραγίδων, ἐν ᾗ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων ὑπάρχουσιν εἰκόνες ἁγίων, κατ' ἀνάγκην αἱ ἐπιγραφαὶ εὑρίσκονται πέριξ τῶν εἰκόνων, μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου χώρου διὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ὀφφικίων τῶν κτητόρων τῶν σφραγίδων, ἀλλὰ καὶ τότε κατὰ τὸν συνήθη τύπον αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἄρχονται διὰ τῆς στερεοτύπου ἐπικλήσεως *Κύριε* ἢ *Θεοτόκε βοήθει*.

Ὑπάρχουσιν ὅμως μολύβδιναι σφραγῖδες, φέρουσαι ἐπὶ μὲν τῆς ὀπισθίας ὄψεως ἐπιγραφὰς ἐπὶ δὲ τῆς ἐμπροσθίας ἁγιογραφικοὺς τύπους καὶ πέριξ αὐτῶν ἐπιγραφὰς περιεχούσας κατὰ κανόνα γραφικὰ χωρία, ἰδίως ἐκ τῶν Ψαλμῶν. Ἀποκλειομένου ὅτι ἐν τῷ ἀποδοθέντι ὑπὸ τοῦ Schlumberger εἰς τὸν Μανιάκην μολυβδοβούλλῳ εἶναι δυνατὸν ν' ἀναγράφηται τὸ ὄνομα τοῦ κτήτορος πέριξ τῆς εἰκόνος τοῦ ἁγίου Γεωργίου, εἶναι εὔλογος ἡ σκέψις ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δυνατὸν νὰ περιεῖχε γραφικόν τι χωρίον.

γ') Ἡ ὄπισθεν ἔμμετρος ἐπιγραφή, ἧς ἀναγινώσκονται σαφῶς τρεῖς μόνον λέξεις, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ σφραγὶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι προγενεστέρα τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν, ἀφ' ὧν ἄρχονται αἱ ἔμμετροι ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῶν σφραγίδων, τῆς χρήσεως αὐτῶν ἐπικρατούσης ἰδίᾳ κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα καὶ παρατεινομένης μέχρι τῆς δεκάτης τετάρτης.

Ἔμμετροι ἐπιγραφαὶ ὑπάρχουσιν ἐπὶ δύο νομισμάτων, ἑνὸς Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου (1042 - 1056) καὶ ἑτέρου Ρωμανοῦ Δ' τοῦ Διογένους (1067 - 1071), ἀλλ' ἐπὶ μολυβδίνων σφραγίδων (μολυβδοβούλλων) οὐδὲν παράδειγμα ὑπάρχει, ὅπερ νὰ δυνάμεθα νὰ τάξωμεν ἀσφαλῶς εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῶν Κομνηνῶν. Μέχρι τοῦδε ἀπεδόθησαν σφραγῖδες ἔχουσαι ἐμμέτρους ἐπιγραφὰς εἰς χρόνους προγενεστέρους τῶν Κομνηνῶν, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις, ὀφειλομένη κυρίως εἰς ἁπλῆν ὁμωνυμίαν, οὐδαμῶς δύναται νὰ στηριχθῇ. Ὡς εἶναι γνωστόν, καὶ κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἐπεκράτει τὸ ἔθος νὰ δίδεται εἰς τὸ πρῶτον ἄρρεν τέκνον τὸ ὄνομα τοῦ πάππου, οὕτως ὥστε ἐν τῇ βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ ἐμφανίζονται πρόσωπα φέροντα τὸ αὐτὸ κύριον ὄνομα καὶ τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον ἀνήκοντα ὅμως εἰς χρόνους διαφόρους. Ἑπομένως εἶναι λίαν ἐπισφαλὲς νὰ ταυτίζωμεν τοὺς κτήτορας τῶν

Εἰκ. 2. Σφραγὶς Νικήτα ῥαίκτωρος καὶ κατεπάνω Ἀντιοχείας.

σφραγίδων πρὸς γνωστὰ ἐκ τῆς ἱστορίας πρόσωπα στηριζόμενοι ἁπλῶς εἰς τὴν ὁμωνυμίαν.

δ') Ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς ὄπισθεν ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς ἐξάγεται ὅτι ἐκ τῶν δύο τριμέτρων ἰαμβικῶν στίχων ὁ μὲν πρῶτος περιεῖχε τὸ κύριον ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ κτήτορος τῆς σφραγῖδος, ὧν τὸ μὲν πρῶτον προτάσσεται τῆς λέξεως ΓΡΑΦΑϹ τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ἐν τέλει τοῦ στίχου καὶ ὅτι τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἤρχετο διὰ τοῦ γράμματος Ν. Ὁ δεύτερος στίχος ὁ ἀρχόμενος διὰ τῆς λέξεως ΑΘΛΗΤΑ περιέχει τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ΠΡΩΤΟ-[ΚΟΥΡΟ]ΠΑΛΑΤΟΥ.

.... τὰς γραφὰς σφραγίζ⟨ο⟩ις τοῦ Ν....
ἀθλητὰ .... πρωτο[κουρο]παλάτου.

Ἑπομένως οὐδεὶς λόγος συντρέχει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ κτήτορος τῆς σφραγῖδος θὰ ἐχαράσσετο καὶ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως, κατ' ὀνομαστικὴν πτῶσιν, πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον.

ε') Περιεσώθησαν σφραγῖδες ἀνήκουσαι εἰς γνωστὰ ἐκ τῆς ἱστορίας πρόσωπα, αἵτινες ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤκμασεν ὁ Γεώργιος

Μανιάκης (1030-1043). Πᾶσαι αὗται συγκρινόμεναι πρὸς τὴν ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν Μανιάκην φαίνονται πολὺ ἀρχαιότεραι. Αὗται εἶναι:

1) Ἡ σφραγὶς τοῦ Νικήτα ῥαίκτωρος καὶ κατεπάνω Ἀντιοχείας, ἥτις ἀνήκει ἢ εἰς Νικήταν τὸν ἐκ Μισθείας, ὅστις ὑπῆρξε διοικητὴς Ἀντιοχείας κατὰ τὰ ἔτη 1030-1034 ἢ εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Νικήταν, ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Δ΄, ὅστις ἐπὶ βραχὺ ἐκυβέρνησε τὴν Ἀντιόχειαν ἐν ἔτει 1034 (Schumberger, Sigillographie de l'Empire Byzantin σ. 309). (Εἰκ. 2).

2) Ἡ σφραγὶς τοῦ Μιχαὴλ πατρικίου, κατεπάνω Ἀντιοχείας, ἥτις ἀνήκει ἢ εἰς Μιχαὴλ Σπόνδυλον, διοικητὴν Ἀντιοχείας κατὰ τὰ ἔτη 1025-1030 ἢ εἰς Μιχαὴλ Οὐρανόν, ὡσαύτως διοικήσαντα τὴν Ἀντιόχειαν κατὰ τὰ ἔτη 1056-1059 (Sigillogr. σ. 310). (Εἰκ. 3).

3) Ἡ σφραγὶς τοῦ Πόθου Ἀργυροῦ, κατεπάνω Ἰταλίας κατὰ τὰ ἔτη 1032-1034 (Κ. Κωνσταντοπούλου, Ὁ κατεπάνω Ἰταλίας Πόθος Ἀργυρός. Βυζαντὶς τόμ. Β΄. σελ. 397 κἑξ.). (Εἰκ. 4).

Εἰκ. 3. Σφραγὶς Μιχαὴλ πατρικίου καὶ κατεπάνω Ἀντιοχείας.

4) Ἡ σφραγὶς τοῦ Κωνσταντίνου Διογένους, κατεπάνω Θεσσαλονίκης κατὰ τὰ ἔτη 1028-1029. (Sigillogr. σελ. 104). (Εἰκ. 5).

Πᾶσαι αἱ σφραγῖδες αὗται φέρουσιν ἐπιγραφὰς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων, ὄχι ἐμμέτρους, καὶ συγκρινόμεναι πρὸς τὴν σφραγῖδα τὴν ἀποδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Schlumberger εἰς τὸν Γεώργιον Μανιάκην, φαίνονται σαφέστατα πολὺ ἀρχαιότεραι, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω. Ἡ πραγματικὴ σφραγὶς τοῦ στρατηγοῦ καὶ κατεπάνω Γεωργίου Μανιάκη, ἂν περιεσῴζετο, θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀνωτέρω σφραγῖδας τῶν κατεπάνω Ἀντιοχείας, Ἰταλίας καὶ Θεσσαλονίκης. Πρὸ παντὸς ἀδύνατον εἶναι νὰ ἔφερεν ἔμμετρον ἐπιγραφήν.

ς΄) Ὁ τύπος τῆς ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς τῆς σφραγῖδος τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν Μανιάκην.... γραφὰς σφραγίζοις ἀθλητὰ κτλ. ἐμφανίζεται εἰς τὰς ἐμμέτρους ἐπιγραφὰς τῶν σφραγίδωντ οῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς δωδεκάτης καὶ ὁλοκλήρου τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ πολυαρίθμων παραδειγμάτων σφραγίδων, ὧν τοὺς κτήτορας γνωρίζομεν καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν.

ζ΄) Τὸ ἀξίωμα πρωτοκουροπαλάτης δὲν φαίνεται προγενέστερον

τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν, ὁπότε ὡς γνωστὸν ἐδημιουργήθησαν πολλὰ νέα ἀξιώματα, πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς αὐλικῆς ἱεραρχίας. Οὕτω εἰς τὸ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ὑφιστάμενον ἀξίωμα τοῦ κουροπαλάτου προσετέθη ἀνώτερος βαθμός, ὁ τοῦ πρωτοκουροπαλάτου, ὡς ἐγένετο καὶ εἰς ἄλλα ὀφφίκια, ὡς ἐπὶ παραδείγματι, πρωτοσέβαστος, πρωτονοβελίσσιμος, πρωτοπραίτωρ καὶ ἄλλα.

η΄) Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐμμέτρων ἐπιγραφῶν παρατηρεῖται ὅτι πρῶτον ἐμφανίζονται αἱ ἀποτελούμεναι ἐξ ἑνὸς στίχου τριμέτρου ἰαμβικοῦ, εἶτα δέ, προϊόντος τοῦ χρόνου, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος καὶ τὴν δεκάτην τρίτην, ἐμφανίζονται αἱ μακρότεραι ἔμμετροι, ἀποτελούμεναι ἐκ δύο στίχων καὶ ἐνίοτε ἐκ τριῶν. Σφραγῖδες ἔχουσαι δύο στίχους τριμέτρους ἰαμβικοὺς ἀπεδόθησαν εἰς τὰ τέλη τῆς ΙΑ΄ ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΒ΄ ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ τοῦ Schlumberger καὶ ἄλλων, πλὴν ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις ὀφείλεται εἰς ἁπλῆν ὁμωνυμίαν τῶν κτητόρων τῶν σφραγίδων πρὸς πρόσωπα γνωστὰ ἐξ ἄλλων πηγῶν. Ὡς δὲ καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, εἶναι

Εἰκ. 4. Σφραγὶς Πόθου Ἀργυροῦ κατεπάνω Ἰταλίας.

πολυάριθμοι ἐν τῇ βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς Ι΄ μέχρι τῆς ΙΓ΄ ἑκατονταετηρίδος, οἱ φέροντες τὰ αὐτὰ κύρια ὀνόματα καὶ τὰ αὐτὰ ἐπώνυμα, ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀλλ' εἰς χρόνους διαφόρους. Τοῦτο κατεστήσαμεν σαφέστατον, ὅταν ἐδημοσιεύσαμεν τὴν σφραγῖδα τοῦ Πόθου Ἀργυροῦ κατεπάνω Ἰταλίας (Βυζαντὶς τόμ. Β΄. σελ. 397 κ.ἑξ.). Ἡ σφραγὶς αὕτη εἶχε προδημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Schlumberger (Sigillographie σ. 761). ὅστις ἀπέδωκε ταύτην εἰς τὸν περιώνυμον στρατηγὸν Πόθον Ἀργυρόν, ἀκμάσαντα περὶ τὰ μέσα τῆς Ι΄ ἑκατονταετηρίδος. Ἡμεῖς ὅμως κρίνοντες ἐκ τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς ἐνομίσαμεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι προγενεστέρα τῆς ΙΑ΄ ἑκατονταετηρίδος. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς παρατηρήσεως ταύτης καὶ στηριζόμενοι εἰς ἀναλόγους σφραγῖδας γνωστῶν ἐκ τῆς ἱστορίας προσώπων, κατεδείξαμεν ὅτι κτήτωρ τῆς σφραγῖδος Πόθος Ἀργυρὸς εἶναι ὁ κατὰ τὰ ἔτη 1032-1034 κατεπάνω Ἰταλίας, τοῦ ὁποίου περιεσώθησαν διατάγματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Trinchera (Syllabus Graecarum membranarum σελ. 24 καὶ 28,) ὅστις πιθανώτατα ὑπῆρξεν

ἔγγονος τοῦ κατὰ τὰ μέσα τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσαντος στρατηγοῦ Πόθου Ἀργυροῦ.

θ') Ὄχι μόνον ἐκ τῶν πηγῶν δὲν εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ στρατηγὸς Γεώργιος Μανιάκης ὑπῆρξέ ποτε πρωτοκουροπαλάτης, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξ ὅσων γνωρίζομεν περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ μαρτυρεῖται ὅτι οὗτος κατ' ἐξοχὴν διετέλεσεν εἰς στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας, μακρὰν τῆς πρωτευούσης, οὐδαμῶς ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν αὐλικὴν ἱεραρχίαν.

ι') Διὰ πάντα ἐξοικειωμένον πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν τῶν ἐκ μολύβδου βυζαντιακῶν σφραγίδων (μολυβδοβούλλων), ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐπὶ

Εἰκ. 5. Σφραγὶς Κωνσταντίνου Διογένους κατεπάνω Θεσσαλονίκης.

τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως τῆς λεγομένης σφραγῖδος τοῦ Γεωργίου Μανιάκη, δὲν φαίνεται προγενεστέρα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ἰδίᾳ τοῦτο καθίσταται σαφὲς ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν εἰκονίζεται πρὸ τοῦ στήθους ἡ χλαμὺς καὶ ἐκ τῆς πλατείας κεντητῆς αὐτῆς παρυφῆς, ἥτις ἀποτελεῖ γνώρισμα τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰς τὰς ἐπὶ μολυβδίνων σφραγίδων εἰκόνας στρατιωτικῶν ἁγίων.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω λόγων, ἐξάγεται, νομίζομεν, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Schlumberger ἀποδοθεῖσα εἰς τὸν στρατηγὸν Γεώργιον Μανιάκην σφραγὶς δὲν δύναται ν' ἀνήκῃ εἰς αὐτόν.

ΚΩΝΣΤ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ[1]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

[31] 74.

Χάρτης *0,21×0,15.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ. 350).*

Κείμενον μετὰ ψυχαγωγίας.

1 (φ. 1α). «Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν *Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ* τοῦ Θεολόγου λόγος Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἕνεκεν, καὶ αὖθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν μετὰ τὴν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν. Ἐν ᾧ τί τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα, καὶ ὁποῖον εἶναι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον». Ἐν τέλει (φ. 44α) «χειρὶ Βασιλείου τοὐπίκλην Πουλάκη τοῦ ἐκ Πάτμου».

2 (φ. 45α) «*Τοῦ αὐτοῦ*, εἰς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ, ἡνίκα ἐπέτρεψεν αὐτὸν φροντίζειν τῆς Ναζιανζοῦ ἐκκλησίας».

3 (φ. 49α). [*Τοῦ αὐτοῦ*] «Ἀπολογητικὸς εἰς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς φυγῆς».

4 (φ. 52α). «*Τοῦ αὐτοῦ* Κατὰ Ἰουλιανοῦ βασιλέως στηλιτευτικὸς πρῶτος».

5 (φ. 140α). «*Ξενοφῶντος* Κύρου *Παιδείας* ἱστοριῶν» βιβλία τέσσαρα (Α. Β. Γ. Δ).

6 (φ. 274). «*Συνεσίου* τοῦ σοφωτάτου *φαλάκρας ἐγκώμιον*».

7 (φ. 299α) [*Ἀδήλου*· ἴσως Θωμᾶ Μαγίστρου;] «Σχόλια τῶν τοῦ σοφωτάτου Συνεσίου διαφόρων ἐπιστολῶν· οὗτινος λόγοι ὁ περὶ προνοίας, ὁ περὶ βασιλείας, τό τε ἐνύπνιον, καὶ ἄλλοι περὶ ἄλλων, καὶ τὸ τῆς φαλάκρας ἐγκώμιον». Εἰς γλῶσσαν ἀρχαΐζουσαν μετ' ἐξηγήσεων εἰς τὴν κοινήν· [ἄσχετα πρὸς τὰ τοῦ Dion Petavius καὶ τοῦ Νεοφύτου ἱεροδιακόνου τοῦ Πελοποννησίου τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ ἐν Βιέννῃ αψηβ΄. Πρβλ. τοῖς τοῦ Θωμᾶ Μαγίστρου, ἃ οὐκ ἔχω ὑπ' ὄψιν.]

Ἐν τέλει (φ. 349β) Χεὶρ Βασιλείου Πουλάκη τοῦ Πατμίου».

Φύλλα ἄγραφα ἐννέα μὴ ἀριθμηθέντα. — Ἐν ἑνὶ τούτων «ἔλεγχος τῶν ἐν τῇ δέλτῳ ταύτῃ περιεχομένων». — Ἐν τῷ πρώτῳ παραφύλλῳ «Νικόλαος παπᾶ Ἀλεξάνδρου αωλε΄ Δεκεμβρίου ζ΄».

[1] Συνέχεια. Βλ. τῆς παρούσης Ἐπετηρίδος τόμ. Η' (1931) σ. 199.

Ἐν ἀπεσπασμένῳ παραφύλλῳ τοῦ κώδικος. «Καὶ τό δε Ἰακώβου Πουλάκη τοῦ Πατμίου»· ὑστέρᾳ δὲ γραφῇ «Δεδώρηται παρ' αὐτοῦ Λαυρεντίῳ τῷ Χίῳ».

Στάχωσις διὰ ναστοῦ χάρτου περιβεβλημένου βύρσῃ μετ' ἐπιτυπωμάτων.

[32] **75.**

Χάρτης *22 ½×16 ½.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (σ. υιδ + 24).*

[Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης.]

Τὸ αὐτὸ σχεδὸν πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐκδοθὲν κείμενον ἐν Πετρουπόλει τύποις Β. Kirschbaum τῷ 1909, ἐκτὸς ἐλαχίστων περὶ τὴν λέξιν καὶ κατάταξιν τῆς ὕλης διαφορῶν.

Ἡ ἀρίθμησις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ καλλιγραφικῶς γράψαντος τὸν κώδικα, ὃς προέταξε καὶ πίνακα τῶν περιεχομένων, ἀρχόμενον ἀκέφαλον, οὗ σῴζονται σελ. 24. Ἡ στάχωσις τοῦ κώδικος ἐξέπεσεν. Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916.

[33] **76.**

Χάρτης *0,19×0,13.* ***Αἰῶνος*** *XIX ἀρχομ.* ***(φ.*** *205).*

1 (φ. 8α). *Ἀδήλου.* «Οἶκοι κατὰ ἀλφάβητον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον καὶ Εὐαγγελιστήν».

2 (φ. 14-15). Σημειώματά τινα ἀνάξια λόγου νεώτερα περὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, καὶ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου.

3 (φ. 16). *Ἀδήλου.* «Ἐξήγησις εἰς τὸ δέκατον τρίτον κεφάλαιον τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ εὐαγγελιστοῦ», καὶ ἄλλων τινῶν χωρίων αὐτῆς, εἰς γλῶσσαν νεωτέραν γραφεῖσαν μετὰ τὴν ἅλωσιν.

4 (φ. 32α). «*Χρησμὸς* τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν *Ταρασίου* πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως». Κεφάλαια κς'. Κείμενον καὶ ἐξήγησις.

5 (φ. 46α) «Ἕτερος χρησμὸς τοῦ σοφωτάτου βασιλέως Λέοντος». Κεφάλαια ιγ'. Κείμενον καὶ ἐξήγησις.

6 (φ. 51β). Σημείωσις περὶ τοῦ Κολοσσοῦ τῆς Ρόδου.

7 (φ. 52α). «Κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ μὲ τὰς τέσσαρας ὥρας».

8 (φ. 53α). Σημείωσις περὶ καταλήψεως τῆς Κρήτης ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ ὑπὸ *τῶν Ἀγαρηνῶν.*

9 (φ. 53α). «Τὸ κατηραμένον Δηβάνι, καὶ ἡ ἀπόφασις ὁποῦ ἔκαμεν ὁ κατηραμένος Πιλάτος κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐν τέλει «Αὐτὸ τὸ ἀντίτυπον εὑρέθη ἐν Ἀουστρίᾳ, ἐν πλαξὶ λιθίνῃ ἐγκεχαραγμένον· ἤδη δὲ εἰς φῶς ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1805. Μαΐου ά ιι· ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ δὲν τὸ ηὗρα νὰ τὸ ἀγοράσω, ἀντέγραψα τὰ γράμματα, καὶ τὴν ἀπόφασιν ἑκάστου αὐτῶν —».

10 (φ. 56β). Χρησμός. «Αὐτοὶ οἱ στίχοι εὑρέθησαν ἐπάνω εἰς μίαν πόρταν μιᾶς ἐκκλησίας τὴν ὁποίαν ἔχωσεν ὁ ποταμὸς Συρέτης καὶ πάλιν ὁ ποταμὸς τὴν ἄνοιξεν. Ὁ ποταμὸς λέγεται Συρέτης πλησίον εἰς Ῥωμανόν». Ἀρχὴ «Χρυσοῦς μ' ἔθηκεν αἰὼν ὁ τῆς δευτέρας», τέλος «πρὸς Χ(ριστια)νῶν τε κλέος». Κείμενον καὶ ἐξήγησις.

11 (φ. 58α - 85β). *Ἀδήλου* θεματογραφία εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῶν ῥημάτων, εἰς τὴν καθαρεύουσαν δημοτικήν. Ἀρχ. «Ὅποιος λέγει ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν».

12 (φ. 86α - 117β). «Ἑτέρα θεματογραφία» εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῶν ῥημάτων ὑπὸ [Ἀντωνίου τοῦ] Βυζ[αντίου], μετὰ δειγμάτων ἐπιστολογραφίας, εἰς «ἁπλοῦν» ἢ «κοινὸν» καὶ «ἑλληνικὸν» ὕφος.

13 (125β). Ἀδήλου. Ἑτέρα θεματογραφία εἰς τὰ ῥήματα ἐν συνεχεῖ λόγῳ. Εἰς «Ἁπλοῦν» καὶ «ἑλληνικόν».

14 (φ. 200α - β). «Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Γραμματικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου».

15 (φ. 202β). Σημείωσις τῶν μελῶν τῆς Ῥωσικῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας πρὸς μνημόνευσιν ἐν τῷ ναῷ: «ὑπὲρ τοῦ εὐσεβεστάτου μεγάλου αὐτοκράτορος πάσης Ῥωσσίας Νικολάου Παυλίδου καὶ τῆς εὐσεβεστάτης συζύγου αὐτοῦ αὐτοκρατορίσσης Ἀλεξάνδρας Θεοδωρίδος» κτλ.

Ὁ κῶδιξ ἐγράφη ἀρχομένου τοῦ ιθ' αἰῶνος ὑπό τινος *Νεοφύτου Χίου,* ὃς ὑπογράφει διὰ μονοκονδυλιᾶς ἐν φ. 51α, 85β, 90β, καὶ ἐν φ. 117 καθαρώτερον μετὰ τοῦ κρυπτογραφήματος τοῦδε:

«μυκ'δεζκη γπ'κη ὑδσνσωμκέηση γωτσ' ἡζωνώζσ δωθωμποκ'ζωη».

Τὸ κρυπτογράφημα τοῦτο ἀνεγνώσθη ὑπὸ Σ. Α. Χουδαβερδόγλου Θεοδότου, ὡς ἑξῆς:

Νεόφυτος Χῖος Ε(ὐ)φημιανούσης Χα(τ)ζῆ Σταμάτη Καρανικόλας.

Τὰ φ. 7, 118-125α, 202β-205β ἄγραφα.

Στάχωσις διὰ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου βύρσῃ μετ' ἐπιτυπωμάτων.

Προσφορὰ τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ Μ. Γεδεὼν τῇ 6 Νοεμβρ. 1895.

[34] **77.**

Χάρτης *0,22×0,16.* ***Αἰῶνος*** *XVIII* ***(φ.*** *240).*

1 (φ.1-6β). Γνωμικὰ διαφόρων ἀρχαίων σοφῶν καὶ τοῦ Θεοφυλάκτου Σιμοκάττου καὶ τοῦ Κεδρηνοῦ, ἐν οἷς ἐγκαταμείγνυνται καὶ πέντε συνταγαὶ δημώδους θεραπευτικῆς (ἐν φ. 4α καὶ 6β). Ἀρχὴ ἀκέφαλος.

2 (φ. 7α). «Τοῦ μακαρίου *Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.*"Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως», βιβλία τέσσαρα. [Migne Patr. Gr. τ. 94 σ. 789-1228].

3 (φ. 164α) «*Ἰωάννου* ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου, *τοῦ Δαμασκηνοῦ,* Περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, ὅπως αἱ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμεναι

λειτουργίαι, καὶ εὐποιΐαι, τούτους ὀνίνησιν». [Migne, Patr. Gr. τ. 95 σ. 248].

4 (φ. 179^{α}). «Ἐκ τῶν περὶ τῆς τρισυποστάτου θείας οὐσίας ἑρμηνειῶν καὶ ἀποριῶν ἐξηγήσεων, *Μιχαήλου τοῦ Χορτακίου*. Πότερον ἐν τῷ Θ(ε)ῷ πρόβλησίς ἐστιν;» Ἀρχὴ «Εἰδέναι χρὴ ταύτας τὰς λέξεις» τέλος «τῷ οὐσιώδει εἴδει τοῦ νοοῦντος: — Ἴδιον». [Πρβλ. περὶ τοῦ ἀνδρὸς Ζαβείραν, σ. 382 καὶ 454, Σάθα Νεοελλ. Φιλ. 338, Προσθήκας καὶ διορθ. Δημητρακοπούλου σ. 58, Βρετοῦ Νεοελλ. Φιλ. σ. 253, οἵτινες οὐ μνημονεύουσι τὴν διατριβὴν ταύτην].

5 (φ. 187^{α} - 209^{β}). «Διδασκαλία περὶ τοῦ ἀκραιφνοῦς τρόπου τοῦ διδάσκειν τὸ θεῖον, καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον· ἐκδοθεῖσα παρὰ *Γερασίμου Βλάχου* τοῦ Κρητός, ταπεινοῦ τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου, κήρυκος τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, καὶ καθηγουμένου τοῦ τῆς Παλαιοπόλεως σεβασμίου μοναστηρίου». Ἀρχ. «Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον» τέλ. «χαῖρε κεχαριτωμένη· καὶ περὶ τούτων ἅλις:» [Περὶ δύο ἄλλων ἀντιγράφων τῆς πιθανῶς ἀνεκδότου ταύτης διδασκαλίας, ἰδὲ Π. Κεραμέως, Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθ. τ. Α΄ σ. 412. Περὶ δὲ τῶν ἔργων καθόλου τοῦ ἀνδρὸς ἰδὲ Δημητρακοπούλου Προσθήκας καὶ διορθ. σ. 53-58].

6 (φ. 210^{α} - 219^{β}) *Ἀδήλου*. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου. Ἀρχ. «Σήμερον ὁ νοητὸς ἥλιος μὲ λαμπραῖς ἀκτῖναις τὴν ὑφ᾽ ἥλιον καταυγάζειν ἄρχεται». Τέλος «καθὼς ἐκεῖνος τὸν λόγιον Ἑρμῆν».

7 (φ. 220^{α} - 229^{β}). «Κυριακῇ Εη τῶν νηστειῶν. Ἐλέχθη παρὰ *Βλασίου μητροπολίτου Ἄρτης*, ἐν Κερκύρᾳ· ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος κατὰ τὸ ͵αχξγ ἔτος σωτήριον». Ἀρχὴ «Συνήθεια ἐπεκράτησεν εἰς τοὺς ἀν(θρώπ)ους ὁποῦ εἰς τὰ τραπέζια εὑρίσκονται νὰ γεμίζουν πολλάκις ἀπὸ κρασὶ τὰ ποτήρια» [περὶ τούτου ἰδὲ Σάθα, Νεοελλ. Φιλ. σ. 302].

8 (φ. 229^{β} - 238^{β}). «*Ἀναστασίου Βασιλείου* ἱερέως *τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων*. Λόγος πανηγυρικὸς εἰς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον» Ἀρχὴ «Πανήγυρις φαιδρά, πανήγυρις ἔνδοξος». Τέλος «οἱ τοῦ Ἀθανασίου ὑπερβαίνουσι θρίαμβοι». [Ὁ Ζαβείρας σ. 138 οὐκ ἀναφέρει τὸν λόγον τοῦτον].

9 (φ. 239^{α}) *Ἀδήλου* «Τὸ κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς ἀμήν». Ἀρχ. «Οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἀσυλλογίστως, καὶ ἀνεξετάστως παρεδόθη ὑμῖν, καθ᾽ ἑκάστην λέγεσθαι».

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀγράφῳ σελίδι φέρονται νεωτέρᾳ χειρὶ (τῷ 1875-1876) ὀνόματά τινα μοναχῶν Χελιανδαρινῶν μεθ᾽ ἃ ὑπογραφὴ «Κορυτσᾶς Δωρόθεος Εὐελπίδης Βατοπαιδινὸς 1875» [κατωτέρω δὲ τῷ αὐτῷ μέλανι καὶ δι᾽ ἄλλης χειρός, πιθανῶς τοῦ Νεοφύτου Ἱερομονάχου (φ. 209^{β}) «Νάρκισσος Σωφρόνιος πνιγεὶς ἐν τῷ ποταμῷ τῆς ἐπαρχίας του κατὰ Μάϊον ὑπὸ ὁρμητικοῦ ῥεύματος. Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη ὁ Θεὸς ἐλεήσαι αὐτόν». Τῇ αὐτῇ χειρὶ «Ἀρχιμανδρίτης Ἀνανίας Βατοπαιδινὸς ὑπὸ αἰφνιδίου θανάτου διαρκέσαντος πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας, ἱστάμενος καὶ πεσὼν ἐπὶ γῆς εὐθέως ἐξέπνευσε καταλιπὼν ἑκατομμύρια χρημάτων τῇ Μονῇ ταύτῃ τὴν 20 Ἀπριλίου 1876. Ἐν τῇ Μονῇ Βατοπαιδίου ἡμέρᾳ τρίτῃ.

Ἐν φ. 186^{β} τῇ αὐτῇ χειρὶ «Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1876 ἐφονεύθησαν ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν οἱ Γενικοὶ Πρόξενοι τῆς Γερμανίας καὶ Γαλλίας, συνεπείᾳ δὲ τοῦ φόνου τούτου ἐστάλησαν εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης βασιλικὰ πολεμικὰ ἀτμόπλοια θωρακωτὰ ὅλων τῶν Δυνάμεων, ἤτοι Ῥωσσίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας, Ἀμερικῆς, Βελγίου καὶ Ἑλλάδος ὁ Γεώργιος καὶ ἡ Ὄλγα· ὁμοίως καὶ στόλοι τῶν αὐτῶν δυνάμεων. — Πρὸς τιμωρίαν τῶν αὐτουργῶν καὶ ἐνόχων τοῦ φόνου».

Ἐν φ. 163^{α} τῇ αὐτῇ χειρὶ ὑπογραφαὶ ἐν τῇ ᾤᾳ «Ἰωάννης Κοιρανίδης»· εἶτα «Χριστόδουλος Τομτσούλης.» — Ἐν φ. 163^{β} ὑπογραφαὶ «Νεόφυτος ἐν οἷς καὶ ὁ Κοιρανίδης».

Ἐν φ. 209^{β} «Νεόφυτος Ἱερομόναχος ἐκ τοῦ Χιλιανδαριοῦ Κελλίου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ.—1841». Τούτῳ φαίνεται ὅτι ἀνῆκεν ὁ κῶδιξ περιελθὼν εἶτα τῷ ἀνωτέρω Κορυτσᾶς Δωροθέῳ Εὐελπίδῃ ἐξ οὗ τῷ κ. Μ. Γεδεών, ὃς προσήνεγκεν αὐτὸν τῷ Συλλόγῳ τῇ 6 Νοεμβρίου 1895. Στάχωσις νέα.

[35] **78.**

Χάρτης *0,21 × 0,16.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (****φ.*** *γ+142).*

1 (φ. 1-76) «*Θέσεις γραμματικαὶ* διαλεκτικῇ μεθόδῳ ὑποστρωθεῖσαι καὶ εἰς διάλεξιν προτεθεῖσαι ἐκ τῆς τέχνης θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς *Ἱλαρίωνος Κιγάλα* Κυπρίου ἱεροδιδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος». Θέσεις μθ΄.

2 (φ. 17-37) *Ἀδήλου* «.... Θύρα ἀνεωγμένη τῆς ἑλληνικῆς». Ἤτοι ἐγχειρίδιον ποικίλων ἐκ τῶν φυσικῶν ἰδίᾳ ἐπιστημῶν γνώσεων εἰς κεφάλαια ν΄ καὶ ἐδάφια 549. Ἀρχὴ «Χαῖρε ὦ φίλε ἀναγνῶστα». Ἐν τῷ βραχεῖ προλόγῳ ἐκτίθεται καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου: «βλέψον τοίνυν ὦ παῖ μικρὸν τουτὶ τὸ ἐγχειρίδιον. Ἐν τούτῳ καὶ γὰρ ὑπισχνοῦμαι, (μηδεὶς δὲ τῆς προαιρέσεως καὶ ἐπαγγελίας μοὶ βασκανέτω) ἅπαντα τὸν κόσμον καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶτταν, ὡς ἐν ἐπιτομῇ ἀποδεῖξειν. Ἐξέλιττε τοίνυν καὶ ἐκμάνθανε τὰ ὀλίγα ταῦτα σελίδια. Τουτὶ ἀπεργασάμενος, τὴν σὴν ἀγχίνοιαν καὶ τὴν πρὸς ἅπαντα τὰ μαθήματα δεξιότητα κατανοήσεις».

3 (φ. 39-84) *Ὁμήρου Ἰλιάδος* α, β, γ, δ καὶ 35 στίχοι τοῦ ε. Κείμενον καὶ παραπλεύρως παράφρασις εἰς τὴν κοινήν. Ἐν τέλει τοῦ δ (φ. 81^{β}) ὁ χρόνος τῆς γραφῆς «͵αψκγῳ Μαΐου 14».

4 (φ. 87-119^{β}) «*Ἑρμοῦ τοῦ τρισμεγίστου*, περὶ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς τρισυποστάτου Θεότητος». Εἰς λόγους ις΄, ὧν ὁ α΄ περὶ Ποιμάνδρης, ὁ δὲ τελευταῖος: Ἑρμοῦ πρὸς Τάτ.

5 (φ. 121-141^{β}) «Διδασκαλία περὶ τοῦ ἀκραιφνοῦς τρόπου τοῦ διδάσκειν τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἐκδοθεῖσα παρὰ *Γερασίμου Βλάχου τοῦ Κρητός*, ταπεινοῦ τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου, κήρυκος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου,

καὶ καθηγουμένου τοῦ τῆς Παλαιοπόλεως σεβασμίου μοναστηρίου». Κεφάλ. ι', [ἴδὲ καὶ ἀνωτέρω ἀρ. 77, 5, τὸ αὐτό].

Ἐν τέλει (φ. 141β) χειρὶ τοῦ ἀντιγραφέως τῆς διδασκαλίας ταύτης «Καὶ τό δε ἔμοιγε τοῦ Γερασίμου Τυρναβιώτου· ὁμοῦ καὶ Σπαρμιώτου. Ἐγράφθη τῷ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ τρίτῳ ἔτει ἐν μηνὶ ἑκατομβαιῶνι· ὁ δ' ἄρας τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦτο σ» [ἔμεινεν ἀτελὴς ἡ λέξις].

Ὁ κῶδιξ ἐγράφη ὑπὸ δύο χειρῶν, τῷ 1723, μέχρι τοῦ φ. 720, ὑπὸ τῆς μιᾶς, καὶ τῷ 1763 τὸ ὑπόλοιπον μέρος ὑπὸ τῆς ἑτέρας.

Ἄγραφα φύλλα α, β, γ, 16β 84α-86β, 120, 142α.

Στάχωσις νεωτάτη· παννόδετον.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῆς 5 Ἀπριλ. 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[36] **79.**

***Χάρτης** 0,21×0,16. **Αἰῶνος** XVIII (φ. 59).*

«Ἐκ τῶν τοῦ σοφωτάτου *Συνεσίου* [Ἐπιστολῶν]». Κείμενον καὶ ψυχαγωγία. Τέλος κολοβὸν «ἵν' ἐκ τελέων τέλεον ἐκφανῇ» [ἐπιστ. ρλη' Migne Patr. Gr. τ. 66 σ. 1322 - 1529].

Ἄγραφα φύλλα 1, 2, 59.

Στάχωσις νεωτάτη· παννόδετον.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916. (παρὰ τοῦ κ. Γεδεών), πρβλ. καὶ τὸ ἑπόμενον τεῦχος.

[37] **80.**

***Χάρτης** 0,22×0,16 **Αἰῶνος** XVIII (φ. 133).*

«Ἐξήγησις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ σοφωτάτου Συνεσίου» μέχρι τῆς 138ης ἐπιστολῆς περιλαμβανομένης κατὰ τὸ πλεῖστον· τέλος κολοβόν.

Φαίνεται ἀνῆκον τῷ αὐτῷ καὶ τὸ προηγούμενον τεῦχος κατόχῳ, τὸ περιέχον τὸ κείμενον καὶ τὴν ψυχαγωγίαν.

Ἡ στάχωσις ἐξέπεσεν. Ἡ ἀρίθμησις ἐμή.

Ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει προσετέθησαν νεωτάτῃ χειρὶ φύλλα ἄγραφα μὴ ἀριθμηθέντα.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[38] **81.**

***Χάρτης** 0,23×0,17 **Αἰῶνος** XVIII (σ. 80).*

1 (σ. 1-32) «*Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου* καὶ ἐνδόξου νεομεγαλομάρτυρος *Ἰωάννου τοῦ ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος*· μαρτυρήσαντος ἐν τῇ Λευκοπόλει τῇ τουρκιστὶ λεγομένῃ Ἄκ κερμάν, ἐν ἔτει αφϙ 1500 ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας».

«Ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ Κυρίου *Νικηφόρου τοῦ Κρητὸς* πατριάρχου Ἀλεξανδρείας».

Ἐν τέλει (σ. 32) «Ἀντεγράφη παρ' ἐμοῦ τοῦ Μανουὴλ Μάνου ἐν ἔτει ἀπὸ Χ(ριστο)ῦ αωϙ Ἰουνίου ιε 1800: Ἰουνίου 15».

2 (σ. 33-80) *Ἀδήλου* «*Ἀκολουθία* τῆς παρακλήσεως τῆς ὁσίας μ(ητ)ρὸς ἡμῶν *Παρασκευῆς τῆς νέας*». [1642]. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας ἕπεται «Διήγησις περὶ τοῦ ἁγίου λειψάνου» ἀρχ. «Ἐν ἔτει αχμβ' δοθείσης ἀδείας». καὶ ἑτέρα διήγησις ἧς ἀρχὴ «Παρθένιος πατριάρχης» καὶ εἶτα «Συναξάριον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῆς νέας». Ἀρχὴ «Αὕτη ἡ τῷ ὄντι μεγάλη καὶ περιβόητος».

Τὸ τεῦχος ἔχει 20 φύλλα ἄγραφα μὴ ἀριθμηθέντα ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως.

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου βύρσῃ.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[39] **82.**

***Χάρτης** 0,20×0,15. **Αἰῶνος** XVIII (φ. δ-168).*

α' (σ. α') «Καὶ εἶπε Μαριάμ, ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου»· μικρὰ ἀνάπτυξις αὐτοῦ ὑπὸ ἀδήλου. β' (σ. γ') «Ἐπιστολὴ Πουπλίου ἀξιωματικοῦ τοῦ Λεντούλου σταλθεῖσα ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὴν γερουσίαν τῆς Ρώμης μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ» Ἀρχὴ «Ἐφάνη κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους» — γ' (σ. δ') «Μαρτυρία Ἰωσήπου Ἰουδαίου τοῦ Φλαβίου περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ». (Λογ. ιη'. κεφ. γ').

1 (σ. 1). *[Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη]*. «Περὶ τῆς τῶν ἁγίων πρεσβείας ὅτι ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν καὶ τῶν θεηγόρων ἀποστόλων, τοὺς ἁγίους πρεσβευτὰς πρὸς Θ(εὸ)ν τιθέναι ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Κ(υρίο)υ Ἰησοῦ Χ(ριστο)ῦ παρέλαβεν ἐκκλησία» [Πανδώρας τόμ. Θ'.].

2 (σ. 47). *Νεοφύτου [Καυσοκαλυβίτου]* ἐπιστολὴ πρὸς Νικηφόρον [τὸν Θεοτόκην]. Ἀρχὴ «Διδάσκαλε, καὶ πολλὰ καὶ πολλάκις ἠνώχλησεν» τέλος «ὑπερευχομένου μου» αψογ Αὐγού: κς τῆς ὑμετέρας ἱερολογ. εἰλικρ. φίλος Νεόφυτος Ἱεροδιάκων».

3 (σ. 53). «Νεοφύτῳ τῷ ἐλλογιμωτάτῳ ἱεροδιδασκάλῳ ὁ *Νικηφόρος* εὖ πράττειν». Ἀρχὴ «Πᾶσαν μὲν ἄρα ἀπορίαν». Τέλος «Ἐκ Λειψίας ἔτει αψογϙ Ὀκτωβ. η:

4 (σ. 69-78). [Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου;].

«Τοῖς σεβασμιωτάτοις, καὶ ποθεινοτάτοις μου πατράσι καὶ ἱεροδιδασκάλοις, *Εὐγενίῳ* τῷ ἱεροδιακόνῳ καὶ *Νικηφόρῳ* τῷ ἱερομονάχῳ τὴν μετὰ πάσης αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ὀφειλομένην προσκύνησιν καὶ τὸν ἐκ μέσης ψυχῆς ἐν Χ(ρισ)τῷ ἀσπασμόν». Ἀρχ. «Ἤρετό μέν τις, ἐμοὶ σεβασμιώτατοι, τῶν προληπτικῶν τε καὶ δοκοφρόνων». «αψοϙ Ὀκτωβρίου ις: ἐπιγινώσκετε τὴν χεῖρα».

5 (σ. 85 - 100). «*Νεοφύτῳ τῷ ἐλλογιμωτάτῳ ἱεροδιδασκάλῳ, Νικηφόρος* ἱερομόναχος *ὁ Θεοτόκης* εὖ πράττειν» Ἀρχὴ «Τὰ περὶ Θ(εο)ῦ καὶ θείων λαλεῖν». Ἐν Λειψίᾳ ἔτει αψοᵍ. Νοεμβρίου κᵑ·

6 (σ. 101 - 129). «*Νικηφόρῳ* τῷ ἱεροδιδασκάλῳ *Νεόφυτος* [Καυσοκαλυβίτης] εὖ πράττειν». Ἀρχή. «Ἐπειδὴ τοῦ ἐμοῦ λόγου». τέλος «ἐντεῦθεν ἐζημιωμένον. Ἔρρωσό μοι καθ' ἑκάτερα. Νεόφυτος ἱεροδιάκονος».

7 (σ. 131 - 135). «*Ἐλευθερίῳ Μιχαήλου* τῷ Λαρισσαίῳ ὁ Νικηφόρος [Θεοτόκης] εὖ πράττειν» Ἀρχή. «Τὴν ἀνάπτυξιν, ἐρασμιώτατε φίλων Ἐλευθέριε, ζητεῖς μοι», ἐν τέλει «ἐν Βιέννῃ ἔτει αψοδᵍ Ἀπριλλίου ιςᵑ.

8 (σ. 135 - 141). «*Ἐλευθερίῳ τῷ Λαρισσαίῳ ὁ Νικηφόρος* χαίρειν» Ἀρχὴ «Δύω προβλημάτων, ὧν τὸ μὲν ψυχολογικόν»· ἐν τέλει «ἐκ Βρατισλαβίας· ἔτει αψοδᵍ Σεπτεμβ: ιαᵑ».

9 (σ. 141 - 153). «*Ἐλευθερίῳ Μιχαήλου* τῷ Λαρισσαίῳ *ὁ Νικηφόρος* εὖ πράττειν». Ἀρχὴ «Ἀπορήματα ἐκ τῆς τοῦ Παρθενίου ἔγραψα συνουσίας». «Ἐκ Βαλτισλαβίας ἔτει αψοςᵍ Ἰανν: κγᵑ».

10 (σ. 153 - 156). *Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη.* Ἐπιστολὴ τῷ. . . . . Μητροπολίτῃ.

Ἀρχὴ «Πανιερώτατε καὶ θεοκόσμητε δέσποτα. Ἤτοι κατὰ δοκιμὴν ἢ κατ' ἐπίσκεψιν». «Ἐκ Βρατισλάβ: ἔτ: αψοςᵍ Μαΐου ηᵑ: *Νικηφ:* ἱερομ: ὁ Θεοτ:».

11 (σ. 156-157). «*Ἐλευθερίῳ Μιχαὴλ τῷ Λαρισσαίῳ ὁ Νικηφόρος* εὖ πράττειν». Ἀρχ. «Οἱ ἐν τῷ βίῳ πειρασμοί». «Ἐν Βρατισλ: ἔτει αψοςᵍ Ἰουνίου βᵍ:

12 (σ. 175 - 160). «*Τῷ αὐτῷ ὁ αὐτός*». Ἀρχή. «Ὁμοίως νεώτεροι, φησίν, ὁ τρισμακάριος Πέτρος». «Ἐκ Γιασσίου, ἔτει αψοςᵍ Ἰουλίου κβᵍ:

13 (σ. 161 - 164). Ἀνεπίγραφον [Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη]. Ἀρχή. «Τὰ περὶ τῶν ἀφεσίμων ἁμαρτημάτων τριχῶς μοι διήρηται, εἰς τὸ ἐξ ἀσθενείας, εἰς τὸ ἐξ ἀγνοίας, εἰς τὸ ἀκούσιον». Τέλος «οὐδεμία εἰς τὸν αἰῶνα ἄφεσις διὰ τὸ πλημμεληθὲν γενήσεται».

14 (σ. 164). «Λογίδριον τοῦ κ(υρίο)υ Εὐγενίου». Ὀλίγιστα σημειώματα γνωμικά.

Ἐν τέλει (σ. 164) ὁ λόγιος ἀντιγραφεὺς σημειοῦται: «Παρὰ Δημητρίου Οἰκονόμου Λιτοχωρίτου ἐγράφη τὸ παρὸν πέρας δὲ εἴληφε ἐν τοῖς 1785: ἔτεσι Μαρτίου 19». Καὶ ἐν τῇ 1ῃ σελ. «Ἐκ τῶν Δημητρίου Οἰκονόμου Λιτοχωρίτου καὶ τόδε».

Ὁ κῶδιξ ἠριθμήθη μέχρι τῆς σελίδος 53 ὑπὸ τοῦ γράψαντος, περαιτέρω δ' ὑπ' ἐμοῦ.

Μεταξὺ τῶν σελ. 130 καὶ 131 ἀπεκόπη ἓν φύλλον, ἐν ᾧ πιθανῶς περιείχετο ἐπιστολὴ Μιχαὴλ Λαρισαίου πρὸς Νικηφόρον.

Ἄγραφοι σελίδες 49 - 52, 64 - 68, 79 - 84, 130 καὶ ἀπὸ τῆς 164 σελίδος μέχρι τέλους 17 φύλλα.

Στάχωσις διὰ σανίδων περιενδεδυμένων βύρσῃ μεθ' ἁπλῶν ἐπιτυπωμάτων. Μετὰ θηλυκωτῆρος.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[40] **83.**

Χάρτης *0,21×0,15* ***Αἰῶνος*** *XVIII (σ. 334).*

Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Ἐπιτομὴ Λογικῆς. Προηγεῖται (σ. 3) «τῆς τοῦ σοφωτάτου Εὐγενείου Λογικῆς ἐπιτομὴ τοῖς ἐντευξομένοις». Ἀρχὴ «Εἰ καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἔστιν ἃ τὸ εὐκταῖα εἶναι καὶ περισπούδαστα κεκλήρωται». Ἐν τέλει (σ. 333). Εἴληφεν ὧδε τέλος ἡ λογική. Τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν δόξα καὶ Κράτος, εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν».

[Παραβλητέα τῇ ἐν Λειψίᾳ ἐκδοθείσῃ τῷ 1766 Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως Λογικῇ.

Ἡ ἀρίθμησις ὑπὸ τοῦ λογίου ἀντιγραφέως μέχρι σελ. 180.

Ἐν ἀρχῇ φύλλα ἄγραφα καὶ ἀρίθμητα τρία.

Ἡ στάχωσις τοῦ κώδικος ἐξέπεσεν.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[41] **84.**

Χάρτης *0,24×0,18* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ. 16).*

«*Χρησμός,* ἤτοι προφητεία, τοῦ μακαρίου *Ἱερωνύμου Ἀγαθαγγέλου,* συγγραφεῖσα ἐν Μεσσίνῃ τῆς Σικελίας ἐν τῷ τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν 1279ᵍ: ἔτει, ὡς ἐκ Θεοῦ αὐτῷ ἀπεκαλύφθη, ἥτις ὕστερον ἐν Μεδιολάνῳ τῷ 1555ᵍ: ἔτει ἐξεδόθη εἰς φῶς παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πατρὸς καὶ ἱερομονάχου τῆς τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου τάξεως Ἰακώβου τοῦ Παλαιώτου· ἑρμηνευθεῖσα ἐκ τῆς Ἰταλικῆς διαλέκτου εἰς τὴν πεζὴν ἡμῶν φράσιν παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου Θεοκλήτου τοῦ Πολυειδοῦ ταπεινοῦ ἀρχιμανδρίτου, ἤτοι: χωρεπισκόπου Πολυένης, καὶ Βαρδάρων· ναὶ μήν, καὶ τῆς ἐν Λειψίᾳ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἀπόπτου τε καὶ συνηγόρου κατὰ τὸ 1708ᵒᵛ: ἔτος». Κεφαλ. Θ'.

Ἐν τέλει ὁ χρησμὸς «Λέοντος βασιλέως τοῦ σοφωτάτου, περὶ ἀναστάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Στίχοι κ'.

Ἄγραφα φύλλα μὴ ἀριθμηθέντα 5.— Ἀστάχωτον.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[42] **85.**

Χάρτης *0,24×0,17 ½.* ***Αἰῶνος*** *XVIII ἀρχ. (φ. 10).*

«Λόγος συντεθεὶς μὲν παρὰ τοῦ εὐγενεστάτου καὶ σοφολογιωτάτου ἄρχοντος Καμινάρη Κυρίου *Σεργίου Μυστάκη,* ἐκφωνηθεὶς δὲ παρ' αὐτοῦ,

καθ' ἣν ἡμέραν ἐγένετο γυμνάσιον τοῖς μαθητιῶσιν ἐν τῷ κατὰ Κουρούτζεσμε Ἑλληνομουσείῳ, συνελθόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοῦ τε Πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἑτέρων ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τροφίμων». Ἀρχή. «Ἐγώ τε οἶδα, ὦ φιλομαθεῖς φοιτηταὶ» τέλος «λαμπρά τε σελήνη. 1820 Φεβρουαρίου 2, ἐν τῷ ἐν Κουρούτζεσμε Ἑλληνομουσείῳ».

Ἐν φ. 1 ὄπ. «Δῶρον Ἀλ. Εὐθυβούλου» μετὰ τῆς σφραγῖδος τοῦ Συλλόγου τῶν Μεσαιωνικῶν σπουδῶν.

Τὸν λόγον τοῦτον ἔγραφεν ὁ κ. Γεδεὼν ὅτι δημοσιεύσει· (ἐν Χρονικοῖς Πατριαρχ. Ἀκαδημείας σελ. 190).

Ἀστάχωτον.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλίου 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[43] **86.**

Χάρτης *0,22×013.* ***Αἰῶνος*** *XIV (φ. 4).*

Τέσσαρα φύλλα ἐφθαρμένα ἐξ ὑγρασίας πιθανῶς ἐκ νομοκάνονός τινος ἀποσπασθέντα. Περιεχόμενα: α´ (φ 1). Πίναξ πασῶν τῶν Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἐν τρισὶ στήλαις. β´ (φ. 2). Πίναξ λέξεων λατινικῶν ἐν τρισὶ στήλαις μετ' ἐξηγήσεως. Ἀρχ. «Ἀδνούμϊον κατ' ὄνομα διέρχεσθαι».
γ´ (φ. 2β). «Τὰ κεφάλαια ἃ συνέταξεν ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου: —» εἶτα κανόνες τινὲς καὶ ὀφφίκια ἐκκλησιαστικά.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916.

[44] **87.**

Χάρτης *0,21½×0,17.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ 6).*

(1 φ. 1α). «Κανὼν παρακλητικὸς πρὸς τὸν ὅσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν *Διονύσιον τὸν ἐν Ὀλύμπῳ*».

Ἀρχὴ «Τῷ ἰατρῷ τῶν ἀλγεινῶν νῦν προσδράμωμεν».

2 (φ. 3β). «Κανὼν στηλιτευτικὸς τοῦ πανασώτου μου βίου, ἐκ βαθέων ψυχῆς ᾀδόμενοι πρὸς τὴν ἐγγυήτριαν τῶν ἁμαρτωλῶν κυρίαν Θεοτόκον ποίημα *Ἀθανασίου Λινδίου*».

Ἀρχή. «Τοὺς ἐξ Ἀδὰμ ἡμαρτηκότας».

Ἐν τέλει: «οἶδας καὶ τέλος τὸν γράψαντα», μεθ' ὃ τὰ ἑξῆς:

«ὑποκλινής· στίχοι:

Τί σ' ὠφελεῖ ὦ ἄν(θρωπ)ε τοῦ κάλους τοῦ προσώπου·
τὸ κράτος· τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἡ πληθὺς τοῦ πλούτου
ἂν ἦσαι ἄνθος, σήπεσαι, ἂν ἄσπρος θέλεις μαυρίσει,
καὶ ἂν ἀκούῃς καὶ μιλεῖς, ἄφωνος θέλεις μείνει·

ὁ θάνατος ἐγράφθηκε τέλος τῶν ἡμερῶν σου·
καὶ χῶμα θέλει νὰ γενῇ τὸ σῶμα τ' ἰδικόν σου.
ταῦτα γινώσκων κράτει τα, καὶ κλαῖε καθ' ἡμέραν·
διὰ νὰ μὴ φθάσῃς νὰ ἰδῇς τοῦ Ἅδου τὴν ἑσπέραν».

Ἀστάχωτον.

Ἠγοράσθη τῇ 5 Ἀπριλίου 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[45] **88.**

Χάρτης *0,24,×0,17½.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ. 34).*

1 *Ἀδήλων Θεματογραφίαι* ἐκ τῆς ἁπλῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τἀνάπαλιν ἐν συνεχεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον λόγῳ.

Τετράδια τρία, ἐξ ὀκτὼ φύλλων καὶ διαφόρου περιεχομένου ἕκαστον, ὑπὸ τριῶν διαφόρων χειρῶν γεγραμμένα.

2 Τετράδιον ἐκ φύλλων γεγραμμένων ἑπτὰ ἀποσπασθὲν ἐκ χρηστομαθείας τινός. Ἄρχεται ἀκέφαλον «Τὰ ἑπτὰ τοῦ Κάϊν ἁμαρτήματα». εἶτα «Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἀπόκρυφα ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Πασχάλη»· ἕπονται μικρά τινα ἐκ τοῦ Ἰωάν. Μαλαλᾶ περὶ Δανιήλ, ἐκ τοῦ Ἰωσήπου περὶ τοῦ Σολομῶντος, Μιχαὴλ Γλυκᾶ, Σῳζομένου, Εἰρηναίου, Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας, Χρυσοστόμου καὶ Γεωργίου Κεδρηνοῦ. Ἐν τέλει τρία φύλλα ἄγραφα.

Ἄδετα.

Ἠγοράσθησαν τῇ 5 Ἀπριλίου 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[46] **89.**

Χάρτης *0,23×0,16.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ. 8).*

Ἐπιστολαὶ *Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη.*

1 (φ. 1) «Ἐλευθερίῳ Μιχαὴλ τῷ Λαρισσαίῳ Νικηφόρος [ὁ Θεοτόκης] εὖ πράττειν». Ἀρχὴ «Τὴν ἀνάπτυξιν ἐρασμιώτατε φίλων Ἐλευθέριε, τοῦ εὐαγγελικοῦ ζητεῖς μοι λογίου τοῦ φάσκοντος «πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται» Μαρκ. 9: 44». «Ἐν Βιέννῃ ἔτει αψοδ Ἀπρι: ιςῳ».

2 (φ. 2β) «Τῷ αὐτῷ Ἐλευθερίῳ τῷ Λαρισσαίῳ ὁ Νικηφόρος χαίρειν». Ἀρχὴ «Δύω προβλημάτων, ὧν τὸ μέν». Ἐκ Βρατισλαβίας ἔτος αψοδ Σεπτ: ια η.

3 (φ. 5α) «Ἐλευθερίῳ Μιχαήλου τῷ Λαρισσαίῳ, ὁ Νικηφόρος εὖ πράττειν». Ἀρχή. «Ἀπορήματα ἐκ τῆς τοῦ Παρθενίου ἔγραψας συνουσίας». Τέλος κολοβὸν «οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα».

Τετράδιον ἄδετον ἀποσπασθέν.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλίου 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[47] **90.**

Χάρτης *021×0,15.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (****φ****. 141).*

Ἐπιστολάριον καὶ Θεματογραφία.

1 (φ. 1). Ἀδήλου [Γεωργίου Τραπεζουντίου;] «Εἴδη ἐπιστολῶν». Εἴδη καὶ ὁδηγίαι πρὸς σύνταξιν ἐπιστολῶν μετὰ ὑποδειγμάτων εἰς κοινὴν γλῶσσαν.

2 (φ. 11α). «Θέματα εἰς τὰ εἴδη τῆς γραμματικῆς παρὰ τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου κυρίου κυρίου *Μάρκου [τοῦ Κυπρίου;]* διδαχθέντα» Ἀρχὴ «Ἐκεῖνος ὁποῦ ἀγαπᾷ τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων» εἰς ἀρχαίαν καὶ κοινὴν γλῶσσαν.

3 (φ. 30α). «Θέματα τῶν εἰδῶν ἐν εἴδει ἐπιστολῶν κατὰ τοὺς ἐπιστολικοὺς τύπους Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως παρὰ τοῦ ἐν σπου: καὶ σοφοῖς ἀρίστου κυρίου κυρίου *Γεωργίου Τραπεζουντίου*».

4 (φ. 49β). Πίναξ ἐξηγητικὸς κυρίων ὀνομάτων ἀπαντώντων ἐν τοῖς θέμασιν.

5 (φ. 53α). «Θέματα ἐπάνω εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου· τοῦ ἐν σοφοῖς σοφωτάτου κυρίου κυρίου *Μάρκου* τοῦ ἐκ Κύπρου».

6 (φ. 84α). «Θέματα εἰς τὸ ἐπιστολάρι τοῦ σοφωτάτου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως· παρὰ τοῦ (σοφο)λογιωτάτου κυρίου κυρίου *Γεωργίου τοῦ Τραπεζουντίου*». Ἀρχὴ «Τὰ λαμπρὰ καὶ γνωστικά».

7 (φ. 111α). «Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῶν ῥητορικῶν θεμάτων» Ἀρχὴ «Δεῖ μὲν οὐδένα μέθοδον μὴ εἰδέναι, ἀλλ' εἰς δύναμιν σπεύδειν τινά».

8 (φ. 135α). «Εἴδη τῶν ἐπιστολῶν» δευτέρᾳ χειρὶ τύποι ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς πατριάρχας, ἀρχιερεῖς καὶ κληρικούς.

9 (φ. 140). «Κείμενον καὶ ψυχαγωγία τῶνδε τῶν παρηχητικῶν τροπαρίων» Παθῶν ἀμέτοχος οὐ διέμεινας Λόγε Θεοῦ, σαρκὶ προσομιλήσας τοῖς πάθεσι· ἀλλὰ λύεις τῶν παθῶν τὸν ἄνθρωπον, πάθεσι χρηματίσας πάθος, σωτὴρ ἡμῶν, μόνος γὰρ ὑπάρχεις, ἀπαθὴς καὶ παντοδύναμος» καὶ τοῦ «Λογχονύκτου σῶτερ, ἐκ πλευρᾶς σου ζωήν, τῇ ζωῇ τῇ ἐκ ζωῆς ἐξωσάσῃ με, ἐπιστάζεις καὶ ζωοῖς με σὺν αὐτῇ:»

10 (φ. 140β) Φάρμακον κατὰ τῆς λύσσης τοῦ ἰατροῦ *Ἰωάννου Λιπαράκη* Κερκυραίου, φίλου τοῦ γράψαντος, συνιστάμενον «ἀπὸ πύτρα μὲ δρυμὶ ὄξος πλὴν ὄχι πυκτὰ ἀλλὰ νερουλὰ ὀλίγον» παρεχόμενον πρὸς τροφὴν εἰς τὸ λυσσῶν ζῷον.

Ἐν φ. 1α «[Παγκ]ρατίου(;) ἁμαρτωλοῦ καὶ τοῦτο εἰς χρῆσιν».

Φύλλα ἄγραφα 48, 49α, 51, 52, 83, 134, 139.

Ἡ στάχωσις τοῦ κώδικος ἐξέπεσεν.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλ. 1916, παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[48] **91.**

Χάρτης *0,22×0.16* ***Αἰῶνος*** *XVIII (****φ****. γ+155).*

«Ποίημα Κὺρ *Ἀκακίου μοναχοῦ*, καὶ Σαββαΐτου· τοῦ δὲ φέροντος *ἑρμηνείαν τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ κανόνος, τοῦ* ἐν ἁγίοις καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν *Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου*». Ἑρμηνεία ὅλου τοῦ μεγάλου κανόνος. Ἐν τέλει (φ. 154β). «Αὕτη ἡ βίβλος θαυμασία μὲν καὶ ὠφελημωτάτη· καὶ ἐδιορθώθη ὑπὸ *Ἀναστασίου* Ἱερομονάχου *τοῦ Γορδίου τοῦ ἐκ Βρανιανῶν:*».

Τὰ πρῶτα γ' φύλλα ἄγραφα,

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένη βύρσῃ μεθ' ἁπλῶν ἐπιτυπωμάτων. Προέλευσις ἄγνωστος.

[49] **92.**

Χάρτης *0,23×0,17.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (****φ****. 164).*

Ῥητορικὴ [Θεοφίλου Κορυδαλέως] μετὰ σχολίων ἐν ταῖς ᾤαις.

1 (φ. 1). «Προοίμιον εἰς τὴν ῥητορικὴν [τῶν Ἀφθονίου;] προγυμνα: [σμάτων]. Ἀρχὴ «Τὴν ἔμφυτον ἐπιθυμίαν καὶ ἔφεσιν ἅς περὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ μαθήματα φύσει πάντες ἔχουσιν ἄν(θρωπ)οι».

(φ. 43). «Προοίμιον εἰς τὰς στάσεις». Ἀρχὴ «Ἱκανῶς περὶ τῶν προγυμνασμάτων τοῦ Ἀθονίου ἐξηκριβωκόσι»· εἶτα περὶ στάσεων.

(φ. 65). «Βιβλίον Βον περὶ τῶν τοῦ λόγου μερῶν. Ἀρχὴ «Τὰ μέρη τοῦ πολιτικοῦ λόγου».

(φ. 90). «Βιβλίον Γον περὶ ἑρμηνείας».

2 (φ. 104) «Χριστὲ ἡγοῦ. *Ἔκθεσις ῥητορικῶν τινων κανόνων,* ἱεροκήρυξι μάλιστα συμβαλλομένων, οὓς ἐκ τῆς λατινίδος φωνῆς ὁ ἐν ἱεροδιακόνοις *Μακάριος,* εἰς τὴν ἑλλάδα φωνὴν ἀπανθισάμενος, τοῖς φιλολόγοις προὔθηκεν». Κεφάλαια κγ'. Ἀρχὴ «Περὶ εὑρέσεως προτάσεως, κεφ. α'. Μικρὰ φροντίζουσι ῥήτορες περὶ εὑρέσεως τῶν προτάσεων».

3 (φ. 138) «*Ῥητορικὴ Μελετίου τοῦ Ἀθηναίου* διαλαμβάνουσα περὶ τοῦ πῶς δεῖ ὁμιλίαν συγγράφειν, περὶ τῶν γενῶν καὶ διαιρέσεων τῆς ὁμιλίας». Κεφάλ. ια'. Ἀρχὴ «Μέλλουσιν ὁμιλίαν γράφειν (ἣν διδαχὴν εἰώθαμεν λέγειν)». Τέλος «τῶν ὑφ' ἡμῶν ἁπλῶς εἰρημένων».

Λείπουσι μεταξὺ τῶν φύλλ. 42 καὶ 43, 143 καὶ 144, 126 καὶ 127, 139 καὶ 140 ἀνὰ ἓν φύλλον γεγραμμένον.

Ἐν τῇ ᾤᾳ φ 1α «Καὶ τό δε σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκ τῆς τοῦ Σκουτάρεως σχολῆς». — ἄλλῃ χειρὶ ἀμαθοῦς «λητορική». — Ἐν τῇ πινακίδι ἔσωθεν σημειοῦται ὁ γράψας τὸν κώδικα τὰς λέξεις «ἄσβος, τζακκάλι».

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου βύρσῃ μετ' ἐπιχρύσων ἐπιτυπωμάτων. Προέλευσις ἄγνωστος.

[50] **93.**

Χάρτης *0,21×0,16* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 89).*

«Σημειώσεις Ἑλληνικαὶ φράσεων καὶ ἰδιωτισμῶν».

Ἀδήλου πρόχειροι σημειώσεις ἀνάμεικτοι, ἐν οἷς καὶ πολλαὶ ἀρχαῖαι παροιμίαι, ἀποφθέγματα καὶ ἀξιώματα, ἐκ τῆς μελέτης ἢ διδασκαλίας ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν, ἀτάκτως γραφεῖσαι τῷ 1814.— Ἐν τῷ μεταξὺ καί τινες «σημειώσεις γαλλικῶν ἰδιωτισμῶν».

Ἐν φ. 88 «Ἰατρικὸν ἄφθαστον διὰ τὴν λιθίασιν»: Ὀρνίθων 100 κοιλίαι... ξηρόταται... κοπανισμέναι... καὶ δι' ὀλίγου ῥακίου... νὰ πίνωνται ἀνὰ ἥμισυ δράμι κάθε πρωΐ...».

Πολλαχοῦ φέρει σφραγῖδα: «Φιλολογικὸς Σύλλογος Πιερία ἐν Κ/πόλει».

Ἄγραφοι σελίδες 17.

Ἡ στάχωσις ἐξέπεσεν.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπρ. 1916, παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[51] **94.**

Χάρτης *0,23×0,17.* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 6).*

«Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωαννικίου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων θαυμαστὴ» διήγησις περὶ τοῦ ἐξ οὐρανῶν πεσόντος λίθου:

Ἀρχὴ «Ἀκούσατε εὐλογημένοι Χριστιανοί». Ἐν τέλει «ἐγράφη ὑπὸ *Ἰωάνου Παππα* Βελεστινλῆ τῇ 21 8βρίου: 1821:

Τετράδιον.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπρ. 1916, παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[52] **95.**

Χάρτης *0,20½×0,16½* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ. 74).*

1 (φ. 1 - 50) [Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως;] «Εἰσαγωγὴ εἰς τὰ ἀριθμητικὰ τοῖς κατὰ τὴν Ἀθωνιάδα ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν ἀκροωμένοις συντόμως σχεδιασθεῖσα». Ἀρχὴ «Ὁρισμοὶ καὶ διαίρεσις τῆς ἀριθμητικῆς. Ἀριθμητική ἐστιν ἐπιστήμη περὶ τὸ διωρισμένον ποσὸν καθ' αὐτὸ ἤτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν ἐνασχολουμένη».

Ἐν παραφύλλῳ ὁ κ. Μ. Γεδεὼν σημειοῦται: «Εὐγενίου Βουλγάρεως σπάνιον *ἄγνωστον* Μ. Γεδεὼν» ἐν δὲ τῇ ᾤᾳ (1 φ) ὁ αὐτὸς «ἠγοράσαμεν ἀντὶ γροσίων 30 ἄρτι».

2 (φ. 51). Ἑτέρᾳ χειρί. «[Λιβανίου] Πρεσβευτικὸς Β´ πρὸς τοὺς Τρῷας ὑπὲρ τῆς Ἑλένης. Ὀδυσσέως. Ἐξήγησις».

3 (φ. 68). «Λιβανίου Πρεσβευτικὸς α^ος^. Μενελάου» (ἐξήγησις).

Τὰ ἀπὸ τοῦ φ. 51 καὶ ἑξῆς ὑστέρᾳ χειρὶ γεγραμμένα, βραδύτερον συνεσταχώθησαν.

Μετὰ τὸ φύλλον 50 ἠκολούθει ἄλλη πραγματεία ἀρχομένη ἀπὸ τῆς λέξεως *πυθμένες,* ἥτις σημειοῦται ἐν τῇ κάτω ᾤᾳ δεξιᾷ.

Ἡ στάχωσις νεωτέρα.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῆς 5 Ἀπρ. 1916, παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[53] **96.**

Χάρτης *0,23×0,16.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (σ. 432).*

«Τόμος ἕβδομος *Ἱστορίας Ὀθωμανικῆς* μεταφρασθείσης ἐκ τῆς γαλλικῆς διαλέκτου εἰς τὴν ἡμετέραν ἁπλήν:» Ἀρχ. (σ. 3) «Βιβλίον δέκατον τρίτον. Σουλτὰν Ἰμπραχίμης». «Οἱ δυνάσται καὶ τύραννοι εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς πλημμυροῦντας χειμάρους, ὁποῦ διαφθείρουσι πάντα τὰ προστυχόντα εἰς τὴν φορὰν τοῦ ῥεύματός των, ἀμὴ ὀγλήγορα χάνονται».

Προηγεῖται (σ. 2) πίναξ τῶν περιεχομένων. Περιλαμβάνει δ' ὁ τόμος οὗτος τὴν ὀθωμανικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ Σουλτὰν Ἰμπραχίμη (1640) μέχρι τοῦ Σουλτὰν Μαχμούτη (1730) περιλαμβανομένου.

Ἐν τῇ κάτω ᾤᾳ τῆς σελίδος 3 μονοκονδυλιὰ τοῦ κατόχου τοῦ βιβλίου μητροπολίτου· πιθανῶς τοῦ Φιλιππουπόλεως Σαμουήλ. Ἐν δὲ τῇ ἄνω ᾤᾳ νεωτάτῃ χειρὶ «Κτῆμα τοῦ Α(;) Θεοδώρου Μάσχα Ἀριθμ. 13».

Στάχωσις νέα.

Ἐδωρήθη παρὰ τοῦ κ. J. Mordtmann τῷ 1912 ἀγορασθεῖσα παρ' αὐτοῦ ἐν Σμύρνῃ.

[54] **97.**

Χάρτης *0,19×0,14* ***Αἰῶνος*** *XVIII (σ. 6+σοη+6).*

[Νικολάου Βούλγαρη].

«Κατήχησις ἱερὰ ἤτοι, τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας ἐξήγησις καὶ ἐξέτασις τῶν χειροτονουμένων· προστάξει τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ παναιδεσιμωτάτου κυ(ρίου) κυ(ρίου) *Χριστοδούλου Βούλγαρι,* προέδρου Κερκύρας πρὸς ὠφέλειαν τῶν πιστῶν, ἁπλῇ τῇ διαλέκτῳ ἐκδοθεῖσα· κατ' ἐρώτησιν, καὶ ἀπόκρισιν».

Ἐν σ. 1 προηγεῖται πίναξ ἐν ᾧ «διδάσκαλοι, ὧν μνεία ἐν τῷ δε ποιεῖται, τῷ ἐγχειριδίῳ».

Ἐν σ. α´. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν τοῦ χειρογράφου. Ἀρχή. «Ἐξετακτής, καὶ ὑποψήφιος. *Ἐξ.* Ἐδῶ ὁποῦ ἦλθες ἀδελφέ, τί γυρεύεις; *Ὑπ.* Ἐγὼ ἐπιθυμῶντας νὰ λάβω τὸ ἀξίωμα τῆς ἱεροσύνης...»

Ἐν σ. σοε´. «Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Γέγραπται καὶ αὕτη διὰ χειρὸς ἐλαχίστου ἱερέως Μακαρίου Σκορδίλη τοῦ ἐκ Κρήτης, ἔτει σωτηρίῳ ͵αψνδ´. **Μαΐῳ δωδεκάτῃ».**

Ἐν σ. σος΄. «Ἐπίγραμμα τετράστιχον πρὸς τοὺς ἐξ Ἰωαννίνων αὐταδέλφους, Λέοντα καὶ Νικόλαον τοὺς Γλυκεῖς» καὶ ἕτερον τετράστιχον πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον αὐθέντην πρωτοπαπᾶν ποιμένα ἡμῶν καὶ πρόεδρον κτλ. ὑπὸ Νικολάου τοῦ Βουλγάρεως ἀμφότερα.

Ἐν σ. σογ΄ «Τῷ ξυγγραφεῖ τῆς βίβλου κυρίῳ κ(υρί)ῳ Νικολάῳ Βούλγαρι τῷ Κερκυραίῳ φιλοσοφίας τε καὶ ἰατρικῆς διδασκάλῳ ἐξοχωτάτῳ ἐλεγεῖον», «εὐμενείας ἀμαράντου μνημόσυνον Ἀντωνίου ἱερέως Μάνεσι τοῦ ἱερομνήμονος».

Ἐν τῇ ᾤᾳ σ. α΄ «ἀδελφοὶ ὁποῦ ἀναγνώθετε τὸ παρόν, παρακαλῶ νὰ εἰπῆτε, κ(ύρι)ε συγχώρησον τὸν γράψαντα».

Ἐν παραφύλλῳ σελ. 3 πρὸς τὸ τέλος.

«Τῷ παρὸν ὑπάρχει τοῦ ἐνδεσιμοτάτου κυρίου κυρίου Οἰκονόμου· καὶ ὁ ξενώσας αὐτῷ· ἔστω † Οἰκονομος τῆς ἐπαρχίας».

Ἐν τέλει τρία φύλλα ἄγραφα, ὧν ἐνιαχοῦ δοκίμια κονδυλίου.

Στάχωσις διὰ ναστοῦ χάρτου περιβεβλημένου βύρσῃ.

Ἐδωρήθη τῷ Συλλόγῳ τῷ 1918 ὑπὸ τοῦ κ. Νίκου Τσελεμεντέ.

[Περὶ τῆς Κατηχήσεως ταύτης, ἧς ἡ πρώτη ἔκδοσις ἐγένετο Ἑνετίησιν ἔτει ͵αχπα΄ παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ, ἰδὲ Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν Βρετοῦ. Α΄ σ. 37-38,. Ζαβείραν σ. 471-473 καὶ Σάθα Νεοελ. Φιλολ. 342-343. Πλὴν τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων ἐκδόσεων τῆς κατηχήσεως σημειωθήτω καὶ ἡ «διασκευασθεῖσα ἐπὶ τὸ καθαρώτερον ὕφος» καὶ ἐκδοθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ τυπογραφείου τῷ 1861].

[55] 98.

Χάρτης *16 ½ × 0,11½* ***Αἰῶνος*** *XIX ἀρχ.* *(σ. η΄+264).*

Ἀδήλου. Ἀσκήσεις θεματογραφικαὶ καὶ κανόνες συντάξεως.

1 (σ. α-η). «Παραγωγὴ ῥηματικῶν ὀνομάτων» παραδείγματα.

2 (σ. 3). Θεματογραφία.

α΄. Δεκαεπτὰ δωδεκάδες φράσεων εἴς τε τὴν ἀρχαίαν καὶ κοινὴν γλῶσσαν δίστηλος. Ἀρχὴ ἀκέφαλος, «ὦ οὗτος πρόσελθε· (πρόσιθι). | Ὦ ἐοὺ σίμωσαι· (σίμωσαι ἔλα).» - β΄ (σ. 33). «Παροιμίαι τινὲς κεφ. Β^ον» 46 ἀρχαῖαι παροιμίαι μεταφραζόμεναι εἰς τὴν κοινήν. Ἀρχὴ «ὁ δύο πτῶκας διώκων, οὐδέτερον καταλαμβάνει | Ἐκεῖνος ὁποῦ κυνηγᾷ δύο λαγοὺς οὐδὲ τὸν ἕνα, οὐδὲ τὸν ἄλλον πιάνει» - γ΄ (σ. 43-111). «Διάλογοι διαφόρων ὑποθέσεων» κεφ. ια΄. «Καὶ πρῶτον πόσων λογιῶν ἤθελεν ἠμπορέσει τινὰς νὰ χαιρετίσῃ τοὺς ἄλλους, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἀντιχαιρετηθῇ». Ἀρχὴ «χαῖρε σοφολογιώτατέ μοι διδάσκαλε καὶ εὖ πράττοις».

(σ. 47). «διάλογος β^ος εἰς διδάσκαλον», (σ. 51) διάλογος γ^ος «πόσων λογιῶν ἤθελεν ἠμπορέσῃ διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τινὰς διὰ τὴν ὑγιείαν:» κτλ.].

3 (σ. 111-250). «Κανόνες τινὲς περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν». σ. 252 «τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα».

4 (σ. 251-264). Σύνταξις διαφόρων προθέσεων μετὰ παραδειγμάτων, καὶ πτώσεις κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν σημασίας.

Ἐν σελ. 252 φαίνεται ὁ χρόνος τῆς γραφῆς τοῦ κώδικος «1808 Ἰανουαρίου 28».

Ἐν σ. 256 «Ἀνδροκλῆς Χ. Ἀνδρεάδης Δεκεμβρίου 21 1872» ᾧ φαίνεται ὅτι περιῆλθε τὸ χειρόγραφον. Τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐν σ. ζ΄ σφραγὶς «Bibliothèque A. Andreades Con/sple 1878».

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιβεβλημένου βύρσῃ μελαίνῃ.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλίου 1916 παρὰ τοῦ Μ. Γεδεών.

[56] 99.

Χάρτης *0,16×0,11.* ***Αἰῶνος*** *XVIII* *(φ. 42).*

[*Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου Τετράστιχα ἰαμβεῖα* καὶ *Ἡρῷα* εἰς τὰ κεφαλαιωδῶς ῥηθέντα ἐν τῇ παλαιᾷ Γραφῇ].

Ἀρχ. ἀκέφαλον [εἰς τὴν τοῦ ὄφεως ἀπάτην]. «Δαίμων, φθόνος, γύναιον, ἡδονῆς ξύλον». Τέλος κολοβὸν «βροτοῖς δὲ βατὸν πάντως πλωτὸν τίθης». [Migne Patr. Gr. τ. 133 σ. 1105-1173].

Ἐν φ. 1 (=σ. 7) σφραγὶς Φιλολογικὸς Σύλλογος Πιερία ἐν Κωνσταντινουπόλει».

Ὁ κῶδιξ φέρει καὶ ἀρίθμησιν κατὰ σελίδας ὑπὸ τοῦ γράψαντος, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς 8 σελ. (=φ. 1) μέχρι τῆς 21 (=φ. 8^α).

Ἡ στάχωσις ἐξέπεσεν.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[57] 100.

Χάρτης *0,17½×0,12.* ***Αἰῶνος*** *XIX ἀρχ.* *(σ. 200).*

Ἐγκόλπιον χριστιανικόν, γραφὲν ὑπὸ ἡμιμαθοῦς, περιέχον προσευχάς, τροπάρια καὶ ἀποσπάσματα, πάντα ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας. Μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τὰ ἑξῆς:

1 (σ. 3). Ἐγκώμιον εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον· 1803». Ἀρχή. «Ἣν πάλαι προεκύριξαν τῶν προφητῶν». — 2 (σ. 7) *Ἰγνατίου* τοῦ εὐλαβεστάτου σκευοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, παραίνεσις τοῖς νέοις κατὰ στοιχεῖον». Ἀρχὴ «Ἄκουσον ὦ παῖ, τῆς ἐμῆς συμβουλίης».

3 (σ. 33). Ποιήματα τρία, ἐξ ἀντιγραφῆς, ὧν δύο, πρὸς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας πιθανῶς ἀναφερόμενα. Ἀρχὴ τοῦ α΄. πιθανῶς τῷ Γρηγορίῳ Σούτζῳ «μακάμ, ῥάστι: πλάγιος, δ΄: | Μεταξὺ φρικτῶν κτημάτων | διαφόρων συμπτωμάτων | ἡ κοινὴ ἡ ναυαρχίς». Τοῦ β΄ «μακὰμ σεγγιάχ»· δ΄. | Ἡ ἐξ ὕψους

προγνωσθεῖσα | καὶ ἀσπίλως ἁρμοσθεῖσα, | νύμφη ὄντως ἐκλεκτή.» — Τοῦ γ΄. «*Καλλινίκῳ Πατριάρχῃ*. Ἀρχή. «Ἡ παντουργικὴ σοφία | καὶ τῶν ἀγαθῶν αἰτία, | λόγος συμφυὴς Θεοῦ».

4 (σ. 55). *Μιχαὴλ Κριτοπούλου* ἢ *Κριτοβούλου*, τοῦ *Ἰμβρίου* στίχοι εἰς τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν Αὐγουστιανόν, δωδεκασύλλαβοι μὲν ἄμετροι δέ». Ἀρχὴ «Ὅστις ἔρωτα Θεοῦ ἔσχεν ἐμφρόνως».

5 σ. 59). «Εὐχὴ ἐπὶ Μαρικίου τοῦ βασιλέως ἀρχιληστοῦ, ψυχοῤῥαγοῦντος, καὶ σὺν δάκρυσι πολλοῖς τε καὶ πικροῖς, ἐπὶ πολλὰς ὥρας λέγοντος ταύτην». Ἀρχή. «Οὐ ζητῶ τι πλέον παρὰ σοῦ φιλάνθρωπε».

6 (σ. 77). «Στοῖχοι κατὰ ἀλφάβητον ποίημα ἑνὸς ἀνονίμου». Ἀρχή. «Ἄρχοντες καὶ μεγιστάνοι καὶ λοιποὶ πτωχολογιᾷ, | θάνατος μᾶς κυριεύει νέους γέρους καὶ παιδιᾷ».

7 (σ. 103). «Προσευχὴ διὰ πᾶσαν αὐγήν: ὡς σηκωθῇ ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ τὸν ὕπνον». Ἀρχή. «Ἀνοίγωντας Θεέ μου τὰ ὀμμάτια τοῦ κορμοίου μου μὲ τὴν δύναμίν σου».

8 (σ. 144). «Ἐπιστολὴ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα μηνὶ Σεμπτεμβρίῳ ἡμέρα τετράδι».

9 (σ. 155). «Εἰς τὴν ἐπίκλησιν τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος» στίχοι μονοκατάληκτοι. Ἀρχή. «Ἐλθὲ πνεῦμα ἅγιον | καὶ πέμψον οὐράνιον | σοῦ φωτὸς ἀπαύγασμα».

10 (σ. 189). «Περὶ τοῦ πότε δὲν γίνεται βροχὴ ἢ ἄνεμος».

11 (σ. 191-196). «Στοῖχοι κατὰ τῶν πτώσεων» ὁμοιοκατάληκτοι. Ἀρχή. «Βιάζομαι δὲν ἠμπορῶ καὶ πῶς νὰ σιωπήσω, | ἀφίστε μαι τὴν πίστιν σας, θὰ σκάσ' ἂ δὲν λαλήσω· | δὲν ἠμπορῶ νὰ θεωρῶ ταῖς ταραχαῖς ταῖς τόσαις, | ὁποῦ στὸν κόσμον φέρουσιν αὐταὶ αἱ πέντε πτώσεις».

Ἐν σ. 14. «Τῷ ἐντιμωτάτῳ Κυρίῳ Ἡλία Μάνεσι εἰς Ὀδέσσαν»· τὸ αὐτὸ καὶ ῥωσιστί.

Ὁ κῶδιξ φαίνεται γραφεὶς τῷ 1803.

Στάχωσις ἐκ φύλλων συγκεκολλημένων τετραδίου περιέχοντος ψυχαγωγίαν.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλίου 1906 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[58] **101.**

Χάρτης *0,17×0,11.* ***Αἰῶνος*** *XIX (****φ.*** *105).*

Ἀστρολογία [ἤτοι ἐπίδρασις τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἀνθρώπου].

(φ. 1). «Περὶ τῆς τῶν πλανητῶν ἰδιότητος». Ἀρχή. «Κρόνος ὁ τῶν ἑπτὰ πλανητῶν ὕστατος, πλησίον τοῦ ἐνάστρου στερεώματος, καὶ τῆς γῆς ἀπέχων τὸ μέγιστον, πλανήτης Ἄρρην ἐστιν.» (φ. 7) «Περὶ ὄψεων ἀξιωμάτων τε καὶ ἑτέρων παθῶν [τῶν πλανητῶν]». (φ. 10). «Περὶ ὑψώματος πλανητῶν». (φ. 12^{β}) «Περὶ τῶν δώδεκα οὐρανίων οἴκων». (φ. 14^{α}) «Περὶ ἄλλων παθῶν τῶν πλανητῶν». (φ. 24^{α}) «Περὶ τῶν ἀστέρων τῶν ἀπλανῶν». (φ. 29^{α}) «Περὶ τῶν δώδεκα οὐρανίων οἴκων καὶ ὀνομάτων αὐτῶν». (φ. 32^{α}) «Περὶ τῶν δημοσιῶν [γραπτ. σημασιῶν] τῶν πλανητῶν ἐν τοῖς οὐρανίοις οἴκοις». (φ. 56^{α}) «Περὶ τῶν σημασιῶν τῶν πλανητῶν ἐν τοῖς αὐτῶν ἢ ἑτέρων οἴκοις». (φ. 62^{β}) «Περὶ τῆς φύσεως τῶν πλανητῶν κυριευόντων ἐν οἴκοις ἄλλοις» (φ. 75^{β}) «Περὶ τῶν ἀπορροιῶν τῆς σελήνης ἀπὸ τῶν λοιπῶν πλανητῶν» (φ. 80^{β}) «Περὶ τῶν σημασιῶν τῶν πλανητῶν ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ὄψεσιν. Περὶ συνόδων». (85^{α}) «Περὶ ἀντιθέσεως». (φ. 88^{β}) «Περὶ τριγώνου ὄψεως». (φ. 91^{α}) «Περὶ τετραγωνισμοῦ τοῦ Κρόνου μετὰ τῶν λοιπῶν».

(φ. 100^{α}) «Περὶ συλλήψεως καὶ περὶ τοῦ αὐτῆς θεματίου». Ἀρχή. «Τὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς γυναικὸς ἐνιέν· τῇ θερμότητι τῶν περιηγμένων μερῶν φέρεται».

Τὸ χειρόγραφον φαίνεται μεταγραφὲν ἐξ ἀρχαιοτέρου.

Φύλλα ἄγραφα, ἐν ἀρχῇ τρία καὶ ἐν τέλει τέσσαρα, μὴ ἀριθμηθέντα· προσέτι ἐν τῷ μεταξὺ 11, 12^{α}, 13^{α}, 16-23^{β}, 28^{β}, 62^{α}, 75^{α}, 94^{β}-99^{β}. Τὸ χειρόγραφον ἄνευ εἰκόνων ἢ σχημάτων δι' ἃ προώριζέ τινας τῶν ἀγράφων σελίδων ὁ ἀντιγραφεύς.

Στάχωσις ἐπὶ ναστοῦ χάρτου περιβεβλημένου βύρσῃ.

Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Ἀπριλίου 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών, ὃς σημειοῦται ἐν τῷ παραφύλλῳ «Τὰ τοιούτου εἴδους χειρόγραφα σήμερον εἶναι σπανιώτατα», ἐπιγράφεται δὲ νεωτάτῃ χειρί. «Κοσμογραφία» ἑτέρᾳ «Σεισμολόγιον» φράγκα 20, μᾶλλον γρ. 25.

[59] **102.**

Χάρτης *16½×11½* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 50).*

«Τὰ στιχουργικὰ τὰ παρὰ τοῦ ἄρχοντος Ποστελνίκου Κυρίου Βασιλείου ἐν ταῖς ἀργίαις αὐτοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ συντεθέντα τῷ ͵αωιδ: ἔτει». Στιχουργία λίαν μετρία διαλογικὴ κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν. Περιεχόμενα τάδε:

(σ. 3) «Περὶ τῆς ἀνεπαισθήτου προόδου τῆς ζωῆς ἡμῶν». Ἀρχὴ «παρατηρῶ εἶναι καιρός, καλᾶ στὸν ἑαυτόν μου / ὅτι συμβαίνει κάτι τι, π' ἀλλάζει τὸν βαθμόν μου». — (σ. 10) «ὑπὲρ γηρατείων καὶ κατὰ τῶν καταχρωμένων τούτων». Ἀρχὴ «Εἰς τοῦ ἀνθρώπου τὴν ζωήν». — (σ. 17). «Ὁ Ἐγκλέζος, αὐτόχειρ· κατὰ ἀνευχαριστίας βίου». Ἀρχὴ «Εἶχον πρὸ χρόνων ἱκανῶν, ἰδεῖ εἰς τὰς γαζέτας». — (σ. 33). «Ἐξήγησις πόθεν καὶ διατί ὁ τοσοῦτος ὄγκος τοῦ νῦν καλπακίου» σκωπτικὸς διάλογος μεταξὺ παιδαγωγοῦ καὶ ἄρχοντος. Ἀρχὴ «Εἰπέ μοι σὲ παρακαλῶ, τί τοῦτο τὸ καλπάκι / τόσον μεγάλον καὶ τρανόν, μὴν τόχουν γιὰ δισάκι;» — (σ. 43) «Ὁ μηλωνᾶς χωρὶς μυαλόν, / παράδειγμα πολλὰ καλόν».

Στάχωσις διὰ ναστοῦ χάρτου.
Ἀγνώστου προελεύσεως.

[60] **103.**

Χάρτης *0,17×12* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ. 67).*

Δρᾶμα τρίπρακτον ἔχον τὸ τέλος κολοβόν, ἀδήλου συγγραφέως. Πιθανῶς ἀπομίμησις Ἰταλικοῦ τινος ἔργου, γραφὲν ἐν Φαναρίῳ ἢ ταῖς Παραδουναβίοις ἡγεμονίαις.

Πρόσωπα τοῦ δράματος: Ροζάουρα, Τζανέτος ἢ Τζελεπῆ Τζανετάκης, Πεατρίζα (ἐρωμένη), Φλορίνδος, Λέλιος, Τονῖνος (ἀτυχὴς ἐραστὴς ἀποθανών), Παγκράτζιος, Τζεβαερτζῆ Μανολάκης, Σούπασης μὲ τὰ νεφέρια, Πριγέλας, Ἀρλεκῖνος, Κολομπῖνα, Σερπᾶνος.

Ἀρχὴ (φ. 1). «Πρᾶξις Α'. σκηνὴ α'. Ὀδᾶς Ῥοζάουρας. Ῥοζάουρα καὶ ...κάθονται ἀντίκρυ εἰς τὸν καθρέπτην καὶ φκιάνουν τὰ μαλλιά των... Κολομπῖνα γυναῖκα μου, μὲ φαίνεται πῶς ἔχεις χρέος πρῶτα νὰ σιάξῃς τὰ μαλιὰ τῆς κοκκόνας σου καὶ ἔπειτα τὰ ἐδικά σου. — Ἐν φ. 23. Πρᾶξις Β'. καὶ σκηνὴ εἰς τὸν Βερόνα».

Ἐφθαρμένον ἐκ βροχῆς.
Στάχωσις ἐκ φύλλων χάρτου περιενδεδυμένων βύρσῃ.
Ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ 5 Μαρτίου 1916, παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[61] **104.**

Χάρτης *0,15×0,10* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 63).*

«Δευτέρη ἀγωράς. Παν. Νεγρεπόντε.—Σμήρνη την 24 Νωεμβρίου 1828». Πρόχειρον σημειωματάριον δοσοληψιῶν τοῦ παντοπώλου τούτου τῶν ἐτῶν 1828 καὶ 1829.

[62] **105.**

Χάρτης *0,33×0,22* ***Αἰῶνος*** *XIX ἀρχ. (φ. 8).*

«Τὰ περὶ τὴν πυρπόλησιν καὶ τὸν ἀνακαινισμὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου ἔτει 1808 - 1810» εἰς ε'. κεφάλαια μετὰ σημειώσεως ἐν τέλει.

Τὸ τεῦχος ἔχει καὶ 14 ἄγραφα φύλλα. Προσφορὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεὼν ὃς σημειοῦται «Δῶρον Κυρίλλου ἀρχιμ. Ἀθανασιάδου πρὸς ἐμέ· — καὶ ἐμὸν τῷ Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγῳ».

Ἀστάχωτον.

[63] **106.**

Χάρτης *0,36 1/2×0,24* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 10).*

«Κατάστρωσις Γενικοῦ Λογαριασμοῦ τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Λεξικοῦ

τῆς Κιβωτοῦ. «Λογαριασμὸς τῶν ἀναλογούντων α' τόμου τῆς Κιβωτοῦ [τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης] δοθῆναι τοῖς ἁγίοις ἀρχιερεῦσι, κατὰ τὴν μεταξύ των γεγονυῖαν διανομὴν καὶ τῶν δοθέντων αὐτοῖς ἕνεκα τούτων παρὰ τοῦ τυπογράφου, ἀναφερομένων εἰς τοὺς πεντακοσίους τόμους τῆς Σχολῆς».

Προσφορὰ Μ. Γεδεὼν 1895.

[64] **107.**

Χάρτης *0,15 1/2×0,11* ***Αἰῶνος*** *XV (φ. 62).*

Μουσικὸν ἀνθολόγιον ἀκέφαλον καὶ κολοβόν.
Ἐν τῷ ἐπὶ τῆς πινακίδος ἐπικεκολλημένῳ παραφύλλῳ:
«1714 εκόψαν τὸν Βλάχ[ον] Αὐγούστου: — 15 *μαζὶ; τοὺς* 4... ἱοὺς καί των γάμπρο του ∸ ο σούλτᾶν Ἀχμέτοις».
«καλον μας»

[Πρόκειται περὶ τῆς σφαγῆς τοῦ Πραγκοβάνου Πρβλ. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σ. 296].

[Ἴσως ἡ τελευταία λέξις δοκίμιον χειρός].
Στάχωσις ἐκ ξύλου περιβεβλημένου βύρσῃ μελαίνῃ μεθ' ἁπλῶν ἐπιτυπωμάτων, σῴζεται μόνον ἡ ἑτέρα πινακίς.
Δωρεὰ τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ κ. Ξ. Α. Σιδερίδου τῷ 1901.

[65] **108.**

Χάρτης *0,20×0,14.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (σ. 394).*

Μουσικὸν ἀνθολόγιον.
«Συνοπτικὸν στιχηράριον περιέχον πάντα τὰ δοξαστικὰ τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἑορταζομένων ἁγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ».

Ἐν τῷ τεύχει ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν κὺρ *Δανιὴλ πρωτοψάλτου* (σ. 56 κἑ) καὶ *Χρυσάφου τοῦ νέου πρωτοψάλτου* τῆς μεγάλης ἐκκλησίας (σ. 376).

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου βύρσῃ μετ' ἐπιχρύσων ἐπιτυπωμάτων κοινοτάτης τουρκικῆς τέχνης.

Ἐδωρήθη τῷ Συλλόγῳ τῷ 1905 ὑπὸ τοῦ βιβλιοπώλου κ. Μηνᾶ Π. Ἀλεξανδράτου.

[66] **109.**

Χάρτης *0,17×0,11 1/2.* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 121).*

«Βίβλος Μουσικῆς περιέχουσα πάντα τὰ ἀναγκαιότερα τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς· κατὰ τὸ νέον σύστημα· ἐξηγηθὲν παρὰ κὺρ Γρηγο-

ρίου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας· μετεγράφη δὲ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου· ὑπ' ἐμοῦ *'Αποστόλου* υἱοῦ τοῦ ποτὲ Ἰωάννου ἱερέως καὶ νομοφύλακος Χίου Κῶνστα· ἐν ἔτει σωτηρίῳ αωκζῳ κατὰ μῆνα Αὔγουστον· ἐν Κωνσταντίνου πόλι· δι' αἰτήσεως κυρίου Ἀνθίμου ἱερομονάχου υἱοῦ τοῦ ποτὲ Δημητρίου Ἐπιβατινοῦ:».

1 (φ. 2α). Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ. Τοῦ ψυχωφελεστάτου Τριῳδίου. — 2 (φ. 78). «Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα» καὶ ἄλλων Κυριακῶν τοῦ Πεντηκοσταρίου.

Ὀνόματα συνθετῶν: Ἰακώβου πρωτοψάλτου (φ. 17 α, 22 β, 31 β, 57 β, 60 β, 66 β, 74 β, 80 β, 95 β,).

Δανιὴλ πρωτοψάλτου (18 β).

Πέτρου Πελοποννησίου (19α,β, 30 β, 52 α, 88 β, 93 α,).

Γεωργίου τοῦ Κρητὸς (23 β, 82 α, 90 α, 92 α,).

Ἰωάννου τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ (φ. 27 β.) — Ἀποστόλου (20 β.) — Γερμανοῦ ἀρχιερέως (φ. 70 α). — Χρυσάφου τοῦ νέου (φ. 78α). — Μέλη ἀρχαῖα (φ. 20 α, 21 β, 24 β, 50 α, 56 α, 87 β).

Κοσμήματα, ἐπίτιτλοι καὶ κεφαλαῖα γράμματα ἐπιτετεχνημένα ἐρυθρόχρυσα, (φ. 1α, β, 2 α, 17 α, 24 α, 27 β, *49* β, 50 α, *60* β, 66 β, 77 β, *78* α, 93 α, *122* β).

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιβεβλημένου βύρσῃ ἐρυθρᾷ μετ' ἐπιχρύσων κομψῶν ἐπιτυπωμάτων.

Ἐδωρήθη τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τῶν κ. ἀδελφῶν Σταύρου καὶ Θεοδώρου Αὐθεντοπούλων τῷ 1905, μετὰ τῶν ἑπομένων πέντε μουσικῶν τευχῶν.

[67] **110.**

Χάρτης *0,18×0,12* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 514).*

«Δοξαστικὸν σὺν Θεῷ ἁγίῳ, περιέχον πάντα τὰ δοξαστικὰ τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἑορταζομένων ἁγίων συντεθέντα κατὰ συντομώτερον τρόπον, ἐκθέσεων στιχηρῶν τε καὶ ἑρμολογικῶν, παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου διδασκάλου προτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κυρίου Ἰακώβου δι' αἰτήσεως τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου ἁγίου Δημητριάδος καὶ Ζαγορᾶς κυρίου Ἀθανασίου· φιλομούσῳ γνώμῃ κινηθέντος πρὸς πλείονα καλοπισμὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας· μεταγραφὲν δὲ ἐκ τοῦ προτοτύπου παρεμοῦ *Ἰωάννου* τοῦ *Χρυσάνθου*· ἐν ἔτει σωτηρίῳ· αωκβῳ· κατὰ μῆνα Ἰουλίου α'».

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένον βύρσῃ.

Ἐδωρήθη ὑπὸ τῶν κ. ἀδελφῶν Αὐθεντοπούλων τῷ Συλλόγῳ τῷ 1905.

[68] **111.**

Χάρτης *0,17×0,12.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 584).*

Ἐκκλησιαστικὴ μουσική. Ἀνθολογία τῆς λειτουργίας.

Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τεύχους ἐλλείπει ὡς καὶ τὄνομα τοῦ γράψαντος· πιθανῶς δ' οὗτός ἐστιν ὁ γράψας τὸ ἑπόμενον τεῦχος Ἀπόστολος Κώνστα Χῖος.— Περιέχονται συνθέσεις τῶν *Πέτρου πρωτοψάλτου τοῦ Βυζαντίου, Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, Γρηγορίου πρωτοψάλτου, Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου, Ἰωάννου του Γλυκέως, Δανιὴλ πρωτοψάλτου, Μπαλασίου* ἱερέως, *Γεωργίου τοῦ Κρητός, Ἰακώβου πρωτοψάλτου, Ἰωάννου Κουκουζέλη, Χουρμουζίου* διδασκάλου, καὶ μέλη παλαιά. Μετ' ἐπιτίτλων καὶ διακοσμήτων κεφαλαίων καὶ κοσμημάτων ἐρυθροχρύσων (σελ. 22, 50, 56, 57, 117, 123, 145, 151, 171, 210, 250, 278, 279, 285, 286, 310, 337, 372, 373, 405, 406, 417, 440, 468, 487, 488).

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου βύρσῃ μελαίνῃ μετ' ἐπιτυπωμάτων τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἑξαπτερύγων καὶ τῆς Θεοτόκου βασταζούσης τὸν Χριστόν.

Δωρεὰ τῷ Συλλόγῳ τῶν ἀδελφῶν Αὐθεντοπούλων τῷ 1905.

[69] **112.**

Χάρτης *0,17 ½×0,11 ½.* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 276).*

Ἐκκλησιαστικὴ μουσική.

«Δοξαστικάριον σὺν Θεῷ ἁγίῳ· περιέχων πάντα τὰ δοξαστικὰ τῶν ἑσπερινῶν ἀποστίχου τε καὶ αἴνων· πάντων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἑορταζομένων ἁγίων· ἔτι δὲ καὶ τὰ τοῦ τριῳδίου τε καὶ πεντηκοσταρίου· συντεθὲν δὲ παρὰ τοῦ μακαρίτου κὺρ *Πέτρου Λαμπαδαρίου* τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ Πελοποννησίου, μεταγραφὲν δὲ παρὰ καμοῦ *Ἀποστόλου* τοῦ πύκλην *Κῶνστα Χίου*. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ· αωγῳ· ἐν Κωνσταντίνου πόλι· κατὰ μῆνα Ἀπρήλιον:»

Ὀνόματα συνθετῶν. *Πέτρου πρωτοψάλτου τοῦ Βύζαντος* (23, 140, 141, 268). — *Ἰωάννου πρωτοψάλτου* τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας (134).— *Δανιὴλ πρωτοψάλτου* (138). τοῦ μεταγράψαντος («σύνθεσις κἀμοῦ τοῦ γραφέως 274). Ἄγραφα φύλλα ἑπτὰ ἐν ἀρχῇ καὶ ἑπτὰ ἐν τέλει.

Στάχωσις διὰ ναστοῦ χάρτου περιβεβλημένον βύρσῃ μετ' ἐπιχρύσων ἐπιτυπωμάτων.

Ἐδωρήθη τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τῶν κ. ἀδελφῶν Αὐθεντοπούλων τῷ 1905.

[70] **113.**

Χάρτης *0,18×0,11.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 367).*

«Βίβλος μουσικῆς συντεθῆσα παρὰ διαφόρων ποιητῶν παλαιῶν τε καὶ νέων· ἐμπεριέχουσα δὲ πάντα τὰ ἀναγκαιότερα τοῦ τε ἑσπερινοῦ καὶ ὄρθρου· ἐξηγήθη δὲ κατὰ τὴν νέαν μέθοδον, παρὰ κυρίου *Γρηγορίου πρωτοψάλτου* τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας· μετ' ἐγράφη δὲ ἐκ τοῦ προτοτύπου

ὑπ' ἐμοῦ *Ἀνθίμου ἱερομονάχου* υἱοῦ τοῦ ποτὲ *Δημητρίου* Ἐπιβατινοῦ· ἐν ἔτει σωτηρίῳ αωλα'».

Ὀνόματα μελῳδῶν. Μανουὴλ πρωτοψάλτου, Ἰωάννου πρωτοψάλτου, Πέτρου Μπερεκέτου «τοῦ μελῳδοῦ», Δανιὴλ πρωτοψάλτου, Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, Γεωργίου τοῦ Κρητός, Χουρμουζίου διδασκάλου τῆς Σχολῆς, Γρηγορίου πρωτοψάλτου (κατ' αἴτησιν τοῦ ἁγίου Μολδαυΐας κὺρ Βενιαμὶν σ. 223), Ἰακώβου πρωτοψάλτου.

Ἐπίτιτλοι καὶ κοσμήματα ἐρυθρόχρυσα ἐν σ. *β*, *1*, 12, 13, 44, 53, 68, 95, 155, 185, 211, 223, 229, *252*, 253, *274*, 275, 292, 293, 334, 335.

Στάχωσις διὰ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου πρασίνῃ βύρσῃ μετ' ἐπιχρύσων ἐπιτυπωμάτων.

Ἐδωρήθη τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τῶν κ. ἀδελφῶν Αὐθεντοπούλων τῷ 1905.

[71] **114.**

Χάρτης *0,15×0,10.* ***Αἰῶνος*** *XIX* *(**φ.** 155).*

«Ἀναστασιματάριον σὺν Θεῷ ἁγίῳ συντεθὲν κατὰ τὸ υφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπ ὠφελία ἡμῶν σύνθεσις δὲ παρὰ τοῦ αὐτου κὺρ *Πέτρου Λάμπαδαρίου*».

Ἐν φ. 1 νεωτέρᾳ χειρὶ ἐπιγράφεται τὸ τεῦχος ᾧδε: «Ἀναστασιματάριον τῆς παλαιᾶς μεθόδου. Ἐν τῷ τέλει τοῦ Βιβλίου κοινωνικὰ ἕξ, Δεσποτικῶν ἑορτῶν· ἕν, εἰς μνημόσυνον, εἰς ἁγίους ἦχον βαρύν· δύο καλλοφωνικοὺς εἱρμούς».

Ὀνόματα ἄλλων συνθετῶν· *«Μελετίου ἱερομονάχου Συναΐτου τοῦ Κρητός».—Πέτρου τοῦ Βυζαντίου.*

Στάχωσις διὰ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου βύρσῃ μετ' ἐπιχρύσων ἐπιτυπωμάτων πέριξ.

Προσφορὰ τῷ Συλλόγῳ τῶν ἀδελφῶν Αὐθεντοπούλων τῷ 1905.

[72] **115.**

Χάρτης *0,25×0,19.* ***Αἰῶνος*** *XIX* *(**σ.** 88+**φ.** 10)*

Ἀντίγραφα 84 ἐπιστολῶν τῆς Ἐφορείας τῆς ἐν Χάλκῃ Σχολῆς τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἀπὸ 12 Σεπτεμβρίου 1851 μέχρι 25 Φεβρουαρίου 1858. Τούτοις ἐπισυνάπτονται τῆς αὐτῆς Ἐφορείας πέντε Πρακτικὰ πρωτότυπα, ὧν τὸ ἓν ἐν σχεδίῳ, ἀπὸ τῆς 18 Δεκεμβρίου 1851 μέχρις 27 Φεβρουαρίου 1853.

«Προσφέρεται τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ ταμίᾳ τῶν ἐθνικῶν καὶ γραμματολογικῶν ἡμῶν παραδόσεων παρὰ τοῦ ὑπογράφοντος [ἐφόρου καὶ ταμίου] Πελοπίδα Δ. Κούππα ἀρχιτέκτονος. Ἐν Σταυροδρομίῳ Κων/πόλεως τῇ 1/13 Μαΐου 1888».

[73] **116.**

Χάρτης *0,38×0,25.* ***Αἰῶνος*** *XIX* *(**φ.** 346).*

«Συλλογὴ χειρογράφων τινων ἐρανισθέντων ἐκ διαφόρων Κωδίκων ὡς καὶ αὐτογράφων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ὑπὸ *Χρ. Παπαδοπούλου* προέδρου τοῦ αὐτοκρατ. Ἐμποροδικείου. Ἐν Πρεβέζῃ 1891». Περιέχονται ἐν τῷ ἐσταχωμένῳ τούτῳ κώδικι ἀντίγραφα «ἐκ τῶν χαρτοφυλακείων καὶ ἀρχείων Λευκάδος, ἀναφερόμενα εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐκ κώδικος Πρεβέζης» ἀντίγραφα διαθηκῶν 1797, 1814 καὶ 1833, κ.ἄ. — «προικοχάρτι τῆς Μαλαγματίτζας» 1833 (ἐν Πρεβέζῃ;) (πρωτόγραφον). (φ. 35). «*Ἀσιατικὰ* ἤτοι αὐτοκρατορικὰ διατάγματα μετ' ἀποφάσεων μεταφρασθέντα ἐκ τοῦ τουρκικοῦ» (φ. 49). «Ἐπιτάφιος εἰς μνημόσυνον τοῦ ἱερέως Ἰωάννου ἐκφωνηθεὶς τῷ 1867» ἐν Νικομηδείᾳ ὑπὸ τοῦ σχολάρχου Μάρκου Κλεωνύμου.— (φ. 53). Λόγος ἐκφωνηθεὶς τῷ 1860 ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων (ἐν Κ/πόλει) ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου (φ. 69). Ζητήματα τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ. (φ. 76-332). Ἀντίγραφα καὶ αὐτόγραφα τῆς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ μετὰ διαφόρων ἀρχῶν καὶ ἰδιωτῶν, ὧν ὀλίγοι οἱ ἐπιφανεῖς. — (φ. 333). «Etat des services de Conemenos Bey depuis 1838» λελιθογραφημένον. — (φ. 336). «Ὁ Τζὴλ Ὀσμὰν ἢ αἱ τραγικαὶ σκηναὶ τοῦ 1764 [ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου] δρᾶμα εἰς πέντε πράξεις ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου 1891» πρᾶξις Α'. — Προσφορὰ τοῦ ἐρανιστοῦ καὶ συγγραφέως. Ἐσταχωμένον.

[74] **117.**

Χάρτης *0,21×0,17.* ***Αἰῶνος*** *XIX* *(**σ.** 246).*

«*Ἐπιγραφική* ἤτοι μελέτη ἐπὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν διαφόρων ἐπιγραφῶν ἐρανισθεῖσα ἐξ ἐπιγραφικῶν συγγραμμάτων ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου προέδρου τοῦ ἐν Τούλτζῃ Αὐτοκρατ. Ἐμποροδικείου· ἐν Τούλτζῃ 1872». Εἶναι ἀντιγραφὴ τῆς Ἐπιγραφικῆς τοῦ Α. Ραγκαβῆ. — Ἐσταχωμένον.

Προσφορὰ τοῦ γράψαντος.

[75] **118.**

Χάρτης *0,33×0,22.* ***Αἰῶνος*** *XIX* *(**σ.** γεγραμμέναι 116).*

«*Συλλογὴ Κυπριακῶν Δημοτικῶν* ᾀσμάτων, περισυλεγεῖσα ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ· ὑπὸ *Χρ. Παπαδοπούλου* (Δικαστοῦ ἐν Κύπρῳ). Κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1889». Περιέχονται 26 ᾄσματα καί τινα δίστιχα ἐρωτικὰ ἐν σελίσι γεγραμμέναις 116, ὧν ἑκάστη ἐκ στίχων εἴκοσι ἑπτὰ περίπου.

Ἐσταχωμένον. Ἐκ δωρεᾶς τοῦ συλλογέως.

[76] **119.**

Χάρτης *0,33×0,22 ½.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 388).*

«*Ἀνάλεκτα* ἤτοι Συλλογὴ ἀρχαιολογικῶν, νομισματολογικῶν, τοπογραφικῶν, παλαιογραφικῶν, Ἀφρικανικῶν, Ἠπειρωτικῶν καὶ ἑτέρων μελετημάτων ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου. Προέδρου τοῦ Αὐτοκρατ. Ἐμποροδικείου, ἐν Πρεβέζῃ 1891».

Περιέχονται ἐν αὐταῖς ἀρχαιολογικαὶ διατριβαί, οὐχὶ πᾶσαι ἀνέκδοτοι, ἀναφερόμεναι αἱ πλεῖσται εἰς τὴν Κύπρον, ὀλίγαι δὲ εἰς τὴν Ἤπειρον, καὶ μία εἰς τὴν Νικομήδειαν (τοπογραφία αὐτῆς) κ.ἄ.

Ἐσταχωμένον. Ἐκ δωρεᾶς τοῦ συγγραφέως.

[77] **120.**

Χάρτης *0,23×0,18.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 170).*

«*Λεύκωμα Κυπριακὸν* ἤτοι Συλλογὴ διαφόρων λυρικῶν ποιημάτων καὶ ἀνακρεοντείων ὑπὸ *Χρ. Παπαδοπούλου* Προέδρου τοῦ ἐν Κύπρῳ Ἐμποροδικείου κτλ. Ἐν Λάρνακι 1880». Στιχουργήματα μέτρια. Ἐσταχωμένον. Προσφορὰ τοῦ στιχουργοῦ.

[78] **121.**

Χάρτης *0,22 ½×0,18.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 86).*

«Le Traitre prêtre Grec et le scélérat Alimpéis Drame en 5 actes par Ch. Papadopoulos, président du Trib. de Commerce à Chypre. Larnaca 1880». Ἐσταχωμένον. Προσφορὰ τοῦ συγγραφέως.

[79] **122.**

Χάρτης *0,26×0,19.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 43).*

«Προλεγόμενα εἰς τὴν ἀπολογίαν τοῦ Πλάτωνος εἰς χρῆσιν τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς σχολαῖς τῆς πρωτευούσης μαθητευόντων ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου. Ἐν Κ/πόλει 1890. Λελιθογραφημένον.—Ἐσταχωμένον.—Προσφορὰ τοῦ Συγγραφέως.

[80] **123.**

Χάρτης *0,25×0,19.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 50).*

Χρ. Παπαδοπούλου, Σημειώσεις Συντακτικαὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνοπαίδων φιλοπονηθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικὴν Σχολήν, ἐν ᾗ τὰς διδαχὰς ἐποιεῖτο. Ἐν Χάλκῃ 1868».

Προσφορὰ τοῦ συγγραφέως. Ἐσταχωμένον.

[81] **124.**

Χάρτης *0,19×0,14.* ***Αἰῶνος*** *XIX* ***σ.*** *(54).*

1. Λόγος ἐπιτάφιος εἰς ἄδηλον «ἔγραφε καὶ ἐξεφώνει αὐτοσχεδίως ἐν Νικομηδείᾳ τῷ 1866ῳ κατὰ Ἰούνιον ὁ *Χρ. Παπαδόπουλος*».

2. «*Ποίημα ἐλεγεῖον εἰς τὸν ἀοίδιμον αὐτοκράτορα πασῶν τῶν Ρωσσιῶν Ἀλέξανδρον Α' ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου Οἰκονομίδου* ͵αωκέ ἐτυπώθη ἐν Πετρουπόλει.—Τῇ Μεγαλειοτάτῃ καὶ εὐσεβεστάτῃ Αὐτοκρατορίσσῃ Μαρίᾳ Θεοδωρίδι ἱερόν». Εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν.

Ἀστάχωτον.

Προσφορὰ Χρ. Παπαδοπούλου τῷ Συλλόγῳ τῷ 1872.

[82] **125.**

Χάρτης *0,21×17½.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 135).*

«*Ἐπιτομὴ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας* ἐρανισθεῖσα μὲν παρὰ διαφόρων συγγραμμάτων συνταχθεῖσα δὲ καὶ συμπληρωθεῖσα κατὰ χειρόγραφον ὑπὸ Χρήστου Παπαδοπούλου Νικομηδέως, 1870 κατὰ μῆνα Αὔγουστον».

Προσφορὰ τοῦ ἐρανιστοῦ τῷ Συλλόγῳ τῇ 30/12 Σεπτεμβρίου 1870.

Ἀστάχωτον.

[83] **126.**

Χάρτης *0,21½×0,16½.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 98+107).*

1. (σ. 1-98). *Θεολογία [ἢ Θεολογικὴ ἐγκυκλοπαιδεία]*, ὑπὸ Δ. Κλεόππα, διευθυντοῦ καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχικῆς ἁγιοταφικῆς Σχολῆς· κατὰ χειρόγραφον. Ἀντεγράφη ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου Νικομηδέως». [τῷ 1856 ἐν Κωνσταντινοπόλει].

2 (σ. 1-107). «Τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ νέου θεολόγου συλλογιστικὰ κεφάλαια πρὸς Λατίνους». Ἀντιγραφὴ Χρ. Παπαδοπούλου Νικομηδέως τῷ 1856 ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Προσφορὰ τοῦ ἀντιγραφέως τῷ Συλλόγῳ. Ἐσταχωμένον.

[84] **127.**

Χάρτης *0,21×0,16.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. ιβ+58).*

«*Τὸ χρυσοῦν μῆλον τῆς ἔριδος*» τραγῳδία εἰς πράξεις τρεῖς μεταφρασθεῖσα ἐμμέτρως ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου προέδρου τοῦ ἐν Τριπόλει τῆς Βαρβαρίας Ἐφετείου.

Ἐν Τριπόλει τῆς Βαρβαρίας 1871.

Προσφορὰ τοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Συλλόγου.

Ἐσταχωμένον ὀθόνῃ.

[85] **128.**

Χάρτης *0,19×0,15½.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 104+36).*

1 (σ. 1-104). «Κυπριὰς χαρίεσσα καὶ ἐπίτομος καθιστοροῦσα τὰ ἐν τῇ ὀλβίᾳ Νήσῳ ταύτῃ μνήμης καὶ διηγήσεως ἐπισημότερα. Ὁ ταύτην συνταξάμενος ἀρχιθύτης Σιναίου, πᾶσι τοῖς ἐν ἄκροις Ἐκκλησιαστικοῖς ἀξιώμασι, καὶ τοῖς εὐγενέσι τῶν εὐπατριδῶν Κυπρίοις ὑπὲρ ὧν πάνυ ἐπεδαψιλεύθη χαρίτων, δωροφορῶν εὐγνωμόνως ἀνατίθησι».

σ. 104). «Ἀντεγράφη ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου δικαστοῦ ἐν Κύπρῳ κατὰ Ἰούλιον 1889».

2 (σ. 1-36). «*Χρονικὸν τῆς Κύπρου* ἐκ τοῦ ἔτους 1800-1883 γεγραμμένον ἐν τῇ Κυπριακῇ γλώσσῃ. Ἀντεγράφη ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου, δικαστοῦ ἐν Κύπρῳ κατὰ Ἰούλιον 1889».

Ἐσταχωμένον.—Δωρεὰ τῷ Συλλόγῳ τοῦ ἀντιγράψαντος.

[86] **129.**

Χάρτης *0,21×0,15.* ***Αἰῶνος*** *XIX* ***σ.*** *238).*

«Ἀνάμικτα ἤτοι Συλλογὴ λόγων ἐπιταφίων ποιημάτων καὶ ἑτέρων διαφόρων συνταχθέντα ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου προέδρου τοῦ ἐν Τριπόλει τῆς Βαρβαρίας Ἐφετείου. Ἐν Κ/πόλει 1870».

Ἐσταχωμένον.

Προσφορὰ τοῦ συγγραφέως.

[87] **130.**

Χάρτης *0,21×0,17.* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 302).*

1 (φ. 1-154). «Ὀφθαλμολογία ὑπὸ Ἰ. Ὀλυμπίου καθηγητοῦ τῆς ὀφθαλμολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐλιθογραφήθη ὑπ' αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τοῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου. Ἀντέγραφον τοῦτο χάριν ἀσκήσεως. [τῇ 25 Μαρτίου 1856). Χρ. Παπαδόπουλος, (Νικομηδεύς)».

2 (φ. 157-301). «Φυσικὴ Θεολογία κατὰ χειρόγραφον ὑπὸ Κ. Εὐθυβούλου, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ κτλ. Ἀντεγράφη ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου Νικομηδέως τὰς μαθητικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ποιουμένου ἐν τῇ μνησθείσῃ σχολῇ». [τῇ 21 Μαρτίου 1857].

Ἐσταχωμένον.

Προσφορὰ τοῦ ἀντιγραφέως.

[88] **131.**

Χάρτης *0,17×0,13* ***Αἰῶνος*** *XIX (φ. 475).*

«Φιλοσοφία ὑπὸ Κ. Εὐθυβούλου καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ κατὰ χειρόγραφον. Ἐν Κων/λει 1850».

1 (φ. 5). «Προεισαγωγικὰ μαθήματα εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἐν γένει».
2 (φ. 80). «Ψυχολογία».
3 (φ. 279). «Λογική».
4 (φ. 325). «Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας».
5 (φ. 337). «Ἠθική».
6 (φ. 371). «Περίληψις τῆς Φιλοσοφίας».
7 (φ. 403). «Σημειώσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ μαθήματος».

Ἐσταχωμένον.

Προσφορὰ τῷ Συλλόγῳ τοῦ ἀντιγράψαντος Χρ. Παπαδοπούλου.

[89] **132.**

Χάρτης *0,22×0,18.* ***Αἰῶνος*** *XIX (σ. 670).*

Βασιλείου μητροπολίτου Ἀγχιάλου (τῷ 1865) εἶτα Σμύρνης (τῷ 1885), τόμ. Β΄ συναγωγὴ περιέχουσα ἐν τετραδίοις καὶ φύλλοις συγκεκολλημένοις ποικίλας διατριβάς, γράμματα πατριαρχικά, ἐπιγράμματα, καταλόγους ἀρχιερέων Ἀγχιάλου, Νικαίας, Σμύρνης, κλπ. ἀναφερόμενα πάντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν αἰώνων ΙΖ, ΙΗ΄ καὶ ΙΘ΄, ἔχων δὲ συνδεδεμένα καὶ ἄλλων λογίων ἔργα ἔντυπα καὶ χειρόγραφα. Τὴν συναγωγὴν ταύτην ἤρξατο καταρτίζων ὁ γράψας ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολ. Σχολῇ, ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ͵αωνθ΄, μαθητεύων μέχρι τοῦ 1868.

1 (σ. 2-55). Ἀντιγραφὴ ποικίλων διατριβῶν, περιλήψεις καὶ σημειώματα ἐκ τοῦ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις νῦν ἀποκειμένου ὑπ' ἀριθ. 1 κώδικος τοῦ Κριτίου, μετὰ παραπομπῶν εἰς τὰς οἰκείας τοῦ κώδικος σελίδας ἀπὸ τῆς 25 μέχρι τῆς 457. Περὶ τούτων ὁ συλλογεὺς σημειοῦται ἐν ἀρχῇ: «Τὰ περιεχόμενα ἐνταῦθα ἀντεγράψαμεν ἔκ τινος κώδικος ὑπάρχοντος ἤδη κτήματος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ϛ΄ οὗ ἐν ἀρχῇ ἐπιγέγραπται ταυτί:

«Τὸ παρὸν εἶναι τοῦ μακαρίτου Κριτίου κληρικοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπουλήθησαν παρὰ τῶν τέκνων του διὰ τὰ χρέη του τὰ εἴδη του καὶ ὅλα τὰ βιβλία του· καὶ πρὸς τοὺς Ἑβραίους μὲ τὴν ὀκᾶ, καὶ αὐτοὶ τὰ ἐπωλοῦσαν εἰς τοὺς δρόμους πρὸς μπακάλιδες καὶ χαλβατζίδες, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, ἐξ ὧν ἀγόρασα καὶ ἐγὼ τὸ παρὸν ὁ Παῦλος Βλαστάρης Μιτυληναῖος, ἐν Κωνσταντινουπόλει». «Περιέχει δὲ ὁ κῶδιξ πολλὰ καὶ διάφορα καὶ σύγκειται ἐκ σελ. . . . Εὕρομεν δ' ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ

καὶ τὴν ἑξῆς σημείωσιν τοῦ ἀειμνήστου καὶ σοφοῦ διδασκάλου Κωνσταντίνου Εὐθυβούλου, ὡς ἐκ τῆς εἰκόνος τῆς γραφῆς εἰκάσαμεν :

«Κατὰ τὸν ις´ αἰῶνα τὰ 50 ἄσπρα ἤξιζον ἓν δίστηλον (ἐπιστ. Βυσβέκου) καὶ ἑπομ. περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ιη´ ἑκατοντ. τὸ γρόσ. εἶχεν ἓξ δράμια καθαροῦ ἀργυρίου· περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς αὐτῆς τὸ γρόσιον εἶχεν ἀξίαν ὀλιγωτέραν τῆς προτέρας κατὰ ἓν δέκατον».

«Ὁ Παναγιωτάκης (ὁ Νικούσιος οὗτος) γίνεται διερμηνεὺς κατὰ τὸ 1660. βλ. Λογάδ. Γραμ. ἔτ. 1818».

«Ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογ. σχολῇ αωνθ^ω κατὰ Νοέμβριον Β.Α.Κ. ὁ κατόπιν εὐδοκίᾳ τοῦ παναγάθου Θεοῦ μητροπολίτης Ἀγχιάλου (1865) καὶ εἶτα Σμύρνης (τῷ 1885)».

2 (σ. 55). Περὶ Αἱμιμόντου ἑλληνιστὶ ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ Λεξικοῦ De la Martinière ἔκδ. 1678 λεξ. Haemimons.

3 (σ. 58 - 69). Χρονολογικὸς κατάλογος τῶν ἐπισκόπων Ἀγχιάλου μετὰ σημειωμάτων· ἀρχόμενος ἀπὸ Σωτᾶ μέχρις ἑαυτοῦ· [πρβλ. καὶ κατωτέρω. § 12].

4 (σ. 70 - 71). Κατάλογος τῶν γνωστῶν ἐπισκόπων Σμύρνης· [πρβλ. καὶ κατ. § 64].

5 (σ. 73 - 147). Ἀντίγραφα ἐκ κώδικος ἀδήλου (πιθανῶς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολ. Σχολῆς ἢ μᾶλλον Πατριαρχικοῦ, ἴσως τοῦ ἀναφερομένου ἐν σελ. τῆς συλλογ. 147 κατωτέρω § 5), συστατικῶν διαφόρων ἐκπαιδευτηρίων οἷον:

α´ (σ. 73). «Συστατικὸν φροντιστηρίου κοινῶν μαθημάτων γεγονὸς ἐν τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον χώρᾳ τῶν Τρικκάλων τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου διὰ τῆς δόσεως τῶν πεντακοσίων γροσίων τοῦ Νικολάου Καραγιάννη, βεβαιωθὲν διὰ γράμματος τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου. Ἀρχή. «Ὅσα κατὰ θεῖον σκοπόν».

β´ (σ. 79). «Συστατικὸν φροντιστηρίου εἰς Σκόπελον κατασταθέντος παρὰ τοῦ Ἄρτης Νεοφύτου». Ἀρχὴ «Πάντα μὲν τὰ παρ᾽ ἀνθρώποις».

γ´ (σ. 84). «Γράμμα συμφωνητικὸν τοῦ πρῴην Ἄρτης μετὰ τῶν Ἰβηριτῶν Πατέρων περὶ τῆς δόσεως τῶν χιλίων γροσίων». Ἀρχὴ «Ἀναγκαῖον ὁμολογουμένως ἐστὶ τὰς ἑκάστου συμφωνίας».

δ´ (σ. 87). «Συστατικὸν τῆς παιδείας καὶ σπουδῆς μάλιστα διὰ τοὺς ἱερωθησομένους νὰ μὴ χειροτονοῦνται ἀγράμματοι». Ἀρχή. «Φανερὸν καὶ ὁμολογούμενον ὅτι ἡ σπουδή».

ε´ (σ. 91). «Συστατικὸν φροντιστηρίου ἐν τῇ πόλει Σιατίστης». Ἀρχή. «Τῶν ἐν τῷ μετὰ σώματος τῷ δε βίῳ ὁμολογουμένων».

ϛ´ (σ. 95). «Συστατικὸν φροντιστηρίου γεγονότος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Μονεμβασίας Γρηγορίου Σωτήρη τοῦ καὶ πατριώτου τῆς αὐτῆς πόλεως». Ἀρχή. «Ἄξιον ὄντως καὶ δίκαιον οὐχ ἧττον».

ζ´ (σ. 103). «Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ ἐκδοθέντος προτρεπτικοῦ γράμματος τοῖς ἐκ Μεσολογγίου Χριστιανοῖς εἰς τὸ ἐπαρκεῖν τῇ ἐκεῖ συστάσῃ σχολῇ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Δημητρίου πλησίον τῆς χώρας Μεσολογγίου. Ἀρχή. «Σαμουὴλ ἐλέῳ θεοῦ κτλ. Ἱερώτατε Μητροπολῖτα Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κτλ. Ὅτι μὲν τῶν πάνυ θεαρέστων... Ἐγράφη τῷ αψξς^ῳ Ἰανουαρίου θ´ ἰνδικτιῶνος ιδ^{ης}».

η´ (σ. 104). Βραχεῖα περίληψις πατριαρχικοῦ γράμματος τοῦ αψξζ´ ἐπὶ Σαμουὴλ καθ᾽ ὃ ὁ «Ἐμμανουὴλ Λεόπουλος ἐν τῇ κατὰ Πελοπόννησον πολιτείᾳ Μυστρᾷ παρακατέθετο τῇ κατὰ Μεσοχώριον Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀφιερώσας δύο χιλιάδας γρόσια ἵνα τηρῆται ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν εἷς ἱεροδιδάσκαλος ἄξιος.... καὶ εἷς ἱεροδιάκονος»....

[θ´ (σ. 106). Παρεμβάλλεται οὐκ ἀνῆκον τῷ ἐν λόγῳ κώδικι ἓν ἐπίγραμμα εἰς τὸν Τριμυθοῦντος Ἀβραάμιον, καὶ ἕτερον ὑπὸ Ἠλία Ταντολίδου εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου Λαυρέντιον ἱεροδιάκονον ποιηθὲν πρὸ τοῦ 1859].

ι´ (σ. 109). «Σύστασις σχολείου εἰς Ἄρταν γενομένη παρὰ τοῦ ἐλεήμονος ἄρχοντος Μανολάκη [Καστοριανοῦ] διὰ δόσεως γροσίων δύο χιλιάδων καὶ τοῦ κατὰ τόπου ἀρχιερέως τὴν ἐκκλησίαν τῆς μητροπόλεως ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐνορίας αὐτῆς εἰς τὴν σύστασιν τοῦ σχολείου τούτου». Ἀρχὴ «Ἔστι μὲν πολλαχόθεν συναγαγεῖν» ἐν ἔτει αχξθ´. κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον. [Ἐξεδόθη ἐν τῇ Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ ἐν φύλ. ἀρ. 9 τῇ 3 Μαρτίου 1900].

ια´ (σ. 115). «Συστατικὸν φροντιστηρίου ἐν Πάτμῳ ἀνεγερθέντος παρὰ τοῦ μακαρίτου Μανολάκη κιουρκτζήμπασι, καὶ διορισμὸς περὶ τῆς κατὰ διαδοχὴν ἐπιστασίας αὐτοῦ». Ἀρχή. «Τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων».

ιβ´ (σ. 119). «Συστατικὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει φροντιστηρίου ἐπὶ τοῦ πάλαι μακαρίτου Πατριάρχου κὺρ Καλλινίκου συντεθὲν παρὰ τοῦ μακαρίτου σκευοφύλακος κὺρ Βαλασίου, ὡς ἐκ τοῦ ἐν τῷ τέλει ἔτους αὐτοῦ δείκνυται». Ἀρχή. «Παιδείας καὶ σοφίας Κυρίου» ͵αχϞα´ Ἰουλίῳ ἰνδικ. ιδ^{ης}.

Ἐν τέλει ὁ ἀντιγραφεὺς σημειοῦται: «Ὁ μισθὸς τῶν διδασκάλων ὁ ἀναφερόμενος ἐν τούτῳ τῷ γράμματι ηὐξήθη ἐν ἔτει αψμη´ ἐπὶ Παϊσίου Πατριάρχου τῷ μὲν τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων εἰς 500 γρ. τῷ δὲ τῶν γραμματικῶν εἰς 250 γρ. αὐξηθέντος καὶ τοῦ ἐμβατοικίου τῆς μὲν ἐκκλ. τῆς Θεοτόκου ἐν Βελλιγραδ. εἰς 150 γρ. τῆς δὲ τοῦ ἁγίου Νικολάου εἰς ἑξακόσια ὡς δῆλον ἐκ συνοδικοῦ γράμματος. Ἐν ἔτει δὲ αψνβ´ πάλιν ἐπὶ Παϊσίου ηὐξήθη ὁ τοῦ τῶν γραμματικῶν διδασκάλου Ἀνανίου μισθὸς εἰς 400 γρ., ὡς δῆλον ἀπὸ γράμματος πατριαρχικοῦ καὶ ἐδίδετο ἀπὸ ἐμβατοικίων ἄλλων ἐκκλησιῶν ἡ προσθήκη τῶν 150 γρ».

ιγ´ (σ. 125). «Συστατικὸν φροντιστηρίου Κωνσταντινουπόλεως». Ἀρχή. «Ὅτι μὲν οὖν τῶν ἐν τῷ μετὰ σώματος τῷδε βίῳ καλῶν».

ιδ´ (σ. 129). «Στασειδίου ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ φιλοτιμία εἰς τὸν ἄρχοντα Μανολάκην Καστοριανόν». Ἀρχή. «Οἱ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων προστάται».

ιε´ (σ. 133 - 147). «Γράμμα πατριαρχικὸν συνοδικὸν περὶ τοῦ ἐν Κων-

σταντινουπόλει σχολείου· ποίημα τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου Δωροθέου Λεσβίου τοῦ καὶ πρωτοσυγκέλλου τοῦ ἁγιωτάτου πατριαρχικοῦ θρόνου». Ἀρχή. «Παΐσιος ἐλέῳ Θεοῦ κτλ... Ὅσα τῶν ἀνθρωπίνων μὴ παρὰ πᾶσι», «αψμη´ ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰνδικτιῶνος ια´» ἐν τέλει τούτου ὁ ἀντιγραφεὺς σημειοῦται «ἀντεγράφη ἐκ κώδικος πατριαρχικοῦ τῇ κε´ Ἰουλίου αωξ».

6 (σ. 150). Ἐπίγραμμα εἰς Καρυάνδειον Παρθεναγωγεῖον Ἀγχιάλῳ τῷ 1884 Ἰανουαρίου 30.

7 (σ. 151 - 257). Σεβαστοῦ Κυμινήτου λόγοι. Περὶ τούτων ὁ ἀντιγράψας Σμύρνης Βασίλειος σημειοῦται· «αωνθ´ Αὔγουστ. ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης». «Τὰ ἀπὸ σελ. 151 - 257 τοῦ παρόντος βιβλίου ἀντιγέγραπται ἐκ κώδικος χειρογράφου ὀγκώδους εἰς 8ον Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου Κυμινήτου». [Πιθανῶς· ὁ κῶδιξ οὗτος, οὗ σημειοῦταί τινας σελίδας ὁ ἀντιγραφεύς, εὑρίσκεται ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἢ τῷ Ἁγιοταφικῷ Μετοχίῳ ἢ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ].

α´ (σ. 151 - 155). Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου τοῦ Κυμινήτου πρὸς Χρύσανθον ἀρχιδιάκονον τῷ αχπηῳ ἑκατομβαιῶνος ζ´ φθίνοντος. Ἀρχή. «Ὤμην σε ἤδη ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ἐπανελθόντα τὴν ἐν Βλαχίᾳ πάλαι γραφεῖσαν». (Ἀντιγραφὴ ἐκ σελ. 453 τοῦ κώδικος Κυμινήτου).

β´ (σ. 156 - 157). Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐξ ἀπορρήτων Ἀλέξανδρον [Μαυροκορδᾶτον] τῷ αψβῳ. Ἀρχή. «Ὁ τῷ ὄντι σοφώτατος Σολομὼν ἀξίως».

γ´ (σ. 158). «Ἐξ ἐπιστολῆς πρὸς ἀνώνυμον ἴσως τοῦ Σεβαστοῦ ὡς ἐκ τοῦ ὕφους δῆλον». Ἀρχή. «Πῶς δοκεῖς γάρ; δέδηγμαι καὶ τέτρωμαι τὴν καρδίαν, οὐκ ἐν χρῷ μόνον».

δ´ (σ. 161). «Ἐγκώμιον εἰς ἀρετὴν καὶ σοφίαν καὶ εἰς τὸν μακαρίτην ἐλεήμονα Μανολάκην τὸν αἴτιον γενόμενον τῆς σοφίας καὶ μαθήσεως διὰ τῆς συστάσεως τοῦ φροντιστηρίου, προσφωνηθὲν ὡς φαίνεται ὑπὸ μαθητοῦ ἐν τῷ φροντιστηρίῳ». Ἀρχή. «Ἐπαινετὰ μέν, ὦ φιλήκοοι τὰ καλά, ψεκτὰ δὲ πάντως τὰ αἰσχρά»· (ἀντιγραφὴ ἐκ σελ. 469 τοῦ κώδικος Κυμινήτου).

ε´ (σ. 164). Ἐπιστολὴ Σεβαστοῦ πρὸς Χρύσιππον ἱεροδιάκονον. Ἀρχή. «Ἐδεξάμεθά σου τὴν καλὴν καγαθὴν ἐπιστολήν».

ς´ (σ. 167). Τοῦ αὐτοῦ «Τιμοθέῳ ἱεροδιακόνῳ». Ἀρχή. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου». (Ἀντιγραφὴ ἐκ σ. 473 τοῦ κώδικος Κυμινήτου).

ζ´ σ. 170). Ἀπόσπασμα ἐξ ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς ἐκκλησιαστ. τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν Πανδέκτου, εἰς τὸν Οὐγγροβλαχίας ἡγεμόνα Ἰωάννην Κωνσταντῖνον Βασαράβαν βοεβόδαν. Ἐτυπώθη ἡ βίβλος τῷ αχϟς´. «Ὅμως ἐγὼ τὸ παρὸν βιβλίον ὡσὰν ἐκκλησιαστικόν...» Τέλος «εῶν ἀρετῶν καὶ χαρίτων».

η´ (σ. 177 - 209). *Σεβαστοῦ Κυμινήτου* λόγος φιλοσοφικὸς ἀνεπίγραφος ἀρχόμενος: «Πᾶν τὸ κινούμενον ἕνεκά του κινεῖται (ἀξίωμα εἶναι κοινὸν κτλ)». Ἐν τέλει ὁ ἀντιγραφεὺς σημειοῦται «Ἐκ κώδηκος Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου τοῦ Κυμινήτου τῇ ιε´ Μαΐου αωξ´ ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ». Ἀπὸ τῆς σελ. 201 μέχρι τῆς 209 ἀντιγραφὴ δευτέρας χειρός.

8 (σ. 212 - 215). Ἀντίγραφα ἐπιστολῶν πατριαρχικῶν τοῦ 1400 καὶ 1401 ἐκ τοῦ Β´. τόμου τῶν Acta Patriarchatus Constantinopolitani, ἔκδοσις Μίκλοσιχ ἐν Βιέννῃ.

9 (σ. 215 - 216). Ἓν ᾆσμα σχολικὸν καὶ δύο δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ γράψαντος τῷ 1897 καὶ 1898 ἐν Σμύρνῃ.

9α (σ. 219 - 240). «Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου Κυμηνίτου. Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἡγεμόνα Οὐγγροβλαχίας Ἰωάννην Κωνσταντῖνον Βασαράβαν τῷ αχϟε´ Ἀρχή. «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου» ἐν τέλει δὲ ἕπονται:

10 (σ. 240 - 241). Ἐπιγράμματα πέντε τοῦ αὐτοῦ Σεβαστοῦ εἰς τὸν ἡγεμόνα Ἰωάννην Κωνσταντῖνον Βασαράβαν καὶ εἰς τὴν πραγματείαν.

11 (σ. 242). Τοῦ αὐτοῦ Σεβαστοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀρχιδιάκονον [Χρύσανθον] περὶ μετουσιώσεως τῷ αχπζ´. «Ἀρχή. «Ὑπὲρ μὲν οὖν ὧν πρὸ σκοποῦ γράφεις». Ὁ ἀντιγραφεὺς σημειοῦται «Ἐδημοσιεύθη ἡ παροῦσα ἐπιστολιμαία περὶ μετουσιώσεως πραγματεία ἐν ἔτει *αωπα´* ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ, τεύχ. ΙΔ´ καὶ ΙΕ´ ἐν Κωνσταντινουπόλει».

12 (σ. 258 - 264). «Οἱ τῆς Ἐκκλησίας Ἀγχιάλου ἐπισκοπεύσαντες, ὡς ἦν εὑρεῖν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ταῖς συνόδοις καὶ συνοδικοῖς γράμμασι καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς Μητροπόλεως Ἀγχιάλου». Ἐν τῇ ᾤᾳ σημειοῦται: «Βλ. τὸν κατάλογον τοῦτον τακτικώτερον ἐν σελ. 59 τοῦ παρόντος» [ἴδε ἀνωτ. σ. 3]

13 (σ. 265). «Ἐπιγραφαὶ ἐπὶ εἰκόνος ἐν τῷ νάρθηκι ἀρχαιοτάτου ναοῦ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τιμωμένου· ἔστι δὲ ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἐχούσης ἐκ δεξιῶν γονυκλινῆ τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, κτίτορα τοῦ ναοῦ, ἐκ δ᾽ εὐωνύμων Νικηφόρον Πατρίκιον εὐλαβῶς ἱστάμενον· ἡ δὲ εἰκὼν μεταγραφή ἐστι τοῦ πρωτοτύπου ἐπὶ τοῦ τοίχου, διαφθαρείσης τῇ πολυκαιρίᾳ καὶ ἐπιχρισθείσης ἐν τῇ ἀνακαινίσει τοῦ ναοῦ καὶ ἐκκαθαρίσει ἀπὸ τῆς βεβηλώσεως, γενομένῃ κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος αωλῳ τῇ φροντίδι Πέτρου Δεληγιάνη Ἠπειρώτου μέγα ἰσχύσαντος παρὰ τῇ ἐπιτοπίῳ ἐξουσίᾳ».

Α´

Κωνσταντῖνος ὁ μέγας πρῶτος βασιλεὺς χριστιανῶν καὶ κτίτωρ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἔτος σωτήριον τλβ´.

Β´

Ἄναξ κραταιὸς δεσπότης Κωνσταντῖνος
Μονὴν προνοίας ἀξιῶν τὴν ἐνθάδε
Δῶρον δίδωσιν εὐκλεεῖ Πατρικίῳ.

Γ΄ (*κάτωθεν τοῦ Πατρικίου*).

Ἐγώ σε καὶ δέσποιναν οἶδα κτισμάτων
Καὶ τῶν ἐμῶν ἀρχηγὸν ἐνθυμημάτων
Ὡς δεσπότιν δὲ κυρίαν τῆς οἰκίας
Ἔγραψα τόδ' ἐμὸν [ὄνομα] Νικηφόρος Παρθένε».

Ἀντεγράφησαν ἐν ἔτει 1863.

[Πρβλ. καὶ Βασιλείου Μητροπολίτου Νικαίας, μετέπειτα Οἰκουμ. Πατριάρχου, Ὁ ἐν Νικαίᾳ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1912, ἐν σελ. 36].

14 (σ. 267-274). Ἀντίγραφα ἀπὸ δύο κωδίκων τῆς Μητροπόλεως Νικαίας ἀναφερόμενα εἰς τοὺς Νικαίας ἀρχιερατεύσαντας ἀπὸ τοῦ 1555 καὶ ἑξῆς· ληφθέντα τῇ β΄ Ἰανουαρίου αωξα΄ ἐν Κίῳ.

15 (σ. 276-285). Ἀντίγραφον συνοδικῆς ἐπιστολῆς ἐκδοθείσης κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1806 περιλαμβανούσης ἐν δέκα κεφαλαίοις τὰ καθήκοντα τῶν ἱερέων καὶ ἀρχιερέων· ὑπογράφουσιν ὁ οἰκουμεν. Πατριάρχης Γρηγόριος, ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἄνθιμος καὶ εἴκοσι ὀκτὼ ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμεν. θρόνου. Ἀρχή. «Ὅσοι καλῶς ἄρχειν τῶν ἄλλων καὶ νομίμως μέλλουσι»· τέλος «ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἀπελύθη καὶ ὁ παρὼν πατριαρχικὸς ἡμῶν καὶ συνοδικὸς τόμος καταστρωθεὶς κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας πρὸς νόμιμον παράστασιν». Ἐν τέλει σημειοῦται ὁ ἀντιγράψας: «ἀπὸ σελ. τπθ΄ ἕως — » πάντως τοῦ κώδικος ἀφ' οὗ ἀντέγραψε.

16 (σ. 289-296). «Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Χρυσάνθου ἐκδοθέντος σιγιλλιώδους κατὰ τὸ αωκε[ω] ἔτει κατὰ μῆνα Μάρτιον, ἰνδικτιῶνος ιγ[ης] περὶ τῶν ἐν Κίῳ τῆς ἐπαρχίας Νικαίας δύο μοναστηρίων (ἀνδρῴου καὶ γυναικείου) ἵνα ὑπάρχωσιν ἐνοριακὰ συνημμένα καὶ ὑποκείμενα τῇ μητροπόλει Νικαίας. Ἀρχή. «Τὰ κατὰ συναρπαγὴν λαβόντα· τινὰ πῆξιν».

17 (σ. 305-312). «Προλεγόμενα ὑπὸ Β. Α. Κ. μαθητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ νῦν [1903] Μητροπολίτου Σμύρνης Βασιλείου εἰς τὴν ἀσματικὴν ἀκολουθίαν τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἐκδοθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει 1857. Ἀρχή. «Εὐφημία ἡ πανεύφημος καὶ καλλίνικος μάρτυς».

18 (σ. 313-314). Ἐπιστολὴ Νικολάου Λογάδου πρὸς Ἀλέξανδρον Στούρζαν. Ἀρχή. «Ἐξοχώτατε ἄνερ. Ἐξ ὅσων ἤκουσα καὶ ἀκούω». Τέλος κολοβὸν «ὁποῖον τὸ βλάβος οὐ γίνεται; ἡ δ' ὑμετέρα ἐξοχότης ἀτ.». Ἀντεγράφη ἐν Χάλκῃ τῇ 2 Αὐγούστου 1860 ἐκ τοῦ πρωτογράφου ὑπὸ Γεωργίου Ἰωάννου τοῦ εἶτα Γρηγορίου Ζιγαβηνοῦ προϊσταμένου τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ὀρθοδόξου ναοῦ, οὗ προσκεκόλληται καὶ βραχεῖα πρὸς τὸν Βασίλειον (Σμύρνης) ἐπιστολή, δηλοῦσα ὅτι «ἐλλείπει τὸ τέλος ἐν τῷ πρωτοτύπῳ».

19 (σ. 317-319). Ἀντίγραφον ἀχρονολογήτου ἐπιστολῆς, πιθανώτατα τοῦ Ν. Λογάδου, πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐν ᾗ ψέγεται ἡ τοῦ Χριστοπούλου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ γλῶσσα, ἐξαίρεται δὲ ἡ τοῦ Νεοφύτου [Δούκα] καὶ Θεοτόκη καὶ Εὐγενίου. Ἀρχή. «Πρὸς τὴν τῆς νεοπήκτου κιβωτοῦ ἀποκατάστασιν, παναγιώτατε δέσποτα οὐκ [ἀπο]στέλλεις τοὺς ἀνεπιστρέπτους κόρακας». Τέλος «ἐν ὀνόματι Κυρίου». Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἧς ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ φαίνεται τοῦ ἀντιγράψαντος τὴν προηγουμένην Γρηγορίου Ζιγαβηνοῦ, λέγεται μεταξὺ ἄλλων, «Ἡμεῖς μὲν ζητοῦμεν ὦ Δέσποτα, τὸ ὁπωσοῦν ἑλληνίζειν, οἱ δὲ παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ ὁλοτελῶς βαρβαρίζειν».

20 (σ. 320). «Ἰατρεία ψυχωφελής». Περὶ ταύτης σημειοῦται ὁ γράφων ὅτι ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Νέᾳ Ἐφημερίδι» Κωνσταντινουπόλεως τῇ 21 Νοεμβρίου 1898 ἀριθ. 2331.

21 (σ. 321). Σημείωμα περὶ *Σωφρονίου* ἱεροπρεποῦς καὶ λογίου ἁγιοταφίτου, τὸ πρῶτον Μητροπολίτου Πτολεμαΐδος, εἶτα μετατεθέντος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Χαλεπίου, τῷ Ἀντιοχείας ὑποκειμένου, τῷ αψν΄, ἵνα διορθώσηται τὴν κατὰ τὸ Χαλέπιον ἐκκλησίαν ταραττομένην ὑπὸ τῶν κακοδόξων Λατινοφρόνων, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἐπεισέφρησε τῇ ἐκκλησίᾳ κακὸς ποιμήν, ὁ Λατινόφρων Μάξιμος.

22 (σ. 322). Ἐπιστολὴ φιλικὴ εἰς ὕφος ἀρχαΐζον τοῦ Β. Α. (μετέπειτα Σμύρνης Βασιλείου) ἐκ Χάλκης τῷ 1851 πρὸς Κωνσταντῖνον Γαζῆν, γραμματεύοντα τότε παρὰ τῷ Νικομηδείας Διονυσίῳ, τὸν μετέπειτα δὲ (1896) μητροπολίτην Σηλυβρίας Κωνστάντιον.

23 (σ. 325). Πρόρρησις δεκάστιχος ἔμμετρος, περὶ τῆς πτώσεως Ναπολέοντος τοῦ Ε΄ κατὰ τὸν Μιχαὴλ Νοστράδαμον (†1666). Ὁ ἀντιγραφεὺς παραπέμπει καὶ εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον τοῦ μηνὸς Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1870 τῆς ἐν Τεργέστῃ ἐκδιδομένης Κλειοῦς.

24 (σ. 326). Ἐπιγράμματα τρία ἐκ 5 ἐν ὅλῳ στίχων εἰς Ἰωάννην Καλόβουλον εὐεργέτην τοῦ Νοσοκομείου (Σμύρνης) τῷ 1893 Μαρτίου θ΄.

25 (σ. 327). Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου ὑπὸ Ἠλ. Ταντάλίδου συνταχθείσης, τῇ ι΄ Νοεμβρίου *αωνθ΄* Σοφοκλεῖ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τῷ ἐξ Οἰκονόμων εἰς Ἀθήνας ἐν ᾗ ἐπαινεῖται ἡ ἔκδοσις τῶν Ἀμφιλοχικῶν τοῦ Φωτίου, ἐγκωμιάζεται δὲ καὶ ὁ σοφὸς πατὴρ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ ὁ πατρῴζων υἱός.

26 (σ. 329). Ἐπιστολὴ συγχαρητικὴ Κωνσταντίνου Γαζῆ Σινωπέως (τοῦ κατὰ τὸ 1896 μητροπολίτου Σηλυβρίας) πρὸς τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν ἀπὸ Ἀμασείας πατριαρχεύσαντα ἀπὸ τοῦ 1855-1860.

27 (σ. 331-335). «Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Στεφ. Καραθεοδωρῆ ἰατροῦ». Ἀρχή. «Ἡ μὲν μνηστεία τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν», ἐν τέλει «ἔγραφον τῇ 30 Ἰουλίου 1850». Διὰ τῆς Πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς ταύτης τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τοῦ Σ. Καραθεοδωρῆ ἀναγγέλλεται ὅτι «ἐξεθέμεθα τῇ 29 Ἰουνίου τόμον συν-

οδικόν... ἀνηγορεύσαμεν καὶ ἀνεγνωρίσαμεν ἁγίαν καὶ ἱερὰν σύνοδον αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἑλλάδι καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας...».

28 (σ. 337). «Ἀπάντησις Διονυσίου Κλεόπα πρὸς Ἠλίαν Τανταλίδην προτείναντα αὐτῷ παρὰ τῶν Χίων, ἵνα τὴν σχολαρχίαν τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς ἀναδέξηται». Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 1 Φεβρουαρίου 1858.

29 (σ. 341). Ἱέρακος μεγάλου Λογοθέτου (1572) σημείωμα περὶ ἀρχιεπισκόπων ἐκ τοῦ βιβλ. ΙΑ΄ κεφ. Γ΄ σ. 1153 καὶ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγιοταφικοῦ Μετοχίου αὐτόθι σελ. 1175.

30 (σ. 345 - 347). Ἀποσπάσματα [ἐκ τῆς ἱστορίας] περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατρ[ιαρχευσάντων] τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου [ἔκδ. ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1715].

31 (σ. 349 - 354). «Ἀδήλου κεφ. ς΄. Ἡ τῆς Ῥώμης ἐκκλησία καὶ οἱ ρωμαϊσταί». Ἀρχή. «Πολλοὶ τῆς Ῥώμης πάπαι ἐν παντὶ καιρῷ ἐκήρυξαν».

32 (σ. 353). «Οἱ πρώτιστοι (ιδ΄) ἀφορισμοὶ τῶν διαταγῶν τοῦ πάπα (Γρηγ. Ζ΄) γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα dictatus papae».

33 (σ. 357). «Ἐκ τῶν εἰς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον προλεγομένων τοῦ Κοραῆ».

34 (σ. 359 - 361), «Γνωμικά τινα ἐκ τῶν Πλάτωνος διαλόγων».

35 (σ. 363). Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἄρχοντα Μανολάκην Καστοριανόν. Ἐν τῇ Θεολογικῇ σχολῇ Χάλκης ͵αωνθ΄. Ἀρχή. «Τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος Μανολάκη, τὸν ὁποῖον παντάπασι σχεδὸν ἀγνοηθέντα ἐξάγοντες ἀπὸ τῆς λήθης τῶν χρόνων προβάλλομεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ δημοσίου ὡς δημοφελέστατον ἀναδειχθέντα, στενῶς συνδέεται τῇ παρ᾽ ἡμῖν ἱστορίᾳ τῆς τῶν γραμμάτων ἀναγεννήσεως».

36 (σ. 373 - 379). «Ἀπάντησις εἰς τὴν ἀνασκευὴν τῆς ἐθνοσυνελεύσεως [τοῦ 1857] τὴν κατὰ τῆς διαμαρτυρήσεως τῶν πέντε σεβαστῶν Γερόντων συνταχθεῖσαν, παρά τινος ἀνωνύμου ὀρθοδόξου». Ἀρχή. «Μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες». Μετ᾽ ἄκρας ἐπιστασίας ἀνέγνων τὴν ἐν τύποις ἐκδοθεῖσαν ἀνασκευὴν τῆς ἐθνοσυνελεύσεως»... τέλος «τάξις πρὸς εὐταξίαν».

37 (σ. 385 - 9). «*Ἠθικῆς θεολογίας* ζητ[ήματα Δ΄]. Τῇ ιε΄ Ἰουνίου ͵αωνθ΄ ἐν τῇ Θεολ. Σχολῇ.

38 (σ. 389). «Ἡ ἐξοικονόμισις τῶν ἀδελφῶν [Μητροπολιτῶν Δράμας καὶ Ἀγκύρας] διὰ θυσίας ἑτέρων ἀδελφῶν» ἐν Χάλκῃ τῇ κη΄ Μαΐου ͵αωοβ΄.— Ψόγος κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου καὶ τῆς συνόδου αὐτοῦ διὰ τὴν παῦσιν τοῦ Μητρ. Ἐφέσου καὶ τὴν προαγωγὴν τῶν μητροπολιτῶν Δράμας καὶ Ἀγκύρας, καὶ μομφὴ τοῦ γράφοντος φιλοβουργάρου διὰ τὸ ἐπικείμενον βουλγαρικὸν σχίσμα. — Ἡ γραφὴ ἀγνώστου χειρὸς διορθοῦται ἔν τισι χειρὶ τοῦ συμπαθῶς τοῖς βουλγάροις διακειμένου συλλογέως.

39 (σ. 394). Ἠλ. Τανταλίδου ἐπίγραμμα τετράστιχον εἰς κρήνην. Ἀρχή. «Πίνετ᾽ ἐμεῦ, νίζεσθ᾽, ὑδρεύεσθ᾽. Οὔτι μεγαίρω».

40 (σ. 395). «Ῥήσεις πατέρων περὶ θείας προγνώσεως» ἐκ τοῦ Εὐαγγελικοῦ κήρυκος φυλλαδ. Ζ΄. τόμ. α΄.

41 (σ. 376). «Γνώμη Καλβίνου περὶ προορισμοῦ». Calvin Inst. III, 23, ἣν ὁ συλλογεὺς θεωρεῖ πεπλανημένην.

42 (σ. 399). Ὀκτάδιον πεντάφυλλον κολλητὸν περιέχον α΄. μικρὰν περὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος διατριβήν. — β΄. Ἀποσπάσματα τῆς κωμῳδίας «ὁ γάμος τῶν ἐφημερίδων» ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τῆς Μαγνητιζομένης ὑπὸ Σοφοκλέους Καρύδη 1858 φύλλ. θ΄, ι΄ καὶ ια΄.

43 (σ. 401 - 426). «Ζητήματα (ὀκτὼ) ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου· Γερμανὸς ἱεροδ. Χρυσολωρᾶς 1855 Μαΐου 25 ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ». — Τετράδιον προσκεκολλημένον τοῦ σημειουμένου μαθητοῦ τότε Γερμανοῦ, ὃς ἀπέθανε τῷ 1896 ὡς μητροπολίτης Δράμας.

44 (σ. 428 - 431). Διάφορα ἐπιγράμματα τοῦ Σμύρνης Βασιλείου.

45 (σ. 433 - 446). «Γνωμικὰ» ἐκ τοῦ Ὀρέστου τοῦ Εὐριπίδου, ἐκ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους, ἐκ τοῦ Πινδάρου καὶ ἐκ τῶν Πλάτωνος νόμων κτλ.

46 (σ. 447 - 449). Ὠδὴ Μαρτίνου Κρουσίου εἰς Στέφανον Γερλάχιον Κνιτλιγγέα· ἐκ τῆς Germanogræciæ σελ. 196.

47 (σ. 450 - 453). Ἐπιγράμματα τοῦ Σμύρνης Βασιλείου, τοῦ Ἠλ. Τανταλίδου καὶ τοῦ Ἰορδ. Καρολίδου.

48 (σ. 454). *Βασιλείου* Μητροπολίτου Ἀγχιάλου διευθυντοῦ τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς. *Ἐπιστολὴ πρὸς Δοιλίγγερον* τῇ 18 Ἀπριλίου 1871. Ἀρχή. «Ἡ πολύκροτος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἐπιστολή».

49 (σ. 455 - 468). Ἐπιγράμματα διάφορα ἐν διαφόροις χαρτίοις προσκεκολλημένοις, ποιηθέντα ὑπὸ Ἰορδ. Καρολίδου, Ἠλ. Τανταλίδου, Λεάνδρου Ἀρβανιτάκη, Χρυσάνθου Πατριάρχου εἰς αὐτόν, καὶ τὰ πλείω ὑπὸ τοῦ Σμύρνης Βασιλείου καὶ ἄλλων.

50 (σ. 469 - 499). Κωνσταντίνου μεγάλου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἐκ Τζαριτζάνης τῆς Θεσσαλίας, Ποίημα ἐλεγεῖον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου τῷ 1825. Ἀρχή. «Ἄρχετε ῥωσσιάδες τοῦ πένθους, ἄρχετε Μοῦσαι».

51 (σ. 499 - 508). Ἕτερα ἐπιγράμματα διαφόρων ἐν χαρτίοις ποικίλοις καὶ ποικιλομεγέθεσι προσκεκολλημένοις· τούτων ἓν αὐτόγραφον τοῦ Ἠλ. Τανταλίδου εἰς τὴν Ἀγχίαλον τῷ 1875.

52 (σ. 508). Σημείωσις «*περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἄσπρων*» (νομίσματος).

53 (σ. 509 - 525). «Βιογραφία Κωνσταντίου Α΄ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως συνταχθεῖσα ὑπὸ Ἠλ. Τανταλίδου τῷ 1856 κατ᾽ αἴτησιν Γάλλου τινὸς μέλλοντος ἐκδώσειν Λεξικὸν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν».

54 (σ. 526 - 530). «Ὁ βίος μου ὡς βραχύτατα ἐκτεθειμένος» Αὐτοβιογραφία Δημητρίου Χαντζερῆ μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ κειμένου (ἴδε κατωτέρω § 68)· τῷ 1833. ἀντίγραφον Βασιλείου Σμύρνης.

55 (σ. 531 - 536). Περὶ παπισμοῦ· πραγματεία αὐτόγραφος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίου τοῦ Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου. [Ἐξεδόθη ἐν τοῖς ὑπὸ Θεοδώρου Ἀριστοκλέους δημοσιευθεῖσι συγγράμμασι τοῦ Κωνσταντίου ἐν Κων/πόλει, τῷ 1866].

56 (σ. 539 - 557). «Ἀντίρρησις πρὸς τὰς φλυαρίας τοῦ κ. Προκοπίου Δενδρινοῦ ἁγιορείτου, τὰς τῷ Σ. Γ. ἁγ. Καισαρείας κ. Παϊσίῳ ἀποσταλείσας, συνισταμένας δι' ἐνυπογράφου ἰδίας αὐτοῦ ἐπιστολῆς τῷ 1845 Ἰανουαρ. 6» ὑπὸ τοῦ Π(ρῴην) Μ)εσημβρίας) Σαμουὴλ τοῦ Κυπρίου»· αὐτόγραφον κεκαλλιγραφημένον τοῦ συγγραφέως Σαμουήλ. (Πρβλ. καὶ κατωτέρω § 61).

57 (σ. 559). Ἐλεγεῖον εἰκοσιτετράστιχον εἰς Διονύσιον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως τελευτήσαντα τῇ 13 Αὐγούστου 1891 ἐξ ἀποπληξίας, ἐπὶ χάρτου κολλητοῦ, καὶ ἕτερον ἐπίγραμμα τοῦ Σμύρνης Βασιλείου.

58 (σ. 561). «Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ ἤδη ἐκδοθέντος τῇ κατὰ τὴν νῆσον Πάτμον τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων σχολῇ συνοδικοῦ γράμματος» τῷ 1745 ἐπὶ Παϊσίου. Ἀρχή. «Πάντα τὰ παρ' ἀνθρώποις θαυμαζόμενα».

59 (σ. 562). Περίληψις πατριαρχικοῦ ἐπιβεβαιωτικοῦ γράμματος περὶ ἱδρύσεως κοινοῦ φροντιστηρίου ἐν Μυτιλήνῃ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος καπὶ κεχαγιᾶ Κυρίτζη Σταυράκη τῷ 1744 μηνὶ Αὐγούστῳ.

60 (σ. 569). Ὁμιλία περὶ φρονήσεως ἀκέφαλος καὶ κολοβή. Φαίνεται γραφὴ τοῦ Σμύρνης Βασιλείου μαθητοῦ ὄντος τῆς Θεολ. Σχολῆς.

61 (σ. 573 - 609). Λεοντίου ἱερομονάχου ἀνασκευὴ τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγιορείτου Προκοπίου Δενδρινοῦ κατακρίσεων τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ὡρολογίου Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ. Τῆς ἀνασκευῆς γραφείσης τῷ 1845 Μαΐου 12 προηγεῖται σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Λεοντίου πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς συνοδικούς. — Αὐτόγραφον τοῦ γράψαντος Λεοντίου.

62 (σ. 611 - 620). «Αὐτοσχέδιος λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὴν κηδείαν τοῦ μακαρίτου Δημητρίου Μαυροκορδάτου ἰατροῦ, καὶ τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὄθωνος, ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας Ἀρχιμ. Μισαὴλ Ἀποστολίδου». Ἄδηλος ὁ γράψας καλλιγραφικῶς ἐπὶ παχέος χάρτου.

63 (σ. 621 - 623). Ὠδαὶ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου ποιηθεῖσαι καὶ ψαλλόμεναι ἐν τῷ Πρωτάτῳ Ἄθω. Δύο φύλλα ἀντιγραφέντα τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ἀρχή. [ἀκέφαλον· ᾠδὴ ε' συνέχεια]. «Διέκπυστα γέγονε καὶ πᾶσι διαβόητα, ταῦτα τὰ θαυμάσια παρθένε».

64 (σ. 631). «Οἱ μέχρι σήμερον γνωστοί μοι ἀρχιερεῖς Σμύρνης». Αὐτόγραφος κατάλογος τοῦ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως ληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σμύρνης Βασιλείου τῇ ιγ' Φεβρουαρίου αωπς'.

65 (σ. 633 - 650). Κατάλογος τῶν ἐπισκόπων Σμύρνης ἀπὸ τοῦ Ἀρίστωνος μέχρι τοῦ 1884» συνταχθεὶς μετὰ σημειωμάτων καὶ παραπομπῶν εἰς πηγὰς ὑπὸ τοῦ Σμύρνης Βασιλείου τῷ αωπε'. — Ἐν τέλει τοῦ καταλόγου (σ. 649) φέρεται σημείωσις ἀντιγραφεῖσα ἐκ κώδικος τῆς Μητροπόλεως Σμύρνης ἀπὸ ἔτους 1777 - 1839 ἀποκειμένου ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς»:

«*αωκβ' Ἰουλίου κζ'. Ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ὁ μακαρίτης κύριος Εὐγένιος, καὶ δι' ὑψηλοῦ προσκυνητοῦ ὁρισμοῦ κατ' ἐπίμονον κοινὴν ἐκλογὴν καὶ θέλησιν τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ τοῦ γένους ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἑπταμηνιαίου φυλακῆς τοῦ Ποσταντζήπαση ὁ ἀπὸ Σμύρνης Χαλκηδόνος κύριος Ἄνθιμος, καὶ ἀνεδέχθη τοὺς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ποιμαντορικοὺς οἴακας.*»

66 (σ. 653). Σημείωσις τοῦ Σμύρνης Βασιλείου περὶ συγχωρήσεως ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου συνοικεσίου ἕκτου βαθμοῦ ἐξ αἵματος τῷ 1896.

67 (σ. 654). «Ἐπίσκοπαὶ τῆς Σμύρνης τὸ πάλαι».

68 (σ. 655). «Vita mea quam brevissime narrata». Αὐτοβιογραφία Ἀλεξ. Χαντζερῆ Λατινιστὶ ἀντιγραφεῖσα ἐξ ἀντιγράφου αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σμύρνης Βασιλείου. Ἕπεται ταύτῃ ἐπίγραμμα ἑλληνιστί. Μετάφρασιν τῆς βιογραφίας ἑλληνιστὶ ἴδε ἀνωτέρω § 54.

69 (σ. 659). «Λόγος εἰς ἔναρξιν μαθητῶν» (γρ. μαθημάτων). Προσκεκολλημένος. Ἀρχή. «Αἰσθήματα ἀπείρου χαρᾶς πρόξενα». Ἐν τέλει ἀδήλῳ χειρί. «Ἀντέγραψα τοῦτο ἀπὸ *τετράδιον* τοῦ Δ. Γρηγοριάδου τῇ θ' 7βρίου αωμα[ῳ]».

70 (663 - 666). Γνωμικά τινα ἐξ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων καὶ ἐπιγράμματα. Μεταξὺ δὲ τούτων προσκεκόλληται τεμάχιον χάρτου ἐν ᾧ δημῶδες «Ἰατρικὸν τῆς κιτρινάδας» (ἰκτέρου).

71 (667 - 670). «Πίναξ τῶν ἐν τῷδε τῷ τόμῳ περιεχομένων» περιληπτικώτατος ὑπὸ τοῦ γράψαντος.

Μεταξὺ τῶν χειρογράφων σελίδων ἐπικεκόλληνται καὶ ἔντυποι διατριβαί, αἵ δε:

1 (σ. 177). Archiepiscopi Cantuariensis Epistula» καὶ «Sententiæ a Conventa Lambethano Editæ mensis Juli die XXXI Anno 1897» ἐκ σελ. 19 Λατινιστὶ μετὰ τῆς σημειώσεως τοῦ Σμύρνης Βασιλείου:

«Ἐλήφθη τῇ 23 8βρίου 1898 ἐν Σμύρνῃ· ἐπιδοθὲν ὑπὸ Καρόλου Ἄγγλου Γιβλαρτάρης, ἐλθόντος εἰς ἐπίσκεψιν ἐν τῇ Μητροπόλει». Ταύτης ἐν τέλει ἐπικεκόλληται ἐν ἰδιαιτέρῳ φύλλῳ τετάρτῳ μονοσέλιδον ἔντυπον. «Τοῦ ἐν Λαμβηθῷ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1897 συγκροτηθέντος συμβουλίου τῶν ἐπισκόπων τῆς κοινωνίας τῶν ἀγγλικανῶν ἀποφάσεις ἀφορῶσαι εἰς χριστιανικὴν ἕνωσιν καὶ ἰδίᾳ εἰς ἕνωσιν μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν».

2 (σ. 209). Ὁ Χριστιανισμὸς Ὑψίστη ἠθικὴ δύναμις ὑπὸ Γενναδίου Θέμελη ἐν Ἀθήναις 1892 (16[ον] σ. 37).

3 (σ. 275). Διάλογος Πλούτου καὶ Παιδείας. Γύμνασμα Β.Α. μαθητοῦ τῆς Δ' τάξεως τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς ἐν ἔτει 1857 νῦν δὲ Μητροπολίτου Σμύρνης 1906. (8[ον] σ. 14). Τὸ αὐτὸ (καὶ ἐν σελ. 304) ἐκδοθὲν ἐν Κ/πόλει τῷ 1903). (18[ον] σ. 10).

4 (σ. 367). Διάφορα Ἐπιγράμματα Βασιλείου Μητροπολίτου Σμύρνης τοῦ ἀπὸ Ἀγχιάλου καὶ διαφόρων ἄλλων νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα ἐν Σμύρνῃ, 1906. 18ον σ. 48 δ'.—Περιέχονται τὰ πλεῖστα τῶν ἀνωτέρω γεγραμμένων ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραμμάτων.

5 (σ. 653). Ὁμιλίαι ἐκφωνηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Σεβ. ἁγ. Φιλιππουπόλεως κ. κ. Χρυσάνθου τοῦ Λεσβίου εἰς τὰς τελετὰς τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ τῆς Ἑλλ. Σχολῆς Φιλιππουπόλεως Ἀθήνησι 1856. (12ον σ. 15).

6 Προσφώνημα πρὸς τὸν φιλόχριστον λαὸν τῆς Σμύρνης ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σμύρνης κ. κ. Χρυσάνθου τοῦ Λεσβίου. Ἐν Σμύρνῃ 1858. (8ον σ. 8).

7 Τὰ κατὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει Παρθεναγωγείου καὶ ὁ ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην λόγος τῆς διευθυντρίας κ. Ζωῆς Μουρούζη, 1853. (12ον σ. 14).

8 Ἐπιστολὴ τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς Συνόδου τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀντιοχείας πρὸς τὴν Α. Θ. Π. τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχην Κύριον Κωνσταντῖνον κτλ. ἐν ἔτει 1899. 8ον σ. 12. Ἐν ταύτῃ ὁ Σμύρνης Βασίλειος σημειοῦται τάδε: «Ἐλήφθη κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1890 ἐν Σμύρνῃ. Εὖγε τοῖς γράψασιν»· ἐν δὲ τῇ β' σελίδι «ὄντως παράδοξος ἡ στάσις τῶν Πατριαρχείων ἐν τῇ ἐκλογῇ ἐπισκόπου τοῦ ἀνεξαρτήτου θρόνου τῆς Ἀντιοχείας! καὶ ταῦτα ἐν ᾧ τοσοῦτον ἐνδιαφέρονται ὑπὲρ τηρήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων τῶν οἰκουμενικῶν τῆς Ἐκκλησίας συνόδων, ὡς τοὐλάχιστον κατέδειξαν ἐν ἔτει αωοβῳ ἐπὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος!»

Ἡ γραφὴ τῶν ἐν τῷ κώδικι περιεχομένων, πλὴν τῶν συγκεκολλημένων καὶ συνεσταχωμένων ἀρχαιοτέρων διατριβῶν, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ αωνθ.

Ὁ κῶδιξ ἐσταχωμένος· ἐν τῇ ῥαχιαίᾳ βύρσῃ ἐπιγραφή: «Διάφορα 2,» ἐν δὲ τῷ α' παραφύλλῳ, «Χειρογράφων τόμ. 2». Σελίδες ἄγραφοι 72, 79-102, 103, 104, 118, 127, 128, 131-132, 148-149, 159-160, 171-176, 217-218, 286-288, 297-304, 339-340, 342-344, 348, 355-6, 362, 365-6, 367-372, 380-384, 397-8, 400, 427, 530, 558, 564-568, 610, 625-29.

Ἐξ ἀγορᾶς τῷ 1916 παρὰ τοῦ κ. Μ. Γεδεών.

[90] 133.

Χάρτης *0,20×0,16.* ***Αἰῶνος*** *XVIII (φ. 146).*

Συναξάρια ἁγίων ἐν γλώσσῃ τουρκικῇ διὰ χαρακτήρων Ἑλληνικῶν, γραφέντα τῷ 1743 χειρὶ Ἕλληνος Καισαρέως, ὃς ἐν φ. 77β σημειοῦται «Καισαρίας Καπαδωκίας τω χωριον Βεξε, Πετρω·γλου. Αναστὰς ἐτὶ 1743».

Στάχωσις ἐκ ναστοῦ χάρτου περιενδεδυμένου βύρσῃ ἐφθαρμένῃ. Δωρεὰ τοῦ κ. Μελιτζανίδου.

[91] 134.

Χάρτης *0,47×0,35.* ***Αἰῶνος*** *XIX.*

Πιττάκιον τοῦ ἀοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' πρὸς τὸν μαρτυρικὸν ὑποστάντα θάνατον τῷ 1821 Στέφανον Μαυρογένην, δι' οὗ γνωρίζεται αὐτῷ: «ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων»· ὅτι ἀποκαθίσταται καὶ αὖθις εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου λογοθέτου. Ἐξεδόθη τῷ αωκαῳ ἐν μηνὶ μαρτίῳ ἰνδικτιῶνος θης» ὡς αὐτογράφως ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου σημειοῦται ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ, φέρει δὲ τὰς ὑπογραφὰς δεκαπέντε ἀρχιερέων: Καισαρείας Ἰωάννου, Ἡρακλείας Μελετίου, Νικαίας Μακαρίου, Χαλκηδόνος Γρηγορίου, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, Τυρνόβου Ἰωαννικίου, Ἀνδριανουπόλεως Δωροθέου..., Διδυμοτείχου Καλλινίκου, Ἀγκύρας..., Σμύρνης Φιλοθέου, Λήμνου Μακαρίου, Σίφνου Καλλινίκου.

Ἐπικεκόλληται ἐπὶ χαρτονίου πρὸς ἀνάρτησιν. Φωτοτυπία αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ βιβλίῳ «Les Mavroyéni ὑπὸ Th. Blancard τόμ. Β' σ.116.

[92] 135.

Χάρτης *0,62×0,44.* ***Αἰῶνος*** *XVIII.*

Ἐπίσημον ἔγγραφον ἐν πρωτοτύπῳ, ἑλληνιστὶ συντεταγμένον ὑπὸ ἡμερομηνίαν 13 Νοεμβρίου 1774 ἀρχόμενον διὰ τῆς ὑπογραφῆς, καὶ τουρκικῆς σφραγῖδος καὶ τοῦ: «Γαζῆ Χασὰν Πασσᾶ, ἐλέῳ Θεοῦ βεζύρης καὶ καπετὰν πασσᾶς (γραφὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Νικολάου Μαυρογένους τοῦ τότε διατελοῦντος διερμηνέως τοῦ στόλου) πρὸς τοὺς προύχοντας τῆς νήσου Μυκόνου», δι' οὗ δηλοῦται ὅτι παραχωρεῖται αὐτοῖς γενικὴ ἀμνηστεία. Φωτοτυπίαν αὐτοῦ ἴδε ἐν Les Mavroyéni ὑπὸ Th. Blancard τόμ. Α' σ. 71.

[93] 136.

Χάρτης *0,31×0,23.* ***Αἰῶνος*** *XVIII.*

Διάταγμα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μαυρογένους, σλαυωνικοῖς στοιχείοις βλαχιστὶ γεγραμμένον, τῇ 26 Σεπτεμβρίου τοῦ 1787 φέρον τὴν σφραγῖδα αὐτοῦ (ἐν ᾗ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἑλληνικά), δι' ὧν οὗτος διορίζει προσωρινῶς προεστῶτα παρὰ τὸ Βουκουρέστιον Μοναστηρίου Ἁγίου Σπυρίδωνος τὸν Ἀρχιμανδρίτην Νικόδημον. Ἴδε μετάφρασιν αὐτοῦ γαλλιστὶ ἐν Th. Blancard, Les Mavroyeni τόμ. Α' σ. 258.

[94] 137.

Φωτοτυπία *ὕψους 0,26×0,24.* Χρυσοβούλλου τοῦ ἔτους 1787 σλαυωνικοῖς στοιχείοις εἰς βλαχικὴν γλῶσσαν, ἐν ᾧ ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἰωάν.

Νικόλαος Μαυρογένης ποιεῖται μνείαν τῶν ἀγαθοεργιῶν αὐτοῦ πρός τε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὸ Βουκουρέστιον. Ἰδὲ φωτοτυπίαν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἐν Th. Blancard, Les Mavroyéni Τόμ. Α΄, σελ. 569.

Χειρόγραφα Ι. Ἀριστάρχη βέη, πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας.

Εἰς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον εἶχε δωρήσει τὰ ἑξῆς χειρόγραφά του ὁ Ι. Ἀριστάρχης Βέης, ἐν οἷς περιέχεται ὅλος ὁ διπλωματικὸς βίος του καὶ ποικίλαι ἰδιωτικαὶ ἐντυπώσεις καὶ παρατηρήσεις:

[95] **138.**

1. *0×20½×0,13. (σ. 396)).*

Χαρτόδετον.

α΄) *Βενετία.* Ἐπιστολαὶ τοῦ ἔτους 1846.

β΄) Ἰταλία καὶ Ἑλλάς. Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1847.

γ΄) Ἀπὸ Παρισίων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπιστολαὶ τοῦ ἔτους 1843.

δ΄) Ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ Πρεσπούργου Ἡμερολόγιον, 1842.

ε΄) Ἐπιστολαὶ περὶ καλοῦ. Ἀποσπάσματα, 1845.

ς΄) Ἐκδρομαὶ εἰς τὰς νήσους [τῆς Προποντίδος] καὶ Προῦσαν. Ἡμερολόγιον αὐτόγραφον, 1844.

[96] **139.**

2. *0,22×0,17½. (σ. 63).*

«Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Βαγδάτ, 1847. Ἐπιστολαί».

[97] **140.**

3. *0.22×014. (σ. 71).*

«De l'Orient par un Oriental». Août 1853. Constantinople, imprimé à Athènes.

[98] **141.**

4. *0,21×0,14. (σ. 216).*

«Journal. (Ἡμερολόγιον). α΄) Constantinople 1858.—β΄) Berlin 1861, 1862».

[99] **142.**

5. *0,18×015. (σ. 86).*

«Ὁδοιπορικαὶ ἀναμνήσεις ἐκ Μεσοποταμίας. Ἀνεγνώσθησαν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1858».

[100] **143.**

6. *(0,25×0,17).*

«Correspondance particulière d'Aristarchi Bey. Lettres écrites 1852 - 1858». (Ἰδιαιτέρα του ἀλληλογραφία, Γαλλιστί, Ἑλληνιστὶ καὶ Γερμανιστί).

7. [101] **144.**

[Τοῦ αὐτοῦ].

7. Lettres écrites 1859, 1860, 1861, 1862, 1863.

8. [102] **145.**

[Τοῦ αὐτοῦ].

8. *Villa Annika.* Lettres écrites 1866 - 1877.

[103] **146.**

9. *(0,25×0,17).*

9. «Correspondance particulière d' Aristarchi Bey. Lettres écrites 1868, 1876, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1890, 1891, 1892, 1813.

[104] **147.**

10. *(0,22×0,14).*

[Τοῦ αὐτοῦ].

Lettres intimes 1870. Berlin (γερμανιστί).

[105] **148.**

11. *(0,22½×0,18 σ. 317).*

[Τοῦ αὐτοῦ].

α΄) «A travers la Turquie et la Perse». (Ἐπιστολαὶ ταξειδιωτικαί).

β΄) «De Bagdad à Ispahan. Souvenir d'une Mission»(ἀπὸ σελ. 159 κἑ.). 1883.

[106 - 128] **149 - 171.**

12 - 20. *(0,33×0,21½).*

«Mission d'Aristarchi Bey en Prusse Correspondance politique. Lettres écrites» 1855, 1876 [εἰς ἐννέα τόμους].

21 — 23.

«Mission d' Aristarchi Bey en Prusse. Correspondance politique. Lettres reçues» 1856 - 1876 [εἰς τρεῖς τόμους].

24—27.

«Mission d'Aristarchi Bey en Prusse. Moldo-Valachie» 1856-1876 [εἰς τέσσαρας τόμους].

28—29.

«Mission d'Aristarchi Bey en Prusse. Serbie». 1858-1875 [εἰς δύο τόμους].

30.

«Mission d'Aristarchi Bey en Prusse». Egypte 1856-1875.

31-32.

«Mission d'Aristarchi Bey en Prusse. Montenégro — Tunis — Liban». 1858-1864 [εἰς δύο τόμους].

33.

«Mission extraordinaire en Suède. Décembpe 1859».

Χειρογράφους τινὰς τουρκικοὺς κώδικας ἐδωρήσατο ὁ κ. Ξεν. Σιδερίδης ἐν οἷς περιέχονται τάδε:

[129] 172. Θεωρία τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰσλαμικοῦ δικαίου.
[130] 173. Beviv, Ἱστορία τοῦ Μωάμεθ κτλ.
[131] 174. Χεμάμ. Ἀραβικὸν Συντακτικόν.
[132] 175. Σεχάπ-Οὐδδὶν Κληρονομικὸν δίκαιον.
[133] 176. Σααδῆ ποιήματα περσικὰ (Μποσταν/ί).

Καὶ ἄλλα τινὰ χειρόγραφα μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου ἐπορίσθη ὁ ἐν Κ/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὧν ἡ περιγραφὴ κατέστη ἀνεπίτευκτος διὰ τὴν ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως αἰφνίδιον κατάσχεσιν τοῦ μεγάρου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 18 Ἰουλίου-30 Ὀκτωβρίου 1918.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Μ. ΣΑΡΡΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΥΤΟΓΡΑΦΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ὧδε ἐκδιδομένων δύο αὐτογράφων εἶναι εὐεργετήριον γράμμα τοῦ ἐθνομάρτυρος τελευταίου Μητροπολίτου Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας Χρυσάνθου τοῦ Παγώνη τοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς Τριπολιτζᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Ἀρχιερέων καὶ προὐχόντων τοῦ Μορέως τῷ 1821 μαρτυρήσαντος.

Ἡ Μονεμβασία κτισθεῖσα κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ἐπὶ βραχώδους μικρᾶς νήσου μὲ μίαν εἴσοδον, καὶ Ἐπισκοπὴ τυγχάνουσα ὑπὸ τὸν Κορίνθου καὶ εἶτα ὑπὸ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν [1], ἐτιμήθη εἰς Μητρόπολιν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου διὰ χρυσοβούλλου τῷ 1293 ἐκδοθέντος [2], τοῦ Μητροπολίτου αὐτῆς τιτλοφορουμένου Ἐξάρχου πάσης Πελοποννήσου καὶ προσαγορευομένου Παναγιωτάτου ὡς καὶ ὁ Θεσσαλονίκης [3].

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Μητροπολῖται Μονεμβασίας καὶ Θεσσαλονίκης ἐξαιρετικῶς ἐξ ὅλων τῶν Μητροπολιτῶν ἔτυχον ἰδιαιτέρων προνομίων, ἔφερον δὲ τὸν τίτλον «Παναγιώτατος» ἐντὸς τῆς περιοχῆς των, δι' οὗ τίτλου ὁ Θεσσαλονίκης καὶ μέχρι σήμερον προσφωνεῖται. Καίτοι ὅμως τὴν αὐτὴν ἀμφότεροι εἶχον τιτλοφορίαν, ἐν τούτοις ὁ Θεσσαλονίκης προνομιακῶς ὑπεγράφετο, ὡς οἱ Πατριάρχαι, «ἡ μετριότης ἡμῶν» [4], ἐν ᾧ ὁ Μονεμβασίας καίτοι τὸν τόπον ἔχων τοῦ Ἱεροσολύμων ὑπεγράφετο, ὡς οἱ Μητροπολῖται, «ἡ ταπεινότης ἡμῶν» ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ δημοσιευομένου εὐεργετηρίου γράμματος [5].

Ὁ Χρύσανθος προήρχετο ἐκ τῆς ἐγκρίτου οἰκογενείας Παγώνη, κατήγετο δὲ ἐξ Ἀβίας τῆς Λακωνικῆς. Οὗτος σπουδάσας εἰς τὴν περιώνυμον τῆς Δημητσάνης σχολήν, ἐγένετο Ἱεροδιάκονος τοῦ ἐκ Καλαμάτας Μητροπολίτου

[1] Πρβλ. Χρυσοστόμου Δημητρίου ἀρχιμ., Ἡ Μητρόπολις Μονεμβασίας Θεολογία τόμ. 7 (1929) σελ. 140 καὶ Γ. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ. Σύνταγμα κτλ. (Ἀθῆναι 1855) τόμ. 5ος σελ. 492.

[2] Ν. Α. Βέη, Τὸ περὶ κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικὸν Βυζαντίδος τόμ. Α'. (Ἀθῆναι 1909) σελ. 87.

[3] Πρβλ. Γ. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα κλπ. (Ἀθῆναι 1855) τόμ. 5 σελ. 519. Ἴδε καὶ τὰς ἐμὰς διατριβάς, Ἡ Μητρόπολις Μονεμβασίας, Νέα Ἡμέρα (Ἔκδοσις Τεργέστης 1908) ἀριθ. 1742 καὶ Ἀνάπλασις 1929 (ἀριθ. 18-19).

[4] Πρβλ. Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ξηροποτάμου, (Θεσσαλονίκη) 1926 σελ. 42.

[5] Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων, Συνταγμάτιον κτλ. ἐν Τεργοβίστῳ ͵αψιε σελ. ξϛ'. Γ. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα κτλ. (Ἀθῆναι 1855) τόμ. 5 σελ. 503, 514, 519 ὑποσ.

Ἄργους Ἰακώβου Ἀρμόγκαβλη καὶ προήχθη εἰς Μητροπολίτην τὸ 1789 ἔτος[1]. Ὁ Χρύσανθος μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς Τριπολιτζᾶν, ὅταν εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ ἀγῶνος ἐκλήθη μετ' ἄλλων ἀρχιερέων ὑπὸ τοῦ Πασᾶ Τριπόλεως, τοῦτο δέ, ἵνα μὴ δώσῃ διὰ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ ὑπονοίας εἰς τοὺς Τούρκους περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπαναστάσεως. Ἐκεῖ ἐφυλακίσθη μὲ ἓξ ἄλλους Ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλους προὔχοντας, συμφυλακισθέντος καὶ τοῦ Διακόνου του Γρηγορίου Κουλουμβάκη, καὶ ἀπέθανε ἐκ τῶν βασάνων ἐν τῇ φυλακῇ, ἐκ τῶν ἑπτὰ φυλακισθέντων Ἀρχιερέων, τριῶν μόνον διασωθέντων[2].

Τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον αὐτόγραφον τοῦ ἐθνομάρτυρος Ἱεράρχου Χρυσάνθου ἀναφέρεται εἰς ἀπονομὴν τοῦ ὀφφικίου τοῦ Λογοθέτου πρὸς τὸν ἐν Καλαμάτᾳ Πανάγον Ἀλεξίου, τὸ 1819 ἔτος.

Προτάσσεται ἐγκωμιαστικὸν προοίμιον ἐξαῖρον τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἶτα ἀνακηρύσσεται οὗτος Λογοθέτης τῆς Μητροπόλεως συγκαταλεγόμενος τῷ εὐαγεῖ κλήρῳ ἔχων τὴν προσήκουσαν τάξιν εἰς τὰς ἱερὰς τελετὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς συνελεύσεις.

Τὸ ἕτερον τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων εἶναι αὐτόγραφον χρεωστικὸν ὁμόλογον τοῦ Γεωργίου Παγωνοπούλου χιλίων γροσίων, ἅτινα ἐπὶ τόκῳ 6% ἐδανείσθη οὗτος παρὰ τοῦ ἄνω Λογοθέτου τῆς Μητροπόλεως Πανάγου Ἀλεξίου τὸ 1820 ἔτος, καὶ ἅτινα ὑπόσχεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς πρώτην ζήτησιν.

Ὁ ἀναφερόμενος Γεώργιος Παγωνόπουλος ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Μητροπολίτου Χρυσάνθου Παγώνη, καὶ ἐγεννήθη τὸ 1792 ἐν Μαντίνιαις τοῦ τέως δήμου Ἀβίας τῆς Λακωνικῆς.

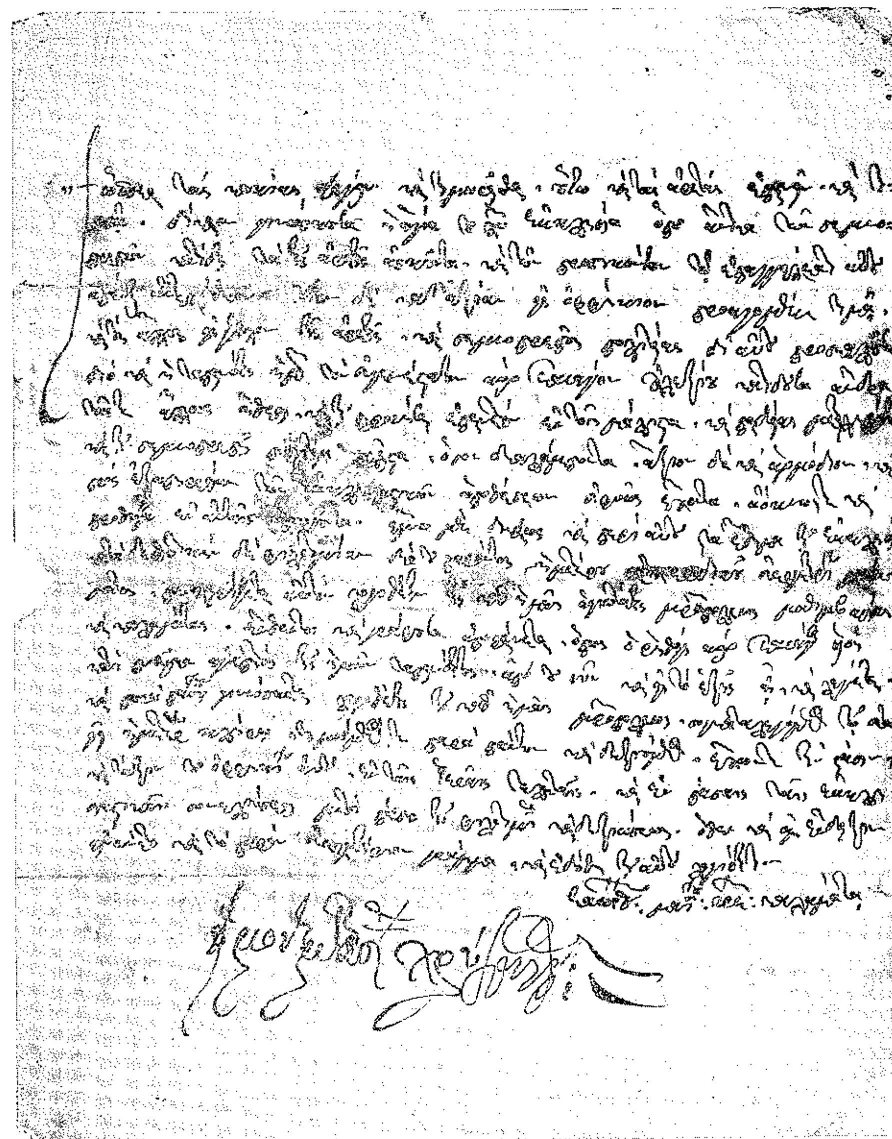
Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἀγῶνος διετέλεσε Γραμματεὺς τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, αὐτὸς δὲ συνέταξε τὴν πρώτην προκήρυξιν περὶ ἀποτινάξεως τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἣν ἀπηύθυνεν ὁ Πετρόμπεης ὡς Ἡγεμὼν καὶ ἀρχιστράτηγος πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς καὶ τὰ ἐξηυγενισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἀπὸ Καλαμάτας τῇ 25 Μαρτίου 1821 μετὰ τὴν ἐν τῷ ποταμῷ Νέδοντι πανδήμως τελεσθεῖσαν δοξολογίαν[3].

Μετὰ τὸν ἐν τῇ φυλακῇ θάνατον τοῦ θείου του, ἐγένετο κληρικὸς μετο-

[1] Πρβλ. Δ. Χ. Δουκάκη, Μεσσηνιακὰ τ. Β'. (Ἀθῆναι 1908) σελ. 166.

[2] Πρβλ. Ἰωσὴφ Ζαφειροπούλου, Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ προὔχοντες ἐν ταῖς φυλακαῖς Τριπολιτζᾶς (Ἀθῆναι 1926 ἔκδοσις β') σελ. 67, καὶ τὸ ἐμὸν πόνημα Ἰωσὴφ ὁ Ἀνδρούσης (Ἀθῆναι 1907) σελ. 18. Βλ. καὶ Ν. Α. Βέη, Ἔκφρασις κώδικος τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας Δ. Ι. Ε. Ε. τόμ. ϛ' (Ἀθῆναι 1906) σ. 196, 200, 201. Ν. Φοίφα, Ἀλληλογραφία τῶν Ἀρχιερέων Χρυσάνθου Παγώνη Μητροπολίτου Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας καὶ Γερασίμου Παγώνη Ἀρχιεπισκόπου Ἀργολίδος (Ἱερὸς Σύνδεσμος ἔτ. ΙΑ'. φύλλ. 74 σελ. 12 ἑξ. Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ἡ Μητρόπολις Μονεμβασίας (Θεολογία Η'. σελ. 23 καὶ Θ' σελ. 366).

[3] Πρβλ. Δ. Δουκάκη, Μεσσηνιακὰ τεῦχος Β' (Ἀθῆναι 1908) σελ. 166. τεῦχος Γ' (Ἀθῆναι 1911) σελ. 226.

Τὸ εὐεργετήριον γράμμα τοῦ Μονεμβασίας Χρυσάνθου.

νομασθεὶς Γεράσιμος καὶ ὡς Πρωτοσύγκελλος διετέλεσε τοποτηρητὴς τῆς Μητροπόλεως μέχρι τοῦ 1852, ὅτε προήχθη εἰς Ἀρχιεπίσκοπον Ἀργολίδος. Οὗτος συνέγραψε καὶ τεῦχος περὶ γάμου (Ἀθῆναι 1848) καὶ ἀπέθανε τὸ 1867 ἐν Ἀθήναις. Τοῦτον ὁ Πετρόμπεης κατὰ τὸ 1825 ἐπεχείρησε νὰ χει-

ροτονήσῃ Μητροπολίτην, πλὴν ἀντέστη ὁ Μινίστρος τῶν Θρησκευμάτων Ἰωσὴφ Ἀνδρούσης λόγῳ διακοπῆς τῶν σχέσεων μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου [1], ἄνευ ἀδείας τοῦ ὁποίου ἡ χειροτονία θὰ προσέβαλλε τὰ δίκαια τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Τέλος ὁ Γεώργιος Παγωνόπουλος φέρεται ὡς μέλος τῆς ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην ἐπιτροπῆς, πρὸς σύνταξιν γενικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου [2].

Ἀμφότερα τὰ αὐτόγραφα προέρχονται ἐξ ἐγγράφων τοῦ ἐκ Καλαμῶν δικηγόρου κ. Πανάγου Λογοθέτη, ἀπογόνου τοῦ διὰ τοῦ ὀφφικίου τοῦ Λογοθέτου τιμηθέντος Πανάγου Ἀλεξίου.

Ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας Παγώνη ἦσαν ὁ κατὰ τὰ Ναυπλιακὰ φονευθεὶς ἐπὶ Ὄθωνος ἐν Ναυπλίῳ ἀξιωματικός, καὶ οἱ τούτου ἀδελφοὶ Χρύσανθος Παγώνης, δικηγόρος ἐν Καλάμαις καὶ Νομάρχης διατελέσας, Ἀντώνιος Παγώνης, ἀξιωματικός, καὶ Γ. Παγώνης ὑπάλληλος Ἐθν. Τραπέζης πρὸ δεκαπενταετίας ἀποθανόντες.

Ἐν Καρδίτσῃ

† Ὁ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων
ΙΕΖΕΚΙΗΛ

Ὥσπερ τὰς κακίας ψέγειν καὶ τιμωρεῖσθαι, οὕτω καὶ τὰς ἀρετὰς ἐπαινεῖν καὶ τιμᾶν δίκαιον γινώσκουσα ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὅπου ἄν τινα τῶν σεμνοπρεπῶν κατίδῃ τὰ τῆς ἀρετῆς ἀσκοῦντα καὶ τῶν προσηκόντων τῷ ἐπαγγέλματι αὐτοῦ ἀπροὶξ ἀντεχόμενον, τοῦτον δὴ κατ' ἀξίαν εἰς ὀφφίκιον προσαγομένη τιμᾷ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον τῆς ἀρετῆς καὶ σεμνοπρεποῦς πολιτείας δι' αὐτοῦ προσκαλοῦσα. Δι' ὃ καὶ ἡ ταπεινότης ἡμῶν τὸν εὐγενέστατον κὺρ Πανάγον Ἀλεξίου κατιδοῦσα ἄνδρα τοῖς τε ἄλλοις ἤθεσι καὶ τῇ φρονήσει ἐπαινετὸν ἐν τοῖς μάλιστα καὶ παιδείας μετειληφότα καὶ τῇ σεμνοπρεπεῖ πολιτείᾳ πλεῖστα ὅσον διαλάμποντα, ἄξιον δὲ καὶ ἁρμόδιον καὶ πρὸς ἐξυπηρεσίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων εὐφυῶς ἔχοντα ἀόκνως τε καὶ προθύμως ἐν αὐταῖς ὑπουργοῦντα, ἔγνω μὲν δικαίως καὶ περὶ αὐτοῦ τὰ ἔθιμα τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ δεσποτικὴν δὲ φιλοτιμίαν διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου ἀρχιερατικοῦ εὐεργετηρίου γράμματος προχειρίζεται αὐτὸν λογοθέτην τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας.

Ἔνθεν τοι καὶ γράφουσα ἀποφαίνεται· ὅπως ὁ ῥηθεὶς κὺρ Πανάγος, υἱὸς κατὰ πνεῦμα ἀγαπητὸς τῆς ἡμῶν ταπεινότητος ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ᾖ καὶ λέγεται καὶ παρὰ πάντων γινώσκεται Λογοθέτης τῆς καθ' ἡμᾶς μητροπόλεως, συγκαταλεγόμενος τῷ εὐαγεῖ ἡμετέρῳ κλήρῳ, τιμώμενος παρὰ πάντων καὶ δεξιούμενος, ἔχων τε τὴν στάσιν καὶ τάξιν τοῦ ὀφφικίου αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συνελεύσεσι μετὰ πάσης τῆς φιλοτιμίας καὶ δεξιώσεως· ὅθεν καὶ εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν εὐεργετήριον γράμμα καὶ ἐδόθη τῇ αὐτοῦ λογιότητι.

αωιθ μαΐου κε - καλαμάτα

† Ο ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ

Εἰς ἔνδειξιν ὅτι ἔλαβον δανειακῶς παρὰ τοῦ λογιωτάτου ἄρχοντος λογοθέτου κὺρ Πανάγου Ἀλεξίου γρόσια χίλια ἤτοι Ν: γρ. *1000* ἐπὶ συμφωνίᾳ τόκον πρὸς °/₀ ἓξ καὶ ὑπόσχομαι ἐπιστρέψειν τῇ αὐτοῦ λογιότητι εἰς αην αὐτοῦ ζήτησιν μετὰ δεδουλευμένων διαφόρων των, καὶ ἐπὶ τούτῳ δέδοται αὐτῷ τὸ παρόν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΓΩΝΟΠΟΥΛΟΣ βεβαιῶ

[1] Πρβλ. Κων. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ Σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ τόμος Β' (Ἀθῆναι 1855) σελ. 15.

[2] Ἴδε Ἀ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος τ. 1 (σελ. 15).

ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΤΟΥ Γ.′ (1265-1266)

I

Εἶναι γνωστόν, ὅτι μετὰ τὴν δευτέραν ἐκθρόνισιν καὶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν γηραιὸν φίλον του Γερμανόν, μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως. Τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τούτου ἐξέθεσα ἐν συντομίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν πηγῶν εἰς προηγουμένην ἐργασίαν μου[1]· ἐκεῖ προσεπάθησα νὰ δώσω καὶ χαρακτηρισμὸν τῆς συμπαθοῦς προσωπικότητος τοῦ ἀρχιερέως τούτου. Τὸ ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς, *τὸν Συνοδικὸν τόμον*, ὅπως ἐπισήμως § 16 λέγεται, ἀνακαλύψας δημοσιεύω κατωτέρω κατὰ φωτογραφίαν ἐκ τοῦ μόνου κώδικος, ὅστις, καθ᾿ ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, διέσωσε τὸ κείμενον τοῦτο, τοῦ ὑπ᾿ ἀρ. 142 Βαροκκινοῦ κώδικος τῆς ἐν Oxford Βιβλιοθήκης, ὁ ὁποῖος, ἰδιόκτητός ποτε τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλλου, διασῴζει, ὅπως ἀνέπτυξ᾿ ἀλλαχοῦ[2], πολυτιμότατα κείμεν᾿ ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, ὅσας ἀνεκίνησε τὸ σχίσμα τῶν Ἀρσενιατῶν. Παραπέμπων τὸν ἀναγνώστην εἰς ὅσα ἐκεῖ ἀνέπτυξα, παρέχω τὸ κείμενον πρῶτον τοῦ *Συνοδικοῦ τόμου*, σιωπηρῶς κατὰ τὰ ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ σφάλματα[3] διωρθωμένον, διῃρημένον δὲ χάριν εὐκολίας περὶ τὰς παραπομπὰς εἰς παραγράφους, μὲ ἀναγραφὴν τῶν πηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλήφθησαν, καθ᾿ ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, τὰ μνημονευόμενα ἱστορικὰ γεγονότα ἢ τὰ παρατιθέμενα χωρία. Ἡ πλήρης φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ τοῦ κειμένου ἑρμηνεία, ἡ ὁποία προϋποθέτει τὴν γνῶσιν τῶν περὶ τοῦ σχίσματος τῶν Ἀρσενιατῶν δημοσιευμάτων μου[4], ἀκολουθεῖ κατόπιν.

---

[1] Ἑλληνικὰ 2 (1929) 301 κέξ.
[2] Ἑλληνικὰ 3 (1930) 28 κέξ.
[3] 2 *σύνευσις*, 5 *διαζωγραφεῖ*, *λῖνα*, 9 *δαδούχῳ*, 14 *σάβας*, 16 *τουτωί*, *δηχθήσεται* κλπ.
[4] Ἑλληνικὰ τόμ. 2, 3 καὶ 5.

Φησὶν ὁ Θεοπάτωρ ψάλλων πάλαι πρὸς τὸν Θεόν· Ἐλάλησας καὶ εἶπας 1
Ἐθέμην βοήθειαν ἐπὶ δυνατόν, ὕψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, | ἐν ἐλαίῳ f. 266v
ἁγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν· ἡ γὰρ χεὶρ μου συναντιλήψεται αὐτῷ καὶ ὁ βραχίων
μου κατισχύσει αὐτόν. ἐροῦμεν ἤδη ταυτὶ καὶ ἡμεῖς καὶ πάνυ γε προσφυῶς,
ἐφ᾿ οἷς ἐν μέσῳ ἡμῶν ὁρῶμεν ἤδη καὶ γινομένοις καὶ πραττομένοις παρὰ
Θεοῦ. καὶ ὁ μὲν χορὸς ἡμῶν, ὃς ἐν ἁγίῳ συνείρεται πνεύματι, σύντονον τὸ ἐπὶ
τούτοις μέλος ἀναβαλλέσθω, ὁ δὲ Θεοπάτωρ ἀοράτως ἐν ἡμῖν χοραρχῶν, συμμεθαρμοζέσθω τὰ τῆς ᾠδῆς καὶ τῆς ἐν ἡμῖν θειοτέρας πανηγύρεως ἐξαρχέτω.
ἀλλ᾿ ἵνα κοινὸν τὸ τῆς ἑορτῆς ἐντρύφημα γένοιτο, εἰς κοινὴν προκείσθω ἀκρόασιν ἡ τῆς ἑορτῆς ἀφορμὴ καὶ τὸ τῆς πανηγύρεως αἴτιον.
Ὁ τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπερύψηλος θρόνος ἐν 2
στερήσει γίνεται νυμφίου πνευματικοῦ, καὶ ζητεῖ μὲν αὐτὸς τὸν μᾶλλον κοσμήσοντα ἢ κοσμηθησόμενον ὑπ᾿ αὐτοῦ, ζητεῖ δὲ καὶ ὁ τῆς καθ᾿ ἡμᾶς ἱεραρχίας
χορὸς τὸν εἰς συνοχὴν δεξιόν, ὡς ἂν ὑπ᾿ αὐτῷ μέσῳ ἥ τε τοῦ ἱεροῦ χοροῦ
στεφάνη καὶ τοῦ κατ᾿ αὐτὴν κύκλου συνέχοι τὸ εὐάρμοστον καὶ ἡ ἐκ τοῦ
κύκλου πρὸς αὐτὸν σύννευσις καὶ τὰ πρὸς τὸν κύκλον τῆς αὐτῆς ῥοπῆς ἀναστήματα ἐν ἰσότητι διαμένοιεν, ἵν᾿ οὕτω καὶ ὁ τῶν ἀρετῶν περὶ ἡμᾶς χορεύοι
χορὸς καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἰσότης διακοσμοίη τὰ καθ᾿ ἡμᾶς· ζητεῖ δὲ καὶ τὸ τῶν
ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν πλήρωμα τὸν περὶ τὴν αὐτοῦ φυλακὴν γρήγορον, τὸν
ἐπαγρυπνεῖν καὶ νήφειν εἰδότα, τὸν ἐμμελεῖ δυνάμενον σύριγγι πρὸς τὴν τῆς
διδασκαλίας χλόην διεξάγειν τοῦ Χριστοῦ τὰ λογικὰ θρέμματα. οὕτω μὲν οὖν
ζητοῦσιν ὁ θρόνος, ὁ χορός, τὸ ποίμνιον κοσμήτορα, συνοχέα, ποιμένα.
Καὶ ἡμεῖς ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀθροισθέντες τὸν ἐπὶ τούτοις ἅπασι δεξιὸν 3
ἀναψηλαφῶμεν καὶ ἦν μία τις ἡ ἐξ ἁπάντων σπουδή, τὸ ἐκλεγῆναι τὸν ἄριστον.
καὶ δῆτα ὁ μὲν τοῖς, ὁ δὲ τοῖς, ἄλλος ἄλλοις καὶ ἑτέροις ἕτερος ἐδόκει πρὸς τὸ
ζητούμενον ἱκανός, τῶν προσόντων τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος προσώποις ἀγαθῶν
πλεονεκτημάτων — καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἄνδρες τοῖοι, πάντες ὑψηλοί, πάντες θεοπρεπεῖς, ἐν τῷ καθ᾿ ἡμᾶς οἰκουμενικῷ τμήματι, ὅπου λόγος καὶ ἀρετὴ ὡσπερεὶ
τῶν ἄλλων οἰκουμενικῶν ἀπορραγέντα κλιμάτων συνδεδραμήκασι; — πειθόντων
τοὺς δοκιμάζοντας μὴ ἁπλῶς παρατρέχειν τοὺς ἄνδρας, ἀλλ᾿ ἐφ᾿ ἑκάστῳ πολὺν
ποιεῖσθαι τὸν λόγον καὶ ἐγχρονίζειν τῇ διηγήσει τῶν κατ᾿ αὐτόν. καὶ ἦν ἂν 4
ῥᾳδίως ἡ ἐξ αὐτῶν ἐκλογὴ διὰ τὴν ἐν λόγοις περιουσίαν αὐτῶν, διὰ τὴν ἐν
ἀρεταῖς ὀλβιότητα, διὰ τὴν ἐν ἤθεσι κοσμιότητα, εἰ μὴ ἐν μέσῳ τοῦ καθ᾿ ἡμᾶς
χοροῦ ἀνὴρ ἱερὸς ἀνεφαίνετο, τὸ πρὸς τοὺς εἰρημένους ὑπερέχον πλουτῶν καὶ
τῆς ἐφ᾿ ἅπασι δεξιότητος μηδενὶ τούτων τοῦ πρωτείου παραχωρῶν· καὶ ὁ ἀνὴρ

---

1 Psalm. LXXXVIII 20-22.

---

2 βοήθειαν] ν propter umiditatem non iam legi potest   17 χορεύη B: ad διακοσμοίη, quod sequitur, optativum restitui   32 ῥᾳδία?

ὁ πολὺς τὰ πάντα θειότατος Γερμανός, ὁ τῆς Ἀδριανοῦ ἀρχιθύτης, οὗ τὰ κατὰ μέρος λέγειν πλεονεκτήματα γραφῆς ἔργον διεξοδικωτέρας καὶ πραγματείας
f. 267 5 μείζονος ἢ κατὰ τὴν νῦν προκειμένην ἡμῖν. τοῦτον τὸν ἄνδρα, | ὡς μὲν ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστημοσύνης εἰδότες ἐληλακότα πρὸς τὸ ἀκρότατον, ὡς δὲ πραγματικῆς ἐμπειρίας πρὸς τὸ ἀκριβέστατον καὶ πρὸς τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁλκάδος εὐθύπορον κατὰ πολὺ δεξιώτατον, κοινῇ ψήφῳ καὶ ὁμογνωμοσύνῃ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀναβιβάσαι θρόνον διέγνωμεν. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, οὗ τὴν εἰκόνα Παῦλος ὁ θεοκῆρυξ πρότερος ἡμῶν διαζωγραφεῖ, ὃς τὴν κατὰ πνεῦμα κυβερνητικὴν δεξιός, λύων μὲν ἀπόγεια πάνυ εὐφυῶς, δεσμὸν πάντα προσπαθείας γεηρᾶς, τῷ δὲ διδασκαλικῷ τοῦ λόγου ἱστίῳ τὰ ἐξ ἀρετῶν περιτιθεὶς λίνα, ἃ θεοΰφαντον τὴν ἱστουργίαν πλουτεῖ, οἷς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτήρ, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπὴν ἡμῶν οἰκειούμενος, ὡς ἐν εὐφροσύνης ἱματίῳ ἐπαγάλλεται, οὐδὲν πρὸς τὴν ἐντεῦθεν εὐπρέπειαν τὸ καινὸν τῆς σινδόνος ἐκείνης ἡγούμενος, ἣν ὁ εὐσχήμων ἐνείλησεν βουλευτὴς τὸν τὴν ἐμὴν νεκρούμενον νέκρωσιν ζωηφόρον τούτου νεκρόν.

6 Κοινῇ μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, ψήφῳ καὶ ὁμογνωμοσύνῃ μετατιθέαμεν τὸν ἁγιώτατον τοῦτον ἄνδρα Γερμανόν, τὸν τῆς Ἀδριανοῦ ἀρχιθύτην, ἀπὸ τοῦ μητροπολιτικοῦ τῆς Ἀδριανοῦ θρόνου ἐπὶ τὸν τῆς Νέας Ῥώμης, τῆς Κωνσταντίνου, τὸν ὀρθοδοξότατον ἡμῶν αὐτοκράτορα, τὸν θεοκυβέρνητον, τὸν θεομεγάλυντον, τὸν θεόσοφον συνευδοκοῦντα ἡμῖν ἔχοντες κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν
7 ἐπιστημοναρχίαν τοῦ κράτους αὐτοῦ. καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἄρτι πρώτως παρ' ἡμῶν τελεσιουργούμενον, οὐδέ γε παρὰ μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀρχιθύταις, ὧν ὁ τῆς διδασκαλίας πυρσὸς ἐπὶ μέγα διέλαμψεν, ἐξουδενούμενον καὶ ἀτιμαζόμενον, παρ' ἡμῖν δὲ ἐπ' ἀθετήσει καινοτομούμενον ἴσως τῶν τῆς ἐκκλησίας θεσμῶν. μὴ γένοιτο τοῦτο, μὴ γένοιτο! ἐκεῖνα γὰρ τετελεσιουργήκαμεν νῦν καὶ πεπράχαμεν, ὅσα ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτὰ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν. ὧν ὀλίγ' ἄττα τοῖς μὴ περὶ ταῦτα ἐπιστατικωτέροις εἰς γνῶσιν προθέμενοι τὰ πλείω διὰ τὸ πλῆθος δραμούμεθα.

8 Τὸ τῆς μεταθέσεως ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ἀνάγραπτον βίβλοις ἴσασι μὲν οἱ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας συγκροτησάμενοι σύνοδον θεοφόροι πατέρες, ἴσασι δὲ καὶ τὰ κανονικὰ τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου κεφάλαια, ἐν οἷς αὐτὸς εὖ διατίθεται ἐκκλησιῶν ἐπισκοπικὰ μετατιθέμενος ὅρια. οὐκ ὀλίγην τῷ λόγῳ παρεισάγει τὴν πίστιν καὶ τὸ τῶν ἐπὶ τῇ τετάρτῃ πεπραγμένων συνόδῳ ἐπιτελεύτιον, ὃ τὰ ἐπὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς τῶν Τυρίων ἐκκλησίας, ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν
9 Βηρυτίων γενόμενα παριστᾷ· ἢ ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης δᾳδούχῳ, τῷ

7 Hebr. 7, 21 30 Canon 21; cf. Mansi II 1317 31 Βασιλείου] ad eius epistulam 227 ad Colonienses (PG. 32,852) spectare videtur 34 cf. acta Concil. Chalcedon. Mansi VII 85ss.

3 προκειμένην ἡμῖν] litteræ ενην ἡ per umiditatem evanuerunt 23 ἐξουθενούμενον? 35 βηρυτῶν B

κοσμολαμπεῖ φωστῆρι, | τῷ θεορρήμονι Γρηγορίῳ τελεσθεῖσα μετάθεσις τῆς f. 267v
προτεινομένης ἡμῖν μαρτυρίας δεσμός ἐστιν ἀδιάρρηκτος. ὁ τῆς Παμφυλίας ἀρχιθύτης Εὐστάθιος εἰς τὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον μετατεθεὶς πολλή τις ἀπόμοιρα βεβαιώσεως. ἀναβαίνει τὸν τοιοῦτον τῆς Ἀντιοχείας θρόνον καὶ ὁ ἀπὸ τῆς Σεβαστείας Μελέτιος. τρίτον ὁ τοιοῦτος τῆς Ἀντιοχείας θρόνος ὁρᾷ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Σελευκείας Ἀγάπιον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πορφυρογεννήτου
κυροῦ Βασιλείου. ὁ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος, ὁ τῆς εὐσεβείας διάπυρος ζηλω- 10
τής, ὁ μέγας καὶ ὁμολογητὴς Γερμανός, ἀπὸ τῆς τῶν Ἑλλησποντίων ἐπαρχίας ἐπὶ τὸν τῆς Κωνσταντίνου θρόνον μετατεθείς, ἀρκεῖ καὶ δίχα τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἀπόδειξιν.

Ὁ τῆς πρεσβυτέρας πάπας Ῥώμης Κελεστῖνος ὁ μέγιστος συγκροτεῖ τὰ 11
νῦν εἰρημένα, ἐφ' οἷς εὕρηται πρὸς τὸν ἅγιον Κύριλλον γράφων καὶ πρὸς τὸν τῆς Ἀντιοχείας Ἰωάννην καὶ πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Ῥοῦφον, εὐπαράδεκτον εἶναι τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἀπὸ ἑτέρας πόλεως εἰς ἑτέραν τῶν ἐπισκόπων μετάθεσιν· ὃς δὴ πάπας καὶ τὸν μέγιστον Πρόκλον, Κυζίκου χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον, εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτρέπει θρόνον μετατεθῆναι· Σωζομενοῦ
ταῦτα καὶ ὀρθοδόξου Σωκράτους ἐκκλησιαστικαὶ ἱστορίαι. ὁ πολὺς τὰ ἐκκλη- 12
σιαστικὰ καὶ ἱστορικώτατος Φώτιος, ἐφ' ᾗ πεπόνηκε βίβλῳ, πολλὰ ἡμῖν εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων συνεγράψατο παραδείγματα, λόγου καὶ μνήμης ἐπάξια. ὁρᾷ καὶ ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων τὸν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης Θωμᾶν, γνώμῃ τῆς τότε συγκροτηθείσης οἰκουμενικῆς ἑβδόμης συνόδου εἰς τὸ ἐν αὐτῇ μετατεθέντα πατριαρχεῖον, ὅτε Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη τὰ τῆς ῥωμαϊκῆς βασι-

1 cf. Sozom. VI 17 (PG 67p. 1336) VII 3 p. 1421C Socrat. IV 26 p.532 V6s p. 572s. VII 36 p. 820 A Anonym. περὶ μεταθέσεων PG 119 p. 904 B Niceph. Callist. hist. eccles. XIV 39 (PG 146 p. 1192 A) Method. PG 140 p. 801 C 2 Παμφυλίας] immo e Side, oppido Pamphyliæ, ortus ecclesiæ Berroeensium in Syria praefuit; cf. Hieronym. de vir. ill. transl. græc. Sophronii §85 3 Εὐστάθιος] cf. Sozom. I 2 p. 864 Anon. 904 D Callist. 1189 D 5 cf. Socr. II 44 p. 356. VII 36 p. 820 B Anon. 904 D Callist. 1189 D Method. 801 C 6 cf. Anon. 905 D (qui errore ei sedem Hierosolymitanam tribuit) Callist. 1196 D 7 cf. Theophan. p. 384 De Boor Anon. 904 C Callist. 1196 A Method. 801 C 8 Ἑλλησποντίων] de Cyzico dicitur 11 cf. Socr. VII 40 p. 829 B Anon. 908 A Callist. 1193 C 1197 D; eas quae feruntur Coelestini epistulas frustra de tali re perscrutaberis. 15 cf. Socr. VII 35 p. 817 A 40 p. 829 B Anon. 904 C Callist. 1193 C Method. 801 C 16 in Sozomeni historia, quam noster Anonymusque 908 A memoriae, ut videtur, lapsu citant, nihil de hac re invenies 17 Socr. VII 40 p. 829 B 18 ad Photii libellum, qui Συναγωγαὶ καὶ ἀποδείξεις etc. inscribitur (PG 104 p. 1219 - 1232), spectare videtur 20 cf. Theophan. p. 461, cuius verba noster, Anonymus 905 B, qui eius Annales nominatim citat, atque Callistus 1196 A prave interpretati sunt

5 καὶ abundare videtur. 11 κελεστῖνος B

λείας εὐσεβῶς διίθυνον σκῆπτρα. ἐν ἰδίοις καιροῖς καὶ ὁ Μογγὸς Πέτρος τῆς αὐτῆς Ἀλεξανδρείας πατριάρχης ἀναγορεύεται ἀπὸ μητροπόλεως Εὐχαΐτων, τῇ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀκακίου ἐντολῇ, τρισκαιδέκατον ἔτος τοῦ βασι-
13 *λέως Θεοδοσίου τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντος. ὁ ἀπὸ τῆς Κρήτης εἰς Θεσσαλονίκην μετενεχθεὶς ἐπὶ τῆς τοῦ Μακεδόνος Βασιλείου βασιλείας Βασίλειος παρὰ τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰγνατίου συνιστᾷ τὸν λόγον ὡς ἀπαράγραπτα. ὁ ἀπὸ τῆς Ἀμασείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετατεθεὶς Στέφανος*
f. 268 14 *ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λακαπηνοῦ Ῥωμανοῦ τὰ αὐτὰ βεβαιοῖ. τῶν δὲ | εἰρημένων τουτωνὶ μεταθέσεων πολλῷ ὕστερον καὶ ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ Φιλίππου Καισαρείας ἀνὴρ ἱερός, ᾧ Σάββας ἡ κλῆσις, εἰς τὸ τῶν Ἱεροσολύμων μετατίθεται πατριαρχεῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Ἀλεξίου.*

15 *Τὰ μὲν οὖν τῶν παραδειγμάτων ἐν τούτοις καὶ οὕτως ἔχοντα, ὀλίγα προθεμένων ἡμῶν εἰς ἀνάμνησιν, τὰ δὲ πλείω παραδραμόντων διὰ τὸ πλῆθος, ὡς εἴρηται. ἡμεῖς δὲ οἱ ἐν ἁγίῳ συνειλεγμένοι τὴν σήμερον πνεύματι, ἐπεὶ τὸν τῆς οἰκονομίας τρόπον παρὰ τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας φωστήρων, τῶν πολλοῖς πρότερον χρόνοις ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον διαλαμψάντων, ἀποδεκτὸν καὶ οὕτως ἀσπαστὸν ἔγνωμεν, ὡς κλῆρόν τινα πατρικὸν αὐτὸν ἠσπασάμεθα προϊόντα καὶ ἐφ' ἡμῖν τοῖς πολλῷ κατόπιν αὐτῶν τῷ ἑτεροδιαδόχῳ τοῦ χαρίσματος, ὃ πρώτως ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμῶν ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῖς αὐτόπταις τούτου καὶ θεοκήρυξι πιστευθέν, ἄχρι καὶ ἐς ἡμᾶς τοῖς ἀφάτοις Θεοῦ διαβέ-*
16 *βηκε κρίμασι. τοίνυν καὶ γνωμοδοτοῦμεν ἐν ἁγίῳ πνεύματι διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ τόμου καὶ διοριζόμεθα, κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ πνεύματος, μετατεθῆναι κατὰ τὸ κρατῆσαν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος τὸν ῥηθέντα θειότατον Γερμανὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ μητροπόλεως εἰς τὸν ὑψηλότατον πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον. ἔνθεν τοι καὶ μετενθρονισθήσεται μὲν οὗτος ἐν τῷ εἰρημένῳ τουτῳῒ θρόνῳ καὶ ἀπολαύσει τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου καθέδρας καὶ πατριάρχης οἰκουμενικὸς γνήσιος καὶ οὐ παρένθετος ἅπασιν ἡμῖν καὶ ὀνομασθήσεται καὶ δειχθήσεται καὶ τῆς ἐφ' ἅπασιν ἐκκλησια-*

---

1 ἐν ἰδίοις καιροῖς] immo a Petri patriarchatu (477) ad Concilium Oecumenicum Septimum (786) trecenti fere anni elapsi sunt 2 hic quoque noster Anonymusque 908 C (cf. etiam Callist. 1193 D) Theophanis p. 125 et 130 verba perverse sunt interpretati; Euchaita enim Petrus ut exul, non uti episcopus, accoluit 3 τρισκαιδέκατον] errat in temporum computatione auctor noster; Petrus enim non 421 sub Theodosio, sed 482 a Zenone imperatore, Ioanne Tabennesiota consilii Chalcedonensis assectatore expulso, in sedem Alexandrinam restitutus est 4 e Nicetae Paphlagonis vita Patr. Ignatii (PG 105 p. 529 D) sumpta haec esse Anonymus 905 B testis est; cf. Callist. 1196 A. 5 Βασιλείου] immo sub Michaele III imperatore iam Thessalonicam translatus erat 7 cf. Theoph. Contin. VI 19 p. 410 B. Cedren. II p. 307 B. Anon. 905 C Callist. 1196 B 9 cf. Anon. 908 B Callist. 1196 D

---

18 αὐτὸν B 28 δεχθήσεται? ἐκκλησιαστικοῖς?

στικῆς διοικήσεως πράγμασι πατριαρχικῶς ἀνθέξεται καί, Θεοῦ συναιρομένου, ἀσφαλῶς διοικήσει αὐτά. ἐφ' ᾧ καὶ πάντες μητροπολῖται, πάντες δὲ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι σύμπαντες, διάκονοι ξύμπαντες καὶ ὁ λοιπὸς ἁπανταχοῦ χριστώνυμος τοῦ Κυρίου λαὸς ὀφείλουσι πατριάρχην οἰκουμενικὸν ἀναγορεύειν. εἰ δέ τις τῶν εἰς ἀρχιερεῖς ταττομένων, τῶν εἰς κληρικοὺς κατα- 17
λεγομένων, τῶν εἰς μοναχοὺς καταριθμουμένων, τὸ τῆς μεταθέσεως πρεσβεῖον 6
μὴ εἰδώς, τὸ προσῆκον οὐ πρὸς αὐτὸν σέβας τηρήσει καὶ παρὰ τοῦτο τὸν νῦν δι' ἡμῶν τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτι ἀναγορευθέντα οἰκουμενικὸν πατριάρχην οὐ πατριάρχην οἰκουμενικὸν ἡγήσεται καὶ διδάσκαλον, ὁ τοιοῦτος, ὁποῖος ἂν ἄρα καὶ εἴη καὶ ὁποιουδήτινος ἀξιώματος καὶ σεμνώματος, ἐκπεσεῖται μὲν τούτου, ὑποπεσεῖται δὲ τῇ τοῖς στασιασταῖς ὀφειλομένῃ κολάσει ἀσυμπαθῶς. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ | ὁρισθέντα ὑποσημηνάμενοι κάτωθεν οἰκειο- 18 f. 268v
χείρως οἱ τῆς Κωνσταντινουπολιτικῆς ἐπαρχίας ἅπαντες μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι συνετελέσαμεν ταῦτα κατὰ μῆνα Μάϊον τῆς η'. ἰνδίκτου τοῦ ςψογ - ου ἔτους.

Ἀμέσως μετὰ τὸ κείμενον τοῦ *συνοδικοῦ τόμου* ἀκολουθοῦν εἰς τὸν κώδικα φ. 268ᵛ τὰ ἑξῆς: *μηνὶ Ἰουλίῳ ι' ἡμέρᾳ πρώτῃ* [1] *ἰνδικτιῶνος ὀγδόης προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Μανουὴλ ἐντὸς τῆς περιωνύμου σεβασμίας (?) βασιλικῆς μονῆς τῆς ἐπ' ὀνόματι μὲν τιμωμένης τῆς ὑπεραμώμου Θεομήτορος τῆς Γοργοεπηκόου, τῶν Σωσάνδρων* [2] *δὲ ἐπικεκλημένης συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας Μητροφάνους, τοῦ Σάρδεων καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας Ἀνδρονίκου, τοῦ Φιλαδελφείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Συρρακούσης (sic) Φωκᾶ, τοῦ Ποντοηρακλείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Κλαυδιουπόλεως Νικηφόρου, τοῦ Σμύρνης Γεωργίου, τοῦ Δυρραχίου Ῥωμανοῦ καὶ τοῦ Μηθύμνης Μιχαήλ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.*

---

6 τὸν] τὸ B

---

[1] Δηλαδὴ Δευτέρα, ὅπως βεβαιοῦται καὶ ἀπὸ πρόχειρον ὑπολογισμόν.

[2] Τὸ δημοσιευμένον κείμενον παρέχει *κ'.* ἀντὶ *η'.* κατὰ προφανῆ παρανάγνωσιν. Ἐπίσης τὸ ὄνομα τῆς περιφήμου παρὰ τὴν Μαγνησίαν τὴν ἐπὶ Σιπύλῳ μονῆς τῶν Σωσάνδρων, ἱδρύματος τοῦ Ἰω. Βατάτζη (ἴδε περὶ αὐτῆς A. Heisenberg ἐν Byz. Zeitschrift 14 [1905] 166 κέξ.), παραποιεῖ εἰς *Σάνδρων*, τὸ ὁποῖον ἐξ εἰκασίας ἤδη διώρθωσεν ὁ Α. Μηλιαράκης, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας (Ἀθῆναι 1898) 108[1]. Εἰς σφάλμα ἐπίσης τοῦ χειρογράφου ἢ τῶν ἀνατυπωσάντων ὀφείλονται αἱ λέξεις *καὶ πανυπερλάμπρου συνόδου*, ἀναρμόστου εἰς μονήν, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ *σεβασμίας*, τὸ *κυρίου* ἀντὶ τοῦ βυζαντινοῦ *κυροῦ*.

Πρόκειται περὶ τῶν πρώτων λέξεων τῶν ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μανουὴλ τοῦ Β΄. (1244-1255), ποῦ συγχέουν μερικοὶ[1] πρὸς Μανουὴλ τὸν Α΄. τὸν Χαριτόπουλλον, συνοδικῆς ἀποφάσεως περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσε τὸ 1250 ἐρώτημα τοῦ ἐπισκόπου Ἐξεροῦ Ἰωάννου τοῦ Ξηροῦ, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης καὶ ὑπὸ τοῦ Δεσπότου τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἡ συνοδικὴ αὕτη ἀπόφασις ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ λογίου Löwenklau (Leunclavius) εἰς τὸ ἔργον του Jus Graecoromanum (Frankfurt 1596) 240 κἑξ.[2], ἐκεῖθεν δ᾿ ἀνετυπώθη εἰς τὴν Πατρολογίαν τοῦ Migne (119, 812 κέξ) καὶ τὸ Σύνταγμα *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* (Ε΄. 116-8).

Τὸ κείμενον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐξέθαψαν, φαίνεται, ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Πατριαρχείου[3] οἱ Ἀντιαρσενιᾶται ἐξ ἀφορμῆς τῶν συζητήσεων περὶ τὴν ἀνάρρησιν Νικηφόρου τοῦ Β΄. ἢ Γερμανοῦ τοῦ Γ΄., ἀπετέλει σπουδαιότατον ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρσενίου ὅπλον, διότι ἔφερε τὰς ὑπογραφὰς τοῦ προκατόχου τοῦ Ἀρσενίου πατριάρχου καὶ ἀρχιερέων ἰδιαιτέρως προσκειμένων πρὸς τὴν δυναστείαν τῶν Λασκάριδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἐπιζῶν λυσσώδης Ἀρσενιάτης, ὁ πρῴην Σάρδεων Ἀνδρόνικος[4]. Τὸ ὅτι αἱ λέξεις τοῦ πρωτοκόλλου ἀνοικείως προσηρτήθησαν εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, ὀφείλεται εἰς ἀβλεψίαν τοῦ ἀντιγράψαντος τὰ δύο κείμενα[1], ἥτις παρέσυρε τὸν Coxe ν᾿ ἀποδώσῃ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τοῦ Oxford καὶ τὸν Συνοδικὸν τόμον εἰς τὸν πατριάρχην Μανουήλ, παρ᾿ ὅλην τὴν χρονολογικὴν διαφοράν.

[1] Κ. Μ. Ράλλης, Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Ἀθῆναι 1898) 25[2] καὶ ἄλλοι.

[2] Ἡ ἔκδοσις δὲν ἔγινεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Βαροκκινοῦ κώδικος, *ἀλλ᾿* ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλου χειρογράφου, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ περιεῖχε τὸν Συνοδικὸν τόμον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς θὰ ἐξέδιδεν ὁ Löwenklau. Εἰς τὸ χειρόγραφον αὐτὸ καὶ ἡ συνοδικὴ ἀπόφασις δὲν θὰ εἶχεν ἀκρωτηριασθῆ διὰ τῆς μετατοπίσεως τῶν ἐν τῷ κειμένῳ παρεχομένων λέξεων τοῦ πρωτοκόλλου καὶ ὁ ἐν τῷ Βαροκκινῷ κώδικι ἐλλείπων κατάλογος παραδειγμάτων μεταθέσεων, περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος, θὰ περιείχετο. Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει καὶ πρόχειρος ἀντιβολὴ τοῦ ἀπὸ 813 C Migne κειμένου πρὸς φωτογραφίαν τοῦ Βαροκκινοῦ κώδικος, ἡ ὁποία παρουσιάζει τοῦτον ἀποκλίνοντα εἰς μερικὰ σημεῖα ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ: π. χ. *μετατεθῆναι: μετατιθέναι* B, *πυκτίδων: πυκτίων* B, *ἐπ᾿ αὐτῷ: ἐπ᾿ αὐτὸ* B, *μετὰ τῆς ἱερᾶς αὐτῆς* (*ἡμῶν* B ὀρθῶς) *ἀδελφότητος, ἐν* (*καὶ* B) *τῇ τοιαύτῃ ἐπισκοπῇ.*

[3] Πρβλ. τὸ ἐν τέλει σημείωμα· *ταῦτα, παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Μανουὴλ βεβαιωθέντα, ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδικτιῶνι τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ςψνη΄* (1250)· *εἶχε τὸ μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδικτιῶνος η΄. διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρὸς καὶ τὴν συνήθη μολυβδίνην βοῦλλαν.*

[4] Πρβλ. ὅσα λέγω περὶ αὐτοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ 2 (1929) 285 κέξ. Πιθανῶς καὶ ὁ Σμύρνης Γεώργιος νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἀποχωρήσαντα μητροπολίτην Σμύρνης, ὅστις μ᾿ εὐλογοφανεῖς προφάσεις παρῃτήθη τοῦ θρόνου ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἀρσενίου καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου Νικηφόρου (ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὑποστηριζόμενος διάδοχός του Ἰσαὰκ Ξηροποταμίτης δὲν ἐπρόφθασε νὰ χειροτονηθῇ Παχ. ΙΙ 22). Ὁ Παχυμέρης Μιχ. ΙΙ 17 μας παρέχει τὸ οἰκογενειακόν του μόνον ὄνομα *Καλόφερος*, τῆς γνωστῆς βυζαντινῆς οἰκογενείας τῶν χρόνων ἐκείνων (αἱ ἐκδόσεις παρέχουν πλημμελῶς *Καλοφόρος*). Πρβλ. περὶ τῆς συνηθείας ν᾿ ἀναφέρωνται τὰ οἰκογενειακὰ μόνον ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων ὅσα γράφει ὁ Ν. Βέης ἐν Byz.-Neugr. Jahrbücher 7 (1930) 120. Ἐκ τῶν ἄλλων ἱεραρχῶν γνωστότατος εἶναι ὁ Φιλαδελφείας Φωκᾶς, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τοῦ Βατάτζη ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς ἄλλα καὶ εἰς τὴν περίεργον ὀρδαλίαν τοῦ τότε μεγάλου κοντοσταβλου Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου κατὰ τὸ ἔτος 1252· πρβλ. G. Czebe, Studien zum Hochverratsprozess des Michael Palaeologos im Jahre 1225 ἐν Byz.-Neugr. Jahrbücher 8 (1931) 59-98. Τὸ οἰκογενειακὸν ἐπίσης μόνον ὄνομα τοῦ Δυρραχίου Ρωμανοῦ *Χαλκούτσης* παρέχει ὁ Παχυμέρης, Μιχ. Ι 10.

II

Πρὶν νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν νέων κειμένων, ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὴν χρονολογίαν τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ, ἡ ὁποία διὰ τοῦ *Συνοδικοῦ τόμου* μας παρέχεται. Ἡ κρατοῦσα γνώμη[2] εἶναι, ὅτι ὁ Γερμανὸς ἐπατριάρχευσεν ὀλίγους μόνον μῆνας τοῦ 1267, ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τῆς 14. Σεπτεμβρίου. Ἀλλ᾿ οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Ἰησουΐτου ἑρμηνευτοῦ τοῦ Παχυμέρη Πέτρου Ποσσίνου[3], εἰς τὸν ὁποῖον ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται καὶ τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Banduri[4], εἶναι καὶ ἀνακριβεῖς καὶ ἀντίθετοι πρὸς τὰς μαρτυρίας τοῦ Παχυμέρη, τῆς μόνης, καθ᾿ ὅσον γνωρίζω, χρονολογικῆς πηγῆς περὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ. Δυστυχῶς καὶ ὁ Παχυμέρης δὲν εἶναι πάντοτε σαφὴς εἰς τὰ χρονολογικά του δεδομένα· ἐντεῦθεν παρουσιάζει ὁ συνδυασμὸς τῆς ῥητῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ κειμένῳ χρονολογίας, πρὸς τὰς εἰδήσεις τοῦ Παχυμέρη δυσκολίας τινάς, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ἀνυπέρβλητοι, ἀρκεῖ νὰ γίνῃ ἡ δέουσα τῶν πηγῶν ἑρμηνεία.

1. Τὸ τέλος τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ εἶναι εὔκολον νὰ καθορι-

[1] Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὸ πρότυπον τοῦ ἀντιγράψαντος τὸν Βαροκκινὸν κώδικα ἡ σειρὰ τῶν δύο κειμένων ἦτο ἀντίστροφος. Εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σελίδα περιείχετο τὸ τέλος τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπὶ Μανουὴλ ἀποφάσεως, ἡ ὁποία ἐσυνεχίζετο μὲ τὰς λέξεις *ὁ ἐν σώμασιν* εἰς τὴν ἑπομένην. Ὅταν ὁ βιβλιογράφος ἀπεφάσισε ν᾿ ἀλλάξῃ τὴν σειρὰν τῶν δύο ἐγγράφων, δὲν ἀντελήφθη, ὅτι αἱ λέξεις *μηνί . . . ἀρχόντων* ἀνῆκον εἰς τὸ δεύτερον.

[2] Muralt II 403 Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες 393 Krumbacher εἰς τὸν ἐν τέλει τῆς γραμματολογίας του χρονολογικὸν πίνακα τῶν Πατριαρχῶν L. Brehier ἐν Dictionnaire d'histoire et de géographie écclésiastiques IV (1925) 751. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ὁ L. Petit (Dictionnaire de théologie catholique VIII 1541), ὅστις, τοποθετῶν ὀρθῶς τὴν ἀρχὴν τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἰωσὴφ τὴν 1. Ἰανουαρίου 1267, μετατοπίζει σιωπηρῶς καὶ ἀορίστως τὴν πατριαρχείαν τοῦ Γερμανοῦ.

[3] Εἰς Παχυμέρην Ι σ. 730 κέξ. Βόνν.

[4] Migne, PG 147, 515.

σθῇ. Ὁ Παχυμέρης Μιχ. IV 23 σ. 305 λέγει, ὅτι ἡ προβολὴ τοῦ Γαλησίου Ἰωσὴφ ἔγινε *μηνὸς Σκιροφοριῶνος εἰκοστῇ ὀγδόῃ τῆς δεκάτης ἐπινεμήσεως τοῦ ςψοε'.* ἔτους καὶ ὅτι *Ἑκατομβαιῶνος νουμηνίᾳ χειροτονηθεὶς εἰς ἀρχιερέας τετέλεσται,* ἤτοι ἐξελέγη τὴν 28. Δεκεμβρίου τοῦ 1266[1] καὶ ἐχειροτονήθη τὴν 1. Ἰανουαρίου 1267. Δυστυχῶς ὁ Παχυμέρης Μιχ. IV 21 δὲν μας παρέχει καὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ Γερμανοῦ τὸ ἔτος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἡμερομηνίαν, 14 Σεπτεμβρίου[2]· δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία, ὅτι συνετελέσθη ἐντὸς τοῦ 1266, διότι καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἰωσὴφ εἶχεν ἀρχίσει ἤδη πατριαρχεύοντος τοῦ Γερμανοῦ καὶ ὁ ἱστορικὸς διηγεῖται εὐθὺς ἀμέσως τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἐκείνου, ὥστε ἀπίθανον εἶναι, ὅτι ἐμεσολάβησε χρονικὸν διάστημα $15\frac{1}{2}$ μηνῶν.

Πότε ὅμως ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Γερμανός; Τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφον χρονολογεῖ ρητῶς τὴν ἐκλογὴν εἰς τὸν Μάϊον μῆνα τοῦ ἔτους 6773 (= 1265), μὲ τὸ ὁποῖον συμπίπτει καὶ ἡ 8. ἰνδικτιών. Ἀλλ' ἡ χρονολογία αὕτη φαίνεται νὰ εὑρίσκεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παχυμέρη. Ὁμιλῶν δηλαδὴ ὁ ἱστορικὸς περὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Γερμανοῦ IV 13, μας δίδει τὸν μῆνα καὶ τὴν ἑορτήν, καθ' ἣν ἔγινε, διὰ τῶν ἑξῆς: *καὶ μηνὸς Μαιμακτηριῶνος* (δηλ. Ἰουνίου) *ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἑορτῇ ὑπὸ τόμῳ κοινῷ γεγονότι πατριάρχης ἐπικηρύσσεται* (ὁ Γερμανὸς) *καὶ σφίσιν* (τοῖς ἀρχιερεῦσιν) *ἅμα συλλειτουργήσας τῷ ἱερῷ ἐφιζάνει θρόνῳ καὶ τῶν ἄλλων προΐσταται.* Ἀλλὰ τὸ 1265 ἡ Πεντηκοστὴ[3] δὲν πίπτει ἐντὸς τοῦ Ἰουνίου, ἀλλὰ τὴν 25. Μαΐου. Ὡσαύτως τὸ 1266 πίπτει ἡ Πεντηκοστὴ ἀκόμη ἐνωρίτερα, τὴν 17. Μαΐου. Μόνον τὸ 1267 ἔχομεν Πεντηκοστὴν εἰς τὰς 5 Ἰουνίου καὶ τὸ 1264 εἰς τὰς 8 τοῦ ἰδίου μηνός. Ἀλλὰ τὸ μὲν 1267, τὸ ὁποῖον ἐδέχθη ὁ Ποσσῖνος καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτόν, ἀποκλείεται, ὅπως εἴδαμεν, ὑπὸ ῥητῆς τοῦ Παχυμέρη μαρτυρίας, τὸ δὲ 1264 ἀποκλείεται ἐπίσης, ὅπως θὰ ἴδωμεν. Πρὸς τοῦτο θὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς καὶ τὸ ἔτος τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου.

2. Ὁ Παχυμέρης IV 3 μας διηγεῖται, ὅτι ἡ καταγγελία τοῦ Ψητοπούλ-

---

[1] Ὁ Ποσσῖνος 732, καὶ τοῦτον ἀκολουθῶν ὁ C. Chapman, Michel Paléologue (Paris 1926) 103 θέτουν τὸ 1267, διότι δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους μῆνας ἑκάστου ἔτους πρέπει ὁ ἀριθμὸς 5509 καὶ ὄχι 5508 ν' ἀφαιρῆται ἀπὸ τὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίαν. Πρὸς τἀνωτέρω ἐκτεθειμένα συμφωνεῖ καὶ ἡ παρὰ Γρηγορᾷ 4, 8, 2 μνεία τῆς ἐκλείψεως τῆς 25. Μαΐου 1267, ἥτις ὅμως ἀρκετὰ ἀορίστως εἰσάγεται *(κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον)* καὶ πλημμελῶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ποσσίνου 735 χρησιμοποιεῖται. Γενικῶς ἡ διήγησις τοῦ Γρηγορᾶ δὲν βοηθεῖ εἰς τὰ χρονολογικὰ ταῦτα ζητήματα.

[2] *Μὴν μὲν ἐφειστήκει τότε Γαμηλιών, ἤγετο δὲ ἡ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἑορτή, ἣν καὶ Ὕψωσιν ὀνομάζομεν* (σ. 299).

[3] Ἀμφίβολον εἶναι, ἂν ὁ Παχυμέρης διὰ τῶν λέξεων τούτων χαρακτηρίζει τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἢ τὴν ἐπιοῦσαν Δευτέραν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ἡ διαφορὰ πάντως δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὸ προκείμενον ζήτημα.

λου[1] κατὰ τοῦ Πατριάρχου ἔγινε *Βοηδρομιῶνος ἱσταμένου καὶ τῶν συνήθων νηστειῶν τελουμένων ἑορτῆς ἀγομένης, ἣν Ἀκάθιστον σύνηθες ὀνομάζειν,* δηλαδὴ τὸ Σάββατον τῆς 5. Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν, τὸ λεγόμενον Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε τὸ 1265 οὔτε τὸ 1266[2] πίπτει τὸ Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου, ἀπομένει πλέον τὸ ἔτος 1264, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ Πάσχα πίπτει εἰς τὴν 20. Ἀπριλίου καὶ τὸ Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου 16 ἡμέρας πρότερον, δηλαδὴ ἀκριβῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνός. Τὴν σύνοδον τῶν ἀρχιερέων καλεῖ εἰς τὰς Βλαχέρνας ὁ βασιλεὺς ὄχι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς καταγγελίας, ἀλλὰ *παρῳχηκυίας τῆς ἑορτῆς* (Παχ. I σ. 259), δηλαδὴ μετὰ τὸ Πάσχα, ἤτοι περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἢ ἀρχὰς Μαΐου *(ἅμα γοῦν τελείῳ ἦρι συνήγοντο).* Αἱ συνεδριάσεις διαρκοῦν ὁλόκληρον τὸν μῆνα, διότι πρέπει νὰ δοθοῦν εἰς τὸν ἀρνούμενον νὰ προσέλθῃ Πατριάρχην Ἀρσένιον ἐπανειλημμέναι προσκλήσεις (τρεῖς ἀναφέρει ὁ Παχυμέρης IV 5 σ. 263) καὶ νὰ τηρηθοῦν αἱ νόμιμοι προθεσμίαι *(ἔκ τινων καιρικῶν διαλειμμάτων* Παχ. σ. 260). Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Μαΐου *(περί που τὰ τελευταῖα Πυαντιῶνος* [l. *Πυανεψιῶνος*] Παχ. IV 8) ἀποφασίζεται ἡ καθαίρεσις καὶ πραγματοποιεῖται ἡ μεταφορὰ τοῦ Ἀρσενίου εἰς τὸν Μαρμαρᾶν. Ἀδύνατον ἄρα εἶναι ἐντὸς τοῦ στενοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῶν 10 ἡμερῶν μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς (8 Ἰουνίου 1264) νὰ ἔγινεν ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν θρόνον τοῦ Γερμανοῦ[3]. Ὀρθὴ λοιπὸν εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Ποσσίνου, ὅτι ἐμεσολάβησεν ἕνα ἔτος χηρείας τοῦ θρόνου, καὶ ὅτι μόλις κατὰ τὸ ἑπόμενον, τὸν Μάϊον, ὅπως λέγει τὸ κείμενόν μας, ἢ τὸν Ἰούνιον, ὅπως φαίνεται νὰ λέγῃ ὁ Παχυμέρης, συνῆλθον καὶ πάλιν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ἐξέλεξαν τὸν Γερμανόν. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἤρχισαν αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ σχίσματος, τὰς ὁποίας περιγράφει ὁ Παχυμέρης IV 10[4] καὶ προϋποθέτει ὁ Συνοδικὸς τόμος, καὶ ἐμεσολάβησεν ἡ δημη-

---

[1] Ἑλληνικὰ 2, 298 κἑξ.

[2] Ὅπως κακῶς ὑπελόγισεν ὁ Ποσσῖνος 728. Ὁ Banduri 515 καὶ οἱ L. Petit ἐν Dictionnaire de théologie catholique I 1993 καὶ L. Brehier 751 δέχονται τὸ 1264 ὡς ἔτος ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου, ἐνῷ ὁ Γεδεὼν τὸ 1267, καὶ ὁ Chapman σ. 101 τὸ 1266.

[3] Ἐξ ἄλλου ὁ Παχυμέρης λέγει ρητῶς IV 12 σ. 280, ὅτι ὁ *βασιλεὺς ἐφ' ἡμέρας προσιὼν* (τῷ Γερμανῷ) *ὅλαις ὁρμαῖς παρώτρυνε καὶ ἠξίου μὴ ἀποπέμψασθαι τὰ τῆς κλήσεως,* καὶ ὅτι ἐκεῖνος *παρακληθεὶς εἶξε.* Πότε θὰ ἐπρόφθαναν νὰ γίνουν ὅλ' αὐτά;

[4] Καὶ αἱ ἐκδηλώσεις αὐταὶ πρέπει νὰ ἔχουν διαρκέσει ἀρκετὸν χρόνον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καταλήξουν εἰς τὴν ἀληθινὴν ἢ πιστευτὴν ὁπωσδήποτε συνωμοσίαν τοῦ Φραγκοπούλλου, ἡ ὁποία ἀνεκαλύφθη τὸ ἴδιον ἔτος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ (Παχ. IV 15), ἄρα μεταξὺ τοῦ Ἰουνίου καὶ τοῦ τέλους Αὐγούστου· ἡ σχετιζομένη πρὸς αὐτὴν πρεσβεία πρὸς τὸν Ἀρσένιον μὲ τὸν ἀφορισμὸν στέλλεται τὴν 25. *Ἀνθεστηριῶνος* (δηλ. Ἰουλίου), κατὰ τὸν Παχυμέρην, IV 16. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὅλ' αὐτὰ θὰ εἶχαν γίνει ἐντὸς $1\frac{1}{2}$ μηνὸς περίπου ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου, ὅσον μένει πράγματι, ἂν δεχθῶμεν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Γερμανοῦ ἐντὸς τοῦ 1264; Καὶ εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐντὸς τοῦ

γορία τοῦ βασιλέως, ἡ ὁποία δὲν προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν *ἄλλου* πατριάρχου. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Παχυμέρης διηγεῖται, διὰ λόγους καθαρῶς συγγραφικούς, τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Γερμανοῦ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἀρσενίου, χωρὶς νὰ προσθέτῃ *ῥητῶς*, ὅτι ἕνα ὁλόκληρον ἔτος ἐμεσολάβησε μεταξὺ τῶν δύο γεγονότων. Ὥστε καὶ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῶν περὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου μαρτυριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ἀναγόμεθα εἰς τὸ 1265, τὸ ἔτος τοῦ ἡμετέρου κειμένου.

3. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτος 1266 ἀποκλείεται ἀπολύτως ὡς ἔτος ἀναρρήσεως τοῦ Γερμανοῦ. Ὄχι μόνον διότι ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ῥητὴν χρονολογίαν τοῦ ἡμετέρου κειμένου, χωρὶς νὰ συμφωνῇ πρὸς τὴν τοῦ Παχυμέρη, ὅπως εἴδαμεν· ἀλλὰ καὶ διότι θὰ περιώριζε τὴν διάρκειαν τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ εἰς ὀλίγους μόνον μῆνας, πρᾶγμ᾽ ἀντίθετον ἄντικρυς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη ἱστορούμενα [1]. Διότι εἰς τὸ μικρὸν διάστημα τῶν 3 μηνῶν δὲν χωροῦν ὅσα περὶ τῆς δράσεως τοῦ Γερμανοῦ μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ [2], οὔτε ἡ διανομὴ δώρων καὶ τιμῶν πρὸς δημοκοπίαν, οὔτε αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ τυπικοῦ τῆς ἐκκλησίας, οὔτε αἱ χειροτονίαι κληρικῶν καὶ ἡ ἵδρυσις κελλίων εἰς τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων [3], οὔτε ἡ ἀνάκλησις καὶ χρησιμοποίησις τοῦ Ὁλοβώλου, οὔτε καὶ αἱ ῥᾳδιουργίαι τοῦ Γαλησίου Ἰωσήφ. Ἔχομεν ἐξ ἄλλου ῥητὴν τοῦ Παχυμέρη μαρτυρίαν IV 18 σ. 293, ὅτι μίαν τοὐλάχιστον Κυριακὴν τῶν Βαΐων ἑώρτασεν ὡς Πατριάρχης, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πέσῃ ποτὲ μεταξὺ τοῦ Ἰουνίου καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου, ἂν τρεῖς μόνον μῆνας εἶχε πατριαρχεύσει. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν παρατηρεῖται τὸ ἴδιον φαινόμενον, νὰ διηγῆται ἐν συνεχείᾳ ὁ Παχυμέρης τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Γερμανοῦ, χωρὶς ν᾽ ἀναφέρῃ ῥητῶς, ὅτι 15 τοὐλάχιστον μῆνες μεσολαβοῦν μεταξὺ τῶν δύο γεγονότων. Ὥστε καὶ πάλιν καταλήγομεν εἰς τὸ ἔτος 1265, τὸ ὁποῖον παρέχει τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφον.

4. Πῶς ἐξηγεῖται ὅμως ἡ ἀντίφασις πρὸς τὸν Παχυμέρην; Κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ ἱστορικὸς συγχέει δύο ἡμερομηνίας: τὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν ἀρχιερέων, ἡ ὁποία συνετελέσθη κατὰ Μάϊον, καὶ δὴ κατὰ τὴν συμβολικῆς σημασίας ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς (ἐδῶ ἀλληλοσυμπληρώνονται αἱ χρονολογίαι τοῦ Παχυμέρη καὶ τοῦ ἡμετέρου κειμένου), καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἐπισήμου ἐνθρονίσεως καὶ συλλειτουργίας τοῦ Γερμανοῦ, ἡ ὁποία ἔγινεν ὄντως τὸν Ἰούνιον, ἀφοῦ ἡ Πεντηκοστὴ πίπτει τὴν 25. Μαΐου. Ἡ σύγχυσις ἦτο εὔκολος, διότι καὶ ἡ διάκρισις ἐκλογῆς καὶ ἐνθρονί-

μικροῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῶν $1^{1}/_{2}$ μηνῶν, ποῦ θὰ εἶχε διαρκέσει ἡ ἐξορία τοῦ Ἀρσενίου, θὰ ἐδικαιολογοῦντο ἐπαρκῶς τὰ παράπονά του (Παχυμ. IV 16) περὶ τῆς οἰκονομικῆς του ἐγκαταλείψεως; Ὄχι λοιπὸν $1^{1}/_{2}$, ἀλλὰ $13^{1}/_{2}$ μῆνες ἔχουν παρέλθει.

[1] Καὶ ὅμως αὐτὸ δέχονται σήμερον ὅλοι.

[2] IV 13 κἑξ.

[3] IV 21.

σεως εἶναι ἐπουσιώδης καὶ ἡ χρονική των ἀπόστασις μικρά. Κατὰ ταῦτα ὁ Γερμανὸς ἐκλεγεὶς τὴν 25. Μαΐου 1265 ἐπατριάρχευσε μέχρι τῆς 14. Σεπτεμβρίου 1266.

III

1. Τὸ ἔγγραφον ἀρχίζει, κατὰ τὸν συνήθη τῶν Βυζαντινῶν τρόπον, εἰς ὕφος κατάτεχνον, καταφορτωμένον μ᾽ ὅλα τὰ καλλιλογικὰ στολίδια μιᾶς ῥητορικῆς βαρείας καὶ βραδυρρύθμου, ποῦ παρατάσσει κοινοτοπίας μ᾽ ἕνα τόνον πανηγυρικῆς σοβαρότητος καὶ ἐπιδεικτικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ συγκαλύπτει τὸ νόημα μ᾽ ἐπισώρευσιν λογιότητος, ἀπὸ φόβον, νομίζεις, μήπως, ἂν ἁπλούστερα ἐκφρασθῇ, θὰ προσέξῃ ὁ ἀναγνώστης περισσότερον τὸ νόημα, παρ᾽ ὅσον τὰ περιζήτητα καὶ βαρύτιμα ἐκφραστικὰ μέσα. Τὸ ἄνθινον αὐτὸ λεκτικὸν δὲν εἶναι σπάνιον εἰς βυζαντινὰ ἔγγραφα καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι Βυζαντινοὶ λόγιοι, συντάξαντες ὡς ὑπάλληλοι τῆς αὐλῆς τοιαῦτα περίτεχνα χρυσόβουλλα, ἀναδημοσιεύουν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν λογοτεχνικῶν αὐτῶν ἁπάντων τὰ προοίμια, ὡς δείγματα ὕφους καὶ καλλιεπείας. Ἀλλ᾽ εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ἡ ὅλη σύνθεσις τοῦ κειμένου μας ἀπομακρύνει ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα ἐγγράφου. Ἂν ἐξαιρέσῃ κανεὶς τὴν ἐν τέλει χρονολογίαν, κανένα χαρακτηριστικὸν συνήθους ἐγγράφου δὲν παρουσιάζει, τίποτε ἀπὸ τὴν πρωτοκολλικὴν ἀκριβολογίαν π.χ. τῆς ἐπὶ Μανουὴλ συνοδικῆς ἀποφάσεως, τῆς ὁποίας παρέθεσα πρὸ ὀλίγου τὰς πρώτας λέξεις. Τὸ ψαλμικὸν ῥητόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἐγκαινίζεται ἱεροπρεπῶς ὁ μονοτόνως ὑψηλοβάμων τόνος τοῦ ὅλου κειμένου, ἡ ἐν § 1 πρόσκλησις ν᾽ ἀρχίσουν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δαυΐδ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν μέλος, εἶναι ἐνδείξεις χαρακτηριστικαὶ ὄχι μιᾶς ἁπλῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως, ποῦ πρόκειται νὰ περιληφθῇ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ πατριαρχείου, ἀλλὰ λόγου πανηγυρικοῦ [1]. Καὶ ὅταν διαβάζῃ κανεὶς τὰς λέξεις *ἀλλ᾽ ἵνα τοίνυν τὸ τῆς* ***ἑορτῆς*** *ἐντρύφημα γένοιτο εἰς* ***κοινὴν*** *προκείσθω* ***ἀκρόασιν*** *ἢ τῆς* ***ἑορτῆς*** *ἀφορμὴ καὶ τὸ τῆς* ***πανηγύρεως*** *αἴτιον*, ἔχει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εὑρίσκεται ὄχι ἐνώπιον ὀλιγαρίθμου συνόδου ἀνθρώπων, ποῦ γνωρίζουν, διατὶ συνῆλθαν νὰ συσκεφθοῦν, ἀλλ᾽ ἐνώπιον πολυπληθοῦς συγκεντρώσεως λαοῦ, ποῦ περιμένει ν᾽ ἀκούσῃ τὸν ῥήτορα τῆς ἡμέρας νὰ ἐξαίρῃ τὰς ἀφορμὰς καὶ τὴν σημασίαν τῆς συγκεντρώσεως.

2. Βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ λόγου, μολονότι δὲν ἀποκλείεται, ἢ μᾶλλον πολὺ πιθανὸν εἶναι, ὅτι τὸ ἔγγραφον ἀνεγνώσθη κάποτε εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐπίσημον τοῦ νέου πατριάρχου μετενθρόνισιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγ. Σοφίας. Ἀλλ᾽ ἡ σύνθεσις αὕτη τοῦ προοιμίου ἀποδεικνύει, ὅτι πρόκειται περὶ κειμένου ἀπευθυνομένου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς εὐρύτερον κοινὸν καὶ ἀποσκοποῦντος νὰ κερδίσῃ ὑπὲρ τῆς ἀποφάσεως τῆς συνόδου τὰ πνεύματα.

[1] *Πρβλ. καὶ τῆς ἐν ἡμῖν θειοτέρας πανηγύρεως ἐξαρχέτω.*

Το βλέπει κανεὶς εἰς τὸν ἀόριστον καὶ γεμᾶτον προσποιητὴν ἀγαθότητα καὶ ἀφέλειαν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται ἡ χηρεία τοῦ θρόνου § 2. Ὑπὸ ποίας ἐχήρευσεν οὗτος περιστάσεις, πῶς ἐξεβλήθη καὶ καθῃρέθη ὁ Ἀρσένιος, πῶς ὁ λαὸς ἐδέχθη τὴν κατ' ἐκείνου συνοδικὴν ἀπόφασιν, ὅλ' αὐτὰ τὰ ζητήματα παρέρχεται τὸ ἔγγραφον ἐν σιγῇ. Εἶναι προφανές, ὅτι δὲν εἶναι εὐχάριστον εἰς τοὺς ἰδίους ἀρχιερεῖς νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ἀνάμνησιν γεγονότων θλιβερῶν, διὰ τὰ ὁποῖα ἐσωτερικῶς οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν τὴν συνείδησιν ἥσυχον, καὶ ν' ἀναξέουν πληγὰς καὶ πάθη εἰς τὸν λαόν. Ὅστις ἀναγνώσῃ τὴν σχετικὴν περικοπήν, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὰ συμβάντα, θὰ σχηματίσῃ τὴν ἰδέαν, ὅτι πρόκειται περὶ συνήθους τοῦ θρόνου χηρείας, πράγματος φυσικωτάτου, καὶ ὅτι ὁ λαὸς ἀνυπομονεῖ ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἐκλογῆς τὸν ποιμενάρχην του. Μόνον ἡ ἐν τέλει § 17 διεξοδικὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τῶν κληρικῶν, τῶν μοναχῶν καὶ τῶν λαϊκῶν, οἱ ὁποῖοι τυχὸν δὲν θ' ἀνεγνώριζαν τὸν Γερμανὸν ὡς πατριάρχην, καὶ ἰδίως ὁ ἀσυνήθης εἰς ἐκκλησιαστικὰ κείμενα φοβερισμός, ὅτι θὰ θεωρηθοῦν ἔνοχοι ἐγκλήματος καθοσιώσεως καὶ στασιασταί, ἀπαράλλακτα ὅπως ἠπείλησεν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ κατὰ τὴν πρὸς τὸν λαὸν δημηγορίαν του[1], ἀφήνει νὰ διαφαίνετ' ἐλαφρότατα, ὅτι ὑπὸ ἀσυνήθεις περιστάσεις συντελεῖται ἡ ἐκλογή, ἐπιβεβαιώνει ὅμως ταυτοχρόνως τὴν δημοσιότητα τοῦ ἐγγράφου.

3. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπισώρευσις τῶν παλαιοτέρων παραδειγμάτων μεταθέσεως ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον, καὶ ἡ ἔξαρσις τῆς οἰκονομίας ὡς πατροπαραδότου λύσεως πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων § 15 καὶ ὁ ζωηρὸς τόνος μὲ τὸν ὁποῖον ἀποκρούεται, ὅτι αὐτοὶ ζητοῦν νὰ καινοτομήσουν § 7, καὶ ἡ περίτεχνος ἀνάπτυξις τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ ἱεράρχαι προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν § 3 κέξ. εἶναι ἐνδείξεις, ὅτι τὸ ἔγγραφον ὁμοιάζει πρὸς ἐγκύκλιον μᾶλλον ἢ πρὸς πρακτικόν. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν σύνταξίν του ἔδωκεν ὄχι μόνον ἡ στάσις τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀρσενίου μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ προηγούμενον τῆς πατριαρχείας τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου Νικηφόρου τοῦ Β', τὸν ὁποῖον λαὸς καὶ κατώτερος κλῆρος οὐδέποτ' ἀνεγνώρισαν, καὶ διότι ἐγκαθιδρύθη διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διότι ἐθεωρήθη ἀντικανονικὴ ἡ ἀπὸ θρόνον εἰς θρόνον μετάθεσις[2]. Πρὸς πρόληψιν λοιπὸν τῶν ἰδίων ἀνωμαλιῶν[3] ἐκρίθη χρήσιμον νὰ συνταχθῇ τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, χωρὶς νὰ θίγεται ὁ λαὸς εἰς τὰ αἰσθήματ' ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Ἀρσένιον, νὰ συνηθίσῃ μὲ ἀπειλὰς ἢ καὶ μὲ τὴν ἀναγραφὴν παλαιοτέρων

[1] Πρβλ. Παχ. Μιχ. IV 11 σ. 278, 9 *μέγα μὲν ἐρῶν οἶδα, ὅμως δὲ καὶ ἡμῖν δοκοῦν, ὅτι τὸ τοῦ σχίσματος ἔγκλημα ἐν ἴσῳ καὶ ἀπιστίας* (l. *ἀποστασίας ?) τεθήσεται καὶ ὁ ἐγκληθεὶς ἐπὶ τούτῳ κολάσεις ὑφέξει καθοσιώσεως.*

[2] Ἑλληνικά, 2, 282 κέξ., ὅπου καὶ τὰ σχετικὰ χωρία.

[3] Ὅτι προεβλέποντο τὰ ἐπὶ Νικηφόρου γεγονότα, ὁμολογεῖ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν δημηγορίαν του μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀρσενίου Παχ. Μ. IV 11 σ. 274, 21.

παραδειγμάτων εἰς τὴν νέαν κατάστασιν. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ ὁ παρὼν Συνοδικὸς τόμος, ὄχι ὡς ἕνα ἐπίσημον ἔγγραφον, ἀλλ' ὡς ἕνα κείμενον ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς, μὲ ὡρισμένας ἀπόψεις καὶ συγκεκριμένας ἐπιδιώξεις[1].

IV

1. Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ συστηματικὴ προσπάθεια, ἡ ὅλη ἐνέργεια τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ νὰ παρουσιασθῇ ὡς προερχομένη ἐκ πρωτοβουλίας τῶν ἀρχιερέων, χωρὶς οἱανδήποτ' ἀνάμειξιν τοῦ βασιλέως. Μόνον ἅπαξ § 6, καὶ τοῦτο παρεμπιπτόντως, ἀναφέρεται τοῦ βασιλέως τὄνομα (μὲ γνησίως βυζαντινὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα συνοδευόμενον, μεταξὺ τῶν ὁποίων, ὄχι ἄνευ σκοποῦ καὶ ἐμφάσεως, προτάσσεται τὸ *ὀρθοδοξότατον),* διὰ νὰ τονισθῇ, ὅτι εἶναι σύμφωνος καὶ ἐκεῖνος μὲ τὴν ἀπόφασιν τῶν ἱεραρχῶν. Μόνοι των οἱ ἱεράρχαι, συναισθανόμενοι τὴν ἀνάγκην τοῦ θρόνου νὰ ἔχῃ τὸν πατριάρχην του καὶ ὑπακούοντες εἰς τοῦ λαοῦ τὴν ἐπιθυμίαν (§ 2), ἀποφασίζουν τὴν πλήρωσιν τοῦ θρόνου καί, ὡς νὰ μὴν ἤξευραν ἐκ τῶν προτέρων, ποῖον ἔπρεπε νὰ ψηφίσουν, ὑποβάλλονται εἰς μακρὰς καὶ δυσχερεῖς ἀναζητήσεις μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶχαν τὰ προσόντα[2], καὶ τέλος ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, *κοινῇ ψήφῳ καὶ ὁμογνωμοσύνῃ,* ὅπως διαρρήδην δὶς λέγεται[3], σταματοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Γερμανοῦ, ὡς τοῦ καταλληλοτέρου μεταξὺ τῶν καταλλήλων (§ 4 κέξ.), ὅστις διὰ τῆς ἀρετῆς του καὶ τὸ ποίμνιον θὰ ποιμάνῃ καὶ τῆς ἱεραρχίας τοῦ κλίματος ἁρμονικῶς θὰ προΐσταται[4].

Ἀνταπεκρίνετο τοῦτο πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἰδίου τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν παρουσίαν του εἰς τὴν καταδικάσασαν τὸν Ἀρσένιον σύνοδον ἐδικαιολόγει ὡς δυσάρεστον καθῆκον ἐπιβαλλόμενον ἐκ τῆς θέσεώς του[5] καὶ κατόπιν κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἰωσήφ, τῆς ὁποίας τὴν ὅλην ὑπόθεσιν

[1] Τὸν Συνοδικὸν αὐτὸν τόμον γνωρίζει καὶ ἀναφέρει ὁ Παχ. Μιχ. IV 13 σ. 280, 16: *ὑπὸ τόμῳ κοινῷ γεγονότι πατριάρχης* (ὁ Γερμανὸς) *ἐπικηρύσσεται.* Ὅτι δὲ ἔχει καὶ ἐπηρεασθῇ ὑπ' αὐτοῦ, θἀποδειχθῇ κατωτέρω.

[2] § 3 κέξ., ἑπομένως, ὡς νὰ λέγουν, δὲν ὑπάρχει ὁ Ἀρσένιος καὶ μόνος εἰς τὸν κόσμον ἄξιος τοῦ θρόνου.

[3] § 5 καὶ 7.

[4] § 2. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας· γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ Ἀρσένιος ἐκυβέρνησε τὴν Ἐκκλησίαν τὸ δεύτερον ἐν ὀξυτάτῃ ἀντιθέσει πρὸς τὴν πλειονότητα τῆς ἱεραρχίας (ἀκόμη καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας Εὐθύμιον τὸν Β'. Παχ. Μ. IV 9), εἴτε διότι προήρχετο αὕτη ἐκ χειροτονίας τοῦ Νικηφόρου (πρβλ. τὴν Διαθήκην τοῦ Ἀρσενίου Migne, PG. 140, 953 C), τὸν ὁποῖον οὐδέποτ' ἀνεγνώρισεν ἐκεῖνος, εἴτε διότι ἐκ καιροσκοπίας ἢ καὶ φιλοπατρίας δὲν ἐνέκρινον τὴν ἀδιάλλακτον ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ πολιτικήν του.

[5] Παχυμ. IV 4 σ. 261 καὶ 6 σ. 264.

ἐσκευώρησεν ὁ ἴδιος, ὅπως μας διηγεῖται διεξοδικῶς ὁ Παχυμέρης, προσεποιεῖτο, ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀναμειχθῇ εἰς τὴν ἐκλογήν, οὔτε εἶχεν ὑπ' ὄψει του ὡρισμένον πρόσωπον[1]. Τὴν ἐπίσημον αὐτὴν ἐκδοχὴν ἀπηχῶν καὶ ὁ Παχυμέρης[2] διηγεῖται, ὅτι ἀνεπηρέαστοι οἱ ἀρχιερεῖς ἐξέλεξαν τὸν ὑποψήφιον τῆς προτιμήσεώς των, τὸν ὁποῖον ἐνέκρινε κατόπιν καὶ ὁ βασιλεὺς (IV 12 σ. 280). Καὶ ὅμως πολὺ πιστευτότερος εἶναι ὁ Ἀρσένιος, ὅταν χαρακτηρίζῃ τὸν διάδοχόν του, ὡς *φατριάρχην* τοῦ Μιχαήλ[3]· ὄχι μόνον οἱ παλαιοὶ τοῦ Παλαιολόγου δεσμοὶ πρὸς τὸν Γερμανὸν[4] καὶ ἡ κατόπιν ἐθελόδουλος ὑπηρεσία τοῦ πρώην πατριάρχου εἰς τὰς ἑνωτικάς του προσπαθείας[5], ἀλλ' ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ Μιχαήλ, ἀποφεύγων ἐπιμελῶς νὰ δεχθῇ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Γερμανοῦ τὴν λύσιν τοῦ ἀφορισμοῦ, μαρτυροῦν, ὅτι δικαίως εἰς τὴν συνείδησιν τῆς κοινῆς γνώμης ὁ Γερμανὸς καὶ ἐξελέγη καὶ ἔδρα ὡς ὄργανον τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς[6].

2. Πρὸς τὴν δημοσιότητα ἐπίσης ἀπευθύνεται τὸ ἐν § 5 κἑξ. ἐγκώμιον τῶν ἀρετῶν τοῦ Γερμανοῦ. Ὅ,τι εἰς ἡμᾶς καθιστᾷ τὸν ἄνδρα ἰδιαιτέρως συμπαθῆ, ἡ μεγάλη του ἀνεκτικότης καὶ ἡ εὐρυτέρα του περὶ τοὺς θρησκευτικοὺς τύπους καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἔριδας ἀντίληψις[7], ὅπως καὶ ἡ ἀφιλο-

[1] Παχ. Μ. IV, 23 σ. 303, 15.

[2] IV 10 σ. 273 καὶ 12. Ἀκόμη καὶ ὁ φραστικὸς τρόπος τοῦ ἱστοριογράφου φαίνεται ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ Συνοδικοῦ τόμου, τὸν ὁποῖον, ὅπως εἴδαμεν (σ. 1911) ἐγνώριζε. Π. χ. *ἐπεὶ οὐκ ἦν τὴν ἐκκλησίαν ἀποίμαντον διαμένειν — οἱ ἀρχιερεῖς δὲ τὸ ἐνδόσιμον λαβόντες ψηφίζεσθαι τὸν δοκοῦντα σφίσιν ἐπὶ τῇ μεγίστῃ προστασίᾳ [τὸν] ἐπιτήδειον . . . καὶ ἄλλον ἄλλου προβαλλομένου τέλος ἐφ' ἑνὶ πάντες συμφωνοῦσι.* Προφανῶς δὲν ἀντελήφθη, πόσον θολὴ ἱστορικὴ πηγὴ ἦτο τοιοῦτον κείμενον. Ἀνάλογον στάσιν τοῦ Παχυμέρη εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νικηφόρου (ἴδε Ἑλληνικὰ 2, 282[2]), διὰ τὸν ὁποῖον ἐπίσης οἱ Ἀρσενιᾶται ἔλεγαν, ὅτι τον ἐξέλεξαν οἱ ἀρχιερεῖς *βασιλικῇ προσταγῇ πειθαρχήσαντες.*

[3] Παχ. IV 16 σ. 287.

[4] Ἴδε τὰ χωρία Ἑλληνικὰ 2, 301 κἑξ. (ἰδίως Παχ. IV 13 καὶ 18).

[5] Παχυμ. IV 29. V 17. Πρβλ. Ἑλληνικὰ 2, 308.

[6] Πρβλ. Ἑλληνικὰ 2,307 κἑξ. Ἀκόμη καὶ ἡ δημοσία τοῦ Γαλησίου Ἰωσὴφ καταφορὰ ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ (Παχυμ. IV 17, καὶ 28· Πισιδίας Μακάριος, Ἑλληνικὰ 1,93. πρβλ. καὶ Ἑλληνικὰ 2,307) καὶ ἡ πλήρης παρασιώπησις τοῦ ὀνόματός του ἐν τῇ Διαθήκῃ τοῦ Ἀρσενίου ἀποδεικνύουν, ὅτι ἀδιάσειστος ἦτο ἡ πεποίθησις αὕτη εἰς τὴν κοινὴν γνώμην. Ἐντεῦθεν καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρσενιάτας ἐθεωρεῖτο ἀκίνδυνος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των ἀπεκηρύσσετο, ἰδίως μετὰ τὴν ἑνωτικήν του δρᾶσιν (Πρβ. Καλλίστου ἐπιστολὴν § 31 καὶ τὴν κατόπιν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς στήλης τῶν τριῶν Γερμανῶν Παχυμ. Ἀνδρ. VII 23).

[7] Παραθέτω ἐδῶ ὁλόκληρον τὸ χωρίον τοῦ Παχυμέρη IV 13, ὡς ἕνα οὐχὶ σύνηθες δεῖγμα τῆς ἐλευθεριότητος τῆς σκέψεως, ποῦ ἀρχίζει ν' ἀναφώσκῃ εἰς τὰς ψυχὰς ἀρκετῶν Βυζαντινῶν, ποτισμένων μὲ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ διδάγματα, ὅπως ὁ ἡμέτερος ἱστοριογράφος, ἐνῷ ἡ πλειονότης ἐκείνων, ὅπως καὶ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ἐξηκολού-

χρηματία[1] καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ γράμματα[2], παρασιωπῶνται, διότι καὶ δὲν θἀναγνωρίζοντο ὡς ἀρεταὶ ὑπὸ τῶν δεισιδαιμόνων Ἀρσενιατῶν, ἐξαίρεται δὲ μ' ἐμπεριστατωμένην φρασεολογίαν καὶ ὑποψύχρους μεταφορὰς ἡ *ἐκκλησιαστικὴ ἐπιστημοσύνη*, μὲ τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖται κυρίως ἡ παιδεία (παιδείαν πολλὴν δὲν εἶχεν[3]), ἀλλ' ἡ ἐντριβὴς γνῶσις τῆς «τάξεως» τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ διοικητική του ἱκανότης. Ὁμοίως καὶ ὁ Παχυμέρης τονίζει IV 13 σ. 282, ὅτι εἶχε *παίδευσιν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν Γερμανοῦ τοῦ μακαρίτου* (δηλαδὴ τοῦ πατριαρχεύσαντος 1222 - 1254)· καὶ ὅτι *πολλὰ τῶν τῆς τάξεως τῆς ἐκκλησίας*

θει νὰ κρίνῃ ὅλα τὰ ζητήματα, ὄχι μόνον τὰ θρησκευτικά, μὲ τὴν τύφλωσιν τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς μισαλλοδοξίας:

Ὢν γὰρ ὁ ἀνὴρ ταῖς ἀληθείαις φιλόκαλος μὲν καὶ φιλόλογος εἰς ἄκρον, καλὸν δ' ἅπαν εἰδὼς ὃ ἂν καὶ εἰς τὰ πράγματα χρησιμεύοι, μὴ μόνον εἰς ἀρετήν, ἐν προτιμήσει πολλάκις τῶν ἐπαίνων ἐτίθει τὸν μετ' ἐντρεχείας καὶ τὸ εἰς ψυχὴν ἀσφαλὲς ἔχοντα τοῦ ὅλως ἀρετῇ συζῶντος γυμνῇ, εἰ κατὰ βίον καὶ μὴ ἐπ' ἐρημίας διάγοι. Ὅθεν λόγιος μὲν οὐκ ἦν, λογίοις δὲ μετ' αἰδοῦς καὶ τοῦ πρέποντος προσεφέρετο, καὶ λόγου (l. λόγων?) ἀκούων ἠγάπα καὶ φίλος ἦν ἐς τὰ μάλιστα τῶν τοιούτων, ὡς καὶ αὐτὸς τοῦ καλοῦ μετέχοι ὡς ἄριστα. ἀρετῆς δὲ μετῆν τῷ ἀνδρὶ οὐχ ἣν ἂν οἱ παρόντες αἰνοῖεν, ἢ μᾶλλον οἱ παρ' ἑαυτοῖς προὔχειν δοκοῦντες τῶν ἄλλων, βρώματα καὶ πόσεις φυλοκρινοῦντες καὶ ἡμέρας τούτων ἑκάστῳ πρεπούσας καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς προσνέμοντες, πεζῇ τε (l. δὲ) καὶ βάδην αἱρούμενοι διέρχεσθαι τὰς ὁδούς, ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι καὶ μονοχίτωνες, ἐν δευτέρῳ δὲ τούτων τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἀγάπην τιθέμενοι, ἔτι δὲ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν τὴν διάκρισιν, σκληροί τινες ὄντες καὶ τοῖς ἄλλοις μωμητικοὶ καὶ μεμψίμοιροι, ὡς ἑαυτοῖς σφίσι καὶ μόνοις τὴν ἀρετὴν περιποιεῖν αἱρούμενοι, κἂν ὅ,τι ἐκεῖνοι καὶ πράττοιεν· ἀλλ' ἀρετῆς τῆς κατ' ἄνθρωπον ὄντως, καθ' ἣν ἂν καὶ ὁ ἀληθινὸς χαρακτηρίζοιτο ἄνθρωπος, καὶ μᾶλλον ὁ ἐπ' ἐξουσίας, ᾧ δὴ καὶ τὸ μετριοπαθὲς τοῦ ἀπαθοῦς μᾶλλον ὀφείλεται· οὗ δὴ βίου εἰ ἐξαρεῖς τὴν διάκρισιν, τὸ πᾶν ἀπώλεσας ἐξ ἑνός. τοιαύτῃ τοίνυν κοσμούμενος ἀρετῇ, ἣν δὴ καὶ πολιτικήν τινες λέγουσι καὶ τὸν κατ' αὐτὴν βίον πολιτικόν, μέσον ὄντα θεωρητικοῦ τε καὶ ἀπολαυστικοῦ κλπ.

[1] Παχυμ. IV 13.

[2] Ὁ Παχυμέρης IV 14 ἀναφέρει χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τὴν ἐνέργειάν του ὑπὲρ τοῦ Ὁλοβώλου. Ἐν φ. $127^{α}$ τοῦ Βιενναίου κώδικος Phil. Graec. 321 τοῦ 13. αἰῶνος ὑπάρχει τοῦ Ὁλοβώλου *Λόγος κατηχητικὸς ἀναγνωσθεὶς ὡς ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Γερμανοῦ,* ὅστις θὰ ἤξιζε νὰ ἐκδοθῇ κάποτε (Σ. Λάμπρου, Ν. Ἑλληνομν. 13 [1916] 1 κἑξ.). Ἕνας μαθητὴς τοῦ Ὁλοβώλου ὁ Θωμᾶς Γοριανίτης (εἰς τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν ἀνῆκεν καὶ ὁ μοναχὸς Λάζαρος Γοριανίτης, ὁ τυφλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ διὰ τὴν ἀνθενωτικήν του στάσιν Παχυμ. VI 24 σ. 489, τὸν ὁποῖον παρέλειψε ν' ἀναφέρῃ ὁ Σ. Λάμπρος) συνέταξεν ἐπίγραμμα εἰς τὸν πατριάρχην Γερμανόν, τὸ ὁποῖον οὔτε ὁ δημοσιεύσας αὐτὸ Σπ. Λάμπρος (Ν. Ἑλλην. 12 [1915] 436) οὔτ' ἐγὼ κατώρθωσα νὰ ἐννοήσω· ὑποπτεύω μόνον, ὅτι ἀναφέρεται εἰς εἰκόνα τοῦ Γερμανοῦ. Ἐπίσης νομίζω, ὅτι ὁ 5 στίχος πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ.

κρύπτει γὰρ αὐτὸν ὡς φιλήσυχον πάλαι,

καὶ ὄχι

κρύπτει γὰρ αὐτὸν ὡς φίλη Συχὲμ πάλαι.

[3] Εἰς ἐπιστολάς του πρὸς αὐτὸν (ἀριθ. 130 καὶ 131 σ. 181 κἑξ. τῆς ἐκδόσεως Festa) ἐξαίρει τὴν παιδείαν του ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος Β'. ὁ Λάσκαρις· πρόκειται ὅμως περὶ συνήθους φιλοφρονήματος.

καθίστα πρὸς τὸ ἀρχαιότερον παρῃρημένα καὶ χρόνῳ καὶ ὁμιλίαις, ἐξαίρει δὲ ἀφ' ἑτέρου τὴν δεξιότητα, μὲ τὴν ὁποίαν κατώρθωνε νὰ παρουσιάζῃ καὶ νὰ διεκπεραιώνῃ τὰς ὑπὲρ τῶν προσφευγόντων εἰς αὐτὸν παρακλήσεις του πρὸς τὸν βασιλέα (IV 13 σ. 281), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὰς ἀνωμάλους ἐκείνας περιστάσεις του προσεγράφετο ὡς ἐλάττωμα (IV 13).

V

1. Ἀλλ' ἐκεῖνο κυρίως, τὸ ὁποῖον οἱ Ἀρσενιᾶται, δηλαδὴ ὁ κατώτερος κλῆρος καὶ ὁ λαός, ἐπέρριπτον ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ, ἦτο ἡ μετάθεσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὸν τῆς Κωσταντινουπόλεως[1]. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σύνοδος, προβλέπουσα τὴν ἀντίδρασιν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, εἴτ' ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν περὶ τῆς λαϊκῆς ἀγανακτήσεως ἐξ ἀφορμῆς τῆς σπερμολογηθείσης ἐπικειμένης ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, εἴτε καὶ ἐκ τῆς σημειωθείσης ἀντιδράσεως τῶν Ἀρσενιατῶν ἐναντίον τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου Νικηφόρου, τὸν ὁποῖον ἀπέκρουον ὡς ἐκ μεταθέσεως πατριαρχεύσαντα[2] καὶ ἑπομένως παρὰ τοὺς κανόνας χειροτονήσαντα τὴν πλειονότητα τῶν τότ' ἀρχιερέων[3], ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε διὰ μακρῶν νὰ καταδείξουν μὲ παραδείγματα καὶ κανόνας, ὅτι δὲν ἀπηγορεύετο ἀπολύτως ἡ συνήθεια αὕτη[4].

Τὰ παραδείγματα ταῦτα δὲν συνεκέντρωσεν εἰδικῶς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ συντάξας τὸν Συνοδικὸν τόμον. Ὑπῆρχαν ἕτοιμοι *συναγωγαὶ* μὲ μεγαλύτερον ἀριθμὸν τοιούτων προηγουμένων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπήνθισεν ὁ συντάκτης τὰς γνωστοτέρας καὶ καταλληλοτέρας κατὰ τὴν ἀντίληψίν του περιπτώσεις ἀναρρήσεως ἐκ μεταθέσεως εἰς θρόνον πατριαρχικόν[5]. Τοιαῦται *Συναγωγαί,* συγκεντρώνουσαι ἱστορικὰ παραδείγματα σχετιζόμενα πρὸς ὡρισμένον ἀντιλεγόμενον κανονικὸν ζήτημα, ἐχρησιμοποιοῦντο εἴτε εἰς τὰς συζητήσεις τὰς προφορικὰς ὡς ὑπομνήματα, εἴτ' ἐκυκλοφόρουν αὐτοτελῶς λογοτε-

---

[1] Παχυμέρη, IV 13 σ. 282. IV 17 σ. 290, 16 καὶ 291, 3 καὶ 12. IV 20 καὶ IV 28. Μεθόδιος PG. 140, 784 A.

[2] Ἐναντίον τοῦ Νικηφόρου ἐπερρίπτετο ἐπίσης, ὅτι ἐπατριάρχευσε χωρὶς νὰ προηγηθῇ παραίτησις ἢ καθαίρεσις τοῦ προκατόχου (Ἑλληνικὰ 2, 285).

[3] Διὰ τὸν ἴδιον λόγον δὲν ἀνεγνωρίζετο τὸ ἔγκυρον καὶ τῶν πολυαρίθμων (πρβλ. Παχυμ. IV 18 σ. 293) χειροτονιῶν τοῦ Γερμανοῦ, Παχ. IV 24 Ἑλληνικά, 2,288, (309. 330. Πρβλ. καὶ Μακαρίου Πισιδίας ἐπιστολὴν Ἑλληνικὰ 1, 93).

[4] Ἡ ἐξέλιξις τοῦ σχίσματος ἀποδεικνύει, ὅτι τὰ παραδείγματ' αὐτὰ δὲν ἔκαμαν ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἀρσενιάτας. Τινὲς μάλιστα ἔφθαναν εἰς τὸ νὰ ἰσχυρίζωνται, ὅτι ἀκόμη καὶ τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον, Γερμανὸν τὸν Α' τὸν ἀπὸ Κυζίκου, τὸν πατριάρχην Πρόκλον τὸν ἀπὸ Κυζίκου καὶ τὸν Ναζιανζηνὸν Γρηγόριον *μετὰ διακρίσεως κατὰ χάριν δεχόμεθα, ἀλλ' οὐχ ὡς γνησίως ἀρχιερατεύσαντας* (Μεθόδιος 801 C). Καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα παραδείγματ' ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον.

[5] Ἕνα μόνον παράδειγμα τὸ τοῦ ἀπὸ Κρήτης εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μετατεθέντος Βασιλείου § 10, ἀναφέρεται εἰς μητροπολίτην.

χνικῶς ἐπεξειργασμέναι πρὸς σκοποὺς προπαγανδιστικοὺς μεταξὺ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Κατηρτίζοντο δὲ τὸ μὲν ἐπὶ τῇ βάσει ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν πηγῶν, εἰς τὰς ὁποίας συχνότατα καὶ παραπέμπουν, τὸ δὲ καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῶν πατριαρχικῶν ἀρχείων[1], κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ σύγχρονοι τοῦ κανονικοῦ δικαίου μελετηταὶ καταρτίζουν τοιούτους καταλόγους[2]. Τοιοῦτον κατάλογον παραδειγμάτων ἀνωμάλου καταλήψεως τοῦ θρόνου κατήρτισεν ὁ Φώτιος ὑπὸ τὸν τίτλον *Συναγωγαὶ καὶ ἀποδείξεις ἀκριβεῖς συνειλεγμέναι ἐκ τῶν συνοδικῶν καὶ ἱστορικῶν γραφῶν περὶ ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν καὶ λοιπῶν ἑτέρων ἀναγκαίων ζητημάτων*[3], εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει καὶ ὁ προκείμενος Συνοδικὸς τόμος § 12, κακῶς, διότι ἐκεῖ δὲν γίνεται λόγος περὶ μεταθέσεως[4]. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Μανουήλ, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκα εἰς τὰ *Ἑλληνικά,*[5] χρησιμοποιεῖ, ὅπως ἔδειξα ἐκεῖ, παρομοίαν συλλογὴν παραδειγμάτων βιαίας ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐκβολῆς ἢ ἀναρρήσεως ἱεραρχῶν, ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ὁ Hody τὸ 1691, καὶ πρὸς τὰς χρησιμοποιηθείσας καὶ ὑπ' ἄλλων ἀντιαρσενιατῶν συγγραφέων, ὅπως ὁ μοναχὸς Μεθόδιος, ὁ Ἐφέσου Ἰωάννης ὁ Χειλᾶς, ὁ Φιλαδελφείας Θεόληπτος καὶ ἄλλοι[6].

2. Καὶ περὶ τοῦ πολλαχῶς ἀντιλεγομένου κανονικοῦ ζητήματος τῆς μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων[7], τὴν ὁποίαν ἀπαγορεύουν μέν, ὡς γνωστόν, διαρρήδην οἱ κανόνες, κατέστησεν ὅμως ἀναγκαίαν ἡ σιδηρᾶ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη καὶ δικαιολογοῦν ἔνδοξα τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματα[8], ἔχομεν, πλὴν τῆς ἐν τῷ

---

[1] Ἐκ τοιούτων συνοδικῶν ἀποφάσεων ἔχουν ληφθῆ τὰ παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ 908 B παραδείγματα μεταθέσεων καὶ ἐπιδόσεων σχολαζουσῶν ἐπισκοπῶν, τἀναφερόμενα εἰς τὴν πατριαρχείαν Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου. Ὁ γράψας το λέγει ρητῶς *(συνοδικῶς),* τἀποδεικνύει δὲ ἡ μνεία τῶν παρισταμένων πατριαρχῶν Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι συχνὰ δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου, ἐπειδὴ δὲν ἀνεφέρετο τοῦτο καὶ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου.

[2] Ἴδε τοὺς ὑπὸ Κ. Ράλλη, Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων (Ἀθῆναι 1898) 22 σημ., 26[1], 27[3], 29[1], 32[2], 33[1], 34[2] καταρτισθέντας καταλόγους ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρὰ Miklosich καὶ Müller κειμένων.

[3] Ἐξεδόθη παρὰ Migne, PG 104, 1219-1232 καὶ ὑπὸ Ἰω. Ν. Βαλέττα, Φωτίου Ἐπιστολαὶ (Λονδῖνον 1864) σ. 559 κἑξ.

[4] Καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀναφέρει ὁ συντάξας σκοπίμως πράγματ' ἀλλότρια καὶ μαρτυρίας ἀσχέτους, διὰ νὰ καταπλήξῃ τὸν ἀναγνώστην.

[5] 3, 15 κεξ.

[6] Περὶ τούτων ἐπιφυλάσσομαι νὰ ὁμιλήσω διεξοδικώτερον ἄλλοτε.

[7] Ἴδε περὶ αὐτοῦ τὴν μνημονευθεῖσαν μονογραφίαν τοῦ Κωνστ. Μ. Ράλλη.

[8] Ἡ περὶ Γερμανοῦ τοῦ Γ' συζήτησις εἶναι ἡ τελευταία, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀνακίνησις τοῦ ζητήματος εἰς τὴν πρακτικὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἔκτοτε μέχρι τῆς ἁλώσεως ἔχομεν 7 παραδείγματα πατριαρχῶν ἐκ μεταθέσεως, χωρὶς νὰ προκληθοῦν ζητήματα, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν, πλὴν ἑπτὰ πατριαρχῶν, πάντες οἱ

ἡμετέρῳ τόμῳ προκειμένης, τρεῖς εἰσέτι συλλογάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο[1] ἀνάγονται εἰς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ προεκλήθησαν ἐκ συζητήσεων καὶ ἐκκλησιαστικῶν διαιρέσεων, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ δι' ἐπεμβάσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωσταντινουπόλεως ἐπισκόπου ἐξ ἄλλης ἐπαρχίας.

Ἡ παλαιοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ κεφάλαιον VII 36 τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Σωκράτους[2], εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱστορικός, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν περὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κυζίκου Πρόκλου εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωσταντινουπόλεως ἀντιλογιῶν, ἀναφέρει παρεκβατικῶς 14 ἀνάλογα παραδείγματα μεταθέσεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ τοῦ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου, ποῦ ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον. Ὁ αὐτὸς ἐπίσης ἱστορικὸς ἐπικαλεῖται καὶ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα 14 (13).

3. Τοῦ Σωκράτους τὰ παραδείγματα παραλαμβάνει ὅλα[3] καὶ συμπληρώνει ὁ *Ἀνώνυμος τοῦ Löwenklau*, ὅπως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἕνα κείμενον φέρον τὸν τίτλον *περὶ μεταθέσεων*, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Löwenklau εἰς τὸ Jus Græcoromanum σ. 293 καὶ ἀνετύπωσεν ὁ Migne[4]. Εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα[5] προσέθεσεν ὁ Ἀνώνυμος περὶ τὰ 30 ἀκόμη μεταγενέστερα χρονολογικῶς[6], ἀντλήσας ἐκ διαφόρων πηγῶν, τὰς ὁποίας ἐνιαχοῦ καὶ ῥητῶς ἀναφέρει, ὅπως τὸν Σωζομενόν, τὸν Θεοφάνην, τὸν Σεβαστείας Θεόδωρον, τὸν βιογράφον τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου Νικήταν τὸν Δαβὶδ κλπ. Ὅτι καὶ εἰς τὰς προσθήκας αὐτὰς εἶχεν ὑπ' ὄψει του ὁ Ἀνώνυμος ἑτοίμους πηγὰς καὶ δὲν συνεκέντρωσεν αὐτοτελῶς τὰ παραδείγματα, ἀποδεικνύει ὄχι μόνον ἡ ὁμοιότης πρὸς τὰ παραδείγματα τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀναφέρει τὸν Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον τὸν Β'. δύο φορὰς[1]. Ἐπίσης, ἐνῷ ἡ καταφανής του πρόθεσις εἶναι νὰ προτάξῃ τοὺς πατριάρχας, παρεμβάλλει καὶ κατόπιν, ἀναλόγως τῶν χρησιμοποιουμένων πηγῶν, πολλοὺς πατριάρχας μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων, ὅπως τοὺς Ἀλεξανδρείας Θωμᾶν[2], Ἰωάννην καὶ Πέτρον Μογγόν, τοὺς Κωσταντινουπόλεως Στέφανον, Εὔδοξον, Νικόλαον Δ'. τὸν Μουζάλωνα, τοὺς Ἀντιοχείας Ἰωάννην τὸν Κωδωνᾶτον, Εὐστάθιον τὸν Β'. καὶ Ἀγάπιον, τὸν Ἱεροσολύμων Σάββαν.

Ἡ χρονολογία τῆς συναγωγῆς ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ μόνον καθ' ὑπόθεσιν νὰ καθορισθῇ. Παλαιογραφικὰ τεκμήρια, ὅπως π.χ. ἡ χρονολογία τοῦ χειρογράφου ἢ τῶν χειρογράφων τῶν περιεχόντων τὸ κείμενον τοῦτο, θὰ ἠδύναντο νὰ μας προσφέρουν τὸ κατώτατον χρονολογικὸν ὅριον, ἐνῷ τὰ ἐξ ἱστορικῶν τεκμηρίων χρονολογικὰ συμπεράσματα ἀναφέρονται ὄχι εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτήν, ἀλλ' εἰς τὴν πηγὴν ταύτης. Ὁπωσδήποτε τὸ ἀναμφισβητήτως[3] νεώτερον παράδειγμα τοῦ Ἀνωνύμου εἶναι ἡ μετάθεσις τοῦ Ῥωσιάνων Πενταχτένη (ἢ Πενταϊλᾶ ἢ Πεντακλᾶ) εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Λήμνου 908 B, ἡ γενομένη ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικήτα Β'.[4] τοῦ Μουντάνη (1187-

---

λοιποί, ἀπὸ Νήφωνος μάλιστα τοῦ Β'. (1486-1489) ἄνευ ἐξαιρέσεως, κατελάμβανον τὸν θρόνον ἐκ μεταθέσεως. Κατὰ τοὺς Ἐθνικοὺς μάλιστα Κανονισμοὺς ἑπταετὴς τοὐλάχιστον ὑπηρεσία ἐπισκοπικὴ εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πατριαρχικῆς τιμῆς (Γεδεών, Πατρ. πίνακες σ. 22 κέξ.).

[1] Ἀμφότεραι διέφυγον τὴν προσοχὴν τοῦ Ῥάλλη.

[2] Migne, PG 67, 817. Ὁ τίτλος τοῦ κεφαλαίου, προερχόμενος, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον, εἶναι *Παραδείγματα, δι' ὧν, ὡς δοκεῖ, κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς ἀκώλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν*. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἔχει μετὰ τοῦ τίτλου ἀντιγραφῆ καὶ εἰς τὸν Βαροκκινὸν κώδικα φ. 268v ἀμέσως μετὰ τὸν Συνοδικὸν τόμον.

[3] Καὶ ἡ σειρὰ τῶν παραδειγμάτων παραμένει κατὰ κανόνα ἡ αὐτή. Μόνον ποῦ προτάσσει ὁ Ἀνώνυμος τὰ παραδείγματα τῶν πατριαρχῶν τῆς Κωσταντινουπόλεως Γρηγορίου, Πρόκλου καὶ τῶν μεταγενεστέρων τοῦ Σωκράτους Γερμανοῦ τοῦ Α'. καὶ Ἀνθίμου τοῦ Α'. καὶ τῶν πατριαρχῶν Ἀντιοχείας Μελετίου καὶ Ἱεροσολύμων Ἀλεξάνδρου. Ἐπίσης ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν παρὰ Σωκράτει σειρὰν καὶ ἀνεμείχθησαν μὲ μεταγενεστέρους τὰ ὀνόματα τοῦ Νικοπόλεως Πολυκάρπου καὶ τοῦ Τρφάδος Σιλβανοῦ.

[4] PG 119, 904 κέξ. καὶ Ῥάλλης-Ποτλῆς, Ε'. 391-4.

[5] Ἀναφέρων ἐπίσης τὰς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους μνημονευομένας ἐπιστολὰς τοῦ Πάπα Κελεστίνου ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Πρόκλου παραπέμπει, κατὰ λάθος ἐπαναλαμβανόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ συντάξαντος τὸν Συνοδικὸν τόμον, ὄχι εἰς τὸν Σωκράτην, ἀλλ' εἰς τὸν Σωζομενόν.

[6] Ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦν τὰ παραδείγματα τοῦ Ἀντιοχείας Εὐσταθίου τοῦ Α'. 904 D καὶ τοῦ Κωσταντινουπόλεως Εὐδοξίου, περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε Σωκρ. II 37 καὶ 43 (τὸν πρῶτον ἀναφέρει καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος) καὶ τοῦ χρηματίσαντος Ἀντιοχείας Ἰωάννου τοῦ Κωδωνάτου (477).

---

[1] Ἀλέξανδρος 904 D καὶ 908 D, Εὐστάθιος 905 D καὶ 908 D, ὅπου τὸν ὀνομάζει Εὐστράτιον.

[2] Ἴδε περὶ αὐτοῦ κατωτέρω σ. 209.

[3] Ὁ ἀχρονολογήτως ἀναφερόμενος πατριάρχης Μιχαὴλ εἶναι, ὅπως ὀρθῶς ὁ Lequien (Oriens Christianus I 470, 515, 554) συνεπέρανεν, Μιχαὴλ ὁ Α'. ὁ Κηρουλάριος (1043-1059), ὄχι ἕνας ἐκ τῶν κατόπιν ὁμωνύμων πατριαρχῶν, ἀφοῦ συνεχρόνισε πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου 908 C ἀναφερόμενον Γαγγρῶν Νικηφόρον, ὅστις καὶ ὑπογράφει τὸ 1082. Ὅτι ὁ Lequien σ. 530 καὶ οἱ Γ. Ῥάλλης καὶ Ποτλῆς, Ε'. 391[1] τον ταυτίζουν μὲ τὸν Μιχαὴλ Γ'. τὸν Ἀγχιάλου (1170-1177), ὀφείλεται προφανῶς εἰς ἀβλεψίαν.

[4] Νικήτας ὁ Α'. ὁ εἰκονομάχος (766-780) ἀποκλείεται, διότι ἀδύνατον ἦτο νὰ ὠνομάζετο *ὅσιος πατήρ*. Ὁ Κάλλιστος 1196 D, ἀναφέρων τὸ ἴδιον παράδειγμα, το τοποθετεῖ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Γ'. τοῦ Κυρδινιάτου (1084-1111), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ ἀμέσως πρότερον ἀναφερομένη μετάθεσις τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα (ἴδε κατωτ. σ. 211 κέξ.). Δυστυχῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Πενταχτένη μου εἶναι ἐξ ἄλλων πηγῶν τελείως ἄγνωστον, ὥστ' ἐξ αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ εὑρεθῇ, ποῖος ἔχει δίκαιον. Προτιμῶ τὴν παρ' Ἀνωνύμῳ χρονολόγησιν καὶ διότι τὸ πρόσωπον τοῦ Νικήτα εἶναι ὀλιγώτερον γνωστὸν καὶ διότι ἡ πλάνη τοῦ Καλλίστου ἐξηγεῖτ' εὐκολώτερα ἐκ τῆς προτέρας τοῦ Νικολάου μνείας. Εἰς παρομοίαν αἰτίαν ὀφείλεται καὶ ὅτι ὁ Κάλλιστος 1196 D παρέχει τὴν Τύρον (καὶ ὄχι τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης) ὡς ἕδραν τοῦ κατόπιν Ἱεροσολύμων Σάββα· ἀμέσως ἀνωτέρω γίνεται ἐξ ἀφορμῆς Ἰωάννου τοῦ Κωδωνάτου, λόγος περὶ τῆς μητροπόλεως Τύρου.

1190)· ὡς ἀμέσως δὲ ἀρχαιότερον δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου Δ΄. τοῦ Μουζάλωνος (1147 - 1151) 908 B.

4. Ἡ τρίτη συναγωγὴ τῶν περὶ μεταθέσεως παραδειγμάτων εἶναι τὸ 39. κεφάλαιον τοῦ 14. βιβλίου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλλου [1], τὸ ὁποῖον παρεμβάλλεται εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σημεῖον τῆς διηγήσεως, δηλαδὴ εἰς τὰ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Πρόκλου, εἰς τὸ ὁποῖον το παρεμβάλλει καὶ ὁ Σωκράτης, τὸν ὁποῖον καὶ παραφράζει ἁπλῶς [2]. Ἀλλ᾽ ὁ Κάλλιστος δὲν περιορίζεται εἰς τὰ παρὰ Σωκράτει παραδείγματα. προσθέτει καὶ ἄλλα μεταγενεστέρων χρόνων, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἢ καὶ παραδείγματα πατριαρχῶν οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του μετετέθησαν, διασκευάζει δὲ τὸ ὅλον κεφάλαιον εἰς πραγματείαν περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων.

Ἡ διασκευὴ αὕτη προεκλήθη προφανῶς ἀπὸ τὰς συζητήσεις περὶ τῆς κανονικότητος τῆς μεταθέσεως τῶν πατριαρχῶν Νικηφόρου τοῦ Β΄. καὶ Γερμανοῦ τοῦ Γ', σχετίζεται ἑπομένως στενώτατα πρὸς τὸ ὑπὸ διαπραγμάτευσιν θέμα. Ἐντεῦθεν καὶ δὲν θὰ ἦτο ἄκαιρος ἡ αὐτολεξεὶ παράθεσις τῆς ἀρχῆς τοῦ κεφαλαίου, ἡ ὁποία περιέχει ἐξ ἄλλου καὶ διάκρισιν μεταξὺ μεταθέσεως καὶ μεταβάσεως, σοφιστικὴν μὲν πάντως καὶ δικολαβικήν, ὅπως ὅλαι αἱ διακρίσεις, ποῦ προσπαθοῦν λογικῶς νὰ ἐξηγήσουν ὅ,τι ἱστορικῶς μόνον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, ἀποκλίνουσαν ὅμως ἀπὸ τῆς παρὰ *Κωνστ. Μ. Ράλλῃ* σ. 29 κἑξ. διακρίσεως καὶ τῶν διακρίσεων τῶν Βυζαντινῶν κανονικῶν Θεοδώρου Βαλσαμῶνος [3], Δημητρίου Χωματιανοῦ [4] καὶ Ματθαίου τοῦ Βλαστάρη [5]. Παραλλήλως ἔθεσα την σχετικὴν περικοπὴν τοῦ Σωκράτους πρὸς σύγκρισιν καὶ χαρακτηρισμὸν τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας τοῦ Καλλίστου.

[1] Migne, PG 146, 1192 - 1200.

[2] Ἡ ἐξάρτησίς του ἐκ τοῦ Σωκράτους δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ παραδείγματα, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἀδικαιολόγητον (ἴδε κατωτέρω σ. 206) μνείαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κελεστίνου, ἀλλ᾽ ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν διήγησιν τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἐπισκόπου Τρῳάδος Σιλβανοῦ 1192 C - 1193 C, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Σωκράτης ἀφιερώνει τὸ ἀμέσως ἑπόμενον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του (VII 37).

[3] Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα Β΄. 19 καὶ 147.

[4] Αὐτόθι Ε 428.

[5] Αὐτόθι Ϛ΄ 84.

Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπιφημίσαντες ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκώλυσαν τὸν Πρόκλον ἐνθρονισθῆναι, ἤδη τοῦ (l. τῆς) Κυζίκου ὀνομασθέντα ἐπίσκοπον, βούλομαι περὶ τούτου βραχέα εἰπεῖν. οὔ μοι δοκοῦσιν ἀληθεῦσαι οἱ τότε ταῦτα λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἀλλ᾽ ἢ κατασκευάσασθαι φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν Πρόκλον ἢ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ πολλάκις χρειωδῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα.

Ἐπειδὴ δέ τινες φθόνῳ φερόμενοι ἐν αἰτίαις ποιοῦνται τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, μῶμον ὡσανεὶ τῷ θείῳ τούτῳ ἀνδρὶ προστριβόμενοι, ὅτι περ, Κυζίκου ἐπίσκοπος χειροτονηθείς, εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετετέθη θρόνον, δίκαιον ἥγημαι βραχέ᾽ ἄττα καὶ περὶ μεταθέσεων ἐνταῦθα διαλαβεῖν, ἵν᾽ ἔξω μὲν αἰτίας καὶ Πρόκλος γένοιτο, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ εἴη τοῦτο Θεοῦ ἱκανὸν παράδειγμα εἰς ἀσφάλειαν, ὡς ἂν μὴ ῥᾴδιον εἴη ⟨τῷ⟩ βουλομένῳ παντὶ τοῖς ἐλλόγως αὐτῇ πεπραγμένοις μέμψιν, ὡς ἔτυχε, περιάπτειν. καὶ γὰρ ἐμοὶ δοκοῦσιν οἱ τότε λέγειν ἐπιχειρήσαντες ἢ φθόνῳ φέρεσθαι ἢ ἀγνοεῖν τόν τε νοῦν τῶν κανόνων καὶ τὰ διαφόρως ἐπί τε οἰκονομίᾳ καὶ χρειωδῶς ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα. οἵ τε γὰρ θεῖοι κανόνες καὶ οἱ πάλαι τῆς Ἐκκλησίας προστάται ἀδιάφορον εἶχον, ὁσάκις ἂν εὔλογος χρεία καλοίη, τὸ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μετάγειν ἐπίσκοπον, καὶ ταῦτα εἰ περὶ εὐσεβείας ἦν ἡ μετάθεσις ἢ περὶ εἰρήνης ἴσως καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως. τὴν γὰρ μετάβασιν ὁ κανὼν εἴργει, οὐ τὴν μετάθεσιν. ἡ μὲν γὰρ τὸ ἀβούλητον πάντως ἐμφαίνει καὶ ἀπροαίρετον· ἐπὶ γὰρ τῶν ὡσανεὶ ἀψύχων ἡ λέξις προ⟨σ⟩άγεται· ἡ δέ γε μετάβασις ἐπὶ τῶν ἐμψύχων καὶ ὡσανεὶ ἐπιπηδώντων τοῖς θρόνοις δι᾽ ἔπαρσιν ἴσως καὶ σύγχυσιν. ἣν μάλα καὶ ὁ κανὼν εὐλόγως ἐπέχει, ὡς μικρὸν ὕστερον πλατύτερον διαλήψομαι, τὴν δ᾽ εὔλογον μετάθεσιν οὐδαμῶς. καὶ γὰρ πρῶτος ὁ τῶν Ἀποστόλων κορυφαῖος Πέτρος τῆς Ῥωμαίων καθηγήσατο πόλεως, εἶτα καὶ ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν πρῶτος κλήρῳ μετέβαινεν· ἐν αἷς Λίνον καὶ Μᾶρκον χειροτονήσας ἐφ᾽ ἑτέρας πόλεις ἀνέτρεχεν (l. ἀπέτρεχεν ?).

Ἀκολουθοῦν κατόπιν πολυάριθμα ἱστορικὰ παραδείγματα, μετ᾽ αὐτὰ δὲ

παρατίθενται ἐκ νέου τὰ περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ μεταβάσεως καὶ μεταθέσεως 1197 D καὶ αἱ περικοπαὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τῶν Παπῶν Καλλίστου τοῦ Α΄. (ὁ Νικηφόρος τον ὀνομάζει Κελεστῖνον) καὶ Ἀντέρωτος, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος. Ὅτι ὁ Νικηφόρος, καὶ εἰς ὅσα παρέχει περισσότερα ἢ ὁ Σωκράτης, χρησιμοποιεῖ ἑτοίμους πηγάς, εἶναι καὶ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὸν γνωρίζοντα τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του προφανές[1], ἀποδεικνύεται δὲ καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα παραθέτει.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν εἰς τρεῖς κατηγορίας.

α΄) Εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα παρέχει ἤδη ἡ παρὰ Σωκράτει συναγωγὴ καὶ τὰ ὁποῖα ὅλα, χωρὶς ἐξαίρεσιν, παρέχει καὶ ὁ Νικηφόρος.

β΄) Εἰς τὰ σύγχρονα τοῦ Νικηφόρου παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος ἐξ ἰδίων προσέθεσε 1197 BC, τῶν πατριαρχῶν Κωσταντινουπόλεως Νικηφόρου Β΄. τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου (1260-61), Γερμανοῦ Γ΄. τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως καὶ Νήφωνος Α΄. τοῦ ἀπὸ Κυζίκου (1311 - 1314)[2], τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου τοῦ Β΄. (1276-1316)[3] καὶ Γρηγορίου Β΄ τοῦ ἀπὸ Μέμφιδος (1316 - 1320), τῶν πατριαρχῶν Ἀντιοχείας Ἀρσενίου τοῦ ἀπὸ Τριπόλεως, Κυρίλλου Β΄. τοῦ ἀπὸ Τύρου, Διονυσίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Πομπηϊουπόλεως, Διονυσίου Β΄ τοῦ ἀπὸ Μοψουεστίας καὶ Σωφρονίου Β΄. τοῦ ἀπὸ Τύρου[4] καὶ τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων Ἀθανασίου (1313) τοῦ ἀπὸ Καισαρείας καὶ Γαβριὴλ τοῦ ἀπὸ Καισαρείας.

γ΄) Εἰς τὰ μέχρι τῆς φραγκικῆς ἁλώσεως παραδείγματα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκομεν, πλὴν δύο[5], ὅλα καὶ εἰς τὸν Ἀνώνυμον τοῦ Löwenklau. Ἐπειδὴ δ᾽ ἀποκλείεται ὁ Ἀνώνυμος νὰ εἶχεν ὡς πρότυπον τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Καλλίστου

[1] Τὴν ἔλλειψιν αὐτοτελείας τοῦ Νικηφόρου ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἀναφέρει διόλου τὴν ἐπὶ πατριάρχου Μανουὴλ τοῦ Β΄. συνοδικὴν ἀπόφασιν.

[2] Ἡ μνεία τοῦ πατριάρχου τούτου καὶ τῶν ἄλλων χρησιμεύει εἰς χρονολόγησιν τοῦ ἔργου τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Νήφων προφανῶς δὲν εἶναι πλέον πατριάρχης, ὅταν ὁ Νικηφόρος ἔγραφε τὸ κεφάλαιον τοῦτο.

[3] Ἴδε περὶ τούτου Χρυσ. Παπαδόπουλλον, ἐν Ἐπετ. Βυζ. Σπουδῶν 6 (1929) 1-13.

[4] Εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλλου, ἐν Πανταίνῳ 19 (1926) 145-8 χρονολογοῦνται ὅλοι οἱ πατριάρχαι οὗτοι περὶ τὸ 1300. Εἰς τὸν παρὰ C. Karelevskij ἐν Dictionnaire d'histoire et de géographie écclésiastiques III 698 κατάλογον τοποθετεῖται ὁ Ἀρσένιος 1283/4-1285/90 (οὕτω περίπου καὶ R. Janin, αὐτόθι IV 750), Κύριλλος ὁ Β΄. 1285/90 - 1308?, Διονύσιος ὁ Α΄. 1309? - 1316?. Τῶν λοιπῶν εἶναι ἄγνωστοι αἱ χρονολογίαι· καὶ τὰ ὀνόματά των ἄλλως τε γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν Νικηφόρον καὶ μόνον. Πάντως ὁ διάδοχος τοῦ Σωφρονίου Ἰγνάτιος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον πρὸ τοῦ 1344.

[5] Τοῦ Ρωσίας Θεοφυλάκτου τοῦ ἀπὸ Σεβαστείας 1196 C καὶ τοῦ Κωσταντινουπόλεως Δοσιθέου τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων 1198 A. Καὶ περὶ μὲν τοῦ δευτέρου γίνεται μακρὸς λόγος κατωτέρω· τὸ πρῶτον (τον ἀγνοεῖ ὁ Lequien) ὅμως μου φαίνεται ὕποπτον, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ ὑπολανθάνῃ σύγχυσις πρὸς τὸν Σεβαστείας Θεόδωρον, τοῦ ὁποίου τὸ ἱστορικὸν ἔργον ἐπικαλεῖται ὁ Ἀνώνυμος 905 D περὶ τοῦ Ἀντιοχείας Ἀγαπίου. Ἡ θέσις του τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἀπαριθμήσει καθιστᾷ τὴν ὑποψίαν πιθανήν.

ἀφοῦ καὶ περισσότερα παραδείγματα παρέχει[1] καὶ πληρέστερος εἶναι εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν χρόνων[2] καὶ τῶν πηγῶν[3], ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ Νικηφόρος ἐπεξειργάσθη ἑτοίμην συλλογὴν τῶν παραδειγμάτων προγενεστέραν, τὴν ὁποίαν καὶ πιστῶς ἀκολουθεῖ ὄχι μόνον εἰς τὰς ἱστορικὰς ἀνακριβείας καὶ τὰ σφάλματα[4], ἀλλὰ καὶ ἀντιφάσκων πρὸς τὰς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος παρέχει εἰς τὸ ἔργον του[5]. Ἀπὸ τὴν συναγωγὴν ταύτην ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ ἐκδεδομένη συναγωγὴ τοῦ Ἀνωνύμου[6], ἀλλ᾽ ἡ κοινὴ πηγή, ἐξ ἧς ἤντλησε καὶ ἐκεῖνος καὶ ὁ συντάκτης τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ ὁ Κάλλιστος — τἀποδεικνύουν τὰ κοινὰ σφάλματα — πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι παρέλαβον ὁ Κάλλιστος καὶ ὁ συντάκτης τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ ὅσας μαρτυρίας καὶ χωρία ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως ἀναφέρουν, ἐνῷ ὁ Ἀνώνυμος περιωρίσθη εἰς τὴν ἀπάνθισιν τῶν παραδειγμάτων καὶ μόνον.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἔργου μεγάλης πολυμαθείας, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε

[1] Π. χ. ὁ Νικηφόρος παραλείπει τὸ παράδειγμα Νικολάου τοῦ Δ΄. Μουζάλωνος 908 B, τὴν μνείαν τῆς ἐπιδόσεως τῆς Κυζίκου εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου 905 A, τοῦ Ἀθύρα καὶ Σεργενίτζης 908 C, τοῦ Ἀμασείας Μιχαὴλ 908 C, τὸ ὅτι ὁ Γαγγρῶν Νικηφόρος ἦτο ἡγούμενος Κοσμιδίου 908 C, τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου εἰς τὸν Πατρῶν 905 D κλπ.

[2] Πρβλ. 904 B ∾ 1192 A, 908 D ∾ 1189 C κ. ἄ.

[3] Θεοφάνης, Νικήτα Δαυῒδ βίος Ἰγνατίου Πατριάρχου, Σεβαστείας Θεόδωρος, Λέων Συνάδων κλπ.

[4] Μερικὰ παραδείγματα, ὅπως τοῦ δῆθεν Ἀλεξανδρείας Θωμᾶ, τῆς χρονολογίας τοῦ Κρήτης Βασιλείου κλπ., ἐξετάζονται κατωτέρω.

[5] Ἐν σ. 1193 D λέγει, ὅτι ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος ὁ Μογγὸς ὑπῆρξε πρότερον μητροπολίτης Εὐχαΐτων (ἴδε κατωτ. σ. 210), καὶ παραπέμπει εἰς τὴν κατόπιν διήγησιν τῶν γεγονότων τῆς πατριαρχείας του (XVI 11 - 13 PG 147 σ. 133 κἑξ.), ὅπου ὅμως παρέχονται τὰ ὀρθά. Ἐπίσης ἀκολουθῶν τὸ πρότυπόν του ἀναφέρει μεταξὺ τῶν παραδειγμάτων του καὶ τὸ τοῦ Πρόκλου σ. 1193 C, λησμονήσας, ὅτι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Πρόκλον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κάμῃ τὴν παρέκβασιν περὶ μεταθέσεως. Τοιαύτην διπλῆν μνείαν ἔχομεν καὶ 1196 B, ὅπου λέγεται *καὶ ὁ τῆς Ἀντιόχου δὲ ποιμενάρχης εἰς τὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πρῶτον ὀφφίκιον μετατίθεται*· ἐπειδὴ δὲν γνωρίζω ἄλλο παράδειγμα μεταθέσεως ἐκ τῆς Ἀντιοχείας πλὴν τοῦ Εὐδοξίου (360 - 9), εἰκάζω, ὅτι πρόκειται ὄντως περὶ αὐτοῦ (ἀναφέρεται ἄλλως τε εἰς ἀντίστοιχον θέσιν παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ 908 A), καὶ ὅτι ὁ Νικηφόρος, ὁμιλήσας περὶ αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ 1189 D, ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐνταῦθα τὰ κατ᾽ αὐτόν, παραλείπων ἢ λησμονήσας νὰ προσθέσῃ τὸ ὄνομα, ὅπως καὶ προκειμένου περὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα.

[6] Ὁ Νικηφόρος εἶναι πληρέστερος τοῦ Ἀνωνύμου εἰς μερικὰ σημεῖα (δὲν ἀναφέρω τὰ κακῶς παραδιδόμενα ὀνόματα, ὅσα ὀρθῶς παρέχει ὁ Νικηφόρος, διότι ἐκεῖ πρόκειται ἴσως περὶ φθορᾶς τοῦ κειμένου): Παρέχει 1196 A τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα καὶ τὰ περιστατικὰ τῆς ἐκλογῆς του· δὲν συγχέει 1196 D τοὺς δύο Ἀναστασίους, τὸν Δίκορον καὶ τὸν Ἀρτέμιον, ὅπως ὁ Ἀνώνυμος 904 C· πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν τάσσων 1196 A Ἄνθιμον τὸν Α΄ (535) ἐπὶ Ἰουστίνου (515 - 578) παρὰ ἐπὶ Κωνσταντίου 904 D· παρέχει τὸ ὄνομα τοῦ δῆθεν Ἀλεξανδρείας Θωμᾶ 1196 A κλπ.

συγκεντρωθῇ ἀπὸ διαφόρους κανονικὰς καὶ ἱστορικὰς πηγάς, ἐνίοτε ἀρκετὰ σπανίας[1], πᾶν ὅ,τι δικαίως ἢ ἀδίκως ἠδύνατο νὰ προσαχθῇ σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως. Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη μονογραφία ἀσφαλῶς θ᾿ ἀφωρμήθη ἀπὸ συγκεκριμένον περιστατικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς, εὔκολον εἶναι νὰ καθορίσωμεν τοὺς χρόνους περίπου, καθ᾿ οὓς τὸ ἔργον τοῦτο συνετάχθη.

5. Ὄντως δὲ γνωρίζομεν, ὅτι κατὰ τὸν 12. αἰῶνα ἡ Ἐκκλησία δύο φορὰς συνεταράχθη καὶ σχίσματα εἶδεν ἐξ ἀφορμῆς μεταθέσεως εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωσταντινουπόλεως.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1147, καθαιρεθέντος ἤδη τὴν 26. Φεβρουαρίου τοῦ πατριάρχου Κοσμᾶ Β΄ τοῦ Ἀττικοῦ[2], ἀνεβιβάσθη ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ εἰς τὸν θρόνον ὁ πρώην ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Νικόλαος ὁ Μουζάλων, ὅστις παραιτηθεὶς ἔζη εἰς τὴν μονὴν Κοσμιδίου. Ἡ ἀνάρρησις ὅμως αὕτη προεκάλεσε σχίσμα τῆς πλειονότητος τῶν ἀρχιερέων, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη εἰς τὸ τέλος νὰ παραιτηθῇ ὁ Νικόλαος μετὰ τριετίαν περίπου[3]. Ἐν τούτοις ἡ τότ᾿ ἐγερθεῖσα, ἀμφισβήτησις δὲν ἀνεφέρετο τόσον εἰς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως[4], ἀλλ᾿ εἰς τὸ ὅτι ὁ Νικόλαος, παραιτηθεὶς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, εἶχε παραιτηθῆ ταυτοχρόνως καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης[5].

Διὰ τοῦτο καὶ διότι ἀναφέρονται, ὅπως εἴδαμεν, νεώτερα καὶ τοῦ Μουζάλωνος παραδείγματα ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου καὶ τοῦ Καλλίστου, κλίνω μᾶλλον νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ σύνταξις τοῦ περὶ μεταθέσεως ἔργου συμπίπτει μὲ τὰς ἔριδας, τὰς ὁποίας ἐπροκάλεσεν ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1191 ἀναβίβασις εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωσταντινουπόλεως τοῦ βενετικῆς καταγωγῆς πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου τοῦ Α΄. ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, ἡ ὁποία ἐπροκάλεσε δεινὸν μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων τοῦ θρόνου σχίσμα καὶ ὀχλαγωγίας

---

[1] Π. χ. τὸ ἔργον τοῦ Σεβαστείας Θεοδώρου, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Καλλίστου καὶ τοῦ Ἀντέρωτος, ἡ περὶ τοῦ Τύρου Φωτίου πρᾶξις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἡ πρὸς Κολωνιεῖς ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλείου κλπ.

[2] Τὸ πρακτικὸν τῆς καθαιρέσεώς εὑρίσκεις προχείρως παρὰ Ῥάλλῃ καὶ Ποτλῇ Ε΄. 307-13. Πρβλ. καὶ Νικήτ. Ἀκομινᾶτον σ. 106 Β.

[3] Κίνναμος ΙΙ 18. F. Chalandon, Jean II Commène et Manuel Commène (Paris 1912) 636 κἑξ. Ὁ cod. Vatic. Palat. gr. 383 τοῦ 13. αἰῶνος διασῴζει (φ. 39-59) ποίημα τοῦ πατριάρχου τούτου ἐξ 892 ἰάμβων, ἀναφερόμενον πιθανῶς εἰς τὰ γεγονότα ταῦτα τῆς πατριαρχείας του, τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῇ κάποτε.

[4] Διὰ τοῦτο ἀναφέρει τὸ παράδειγμα ὁ Ἀνώνυμος 908 Β.

[5] Ἴδε περὶ τοῦ ζητήματος τὸν λόγον τοῦ Μεθώνης Νικολάου, Περὶ τῆς ἐπὶ τῇ καταστάσει τοῦ πατριάρχου ἀντιλογίας καὶ περὶ ἱεραρχίας, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλλος, Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη Α΄. (Λιψία 1866) 266 κἑξ. Ἐκεῖ σ. 284 γίνεται μνεία καὶ τῆς ἐπιστολῆς τῶν ἐν Ἐφέσῳ πατέρων πρὸς τὴν σύνοδον Παμφυλίας περὶ τοῦ μητροπολίτου Εὐσταθίου, περὶ ἧς ἴδε τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ζωναρᾶ καὶ τοῦ Βαλσαμῶνος (Ῥάλλη-Ποτλῆ Β΄. 206 κἑξ.).

καὶ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Δοσιθέου, ὡδήγησε δὲ εἰς τὴν ταχεῖαν αὐτοῦ παραίτησιν[1]. Ἡ μετάθεσις αὕτη εἶναι τὸ τελευταῖον χρονολογικῶς παράδειγμα παρὰ Νικηφόρῳ[2], ἐνῷ ὁ Ἀνώνυμος παραλείπει μὲν τοῦτο, ἀναφέρει ὅμως μόνον προγενέστερα τούτου παραδείγματα· ἐξ οὗ συμπεραίνω, ὅτι ἡ ἐκδοθεῖσα συναγωγὴ ἔχει ἀπανθισθῆ[3] ἐκ τοῦ περὶ μεταθέσεως ἔργου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους περίπου, ἴσως καὶ χάριν τῶν τότε συζητήσεων[4], ὅτε ἡ μετάθεσις τοῦ Δοσιθέου δὲν ἦτο ἀκόμη θεμιτὸν ν᾿ ἀναφερθῇ ὡς προηγούμενον, καθὼς ὕστερον ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, ἀφοῦ δὰ περὶ αὐτὴν ἐστρέφετο ἡ ἔρις.

Ὅτι δὲ τότε τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως εἶχεν ἐξετασθῇ διεξοδικῶς καὶ μὲ πνεῦμα εὐνοϊκὸν πρὸς τὴν κανονικότητ᾿ αὐτῆς, ἀποδεικνύει ἡ παρ᾿ Ἀκομινάτῳ διήγησις. Ὁ ἠθικῶς ἀξιολύπητος, ἀλλὰ τετραπέρατος Ἰσαάκιος, προβλέπων τὰς ἀντιρρήσεις τῶν κληρικῶν ἐναντίον τῆς μεταθέσεως, προσφάτους ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μουζάλωνος[5], ἐκάλεσε τὸν διαπρεπῆ νομομαθῆ τῆς ἐποχῆς Θεόδωρον τὸν Βαλσαμῶνα, πατριάρχην τῆς Ἀντιοχείας, καί του ἀνέθεσε νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημ᾿ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἀφοῦ ἀφῆκε νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ἐπιθυμία του εἶναι ν᾿ ἀναβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωσταντινουπόλεως, ἂν ἡ μετάθεσις δὲν ἦτο ἀντικανονική. Ὁ Βαλσαμών, κολακευθεὶς εἰς τὴν φιλοδοξίαν του ἀπὸ τὴν πρότασιν αὐτὴν τοῦ βασιλέως,

---

[1] Ἡ κυριωτέρα πηγὴ περὶ τούτου εἶναι Νικήτας ὁ Ἀκομινᾶτος σ. 529 κἑξ. Εἰς τὰ Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας Β΄. (Πετρούπολις 1894) 362-71 ἐδημοσίευσεν ὁ Α. Παπαδόπουλλος Κεραμεὺς ἐκ τοῦ πατμιακοῦ κώδικος 366 τρία ἐπίσημα ἔγγραφα, σχετικὰ πρὸς τὴν παραίτησιν τοῦ Δοσιθέου καὶ τὴν κατάπαυσιν τοῦ σχίσματος. Πρβλ. καὶ Χρυσ. Παπαδοπούλλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων (Ἱεροσόλυμα-Ἀλεξάνδρεια 1910) 405 κἑξ.

[2] Σ. 1197 Α. Εὐθὺς κατόπιν μεταβαίνει ὁ Νικηφόρος εἰς τὰ σύγχρονα παραδείγματα.

[3] Ὅτι περὶ ἀπανθίσματος πρόκειται, ἀποδεικνύει καὶ τὸ ὅτι ἐν ἀρχῇ τὰ παραδείγματα παρέχονται διεξοδικώτερον καὶ μὲ ἀκρίβειαν μεγαλυτέραν, ἐνῷ κατόπιν αἱ πληροφορίαι γίνονται ἰσχνότεραι καὶ ξηρότεραι — φαινόμενον σύνηθες εἰς τοὺς ἀπανθιστὰς (excerptores). Ὅτι δὲ περιείχοντο εἰς τὸ πρότυπον τοῦ Ἀνωνύμου καὶ νομικαὶ παρατηρήσεις, ὄχι μόνον ἱστορικὰ παραδείγματα, ἀποδεικνύει ἡ φράσις *ὅτι ἡ μετάβασις κεκώλυται, οὐ μὴν ἡ μετάθεσις*, ἀτόπως σήμερον καὶ ἀκαίρως ἐπιφερομένη μετὰ τὴν μνείαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κελεστίνου — σημεῖον ὅτι πρόκειται περὶ ὑπολείμματος.

[4] Πρβλ. τὰς πολυαρίθμους συναγωγάς, ὅσαι ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐξαρτήσει συνετάχθησαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου.

[5] Ὁ κατάλογος τῶν πατριαρχῶν ὑπὸ Νικηφόρου Καλλίστου ἀναφέρει (Migne, PG 147, 464 C), ὅτι ὁ Δοσίθεος δὶς ἐπατριάρχευσε, κατὰ πρῶτον ὀλίγας μόνον ἡμέρας πρὸ τοῦ Λεοντίου. Τὸ πρᾶγμα, ἐπιβεβαιούμενον καὶ ἀπὸ τὰ λεγόμενα τοῦ Ν. Ἀκομινάτου σ. 532 κἑξ., ἀμφισβητεῖται ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Banduri (αὐτόθι σ. 508). Προφανῶς ἡ γνωμοδότησις τοῦ Βαλσαμῶνος ἐγένετο πρὸ τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ Δοσιθέου. Πρβλ. περὶ τοῦ ζητήματος τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ Δοσιθέου Α. Μηλιαράκη, Μολυβδόβουλλον Δοσιθέου Πατριάρχου (Διεθνὴς Ἐφημερὶς Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας 2 [1899] 213-218).

ἔβαλε τὰ δυνατά του ν' ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ νομικῶς καὶ ἱστορικῶς ἡ μετάθεσις δὲν εἶναι ἀθέμιτος, κατώρθωσε δὲ νὰ πείσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς, ὥστ' ἐγγράφως νὰ βεβαιώσουν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὅτι ἡ μετάθεσις δὲν προσκρούει εἰς τοὺς κανόνας. Κατέχων τοῦτο τὸ κείμενον ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο ὄχι μόνον εἰς τὴν μετάθεσιν τοῦ Δοσιθέου νὰ προβῇ, μετὰ πομπῆς μάλιστα μεγαλοπρεποῦς ἐνθρονισθέντος, ὡς διὰ νὰ εἰρωνευθῇ τοὺς φενακισθέντας ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ καὶ κατόπιν εἰς τὴν σύνοδον, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Δοσίθεος εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων, ἰσχυρίζετο, ὅτι ὄχι διὰ τὸ ἀκανόνιστον τῆς μεταθέσεως, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἄρσιν τῶν σκανδάλων καὶ γαλήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας συγκατανεύει εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Δοσιθέου.

Εἶναι λοιπὸν παράτολμον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ κοινὴ πηγὴ τοῦ Ἀνωνύμου, τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ τοῦ Καλλίστου εἶναι σύγχρονον πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ 1191 κείμενον, προερχόμενον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τὴν γραφίδα τοῦ σοφωτάτου νομομαθοῦς τοῦ Βυζαντίου, Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶνος, τῆς πολυμαθείας τοῦ ὁποίου διασῴζει ἀκόμη σημαντικώτατα λείψανα; Τὸ ὅτι εἰς τὰ ὑπομνήματα εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ὅπου ὁ Βαλσαμὼν πραγματεύεται τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως[1], δὲν ἀναφέρονται ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως τόσαι μαρτυρίαι καὶ τόσα παραδείγματα, δὲν δύναται νὰ προσαχθῇ ἐναντίον τῆς ὑποθέσεώς μου· διότι τὰ ὑπομνήματα ταῦτα εἶναι προγενέστερα τοῦ 1191, ἀφοῦ ἐγράφησαν, ὅπως δεικνύει ὁ τίτλος, προτοῦ νὰ χειροτονηθῇ ὁ Βαλσαμὼν πατριάρχης Ἀντιοχείας. Ὁπωσδήποτε δὲν ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία, ὅτι τὸ περὶ μεταθέσεως τοῦτο ἔργον[2] πρέπει ν' ἀναχθῇ εἰς τὸ τέλος τοῦ 12. αἰῶνος καὶ νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Δοσιθέου.

VI

1. Ὑπὲρ τῆς κανονικότητος τῆς μεταθέσεως προσάγει ὁ Συνοδικὸς τόμος ἀφ' ἑνὸς μὲν μαρτυρίας συνόδων καὶ πατέρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἱστορικὰ προηγούμενα. Ἀλλ' αἱ μαρτυρίαι αὗται, εἴτε παρελήφθησαν ἀβασανίστως, εἴτε καὶ ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τοῦ περιεχομένου των παρετέθησαν, διὰ νὰ καταπλήξουν καὶ παραπλανήσουν (τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πιθανώτερον), δὲν διαλαμβάνουν ὅ,τι ἀφήνουν οἱ συνοδικοὶ νὰ πιστευθῇ. Διὰ τοῦτο καὶ παρατίθενται κατὰ τρόπον ἀόριστον χωρὶς ἀκριβεῖς παραπομπάς, σκοπίμως φυσικά. Διότι ὁ μὲν 21. κανὼν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (341) ἐπαναλαμβάνει τὸν 15.

[1] Ῥάλλη-Ποτλῆ Β'. 19 κεξ.

[2] Ὅτι ἡ γνωμοδότησις εἶχε δοθῆ ἐγγράφως εἰς *τόμον συνοδικόν*, μαρτυρεῖ ῥητῶς ὁ Ἀκομινᾶτος σ. 532 καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου σ. 363, 24 κέξ. Ἐξ αὐτῶν ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι ἡ μετάθεσις ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς συνόδου ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων προηγουμένων *(ἀκολούθως προηγησαμέναις λοιπαῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαφόροις πράξεσι)*, τὰ ὁποῖα προδήλως περιείχοντο εἰς τὸν σχετικὸν *τόμον*.

κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ, δι' οὗ ἀπαγορεύεται ῥητῶς ὡς ἀντικανονικὴ ἡ μετάθεσις[1], ὁ δὲ 5. τῆς ἐν Χαλκηδόνι (451) ἐπικυροῖ τοὺς μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου ἰσχύοντας. Οὔτε πάλιν ἡ μεταξὺ τοῦ Τύρου Φωτίου καὶ τοῦ Βηρυτοῦ Εὐσταθίου ἔρις, τὴν ὁποίαν ἐξήτασεν εἰς ἀνεπίσημόν τινα συνεδρίαν ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος[2], ἀναφέρεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων, ὅπως θέλει νὰ πιστεύσωμεν ὁ συντάξας τὸν Συνοδικὸν τόμον[3]. Πρόκειται εἰς τὴν πραγματικότητα περὶ τοῦ ἑξῆς:

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Β' εἶχε κατορθώσει ὁ Βηρυτοῦ Εὐστάθιος ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ Βηρυτὸς διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατολίου ὡς μητρόπολις, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ὑπαχθοῦν, ἀποσπώμεναι ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Τύρου, αἱ ἐπισκοπαὶ Βύβλου, Βότρυος, Τριπόλεως, Ὀρθωσιάδος καὶ Ἀνταράδου. Ὁ Τύρου Φώτιος ἠρνήθη κατ' ἀρχὰς ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀπόφασιν, προέβη μάλιστα καὶ εἰς χειροτονίαν τριῶν ἐπισκόπων. Ἀλλ' ὁ Ἀνατόλιος ἐξαπέλυσε κατ' αὐτοῦ ἀφορισμόν, ἠκύρωσε τὴν χειροτονίαν τῶν δύο ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους καὶ ὑπεβίβασε (πρᾶγμα πρωτάκουστον) εἰς τὴν τάξιν τῶν πρεσβυτέρων, ἐξηνάγκασε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸν Φώτιον νὰ ὑπογράψῃ καὶ αὐτὸς (σημειώσας ὅμως ὅτι ἐξαναγκαζόμενος ὑπογράφει) τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπογράψει καὶ ὁ Ἀντιοχείας Μάξιμος ὁ Α', ὅστις, ὅπως τοὐλάχιστον κατόπιν ἰσχυρίσθη, δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὰς σχετικὰς συζητήσεις, ὑπέγραψε δὲ καλῇ τῇ πίστει κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀνατολίου. Μετά τινα ὅμως ἔτη ἐπωφελούμενος ὁ Φώτιος τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ὑπέβαλεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μαρκιανὸν δέησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκθέτων τὰ γεγονότα ζητεῖ νὰ του ἀποδοθῇ τὸ δίκαιον. Ὁ βασιλεὺς παρέπεμψε τὴν δέησιν εἰς τὴν συνεδριάζουσαν σύνοδον, ἡ ὁποία καὶ ἐπελήφθη πράγματι τῆς ὑποθέσεως, εἰς τὴν συνεδρίαν της τῆς 20. Ὀκτωβρίου 451, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Εὐσταθίου, ὅτι ἔπρεπε νὰ τελειώσουν πρῶτα τὰς δογματικὰς συζητήσεις. Ὁ Φώτιος ἐν τέλει ἐδικαιώθη, ἐνεκρίθη δὲ καὶ πρότασις τοῦ Σεβαστοπόλεως Κεκροπίου, καθ' ἣν οὐδεμία πολιτικῆς ἐξουσίας διάταξις σχετικὴ μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα δύναται ν' ἀναιρέσῃ τῶν κανόνων τὰς διατάξεις[4].

Ἐλάχιστα καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς κανονικῆς του ἀπόψεως θίγει τὸ ζήτημα ὁ Βασίλειος εἰς τὴν 227. ἐπιστολήν του[5] πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς

[1] Θὰ ἠδύναντο μόνον ν' ἀναφέρουν τὴν 14 (13). κανόνα τῶν Ἀποστόλων, τὸν ὁποῖον ἐπικαλεῖται καὶ ὁ Σωκράτης VII 36.

[2] Mansi VII 85 κεξ.

[3] § 8. Τὸ ἄρθρον τὸ σχετικὸν δὲν εἶναι *ἐπιτελεύτιον*, ἀλλὰ παρεμβάλλεται ἀμέσως μετὰ τὴν 4. πρᾶξιν· ἀλλ' εἰς τὰς συλλογὰς κανόνων, τὰς ὁποίας συνήθως ἐχρησιμοποίουν οἱ Βυζαντινοί, φέρεται τὸ πρακτικὸν τοῦτο μετὰ τοὺς κανόνας, εἰς τὸ τέλος.

[4] Ἰδὲ καὶ Hefele, Conciliengeschichte 2 (Freiburg 1856) 444 κέξ.

[5] Τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, ὡς σχετιζομένης κάπως πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως, ὑπάρχει ἀντίγραφον εἰς τὸν Βαροκκινὸν κώδικα φ. 264v. Τοὐλάχιστον δὲν κατώρθωσα

Κολωνίας, οἱ ὁποῖοι, ἀγανακτισμένοι διὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ ἀρχιερέως των Εὐφρονίου εἰς τὴν Νικόπολιν, ἠπείλουν νὰ καταφύγουν ἀκόμη καὶ εἰς τὰ δικαστήρια· ὁ Βασίλειος προσπαθεῖ νὰ τους καθησυχάσῃ, διαβεβαιώνων ὅτι τὴν μετάθεσιν ὑπηγόρευσαν σοβαραὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγκαι.

2. Περὶ τῆς μικρᾶς πραγματείας τοῦ Φωτίου § 12, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκέντρωσεν ὁ πατριάρχης παραδείγματ' ἀνωμάλων περιπτώσεων πειθαρχίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ οἰκονομίας, εἶπον ἤδη, ὅτι οὐδαμοῦ γίνεται λόγος περὶ μεταθέσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Κελεστίνου τοῦ Α'. (422 - 432) § 11 πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, τὸν Ἀντιοχείας Ἰωάννην καὶ τὸν Θεσσαλονίκης Ροῦφον, τὴν ὁποίαν ἐπικαλεῖται ἤδη ὁ Σωκράτης [1] καὶ μετ' αὐτὸν πάντες οἱ περὶ μεταθέσεως γράψαντες, ἀμφίβολον εἶναι, ἂν ὑπῆρξέ ποτε. Διότι ἡ μὲν φερομένη πρὸς τοὺς εἰρημένους ἱεράρχας τῆς Ἀνατολῆς ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ 12. ἐπιστολὴ τοῦ Κελεστίνου [2] οὐδὲν περὶ τούτου διαλαμβάνει, ἄλλην δ' ἐπιστολὴν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πρόκλου ἀδύνατον ἦτο νὰ εἶχε γράψει ὁ Κελεστῖνος, ἀφοῦ ἀπέθανε τὸ 432, μόλις ἔμαθε τὴν ἀνάρρησιν τοῦ προκατόχου τοῦ Πρόκλου Μαξιμιανοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωσταντινουπόλεως, δύο καὶ πλέον ἔτη πρὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Πρόκλου, εἶχε δ' ἐξ ἄλλου πρὸ πολλοῦ ἀφορίσει τὸν Ἀντιοχείας Ἰωάννην. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Tillemont, ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κελεστίνου ἐγράφησαν τὸ 431 μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Νεστορίου, ὅτε εἶχε καὶ πάλιν τεθῆ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Πρόκλου, εἶναι ἀπίθανος, διότι δὲν βλέπει κανεὶς τὸν λόγον, διατὶ ὁ Κελεστῖνος νὰ μὴ ἀπευθυνθῇ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Κωσταντινουπόλεως [3].

Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι, ὅτι ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος παραθέτει εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ μεταθέσεων κεφαλαίου του σ. 1197 D - 1200 B αὐτολεξεὶ περικοπὴν ἀπὸ τὰ decreta [1] τοῦ Κελεστίνου, πρόκειται ὅμως κατ' ἀλήθειαν περὶ τῆς ψευδεπιγράφου 2. ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Καλλίστου τοῦ Α'. (218 - 223) ad omnes Galliarum episcopos, τὴν ὁποίαν εὑρίσκεις λατινιστὶ παρὰ Migne [2]. Ἡ σύγχυσις πρὸς τὸν Κελεστῖνον, ὀφειλομένη ἴσως εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Νικηφόρου, προεκλήθη καὶ ἐκ τοῦ ὅτι φέρεται καὶ τούτου ἐπιστολὴ (ἀρ. 21) ad episcopos Galliarum. Πλαστὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἕλληνος Πάπα *Ἀντέρωτος* (235 - 236), τὸν ὁποῖον ὁ Νικηφόρος ἢ ἡ πηγή του ὀνομάζουν *Αὐτέριον*, δηλαδὴ *Ἀντέριον*, κακῶς ἀποδίδοντες τὸ λατινικὸν Anterus [3]. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην παρέχουν μόνον λατινιστὶ ὁ Mansi [4] καὶ ὁ Migne [5]. Ἑλληνικὸν κείμενον ταύτης, ὅπως καὶ τῆς τοῦ Καλλίστου, δὲν κατώρθωσα, παρ' ὅλας μου τὰς ἀναζητήσεις, νὰ εὕρω. Ἐντεῦθεν καὶ δὲν δύναμαι νὰ εἴπω ἀκριβῶς, πόθεν ὁ Νικηφόρος παρέλαβε τὰ δύο ταῦτα χωρία· ἀσφαλῶς ὅμως ἐκ κανονικοῦ τινος συγγράμματος, ὅπου διὰ μακρῶν ἐξητάζετο τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων. Ὁπωσδήποτ' ἀξίζει, νομίζω, νὰ παρατεθῇ πλῆρες τὸ κείμενον [6]:

Ὃ δὴ καὶ Κελεστῖνος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐν τοῖς παρ' αὐτῷ καλουμένοις σεκρέτοις (l. δεκρέτοις) ἐν κεφαλαίῳ δευτέρῳ παραδεικνὺς τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι: Εἴπερ ἐπίσκοπος ὠφελείας χάριν μετατεθείη, μὴ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιείτω, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν ἀναγκαζόντων καὶ τῇ αὐθεντίᾳ τῆς ἱερᾶς τῆσδε καθέδρας τὴν πρᾶξιν τελείτω, μὴ κενοδοξίας χάριν, ἀλλ' ὠφελείας ἕνεκεν ἢ ἀνάγκης. Τὰ ἴσα δὲ καὶ Αὐτέριος ὁ συνεπίσκοπος τούτῳ διαγορεύει οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιών: Τὴν μετάθεσιν τῶν ἐπισκόπων γινώσκετε κοινῆς ὠφελείας

νὰ εὕρω μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Βασιλείου ἄλλο σύγγραμμα, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐξετάζεται τὸ ζήτημα τοῦτο. Ὅτι τὸ κείμενον § 8 ἀναφέρει *κανονικὰ* τοῦ Βασιλείου *κεφάλαια, ἐν οἷς αὐτὸς εὖ διατίθεται ἐκκλησιῶν ἐπισκοπικὰ μετατιθέμενος ὅρια*, εἶναι, νομίζω, μεγαλόστομος καὶ σκοπίμως σκοτεινὴ περίφρασις, προωρισμένη νὰ κάμῃ ἐντύπωσιν εἰς τοὺς πολλούς, οἱ ὁποῖοι οὔτε θὰ ἤθελαν οὔτε θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐξακριβώσουν τὴν παραπομπήν. Εἰς τὰς πρὸς τὸν Ἰκονίου Ἀμφιλόχιον τρεῖς κανονικὰς ἐπιστολὰς (ἀρ. 188, 199 καὶ 217) δὲν γίνεται λόγος περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων.

[1] VII 40 σ. 829. Ὁ Συνοδικὸς τόμος παραπέμπει, πλὴν τοῦ Σωκράτους, καὶ εἰς τὸν Σωζομενόν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ μόνον παραπέμπει ὁ Ἀνώνυμος 908 A. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Σωζομενοῦ δὲν φθάνει μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πρόκλου. Ὁ Ἀνώνυμος ἐπίσης ἀποδίδει εἰς τὸν Κελεστῖνον πλημμελῶς τὴν μεταξὺ *μεταβάσεως* καὶ *μεταθέσεως* ὑστερογενῆ καὶ σοφιστικὴν διάκρισιν, περὶ ἧς ἴδε σ. 198 κέξ.

[2] Migne, Patr. Latina 50 σ. 465 κέξ.

[3] Περὶ τούτου ἴδε τὰς σημειώσεις τῶν *παλαιῶν* ἐκδοτῶν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κελεστίνου παρὰ Migne σ. 562 κέξ.

[1] Ὁ Νικηφόρος τα ὀνομάζει *σέκρετα*, ἀντὶ *δέκρετα*. Τὸ σφάλμα δὲν ὀφείλεται κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς.

[2] PG 10, 125 κέξ. Ἡ παρὰ Νικηφόρῳ περικοπὴ ἀναγινώσκεται σ. 128 A. Ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν παρατηρῶ, ὅτι τὸ λατινικὸν κείμενον ἔχει invitantibus ἀντὶ *ἀναγκαζόντων*, παραλείπει δὲ τὰς λέξεις ἢ *ἀνάγκης*.

[3] Τὸ ὀρθὸν παρέχουν ὁ Εὐσέβιος, Ἐκκλ.Ἱσ. 6,29 καὶ ἡ ἀνευρεθεῖσα ἐπιτυμβία πλάξ.

[4] I 763 - 8.

[6] PG. 10, 169 A.

[6] Παραλλαγὰς τῶν δύο κειμένων σημειώνω τὰς ἑξῆς: Τὸ λατινικὸν κείμενον παραλείπει, διὰ λόγους σχετιζομένους προφανῶς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τῶν Παπῶν, τὰς λέξεις *εἶτ' ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν*, ἐνῷ τὴν μετάβασιν τοῦ Πέτρου εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀναφέρει ὁ Κάλλιστος μεταξὺ τῶν πρώτων παραδειγμάτων τῆς μεταθέσεως σ. 1180C. Ἐπίσης ἀντὶ τῶν λέξεων *τῇ τῶν Ἀποστόλων συμβουλῇ* παρέχει τὸ λατινικὸν κείμενον populorum consilio· τὸ ὀρθὸν εἶναι φυσικὰ *Ἀποστόλων*, διότι εἶναι προφανὴς ἡ προσπάθεια τοῦ πλαστογράφου νὰ προσδώσῃ ἀποστολικότητα εἰς τὸ ἔθιμον τῆς μεταθέσεως· χάριν τούτου ἐπινοεῖ καὶ τἀνύπαρκτα παραδείγματα τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Φήλικος. Τοὐναντίον τὸ λατινικὸν κείμενον μας βοηθεῖ νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ τὸ *μετατίθεται* τὰς ἐκπεσούσας λέξεις *οὐδὲ μετατίθεται* (nec transfertur) καὶ νὰ διαγράψωμεν τὸ *ἢ* μετὰ τὸ *δυναστείᾳ*, νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ τὸ *ἐξωσθεὶς* τὰς λέξεις ἢ *ἐξαναγκασθεὶς* (aut necessitate coactus) καὶ ἀντὶ τοῦ *παρ' ἑτέρων* νὰ γράψωμεν *παρ' ἑτέρων μετενθρονισθεὶς* (ab aliis translatus et inthronizatus est).

ἕνεκεν ἢ ἐξ ἀνάγκης ἐξεῖναι γίνεσθαι, οὐ μὴν ἐπιθυμίᾳ τοῦ τυχόντος ἢ καὶ δυναστείᾳ. Πέτρος γὰρ ὁ ἱερὸς ἡμῶν διδάσκαλος καὶ ἔξαρχος τῶν Ἀποστόλων ἐξ Ἀντιοχείας ὠφελείας χάριν μετετέθη εἰς Ῥώμην, εἶτ᾽ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἐκεῖσε μᾶλλον ὠφελῆσαι δυνάμενος. Εὐσέβιος δὲ ἔκ τινος μικρᾶς πόλεως τῇ ἀποστολικῇ αὐθεντίᾳ μετετέθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁμοίως καὶ Φῆλιξ ἐκ τῆς πόλεως, καθ᾽ ἣν ἐτάχθη τῇ ἐκλογῇ τῶν πολιτῶν, διά τε τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν ἀγαθὸν βίον, ὃν εἶχε, τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν λοιπῶν ἱερέων καὶ τῇ τῶν Ἀποστόλων συμβουλῇ μετετέθη εἰς Ἔφεσον. Οὐδὲ γὰρ μεταβαίνει ἐκ πόλεως εἰς πόλιν ὁ μὴ τῇ οἰκείᾳ ἐπιθυμίᾳ ἢ κενοδοξίᾳ τοῦτο ποιῶν, ἀλλ᾽ ὠφελείᾳ τινὶ ἢ ἀνάγκῃ διὰ τῆς τῶν ἑτέρων προτροπῆς καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἰσχυροτέρων μετατίθεται, ⟨οὐδὲ μετατίθεται⟩ ἐξ ἐλάττονος πόλεως πρὸς μείζονα ὁ τοῦτο μὴ κενοδοξίᾳ μήτε μὴν οἰκείῳ θελήματι ποιῶν, ἀλλ᾽ ἢ δυναστείᾳ [ἢ] τῆς οἰκείας καθέδρας ἐξωσθεὶς ἢ ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τοῦ τόπου ἢ τοῦ λαοῦ, οὐχ ὑπερηφάνως, ἀλλὰ ταπεινοτέρως παρ᾽ ἑτέρων ⟨μετενθρονισθείς⟩.

3. Ἀλλὰ καὶ τὰ παραδείγματα δὲν εἶναι ὅλα ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητα. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων παραδειγμάτων τοῦ Σωκράτους, τοῦ Ἀνωνύμου, τοῦ Νικηφόρου συναντῶμεν ἐνταῦθα 10 μόνον παραδείγματα πατριαρχῶν καὶ ἕνα παράδειγμα μητροπολίτου, ἀναφερόμενα κατὰ προτίμησιν εἰς τὰ γνωστότερα καὶ παλαιότερα πρόσωπα [1]. Καὶ τὰ ἕνδεκα παρατίθενται διὰ μακροτέρων ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἀνάγονται δέ, ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ κοιναὶ παρεξηγήσεις, εἰς κοινὴν πηγήν. Ὅτι ὅμως δὲν ἤντλησεν ὁ συντάξας ἐκ τῆς γνωστῆς εἰς ἡμᾶς τοὐλάχιστον διασκευῆς τοῦ Ἀνωνύμου — ἡ συναγωγὴ τοῦ Νικηφόρου δὲν εἶχεν ἀκόμη συγγραφῇ —, ἀποδεικνύουν ὄχι μόνον αἱ μαρτυρίαι, τὰς ὁποίας, πλὴν τῆς τοῦ Κελεστίνου, ἀγνοεῖ ὁ Ἀνώνυμος, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι § 11 ἀναφέρεται ὀρθῶς παρὰ τὸν Σωζομενὸν καὶ ὁ Σωκράτης, ὡς πηγὴ τῶν περὶ τοῦ Κελεστίνου, καὶ ὅτι ἐν § 9 παρέχεται ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος ἦτο μητροπολίτης Παμφυλίας, εἴδησις ψευδὴς μὲν καθ᾽ ἑαυτήν [2], ἀποδεικνύουσα ὅμως, ὅτι ὁ συντάξας εἶχεν ὑπ᾽ ὄψει του πλουσιωτέραν διασκευήν, ἀναφέρουσαν καὶ τὴν πατρίδα τοῦ Εὐσταθίου τὴν Παμφυλίαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ σύγχυσις [3].

---

[1] Ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλεξανδρείας Πέτρου τοῦ Μογγοῦ ἦτο ἀκατάλληλον, ἀφοῦ ἐπρόκειτο περὶ Μονοφυσίτου καὶ διώκτου τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, δὲν ἐπρόσεξε κανείς, οὔτε κἂν ὁ συγγραφεὺς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Νικηφόρος Κάλλιστος· οὔτε ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ το προσέξουν οἱ ἀναγνῶσται, καὶ Ἀρσενιᾶται ἂν ἦσαν.

[2] Πλημμελὴς ἐπίσης εἶναι ἡ χρονολόγησις τοῦ Πέτρου τοῦ Μογγοῦ εἰς τὸ 13. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου· πόθεν αὕτη προέκυψε, δεικνύει ὁ Ἀνώνυμος 904 C, ὅστις τοποθετεῖ τὴν χειροτονίαν τοῦ Πρόκλου εἰς τὸν θρόνον Κυζίκου *ἐν τῷ ιγ´ ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ... ἐπὶ Σισιννίου πατριάρχου*, ἐσφαλμένως καὶ πάλιν, διότι ὁ Σισίννιος ἐπατριάρχευσε τὸ 426 - 427, δηλαδὴ τὸ 18. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου.

[3] Δὲν ἀποκλείεται ὅμως (ἴσως μάλιστα νὰ εἶναι καὶ πιθανώτερον), ὅτι συνέχυσεν ὁ συντάκτης τοῦ Συνοδικοῦ τόμου τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἐν Παμφυλίᾳ μητροπολίτην, περὶ τοῦ ὁποίου διεσώθη εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου (Mansi, IV, 1475 - 78) καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ συνήθη κανονικὰ τῶν Βυζαντινῶν βιβλία, (Πρβλ. Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα Β´. 226 κἑξ.), ἐπιστολὴ τῆς συνόδου πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ σύνοδον, συνιστῶσα νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν παραιτηθέντα γέροντα μητροπολίτην ἡ διατήρησις τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος.

Ὡς πρὸς τὰ παραδείγματα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τοῦ Ἀντιοχείας Εὐσταθίου τοῦ Α´. § 17 (322 - 330), τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου τοῦ Α´. § 9 (360-381) καὶ τῶν πατριαρχῶν Κωσταντινουπόλεως Πρόκλου § 11 (434-446), Γερμανοῦ τοῦ Α´. § 10 (715 - 729) καὶ Στεφάνου τοῦ Β´. § 13 (925 - 928) [1], δὲν θὰ εἴχαμεν τίποτε νὰ προσθέσωμεν· εἰς τὸ ὑποσελίδιον ὑπόμνημα παρέθεσα μερικὰ χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμμέσως, κατὰ συμπερασμόν, προέρχονται αἱ εἰδήσεις, ἰσχναὶ ἄλλως τε καθ᾽ ἑαυτάς, τοῦ Συνοδικοῦ τόμου.

Τὰ κατὰ τὸν Κρήτης Βασίλειον τὸν Β´, ὅστις εἶχε μετατεθῇ εἰς Θεσσαλονίκην, γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Ἀνωνύμου, ὅτι ἔχουν ληφθῇ ἀπὸ τὸν βίον τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου τὸν συνταχθέντα ὑπὸ Νικήτα Δαβίδ. Ἀλλ᾽ ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Νικήταν [2] γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ μετάθεσις αὕτη δὲν ἔγινεν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὅπως ὁμοφώνως ἐπαναλαμβάνουν καὶ ὁ Ἀνώνυμος καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος καὶ ὁ Νικηφόρος· διότι ἤδη ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ´ ὁ Βασίλειος εἶναι μητροπολίτης Κρήτης καὶ γέρων πλέον πολύ [3].

Σοβαρωτέρα εἶναι ἡ πλάνη περὶ τὸν δῆθεν Ἀλεξανδρείας Θωμᾶν § 12, ὅστις χρηματίσας πρῶτον Θεσσαλονίκης [4] ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἑβδόμης οἰκουμενικῆς συνόδου (786) πάπας Ἀλεξανδρείας. Ὁ Ἀνώνυμος 905 B, ἀναφέρων καὶ τὴν πηγήν, ἐξ ἧς ἐλήφθη ἡ εἴδησις αὕτη *(ὥς φησι Θεοφάνης ὁ ὁμολογητὴς ὁ Μεγαλοαγρίτης)*, μας βοηθεῖ καὶ ἐδῶ, διὰ ν᾽ ἀνεύρωμεν τὸ ἀληθὲς καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης, ὀφειλομένης εἰς παρανόησιν τῶν λέξεων τοῦ Θεοφάνους. Ὁμιλῶν δηλαδὴ ὁ χρονογράφος σ. 461 de Boor περὶ τῶν κατὰ τὴν σύνοδον, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐνθρόνισίν του ὁ πατριάρχης Ταράσιος, λέγει καὶ περὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων πατριαρχείων: *Καὶ ἤνεγκαν ἐκ μὲν Ἀντιοχείας Ἰωάννην τὸν μέγαν καὶ περιβόητον, λόγῳ καὶ ἔργῳ ἁγιωσύνης μετέχοντα καὶ σύγκελλον τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας γεγονότα,* ***καὶ Θωμᾶν Ἀλεξανδρείας,*** *ἄνδρα ζηλωτὴν καὶ εὐλαβέστατον, ὅστις καὶ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ μεγαλοπόλεως Θεσσαλονίκης γενόμενος διέπρεψεν.* Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ παράλειψις τῆς προθέσεως *ἐξ* πρὸ τοῦ *Ἀλεξανδρείας*, ὀφειλομένη ἴσως καὶ εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς, συνετέλεσεν, ὥστε νὰ θεωρηθῇ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ (ἐπατριάρχευε τότε ὁ Πολιτιανὸς 767 - 801) Θωμᾶς, τοῦ ὁποίου εὐτυχῶς σῴζεται ἡ ὑπο-

---

[1] Ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τιμᾶται ὡς ἅγιος τὴν 18. Ἰουλίου (Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες 349 440).

[2] PG 105 σ. 529 D.

[3] Πρβλ. καὶ L. Petit, ἐν Échos d'Orient 18 (1918) 241.

[4] Κατὰ τὸν L. Petit, Ἔνθ᾽ ἀνωτ. ἔζη ἀκόμη τὸ 806, ὄχι ὅμως τὸ 809.

γραφὴ εἰς τὰ πρακτικά: *Θωμᾶς ἐλέῳ Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀρσενίου τῆς διακειμένης ἐν Αἰγύπτῳ ἄνω Βαβυλῶνος ἐπέχων τὸν τόπον τῶν ἁγίων ἀποστολικῶν θρόνων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων.*

Ἀνάλογος παρανόησις τῶν λόγων τοῦ ἰδίου χρονογράφου συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γραφῇ, ὅτι ὁ περίφημος Μονοφυσίτης πάπας Ἀλεξανδρείας Πέτρος ὁ Μογγὸς (477-489/90) μετετέθη ἐκεῖ ἐκ τῆς μητροπόλεως Εὐχαΐτων § 12. Εἰς τὰ Εὐχάϊτα[1] δηλαδὴ εἶχεν ἐξορισθῇ ὁ Πέτρος 36 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του ὑπὸ τῶν Μονοφυσιτῶν εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποθανόντος τὸ 477 Τιμοθέου τοῦ Αἰλούρου· ἐκ τῆς ἐξορίας δὲ ταύτης τον ἐπανέφερε τὸ 482 ὁ Ζήνων, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὀρθοδόξου πατριάρχου Τιμοθέου Β΄ τοῦ Σαλοφακιόλου, κατὰ σύστασιν τοῦ μονοφυσιτίζοντος πατριάρχου Κωσταντινουπόλεως Ἀκακίου, ἀφοῦ πρῶτον τον ὑπεχρέωσε νὰ ὑπογράψῃ τὸ κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκπονηθὲν *Ἑνωτικόν*[2].

5. Εἰς πολὺ νεωτέρους χρόνους ἀνάγονται τὰ παραδείγματα τοῦ Ἀντιοχείας[3] Ἀγαπίου τοῦ Α΄. (977-996) § 9 καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα § 14 (1107-?). Περὶ τοῦ πρώτου μας παρέχει ὁ Ἀνώνυμος 905 D τὴν πληροφορίαν, ὅτι τὴν εἴδησιν παρέλαβεν ἐκ τοῦ ἀπολεσθέτος ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ Σεβαστείας Θεοδώρου[4], προσθέτει δέ, ὅτι *συνελειτούργησεν τῷ μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ κυρῷ Νικολάῳ καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ*[5]. Τὰ κατ' αὐτὸν διηγεῖται διεξοδικῶς ὁ Schlumberger[6], ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδήσεων τοῦ Σύρου χρονογράφου Γιαχγιᾶ. Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Πιερίᾳ Σελευκείας[7], ἐπέτυχε νὰ σταλῇ εἰς τὴν Κωσταντινούπολιν κομιστὴς τοῦ καταλόγου τῶν ὑποψηφίων διαδόχων τοῦ ἀποθανόντος ἐν Ταρσῷ τὴν 28. Μαΐου 976 πατριάρχου Θεοδώρου Α΄. τοῦ ἐκ Κολωνείας (970-976). Ἐλθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσαν

[1] Ἐκεῖ εἶχε καταφύγει καὶ ἄλλος Μονοφυσίτης ἱεράρχης ὁ Ἀντιοχείας Πέτρος ὁ Κναφεύς, ἐνῷ ἀπήγετο εἰς ἐξορίαν πρὸς τὴν Πιτυοῦσσαν (Μαλάλας σ. 380 Β. καὶ Θεοφάνης, σ. 125).

[2] Θεοφάνης, σ. 130.

[3] Ὁ Ἀνώνυμος σ. 908 Α, ἐξ ἀπροσεξίας προφανῶς, ὀνομάζει τὸν Ἀγάπιον πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐξ οὗ παρασυρθέντες ὁ Lequien (Oriens Christianus III 500) καὶ ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλλος, (Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων σ. 354) εἰσάγουν εἰς τὴν σειρὰν τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸν Ἀγάπιον, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως ὀρθῶς ὁμολογοῦν, ὅτι οὐδὲν πέραν τούτου γνωρίζομεν.

[4] Περὶ τούτου θὰ ὁμιλήσω ἀλλαχοῦ διεξοδικώτερον.

[5] Δηλαδὴ μὲ Νικόλαον τὸν Β΄ τὸν Χρυσοβέργην (984-995).

[6] Epopée Byzantine I 410 κἑξ. καὶ 743 καὶ II 27-30. Πρβλ. καὶ C. Karelevskij, Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 604 κἑξ.

[7] Ὁ Σύρος λέγει, ὅτι ἦτο ἐπίσκοπος τοῦ Χαλεπίου, δηλαδὴ τῆς Βερροίας· ἀλλὰ πιθανὸν εἶναι, ὅτι τὸ Χαλέπι ἦτον ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ Ἀγαπίου κατὰ τοὺς ἀνησύχους ἐκείνους χρόνους τῶν διαρκῶν πολέμων εἰς τὴν Β. Συρίαν.

ὑπεσχέθη εἰς τὸν Βασίλειον νὰ μεταπείσῃ τὸν κατέχοντα τὴν Ἀντιόχειαν ἐν ὀνόματι τοῦ Βάρδα Σκληροῦ ἐκχριστιανισθέντα Σαρακηνὸν Οὐμπεῒδ Ἀλλὰχ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὰ βασιλικὰ στρατεύματα, ἂν ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν μὲν τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας, εἰς τὸν στρατηγὸν δὲ ἰσοβίως τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ Βασίλειος ἐδέχθη καὶ ὁ Ἀγάπιος, ἐψηφισμένος ἤδη πατριάρχης, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν κομιστὴς ταυτοχρόνως ἰδιογράφου πρὸς τὸν Οὐμπεῒδ Ἀλλὰχ ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως. Τὸν νέον πατριάρχην ἠρνήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τότε ὁ πάπας Ἀλεξανδρείας Ἠλίας ὁ Α΄. (969 ἢ 972-1000) διὰ λόγους κανονικούς, μετεπείσθη ὅμως κατόπιν δι' ἐπιστολῆς τοῦ Ἀγαπίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεφέροντο ἀνάλογα προηγούμενα. Πρόκειται προφανῶς καὶ ἐδῶ περὶ τοῦ κανονικοῦ ἢ μὴ τῆς μεταθέσεως.

Ὅταν κατόπιν ἐξερράγη ἡ στάσις τοῦ Βάρδα Φωκᾶ ἐναντίον τοῦ Βασιλείου (987), ὁ Ἀγάπιος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ στασιαστοῦ, εὑρέθη δὲ πράγματι εἰς τὰς ἀποσκευὰς τοῦ Φωκᾶ μετὰ τὸν ἐξαφνικόν του θάνατον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης (988) ἐπιστολὴ τοῦ Ἀγαπίου πρὸς αὐτὸν ἀρκετὰ ἐνοχοποιητική. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ὅμως ἐκείνης τῆς ἀνταρσίας ὁ Ἀγάπιος εἶχε καὶ πάλιν ἀρχίσει νὰ ἐνεργῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, ἐξεβλήθη δὲ διὰ τοῦτο μετ' ἄλλων προκρίτων Ἀντιοχέων ἐκ τῆς πόλεως, παρασυρθεὶς διὰ δόλου ἔξω τῶν τειχῶν αὐτῆς τὴν 2. Μαρτίου 989, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βάρδα Λέοντος τοῦ Φωκᾶ, ὅστις καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἐσυνέχιζε τὴν ἀνταρσίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅπου ἐστρατήγει. Ἐπανελθὼν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 989 κατόπιν στάσεως τοῦ λαοῦ τῆς Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκησε τὸν Λέοντα εἰς τὸ ὑψηλότατον κάστρον τῆς πόλεως καὶ τον ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Μιχαὴλ Βούρτζην, τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Βασιλείου, μετεφέρθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως εἰς Κωσταντινούπολιν (τέλος 989 ἢ ἀρχὰς 990). Ἐκεῖ παρέμεινε διοικῶν τὴν ἐκκλησίαν του μακρόθεν ἐπὶ 7 ἔτη, ὅτε καὶ συνελειτούργησε, ὅπως λέγει ὁ Ἀνώνυμος, μὲ τὸν πατριάρχην Νικόλαον τὸν Β΄. Ἐξαναγκασθεὶς κατόπιν ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ παραιτηθῇ, ὑπέκυψε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 996, ἀφοῦ ἐξησφάλισεν ἰσόβιον κάρπωσιν τῆς μονῆς τοῦ Πικριδίου καὶ γενναῖον χρηματικὸν εἰσόδημα ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον καὶ ἐκ Συρίας μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θὰ διαγραφῇ ἐκ τῶν διπτύχων. Ἀπέθανε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 998. Εἰς τὸν Ἀγάπιον, ὅπως θἀποδείξω ἀλλαχοῦ, ἀπευθύνεται ἡ ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Σπ. Λάμπρου ἐκδοθεῖσα 1. ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτου Συνάδων (Ν. Ἑλλην. 20 [1926] 324).

6. Τὰ κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Σάββαν παραδίδονται εἰς ἡμᾶς τόσον πενιχρῶς, ὥστε ὁ μὲν Lequien[1] ἀρνεῖται καὶ τὴν ὕπαρξίν του, τον ταυτίζει δὲ

[1] Oriens Christianus III 501. Ὡσαύτως δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλλου Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας Α΄ (Πετρούπολις 1891) δημοσιευθέντα δίπτυχα καὶ κανόνας (πρβλ. σ. 125. 132. 139. 142). Ἡ σιωπὴ

πρὸς τὸν προκάτοχόν του Συμεὼν († 1106), ὁ δὲ *Χρυσ. Παπαδόπουλλος*[1] δὲν ἔχει νὰ παραπέμψῃ παρὰ μόνον εἰς τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον Νοταρᾶν[2], τον τοποθετεῖ δὲ μετὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Η'., ἐνῷ ἡ ἀκριβὴς παρὰ Νικηφόρῳ Καλλίστῳ χρονολογία 6615 (1107) καὶ ἡ σύμπτωσις πρὸς τὴν πατριαρχείαν Νικολάου Γ'. τοῦ Κυρδινιάτου (1084 - 1111) ἀποδεικνύουν, ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸν Συμεὼν (ἀποθανόντα τὸ 1106) καὶ πρὸ τοῦ Ἰωάννου ἐπατριάρχευσεν ὁ Σάββας. Ἀπὸ τὸν Νικηφόρον ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι εἶχεν ὁ Σάββας καταφύγει ὡς φυγὰς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς ἕδρας του διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων[3], ἐπέτυχεν ὅμως παρ' αὐτῶν τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκλογῆς του[4]. Ὅπως καὶ ἀνωτέρω σ. 195 συνεπέρανα, τὸ γεγονὸς τοῦτο τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Σάββα, τὸ ὁποῖον ὡς ἀσήμαντον παρέλειψε ν' ἀναγράψῃ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ καὶ οἱ μετ' αὐτὴν ἱστορικοί, ἠντλήθη ἀπὸ συνοδικὰς πράξεις τοῦ πατριάρχου Νικολάου· δὲν ἀποκλείεται μάλιστα ν' ἀνεκινήθη καὶ τότε, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σάββα, τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως.

Διὰ ν' ἀνακεφαλαιώσω εἰς ὀλίγας γραμμὰς τὸ περιεχόμενον τῆς προκειμένης πραγματείας, παρατηρῶ ὅτι αὕτη παρέχει καὶ ἑρμηνεύει φιλολογικῶς, ὡς μνημεῖον ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς, καὶ ἱστορικῶς, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς πηγάς, σπουδαιότατον ἀνέκδοτον κείμενον τῆς πολυταράχου ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ταυτοχρόνως ὅμως καθορίζει τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ, διαφωτίζει τὸν τρόπον, καθ' ὃν συνετάσσοντο τοιαῦτα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, προοριζόμενα εἰς εὐρεῖαν δημοσιότητα, ζητεῖ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ τρόπου ἐργασίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλλου καὶ θὰ χρησιμεύσῃ, ἐλπίζω, διὰ τῆς συστηματικῆς καὶ συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων κειμένων εἰς ἀκριβεστέραν καὶ ἱστορικωτέραν ἐξέτασιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου κανονικοῦ προβλήματος.

Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

αὕτη τῶν ἐπιτοπίων πηγῶν ὀφείλεται πιθανῶς καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Σάββας διέμενεν ἴσως καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πατριαρχείας του ἐν Κωσταντινουπόλει, ὅπου ἦλθε πράγματι, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκλογῆς του.

[1] Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων (Ἱεροσόλυμα - Ἀλεξάνδρεια 1910) σ. 393.

[2] Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων (Ἰάσιον 1715) σ. 744. Ὁ Δοσίθεος ἀντλεῖ προφανῶς ἐκ τοῦ Ἀνωνύμου, ἐντεῦθεν καὶ λέγει σφαλερῶς περὶ τοῦ Σάββα ὅ,τι ἐκεῖνος 908 Β λέγει περὶ τοῦ Πενταχλᾶ ὀλίγον ἀνωτέρω· *εἶτα ἐδόθη αὐτῷ καὶ ἡ Μαρώνεια.*

[3] Προφανῶς ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταλήψεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων τὸ 1099· ὁ Κάλλιστος φαντάζεται τοὺς Ἄραβας κατέχοντας τὴν Ἁγίαν Πόλιν, πρᾶγμ' ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν χρονολογίαν, ποῦ δίδει ὁ ἴδιος.

[4] Περὶ τῶν λοιπῶν ἀποκλίσεων τῆς παρὰ Νικηφόρῳ διηγήσεως ἴδε ἀν. σ. 197[4]. 201[4].

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΙΩΑΚΕΙΜ Ε' ΕΝ ΡΩΣΙΑι

Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ Ε' (1584 - 1587), μετὰ σφοδρὰν ἐσωτερικὴν ἀνωμαλίαν τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας ἀναγνωρισθεὶς κανονικὸς Πατριάρχης καὶ ἀναλαβὼν τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας τῷ 1584, εὑρέθη πρὸ μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν[1]. Ἀπετάθη δὲ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Ἰωάννην δ' τὸν Τρομερὸν (1533 - 1584) ζητῶν βοήθειαν καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ διακόσια ρούβλια καὶ διάφορα δῶρα. Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἐκφράσας τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ, προσεπεδήλου ζωηρὰν ἐπιθυμίαν ὅπως καὶ προσωπικῶς γνωρίσῃ τὸν ρῶσον ἡγεμόνα, συλλαβὼν ἔκτοτε, ὡς φαίνεται, τὴν ἰδέαν τῆς μεταβάσεως εἰς Ρωσίαν[2].

Πράγματι δὲ ἀφοῦ κατὰ τὸ 1584 διέτρεξε τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐπισκεφθεὶς μετὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου (1569 - 1590) καὶ τὴν Μυτιλήνην[3], ἐν τέλει τοῦ 1585 ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς Μόσχαν. Διελθὼν τῆς Λεοντοπόλεως (Λβώφ), ἵδρυσε τῇ 1 Ἰανουαρίου 1586 τὴν περίφημον θρησκευτικὴν Ἀδελφότητα, ἥτις ἐπὶ αἰῶνας ὑπῆρξεν ἔρεισμα τῆς Ὀρθοδοξίας[4]. Ἐξ ἐπιστολῆς δὲ αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι τῇ 16 Ἰανουαρίου εὑρίσκετο ἔτι ἐν Λεοντοπόλει. Εὗρεν ἐκεῖ μεγάλην ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἠθικὴν ἀκαταστασίαν, ἱερεῖς προσελθόντας εἰς β' γάμον μετὰ χηρείαν, ἢ ἄλλους ἱερεῖς καὶ διακόνους χειροτονηθέντας, ἐνῷ ἔζων παρανόμως μετὰ γυναικῶν, ἄνευ ἱερολογίας καὶ στεφανώματος. Ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ, μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς προφορικοὺς ἐλέγχους, ἔγραψε βραδύτερον καὶ ἐπιστολήν, δριμύτατα ἐλέγχων τὰς παραβάσεις τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ διατάξεων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐπισείων δὲ βαρύτατα ἐπιτίμια καὶ προτρέπων εἰς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἡ ἐπιστολή, γραφεῖσα τὸ πρῶτον ἀραβιστί, μετεφράσθη εἰς τὴν ἑλλη-

[1] Πορφυρίου Οὐσπένσκη, ἀρχιμ., Συρία (ρωσιστί). Ἐν Κιέβῳ 1874, σ. 83. 87.

[2] A. Mouraviev, Σχέσεις τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν Ἀνατολήν, (ρωσιστί). Ἐν Πετρουπόλει 1858 - 186, I, 96. 103.

[3] Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Μαυροκορδάτειος Βιβλιοθήκη, Παράρτημα Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κ/πόλεως τόμ. ΙΕ'. 1884, σ. 12. 13.

[4] Milkowits, Μνημεῖα τῆς Σταυροπηγιακῆς Ἀδελφότητος τῆς Λεοντοπόλεως, (ρωσ.) Ἐν Λβὼφ 1895 - 8, σ. 113 - 119. A. Krilovsky, Ἡ ἐν Λεοντοπόλει Σταυροπηγιακὴ Ἀδελφότης (ρωσ.) Ἐν Κιέβῳ 1904, σ. 30 - 35.

νικὴν γλῶσσαν, ὡς ἀναγράφει σημείωσις τοῦ σῳζομένου ἑλληνικοῦ κειμένου[1].

Ὁ Πατριάρχης Ἰωακεὶμ παρέμεινεν ἐν Λεοντοπόλει ἐπὶ μῆνας, διότι τῇ 19 Μαΐου 1586 ὁ Βοεβόδας τοῦ Τσερνιγόβου, Πέτρος Χβοροστίνην, εἰδοποίει τὸν Τσάρον Μόσχας Θεόδωρον α´ Ἰωάννοβιτς (1584-1598), ὅτι ἔμποροι ρῶσοι, προερχόμενοι ἐκ Κ/πόλεως καὶ ἀφικόμενοι εἰς Τσερνίγωφ, ἐπληροφόρησαν ὅτι εἶδον ἐν Λεοντοπόλει τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ καὶ ἔμαθον ὅτι μεταβαίνει εἰς Μόσχαν, ἀγνοοῦσιν ὅμως ἂν θὰ μεταβῇ διὰ Τσερνιγόβου ἢ διὰ Σμολένσκης. Ἐζήτει δὲ τὰς διαταγὰς τοῦ Τσάρου περὶ ὑποδοχῆς τοῦ Πατριάρχου, ἂν θὰ διήρχετο τοῦ Τσερνιγόβου.

Ὁ Τσάρος ἔσπευσε νὰ ἐκδώσῃ τὰς σχετικὰς διαταγὰς περὶ τῆς τιμητικῆς αὐτοῦ ὑποδοχῆς. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης προῦτίμησε τὴν διὰ Σμολένσκης ὁδόν, εἰδοποίει δὲ ὁ Βοεβόδας τῆς Σμολένσκης Ἀνδρέας Σχεβερδὶν τὸν τσάρον ὅτι καταφθάνει μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας συνοδεία ἐκ 14 ἀνδρῶν καὶ 19 ἵππων.

Εἰς Σμολένσκην ἀφίκετο ὁ Πατριάρχης τὴν 5 Ἰουνίου 1586, ἐγένετο δὲ δεκτὸς μετὰ τιμῶν, 12 βέρστια πρὸ τῆς πόλεως. Ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν τσάρον τῆς Μόσχας γράμμα, ἐξυμνῶν τοῦτον ὡς ἥλιον θερμαίνοντα καὶ φωτίζοντα τὴν πάσχουσαν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐζήτει δὲ τὴν ἄδειαν ὅπως ἐπισκεφθῇ τὴν Μόσχαν, «διότι γέγραπται, ἔλεγεν, ὁ δεχόμενος προφήτην ἐν ὀνόματι προφήτου μισθὸν προφήτου λήψεται καὶ ὁ δεχόμενος πατριάρχην ἐν ὀνόματι πατριάρχου μισθὸν πατριάρχου λήψεται»[2].

Ὁ ρῶσος ἡγεμὼν εὐχαρίστως συγκατετέθη εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐπίσκεψιν. Πρώτην φορὰν ἡ Μόσχα ἔμελλε νὰ ἴδῃ ὀρθόδοξον χριστιανὸν Πατριάρχην. Διότι οὐδεὶς πρὸ τοῦ Ἰωακεὶμ ἐσκέφθη νὰ πράξῃ τοιοῦτόν τι. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ὅπως γίνωσιν οὐχὶ μία ἀλλὰ τρεῖς ὑποδοχαὶ καθ' ὁδόν, ἀπὸ Σμολένσκης εἰς Μόσχαν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπεδέχθη τὸν Πατριάρχην ὁ Βογιάρος Ἰβὰν Βσεβολόζκης.

Εἰς Μόσχαν ἀφίκετο ὁ Ἰωακεὶμ τῇ 17 Ἰουνίου, ἐφιλοξενήθη δ' ἐν τῇ οἰκίᾳ Σερεμέτιεφ. Ἀλλ' ἡ παρουσίασις αὐτοῦ πρὸ τοῦ τσάρου ἐν τοῖς Ἀνακτόροις ἀνεβλήθη ἐπί τινας ἡμέρας. Ὁ ρῶσος ἡγεμὼν ἤθελε νὰ πληροφορηθῇ ἐξωδίκως πρότερον τοὺς σκοποὺς τοῦ ταξειδίου τοῦ Πατριάρχου, τὰς διαθέσεις αὐτοῦ καὶ τὰς σκέψεις ἐξ ὁμιλιῶν πρὸς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτόν.

Τέλος τὴν 25 Ἰουνίου ἐγένετο ἡ πανηγυρικὴ μετάβασις τοῦ Πατριάρχου εἰς τ' Ἀνάκτορα. Ὁ τσάρος Θεόδωρος Ἰβάνοβιτς ὑπεδέχθη αὐτὸν καθήμενος ἐπὶ θρόνου καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν Βογιάρων. Ἠγέρθη

[1] Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν) Ἐπιστολὴ Ἰωακεὶμ Ε´ Πατριάρχου Ἀντιοχείας, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Ἀλεξανδρείας, τόμος ΚΓ´. 1924, σ. 308-312.

[2] P. Nicolaevsky, ἱερέως, Ἵδρυσις τοῦ Πατριαρχείου Ρωσίας, Περιοδ. «Χριστιανικὸν Ἀνάγνωσμα» Πετρουπόλεως (ρωσ.) 1879, σ. 370.

μικρόν τι, ὁ δὲ Πατριάρχης ηὐλόγησεν αὐτὸν καὶ διηρώτησε τὰ τῆς ὑγείας του. Ὁ Πατριάρχης ἔδειξε εἰς τὸν τσάρον, πιθανῶς ἐν ρωσικῇ μεταφράσει, Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περὶ τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας καὶ προσήνεγκεν ὡς δῶρα διάφορα ἅγια λείψανα, ὡς συνήθως ἔπραττον οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Μόσχαν[1]. Δεχθεὶς ταῦτα μετ' εὐλαβείας ὁ τσάρος, παρεκάλεσε τὸν Πατριάρχην ὅπως καθήσῃ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὸν προσεκάλεσεν ὅπως τὴν μεσημβρίαν συγγευματίσῃ μετ' αὐτοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὁ Πατριάρχης ἐπεσκέφθη τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἔνθα εὑρίσκετο ὁ Μητροπολίτης Μόσχας Διονύσιος (1581-1586), ἐνδεδυμένος ἅπασαν τὴν ἀρχιερατικὴν ἀμφίεσιν καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πολλῶν Ἀρχιερέων καὶ ἄλλων κληρικῶν, ἐνδεδυμένων καὶ τούτων χρυσοκεντήτους στολάς. Ὁ Μητροπολίτης Διονύσιος ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου κατῆλθεν ὀλίγα βήματα καὶ ὑποδεχόμενος τὸν Πατριάρχην ηὐλόγησε πρῶτος αὐτόν! Διότι ὁ Διονύσιος, «ὁ σοφὸς γραμματικός», κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ρώσων, ὡς μητροπολίτης Μόσχας τῆς «τρίτης Ρώμης» καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν, προϊστάμενος Ἐκκλησίας ἐλευθέρου Κράτους, ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνώτερον τοῦ χάριν ἐλεημοσύνης ἐπισκεπτομένου αὐτὸν Πατριάρχου Ἀντιοχείας[2]. Ὁ Ἰωακεὶμ ἐφάνη μὲν δυσαρέστως ἐκπλαγεὶς ἐκ τῆς εὐλογίας τοῦ ρώσου μητροπολίτου, ἀλλ' ἀπέκρυψεν ἐξ ἀνάγκης τὴν δυσαρέσκειαν αὐτοῦ. Εἶπε μόνον ὅτι κανονικώτερον θὰ ἦτο ὁ μητροπολίτης νὰ λάβῃ εὐλογίαν παρὰ τοῦ Πατριάρχου.

Ὁ Ἰωακείμ, μετὰ τοῦτο, σταθεὶς παρὰ τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον, παρηκολούθησε τὴν τελεσθεῖσαν θείαν Λειτουργίαν, μεθ' ἣν μετέβη εἰς τ' Ἀνάκτορα διὰ τὸ γεῦμα. Τοῦτο παρετέθη ἐν τῇ χρυσῇ αἰθούσῃ, ἐκάθησε δὲ ὁ Πατριάρχης δεξιᾷ τοῦ Τσάρου ἐν ἰδιαιτέρᾳ τραπέζῃ. Μετὰ τὸ γεῦμα ἀπεσύρθη εἰς τὴν οἰκίαν Σερεμέτιεφ[3].

Ἡ ἀπροσδόκητος ἄφιξις τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας παρέσχεν ἀφορμὰς εἰς ζωηροτάτας ἐν Μόσχᾳ συζητήσεις περὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης ἱδρύσεως Ρωσικοῦ Πατριαρχείου ἐν Μόσχᾳ. Ἡ ἰδέα αὕτη πρὸ πολλοῦ ἀπησχόλει τοὺς ρώσους, ἐνεκολπώθη δὲ αὐτὴν ὁ Τσάρος Θεόδωρος, ὅστις τὸ πρῶτον ἀνεκοίνωσε τὰς σχετικὰς σκέψεις του ἐν μυστικῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου τῶν Βογιάρων, εἰπὼν ὅτι ἡ θεία Πρόνοια ἀπέστειλεν εἰς Μόσχαν τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ πρὸς πραγματο-

[1] N. Capterev, Χαρακτὴρ τῶν σχέσεων τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν κατὰ τὸν ιστ´ καὶ ιζ´ αἰῶνα (ρωσ.) Ἐν Μόσχᾳ 1885, σ. 60 ἑξ.

[2] N. Capterev, Ἔνθ' ἀν. σ. 26 ἑξ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπισκ. Ἀθηνῶν) Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ιζ´ αἰῶνα. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1907, σ. 13. 14.

[3] A. Mouraviev, Ἔνθ' ἀν. σ. 172-176.

ποίησιν τῆς σκέψεως ταύτης. Ἡ πρότασις τοῦ τσάρου ἐγένετο ἀποδεκτή, ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως ἀποσταλῇ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωακεὶμ ὁ Βόρις Γοδούνωφ, ἵνα διαπραγματευθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Φαίνεται ὅτι ὁ Πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὑπέδειξεν ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἁρμόδιος, ὅθεν παρεκλήθη ὅπως ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἀνατολὴν διαβιβάσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ρώσων πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν καὶ τοὺς λοιποὺς Πατριάρχας, πρὸς τὰς Μονὰς τοῦ Σινᾶ καὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους, ἵνα διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀποφάσεως συντελεσθῇ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον διὰ τὴν Ρωσίαν. Ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ, ἐκφράσας τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, καταδυναστευομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσίας τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας, ὑπεσχέθη ὅτι ἐπανακάμπτων εἰς τὴν Ἀνατολὴν θὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν Πατριαρχῶν περὶ ἱδρύσεως τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου, «τὸ μέγα ἔργον τοῦτο, εἶπεν, εἶναι ἔργον Συνόδου, ἐγὼ δὲ μόνος δὲν δύναμαι νὰ προβῶ εἰς αὐτό».

Ταῦτα διεβιβάσθησαν πρὸς τὸν Τσάρον, ὅστις, εὐχαριστηθείς, ἀπέστειλε πλούσια δῶρα πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ διέταξε νὰ παρασκευάσωσι τὰ πρὸς ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἐκ Μόσχας.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν παράκλησιν τῶν Ρώσων περὶ ἱδρύσεως τοῦ ἐν Μόσχᾳ Πατριαρχείου [1].

Τῇ 1 Ἰουλίου ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ὅπως ἐπισκεφθῇ τὰς Μονὰς τῆς Μόσχας, μετὰ δὲ τὴν παρασχεθεῖσαν συγκατάθεσιν τοῦ τσάρου, τῇ 4 Ἰουλίου ἐπεσκέφθη τὴν περίφημον Μονὴν Τσούδωφ καὶ τὴν Λαύραν τοῦ ἁγ. Σεργίου, γενόμενος δεκτὸς μετὰ πολλῶν τιμῶν. Τῇ 17 Ἰουλίου ἐπεσκέφθη τὸν τσάρον πρὸς ἀποχαιρετισμόν, λαβὼν καὶ πάλιν πλούσια δῶρα. Ὁ τσάρος δὲν ἐκράτησεν αὐτὸν εἰς γεῦμα, ἀλλὰ διέταξε νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν τροφαί.

Μετὰ τοῦτο ὁ Πατριάρχης μετέβη εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ τῶν Ἀρχαγγέλων, ἔνθα ὁ Αὐλικὸς Κλῆρος ἐτέλεσε δεήσεις ὑπὲρ αὐτοῦ. Τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου δὲν ἐπεσκέφθη τὴν φορὰν ταύτην, πάντως δ' ἀπεχαιρέτισε τὸν μητροπολίτην Διονύσιον, καίτοι τηρήσαντα ἔναντι αὐτοῦ ἀγέρωχον στάσιν.

Τῇ 11 Αὐγούστου ὁ Πατριάρχης Ἰωακεὶμ ἐγκατέλιπε τὴν Μόσχαν, τιμητικῶς προπεμφθείς, συνώδευσε δὲ αὐτὸν ὁ Μιχαὴλ Ὄγαρκωφ, κομίζων βοηθείας τοῦ τσάρου πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὰς Μονὰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔχων προφανῶς ἐντολὴν ἵνα παρακολουθήσῃ τὸ ζήτημα τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου [2].

Πότε ἀκριβῶς ἐπανέκαμψεν ὁ Πατριάρχης Ἰωακεὶμ εἰς τὴν Ἀνατολὴν

---

[1] Αὐτόθι, σ. 177. 178. 179-182.

[2] Αὐτόθι, σ. 144.

δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Εἶχεν ὅμως παρέλθει ἔτος ὁλόκληρον ἀγωνιώδους ἀναμονῆς τῶν Ρώσων, μόλις δὲ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1587 ἀφίκετο εἰς Μόσχαν ὁ ἕλλην Νικόλαος, δηλώσας ὅτι ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου β΄ (1572-79. 1580-84. 1586-95) καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωακείμ, ἵν' ἀνακοινώσῃ ὅτι οἱ εἰρημένοι Πατριάρχαι συνεκάλεσαν εἰς Σύνοδον τοὺς Πατριάρχας Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων, πρὸς ἵδρυσιν τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου.

Κατ' ἄλλας τινὰς εἰδήσεις οἱ συνοδεύσαντες τὸν Πατριάρχην Ἰωακεὶμ ἀπεσταλμένοι τοῦ τσάρου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐπιστρέψαντες εἰς Μόσχαν, ἐπληροφόρησαν ὅτι οἱ Πατριάρχαι ἐδέχθησαν μὲν τὴν ἵδρυσιν τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, κατ' ἀρχήν, ἀλλ' ὅτι ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῇ εἰς Μόσχαν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἱερεμίας. Ἡ πληροφορία αὕτη δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν πορείαν τῶν περαιτέρω γεγονότων καὶ πρὸς τὴν στάσιν ἐν γένει τοῦ Ἱερεμίου β΄ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Ρώσων περὶ ἱδρύσεως τοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ μόνου αὐτοῦ, κατὰ τὴν εἰς Μόσχαν μετάβασίν του.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ ἐξεπλήρωσε τὴν πρὸς τοὺς Ρώσους δοθεῖσαν ὑπόσχεσίν του, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πρότασις αὐτοῦ συνεζητήθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου β΄ καὶ ὅτι κατ' ἀρχὴν ἐγένετο δεκτὴ ἡ ρωσικὴ αἴτησις.

Ἀλλ' ὁ Ἱερεμίας β΄ ἀπεφάσισεν, ὅπως προσωπικῶς μεταβῇ εἰς Μόσχαν καὶ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Ρώσων ὑπὲρ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, χωρὶς νὰ σκεφθῇ ὅτι οἱ Ρῶσοι δὲν θ' ἄφινον νὰ διαφύγῃ αὐτοὺς ἡ μοναδικὴ εὐκαιρία τῆς παρουσίας Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐν Μόσχᾳ, πρὸς πλήρωσιν τοῦ διακαοῦς των πόθου περὶ ἱδρύσεως τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας. Ὄντως δὲ μεταβὰς ὁ Ἱερεμίας β΄. τῷ 1588 εἰς Μόσχαν, μετὰ τοῦ Ἱεροθέου Μονεμβασίας, ἐξηναγκάσθη ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου ἔτους νὰ ἱδρύσῃ τὸ Ρωσικὸν Πατριαρχεῖον Μόσχας καὶ νὰ κυρώσῃ τὴν πρᾶξιν ταύτην Συνοδικῶς ἐκ τῶν ὑστέρων. Ὁ δὲ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ προφθάσας ὑπέγραψε τὴν πρώτην Συνοδικὴν ἀπόφασιν περὶ κυρώσεως τῆς πράξεως ἐκείνης [1].

Ἐπανακάμψας ὁ Ἰωακεὶμ εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀναλαβὼν περιοδείαν ἀνὰ τὴν Συρίαν ἐδολοφονήθη τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1592 ἐν Χαβράν [2].

Οὕτω δὲ ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ ε΄ πρῶτος ἐκ τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρωσίαν, ἤνοιξε τὸν πρὸς αὐτὴν δρόμον

---

[1] Σ. Ζαμπελίου, Καθίδρυσις Πατριαρχείου ἐν Ρωσίᾳ, Ἀθῆναι 1859. - Κ. Σάθα, Βιογραφικὸν σημείωμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β΄. Ἀθῆναι 1870. σ. 35 ἑξ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν). Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Χρονογραφίας τοῦ ιστ΄ αἰῶνος, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1912, σ. 30 ἑξ.

[2] G. Mourcos, Περιοδεία τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Μακαρίου εἰς Ρωσίαν κατὰ τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ ιζ΄ αἰῶνος, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ ἀρχιδιακόνου Παύλου τοῦ ἐκ Χαλεπίου (ρωσ.). Ἐν Μόσχᾳ 1900, τ. Ι, σ. 188.

εἰς τοὺς Πατριάρχας καὶ λοιποὺς Ἱεράρχας τῆς Ἀνατολῆς, πρῶτος δὲ καὶ ὑπεκίνησε τὸ ζήτημα τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἔκτοτε ἡ τέως ἀπομεμονωμένη Ρωσία ἦλθεν εἰς ἀμεσωτέρας σχέσεις πρὸς τὴν καταδυναστευομένην Ὀρθόδοξον Ἀνατολήν, τὸ δὲ γεγονὸς τοῦτο συνετέλεσεν εἰς ἀγαθὸν ἀμφοτέρων, καὶ τῆς Ρωσίας, ἥτις, ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἤχθη εἰς μεγάλην καὶ ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἀκμήν, καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις εὗρε γενναῖον βοηθὸν καὶ προστάτην κατὰ τῶν δυναστῶν.

† Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ

Α'.

Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ

Ἡ Δημητσάνα κατ' ἀρχὰς ἦτο ἕδρα ἐπισκοπῆς, εἶτα δέ, καὶ ἄγνωστον ἀπὸ πότε ἀκριβῶς, ἐτιμήθη εἰς Ἀρχιεπισκοπήν, τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς φέροντος τὸν τίτλον «Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου». Ὁ Τάκης Κανδηλῶρος [1] λέγει, ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη ὑπήγετο μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν Λεονταρείου καὶ Φαναρίου τῆς Ὀλυμπίας εἰς τὴν Μητρόπολιν Χριστιανουπόλεως, αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, διότι αὕτη κατὰ καιροὺς ἡνώθη μόνον τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, οὐδέποτε δὲ τῇ μητροπόλει Χριστιανουπόλεως, ὡς θὰ εἴπω εὐθὺς ἀμέσως [2].

Ὁ μακαρίτης Ζερλέντης [3] ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ περὶ τῆς μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως οὐδαμοῦ ἀναφέρει, ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης μετὰ τῶν «ἐπισκοπῶν Λεονταρείου καὶ Φαναρίου τῆς Ὀλυμπίας» ὑπήγετο τῷ Χριστιανουπόλεως.

Ἐπ' ἴσης τὸ Λεοντάρειον καὶ τὸ Φανάριον οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἐπισκοπαί, εἰμὴ μόνον πατριαρχικαὶ ἐξαρχίαι, ὡς καὶ ἡ Καρύταινα, ἑνωθεῖσαι μετὰ τῆς μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως.

Κατὰ Ζερλέντην ἡ μητρόπολις Χριστιανουπόλεως ἐκαλεῖτο κοινῶς καὶ μητρόπολις Λεονταρείου, φαίνεται δὲ ἐξ ὅσων ἀναφέρει οὗτος ἐν τῇ εἰρημένῃ μελέτῃ αὐτοῦ, ὅτι ἕδρα τοῦ Χριστιανουπόλεως ἐγένετό ποτε τὸ Λεοντάρειον. Ἐν γράμματι τοῦ ἔτους 1803 τῆς 21ης Ἀπριλίου ὑπὲρ τοῦ Νικήτα Δικαίου

[1] Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία, Ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς (Πάτραι 1898) σελ. 265. Καὶ ὁ μακαρίτης ὁ Λάμπρος οὐχὶ ὀρθῶς λέγει ὅτι αὕτη ἐτιμήθη εἰς Ἀρχιεπισκοπήν, μεσοῦντος τοῦ ιη' αἰῶνος· ἴδε Σπ. Λάμπρου, Ἡ πυρῖτις τῆς Δημητσάνης (Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως - Ἀθηνῶν περίοδ. Β'. ἔτ. ΛΒ'. ἀριθ. 119, Ἀθῆναι τῇ 14η Δεκεμβρίου 1897). Πρβλ. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγοι καὶ Ἄρθρα (Ἀθῆναι 1902) σελ. 512 κέ.

[2] Ἐπ' ἴσης ἀνακριβῆ εἶναι ὅσα λέγει ὁ κ. Κανδηλῶρος περὶ ἑνώσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης μετὰ τῆς μητροπόλεως Δημητσάνης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ε' τοῦ Καρακάλου τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας. Τ. Κανδηλώρου, Ὁ Ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου (Ἀθῆναι 1921) σελ. 59. Πρβλ. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες σελ. 641 - 647.

[3] Περικλέους Ζερλέντου, Αἱ Μητροπόλεις Χριστιανουπόλεως καὶ Ἄργους καὶ Ναυπλίας (Ἀθῆναι 1922) σελ. 10, 12 - 13.

Φλέσσα φέρεται ὑπογεγραμμένος «† ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Λεονταρίου Γερμανός», ἐπ' ἴσης δὲ ἀναφέρεται ἐν αὐτῷ, ὅτι ὁ Φλέσσας οὗτος «ὑπάρχει ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας τῆς πάλαι ποτὲ ὀνομαζομένης Χριστιανουπόλεως τὰ νῦν δὲ ἐπιλεγομένης Λεονταρίου». Ἐκ τούτων λοιπὸν δῆλον καθίσταται, ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου οὐδέποτε ὑπήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Χριστιανουπόλεως.

Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης ἡνώθη τὸ πρῶτον τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας ἐπὶ τῆς δευτέρας Πατριαρχείας τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Α´ τοῦ Λουκάρεως [1], ὅστις ἐξέδωκε σιγίλλιον «περὶ τοῦ ἀναπόσπαστον μένειν τὴν Δημητσάναν τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας».

Φαίνεται ὅμως, ὅτι αὕτη μετ' ὀλίγον ἀπεσπάσθη τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, διότι ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Α´ τοῦ Γέροντος ἐπιλεγομένου, τοῦ ἀπὸ Ἰωαννίνων [2] ἀπαντᾶται ἀρχιεπίσκοπος ἐν αὐτῇ ὁ Κύριλλος. Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας ἐν τούτοις τοῦ εἰρημένου Παρθενίου ἐν ἔτει 1643 ἡνώθη πάλιν τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας [3], καὶ διετέλεσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Λακεδαιμονίας μέχρι τοῦ 1718 ἔτους, ὅτε ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Γ´ ὁ ἀπὸ Καισαρείας Καππαδοκίας [4] ἀνασυνέστησεν αὐτήν, ὡς τοῦτο δῆλον καθίσταται ἔκ τινος περικεκομμένου σιγιλλίου αὐτοῦ, ὑπάρχοντος ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 411 (σελ. 143) Κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, καὶ ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κεραμέως [5], ἐν ᾧ ἀναφέρονται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ ἡ κατὰ Πελοπόννησον Ἐπαρχία Διμιτζιάνης καὶ Ἀργυροκάστρου ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν Ἀρχιεπισκοπὴ μετὰ τῶν πέριξ αὐτῆς χωρίων, τελοῦντος ἐν αὐτῇ κατὰ καιροὺς γνησίου Ἀρχιερέως, καθὼς τὸ προσ-

[1] Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες σελ. 551. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη (Βενετία 1872) τόμ. Γ´. σελ. 561.

[2] Π. Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων ἐν «Ἠπειρωτικοῖς Χρονικοῖς» τόμ. Γ´. (1928) σελ. 28-31. Οὗτος ἦτο ἐξ Ἰωαννίνων.

[3] Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 570. Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἑνετοκρατίας ἐν Πελοποννήσῳ (1685 - 1715) αὕτη ἦτο ἡνωμένη μετὰ τῆς Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας. Ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ζερλέντου δὲν ἀναφέρεται πάλιν ὡς Ἀρχιεπισκοπή, ἀποσπασθεῖσα τῆς Λακεδαιμονίας. Ὅτε οἱ Ἑνετοὶ κατέλαβον τὴν Πελοπόννησον ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ ἓξ μητροπόλεις καὶ δέκα καὶ τρεῖς ἐπισκοπαί· ὁ Λακεδαιμονίας εἶχε τρεῖς ἐπισκοπὰς τὴν Ἀμυκλῶν, τὴν Βρεσθένης καὶ τὴν Καρυουπόλεως. Ἴδε Περικλ. Ζερλέντου, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ Ἑνετῶν (Ἀθῆναι 1921) σελ. 14, 22.

[4] Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 623 - 624.

[5] Ἀθανασίου Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Δ´. σελ. 376 - 377 (Πετρούπολις 1899). Ἐν τῷ σιγιλλίῳ τούτῳ ἀναφέρονται εἴκοσι καὶ ἓξ ἐνοριακὰ χωρία ὑποκείμενα τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου. Πρβλ. Νίκου Α. Βέη, Beiträge zur kirchlichen Geographie Griechenlands im Mittelalter und der neueren Zeit, ἐν «Oriens Christianus» Bd. IV (Leipzig 1914) S. 270-271.

κομισθὲν ἡμῖν ἴσον τῆς πράξεως τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Πατριάρχου Γέροντος κὺρ Παρθενίου δοθείσης τῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀρχιερατεύσαντι ἐν αὐτῇ κὺρ Κυρίλλῳ, δηλοποιεῖ καὶ παρίστησιν. Ἔπειτα δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως ἔφθασεν ἑνωθῆναι παραλόγως τῇ ἐπαρχίᾳ Λακεδαιμονίας καὶ ἦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κατὰ καιροὺς μητροπολίτου Λακεδαιμονίας μέχρι τοῦ νῦν, διὸ καὶ οἱ ἐν αὐτῇ Χριστιανοὶ ἁπαξάπαντες, μὴ φέροντες ἐν στερήσει διάγειν γνησίου ἀρχιερέως, προσέδραμον τῇ ἡμῶν μετριότητι διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς, ζητοῦντες χειροτονηθῆναι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ γνήσιον καὶ νόμιμον Ἀρχιεπίσκοπον,... προεκρίθη καὶ προεξελέγη τῶν ἄλλων τῶν ἐν ταῖς ψήφοις μνημονευθέντων ὁ ὁσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Παγκράτιος....».

Ἐξελέγη δὲ τότε Ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς ὁ ἐκ Δημητσάνης καταγόμενος Παγκράτιος Κουρῆς [1], ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ εἰρημένῳ σιγιλλίῳ, ὅστις δὲν εἶναι γνωστὸν ἕως πότε διετέλεσε τοιοῦτος. Οὗτος ἀπαντᾶται ἐν ἔτει 1720 ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 4 (φ. 1 Αα) Κώδικι τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου [2]. Μετ' αὐτὸν ἀναφέρεται Ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης ὁ Νικόδημος, ὅστις δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἀκριβῶς ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος, πάντως ὅμως εἶναι οὗτος διάδοχος τοῦ Παγκρατίου, καὶ ὅστις παρῃτήθη πρὸ τοῦ 1747 ἔτους, ἀπέθανε δ' ἐν τῷ Μετοχίῳ τῆς Σμύρνης ἐν ἔτει 1756, ὡς δηλοῦται ἔκ τινος σημειώματος τοῦ ὑπ' ἀριθ. ΨΠΔ´ (σελ. 41) Πατμιακοῦ Κώδικος: «Τῷ αὐτῷ ἔτει [1756] Αὐγούστου 13 ἔδωσεν τὸ χρέος ὁ πρῴην Δημητσάνης κὺρ Νικόδημος εὑρισκόμενος εἰς τὸ μετόχιον τῆς Σμύρνης ἀνὴρ τίμιος καὶ θεοσεβής, ὅστις καὶ τὸ αὐτὸ μετόχιον ἀνεκαίνισε ζήσας καλῶς καὶ τοῖς πᾶσι πεφιλημένος» [3].

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡνώθη αὕτη τῇ Μητροπόλει Λακεδαιμονίας ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Παϊσίου τοῦ Β´ τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας [4], ὅστις ἐξέδωκε κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1747 ἔτους πρᾶξιν, δι' ἧς ἀπεφήνατο τὴν ἐπισκοπὴν Δημητσάνης ὑποκειμένην τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας καὶ διώρισεν ἐν αὐτῇ ἐπίσκοπον τὸν Καρυουπόλεως Ἀνανίαν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὅπως ἡ ἐπισκοπὴ συγχωνευθῇ τῇ μητροπόλει μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Ἀνανίου.

[1] Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία σελ. 150 - 154. Ἐνταῦθα ἀναφέρει συμπεπληρωμένον τὸν κατάλογον τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἐπισκόπων τῶν ἐκ Δημητσάνης. Εὐθυμίου Καστόρχη, Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ Σχολῆς καὶ περὶ τῶν καθιδρυτῶν καὶ πρώτων αὐτῆς διδασκάλων. (Ἀθῆναι, 1843) σελ. 43.

[2] Νίκου Α. Βέη, Verzeichnis der Griechischen Handschriften des Peloponnesischen Klosters Mega Spilaeon. Bd. Γ´ σελ. 5 (Leipzig 1915) Ἔνθ' ἀναφέρεται 4 (φ 1 Αα): «+ ⟨ἐκ τῶν Δρύστ(άς) Ἱεροθέου νὺν εἶ(ναι) τοῦ Δημητζάνης⟩ Παγκρατίου ͵αψκφ Δεκεμβρίου γ.»).

[3] Δημητρίου Καλλιμάχου, Πατμιακῆς Βιβλιοθήκης συμπλήρωμα ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ» Ἀλεξανδρείας τόμ. ΙΒ´ ἔτος Ϛ´. (1913) σελ. 535. Πρβλ. Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Σύμμικτα ἐν «Νέᾳ Σιών» τόμ. Β´ (1905) σελ. 851.

[4] Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 639 - 640.

Ὁ Ἀνανίας[1] οὗτος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄλλος τις, εἰμὴ ὁ πολὺς Ἀνανίας Λαμπάρδης[2], ὅστις ἐγεννήθη ἐν Δημητσάνῃ τῷ 1710. Οὗτος κατὰ κόσμον Ἀναστάσιος καλούμενος, κατ' ἀρχὰς ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Καρυουπόλεως, ὑπαγομένης τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, τῷ δὲ 1747 καὶ οὐχὶ τῷ 1750 ἔτει, ὡς ἀναφέρουσι πάντες, ὅσοι ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ, μετετέθη εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Δημητσάνης, ἐν ᾗ διετέλεσε μέχρι τοῦ 1750, ὅτε προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Λακεδαιμονίας, διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα Παρθένιον Καλημέρην[3], διατηρήσας ἅμα καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου «Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου»[4]. Οὗτος ἐτιμᾶτο λίαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν, διὸ καὶ ἦτο εἷς ἐκ τῶν Μωραγιὰν Βιλαετλίδων, ὡς εἰπεῖν Γερουσιαστῶν, ἀλλὰ ἐν ἔτει 1767 κατηγορηθεὶς εἰς τὸν ἐν Τριπόλει διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου, ὡς μετέχων ἐπαναστατικῶν συνωμοσιῶν, ἐφονεύθη ὑπὸ ἐμπίστου αὐτοῦ[5].

---

[1] Νομίζω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὸν Ἀνανίαν τοῦτον ὡς διάφορον τοῦ Ἀνανίου Λαμπάρδη ἢ Θεοφίλη, διότι ὁ Ἀνανίας Λαμπάρδης τῷ 1750 δὲν ἐγένετο Δημητσάνης, ὡς πάντες ἀναφέρουσιν, ἀλλὰ Λακεδαιμονίας, ὡς δηλοῦται ἔκ τινος σημειώματος τοῦ Κώδικος Λακεδαιμονίας τοῦ συγγραφέντος ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ἀναφέρω κατωτέρω· ὁ Λαμπάρδης πρὸ τοῦ 1750 ἦτο Δημητσάνης, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ Καρυουπόλεως Ἀνανίας ὁ μετατεθεὶς τῷ 1747 εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Δημητσάνης νὰ εἶναι διάφορος τοῦ Ἀνανίου Λαμπάρδη, ὅστις προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Λακεδαιμονίας τῷ 1750 καὶ οὐχὶ τῷ 1756, ὡς ἀναφέρουσιν οἱ περὶ αὐτοῦ γράψαντες.

[2] Οὗτος, κατὰ τὸν Κανδηλῶρον, κατήγετο, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Θεοφιλέων καὶ οὐχὶ τῶν Λαμπαρδοπούλων, ὡς ἀναφέρει ὁ μακαρίτης Καστόρχης. Περὶ αὐτοῦ ἴδε· Εὐθυμίου Καστόρχη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 45-46. Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία σελ. 155. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Δημητσάνα Ἱστορικὴ μονογραφία μετὰ βιογραφιῶν τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Γερμανοῦ (Ἀθῆναι 1897) σελ. 28. Σπ. Λάμπρου, Ἡ πυρῖτις τῆς Δημητσάνης. Ἔνθ' ἀν. Πρβλ. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγοι καὶ Ἄρθρα σ. 512 κέ. Μ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας ἢ ὁ Ἱερὸς τῶν Ἑλλήνων Ἀγὼν (Ἀθῆναι 1873). σελ. 30-31. Π. Χ. Δούκα, Ἡ Σπάρτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων. (Νέα Ὑόρκη 1922) σελ. 579-580, 670, 715.

[3] Ὁ Παρθένιος Καλημέρης ἐγένετο μητροπολίτης Λακεδαιμονίας τῷ 1725 ἔτει, ὡς δηλοῦται ἔκ τινος σημειώματος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 κώδικος τῆς ἐν Θεράπναις μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα, ὅπερ ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ἐγράφη μὲν μετὰ κόπου πολλοῦ ὑπὸ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, διὰ δαπάνης δὲ καὶ ἐξόδου τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου μητροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας Παρθενίου τοῦ Καλημέρη εἰς τὸν τρίτον χρόνον τῆς ἱεραρχίας αὐτοῦ, ἐν ἔτει 1728 μηνὶ Ὀκτωβρίου 12 εἰς τὸν Μυστρᾶν». Ἴδε: Π. Χ. Δούκα, Ἔνθ' ἀν. σελ. 580, 831-832. Καὶ Νίκου Α. Βέη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων Κωδίκων τῆς ἐν Θεράπναις μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα ἐν Ἐπετηρίδι Φιλολ. Συλλόγου Παρνασσοῦ ἔτος Η' (1904) Ἀθῆναι σελ. 104. Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων τόμ. Δ (1907) σελ. 355.

[4] Μ. Οἰκονόμου, Ἔνθ' ἀν.. σ 30-31. Ἐνταῦθα ἀναφέρει οὗτος, ὅτι εἶχε καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Μεθώνης, ἥτις ὑπήγετο τῇ Μητροπόλει Λακεδαιμονίας. Πρβλ. Π. Χ. Δούκα, Ἔνθ' ἀν. σ. 579-580 καὶ Τάκη Κανδηλώρου, Ὁ Ἀρματωλισμὸς σελ. 57.

[5] Ὁ Λακεδαιμονίας Ἀνανίας Λαμπάρδης, κατὰ τὸν Ἀμβρόσιον Φραντζῆν, ἔγραψε

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ ἐν λόγῳ ἀρχιεπισκοπὴ δὲν ἡνώθη τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, ἀλλ' ἀνασυνεστάθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ[1] τοῦ ἀπὸ Δέρκων, ὅστις κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1767 ἔτους ἐξέδωκε τὴν πρᾶξιν περὶ ἀνασυστάσεως αὐτῆς.

Ἐν ἔτει 1768 μνημονεύεται Ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης ὁ Ἀμβρόσιος[2], ὅστις, μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Μεθώνης Ἀνθίμου Καρακάλου[3] καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερέων καὶ προκρίτων τῆς πόλεως, ὑπογράφει ἐν ἐγγράφῳ, δι' οὗ ἀπαλλάττουσι διὰ παντός, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει τὸ σχολεῖον καὶ ἡ πόλις, τοῦ χαρατσίου καὶ παντὸς ἄλλου βασιλικοῦ φόρου τόν τε Γεράσιμον καὶ Ἀγάπιον, ἔτι δὲ ὅντινα ἄλλον διδάσκαλον ἤθελον οὗτοι προσλάβει πρὸς διδασκαλίαν τῶν προκαταρκτικῶν μαθημάτων, τὸν πνευματικὸν τοῦ σχολείου, καὶ τὸν εὐλογοῦντα αὐτὸ ἱερέα.

Ἀλλὰ μετὰ μίαν δεκαετίαν ὑπετάγη πάλιν ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, ὡς δῆλον τοῦτο καθίσταται ἐκ πράξεως τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου[4] τοῦ Β' τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, ἐκδοθείσης κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ 1777 ἔτους.

Ἂν μετὰ ταῦτα ἀπεσπάσθη τῆς Λακεδαιμονίας ἢ ἀνασυνέστη αὕτη, δὲν εἶναι γνωστόν, πιθανὸν εἶναι, ὅτι ἀνασυνέστη κατόπιν, διότι ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Νεοφύτου τοῦ Ζ' τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας τοῦ Σμυρναίου[5], διὰ πράξεως αὐτοῦ ἐκδοθείσης κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1791 ἔτους ὑπετάγη ἐκ νέου τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, ὁπότε καὶ πάλιν ἀνασυσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γερασίμου τοῦ Γ' τοῦ ἀπὸ Δέρκων[6] κατὰ μῆνα Ἰανουάριον

καὶ τὸν Κώδικα τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, ἐν ᾧ λέγει περὶ αὐτοῦ: «ἡ δὲ ἡμετέρα ταπεινότης προήχθη τῷ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας θρόνῳ ἐν ἔτει σωτηρίῳ ΑΨΝ — 1750 μὴν Φεβρουάριος». Ἐν αὐτῷ ἀναγράφει καὶ τοὺς μητροπολίτας τῆς Λακεδαιμονίας ὡς καὶ ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ αὐτῆς. Ἐγράφη δὲ οὗτος, ὅτε ἦτο Μωραγιάνης τῆς Πελοποννήσου. Τ. Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία σελ. 155. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ἀρματωλισμὸς σελ. 56. Καὶ Π. Χ. Δούκα, Ἔνθ' ἀν. σελ. 580. Κατὰ τὸν Σάθαν ὁ Κῶδιξ ἐγράφη τῷ 1755 Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία (Ἀθῆναι 1868) σελ. 604 Ν. Α. Βέη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 93 ὑποσημ. 1, ἔνθ' ἀναφέρει καὶ τὴν σχετικὴν περὶ τούτου βιβλιογραφίαν.

[1] Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες σελ. 660.

[2] Εὐθυμίου Καστόρχη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 12, 60-61. Ὁ Ἀμβρόσιος οὗτος φαίνεται, ὅτι εἶναι ὁ ἐκ Βαλτεσινίκου, ὃν σημειοῖ ὁ Κανδηλῶρος ἐν τῷ ῥηθέντι καταλόγῳ.

[3] Ἦτο οὗτος συγγενὴς τοῦ Λακεδαιμονίας Ἀνανίου καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Μεθώνης. Μ. Οἰκονόμου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 30-31. Πρβλ. Π. Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ἡ Μητρόπολις Μονεμβασίας ἐν «Θεολογίας» τόμ. Η' (1930) σ. 239-240. Καὶ Τάκη Κανδηλώρου, Ὁ Ἀρματωλισμὸς σελ. 57.

[4] Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 666.

[5] Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 672.

[6] Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 675.

τοῦ 1796 ἐξηκολούθησε νὰ ὑφίσταται μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως [1].

Τελευταῖος ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης ἦτο ὁ Φιλόθεος [2], ἐκ Κύπρου καταγόμενος, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡσυχωτέρων ἀρχιερέων τῆς Πελοποννήσου καὶ λίαν Ἐκκλησιαστικός, σεβόμενος παρὰ πάντων.

Οὗτος ἐγένετο Ἀρχιεπίσκοπος ἐν ἔτει 1795, ὡς καθίσταται δῆλον ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14796 ἐγγράφου τοῦ Ἀρχείου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, περὶ οὗ κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος [3].

Ἐν ἔτει 1804 οὗτος μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτζᾶς Νικηφόρου διωρίσθη ἔφορος τῆς ἐν Βυτίνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς, ὡς δηλοῦται τοῦτο ἐκ τοῦ σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Ε΄ τοῦ ἀπὸ Νικαίας περὶ τῆς εἰρημένης Σχολῆς, δι' οὗ διορίζει αὐτοὺς «ἐταστάς» αὐτῆς [4]. Ἐπ' ἴσης ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ἐν ἔτει 1819 προτροπῇ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ ἡνώθη ἡ ἐν Δημητσάνῃ Σχολὴ μετὰ τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου.

Πρὸς τοῦτο προέτρεψεν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης Φιλόθεον [5] καὶ τοὺς προκρίτους τῆς πόλεως νὰ γράψωσι πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ ζητήσωσι τὴν ἕνωσιν τῆς ῥηθείσης Μονῆς μετὰ τῆς Σχολῆς, τὰ δὲ μικρὰ ἔσοδα ἐκ τῶν κτημάτων αὐτῆς νὰ δαπανῶνται πρὸς διατήρησιν τῆς Σχολῆς· μετέβη μάλιστα ὁ Γερμανὸς εἰς Κ/πολιν, καὶ ἐνήργησεν, ὅπως ἐγκριθῇ ἡ αἴτησις αὐτῶν, ὁ δὲ Πατριάρχης Κύριλλος [6] ὁ ϛ΄ ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως ἐξέδωκε κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1816 ἔτους σιγίλλιον, δι' οὗ καθίσταται ἔφορος τῆς Σχολῆς ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμα-

---

[1] Σημειωτέον, ὅτι ἐν ἔτει 1833, ὅτε ἡ ἐπταμελὴς ἐκείνη Ἐπιτροπὴ συνεζήτησε περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀρχιερέων, ὑπῆρχον τότε ἐν Πελοποννήσῳ δύο Ἀρχιεπισκοπαί, τῆς Δημητσάνης καὶ τῆς Ζαρνάτας. Ἴδε Ἀρχ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τόμ. Α΄. σελ. 75 - 76 (Ἀθῆναι 1920).

[2] Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν καὶ τῶν ἔξωθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐλθόντων κληρικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν ἀγωνισαμένων τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐπαναστάσεως (Ἀθῆναι 1888) σελ. 295. Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία σελ. 265 κέ.

[3] Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι συνυποσχετικὸν τῶν Ἀρχιερέων τῆς Πελοποννήσου πρὸς κοινὴν συνεργασίαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ἐν αὐτῷ ὑπογράφει καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης Φιλόθεος θέτων καὶ τὴν σφραγῖδα αὐτοῦ, ἐν ᾗ ὑπάρχει τὸ ἔτος 1795 «ὁ ταπεινὸς Ἀρχιεπίσκοπος Δημητζάνης Φιλόθεος ͵ΑΨϞΕ΄». Ἐξ αὐτῆς βεβαιούμεθα, ὅτι οὗτος ἐν ἔτει 1795 ἐχειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι λίαν ἐφθαρμένον.

[4] Παν. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριὰς ἤτοι Ἱστορικὴ καὶ τοπογραφικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς ἐν Βυτίνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς καὶ τῶν ἐν τῷ δήμῳ Νυμφασίας λόγου ἀξίων μνημείων μετὰ σιγιλλίων Πατριαρχικῶν καὶ ἑτέρων ἐγγράφων· (Ἀθῆναι 1883), σελ. 154 - 159. Πρβλ. Περ. Ζερλέντου, Ἡ Μητρόπολις Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτσᾶς καὶ αἱ Ἐπισκοπαὶ Πίσσης, Ἐζερῶν, Βελιγόστιδος (Ἀθῆναι 1921) σελ. 17.

[5] Εὐθυμίου Καστόρχη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 29 - 30.

[6] Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 683. Εὐθυμίου Καστόρχη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 66 - 71.

νὸς ὁ ἐκ Δημητσάνης, καὶ ἑνοῦται ἡ Μονὴ μετὰ τῆς Σχολῆς καὶ ἐγκρίνει πάντα τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα αὐτῆς νὰ εἶναι τοῦ λοιποῦ περιουσία τῆς Σχολῆς.

Ὁ Φιλόθεος ἦτο ἀνὴρ δραστήριος καὶ διεκρίθη κυρίως ὡς προπαρασκευαστὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, ὑποστηρίξας ἐν Δημητσάνῃ τὰς πολεμεφοδιακὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ἀδελφῶν Σπηλιωτοπούλων [1], καὶ συμπήξας μετ' ἄλλων τὴν λεγομένην Ἱερὰν Ἀδελφότητα.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821 ἔτους, ἐντολῇ τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀρχῆς, προσεκλήθησαν εἰς Τρίπολιν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης Φιλόθεος, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς, διότι ἐθεωροῦντο ὡς αἴτιοι τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων τῆς Πελοποννήσου [2].

Οὗτοι εὑρισκόμενοι εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Τριπόλεως ἀπεφάσισαν νὰ συνεργασθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ὑπ' ἀριθμὸν 14796 ἐγγράφου, ὅπερ ὑπογράφουσιν ἰδιοχείρως ὁ Μονεμβασίας Χρύσανθος [3], ὁ Ναυπλίου καὶ Ἄργους

---

[1] Ὁ Λακεδαιμονίας Ἀνανίας, ὅτε ἦτο ἐν Δημητσάνῃ, ἵδρυσε δύο πυριτιδομύλους, οὓς κατέστρεψαν οἱ ἐπιδραμόντες Ἀλβανοί. Ἀλλ' οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων Σπηλιωτόπουλοι ἐπανίδρυσαν αὐτούς. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἡ Δημητσάνα 14 πυριτιδομύλους. Πρβλ. Μητροπολίτου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, Ὑπομνήματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 1820 μέχρι τοῦ 1823 ἐκδιδόμενα ὑπὸ Καλλινίκου Καστόρχη. (Ἀθῆναι 1837). σελ. 22 - 23, 34. Καὶ Σπ. Λάμπρου, Ἡ Πυρῖτις τῆς Δημητσάνης Ἔνθ' ἀν. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγοι καὶ Ἄρθρα σ. 512 κέ. Τάκη Κανδηλώρου, Ὁ Ἀρματωλισμὸς σελ. 67.

[2] Ἰωσὴφ Ζαφειροπούλου Ἱερομονάχου, Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προὔχοντες ἐντὸς τῆς ἐν Τριπόλει φυλακῆς ἐν ἔτει 1821, συνταχθὲν ὑπὸ Θεοδώρου Ζαφειροπούλου, (ἐν Ἀθήναις 1852) σελ. 9 - 12. (Τὸ αὐτὸ ἀνεδημοσιεύθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1890 ὑπὸ Ν. Α. Κανδρῆ. Ἐπίσης ἀνετυπώθη ἐκ τοῦ «Παντὸς» ἐν Ἀθήναις 1926).

[3] Περὶ τοῦ Μονεμβασίας Χρυσάνθου Παγώνη ἴδε Π. Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ἡ Μητρόπολις Μονεμβασίαςἐν «Θεολογίας» τόμ. Η΄ (1930) σελ. 248. Πρβλ. Νίκου Α. Βέη, Ἔκφρασις Κώδικος τῆς Μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας, ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρείας» Τόμ. ϛ΄ (Ἀθῆναι 1901) σελ. 196, 200, 201. Ἐν τῷ Κώδικι τούτῳ ὑπάρχει ἡ «Ἀπανταχοῦσα τοῦ Μονεμβασίας Χρυσάνθου ἀπολυθεῖσα τῇ 18ῃ Ἰανουαρίου 1810, δι' ἧς συνιστᾶται τοῖς χριστιανοῖς κατοίκοις τῆς Μηλέας καὶ Καστάνιας, ὅπως τῷ νεωστὶἐκλεγέντι ἐπισκόπῳ Ἰωσὴφ παράσχωσιν ἐξαιρετικὸν βοήθημα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ «διὰ μερικὴν παραμυθίαν τοῦ χρέους τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ». Ν. Δ. Φοίφα, «Ἀλληλογραφία τῶν Ἀρχιερέων Χρυσάνθου Παγώνη Μητροπολίτου Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας καὶ Γερασίμου Παγώνη Ἀρχιεπισκόπου Ἀργολίδος ἐν τῷ «Ἱερῷ Συνδέσμῳ» ἔτ. ΙΑ΄ (1908) Ἀθῆναι ἀριθ. φύλ. 74 σελ. 12 κέ. Δημ. Χρ. Δουκάκη, Μεσσηνιακὰ καὶ ἰδίᾳ περὶ Φαρῶν καὶ Καλαμάτας· ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ Καποδιστρίου, τεῦχος Β΄ (Ἀθῆναι 1908) σελ. 166 - 167.

Γρηγόριος[1], ὁ Κορίνθου Κύριλλος[2], ὁ Δημητσάνης Φιλόθεος, ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ[3], ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανός[4], καὶ ὁ Ὠλένης Φιλάρετος.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δημητσάνης Φιλόθεος[5] ἐτελείωσε μαρτυρικῶς τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου 1821 ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Τριπόλεως, κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἀπέθανον καὶ ὁ Ναυπλίου καὶ Ἄργους Γρηγόριος, ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς καὶ ὁ Πρωτοσύγκελλος Ἀνδρούσης Ἰωσὴφ Χρύσανθος.

Β΄.

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Ε΄. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ ΦΙΛΟΘΕΟΝ

Ἡ Δημητσάνα[6] ἦτο μία τῶν σημαντικωτάτων καὶ ἀκμαιοτάτων πόλεων τῆς Πελοποννήσου πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ, ὁπότε ὑπέστη τὰς

[1] Ὁ Ναυπλίου καὶ Ἄργους Γρηγόριος ἦτο ἐκ Λακεδαίμονος καὶ διεδέχθη τὸν ἐκ Δημητσάνης Ἰάκωβον. Ἴδε Μιχ. Λαμπρινίδου, Ἡ Ναυπλία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς (Ἀθῆναι 1898) σελ. 354 - 357.

[2] Περὶ τοῦ Κορίνθου Κυρίλλου Ῥοδοπούλου ἴδε Παρθενίου Κ. Πολάκη, Ἐπίσκοποι τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Κορίνθου ἐν τῷ «Ἱερῷ Συνδέσμῳ» ἔτος ΙΒ΄. (Κ) περίοδ. Β΄ (1917). Ἀθῆναι ἀριθ. φύλ. 281.

[3] Ἡ βιογραφία τοῦ Ἰωσὴφ Ἀνδρούσης συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Ἠπειρώτου Α. Πετρίδου ἐν τῷ «Ἀπόλλωνι» περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ ἐν Πειραιεῖ, τόμ. Ϛ΄ (1890) σελ. 1054 - 1060. Ἐπίσης περὶ τούτου ἴδε Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτου, (νῦν Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων), «Ἰωσὴφ ὁ Ἀνδρούσης» Ὅμηρος δεσμοφόρος ἐν Τριπολιτζᾷ, Μινίστρος τῆς θρησκείας καὶ τοῦ δικαίου κατὰ τὸν Ἀγῶνα (1770 - 1844). Ἀθῆναι 1906. Πρβλ. καὶ Δημ. Α. Πετρακάκου, Ὁ Κλῆρος εἰς τὴν πολιτικὴν ἐν «Ἐναισίμοις» Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν) (Ἀθῆναι 1931) σελ. 344, 348 - 349, 353, 355. Νικολάου Π. Παπαδοπούλου πρωτοπρεσβυτέρου, Αἱ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν προσπάθειαι πρὸς σύστασιν διαρκοῦς συνόδου, ἐν «Ἐναισίμοις» σ. 247, 249, 250, 254.

[4] Ἐν ἔτει 1807, θανόντος τοῦ Χριστιανουπόλεως Μακαρίου τοῦ ἀπὸ Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων ἐξελέγη, εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ, ὁ ἐπίσκοπος Σεβαστείας Γερμανὸς ὁ ἐκ Καλαβρύτων, περὶ αὐτοῦ ἴδε Δημ. Χ. Δουκάκη, κατάλογος Μητροπολιτῶν Χριστιανουπόλεως ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ» ἔτος Β΄ τόμ. Δ΄ (1909) Ἀλεξάνδρεια σελ. 366. Ἐπίσης πρβλ. Ἀρχιμ. Χριστοφόρου Κνήτη, Ἡ Μητρόπολις Χριστιανουπόλεως ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» ἔτος Λ΄ (1910) Κ/πολις σελ. 69 κέ.

[5] Περὶ τούτου βλ. Ἰωσὴφ Ζαφειροπούλου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 69 - 70. Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1815 καὶ λήγουσα τὸ 1835 (Ἀθῆναι 1839) τόμ. Δ΄ σελ. 97. Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Πολυκάρπου, Οἱ ἅγιοι τῆς Μητροπόλεως Γόρτυνος, ἐν «Ἐναισίμοις» σελ. 362.

[6] Περὶ αὐτῆς ἴδε: Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα, ἱστορικὴ μονογραφία μετὰ βιογραφιῶν τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Γερμανοῦ. Ἀθῆναι 1897. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Γορτυνία, Ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, Πάτραι 1898.

μεγίστας καὶ σκληροτάτας τῶν καταστροφῶν, ἄλλων μὲν ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς φονευθέντων, ἄλλων δὲ ἐξανδραποδισθέντων ἢ πωληθέντων εἰς τοὺς πειρατὰς[1] ὑπὸ τῶν τὴν Πελοπόννησον ἐπιδραμόντων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἐν τέλει ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους ἐλήστευον ἢ ἐφόνευον. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη σὺν τῷ χρόνῳ ἀδιάλλακτος ἔχθρα μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων, οἵτινες ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ σωμάτων τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἁρματωλῶν[2] ἐδολοφόνουν τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἀπηνῶς κατεδίωκον αὐτούς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐστάλησαν εἰς Κων/πολιν, ἐκ Πελοποννήσου Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι προὔχοντες, ἵνα παραστήσωσιν εἰς τὸ Διβάνιον τὰ κακά, τὰ ὁποῖα ὑφίστατο ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Τουρκικὸς πληθυσμὸς αὐτῆς ἐκ τῶν Ἀλβανῶν, ὁ δὲ Σουλτάνος διέταξε τὸν καπετὰν πασσᾶν Γαζῆ Χασὰν Τζεζαϊρλῆν[3], ὅπως μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον μετὰ στρατοῦ πρὸς τελείαν ἐξόντωσιν αὐτῶν. Οὗτος ἐλθὼν εἰς Πελοπόννησον μετὰ τοῦ διερμηνέως τοῦ τουρκικοῦ στόλου Νικολάου Μαυρογένους τοῦ Παρίου[4] ἐν ἔτει 1779 ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὁποίων, ἐν οἷς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης[5], ἐδέχθησαν νὰ βοηθήσωσιν αὐτόν. Οὕτω ἐν διαστήματι ἑνὸς ἔτους ἡ Πελοπόννησος ἀπηλλάγη τῶν ἐπιδρομέων.

Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἡ Τουρκία ἤρχισε νὰ στρέφηται κατὰ τῶν κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου, διότι οὗτοι ὁσημέραι ηὐξάνοντο καὶ ἔκαμνον ἐν αὐτῇ μικρὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὁποῖα προὐξένουν φόβον εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἠμνηστεύθησαν μὲν τῷ 1800 οἱ κλέφται ὑπὸ τῆς Τουρκίας, κινδυνευούσης ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς Γαλλικῆς κατοχῆς τῆς Αἰγύπτου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκ τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου[6], ἐξηκολούθουν ὅμως νὰ εἶναι οὗτοι ἀπειλητικοί. Τότε ὁ Μώρα Βαλισῆ τῆς Πελοποννήσου Σεΐτ

[1] Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα, σελ. 32. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Γορτυνία, σελ. 162. Παντελῆ Κοντογιάννη, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β΄ Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον (1768 - 1774). (Ἀθῆναι 1903) σελ. 360 κ.ἑ. 372 κ.ἑ. 386 κ.ἑ. Σπ. Λάμπρου, Ἡ Πυρῖτις τῆς Δημητσάνης, ἐν τῷ Νεολόγῳ Κωνσταντινουπόλεως-Ἀθηνῶν. Περίοδος Β΄. ἔτος ΛΒ΄. ἀριθ. 119 (Ἀθῆναι τῇ 14ῃ Δεκεμβρίου 1897). Τοῦ αὐτοῦ, Λόγοι καὶ Ἄρθρα (Ἀθῆναι 1902) σελ. 511 - 517.

[2] Περὶ τῶν κλεφτῶν καὶ ἁρματωλῶν τῆς Πελοποννήσου ἴδε Π. Χ. Δούκα, Ἡ Σπάρτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων, (Νέα Ὑόρκη 1922) σελ. 711 κ.ἑ.

[3] Κ. Σάθα, Ἡ Τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς (Ἀθῆναι 1869) σελ. 526 ὑποσ. 2. Πλείονα περὶ αὐτοῦ ἴδε Π. Κοντογιάννη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 424, 430 κἑ. Οὗτος ἐπιστρέψας εἰς Κ/πολιν ἐγένετο Βεζύρης.

[4] Π. Κοντογιάννη, Ἔνθ. ἀν. σελ. 428. Πλείονα περὶ αὐτοῦ ἴδε Th. Blancard, Les Mavroyèni Histoire d'Orient tom. Α΄. p. 2 κἑ. (Paris 1909).

[5] Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα σελ. 34. Π. Χ. Δούκα, Ἔνθ' ἀν. σ. 717. Π. Κοντογιάννη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 370 κἑ.

[6] Τάκη Κανδηλώρου, Ὁ Ἁρματωλισμός... σελ. 273.

Ὀσμὰν πασσᾶς [1], θέλων τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν, ἐζήτησεν ὁδηγίας παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὁ δὲ Σουλτάνος Σελὴμ διενοήθη νὰ ἐρημώσῃ τελείως τὴν Πελοπόννησον, μετακομίζων τοὺς ὑπολειφθέντας κατοίκους αὐτῆς εἰς Αἴγυπτον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλ' ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Καλλίνικος ὁ Ε΄ ὁ ἀπὸ Νικαίας ἔσωσε τότε τὸν λαόν, εἰπὼν εἰς τὸ Διβάνιον: «Τί πταίει ὁ λαός; νὰ σκοτώσωμεν τοὺς πρωταιτίους, τοὺς κακούς· καὶ τὸν ἀντισκόβῃ» [2].

Ἐν ἔτει 1805 ἀπεστάλη εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς συλλογὴν τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ὁ Πρωτοσύγκελλος Ἀδριανόπουλος [3] ὁ ἐκ Γαργαλιάνων. Οὗτος περιελθὼν αὐτήν, καὶ συλλέξας τὰ χρήματα τῶν Πατριαρχείων, ἐνῷ ἐπέστρεφεν ἐκ Κυπαρισσίας εἰς Τρίπολιν, συνελήφθη παρὰ τὴν θέσιν Σαπιολίβαδον [4] ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη Γιάννη τοῦ καὶ Ζορμπᾶ ἐπιλεγομένου, διότι κατ' αὐτοῦ εἶχεν οὗτος πρότερον ἀφορμάς, καὶ ἀφ' οὗ ἐληστεύθη, ἀφαιρεθέντων ὅλων τῶν χρημάτων, ἐβασανίσθη ἀνηλεῶς, φονευθέντων καί τινων τῆς συνοδευούσης αὐτὸν φρουρᾶς. Τῆς αἰχμαλωσίας ταύτης συμμετέσχε καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὡς λέγει ὁ Καθηγητὴς κ. Ν. Βέης [5], διότι διετέλει οὗτος «'ς τὸ κλέφτικο [6], καὶ δὲν ἦτο κάππος», ὡς φρονεῖ ὁ Τ. Κανδηλῶρος [7]. Τὴν γνώμην ὅμως αὐτὴν δὲν δέχεται ὁ κ. Κανδηλῶρος [8], λέγων, ὅτι ὁ Θ. Κολοκοτρώνης μετέβη εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην μετὰ τὴν πρᾶξιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πρωτοσυγκέλλου.

Ὁ Πρωτοσύγκελλος, οὗτινος τὸ πάθημα ἐγνώσθη εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον, διαφυγὼν τὸν κίνδυνον ἦλθεν εἰς Τρίπολιν. Τότε ὁ Μώρα Βαλισῆ Ὀσμὰν πασσᾶς, μελετῶν πρὸ πολλοῦ τὴν ἐξόντωσιν τῶν κλεφτῶν [9], ἐξηνάγκασεν αὐτὸν καὶ ἄλλους Ἀρχιερεῖς καὶ προύχοντας τῆς Πελοποννήσου νὰ

---

[1] Τάκη Κανδηλώρου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 323. Μ. Οἰκονόμου, σελ. 48.

[2] [Γ. Τερσέτη], Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1836. Ὑπαγόρευε Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνης (Ἀθῆναι 1846) σ. 16. Βιβλιοθήκη «Ἑστίας». Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης. Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς. Ῥητὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Τραγούδια τοῦ Κολοκοτρώνη τόμ. Α΄. σελ. 16. (Ἀθῆναι 1889).

[3] Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1815 καὶ λήγουσα τὸ 1835. (Ἀθῆναι 1839) τόμ. Δ΄. σελ. 116. Οὗτος ἦτο εἷς ἐκ τῶν Μωραγιὰν Βιλαετλίδων τῆς Πελοποννήσου. Πρβλ. Μ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας ἢ ὁ Ἱερὸς τῶν Ἑλλήνων Ἀγὼν (Ἀθῆναι 1873) σελ. 48.

[4] Νίκου Α. Βέη, Δημώδη Ἄσματα Φιγαλίας ἐν «Δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας τόμ. Ϛ΄. (1901) Ἀθῆναι σελ. 233. Ἆσμα 8 στίχ. 5.

[5] Νίκου Βέη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 234.

[6] Μ. Οἰκονόμου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 48.

[7] Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία σελ. 184.

[8] Τάκη Κανδηλώρου, Ὁ Ἀρματωλισμὸς σελ. 323.

[9] Νίκου Α. Βέη, Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 234 κέ. Πρβλ. Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Α΄. σελ. 48.

ὑπογράψωσιν ἀναφοράν, δι' ἧς ἐζήτουν τὴν συνδρομὴν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πρὸς τελείαν ἐξόντωσιν τῶν κλεφτῶν, ἐξογκώνοντες τὰς δῆθεν κακουργίας αὐτῶν καὶ πλάττοντες εἰς βάρος αὐτῶν πλείστας ὅσας τοιαύτας [1]. Τὴν ἀναφορὰν ταύτην ἐπέδωκε πρὸς τὸν Πατριάρχην Καλλίνικον τὸν Ε΄ ὁ Πρωτοσύγκελλος ἐπὶ τούτῳ μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁμοίαν δὲ ἀναφορὰν ἀπέστειλαν καὶ πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ.

Ὁ Σουλτάνος πληροφορηθεὶς ταῦτα, διέταξεν αὐστηρῶς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Καλλίνικον τὸν Ε΄ τὸν ἀπὸ Νικαίας [2] νὰ ἐκδώσῃ φρικτὸν Συνοδικὸν ἐπιτίμιον οὐ μόνον κατὰ τῶν κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ὑποθαλπόντων αὐτούς, καὶ γνωριζόντων τι περὶ αὐτῶν, μὴ καταδιδόντων δὲ τοῦτο εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχάς. Ὁ Πατριάρχης μετὰ τοῦ ἐπιτιμίου ἐξέδωκε καὶ Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν Ἐπιστολὴν πρὸς ὅλους τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ προεστῶτας τῆς Πελοποννήσου, ἀμφότερα δὲ ταῦτα μετὰ τοῦ τουρκικοῦ φιρμανίου τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐστάλησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου τοῦ 1805 (καὶ οὐχὶ τοῦ 1804, ὡς ἀνακριβῶς ἀναφέρει ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς) [3], πρὸς τὸν Μώρα Βαλισῆ τῆς Πελοποννήσου Σεῒτ Ὀσμὰν πασσᾶν [4].

Ἐν τούτοις πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ὁ ἐν λόγῳ Πατριάρχης ἔγραψεν

---

[1] Μιχ. Οἰκονόμου, Ἔνθ' ἀν σελ. 48.

[2] Ὁ ἐκδοὺς τὸ Συνοδικὸν ἐπιτίμιον κατὰ τῶν κλεφτῶν ἦτο ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Καλλίνικος ὁ Ε΄ ὁ ἀπὸ Νικαίας καὶ οὐχὶ ὁ ἐθνομάρτυς Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὁ ἐκ Δημητσάνης, ὡς κοινῶς πιστεύεται. Τὸ λάθος τοῦτο παρετήρησεν ὁ Σεβαστός μου Καθηγητὴς κ. Ν. Βέης. Ἔνθ' ἀν. σ. 237. Ὁ Καλλίνικος ὁ ἐκ Μουδανίων καταγόμενος τῷ 1780 ἀπὸ ἱερομονάχου ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἀποθανόντος Νικηφόρου. Τῷ 1792 μετετέθη εἰς μητρόπολιν Νικαίας, ἧς προέστη μέχρι τῆς 17 Ἰουνίου 1801, ὅτε ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, διαδεξάμενος τὸν παραιτηθέντα Νεόφυτον τὸν Ζ΄ τὸν ἀπὸ Μαρωνείας (β΄ πατριαρχεία). Δὶς ἐπατριάρχευσε, τὸ Α΄ μέχρι τῆς 22 Σεπτεμβρίου 1806, καὶ τὸ Β΄ ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1808 μέχρι Μαΐου 1809, ὅτε παρῃτήθη τῆς πατριαρχείας καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Μυτιλήνης Ἱερεμίας. Περὶ αὐτοῦ ἴδε Β. Α. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμέ ... σελ. 31, 37 (Ἀθῆναι 1888) Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 679 - 680. Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὁ ἀπὸ Σμύρνης ἐπατριάρχευσε τὸ Β΄ ἀπὸ Ὀκτωβρίου τοῦ 1806 μέχρι τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1808. Ἴδε Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 680 - 681. Ὁ Μ. Οἰκονόμου μόνον λέγει, ὅτι τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄. Μ. Οἰκονόμου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 49.

[3] Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Α΄ σελ. 40. Πρβλ. [Γ. Τερτσέτη]: Ἔνθ' ἀν. σελ. 16 κέ. «Τότε κάμνει ἕνα φερμάνι ὁ Σουλτάνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ Πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθῇ ὅλος ὁ λαός, καὶ ἔτζι ἐκινήθηκεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι κατὰ τῶν Κολοκοτρωναίων». Βιβλιοθήκη Ἑστίας: Διήγησις συμβάντων ... τόμ. Α΄. σελ. 16.

[4] Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα σελ. 35 κέ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Γορτυνία σελ. 183 - 5. Ἐνταῦθα δημοσιεύει καὶ τὸ δημοτικὸν ᾆσμα:

«Οἱ γέροντες κ' οἱ προεστοὶ κ' οἱ προὔχοντες τοῦ τόπου,
πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ 'ς τὸν βασιλιᾶ 'ς τὴν Πόλι» κέ.

Ἐκκλησιαστικὰς Ἐπιστολὰς πρὸς ὅλους τοὺς Ἀρχιερεῖς, προεστῶτας καὶ δημογέροντας τῆς Πελοποννήσου, ὡς τοῦτο ῥητῶς ἀναφέρεται ἐν τῇ κατωτέρω δημοσιευομένῃ Πατριαρχικῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δημητσάνης Φιλόθεον καὶ πρὸς τοὺς προεστῶτας καὶ δημογέροντας τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ταῖς ὁποίαις συνίστα εἰς αὐτοὺς ὑπακοὴν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, καὶ ὅπως παροτρύνωσιν οὗτοι τὸν λαὸν νὰ βοηθήσῃ τὸ ἔργον τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας.

Εὐθὺς μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ Συνοδικοῦ ἐπιτιμίου, τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς ἐπιστολῆς καὶ τοῦ φιρμανίου ὁ Μώρα Βαλισῆ τῆς Πελοποννήσου ἐκάλεσεν εἰς Τρίπολιν, ἔνθ' ἥδρευεν, τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ προεστῶτας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σουλτάνου· ἐν πρώτοις ἀνεγνώσθη τὸ φιρμάνιον, εἶτα ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ ἐπιστολὴ καὶ τέλος τὸ Συνοδικὸν ἐπιτίμιον, τοῦ ὁποίου αἱ ἀραὶ ἦσαν τοσοῦτο φρικώδεις, ὥστε ἐρράγιζαν καὶ πέτραι[1], μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ἔκαμεν οὗτος τὸν ἑξῆς τρομερὸν ὅρκον. «Νὰ μὴ τολμήσῃ τις νὰ κοινοποιήσῃ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν Σουλτανικὴν ἀπόφασιν (τὸ ὁποῖον ἂν γίνῃ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τὸ μάθω), διότι ὅστις ἤθελε φανῇ προδότης τοῦ μυστικοῦ τούτου, Βαλλαχὰ Μπιλλαχὰ (μὰ τὸν θεόν, μὰ τὸν θεὸν) μὰ τὸ κεφάλι τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ εἶμαι ἔξαρνος τοῦ Μοαμέτη, θέλω τὸν κάμει κομμάτια καὶ θέλω τὸν ρίψει νὰ τὸν φάγουν οἱ σκύλλοι[2]».

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων ἐπέστρεψεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, λήγοντος τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1805 ἔτους[3]. Οἱ Ἀρχιερεῖς φθάσαντες εἰς τὰς Ἐπισκοπὰς αὐτῶν ἀνεκοίνωσαν εἰς πάντας τὸ πνεῦμα τοῦ Συνοδικοῦ ἐπιτιμίου, συνιστῶντες, ἵνα μὴ τολμήσῃ τις νὰ κρύψῃ τινὰ ἐκ τῶν κλεφτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐγνώριζον τὴν διαμονὴν αὐτῶν νὰ ἀναγγέλλωσι ταύτην. Ὁ Μονεμβασίας Χρύσανθος εὑρισκόμενος τότε ἐν Τριπόλει ἔστειλεν Ἐγκύκλιον τῇ 19 Φεβρουαρίου τοῦ 1806 ἔτους πρὸς τοὺς Ἱερεῖς καὶ Χριστιανοὺς τῆς Μονεμβασίας περὶ ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τὸ ῥαγιαλίκι ἐν τῷ κατὰ τῶν Ῥώσσων πολέμῳ ἐν ᾗ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναφέρει περὶ τῆς ἐν Τριπόλει συνελθούσης κοινῆς συνελεύσεως τῶν Ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, ὅτι ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία μεσολαβήσασα παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἔδωκεν ἐγγύησιν ὑπὲρ πάντων διὰ τὴν ὀφειλομένην πίστιν καὶ ὑποταγὴν τῶν Ἑλλήνων, ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς ἐγένοντο ἐγγυηταὶ (κεφίληδες) ὑπὲρ αὐτῶν περὶ πίστεως καὶ εὐπειθείας εἰς τὸ ῥαγιλίκιον, καὶ ὅτι οἱ ἀγάδες δι' ἱεροῦ χοτζετίου ἔδωκαν ὑπόσχεσιν ἐκ μέρους ὅλων τῶν Τούρκων περὶ διαφυλάξεως τῆς τιμῆς, τῆς ζωῆς καὶ τῶν περιουσιῶν αὐτῶν[4].

---

[1] Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Α'. σελ. 40.

[2] Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Α' σελ. 40 κέ.

[3] Παρὰ τῷ Ἀμβρ. Φραντζῇ ἀναφέρεται ἀνακριβῶς τὸ ἔτος 1804 ἀντὶ 1805.

[4] Τὴν ἐν λόγῳ ἐγκύκλιον ἀναφέρει ὁ Τ. Κανδηλῶρος, Ὁ Ἀρματωλισμὸς σ. 360.

Ἀντίγραφον δ' αὐτῆς ἀπόκειται ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας ὑπ' ἀριθ. 7231.

Ἐκτελεστὴς τῶν διαταγῶν τούτων ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὁ Κεχαγιάμπεης[1], ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1805 ἔτους ἀπεβιβάσθη εἰς Καλάμας, τραπεὶς δὲ πρὸς τὰ ἐνδότερα συνέλαβε περὶ τοὺς 600, οὓς ἐφόνευσεν. Ἀπὸ τοῦ 1806 ἔτους ἤρξατο ἡ καταστροφὴ τῶν Κολοκοτρωναίων[2].

Ἡ Πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δημητζάνης Φιλόθεον ἐγράφη τῇ 25ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1805 ἔτους. Εἶναι δὲ αὕτη ἀπὸ ἱστορικῆς κυρίως ἀπόψεως ἀξιόλογος, διότι ἐν αὐτῇ ὁ ῥηθεὶς Πατριάρχης Καλλίνικος ὁ Ε' ἀναφέρει κεφαλαιωδῶς τὰ πέντε κεφάλαια ἐκ τοῦ Σουλτανικοῦ ἐκείνου φιρμανίου, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοπονήσου[3].

Καλλίνικος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης:—

† Θεοφιλέστατε Ἀρχιεπίσκοπε Δημητζάνης ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κὺρ Φιλόθεε καὶ ἐντιμώτατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, καὶ τίμιοι προεστῶτες καὶ δημογέροντες καὶ κοτζαμπασίδες καὶ πρόκριτοι καὶ λοιποὶ ἁπαξάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητὰ χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ: ἡ κραταιωτάτη καὶ εὐεργετικωτάτη εἰς ἡμᾶς βασιλεία, τὸ δικαιότατον ὑψηλότατον καὶ πολυχρονιώτατον δεβλέτι[4], μὲ τὸ νὰ προνοῆται πάντοτε διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ καλὴν κατάστασιν ὅλων τῶν ὑπηκόων καὶ πιστῶν Ῥαγιάδων, ὁποῦ εἶναι, ὑποκείμενοι εἰς τὴν βασιλικήν του ἐπικράτειαν καὶ μὲ τὸ νά ⟨που⟩[5] ἐπαγρυπνῇ καὶ προστάζῃ μὲ πᾶσαν δύναμιν ὅλους τοὺς ἡγεμόνας καὶ κυβερνήτας, ὁποῦ εὑρίσκονται εἰς κάθε χώραν καὶ τόπον διὰ νὰ ἔχουν μεγάλην ἐπιστασίαν καὶ προσοχὴν εἰς ἐκεῖνα ὁπόσα ἁρμόζουν εἰς

---

[1] Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα σελ. 35 κέ.

[2] Ν. Α. Βέη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 237 κέ. Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Γορτυνία σελ. 186 κέ.

[3] Τὴν ἀνέκδοτον ταύτην ἐπιστολὴν εὗρον ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, εἶναι δ' αὕτη ἐκ τῶν μὴ καταγεγραμμένων ἐν τοῖς καταλόγοις ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου. Εἶναι ἐφ' ἁπλοῦ χάρτου γεγραμμένη καὶ ἀποτελεῖται ἐκ φύλ. 2 διαστάσεων (0,31×0,22), καὶ περιέχεται ἐν τῷ φ. $1^{\alpha\beta}$ — $2^{\alpha\beta}$. Εἶναι δὲ ἐφθαρμένη εἴς τινα μέρη καὶ ἀνορθόγραφος. Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτῆς διετήρησα τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου πλὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων, τῶν πόλεων καὶ χωρῶν, τὰ ὁποῖα ἔγραψα διὰ κεφαλαιώδους γράμματος, χωρὶς ὅμως νὰ μεταβάλω τὴν ὀρθογραφίαν αὐτῶν.

Ὁ Β. Α. Μυστακίδης συνέταξε κατάλογον τῶν ἀπολυθέντων ὑπὸ Καλλινίκου τοῦ Ε' συνοδικῶν γραμμάτων καὶ σιγιλλίων κλπ. ἐν ᾧ δὲν ἀναφέρει τὴν ῥηθεῖσαν ἐπιστολήν. (ἴδε Β. Α. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμέ, σ. 31 κέ).

[4] Δεβλὲτ = Κράτος.

[5] Ἡ λ. *που* διαγράφεται.

ἐξολόθρευσιν καὶ τέλειον ἀφανισμὸν τῶν κακοποιῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς ἐκείνους ὁποῦ συγχύζουσι καὶ προξενοῦν ⟨σκάνδαλον⟩ [1] ταραχὴν εἰς τὴν κοινὴν καὶ τὴν κατὰ μέρος ἀσφάλειαν εἰς τοὺς πολλοὺς δηλαδὴ καὶ εἰς τὸν καθ' ἕνα ξεχωριστά· πολλοὺς ὑψηλοὺς προσκυνητοὺς ὁρισμοὺς καὶ ὑψηλὰ φερμάνια ἐξαπέστειλε, κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἡγεμονικὰς ἐξουσίας, καὶ ἐφανέρωναν εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν ὑψηλοτάτους μόραβαλῆδες, τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς βούλησιν καὶ θέλησιν, ὡς πατρικήν, καὶ περιεῖχον τὰς νέας καὶ κατὰ πολλὰ γνωστικωτάτας διατάξεις καὶ προσταγάς, τῶν ὁποίων ὑψηλῶν προσταγῶν, ἡ κατὰ τὸ γράμμα εὐεργετικὴ πρᾶξις, καὶ ἡ ἀπὸ μέρους ὅλων ἡμῶν τῶν ὑπηκόων χρεωστουμένη διαφύλαξις, χωρὶς ἀμφιβολίαν συμφέρει διὰ τὴν καλὴν κατάστασιν καὶ ἡσυχίαν ὅλων ἐκείνων ὁποῦ κατοικοῦν εἰς τὸν Μωρέα καὶ διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς δικαίας τιμωρίας καὶ παιδεύσεως· τὰς ὁποίας εἶναι ἀπαραίτητον νὰ πάθωσι καὶ δοκιμάσωσιν, ὅσοι ἀπὸ ἐσᾶς δὲ φέρονται ἐναντίοι τῆς ὑψηλῆς προσταγῆς ἀπὸ κακοπροαίρετον γνώμην τους· πολλαῖς φοραῖς καὶ ἡμεῖς μὲ ὑψηλὴν προσκυνητὴν προσταγὴν ἐγράψαμεν καὶ εἰς τὴν Ἀρχιερωσύνην σου, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συναδέλφους Ἀρχιερεῖς τοῦ Μωρέως, καὶ εἰς ἄλλους κατὰ τόπους προεστῶτας καὶ ἡγουμένους ὁποῦ εἶναι τοῦ κλήρου καὶ τῆς τάξεώς μας· καθὼς ὁμοίως ἐγράψαμεν καὶ εἰς τοὺς κοτζαμπασίδες [2] δημογέροντας προεστῶτας καὶ λοιποὺς κατοικοῦντας εἰς τὸν Μωρέα, φανερώνοντας εἰς ὅλους σας πατρι[κῶς] καὶ ἐκτ[ελοῦντες](;) ἐκκλησιαστικῶς τὰ πρέποντα εἰς ἐσᾶς καὶ τὰ συμφέροντα παρακινοῦντες ὅλους, εἰς τὸ νὰ ἔχετε μεγάλην προσοχήν, νὰ φυλάττετε ἀπαρασάλευτα ὅσα προτάζεσθε μὲ κάθε ⟨τε⟩ [3] ὁμόνοιαν καὶ μὲ μεγάλην δουλικὴν κλίσιν, καὶ νὰ ἐμποδίζετε μὲ κάθε τρόπον καὶ μὲ ὅλην σας τὴν δύναμιν, κάθε κίνημα ὁποῦ εἶναι ἐναντίον εἰς τὰς βασιλικὰς προσκυνητὰς προσταγὰς καὶ ὡς αἴτιον κάθε παιδεύσεως καὶ πικρᾶς τιμωρίας εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἀποτολμοῦν νὰ εὐγένουν ἀπὸ τὰ ὅριά τους, καὶ κατὰ τὸ παρὸν μὲ τὸ νὰ ἐβεβαιώθη ἡ κραταιοτάτη βασιλεία, καὶ τὸ ὑψηλὸν δεβλέτι, ὅτι πολλοὶ κακοποιοὶ κλέπται, ἀπὸ τοὺς ἰδίους Μωραΐτας, παραφυλάττουν εἰς ταῖς στράταις καὶ σκοτώνουν κρυφίως καὶ μὲ ἀπάτην τοὺς διαβάτας, καὶ ἄλλοι πάλιν αὐθαδῶς μὲ ὅπλα καὶ μὲ ἄρματα ἀντιστέκωνται μετὰ τῶν Σεϊμάνιδων [4]· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κοτζαμπασίδες καὶ δημογέροντες (χωρὶς νὰ ἔχετε εἴδησιν ἐσεῖς οἱ Ἱερωμένοι ὡς εἴμεθα βέβαιοι) μὲ μίαν πρόφασιν τάχα ὅτι εἰς τὸν τάδε καζᾶν [5] ἐφάνησαν κλέπται καὶ ἐσκότωσαν τὸν τάδε δια-

[1] Ἡ λ. *σκάνδαλον* διαγράφεται.

[2] Κοδζαμπασῆδες ἐλέγοντο οἱ Ἕλληνες προεστῶτες· περὶ αὐτῶν ἴδε Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τόμ. Α'. σελ. 32-34 (Ἀθῆναι 1899).

[3] Ἡ λ. *τὲ* διαγράφεται.

[4] Σεϊμὲν = χωροφύλαξ, ἀστυνομικός.

[5] Καζᾶ = Ὑποδιοίκησις.

βάτην, καὶ ἀκολούθως διὰ νὰ τεριαχθῶσιν ἐδόθησαν τόσα ἄσπρα, καὶ ἄλλοτε πάλιν λέγουν, ὅτι οἱ κλέπται ἐπίασαν τὸν τάδε ἄνθρωπον εἰς τὴν στράταν, καὶ τὸν ἐπῆραν σκλά[βον], καὶ διὰ τὴν ἐξαγοράν του ἐδόθησαν τόσα ἄσπρα, καὶ μὲ αὐτὰς τὰς αἰτίας [χ]αρατζώνουσι μὲ πλ[ῆθ]ος ἀσπρῶν, τοὺς πτωχοὺς ῥαγιάδες, χωρὶς ἔλεος καὶ καμμίαν συνείδησιν καὶ κερδίζουσιν ἄσπρα ἀσεβῶς καὶ παρανόμως, καὶ κάμνουσι τὸν ἑαυτόν τους ὅμοιον μὲ τοὺς κακοτρόπους κλέπτας, καὶ διὰ νὰ εἴπωμεν καλλιώτερα χειρότερον ἀπὸ αὐτούς, καὶ νομίζουσιν ἕνα τυχηρὸν εὕρεμα, τὸ νὰ εἶναι οἱ κλέπται, διὰ τὰ ἐδικά τους τέλη καὶ κέρδη, καὶ ἀκολούθως ὄχι ὅτι δὲν συμβοηθοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίον κρυφίους καὶ μὲ τρόπους πλαγίους καὶ μυστικοὺς γίνεται ἐμπόδιον, εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ ἀφανισμὸν αὐτῶν τῶν κακοποιῶν κλεπτῶν.

Καὶ ἐπειδὴ κάθε πρόφασις καὶ αἰτία, εἶναι βέβαιος καὶ ἀνεμπίστατος ὅτι δὲν ἔχουν κάμμίαν μετοχὴν μὲ τοὺς κλέπτας οἱ Μωραΐται, ὡσὰν ὁποῦ ὁ Μωρέας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, κατὰ τὴν φυσικὴν κατάστασιν εἶναι περιτριγυρισμένος μὲ θάλασσαν, καὶ διατρέφει πάντοτε τοὺς ἰδίους Μωραΐτας, καὶ μὲ εὐκολίαν φυλάττεται σίγουρα ἀπὸ κάθε διάφορον ἔμβασιν τῶν κακοποιῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ ἔξω μέρη, καὶ τὸ περισσότερον ὅπου ἔχει καὶ διωρισμένους διὰ περισσοτέραν φύλαξιν τόσους καὶ τόσους μπελουκμπασάδες, [1] τζερβετζίδες [2] καὶ ἄλλους καπομπα[σί]δες [3] εἰς κάθε πολιτεῖαν καὶ χ[ω]ρίον· διὰ αὐτὰς λοιπὸν τὰς προφάσεις καὶ τὰ [τοιαῦτα], ὁποῦ ἀκολουθοῦν, ὠργίσθη καὶ ἄναψε τὸν δικαιότατον θυμόν του τὸ φιλόπτωχον φιλοδίκαιον ὑψηλὸν δεβλέτι, καὶ ἤθελε κάμη εὐθὺς τώρα τὴν ὁλοϋστερινὴν βαρυτάτην παίδευσιν εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἐτόλμησαν νὰ κάμουν τὰ τοιαῦτα, ἂν ἴσως καὶ ὁ φιλάνθρωπος καὶ φιλοπήκοος στοχασμὸς τοῦ ⟨πολυχ.⟩ [4] κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου δεβλετίου, δὲν ἤθελεν ἐμποδίσῃ αὐτὴν τὴν ὀγλήγωρον ἐπιχείρησιν καὶ ὁ[ποῦ] νὰ σταλθῶσι προτήτερα βασιλικαὶ ὑψηλαὶ προσταγαί, καὶ νέα νιζάμια [5], ὁποῦ ἠμποροῦν νὰ μεταβάλλουν καὶ σωφρονίσουν τοὺς τοιούτους κακοποιοὺς ἀνθρώπους· λοιπὸν κατὰ τὴν σφοδρὰν εἰς ἡμᾶς γενομένην ὑψηλὴν προσταγήν, φανερώνομεν εἰς ὅλους σας τοὺς Μωραΐτας ἱερωμένους καὶ λαϊκούς, τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν βουλὴν καὶ θέλησιν, κατὰ τὸν τρόπον ὁποῦ ἐφεξῆς κατὰ πλάτος σημειώνομεν μὲ τὰς παρούσας Ἐκκλησιαστικὰς ἐπιστολὰς εἰς ὅλους σας· γράφομεν δὲ καὶ τῇ ἀρχιερωσύνῃ σου, καὶ εἰς τοὺς προεστῶ-

[1] Μπουλούκμπασῆ = ἀρχηγὸς λόχου ἀτάκτου στρατοῦ ἐπιτετραμμένου ἄλλοτε τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.

[2] Δερβεντζῆ = φύλαξ κλεισωρείας. (Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Μ. Γεδεών).

[3] Ὁ Καποῦ ὄμπασης ἦτο ὁ ἀρχηγὸς πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κάππων. Οἱ κάπποι ἦσαν διῶκται καὶ τιμωροὶ τῶν ζωοκλεπτῶν· περὶ αὐτῶν ἴδε Μιχ. Οἰκονόμου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 43.

[4] Ἡ λ. *πολυχ.* διαγράφεται.

[5] Νιζὰμ = νόμος.

τας τῆς ἐπαρχίας σου καὶ δημογέροντας, καὶ κοτζαμπασίδες, φανερώνοντας ὅτι ἐξεδόθη νέον προσκυνητὸν καὶ φοβερὸν φερμάνι καὶ ἐστάλη ⟨προς⟩ [1] εἰς τὸν ὑψηλότατον Μόρα Βαλῆ πασιὰ ἐφέντη μας· καὶ προστάζει εἰς τὸ νὰ βάλη εἰς κάθε σύστασιν καὶ πρᾶξιν μὲ τὸν πλέον σιγουρότερον καὶ ἀκινδυνότερον τρόπον ἐκείνους τοὺς πρώτους ὑψηλοὺς ὁρισμούς, καὶ τὰς τ[ελι]κὰς νέας βασιλικὰς προσταγὰς καὶ ἀποφάσεις διὰ περισσοτέραν αὔξησιν· καθὼς ἀναφέρει τὸ ὑψηλὸν φερμάνι εἰς Τούρκους καὶ εἰς Ῥαγιάδες, ὅθεν διὰ μὲν τοὺς Τούρκους ἔχουσι χρέος νὰ φροντίζωσιν οἱ Ἁγιάννιδες [2] καὶ Βοϊβοντάδες [3], καθὼς θέλετε βεβαιωθῇ ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν φερμάνι τοῦ πολυχρονιμένου βασιλέως μας, ὁποῦ ἔχει νὰ διαβασθῇ εἰς Τριπολιτζὰν εἰς τὸ ὑψηλὸν Τζιβάνι [4], ὁποῦ νὰ τὸ ἀκούσουν ὅλοι, καὶ ὅσα ὀνομαστὶ φανερώνει διὰ τοὺς Ῥαγιάδες.

Ἰδοὺ κεφαλαιωδῶς καταγράφομεν εἰς τὴν παροῦσαν ἡμῶν ἐπιστολὴν καὶ ἀκούσατε.

αον) Κεφάλαιον προστάζει ὅτι εἰς ὅποιον χωρίον ἢ τζιφλίκι [5] εὐθὺς ὁποῦ φανῶσιν οἱ κλέπται, οἱ προεστῶται καὶ δημογέρωντες ἐκείνων τῶν χωρίων, φανερώνωντές τους εἰς τοὺς κοτζαμπασίδες τοῦ Καζᾶ ἐκείνου ὁποῦ ὑποτάσσονται τὰ χωρία καὶ τζιφλίκια ἔχουσι χρέος οἱ κοτζαμπασίδες χωρὶς ἀργοπορίαν νὰ πιάνωσι τοὺς τοιούτους κλέπτας, καὶ νὰ τοὺς θέτωσιν εἰς τὸν Βοϊβόδαν, καὶ ζαπίτην [6] καὶ εἰς τοὺς Ἁγιάννιδες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους νὰ ἀποστέλλωνται εἰς τὸν Μόρα Βαλῆ Πασιὰ Ἐφέντη μας διὰ νὰ λάβωσι κατὰ νόμους τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας των· ἀνίσως δὲ οἱ ῥηθέντες προεστῶτες καὶ δημογέροντες τῶν χωρίων καὶ Τζιφλικίων, ἢ οἱ κοτζαμσίδες [7] τῶν Καζάδων ἀπὸ ἀμέλειάν τους ἤθελε φανῶσιν ἐναντίοι εἰς τὴν ὑψηλὴν βασιλικὴν προσταγήν, παραβλέποντες, τοὺς τέτοιους κακοποιοὺς κλέπτας, ἀφ᾽ οὗ δοκιμάσωσι βαρυτάτην καὶ μεγάλην ζημίαν εἰς ἄσπρα, θέλει θανατωθῶσι μὲ σ[οβα]ρὸν καὶ πικρὸν θάνατον δ[ιὰ] νὰ γένουν καὶ παράδειγμα εἰς ὅλους.

βον) Ὅλοι οἱ κοτζαμπασίδες τοῦ καθ᾽ ἑνὸς Καζᾶ ἔχουσι χρέος νὰ βάλωσι

[1] Ἡ λ. *πρὸς* διαγράφεται μεταξὺ δύο γραμμῶν.

[2] Ἀγιὰν ἐλέγετο ὁ προὔχων ὁ διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ Βεζύρου, εἰς τὰς ἐπαρχίας ἔνθα κατῴκουν ἐπίσημοι Τοῦρκοι. Δύο ἐκ τῶν Ἀγιάνηδων τῆς Πελοποννήσου προσεκαλοῦντο εἰς Τρίπολιν παρὰ τῷ Βεζύρῃ καὶ ἐτιτλοφοροῦντο Μ ω ρ α γ ι ὰ ν ἤτοι πρόεδροι τῶν προεστώτων ὅλου τοῦ Μωρέως.

[3] Βοεβόδας ἐλέγετο ὁ ἔπαρχος πόλεως.

[4] Διβὰν = συμβούλιον.

[5] Τσιφτλὶκ = ἔπαυλις ἀγροκήπιον.

[6] Ζαμπίτης = ἀξιωματικός.

[7] Κοτζαμσῆδες = κοτζαμπασῆδες.

ὅλους τοὺς εὑρισκομένους Ῥαγιάδες εἰς τὰ χωρία καὶ τζιφλίκια εἰς τοὺς αναμεταξύ των κεφιλεμέδες [1], ὥστε ὁποῦ νὰ ὑπόσχεται ὁ ἕνας διὰ τὸν ἄλλον, καὶ ἀπὸ τοὺς κοτζαμπασίδες νὰ πέρνωνται ἰδιοχείρως γεγραμμένοι κεφιλεμέδες, καὶ νὰ ἀπερνοῦν εἰς τὸ σιγκίλι [2] τοῦ ἱεροῦ μεχκεμὲ [3] τῆς Τριπολιτζᾶς.

γον) Τὸ ἐναντίον δὲ μεταξὺ εἰς αὐτοὺς τοὺς κεφιλεμέδες, ὅποιος ἀπὸ τοὺς Ῥαγιάδες ἤθελε φανῇ κλέπτης καὶ κακοποιός, ὁ μητροπολίτης ἐκεῖνος ὁποῦ ὁρίζει τὸν Καζᾶν ἐκεῖνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εὐγένουν οἱ κλέπται, θέλει ἀποδιωχθῇ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του, μὲ ἀπόφασιν κατὰ τὸ παλαιὸν ὑψηλὸν φερμάνι, ὅτι νὰ μὴν πέρνῃ ποτὲ ἄλλην ἐπαρχίαν.

δον) Κατὰ τὸν κεφιλεμὲ ὁποῦ ἤθελε γέ[ν]η, ὅποιος ἀπὸ τοὺς Ῥαγιάδες ἤθελε σκοτώσῃ κἀνένα ἄπταιστον οἱ πρῶτοι κοτζαμπασίδες τοῦ κασαπᾶ [4] ἐκείνου ἢ τοῦ χωρίου ἢ τζιφλικίου, ὁποῦ ἤθελε γένῃ ὁ φόνος, ἔχουσι χρέος νὰ παραστήσωσι τὸν φονέα, παραδίδοντές τον εἰς τὸν Βοηβόνδα καὶ Ἁγιάννιδες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους νὰ στέλλεται ὁ φονεύς, μὲ ἴλεως τῆς ἱερᾶς κρίσεως εἰς τὸν Ὑψηλότατον Πασιὰ ἐφέντη μας.

εον) Τὰ πράγματα καὶ τὰ ὑπάρχοντα τοῦ φονέως μὲ ἰζίνι [5] τῆς ἱερᾶς κρίσεως νὰ πωλῶνται καὶ νὰ δίδωνται εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ σκοτωμένου· ἀνίσως ὅμως καὶ ὁ φονεὺς ἐκεῖνος δὲν ἤθελεν ἔχῃ πράγματα καὶ μουλήκια [6] πρέπει ἐκεῖνοι ὁποῦ εὑρίσκον[ται εἰς] τὸν Καζᾶν ἐκεῖνον ἢ εἰς τὸ χωρίον ἢ εἰς τὸ Τζιφτιλίκι [7], εἰς τὸ ὁποῖον ἔγινεν ὁ φόνος διὰ δωσώπην καὶ ἀνάπαυσιν τῶν κληρονόμων τοῦ φονευθέ[ντος] θέλει ἀποδοθῇ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ αἵματος, καὶ νὰ δίδουν ὑπόσχεσιν ὅτι ἀνίσως καὶ ὁ φονεὺς ἐκεῖνος ἤθελε φύγῃ νὰ μὴ γυρίσῃ εἰς τὸ ἑξῆς πώποτε ὀπίσω εἰς τὸν Καζᾶν ἐκεῖνον ἢ εἰς τὸ χωρίον ἢ εἰς τὸ Τζιφτιλίκιον.

Αὗται εἶναι αἱ ὑψηλαὶ βασιλικαὶ γενόμεναι προσταγαὶ εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς Ῥαγιάδες, τὰς ὁποίας θέλει βεβαιωθῆτε περισσότερον, ὁπόταν μὲ ὑψηλὴν προσταγὴν τοῦ Ὑψηλοτάτου Μόρα Βαλῆ Ἐφέντη μας, θέλει συναχθῆτε εἰς Τριπολιτζὰν ὅλοι οἱ μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι τοῦ Μωρέως, μαζὺ μὲ τοὺς κοτζαμπασίδες προεστοὺς καὶ δημογέρωντας, καὶ θέλεται παραλάβῃ

[1] Κεφαλετναμὲ = ἐγγυητικόν.

[2] Σιγκίλι = σιδζίλλ (ἐκ τοῦ σ ι γ ί λ λ ι ο ν) = κῶδιξ δικαστηρίου (κατὰ τὸν κ. Σοφ. Α. Χουδαβερδόγλουν-Θεόδοτον.

[3] Μαχκεμὲ = δικαστήριον.

[4] Κασαμπᾶ = κωμόπολις.

[5] Ἰζὶν = ἄδεια.

[6] Μοὺλκ = κτήματα.

[7] Τζιφτιλίκι = τσιφλίκιον.

τὴν παροῦσαν ἡμῶν πατριαρχικὴν ἐπιστολὴν καθὼς θέλει ἀκούσετε καὶ τὰς ὑψηλὰς προσταγὰς διὰ τὸ καθολικὸν καὶ κοινὸν νιζάμι, ὁποῦ θέλουν ἀποφασισθῇ παρὰ τοῦ Ὑψηλοτάτου ἀφεντοῦ μας χωρὶς κᾀμμίαν ἀργοπορίαν.

Ὅθεν ἐπειδὴ καὶ εἶναι προσταγὴ ἀπαραίτητος νὰ λάβουν τέλος καὶ νὰ φυλάττωνται ἀκριβῶς αὐ[τὰ] τὰ βασιλικὰ νιζάμια, καὶ ἐπειδὴ ὁρίζονται φοβεραὶ παιδεῖαι καὶ πικρότατος θάνατος, εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἐναντιούμενοι ἤθελε φανῶσιν ὑπόδικοι, παρακινούμενοι ἢ τοῦτο εἴτε ἀπὸ ἀμέλειάν τους, εἴτε ἀπὸ πονηρὰν γν[ώ]μην· διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἅμα ἐκκλησιαστικῶς καὶ πρικῶς (= πατρικῶς) προλαμβάνωντες [φα]νερώνομεν εἰς ὅλους σας αὐ[τ]ὰ τὰ ἴδια συμβουλεύοντές σας ὅλους περισσότερον τὴν μεταξύ σας σύμφωνον ὁμογνωμίαν καὶ εἰρήνην ὁσὰν ὁποῦ εἶναι αἰτία καὶ ἀρχὴ διὰ τὴν καλὴν τελείωσιν τῶν νέων αὐτῶν βασιλικῶν προσταγῶν διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ὅλης τῆς κοινότητος· διὰ τὸ ὁποῖον καὶ βεβαιωθέντες τὴν δυνατὴν βασιλικὴν ἀπόφασιν τὸ στερεὸν καὶ ἀμετάτρεπτον διὰ τὴν τελείωσιν, τὸ ὀγλήγορον διὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν πρᾶξιν, καὶ τὸν βαρύτατον καὶ μεγάλον ⟨θυμὸν⟩ [1] βασιλικὸν θυμόν. Προσέχετε ἀκριβῶς μὲ ὅλην σας τὴν δύναμιν, νὰ φυλάττετε ἀπαρασάλευτα τὰ ὅσα προστάζεσθε μὲ ὑψηλὴν ἀπόφασιν καὶ προσταγήν· καὶ εἶναι χρέος ἀπαραίτητον εἰς ὅλους, διότι ἡ προσταγὴ εἶναι βασιλικὴ καὶ ὑψηλή· καὶ ὁπόταν ἡ δικαιοσύνη ἔχει θεμέλιον καὶ συμφέρει διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν εἰς ὅλην τὴν κοινότητα καὶ εἰς τὴν μερικὴν τῶν Ῥαγιάδων. Τότε περισσότερον ἔχετε χρέος νὰ λαμβάνετε περισσότερον ζῆλον, καὶ μὲ καλὴν συνείδησιν νὰ τελειώνετε τὰς βασιλικὰς προσταγάς, καὶ μὲ τὰ ἔργα ἐμπράκτως ἔχοντες αὐτὰς πάντοτε εἰς τὸν νοῦν σας. Ἀνίσως ὅμως (τὸ ὁποῖον ἅμποτε νὰ μὴν ἤθελε γένῃ) καὶ κάμνοντες τὰ ἐναντία, ἤθελεν ἀντιστέκεσθε εἰς τὰ ὑψηλὰ φερμάνια καὶ ἐναντιῆσθε θέλει κατακριθῆτε καὶ παρήκοοι καὶ οἱ μὲν λαϊκοί, ἀφ᾽ οὗ δοκιμάσετε τὰ χαλεπώτατα παιδευτήρια θέλει λάβετε καὶ πικρὸν θάνατον τῆς ζωῆς σας. Οἱ δὲ Ἱερωμένοι, θέλει χάσετε τὸ ἐκκλησιαστικόν σας ἀξίωμα, καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη σου [θὰ] ἀποδιωχθῇς παντοτινὰ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν σου καὶ ἀπὸ κάθε ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα· προσέχετε λοιπὸν μήπως καὶ κατὰ συνήθειαν ἢ ἀψηφησίαν νομίζοντες τὰς φοβερὰς ταύτας γενομένας ὑψηλὰς προσταγάς, ἤθελε καταφρονήσετε τὸ πλέον παραμικρότερον, ἀσυκώνοντες ἐναντίον ⟨σας⟩ [2] τοῦ ἑαυτοῦ σας τὸν βασιλικὸν θυμὸν καὶ ἀγανάκτησιν, ὁποῦ προξενεῖ τὰ πολυστένακτα δάκρυα, καὶ δὲν θέλει εὕρητε κᾀνένα βοηθόν, μήτε κᾀμμίαν ἄλλην ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ μετάνοιάν

---

[1] Ἡ λ. *θυμὸς* διαγράφεται.

[2] Ἡ λ. *σας* διαγράφεται.

σας· διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ καλὴν κατάστασιν ὅλου τοῦ Μωρέως ἔγινεν αὐτὸ τὸ θεοφώτιστον νιζάμι, καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν ὅλης τῆς κοινότητος.

Διὰ τοῦτο εἶναι ἀκόλουθον μὲ ἰδίαν σας προθυμίαν, καὶ αὐτοθέλητον προαίρεσιν, καὶ μὲ ὅλην σας τὴν δύναμιν, νὰ προσπαθήσητε διὰ τὴν ἀκριβεστάτην διαφύλαξιν τῶν προσταζομένων, διὰ νὰ μένετε ἐλεύθεροι πάσης βλάβης τῶν κακοποιῶν ἀνθρώπων, καὶ θέλει εὕρητε εἰς τὸ ἑξῆς τὰ βασιλικὰ ἐλέη ὁποῦ νὰ τρέφωσιν εἰς ἐσᾶς πλούσια καὶ ἀδιάλειπτα· ἀνίσως ὅμως καὶ καθένας ἀπὸ ἐσᾶς, διὰ τὴν πλεονεξίαν του, διὰ νὰ ὠφελῇ τὸν ἑαυτόν του, κατατυραννεῖ ἀσεβῶς καὶ βασανίζει τοὺς πτωχοὺς Ῥαγιάδες μὲ παράνομα καὶ ἄδικα χαράτζια καὶ παρσίματα, καὶ νομίζει ἕνα τυχηρὸν εὕ[ρημα]· διὰ αὐτὸ τὸ τέλος κ[αὶ] διὰ τ[ὰ ἄλλα] κέ[ρ]δη τέ[λος] καὶ νὰ εὑρίσκωνται κακοποιοὶ [ἄνθρωποι] εἰς αὐτὴν τὴν ληστάρχι[κὴν] ζωήν, καὶ χαίρονται εἰς τὰ φονικά, καὶ προδίδουν τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ σκοτώνωνται, ὁ τοι[οῦ]τος θέλει πέσει εἰς τὰς πολιτικὰς ⟨βασιλικὰς⟩ [1] παιδείας, καὶ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν κατάρας καὶ ἀφορ[ι]σμούς· καθὼς καὶ συνοδικῶς γράφοντες ἀποφαινόμεθα ἐναντίον εἰς τοὺς τοιούτους, ὅτι οἳ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν ἤθελε κάμωσι μὲ προθυμίαν καὶ μεγάλην ὑπακοὴν κατὰ τὰς σταλ[εί]σας ὑψηλὰς βασιλικὰς προσταγὰς καὶ φερμάνια, καὶ δὲν ἤθελε παύσωσιν ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἀσυγχωρήτους κακίας καὶ πονηρίας, ὑπάρχωσιν ἀφωρισμένοι κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι, καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ πάσαις ταῖς πατριαρχικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι, καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς γεένης, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι.

Ὅθεν διὰ νὰ μὴν πάθετε τὰ τοιαῦτα μισητὰ καὶ ἀποτρόπαια, ποιήσατε ὡς γράφομεν ἐξ ἀποφάσεως· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μεθ᾽ ὑμῶν:†

ᾳωε᾽: (= 1805) Ὀκτωβρίου κε᾽:

Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χῷ εὐχέτης]: —
Καισαρείας Φιλόθεος ἐν Χῷ ἀδελφὸς [καὶ εὐχέτης]: —
Κυζίκου Ἰωακεὶμ ἐν Χῷ [ἀ]δελφὸς καὶ εὐ[χέτης].
Θεσσαλονίκης Γεράσιμος ἐν Χῷ ἀδελφὸς [καὶ εὐχέτης].
Βεῤῥοίας Χρύσανθος ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ [εὐχέτης].
Προϊλάβου Παρθένιος ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ [εὐχέτης].
Παλαιῶν Πατρῶν Μακάριος ἐν Χῷ ἀδελ[φὸς καὶ εὐχέτης]: —
Ἡρακλείας Μελέτιος ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης: —
Νικομηδείας Ἀθανάσιος ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης: —

---

[1] Ἡ λ. *βασιλικὰς* διαγράφεται.

Προύσης Ἄνθιμος ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης:—
Ἀγκύρας Ἰωαννίκιος ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης:—
Ξάνθης Ναθαναὴλ ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.
Μιτυλήνης Ἱερεμίας ἐν Χῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης [1].

Ἐν Ἀθήναις κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον 1932.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΙΩ. ΣΑΒΡΑΜΗΣ

[1] Σημειωτέον ἔτι, ὅτι ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας ἀπόκειται τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 ἔγγραφον, ὅπερ εἶναι ἔντυπον σιγίλλιον τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Ε' τοῦ ἀπὸ Νικαίας δι' οὗ συνιστᾷ πρὸς ἅπαντας τοὺς Μητροπολίτας, Ἀρχιεπισκόπους καὶ Ἐπισκόπους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τοὺς Χριστιανούς, ἄρχοντας καὶ προεστῶτας ὑποταγὴν πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν (δηλ. πρὸς τὸν Σουλτάνον).

Τοῦτο ἐξεδόθη κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1809 ἔτους ἐπὶ τῆς Β' Πατριαρχείας αὐτοῦ, καὶ ὑπογράφουσιν ἐν αὐτῷ ὁ Καισαρείας Φιλόθεος, ὁ Κυζίκου Μακάριος, ὁ Χαλκηδόνος Ἱερεμίας, ὁ Νεοκαισαρείας Μελέτιος, ὁ Ἀθηνῶν Γρηγόριος, ὁ Ἀγκύρας Ἰωαννίκιος, ὁ Ἴμβρου Νικηφόρος, ὁ Ἐφέσου Διονύσιος, ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος, ὁ Δέρκων Γρηγόριος, ὁ Ἰκονίου Κύριλλος, ὁ Φιλιππουπόλεως Ἰωαννίκιος, ὁ Προϊλάβου Παρθένιος, ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος, ὁ Νικαίας Δανιήλ, ὁ Θεσσαλονίκης Γεράσιμος, ὁ Βεῤῥοίας Χρύσανθος, ὁ Δράμας Ἰωσὴφ καὶ ὁ Μαρωνείας Νεόφυτος. Πρβλ. Α. Μυστακίδου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 37.

Ἐδωρήθη εἰς τὴν Ἑταιρείαν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Παύλου Λάμπρου.

ΚΑΜΑΡΩΝΩ

Αἱ περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ῥήματος γνῶμαι διχάζονται· οἱ μὲν φρονοῦσιν ὅτι τοῦτο ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἐν εἴδει καμάρας κυρτώσεως τοῦ σώματος ὡρισμένων ζῴων (τοῦ ταῶ λ.χ. καὶ κυρίως τοῦ ἵππου) ἐπιδεικνυόντων οὕτω τὴν ὑπερηφάνειάν των διὰ τὸ κάλλος των, ἐγὼ δ' ὑπεστήριξα ὅτι ἐσήμαινε κάμπτω τὸ σῶμά μου εἰς προσκύνησιν, λεγόμενον δὲ συχνὰ καὶ περὶ τῆς προσκυνούσης νύμφης, κατέληξε νὰ σημαίνῃ ὅ,τι καὶ τὸ ἐναβρύνομαι [1].

Ἐπ' ἐσχάτων ὁ συνάδελφος Στίλπων Κυριακίδης, στηριχθεὶς ἐπί τινος χωρίου τῆς Χρονικῆς διηγήσεως Νικήτα τοῦ Χωνιάτου (σ. 674,27) ἐν ᾧ ἀναφέρεται ὡς ἄλογον καμαρώνων, ἤτοι κυρτοῦν τὸν τράχηλον, ἐζήτησε νὰ συμβιβάσῃ καὶ τὰς δύο γνώμας, δεχθεὶς ὅτι τὸ καμαρώνω σημαίνει ἀφ' ἑνὸς μὲν κάμνω καμάραν, καὶ ἐπὶ ἀλόγων λεγόμενον μεταφορικῶς ὑπερηφανεύομαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ κυρτῶ τὸ σῶμα καὶ ὑποκλινόμενος προσκυνῶ, ὁπόθεν ἐλέχθη καὶ τὸ προσκύνημα τῆς νύμφης «σὲ μερικὰ μέρη» καμάρωμα [2].

Ἐξετάσωμεν καὶ πάλιν τὸ ζήτημα.

Ἀφ' οὗ τὸ καμαρώνω σημαίνει κάμνω καμάραν, κυρτοῦμαι, κάλλιστα ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ἐκ παραλλήλου ἐπί τε ἀνθρώπων κυπτόντων ἢ πρὸς χαιρετισμὸν ὑποκλινομένων, καὶ ἐπὶ ζῴων πβ. τὸ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου ἄλογον καμαρῶνον [3], τὸ τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης «κατακύπτειν εἰς καμάρωμα» (Tafel, Eustathii Opusc. 69. 14) ἥτις σημασία ἐσῴζετο τέως ἐν Οἰνόῃ τοῦ Πόντου καὶ Ἀραβανίῳ τῆς Καππαδοκίας [4], καὶ τὰ ἐν Πόντῳ καμαρώνει τὸ δέντρον = κάμπτεται, κλίνει (Ἀμισὸς) καὶ «ἐκαμάρωσεν κι' ἐπῆρεν ἀτὸ = κύψας τὸ ἔλαβεν (Οἰνόη).

Ἂς ἐξετάσωμεν νῦν, ἂν τὸ καμαρώνω ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐναβρύνεσθαι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν ζῴων ἢ τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὴ τῆς προσκυνούσης νύμφης.

Ἐν πρώτοις φαίνεται πολὺ παράδοξον α') πῶς τὸ ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ τραχήλου τῶν ἵππων λαβὸν τὴν σημασίαν του ῥῆμα δὲν λέγεται σήμερον ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης προκειμένου περὶ ζῴων καὶ β') πῶς τό τε ῥῆμα καὶ τὸ παράγωγον καμάρωμα σήμερον οὐχὶ «σὲ μερικὰ μέρη», ἀλλὰ πολλαχοῦ,

[1] Βλέπε τὰς σχετικὰς γνώμας ἐν τῇ μελέτῃ μου «ἐτυμολογία τριῶν λέξεων» τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ Ἀφιερώματι εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν σελ. 39 ἑξ.

[2] Στ. Κυριακίδου, Καμαρώνω (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τοῦ 1932 σελ. 523 ἑξ.).

[3] Πλὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Κυριακίδου ἀναφερομένου παραδείγματος, ἀναφέρω καὶ ἕτερον ἐκ τῆς διηγήσεως τῶν τετραπόδων ζῴων, ἔνθα λέγεται διὰ τὸ ἄλογον ὅτι

τράχηλον ἐκαμάρωσεν, ἐτίναξε τὴν χαίτην

Στίχ. 662 (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σελ. 164).

[4] Ἐν Πόντῳ λέγουσι καμαρών' ἡ νύφε τὸμμάτᾳ» ἐπὶ τῆς νύμφης τῆς πρὸς τὰ κάτω βλεπούσης ἐξ αἰδοῦς.

ἂν μὴ κοινῶς, λέγεται ἐπὶ τῆς νύμφης, καὶ κατὰ τόπους καὶ ἐπὶ τοῦ γαμβροῦ[1]. Πβ. τὸ κοινὸν «καμαρώνει σὰν τὴ νύφη» (ἐν Τραπεζοῦντι λέγουσιν ἡ νύφε ἔμορφα ἐκαμάρωσεν) καὶ τὴν παροιμιώδη φράσιν «σὰν ξαναγίνω νύφη, ξέρω γὼ καὶ καμαρώνω ἢ ξέρω γὼ καὶ προσκυνάω».

Ἂς προστεθῇ ἐπ᾿ ἴσης ὅτι ἐνιαχοῦ εἶναι ὅρος κατὰ τὰ γαμήλια ἔθιμα «τὸ καμάρι τῆς νύφης» καὶ συνήθεις αἱ φράσεις «ἡ νύφη ἔχει ἢ σέρνει καμάρι», ὅτι ἐν Χηλῇ λέγουσιν ἐπὶ νύμφης «κάνει τὸ καμάρωμα» καὶ ὅτι «᾿ς τὸ καμάρι» ἐν Κυζίκῳ λέγεται ἡ μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου τελετή, καθ᾿ ἥν, ἱσταμένων τῶν νεονύμφων ὀρθίων, ψάλλουσιν εἰς αὐτοὺς οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ἐπαινετικὰ ᾄσματα.

Καὶ δὲν εἶναι προσοχῆς ἄξιον ὅτι ἐκ τῶν λέξεων καμάρα, καμάρι, καμάρωμα, καμαρώνω, ἀποκαμάρωμα, μόνον τὸ ῥῆμα λέγεται σπανιώτατα ἐπὶ ζῴων, καὶ δὴ οὐχὶ μεταφορικῶς, πᾶσαι δ᾿ αἱ ἄλλαι ἐπὶ νύμφης καὶ κατὰ τὰ γαμήλια ἔθιμα;

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ῥήματος πάντως εἶναι μεσαιωνικὴ καὶ ἴσως συμπίπτει οὐχὶ μὲ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς περιόδου. Ἂν ἡ πάγκοινος σήμερον μεταφορικὴ σημασία τοῦ ῥήματος προήρχετο ἐκ τῆς κυρτώσεως τοῦ αὐχένος τῶν ἵππων καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν γαμηλίων ἐθίμων καὶ τῆς ὑποκλίσεως τῆς νύμφης, θὰ ἐλησμονεῖτο ἆρά γε σήμερον τόσον ἡ ἀρχικὴ αὐτοῦ σημασία καὶ θὰ ἦτο τόσον γνωστὴ νῦν ἡ πρὸς τὰ γαμήλια ἔθιμα αὐτὸ συνδέουσα;

Εἶπον ὅτι ἡ καμαρώνουσα νύφη φυσικὸν εἶναι καὶ νὰ ἐναβρύνεται. Ὁ Κυριακίδης δὲν συμφωνεῖ μετ᾿ ἐμοῦ, θεωρῶν τὸ προσκύνημα τῆς νύμφης κουραστικόν.

Παρασιωπῶν τὸ τοῦ Ἡσυχίου κατεκαμάρωσεν· κατενήβρυνε, τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλως θὰ ἠδύνατο νὰ ἑρμηνευθῇ, ὑπενθυμίζω ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου μιᾶς κόρης εἶναι αἰτία ὑπερηφανείας αὐτῆς, παρ᾿ ὅλην τὴν κουραστικὴν στάσιν της. Πβ. τὰς εὐχὰς «᾿ς τοὶς χαρές σου, ᾿ς τὸ γάμο σου» τὸν ἐκ γαμηλίου ᾄσματος στίχον, καθ᾿ ὃν ἡ νύμφη

σειέται καὶ λυγίζεται καὶ βεργοκαμαρίζεται

καὶ πρὸ πάντων τὴν πάγκοινον παροιμιώδη φράσιν· «καμαρώνει σὰν τὴ νύφη (᾿ς τὸ γάμο)».

Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα δηλοῖ καὶ τὸ ὅτι νυφᾶτο καὶ νυφὲ ἐν Κρήτῃ λέγεται ἡ μετὰ φιλαρεσκείας στάσις γυναικός, οἵαν δηλαδὴ λαμβάνει ἡ νύμφη.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι τὸ καμαρώνω καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ παράγωγον καμάρωμα συνδέονται μόνον πρὸς τὰ γαμήλια ἔθιμα καὶ τὸ προσκύνημα τῆς νύμφης.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

[1] Οἱ Τραπεζούντιοι λέγουσι καμαρών᾿ ἄμον γαμπρός, οἱ Σάμιοι καμάρουν᾿ οὑ γαμπρός, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Ἠπείρου καὶ Μεσσηνίας καμαρώνει σὰ γαμπρός.

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΥΓΚΕΛΛΩΝ ΕΝ ΤΩι ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩι ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩι

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΟΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΓΝΩΣΤΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΙ

Πρὸς ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου ἡμῶν περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν Συγκέλλων ἐθεωρήσαμεν ἐπάναγκες νὰ καταρτίσωμεν κατάλογον τῶν μετὰ τὴν Ἅλωσιν γνωστῶν Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων· ἀλλ᾿ ἂν διὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἡ ἐργασία αὕτη ἠδύνατο νὰ λογισθῇ εὐχερής, δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μετὰ τὴν Ἅλωσιν αἰῶνας ἐλλείψει πηγῶν καὶ Πατριαρχικῶν Κωδίκων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔγραψεν ὁ πολὺς πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος περὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι δηλαδὴ «περὶ τῶν πρὸ τοῦ Τιμοθέου Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως οὐδὲν ἔχομεν σαφὲς εἰπεῖν, ἀλλ᾿ οὔτε εὑρίσκεται Κῶδιξ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, ὡς ἂν δυνηθῶμεν μαθεῖν τι πλέον [1]», ἰσχύει ἐπίσης προκειμένου καὶ περὶ τῶν Μ. Πρωτοσυγκέλλων.

Ἀτυχῶς οἱ παλαιότεροι Πατριαρχικοὶ Κώδικες εἶναι πλήρεις χασμάτων. Ἡ σειρὰ τῶν Ὑπομνημάτων ἐν αὐτοῖς ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 1601 - 1606. Εἶτα ἀπὸ τοῦ 1606 - 1620 ἔτους ὑπάρχει χάσμα· ἀπὸ τοῦ 1620 - 1642 ἔτους ὁπωσδήποτε ἀκολουθεῖ ἡ σειρά, ἀλλ᾿ ἀπὸ τοῦ 1642 - 1651 ἔτους ἀπαντᾶται πάλιν χάσμα, καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ 1651 - 1702 εὑρίσκομεν συνεχῆ σειρὰν τῶν ὑπομνημάτων. Ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦ 1702 - 1739 ἔτους ἀκολουθεῖ νέον χάσμα, ἀπὸ τοῦ 1739 ἔτους ὅμως δυνάμεθα ἀνελλιπῶς νὰ καταγράψωμεν τὰ ὀνόματα τῶν Μ. Πρωτοσυγκέλλων.

Ἓν ἐκ τῶν κυριωτέρων βοηθημάτων ἡμῶν, ἐκτὸς τῶν Πατριαρχικῶν Κωδίκων κατὰ τὸν ΙΖ´ αἰῶνα, εἶναι ἡ Νομικὴ Συναγωγὴ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, ἀποθησαυρίζουσα σειρὰν ὅλην Πατριαρχικῶν καὶ Συνοδικῶν γραμμάτων, καὶ ὁ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς συνταχθεὶς κατάλογος τῶν Ἀρχιερέων τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Δωροθέου Εὐελπίδου τοῦ ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγκέλλων, σῳζόμενος ἐν χειρογράφῳ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ Χάλκην Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἐπ᾿ ἴσης πολλὰς πληροφορίας

[1] Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων βιβλ. ΙΑ´ κεφ. Θ´. σελ. 1169.

περιέχει καὶ ὁ Γ΄ τόμος τῆς Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κ. Σάθα, ἀλλ᾿ ἀπαιτεῖται προσοχή, διότι ἐν πολλοῖς ἡμαρτημένως ἐν αὐτῷ ἀναγράφονται αἱ ἐκλογαὶ τῶν Ἀρχιερέων.

Ἀποβλέποντες εἰς τὸ στενὸν τοῦ χώρου τοῦ Δελτίου ἡμῶν, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ καταστήσωμεν τὸν Κατάλογον ἡμῶν ὅσον τὸ δυνατὸν συντομώτερον, περιοριζόμενοι εἰς βραχείας μόνον σημειώσεις. Τὸ ἔργον ἡμῶν, ὡς πᾶς τις ἀντιλαμβάνεται, δὲν ὑπῆρξε ποσῶς εὐχερές, ἐχρειάσθησαν ἔτη μακρὰ ἐργασίας διὰ νὰ δυνηθῶμεν ν᾿ ἀποσπάσωμεν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς λήθης τόσα ὀνόματα ἱερῶν ἀνδρῶν κοσμησάντων τὸν Πρωτοσυγκελλικὸν θῶκον ἐφ᾿ οὗ καὶ ἡμεῖς ἠξιώθημεν νὰ καθεσθῶμεν μακροχρονιώτερον παντὸς ἄλλου Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ φιλοτιμία ἡμῶν διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν τέως σχεδὸν καὶ ὅλως ἀγνώστων προκατόχων ἡμῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων δίκην παμφαῶν ἀστέρων διαλάμπουσι τόσα ἱερὰ καὶ ἔνθεα πρόσωπα τὴν ψυχὴν αὐτῶν θέντα ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ καταγλαΐσαντα αὐτά.

Δὲν θὰ καυχηθῶμεν, ὅτι συνελέξαμεν πάντα τὰ ὀνόματα τῶν Μ. Πρωτοσυγκέλλων· πόσα μᾶς διέφυγον! ἀλλὰ καὶ πάλιν εἴμεθα ἱκανοποιημένοι, διότι διὰ τῆς παρούσης μελέτης θὰ δώσωμεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐξερευνητὰς τῆς πατρῴας ἱερᾶς Ἱστορίας ἡμῶν νὰ συμπληρώσωσι τελειώτερον τὰς προσπαθείας ἡμῶν· πρὸ πάντων τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀπεκδεχόμεθα παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ Ἁγίου Σάρδεων Γερμανοῦ, ὅστις πολλὰ μέχρι τοῦδε παρέσχεν ἡμῖν δείγματα τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ, καὶ ὅστις ἔχων προχείρους τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας τῶν ὑπομνημάτων θὰ ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα ἢ τὰ πλημμελῶς ἔχοντα ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν, διότι ἡμεῖς τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας ἐμελετήσαμεν, διατελοῦντες Μ. Πρωτοσύγκελλοι καὶ δὴ κατὰ τὰ ἔτη 1920 καὶ 1921, ὅτε τὴν ἑσπέραν κατάκοποι ἀπεσυρόμεθα εἰς τὰ ἰδιαίτερα ἡμῶν δώματα, ἀναψυχὴν καὶ ἀνακούφισιν ζητοῦντες εἰς τὴν ἀναδίφησιν τῶν Κωδίκων παρατεινομένην συνήθως καὶ πέραν τοῦ μεσονυκτίου. Ὁ Ἅγιος Σάρδεων κ. Γερμανὸς ἐκδίδων μετ᾿ οὐ πολύ, ὡς εἶπεν εἰς ἡμᾶς, ἐπισκοπικοὺς καταλόγους ἐκ τῶν Πατριαρχικῶν Κωδίκων, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι καὶ χάριν ἡμῶν καὶ κυρίως χάριν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κων/λεως θὰ ἀφιερώσῃ μέρος τοῦ χρόνου αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν. καὶ συμπλήρωσιν τῆς μικρᾶς ταύτης, ἀλλὰ τόσον δυσχεροῦς ἐργασίας ἡμῶν.

ΙΕ΄ καὶ Ι϶΄ Αἰών.

1490. Πρῶτος μετὰ τὴν Ἅλωσιν Μ. Πρωτοσύγκελλος ἀπαντᾶται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Μεθόδιος ὁ Βατοπεδινός, ἐκλεγεὶς μητροπολίτης Βερροίας ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ Βερροίας ἐκβιασθέντος Νεοφύτου [1]. Οὗτος φέρει τὸν

---

[1] Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. Γ΄. σελ. 46, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ἔτος ΚΗ΄ Κ/πολις σελ. 230.

τίτλον Πρωτοσυγκέλλου, διότι, ὡς ἀνεγράψαμεν ἐν τῇ παρούσῃ Ἐπετηρίδι (τόμ. ϛ΄ σελ. 106) πρὸς καιρὸν ὁ τίτλος τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου δὲν ἦτο ἐν χρήσει, οὐχ ἧττον λίαν ἐνωρὶς ἀποκατεστάθη καὶ πάλιν ἐνωρίτερον ἢ ὅσον κατ᾿ ἀρχὰς ἐνομίσαμεν.

1507. Ἀπαντᾶται Μ. Πρωτοσύγκελλος Μακάριος, τοῦ ὁποίου ἀγνοοῦμεν τὴν πατρίδα, γιγνώσκομεν ὅμως τὸν πατέρα αὐτοῦ Κωνσταντῖνον Παπαγεωργόπουλον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Μακαρίαν. Ὁ Μακάριος διετέλεσε Μ. Πρωτοσύγκελλος μέχρι τοῦ 1507, ὁπότε ἐξελέγη Μητροπολίτης Κορίνθου, ἐπέχων τὸν τόπον τοῦ Ἀγκύρας, τῷ δὲ 1525 μετετέθη εἰς Θεσσαλονίκην, ἐπέχων τὸν τόπον τοῦ Ἐφέσου· τῷ 1530 ἔτει παραιτηθείς, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου, καρεὶς δ᾿ ἐν αὐτῇ μοναχός· ἀπεβίωσε τῇ 12ῃ Ἀπριλίου τοῦ 1546 ἔτους, ὡς δηλοῦται ἔκ τινος σημειώματος τοῦ ὑπ᾿ ἀριθ. 263 Κώδικος τῆς Μονῆς Λειμῶνος, καὶ τοῦ ὑπ᾿ ἀριθ. 1037 Κώδικος τῆς Μονῆς Βατοπεδίου: «Ἐκοιμήθη ὁ παναγιώτατος μητροπολίτης πρῴην Θεσσαλονίκης κὺρ Μακάριος, ὁ διὰ τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Μιχαὴλ μοναχός, ἐν μηνὶ Ἀπριλ[λ]ίου ιβ΄. ἡμέρα β΄. τῇ ἑβδομάδι τῶν Βαΐων ͵ζνδ΄ 1546 ἰνδ. δ΄.» [1].

1565. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰγνάτιος: Τοῦτον ἀπαντῶμεν ἐν τῷ ὑπ᾿ ἀριθ. 154ῳ Κώδικι τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν ᾧ ἀναγινώσκομεν: «Ἐτελειώθη ἡ παροῦσα βίβλος διὰ χειρὸς Ἰωάννου Ἀναγνώστου εὐτελοῦς τοῦ Μαλαξοῦ, ἔσω ἐν τῷ ναῷ τῆς παναγίας μου τῆς ἐπονομαζομένης Χρυσοπηγῆς ἐν τῷ Γαλατᾷ, δι᾿ ἐξόδου κόπου καὶ μόχθου τοῦ ὁσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῦ πατρὸς κυροῦ Ἰγνατίου καὶ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀπὸ κτίσεως κόσμου ͵ζογ. Ἰνδ. η΄. ἀπὸ ἐνσάρκου οἰκονομίας αφξε΄. Μαΐου κη΄. καὶ εὔχεσθε» [2]. Ἐν ἔτει 1670 ἀπαντῶμεν Μεσημβρίας Ἰγνάτιον, ἆρά γε σχετίζεται πρὸς τὸν ἡμέτερον;

---

[1] Κῶδ. 957 τῆς Μονῆς Βατοπεδίου· «Échos d'Orient» ἔτος (1902) σελ. 150 - 151, «Νέος Ποιμὴν ἔτος Β΄ σελ. 134. Κῶδ. 415 (φ. 5β) τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, «Ἱερὸς Σύνδεσμος» ἔτος (1916) ἀριθ. 276 σελ. 13. Κῶδ. 263 τῆς Μονῆς Λειμῶνος ἐν Μαυρογορδατείῳ Βιβλιοθήκῃ Παράρτημα ΙΕ΄ τόμ. τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. Κ/λεως σελ. 123, Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετρουπόλεως τόμ. ΙΑ΄ σελ. 26. Κατὰ τὸν κ. Μ. Γεδεὼν ἔχοντα ὑπ᾿ ὄψιν τὸ ὑπ᾿ ἀριθ. 483 χειρόγραφον τῆς τοῦ Βατοπεδίου βιβλιοθήκης ἡ εἰς Θεσσαλονίκην μετάθεσις τοῦ Κορίνθου Μακαρίου ἐγένετο τῇ 8ῃ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους ͵ζκε΄ (=1517) Ἰνδ. ε΄. ἡμέρᾳ σαββάτῳ τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Λαζάρου, Μ. Γεδεών, Πλήρης ἀσφάλεια τοῦ συμβόλου (ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. ϛ΄ (1931) σελ. 144).

[2] Κῶδ. 154 (φ. 163α). Γρηγεντίου διάλεξις πρὸς Ἐρβάν. Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιορειτικῶν Κωδίκων Σημειώματα Α΄ τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» τόμ. Α΄ σελ. 420, «Γερασίμου Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος (Ἀθῆναι 1903), «Ὁ Ἑλληνικὸς Φιλο-

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀναφέρεται Μ. Πρωτοσύγκελλος Μεθόδιος[1], τασσόμενος ὑπὸ τοῦ Κρουσίου μεταξὺ τῶν Λογίων ἀνδρῶν. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀπαντῶμεν Σμύρνης Μεθόδιον καὶ Μελενίκου Μεθόδιον, ἀγνοοῦμεν ὅμως, ἂν δύνανται νὰ σχετισθῶσι μετὰ τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου.

Κατὰ τὴν ΙϚ´ ἑκατονταετηρίδα, ἀναφέρεται Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωάσαφ γράψας ἐρωταποκρίσεις, ἀλλὰ πιθανὸν οὗτος νὰ ἤκμασε πρὸ τῆς Ἁλώσεως[2].

1571. Μ. Πρωτοσύγκελλος Τιμόθεος, ὅστις χαρακτηρίζεται ὡς «ἄνθρωπος ἁγιώτατος». Περὶ αὐτοῦ ἔν τινι ἐπιστολῇ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἀρσενίου πρὸς Φίλιππον Κυπριώτην ἀναγινώσκομεν· «Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου, Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου καὶ Ἱεροσολύμων Γερμανοῦ, ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Κύπρου ὁ Τιμόθεος Μ. Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ ἦταν ἀπὸ τὸ μοναστῆρι τοῦ Κύκκου καὶ ἐμίσευσεν ἀπὸ τὴν Κύπρον πρὸ τῆς Ἁλώσεως χρόνοις κ´ καὶ αὐτοῦ ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἱερεὺς τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἱερεμίου Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου»[3].

1574. Περὶ τὸ ἔτος τοῦτο ἀναφέρεται ὡς Μ. Πρωτοσύγκελλος ὁ Λαυρέντιος Δαλέφαντος, ὡς αὐτὸς οὗτος ἀναγράφει ὅλως ἀνορθογράφως τὰ καθ᾽ ἑαυτόν[4], ἀλλ᾽ ἀμφιβάλλομεν ἂν ὁ ἀγράμματος οὗτος Δαλέφαντος ὑπῆρξε Μ. Πρωτοσύγκελλος, καθ᾽ ἣν ἐποχὴν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὑπῆρχεν Ἱερεμίας ὁ Τρανὸς καὶ Μητροφάνης ὁ μουσοτραφής, καθ᾽ ἣν μάλιστα ἐποχὴν ὡς Μεγάλοι Πρωτοσύγκελλοι ἐχρημάτιζον λογιώτατοι κληρικοὶ ὡς Θεοφάνης ὁ Καρύκης, Ματθαῖος ὁ ἐκ Πωγωνιανῆς, Διονύσιος ὁ εἶτα Ἡρακλείας, ὁ σοφὸς Νικηφόρος καὶ τόσοι ἄλλοι[5].

1578. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μακάριος ὁ ἐξ Ἀθηνῶν ἀποσταλεὶς κατὰ τὸ 1578 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Γρηγόριον[1]. Ἐν ἔτει 1585 ἀπαντῶμεν Μακάριον Σωζουπόλεως[2].

1584. Περὶ τὸ ἔτος τοῦτο Μέγας Πρωτοσύγκελλος διετέλεσεν ὁ σοφώτατος Νικηφόρος Ἱεροδιάκονος· τὸν Νικηφόρον γνωρίζομεν ὡς Διάκονον καὶ Ἀρχιδιάκονον καὶ Μ. Πρωτοσύγκελλον καὶ Ἐπίτροπον τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β´ τοῦ Τρανοῦ. Περὶ τοῦ Νικηφόρου διελάβομεν ἐν ἐκτάσει εἰς δύο μελέτας ἡμῶν ἄρτι ἐκδοθείσας, «Διονύσιος Λαρίσσης ὁ Σκυλόσοφος», καὶ «Νικηφόρος Μελισσηνὸς Κομνηνός», ἐλπίζομεν δὲ προσεχῶς νὰ γράψωμεν διὰ πολλῶν περὶ αὐτοῦ, ἐπανορθοῦντες τὰ ὅσα δυσμενῶς ἐγράφησαν περὶ αὐτοῦ, οὐχὶ δικαίως.

Ὁ Νικηφόρος ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων κληρικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, πολλαχῶς δράσας κατὰ τοὺς τεταραγμένους ἐκείνους χρόνους ὑπὲρ τοῦ Ἱερεμίου Β´ τοῦ Τρανοῦ κατὰ τῶν ὑπεισελθόντων Πατριαρχῶν Παχωμίου τοῦ Πατέστα καὶ Θεοληπτου τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, καὶ τέλος ὑποστὰς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας[3].

1580 - 1591. Μέγας Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος, ὁ εἶτα γεραρὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας «οὗ ἦτε ἄλλη σοφία καὶ ἀρετὴ καὶ περὶ τὰ θεῖα στερρότης καὶ τὸ τοῦ ζήλου διάπυρον οὐ τοὺς τυχόντας ἔσχον ἐγκωμιαστάς, ἀλλὰ Μελέτιον τὸν Πηγᾶν καὶ Μάξιμον τὸν Μαργούνιον τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἀγλαὰ ἐγκαλλωπίσματα» ὡς γράφει περὶ αὐτοῦ Σοφοκλῆς ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Περὶ τοῦ ἱεροῦ Διονυσίου ἐν καιρῷ θὰ ἀσχοληθῶμεν ἰδιαιτέρως· οὐχ ἧττον διὰ τοὺς φιλομαθεῖς ἀναγράφομεν τὰς περὶ αὐτοῦ γνωστὰς ἡμῖν πηγάς[4].

λογικὸς Σύλλογος Κ/πόλεως» τόμ. ΚΖ´ (1900) Κ/λις σ. 382. Ἐν ἔτει 1606 ἀπαντᾶται ὡς ὑποψήφιος Θεσσαλονίκης ὁ λογιώτατος Πρωτοσύγκελλος καὶ ἐφημέριος Χρυσοπηγῆς Ἰγνάτιος. Βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

[1] Κ. Σάθα, Βιογραφικὸν Σχεδίασμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β´ (Ἀθῆναι 1870) σελ. ψδ´. Μ. Κρουσίου, Turcograecia (Basileae 1545) σελ. 306.

[2] Ἰωάννου Σακκελίωνος, Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη σελ. 233, Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. Η´ σελ. 494.

[3] «Θεολογίας τόμ. Ε´ (1927) σελ. 247, Φιλαρέτου Βαφείδου (νῦν μητροπολίτου Ἡρακλείας), Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμος Γ´ σελ. 110 σημ. 3, Émile Legrand, Bibliographie Hellénique au dix-septième siècle τόμ. Γ´. σελ. 275, Ξενοφῶντος Α. Σιδερίδου, Γαβριὴλ Σεβῆρος, Ἱστορικὴ ἐπιστολὴ σελ. 26, Ὁ ἀείμνηστος Σιδερίδης τίθησι τὴν χειροτονίαν τοῦ Τιμοθέου μεταξὺ Φεβρουαρίου καὶ Δεκεμβρίου 1571 γενομένην ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους.

[4] Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. ΙΗ´ σελ. 306.

[5] Émile Legrand, Bibliographie Hellénique aux XV et XVI siècles τόμος Δ´ σελ. 249.

[1] Περικλ. Ζερλέντου, Παραλειπόμενα τοῦ Οἴκου Ζυγομαλᾶ σελ. 6 σημ. 2.

[2] Περικλ. Ζερλέντου, Σουϊκικὰ σελ. 23, ὡς ἐπίσης Γάνου καὶ Χώρας 1601 - 1610, ἀγνοοῦμεν ὅμως, ἂν ἑκάτερος αὐτῶν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν Μ. Πρωτοσύγκελλον Μακάριον.

[3] Βλ. Banduri, Imperium Orient. τόμ. Β´ σελ. 217, 227, Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ὁ θεσμὸς τῶν Συγκέλλων ἐν τῷ Οἰκουμεν. Πατριαρχείῳ Μέρος Γ´, ἐν «Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν» τόμ. Ϛ´. Ἀθῆναι, σελ. 116, Τοῦ αὐτοῦ, Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος ἐν «Ἠπειρωτικοῖς Χρονικοῖς» Ἔτ. Ϛ´, σελ. 16, Τοῦ αὐτοῦ, Νικηφόρος Μελισσηνὸς — Κομνηνός. Ἐν τῷ Η´ τόμ. τῆς παρούσης Ἐπετηρίδος σελ. 146, Κ. Σάθα, Βιογραφικὸν Σχεδίασμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β´ τοῦ Τρανοῦ σελ. ψδ´. «Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κ/πόλεως» Παράρτημα τόμ. ΙΖ´ Κ/λις (1886) σελ. 6, Κ. Δυοβουνιώτου, Μάξιμος ὁ Μαργούνιος ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» ἔτ. Ε´ σελ. 392, Ém. Legrand, Bibliographie Hellénique τόμ. Β´ σελ. 27, 209, Δωροθέου Μονεμβασίας, Χρονικὸν σελ. 451 - 454, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ἔτ. ΛΖ´ Κ/πολις σελ. 453, N. Iorga, Istoria Bisericii Românesti Vol. I σελ. 148 σημ. 3. 149, 199, 203 σημ. 3. 204 σημ. 3. 405, Τοῦ αὐτοῦ, Nichifor Dascâlul Exarh Patriarhal (ext. Analele Academiei Romane τομ. XXVII Ser II) Bucuresti 1905.

[4] Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Ἰατροῦ, Περὶ Φραγκίσκου τοῦ Κόκκου ἐπιστολὴ σελ. 25, Κ. Δυοβουνιώτου, Ἔνθ᾽ ἀν. τόμ. Ϛ´ σελ. 395. «Ἑλλ. Φιλολ.

1596. Κατὰ τὸ 1596 Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος, ὅστις ὑπογράφει ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῶν Μητροπολιτῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπων καὶ τῶν κληρικῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας πρὸς Μελέτιον Πηγᾶν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, δι᾿ ἧς παρεκάλουν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον. Τῷ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ Πρωτοσυγκέλλῳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐπιστέλλει ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ὁ Πηγᾶς[1]. Γρηγορίους Ἀρχιερεῖς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀπαντῶμεν τὸν Ἡρακλείας τῷ 1591, τὸν Προύσης τῷ 1595, τὸν Σόφιας τῷ 1601, τὸν Μυτιλήνης τῷ 1606 τῷ αὐτῷ ἔτει τὸν Καισαρείας, πρὸς τίνα ἆρά γε τούτων δύναται νὰ ταυτισθῇ ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος;

Ταῦτα μόνον τὰ ὀνόματα Μ. Πρωτοσυγκέλλων ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν καθ᾿ ὅλον τὸν ΙϚ΄ αἰῶνα. Ἀλλ᾿ ὡς συνέβαινε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν, καθ᾿ ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ τῇ συνεννοήσει μετὰ τοῦ Πατριάρχου, αὐτοκρατορικῇ φιλοτιμίᾳ, ἀπένειμε τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου καὶ εἰς Ἡγουμένους μεμαρτυρημένους ἐπὶ ὁσιότητι καὶ παιδείᾳ καὶ φιλοπατρίᾳ τὸ αὐτὸ βλέπομεν τελούμενον καὶ μετὰ τὴν Ἅλωσιν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου.

Οὕτω Μελέτιος ὁ Πηγᾶς Ἐπιτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀπένειμε τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Λαυρεντίῳ τῷ Μαρίνῳ Ἡγουμένῳ τῆς ἐν Κρήτῃ Μονῆς Βροντησίου γράφων αὐτῷ «...ἧς περ σου τὴν καλοκαγαθίαν τῇ ἱερᾷ τῶν Πρωτοσυγκέλλων τάξει τάδε τὰ ἱερὰ γράμματα ἐγκεντρίζει μέγαν Πρωτοσύγκελλον καθιστάμενον, κεκοσμημένον ὑπογονατίῳ, σκιαδίῳ τε μετὰ σταυροῦ καὶ τῆς ἀξίας καὶ ἐξουσίας τῆς τῷ Ὀφφικίῳ ἐπακολουθούσης[2]».

Μελέτιος ὁ Πηγᾶς καὶ τοὺς ἱερεῖς τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὴν κηδείαν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Εὐγενίας μοναχῆς, τῆς κατὰ κόσμον Εὐλογίας ἢ

Σύλλογος Κων/λεως» τόμ. ΙΒ΄ σελ. 526 κέ. καὶ τόμ. ΙΖ΄ σελ. 57, 61, 76. Ἐπιστολὴ 38, Μ. Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας σελ. 72 σημείωσις. Ὁ ὑπ᾿ ἀριθ. 121 Κῶδ. τῆς κατὰ Χάλκην Θεολογικῆς Σχολῆς, «Σαββατιαία Ἐπιθεώρησις Νεολόγου» τόμ. Α΄ ἀριθ. φύλ. 20 σελ. 316, Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. Δ΄ σελ. 374, τόμ. ΙΘ΄ σελ. 55, 56, Ém. Legrand, Bibliographie Hellénique au XVII siècle τόμ. Α΄ σελ. 117, 118 τόμ. Δ΄. σελ. 238, «Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος Κων/λεως» Παράρτημα τόμ. Κ΄-ΚΒ΄ σελ. 94, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη Παράρτημα τόμ. ΙϚ΄ σελ. 115-118, Ν. Κατραμῆ, (Ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου), Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα σελ. 120, Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 233, Τοῦ αὐτοῦ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Γ΄ σελ. 551, Ματθ. Παρανίκα, Σχεδίασμα σελ. 38 ὑποσημείωσις, «Νέα Σιών», τόμ. Α΄ σελ. 152, Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς - Κομνηνὸς Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδ. τόμ. Η΄. σελ. 139.

[1] Τὸ ὑπ᾿ ἀριθ. 120 Χ. τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς ἀριθ. Ἐπιστολ. 89, Γρ. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τόμ. Β΄ σελ. 223, Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος Ἀλεξανδρείας ἔτος 1928 σ. 38.

[2] «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας» τόμ. Α΄ σελ. 57, Ἀρχιμανδρίτου Ἀγαθαγγέλου Νινολάκη, Ἡ πρὸς Κρῆτας ἀλληλογραφία Μελετίου τοῦ Πηγᾶ σελ. 34, 45, Κ. Δυοβουνιώτου, Ἔνθ᾿ ἀν. σελ. 399.

Βενέτας, εὐηργέτησε διὰ τοῦ ἁπλοῦ ἀξιώματος τοῦ Πρωτοσυγκέλλου «τοῦ φορεῖν ἐν ταῖς θείαις ἱερουργίαις ἐπιγονάτιον, εἰς εὐπρέπειαν τῆς ἐκκλησίας τῶν Ὀρθοδόξων, εἰς ὑμᾶς εὐφροσύνην καὶ ἡμέτερον μνημόσυνον[1]».

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων προνομίων αὐτῶν οἱ Πρωτοσύγκελλοι ὡς «ἐπιφέροντες πατριαρχικὸν πρόσωπον», εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἐγκαινιάζωσι καὶ ναούς, δικαίωμα μόνον τῶν Ἀρχιερέων, τὸ ὁποῖον ὅμως ὁ Μελέτιος Πηγᾶς ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ Πρωτοσυγκέλλους, ἐλλείψει Ἀρχιερέων, συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατοχῆς αὐτῶν «τῇ σπάνει τῆς ἀρχιερατικῆς παρουσίας[2]».

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τρεῖς τάξεις Πρωτοσυγκέλλων διακρίνομεν· α΄) τὴν τῶν ἁπλῶν Πρωτοσυγκέλλων, ὅσοι ἔλαβον τὸ ἀξίωμα τοῦτο παρὰ Μητροπολιτῶν ἢ Ἐπισκόπων, καὶ τῶν ὁποίων ὁ βαθμὸς ἦν ὑποδεέστερος, β΄) τὴν τῶν Πρωτοσυγκέλλων τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἢ ἄλλως πατριαρχικῶν Πρωτοσυγκέλλων, ὅσοι ὑπ᾿ αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου εὐηργετήθησαν τὴν ἀξίαν ταύτην, ὑπερέχοντες τῶν ἁπλῶν Πρωτοσυγκέλλων, καὶ γ΄) τὴν τῶν Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων, ὧν ἡ ἀξία, ὡς εἴδομεν εἰς τὸ γ΄ μέρος τῆς περὶ Συγκέλλων μελέτης ἡμῶν, ἦν μεγάλη καὶ ἐπισημοτάτη.

Ὡς δὲ οἱ Μ. Πρωτοσύγκελλοι οὕτω καὶ οἱ Πατριαρχικοὶ τοιοῦτοι διεκρίθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς δεικνύουσι τὰ ὀνόματα α΄) Ματθαίου τοῦ ἐκ Πωγωνιανῆς τοῦ εἶτα Μυρέων, βαθέος γνώστου τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ Θεολογίας, φιλοπονωτάτου συγγραφέως, ποιητοῦ καὶ καλλιγράφου ἀπαραμίλλου, καὶ τοῦ ὁποίου τὰ καλλιτεχνικώτατα χειρόγραφα κοσμοῦν πάσας σχεδὸν τὰς βιβλιοθήκας[3].

β΄) Τοῦ Πατριαρχικοῦ Πρωτοσυγκέλλου Γρηγορίου Ξηροποταμηνοῦ, ἀνδρὸς «εὐλαβοῦς, μουσικοῦ καὶ ἐναρέτου», ὅστις ἐν ἔτει 1544 προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης[4].

καὶ γ΄) Τοῦ Πατριαρχικοῦ Πρωτοσυγκέλλου Μακαρίου, Ἡγουμένου τῆς

---

[1] Ἀρχιμ. Ἀγαθαγγέλου Νινολάκη, Ἔνθ᾿ ἀν. σελ. 66.

[2] Τοῦ αὐτοῦ, Ἔνθ᾿ ἀν. σελ. 75, 76.

[3] «Ἑλληνικὸς Φιλολ. Σύλλογος Κων/λεως τόμ. Β΄ σελ. 64, Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας τόμ. Α΄ σελ. 21, τόμ. Β΄ σελ. 279, Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, Σημειώματα χαρτῴων Κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα, ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» τόμ. Ε΄ σελ. 407, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. ΚΑ΄ σελ. 31, Π. Πουλίτσα, Ἐπιγραφαί, ἐνθυμήσεις καὶ σιγίλλια ἐξ Εὐρυτανίας ἐν «Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» τόμ. Γ΄ σελ. 277, Μ. Γεδεών, Μνημεῖα Μεσαιωνικῆς ποιήσεως σελ. ιδ΄. «Παρνασσὸς» τόμ. Α΄. (1877) σελ. 753. 867, Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Γ΄ σ. 204, 280, 363-364, Σωφρονίου Εὐστρατιάδου πρ. Λεοντοπόλεως, Ἔνθ᾿ ἀν. τόμ. Α΄ σ. 384, 458, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Δ΄ σελ. 68 σημ. 13. Περὶ τοῦ χαλκεντέρου τούτου ἀνδρὸς ἴσως δυνηθῶμεν νὰ γράψωμεν ἰδιαιτέραν μελέτην.

[4] Προηγουμένου Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ τοῦ ἐκ Κρήτης, Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ ἱερὰ Βασιλικὴ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου σελ. 40, 146, 176.

ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονῆς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, «γεννήματος καὶ θρέμματος Θεσσαλονίκης» ἀνδρὸς φιλομούσου καὶ ἀνακαινιστοῦ πολλῶν χειρογράφων Κωδίκων [1].

Πρωτοσύγκελλος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας διετέλεσε καὶ ὁ Ἀθηναῖος Θεοφάνης ὁ Καρύκης, ὁ εἶτα Μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως καὶ Ἀθηνῶν, καὶ ἐπὶ μικρὸν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης «μουσικώτατος καὶ θεολογικώτατος», ὅστις ἀναμένει εἰσέτι τὸν ἱστοριογράφον του, ἵνα διαλυθῶσιν αἱ ἐναντίον αὐτοῦ ὑπερβολικῶς αὐστηραὶ κρίσεις τοῦ Μελετίου Πηγᾶ καὶ τῶν θαυμαστῶν αὐτοῦ [2].

Ὡς Πατριαρχικὸς Πρωτοσύγκελλος κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἀναφέρεται καὶ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις λόγιος Μάξιμος, διάφορος Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ὁ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Πάτμου Νεόφυτος Ἱερομόναχος, καθὼς καὶ Ἰγνάτιος ἐφημέριος τῆς Χρυσοπηγῆς ἐν Γαλατᾷ, [3] καὶ τέλος ἐν ἔτει 1513 Νικήτας Ἱερομόναχος Πρωτοσύγκελλος Πατριαρχικός [4].

Ὡς Πρωτοσύγκελλος, καὶ δὴ Μέγας, αὐτοεφημίζετο καὶ ὁ Συγγραφεὺς τοῦ βλασφήμου βιβλίου «τὸ Ἄνθος» Ἰωαννίκιος ὁ Καρτάνος [5].

Λόγιος Πρωτοσύγκελλος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οὐχὶ ὅμως Πατριαρχικός, ἀλλὰ τῆς Μητροπόλεως Χίου, ἀναφέρεται καὶ Μανουὴλ ὁ Πελοποννήσιος, μαθητὴς Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, γράψας «Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παπιστῶν» [6] καὶ τὸν ὁποῖον ὁ ἐκ Χίου Ἰωάννης Κορέσης, γράφων τῷ Πρωτονοταρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ Ζυγομαλᾷ, καλεῖ «ἐντιμότατον [7]». Ὡς ἐπ' ἴσης ὁ ἐν τῇ Μονῇ Κοσινίτζης Πρωτοσύγκελλος Χρύσανθος, γράψας τὸν βίον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τῆς Κοσιφοινίσσης ἀσκήσαντος, καὶ ἄλλα ἔργα [8].

Σημειωτέον δέ, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ Σύγκελλοι τῆς Μ. Ἐκκλησίας ὡς ὁ Κάλλιστος [9] καὶ ὁ Δωρόθεος ἐν ἔτει 1562 [10].

---

[1] Σπ. Λάμπρου, Ἁγιορειτικοὶ Κώδικες τόμ. Β' σελ. 291, ἀριθ. Κ. 5594 τῆς Μονῆς Παντελεήμονος.

[2] Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 217, Ém. Legrand, Bibliographie Hellénique aux XV et XVI siècles τόμ. Δ' σ. 249, «Ἑλλην. Φιλολ. Σύλλογος Κων/λεως» τόμ. ΙΖ' σελ. 38, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Δ' σελ. 336, Κ. Σάθα, Βιογραφικὸν Σχεδίασμα, σελ. 209 κἑ. Ἀγαθαγγέλου Νιvoλάκη Διακόνου, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς σελ. 137.

[3] Κρουσίου, Turcograecia σελ. 272. 304, «Ἑλληνικὸς Φιλολογ. Σύλλογος Κων/λεως» τόμ. ΚΖ' σελ. 382, «Échos d'Orient» ἔτος 1902 σελ. 154.

[4] «Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κων/λεως» τόμ. ΙΖ' παράρτημα σελ. 30.

[5] Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 147, Φιλαρέτου Βαφείδου, (Μητροπολίτου Ἡρακλείας) Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τόμ. Γ' σελ. 74.

[6] Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 224.

[7] Κρουσίου, Turcograecia σελ. 306.

[8] «Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος Κων/λεως» τόμ. ΙΖ' παράρτημα σελ. 14.

[9] Κ. Σάθα, Ἔνθ' ἀν. σελ. 236.

[10] Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. ΙΑ' σελ. 482.

ΙΖ' Αἰών.

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὡς εἴπομεν, σῴζονται εὐτυχῶς Κώδικες τῶν Ὑπομνημάτων, ἂν καὶ οὐχὶ πλήρεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἠδυνήθημεν νὰ καταρτίσωμεν ἀκριβῆ ὁπωσδήποτε σειρὰν Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων.

1601. Χρύσανθος ὁ Λάσκαρις, ὅστις διετέλεσε Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Ματθαίου τοῦ Β' πατριαρχεύσαντος τὸ α' ἐν ἔτει 1595 ἐπὶ εἴκοσι μόνον ἡμέρας, καὶ τὸ β' ἀπὸ τοῦ 1599 - 1602. Ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης Πατριαρχείας, τῇ 21 Μαρτίου τοῦ 1601 ἔτους, ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Χρύσανθος προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Λακεδαιμονίας ἐπὶ διαδοχῇ «τοῦ τῇδε μεταστάντος Ἰεζεκιὴλ τοῦ Ἀθηναίου». Ὁ Χρύσανθος, φιλόπατρις ὤν, ἐπόθει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς τοῦτο συνενοεῖτο μετὰ τοῦ Δουκὸς τοῦ Νεβὲρ Καρόλου Γονζάγα· φαίνεται ὅμως, ὅτι κατηγγέλθη διὰ τοῦτο ἐν ἔτει 1604, παυθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ῥαφαήλ, ἔφυγεν εἰς τὴν Δύσιν. Ἐν ἔτει 1617 διέμενεν ἐν Νεαπόλει ἐργαζόμενος «ἔργα ἄξια καὶ ἀναγκαῖα τοῦ γένους καὶ ἐπαινετὰ ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων», ἐπέζησε δὲ πένης μέχρι τοῦ 1629 ἔτους, ἀφ' οὗ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, τῇ 18η Αὐγούστου, ἔγραψε συστατικὴν ἐπιστολὴν ὑπὲρ τοῦ Δημητρίου Κυριακοῦ ἐξ Ἀδριανουπόλεως [1].

1601. Μ. Πρωτοσύγκελλος Θεωνᾶς ἐκλεγεὶς τῇ 15η Μαΐου Μητροπολίτης Λαρίσσης, ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ καθαιρεθέντος Διονυσίου τοῦ ἐθνομάρτυρος ἐκείνου Ἱεράρχου, τοῦ δὶς ἀποστατήσαντος κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Τρίκκῃ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ μαρτυρικὸν λαβόντος θάνατον τῇ 11η Σεπτεμβρίου τοῦ 1611 ἔτους. Ἐν τῇ Νομικῇ Συναγωγῇ τῇ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου καταρτισθείσῃ καὶ ἐν τῇ ἐν Φαναρίῳ Ἁγιοταφιτικῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μετοχίου φυλαττομένῃ ἀποθησαυρίζεται τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Θεωνᾶ. Ἐπ' ἴσης σῴζεται καὶ τὸ Βεράτιον τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ Λαρίσσης Θεωνᾶ, πληρώσαντος εἰς τὸ Τουρκικὸν θησαυροφυλάκιον διὰ πεσκέσι μηρὶ 10,000 γρόσια. Ὁ Λαρίσσης Θεωνᾶς ἀπεβίωσε περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1603 ἢ ἀρχὰς τοῦ 1604 [2]. Τούτου σῴζε-

---

[1] Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. Γ' σελ. 552. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» τόμ. Γ' σ. 226, «Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος Κων/λεως» τόμ. ΙΕ' (Παράρτημα σελ. 173), Μ. Χαμουδοπούλου, Πότε τὸ Πατριαρχεῖον ἐγκατέστη ἐν Φαναρίῳ, ἐν «Ἐκ/κῇ Ἀληθείᾳ» τόμ. Β' σελ. 777 - 780, Β. Α. Μυστακίδου, οἱ Λασκάρεις, ἐν «Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» τόμ. Ε' σελ. 162. Ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς Κώδιξι σῴζεται τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς του, ἐν ᾧ ἀναφέρεται ἁπλῶς ὡς Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοιαύτην παράλειψιν τοῦ τίτλου ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ἄλλοις ὑπομνήμασι.

[2] Φιλαρέτου Βαφείδου (Μητροπολίτου Ἡρακλείας), Ἔνθ' ἀν. τόμ. Γ' μέρ. Α'. σελ. 28 σημ. 1, «Ἐκ/κὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β' σελ. 780. «Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη» παράρτημα τοῦ ΙΗ' τόμ. τοῦ «Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου» Κων/πόλεως σελ. 173. «Ἱερὸς Σύνδεσμος» ἔτος 1917 ἀρθ. 280, 281, Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηνα-

ται ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τὸ ὑπ' ἀριθ. 1999 ἔγγραφον, ὅπερ εἶναι ἐνταλτηριῶδες Γράμμα χρονολογούμενον τὸ ἔτος ͵ζρι (=7110=1602) μηνὸς Ὀκτωβρίου, δι' οὗ ἀνατίθησι τῷ ἱερομονάχῳ Ἀρσενίῳ τὸ ἐξομολογεῖν καὶ ἀποκείρειν μοναχούς.

1602. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος ὅστις, θανόντος Παρθενίου τῇ 28 Μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου τοῦ Β', ἐξελέγη Μητροπολίτης Αἴνου, διατελέσας τοιοῦτος, κατ' Ἄνθιμον Ἀλεξούδην, μέχρι τοῦ 1611 ἔτους[1]. Ἐν ἔτει 1611 ἀπαντῶμεν Γάνου καὶ Χώρας Μελέτιον, τῷ 1693 τὸν Καισαρείας Μελέτιον, ἀγνοοῦμεν ἂν τις ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν Αἴνου Μελέτιον.

1602. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γαβριήλ, ὅστις ὡς τοιοῦτος φέρεται ὡς συνυποψήφιος τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Σαμουήλ, τοῦ ἐκεῖθεν ἐπιδημήσαντος ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἀνυψωθέντος Ἀθηνῶν Νεοφύτου. Ὁ Γαβριὴλ πρότερον ὢν Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὄντος Μ. Πρωτοσυγκέλλου τοῦ Γρηγορίου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ ἀπετέλεσε μέρος ἐπιτροπῆς ἀποσταλείσης πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον τὸν Πηγᾶν, ἵνα καλέσῃ αὐτὸν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον. Τὰ ἴχνη τοῦ Γαβριὴλ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας, οὐχ ἧττον ὅμως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔχομεν σειρὰν Μητροπολιτῶν φερόντων τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ἐν ἔτει 1601 τὸν Βιζύης, τῷ 1602 τὸν Ἄρτης, τῷ 1605 τὸν Σμύρνης, τῷ 1611 τὸν Ξάνθης, τῷ 1613 τὸν Κυζίκου, ἀλλ' ἆρά γε ὑπῆρξέ τις ἐκ τούτων ὁ Μ. Πρωτοσύγκελος;[2].

1602. Μ. Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος, ἐκλεγεὶς μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως τῇ 28ῃ Μαΐου 1602, ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος Συμεών. Ὁ καθηγητὴς Δημ. Χρ. Δουκάκης ἐν τῷ Καταλόγῳ αὐτοῦ περὶ τῶν μητροπολιτῶν Χριστιανουπόλεως δὲν ἀναφέρει τὸν Διονύσιον, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐν ἔτει 1602 ἔχει τὸν Συμεών. Κατὰ τὴν Νομικὴν Συναγωγὴν τοῦ Δοσιθέου, ὁ καθαιρεθεὶς Συμεὼν ἠθῴθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1605 ἔτους ἐπὶ τῇ ῥητῇ ὑποσχέσει, ὅτι ἐν περιπτώσει χηρεύσεως τοῦ θρόνου Χριστιανουπόλεως θὰ ἀποκατασταθῇ αὖθις εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ὅπερ καὶ ἐγένετο, διότι ἐν ἔτει 1606 ἀπαντῶμεν τὸν Συμεὼν ὑπογράφοντα ὡς Χριστιανουπόλεως[3].

1602. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἄνθιμος, Ἐκλεγεὶς τῇ 23ῃ Νοεμ-

γόρα, Διονύσιος ὁ Σκυλλόσοφος, ἐν τοῖς Ἠπειρωτικοῖς Χρονικοῖς τόμ. Ϛ'. σ. 10-22, Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ἱερομάρτυς Σεραφεὶμ ὑπῆρξε πράγματι Ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου; σ. 7, 9-11, Ἀθῆναι 1931.

[1] Μ. Χαμουδοπούλου, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Β' σελ. 781.

[2] Μ. Χαμουδοπούλου, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Β' σελ. 781. Ἐκ/κὸς Φάρος ἔτος 1928 σ. 38.

[3] Τοῦ αὐτοῦ, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Β' σελ. 781, Δοσιθέου, Νομικὴ Συναγωγὴ φ. 186 β, Πατριαρχικὸς Κῶδιξ Ὑπομνημ. Α' σ. 23ν.

βρίου 1602 Μητροπολίτης Ναυπλίου καὶ παραιτηθεὶς τῇ 12 Φεβρουαρίου 1604. Τὸν Ἄνθιμον οὔτε ὁ Δημ. Χρ. Δουκάκης ἀναφέρει ἐν τῷ ἀτελεστάτῳ καταλόγῳ αὐτοῦ «οἱ Ἐπίσκοποι Ἄργους καὶ Ναυπλίου», οὔτε ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτης ἐν τῷ ἐπίσης ἀτελεῖ καταλόγῳ αὐτοῦ «Ἡ ἐπισκοπὴ Ἄργους καὶ Ναυπλίου»[1].

1604. Μ. Πρωτοσύγκελλος Λεόντιος, ὅστις, θανόντος τοῦ Λαρίσσης Θεωνᾶ, ἐξελέγη κατὰ Ἰανουάριον τοῦ ἔτους τούτου Μητροπολίτης Λαρίσσης. Ὡς ὁ Θεωνᾶς, οὕτω καὶ ὁ Λεόντιος ἐπλήρωσε διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βερατίου αὐτοῦ 10,000 γρόσια πεσκέσι μηρί. Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἀνακριβῶς τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Λεοντίου τίθησι τῷ 1606. Ὁ Ν. Γιαννόπουλος[2] τῷ 1605 ἔτει τίθησι τὸν Παρθένιον, ὁ δὲ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης τῷ 1611 ἔτει μετὰ τὸν Λεόντιον ἔχει Τιμόθεον, τὸν ὁποῖον ἀπαντῶμεν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ 1610 ἔτους[3].

1604. Μ. Πρωτοσύγκελλος Φιλόθεος, Οὗτος ζητηθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥοδίων, τῇ 24ῃ Μαρτίου 1604 ἐξελέγη Μητροπολίτης Ῥόδου. Τὸν Φιλόθεον εὑρίσκομεν εἰς Πατριαρχικοὺς Κώδικας παραιτηθέντα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1626, ἐν τούτοις ὁ μὲν Περικλῆς Ζερλέντης θέλει αὐτὸν ἀποθανόντα ἐν Ῥόδῳ τῷ 1625 ἔτει, ὁ δὲ Τρύφων Εὐαγγελίδης περιορίζει τὴν ἀρχιερατείαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1604-1610, μετ' αὐτὸν γράφει ἀπὸ τοῦ 1610-1612 ἔτους Ἰγνάτιον τὸν Β', καὶ μετ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ 1612-1637 ἔτους τὸν Παχώμιον, ἀλλ' ἡμεῖς τὸν Ἰούνιον τοῦ 1613 ἔτους ἀπαντῶμεν Φιλόθεον· ὁ ὑπ' ἀριθ. 1125 Κῶδιξ τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου «Ὁμιλίαι» εἶναι ἔργον τοῦ Ῥόδου Φιλοθέου[4].

1606. Μ. Πρωτοσύγκελλος Σωφρόνιος, ὅστις τῇ 5ῃ Δεκεμβρίου 1606 ἐξελέγη Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Κατὰ τοὺς Ἀρχιερατικοὺς Καταλόγους τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου, τοῦ εἶτα Κορυτσᾶς, ἐξελέγη τῷ 1608, κατὰ δὲ τὸν Ἄνθιμον Ἀλεξούδην ἀπὸ τοῦ 1605-

---

[1] Δοσιθέου, Νομικὴ Συναγωγὴ σελ. 243, 3, Ἀργολικὸν Ἡμερολόγιον (ἔτος 1910) σελ. 97, 269.

[2] «Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ» Τόμ. Ι' σελ. 270.

[3] Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Γ' μέρ. Α' σελ. 28 σημ. 1, Μ. Γεδεών, Βραχεῖα σημείωσις περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν δικαίων σελ. 51, Πρβλ. Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου, ἐν «Προμηθεῖ» τόμ. Δ' (1892) Βόλος σελ. 311-316. Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη Παράρτημα τοῦ ΙΗ' τόμ. τοῦ «Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου» Κ/λεως. σελ. 173.

[4] Κῶδιξ Ὑπομνημάτων 2, 89. Περὶ Φιλοθέου βλ. «Νέος Ποιμὴν» ἔτος Β' σελ. 76. Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἐκκλησία Ῥόδου ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» τόμ. Ϛ' σελ. 168, Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἔνθ' ἀν. τόμ. Α'. σελ. 622, «Ἱερὸς Σύνδεσμος» ἔτος 1916 ἀριθ. 277 σελ. 10.

1607. Ὁ Louis Petit τὸν Σωφρόνιον τίθησιν ἐκλεγέντα μετὰ τὸν Κοσμᾶν τῇ 5ῃ Δεκεμβρίου 1606 καὶ παραιτηθέντα τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1907 [1].

1606. Ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγκέλλων Σωφρονίου εἰς τὴν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης συνυποψήφιοι ἦσαν ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Μητροφάνης, καὶ ὁ «λογιώτατος» Πρωτοσύγκελλος καὶ ἐφημέριος Χρυσοπηγῆς Ἰγνάτιος, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγράψαμεν. Περὶ τοῦ Μητροφάνους δὲν ἔχομεν ἄλλας πληροφορίας· τοῦτο μόνον γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ. Μητροφάνην Λήμνου ἀπαντῶμεν ἐν ἔτει 1606, ἀλλὰ βραδύτερον ἐν ἔτει 1622 Βάρνης Μητροφάνην, τῷ 1624 Σωζουπόλεως Μητροφάνην καὶ 1628 Ἀγχιάλου Μητροφάνην· πιθανῶς ὁ Λήμνου Μητροφάνης νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸν Μ. Πρωσύγκελλον· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν τίτλον «λογιώτατος» παρατηροῦμεν, ὅτι εἰς τὰ Ὑπομνήματα τῆς ἐκλογῆς Ἀρχιερέων ἀπαντῶσιν οὐχὶ σπανίως παρὰ τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων, καὶ τὰ διακριτικὰ «λογιώτατος», «σπουδαῖος», ἢ «σπουδαιότατος», «διδάσκαλος» καὶ «λογιώτατος διδάσκαλος», «ζωγράφος», «μουσικώτατος». Ἐνδεικτικὰ τῆς λογιότητος, σπουδαιότητος καὶ μουσικότητος τῶν ὑποψηφίων [2].

Ἀπὸ τοῦ 1606 - 1620 ἔτους, μὴ ὑπαρχόντων ἐν τοῖς Κώδιξιν ὑπομνημάτων, ἀγνοοῦμεν τοὺς Μ. Πρωτοσυγκέλλους. Ἐν ἔτει 1609 εἰς ἄλλας πηγὰς ἀπαντῶμεν Πρωτοσύγκελλον τῆς Μ. Ἐκκλησίας τὸν ἐκ Σμύρνης Γαβριὴλ Σουμμαρίπαν, πιθανῶς Ἄνδριον ὅστις κατὰ τὸ 1615 ἢ 1618 ἐξελέγη Μητροπολίτης Μηθύμνης. Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἔχει τὸν Γαβριὴλ τῷ 1621 οὐχὶ ὀρθῶς. Κατὰ τὸν Κατάλογον τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου ὁ Γαβριὴλ παρῃτήθη τῇ 24 Φεβρουαρίου 1621. Ἐν τούτοις ἐν ἔτει 1634 ἀπαντῶμεν Μηθύμνης Γαβριὴλ διάφορον βεβαίως τοῦ Σουμμαρίπα. Περὶ τοῦ Γαβριὴλ Σουμμαρίπα μεταστάντος εἰς τὸν Παπισμὸν ἔχομεν ἀρκετὰς πληροφορίας, εἰς ἃς παραπέμπομεν τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὰ τοιαῦτα [3].

1620. Μ. Πρωτοσύγκελλος Εὐθύμιος, ὅστις, παραιτηθέντος τοῦ Σωφρονίου, ἐξελέγη Μητροπολίτης Βάρνης κατὰ τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας, ἀγνοούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου Ἀλεξούδη.

---

[1] «Échos d'Orient» ἔτος Β' σελ. 154, «Ἐκ/κὴ Ἀλήθεια» τόμ. ΚΓ' σελ. 254, Ém. Legrand, Bibliographie Hellénique τόμ. Γ' σελ. 86. Γρηγόριος ὁ ἱερομόναχος καὶ ἔξαρχος Πατριαρχικὸς ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πανοσιώτατον καὶ λογιώτατον ἐν Πρωτοσυγκέλλοις Σωφρόνιον περὶ τοῦ μαρτυρίου Κετάβας. Πρόκειται ἆρά γε περὶ τοῦ ἡμετέρου Σωφρονίου;

[2] «Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος Κ/λεως» τόμ. ΚΖ' σελ. 382, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. ΛΒ' σελ. 362, 365.

[3] «Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος Κ/λεως» τόμ. ΚϚ' σελ. 387, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη Παράρτημα «Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου Κων/λεως» τόμ. ΙΗ' σελ. 174, Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. Ε' σελ. 462. 464, Βερολίνειος Κῶδιξ 1447 (43 Philip.) Βαρβεριανὸς Κῶδιξ (Vaticanus) φύλ. 33 280.

1625. Μ Πρωτοσύγκελλος Ἀβέρκιος, ὅστις κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1625 ἔτους ἐξελέγη Μητροπολίτης Φιλίππων καὶ Δράμας, θανόντος τοῦ Κλήμεντος. Κατὰ τὸν Μερτσίδην ὁ Ἀβέρκιος ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1636, κατὰ δὲ τὸν Louis Petit οὗτος ἀφιέρωσεν ἐν ἔτει 1626 σημαντικὰς δωρεὰς εἰς τὴν Μονὴν Εἰκοσιφοινίσσης, ἧς πιθανῶς τρόφιμος ὑπῆρξε [1].

1625. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δανιὴλ ἐκλεγεὶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Μητροπολίτης Κορίνθου, θανόντος Νεοφύτου, μετατεθεὶς δὲ τῇ 17ῃ Ἰουλίου 1628 εἰς τὴν Μητρόπολιν Σερρῶν ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ Ἀχιλλίου. Ὁ Δανιὴλ ἀπεβίωσεν ὡς Σερρῶν τῷ 1651 ἔτει [2].

1626. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος, ὅστις, καθαιρεθέντος Ἰωάσαφ, ἐξελέγη ἐν ἔτει 1626 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Α' τοῦ Λουκάρεως μητροπολίτης Χαλκηδόνος, προβιβασθεὶς τῷ 1630 εἰς τὴν Μητρόπολιν Καισαρείας. Ὁ Γρηγόριος Νισύριος ἦν τὴν πατρίδα, παραιτηθεὶς δέ, ἡσύχασεν ἐν τῇ ἐν Πάτμῳ Μονῇ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἧς ἀδελφὸς διετέλει καὶ ἐν ᾗ κάτω εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν ἀπεβίωσε τῇ 11ῃ Μαΐου 1634 [3].

1627. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δωρόθεος, ὅστις τῇ 24ῃ Ὀκτωβρίου 1627 ἐξελέγη Αἰγίνης, ἧς ἕδρας παρῃτήθη τῷ 1651 ἔτει [4].

1628. Μ. Πρωτοσύγκελλος Χριστοφόρος Πελοποννήσιος, ἐκλεγεὶς τῷ 1628 μητροπολίτης Μελενίκου, παραιτηθεὶς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1654 ἔτους ὑπὲρ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Θεοφάνους καὶ ἐφησυχάσας εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ [5].

1626 - 1633. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀντώνιος ἐκ Χίου, ὅστις ἐν ἔτει 1625 ἐτέθη ὡς συνυποψήφιος ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ Ἄνδρου Μακαρίου, τῇ δὲ 22ᾳ Μαρτίου 1633 ἐξελέγη Δρύστρας, καθαιρεθέντος τοῦ Ἰωακείμ. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1637 ἔτους ἐπαύθη, ἐγένετο δὲ Δρύστρας ὁ Ἱερεμίας πρῴην Μυρέων, ἥτις πρᾶξις φαίνεται ὅτι ἠπράκτησε. Τῷ 1640 ἔτει ὁ Ἀντώνιος ἐπανέλαβε τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ 1650 παραιτηθείς, ἐξελέγη τῇ 16 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους Παλαιῶν Πατρῶν, ἀποβιώσας κατ' Ἀπρίλιον τοῦ

---

[1] «Échos d'Orient» ἔτος 1899 σελ. 265.

[2] Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Νομικὴ Συναγωγὴ σελ. 243. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β' σελ. 669, «Ἱερὸς Σύνδεσμος» ἔτος 1916 ἀριθ. 277 σελ. 10, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας» τόμ. Β' τχ. Η', Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων ἐν «Ἠπειρωτικοῖς Χρονικοῖς» ἔτος Γ' σελ. 29.

[3] «Νέα Σιὼν» τόμ. Β' (1905) τχ. ς'. σελ. 851.

[4] Μ. Γεδεών, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστ. τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλ. Ἀθηνῶν (Ἀθῆναι 1891) σελ. 20.

[5] Κῶδιξ Πατριαρχικῶν Ὑπομνημάτων Α. σελ. 196, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. ΙΑ' σελ. 383.

1653 ἔτους[1]. Πρὸς τὸν Ἀντώνιον ὄντα Μ. Πρωτοσύγκελλον ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος.

1633. Μ. Πρωτοσύγκελλος Σωφρόνιος, ὅστις τῇ 9 Δεκεμβρίου 1633, θανόντος Θεοφάνους, ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἔχων συνυποψηφίους τὸν Ἀρχιμανδρίτην τῆς Μ. Ἐκκλησίας Φιλόθεον καὶ τὸν Πρωτοσύγκελλον τῆς Μ. Ἐκκλησίας Παρθένιον. Μὴ φέρων ὅμως τὰ μεγάλα χρέη τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Διαυλείας καὶ Ταλαντίου Δανιήλ. Κατὰ τὸν Μ. Πρωτοσύγκελλον Δωρόθεον Εὐελπίδην, τῇ 5ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 1639 ἔδωκεν ἔγγραφον ὑπόσχεσιν, ὅτι ἀπολείπει τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, τῷ δὲ 1640 ἔτει ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Α΄ ἐξελέγη Βιδύνης, τελευτήσας τὸ 1645 ἔτος[2].

1635. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος. Οὗτος ἦτο Μ. Πρωτοσύγκελλος Κυρίλλου τοῦ ἀπὸ Βερροίας, καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1638 ἐξελέγη Μητροπολίτης Προικοννήσου, θανόντος τοῦ Δανιήλ. Τὸ 1635 ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ἀπὸ Βερροίας εἰς Κεφαλληνίαν καὶ εἰς τὰς Νήσους διὰ βοήθειαν. Διὰ τοῦ αὐτοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου ἐστάλη πατριαρχικὸν ἀφοριστικὸν γράμμα διὰ τὰ σκεύη καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα τοῦ ἐν Ζακύνθῳ τελευτήσαντος Κορίνθου Ἀνθίμου. Κατὰ τὸν Μ. Πρωτοσύγκελλον Δωρόθεον Εὐελπίδην παρῃτήθη τῆς Προικοννήσου, τῷ 1638 ἔτει ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ πρῴην Ἡρακλείας Ἱερεμίου. Οὗτος ὁ Γρηγόριος φαίνεται ὅτι ἦτο ἐκ Χίου μοναχὸς τῆς ἐν Χίῳ Νέας Μονῆς ἐκ τῆς οἰκογενείας Χρυσοβελώνη καὶ μαθητὴς τοῦ Γεωργίου Κορεσίου, γράψας «Σύνοψιν τῶν θείων καὶ ἱερῶν διδαγμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας»[3].

[1] Κῶδιξ Πατριαρχικῶν Ὑπομνημάτων Α (333) σελ. 174, 245, Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Νομικὴ Συναγωγὴ σελ. 235, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β΄ σελ. 695, Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου τόμ. Γ΄ μέρ. Β΄ σελ. 54, ἔνθα ἐσφαλμένως λέγει, ὅτι ἐπὶ Κυρίλλου Α΄ 1626 διωρίσθη Ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου, ἀλλ' ἁπλῶς ἦτο γ΄ συνυποψήφιος τοῦ ἐκλεγέντος Ἄνδρου Μακαρίου, Δημ. Πασχάλη, Ἀναγραφὴ χρονολογικὴ τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρῳ, ἐν «Θεολογίας» τόμ. Δ΄ (1926) σ. 250-251.

[2] «Σωτὴρ» θρησκευτικὸν περιοδικὸν τόμ. Α΄ σελ. 59, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β΄ σελ. 669, 697 καὶ σημ. 1, Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τόμ. Γ΄ σελ. 573, Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν σελ. 56. Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 20.

[3] Κῶδ. Suppl. 211 (φ. 16β-7β) καὶ (φ 118αβ) τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Α. Βλαστοῦ, Χιακὰ τόμ. Β΄ σ. 91. 93, Ν. Α. Βέη, Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher Bd. V. σελ. 93, Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Γ΄ σελ. 93. 484, Κῶδιξ Πατριαρχικῶν Ὑπομνημάτων 2 σελ. 363, Μ. Γεδεών, Ἡ Προικόννησος σελ. 207, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β΄ σελ. 696, Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου τόμ. Γ΄ μέρος Β΄ σελ. 803, 804, ὅστις λέγει ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐχρημάτισε διδάσκαλος Μακαρίου Πατμίου, Μ. Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας σελ. 95 σημ. 3, Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ Σῳζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ Συγγράμματα τόμ. Α΄ σελ. 467.

1637. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παχώμιος, ὅστις τῇ 5ῃ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ἐξελέγη Μητροπολίτης Χαλκηδόνος, θανόντος Νεκταρίου. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1638 ἔτους ἀπαντᾶται ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἱερομονάχου Διονυσίου εἰς τὴν Μητρόπολιν Χαλκηδόνος ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ Παχωμίου· ἐν τούτοις οὗτος φαίνεται παρεδρεύων ἐν τῇ Συνόδῳ τῷ 1638, ὑπογράφων ἐν τῷ γράμματι τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου περὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως, ὡς ἐπ' ἴσης τῷ 1639, 1640, 1641, καὶ 1642 ἔτει. Ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης παρατείνει τὴν ἀρχιερατείαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1647[1].

1638. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γαβριήλ, ὅστις ὑπογράφει ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Κονταρῆ τὴν καταδίκην Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ τῶν Αἱρετικῶν αὐτοῦ Κεφαλαίων[2].

1639. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παρθένιος, ὅστις κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1639 ἔτους ἐξελέγη Μητροπολίτης Χίου ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ καθαιρεθέντος Κυρίλλου (Ἀμυγδάλου). Ὁ Παρθένιος ἐν τῷ ὑπομνήματι χαρακτηρίζεται ὡς «λογιώτατος»[3].

1639. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος, ὁ πολὺς Μελέτιος ὁ Συρῖγος· οὗτος ἀναφέρεται μὲν ὡς Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι διετέλεσε καὶ Μέγας τοιοῦτος· ἐν τούτοις οὔτε τὸν ἕνα, οὔτε τὸν ἄλλον τίτλον διετήρησεν ἐπὶ πολύ. Ἐνῷ δὲ τοσάκις ἐτέθη συνυποψήφιος εἰς ἀρχιερατικὰς ἐκλογὰς διὰ τὴν Σόφιαν, Ἀδριανούπολιν, Ἄγκυραν, οὐδέποτε ἐξελέγη. Περὶ Μελετίου Συρίγου πολλὰ ἐγράφησαν καὶ θὰ γραφῶσιν ἔτι[4].

1642. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παΐσιος ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς

[1] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β΄ σελ. 659. 670, Miklosich-Müller, Acta et Diplomata τόμ. Β΄ σελ. 195, «Ἑλληνικὰ» τόμ. Β΄ σελ. 156, Β. Α. Μυστακίδου, Οἱ Λασκάρεις, Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν τόμ. Ε΄ σ. 163.

[2] L. Allatii, Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis . . . σελ. 1065.

[3] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β΄ σελ. 696. Τὸν Παρθένιον τοῦτον ὁ Μηνᾶς Δ. Χαμουδόπουλος (ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» ἔνθ' ἀν. σελ. 696 σημ. 3) θεωρεῖ ὡς τὸν μετὰ ταῦτα Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Παρθένιον τὸν Γ΄ τὸν Παρθενάκην, ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς κ. Κ. Ἄμαντος ὅμως δέχεται δύο Παρθενίους Χίου, τὸν ἐν ἔτει 1634 «τὸν λογιώτατον», τὸν ὁποῖον τῷ 1642 διεδέχθη ὁ Ἱερεμίας, καὶ ἕτερον Παρθένιον τῷ 1643 καὶ ἑξῆς τὸν εἶτα Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην· ἴδε Κ. Ἀμάντου, Ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Χίου ἐν «Ἑλληνικῶν» τόμ. Δ΄ τχ. α΄. (1931) Ἀθῆναι σελ. 53. (Ἐνταῦθα δέον νὰ διορθωθῇ ἡ σημ. 3. ἀντὶ «τόμ. Β΄ Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας σελ. 692 .εἰς σελ. 696).

[4] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ἔτος (1913) σελ. 30, Ζαχαρίου Μαθᾶ, Κατάλογος ἱστορικὸς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς Πατριαρχῶν σελ. 133, Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία μέρ. Α΄ σελ. 246, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ἔτος ΛΒ΄ σελ. 363, Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου Ὀρθόδοξος Ἑλλὰς σελ. 158, Κωνσταντίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Σιναίου, Βιογραφία καὶ Συγγραφαὶ ἐλάσσονες· ἔκδοσις Θεοδ. Μ. Ἀριστοκλέους σελ. 147, «Échos d' Orient» τόμ. XI (1908) σελ. 264, 331 καὶ τόμ. XII (1909) σελ. 17, 167, 281, 336, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας» τόμ. Β΄ σελ. 444.

Πατριάρχης. Οὗτος τῇ 16ῃ Φεβρουαρίου ἐξελέγη Ἐφέσου, καθαιρεθέντος Μελετίου, μετατεθεὶς τῇ 12ῃ Ἀπριλίου 1645 εἰς Λάρισσαν ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Γρηγορίου· ἐν τούτοις τῷ 1646 ἔτει ἀπαντᾶται ὡς Ἐφέσου. Τῷ 1652 ἐξελέγη Οἰκουμενικός, παραιτηθεὶς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1653 καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς Χάλκην, ἐξ ἧς ἐκλήθη καὶ πάλιν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1654 τὸ β′ ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀλλὰ τῇ 8ῃ Αὐγούστου τοῦ 1655 παραιτηθεὶς ἔλαβε προεδρικῶς τὴν Κύζικον καὶ εἶτα τὴν Ἔφεσον. Κατὰ τὸν Δοσίθεον Ἱεροσολύμων ὁ Πατριάρχης Παΐσιος ἦτο ἐκ Λέσβου, ὅπου καὶ ἀπεσύρθη, ἐπιζήσας 37 ἔτη, καὶ ἐκεῖ ἀπεβίωσεν [1].

1642. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νικηφόρος. Τὸν Νικηφόρον ἀπαντῶμεν ὡς Μ. Πρωτοσύγκελλον ὑπογράφοντα τὴν καταδίκην τῶν Καλβινικῶν κεφαλαίων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως κατὰ Μάϊον τοῦ 1642. Ἐπ᾽ ἴσης ὑπογράφει ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου τὸ γράμμα τὸ σχετικὸν πρὸς τὴν συναίνεσιν τοῦ Πέτρου Μογίλα Μητροπολίτου Κιέβου. Ἐν ἔτει 1643 ἀπαντῶμεν Νευροκοπίου Νικηφόρον· ἆρά γε οὗτος ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Μ. Πρωσύγκελλον Νικηφόρον; [2]

Μέγας Πρωτοσύγκελλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐχρημάτισε καὶ ὁ πολὺς Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος ὁ εἶτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας [3].

Ἐπ᾽ ἴσης Μ. Πρωτοσύγκελλος ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐχρημάτισε κατὰ τὸ 1638 καὶ ὁ Ναθαναὴλ ὁ Κανώπιος, Κρὴς τὴν πατρίδα, ὅστις ἐν ἔτει 1651 ἐξελέγη Μητροπολίτης Σμύρνης, ἀφ᾽ οὗ προηγουμένως μετέβη εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὸ ἐν Ὀξωνίῳ Φροντιστήριον [4].

Ὡς Πατριαρχικὸς Πρωτοσύγκελλος ἢ Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῷ 1625 διεκρίθη Παΐσιος ὁ Μεταξᾶς [5].

Πρωτοσύγκελλοι τῆς Μ. Ἐκκλησίας γνωστοὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπαντῶνται ὁ Μακάριος προεστὼς Κοντοσκαλίου, ὅστις ἐν ἔτει 1601

[1] Κ. Σάθα, Μεσαιωνικ. Βιβλιοθ. τόμ. Γ′. σελ. 576. 578, Παράρτημα «Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου Κων/πόλεως» τόμ. Κ-ΚΒ′ σελ. 102, «Παρνασσοῦ» τόμ. 10 σ. 271, Μ. Γεδεών, Πατριαρχ. πίνακες σελ. 581. 583, «Ὀρθοδοξίας» ἔτος 1928 σελ. 76, Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων βιβλ. ΙΑ′. κεφ. ια′.

[2] L. Allatii, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 1086, Β. Α. Μυστακίδου, Οἱ Λασκάρεις, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 164.

[3] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Γ′ σελ. 635, Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 154.

[4] Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν Κ. Σάθα σελ. 67. «Πανδώρα» ἔτος ΚΑ′ σελ. 449, Ém. Legrand, Bibliographie Hellénique au dix-septième siècle τόμ. Δ′ σελ. 502 - 505, 506, 511, 512, 513, 514, 516 καὶ L. Allatii, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 1020.

[5] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Γ′ σελ. 402 κέ., Μ. Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας σελ. 80. 81 σημ. 17.

ἐξελέγη Μητροπολίτης Γάνου [1]· ὁ Ναθαναήλ, ὅστις τῇ 3ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 1602 ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἀθηνῶν [2]. Ὁ Νεόφυτος, ὅστις τῇ 30ῇ Νοεμβρίου τοῦ 1620 ἐτέθη ὡς συνυποψήφιος τοῦ Γερασίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Δανιὴλ τρίτος ὑποψήφιος ἐν τῇ αὐτῇ ἐκλογῇ [3]. Ἐπίσης ὁ Βενιαμὶν ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ὡς ἔξαρχος εἰς Χίον πρὸς ἐξέτασιν τοῦ Πατριαρχικοῦ Σταυροπηγιακοῦ Ἁγίας. Οὗτος τῷ 1621 ἔτει ἐτέθη ὡς συνυποψήφιος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ζαρνάτας Παρθενίου [4].

Ἐν Ἐπιστολῇ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως πρὸς τὸν Πατριάρχην Τιμόθεον ἀναφέρεται οὐχὶ εὐφήμως ὁ Πρωτοσύγκελλος τοῦ Τιμοθέου Παρθένιος [5].

Ἐν ἔτει 1624 ἐν τῷ ὑπομνήματι τῆς ἐκλογῆς εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Λευκάδος τοῦ Ναθαναὴλ ἐτέθησαν συνυποψήφιοι οἱ Πρωτοσύγκελλοι Ἄνθιμος καὶ Νεκτάριος [6].

Κατὰ τὸ ἔτος 1634 ἐν τῷ ὑπομνήματι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Προύσης Χρυσάνθου συνυποψήφιοι ἦσαν ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας Ναθαναὴλ (ὁ Κονώπιος;) καὶ ἕτερος Πρωτοσύγκελλος Κλήμης [7].

Ἐπίσης Πρωτοσύγκελλος τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἦτο καὶ ὁ Ματθαῖος, ὅστις, παραιτηθέντος Ἰγνατίου, ἐξελέγη Χίου [8].

Ἐπίσης καὶ Φίλιππος ὁ Κύπριος ἦτο Πρωτοσύγκελλος τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, γράψας χρονικὰ τῶν πατριαρχευσάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ αχλθ′ (1639) ἔτους τυπωθέντα Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ ἐν Φρανκουέρῃ τοῦ Βελγίου [9].

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ 1612 - 1644 ἔτους ὡς Πρωτοσύγκελλος ἀναφέρεται ὁ περιβόητος Ἀθανάσιος ὁ Ῥήτωρ ὁ Κύπριος «τὴν γνώμην ἀλλότριος καὶ ἐπίβουλος» κατὰ τὸν Ζαβίραν. Αὐστηρῶς ἐπίσης περὶ αὐτοῦ γράφει καὶ ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος. Περὶ τοῦ Ἀθα-

[1] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β′ σελ. 780.

[2] Μ. Γεδεών, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν σελ. 8.

[3] Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. Ε. σελ. 462, Ἀθ. Παπαδοπούλου. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμ. Σταχυολογίας τόμ. Δ′ (Πετρούπολις 1897) σελ. 93.

[4] Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου τόμ. Γ′ μέρος Β′ σελ. 106, «Ἱερὸς Σύνδεσμος» ἔτος 1916 ἀριθμ. 256.

[5] Ém. Legrand, Bibliographie Hellénique au dix - septième siècle τόμος Δ′ σελ. 288 (Paris 1896).

[6] Κῶδιξ Ὑπομνημάτων (333) Α′ σελ. 139.

[7] Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Α′ (333) σελ. 267.

[8] Κατάλογος Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου, Κῶδιξ Πατριαρχικὸς Α′ (333) σελ. 273. Καὶ ὁ Ἰγνάτιος οὗτος ἦτο Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

[9] Μελετίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμ. Γ′ σελ. 487, Θεοδώρου Ἀθανασίου, Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολῶν Ρουμανίας σελ. 122.

νασίου τούτου ἀναφέρεται ἐν Πατριαρχικαῖς Ἐπιστολαῖς, ὅτι «εἶχε τὸ δικαίωμα ὡς Πρωτοσύγκελλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ φέρῃ πῖλον μετὰ σταυροῦ, ἔτι δὲ περιβάλλεσθαι μανδύαν ποταμώδη καὶ βακτηρίαν τῇ χειρὶ κατέχειν καὶ ἐπὶ τοῦ φελωνίου σταυρὸν φέρειν ἅτε Πρωτοσυγκέλλῳ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας προχειρισθέντι» [1].

Ἀπὸ τοῦ 1642 - 1651, ὡς εἴπομεν, ὑπάρχει χάσμα εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας τῶν Ὑπομνημάτων.

1646. Μ. Πρωτοσύγκελλος Λαυρέντιος Δρυστριανός, ὅστις ἀναφέρεται ἐν Συνοδικῷ Γράμματι τῆς 7 Μαρτίου ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Β' [2].

1651. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακείμ, ὅστις τῇ 11η Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ἐξελέγη Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, παραιτηθέντος Θεοκλήτου, ἢ κατ' ἄλλην ἔκδοσιν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1654· δὲν εἶναι εἰσέτι ἐξηκριβωμένον μέχρι τίνος ἔτους διετέλεσε Θεσσαλονίκης, πιθανῶς μέχρι τοῦ 1661, ἴσως μέχρι τοῦ 1655, ὅτε, ὡς γνωστόν, ὁ Πατριάρχης Διονύσιος Γ' ὁ Βαρδαλῆς παραιτηθείς, ἔλαβε προεδρικῶς τὴν Θεσσαλονίκην [3].

1652. Μ. Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος, ὁ εἶτα οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὁ Διονύσιος Βαρδαλῆς ἐξ Ἄνδρου καταγόμενος ἐξελέγη ἀπὸ Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1652 Μητροπολίτης Λαρίσσης ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἀνελθόντος Λαρίσσης Παϊσίου. Ἂν πιστεύσωμεν τὸν Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην ὁ Διονύσιος τῷ 1659 ἔλαβε προεδρικῶς τὴν Προῦσαν, ἐν τούτοις τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀπὸ Λαρίσσης τὸν Ἰούνιον ἢ κατ' ἄλλους τῇ 9η Αὐγούστου 1662 ὁ Διονύσιος ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης διαδεχθεὶς τὸν ἀπὸ Προύσης Παρθένιον τὸν Δ'., παραιτηθεὶς τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1665, μετὰ ὀλιγοχρόνιον δὲ Προεδρείαν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπῆλθεν εἰς Ἄθω, ὅπου διεβίωσε τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του μέχρι τοῦ 1696 ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἧς εὐεργέτης ἀνεδείχθη. Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος γράφει περὶ αὐτοῦ, ὅτι «μετὰ Τιμόθεον οὐκ ἔχω συγκρινόμενον αὐτῷ Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἕως τῆς ὥρας ταύτης ἐπὶ φρονήσει καὶ ζωῇ ἐναρέτῳ» [4].

---

[1] Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχ. σελ. 1173, Ém. Legrand, Bibliogr. Hellénique au dix-septième siècle (Paris 1894) τόμ. Α' σελ. 416, τόμ. Γ'. 417 - 426, Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τόμ. Γ' μέρος Α'. σελ. 117 σημ. 2 σελ. 195 σημ. 2, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΔ' σελ. 66. Περὶ τοῦ ἀλλοπροσάλλου τούτου ἀνδρὸς ἠδύνατο νὰ γραφῇ ἰδιαιτέρα πραγματεία.

[2] Παράρτημα «Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου Κων/λεως» τόμ. Κ - Κ Β σελ. 102.

[3] «Échos d'Orient» ἔτος 1902 σελ. 156, «Ἐκ/κὴ Ἀλήθεια» τόμ. ΚΓ σελ. 255.

[4] Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Ἔνθ' ἀν. Βιβλ. ΙΑ' κεφ. ια'. Δημ. Πασχάλη, Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Διονύσιος ὁ Γ' ὁ Βάρδαλης ἐν «Ἐναισίμοις» (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1931) σελ. 318 - 343, «Παρνασσοῦ» τόμ. 10ος σελ. 271, Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α'. σελ. 417 Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Σταχυολογίας τόμ. Δ' σελ. 527, Μ. Γεδεών, Ὁ Ἄθως σελ. 150, 159, 161, 164, 168, 178, Σταυρουπόλεως Μπληζιώτη, Βίοι διαπρεψάντων ἀνδρῶν τῆς νήσου Ἄνδρου σελ. 11, Ἀθ. Κομνηνοῦ, Ὑψηλάντου Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν σελ. 160. (ἔκδ. Ἀρχ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου), Échos d'Orient ἔτος 1902 σελ. 212.

Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος, ὅστις τῇ 7η Σεπτεμβρίου ἐξελέγη Μητροπολίτης Μυτιλήνης ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Τιμοθέου, ἢ Παρθενίου κατὰ τὴν νομικὴν Συναγωγὴν τοῦ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου. Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης παρατείνει τὴν Ἀρχιερατείαν του μέχρι τοῦ 1693, ὡς καὶ ὁ Εὐστράτιος Δράκος [1].

1659. Μ. Πρωτοσύγκελλος Τιμόθεος, ἐκλεγεὶς Μητροπολίτης Νικομηδείας τῇ 29 Μαρτίου 1659, παραιτηθέντος τοῦ Κυρίλλου. Ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἐν τῷ Καταλόγῳ αὐτοῦ περὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Νικομηδείας ἔχει τὸν Τιμόθεον ἀπὸ τοῦ 1659 - 1660, τῷ δὲ 1667 τὸν Μεθόδιον, κατόπιν ἀπὸ τοῦ 1667 - 1680 τὸν Νεόφυτον καὶ πάλιν 1669 τὸν Τιμόθεον. Ἡμεῖς ἀπαντῶμεν τὸν Τιμόθεον τῷ 1665, 1669 καὶ 1670 [2].

1662. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κάλλιστος, ὅστις, θανόντος τοῦ Ἰωακείμ, ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἀγχιάλου τῇ 24η Ἰουλίου 1662 κατὰ τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας.

1668. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κάλλιστος. Οὗτος κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1668 ἐξελέγη Μητροπολίτης Κορίνθου, θανόντος Παρθενίου, ἔχων συνυποψήφιον καὶ τὸν Παπᾶ Βησσαρίωνα τὸν «σπουδαῖον»· μήπως τὸν Βησσαρίωνα Μακρῆν; [3]

1671. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἱερεμίας, ὅστις τῇ 7η Ἀπριλίου τοῦ 1671 ἐξελέγη Μητροπολίτης Χαλκηδόνος, παραιτηθέντος Εὐθυμίου, διατελέσας ὡς Χαλκηδόνος μέχρι τοῦ 1680 ἔτους [4].

1674. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παρθένιος· ἀγνοοῦμεν τελείως τὰ κατ' αὐτόν.

1680. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος. Νεόφυτος ὁ Δαμαλᾶς, Χῖος, τῇ 17η Ἰουλίου 1680 ἐξελέγη Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ ἦτο κατὰ τὸν Ἰωάννην Καρυοφύλλην «ἄνθρωπος μεμετρημένος, ζῶν κατὰ λόγον, μετριάζων τὰ πάντα, φέρων ἴχνη τοῦ μεγάλου χαρίσματος τῆς ἱερω-

---

[1] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Ε' σελ. 569, Εὐστρατίου Δράκου, Λεσβιακὰ σελ. 10.

[2] Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Γ' σ. 594, «Ἑλληνικὰ» τόμ. Γ' σελ. 55, «Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογ. Κων/λεως» τόμ. Γ' σελ. 27. Μ. Γεδεών, Ἔγγραφοι Λίθοι καὶ Κεράμια σελ. 75.

[3] Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Νομικὴ Σαναγωγὴ σελ. 115, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ἔτος 1912 σελ. 363.

[4] Κατὰ τὸν Κατάλογον τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου, Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. Γ' σελ. 598.

σύνης τῆς ὄντως ὑπὲρ τὰς οὐρανίας ἁψῖδας ὑπερεκτεινομένης», περιπεσὼν ὅμως εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ ποιμνίου του καὶ τῆς Κυβερνήσεως μετὰ ἑξαετῆ ἀρχιερατείαν καθείρχθη ἐν Κατέργῳ. Ὁ Β. Μυστακίδης θέλει τὸν Νεόφυτον μετατεθέντα τῷ 1680 εἰς Νικομήδειαν, ἀλλ᾽ ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ ἑτέρου Νεοφύτου Νικομηδείας, ὅστις ἀπεβίωσε, καὶ ἀντ᾽ αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ Θεσσαλονίκης Μελέτιος, Θεσσαλονίκης δὲ ἐγένετο ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος[1].

1687. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παΐσιος, ὅστις κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους τούτου ἐξελέγη Αἰγίνης, θανόντος Ἰακώβου, παραιτηθεὶς κατὰ τὸν Κατάλογον τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου τῷ 1696.

1692. Μ Πρωτοσύγκελλος Κωνστάντιος ἐκ Μυτιλήνης καταγόμενος, ἐξελέγη τὸν Μάρτιον τοῦ 1692 Μητροπολίτης Ῥόδου, διατελέσας τοιοῦτος κατὰ τὸν Τρύφωνα Εὐαγγελίδην μέχρι τοῦ 1702 ἔτους[2].

1693. Μ. Πρωτοσύγκελλος Σαμουὴλ ὁ εἶτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Σαμουὴλ ὁ Καπασούλης γεννηθεὶς ἐν Χίῳ τῇ 1ῃ Αὐγούστου 1661 ἀπωρφανίσθη ἐνωρὶς τῶν γονέων αὐτοῦ Δημητρίου καὶ Ἰζουάννας, ὁ δὲ Μητροπολίτης Χίου Γρηγόριος προσλαβὼν ἐχειροθέτησεν αὐτὸν Ἀναγνώστην τῷ 1677, ἀλλ᾽ ἐν ἔτει 1679 διελθὼν ἐκ Χίου ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Παρθένιος παρέλαβε μετ᾽ αὐτοῦ καὶ ἐχειροτόνησε διάκονον τῇ 9ῃ Νοεμβρίου 1679 ἐν Γαλαζίῳ· τῇ δὲ 26ῃ Σεπτεμβρίου 1680 προεχείρισεν αὐτὸν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀρχιδιάκονον. Ὁ Σαμουὴλ τῇ 30ῃ Ἰανουαρίου 1687 ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ τῇ 2ᾳ Φεβρουαρίου προεχειρίσθη Πρωτοσύγκελλος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου. Τῷ 1693 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου Σέρογλαν προσελήφθη ὡς Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Τῷ 1697 ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Λιβύης καὶ τῇ 27ῃ Ἰανουαρίου 1711, παραιτηθέντος τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Γερασίμου τοῦ Παλλαδᾶ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν Θρόνον Ἀλεξανδρείας, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1727[3].

1698. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κυπριανός, ὅστις τῇ 15 Ἰουλίου 1698 ἐξελέγη Μητροπολίτης Σμύρνης, θανόντος Γρηγορίου τοῦ Κονταρῆ·

[1] «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» τόμ. Δ′ σελ. 561, «Échos d'Orient» ἔτος 1902 σελ. 213. «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας» τόμ. Ϛ′ σελ. 81. «Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλ. Κων/λεως» τόμος ΚΖ σελ. 383. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. ΚΓ σελ. 256, Σπ. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. Ζ′ σελ. 197, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας» τόμ. Γ′ σελ. 300.

[2] Κῶδιξ Πατριαρχικῶν Ὑπομνημάτων Γ′ σελ. 5. βλ. καὶ Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἐν Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν τόμ. Ϛ′ σελ. 170.

[3] «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» τόμ. Δ′. σελ. 249, «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας» τόμ. Γ′. σελ. 505, Γ. Χαριτάκη, Κατάλογος τῶν χρονολογημένων κωδίκων τῆς Πατριαρχ. Βιβλιοθήκης Καΐρου, ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντ. Σπουδῶν» τόμ. Δ′ (1927), σελ. 173.

ἦν ἀνὴρ φιλόμουσος, καλῶς δὲ ἀρχιερατεύσας, ἀπεβίωσε τῇ 14ῃ Ὀκτωβρίου 1707, διαμένων ἐν Κων/πόλει[1].

Καὶ ταῦτα περὶ τῶν γνωστῶν Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων κατὰ τὸν ΙΖ′ αἰῶνα. Πατριαρχικοὶ δὲ Πρωτοσύγκελλοι ἐκτὸς τῶν ἤδη ἀναγραφέντων ἀναφέρονται ὁ Φιλόθεος, ὅστις ἐξελέγη Νικαίας ἐν ἔτει 1658 ἐπὶ διαδοχῇ Ναθαναὴλ Καλονάρη τοῦ Χίου. Ὁ Φιλόθεος ἐπ᾽ ὀλίγον ἐποίμανε τὴν Νίκαιαν, ἀποβιώσας τῇ 12ῃ Ἰουλίου 1662, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Δαμασκηνός[2].

Ἕτερος Πατριαρχικὸς Πρωτοσύγκελλος εἶναι ὁ Γερμανός, ὅστις κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1600 ἐξελέγη Νέων Πατρῶν, παραιτηθέντος Ἀθανασίου[3].

Ἕτερος Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Εὐθύμιος, ἀναφερόμενος ἔν τινι χειρογράφῳ τῆς Μονῆς Σουμελᾶ[4].

Καὶ τέλος ἐν ἔτει 1688 ὁ ἀπὸ Πατριαρχικῶν Συγκέλλων Ἰωάσαφ ἐξελέγη Μητροπολίτης Παροναξίας, παραιτηθεὶς κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου τὸν Αὔγουστον τοῦ 1659 ἔτους[5].

ΙΗ′ Αἰών.

Ἀτυχῶς οἱ Πατριαρχικοὶ Κώδικες ἀπὸ τοῦ 1702 - 1739 ἔτους, κατεστράφησαν κατὰ τὰς ἐν ἔτει 1720 καὶ 1739 γενομένας πυρκαϊὰς ἐν Φαναρίῳ καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ 1739 εὕρηνται ἀβλαβεῖς καὶ ἀκριβεῖς, διὰ τοῦτο ὀλίγους Μεγάλους Πρωτοσυγκέλλους γνωρίζομεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ δὴ ἐξ ἄλλων πηγῶν[6]

1702. Μ. Πρωτοσύγκελλος Θεόκλητος, ὅστις τῇ 15ῃ Μαρτίου 1702 ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Προικοννήσου, θανόντος Μητροφάνους, ποιμάνας πιθανῶς τὴν ἐπαρχίαν του μέχρι τοῦ 1729[7].

[1] Ἡμερολόγιον ὁδηγοῦ Σμύρνης ἔτος 1894 σελ. 194, «Ὅμηρος» περιοδικὸν Σμύρνης τόμ. Ϛ′. σελ. 217.

[2] «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμ. Β′ σελ. 604, Κῶδιξ τῆς Μητροπόλεως Νικαίας ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» τόμ. ΛΒ′ σελ. 286. Τὰ περὶ τῶν Μητροπολιτῶν Νικαίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οὐχὶ μετὰ πολλῆς σαφηνείας ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου Ἀλεξούδη καὶ τῶν ἄλλων πηγῶν.

[3] Κατάλογος Μ. Πρωτοσυγκέλλου Δωροθέου Εὐελπίδου, Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Γ′ σελ. 595.

[4] Ἐπαμ. Κυριακίδου, Ἱστορία τῆς Μονῆς Σουμελᾶ - Παράρτημα.

[5] Ἀνθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη τόμ. Δ′ σελ. 369. Περ. Ζερλέντη-Ἐμ. Φλώρου Κατσουροῦ, Νησιωτικὴ Ἐπετηρὶς ἔτος Α′ σελ. 272.

[6] Μ. Γεδεών, Ἀνέκδοτος Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Γ′ σελ. 9, Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν. (Ἔκδοσις Ἀρχ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου) σελ. 313, 347 (Ἀθῆναι 1870), Κῶδ. Πατριαρχ. Ὑπομν. 3, 74.

[7] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΛΕ′ ἀριθ. φύλ. 12.

1702. Μ. Πρωτοσύγκελλος Συμεὼν ἐκλεγεὶς τῇ 7ῃ Αὐγούστου μητροπολίτης Ξάνθης καὶ Περιθεωρίου, θανόντος Δαμασκηνοῦ [1].

1709 - 1711. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καισάριος. Ὁ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Γ´ «ὡς πολυμαθὴς ἄνθρωπος» χαρακτηριζόμενος, Καισάριος ὁ Πελοποννήσιος ἦν Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως καὶ περὶ τὰ μαθηματικὰ ἰδίως ἠσκημένος [2].

1720. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀνανίας ὡς ἐξάγεται ἔκ τινος γράμματος τοῦ Γρηγοράσκου Γκίκα πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Κοσμᾶν τὸ β´, ἐκλεγέντα ἐν ἔτει 1723, ὄντα δὲ πρότερον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην [3].

1726. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δωρόθεος. Οὗτος Λέσβιος ὑπάρχων, ἦν διδάσκαλος σοφώτατος. Ὁ Πατριάρχης Καλλίνικος ὁ ἀπὸ Προϊλάβου γράφει περὶ αὐτοῦ: «Δωρόθεος Πρωτοσύγκελλος Μιτυληναῖος, ἐπιστήμων καὶ φιλόσοφος Ἀριστοτελικὸς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς οὐδεὶς ἄλλος», καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνστάντιος Α´ ὁ ἀπὸ Σιναίου λέγει περὶ αὐτοῦ: «ἦν εἰς ἰδέαν λόγου μιμητὴς ἐξαιρέτως τοῦ Θουκυδίδου ἀόκνῳ προθυμίᾳ τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους Ἀκροαματικὰ τοῖς φοιτηταῖς αὐτοῦ παραδιδούς» [4].

1727. Μ. Πρωτοσύγκελλος, . . . ὅστις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένετο Βιζύης, θανόντος Παρθενίου· πῶς ἐλέγετο οὗτος ἀγνοοῦμεν, μετὰ τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ εἰς Βιζύην Μ. Πρωτοσύγκελλος ἐγένετο ὁ Μ. Ἀρχιδιάκονος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐπίσης ἀγνοοῦμεν, Μέγας δὲ Ἀρχιδιάκονος ἐγένετο ὁ μετὰ ταῦτα κλεινὸς ἐν Πατριάρχαις Σαμουὴλ ὁ Χαντζερῆς, υἱὸς τοῦ Μπασὰ Γιαννάκη, ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Παϊσίου τοῦ Β´ τὸ πρῶτον πατριαρχεύοντος [5].

1727. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος ὁ Καρατζᾶς ὁ μετὰ ταῦτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὁ Ἰωαννίκιος διατελέσας κατ᾽ ἀρχὰς Δευτερεύων Διάκονος τοῦ Πατριάρχου Παϊσίου, ἐγένετο εἶτα Μ. Πρωτοσύγκελλος, εἶτα προεστὼς τοῦ πλουσίου

[1] Κῶδ. Πατριαρχ. 3, 71. Ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἐν ἔτει 1707 ἀναφέρει Ξάνθης Συμεών· πρὸ τοῦ Συμεὼν τὸν Δανιὴλ καὶ πρὸ τοῦ Δανιὴλ τὸν Δαμασκηνὸν ἐν ἔτει 1671.

[2] Πατρ. Κῶδ. 3, 71, Ἱερὸς Σύνδεσμος ἔτους 1916 ἀριθ. φύλ. 258 σελ. 13, Κωνσταντίου Α´ τοῦ ἀπὸ Σιναίου, Βιογραφίαι καὶ συγγραφαὶ ἐλάσσονες (ἔκδοσις Θ. Ἀριστοκλέους) Κων/λις 1866 σελ. 154, Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Γ´ σελ. 492, Μ. Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας σελ. 118.

[3] Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας τόμ. Γ´ σελ. 517, 519.

[4] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Α´ σελ. 202, τόμ. Β´ σελ. 491, τόμ. Κ. σελ. 343, τόμ. ΚΓ´ σελ. 16, Ἱερὸς Σύνδεσμος ἔτος 1916 ἀριθ. φ. 259 σελ. 9, Κωνσταντίου Α´ τοῦ ἀπὸ Σιναίου, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 355.

[5] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΔ´ σ. 588, Ἀθαν. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 332, Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 657.

τότε ναοῦ Ἐγρικαπίου, τῷ δὲ 1739 Ἀρχιεπίσκοπος Ἰπεκίου, τῷ 1747 πρόεδρος Χαλκηδόνος, τῇ δὲ 25 Μαρτίου 1761 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μέχρι τοῦ 1763, ὅτε παραιτηθεὶς ἔλαβε ὡς κατοικίαν τὴν ἐν Χάλκῃ Μονὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ, τὴν ὁποίαν ἀνῳκοδόμησε καὶ ἐν ᾗ ἐτάφη τῷ 1793 ὑπερενενηκοντούτης. Ὁ Ἰωαννίκιος ἦν μεγαλοπρεπὴς καὶ χαρίεις τὸ ἦθος. Ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ἐν τῇ Μονῇ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἄνωθεν τοῦ παραθύρου ὑπάρχει ἐπιγραφὴ τιμητικὴ μετὰ τῶν οἰκοσήμων τοῦ ἐπισήμου οἴκου αὐτοῦ [1].

1726 - 1733. Ἐπὶ τῆς Α´ Πατριαρχείας τοῦ τετράκις πατριαρχεύσαντος Παϊσίου τοῦ Κιομουρτζόγλου ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος, οὗ τὸ ὄνομα ἀγνοοῦμεν, κατηγορήθη ὡς καὶ ὁ Δέρκων, ὁ Βάρνης καὶ ὁ διάκονος Εὐθύμιος ἐπὶ ἀθεΐᾳ [2].

1733. Πιθανῶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διετέλεσε Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἱερεμίας ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Γ´ ὁ τότε ἐκλεγεὶς μητροπολίτης Ῥόδου [3].

1739. Μ. Πρωτοσύγκελλος Βαρθολομαῖος, ὅστις κατὰ Νοέμβριον ἐξελέγη μητροπολίτης Δρύστρας, θανόντος Κωνσταντίου, τῷ δὲ 1764 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν ἐποίμανεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη εὐδοκίμως ἐν μέσῳ τόσων ἀνωμαλιῶν, ἀποβιώσας τῇ 4 Νοεμβρίου 1781 [4].

1740. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος, ὃς ἐγένετο πρῴην.

1743. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος, ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Καλλίνικος Γ´. Ὁ Καλλίνικος ἐκ Ζαγορᾶς τῆς Θεσσαλίας καταγόμενος κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1743 ἐξελέγη μητροπολίτης Προϊλάβου, παραιτηθέντος Ἰωαννικίου, ἀλλ᾽ ἐν ἔτει 1748 παραιτηθεὶς ἔμενεν ἰδιωτεύων ἐν Κων/λει μέχρι τοῦ 1757, ὅτε ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἐλάχιστον χρόνον πατριαρχεύσας. Περὶ τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου, ὃς ὑπῆρξε φιλομαθέστατος, πολυμαθὴς καὶ πολυγραφώτατος, ἱεροκῆρυξ κάλλιστος καὶ στιχουργός, ἔγραψε λαμπρὰν πραγματείαν ὁ διαπρεπὴς Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Κ. Δυοβουνιώτης. Ὁ Καλλίνικος ὑπέργηρως ἤδη ὤν, ἐν

[1] Πατριαρχικὸς Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Δ´ σελ. 127, Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 655, Ἱερὸς Σύνδεσμος ἔτος 1916 ἀριθ. φύλ. 267, Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 344, Ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὸν Ἰωαννίκιον, διὸ τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ γραφέντα δέονται προσεκτικῆς ἐξετάσεως. Περὶ ταύτης διαλαμβάνω ἐν τῇ ἀνεκδότῳ ἔτι Ἱστορίᾳ μου τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ. Ἐπαινετικώτατα περὶ τοῦ Ἰωαννικίου ἔγραψεν ὁ Κ. Κούμας, Ἱστορία Ἀνθρωπίνων Πράξεων τόμ. Ι´ σελ. 399 - 400.

[2] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΛΕ´ (1915) ἀριθ. φύλ. 26, σελ. 202.

[3] Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 316.

[4] Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν σελ. 68 - 71.

ἔτει 1792 ἀπεβίωσεν ἐν τῇ πατρίδι του, ὅπου διέμενε μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Σινᾶ ἐξορίαν του [1].

1744. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μωϋσῆς τοῦ Πατριάρχου Παϊσίου ἀπὸ τοῦ 1744 μέχρι τῆς 2 Φεβρουαρίου 1748, ὅτε ἐξελέγη Τζίας καὶ Θερμίων, θανόντος Μακαρίου. Ἀλλ' ὁ Μωϋσῆς δὲν ἐπέζησεν ἐπὶ πολύ, ἀλλ' οὐδὲ μετέβη, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν ἐπαρχίαν του καὶ ἡ ἐκλογή του πιθανῶς ἐλογίσθη ὡς μὴ γενομένη, ἀφ' οὗ ἐν τῷ Ὑπομνήματι τῆς 21 Μαρτίου 1748 ἀναφέρεται ὡς ἐκλεγεὶς Τζίας καὶ Θερμίων ὁ πρῴην Μήλου ἢ Μηλέας Ἄνθιμος, θανόντος Μακαρίου [2].

1745. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος, ὅστις κατὰ Ἰανουάριον ἐξελέγη Μητροπολίτης Σερρῶν, τοῦ λογιωτάτου Σερρῶν Γαβριὴλ μετατεθέντος εἰς Νικομήδειαν, τῇ δὲ 25 Μαρτίου 1761 προὐβιβάσθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Χαλκηδόνος, τοῦ προέδρου αὐτῆς Ἰωαννικίου τοῦ ἀπὸ Ἰπεκίου κοσμήσαντος τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης οὐχὶ ὀρθῶς τὸν Ἰωαννίκιον Σερρῶν τίθησιν ἀπὸ τοῦ 1754 - 1768 [3].

1745. Μ. Πρωτοσύγκελλος Φιλόθεος. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπαντῶμεν Μ. Πρωτοσύγκελλον Φιλόθεον, ἀλλ' εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς κώδικας δὲν ἀναγράφεται· μήπως εἶναι ὁ κατὰ τὴν 25 Νοεμβρίου 1748 ἐκλεγεὶς Προϊλάβου Φιλόθεος;

1745. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γεράσιμος, ὅστις τῇ 5 Μαΐου 1745 ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου, τοῦ Ἄνδρου Μελετίου ἐξωσθέντος βασιλικῷ ὁρισμῷ, παρῃτήθη δὲ τῷ 1748. Ὁ τοσοῦτον ἐξηκριβωμένως ἀναγράψας τὰ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἄνδρου πολυμαθέστατος καὶ φιλοπονώτατος Ἀκαδημαϊκὸς κ. Δ. Πασχάλης δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸν Μελέτιον οὔτε τὸν Γεράσιμον μεταξὺ τῶν Ἀρχιερέων τῆς Ἄνδρου [4].

1748. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος, ὅστις τῇ 22 Αὐγούστου

[1] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Γ'. σ. 603, 604, 619. τόμ. Β'. σελ. 230, Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 237, Μ. Γεδεών, Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 648. Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, Προσθῆκαι καὶ Διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν τοῦ Κ. Σάθα σελ. 103, Ἱερὸς Σύνδεσμος ἔτος 1916 ἀριθ. φ. 267.

[2] Πατριαρχικός Κῶδ. Ὑπομνημάτων Δ' σελ. 106, Ἱερὸς Σύνδεσμος ἔτος 1916 ἀριθ. φύλ. 265 σελ. 14.

[3] Πατριαρχ. Κῶδ. Ὑπομνημάτων Δ' σελ. 127, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β' σελ. 231. τόμ. Ζ' σελ. 156, τόμ. ΙΒ' σελ. 102. Καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρῶν ὁ Ἰωαννίκιος ἀναγράφεται ἀπὸ τοῦ 1745 - 1761 ἔτους· Πέτρου Παπαγεωργίου, Αἱ Σέρραι καὶ τὰ προάστεια τὰ περὶ τὰς Σέρρας καὶ ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἐν Byzantinische Zeitschrift τόμ. III (1894) σελ. 265, 269, 270, 273.

[4] Κῶδ. Πατριαρχικ. Ὑπομνημάτων Δ' σελ. 45 καὶ 122, ἔνθα εὕρηται καὶ ἡ ἰδιόχειρος παραίτησίς του μετὰ τῆς ὑπογραφῆς «† πρόην ἀνδρου γερασιμος βεβεõ». Θεολογία τόμ. Ε' τχ ΙΗ'. Ἴσως ὁ Γεράσιμος νὰ ἦτο ἁπλοῦς Πρωτοσύγκελλος Πατριαρχικὸς οὐχὶ δὲ μέγας, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ Δ' Κώδικος τῶν Ὑπομνημάτων σελ. 45.

ἐξελέγη Κῴου, θανόντος Νεοφύτου, μετατεθεὶς τῇ 27 Μαρτίου 1761 εἰς Σέρρας καὶ ἀποβιώσας τῷ 1768. Ὁ Κῶδιξ τῆς Μητροπόλεως Σερρῶν δὲν ἀναγράφει τὸν Μελέτιον. Ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἀναφέρει αὐτὸν μόνον κατὰ τὸ 1768 ἔτος.

1751. Μ. Πρωτοσύγκελλος Θεόφιλος, ὅστις κατὰ Ἰανουάριον ἐξελέγη μητροπολίτης Τορνόβου, ἀποβιώσας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1763 ἔτους [1].

1751. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γεράσιμος, ὅστις τῇ 17 Νοεμβρίου ἐξελέγη Βιζύης, θανόντος Γενναδίου, καθαιρεθεὶς ὅμως τῷ 1752 ἔτει «διὰ τὸ βίᾳ καὶ δυναστείᾳ παρανομίᾳ τε δράξασθαι καὶ ἐγκρατῆ γενέσθαι τῆς ἐπαρχίας ταύτης» [2].

1752. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἄνθιμος, ἐκλεγεὶς τὸ ἔτος τοῦτο Θηβῶν, τὸν Μάϊον τοῦ 1764 ἔτους μετετέθη εἰς Νίκαιαν παραιτηθεὶς κατὰ τὸν Δωρόθεον Εὐελπίδην τῷ 1783, κατὰ δὲ τὸν Ἀλεξούδην ὁ Νικαίας Ἄνθιμος διετέλεσε ἀπὸ τοῦ 1767 - 1768 οὐχὶ ὀρθῶς. Κατὰ δὲ τοὺς Κώδικας τῆς Μητροπόλεως Νικαίας Ἄνθιμος ὁ ἀπὸ Θηβῶν τῇ 20 Μαΐου 1764 ἐξελέγη Νικαίας. Ὁ Ἀλεξούδης Ἄνθιμος τῷ 1780 ἀναγράφει Νικαίας Ἀρσένιον, παρέλκοντα ἴσως, ἀφ' οὗ τὸν Ἄνθιμον ἀπαντῶμεν ἐν ἔτει 1776 - 1777, 1780 - 1783, ὅτε παρῃτήθη αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ Κορίνθου [3].

1752. Μ. Πρωτοσύγκελλος Προκόπιος, ὁ κατὰ κόσμον Παναγιώτης Βυζάντιος, λόγιος ἀνήρ, μαθητὴς τοῦ Κριτίου, σχολαρχήσας ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ μετὰ τὸν Ναθαναὴλ Καλλονάρην, κατὰ τὸ 1749 - 1750· ὁ Προκόπιος ἐξελέγη Εὐρίπου, θανόντος Γρηγορίου. Τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τὸν ἀναφέρει «πανοσιώτατον καὶ ἐλλογιμώτατον Μ. Πρωτοσύγκελλον Προκόπιον»· οὗτος ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1753 [4].

1753. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παΐσιος, ὅστις ἐξελέγη Εὐρίπου ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἀποθανόντος Προκοπίου, παραιτηθεὶς τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1757 ἔτους.

1754. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος, ὅστις διετέλεσε Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Προϊλάβου, παρακολουθήσας αὐτὸν καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ του εἰς Σινᾶ, καὶ ἐν τῇ πατρίδι του Ζαγορᾷ, ἔνθ' ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1784 [5].

[1] Πατριαρχ. Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Δ' σελ. 44.

[2] Πατριαρχ. Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Δ' σελ. 161.

[3] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Κ' σελ. 77 - 80, τόμ. ΚΑ' σελ. 123, Δαμασκηνοῦ Ἀποστόλου, Κτιτορικὸν ἤτοι Ἱστ. τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Λαύρας (Ἀθῆναι 1905) σελ. 43, Γρηγόριος Παλαμᾶς τόμ. Δ' σ. 19, Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἔνθ' ἀν. σ. 631.

[4] Ὁ ὑπ' ἀριθ. ΡΜΔ' Κῶδιξ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης ἦν κτῆμα τοῦ Παναγιώτου Βυζαντίου Μ. Πρωτοσυγκέλλου, δωρηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ Παρθενίῳ τινί, καὶ ὅστις πρότερον ἦν κτῆμα Κωνσταντίνου Παπαδοπούλου· Μ. Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας σελ. 152, 155, 157.

[5] Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας, τόμος Α' τχ. Α' (Νέα Σειρὰ) σ. 68. 152.

1758. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος, ὅστις ἐκ Βερροίας καταγόμενος, ἦν ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου Γερασίμου, ἐκλεγεὶς ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγκέλλου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1758 ἔτους μητροπολίτης Ῥόδου, θανόντος Ἱεροθέου, μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1792, ὅτε ἀπεβίωσεν, εὐεργετικῶς ἀρχιερατεύσας [1].

1760. Μ. Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος ἢ Δαμασκηνός, ὅστις κατὰ τὸν Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην ἦν Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Σεραφείμ, καταγόμενος ἐξ Ἰωαννίνων· «θέλων δὲ νὰ γίνῃ Ἰωαννίνων διηρέθιζε τὸν Πατριάρχην κατὰ τοῦ Ἰωαννίνων Γρηγορίου ἐκφαυλίζων τὰ εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ τελεσφορίας τοῦ τόπου ἀτοπήματά του, ἔγραψε δὲ καὶ τοῖς Ἰωαννίταις ἐμμέσως ἔγγραφα κατηγορίας πέμψας τῇ Συνόδῳ κατὰ τοῦ Μητροπολίτου αὐτῶν, ἦν δέ, λέγει ὁ Ὑψηλάντης περὶ τοῦ Διονυσίου, φύσει σκανδαλοποιὸς καὶ φιλοτάραχος». Ὁ Ὑψηλάντης καλεῖ αὐτὸν πάντοτε Διονύσιον, ἐνῶ πάντες οἱ γράψαντες περὶ αὐτοῦ τὸν ὀνομάζουσι Δαμασκηνὸν καταγόμενον ἐξ Ἀργυροκάστρου, σπουδάσαντα δὲ ἐν Ἰωαννίνοις, ἀλλὰ καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ὀνομάζει αὐτὸν Διονύσιον, ἔπειτα ὡς Μελενίκου καὶ Θεσσαλονίκης τὸν ὀνομάζει Δαμασκηνόν· καὶ πράγματι οὗτος τῷ 1763 ἐξελέγη Μελενίκου, μετατεθεὶς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1769 εἰς Θεσσαλονίκην. Ὁ Δαμασκηνὸς συνδεδεμένος στενῶς μετὰ τοῦ ἀνηρέμου μητροπολίτου Προύσης Μελετίου ἐπεδίωξε νὰ πατριαρχεύσῃ. Ὁ Ὑψηλάντης σύγχρονος αὐτοῦ ἐκφράζεται δυσμενῶς περὶ αὐτοῦ, ἐνῶ ἄλλοι ἐπαινοῦν.

Ὁ Δαμασκηνὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἐλευθερίου ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν Ἀργυροκάστρου, μαθητεύσας κατ' ἀρχὰς ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τῷ Εὐγενίῳ Βουλγάρει, ἐξηκολούθησε τὰς σπουδάς του ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Ἀκαδημίᾳ· ἦν ἄριστος εἰς τὸ γράφειν συνενῶν ἐν ἑαυτῷ οὐ σμικρὰν παιδείαν καὶ μάθησιν, εἰδήμων τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν νόμων καὶ γνώστης τῆς Ὀθωμανικῆς. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1780 παραιτηθεὶς οἰκειοθελῶς τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπῆλθεν εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καὶ περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἐγκαταβιώσας ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἐσφιγμένου ὑπὸ τὸ ὄνομα Δανιὴλ μοναχός, εὐεργετικὸς φανεὶς εἰς τὴν μονὴν τῆς μετανοίας του [2].

1761. Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Ἰωαννικίου τοῦ Καρατζᾶ Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας παρὰ τὰ θέσμια, ἦτο ὁ Ἀχριδῶν Ἀνανίας. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος γνωστὸς Ἀρχιερεὺς Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας. Ὁ Ἀλεξούδης εἰς τὸν χρονολογικόν του Κατάλογον τῆς πάλαι ποτὲ

[1] Πατριαρχικὸς Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Δ' σελ. 225, Τρύφωνος Εὐαγγελίδου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 171 καὶ σημ. 3.

[2] Πατριαρχ. Κῶδιξ 320 σ. 34. Πατρ. Κῶδ. 340 σελ. 64, 65, 128, 135, Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 499 - 500.

διαλαμψάσης Ἀρχιεπισκοπῆς Α' Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν τίθησιν ἐν ἔτει 1763 τὸν Μ. Πρωτοσύγκελλον Ἀνανίαν, ὅπου πιθανῶς θὰ πρόκειται περὶ τοῦ Τοποτηρητοῦ τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας [1].

1763. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωσήφ, ὅστις κατὰ τὸν Κατάλογον τοῦ Δωροθέου Εὐελπίδου ἐξελέγη Βιδύνης τῇ 24ῃ Μαΐου 1763, τοῦ τέως Βιδύνης Μελετίου προβιβασθέντος εἰς Ἔφεσον. Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἔχει τὸν Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ 1766 - 1768, ἐν τούτοις τὸν Ἰωσὴφ ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ἔτει 1771, ὅπου βεβαίως πρόκειται περὶ ἑτέρου Ἰωσήφ, καθ' ὅσον ὁ ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγκέλλων ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1766 [2].

1763. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γαβριήλ, ἁπλῶς ἀπαντῶμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀγνοοῦντες τὰ κατ' αὐτόν.

1763. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀνανίας, ἐκλεγεὶς Μητροπολίτης Ἀγχιάλου. Ὁ Ἀλεξούδης τὸν Ἀνανίαν ἀναγράφει ἀπὸ τοῦ 1759 - 1767. Τῷ 1767 ἀπαντῶμεν πράγματι τὸν Ἀγχιάλου Ἀνανίαν, ἀλλ' ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης παρεμβάλλων τῷ 1767 τὸν Δανιὴλ καὶ τῷ 1768 - 1770 τὸν Ἰωακείμ, γράφει πάλιν τῷ 1772 - 1773 Ἀνανίαν [3].

1764. Μ. Πρωτοσύγκελλος Φιλάρετος, ἐκλεγεὶς Μητροπολίτης Ξάνθης, τοῦ τέως Ξάνθης Κυρίλλου γενομένου Δρύστρας, καὶ ἀποβιώσας κατ' Ἰούλιον τοῦ 1789. Ὁ Ἀλεξούδης ἀγνοεῖ τὸν Ξάνθης Φιλάρετον.

1764. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰγνάτιος, ὅστις ἐν ἔτει 1765 ἐξωρίσθη εἰς Ἅγιον Ὄρος [4].

1764. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δανιὴλ ὁ εἶτα Πατριάρχης Ἀντιοχείας. Οὗτος Μ. Ἀρχιδιάκονος ὑπάρχων τοῦ Πατριάρχου Σαμουὴλ μετὰ τὴν εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐξορίαν τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Ἰγνατίου, προϋβιβάσθη εἰς τὴν Μ. Πρωτοσυγκελλίαν, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τῆς 5ης Αὐγούστου 1767, ὅτε ἐξελέγη μητροπολίτης Δαμασκοῦ, ψηφισθεὶς τῇ 6ῃ Αὐγούστου Πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἀποβιώσαντος τοῦ τέως τοιούτου Φιλήμονος. Ἐχειροτονήθη δὲ ἐν τῇ Γαλατᾷ ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων, διότι ὁ Δανιὴλ ἦν Χῖος τὴν πατρίδα. Ὁ Δανιὴλ ἀγωνισθεὶς κρατερῶς κατὰ τοῦ Παπισμοῦ παρῃτήθη τῇ 15ῃ Δεκεμβρίου 1791. Ὁ Πατριάρχης Κωνστάντιος Α' ὁ ἀπὸ Σιναίου γράφει περὶ αὐτοῦ, ὅτι «ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ταπεινόφρων» [5].

[1] Πατριαρχ. Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Δ' σελ. 225, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν τόμ. ς' σελ. 171 σημ. 3. Κῶδ. ΥΟΓ' σελ. 8, Ἐκκλ. Ἀλήθεια τόμ. Θ' σελ. 160.

[2] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Κ' σελ. 80.

[3] Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ Διατάξεις τόμ. Β' σελ. 260.

[4] Κῶδιξ Πατριαρχ. Δοσοληψίας ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Σαμουὴλ Χαντζερῆ σελ. 70, 72. Ἐν τῷ Κώδικι σημειοῦνται ἔξοδα 146 γροσίων διὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἰγνατίου.

[5] Γρηγόριος Παλαμᾶς τόμ. Α' σελ. 732, τόμ. Β' σελ. 127, Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 377, 409, 410, 414, Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη

1766. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἱερεμίας, ὁ εἶτα Οἰκουμ. Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Δ΄.

Ὁ Ἱερεμίας Κρὴς τὴν πατρίδα, ἦν Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ κλεινοῦ Πατριάρχου Σαμουὴλ Χαντζερῆ, ὅστις διώρισεν αὐτὸν Μητροπολίτην Κρήτης, τοῦ Κρήτης Γερασίμου προορισθέντος διὰ τὴν Κύζικον, ἀλλὰ τοῦ διορισμοῦ τούτου μὴ τελεσφορήσαντος, ὁ Ἱερεμίας διετέλει πρῴην, τῷ δὲ 1772 ἐξελέγη Μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως, ἀποβιώσαντος τοῦ Δανιήλ. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου διετέλεσε Τοποτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀπὸ τῆς 8ης Ὀκτωβρίου 1780 — Δεκεμβρίου 1780. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1783 μετετέθη εἰς Μυτιλήνην καὶ κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1809 ἀνεδείχθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, παραιτηθεὶς τῇ 4ῃ Μαρτίου 1813, ὅτε καὶ ἀπεσύρθη εἰς Μυτιλήνην, ὅπου ἀπεβίωσεν ἐν γήρᾳ πίονι τῇ 5ῃ Μαρτίου 1824. Τὸν Ἱερεμίαν ὁ Πατριάρχης Γαβριὴλ χαρακτηρίζει ὡς ἔμπειρον καὶ πρακτικὸν καὶ εἰδήμονα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ὑποθέσεων, ἐνῷ ὁ Μ. Γεδεὼν τὸν θεωρεῖ ὡς ἀμαθῆ, ἀλλὰ φίλον τῶν γραμμάτων, συνετόν, εἰδήμονα κατὰ βάθος τῆς Τουρκικῆς γλώσσης [1].

1768. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δανιήλ, ὅστις τῇ 8ῃ Ἰουλίου τοῦ 1769 ἔτους ἐξελέγη Μητροπολίτης Βερροίας, καθαιρεθέντος Δωροθέου. Ὁ Δανιὴλ Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Μελετίου τοῦ Β΄ ἐφυλακίσθη εἰς τὸν Φοῦρνον (εἱρκτὴν) τοῦ Ποσταντζήμπαση, ἀπεβίωσε δὲ ἐν ἔτει 1799 [1].

1771. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος διατελῶν πρῴην κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1771 ἐξελέγη Μητροπολίτης Λακεδαιμονίας, ἀποθανὼν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1779 ἔτους [3].

1771. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ζαχαρίας, ὅστις κατὰ τὸν πατριαρχικὸν κώδικα ἐξελέγη μητροπολίτης Λήμνου κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1771, θανόντος Ἱερεμίου, ἀποθανὼν τῇ 28 Μαρτίου 1776. Τὸν Ζαχαρίαν ἀγνοεῖ ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης, ὡς καὶ τὸν Ἱερεμίαν.

τόμ. Γ΄ σελ. 250, 253, 255, Φιλαρέτου Βαφείδου (Μητροπολίτου Ἡρακλείας) Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμ. Γ΄ μέρ. Β΄ σελ. 277, 273, Ἐκκλ. Ἀλήθεια τόμ. ΙΘ΄ σ. 312, τόμ. ΚΕ΄ σ. 116, 118, Κωνσταντίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Σιναίου, Βιογραφία καὶ Συγγραφαὶ ἐλάσσονες, σελ. 142, Ἀρχ. Καλλινίκου Δελικάνη, Πατριαρχικὰ Ἔγγραφα τόμ. Β΄ σελ. 212-216 (Κων/λις 1904).

[1] Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ᾽ ἀν. σελ. 416, 444, 631, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β΄ σελ. 294, Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. Δ΄ σ. 369. Σταύρου Καρυδώνη, Τὰ ἐν Καλλονῇ καὶ Λέσβῳ Ἱερὰ Σταυροπηγιακὰ Πατριαρχικὰ Μοναστήρια τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου σελ. 224. Εὐστρατίου Δράκου, Λεσβιακὰ σελ. 11, Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 682, Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου, Κατάλοιπα χειρογράφων Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκης σελ. 40 σημείωμα 19 Κώδικος.

[2] Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ᾽ ἀν. σελ. 439, Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς σελ. 475 σημ. 1, «Πανδώρα» τόμ. ΙΑ΄ σελ. 572-576, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Β΄ σελ. 317, Κῶδιξ Πατριαρχικὸς Ζ΄ βιβλίον ἐξόδων Πατριάρχου Σαμουὴλ σελ. 7.

[3] Ἱερὸς Σύνδεσμος ἔτος 1916 ἀριθ. φ. 183 σελ. 10.

1771. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ναθαναήλ, ὅστις διατελῶν πρῴην ἀπὸ τοῦ 1771, ἐξελέγη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1772 ἔτους Ἐρσεκίου, παραιτηθεὶς οἰκειοθελῶς τῇ 8ῃ Ἰουνίου 1782· καὶ τοῦτον ἀγνοεῖ ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης.

1773. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γαβριὴλ ἐκλεγεὶς κατὰ Φεβρουάριον 1773 Μητροπολίτης Ἀγχιάλου ἀποβιώσας τῷ 1775.

1774. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακείμ, ὅστις θανόντος Δανιήλ, ἐξελέγη Μητροπολίτης Προϊλάβου, ἀποθανὼν κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1781 ἔτους. Τὸν Δανιὴλ ἀγνοεῖ ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης.

1775. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀνανίας, ὅστις τῇ 7ῃ Ἰουλίου διωρίσθη Ἡγούμενος τῆς ἐν Χάλκῃ Μονῆς τῆς Παναγίας [1].

1776. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κύριλλος, ὅστις κατὰ Μάρτιον ἐξελέγη Μητροπολίτης Βόσνας, τῷ δὲ 1780 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Γάνου καὶ Χώρας, τοῦ Παϊσίου μετατεθέντος εἰς Βόσναν. Ὁ Κύριλλος τῇ 31 Αὐγούστου 1798 παρῃτήθη εἰς Γεράσιμον Ἀρχιδιάκονον Θεσσαλονίκης, διορισθεὶς Ἡγούμενος τῆς ἐν Χάλκῃ Μονῆς τῆς Παναγίας τῇ 16ῃ Σεπτεμβρίου 1798, ἀλλὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1800 ἐδιώχθη, τὸν δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1806 ἔτους ἐξελέγη μητροπολίτης Δρύστρας. Τὸν Κύριλλον ὡς Γάνου καὶ Χώρας ἀπὸ τοῦ 1780-1798 ἀγνοεῖ ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης [2].

1776. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ματθαῖος. Τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Κυρίλλου προαχθέντος εἰς τὴν Μητρόπολιν Βόσνας, Μέγας Πρωτοσύγκελλος ἐγένετο ὁ ἀπὸ Μ. Ἀρχιδιακόνων Ματθαῖος ὁ Μουρούζης.

Τοῦτον κατὰ τὸν Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος ἔπαυσε, δυσαρεστηθεὶς κατὰ τοῦ Μ. Ἀρχιδιακόνου Ἱερεμίου Μαυροκορδάτου, ἕνεκα τῆς ψευδοῦς αὐτοῦ μαρτυρίας ἐνώπιον τῶν Τουρκικῶν δικαστηρίων, ὡς μὴ ἐμποδίσαντα ἴσως τὸν Ἱερεμίαν νὰ ψευδομαρτυρήσῃ. Εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Ἀμασείας Ἀνθίμου Ἀλεξούδη ἀπαντῶμεν ἀπὸ τοῦ 1779-1791 Μητροπολίτην Σερρῶν Ματθαῖον· ἆρά γε πρόκειται περὶ τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Ματθαίου; Ὁ Σερρῶν Ματθαῖος τῷ 1791 μετετέθη εἰς Τόρνοβον [3].

---

[1] Μ. Γεδεών, Ἡγούμενοι Καμαριωτίσσης ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ ἔτος ΚΒ΄ (1902) σελ. 508. Περὶ τούτου γράφω τὰ δέοντα ἐν τῷ ἀνεκδότῳ Καταλόγῳ τῶν Ἡγουμένων τῆς ἐν Χάλκῃ Μονῆς τῆς Παναγίας.

[2] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΛΒ΄ σελ. 367, Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ᾽ ἀν. σελ. 557, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια ΚΒ΄ σελ. 509.

[3] Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ᾽ ἀν σελ. 557, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΙΑ΄ σελ. 123, 564, Ὁ ἐν Κων/λει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τόμ. ΚΑ΄ (1891) σελ. 58. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὡς καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα, ἀπαντῶμεν σειρὰν ὅλην ἀνωτέρων κληρικῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς καλλιτέρας οἰκογενείας τοῦ Φαναρίου καὶ ἡγεμονικὰς πολλάκις. Ἐὰν εὐκαιρήσωμεν θὰ καταρτίσωμεν κατάλογον αὐτῶν ἐξετάζοντες τὰ τῆς δράσεως ἑνὸς ἑκάστου.

1780. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γερμανός, τὸν ὁποῖον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπαντῶμεν ὡς Πρωτοσύγκελλον τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου [1].

1783. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μακάριος. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἄγα Δημητρίου Σερμπάνου καὶ ἔγγονος ἐκ μητρὸς τοῦ ἰατροῦ Μιχαλάκη Μάνου. Ἐγένετο Τριτεύων τῶν Πατριαρχείων, ὅτε ὁ Ἀρχιδιάκονος Ματθαῖος Μουρούζης προήχθη εἰς Μ. Πρωτοσύγκελλον, ὁ δὲ τέως Τριτεύων Ἱερεμίας Μαυροκορδᾶτος δευτερεύων, ἐπὶ τῇ προαγωγῇ εἰς Βόσναν τοῦ τέως Μ. Πρωτοσυγκέλλου Κυρίλλου. Ὁ Μακάριος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1783 ἐξελέγη Μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως, ἀναιρεθεὶς τῷ 1793 ὑπὸ κακούργων [2].

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀναφέρεται ὡς Μ. Πρωτοσύγκελλος ὁ Θεόφιλος [3], ὅστις ἦτο ἐκ Βερροίας, διατρίψας ἐπὶ πολλὰ ἔτη παρὰ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Θεσσαλονίκης Ἰακώβῳ, εἶτα δὲ ἐξελέγη Σερβίων καὶ Κοζάνης, ἀποθανὼν τῷ 1811.

1785 - 1789. Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ ἀπὸ Σμύρνης Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Προκοπίου γράφεται εἰς τὰς Ἐφημερίδας τοῦ Κωνσταντίνου Καρατζᾶ (1777 - 1811), ὅτι ἐχρημάτισεν ὁ Μακάριος Ἰωαννίνων ἀπὸ τοῦ 1781, ὁ εἶτα Παλαιῶν Πατρῶν ἀπὸ τοῦ 1799 καὶ μετὰ ταῦτα Κυζίκου ἀπὸ τοῦ 1806· ἀλλ' ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Εὐάγγελος Σαβράμης ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ, ὁ Μακάριος ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐχρημάτισε Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Προκοπίου (1785 - 1789)· πιθανώτερον εἶναι ὅτι οὗτος ἐχρημάτισε Πρωτοσύγκελλος τοῦ Προκοπίου, ὅτε οὗτος ἦτο Μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας ἐν τῇ πατρίδι δηλονότι τοῦ Μακαρίου [4].

1785. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀθανάσιος. Ὁ Ἀθανάσιος Μιχαὴλ Τατλίκαρης ἐκ Ῥαιδεστοῦ καταγόμενος διετέλεσε κατ' ἀρχὰς Ἀρχιδιάκονος τοῦ Ἡρακλείας Μεθοδίου καὶ εἶτα Μ. Πρωτοσύγκελλος τῶν Πατριαρχῶν Γαβριὴλ καὶ Προκοπίου, ἦτο δὲ μέτοχος τῆς ἱερᾶς καὶ θύραθεν παιδείας, σεμνοπρεπής, εἰδήμων τῆς Ὀθωμανικῆς γλώσσης καὶ ἐγκρατέστατος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Οὗτος κατ' Ἰούλιον τοῦ 1785 ἐξελέγη Ἀθηνῶν, καθαιρεθέντος Βενεδίκτου. Αἱ Ἀθῆναι τότε εὑρισκόμεναι ὑπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Χασεκῆ ἦσαν ἀνάστατοι, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τοῦ καθαιρεθέντος Βενεδίκτου ὑπερισχύσαντες, ἐπανέφεραν αὐτόν, ἐνῷ ὁ Ἀθανάσιος ἐξωρίζετο εἰς Ἅγιον Ὄρος τῷ 1787 ὡς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Χασεκῆ, ὅστις ἦτο ἀμείλικτος διώκτης τοῦ Βενεδίκτου· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χασεκῆ ὁ Βενέδι-

[1] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΔ' σελ. 589, Β. Στεφανίδου, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν σελ. 26.

[2] Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 557, Πατριαρχικὸς Κῶδ. Ὑπομν. Ζ' σελ. 154, 156, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Λ' σελ. 69 - 72.

[3] Πανδώρα τόμ. ΚΒ' (1871 - 72) σελ. 556.

[4] Εὐαγ. Ἰω. Σαβράμη, Ἱστορικὸν Σημείωμα περὶ τῆς ἐν Κυζίκῳ Σχολῆς, ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» τόμ. ΙΣΤ' (1932) σελ. 169 ὑπ. 2.

κτος δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν, ἐξ ἧς ἐξώσθη τῷ 1796, μετατεθεὶς κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1801 εἰς τὴν Μητρόπολιν Βιδύνης, τότε δὲ ἐπανῆλθεν καὶ πάλιν ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀποβιώσας ἐν αὐτῇ τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου 1799 [1].

1787. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παΐσιος, ὅστις κατὰ Μάρτιον τοῦ 1787 ἔτους πρῴην ὑπάρχων, ἐξελέγη Μητροπολίτης Αἰγίνης, παραιτηθεὶς κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1796 ἔτους [2].

1788. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παρθένιος, ὁ εἶτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Παρθένιος ὁ Β'.

Παρθένιος ὁ Παγκώστας χρηματίσας πρότερον Πρωτοσύγκελλος τοῦ Ἀδριανουπόλεως, ἀνεδείχθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Προκοπίου «ὡς ὑποκείμενον δεδοκιμασμένον» Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐκλεγεὶς τῇ 13ῃ Σεπτεμβρίου Πηλουσίου, τῷ αὐτῷ δὲ μηνὶ καὶ ἔτει Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀποβιώσαντος Γερασίμου Γ' τοῦ Λερίου. Ὁ Παρθένιος ἦν κατὰ τὸν Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην «ἀνὴρ τῇ ἀληθείᾳ δόκιμος καὶ ἄξιος εὐλαβείας» [3].

1790. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος, ὅστις τῇ 17 Νοεμβρίου ἐξελέγη Μητροπολίτης Σηλυβρίας, παραιτηθεὶς πιθανῶς τῷ 1816 ἔτει.

1791. Μ. Πρωτοσύγκελλος Θεόκλητος. Οὗτος πρῴην διατελῶν, ἐξελέγη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1791 Μητροπολίτης Μεσημβρίας, παραιτηθεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1799 ἔτους.

1793. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νικηφόρος, ὅστις κατ' Ἰανουάριον τοῦ ἔτους τούτου ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἴμβρου, ἀποβιώσας, κατὰ τὸν Δωρόθεον Εὐελπίδην τῷ 1825. Ὁ Νικηφόρος κατὰ τὸν Βαρθολομαῖον Κουτλου-

[1] Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ σῳζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ Συγγράμματα τόμ. Γ' σελ. 111, «Σωτὴρ» τόμ. Β' σελ. 78, Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ' ἀν. σελ. 639, 655, Ὁ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τόμ. Ζ' σελ. 69. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΖ' σελ. 554, 639, Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν σελ. 72 κέ. Φ. Φιλαδελφέως, Ἱστ. Ἀθηνῶν τόμ. Β' σ. 141. Θρᾳκικὰ παράρτημα τοῦ τόμ. Γ' σελ. 116.

[2] Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ' ἀν. σελ. 650. Πατριαρχικὸς Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Η' σελ. 205. Κατάλογος Δωροθέου Εὐελπίδου.

[3] Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Ἐνθ' ἀν. σελ. 699, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β' σ. 262, ΙΘ' σελ. 383. Τόμ. ΚΗ' σελ. 288, Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθ. τόμ. Γ' σελ. 358, Ἀρχ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, (νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν) Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ ἐν Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ Ἀλεξανδρείας ἔτος 1912 σελ. 269, ἔτος 1913 σελ. 189, Φιλαρέτου Βαφείδου (νῦν Μητροπολίτου Ἡρακλείας), Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμ. Γ' μέρ. Β' σελ. 261. Γερασίμου Μαζαράκη, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ» Ἀλεξανδρείας τόμ. ΚΘ' (1930) σελ. 61 - 71 καὶ Τρ. Εὐαγγελίδου, Οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας Παρθένιος, Θεόφιλος, Ἱερόθεος ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν τόμ. Ε' (1928) σελ. 24.

μουσιανὸν ἐκ Βερροίας κατήγετο, καὶ ἦτο ἀνὴρ ἀγχίνους, μεγαλοπρεπής, καὶ πολιτικώτατος, ἀλλ' ἀκριβὴς εἰς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς τάξεις καὶ μέτοχος παιδείας μικρᾶς καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς διαλέκτου εἰδήμων ἱκανῶς. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐδείχθη αὐστηρότατος, δεσποτικὸς μάλιστα πρὸς τοὺς ἱερεῖς, ἤπιος δὲ πολὺ ἐπὶ τέλους· ὁ Κουτλουμουσιανὸς καλεῖ αὐτὸν «ἱερὸν ἄνδρα» καὶ προσθέτει, ὅτι ἐφάνη πολὺ ὠφέλιμος εἰς τὴν ἐπαρχίαν του κτίσας βρύσεις καὶ στήσας ξυλίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ μεγάλου ποταμοῦ. Ὁ Νικηφόρος πλήρης ἡμερῶν ἀπεβίωσε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἔτους [1].

1793. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κύριλλος, ὅστις τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1793 ἔτους ἐξελέγη Θηβῶν, θανόντος Τιμοθέου. Ὁ Θηβῶν Κύριλλος μετὰ τοῦ Ἀθηνῶν Ἀθανασίου ἐν ἔτει 1797 ὡς ἔξαρχοι τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ ἐπεσκέφθησαν τὰς Πατριαρχικὰς Σταυροπηγιακὰς Μονὰς τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν. Ὁ Κύριλλος ἐν τῷ ὑπομνήματι τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ χαρακτηρίζεται ὡς «ἀνὴρ τίμιος, ἄξιός τε καὶ θεοσεβὴς καὶ ἐπὶ βίου σεμνότητι καὶ χριστιανικῇ πολιτείᾳ καὶ τρόπων ὀρθότητι μεμαρτυρημένος», ἀπεβίωσε δὲ ἐν ἔτει 1812 [2].

1794. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωσήφ, ὁ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον ἐκλεγεὶς Μητροπολίτης Ἀγχιάλου, μετατεθεὶς ἐξ αὐτῆς ἐν ἔτει 1808 εἰς Φιλιππούπολιν, ἐξ ἧς ὅμως καθῃρέθη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1808 ὡς βίᾳ καὶ δυναστείᾳ εἰς τὸν θρόνον ἐπιβάς. Οὗτος τῷ 1820 ἐξελέγη Μητροπολίτης Σκοπίων, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1823 [3].

1796. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος, ὅστις ἐξελέγη κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1797 Μητροπολίτης Διδυμοτείχου, ἀποβιώσας τῇ 8ῃ Αὐγούστου 1799. Ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἀγνοεῖ τὸν Μελέτιον, ὡς ἐπίσης ἀγνοεῖ αὐτὸν καὶ ὁ Μητροπολίτης Διδυμοτείχου Φιλάρετος (νῦν Ἡρακλείας) εἰς τὸν κατάλογον αὐτοῦ περὶ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, ἀναφέρων μόνον ἐν ἔτει 1803 - 1815 τὸν ἀπὸ πρῴην Βελεγράδων Μελέτιον [4].

1797. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος Σπυρίδης, Ἄνδριος πιθανῶς, ὅστις ἀπὸ Μ. Ἀρχιδιακόνου ἐν ἔτει 1797 κατ' Ἀπρίλιον ἐξελέγη Βάρνης εἰς διαδοχὴν τοῦ πρό τινων μηνῶν ἐκλεγέντος Βάρνης, τέως Προεστῶτος τῆς ἐν Βοσπόρῳ Ἐκκλησίας τῶν Θεραπείων καὶ προώρως ἀποβιώσαντος. Ὁ Γρηγόριος τῷ 1799 μετετέθη εἰς Δρύστραν, Βάρνης δὲ ἐγένετο ὁ ἐξ Ἄνδρου ἐπίσης καταγόμενος Παΐσιος Νέρης. Ὁ Γρηγόριος ἐπί τι διάστημα διατελῶν πρῴην, τῷ 1801 μετετέθη εἰς Μεσημβρίαν, ἧς παραιτηθεὶς

[1] Βαρθολ. Κουτλουμουσιανοῦ, Ὑπόμνημα Ἱστορικὸν περὶ τῆς νήσου Ἴμβρου σελ. 77 - 79, Κων/πολις 1845.

[2] Πατριαρχικὸς Κῶδιξ Ὑπομνημάτων 261,

[3] Πατριαρχ. Κῶδιξ Ὑπομνημάτων 261 σ. 338, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια ἔτος 1912-1913 σελ. 371.

[4] Γρηγόριος Παλαμᾶς ἔτος Ζ' σελ. 203.

ἐν ἔτει 1808, ἀπεσύρθη εἰς Ἄνδρον, ζήσας πέραν τοῦ 1890. Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἀγνοεῖ τὸν Γρηγόριον ὡς Βάρνης, τὸν ἀναφέρει ὅμως ὡς Δρύστρας [1].

1797. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος. Ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ χρηματίσας Πρωτοσύγκελλος ἐν Σμύρνῃ τοῦ Μητροπολίτου αὐτῆς Προκοπίου, μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Γέροντος αὐτοῦ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, ἐπ' ὀλίγον ἀπὸ Μαΐου μέχρι τῆς 31 Ἰουλίου φαίνεται ὅτι διετέλεσε Μ. Πρωτοσύγκελλος, ἂν καὶ ἄλλοι ἀναφέρουν, ὅτι εὐθὺς ὁ Πατριάρχης Προκόπιος, ἅμα τῇ ἐκλογῇ του εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον Κων/λεως ἐν Σμύρνῃ ἔτι διαμένων, ἐξέλεξε τὸν Γρηγόριον Μητροπολίτην Σμύρνης, ὅπερ δὲν εὐοδοῦται καὶ κατὰ τοὺς τότε ἰσχύοντας κανόνας περὶ ἐκλογῆς Ἀρχιερέων.

1798. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἄνθιμος, ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ Γ΄.

Προαχθέντος, ὡς εἴδομεν, εἰς Βάρναν τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Γρηγορίου, Μ. Πρωτοσύγκελλος ἀνεδείχθη ὁ Μ. Ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου Ἄνθιμος. Οὗτος ἐκ Νάξου καταγόμενος ἦν «ἀνὴρ ὀλιγογράμματος μέν, ἀλλὰ γλυκὺς τὸ ἦθος». Τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης ἀνυψωθέντος εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἄνθιμος κατὰ Μάϊον τοῦ 1797 ἐξελέγη Μητροπολίτης Σμύρνης διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1821 ἔτους, ὅτε ἐξελέγη Χαλκηδόνος, ἐξ ἧς τῇ 11 Μαΐου 1822 ἀνεδείχθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, θανόντος Εὐγενίου, παραιτηθεὶς τῇ 9 Ἰουλίου 1824 καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς Σμύρνην, ἔνθ' ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1842 ταφεὶς ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου [2].

1797. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωσὴφ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ὅστις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξελέγη Δράμας, ἀποθανόντος τοῦ Δράμας. Γνωρίζομεν, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1797 ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἐκάλεσεν εἰς τὴν Μ. Πρωτοσυγκελλίαν τὸν Ἀρχιδιάκονον τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου, ὅστις βεβαίως πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν Ἰωσήφ. Τὸν Ἰωσὴφ ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἐσφαλμένως ἀναγράφει ἀπὸ τοῦ 1787 - 1808, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἀπὸ τοῦ 1787 ἀπαντώμενος Ἰωσὴφ εἶναι ἕτερος [3].

[1] Δημ. Πασχάλη, Μεσαιωνικῶν μεταγενεστέρων ἐπιγραφῶν τῆς Νήσου Ἄνδρου συμπλήρωμα· ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν τόμος ϛ' σελ. 208, Τοῦ αὐτοῦ, Μοναστηρολογία τῆς Νήσου Ἄνδρου, Μονὴ Ἁγίας Εἰρήνης. Ἀνδριακὸν Ἡμερολόγιον 5. 150, 151 - 2, 155 - 6.
Θεολογία τόμ. Ε' σελ. 198 Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΗ' σελ. 245 τόμ. Β' σελ. 281.

[2] Θεολογία τόμ. Ε' σελ. 199. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, ΙΔ' σελ. 374ι Μ. Γεδεών, Π. Πίνακες σ. 686.

[3] Δημ. Π. Πασχάλη, Χρονικὰ καὶ Ἱστορικὰ σημειώματα ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρῳ χειρογράφων Κωδίκων καὶ τῶν παραφύλλων παλαιῶν ἐντύπων βιβλίων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1193 μέχρι τοῦ 1853, ἐν «Ἀνδριακῷ Ἡμερολογίῳ» ἔτος Ε' (1930) σελ. 39. «1797 Αὐγούστου 20 ἔγινεν ὁ Ρασὴτ ἐφένδης ῥεΐζης καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν ὁ Δράμας καὶ ἔγινε Δράμας ὁ Ἰωσὴφ Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριαρχείου».

1798. Μ. Πρωτοσύγκελλος Χρύσανθος, ὅστις κατὰ Φεβρουάριον ἐξελέγη Μητροπολίτης Σωζουπόλεως, παραιτηθεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1806, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα καὶ ἔτος ἐξελέγη Βάρνης, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1817, τὸν Ἰούνιον τοῦ ὁποίου ἐξελέγη Φιλίππων καὶ Δράμας, ἀπεβίωσεν ὅμως, μὴ προφθάσας νὰ μεταβῇ εἰς τὴν νέαν ἐπαρχίαν του. Τὸν Βάρνης Χρύσανθον ἀγνοεῖ ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης [1].

1798. Μ. Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος, ὅστις κατ᾽ Αὔγουστον τοῦ 1798 ἐξελέγη Μητροπολίτης Χίου «σοφὸς καὶ ἐνάρετος» διοικήσας καλῶς τὴν ἐπαρχίαν του, ἀπεβίωσε δὲ κατὰ τὸν Β. Μυστακίδην τῇ 25 Ἰανουαρίου 1817 ἔτους [2].

1798. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος Βυζάντιος, ὅς τῇ 17 Σεπτεμβρίου 1799 ἐξελέγη Ἐλασσῶνος, τὸν Μάρτιον δὲ τοῦ 1809 Φιλιππουπόλεως, ἧς παρῃτήθη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1818, λαβὼν προεδρικῶς τὴν Μητρόπολιν Σηλυβρίας καὶ ἀπεβίωσε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1819. Ὁ Ἰωαννίκιος Μεγ. Ἀρχιδιάκονος ὢν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, προὐβιβάσθη ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς Μ. Πρωτοσύγκελλον, ὡς τοιοῦτος δὲ ἀπεστάλη τῷ 1798 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου εἰς Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν ἐπιφόβων ὑπονοιῶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης κατὰ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ὡς ἑτοιμαζομένων εἰς ἐπανάστασιν διὰ ῥαδιουργιῶν τῶν Γάλλων [3].

1798. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1799 διωρίσθη ὁ ἀπὸ τοῦ 1796 Ἡγούμενος τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Παναγίας Καμαριωτίσσης [4].

1799. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος, ὁ αὐτὸς βεβαίως πρὸς τὸν ἀνωτέρω Ἡγούμενον Παναγίας τῆς Χάλκης, ὅστις κατ᾽ Ὀκτώβριον ἐξελέγη Μητροπολίτης Καστορίας διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1835, ὅτε ὑπέργηρως πλέον μετετέθη εἰς Ἴμβρον, ὅπου τὸν Νοέμβριον τοῦ 1836 ἔτους ἀπεβίωσε [5].

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρατηροῦμεν, ὅτι ἐλάχιστοι Πατριαρχικοὶ Πρωτοσύγκελλοι ἢ Πρωτοσύγκελλοι τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἀπαντῶνται, ἐνῶ τοὐναντίον παρουσιάζονται πλεῖστοι ὅσοι Πρωτοσύγκελλοι ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις ἐπαρχίαις ταῖς Γεροντικαῖς κατ᾽ ἀρχὰς καὶ ταῖς ἄλλαις μετὰ ταῦτα, εὐθὺς ἀμέ-

[1] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΗ΄ σελ. 245.

[2] Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου τόμος Γ΄ μέρος Β΄ σελ. 46, Ἑβδομὰς ἔτος Γ΄ ἀριθ. 135.

[3] Γρηγόριος Παλαμᾶς ς΄ σελ. 456, 458, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΛΓ΄ σελ. 388. Κῶδιξ Πατριαρχ. Ὑπομνημάτων Θ΄ σελ. 390 καὶ ΚΗ΄ σελ. 305, Γ. Τσουκαλᾶ, Ἱστορικὴ περιγραφὴ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως σελ. 83 (Βιέννη 1851), Ἡμερολόγιον Χρόνος Ἐπετηρὶς Νεολόγου 1872 σελ. 80.

[4] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια ΚΒ΄ σελ. 509.

[5] Βαρθολ. Κουτλουμουσιανοῦ, Ὑπόμνημα Ἱστορικὸν περὶ τῆς νήσου Ἴμβρου σελ. 79.

σως προαγόμενοι εἰς τὴν Ἀρχιερωσύνην ὑπὸ τῶν Γερόντων αὐτῶν τῶν μέγα τότε ἰσχυόντων ἐν Φαναρίῳ· ἡ ἔλλειψις τῶν Πατριαρχικῶν Πρωτοσυγκέλλων καθ᾽ ἡμᾶς ἀποδοτέα εἰς τοῦτο, ὅτι ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ ἕτερος θεσμός, ὁ τῶν Ἀρχιμανδριτῶν, ὅστις καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ ὑπῆρχεν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ παρούσῃ ἀπέβη κοσμικώτερος καὶ συνηθέστερος. Τόσον ὅμως οἱ Μ. Πρωτοσύγκελλοι, ὅσον καὶ οἱ Πρωτοσύγκελλοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ οἱ Ἀρχιμανδρῖται, μετεῖχον παιδείας Ἐκκλησιαστικῆς, οὐκ ὀλίγοι μάλιστα διετέλεσαν γνῶσται καὶ τῆς τῶν κρατούντων γλώσσης, ἀλλ᾽ ὑπῆρχον, ὡς ἦτο φυσικόν, καί τινες μικρᾶς μορφώσεως τυχόντες ὡς π.χ. ὁ Ἄνδρου Γεράσιμος καὶ ἄλλοι.

ΙΘ΄ Αἰὼν καὶ πρῶτον τέταρτον Κ΄ αἰῶνος.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1825-1925 ἔχομεν πλέον, πλὴν ἐλαχίστων παραλείψεων, ἀκριβεστάτην σειρὰν τῶν Μ. Πρωτοσυγκέλλων. Περὶ «τῶν Ἁγίων Μεγάλων» ὡς ἤδη ἐπισήμως καλοῦνται [1], θὰ εἴμεθα κατ᾽ ἀνάγκην συντομώτατοι, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐπανέλθωμεν ἐν εὐθέτῳ καιρῷ καὶ ἐξετάσωμεν λεπτομερῶς τὰ κατ᾽ αὐτοὺς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην· Γρηγόριος ὁ ς΄ ὁ Φουρτουνιάδης, Ἄνθιμος ὁ Δ΄ ὁ Βαμβάκης, Γερμανὸς ὁ Δ΄ ὁ Βυζάντιος, Μελέτιος ὁ Γ΄ ὁ Πάγκαλος, Κοσμᾶς καὶ Καλλίνικος οἱ Ἀλεξανδρείας, Ἰωακεὶμ ὁ Γ΄ ὁ πάμμεγας, Διονύσιος ὁ Ε΄, Δωρόθεος ὁ Εὐελπίδης, Ἰωακεὶμ ὁ Εὐθυβούλης, Καλλίνικος ὁ Φωτιάδης, Ἀθανάσιος ὁ Μεγακλῆς, Κωνστάντιος ὁ Καρατζόπουλος, Ἰωακεὶμ ὁ Σγουρός, Γερβάσιος ὁ Ὡρολογᾶς καὶ Χρυσόστομος ὁ Καλαφάτης, φυσιογνωμίαι ἱεραὶ καὶ ὑπέροχοι ἐτιμήθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου, καὶ αὐτοὶ τιμήσαντες καὶ κλεΐσαντες αὐτὸ καὶ καταστήσαντες ἐπὶ πλέον περίβλεπτον.

1801. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος, ὅστις τὸν Ἰούνιον τοῦ 1801 ἐψηφίσθη Μητροπολίτης Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας, θανόντος Ἰγνατίου· ἀλλ᾽ ἡ ἐκλογὴ ἠπράκτησε, διότι ὁ νεοεκλεγεὶς ὑπέβαλε παραίτησιν πρὸς κατασίγασιν τῶν ἐξεγερθέντων προκρίτων Πελοποννησίων τῶν παρεπιδημούντων τότε ἐν Κων/λει, ὁπότε Μονεμβασίας ἐξελέγη ὁ Χρύσανθος, ὁ δὲ Ἀμβρόσιος, παραμείνας πρῴην, κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1803 ἐξελέγη Αἰγί-

[1] Τὸν τιμητικὸν τίτλον «Ἅγιος Μέγας» τὸν ἰδιάζοντα μόνον τῷ Μ. Πρωτοσυγκέλλῳ φέρει ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἐξ ἀντανακλάσεως, καὶ ὁ Μ. Ἀρχιδιάκονος. Πρὸ τεσσαρακονταετίας ὅμως τὸν τίτλον τοῦτον ἐκενοδόξησαν νὰ προσλάβωσι καταχρηστικῶς ὅλως καί τινες Ἀρχιδιάκονοι καὶ Πρωτοσύγκελλοι ἐνίων Μητροπολιτῶν, πρώτου προσλαβόντος αὐτὸν Νεοφύτου τοῦ Ἀρχιδιακόνου τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Σμύρνης Βασιλείου. Ἔνδειξις ἀνθρωπίνης ματαιοφροσύνης, ἀφοῦ δὲν ἔφερεν οὐδὲ ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὸν τίτλον Μ. Ἀρχιδιάκονος, ἑνὸς ὄντος τοῦ Μ. Ἀρχιδιακόνου. Ἐπ᾽ ἐσχάτων Ἀρχιεπισκοπικῇ φιλοτιμίᾳ καὶ ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν ἐχειροθετήθη Μέγας Πρωτοσύγκελλος· περὶ τοῦ τίτλου τούτου ἐλπίζομεν νὰ ἐπανέλθωμεν.

νης, Πόρου καὶ Ὕδρας, παραιτηθέντος Ἰωακείμ, παραμείνας μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1813 ἔτους[1].

1801. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κύριλλος, ἐκλεγεὶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Μητροπολίτης Ῥόδου. Τὸν Κύριλλον εὕρομεν οὕτως εἰς τὰς προχείρους σημειώσεις μας μετὰ παραπομπῆς εἰς τὸν Θ΄ (σελ. 207) Πατριαρχ. Κώδικα Ὑπομνημάτων. Μὴ ἔχοντες πρόχειρον τὸν Κώδικα τοῦτον πρὸς ἐξακρίβωσιν, ὑποπτευόμεθα μᾶλλον, ὅτι πρόκειται περὶ Κυρίλλου τοῦ Πηγᾶ Παπαδάκη, μεταπεσούσης τῆς χρονολογίας 1861 εἰς 1801.

1801. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος Σμυρναῖος. Οὗτος ὢν Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου, παρέμεινε τοιοῦτος καὶ ἐπὶ τοῦ νέου Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Ε΄. Κατ᾽ Αὔγουστον τοῦ 1807 ἐξελέγη Προύσης, θανόντος Ἀνθίμου, τὸν δὲ Ἰούνιον τοῦ 1817 ἔτους μετετέθη εἰς Τόρνοβον «οἰκτρῶς τὸν βίον ἐκμετρήσας τῷ 1821»[2].

1805. Ὁ Πρωτοσύγκελλος Ἀδριανόπουλος, ἐκ Γαργαλιάνων τῆς Πελοποννήσου καταγόμενος, ἐν ἔτει 1805 ἐστάλη ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων εἰς Πελοπόννησον πρὸς συλλογὴν τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐνῷ δὲ ἐπέστρεφεν ἐκ Κυπαρισσίας εἰς Τρίπολιν συνελήφθη καθ᾽ ὁδὸν παρὰ τὴν θέσιν Σαπιολίβαδον ὑπὸ τοῦ Γιάννη Κολοκοτρώνη τοῦ καὶ Ζορμπᾶ ἐπιλεγομένου, ἀδελφοῦ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, καὶ ἐληστεύθη καὶ ἐκακοποιήθη ἀνηλεῶς ὑπ᾽ αὐτοῦ, διαφυγὼν δὲ τὸν κίνδυνον, ἦλθεν εἰς Τρίπολιν καὶ ἐγνώσθη ἀμέσως τὸ πάθημα αὐτοῦ, ὁ δὲ Μώρα Βαλισῆς τῆς Πελοποννήσου Σεΐτ Ὀσμὰν Πασσᾶς ἠνάγκασεν αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ προὔχοντας τῆς Πελοποννήσου νὰ ὑπογράψωσιν ἀναφορὰν δι᾽ ἧς νὰ ζητήσωσι τὴν συνδρομὴν τῆς Μ. Ἐκκλησίας πρὸς καταστροφὴν τῶν κλεφτῶν. Ἐπέδωκε δὲ τῷ Πατριάρχῃ Καλλινίκῳ τῷ Ε΄ τῷ ἀπὸ Νικαίας αὐτὸς οὗτος ὁ Πρωτοσύγκελλος τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τούτῳ μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, οὗτος δὲ κατόπιν αὐστηρᾶς διαταγῆς τῆς Πύλης ἐξέδωκε Συνοδικὸν ἐπιτίμιον κατὰ τῶν κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ συνοδικὴν Πατριαρχικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου, τὰ ὁποῖα μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ φιρμανίου ἐστάλησαν εἰς τὸν Μώρα Βαλισῆν τῆς Πελοποννήσου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1805 ἔτους[3].

[1] Κῶδ. Ὑπομν. Θ. 174, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β΄ σελ. 278 σημ. 1 καὶ τόμ. ΚΗ΄ σελ. 244.

[2] Κῶδ. Ὑπομνημ. Θ. σελ. 444, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΗ΄ σελ. 305, Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων τόμ. Ζ΄ σελ. 254.

[3] Περὶ αὐτοῦ ἴδε: Μιχ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας ἢ ὁ Ἱερὸς τῶν Ἑλλήνων Ἀγὼν (Ἀθῆναι 1873) σελ. 48, Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος τόμ. Α΄ σελ. 48, τόμ. Δ΄ σελ. 116, Ν. Α. Βέη, Φιγαλικά, ἐν τῷ Δελτίῳ Ἱστορικ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας τόμ. ς΄ (1903) Ἀθῆναι σελ. 233 - 233, Τάκη Κανδηλώρου, Ὁ Ἁρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου σελ. 323.

Ὁ Ἀδριανόπουλος οὗτος, νομίζομεν, ὅτι μᾶλλον θὰ ἐλέγετο Ἀνδρεόπουλος, Πελοποννήσιος, τοῦ ὁποίου συγγενὴς πάντως ὁ Γιαννάκης Ἀνδρεόπουλος ἔλαβεν εἰς γάμον ἐν Σμύρνῃ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Γρηγορίου Ε΄ τότε Ἀρχιδιακόνου ὄντος τοῦ Σμύρνης Προκοπίου. Ὅταν δὲ ὁ Προκόπιος ἐγένετο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὁ Ἀνδρεόπουλος ἠκολούθησεν αὐτὸν γενόμενος σὺν τῷ χρόνῳ Πρωτοσύγκελλος[1].

1808. Μ. Πρωτοσύγκελλος.... Γρηγορίου τοῦ Ε΄· ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ[2].

1809. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος· πιθανῶς οὗτος νὰ εἶναι ὁ ἀγνοούμενος Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ἐκλεγεὶς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1809 Μητροπολίτης Ἀμασείας, θανόντος Παϊσίου, παραιτηθεὶς δὲ τῷ 1826[3].

1812. Μ. Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος ὁ Πάρδαλις, ἐκ Θεσσαλονίκης καταγόμενος, ἀλλ᾽ ἐν Κων/λει γεννηθείς. Οὗτος χρηματίσας Ἀρχιμανδρίτης κατὰ τὴν πρώτην πατριαρχείαν τοῦ Κυρίλλου, ἐγένετο εἶτα Μ. Πρωτοσύγκελλος· τῷ 1812 ἦν πρῴην Μέγας Πρωτοσύγκελλος καὶ ἐξελέγη Ῥέοντος καὶ Πραστοῦ, θανόντος Ἰακώβου. Ὁ Διονύσιος ἀνεδείχθη κατὰ πάντα ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του κατὰ τὰς δεινὰς ἐκείνας περιστάσεις τοῦ Γένους ἀποθανὼν τῷ 1852[4].

1814. Μ. Πρωτοσύγκελλος Εὐγένιος, ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης· οὗτος τὸν Ἰούλιον τοῦ 1814 ἐξελέγη Πισιδείας, θανόντος Διονυσίου, τῇ 10 Ἀπριλίου 1821 ὀλίγας ὥρας πρὸ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε΄ ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἀπεβίωσε δὲ τῇ 29 Ἰουλίου τοῦ 1822 ἔτους[5].

1816. Μ. Πρωτοσύγκελλος Θεόκλητος, οὗτος πρῴην διατελῶν κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1816 τῇ αἰτήσει τοῦ Τορνόβου Μακαρίου ἐξελέγη ψιλῷ τίτλῳ Ἐπίσκοπος Διοκλείας.

1816. Μ. Πρωτοσύγκελλος Βενιαμίν, ἐκλεγεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1816 Μητροπολίτης Πόσνας καὶ Σεραγέβου, πιθανῶς εἶτα Σιλιστρίας[6].

1819. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κύριλλος. Οὗτος ἐξελέγη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1819 Λαρίσσης καὶ Τυρνάβου, ἀποβιώσας τῇ 29 Σεπτεμβρίου τοῦ 1821[7].

[1] Τάκη Κανδηλώρου, Ὁ Γρηγόριος Ε΄ σελ. 9.

[2] Θεολογία τόμ. Ε΄ σελ. 200, 281-282.

[3] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΗ΄ σελ. 306, Θεολογία τόμ. Ε΄ σελ. 282.

[4] Θεολογία τόμ. Α΄ σελ. 111.

[5] Μ. Πρωτοσυγκέλλου Ἀθηναγόρα, Εὔγλωττα κονδύλια ἐκ τῶν Πατριαρχικῶν Κωδίκων ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» ἔτος 1920 ἀρ. 25. 26, Μ. Γεδεών, Πατριαρχικῆς ἱστορίας Μνημεῖα σελ. 5 - 7, (Ἀθῆναι 1922).

[6] Κῶδ. Ὑπομνημ. ς΄ σελ. 147. Θ΄ σελ. 143, 408, Σημειωτέον ὅτι οἱ Πατριαρχικοὶ Κώδικες τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀριθμοῦνται διὰ γραμμάτων καὶ δι᾽ ἀριθμῶν.

[7] Κῶδ. Ὑπομνημ. ς΄ σελ. 446.

1819. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κύριλλος Σμυρναῖος ὁ Δοχειαρίτης ἀναφέρεται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Μ. Πρωτοσύγκελλος ἐκλεγεὶς Μητροπολίτης Ἀργολίδος [1], γράψας καὶ ἐκτενὲς προσκυνητάριον τῆς Μονῆς.

1820. Μ. Πρωτοσύγκελλος Σωφρόνιος Δελαγραμμάτικας ὁ ἐξ Ἄνδρου, Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ ἀπαγχονισθέντος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ κατὰ θείαν πρόνοιαν διασώσας τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Ἐθνομάρτυρος, καὶ ἀποκομίσας αὐτὸ εἰς Ὀδησσόν· ἔζησεν ὡς πρῴην Μ. Πρωτοσύγκελλος μέχρι τοῦ 1847 ἔτους [2] ἐν Ἄνδρῳ.

1821. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δαυΐδ [3].

1822; Μ. Πρωτοσύγκελλος Σαμουὴλ ἀπαντᾶται κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 τὰ περὶ τῶν Μ. Πρωτοσυγκέλλων εἶναι τεταραγμένα.

1823. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δανιήλ· οὗτος Μ. Ἀρχιδιάκονος καὶ εἶτα Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου ἐξελέγη ἐν ἔτει 1823 Κασσανδρείας μέχρι τοῦ 1832 ἢ 1833 [4].

1824. Μ. Πρωτοσύγκελλος Πανάρετος, ὅστις κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1824 ἐξελέγη Φιλαδελφείας, τοῦ Γαβριὴλ γενομένου Ἀχριδῶν. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1838 μετετέθη εἰς Τύρνοβον, ἐπαύθη τῷ 1840, τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1848 ἐξελέγη Ἡρακλείας μέχρι τοῦ 1878 ἔτους.

1824. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νικηφόρος Λέσβιος, Ἀρχιδιάκονος Γρηγορίου τοῦ Ε΄ καὶ Εὐγενίου Β΄ καὶ εἶτα Μ. Πρωτοσύγκελλος ἐκλεγεὶς τῇ 4 Σεπτεμβρίου Φιλιππουπόλεως καὶ ἀποβιώσας τῇ 27 Αὐγούστου 1850. Περὶ αὐτοῦ λέγεται, οὐχὶ ὀρθῶς, ὅτι ἐμαρτύρησε καθ᾽ ἣν ἡμέραν καὶ Γρηγόριος ὁ Ε΄ [5].

---

[1] Μ. Γεδεών, Ὁ Ἄθως σελ. 228, Δωροθέου Εὐελπίδου, Κατάλογος· Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Ε΄ σελ. 182. Τὸν Κύριλλον οὔτε ὁ Δημ. Χ. Δουκάκης οὔτε ὁ Ἀρχ. Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτης ἀναφέρουσιν εἰς τοὺς καταλόγους αὐτῶν, ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1815 - 1821 ἀναφέρει Γρηγόριον Καλαμαρᾶν (Ἀργολικὸν Ἡμερολόγιον ἔτους (1910) σελ. 96 καὶ 267 κέ.).

[2] Κῶδ. Ὑπομνημ. σελ. 277, Κῶδιξ ληψοδοσιῶν κοινοῦ σελ. 146, Δημ. Πασχάλη, Ἡ Ἄνδρος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 σελ. 24 - 27. Ὁ φιλοπονώτατος οὗτος συγγραφεὺς ἔχει γράψει ἴδιον φρόντισμα λίαν ἐνδιαφέρον, ἀνέκδοτον ἔτι.

[3] Κῶδ. Ὑπομνημ. σελ. 777, Ἕτερος Κῶδ. 188 σελ. 77 - 78, Μάμουκα, Ἀρχεῖον Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας τόμ. Β΄ σελ. 21.

[4] Γρηγόριος Παλαμᾶς τόμ. Β΄ σελ. 63, Κῶδ. Πατριαρχ. ΙΔ΄ σελ. 62, Τάκη Κανδηλώρου, Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἔκδοσις Β΄ σελ. 227.

[5] Γ. Τσουκαλᾶ, Ἱστορικὴ περιγραφὴ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως σελ. 84, Μ. Γεδεών, Ἐκκλησίαι Βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι σελ. 157 ὑποσ. 8, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Κ΄ σελ. 250, Ἀρχ. Εὐγενίου Κωσταρίδου, Σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία σελ. 63, ἔνθα ἀνακριβῶς γράφεται, ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπηγχονίσθη καὶ ὁ Ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Νικηφόρος.

1825. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος. Καὶ οὗτος πρῴην διατελῶν ἐξελέγη τῷ 1825 Μητροπολίτης Μεσημβρίας, τοῦ Κυρίλλου γενομένου Βελεγράδων μέχρι τοῦ 1827, ὅτε ἀπὸ τῆς Μεσημβρίας ἀποσπασθεὶς εἰς Βάρναν παρέμεινεν ὡς Βάρνης ἢ μᾶλλον Μεσημβριοβάρνης μέχρι τοῦ 1836, ὅτε μετετέθη εἰς Ῥόδον, τοῦ Παϊσίου γενομένου Μεσημβρίας, διετέλεσε δὲ Ῥόδου μέχρι τοῦ 1839. Κατὰ τὸν Τρύφωνα Εὐαγγελίδην ὁ Καλλίνικος ἦν Κρής [1].

1825. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος, ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ϛ΄ ὁ Φουρτουνιάδης, γεννηθεὶς ἐν Φαναρίῳ τοῦ Βοσπόρου· κατὰ τὸν Ἠπειρώτην Ν. Μυστακίδην οἱ γονεῖς τοῦ Γρηγορίου κατήγοντο ἐκ Δροβιανῆς τῆς ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως [2]. Ὁ Γρηγόριος ἦν εὐσεβής, ζηλωτὴς καὶ πολυμαθής, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν ἀρίστων Πατριαρχῶν.

1825. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωσήφ· οὗτος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἐξελέγη Ἴμβρου, μετατεθεὶς τῷ 1825 εἰς Βάρναν πιθανῶς μέχρι τοῦ 1846 ἀρχιερατεύσας· τῷ 1860 ἦν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὡς πρῴην [3].

Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος. Ὁ Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς θέλει μετατεθέντα ἀπὸ Καστορίας εἰς Ἴμβρον μετὰ τὸν Ἰωσὴφ τὸν Νεόφυτον «Μέγαν Πρωτοσύγκελλον καὶ αὐτὸν χρηματίσαντα»· οὗτος ἀπεβίωσε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1836 [4].

1825. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἄνθιμος Βαμβάκης, ὁ εἶτα ἐκλεγεὶς τῇ 21 Φεβρουαρίου 1840 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ Δ΄ [5], ἀπὸ Ἰκονίου, Λαρίσσης, Νικομηδείας, ἀγαθὸς καὶ μειλίχιος.

1826. Μ. Πρωτοσύγκελλος Βησσαρίων ἐξ Ἀλβανιτοχωρίου τῆς Νικομηδείας, ὅστις ὡς πρῴην Μ. Πρωτοσύγκελλος κατ᾽ Αὔγουστον τοῦ

---

[1] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σελ. 80, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β΄ σελ. 331 σημ. 3 καὶ σημ. 1 ἑτέρας στήλης, Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἡ ἐκκλησία Ῥόδου, ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν τόμ. ϛ΄ σελ. 172.

[2] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σελ. 246, Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες. Σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τῶν Πατριαρχικῶν Κωδίκων πηγαὶ διὰ τὴν Ἱστορίαν τῶν Μεγ. Πρωτοσυγκέλλων χρήσιμοι εἶναι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις τοῦ Β. Καλλίφρονος, Μ. Γεδεών, οἱ Πατριαρχικοὶ Πίνακες καὶ ἡ σειρὰ ὅλη τῶν ἐτῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας, ὡς ἐπίσης Γεωργ. Παπαδοπούλου, ἡ Σύγχρονος Ἱεραρχία, ὡς καὶ Ἀρχ. Εὐγ. Κωσταρίδου, ἡ Σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, δευτερευούσης ὅμως σημασίας, διότι ἡ μὲν πρώτη εἶναι λίαν μεροληπτική, σκοπὸν ἔχουσα νὰ μειώσῃ τὸ κῦρος τοῦ Μεγάλου Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄, πλήρης δὲ θυμιαμάτων διὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς, ἡ δὲ δευτέρα, καὶ αὕτη πρὸς ἴδιον τέλος ἀποβλέπουσα, εἶναι ἐγκώμιον μᾶλλον ἢ Ἱστορία τῆς Ἱεραρχίας.

[3] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σελ. 87, Βαρθ. Κουτλουμουσιανοῦ, Ὑπόμνημα περὶ Ἴμβρου σελ. 79.

[4] Βαρθ. Κουτλουμουσιανοῦ, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 79.

[5] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σελ. 89, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β΄ σελ. 346, Κῶδιξ Ἀλεξούδη σελ. 327, Μ. Γεδεών, Πατρ. Πίνακες, σελ. 694 - 698, τοῦ αὐτοῦ, Πατριαρχικῆς Ἱστορίας Μνημεῖα σελ. 31.

1827 ἐξελέγη Κορυτσᾶς, ὅτε ἡ Ἐπαρχία Κορυτσᾶς ἡνώθη μετὰ τῆς Πωγωνιανῆς, τῷ 1835 Προικοννήσου, τὸν Αὔγουστον τοῦ 1841 Διδυμοτείχου, ἀποβιώσας τῇ 11 Ἰανουαρίου 1847 ἐν Πριγκήπῳ [1].

1825. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γερμανός, ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Δ΄, ὁ φιλόμουσος καὶ ἀλήστου μνήμης Γερμανὸς ὁ Βυζάντιος· ἵδρυσε, τὴν ἐν Χάλκῃ Ἱερὰν Θεολογικὴν Σχολήν. Περὶ αὐτοῦ λαμπρὰν πραγματείαν ἔγραψεν ὁ Μητροπολίτης Σάρδεων Γερμανός [2].

1827. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἱερόθεος ἐξ Οὐστανίτσας τῆς Ἠπείρου· ἐξελέγη Μητροπολίτης Σμύρνης τῷ 1827, ἀλλὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1831 ἐπαύθη. Τὸν Ἰανουάριον ὅμως τοῦ 1840 ἐξελέγη Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς, ἀποβιώσας τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1848 [3].

1827. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος· ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μελέτιος ὁ Γ΄ ὁ Πάγκαλος, ἐκ Κέας καταγόμενος, ὅστις ὢν Μ. Ἀρχιδιάκονος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου, ἐγένετο Μ. Πρωτοσύγκελλος, προαχθέντος τοῦ Ἱεροθέου εἰς Σμύρνην [4].

1830. Μ. Πρωτοσύγκελλος Σεραφεὶμ Τραπεζούντιος, Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ ἀπὸ Σιναίου Κωνσταντίου τοῦ Α΄. [5].

1830. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γεράσιμος· οὗτος χρηματίσας Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου, ἐγένετο πρῴην, ἀλλὰ κατ' Ἰούλιον τοῦ 1833 ἐξελέγη Δυρραχίου, ἀποθανὼν τῷ 1837 ἔτει [6].

1829. Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ἐγένετο ἐπὶ Πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου ὁ Σερρῶν Ἄνθιμος ὁ Κουταλιανός, ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ ϛ΄, ὅστις κατὰ τῷ 1829 ἐξελέγη Σερρῶν [7].

1834. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κοσμᾶς, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1834 ἐκλεγεὶς Σωζουπόλεως, τῷ 1836 μετατεθεὶς εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἐρσεκίου, ἐπανελθὼν τῇ 4 Μαρτίου εἰς Σωζούπολιν καὶ τῇ 4 Μαρτίου 1852 εἰς

---

[1] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σελ. 128, Κῶδ. ΚΒ΄ σελ. 21, Γρηγόριος Παλαμᾶς τόμ. Ζ΄ σελ. 206, Μ. Γεδεών, Ἡ Προικόννησος σελ 213. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας τόμ. Ε΄ σελ. 154.

[2] Κῶδ. Πατριαρχ. ΙΔ΄ σελ. 87. 99, Κῶδ. Ιϛ΄ σελ. 322, Ἡμερολόγιον Χρόνος τοῦ Ε. Βουτυρᾶ, τοῦ 1869 ἔτους, Μ. Γεδεών, Πατριαρχ. Πίνακες, σελ. 695, 699. Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Δ΄ ἐν «Ὀρθοδοξίᾳ» Περιοδικῷ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἔτος (1932) Κων/πολις.

[3] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σελ. 117, Παρνασσὸς τόμ. Ι΄ σελ. 275.

[4] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β΄ σελ. 361, Κ. Οἰκονόμου, Τὰ Σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ Συγγράμματα τόμ. Β΄ σελ. 51. Μ. Γεδεών, Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 696.

[5] Μ. Γεδεών, Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 654 σημ. 93.

[6] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΕ΄ σελ. 255.

[7] Μ. Γεδεών, Πατριαρχικῆς Ἱστορίας Μνημεῖα σελ. 17, Τοῦ αὐτοῦ, Πατριαρχικοὶ Πίνακες σελ. 697. Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου ἐχρημάτισε καὶ ὁ Δυρραχίου Γεράσιμος, κατὰ τὸν Μ. Γεδεών, Ἔνθ' ἀν. σελ. 18.

Βόσναν, ἀλλὰ παυθεὶς τῇ 28 Αὐγούστου 1856, ἀνέλαβε τὸ τρίτον τὴν Μητρόπολιν Σωζουπόλεως μέχρι τοῦ 1872, ὅτε παρῃτήθη καὶ ἐφησύχαζεν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Πριγκήπῳ.

1835. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος, ὅστις τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1835 ἐξελέγη Πόσνας, θανόντος Βενιαμίν, ἀλλὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1841 διὰ βασιλικοῦ ὁρισμοῦ ἐγένετο ἔκπτωτος καὶ ἔφυγεν εἰς Βιέννην πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Φερδινάνδον, ὅστις ἐχορήγει αὐτῷ ἐτησίαν σύνταξιν 1050 φιορινίων· ἀπεβίωσεν ἐν Τεργέστῃ τῇ 2 Νοεμβρίου τοῦ 1863 [1].

1837. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κοσμᾶς, ὁ εἶτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἐξ Αἴνου καταγόμενος, διετέλεσε Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Μελετίου, τῷ 1837 ἐξελέγη Βιζύης, εἶτα Χίου, μετατεθέντος τοῦ Χίου Γρηγορίου εἰς Βιζύην, εἶτα δὲ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Τὸν Κοσμᾶν ὡς Βιζύης ἀγνοεῖ ὁ Ἀμασείας Ἄνθιμος Ἀλεξούδης [2].

1837. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γερμανός, ὅστις τὸν Αὔγουστον τοῦ 1837 ἐξελέγη Ῥασκοπρεσρένης, παραιτηθεὶς τῷ 1840, ἀλλὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1849 ἐγένετο Ἐλασσῶνος μέχρι τοῦ 1853, ὅτε παραφρονήσας ἐπαύθη [3].

1838. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀθανάσιος, Καισαρεύς, κατ' Αὔγουστον τοῦ 1838 ἐκλεγεὶς Σερρῶν ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἀνελθόντος Γρηγορίου τοῦ ϛ΄, τὸν Ἰούνιον δὲ τοῦ 1846 Τορνόβου. Οὗτος ἀπεβίωσε τῇ 29 Αὐγούστου 1848 πνιγεὶς ἐν φρέατι [4].

1839. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος Μυτιληναῖος, ἐκλεγεὶς τῷ 1839 Μυτιλήνης ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ εἰς Κρήτην μετατεθέντος Πορφυρίου. Ὁ Μελέτιος παραιτηθεὶς τὸν Αὔγουστον τοῦ 1843 ἐγένετο Σχολάρχης τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς 1844-1847, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1848 ἐξελέγη Ξάνθης, ἐξ ἧς τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1858 μετετέθη τὸ β΄ εἰς Μυτιλήνην ἀποβιώσας τῇ 1ῃ Φεβρουαρίου τοῦ 1867 [5].

1839. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰάκωβος Πάτμιος, ἐκλεγεὶς τὸν Αὔγουστον τοῦ 1839 Ῥόδου, καὶ παραιτηθεὶς τῇ 1ῃ Φεβρουαρίου τοῦ 1856 [6].

1839. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος ἐξ Ὑψωμαθείων Κων-

---

[1] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σελ. 255, Κϛ΄ σελ. 10.

[2] Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου τόμ. Γ΄ μέρ. Β΄ σελ. 49.

[3] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ΄ σ. 299, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β΄ σ. 331, Μ. Γεδεών, Πατριαρχικῆς Ἱστορίας Μνημεῖα σελ. 18.

[4] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΓ΄ σελ. 330, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β΄ σελ. 332, Ἀναστ. Λεβίδου, Ἱστορία Καππαδοκίας τόμ. Α΄. σελ. 199, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς ἐσφαλμένως γράφει, ὅτι πρῶτον ἐγένετο Τορνόβου, προβιβασθεὶς εἶτα ἐκ Σερρῶν.

[5] Κῶδ. Ὑπομνημ. Κ΄. σελ. 39, ΙΔ΄ σελ. 358, Ἐκκλησ. Ἀλήθεια τόμ. Β΄. σελ. 332 τόμ. ΚΒ΄ σελ. 467, Σταύρου Καρυδώνη, Τὰ ἐν Καλλονῇ τῆς Λέσβου Ἱερὰ Σταυροπηγιακὰ Πατριαρχικὰ Μοναστήρια σελ. 225, Εὐστρατίου Δράκου, Λεσβιακὰ σελ. 12, Ἐκκλ. Δελτίον Β. Δ. Καλλίφρονος τόμ. Β΄ σελ. 82.

[6] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΖ΄ σ. 759, Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἔνθ' ἀν. σ. 172.

πό/λεως, κατ' ἀρχὰς προσληφθεὶς ὡς διάκονος εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὑπὸ Κωνσταντίου τοῦ Α', τῇ 29 Αὐγούστου 1839 ἐγένετο Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ϛ', ἐκλεγεὶς Τορνόβου τῇ 26 Ἀπριλίου 1840, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1846 ἀπηλάθη, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ τέως Μ. Πρωτοσυγκέλλου Ἀθανασίου. Τοῦ Ἀθανασίου ἀποθανόντος τῇ 26 Αὐγούστου 1848, ὁ Νεόφυτος ἐπανῆλθε τὸ β' εἰς Τόρνοβον μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1858, ὅτε ἐξελέγη Θεσσαλονίκης, παυθεὶς τῇ 9ῃ Ἰανουαρίου 1880, καὶ ἀπέθανεν ἐν Χαλκηδόνι τῇ 3 Δεκεμβρίου 1880 [1].

1842. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος, ἀπαντᾶται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο· ἀγνοοῦμεν ἂν οὗτος ταὐτίζεται μετὰ τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Ἰωαννικίου τοῦ κατὰ τὸ 1847 ἔτος ἀπαντωμένου.

1843. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος, ὁ εἶτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας [2].

1847. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος ὁ Βυζάντιος, Μ. Ἀρχιδιάκονος καὶ ἔπειτα Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ Ϛ'· ἐξελέγη τῇ 25 Ἰανουαρ. 1847 Διδυμοτείχου, ἀποβιώσας τῇ 18 Αὐγ. 1849 [3].

1847. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος ἐκ Ῥοδοβητίου, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1847 ἐξελέγη Νύσσης, ἀποβιώσαντος Νικηφόρου, τῇ 20 Ἰουνίου 1858 ἐξελέγη Νικαίας καὶ τῷ 1878 Ἡρακλείας μέχρι τοῦ 1879 ἔτους [4].

1848. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μελέτιος, ἐκλεγεὶς Λοφτζοῦ, ὃν διεδέχθη τὸ 1855 ὁ Λοφτζοῦ Ἱλαρίων [5].

1849. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος, ἐκλεγεὶς τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους τούτου Φιλαδελφείας, ἀντὶ τοῦ εἰς Ἄρταν μετατεθέντος Σωφρονίου, ἀποβιώσας δὲ τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1860 [6].

1849. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀγάπιος, ἐκλεγεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1849 Γρεβενῶν, μετατεθέντος Ἰωαννικίου εἰς Σηλυβρίαν, ἀπεβίωσε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1864 [7].

1851. Μ. Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος, ἐκλεγεὶς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1851 Δρύστρας, ἀποθανόντος Ἱερωνύμου, μέχρι τοῦ 1879, ὅτε διωρίσθη ἐπιτροπικῶς Δρύστρας ὁ Νικηφόρος [8].

---

[1] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ' σελ. 358, Κ' σελ. 39, Κῶδ. 63 (407;) σελ. 143, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Α' σελ. 181, τόμ. Β' σελ. 346, Βασιλείου Καλλίφρονος, Ἐκκλησ. Ἐπιθεώρησις Περίοδος Δ' τόμ. Γ' σελ. 67.

[2] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΑ' σελ. 50 ΚΒ' σελ. 56, Στ. Καρυδώνη, Ἔνθ' ἀν. σελ. Εὐστρ. Δράκου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 12.

[3] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 139. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτος Ζ' σελ. 208.

[4] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΙΔ' σελ. 128 τόμ. ΚΒ' σελ. 155, Ἐκκλησ. Ἀλήθεια τόμ. Β' σ. 363.

[5] Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι.

[6] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 144, Ἐκκλησ. Ἀλήθεια τόμ. Β' σελ. 431.

[7] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 205, Ἐκκλησ. Ἀλήθεια τόμ. Β' σελ. 431.

[8] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 205, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β' σελ. Β' σελ. 431.

1853. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακείμ, ἐκ Μ. Ῥεύματος τῇ 29 Δεκεμβρίου ἐξελέγη Λήμνου, θανόντος Δανιήλ, ἀποθανὼν τῷ 1888. Τὸν Ἰωακεὶμ ἐγνωρίσαμεν ἐν ἔτει 1887, ὅτε εἰσήχθημεν εἰς τὴν κατὰ Χάλκην Ἱερὰν Θεολογικὴν Σχολήν [1].

1853. Μ. Πρωτοσύγκελλος Θεόφιλος, ὅστις τῇ 12 Μαΐου 1864 ἐγένετο Σισανίου [2].

1853. Μ. Πρωτοσύγκελλος Παΐσιος Ἠπειρώτης, ἐκλεγεὶς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1853 Σμύρνης, τῇ 15 Φεβρουαρίου 1857 Φιλιππουπόλεως. Οὗτος κινήσας πτέρναν κατὰ τῆς Εὐεργέτιδος Μ. Ἐκκλησίας, ἐπὶ Ἰωακεὶμ τοῦ Β' ἀπεκόπη ὡς καὶ ὁ Μακαριουπόλεως Ἱλαρίων καὶ ὁ πρῴην Δυρραχίου Αὐξέντιος ὡς μέλη σεσηπότα τῆς Ἱεραρχίας, τῇ 15 Ἀπριλίου 1861 καθαιρεθεὶς ἀπάγεται εἰς Ἅγιον Ὄρος. Ἐγκρίσει τῆς Ὑψηλῆς Πύλης τὸ Πατριαρχεῖον συγκατετέθη τῇ 23 Φεβρουαρίου 1862 νὰ μεταβῇ ὁ Παΐσιος εἰς Ἑλλήσποντον, ἐπιτραπείσης εἶτα τῆς διαμονῆς αὐτοῦ ἐν Πριγκήπῳ [3].

1853. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωαννίκιος. Οὗτος Μ. Πρωτοσύγκελλος ὢν τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ Ϛ', διετέλεσεν ἐπὶ πολὺ πρῴην, καὶ μόνον τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1860 ἐξελέγη Ἀγκύρας, μετατεθεὶς τῇ 25 Μαΐου 1872 εἰς Δράμαν, ἀπεβίωσε δὲ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1879 ἔτους [4].

1854. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος Ἀργυροκαστρίτης, ἐκλεγεὶς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1854 Φαναριοφερσάλων, τῷ 1867 Σερρῶν, τῇ 7 Αὐγούστου 1875 Λαρίσσης, ἀποθανὼν τῷ 1896 [5].

1855. Μ. Πρωτοσύγκελλος Νεόφυτος ὁ Δρυμάδης, Ἠπειρώτης, λόγιος καὶ ἐκλεκτὸς Ἱεράρχης ἐκλεγεὶς τῇ 17 Ἀπριλίου 1856 Χίου, ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἀποθανόντος Γρηγορίου. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1860 μετετέθη εἰς τὴν Κασσάνδρειαν, τῷ δὲ 1865 ἀνυψώθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Δέρκων, ἀποθανὼν τῇ 5 Αὐγούστου 1875. Ἡ μεγάλη του ἀλληλογραφία θησαυρίζεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης [6].

1856. Μ. Πρωτοσύγκελλος Διονύσιος, ὁ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Διονύσιος ὁ Ε' ἐξ Ἀδριανουπόλεως· ὁ Διονύσιος ἀνεδείχθη σθεναρὸς Πατριάρχης πολλὰ παθὼν ἐν Ἀδριανουπόλει ὡς Μητροπολίτης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων· προασπιστὴς τῶν προνομίων τοῦ Γένους, ἀπεβίωσε πλήρης δόξης κατ' Αὔγουστον 1899. Τὸν Διονύσιον μαθητεύοντες ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ ηὐτυχήσαμεν νὰ γνωρίσωμεν [7].

---

[1] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 278.

[2] Β. Δ. Καλλίφρονος, Ἐκκλησ. Δελτίον τόμ. ς' σελ. 26.

[3] Κῶδ. Ὑπομν. ΚΒ' σελ. 254, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β' σελ. 488.

[4] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β' σελ. 483.

[5] Β. Δ. Καλλίφρονος, Ἐκκλησ. Δελτίον τόμ. Α' σελ. 132.

[6] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 320.

[7] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 355. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια καὶ ἡ Δημοσιογραφία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀποτελεῖ πηγὴν ἀνεξάντλητον περὶ τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἐκκλησιαστι-

1856. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰγνάτιος καὶ οὗτος ἐξ Ἀδριανουπόλεως· κατ' ἄλλους Βούλγαρος, ἐγένετο κατ' ἀρχὰς Μ. Ἀρχιδιάκονος, διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα Μ. Ἀρχιδιάκονον Μελέτιον, ἀνεψιὸν τοῦ Πατριάρχου Μελετίου, εἶτα Μ. Πρωτοσύγκελλος, τῇ 26 Φεβρουαρίου 1856 ἐκλεγεὶς Ῥόδου, τῷ δὲ 1861 Κεστεντηλίου· τῇ 21 Φεβρουαρίου 1862 ἐγκρίσει τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀπῆλθεν εἰς Μυτιλήνην συνεπείᾳ τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ λαβόντων χώραν ἐκτρόπων, κατ' αἴτησιν ὅμως τῶν Κεστεντηλιωτῶν τῷ ἐπετράπη νὰ μεταβῇ κατ' εὐθεῖαν ἐκ Μυτιλήνης εἰς Κεστεντήλιον τῇ 29 Μαρτίου 1863[1].

1861. Μ. Πρωτοσύγκελλος Πλάτων Χῖος. Τῇ 5 Μαρτίου 1862 ἐγένετο Μ. Πρωτοσύγκελλος, τῇ δὲ 27 Φεβρουαρίου 1863 ἐξελέγη Βιζύης, ἀποθανὼν τῷ 1877.

1858. 1861. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κύριλλος ὁ Πηγᾶς Παπαδάκης, Κρής. Ἀπὸ Μ. Ἀρχιδιακόνου τῇ 27 Ἰουλίου 1858 προήχθη εἰς Μ. Πρωτοσύγκελλον, ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ εἰς Κρήτην ἀνυψωθέντος Μ. Πρωτοσυγκέλλου Διονυσίου, ἀλλὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1859 διαταγῇ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης παύεται καὶ διορίζεται Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ὁ πρῴην Μ. Ἀρχιδιάκονος καὶ εἶτα Μητροπολίτης Χίου Γρηγόριος· ὁ Κύριλλος ὅμως τῇ 4 Φεβρουαρίου 1860 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μ. Πρωτοσυγκελλίαν, ἐκλεγεὶς τῇ 20 Φεβρουαρίου 1861 Ῥόδου καὶ ἀποβιώσας τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1861[2].

1863. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακεὶμ Δημητριάδης, ὡς ἐπωνυμεῖτο τότε, ὁ μέγιστος τῶν μετὰ τὴν Ἅλωσιν Πατριαρχῶν Ἰωακεὶμ ὁ Γ' ὁ μεγαλόφρων, ὁ μεγαλοπρεπής, ὁ μεγαλουργός, ὁ σεπτὸς ἡμῶν Γέροντας ὁ διὰ πολλῆς στοργῆς πατρικῆς περιβαλὼν ἡμᾶς μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Ἰωακεὶμ ἐχρημάτισε κατ' ἀρχὰς δευτερεύων Διάκονος τοῦ Γέροντος αὐτοῦ Ἰωακεὶμ τοῦ Β' ὑπὸ τοῦ ὁποίου, μετὰ τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν Μητρόπολιν Βιζύης τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Πλάτωνος, ἀνυψώθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου τῇ 3 Μαρτίου 1863. Μετὰ τὴν παῦσιν ὅμως τοῦ Ἰωακεὶμ Β', πρὶν ἢ δώσῃ κανονικὴν παραίτησιν, ἥτις ἐγένετο τῇ 18 Αὐγούστου 1863, ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακεὶμ ἀντικανονικῶς καὶ αὐθαιρέτως παρὰ τὰ ἔθη καὶ τὰ θέσμια τὰ ἰσχύοντα ἀείποτε ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Αὐλῇ, ἐπαύθη ἀπὸ τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας τῇ 9 Ἰουλίου 1863 ὑπὸ τοῦ Τοποτηρητοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τοῦ Ῥασκοπρεσρένης Μελετίου, οὐδὲν ἔχοντος πρὸς τοῦτο δικαίωμα οὔτε αὐτοῦ, οὔτε τῆς Συνόδου, οὔτε τῶν λεγομένων δύο Σωμάτων, ἀλλ' ἡ ἐμπάθεια οὐδένα νόμον γινώσκει, καὶ οὕτως εἷς Μ. Πρωτοσύγκελλος τῆς περιωπῆς Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' ἐρρίφθη εἰς τοὺς δρόμους ὡς ὁ ἔσχατος τῶν ὑπαλλήλων, ἵνα κορεσθῶσι τὰ πάθη. Ἡ αὐτὴ σκηνὴ ἐπέπρωτο νὰ διαδραματισθῇ μετὰ 58 ἔτη εἰς βάρος ἑνὸς ἄλλου ἀνωτάτου Ἀξιωματικοῦ τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς, Μ. Πρωτοσυγκέλλου τούτου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ', κατὰ τὴν Β' αὐτοῦ πατριαρχείαν ὑπὸ τοῦ στρηνιάσαντος ἐκείνου ληστρικοῦ Συνεδρίου τῆς 28 Ἀπριλίου τοῦ 1921, ἐπὶ τῆς Τοποτηρητείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου τοῦ Καισαρείας Νικολάου, κληρικοῦ κατὰ βάθος ἀγαθοῦ, ἀλλὰ ἐστερημένου πολιτικῆς συνέσεως καὶ οὐχὶ ἀνταξίου τῶν περιστάσεων, τέλεον ἐπὶ τῆς Τοποτηρητείας αὐτοῦ ἐξαρθρωθέντος, τοῦ μετὰ τὸν θάνατον Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' κλυδωνιζομένου καὶ παντὶ ἀνέμῳ φερομένου αἰωνοβίου σκάφους τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Περὶ τοῦ ἀθέσμου τούτου πραξικοπήματος ἀμφοτέρων τῶν Μ. Πρωτοσυγκέλλων Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' καὶ τοῦ ἄλλου, θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν εὐκαιρίᾳ χάριν τῆς Ἱστορίας, ἐν ψυχραιμίᾳ ἐξιστοροῦντες τὰ πράγματα, καὶ ζωγραφοῦντες τοὺς χαρακτῆρας τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς διπλῆς ταύτης τραγῳδίας.

κῆς δράσεως τοῦ ἐνδόξου Πατριάρχου, ἐκ τῆς δόξης τοῦ ὁποίου ἐνεπλήσθησαν καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργαζόμενοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἐπὶ τοῦ συνταράξαντος καὶ τότε τὴν Ἐκκλησίαν προνομιακοῦ ζητήματος. Πλὴν τῶν ἄλλων πηγῶν ἴδε: Τὰ κατὰ τὸν Μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως Διονύσιον ἤτοι Τηλεγραφήματα, Ἐπιστολαί, Ἀπαντήσεις, Ἀναφοραὶ καὶ διάφορα ἔγγραφα χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς ς' Φεβρουαρίου 1879, μέχρι τῆς ΙΔ' Ἰουνίου 1880. Κων/λις 1880.

[1] Β. Καλλίφρονος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις τόμ. Β' (1871), Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Β' σελ. 483.

[2] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΚΒ' σελ. 395. Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἔνθ' ἀν. σελ. 173 Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ὁ θεσμὸς τῶν Συγκέλλων ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ. Μέρ. Γ' ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν τόμ. ς' σ. 127.

Παυθέντος οὕτως αὐθαιρέτως τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Ἰωακείμ, Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας διωρίσθη παρὰ τὰ καθεστῶτα ὁ ἐκ Κασταμονῆς πρῴην Χαλεπίου Ἱερόθεος ὁ τῇ 5 Νοεμβρίου 1864 ἀνυψωθεὶς εἰς τὴν Μητρόπολιν Νεοκαισαρείας. Κατὰ σύμπτωσιν μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου τοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ', Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας διωρίσθη πάλιν Μητροπολίτης Νεοκαισαρείας, καὶ οὕτω ἔκτοτε ἤνοιξε διάπλατα ἡ θύρα, ἵνα Μητροπολῖται καταλαμβάνωσι τὴν Μ. Πρωτοσυγκελλίαν ὡς Τοποτηρηταὶ αὐτῆς... ἀλλὰ δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἀσχοληθῇ τις περὶ τούτων, περὶ ὧν ἐφαρμόζεται τὸ τοῦ ἀθανάτου Dante:

Non ragioniam di lor, ma guarda e passa[1].

Τὸ παράδοξον ὅμως εἶναι, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου τοῦ Β', τοῦ τῶν θεσμῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ἱερῶν νόμων φύλακος, ἐξακολουθεῖ ἡ τοιαύτη παρὰ τοὺς θεσμοὺς πρᾶξις, παρ' ὅλην τὴν ἀξίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ νῦν τοιοῦτος Τοποτηρητὴς ὁ φίλτατος Λαοδικείας Δωρόθεος.

1864. Μ. Πρωτοσύγκελλος Μεθόδιος Ἀρώνης, ὅστις τῇ 9 Νοεμβρίου 1867 ἐξελέγη Μυτιλήνης, τῇ 28 Μαρτίου 1876 Καισαρείας, τῷ 1878 πρόεδρος Διδυμοτείχου καὶ τῇ 30 Ἀπριλίου 1893 τὸ β' Μιτυλήνης[2].

[1] Dante Alighieri, La Divina Commedia σελ. 24 στίχ. 51.

[2] Κῶδ. Ὑπομνημ. ΞΖ' σελ. 2 Σταύρ. Καρυδώνη, Ἔνθ' ἀν. σελ. 226. Εὐστρ. Δράκου, Λεσβιακὰ σελ. 14. Β.Δ. Καλλίφρονος, Ἐκκλησιαστικὸν Δελτίον τόμ. Β'

1867. Μ. Πρωτοσύγκελλος Εὐστάθιος, ὁ κλεινὸς Εὐστάθιος Κλεόβουλος, ἐξαιρετικὴ κληρικὴ φυσιογνωμία, διατελέσας πρὶν ἢ κοσμήσῃ τὸν τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας θῶκον Διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς. Τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1871 τῇ ἐπιμόνῳ ἀξιώσει τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ Καισαρείας ὁμογενῶν ἐξελέγη Πρωτόθρονος Καισαρείας, ἀποβιώσας προώρως, ἀτυχῶς, τῇ 25 Ἰανουαρίου 1876[1].

1871 - 1874. Μ. Πρωτοσύγκελλος Δωρόθεος Εὐελπίδης, ὁ διάδοχος τοῦ Εὐσταθίου Κλεοβούλου ἐν τῇ Μ. Πρωτοσυγκελλίᾳ, ἀνὴρ φιλοπονώτατος καὶ ἐκλεκτὸς κληρικός, γράψας ἀξιολογώτατα ἔργα ἐξ ὧν ἄλλα ἐξεδόθησαν, ἄλλα δὲ παραμένουσιν ἔτι ἀνέκδοτα, ὡς οἱ Ἐπισκοπικοὶ αὐτοῦ Κατάλογοι φυλασσόμενοι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ὁ Κατάλογος τῶν χειρογράφων Κωδίκων τῆς κατὰ Χάλκην Ἐμπορικῆς Σχολῆς ἐν τῇ Μονῇ τῆς Παναγίας, τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς διήλθομεν, ἀφ᾽ οὗ πλέον εἴχομεν καταρτίσει τοὺς ἡμετέρους Καταλόγους, τοὺς ὁποίους ὅμως παρεβάλομεν πρὸς τὸν τοῦ Εὐελπίδου μετὰ τοῦ ἀειμνήστου φίλου ἡμῶν Ξενοφῶντος Σιδερίδου. Ὁ Δωρόθεος Εὐελπίδης ἐν ἔτει 1874 ἐξελέγη Κορυτσᾶς, ἀτυχῶς ὅμως προώρως ὅλως ἀπέλιπε τὸν βίον, πνιγεὶς ἐν τῷ ἀθρόως πλημμυρίσαντι ποταμῷ.

1874. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος Φωτιάδης ἐκ Δαρδανελλίων, συμπαθὴς Ἐκκλησιαστικὴ μορφή, ὅστις τῷ 1876 ἐξελέγη Θεσσαλονίκης διαδεχθεὶς τὸν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἀνυψωθέντα Ἰωακεὶμ τὸν Γ΄· τῷ 1884 ἐξελέγη Δέρκων καὶ τέλος τιμῆς ἕνεκεν Ἐφέσου. Τὸν Καλλίνικον ἐγνωρίσαμεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου.

1880. Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ἦτο ὁ Καλλίνικος Μογλενῶν.

1880. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀθανάσιος Μεγακλῆς ἐξ Ἀδριανουπόλεως, Ἱεράρχης μεγάλης ἀξίας, εὐφυέστατος καὶ ἱπποτικώτατος, πολύτιμος καὶ ἀλησμόνητος φίλος ἡμῶν. Τῷ 1882 ἐξελέγη Σισανίου, τῇ 4η Μαΐου 1893 Θεσσαλονίκης, τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1903 Κυζίκου, προώρως καὶ αὐτὸς ἀποβιώσας.

1882. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακεὶμ Εὐθυβούλης, ὁ ἀριστοκράτης Ἱεράρχης, ὁ πλήρης εὐγενείας, λεπτότητος, καλωσύνης καὶ ἀξιοπρεπείας, ὁ καλοκάγαθος φίλος ἡμῶν, ὅστις τῇ 29 Δεκεμβρίου 1884 ἐξελέγη

σελ. 83. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ἀναφέρεται ὁ Ἰκονίου Δωρόθεος, ὁ εἶτα Βελεγράδων καὶ ἐφεξῆς σειρὰν ὅλην μεταλλάξας ἐπαρχιῶν. Τὸν Μεθόδιον, εὐγενέστατον, Ἱεράρχην ἐγνωρίσαμεν καὶ ἡμεῖς.

[1] Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις (ἐκδοθεῖσα ἀντὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δελτίου) ἔτ. 1871 σελ. 103, ὑπὸ Β. Δ. Καλλίφρονος, Γ. Παπαδοπούλου, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 430, Ἀναστ. Λεβίδου, Ἱστορία Καππαδοκίας, τόμ. Α΄, σελ. 215-227. Πρβλ. καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ πολλαχοῦ ἐπαξίως ἔγραψεν ὁ μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ Κλεοβούλου Μ. Γεδεών.

Φιλιππουπόλεως, τῇ 16 Δεκεμβρίου 1889 Χαλκηδόνος, καὶ τῇ 10η Μαΐου 1897 Ἐφέσου, γενόμενος θῦμα τοῦ μοιραίου ἀνθρώπου τῆς Σμύρνης.

1884. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γαβριὴλ Ἰατρουδάκης, ὅστις ἐξελέγη Βάρνης τῷ 1887, παραιτηθεὶς τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1889, τῇ 23 Ὀκτωβρίου 1893 ἐξελέγη Τραπεζοῦντος, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1894 Μαρωνείας, καθαιρεθεὶς καὶ ἀφορισθεὶς τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1895, ἀλλὰ συγχωρηθεὶς τὸν Αὔγουστον τοῦ 1896 ἐξελέγη Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης. Ὁ Γαβριὴλ ὑπῆρξε καλός, καὶ λεπτὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ κοσμικὸς μᾶλλον ἢ κληρικός, δὲν ἠδυνήθη νὰ εὐδοκιμήσῃ οὐδαμοῦ, ἂν καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας, ὅσας ἐποίμανεν, εἶχε φανατικοὺς φίλους καὶ θιασώτας.

1887. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κοσμᾶς Εὐμορφόπουλος, μουσικώτατος ἀνὴρ ἀφήσας ἐποχὴν ἐν Χάλκῃ. Οὗτος τῇ 9 Ἰουνίου 1888 ἐξελέγη Δρυϊνουπόλεως, τῇ 14 Ἀπριλίου 1892 Βερροίας, τῇ 15 Ἰουλίου 1895 Πελαγωνείας, τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1899 Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, ἀποβιώσας τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1901.

1888. Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἱερόθεος Δημητριάδης Νισύριος τῇ 14η Αὐγούστου 1889 ἐξελέγη Βιζύης, τὸν Φεβρουάριον 1900 Ῥόδου, ἀποβιώσας τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1901.

1889. Μ. Πρωτοσύγκελλος ὁ Ἰωακεὶμ Σγουρὸς ἐκλεγεὶς τῇ 11 Ἰανουαρίου 1890 Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, τῇ 1η Αὐγούστου 1891 μετετέθη εἰς Ξάνθην, προαχθεὶς δὲ τῇ 25 Νοεμβρίου εἰς Θεσσαλονίκην, ἀπεβίωσε προώρως. Ὁ Ἰωακεὶμ Σγουρὸς ὁ Χῖος ἦτο εὐφυής, δραστήριος, καὶ πολυμήχανος, φίλος καλὸς καὶ πολέμιος δεινός, ἀλλ᾽ ἔχων καὶ ἱπποτισμόν· ὁ ῥυθμὸς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς δράσεως αὐτοῦ, ἡ Σχολὴ αὐτοῦ, ὡς λέγομεν συνήθως, ἦτο ἀντίθετος τῆς Σχολῆς Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄. Ὁ Σγουρὸς θιασώτης κατ᾽ ἀρχὰς Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄ ἐπολέμησεν ὕστερον πεισμόνως αὐτόν, ἀλλ᾽ ἀνεπιτυχῶς. Εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Ἰωακεὶμ Σγουροῦ, ἐμορφώθη ὁ Ἰωακεὶμ Γεωργιάδης, ὁ γνωστὸς ἰδίως ὡς Μητροπολίτης Αἴνου, ὁ εἶτα Χαλκηδόνος. Ἐκ τῆς Σχολῆς ταύτης διῆλθε καὶ ὁ Σπυρίδων Βλάχος, Ἀρχιμανδρίτης Καβάλλας καὶ νῦν Μητροπολίτης Ἰωαννίνων· περὶ ἀμφοτέρων τούτων τῶν κληρικῶν θὰ γράψωμεν τὰ εἰκότα ἐν ἄλλῃ μελέτῃ ἡμῶν.

1890. Μ. Πρωτοσύγκελλος Κωνστάντιος Καρατζόπουλος ἐκ Φερτεκίου τοῦ Ἰκονίου, σεμνός, συνετός, σοβαρὸς καὶ χρηστὸς Ἱεράρχης, ὅστις τῇ 29 Ἀπριλίου 1893 ἐξελέγη Τραπεζοῦντος, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν καλυτέρων Μητροπολιτῶν τῆς ἐπισήμου ταύτης Μητροπόλεως, ἀλλ᾽ ἀτυχῶς προώρως ὅλως τὸν Ἰούνιον τοῦ 1906 ἀπεβίωσε, πληγεὶς ὑπὸ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας, διατελῶν μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Παρὰ τῷ κλεινῷ τούτῳ Ἱεράρχῃ ἀπὸ τοῦ 1897 εἰργάσθημεν ἐπὶ ἑξαετίαν ὡς Ἀρχιδιάκονος, Ἱεροκῆρυξ καὶ Καθηγητὴς τοῦ περιδόξου Φροντιστηρίου (Γυμνασίου) Τραπεζοῦντος, ὅτε δὲ προσελήφθημεν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄ εἰς τὴν

Πατριαρχικὴν ὑπηρεσίαν κατ' Ἰούλιον τοῦ 1903, διεδέχθη ἡμᾶς εἰς Τραπεζοῦντα ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀποφοιτήσας ἱεροδιάκονος Χρύσανθος Φιλιππίδης, ὁ νῦν ὑπέροχος Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, τὸ σέμνωμα, τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱεραρχίας.

1893. Μ. Πρωτοσύγκελλος Γερβάσιος Ὡρολογᾶς ἐκ Γκιουμουσχανὲ τῆς ἐπαρχίας Χαλδείας συμμαθητὴς καὶ φίλος, ὅστις τῇ 24 Ἀπριλίου 1895 ἐξελέγη Κορυτσᾶς, τῇ 14 Μαΐου 1900 Καισαρείας καὶ τῇ 16 Μαρτίου 1910 ἔλαβε τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς ταύτης Μητροπόλεως. ἀγαπηθεὶς καὶ ἐκτιμηθεὶς ἐπαξίως ὑπὸ τῶν Ἰωαννιτῶν.

1895 - 1896. Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Ζ΄ τοῦ Τσάτσου διετέλεσεν ὁ τότε Λιτίτσης, νῦν δὲ Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς Βασίλειος Παπαχρήστου, ὁ γεραρὸς καὶ πολυσέβαστος φίλος, τὸ καύχημα τῆς Β. Ἠπείρου, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθη εὐεργετικῶς δρῶν μέχρι σήμερον, τοῦ γενικοῦ δὲ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης ἀπολαύων πάντων τῶν Ἠπειρωτῶν.

1897. Μ. Πρωτοσύγκελλος Χρυσόστομος Καλαφάτης, ὁ φίλτατος συμμαθητὴς ἡμῶν καὶ σύνοικος, ὁ Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, ὁ προτιμήσας μᾶλλον νὰ σφαγιασθῇ μαρτυρικῶς ἢ νὰ σώσῃ ἑαυτὸν φεύγων, διὸ καὶ τὸ κλέος αὐτοῦ ἄφθιτον ἐν τῇ Ἑλλάδι.

1902. Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος Γεωργιάδης, μεθ' οὗ συνειργάσθημεν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, κληρικὸς ἀγαθός, ὅστις τῇ 26 Αὐγούστου 1908 ἐξελέγη Ἀδριανουπόλεως μετατεθεὶς τῇ 12 Αὐγούστου 1910 εἰς Καλλίπολιν καὶ προώρως ἀποβιώσας.

1908. Μ. Πρωτοσύγκελλος Βενιαμὶν Κυριακοῦ, ὁ ἐπιζῶν σεβαστὸς καὶ φίλτατος Γέρων Νικαίας, βαθὺς γνώστης τῶν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις θεσμῶν καὶ παραδόσεων καὶ αὐστηρὸς αὐτῶν φύλαξ καὶ τηρητής.

Καὶ τέλος μετὰ τὸν Μ. Πρωτοσύγκελλον Βενιαμίν, ὁ ἀπὸ τοῦ 1903 εἰς τὰ Πατριαρχεῖα διακονῶν ὡς Γραμματεὺς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας, Τριτεύων, Δευτερεύων, Μ. Ἀρχιδιάκονος καὶ ἀπὸ τῆς 26 Ἰανουαρίου 1912 μέχρι τῆς 3ης Σεπτεμβρ. 1925

† ΜΕΓΑΣ ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ.

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΤΩΝ ΤΖΑΓΚΑΡΟΛΩΝ ΕΝ ΑΚΡΩΤΗΡΙΩι ΜΕΛΕΧΑ ΚΡΗΤΗΣ

Α΄

Δὲν ἔχομεν βεβαίως εἰδικὴν ἐργασίαν διὰ τὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης, ἅτινα ἤκμασαν ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, ὅτε οἱ Ἑνετοὶ ἀκόμη κατεῖχον τὴν Κρήτην, διατηρηθέντα καὶ μέχρις ἡμῶν. Ἀλλὰ περὶ τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων, οὐδεμία συστηματικὴ πραγματεία ὑπάρχει δημοσιευμένη, καὶ ἡ περὶ αὐτῆς ἀνέκδοτος συγγραφὴ τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου Παπαδοπετράκη (κῶδιξ ἀρ. 17) εἶναι πεπαλαιωμένη πλέον καὶ ἀρκετὰ ἀμέθοδος.

Ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος[1] κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας βουνοῦ τοῦ ἀκρωτηρίου Μελέχα, (νῦν κοινότης Μουζουρᾶ), τοῦ ὁποίου ἡ ὑπὲρ αὐτὴν κορυφὴ καλεῖται Τζομπόμυλος. Πρὸ τῆς μονῆς ἐξαπλοῦται μικρὰ ψαμμώδης πεδιὰς κατάφυτος σήμερον ἐξ ἀμπελώνων καὶ ἐλαιώνων (καὶ πεύκων καὶ κυπαρίσσων ἔτι), ἅτινα ἀνῆκον εἰς τὴν μονὴν καὶ τὴν πλησίον μονὴν Γουβερνέτου, ἡ ὁποία ἔχει ἐν αὐτῇ μετόχιον λεγόμενον Κουμαρὲς (ὁ)[2].

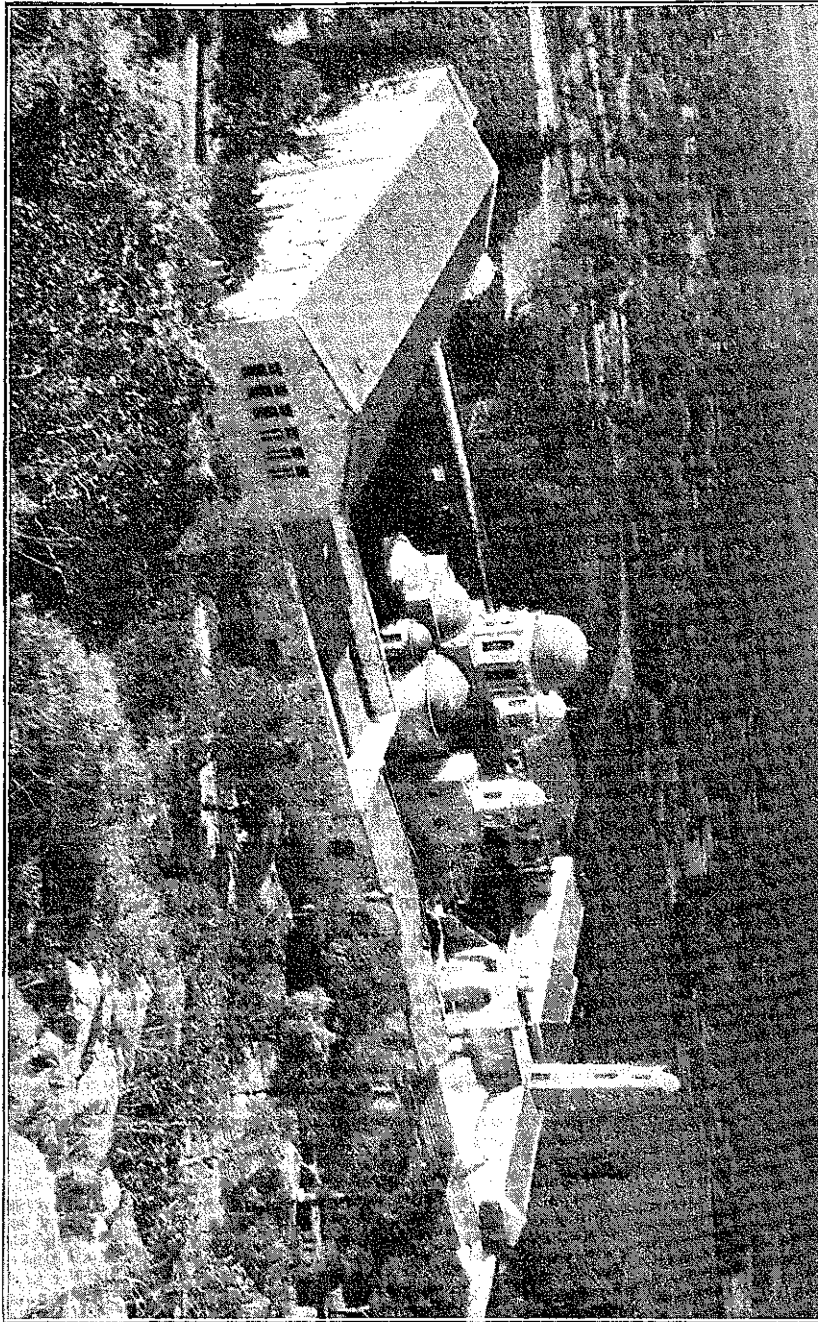
Βατὴ ὁδὸς δύο περίπου χιλιομέτρων ἄγει ἀπὸ τοῦ πρὸς Μουζουρᾶν ἁμαξητοῦ δρόμου εἰς τὴν μονήν. Ἀφοῦ διέλθωμεν διάδρομον περιτετοιχισμένον, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου ὑψοῦνται ἔτι ὑψηλὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ τὰ κυπαρίσσια τῶν κτιτόρων, ὅσα ὁ χρόνος καὶ τῶν ἀνθρώπων ὁ ἔλεος ἀφῆκεν ὄρθια, ἀνερχόμεθα διὰ μεγαλοπρεποῦς κλίμακος καὶ πυλῶνος λαμπροῦ[3] εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς. Σχηματίζονται δὲ τούτου αἱ μὲν πλευραὶ Β. καὶ Δ. ἀπὸ τὰ παλαιὰ κελλία τῶν μοναχῶν, ἐφ' ὧν ἠγέρθησαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀνώγεια, ἡ Α. πλευρὰ ἀπὸ τὸ νεώτερον κτήριον τῆς Ἱερατικῆς σχολῆς (ἀνεγερθὲν πρὸ τριακονταετίας), ἡ Ν. ἀπὸ τὸ μαγειρεῖον, τὸ Συνοδικὸν (ἡγουμενεῖον)[4], ὕπερθεν τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη (1845) ὁ ξενών, καὶ ἐν συνεχείᾳ

[1] Περὶ τῆς μονῆς ἐν γένει ὅρα Gerola, Monumenti Veneti nell' Isola di Creta. Venezia 1917 III σ. 166 - 70. Ἄποψιν αὐτῆς κατὰ τὸν μοναχὸν Βασίλειον Πλάκαν (1745) αὐτόθι σ. 167 fig. 76. Σημερινὴν δ' ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ ἐν τέλει tav. 2.

[2] Κουμαρές, ἀπὸ τοὺς ποτὲ ἐκεῖ φυομένους κομάρους, θάμνους, ὧν σήμερον οὐδ' ἴχνος ὑπάρχει. Ἐκεῖ πλησίον τὸ παλαιὸν χωρίον Ξερολὲς (οἱ), τὸ ὑπὸ τοῦ Trivan ἀναφερόμενον (1645).

[3] Οὗτος ἔχει ἀνὰ δύο ζεύγη κιονίσκων, ἐξ ὧν τὰ μὲν κάτω εἶναι ρυθμοῦ Ἰωνικοῦ, τὰ δ' ἄνω Κορινθιακοῦ· βλέπε ἐπιγραφὰς ἀρ. 3,4,26. Εἰκὼν Gerola, III, tav. 3.

[4] Κατὰ τὸν κώδικα ἀρ. 16 ἐξωδεύθησαν πρὸς οἰκοδομήν του 27.973 γρόσια.

Ἡ ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέχα Κρήτης ἱερὰ μονὴ τῆς ἁγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων.

ἀπὸ σειρὰν ἑπτὰ κελλίων θολοσκεπῶν, ὕπερθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουν ἐπίσης ἑπτὰ θολοσκεπῆ, καὶ τοῦ ὀστεοφυλακίου τῆς μονῆς. Περιζώνεται δὲ ἡ μονὴ μὲ περιστύλιον καμαρωτόν, σκεπόμενον ἀπὸ εὐθαλῆ κλήματα σταφυλῶν· ἐφυτεύθησαν δ' ἐν αὐτῇ διάφορα δένδρα.

Τὸ ἰσόγειον τῆς μονῆς περιλαμβάνει ἐλαιοτριβεῖον, στάβλους, οἰναποθήκην (1613) καὶ διαφόρους ἀποθήκας, πάντα θολοσκεπῆ. Κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν θόλον τοῦ πυλῶνος ὑπάρχει διαμέρισμα διὰ τὸ πότισμα τῶν ζώων. Ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ δύο παλαιὰ κιονόκρανα κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ. Ἐκ τοῦ ἰσογείου τούτου ἀνέρχεταί τις διὰ δύο κλιμάκων εἰς τὸν περίβολον, ὅστις εἶναι πλακόστρωτος καὶ καλύπτει μεγάλην «λούτραν», δεξαμενὴν δηλονότι ὀμβρίων ὑδάτων, ἐξ ὧν συντηροῦνται οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ διὰ τὴν ἔλλειψιν πηγῶν καὶ φρεάτων καθ' ἅπαν τὸ πετρῶδες Ἀκρωτῆρι.

Εἰς τὸ μέσον τῆς μονῆς ὀρθοῦται μεγαλοπρεπὴς ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος [1]. Τὸ βασικόν του σχῆμα εἶναι τρουλλωτοῦ σταυροσχήμου ναοῦ, μετὰ προνάου καὶ δύο παρεκκλησίων. Ταῦτα τιμώμενα τὸ μὲν εἰς μνήμην τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου Θεολόγου, συμπληρώνουν τὰ μεταξὺ τοῦ προνάου καὶ τῶν χορῶν τοῦ σταυροῦ κενά. Εἰς τὸν πρόναον φέρουν τρεῖς ἐξωτερικαὶ θύραι, ἡ κυρία καὶ δύο πλάγιαι. Ἐξ αὐτοῦ δ' εἰσέρχεταί τις εἰς τὸν ναὸν δι' ὑψηλῆς θύρας, ἐφ' ἧς ἐχαράχθη νεωτέρα ἐπιγραφὴ (ἀρ. 10).

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν γεννᾷ ἡ λαμπρὰ πρόσοψις τοῦ ναοῦ μετὰ τεσσάρων δωρικῶν κιόνων, τῶν κιονίσκων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφῶν (ἀρ. 7, 8, 9), καίτοι φαίνεται ὡς ἀτελείωτος. Πράγματι δὲν ὑπάρχει τὸ ἀέτωμα, ὅπερ, ἂν ἡ ὅλη οἰκοδομὴ ἐπερατοῦτο, θὰ ἐπεστέγαζε τὴν ὁριζοντίαν παρυφὴν τῆς προσόψεως.

Πλαγία κλῖμαξ πρὸς Β. ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὀροφὴν τοῦ προνάου, ἐξ ἧς εἰσερχόμεθα εἰς δύο παρεκκλήσια ἐκτισμένα ὕπερθεν τῶν ἰσογείων τοιούτων. Καὶ τὸ μὲν πρὸς Β. τιμᾶται εἰς μνήμην τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τὸ δὲ πρὸς Ν. εἰς μνήμην τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου. Καὶ τὰ δύο εἶναι ἐκτισμένα τῷ 1856 (βλέπε ἐπιγρ. ἀρ. 11 - 15) ὕπερθεν δ' ἑκατέρου ὑπάρχει τροῦλλος.

Καὶ ὁ κεντρικὸς ναὸς ἔχει ἐπίσης τροῦλλον, καταφανῶς νεώτερον (1832), ὡς καὶ ἐκ τῶν κωδίκων καὶ τῶν ἐγγράφων (ἀρ. 2 καὶ 3) δείκνυται, οἰκοδομηθέντα κατόπιν σχετικῆς ἀδείας, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Νεώτεραι ἀκόμη εἶναι αἱ ἐπισκευαὶ τῶν χορῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ (1832, 1843) [2], ἔτι δὲ καὶ τὸ κωδωνοστάσιον, ὅπερ ἀνήγειραν ὕπερθεν τῆς καμάρας τοῦ πυλῶνος τῷ 1884 (ἐπιγρ. ἀρ. 30).

[1] Περὶ τούτου ἔπιθι Gerola, Ἐνθ' ἀν. II. Venezia 1908 σελὶς 247 κ. ἑ. fig. 308, 309 καὶ 359.

[2] Εἰς τὸν κώδικα ἀρ. 16 εὕρομεν: 1843 Αὐγούστου 9 μεροκάματα εἰς τῆς ἐκκλησίας ταῖς λίσταις χωρῶν καὶ Ἱεροῦ βήματος ὅλα καθὼς φαίνονται 147 γρ. 1300.

Κτιτορικὸν ὑποθέτω τὸ ὀστεοφυλάκιον[1] καὶ τὸν ὕπερθεν αὐτοῦ μικρὸν μετὰ τρούλλου ναὸν τοῦ Σωτῆρος[2] διὰ τὰς ἐν αὐτῇ διγλώσσους ἐπιγραφὰς (ἀρ. 17, 20-23). Ἔχει δὲ τοῦτο τὸ περίεργον: εἶναι ναόσχημον, ὁ δὲ χῶρος τοῦ ἱεροῦ χρησιμοποιεῖται ὡς κρύπτη· ἡ εἴσοδός του ὑπῆρχεν ἐκ νότου ἰδιαιτέρα πρὸς τοὺς ἀμπελῶνας τῆς μονῆς καὶ τὸν παλαιὸν μελισσόκηπον, τὸ δὲ ἱερὸν ἀποβλέπει πρὸς Β. καὶ οὐχὶ Α. Εἰς τὸ ὕπερθεν τοῦ ὀστεοφυλακίου ναΰδριον τελεῖται κατὰ Σάββατον λειτουργία «ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων κτιτόρων καὶ ἀφιερωτῶν τῆς μονῆς ταύτης».

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἔκτασις γῆς, εἰς ἣν ἐθάπτοντο οἱ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ κτηρίου τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς. Ἔξω τοῦ περιβόλου εὑρίσκονται τὰ ἰδιωτικὰ κελλία τῶν μοναχῶν, εἰς ἃ ἐκεῖνοι διῃτῶντο, ἐφ' ὅσον ἡ μονὴ δὲν εἶχεν ὁμοτράπεζον καὶ δύο θόλοι—ἀποθῆκαι ἐλαιῶν—κτισθέντες ἐπὶ ἡγουμένου Μεθοδίου τῷ 1782 καὶ τελειωθέντες τῷ 1790. Εἰς τὰ ὕπερθεν δὲ τῆς μονῆς εὑρίσκονται τό τε ἀρχαῖον καὶ νεώτερον «μητᾶτο» τῆς μονῆς. Πρὸς Β. ἐκτίσθη ναὸς τοῦ ἁγ. Νικολάου, ὅστις χρησιμεύει ὡς νεκροταφεῖον.

Ἡ μονὴ φέρεται ἐν τῷ κώδικι καὶ τοῖς παλαιοτέροις ἐγγράφοις ὡς μονὴ τῶν Τζανκαρόλων ἢ τῶν Μουρτάρων. Καὶ αἱ δύο ἐπονομασίαι ὀφείλονται εἰς τοὺς κτίτορας. Οἱ πρῶτοι τῆς μονῆς κτίτορες, Ἱερεμίας καὶ Λαυρέντιος, ἦσαν εὐγενεῖς, αὐτάδελφοι ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Τζαγκαρόλων (ἐπιγρ. ἀρ. 9), ὁ δὲ παραχωρήσας τὴν περιοχήν, ἐφ' ἧς ἠγέρθη ἡ μονὴ ἦτο Ἰάκωβος Μουρτάρος ἢ Μουρτάτος (κῶδιξ, ἔγγρ. ἀρ. 5).

Περὶ τῶν δύο τούτων οἰκογενειῶν γνωρίζομεν ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν ἐχουσῶν εὐγένειαν. Καὶ ἐκ ποίου μὲν κλάδου ἀκριβῶς τῆς πολυπληθοῦς οἰκογενείας Τζαγκαρόλων κατήγοντο οἱ ἀδελφοὶ Ἱερεμίας καὶ Λαυρέντιος ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν γνωρίζομεν. Ἡ παράδοσις θέλει τὸν πατέρα των δυτικόν ὀνόματι Ρουσσέλ, τοὺς υἱοὺς δ' ἐλθόντας εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα (κῶδ. ἔγγρ. ἀρ. 5). Ἀλλὰ τὴν ἄποψιν αὐτὴν δὲν δεχόμεθα, γνωρίζοντες ὅτι τοῦ οἴκου Τζαγκαρόλων, ἐκτὸς τοῦ κλάδου τοῦ ἔχοντος Ἑνετικὴν εὐγένειαν, ὑπῆρχεν ἐν Χανίοις καὶ κλάδος ἔχων τὴν Κρητικὴν εὐγένειαν καὶ ἑπομένως, τὸ πιθανώτερον, ὀρθόδοξος[3]. Ἂν δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ἐν τῇ μονῇ συνετάχθησαν ἢ μετηνέχθησαν εἰς τὴν λατινικήν, τοῦτο ἔγινεν ὄχι χάριν τοῦ λατινικοῦ τῶν κτιτόρων δόγματος, ἀλλὰ τῆς Ἑνετικῆς τῆς οἰκογενείας των καταγωγῆς (da nobili Veneti).

---

[1] Εἰκόνα τῆς ἐξωτερικῆς θύρας παρὰ Gerola, Ἔνθ' ἀν. III fig. 77.

[2] Τούτου τὴν ἐπιγραφὴν ὅρα ἀρ. 25, εἰκόνα δὲ παρὰ Robert Pasley, Travels in Crete. London 1837. I σ. 18.

[3] Κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἱστορ. ἀρχείῳ Κρήτης ἀντίγραφον τοῦ χρονικοῦ τοῦ Τριβὰν (περὶ οὗ ὅρα ἐμὴν πραγματείαν ἐν Νέᾳ Ἑστίᾳ ΙΒ' σ. 846-52, Ἀθῆναι 1932) οἱ Τζαγκαρόλοι εἶχον τὴν Nobilitatem Cretensem.

Ἐκ τοῦ ὀρθοδόξου κλάδου κατήγετο καὶ ὁ Βενέδικτος Τζαγκαρόλος κτίτωρ τῆς μονῆς Γωνιᾶς Κισάμου (1631-45), ὃν ὁ κῶδιξ τῆς μονῆς ἐκείνης ἀποκαλεῖ «σοφώτατον καὶ λογιώτατον», ποιητὴς μακαρισταρίων Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου φερόντων ἀκροστιχίδα «Βενέδικτος Ἱερομόναχος ὁ Τζαγκαρόλας»[1] καὶ στίχων ἡρωελεγειακῶν, ἀποθανὼν ἐν Κερκύρᾳ (μετὰ τὸ 1645)[2].

Περὶ δὲ τοῦ γένους τῶν Μουρτάρων (οὕτω διεσώθη ὁ τύπος ἐκ στοματικῆς παραδόσεως) γνωρίζομεν ὅτι εἶχε τὴν κρητικὴν εὐγένειαν, μετεῖχε τοῦ Συμβουλίου τοῦ Χάνδακος καὶ κατήγετο ἐκ Κων/πόλεως. Ἐπίσης εἰς τὸν κατάλογον τῶν 63 εὐγενῶν οἰκογενειῶν, τῶν καταφυγουσῶν ἐκ Κων/πόλεως εἰς Κρήτην τῷ 1453, εὑρίσκεται οἰκογένεια Murtato Leone et Antonio con la sua gente di famiglia no 2[3].

Ἡ οἰκογένεια αὕτη φαίνεται ὅτι ἐπροτίμησε τῆς εἰς Πελοπόννησον καὶ Ἑπτάνησον ἐγκαταστάσεως τὴν εἰς Κρήτην, ἔμεινε δ' εἰς Χανιά. Πάντως ἦτο ὀρθόδοξος[4] προερχομένη ἐκ Κων/πόλεως.

Περὶ τῶν κτιτόρων τῆς μονῆς πληροφορούμεθα ἐκ τῆς διγλώσσου κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς (ἀρ. 9). Κατ' αὐτὴν οἱ ἐξ εὐγενοῦς φυλῆς τῶν Τζαγκαρόλων Ἱερεμίας ὁ σοφώτατος καὶ Λαυρέντιος ὁ θαυμάσιος, καὶ οἱ δύο αὐτάδελφοι, ἱερεῖς ἄγαμοι, διὰ πολλῆς ἐργασίας καὶ δαπάνης ᾠκοδόμησαν τὴν μονήν. Καὶ ὁ μὲν εἷς, ἀφοῦ ἀρκετὰ εἰργάσθη, ἀπέθανεν, ὁ δὲ Λαυρέντιος ἀκολουθῶν τὸν ἴδιον μὲ τὸν Ἱερεμίαν σκοπὸν ἔφερεν εἰς πέρας ὅ,τι ἐκεῖνος ἀφῆκεν ἐλλιπὲς καὶ τὸν περικαλλῆ ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἤγειρεν ἐκ θεμελίων.

Ἡ παράδοσις ἡ μέχρις ἡμῶν ἀσφαλῶς φθάσασα διὰ τοῦ συγγραφέως τοῦ χρονικοῦ τῆς μονῆς (ἀρ. ἐγγρ. 5) θέλει ἐκ τῶν ἀδελφῶν τὸν πρεσβύτερον Ἱερεμίαν μοναστὴν ἐν ἁγίῳ Ὄρει καὶ εἶτα ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (Καθολικό)· ἀποδίδει δ' εἰς μικρὰς ἀφορμὰς τὴν ἀπόσχισιν τῶν ἀδελφῶν

---

[1] Πρβλ. Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου τοῦ συνασκήσαντος ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ μετὰ τῶν ἄλλων συνασκητῶν αὐτοῦ ἐννενήκοντα (sic) ἐννέα, Συντεθεῖσα δὲ παρὰ Γεωργίου Βελημᾶ καὶ ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα, πρῶτον μὲν ἐξεδόθη τῷ 1787 δαπάνῃ τοῦ Πανοσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις προηγουμένου τῆς ἁγίας Μονῆς Γουβερνέτου τῆς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ τοῦ Ἁγίου Κυδωνίας κειμένης Κυρίου Ἰωάσαφ, τοῦ ἐπίκλην Καπετανάκη Γαβαλᾶ. Νῦν δὲ δεύτερον ἐκδίδοται δαπάνῃ μὲν τοῦ εἰρημένου εὐγενοῦς Μοναστηρίου, ζήλῳ δὲ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ φιλογενεστάτου Κυρίου Ἰωσὴφ ἡγουμένου τῆς αὐτῆς Μονῆς. Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου, τύποις Γεωργίου Μελισταγοῦς, Μακεδόνος. 1857.

[2] Χριστιανικὴ Κρήτη Β' Ἡράκλειον 1915 σ. 8, 30-31, Ἀγ. Ξηρουχάκη, Κρητικὸς πόλεμος. Τεργέστη 1908 σ. 48 καὶ σημ. 1.

[3] Ὁ κατάλογος ἐκ τοῦ χρονικοῦ τοῦ Τριβάν, περὶ οὗ ἐν σημειώσει 9.

[4] Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γνωστὸν χρυσόβουλλον τῶν ἀρχοντοπούλλων, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἀλέξιον Α' Κομνηνὸν (1091), ὡς παρεδόθη μέχρις ἡμῶν, φέρεται ἡ οἰκογένεια Λίτινα ὡς καταγομένη ἐκ τῶν Μουρτάρων Κων/πόλεως. Πρβλ. Χρ. Κρήτη Β' σ. 40. «Λίτινοι ἐκ τοῦ μέρους τῶν Μουρτάρων». Τοῦτο διώρθωσεν ὁ Gerland εἰς Μαρτύρων (συνοικία).

ἀπὸ τὴν μονήν των καὶ τὴν λῆψιν ἀποφάσεως διὰ τὴν κτίσιν νέας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ συγγραφεὺς τοῦ χρονικοῦ πολὺ ἔκρινε τὸ διάστημα 1613 - 1634 διὰ τὴν οἰκοδομὴν μέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ οἰκημάτων, ἀπέδωκε τὴν καθυστέρησιν εἰς ἔλλειψιν χρημάτων, ἅτινα ἐπορίζοντο οἱ κτίτορες δι᾽ ἐργασίας καὶ ἐλεημοσύνης καὶ εἰς τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ Ἱερεμίου μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν μονῶν Ἁγίας Κυριακῆς καὶ ἁγίου Ἰωάννου (Καθολικό), αἵτινες εἶχον ἐρημωθῆ ὑπὸ τῆς πανώλους.

Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως, ὀλίγαι μὲν ἀλλ᾽ οὐσιώδεις εἰδήσεις ὑπάρχουν περὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἐξ αὐτῶν, τοῦ σοφωτάτου Ἱερεμίου. Περὶ τούτου κατὰ τὸν Gerola «παραδίδεται ὅτι κατὰ τὸ 1628 εἶχε διανείμει βιβλία τῆς ὀρθοδόξου προπαγάνδας. Οὕτω ἐνῷ αἱ λατινόγλωσσοι ἐπιγραφαὶ — συμπεραίνει ὁ συγγραφεὺς — τοῦ μοναστηρίου καὶ τὰ οἰκόσημα ταὐτὰ μ᾽ ἐκεῖνα τῆς ἐνετικῆς οἰκογενείας τῶν Τζαγκαρόλων δεικνύουν ἐπαρκῶς τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκογενείας, τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο δεικνύει λαμπρῶς πῶς ἐκείνη ὄχι μόνον εἶχε λησμονήσει τὸ λατινικὸν δόγμα διὰ νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸ ὀρθόδοξον, ἀλλὰ καὶ παρετάχθη ἀποφασιστικῶς μεταξὺ τῶν πολεμίων τοῦ καθολικισμοῦ ἐν Κρήτῃ» [1].

Ἐκ δὲ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, τοῦ μεγάλου Κρητὸς Πατριάρχου, δύο εἰς ἡμᾶς εἶναι γνωσταὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Ἱερομόναχον Ἱερεμίαν τὸν Τζαγκαρόλον, ἡ μὲν ἐκ Κων/λεως κατὰ τὸ 1589 γεγραμμένη, ἐν ᾗ τὸν ἀποκαλεῖ «φίλον τέκνον» ἐπιλέγων «Σὲ δέ ποτε, ἱερὲ Ἱερεμία, ἐλπίζομεν κατιδεῖν οὐ σμικρᾶς εὐφροσύνης παραίτιον» [2], ἡ δ᾽ ἑτέρα ἐξ Ἀλεξανδρείας τῷ 1601 [3]. Ἐν ἀμφοτέραις ὁ Μελέτιος ἀσχολεῖται μὲ τὴν κατ᾽ αὐτοῦ ἀντίδρασιν τῶν ἀρχιερέων τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν δικαιοδοσίαν ὑπήγετο ἡ Κρήτη, διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ διορισμοὺς πνευματικῶν καὶ ἄλλας ἐπεμβάσεις «κατ᾽ οἰκονομίαν» γενομένας. Παραίτιος τῆς ἀντιδράσεως φαίνεται Ναθαναήλ τις, ἐπίσκοπος προφανῶς διαμένων ἐν Κρήτῃ, προκαλῶν ἀφορισμοὺς τῶν ὑπαγόντων τὴν ἐν Κρήτῃ ἐκκλησίαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀλεξανδρείας.

Ἀλλὰ καὶ τρίτου ἐγγράφου, ὑποθέτω, ὅτι παραλήπτης εἶναι ὁ Ἱερεμίας. Πρόκειται περὶ «ἐνδόσεως πατριαρχικῆς» ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ Μελετίου τῷ 1600 ἐξ Ἀλεξανδρείας, δι᾽ ἧς «ἀνατιθέμεθά σοι τῷ ὁσιωτάτῳ ἐν πνευματικοῖς καὶ πρωτοσυγκέλλῳ Ἀλεξανδρείας παπᾶ κὺρ - Ἱερεμίᾳ τὴν φροντίδα τε καὶ δύναμιν, παραγενόμενον εἰς Κρήτην, δύνασθαι... ἐπιτελέσαι τὴν καθάρσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἁγιασμόν, κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν τύπον, ἐπὶ τοῦ τῷ

[1] Ἔνθα ἀνωτέρω III σ. 166 σημ. 2.

[2] Ἀγαθαγγέλου Νινολάκη [τότε] ἀρχιμανδρίτου, Ἡ πρὸς τοὺς Κρῆτας ἀλληλογραφία Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, ᾗ προσετέθη καὶ τὸ περισπούδαστον ἔργον αὐτοῦ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. Ἐν Χανίοις 1908 σελ. 63 - 4.

[3] Αὐτόθι σ. 78 - 9.

ἀθεμίτῳ ἄγει μιανθέντος ναοῦ, εἰς ἁγιασμὸν ἐκείνου καὶ ἀποκατάστασιν μὴ καὶ ἀργήσῃ καὶ εἰς ἀφανισμὸν χωρήσῃ ὁ ναὸς τῇ σπάνει τῆς ἀρχιερατικῆς παρουσίας...» [1]. Καὶ ναὶ μὲν δὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐκδόσει τὸ ἐπίθετον τοῦ Ἱερεμίου (τοῦ μόνου Ἱερεμίου Κρητός, μεθ᾽ οὗ ἀλληλογραφεῖ ὁ Πηγᾶς), ἀλλ᾽ ἐξηγοῦνται δι᾽ αὐτοῦ αἱ σχέσεις πατριάρχου καὶ ἱερομονάχου, αἵτινες θὰ ἦσαν προσωπικαί. Ὡς ὁ Μελέτιος ὑπηρέτησεν ὡς πρωτοσύγκελλος τοῦ κρητὸς πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου, οὕτω καὶ ὁ Ἱερεμίας τοῦ Μελετίου· ἢ θὰ ἔλαβε μακρόθεν τὸν τίτλον καὶ τοῦ πνευματικοῦ τὸ ἀξίωμα διὰ τὴν σοφίαν του καὶ τὴν ἀρετήν [2].

Ἀλλὰ καὶ ἐπιστολαί του, φαίνεται, διεσώθησαν. Οὕτω ὁ μὲν Κ. Σάθας πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι ὁ Διονύσιος Κατηλιανὸς ἐκ Ζακύνθου τιτλοφορεῖται ἐπίσκοπος Κυθήρων εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς καὶ ἄλλων καὶ τοῦ Ἱερεμίου Ζαγκαρόλου (sic) τῶν ἐτῶν 1614 - 16 [3]. Ὁ δὲ Παπαδοπετράκης μνημονεύει ἐν σημειώσει τῆς ἀνεκδότου ἱστορίας του (κῶδιξ ἀρ. 17) ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερεμίου. «Ἐκ τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ Ἀκρωτηρίου Σκηροφοριῶνος φθίνοντος αχιέ».

Πρὸς δὲ ἐπαινετικῶς λίαν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἱερεμίου καὶ ὁ ἀνεψιός του Βασίλειος Τζαγκαρόλας, μαθητὴς τοῦ Ἰω. Κωττουνίου καὶ Παϊσίου τοῦ Λιγαρίδου. Οὗτος ἐν τῷ βιβλίῳ του Epigrammata [4] λέγει ὅτι «Melibaei abbatis Sanctae Trinitatis auctoris patrui, tumulus extincti cum patriarcha Constantinopolitanus designaretur». Ἡ συγγενικὴ αὕτη μαρτυρία φανερώνει τὴν παιδείαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ κῦρος, ἀφοῦ καὶ διὰ τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα ὑπεδεικνύετο. Πληροφορεῖ δ᾽ ἡμᾶς ὅτι οἱ κτίτορες ἦσαν ἐκ τοῦ κλάδου τῶν Μελιδοίων Τζαγκαρόλων—ὑπῆρχε καὶ κλάδος Περάτσων-Perazzo [5] — πρᾶγμα, ὅπερ δὲν ἐγνωρίζαμεν ἐξ ἄλλης πηγῆς [6].

[1] Αὐτόθι σ. 75.

[2] Τίτλον πρωτοσυγκέλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας εἶχε καὶ ὁ ἡγούμενος Ἀρκαδίου καὶ πάντες οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς οἱ ἐν τῇ κηδείᾳ τῆς ἀδελφῆς του Εὐγενίας μοναχῆς λειτουργήσαντες (ἔνθα ἀνωτ. σ. 76 καὶ 50).

[3] Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία Ἀθ. 1860 σ. 294.

[4] Patavii 1649 σ. 22. πρβλ. Ξηρουχάκην, Ἔνθ᾽ ἀν. σ. 48 σημ. 2.

[5] Ξηρουχάκης, Αὐτόθι σ. 59 κ. ἑ. Βλέπε καὶ τὴν ἑπομένην σημείωσιν.

[6] Πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου ἐν Ἀθηνᾶς ΙΕ΄ σ. 108 - 9 ἀναφερομένων μελῶν τῆς οἰκογενείας Τζαγκαρόλων καὶ τῶν ὑπὸ Ξηρουχάκη κατὰ τὴν προηγουμένην σημείωσιν, καὶ ἡμεῖς εὕρομεν πλῆθος φεουδαρχῶν τῶν Χανίων εἰς τὴν χειρόγραφον παρὰ τῷ Ἱστορ. ἀρχείῳ Κρήτης P. Kastrofilaca, Descrizione di Candia 1583, ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τοὺς ἑξῆς: Φύλλον 213 Francesco, Zaccaria, Donna Orsa et ser Nicolò, Zorzetto qu. ser Francesco, Vassili. — Φύλλον 214 Antonio, Gerolamo, Antonio macromiti. — Φύλλον 215 Domenego et fratelli, Francesco qu. ser Domenego, Galeazzo, Marco et fratello qu. ser. Francesco. — Φύλλον 216 Zuan qu. ser Nicolò Perazzo, Antonio de messer Zorzi, Zaccaria. Φύλλον 217 ser Luca et ser

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Ἱερεμίου, περὶ δὲ τῆς προσωπικότητος τοῦ Λαυρεντίου οὐδὲν γνωρίζομεν· ἀλλὰ κρίνοντες ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας βεβαίως ἐκεῖνος συνέθεσεν ἢ ἐχαράξατο, ὑποθέτομεν καὶ τοῦτον ἄνδρα σοφὸν καὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἀντάξιον.

Τὸ πρῶτον ἔργον τῶν κτιτόρων, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦτο ἡ κατασκευὴ μεγάλης λούτρας (στέρνας), ἔξω τοῦ περιβόλου, πρὸς Α. ὅπου ὁ παλαιὸς μελισσόκηπος. Τὸ ἐξ αὐτῆς ὕδωρ ἐχρησιμοποίησαν κατὰ τὰς οἰκοδομάς. Κατόπιν θὰ ἐθεμελίωσαν τὸν περίβολον καὶ θ᾽ ἀνήγειραν τὰ ἰσόγεια οἰκοδομήματα. Τῷ 1613 ἔθηκαν τὴν ἐπιγραφὴν τῆς οἰναποθήκης. Ἂν δὲ κρίνωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τῷ 1631 μόλις ἐγείρουν τὸν πυλῶνα, θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἤρχισε τῆς μονῆς ἡ οἰκοδόμησις ἔτη τινὰ πρὸ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐπιγραφῆς, μεταξὺ τοῦ 1608 καὶ 1610. Ἂν δ᾽ ἔχεται ἀληθείας ἡ περὶ πανώλους παράδοσις, ἡ ὁποία φαίνεται πειστικὴ διὰ τὸ Καθολικὸν τοὐλάχιστον, ἡ ἐπιδημία δὲν θὰ εἶναι ἐκ τῶν γνωστῶν τοῦ 1591, 1592, 1595, ἀλλὰ μεταγενεστέρα. Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ κτίτωρ τῆς Χρυσοπηγῆς Ἰωάννης Χαρτοφύλαξ ἔλαβε τῷ 1608 τίτλον εὐγενείας διὰ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὴν ἐν Χανίοις φρουρὰν «καθ᾽ ὃν χρόνον τὸ βασίλειον τοῦτο ἐκακουχεῖτο ὑπὸ τῆς πανώλους»[1]. Πρὸ ὀλίγου λοιπὸν θὰ εἶχεν ἐπισυμβῆ ἐν Χανίοις ἡ ἐπιδημία. Πάντως ἡ παράδοσις θέλει τὸν Ἱερεμίαν ἀσχολούμενον μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν μονῶν καὶ ἀποθανόντα ἐκ δηλητηριάσεως[2] πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας. Εἰς τοῦτο βεβαίως συμφωνεῖ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις ἀποδίδει εἰς τὸν Ἱερεμίαν μᾶλλον τὸ σχέδιον παρὰ τὴν ἐκτέλεσιν.

Τῷ 1632 ἐτελείωσεν ἡ καμάρα τοῦ πυλῶνος, τῷ 1634 ἐχαράττοντο αἱ πλάκες τῆς κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ ὀστεοφυλάκιον δὲν ἔχει χρονολογίαν, καίτοι εἶναι φανερὸν ὅτι πρὸ τοῦ 1645 ᾠκοδομήθη.

Ἡ ἄφιξις τῶν τούρκων κατακτητῶν εὑρίσκει ἀτελείωτα καὶ τὰ οἰκοδομήματα καὶ τὸν κεντρικὸν ναόν. Ὁ τροῦλλος δὲν εἶχε κτισθῆ εἰμὴ μέχρι τῶν παραθύρων τοῦ τυμπάνου· ἐστεγάσθη λοιπὸν ὁριζοντίως. Ἡ πρόσοψις, ὁ πρόναος, ἔμειναν ἀτελῆ, τὰ ἄνω παρεκκλήσια, καίτοι περιλαμβανόμενα εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Καὶ οἱ χοροὶ καὶ αἱ κόγχαι δὲν γνωρίζομεν, ἂν εἶχον λάβει τελικῶς τὸ σημερινὸν σχῆμα[3].

Πότε ἀπέθανεν ὁ Λαυρέντιος καὶ ἂν εἶδε τοὺς τούρκους εἰς Κρήτην δὲν

Zuan Aloise Zancarol Catacatà, Zoruetto, Zuan qu. ser Alban, ser Aloiso qu. ser Francesco, s. Zorzi fo de ser Bernardin, ser Zorzi qu. ser Alessandro Lardi, Zorzi. Φύλλον 227 ser Andrea, πάντες ἔχοντες τὸ ἐπίθετον Zancarol.

[1] Χριστ. Κρήτη Β′ σ. 201 - 4.

[2] Ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ μοναχοῦ λατίνου τὸ δόγμα, κατὰ τὴν παράδοσιν, δεικνύει τὸ πρὸς αὐτὸν μῖσος τῶν δυτικῶν.

[3] Περὶ τῶν περὶ τὴν μονὴν ἀψιμαχιῶν ὅρα Β. Ψιλάκη, Ἱστορίαν Κρήτης, Χανία 1909 Β′ σ. 286.

γνωρίζομεν· ἡ παράδοσις τὸν θέλει ἀποθανόντα ἐν Κρήτῃ· πάντως μὲ αὐτὸν ἐξέλιπε καὶ ὁ ἕτερος τῶν μορφωμένων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν τὸ ἔργον τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ μοναστηρίου.

Ὑπετέθη ἤδη, καὶ ὑπεστηρίχθη ὀρθῶς ἐλπίζω, ὅτι ἡ λῆξις τῆς μεταξὺ Βατικανοῦ καὶ Ἑνετίας διαμάχης ἀπέβη ὑπὲρ τῆς ἐν Κρήτῃ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἡ ὁποία σχεδὸν ἀκωλύτως ἠδύνατο νὰ κανονίσῃ τὰ τῶν μοναστηρίων[1]. Γνωρίζομεν, ὅτι ὁ πολὺς Μελέτιος Πηγᾶς, κῆρυξ ὑποταγῆς τῶν Κρητῶν εἰς τὴν γαληνοτάτην δημοκρατίαν[2], κατώρθωσε λήγοντος τοῦ ΙΣΤ′ αἰῶνος νὰ ἐκδοθῇ ἀπόφασις ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς συγκλήτου ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων ὁρίζουσα «ἵνα τὸ γένος ἡμῶν τελείως ἀπαλλαγῇ τῶν ἐκ τοῦ Πάπα μηχανευμάτων, καὶ ὅτι ἐξὸν τοῖς Γραικοῖς, ἅτε χριστιανοῖς οὖσι καλοῖς καὶ πιστοῖς οἰκέταις τῆς γαληνοτάτης αὐθεντίας, κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὰ ἔθη τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (ὡς τὸ ἀπ᾽ ἀρχῆς) πολιτεύεσθαι»[3], ὅτι λήγοντος τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος ὑπῆρξαν ἐν Κρήτῃ ἡγούμενοι σοφώτατοι, ὡς ὁ αὐτὸς Μελέτιος, ὁ κατόπιν Κυθήρων Μάξιμος Μαργούνιος, ὁ Ἱερεμίας Τζαγκαρόλος καὶ κληρικοὶ κήρυκες τοῦ θείου λόγου, ὡς ὁ Μαραφαρᾶς, πεπαιδευμένοι λίαν[4], ἐπίσης ὅτι τῶν μοναχῶν τὸ πλῆθος[5] ἦτο ἀπαίδευτον καὶ εἶχεν ἐκπέσει[6], ὅτι ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων μικρῶν καὶ ἀσημάντων ὑπῆρχε πλῆ-

[1] Χριστ. Κρήτη Β′ σ. 282 κ. ἑ. (ὅπου ἀναλύεται τὸ βιβλίον τῆς Eva Tea: Saggio sulla storia religiosa di Candia dal 1590 al 1630 Venezia 1913.

[2] Βλέπε τὴν πρὸς Κυδωνιάτας ἐπιστολὴν τοῦ Μελετίου Πηγᾶ (1599) ἔνθα ἀνωτέρω σ. 70 - 71. «Εὐφράνατε τὰς πατρικὰς καρδίας τῆς λαμπροτάτης καὶ ἐνδοξοτάτης αὐθεντίας, τῆς εἰρηνεύειν ὑμᾶς ὀρεγομένης, ὡς καὶ ἡμεῖς τὸ φιλάγαθον ἐπέγνωμεν ἔναγχος, εἰσακουσάσης τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, ἅπερ ἀπεστείλαμεν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀγάπης. Ἐδέξατο δὲ τὰς ἡμῶν ἐπιστολὰς μετ᾽ εὐνοίας πολλῆς, καὶ ἐμήνυσεν, ὅτι τοὺς ἁπανταχοῦ Γραικούς, εἴτουν Ρωμαίους, ἔχει καλοὺς χριστιανοὺς καὶ ἀγαπητοὺς υἱοὺς καὶ πιστοὺς εἰς τὴν γαληνοτάτην τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ὑπὲρ ὧν καὶ ἡμεῖς καὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν χριστιανοὶ εὐχαριστοῦμεν, καὶ φυλάττομεν τὸν θησαυρὸν τῆς ἀγάπης ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Τέλος εὐφράνατε κἀμοῦ τὴν ψυχήν, πατρικῶς ἄγαν περιποθοῦσαν τὴν ἡμῶν εἰρήνην. Καὶ γάρ, ἂν ἄλλως ποιήσῃ τις καὶ σκάνδαλα προξενῆσαι πειραθῇ καὶ ταράξαι τὴν γαληνιῶσαν Πολιτείαν διὰ διχοστασίας καὶ στάσεως μετὰ διαβολῶν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς πείσεται, πειρασθήσεται καὶ ὀργῆς θεοῦ καὶ ἀγανακτήσεως, ἀρᾶς δὲ καὶ ἀφορισμοῦ».

[3] Ἀγαθ. Νινολάκη, Αὐτόθι σ. 14 (πρόλογος).

[4] Βλέπε τὰς πρὸς τούτους ἐπιστολὰς τοῦ Πηγᾶ, αὐτόθι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Μ. Πηγᾶ ὅρα: Ἀγαθ. Νινολάκη, Μελέτιος Πηγᾶς ὁ Κρής. Ἐν Χανίοις 1903. Περὶ δὲ τοῦ Μαργουνίου: Χαρ. Π. Χαραλαμπάκη, Μάξιμος ὁ Μαργούνιος (Κρητικὸς Ἀστὴρ Β′ 194 - 5, 209 - 10, 228 - 9, 245, 252, 260 - 61, 325 - 6, 331 - 2, 338 - 9, 347 - 8 καὶ Γ′ 357, 362 - 3, 382 - 3, 386 - 8. Χανιὰ 1907 - 9).

[5] Ἡ στατιστική, ἡ ἐν τῷ ῥηθέντι ἔργῳ τοῦ Πέτρου Καστροφύλακα, ἀναβιβάζει τοὺς ἱερωμένους κατὰ τὸ 1683 ἐν μὲν τῇ πόλει Χανίων εἰς 25, ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ (νομῷ) εἰς 240).

[6] Ὁ Πηγᾶς πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς Ὁδηγητρίας γράφει (ἔνθα ἀνωτ. σ. 523). «Τοῦτο δὲ καὶ παρακαλῶ, ἐπειδὴ ἀκούω τοὺς πάντας σχεδόν, τῆς μοναχικῆς πολιτείας ἀποστα-

θος. «Ἐκ τῶν νεωστὶ ἱδρυομένων μοναστηρίων τινὰ μὲν φθίνοντα μετά τινα χρόνον συνεχωνεύοντο εἰς ἄλλα μεγαλύτερα, ἐνῷ τοὐναντίον ὁμάδες καλογήρων ἀποχωροῦσαι ἐκ τοῦ καθολικοῦ ἵδρυον ἄλλα ἀνεξάρτητα μονύδρια καὶ συχνότερα ἀκόμη οἱ μοναχοὶ ἐπεδίδοντο εἰς τυχοδιωκτικὸν βίον ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, σφετεριζόμενοι τὰ δικαιώματα τοῦ λαϊκοῦ κλήρου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν»[1]. Ἐν αὐτῷ τῷ ἀκρωτηρίῳ Μελέχα ὑπῆρχε πλῆθος μοναστηρίων, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ κοινὴ διοίκησις καὶ συντονισμὸς τῶν κατευθύνσεων, ἂν δὲν συνῳκίζοντο.

Θὰ συνέβη λοιπὸν ἐν προκειμένῳ, ὅ,τι λέγεται καὶ περὶ τῆς μονῆς Γωνιᾶς Κισάμου, ἡ ὁποία συνῳκίσθη τῷ 1614-34 ὑπὸ τῶν κτιτόρων της διὰ τῆς ἐν αὐτῇ συναθροίσεως τῶν ἐν τοῖς μονυδρίοις τοῦ ἀκρωτηρίου Σπάθα καλογήρων. Οἱ Τζαγκαρόλοι, βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς Μουρτάρους, τοὺς Καλλονᾶδες καὶ τοὺς Πατίστα[2], θὰ συνήθροισαν τοὺς πολυπληθεῖς τοῦ ἀκρωτηρίου Μελέχα καλογήρους, περὶ ὧν ἡ παράδοσις μαρτυρεῖ, εἰς τὸ νέον μοναστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος[3]. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ τὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἦτο καὶ μικρὸν καὶ εἰς μέρος ἀπρόσιτον καὶ πάντῃ ἄδενδρον καὶ ἄκαρπον τόσον, ὥστε ἀργότερον νὰ μὴ ἐπιζήσῃ τοῦ νῦν λεγομένου Γουβερνέτου[4].

τήσαντας οὐκ εὐσχημόνως βιοτεύειν, ἵνα σὺ μεμνημένος τοῦ σοῦ πατρὸς τῆς ἐπιεικείας, τῆς εὐλαβείας, τοῦ φόβου Θεοῦ, καὶ ταῦτα ἐκτὸς ὄντος τοῦ σχήματος, τὸν αὐτὸν ἀναλάβῃς, μάλιστα δὲ ἀναλαβὼν κατέχῃς ζῆλον, τοὺς φαύλους τῶν μοναχῶν καὶ καθηγουμένων μεγάλα κλαίων, ὅτι τὸν κόσμον δῆθεν ἀρνησάμενοι βοσκηματώδη βίον μετὰ τοῦ σχήματος εἵλοντο».

[1] Eva Tea, Ἐνθ᾽ ἀν. Χρ. Κρ. Β´ σ. 282. Πρβλ. καὶ Ψιλάκην, Ἐνθ᾽ ἀν. Β´ παράρτημα σ. 51 κ.ἑ.

[2] Ἅπαντας τούτους τοὺς εὐγενεῖς ἀναφέρει ὁ κῶδιξ (ἔγγρ. ἀρ. 5) ὡς κτίτορας καὶ χορηγούς.

[3] Εἰς τὸ ἀκρωτῆρι Μελέχα, ἐκτὸς τῆς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου (Καθολικὸ) ὑπῆρχον ἔτι ἡ μονὴ τοῦ Ὁσίου Ὀνουφρίου, ἡ μονὴ τῆς Ὁσίας Κυριακῆς εἰς Βλυχάδια, ἡ τοῦ Ἁγίου Ματθαίου εἰς Φρούδια, ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος εἰς Γκαλαγκάδω, ἡ τοῦ Ἁγίου Παύλου, (ὅπου ἡ νῦν τῆς Ἁγ. Τριάδος), καὶ πλῆθος μεμονωμένων ναϋδρίων τοῦ Καθολικοῦ (Ἅγιος Ἀντώνιος, Ἅγιος Γεώργιος Ἀπιδιώτης) καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος (ἐξωκκλήσια, ἐκκλησίαι μετοχίων).

[4] Τὴν μονὴν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων τοῦ Γδερνέτου, τὴν καλουμένην σήμερον Γουβερνέτο (τὸ), τὴν παρὰ τὸ χωρίον Γδερνέτο (ἐρειπωμένον νῦν), εὗρον οἱ Τοῦρκοι τῷ 1645 ἀνεγειρομένην, ὥστε νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἡ ἐν τῇ εἰσόδῳ της χρονολογία ͵ΑΧΛΑ´ (1631) εἶναι πιστὴ ὄντως. Διότι ἡ ἐν τῷ ὑπερθύρῳ τῆς μονῆς ἐπιγραφὴ εἶναι πολλῷ μεταγενεστέρα (τοῦ παρελθόντος αἰῶνος), καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναΐσκου τοῦ κοιμητηρίου ἐπιγραφὴ ΖΝϚ (=1548), ἂν δὲν εἶναι τὸ κοιμητήριον τοῦτο τὸ ἀρχικὸν ναΰδριον τοῦ Γδερνέτου, περὶ ὃ ἐκτίσθη ἡ μονή, εἶναι καὶ ἐκείνη πλαστή. Πότε ἐγκατελείφθη τὸ Καθολικὸν δὲν γνωρίζομεν. Ἀλλ᾽ ἀφοῦ ἀνεκαινίζετο καὶ αὐτό, ἀρχομένου τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ἱερεμίου Τζαγκαρόλου, δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐγκαταλειφθῇ διὰ νὰ κτισθῇ ἀνωτέρω νέα μονή, ἡ ὁποία νὰ τιμᾶται εἰς μνήμην τῆς Θεοτόκου (Κυρίας τῶν Ἀγγέλων) καὶ οὐχὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὡς τὸ Καθολικόν. Ἴσως ἐρημωθὲν τῷ 1645, προσηρτήθη εἰς τὴν οἰκοδομουμένην μονὴν τοῦ Γδερνέτου, ἡ ὁποία καὶ ἐπήρετο ὡς

Ἐπειδὴ κατὰ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἔτη ἡ ἔξω τῶν Χανίων μικρὰ μονὴ τῆς Χρυσοπηγῆς ἀνακαινίζεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Χαρτοφύλακος, (προφανῶς συνοικιζομένων τῶν μικροτέρων τῆς Κυδωνίας μονῶν), καὶ ἄλλαι μοναὶ κατὰ τὰς πρώτας τέσσαρας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος ἐγείρονται ἐν Κρήτῃ[1], συμπεραίνομεν ὅτι ἡ ὅλη κίνησις ὀφείλεται εἰς τοὺς ὀρθοδόξους Κρῆτας εὐγενεῖς, οἵτινες ἀποκτήσαντες ὑλικὴν ἰσχὺν καὶ ἀναδείξαντες γόνους εὐπαιδεύτους, ἀντιτιθέμενοι ἤδη πρὸς τοὺς λατίνους φεουδάρχας, ἤθελον νὰ θεραπεύσουν τὴν πληγὴν τοῦ περιπλανωμένου καλογηρισμοῦ καὶ ν᾽ ἀποτρέψουν τὸν κίνδυνον τῆς οὐνίας ἢ ἐξωμόσεως. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἐξοδεύσαντες τὰ τεράστια ποσά, τὰ ὁποῖα θ᾽ ἀπῄτησεν ἡ ἀνέγερσις ἢ διαρρύθμισις τοσούτων οἰκοδομημάτων καὶ λαμπρῶν ἀρχιτεκτονημάτων.

Ἡ μονή, κατὰ τὴν πρώτην ἑκατονταετίαν τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, φαίνεται ὅτι προώδευσε καὶ ηὐξήθη εἰς κτήματα καὶ πλοῦτον. Ἂν ἐξ ἀρχῆς ἦτο σταυροπηγιακή, δὲν γνωρίζομεν. Γνωστὸν ὅμως εἶναι, ὅτι διὰ σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Παϊσίου, ἐπὶ μητροπολίτου Γερασίμου τῷ 1744 κατηργήθησαν τὰ σταυροπηγιακὰ ἀξιώματα τῶν ἐν Κρήτῃ μονῶν. Ἰσχυσάσης δὲ τῆς διατάξεως ταύτης ἐπὶ μικρόν, ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος τῷ 1769 ἀνέθηκε τὴν φροντίδα τῶν ἐν Κρήτῃ μοναστηρίων καὶ μοναστηριακῶν χωρίων εἰς τὸν μητροπολίτην Ζαχαρίαν, καταστήσας αὐτὰ ἐνοριακά. Τελικῶς ἀνενεώθη ἡ σταυροπηγιακὴ ἀξία τῶν μοναστηρίων ἐπὶ Γρηγορίου Ε´[2], τῷ δὲ 1836 ὁ Γρηγόριος Ϛ´ ἀνεγνώρισε τὸ παλαιὸν σταυροπηγιακὸν δικαίωμα τῆς μονῆς καὶ ἐξέδωκε σιγίλλιον (ἔγγραφον ἀρ. 4), κατὰ παράκλησιν τῶν ἀδελφῶν τῆς ἀναδιοργανουμένης Ἁγ. Τριάδος.

Καὶ εἰδήσεις μὲν περὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστον τῆς μονῆς δὲν ἔχομεν διὰ τοὺς καὶ ἄλλως σκοτεινοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ὁ Σαβαρῆ, περιηγηθεὶς τὴν ὀγδόην δεκαετηρίδα τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος τὴν Κρήτην, ἀναφέρει τὰ κάτωθι περὶ τῆς μονῆς. «Ἡ εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος ἄγουσα ἀφ᾽ ὑψηλῶν κυπαρίσσων καθωραΐζεται· ἡ δὲ αὐλὴ αὐτοῦ εἶναι τετράγωνος, κύκλῳ μὲν ἔχουσα τοὺς οἰκίσκους τῶν μοναχῶν, ἐν μέσῳ δὲ μικρὰν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ὁ πυλὼν καὶ τὰ πλάγια ἐκ πορτοκαλεῶν περικοσμεῖται, αἵτινες λαμπρὸν πέριξ σχηματίζουσαι περιστύλιον, ἐξ εὐωδιῶν τὸν ἀέρα καταφορτίζουσι. Τὸ μοναστήριον τοῦτο κέκτηται ὅλα τὰ πρὸς τὴν γεωργίαν χρήσιμα σκεύη, ἔχον ληνοὺς (πατητήρια) δι᾽ ἔλαιον καὶ οἶνον, καὶ ὅλα ὅσα ὁ ἀγροτικὸς βίος ἀπαιτεῖ. Ἐνῷ δὲ οἱ ἱερεῖς ἀσχολοῦνται περὶ τὸ παρακαλεῖν τὸν θεὸν

κληρονόμος του καὶ συνεχιστὴς καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου ἔτι καὶ οὐχὶ τῆς θεοτόκου πανηγυρίζει. Τὰς δὲ μαρτυρίας τοῦ Ζαμπελίου ἐν τοῖς Κρητικοῖς Γάμοις περὶ τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διαμονῆς 150 μοναχῶν, ὅλως θεωροῦμεν ἡμεῖς τῆς λογοτεχνικῆς τοῦ ἀνδρὸς φαντασίας ἀποκυήματα.

[1] Πρβλ. Χριστ. Κρήτη Α´ σ. 4.

[2] Χρ. Κρήτη Β´ σ. 229.

καὶ τελεῖν τὴν θείαν λειτουργίαν, οἱ ἀδελφοὶ δίδονται εἰς τοὺς κόπους τῆς γεωργίας. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ὁμοιάζει μὲ μικρὰν πολιτείαν, τῆς ὁποίας ἡ μὲν κυβέρνησις παρέχει πλοῦτον, οἱ δὲ πολῖται ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ἔργα των, διάγουσι βίον, φιλόπονον μέν, ἥσυχον δὲ καὶ εὐτυχῆ. Καίτοι συνεχῶς ἐπισκεπτόμενοι τοὺς καλούς μας μοναχούς, ἵνα θηρεύωμεν, πάντοτε ἐπετυγχάνομεν παρ' αὐτοῖς πάσης θεραπείας καὶ τιμῆς φιλόφρονος ξενίσεως[1].»

Ἀπὸ δὲ τοῦ χρονικοῦ τῆς μονῆς πληροφορούμεθα τὰ βάσανα τῶν μοναχῶν ἀπὸ τὰς καταπιέσεις τῶν γενιτσάρων. Αἱ καταπτώσεις ἐκεῖναι, ἠθικαί τε καὶ ὑλικαί, ἔφερον τὴν μονὴν εἰς τόσην πτωχείαν, ὥστε νὰ ἐπαιτῇ χρήματα πρὸς πληρωμὴν τῶν φόρων καὶ τῶν χρεῶν της «ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας καὶ ἀκαταστασίας τοῦ καιροῦ, ἀνομβρίας καὶ ἀκαρπίας καὶ ἀπὸ τῶν κρατούντων ἡμῶν στενοχωρίας...» (ἔγγρ. ἀρ. 1).

Κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν βραχὺ διάστημα ἀπὸ τῆς ἐξολοθρεύσεως τῶν γενιτσάρων μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡ μονὴ ἠδυνήθη ν' ἀναλάβη. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐγένετο ἀφορμὴ γενικῆς της καταστροφῆς. Ὁ σύγχρονος καὶ αὐτόπτης τῶν γεγονότων ἐκείνων χρονογράφος τῆς μονῆς διὰ μακρῶν ἐκθέτει τὰ τῆς καταστροφῆς ἐν τῷ κώδικι. Οἱ καλόγηροι δὲν ἐγνώριζον τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποφασίσουν, ἐὰν θὰ ἔμενον εἰς τὸ μοναστήριον, ἢ θὰ τὸ ἐγκατέλιπον. Ἀλλ' ὅτε οἱ τοῦρκοι ἐφάνησαν, ἀφήσαντες τοὺς κεκρυμμένους θησαυροὺς[2] καὶ μόνον ὀλίγα τρόφιμα παραλαβόντες, ἀνῆλθον εἰς τὰ ὕπερθεν βουνά· οἱ δὲ τοῦρκοι κατέκαυσαν τὸν ναόν, ἐρήμωσαν τὴν μονήν, ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυρούς, καὶ ὅπερ δι' ἡμᾶς σημαῖνον, κατέστρεψαν τῆς μονῆς τοὺς παλαιοὺς κώδικας, τὰ βιβλία καὶ κειμήλια, ἐξ ὧν θὰ διεφωτίζοντο καὶ ἡ ἱστορία της καὶ ἄλλα πιθανῶς γεγονότα τῆς τουρκοκρατίας. Δὲν ἐπανῆλθον δ' οἱ ἐπιζήσαντες τῶν μοναχῶν εἰς τὴν μονήν, εἰ μὴ τῷ 1827, ὅτε ἐξεδόθη ὑπὲρ αὐτῶν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐπιτρέπουσα τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ τρούλλου καὶ τὴν κατασκευὴν θυροφύλλων τῶν οἰκημάτων (ἔγγρ. ἀρ. 2). Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶχε λήξει εἰσέτι, δὲν ἠδυνήθη ἡ μονὴ νὰ λειτουργήσῃ κανονικῶς. Καὶ ἂν ἔγινεν ἀνακαίνισις, μικρὰ θὰ ἦτο, διότι ἡ κυρίως ἀνακαίνισις ἐγένετο κατὰ τὰ ἔτη 1831 - 32, ἀφοῦ οἱ μοναχοὶ Καλλιόπιος καὶ Γρηγόριος καὶ ὁ ἱερομόναχος Ἱλαρίων Στρατηγάκης ἔλαβον νέαν ἄδειαν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν (ἔγγρ. ἀρ. 3).

Καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ἡ μονὴ ἐγκατελείφθη. «Παραιτηθέντος τοῦ κυρίου Γρηγορίου ἐκ τῆς ἡγουμενικῆς ἐνεργείας, οἱ πατέρες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς νέαν ἐκλογήν, τῶν περιστάσεων ἕνεκα,

[1] Σαβαρῆ, Κρητικαὶ Ἐπιστολαί· μετάφρασις Ζυγομαλᾶ. Ἀθῆναι 1845 σ. 133. Καὶ ἄλλοι περιηγηταὶ ἔχουν εἰδήσεις εἰς τὰς συγγραφάς των περὶ τοῦ μοναστηρίου· ἀλλ' ἡμεῖς παραπέμπομεν εἰς ὅ,τι οἱ ἴδιοι ἀνεγνώσαμεν.

[2] Ὁ Πάσλεϋ, Ἔνθ' ἀν. διηγεῖται, ὅτι οἱ τοῦρκοι ἀνέσκαψαν καὶ τοὺς τάφους τῆς μονῆς πρὸς εὕρεσιν θησαυρῶν.

διότι εἷς ἕκαστος ἐσκέπτετο περὶ τῆς ἰδίας ζωῆς, ὥστε οἱ πλεῖστοι τούτων ἔφυγον τῇδε κἀκεῖσε. Ἐξ ὅσων δὲ ἔμειναν ἐν τῇ μονῇ ἐξελέγη ἐπιστάτης αὐτῆς προσωρινὸς ὁ ἐν ἱερομονάχοις Κ΄ Μισαήλ, ὅστις ἐπεστάτησεν ὁλόκληρον τριετίαν. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον τῆς τάξεως ἐν τῷ τόπῳ οἱ πατέρες συνελθόντες ἐξελέξατο (sic) ἡγούμενον αὐτῶν τὸν Μισαήλ, συμβούλους δὲ τῆς μονῆς τὸν πρῴην ἡγούμενον κύριον Γρηγόριον καὶ τὸν ἐν ἱερομονάχοις κύριον Ἀνανίαν...» (κῶδιξ, ἔγγρ. ἀρ. 5).

Κατὰ τὸ 1901 διετάχθη ἡ διάλυσις τῆς μονῆς καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν μοναχῶν εἰς Γουβερνέτο· ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐν αὐτῇ, ἡ διάλυσις ἀνεστάλη.

Ἡ μονὴ μέχρι τοῦ 1866, ὅτε ἔγραφεν ὁ Παπαδοπετράκης, εἶχε δώδεκα μετόχια, τοῦ Πρινοδάσου εἰς Στέρνες, εἰς Χωραφάκια, εἰς Ἅγ. Παῦλον, εἰς Καθιανά, εἰς Μουζουρᾶ, εἰς Περιβολίτσα, καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Ἐλεήμονος εἰς Γκαλαγκάδω, ἐν ἀκρωτηρίῳ Μελέχα ἅπαντα, εἰς Τοπόλια Κισάμου, εἰς Χαροδιὰ Κυδωνίας, εἰς Ἁγίαν Φωτεινὴν Κυδωνίας, εἰς Χαλέπαν, εἰς Καρύδι Ἀποκορώνου, καὶ εἰς Κακοδίκι Σελίνου. Εἶχον δὲ τὰ μετόχια ναοὺς ὑπαγομένους εἰς τὸ κυριαρχικόν. Ἡ δὲ περιουσία των συνέκειτο ἐκ γαιῶν καλλιεργησίμων καὶ ἀγριάδων 5.835 περίπου κιλῶν καὶ ἐκ δέκα χιλιάδων ἐλαιοδένδρων. Ἀπέδιδον δ' ἐν καιρῷ εὐφορίας τὰ μετόχια 5.430 περίπου κιλὰ γεννημάτων καὶ 6.310 μίστατα (63.100 ὀκάδας) ἐλαίου[1].

Εἶχε δ' ἡ μονή, πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μέν, κατὰ τὸν Πάσλεϋ, 50 μοναχοὺς καὶ ἱερομονάχους, ἐξ ὧν οἱ δέκα ἔμενον εἰς τὰ μετόχια — καὶ 13 διακόνους, μετ' αὐτὴν δὲ (1834) μόλις δέκα ἐν τῷ συνόλῳ. Παλαιότερον δ' ὁ μὲν Tournefort εἶχεν εὕρει ὀλιγωτέρους τῶν πεντήκοντα, ὁ Sonnini (1778) δώδεκα καὶ ὁ Sieber 18[2]. Κατὰ δὲ τὴν ἀπὸ 1838 - 1866 ἐποχὴν διέμενον ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ ὑπεγράφοντο ἐν τοῖς πρακτικοῖς περὶ τοὺς τριάκοντα μοναχοί, ἱερομόναχοι καὶ διάκονοι. Ὁ ἀριθμός των τῷ 1871 ἦτο 16, τῷ 1885 13, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881 εὑρέθησαν 22[3], νῦν δὲ μόλις ἑπτὰ εἶναι οἱ ἐν τῇ μονῇ ἀδελφοί, ὧν δύο διάκονοι, οἱ δ' ἄλλοι ἱερομόναχοι.

Ὅτι ἡ μονὴ δὲν ἐστερήθη ποτὲ μοναχῶν ἐγγραμμάτων φανερώνει καὶ ὁ ἱστορημένος κῶδιξ (ἀρ. 4) καὶ ὁ τῆς μονῆς (ἀρ. 14) γραφεὶς ὑπὸ γνώστου τῆς κοραϊστικῆς γραφομένης, αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ αὐτὰ τὰ διασωθέντα μουσικὰ χειρόγραφα καὶ ἔτι ἡ ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἐκλογὴ ἐπισκόπων.

Οὕτω πρὸ μὲν τοῦ 1821 ἐχρημάτισαν ἀρχιεπίσκοπος Τυρνόβου ὁ ἀδελ-

[1] Κατὰ τὸν Πάσλεϋ ὁ ἡγούμενος ἰσχυρίζετο (1834), ὅτι παρῆγεν ἡ μονὴ δύο μόνον χιλιάδας μίστατα ἐλαίου (ἀλλ' εἶχε βεβαίως λόγον ν' ἀποκρύπτῃ τὸ εἰσόδημα διὰ τὰς κρατούσας περιστάσεις). Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 22.

[2] Pasley, Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 22 - 3.

[3] Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ τῆς Κρήτης. Ἀθῆναι 1890 εἰς τὸν πίνακα 18 σ. 154.

φὸς τῆς μονῆς Ἄνθιμος [1], ὁ ἰδιοκτήτης τῆς Χαροδιᾶς, καὶ Ἱερᾶς ὁ Γεδεὼν ἐκ Κισάμου [2]. Τῷ 1860 ἐξελέγη Κισάμου καὶ Σελίνου ὁ προηγούμενος Γεράσιμος Στρατηγάκης καὶ τῷ 1880 Ἱεροσητείας ὁ προηγούμενος Γρηγόριος Παπαδοπετράκης.

Ἀλλὰ καὶ ἐπιστολὴ τοῦ ἡγουμένου τοῦ Γουβερνέτου Δαμασκηνοῦ (περὶ τὸ 1832 - 33) δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σ. Π. Βογιατζάκη [3] πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τῆς ἱδρύσεως σχολείου ἐν τῇ μονῇ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνακαίνισίν της. Ἐν ὑστερογράφῳ δηλαδὴ ὁ ἡγούμενος Δαμασκηνὸς πληροφορεῖ τὸν πανοσιομουσικολογιώτατον οἰκονόμον (τὸν παραλήπτην προφανῶς ἐπιστάτην τῆς μονῆς) περὶ συνελεύσεως ἡγουμένων καὶ ἀρχόντων, ἥτις θὰ ἐθεώρει τὴν περὶ σχολείου ἀπόφασιν. Καὶ ἡ μὲν πληροφορία αὕτη εἶναί πως ἀσαφής. Ἀλλ' ἐκ τοῦ κώδικος ἀρ. 16 ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ μονῇ συνετηρεῖτο ἴδιον ἑλληνικὸν σχολεῖον [4]. Οὕτω συναντῶμεν ἐν αὐτῷ τὰς κάτωθι σημειώσεις:

1838 Σεπτεμβρίου 15 τοῦ διδασκάλου τὴν τετραμηνίαν . . . γρ. 334 —
Δεκεμβρίου 17 τῇ αὐτῇ ἡμερομηνίᾳ τοῦ διδασκάλου τὸ διμηνιαῖον . . . . » 166,20
1839 Φεβρουαρίου 23 ἐδώσαμεν τοῦ Ἑλληνικοῦ διδασκάλου τὸ διμηνιαῖον . . . . » 166,35
Ἀπριλίου 5 τοῦ ἑλληνικοῦ διδασκάλου τὴν τετραμηνιαῖαν προπληροταῖα . . . . » 400 —
Καὶ τὰ ἀποσταλθέντα βιβλία Ν. Ραββίνου σώματα 3 . » 57 —
Ἰουλίου 24 εἰς τὸ Ἑλληνικοῦ σχολίου . . . . » 350 —
1840 Φεβρουαρίου 5 ἠγοράσαμεν ἕνα μουλάρι ἀπὸ τὰ πωληθέντα δύο τοῦ Διδασκάλου Κυρίου Δαμασκηνοῦ καὶ ἐπληρώσαμεν . . . . » 1.100 —
Ἀπριλίου 4 τὰ ἑλλην. διδασκάλου διὰ τὴν τετραμηνίαν . » 500 —
Μαΐου 24 ἐδώκαμεν τοῦ διδασκάλου τὴν τετραμηνιαῖαν » 500 —
Αὐγούστου 8 εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ 40 ἔτους . . . . » 80 —
Νοεμβρίου 4 τοῦ διδασκάλου τὴν τετραμηνιαῖαν ἐδώκαμεν » 500 —
1841 Ἀπριλίου 16 εἰς τὰς ἐφημερίδας . . . . » 282 —

[1] Τούτου ὁ τάφος πρὸ τῆς Ν. θύρας τοῦ προνάου, κατὰ τὴν ἰδίαν του βούλησιν, ταπεινοφροσύνης ἕνεκεν· τὰ δὲ ἄμφιά του ἐκάησαν ἢ διηρπάγησαν τῷ 1821.

[2] Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἐπίσης ἐκ Κισάμου ἀνεψιός του Αὐξέντιος (κατὰ τὸν Παπαδοπετράκην· κῶδιξ ἀρ. 17).

[3] Τρία Ἐκκλησιαστικὰ Γράμματα. Ἐφημερὶς Κῆρυξ 20, 21 καὶ 22 Φεβρουαρίου 1931. Χανιὰ (μὲ λίαν ἐνδιαφέροντα σχόλια).

[4] Παράδοξον θὰ φανῇ, ὅτι ἁλιεύομεν ἐκ κωδίκων πληροφορίας διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν πρὸ ἑκατονταετίας καὶ ἐγγύτερον σχολείων ἐν Κρήτῃ. Ἀλλὰ τὰ πάντα, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κοινωνικὸν καὶ διοικητικὸν σύστημα, εἰς βαθὺ σκότος καλύπτονται μέχρι τοῦ 1878 περίπου. Οὐδὲν συστηματικὸν ἐγράφη ἢ ἐπεχειρήθη διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκπαιδεύσεως.

Ἐκ τῶν σημειώσεων νοεῖται ὅτι ἐδίδασκεν ἐν τῇ μονῇ οὐχὶ δημοδιδάσκαλος, ἀλλ' ἑλληνοδιδάσκαλος, πιθανῶς ὁ ἔχων τὰς σχετικὰς γνώσεις ἐκ τῶν ἀδελφῶν. Ἀργότερον δ' ἡ μονὴ ἐπεχορήγησε καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει Χανίων σχολεῖα, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι σημειώσεων τοῦ αὐτοῦ κώδικος.

1844 Μαΐου 19 ἐδώσαμεν διὰ τὰ σχολία τῶν Χανίων . . . γρ. 1.100 —
Ὀκτωβρίου 22 ἐδώσαμεν διὰ τὰ σχολεῖα τῶν Χανίων τὸν μισὸν μισθὸν τοῦ ἔτους . . . . . . » 1.575 —
1845 Μαΐου 19. Ἐδώσαμεν τὴν δόσιν τῶν δύο σχολείων εἰς Χανιὰ . . . . » 1.575 —
Ὀκτωβρίου 28. Ἐδώσαμεν διὰ τὰς τουρκικὰς ἐφημερίδας τῆς πόλεως . . . . » 300 —
Δεκεμβρίου 18. Ἐδώσαμεν διὰ τὴν σχολίου τὸ ἥμισυ τοῦ ἔτους . . . . » 1.575 —

Ἀλλά, παρὰ τὴν καταβολὴν γροσίων 3150 κατ' ἔτος (λίραι τουρκίας 30), ἐσυνέχιζον τὴν συντήρησιν τοῦ ἐν τῇ μονῇ σχολείου.

1846 Αὐγούστου 1 Σανίδια ἓξ διὰ τοὺς πάγκους τῆς εἰς Μοναστήριον σχολῆς . . . . γρ. 54 —
Νοεμβρίου 9. Ἐδώσαμεν τοῦ ταμείου διὰ τὰ σχολεῖα τῶν Χανίων Κ. Κ. Μαλατάκη . . . . » 1.575 —
Δετικὸν εἰς 10 γραμματικὰς καὶ 5 χρηστομαθείας . . . » 37,20
1847 Ἀπριλίου 9. Ἐξόφλησις τοῦ Κ. Πλοῦν [Μπλοὺμ] δι' ὅσα ἐψωνήσαμεν ἀπὸ γραμματικαῖς χρηστομάθειες . . . . » . . .
Μαΐου 20 Ἐδώκαμεν διὰ τὰ καταστήματα τῶν Χανίων τοῦ Κ. Μαλατάκη Ταμία . . . . » 1.575 —
Ἰουλίου 10. ἐδώσαμεν τὴν ἑξαμηνιαῖαν τοῦ Δασκάλου Κὺρ Ζαχαρίου . . . . » 500 —
1848 Ἰουνίου 14. Ἐδώσαμεν τὸ ἥμισι τοῦ 48 ἔτους τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων . . . . . . » 1.575 —
Ὀκτωβρίου 24. Διὰ μισθὸν τοῦ διδασκάλου Ζαχαρίου β' δόσιν . . . . » 500 —
1849. Ἰανουαρίου 31. Ἐδώσαμεν εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τῶν Χανιῶν τοῦ Κ. Ἀλεξάκη . . . » 1.575 —
Μαρτίου 12. Ἐδώσαμεν τοῦ Κ[ου] Ζαχαρίου 3 δόσιν διὰ τὴν σχολὴν τοῦ Μοναστηρίου . . . . . » 500 —
Εἰς τρία βιβλία δέσιμον βιβλιοδέτου . . . » 13 —
Ἀπριλίου 28. Πάλιν διὰ τὰ ἐκπ. καταστήματα ἐδώσαμεν εἰς τὸν ἄνωθε . . . . » 1.575 —
1850 Ἰουλίου 12. Ἐδώσαμεν εἰς τὰ ἐκπαιδ. καταστήματα τῶν Χανίων τοῦ Ν. Σιδεράκη . . . . » 2.650 —

Εἰδήσεις περὶ τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου Ζαχαρίου ἔχομεν χάρις εἰς τὸν Σ. Α. Σταυρούδην. Οὗτος ἐκθέτων τὸν βίον καὶ τὰς σπουδάς του ἔν τινι λιβέλλῳ [1], λέγει «Συνάμα ἐρωτήσατε νὰ μάθετε καὶ περὶ ἐμοῦ ὁπόσον ὑπῆρξα ἀκριβὴς τηρητὴς τῶν συμβουλῶν τοῦ πατρός μου, διότι ἐπὶ τετραετίαν ἔμενον ἐκεῖ, διακούων τὰ ἑλληνικὰ μαθήματα παρὰ τοῦ Ἱεροδιακόνου Ζαχαρίου Φυντικάκη, τοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς μὲ ὑμᾶς κώμης τῶν Κεφαλάδων ὁρμωμένου, καὶ ὅστις ὡς χρηματίσας μαθητὴς τοῦ Κούμα καὶ ἐπὶ ἔτη ἐξασκήσας τὸ τοῦ διδασκάλου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπάγγελμα ἔν τε Ζακύνθῳ καὶ ἀλλαχοῦ εἶχε καταστῆ δόκιμος ἑλληνιστής...»

Ἐννοεῖται ὅτι καὶ μετὰ τὸ 1858 ἡ λειτουργία τοῦ σχολείου καὶ ἡ ἐπιχορήγησις τῶν ἐν Χανίοις ἐκπαιδευτηρίων — εἰς καιροὺς εἰρηνικοὺς τοὐλάχιστον — ἐξηκολούθησεν, ἕως ὅτου ἡ ἐκπαίδευσις ἐγένετο μέλημα τῶν δημογεροντιῶν, διαχειριζομένων τὰς μοναστηριακὰς περιουσίας [2]. Ἀργότερον δὲ (1881) τὰ χριστιανικὰ μέλη τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν συνέταξαν κανονισμόν, δι᾿ οὗ συνιστῶντο Ἐφορεῖαι Σχολικαί, αἵτινες ἐλάμβανον τὸ δέκατον τῶν ἀκαθαρίστων μοναστηριακῶν προσόδων [3]. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1892 ἱδρύθη ἱεροδιδασκαλεῖον ἐν τῇ μονῇ, πρὸς καταρτισμὸν διδασκάλων καὶ ἱερέων, τοῦ ὁποίου ἡ διεύθυνσις κατ᾿ ἀρχὰς μὲν ἀνετέθη εἰς τὸν Δωρόθεον Κλωναράκην, τὸν κατόπιν Κισάμου καὶ Σελίνου, εἶτα δὲ εἰς τὸν Χρύσανθον Τσεπετάκην, τὸν κατόπιν Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου. Ἐλειτούργησε δὲ τὸ ἱεροδιδασκαλεῖον μέχρι τοῦ 1896 [4] καὶ κατόπιν ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας, τὰ δὲ τελευταῖα ἔτη ὡς «Ἱερατικὴ Σχολὴ» ἐλειτούργησε καὶ πάλιν ἐν τῇ μονῇ.

Ἡ μονὴ κέκτηται βιβλιοθήκην ἐξ 700 περίπου τόμων, ἐξ ὧν πολλαὶ καὶ καλαὶ ἐκδόσεις ἁγίας Γραφῆς καί τινες ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα συγγράμματα καὶ φυλλάδια [5]. Συνεστήθη δέ, κατὰ τὴν ἰδίαν του μαρτυρίαν, ἐπὶ τῆς πρώτης ἡγουμενείας τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπετράκη (1862 - 4) καὶ ηὐξήθη ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν θνησκόντων ἀδελφῶν καταλειπομένων βιβλίων. Οἱ κώδικες τῆς μονῆς, ὧν κατάλογον, συντεθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπιμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένου φοιτητοῦ τῆς φιλολογίας κ. Σ. Βογιατζάκη, παραθέτομεν εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης μελέτης, δὲν εἶναι οὔτε πολλοὶ οὔτε λίαν ἀξιόλογοι.

---

[1] Ὁ Μαινόμενος Κακεντρεχὴς ἐπιστολὴ ἀνοικτὴ Β΄. ἐν Ἀθήναις 1895 σ. 67 - 8 (ὅρα καὶ Βογιατζάκην ἔνθ᾿ ἀνωτ.).

[2] Τῶν μοναστηριακῶν περιουσιῶν ἀνέλαβον τὴν διαχείρισιν αἱ δημογεροντίαι ἀπὸ τοῦ 1870, ψηφισθέντος εἰδικοῦ Κανονισμοῦ. Ὅρα Σταυράκην, Ἔνθ᾿ ἀν. σ. 203 - 4.

[3] Ὁ Πατρ. Κων/λεως Ἰωακεὶμ ὁ Γ' ἀπέλυσεν ἀπὸ 5 Ὀκτωβρ. 1881 ἐγκύκλιον πρὸς τὰς ἐν Κρήτῃ σταυροπηγίους μονάς, καλῶν αὐτὰς νὰ μὴ ὑπακούσουν εἰς τὴν ἀπόφασιν.

[4] Πρβλ. Ἱεροδιδασκαλεῖον ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι· τὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος 1893 - 1894, Ἐν Χανίοις, τυπογραφεῖον Γεν. Διοικήσεως Κρήτης 1894 καί: Ἱεροδιδασκαλεῖον ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι, Τὰ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος 1894 - 95. Ἐν Χανίοις, τυπογραφεῖον τῆς Γεν. Διοικήσεως Κρήτης 1896.

[5] Τὴν βιβλιοθήκην κατέταξα τὸ παρελθὸν θέρος (1932), ὅτε χάριν τῆς παρούσης μελέτης ἐφιλοξενούμην ἐν τῇ μονῇ.

Β΄

ΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

1. (1613)

Ὕπερθεν τῆς θύρας τῆς ἀποθήκης οἴνου ἐπὶ τριγωνοειδοῦς πλακός,

ΤΗΔΕΝΙ ΠΑΙϹ
ϹΕΜΕΛΗΣ ΦΙΛΕ
ΧΡΥϹΟΚΟ
ΜΗϹ ΔΙΟ
ΝΥϹΟϹ
͵ΑΧΙΓ

(Τῇδ᾿ ἔνι παῖς Σεμέλης, φίλε, χρυσοκόμης Διόνυσος ͵αχιγ΄).

2.

Ἐπὶ τοῦ τοξοειδοῦς ὑπερθύρου τῆς τοῦ ἐλαιοτριβείου θύρας: περιστερὰ κρατεῖ κλάδον ἐλαίας, ἑκατέρωθεν δ᾿ ἐχαράχθησαν:

ΤΟΥ ΕΛΕΟΥϹ ϹΟΥ ΚΕ ΠΛΗΡΗϹ Η ΓΗ

(παρετυμολογηθέντος τοῦ ἐλέους εἰς ἐλαίου).

3. (1631)

Ἐπὶ τοῦ πυλῶνος, ἄνω ἐπὶ πλακός, κάτωθι τοῦ σημερινοῦ κωδωνοστασίου:

ΗΝ ΚΑΙ ΗΝ, ΚΑΙ ΗΝ ΑΛΛ᾿ ΕΝ ΗΝ, ΕϚΙ ΚΑΙ ΕϚΑΙ
ΦѠϹ, ΚΑΙ ΦѠϹ, ΚΑΙ ΦѠϹ. ΑΛΛ᾿ ΕΝ ΦѠϹ
ΕΙϹ ΘϹ ΟΝΤѠϹ ͵ΑΧΛΑ

4. (1632)

Ἐπὶ τῆς ἔσω καμάρας τοῦ πυλῶνος, ἐπὶ πλακὸς ἣν ἐκράτει διὰ τοῦ ράμφους περιστερά:

͵ΑΧΛΒ
1632

5.

Εἰς τὴν πρὸς νότον θύραν τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς:

ΑΝΘΡѠΠΟϹ [ѠΝ ΜΕΜΝΗ]ϹΟ ΤΗϹ ΚΟΙΝΗϹ ΤΥΧΗϹ,
ΘΝΗΤΟϹ ΠΕΦΥΚѠϹ ΤΑ ΟΠΙϹѠ ΠΕΙΡѠ ΒΛΕΠΕΙΝ

Διαστάσεις 1,25×0,12 μ. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐφθαρμένη· θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ καί: ἄνθρωπος [εἶ· μέμνη]σο. Πρβλ. τὰ ρητὰ ταῦτα εἰς τὰς

παροιμίας ἀρ. 437 καὶ 268, ἃς ἐδημοσιεύσαμεν μετὰ τοῦ Σ. Π. Βογιατζάκη: Σημειώματα ἐκ τῆς Ἱ. Μονῆς Γωνιᾶς, Χανιὰ 1931.

6.

Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς Τραπέζης (ἑστιατορίου), σχετλιαστικὴ τῶν ἀγαθῶν, ὅσων οἱ μοναχοὶ γεύονται:

† ΑΙ. ΑΙ. ΟΝΤWC ΔΗ ΜΕΤΑ ΛΑΙΜΟΝ ΑΠΑΝΘ' ΟΜΟΤΙΜΑ

7.

Εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ ἄνω, τὰ ἄλυτα εἰσέτι μυστηριώδη γράμματα:

Β Γ Υ Θ Τ Π

ἅτινα ἄλλοι ἄλλως συνεπλήρωσαν, ἀνεπιτυχῶς μέχρι σήμερον [1].

8.

Ὕπερθεν τῆς κεντρικῆς θύρας τοῦ προνάου, δηλωτικὴ τῆς ἐν τῷ ναῷ λατρείας τῆς Ἁγίας Τριάδος:

ΕΙC ΘC̅ ΕΝ ΤΡΙCΙ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΙΑ ΕΝ [2]

9.

Ἑκατέρωθεν τῆς αὐτῆς θύρας τοῦ προνάου ἐπὶ πλακῶν· δεξιὰ ἡ Λατινική, ἀριστερὰ ἡ Ἑλληνική. Ἀναδημοσιεύεται μεθ' ἱκανῶν, ἀλλ' ἐλαφρῶν βελτιώσεων [3].

PRAECLARO A SINV ZANCAROLAE PRO
SAPIAE CRETI HIEREMIAS SAPIENTISSI
MVS, ET LAVRENTIVS SOLERTISSIMOVS
GERMANI, AMBO, SACRIFICI ET INI
VGES, MAGNA CVMIMPENSA ET A
CRIMONIA TALIA GESSERVNT; ILLE
ENIM SVFFICIENTER INCEPTIS LA
BOREM IMPENDIT EVMQVE CON
FECIT HONESTE, HC VERO PROPAGA
TOR ILLIVS VOTI SVPPLEVIT RELI
QVVM ET HOC PERPVLCHRVM FV
NDITVS TEMPLVM INSTAVRAVIT

ΟΙ ΕΞ ΕΥΓΕΝWΝ ΦΥΝΤΕC ΤΗC ΤΩΝ ΤΖΑΝ|
ΚΑΡΟΛWΝ ΦΥΛΗC ΙΕΡΕΜΙΑC Ο CΟΦWΤΑ-
ΤΟC ΛΑΥΡΕΝΤΙΟC ΤΕ Ο Θ|ΑΥΜΑCΙΟC ΟΙ
ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΙ ΑΜΦW ΘΥΤΑΙ ΚΑΙ ΑΖΥΓΕC
ΧΕΙΡΙ Π|ΟΛΛΗι ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗι ΤΑΔΕ ΕΔΟΙ-
ΜΑΝΤΟ· Ο ΜΕΝ ΓΑΡ ΤΟΥΡΓΟΥ ΙΚΑ|ΝWC
ΑΫΑΜΕΝΟC ΟCΙWC ΑΦΥΠΝWCΕΝ· Ο ΔΕ
ΤΟΝ|ΑΥΤΟΝ ΕΚΟΙΝW CΚΟΠΟΝ ΕΧWΝ
ΤΟΥΛΕΙΠΕC ΕΞΕΠΕΡ|ΑΝΕ, ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΕΡΙ-
ΚΑΛΛΗ ΤΟΥΤΟΝ ΝΑΟΝ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΟΝ|
ΑΝΗΓΕΙΡΕ † † ,ΑΧΛΔ

[1] Ὑπὸ μὲν τοῦ Pasley, ὑφ' οὗ ἐδημοσιεύθη (Robert Pasley, Travels in Crete I σελ. 21 καὶ αὐτόθι σημ. 12):

Βάθος Γνώσεως, Ὕψιστος Θεὸς Τρισυπόστατος, Παντοκράτωρ

ὑπὸ τοῦ Γρ. Παπαδοπετράκη, (ἐν τῇ χειρογράφῳ του Ἱστορίᾳ)

Βαῖνε, Γήϊνε, Ὕμνησον Θεὸν Τρισυπόστατον Παντοκράτορα

ὑπὸ δὲ τοῦ Ν. Ι. Παπαδάκη,

Βενετίας γόνοι Ὑψίστου θεράποντες τάδε πεποιήκασιν.

(Βλ. συμπλήρωσιν τῆς ἐν Ἁγ. Τριάδι ἐπιγρ. «Χριστ. Φῶς» Ζ' σελ. 47-8. Χανιὰ 1922).

[2] Ἐδημοσιεύθη ἐλλιπῶς ὑπὸ τοῦ Pasley ἔνθα ἀνωτ. σελ. 21 σημ. 11.

[3] Ἐδημοσιεύθη ἡ μὲν λατινικὴ ἐν Sonnini, Voyage en Grèce et en Turquie 1801

10.

Εἰς τὴν θύραν τοῦ προνάου τὴν πρὸς τὸν κύριον ναὸν (ἐσωτερικήν), ἐν τῷ γείσῳ ἄνω, καὶ ἐν μιᾷ γραμμῇ ἐπιγραφὴ νεωτέρα (πιθανῶς 1830), κεφαλαιογράμματος, ἄνευ συντομογραφιῶν.

ΟΥΡΑΝΟΣ ΠΟΛΥΦWΤΟΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΝΕΔΕΙΧΘΗ ΑΠΑΝΤΑΣ ΦWΤΑΓWΓΟΥΣΑ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΟΥΣ ΕΝ W ΕΣΤWΤΕΣ ΚΡΑΥΓΑΖΟΜΕΝ ΤΟΥΤΟΝ ΤΟΝ ΟΙΚΟΝ ΣΤΕΡΕWΣΟΝ ΚΥΡΙΕ ΑΜΗΝ.

11. (1856)

Εἰς τὸν τοῖχον τῆς κλίμακος τῆς ἀγούσης εἰς τὰ ἄνω παρεκκλήσια ἐπὶ πλακός:

ΔΙ' ΙΔΙWΝ ΕΞΟΔWΝ ΤΟΥ ΚΤΙ
ΤΟΡΟΣ ΤWΝ ΑΝWΘΕΝ ΠΑΡΕΚΚ
ΛΗΣΙWΝ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΙΕΡΟ
ΜΟΝΑΧΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ 1856
ΜΑΪΟΥ Κ'

12. (1854)

Εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ ἄνω παρεκκλησίου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (διάστασις 1,17×0,05 μ.).

ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗ ΔΙ' ΕΞΟΔWΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙWΤΑΤΟΥ Κ.
ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ. ΕΝ ΕΤΕΙ 1854 ΜΑΪ. 5

13. (1854)

Αὐτόθι, ὕπερθεν τῆς προθέσεως (ἐντὸς παραλληλογράμμου 0,40×0,20 μ.)

ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤWΝ ΔΟΥΛW | 1854
ΝΣȢ ΠΑΡΘΕΝΙȢ Κ'. ΠΑΡΘΕΝΙȢ ΤWΝ | Μαΐῳ ϛ
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧWΝ ϛΥΛΙΑΝȢ ΣΒΙ;
Τ'. Γ'. Κ'. ΑΔφ'. ΑΡΓΥΡΗΣ Γ' Κ'' ΑΔ

14.

Εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ ἄνω παρεκκλησίου τῆς Σταυρώσεως (διαστάσεις 0,52×0,05 μ.).

ΠΡΘ. ΙΕΡΟΜΧ. 1854 ΙΟΥΛΙΟΥ 7

vol. I p. 358-9, R. Pasley, Travels in Crete. London 1837 vol I σ. 21 σημ. 12, ἀμφότεραι δ' ὀρθῶς ὑπὸ Στεφ. Ξανθουδίδου, ἐν Ἀθηνᾶς ΙΕ' σ. 108-9, ὅπου καὶ εἰκὼν τῆς Ἑλληνικῆς εἰλημμένη ἐκ χαρτίνου ἐκμάγματος τῆς ἐπιγραφῆς.

15.

Αὐτόθι εἰς τὴν πρόθεσιν (0,35×0,33 μ.).

ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤWΝ
ΔΟΥΛWΝ ΣΟΥ ΠΑΡΘΕΝΙ
Ȣ Κ΄. ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΤWΝ ΙΕΡ
ΟΜΟΝΑΧWΝ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ
ΣΒ΄. Τ΄. Γ΄. Κ΄. ΑΔΕΛΦ΄. ΑΡΓΥ
ΡΗC Γ΄. Κ΄. ΑΔΕΛ΄. 1854
ΙΟΥΛΙW 7

(Αἱ συντομογραφίαι Κ΄.=καὶ, ΣΒΓ΄.=Συμβίας, Τ΄. Γ΄. Κ΄.=τέκνων, γονέων καί).

16.

Εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον τοῦ δεξιοῦ χοροῦ τοῦν κεντρικοῦ ναοῦ κεχάρακται ἡ χρονολογία 1832.

17.

Εἰς τὸ ὀστεοφυλάκιον τὸ ἐν τῇ ΝΑ. πλευρᾷ τῆς μονῆς. Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ θύρᾳ, τῇ ἐσχάτως κλεισθείσῃ, εἰς τὸ τοξοειδὲς ὑπέρθυρον, οὗ ἡ διάμετρος 1,34 μ.

W ΘΑΝΑΤΕ ΘΑΝΑΤΕ ΘΑΝΑΤΕ ΤWΝ ΜΟΧΘWΝ ΠΕΡΑC ΚΑΙ CWΤΗΡΙΑC ΛΙΜΗΝ
O MORS O MORS O MORS ERVMNARVM PORTVS ET META SALVTIS

Ἐν τῇ χαράξει καὶ μεταφράσει βεβαίως τὸ ὀρθὸν θὰ ἦτο erumnarum meta et portus salutis. Καὶ ἡ στίξις ἐλλιπής.

18.

Αὐτόθι, ἄνω τοῦ ὑπερθύρου γλυπτὴ παράστασις κρανίου καὶ χιαστὶ δίκελλα καὶ σκῆπτρον καὶ ἡ ἐπιγραφή, ἐφθαρμένη (0,42×0,04).

ΤΑ ΣΚΗΠΤΡΑ Ο ΘΑΝΑΤΟC ΤΑΙC ΔΙΚΕΛΛΑΙC
ΕΞΙCΟΙ

19.

Ἐντὸς τοῦ Ὀστεοφυλακίου καὶ εἰς τὴν θύραν τῆς κρύπτης τῶν ὀστῶν (πρὸς Β.) ἐν μέσῳ, κάτωθι τῆς ἀψῖδος:

ΕΠΙΦΑΝΟΝ ΤΟ ΠΡΟCWΠΟΝ CΟΥ ΚΑΙ CWΘΗCΟΜΕΘΑ

(διαστάσεις 0,92×0,03 μ.).

20.

Ἑκατέρωθεν εἰς τὰ ἀετώματα τοῦ εἰκονοστασίου τῆς κρύπτης. Ἐντὸς ἰσοσκελῶν τριγώνων διαστάσεων 0,54×0,95. Εἰς τὸ δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ:

ΟΤΑΝ ΥΨWΘW ΠΑΝΤΑC
ΕΛΚΥCW ΠΡΟC ΕΜΑΥΤΟΝ
CVM EXALTATVS FVERO OMN[ES]
TRAHAM AD ME IPSVM

(κάτωθι νεωτέρα εἰκὼν τοῦ ἄρχοντος Μιχαήλ, κατωτέρω γλυπτὸν οἰκόσημον τῶν Τζαγκαρόλων).

21.

Εἰς τὸ ἀριστερᾷ ἀέτωμα ἰσομεγέθως

ΙΕΖ
ΤΑΔΕ ΛΕΓΕΙ ΚC
ΕΛΘΕΤW ΠΝΑ ΕΙC ΤΟΥC ΝΕ
ΚΡΟΥC ΤΟΥΤΟΥC ΚΑΙ ΖΗCΑΤWCΑΝ
HAEC DICIT DNS DS VENI SPIRITVS ET INFLA
IN MORTVOS ISTOS ET REVIVISCANT

(Κάτω εἰκὼν τοῦ ἁγίου Σισώη, καὶ γλυπτὸν οἰκόσημον λευκόν, ἄνευ παραστάσεώς τινος). Ἡ ῥῆσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ. Ὁμοίου περιεχομένου ἐπιγραφὴ ὑπάρχει καὶ ἐν προσεχῶς ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐκδοθησομένῃ εἰκόνι τῆς Κρίσεως τοῦ ναοῦ Ἁγ. Ἀναργύρων Χανίων.

22.

Αὐτόθι, δεξιᾷ εἰς κτιστὸν πλαίσιον δι᾽ εἰκόνα, ἐπὶ τῆς ἄνω πλακός:

ΗΓΙΑCΕ ΤΟ CΚΗΝWΜΑ ΑΥΤΟΥ ΟΥΨΙCΤΟC[1]
SANCTIFICAVIT TABERNACVLVM SV
VM ALTISSIMVS

ἐκ τῶν τοῦ Δαυῒδ Ψαλμῶν 45,2. (διαστάσεις 0,50×0,075 μ.).

23.

Αὐτόθι ἀριστερᾷ ὁμοίως

ΓΗ ΕΙ ΚΑΙ ΕΙC ΓΗΝ ΑΠΕΛΕΥΣΗ
TERRA ES ET IN TERRA REDIBIS

(διαστάσεις 0,41×0,055 μ.).

[1] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Pasley, Ἔνθ᾽ ἀν. σελ. 22 σημ. 16.

24.

Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὀστεοφυλακίου εἰς ἀχιβάδα μὲ κιονίσκους ἐπὶ τῆς πλακός· (κατὰ παράδοσιν ἐκεῖ φυλάσσονται τὰ ὀστᾶ τῶν κτιτόρων).

ΟCΙΑ ΚΑΙ ΕΥCΕΒΗC ΕΠΙΝΟΙΑ ΘΥCΙΑC ΠΡΟCΑΓΕΙΝ ΕΞΙΛΑΣΜΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΗC ΤΩΝ ΤΕΘΝΗΚΟΤΩΝ ΑΜΑΡΤΙΑC[1]

Ἐκ τοῦ Β´ Μακκαβαίων 12,45. (διαστάσεις 0,42×0,03 μ.).

25.

Εἰς τὸ ἄνωθεν τοῦ ὀστεοφυλακίου ναΰδριον τοῦ Σωτῆρος εἰς τοὺς τοίχους χρονολογίαι κεχαραγμέναι ἐν τῷ τοίχῳ, ὧν αἱ παλαιότεραι 1718, 1731, 1826. Εἰς δὲ τὸ τῆς εἰσόδου ὑπέρθυρον (διαστάσεις 1,16×0,04 μ.).

ΝΟΥC ΕCΤΙΝ, Ο ΔΙΑΚΟCΜΩΝΤΕ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΑΙΤΙΟC

26.

Διξιᾶ τοῦ πυλῶνος χάραγμα:

P. FR. CO CF COHIN
1707

Ἐπὶ δὲ τῆς ξυλίνης θύρας τοῦ πυλῶνος ἐπὶ τῆς ἔσω ἐπιφανείας χάραγμα: 1787.

27. (1847)

Εἰς τὸ Γουμενειό, ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ Συνοδικοῦ (αἰθούσης ὑποδοχῆς καὶ συνεδριάσεων).

ΣΥΝΑΧΘΗΤΕ ΙΝΑ ΑΝΑΓΓΕΙΛΩ ΥΜΙΝ, ΣΥΝΑΧΘΗΤΕ ΚΑΙ ΑΚΟΥ-
[ΣΑΤΕ ΜΟΥ
ΟΙ ΔΙΩΚΟΝΤΕΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΚΑΙ ΟΙ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

28. (1847)

Εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς ἐν τῷ ξενῶνι αἰθούσης τοῦ Ἐπισκόπου:

ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΟΙ ΦΥΛΑCCΟΝΤΕC ΚΡΙCΙΝ ΚΑΙ ΠΟΙΟΥΝΤΕΣ
[ΔΙΚΑΙΟCΥΝΗΝ

29. (1872)

Ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς ἀγούσης εἰς τὸν ὕπερθεν τοῦ συνοδικοῦ ξενῶνα, κόσμημα καὶ ἑκατέρωθεν ἀνὰ δύο οἱ ἀριθμοὶ 1872 καὶ κάτω:

ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΘΙΜΟΥ ΙΕΡ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΚΗ

---

[1] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, Ἐνθ' ἀν.

30. (1884)

Ὕπερθεν τῆς θύρας τοῦ κωδωνοστασίου, εἰς ὕψος 4 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ θόλου ἐπὶ πλακός:

ΩΚΟΔΟΜΗΤΑΙ ΔΑΠΑΝΗι
ΜΑΞΙΜΟΥ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΣΤΑΝΗ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1884

31.

Εἰς κτιστὸν νιπτῆρα (νῦν ἀχρηστευθέντα) ἔναντι τοῦ ἡγουμενείου, ὁ καρκῖνος:

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ
ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ[1]

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1.

Ἔτει 1804. Διαστάσεις 0,40×0,70 μ.

*[Ἐπὶ χάρτου νῦν προσκολληθέντος λινῷ παννίῳ πρὸς διατήρησιν· ἄνω σφραγὶς ἔχουσα ἐν μέσῳ μὲν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος, κύκλῳ δὲ * τῆς Ἁγίας Τριάδος * τῶν Μουρτάρων * .... Τὸ Ο τοῦ Οἱ ἐσχημάτισται δἰ ὄφεων καὶ κοσμήματος· ἡ γραφὴ λίαν ἐπιμεμελημένη].*

Οἱ τὴν ὑπ' οὐρανῶν νοητῶς διαυγάζοντες, ἀστέρες ὑπέρφωτοι τοῦ νοητοῦ στερεώματος. Πανιερώτατοι, ὑπέρτατοι καὶ Θεοπρόβλητοι Μητροπολῖται, Θεοφιλέστατοι καὶ Λογιώτατοι Ἀρχιεπίσκοποί τε καὶ Ἐπίσκοποι. Πανοσιώτατοι ἡγούμενοι καὶ Προηγούμενοι, τῶν Ἱερῶν καὶ Εὐαγῶν Μοναστηρίων, καὶ ἀρχιμανδρῖται. Σεβασμιώτατοι πνευματικοί. Αἰδεσιμώτατοι Οἰκονόμοι. Ὁσιώτατοι Ἱερομόναχοι, καὶ μοναχοί. Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς καὶ Ἱεροδιάκονοι. Ἐντιμώτατοι Ἀρχιερατικοὶ ἐπίτροποι, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἑκάστης πόλεως καὶ ἐπαρχίας. Εὐγενέστατοι καὶ χρίσιμοι Ἄρχοντες. Τιμιώτατοι προεστῶτες, τῶν Πόλεων, καὶ χωρίων. Χρησιμώτατοι πραγματευταί· Θεοκυβέρνητοι καραβοκύριοι καὶ ναῦται. Θεοδίδακτοι πρωτομαγίστορες, καὶ μαγίστορες παντοίας τέχνης καὶ Ἐπιτηδεύσεως. Φιλόπονοι καὶ Φιλόξενοι Γεωργοί. Καὶ

---

[1] Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τυπώσωμεν τὰς ἐπιγραφὰς μετὰ τῶν τόνων, ἀλλ' αἱ πλεῖσται ἔχουν ὀρθῶς ὡς πρὸς τὰ πνεύματα καὶ τὸν τονισμόν.

Λοιποὶ πάντες Εὐλογημένοι χριστιανοί. Ἔθνος ἅγιον καὶ κλῆρος ἐπιπόθητος, καὶ χρηστεπόνυμος Λαός. Ἀπὸ μεγάλου ἕως μικροῦ ὑμῶν. Τοὺς μέν, δουλικῶς προσκυνοῦμεν. Τοὺς δὲ ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα· πάντες ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς Πατέρες, Ἱερομόναχοί τε καὶ μοναχοί, τῆς Ἱερᾶς καὶ Σεβασμίας Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς, ἐπονομαζομένης τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καὶ δεόμεθα τοῦ Ἁγίου Θεοῦ ἡμῶν, ἵνα διὰ πρεσβειῶν τῆς πανάγνου ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς τῆς κυρίας Τριμάρτυρος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ Ἔλεος ἀπὸ Θῦ Παντοκράτορος, καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰῦ Χῦ. Εὐχὴ δὲ εὐλογία καὶ Συγχώρησις παρὰ τῶν εὐτελῶν καὶ ἐλαχίστων ἡμῶν:. Γνωστὸν οὖν ἔστω πᾶσιν ἡμῖν, ὅτι ἐν τῇ Ἡμετέρα Πατρίδι, τῇ πρῴην δηλαδὴ περιφήμῳ νήσῳ Κρήτη, Κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν Κυδωνίας, ἐν τῷ Ἀκρωτηρίῳ τῆς μελέχας, διατελεῖ τὸ παρὸν Ἱερὸν Μοναστήριον, Τιμόμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, καὶ ἐπιλεγόμενον τῶν τζαγκαρόλων· πάλαι μὲν διῆλθε ἐν εὐημερίᾳ καὶ εὐτυχίᾳ, τὰ νῦν δὲ ἀπὸ τὰς ἀνομαλίας καὶ ἀκαταστασίας τοῦ καιροῦ, ἀνομβρίας καὶ ἀκαρπίας, καὶ ἀπὸ τῶν κρατούντων ἡμῶν στενοχωρίαις Διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν κατήντισεν εἰς ἐσχάτην πτωχείαν καὶ δυστυχίαν. Ὥστε οὐδὲ τὰ πρὸς τὰς χρείας τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων εὐποροῦμεν· οὔτε τὰ συχνὰ δωσήματα, βάρη καὶ τέλη τῶν κατὰ καιρὸν ζητούντων ἡμῶν δυνάμεθα ἀποδοῦναι. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνυπόφορα καὶ μεγαλώτατα χρέη ἐπέσαμεν, καὶ οὕτω κινδυνεύει κατὰ πολλὰ τοιοῦτος τόπος ἔντιμος καὶ ἅγιος, ἐρημωθῆναι εἰς τὸ παντελές. Ὅθεν ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Μοναστηρίου, Ἱερομόναχοί τε καὶ μοναχοί, βλέποντες τὴν τόσην μας στενοχωρίαν, καὶ οὐκ' ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι· χάριν ἀντιλήψεως καὶ βοηθείας ἔγνωμεν προσδραμεῖν εἰς τὰ φιλόχρηστα σπλάγχνα ἡμῶν τῶν φιλελεημόνων χριστιανῶν· καὶ δὴ πέμπομεν ἐκ τῆς Συνοδείας ἡμῶν, τὸν Πανοσιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις, Κύριον κὺρ Καλλιόπιον, ἄνδρα τίμιον καὶ σώφρονα· καὶ ἀξιοῦμεν, καὶ παρακαλοῦμεν πάντας ὑμᾶς, δέξασθε οὖν αὐτὸν χάριν ἐλέου καὶ βοηθείας δι' ἀγάπην τοῦ Θῦ, καὶ δεχθῆτε αὐτὸν ἐν ἱλαρῷ προσώπῳ, καὶ φαιδρῷ τῷ ὄμματι, καὶ ὀρέξατε αὐτῷ χεῖρα βοηθείας ὁ μὲν λόγῳ, ὁ δὲ ἔργῳ. Συνδράμετε καὶ συνεργήσητε καὶ Βοηθήσατε αὐτόν, μὲ Ἐλεημοσύνην Πλουσιοπάροχον καὶ ἀρκετήν, διὰ τὸν κύριον, τὸν ἀντιδιδόντα χάριν ἀντὶ χάριτος, ἀνεχθῆτε λέγω πάλιν ὦ εὐσεβεῖς καὶ φιλόχριστοι τὸν ῥηθέντα κὺρ Καλλιόπιον, ὥστις ἐπιφέρει μεθ' ἑαυτοῦ, Ἱερὰ καὶ Ἅγια Λείψανα. Τοῦτε ὁσίου Ἀκακίου μέρος. Ἡ ἁγία Κάρα τοῦ ὁσίου Γερασίμου· μέρος τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Ἀναστασίου τοῦ πέρσου. Μέρος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Χαραλάμπου· μέρος τοῦ ὁσίου Γερασίμου τοῦ ἐκ Πάτμου. Καὶ μέρος ἐκ τῶν ὁσίων Πατέρων τῶν ἐν Κρήτῃ. Πρὸς ἁγιασμὸν τῶν εὐλογημένων οἴκων ὑμῶν, καὶ ἐπίδοτε αὐτῷ ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ἀγαθὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν παρρησίαν, ὁ δὲ Πρόθεσιν, ἡ σαραντάριον: Ἕτερος δὲ ἀδελφάτον, καὶ ἄλλος σκεύος τι Ἱερὸν ἄμφιον,

πρὸς Σύστασιν τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Μοναστηρίου. Γραφόμενοι μὲ Ἱλαρὸν καὶ Ἀγαλλιώμενον πρόσωπον, εἰς τὰ ἱερὰ μνημόσυνα τοῦ Μονηδρίου, νὰ παρακαλοῦμεν καὶ ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς πατέρες, διὰ τὴν σωματικὴν σας εἰρήνην, ὑγείαν, καὶ εὐτυχίαν, καὶ τὸ τιμιώτερον κοὶ Εὐαγγελικώτερον διὰ τὴν ψυχικὴν σας σωτηρίαν. Καθὼς βέβαια θέλει τὰ ἀπολαύσετε Ὅλα ἐὰν οὕτως Ποιήσατε κατὰ τὴν ἀψευδῆ μαρτυρίαν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Οὕτως οὖν Ποιήσατε ἅπαξάπαντες καὶ ἐν Χῷ ἀδελφοί. Ἵνα διὰ τῆς ὑμετέρας Πλουσιοπαρόχου, καὶ ἀγαστῆς Ἐλεημοσύνης, Ἡμεῖς οἱ ἐνδεεῖς ἐνδυναμωθῶμεν, καὶ ἀπὸ τὰ βαρύτατα χρέη ἐλαφρωθῶμεν, καὶ τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, πάλιν τὸ αὐτὸ Μοναστήριον θέλει στηριχθῇ καὶ ἀνακαινισθῇ. Καὶ ἔσεσθε καὶ μακαρίζεσθε ὡς καὶ κτίτορες καὶ ἀνακαινισταί. Καὶ ὁ Θεὸς ὁ Ἅγιος ὁ λέγων, μακάριοι οἱ ἐλεήμονες ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται, ἐλεήσει ὑμᾶς καὶ ἀποδώσ' ὑμῖν, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι τὸν μισθὸν ἑκατονταπλασίως, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι ζωὴν τὴν αἰώνιον. Καὶ τύχητε τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ Κράτος εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων Ἀμήν. — Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ͵αωδ^ῳ. Ἰνδικτιῶνος ζ΄. Κατὰ μῆνα, Ἰανουαρίου ις΄.

† Ὁ ταπεινὸς Ἰωάσαφ Ἱερομόναχος καὶ Ἡγούμενος τῆς Σεβασμίας Πριχικῆς καὶ σπιγικῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν Χῷ ἀδελφοί.

2.

[1827. Εἰς φύλλον· ἄνω δεξιᾷ σφραγὶς τουρκική, εἶτα τὸ κείμενον τουρκιστὶ καὶ ὑπογραφή. Κάτω ἑλληνιστί [1]. Ὁ τίτλος ὡς ὁ πατριαρχικός].

Ἡμεῖς ὁ ὑψηλότατος μα[ς] καὶ ὑπέρτατος Μουσταφᾶ Μπαληαεφέντης καὶ Σερασκέρης πάσης Κρήτης προστάζω Ἀκρωτῆρι.

»Δίδομε τὴν πᾶσαν ἄδειαν στὸ μοναστῆρι τῆς Ἁγίας Τριάδος ςτὸ Ἀκρωτῆρι ὀνομαζόμενον σελβιλί, τὸ νὰ φθιάσουν νὰ κατορθώσουν νὰ παρασκευάσουν καὶ νὰ σκεπάσουν τὸν κουπὲ ἀυτοῦ τοῦ Μοναστηρίου ἐπειδὴς καὶ νὰ γιενῇ χαράμπικο εἰς καιρὸν τοτουγιανλίτις τῶν Ρωμαίω ἔδωσαν φωθιὰ καὶ ἐκάηκεν· ὁποῖος κουμπὲς λοιπόν, μὲ τὸ νὰ μπαίνῃ τὸ νερὸ μέσα καὶ νὰ μὴν ἠμποροῦ νὰ κάνουν τὸ ἰπατέτιν τως, ἐδώκαμε τὸ παρόν μας ἡγεμονικὸν πουγιουρτοῦ εἰς ἀυτὸ τὸ Μοναστῆρι καὶ νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν εἰς κάθε καιρὸν καὶ χρόνον βεζίρη καὶ βαλῆ ἤθελε ξεταχθῇ νὰ εἶναι ἀπείρακτοι οἱ πατέρες καὶ καλογέροι αὐτοῦ τοῦ Μοναστηρίου. Ἀκόμας κρίνομε ἄξιον νὰ παρασκευάσουν πόρτες καὶ παραθύργια εἰς τὸ ἴδιον μοναστῆρι καὶ οὕτως ἀποφασίστηκε

τῇ 1827: Ὀκτωμβρίου 17.

[1] Ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασις πλήρης ἀνορθογραφιῶν, δι' ὃ καὶ μεταγράφεται.

3. (1830)[1].

[Ἀντιγραφὴ ἐκ τῆς σελ. 136 τοῦ ὑπ' ἀρ. 17 κώδικος τῆς Μονῆς· τὸ πρωτότυπον δὲν ἀνεύρομεν μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς. Κατὰ μεταγραφήν].

Κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ὑψηλοτάτου πασᾶ ἐφέντη μας, καὶ εὔλογον τοῦ Συμβουλίου Χανίων, ὁ παπᾶ - Καλλιόπιος καὶ παπᾶ - Γρηγόριος ἀπὸ τὸ μοναστήριον Σελβιλὶ Ἁγία - Τριάδα, ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ μοναστήριον νὰ τὸ ἀνοίξουν, καὶ νὰ τὸ μεραμετίζουν, καὶ νὰ καλλιεργοῦν καὶ νὰ δουλεύουν τὸ πρᾶγμα τοῦ μοναστηρίου· καὶ κἀνένας δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς γενῇ ἐμπόδιον.

Διὰ τοῦτο ἐγράφθη τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν καὶ ἐβουλώθη καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς διὰ βεβαιότητα.

Ἐν τῷ Συμβουλίῳ Χανίων, 5 Νοεμβρίου 1830.

(Τ. Σ.) ὁ Ναζίρης τοῦ Συμβουλίου Ρεφὲτ ἐφένδης.

---

[1] Ἡ ἄδεια ἐδόθη πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς κάτωθι ἐντύπου προκηρύξεως, ἧς ἀντίτυπον εὑρίσκεται ἐν τῷ Ἱστ. Ἀρχείῳ Κρήτης:

«*Μουσταφᾶ Πασᾶς καὶ Ὀσμὰν Νουρετὴν Μπέης*

Πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἐπαρχίας».

Στοχαζόμενοι ὅτι ζητεῖτε καὶ θέλετε τὴν ἀνακαίνησιν τῶν ἐκκλησιῶν σας ἀπὸ Ἡμᾶς, διὰ νὰ κάμνετε τὸ Προσκύνημά σας ἐλευθέρως κατὰ τὴν Θρησκείαν σας, Ἡμεῖς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Μεχμενταλῆ Ἐφένδη μας (τοῦ ὁποίου ἡ μόνη ἐλπίδα εἶναι εἰς τὸ νὰ εὕρωσιν οἱ ἄνθρωποι τῆς Κρήτης ἡσυχίαν, ἀνάπαυσιν, καὶ ἐλευθερίαν) σᾶς ὡμιλήσαμεν πολλαῖς φοραῖς ὅτι θέλομεν ἀπὸ καρδίας νὰ ζῆτε ἐλευθέρως καὶ μὲ εὐχαρίστησιν. Τὸ ἴδιον σᾶς λέγομεν καὶ τώρα, διὰ περισσοτέραν σας βεβαιότητα, νὰ ζῆτε μὲ κάθε ἄνεσιν, καὶ ἐλευθερίαν καὶ νὰ ἔχετε τὴν ἄδειαν νὰ ἀνακαινίσετε, καὶ νὰ ἀνακτίσετε τὰς Ἐκκλησίας σας, ὅπως ἔχετε τὸν τρόπον, καὶ θέλετε, μένοντες ἀκαταζήτητοι, χωρὶς καμμίαν ὑποψίαν καὶ φόβον, διὰ ὅσα Μοναστήρια καινούργια ἐκάμετε προτήτερα.

Ἔτζι πληροφορηθέντες ἀκολουθήσατε νὰ κάνετε ἐλευθέρως τὸ ἔργον σας, κατὰ τὸ ζήτημά σας, καὶ κατὰ τὴν ὄρεξίν σας. Καὶ κατὰ τοῦτο μένομεν καὶ Ἡμεῖς εὐχαριστημένοι, μὲ ἐδικήν σας εὐχαρίστησιν.

Διὰ τοῦτο σᾶς δίδομεν τὸ παρὸν Μας Μπουγιουρουλτοῦ, βουλομένον ἀπὸ Ἡμᾶς διὰ ἀσφάλειαν.

Ἐν Χανίοις· τὴν 16 Φευρουαρίου 1831.

4.

Μολυβδόβουλλον Γρηγορίου ΣΤ' 1836.

[Ἐπὶ μεμβράνης· διαστάσεις 0,36×0,52· τὸ ἐκ μετάξης νῆμα διατηρεῖται, ἀλλ' ἡ βοῦλλα ἐξέπεσεν, εἰς δύο θραυσθεῖσα. Παρόμοιον μολυβδόβουλλον γράμμα 1836, ἐν Ἱ. Μ. Γουβερνέτου, ἀδημοσίευτον].

Γρηγόριος ἐλέῳ Θῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περὶ πάντα προνοίας περισπούδαστον, καὶ προὐργιαίτατον ἔργον τελεῖ τὸ συνιστᾶν ὑπερφερόντως καὶ κρατύνειν ὡς ἔνεστι κατὰ πάντα καιρὸν τὰ καλῶς καὶ εὐλόγως προχωρήσαντα· ἀνθ' ὅτου καὶ κατ' ἴχνος ἑπόμενοι τοῖς φθάσασιν οἱ τὴν πνευματικὴν διαδεξάμενοι προστασίαν, περιέπειν ὅλῃ δυνάμει τὰ συμφερόντως ἐξειργασμένα οὐκ ἀπαναίνονται, καὶ μάλιστα τὰ κατὰ φιλοτιμίαν ἐπιβραβευθέντα τοῖς ἱεροῖς καὶ σεβασμίοις γεραρὰ προνόμια ἐπικυροῦν· τῶν ὑπὸ χρόνου καὶ γὰρ πραγμάτων μὴ ᾀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων, ἀλλὰ συρρεῖν καὶ ἀπορρεῖν πεφυκότων, διαρκείας, μονιμότητος καὶ συστάσεως διηνεκῶς πρόξενος ἡ ἐν τοῖς τούτοις ἀνανέωσις, ἧς τινος ἀμελουμένης, ἡ χρονικὴ περιπέτεια βυθῷ λήθης τὰ καλῶς ποτὲ ἐναρξάμενα παραδιδοῦσα, ζημίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῖς ὀψιγόνοις συνεπιφέρεται. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ οἱ ὁσιώτατοι Πατέρες τοῦ ἐν τῇ Νήσῳ Κρήτῃ, κατὰ τὸ εἰς Χανιὰ ἀκρωτήριον, κειμένου ἱεροῦ καὶ σεβασμίου Μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀνήγγειλαν ἤδη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένῃ Συνοδικῶς, ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦτο καταφύγιον τῆς μετανοίας αὐτῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς διετέλεσεν ὑπὸ τὴν προστασίαν, καὶ ἄμεσον ὑπεράσπισιν τοῦ ἁγιωτάτου Πατριαρχικοῦ ἀποστολικοῦ, καὶ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, γινωσκόμενον παρὰ πάντων Πατριαρχικόν, καὶ σταυροπηγιακόν, καὶ Γράμματα ἐκέκτητο Ἐκκλησιαστικά, καὶ Συνοδικά, τὰ τὸ προνόμιον τῆς σταυροπηγιακῆς αὐτοῦ ἀξίας διατρανοῦντα. Ἐν δὲ ταῖς πρό τινων χρόνων συμβάσαις ἐκεῖ ἀνωμαλίαις καὶ περιστάσεσιν, ὑποπεσὸν καὶ αὐτὸ εἰς ἐπηρείας, καὶ πολλῶν πραγμάτων ἀφαιρέσεις, συνέβη πρὸς τοῖς λοιποῖς ἀποβαλεῖν καὶ ἀποστερηθῆναι καὶ τῶν Πατριαρχικῶν ἐκείνων, καὶ Συνοδικῶν Σιγιλλιωδῶν Γραμμάτων, τῶν τὴν σταυροπηγιακὴν αὐτοῦ ἀξίαν καταφανῆ ποιουμένων· ἥν τινα μὴ ἀνεχόμενοι ἡ αὐτῶν ὁσιότης ἀμαυρωθῆναι, καὶ ἐξίτηλον γενέσθαι, ἅτε τὰ μάλιστα συντελεστικὴν εἰς παντοίαν αὐτῶν προστασίαν, καὶ ἄνεσιν, καὶ ἐπικουρίαν ἐν ταῖς μοναστηριακαῖς αὐτῶν ἀνάγκαις, ἔγνωσαν προσδραμόντες τῇ κοινῇ μητρί, καὶ εὐεργέτιδι ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐξαιτήσασθαι τὴν ἀνανέωσιν αὐτῆς διὰ Πατριαρχικοῦ, καὶ Συνοδικοῦ Σιγιλλιώδους Γράμματος. Ταῦτα δὲ τῆς αὐτῶν ὁσιότητος ἀναγγελλόντων, καὶ θερμῶς ἐκλιπαρούντων, ἐπειδὴ ἐνε-

φανίσθη συγχρόνως ἡμῖν καὶ Γράμμα τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, Ἱερωτάτου Μητροπολίτου Κρήτης, ὑπερτίμου, καὶ Ἐξάρχου Εὐρώπης, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ, καὶ συλλειτουργοῦ, κὺρ Μελετίου, διαβεβαιοῦντος τὴν ἀρχαίαν σταυροπηγιακὴν ἐλευθερίαν τούτου τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου, καὶ συμφώνως ἀξιοῦντος τὴν αὐτῆς ἀνανέωσιν καὶ καινουργίαν παρὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς εὐμενείας, τούτου χάριν ἡ μετριότης ἡμῶν κατ' ὀφειλὴν ἀπαραίτητον κηδομένη τῆς εὐρυθμίας τῶν ἁπανταχοῦ Ἱερῶν τοῦ Θῦ σκηνωμάτων, ἐπειδὴ πρὸς ταῖς ἀνωτέρω πληροφορίαις, ἀναπτυξαμένη τοὺς Ἱεροὺς Κώδικας τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, εὗρε καταγεγραμμένον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν σταυροπηγιακῶν αὐτῆς Μοναστηρίων, καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἱερὸν καταγώγιον, ὡς ἀνέκαθεν Πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν διατελέσαν, ἐπὶ ἐτησίῳ δόσει πρὸς τὸ Κοινὸν γροσίων διακοσίων, ἤτοι 200, λόγῳ ὑποταγῆς, ἀπεδέξατο εὐμενῶς τὰς προσενεχθείσας παρακλήσεις, καὶ ἀξιώσεις, ὡς δικαίας τε καὶ εὐλόγους, καὶ Γράφουσα ἀποφαίνεται Συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν Ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ διαληφθὲν Ἱερὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον, τὸ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ κείμενον εἰς τὸ κατὰ τὰ Χανιὰ ἀκρωτήριον τῆς Νήσου Κρήτης, ὥσπερ ἄνωθεν καὶ ἐξαρχῆς, κατὰ τὰς ἐκτεθείσας πληροφορίας, καὶ ἀποδείξεις, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον, ἕως οὗ ὁ ἥλιος διϊππεύων τὸν ἴδιον περιτρέχει κύκλον, ὑπάρχῃ μετὰ πάντων τῶν κτημάτων, καὶ πραγμάτων, καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ τῶν ἀείποτε προσγενησομένων, καὶ λέγηται, καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται ἡμέτερον Πατριαρχικὸν σταυροπηγιακόν, ἐλεύθερον, ἀδούλωτον, ἀκαταπάτητον, ἀνενόχλητόν τε καὶ ἀνεπηρέαστον παρὰ παντὸς προσώπου Ἱερωμένου, ἢ Λαϊκοῦ, καὶ μηδενὶ ἄλλω ὑποκείμενον, εἰ μὴ μόνῳ τῷ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῳ Ἀποστολικῷ, Πατριαρχικῷ, καὶ Οἰκουμενικῷ Θρόνῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνον προστατευόμενον, κρινόμενόν τε καὶ ἀνακρινόμενον, μνημονευομένου ἐν αὐτῷ ἀεννάως καὶ τοῦ κανονικοῦ, Πατριαρχικοῦ ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, καὶ ἀκολουθίαις, ὡς νενόμισται· διοικῆται δὲ καὶ διεξάγηται καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ ἁπανταχοῦ κείμενα σταυροπηγιακὰ Μοναστήρια, μηδενὸς τῶν ἁπάντων, μήτε τοῦ κατὰ καιροὺς Μητροπολίτου Κρήτης, μήτε ἄλλου οἱουδήποτε ἔχοντος ἄδειαν, καὶ ἐξουσίαν εἰς τὸ παντελὲς κατεπεμβῆναι αὐτοῦ, ἢ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ, καὶ κτημάτων, καὶ ἀφιερωμάτων ἀντιποιηθῆναι, ἢ ἐνόχλησιν καὶ ἐπήρειαν προξενῆσαι τοῖς ἐν αὐτῷ ἀσκουμένοις Πατράσι, ἢ ἀπαίτησιν πολλὴν ἢ ὀλίγην αὐτοῖς προβαλεῖν, ἅτε μηδενὶ μηδὲν ὀφείλουσι διδόναι τοῦ Ἱεροῦ τούτου σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου, εἰ μὴ μόνον πρὸς τὸ Κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας τὸ τεταγμένον ἐτήσιον γρόσια διακόσια, ἐπὶ τῷ λαμβάνειν τὴν συνήθη ἐνδεικτικὴν τῆς παραλαβῆς ἐκκλησιαστικὴν ἀπόδειξιν. Ὀφείλωσι δὲ οἱ ἐν αὐτῷ συνασκώμενοι ὁσιώτατοι πατέ-

ρες διάγειν ἀμέμπτως, καὶ ἀνεπιλήπτως, καὶ κατὰ τὸν τύπον τοῦ μοναστικοῦ αὐτῶν ἐπαγγέλματος, καὶ συμπολιτεύεσθαι φιλαδέλφως, καὶ ἐν ὁμονοίᾳ, καὶ ἀγάπῃ ἀδελφικῇ, συντρέχοντες καὶ ἐπιμελούμενοι ὑπὲρ τῆς εὐρυθμίας, καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω αὐξήσεως τῆς μετανοίας αὐτῶν, κἀπειδὰν ἐν στερήσει γένωνται ἡγουμένου, ἔχωσιν ἐκλέγειν ἐκ τῆς ὁλομελείας αὐτῶν τὸν κοινῶς ἀναφανέντα ἄξιον, καὶ τοῦτον δηλοποιεῖν τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἕως τῷ ἀποκαθίστασθαι ἡγούμενον διὰ Πατριαρχικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Γράμματος· ἐν χρείᾳ δὲ χειροτονίας γενόμενοι, ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας προσκαλεῖν ὃν ἂν βούλωνται τῶν πλησιοχώρων ἀρχιερέων ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν τὰς χειροτονίας αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται Συνοδικῶς. Ὃς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἁπάντων, γνώμης σκαιότητι καὶ κακοβουλίᾳ νικώμενος τολμήσῃ ποτὲ κρυφίως ἢ φανερῶς ἀμέσως ἢ ἐμμέσως διασεῖσαι τὴν σταυροπηγιακὴν ἐλευθερίαν, καὶ χάριν τοῦ Ἱεροῦ τούτου καὶ Σεβασμίου Μοναστηρίου καὶ ἐνόχλησιν, καὶ ἐπήρειαν προξενῆσαι τοῖς ἐν αὐτῷ ἀσκουμένοις ὁσιωτάτοις Πατράσι, ἢ ἀπαίτησιν πολλὴν ἢ ὀλίγην αὐτοῖς προβαλεῖν, ἢ τῶν μοναστηριακῶν αὐτοῦ κτημάτων, πραγμάτων τε καὶ ἀφιερωμάτων ὅλως ἅψασθαι, καὶ ἰδιοποιηθῆναι πολὺ ἢ ὀλίγον ἐξ αὐτῶν, καὶ ὅλως βουληθῇ ἀνατρέψαι μέχρι κεραίας τὰ ἐν τῷ παρόντι Συνοδικῶς ἐκπεφασμένα, ὁ τοιοῦτος, ὡς ἀλαζών, καὶ ἰδιόρρυθμος, ὁποῖος ἂν ᾖ τάξεως καὶ βαθμοῦ, ἀφωρισμένος ὑπάρχῃ παρὰ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου, καὶ ζωοποιοῦ, καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου θεοῦ, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον, καὶ τυμπανιαῖος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ Συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης, καί τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις, Γράμμα, καταστρωθὲν κἂν τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ ἐδόθη πρὸς τὸ ῥηθὲν ἱερὸν καὶ Σεβάσμιον ἡμέτερον Πατριαρχικόν, καὶ σταυροπηγιακὸν Μοναστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, κείμενον ἐν τῇ Νήσῳ Κρήτῃ, κατὰ τὸ εἰς Χανιὰ ἀκρωτήριον.

Ἐν ἔτει Σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τριακοστῷ ἕκτῳ, κατὰ μῆνα Δεκέμβριον.

† *Γρηγόριος Ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Νέας Ῥώμης Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.*

† *Ὁ Ἀγκύρας* ὑπογραφὴ δυσανάγνωστος † *Ὁ [Λαρίσης] Γερμανὸς*

† *Ὁ Προύσης Ἄνθιμος* † *Ὁ ..... Ἄνθιμος*

Ὁ Νικομηδείας Πανάρετος

Ὁ Φιλαδελφείας Πανάρετος (;)

Ὁ Κυζίκου Γεράσιμος (;)

5.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ[1]

(Κῶδιξ ἀριθ. 14)

Τῆς ἱστορίας ἀνάγνωσις ἀναγκαιοτάτη καὶ ὠφελιμωτάτη παρὰ πάντων κρίνεται· καὶ τῷ ὄντι οὕτως ἔχει, διότι δι' αὐτῆς πασίδηλα γίνονται τῶν πρὸ πολλοῦ ἀποδημησάντων ἀνθρώπων τὰ κατορθώματα, καὶ τὰ εὐκταῖα εἰς αὐτοὺς κατὰ καιρόν, καὶ τὰ ἀπευκταῖα συμβάντα, ἵνα προσέχοντες οἱ μεταγενέστεροι ἀποφεύγωσι μέν, ὅσον τὸ δυνατὸν τοὺς ἐνδεχομένους κινδύνους καὶ ζημίας, ἐπιμελούμενοι δὲ ὅσον τὸ δυνατόν, χαίρωσιν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς. Ὅθεν χάριν αὐτῶν ἐκρίθη ἄξιον ἵνα γένηται μικρά τις καὶ σύντομος ἔκθεσις ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κώδικι τῆς Ἱερᾶς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὀλίγων ἐκ τῶν πολλῶν ἀπευκταίων συμβεβηκότων, ἅπερ ἐν διαφόροις καιροῖς ἐδοκίμασε γενικῶς μὲν ἡ πατρὶς ἡμῶν Κρήτη, ἰδίως δὲ ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Μονή, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα, καθ' ἣν ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ὀθωμανός τις Κρής, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου, ἐξ ἀσήμου γένους καταγόμενος. Οὗτος μεταβὰς ἐντεῦθεν, καὶ προχωρήσας εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σουλτανικὸν Παλάτιον, καὶ γενόμενος ἐν αὐτῷ μέγας ἐν πλούτῳ καὶ ἀξιώματι, Βαλιδὲ Κιαχαγιᾶς χρηματίσας ἐνδόξως, καὶ ὑπερασπιζόμενος τοὺς ἐν Κρήτῃ ὁμοθρήσκους του καὶ ὁμοπάτριδας, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νὰ ζῶσιν ἀτάκτως, καὶ νὰ φέρωνται πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ Χριστιανοὺς ἀπανθρώπως καὶ πολλὰ σκληρῶς. Ἡ αὐθάδειά των ἔφθασεν εἰς τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον βαθμὸν κακίας, ὥστε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κατὰ καιρὸν παρὰ τοῦ βασιλέως στελλομένους πληρεξουσίους διοικητὰς τῆς Κρήτης, ἐφαίνοντο ἀπειθεῖς καὶ παρήκοοι, καὶ σχεδὸν φερόμενοι ὡς ἀποστάται, ἔκαμνον πᾶν εἶδος κακίας ἐπάνω εἰς τοὺς χριστιανούς, μηδὲν φροντίζοντες περὶ τῶν διοικητῶν, καὶ περὶ τῶν προσταγμάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν, συνδεδεμένων ὄντων μὲ εταιρικὸν σύνδεσμον, τοῦ τότε ὑπερακμάζοντος Γιαννιτζαρισμοῦ, βοηθούμενοι ὑπ' ἀλλήλων, ἔκαμνεν ὁποῖον κακὸν ἤθελε πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν ἀγρίων καὶ ἀλόγων παθῶν του. Πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως βαθμοῦ τοῦρκος ἦτον σχεδὸν ἐλεύθερος ἀπὸ τιμωρίαν νὰ θανατώσῃ ἀνηλεῶς, ὄχι μόνον καθ' ὁδὸν τὸν ἀπαντῶντα Χριστιανόν, ἢ νὰ ρίψῃ ἀπανθρώπως τὸ φόρτωμά του ἀπὸ τὸ ζῶον, καὶ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ ὅπου καὶ ὅσας ἡμέρας ἤθελεν, ἢ σχίσῃ τοὺς ἀσκούς, νὰ καταχύσῃ τὸ ἐν αὐτοῖς κρασί, ἢ λάδι, βλέπων εὐχαρίστως, ὡς ὠμὸς καὶ σκληροκάρδιος, τὸν ἀξιοδάκρυτον Χριστιανόν, πτωχὸν καὶ κοπιασμένον ὄντα, θρηνολογοῦντα καὶ δακρύοντα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὑποστατικά των ἐργαζομένους ἐθανάτωσαν πολλούς. Πολλάκις καὶ μέσα εἰς τὰς οἰκίας των καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα ἔκαμνον τὸ αὐτό. Τινὲς ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς τούρκους ἀπήτουν ἀνυπερθέτως χρηματικὰς δωρεὰς παρὰ τῶν ὁπωσοῦν ἐν καταστάσει χριστιανῶν, προϋποστέλλοντες εἰς αὐτοὺς εἰς εἶδος χαιρετισμοῦ μίαν ἢ περὶ πλέον μολυβδίνην σφαῖραν, ὑποσημαίνοντες μὲ τοῦτο, ὅτι μὲ αὐτὰς θέλουσι δώσειν εἰς αὐτοὺς θάνατον, ἐὰν δὲν στείλωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπαιτουμένην χρηματικὴν δωρεάν. Τὰ καρποφορικὰ ὑποστατικά, ὅσον τῶν μοναστηρίων, ὅσον καὶ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, ἥρπαζον δικαστικῶς μὲ ἀλλαγὴν ἐδικῶν των ἀκάρπων, ἢ μὲ ὀλίγην χρηματικὴν δόσιν, λέγοντες ὅτι τὸ ἐπλήρωσαν. Οἱ ἀντιτείνοντες εἰς τοῦτο κατηγοροῦντο μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν ψευδῶς ἐπὶ κριτηρίου ὡς ὑβρισταὶ τοῦ βασιλέως, ἢ τῆς πίστεώς των, ἢ ἄλλως πῶς κατηγοροῦντο, ὅτι τρόπον τινὰ εἶναι βλαπτικοὶ τῆς τιμῆς των, καὶ οὕτω κατεδικάζοντο εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον ὑπὸ τοῦ ἀδίκου κριτηρίου των. Καὶ εἰς κάλυμμα τῆς ὠμῆς καὶ ἀπανθρώπου ἀποφάσεώς των, ἦτον ἀρκετὸν νὰ εἴπῃ ὁ κατήγορος καὶ συκοφάντης τὸ «βαλαχί, βιλαχί, δὲν τὸ λέω ψώματα» καὶ ἄλλη τις ἐξέτασις περὶ τοῦ κατηγορουμένου δὲν ἐγίνετο, ἢ τοὺς ἐθανάτωναν καὶ πασιδήλως, ἢ μόνοι αὐτοὶ ἰδιοχείρως, ἢ διὰ μέσων ἄλλων σκληροτέρων Τούρκων. Οἱ τεχνῖται ἐδοκίμαζον ζημίας μεγάλας μέσα εἰς τὰς πόλεις, ἐπειδὴ ἔπαιρναν τὰ τεχνουργήματά των μὲ λόγον ὅτι θέλουσι τὰ πληρώσει μετὰ ταῦτα καὶ ἔπειτα ἢ παντάπασι δὲν ἔδιδον εἰς αὐτοὺς τίποτε, ἢ ἔδιδον τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς ἢ καὶ ὀλιγώτερον χωρὶς νὰ τολμᾷ ὁ τεχνίτης νὰ παραστήσῃ κἂν ὅτι ζημιώνεται, φοβούμενος μήπως ζημιωθῇ καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν των. Τὰ αὐτὰ ἐδοκίμαζον καὶ οἱ πραγματευταὶ χριστιανοί, οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων· ὄχι ὅμως καὶ οἱ ξένοι. Ὅθεν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ζημίας των ἠναγκάζοντο νὰ κολακεύωσι χαμερπέστατα· ἀλλ' ἡ κολακεία τοὺς ἔκαμνεν αὐθαδεστέρους καὶ ἐπιζημιωτέρους εἰς τοὺς ἄλλους, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κόλακας· πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διατρεχούσης ζημίας ἐδέχοντο πολλοὶ τεχνῖται χριστιανοὶ συντεχνίτας τούρκους καὶ πραγματευταὶ συνεμπόρους τοὺς πλέον διαβοήτους τολμηρούς τε καὶ δυνατοὺς ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ ἀποκρούωσιν ἄλλους κακοὺς μέν, ὅμως ἀδυνάτους· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἐφεύρεμα ἐστάθη ἐπιζημιώτερον εἴς τινας. Ἐπειδὴ οἱ ὑπερασπισταὶ φερόμενοι ὡς κύριοι τῆς ἐμπορικῆς καταβολῆς, καὶ τοιοῦτοι κηρυττόμενοι μετὰ παρέλευσιν χρόνων, τὴν οἰκειοποιοῦντο εὐκόλως, μετὰ σιωπηλῆς ἀγανακτήσεως τῶν ἀληθινῶν κυρίων. Τινὲς δὲ τὴν μὲν καταβολὴν δὲν ἥρπαζον, τὸ κέρδος ὅμως κατεκράτων μὲ ποικίλους τρόπους, καλύπτοντες τὸ φιλάδικον καὶ φιλαρπακτικὸν ἦθός των. Ἀλλὰ μολονότι ἦσαν τοιοῦτοι οἱ πλεῖστοι, ἐζήτουν νὰ κηρύττωνται ὑπὸ τῶν ἀδικουμένων φιλοδίκαιοι ἄνθρωποι, καὶ εὐεργέται εἰς αὐτούς. Δὲν ἦτον συγχωρεμένον εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ μεταχειρίζωνται ὅλας τὰς εἰς τὸν τόπον ἐγνωσμένας χρησίμους καὶ ἐπικερδεῖς τέχνας, ἀλλὰ μόνας τὰς πολλὰ κοπιαστικὰς χαμερπεῖς καὶ ὀλιγοκερδεῖς. Οἱ ἔχοντες ὑποστατικὰ ἔξω τῆς πόλεως ἠγγάρευον τοὺς χριστιανούς, ὄχι μόνον ὁλοκλήρους ἡμέρας

[1] Τὸ λεκτικὸν ἐτηρήθη, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ ὀρθογραφία τοῦ χειρογράφου, ἐσφαλμένη κάπως.

ἀλλ' ἑβδομάδας νὰ καλλιεργῶσιν αὐτὰ ἀμισθί, μὲ μόνην ὀλίγην καὶ εὐτελεστάτην τροφήν, διορίζοντες ἀπανθρώπους ἐπιστάτας ἐπάνω εἰς αὐτούς, διὰ νὰ τοὺς βάζωσι μὲ ραβδισμοὺς νὰ ἐργάζωνται ἀδιακόπως καὶ ἐντελῶς, ἄνευ τινὸς συμπαθείας ἀνθρωπίνης. Τοῦτο δὲ ἠκολούθουν περιοδικῶς σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν χρόνον οἱ ἀγάδες, οἱ ὁποῖοι ἐπάχτωναν τὰ διάφορα χωρία, κοινῶς λεγομένους μουκατάδες, ἀπὸ τὴν βασιλείαν καὶ ὄχι μόνον τὰ ὑποστατικά των ἐδούλευον τοιουτοτρόπως, ἀλλὰ καὶ μεγάλας οἰκοδομὰς ἔκτιζον κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον. Ὅτε εἶχον τὰ ἐλαιόδενδρά των καρποὺς ἔπαιρνον τυραννικῶς ἀφ' ἑκάστης τῶν ὑποκειμένων εἰς αὐτοὺς φαμιλιῶν μίαν μαζεύτριαν γυναῖκα, ἢ καὶ δύο, ἢ μητέρα ἢ θυγατέρα, καὶ ἔδιδον εἰς αὐτὰς — οἱ κηρυττόμενοι ὡς φιλοδίκαιοι — διὰ τὸν κόπον των δύο μέτρα λάδι ἐκ τῶν ἑπτά, χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν ἀπ' αὐτοὺς τίποτε ἄλλο. Τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο μέτρων ἐπλήρωνον τὸ ἥμισυ τῆς ἐν τῇ πόλει Χανίων τιμῆς· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ ἀγᾶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δίδῃ τὴν ἡμισείαν τιμήν, διότι αὐτὸς ἐνόμιζε τὸν ἑαυτόν του ὡς βασιλέα καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἐπικρατείας του ὡς σκλάβους ἰδικούς του. Ἄλλοι δὲ εὕρισκον ποικίλους προφασιολογίας σφαλμάτων καὶ ἔδιδον εἰς αὐτάς, ὅσον ἡ ἀσπλαχνία των τοὺς ἐσυγχώρει. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν μαζευτριῶν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρθένοι, ὑπέστρεφον εἰς τὰς οἰκίας των μὲ ὀλίγον λάδι καὶ μὲ πολλὴν διαφθορὰν τοῦ ἤθους καὶ τῆς τιμῆς των. Ἐζημιώνοντο δὲ ἐκ τούτου τοῦ ἀδικήματος πολλοὶ χριστιανοὶ τοῦ ἰδίου των ὑποστατικοῦ τὸ λάδι, μὴ ἔχοντες τὰς γυναῖκας καὶ θυγατέρας των νὰ συνάξωσι τοὺς καρποὺς τῶν ἐλαιῶν των. Καὶ οἱ μὴ ἔχοντες μουκατάδες τοῦρκοι, ἔχοντες δὲ ὑποστατικὰ εἰς τὰ χωρία ὅπου κατῴκουν χριστιανοί, ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ ἐργάζωνται κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, πλὴν τοῦ ἁγίου Πάσχα, ἀγγαρεία, προσφέροντες εἰς αὐτοὺς μόνην τροφήν. Πολλάκις δὲ ἐβίαζον καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν λειτουργίαν διὰ νὰ ἐργάζωνται οἱ χριστιανοὶ πολλὰς ὥρας εἰς τὰ ὑποστατικά των· οἱ μὲν ἄνδρες κατὰ τὸν καιρὸν ραβδίζοντες τὰ ἐλαιόδενδρα ἢ μεταφέροντες τοὺς καρπούς των, ἢ ἄλλα τινὰ ἔργα κάμνοντες, αἱ δὲ γυναῖκες συνάζουσαι τοὺς καρποὺς τῶν ἐλαιῶν, ἐξώδευον σχεδὸν πάντες τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, θλιβόμενοι καὶ στενάζοντες ἐκ βάθους καρδίας, παρακαλοῦντες τὸν θεὸν νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀνυπόφορον καὶ τυραννικὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Ἕκαστος δικαίως καὶ ἐμφρόνως κρίνων τὰ πράγματα καταλαμβάνει τὸ πόσον ἐθλίβοντο οἱ τότε χριστιανοὶ τῆς Κρήτης, καὶ πόσον εἶναι ἀξιέπαινος καὶ ἀξιοσημείωτος ὁ πρὸς τὴν ἁγίαν ἡμῶν πίστιν ἔνθεος ζῆλος, καὶ διακαὴς ἔρως αὐτῶν, ἐνῷ πολλάκις (μάλιστα κατὰ τὴν δόσιν τῶν κοινῶς λεγομένων χαρατζίων) παρεκινοῦντο ἀπὸ τοὺς δυναστεύοντας αὐτοὺς τούρκους νὰ ἀρνηθῶσι τὸν Χριστόν, ὑποσχόμενοι εἰς αὐτοὺς ἐνόρκως ὅτι θέλουσιν εἶναι εἰς τὸ ἑξῆς ἐλεύθεροι ἀπὸ ἀγγαρείας καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ χρηματικὰ δοσίματα εἰς τῶν ὁποίων τὴν δόσιν ἐδοκίμαζον στενοχωρίαν ἀπερίγραπτον δερνόμενοι καὶ φυλακιζόμενοι ἀσπλάγχνως, μὴ ἔχοντες χρήματα νὰ δίδωσιν ἀλλεπαλλήλως, πτωχοὶ ὄντες. Ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἐπικίνδυνον τῆς ψυχῆς τῶν χριστιανῶν ἐποχήν, συνεισέφερον τὰ ἐν Κρήτῃ ἱερὰ μοναστήρια πλείστην τὴν ἐπιμέλειαν ὑπὲρ τοῦ ψυχικοῦ συμφέροντος τῶν χριστιανῶν.

Ἐπειδὴ περιερχόμενοι τινὲς τῶν ἱερομονάχων εἰς διάφορα χωρία τῆς Κρήτης χάριν φιλοδωρίας κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐπεστήριζον τοὺς χριστιανοὺς ἄνδρας καὶ γυναῖκας εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἀμώμητον πίστιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διδάσκοντες εἰς αὐτούς, ὅτι οἱ παλαιοὶ μάρτυρες οὐ μόνον σωματικοὺς κόπους καὶ θλίψεις ὑπέμενον οἱ ἀοίδιμοι διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον τῆς ζωῆς ἐλάμβανον μὲ προθυμίαν, διὰ νὰ ἀποφύγωσι τῆς ψυχῆς τὸν αἰώνιον, δηλαδὴ τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν, καὶ ὅτι θέλουν εἶσθαι κληρονόμοι τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἂν ἀγογγύστως καὶ ὑπομονητικῶς ὑποφέρωσι τὰ παρόντα δεινὰ διὰ τὸν Κύριον· καὶ πολὺ περισσότερον ὠφελοῦντο ψυχικῶς στηριζόμενοι εἰς τὴν ἁγίαν ἡμῶν πίστιν, ὅσοι ἐσύχναζον εἰς τὰ μοναστήρια, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἤρχοντο χάριν εὐλαβείας, ἄλλοι δὲ χάριν βοηθείας σωματικῆς, πάμπτωχοι ὄντες, στερούμενοι καὶ αὐτοῦ τοῦ κριθίνου ἄρτου, πολλάκις καὶ τοῦ ἐλαίου, οἵτινες παρηγοροῦντο λαμβάνοντες τὴν κατὰ δύναμιν τῶν μοναστηρίων ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν πατέρων συνοδευομένων μὲ παρηγορητικοὺς λόγους ἀποβλέποντας εἰς ψυχικὴν σωτηρίαν. Ἄλλοι δὲ ἔφερον τὰ τέκνα των καὶ ἐμάνθανον τὰ ἱερὰ γράμματα τρεφόμενα μὲ ἔξοδα τῶν μοναστηρίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν ἔμενον καὶ ἐγίνοντο ἱερομόναχοι, ἄλλα δὲ ἐπέστρεφον εἰς τὰ πατρικά των καὶ ἐγίνοντο κοσμικοὶ ἱερεῖς εἰς τὰ χωρία καὶ ἐχρησίμευον τὰ μέγιστα, ἐπειδὴ ἠρτυμένοι ὄντες εἰς τὰ μοναστήρια μὲ τὸ θεῖον ἅλας ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ἱεροπραξίας, ἀναγνώσεως, καὶ ἐναρέτου πολιτείας, ἀναγινώσκοντες ἐπ' ἐκκλησίας βίους ἁγίους ἀνδρῶν καὶ μαρτύρια τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων, ὠφελοῦντο οἱ ἀκούοντες χριστιανοί, πιστεύοντες ἀδιστάκτως ὅτι τὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς γεγραμμένα εἶναι θειότατα καὶ ἀληθέστατα, καὶ ὅτι οἱ μισοῦντες καὶ ἀποστρεφόμενοι τῆς κακίας τὰ ἔργα καὶ ἀγαπῶντες καὶ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρετὴν προθύμως καὶ ἀγογγύστως, ὑπομένοντες διὰ τὸν Κύριον πᾶσαν καταδρομὴν καὶ θλῖψιν θέλουσι φανῆν ἄξιοι κληρονόμοι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ὁπόσα καὶ ὁποῖα φρικτὰ καὶ ἀξιοδάκρυτα πάθη ἐδοκίμαζον αἱ χριστιανοὶ τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς διδομένους εἰς τὰ ἀφροδίσια πάθη, ἐπιλείψει με ὁ χρόνος γράφοντα· ἀρσενοφθορίαι, παρθενοφθορίαι, ἁρπαγαὶ καὶ βίαι ὑπάνδρων γυναικῶν καὶ τὰ λοιπά· καὶ ταῦτα ἐξηκολούθουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μὲ τὴν βίαν καὶ δυναστείαν. Καὶ ἂν ἀπετύγχανον τοῦ ἀχρείου σκοποῦ των, τῆς μὲν τὸν ἄνδρα ἀνηλεῶς ἐθανάτωνον, τῆς δὲ τὸν ἀδελφόν, τῆς ἄλλης τὸν πατέρα, ἢ τὴν μητέρα, ἢ ὄντινα ἤθελον ὑποπτευθῶσι συνεργὸν τῆς ἀποτυχίας του, γείτονα δηλαδή, ἢ ἄλλον τινὰ οἰκεῖον τοῦ διαφυγόντος ὑποκειμένου, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ καταδιωκόμενον ὑποκείμενον·

ἐνίοτε δὲ ἐξετέλουν τοὺς ἀχρείους σκοπούς των μὲ ἀπατηλοὺς λόγους, καὶ μὲ καταπειστικὰς ὑποσχέσεις προσκαίρων ἀπολαύσεων δόξης καὶ πλούτου. Ὅθεν ἀπεξενώθησαν πολλοὶ ἀπὸ τὴν περιουσίαν των καὶ πατρίδα πρὸς ἀποφυγὴν ἀτιμιῶν ἢ θανάτου· καὶ ἂν εὐκολύνοντο οἱ πλεῖστοι τῶν χριστιανῶν ἤθελον ἀποσκιρτήσειν ἀπὸ τὴν Κρήτην· ἐμποδίζετο ὅμως ἡ φυγὴ καὶ ἀναχώρησις τῶν φαμιλιῶν, καὶ ἀνηλίκων ἀρσενικῶν παιδίων. Ποῦ γάμος, ἢ βάπτισις, ἢ ἑορτή, ἢ ἄλλη τις συνάθροισις χριστιανῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συμπόσιον ἢ χορός, καὶ νὰ μὴν εἶναι τοιαῦτα ζιζάνια ἐμβάλοντα φόβον καὶ τρόμον εἰς τὰς καρδίας των, μήπως γυναῖκας ἀτιμάσωσιν καὶ ἄνδρας θανατώσωσιν; ποῦ ἐλευθερία εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ μεταχειρισθῶσι φορέματα πολυτελῆ ὁπωσοῦν, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς μικρᾶς καταστάσεώς των; ποῦ τόλμη νὰ ἀντιτείνωσιν εἰς ἀπρεπεῖς λόγους ἢ εἰς ἄσεμνα κινήματα τῶν ἀχρείων τούρκων παρευρεθέντων εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν χριστιανῶν; πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως κατατρυχόμενοι οἱ ἐν τοῖς χωρίοις οἰκοῦντες χριστιανοί, ἐσχημάτιζον ἐν ἐλεεινὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον θέαμα. Ἄξιον δακρύων ἦτο καὶ τὸ νὰ βλέπῃ τις τὸν ἀναχωροῦντα δι' ὁδοιπορίαν τινὰ ὁπωσοῦν ἐκτεταμένην νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν γυναῖκα καὶ παῖδας του τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν, φοβούμενος μήπως καθ' ὁδὸν δοκιμάσῃ τὸν εἰς πολλοὺς ἀκολουθήσαντα θάνατον ἄδικον, καὶ δὲν ἐπιστρέψῃ πλέον νά τοὺς ἴδῃ. Αἱ ἐν ταῖς πόλεσι γυναῖκες δὲν ἐτόλμων νὰ ἔκβωσιν ἔξω τῆς οἰκίας των ἀσκεπεῖς τὸ πρόσωπον, ἢ νὰ στέκωνται εἰς παράθυρα νὰ φαίνωνται, ἀλλὰ ὡς αἱ τούρκισσαι ἐκρύπτοντο, καὶ ὅτε ἔκβαινον ἔξω ἦσαν μὲ κεκαλυμμένον πρόσωπον καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος. Αἱ παρθένοι μόλις δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπήγαινον εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ μεταλάβωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ τότε ὄρθρου βαθέος κεκαλυμμέναι καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὰς οἰκίας των πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου φοβούμεναι τὸν κίνδυνον τῆς παρθενίας των, ἢ τῆς ζωῆς των, ἢ τῆς ζωῆς τῶν γονέων, ἀδελφῶν, ἢ ἄλλων τινῶν συγγενῶν των. Ἐνίοτε δὲ ἐπέμβαινον εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ τοῦτο ἀπέβλεπεν εἴς τινα σκοπὸν τῆς ἀχρειότητος ἢ κακίας των· δηλαδὴ εἰς ἐπίδειξιν τῆς ἰσχύος των, ὅτι ὁ προστακτικὸς λόγος των ἔργον γίνεται, ἢ καὶ ἀπόλαυσιν χρηματικήν, ἢ εἰς ἐκτέλεσιν αἰσχρᾶς τινὸς προμεμελετημένης πράξεώς των. Ὑπεκρίνοντο δὲ τοὺς μεσίτας εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς διὰ χειροτονίας ἱερέων, συνοικέσια ἀπρεπῆ, ἀνάρμοστα καὶ παράνομα, εἰς ἄλογα καὶ ἄτοπα διαζύγια· ἐπέμβαινον δὲ καὶ εἰς τοὺς γάμους καὶ στεφανώματα τῶν χριστιανῶν (ὡς κουμπάροι κοινῶς λεγόμενοι), καὶ ἐξώδευον χρήματα στηρίζοντες τοὺς περὶ αὐτοὺς κόλακας, ἢ τοὺς ἄλλως πως θεραπευτὰς τῶν ἀχρείων παθῶν των, χριστιανούς, καὶ ἀνεδέχοντο παῖδας χριστιανῶν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· καὶ οἱ ἀντιτείνοντες εἰς τὰς τοιαύτας ζητήσεις των δὲν ἦσαν μακρὰν τοῦ ἐσχάτου κινδύνου τῆς ζωῆς. Οἱ ἔχοντες δὲ τοὺς γάμους ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ φιλοδωρήσωσι τὸν σούμπαση τοῦ χωρίου των, τοῦρκον ὄντα, προσφέροντες εἰς αὐτὸν ἢ ἕνα κριόν, ἢ ἕνα

ζευγάριον ὑποδήματα, τὰ πολυτιμότερα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐν χρήσει, νὰ τὸν προσκαλέσωσιν εἰς τοὺς γάμους. Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τοὺς γνωστοὺς καὶ τοὺς συχνάζοντας εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο τούρκους. Οἱ μὴ ἐκπληρώνοντες τοῦτο τὸ εἰς αὐτοὺς νομιζόμενον ἄφευκτον ἠθικὸν χρέος, κατατρεχόμενοι, ἐκινδύνευον. Οὗτοι ἐδιώριζον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πότε καὶ ποῦ νὰ στεφανώσῃ ὁ ἱερεὺς τὸ ἀνδρόγυνον· πολλάκις καὶ ἄνευ ἀρχιερατικῆς ἀδείας καὶ ἀφέσεως δέρνοντες ἱερεῖς ἀνιλεῶς ἐβίαζον αὐτοὺς καὶ ἐστεφάνωναν ἀνδρόγυνα παράνομα ἢ ἀσύμφωνα ἐκ μέρους τοῦ ἑνὸς ὑποκειμένου, καὶ ἄνευ τῆς συγκατανεύσεως τῶν γονέων ἂν ἔλεγον τίποτε πειρακτικὸν ἐδέρνοντο ὑπ' αὐτῶν· τινὲς ἐξ αὐτῶν περιερχόμενοι εἰς διάφορα χωρία ἐπρόσταζον βιαίως νὰ συναχθῶσιν αἱ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες τῶν χριστιανῶν νὰ χορεύωσιν ὁμοῦ μὲ αὐτούς, ἀναγκαίως δ' ἔπρεπε νὰ προσφέρωνται εἰς αὐτοὺς καὶ φαγοπότια ἀπὸ τοὺς οἴκους τῶν χριστιανῶν, καὶ χωρὶς νὰ τὰ ζητήσωσιν, ὅπου τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ χορεύοντες ἐξέφερον τοὺς σεσηπότας καὶ διεφθαρμένους καρποὺς τῆς μιαρᾶς των καρδίας, διὰ νὰ ἀπατήσωσι καὶ νὰ φθείρωσι τὰς ἁπαλὰς καὶ ἀφθόρους καρδίας τῶν παρθένων μὲ τὰ πορνικὰ καὶ δαιμονικὰ τραγῴδια καὶ κινήματά των, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπεστρέφοντο ὡς θανασίμους ἐχθρούς των. Τοιαῦτα δεινὰ καὶ ἄξια φρίκης δυστυχήματα ἐδοκίμαζον οἱ ἐν τοῖς πόλεσι (sic) καὶ χωρίοις οἰκοῦντες χριστιανοί. Οἱ δὲ ἐν ταῖς ἱεραῖς μοναῖς ἐνασκούμενοι ἱερομόναχοι καὶ λοιποὶ ἀδελφοί, ἀγγαρείας μὲν δὲν ἔκαμνον, ἐδοκίμαζον ὅμως ποικίλας θλίψεις καὶ ἄλλους ἀνυποφόρους πειρασμούς. Ἐπειδὴ ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔδιδον εἰς τοὺς μουκατᾶ - ἀγάδες ἓν ἐκ τῶν ἑπτὰ πάντων τῶν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐλαιοδένδρων προϊόντων, ἐπρόσφερον πρὸς τούτοις καὶ τετράκις ἑκάστου ἐνιαυτοῦ καὶ δῶρα, συνιστάμενα ἀπὸ κριούς, μέλι, κηρία κατεσκευασμένα λαμπάδες· καὶ ὄχι μόνον εἰς αὐτοὺς ἔδιδον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς· καὶ τοὺς διὰ τὴν κακίαν καὶ ὠμότητα διαβοήτους τούρκους, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀνέβαινε σχεδὸν μέχρι τῶν εἴκοσι πέντε κατὰ καιροὺς καὶ ἔτι πρός. Ἐπροσφέροντο δὲ ταῦτα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως, καὶ κατὰ τὰ μιαρά των βαϊράμια. Ταῦτα δὲ καὶ μετεκόμιζον μὲν μοναστηριακοὶ ὑπηρέται, τὰ ἐσυνώδευε δὲ καὶ ὁ κατὰ καιρὸν ἡγούμενος, προσφέρων εἰς αὐτοὺς ταῦτα ὁμοῦ μὲ τοὺς ἐκ φόβου καὶ ἀνάγκης προσερχομένους προσκυνητάς. Σπανίως ἔλειπον ἀπὸ τὰς μονὰς σωρίαι τούρκων φαγοπότων, οἵτινες ἐξώδευον ἡμέρας καὶ νύκτας διατρίβοντες ἐν αὐταῖς, τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ ὄχι εἰς τὰ τυχόντα φαγητὰ καὶ ποτὰ εὐχαριστούμενοι. Πολλοὶ τῆς τραπέζης ὑπηρέται παρεστέκοντο, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ἡγούμενος, δίδοντες εἰς αὐτοὺς τὰ ποτὰ συγκερασμένα μὲ ἀνθόνερα· ὅτε ἦσαν μετριώτεροι εἰς τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ ἀδιακρισίαν οἱ φιλευόμενοι ἐδέχοντο τὸν ἡγούμενον ὁμοτράπεζον. Ἐπὶ τραπέζης ἐτραγῴδουν, συνωμίλουν λόγους κατὰ τὰ φρονήματα, καὶ τὰς φύσει κακῶς διατεθειμένας καρδίας των. Ἐνίοτε ἐχόρευον, πιάνοντες εἰς τὸν

χορόν των καὶ ἱερομονάχους ἄκοντας. Ἔρριπτον πιστόλας κατὰ τῶν οἰκοδομῶν καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἄλλοτε μὲν κατέρριπτον τὰ πιάτα μὲ τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ἐσύντριβον, ὁμοίως καὶ ποτήρια καὶ τὰ λοιπὰ οἰνοδόχα σκεύη· ἄλλοτε δὲ τὰ ἔρριπτον κατὰ κεφαλῆς τῶν παρισταμένων ὑπηρετῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγουμένου, ἀντὶ εὐχαριστιῶν. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ἀλλὰ καὶ τὸ τραπέζιον κατέρριπτον μεθ' ὅλων τῶν ἀγγείων ἐνίοτε, ἵνα κινηθῶσιν εἰς γέλωτα, ἢ νὰ δείξωσι τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ κακίαν των. Καὶ ὅτε φιλονεικοῦντες περὶ μηδαμινῶν πραγμάτων ἀντεφέροντο πρὸς ἀλλήλους ὑπὸ μέθης ἔξω φρενῶν γενόμενοι, τότε φόβος καὶ τρόμος ἐκυρίευε τὰς καρδίας τῶν ἀδελφῶν μήπως θανατωθῶσιν ἀμοιβαίως καὶ οἱ ζῶντες συγγενεῖς των εὕρωσιν αἰτίαν καὶ ἀφανίσωσιν ἐκείνην τὴν Μονήν. Κἀνεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀρκεῖ τὸ κρασί, ἢ ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο κατὰ τὸ παρόν. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὑρισκόμενοι δὲν ἐμέτρων τὴν ζωὴν οὔτε τοῦ ἡγουμένου, οὔτε ἄλλου τινὸς ἀδελφοῦ, ὡσὰν σκύβαλα· εἶναι λοιπὸν εὔκολον νὰ καταλάβῃ ἕκαστος, ὅτι εἶχον τὸν θάνατον ἐγγύτατον οἱ ἀδελφοί, καὶ κατ' ἐκείνας τὰς κινδυνώδεις ὥρας σωτήριος εἰς αὐτοὺς ἦτο, μετὰ θεόν, μόνη ἡ ἔντεχνος φυγή, καὶ ταχεῖα ἀπομάκρυνσις ἀπ' ἔμπροσθέν των. Συνέβαινε πολλάκις καὶ ἤρχοντο ταυτοχρόνως τρεῖς καὶ τέσσαρες σωρίαι τούρκων, καὶ ἐζήτει ἑκάστη τούτων καὶ ξεχωριστὸν τραπέζιον εἰς ἄλλο οἴκημα, καὶ ὁ ἡγούμενος δι' ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του, καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἠναγκάζετο νὰ μεταβαίνῃ ἀπὸ τὴν μίαν τράπεζαν εἰς τὴν ἄλλην πρὸς εὐχαρίστησιν αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ στοχασθῶσιν, ὅτι τοὺς μὲν τιμᾷ καὶ δοξάζει, τοὺς δὲ ἐξευτελίζει καὶ ἀτιμάζει. Ὅτε ἔφευγον οἱ μὴ ἔχοντες ἰδικά των ζῷα τῆς καβάλλας μετεχειρίζοντο τὰ ζῷα τῆς Μονῆς καὶ τὰ ἰδιαίτερα τῶν ἀδελφῶν ἀνυπερθέτως, ὁμοῦ μὲ μοναστηριακοὺς ὑπηρέτας διὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν αὐτά· τινὲς ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔτρωγον, ἐζήτουν φεύγοντες φαγώσιμα πράγματα νὰ λάβωσιν, ἢ ἄλλα τινά, λόγου χάριν λαμπάδας, σινδόνια, πετζέτας, καὶ τὰ λοιπά. Διὰ θαλάσσης ἤρχοντο πολλοὶ πολλάκις ὡς θαλασσινοί, ὑποκρινόμενοι, ὅτι τρόπον τινὰ πάσχουσιν εἰς τὸ πλοῖον των ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν· καὶ λαμβάνοντας πολλὰς καὶ πολυειδεῖς τροφάς, ἔφευγον· καὶ τίς ἐτόλμα νὰ εἴπῃ εἰς τὰς τοιαύτας ἀπαιτήσεις των ὅτι δὲν ἔχει τὸ μοναστήριον νὰ δώσῃ εἰς αὐτούς, εἰμὴ μόνον νὰ φάγωσιν; Ἀλλεπάλληλοι φόβοι καὶ τρόμοι καὶ ἀνησυχία ἀπερίγραπτος καὶ βαρύτατα ἔξοδα ἐσυνόδευον τὴν διαγωγὴν τῶν ἀδελφῶν ἑκάστης μονῆς· καὶ μάλιστα αἱ πλησιάζουσαι εἰς τὰς κοινὰς ὁδοὺς καὶ τὸ μετόχι αὐτῶν οὐ μόνον τὴν ἀνησυχίαν εἶχον σχεδὸν ἀδιάκοπον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔξοδα, καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς. Κατὰ πᾶν ἔτος ηὔξανεν ἡ αὐθάδεια καὶ τὰ τυραννικὰ ἔργα τῶν ἀνθρωπομόρφων τούτων θηρίων, πρὸς βλάβην τῶν χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ἡ ὑπομονὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν, ὡς καὶ ἐκείνων τῶν θηρίων ἡ κακία. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα δεινὰ καὶ ἄξια φρίκης δυστυχήματα ἐδοκίμαζον οἱ χριστιανοὶ τῆς Κρήτης, οἱ κατοικοῦντες τὰς πόλεις, τὰ χωρία, καὶ οἱ μονάζοντες εἰς τὰς ἱερὰς μονάς. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ παραδόσεως γράφομεν, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ ὡς καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν καὶ αὐτήκοοι καὶ αὐτόπται καὶ πεπονθότες ἐσμέν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν μικρότερα συγκρινόμενα μὲ ἐκεῖνα, ὅσα ἐπάθομεν ἀπ' αὐτούς, εὐθὺς ἀπὸ τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς ἀποστασίας· τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Κρήτης ἀνιλεῶς ἐθανάτωσαν, ὅσους ἡγουμένους καὶ ἱερεῖς ἐπίασαν ἐφυλάκισαν καὶ ἐν τῇ φυλακῇ ὑπὸ τῶν κακουχιῶν ἀπέθανον. Ἄλλους μετὰ ταῦτα εἰς διαφόρους τόπους εὑρόντες μὲ ἀνυποφόρους βασάνους καὶ πικρὰς τιμωρίας καὶ πολλὰς πληγὰς ἀπανθρώπους ἐθανάτωσαν, τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄνδρας χριστιανοὺς πάντας σχεδὸν ἐθανάτωσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παιδία αἰχμαλωτεύσαντες καὶ μιάναντες ἐπώλουν, ὡς ἄλογα ζῷα, καὶ μὲ βίαν δυσπερίγραπτον πολλοὺς ἐτούρκισαν. Τὰς τρεῖς μονάς, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τοῦ Γουβερνέτου, καὶ ταύτην τὴν ἡμετέραν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀφειδῶς κατέκαυσαν ὁρμήσαντες κατ' αὐτῶν ὡς δαιμονισμένοι, λησμονήσαντες καὶ τὰς πλείστας τροφὰς τὰς ὁποίας ἐν αὐταῖς καὶ ἐξ αὐτῶν πρὸ πολλῶν χρόνων ἔτρωγον, καὶ τὰς δωρεὰς καὶ περιποιήσεις τὰς ὁποίας ἐλάμβανον οἱ ἀπάνθρωποι καὶ ἀχάριστοι. Βλέποντες οἱ ἀδελφοὶ τῆς Μονῆς ἡμῶν, καθὼς καὶ οἱ τῶν ἄλλων Μονῶν, πρὸ ποδῶν τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔκρυψαν εἰς ἀπόκρυφον μέρος πᾶσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν βαρύτιμον ἀποσκευὴν (ἐκτὸς τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ ὁλοκλήρων ἁγίων λειψάνων) δηλαδὴ πολύτιμα εὐαγγέλια ἀργυρᾶ κεχρυσωμένα, καὶ μὲ πολυτίμους λίθους κεκοσμημένα. Σταυροὺς βαρυτίμους μὲ πολυτίμους λίθους καὶ μὲ τὸ πανσέβαστον ξύλον ἐφ' οὗ ἑκουσίως ἐσταυρώθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Κανδήλας ἀργυρᾶς μονοφώτους μεγάλας, τριφώτους, πενταφώτους καὶ ἑπταφώτους, ἅγια δισκοπότηρα ἀργυρᾶ καὶ χρυσοκαπνισμένα· μικρὰ λαμπαδοστάσια ἤτοι μανουάλια, σαμπτάνια, δίσκους, θυμιατά, ὅλα ἀργυρᾶ, κιβώτια πολύτιμα, ἐν οἷς ἦσαν πολλῶν ἁγίων θαυματουργῶν ἅγια λείψανα ἐναποτεθειμένα καὶ πλουσίως κεκοσμημένα· ἀρχιερατικὰ χρυσοΰφαντα καὶ ἱερὰ ἄμφια πολλὰς πολλῶν ἱερέων φορεσίας· ἱεροδιακονικὰ ἄμφια ὅλα χρυσοΰφαντα, πολύτιμα πράγματα θαυμασμοῦ καὶ θεωρίας ἄξια. Καὶ αὐτῶν τῶν μακαρίων καὶ ἀοιδίμων κτιτόρων τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μονῆς χειροτεχνήμα[τα] καὶ ἀριστουργήματα πλουσιώτατα, κεντητῶν ὄντων τὴν τέχνην, τὰ ὁποῖα ἐσώζοντο φυλαττόμενα. Ταῦτα πάντα ἐτέθησαν εἰς μέρος τῆς μονῆς ἀπόκρυφον· τὰ δὲ ἰδιαίτερα τῶν ἀδελφῶν ἱερά, καὶ πολύτιμα ἄλλα σκεύη καὶ φορέματα, ἐτέθησαν, μὲ σεντούκι ἑκάστου, εἰς ἄλλο κρυφὸν μέρος ἐκτὸς τῆς μονῆς. Ἀλλὰ κυριευόμενοι πάντες ἀπὸ φόβον καὶ ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ πρακτέου, τινὲς δὲ καὶ ἀπὸ δυσπιστίαν τοῦ ὅτι οἱ ᾀδόμενοι περὶ τῶν χριστιανῶν ἀνταρσίας λόγοι εἶναι πλάσματα τῶν τὰ τοιαῦτα θελόντων, δὲν ἠξεύρομεν τί νὰ κάμωμεν καὶ πῶς νὰ κινηθῶμεν, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους ταῦτα: ἂν μεταφέρωμεν πράγματα ἔξω τῆς μονῆς ἡμῶν, ἢ ἀναχωρήσωμεν πρὸς καιρὸν καὶ φωραθῶμεν ὡς φυγάδες, κινδυνεύομεν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν μονὴν ἡμῶν ἐὰν δὲν επα-

κολουθήση τίποτε μεταβολὴ τῶν πραγμάτων· ἔλεγε δέ τις ἀδελφὸς ἐκ Σμύρνης ἐλθών, καὶ οἰδὼς τὰ περὶ τῆς ἀποστασίας μυστικά, ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν θέλει διαρκέσει σχεδὸν τρεῖς ἡμέρας· διὰ ταῦτα πάντα ἔμειναν ἔνδον τῆς μονῆς κεκρυμμένα πολύτιμα ἐκκλησιαστικὰ σκεύη· καὶ τὰ καθ' ἡμέραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας φαινόμενα πράγματα ἔμενον εἰς τοὺς τακτικοὺς τόπους των, ἵνα μὴ φωραθῶμεν ὅτι ἠξεύρομεν τὰ περὶ τῆς ἀποστασίας καὶ δὲν τὰ εἴπομεν εἰς τοὺς ἐξουσιαστάς· διὰ τοῦτο ἐχάθησαν ὅλα καὶ τὰ κεκρυμμένα καὶ τὰ φαινόμενα, ὑπό τινων τούρκων ἀνακαλυφθέντα μετὰ παρέλευσιν ἀρκετοῦ καιροῦ· ἐπειδή, ἐνῷ εἴμεθα εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ πρακτέου τῆς φυγῆς ἢ τῆς διαμονῆς ἡμῶν καὶ ἐπεσκοποῦμεν τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν ἀπὸ τὰ Χανία, εἴδομεν πολὺν φόβον καὶ τρόμον τῆς καρδίας καὶ κλονισμὸν ὅλου τοῦ σώματος ἡμῶν, πολὺ πλῆθος τούρκων ἐνόπλων, ἐρχομένων καθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ διὰ νὰ διασώσωμεν κἂν τὴν ζωήν, κατεφύγομεν εἰς τὰ ὑψηλότερα καὶ δισβατώτερα μέρη τῶν βουνῶν τοῦ ἀκρωτηρίου· καὶ λαβόντες μεθ' ἡμῶν ὀλίγα ψωμία, χύνοντες πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα ἀφήκαμεν τὴν μονὴν ἡμῶν, ὡς εὑρίσκετο, κατασπάραγμα τῶν τούρκων, οἱ ὁποῖοι τὴν καθ' ἡμῶν λύσσαν καὶ μανίαν των ἐξέβρασαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν μονήν, ἁρπάζοντες, συντρίβοντες, κατακαίοντες πάντα, ὅσα ὑπέκειντο εἰς φθορὰν καὶ εἰς μετακόμισιν· ὥστε ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς ἡμῶν ἐφαίνετο μετὰ τὴν ὁρμήν των ὡς κάμινος ἀσβέστου· ἐπειδὴ καιόμενα τὰ στασίδια, τὰ τέμπλα μετὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἡ ἁγία τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις, θῆκαι ξύλινοι, δηλαδὴ δουλάπια, καὶ ἡ ξυλίνη στέγη τοῦ μεγάλου κουμπέ, ἀτελειώτου ὑπάρχοντος εἰσέτι, ἀνεδόθη τόση πολλὴ φλὸξ τοῦ πυρός, ὥστε οὐ μόνον πέτραι πολλαὶ τῆς ἐκκλησίας ἔλαβον μορφὴν καὶ φύσιν ἀσβέστου, ἀλλὰ καί τινες χονδραὶ βέργαι σιδήρου, ἐξ ὧν ἐκρέματο καὶ ἐκρατεῖτο βαρύτατός τις πολυέλαιος μπούντζινος μέγας, ὑπὸ τῆς πλουσιότητος τοῦ πυρός, ὡς κηρὸς διελύθησαν. Τὰ αὐτὰ ἠκολούθησαν καὶ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Γουβερνέτου, καὶ εἰς τὰ χωρία τοῦ ἀκρωτηρίου· καίοντες, ἁρπάζοντες, φονεύοντες τοὺς ἀπαντῶντας χριστιανούς, ἄνευ ἐξαιρέσεως· ἡμεῖς δὲ καὶ πάντες οἱ τοῦ ἀκρωτηρίου κάτοικοι, ὅσοι κατέφυγον εἰς τὰ βουνά, διεσώσαμεν τὴν ζωὴν μὲ ἀνέλπιστον τρόπον, θείᾳ βοηθείᾳ. Οἱ τοῦρκοι φοβούμενοι μήπως οἱ ἔνοπλοι χριστιανοὶ ὁρμήσωσιν ἀπὸ τὰ Κεραμειὰ καὶ ἀπὸ τὴν Μαλάξαν κατὰ τῆς πόλεως τῶν Χανίων, ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω οἱ περισσότεροι· οἱ δὲ μείναντες, ὀλίγοι τινὲς τὸν ἀριθμόν, δὲν ἐτόλμων νὰ ἔλθωσι καθ' ἡμῶν εἰς τὰ βουνά· ἡμεῖς δὲ εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὄντες ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως τροφῆς, καὶ ὕδατος τὸ περισσότερον, διεσώθημεν ἀπροσδοκήτως. Διότι φεργάτα τις γαλλική, πλέουσα πρὸς τὰ ὄπισθεν τῶν βουνῶν τοῦ ἀκρωτηρίου, καὶ μαθοῦσα παρά τινος μικροῦ πλοιαρίου χριστιανικοῦ, ἀφ' ἡμῶν εἰς αὐτὴν ἀναγαγόντος πρὸς διάσωσιν ἡμῶν (ἂν ἦτο δυνατόν), τὸν ὑπὸ πείνης καὶ δίψης ἔσχατον κίνδυνον τοσούτων ψυχῶν, ἐπιστρέψασα πρὸς τὴν νῆσον Σαντορίνην, ὅπου

πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἀπήντησεν ἑπτὰ τῶν Κασίων καράβια ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Κρήτης πλέοντα, (καὶ εἰς ἡμᾶς περὶ τούτων προειποῦσα), ἔδωκεν εἰς αὐτὰ τὴν περὶ τοῦ κινδύνου ἡμῶν εἴδησιν. Τὰ ὁποῖα τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν ἐφάνησαν ἀνελπίστως ὄπισθεν τῶν βουνῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ, οὐ πολλὰ μακρὰν τῆς ξηρᾶς. Ὁδηγούμενα δὲ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου χριστιανικοῦ μικροῦ πλοιαρίου, (οὗ κύριος ἦν Πανανός τις Σαρπάκης τοὐπίκλην) ἐπλησίασαν· λαβόντα δὲ πάντας ἡμᾶς, καὶ ὅσα ζῷα διὰ τροφὴν ἡμῶν καὶ αὐτῶν ἐδυνήθησαν, μετεβίβασαν εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος τῆς Σούδας, εἰς χωρίον καλούμενον Καλύβες καὶ οὕτω πως διεσώθημεν. Ἦσαν δὲ ἀφ' ὅσα τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς ἡμῶν κατεκάησαν σημαντικώτατα πράγματα τὰ ἑξῆς· ὁλόκληρον ἅγιον λείψανον τοῦ ὁσίου Ἀκακίου καὶ ὁσίου Γερασίμου, κείμενα ἐν θήκαις ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν τῆς ἐκκλησίας· καὶ αὐτὴ ἡ ἁγία τράπεζα· [ἕπεται μακρὰ περιγραφή]·

Ἀλλὰ φεῦ τῆς δυστυχίας! Ταῦτα πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἐν διαφόροις καιροῖς ἀκμασάντων ἀδελφῶν συναχθέντα, κόποις πολλοῖς καὶ ἱδρῶσι, χάριν ἐκκλησιαστικῆς κοσμιότητος καὶ εὐπρεπείας, παραμυθείας τε καὶ ἀνέσεως καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς καὶ τῶν ἐν θλίψεσιν ὄντων καὶ καταφευγόντων εἰς αὐτὴν χάριν βοηθείας χριστιανῶν, ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ἔγιναν τοῦ πυρὸς παρανάλωμα. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ πρὸ τῆς ἀποστασίας, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστασίας ἀκολουθήσαντα. Τὰ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τὰ μετὰ ταῦτα πῶς καὶ ποῖοι τῶν ἀδελφῶν κινδυνεύσαντες τὴν ζωήν, ἐφάνησαν πρῶτοι ἀνορθωταὶ τῆς μονῆς ἡμῶν, καὶ τίνες συνεισέφερον πρὸς ὕπαρξιν αὐτῆς καὶ παρηγορίαν, καὶ τί ἕκαστος μέχρι τοῦ νῦν ἐπρόσφερε· δηλώσωμεν ἀκολούθως ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κώδικι, πρὸς δηλοποίησιν τῆς ἐγκαρδίου προθυμίας ἑκάστου, καὶ παράδειγμα τῶν ἑπομένων ἀδελφῶν. Προστεθήσονται δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κώδικι καὶ πάντα τὰ τῆς μονῆς ὑποστατικά, καὶ τὰ περὶ αὐτήν, καὶ τὰ κατὰ διαφόρους τόπους ἐν τοῖς μετοχίοις ὑπάρχοντα, πρὸς γνωστοποίησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ φυλάττοντες τὸ εὔτακτον καὶ εὐπρεπές, προηγουμένως θέλομεν ἐκθέσειν ὅσα περὶ τῆς πρώτης ὑπάρξεως τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μονῆς ἀπὸ μνήμης σώζονται μέχρι τοῦδε, καὶ περὶ τῶν μακαρίων κτιτόρων αὐτῆς, πόθεν ἦσαν, καὶ πότε καὶ πῶς ἀνήγειραν ἐκ βάθρων αὐτὴν τὴν ἱερὰν οἰκοδομήν, καὶ πότε ἔπαυσαν κτίζοντες· ἑπομένως δὲ θέλομεν ἐγγράψειν καὶ τοὺς μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτῆς ἐπανορθωτὰς καὶ δευτέρους κτίτορας.

Ἡ ἀπὸ μνήμης διασωθεῖσα ἱστορία τῶν κτιτόρων.

Οἱ κτίτορες τῆς ἱερᾶς μονῆς ταύτης ἦσαν δύο αὐτάδελφοι, τέκνα τινὸς πλουσίου καταγομένου ἀπὸ τὴν Βενετίαν, ὅστις ἦτο ἀρχιγραμματεὺς τοῦ διοικητηρίου τῶν Χανίων, ἢ ὡς ἄλλοι τινὲς λέγουσι, διοικητὴς τῶν Χανίων περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἀκμάζων, ἴσως δὲ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἕκτης[1], καταγόμενος ἐξ οἰκογενείας λαμπρᾶς, ἐπο-

[1] Ὁ συγγραφεὺς τοῦ χρονικοῦ, παρὰ τὴν πολλήν του μόρφωσιν, δὲν γνωρίζει νὰ λογαριάζῃ τὰς ἑκατονταετίας· οὕτω τὴν ΙΖ' λογίζει ΙϚ'. ἀφ' οὗ περαιτέρω ὁμολογεῖ ὅτι

νομαζομένης τῶν Τζαγκαρόλων. Ὠνομάζετο δὲ μουσοῦ Ρουσέλ. Πλούσιος δὲ ὢν καὶ φιλομαθής, ἔπεμψε τοὺς υἱούς του, ὡς φαίνεται, εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ σπουδάζωσι τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκαλοῦντο δὲ ὁ μὲν Ἰωάννης, ὁ δὲ Λουκᾶς· ὄντες δὲ ἀγχίνοες καὶ ἔκδοτοι εἰς τὴν σπουδήν, ἐπέδωκαν πλουσίως εἰς πᾶν εἶδος μαθήσεως, ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἱερὰν θεολογίαν, διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν προθύμως καὶ τὰ ἱερὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ ὁ πατήρ των ἦτο Λατῖνος, δηλαδὴ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀκόλουθος. Ὁ Λουκᾶς ἔμαθε τὴν τέχνην τὴν κεντικήν, ἥτις ἐνομίζετο τότε μία τῶν εὐγενῶν καὶ χρησίμων τεχνῶν· μετὰ ταῦτα μεταβὰς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθωνος ἐμόνασεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Βατοπεδίου, ὅπου λαβὼν τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης μετενομάσθη Λαυρέντιος. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ ἀδελφός του διατρίβων ἐν Χανίοις, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν πολλάκις νὰ καταβῇ εἰς τὴν Κρήτην νὰ συζῶσιν· ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ καταπείσῃ αὐτὸν δι' ἐπιστολῶν ἐπῆγε προσωπικῶς καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἐκεῖ μὲ πολλοὺς παρακινητικοὺς λόγους, τὸν κατέπεισε νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὸ μοναστήριόν του, ἐν ᾧ εἶχεν ἐξοδεύσει τρεῖς ὁλοκλήρους χρόνους, διὰ νὰ μονάσῃ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Γουβερνέτου, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο μοναστήριον τῆς Κυρίας τῶν ἀγγέλων, τοῦ ὁποίου οἱ πατέρες τὸν ἐδέχθησαν εὐμενέστατα· ἐσύχναζε δὲ ἐκεῖ καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, καὶ συνεώρταζον τὰς ἁγίας καὶ ἐπισήμους ἑορτάς· καὶ τέλος ἐνηγκαλίσθη καὶ αὐτὸς τὴν μοναδικὴν πολιτείαν. Ὅθεν, μείνας καὶ αὐτὸς εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον, ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, μετονομασθεὶς Ἱερεμίας. Ἱεροπράττοντες δὲ καὶ ἱερουργοῦντες ἐμνημόνευον τὸ ὄνομα τοῦ πατρός των, δυτικοῦ ὄντος· διὰ τοῦτο ἠγανάκτουν οἱ λοιποὶ συνάδελφοι καὶ ἐσκανδαλίζοντο τόσον, ὥστε οἱ νεώτεροι προσωπικῶς ὕβριζον καὶ ἀναθεμάτιζον αὐτούς, ὡς αἱρετικούς, ὀνομάζοντές τους σκυλοφράγκους, λέγοντες, ὅτι ἦλθον εἰς τὸ μοναστήριόν μας καὶ θέλουσι μᾶς καταστήσει αἱρετικούς, διὰ τοῦτο ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ μοναστήριον τῆς Κυρίας. Καταβαίνοντες λοιπὸν μὲ λύπην πολλὴν καὶ ἀθυμίαν, ἐστάθησαν εἰς τὸ ρεῦμα ἐκεῖ ὅπου εἶναι σταυροὶ σημειωμένοι εἰς μίαν μεγάλην πέτραν· καθήμενοι δὲ ἐσκέπτοντο ποῦ νὰ ὑπάγωσι νὰ ἡσυχάσωσιν. Εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ἱερᾶς ταύτης μονῆς ἦτον μικρά τις ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡσύχαζεν ἱερομόναχός τις, Ἰωσὴφ ὀνομαζόμενος, λειτουργὸς ὢν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης, διὰ παρακλήσεως ἄρχοντός τινος, Ἰακώβου ὀνομαζομένου, ὅστις ἦτο κάτοικος εἰς χωρίον τι Μεγένον καλούμενον, τοῦ ὁποίου σῴζονται λείψανα καὶ ἐρείπιά τινα μέχρι τῆς σήμερον· ὁ ὁποῖος ἐξουσίαζε καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παύλου, καὶ τὴν πλησίον τῆς ἐκκλησίας

ἐπεκράτησεν ἡ ἐργασία μέχρι τοῦ 1634, πρᾶγμα ἄλλως τε ὅπερ δείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν. Ἡ ἀφέλειά του ἐπίσης εἶναι χαρίεσσα ὅταν νομίζῃ ὅτι οἱ Τζανκαρόλοι ἐσπούδασαν εἰς Ἀθήνας! ἢ ὅτι ὁ Ἱερεμίας ἐλάμβανε διαταγὰς ἀπὸ τὸν (φράγκον) ἐπίσκοπον Κυδωνίας!

γῆν. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸν Ἱερομόναχον Ἰωσὴφ νὰ σταθῶσιν ἐκεῖ πρὸς καιρόν, ἕως οὗ νὰ σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, ἐπειδὴ ὁ ἡγούμενος τῆς Κυρίας δὲν ἤθελε νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀπὸ τὸ μοναστήριόν του, ἀλλ' αὐτοὶ ἀνήσυχοι ὄντες διὰ τὰς προειρημένας ὑβρισίας τῶν λοιπῶν ἀνεχώρησαν. Ἐλθόντες δὲ εἰς τὸν ἱερομόναχον Ἰωσὴφ τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐρωτήσαντες ἔμαθον παρ' αὐτοῦ, ὅτι καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πέριξ γῆν ἐξουσιάζει ἄρχων τις Ἰάκωβος ὀνομαζόμενος, τὸν ὁποῖον εὑρόντες παρεκάλουν νὰ πωλήσῃ εἰς αὐτοὺς μέρος τῆς γῆς ἐκείνης, διὰ νὰ κτίσωσι μοναστήριον νὰ κατοικήσωσι μὲ αὐτοὺς ὅσοι θέλουσι νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν μοναδικὸν βίον. Ἐκεῖνος δὲ ὁ ἀοίδιμος ἀνήρ, φιλόθεος ὤν, ἀποκριθείς, εἶπε πρὸς αὐτούς: «Ὁ σκοπός σας εἶναι θεάρεστος, ἀφοῦ ἔχετε τοιαύτην ἀπόφασιν νὰ κτίσητε μοναστήριον μέγα διὰ νὰ μονάσωσιν ἀρκετοὶ ἀδελφοί. Σᾶς δίδω τόπον χωρὶς χρήματα, εὐχαριστημένος μόνον εἰς τοῦτο· κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς μελλούσης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου, νὰ ἀνάπτητε καὶ σεῖς καὶ οἱ μεταγενέστεροι ὁμοίως μίαν λαμπάδα μιᾶς λίτρας ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος τοῦ ἁγίου τῆς Μονῆς, ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν μου». Ἔδωκε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παύλου καὶ τὴν πέριξ αὐτῆς γῆν, ἐκτεινομένην ἀπὸ τὸ ἔξωθεν μέρος τῆς βορινῆς πλευρᾶς τῆς ὁρωμένης μονῆς, μὲ ὅλον τὸ ἔδαφος καὶ τὸ ἥμισυ τῆς αὐτῆς ἀμπέλου, συμπεριλαμβανομένου καὶ ὅλου τοῦ μελισσοκήπου. Ἐκτίσθη δὲ ὁ νῦν φαινόμενος περικλεέστατος ναὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους τῆς πρώτης ἐκκλησίας, προστεθειμένης καὶ ἄλλης γῆς κύκλωθεν, ἵνα γένηται ὁ ναὸς εὐρύχωρος. Μετὰ τὴν δόσιν τῆς γῆς, ἄνευ ἀναβολῆς καιροῦ, ὁ μὲν Λαυρέντιος ἔκαμεν ἀρχὴν νὰ συνάξῃ τὰς ἀναγκαίας ὕλας μιᾶς τοιαύτης οἰκοδομῆς. Ὁ δὲ Ἱερεμίας μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθωνος, διὰ νὰ λάβῃ ἐκεῖθεν σχέδια τῆς μελλούσης οἰκοδομῆς. Σταθεὶς δὲ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου ἀγνώριστος ἐδιωρίσθη νὰ μεταφέρῃ ξύλα πρὸς χρῆσιν τῶν ἐκεῖσε μοναχῶν, ὅπου ἐσχεδίασε μυστικῶς ὀλίγα τινὰ μονῆς οἰκοδομήματα. Ἀναχωρήσας δὲ ἐκεῖθεν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, μετέβη ὡσαύτως ἀγνώριστος εἰς τὴν μονὴν τῆς Λαύρας, ὅπου ἐδιωρίσθη εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον τοῦ ξυλοφόρου, σχεδιάζων μυστικῶς τὰς οἰκοδομὰς τῆς μονῆς ἀρκετὸν καιρόν. Ἀνεγνωρίσθη δὲ τίς ἦτον διά τινος ἀνελπίστου καὶ παραδόξου περιστάσεως. Φαίνεται ὅτι μεταξὺ πατέρων τινῶν τῆς Λαύρας συνέπεσε φιλονεικία περί τινος γραφικοῦ ρητοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κατανόησιν καὶ ὀρθὴν ἐξήγησιν ἀπετύγχανον καὶ τὰ δύο ἀντιφερόμενα μέρη, γράφοντες ἐξήγησιν καὶ τὸ ἓν μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἀστόχως καὶ μακρὰν τῆς ἀληθείας τοῦ νοήματος. Ἀφέντες δὲ τὴν βίβλον τὴν περιέχουσαν τὸ δυσερμήνευτον τοῦτο ρητὸν καὶ τὰ διὰ γραφὴν ἐπιτήδεια εἰς ἓν μέρος τῆς μονῆς ἐλεύθερον, ἐξέβησαν πρὸς περιδιάβασιν. Ἐλθὼν δὲ ὁ ἀοίδιμος Ἱερεμίας ἀπὸ τὰ ξύλα καὶ ἰδὼν τὴν βίβλον καὶ τὰς μὴ ὀρθῶς γεγραμμένας ἐξηγήσεις καὶ τὰ διὰ γραφὴν ἀναγκαῖα παρόντα, καὶ ἄνθρωπον οὐδένα, διασαφηνίσας καὶ γράψας

τὴν ἐξήγησιν τοῦ διαφιλονεικουμένου καὶ ἀμφιβαλλομένου ῥητοῦ πολὺ εὐστοχώτερα ἐκείνων καὶ καταλιπὼν ἐκεῖ καὶ τὴν βίβλον καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένην ἐξήγησιν, χωρὶς νὰ τὸν ἴδῃ τις γράφοντα, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ἐπανελθόντες δὲ οἱ πατέρες καὶ ἰδόντες τὴν ξένην καὶ παρ' ἐλπίδα γραφὴν τῆς ὀρθῆς καὶ καταλλήλου ἐξηγήσεως, ἠπόρησαν. Ἐρεύνης δὲ γενομένης ἀκριβῶς καὶ ἐνόρκως περὶ τοῦ τίς αὐτὴν ἔγραψεν, ὡμολόγησεν ὁ Ἱερεμίας, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ γράψας ταύτην καὶ οὐ μόνον τοῦτο ὡς φιλαλήθης, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον διέμενεν ἐκεῖ ἀγνώριστος ἐξωμολογήσατο. Εὐλαβηθέντες δὲ αὐτὸν οἱ πατέρες εἶπον, μὴ ἠξεύροντες τὸ ὑποκείμενόν σου σὲ ἐδιωρίσαμεν ξυλοφόρον, διὰ τὸ ὁποῖον ζητοῦμεν συγγνώμην· ὅθεν, παρακαλοῦμεν, εἰς τὸ ἑξῆς παῦσον ἀπὸ τὸ ἐπίπονον καὶ πολύμοχθον τοῦτο ἔργον καὶ σχεδίασον, ἀδελφὲ καὶ ἐργάτα τῆς ἀρετῆς, ὅσα θέλεις καὶ ὅσον καιρὸν θέλεις μένε νὰ σχεδιάζῃς μὲ ὑπομονὴν καὶ ἡσυχίαν σου. Καὶ ὅταν θέλῃς ἀναχώρησον ἐλευθέρως, ἵνα φέρῃς εἰς ἔκβασιν ἀγαθὴν τὸν θεάρεστον σκοπόν σου. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Κρήτην μετὰ τῶν σχεδίων, ἤρχισαν τὰς οἰκοδομὰς κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν δέκατον τρίτον σωτήριον ἔτος, κτίζοντες τὰ μαγαζία, τὸ ἐλαιοτριβεῖον καὶ τοὺς στάβλους κατὰ τὰ σχέδια· πρωτοκατασκευάσαντες τὴν ἐν τῷ μελισσοκήπῳ λούτραν διὰ σύναξιν τοῦ ἀναγκαιοτάτου πρὸς κτίσιν νεροῦ, σμικροτάτων ὄντων τῶν προευρεθέντων τοῦ νεροῦ δοχείων. Κτίζοντες δὲ ἐκ διαλειμμάτων, ὡς ἐσυγχώρουν εἰς αὐτοὺς τὰ περιστατικά, ἐπεκράτησεν ἡ ἐργασία μέχρι τοῦ χιλιοστοῦ ἑξακοσιοστοῦ τριακοστοῦ τετάρτου σωτηρίου ἔτους. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκοδομῆς ἐσυνάζοντο ἄνδρες ἀπὸ τὰ πλησίον μέρη διὰ νὰ συμμονάσωσι, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἔφθασεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς ὀγδοήκοντα ἄνδρας. Ἐπειδὴ κατὰ τὸ βόρειον μέρος τῆς μονῆς, ἀπὸ τὰ χωράφια μέχρι τοῦ κάβου - Μελέχα, ἦσαν τότε πολλοὶ χριστιανοὶ κάτοικοι, καὶ ἐξ ἐκείνων ἦσαν οἱ περισσότεροι νέοι μονασταί. Μεταξὺ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐκτίζετο ἡ μονὴ συνέβη νόσος θανατηφόρος καὶ μεταδοτικὴ εἰς τοὺς ἐν τῇ μονῇ τῆς Κυρίας τῶν ἀγγέλων μοναστάς, τόσον ὥστε ἔμεινεν ἀκατοίκητος. Ὁ τότε ἀρχιερεὺς λοιπὸν καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν Χανίων, ἐδιώριζον τὸν Ἱερεμίαν νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὡς ἡγούμενος μὲ σκοπὸν νὰ κατοικηθῇ πάλιν ἡ μονὴ τῆς Κυρίας τῶν ἀγγέλων· μὴ θέλοντα δὲ ἐβίασαν αὐτόν, φοβίζοντες ὅτι θέλουσι τὸν ἐμποδίσει ἀπὸ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς οἰκοδομῆς του, ἐὰν παρακούσῃ. Ὅθεν βιασθεὶς ὑπ' αὐτῶν μετέβη ἐκεῖ ὡς ἡγούμενος· συναχθέντες δὲ ἐκ νέου μοναχοί, μετὰ παρέλευσιν ἀρκετοῦ καιροῦ ἔκτισαν διὰ προστασίας του τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καμάραν τὴν εἰσέτι φαινομένην εἰς τὸ καθολικὸν τῆς Κυρίας[1], διὰ νὰ μεταβαίνωσιν εὐκόλως οἱ μοναχοὶ εἰς τὸ ἀπέναντι βουνόν· ἀντικαταστήσας δὲ εἰς αὐτοὺς ἡγούμενον ἄξιον μετέβη πάλιν εἰς τὴν κτιζομένην μονήν των, τῆς ὁποίας τὴν κτίσιν, ἀπόντος αὐτοῦ, ἐξηκολούθει ὁ ἀδελ-

[1] Ὅρα σχέδιον αὐτῆς παρὰ Pasley, Ἔνθα ἀνωτέρω.

φός του Λαυρέντιος προθύμως· ἀλλὰ (ὡς φαίνεται) ἐπειδὴ δὲν εἶχον πλέον χρήματα, μετέβη ὁ Λαυρέντιος εἰς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Ὀνουφρίου ἐργαζόμενος ἐκεῖ τὸ ἐργόχειρόν του, τὸ κέντημα τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ ἄλλων τινῶν· τὰ δὲ ἐκ τοῦ κόπου του χρήματα ἔδιδεν εἰς τὸν ἀδελφόν του καὶ ἐξώδευεν εἰς τὴν οἰκοδομήν. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπροστάχθη πάλιν ὁ Ἱερεμίας, καθὼς τὸ πρῶτον, ὑπὸ τῶν ἐν Χανίοις προὐχόντων νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Βλυχάδια, ὅπου ἦτον Μονὴ τῆς ἁγίας Κυριακῆς, τῆς ὁποίας οἱ μοναχοὶ διασκορπισθέντες, τὴν ἀφῆκαν ἀκατοίκητον[1]. Ὅθεν βιασθεὶς μετέβη ἐκεῖ ἄκων· διατρίψας δὲ ἐκεῖ ἀρκετὸν καιρόν, συνήθροισε τοὺς διεσκορπισμένους μοναχούς, πρὸς τούτοις ἦλθον καὶ ἄλλοι καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς εὐταξίαν· ἀλλὰ φθονήσας ὁ μισόκαλος, εἰσῆλθεν εἴς τινα καλόγηρον Βιτάλιον ὀνομαζόμενον καὶ ἐπεβουλεύθη τὴν ζωὴν τούτου, τοῦ ὄντως ὁσίου ἀνδρός. Οὗτος ὁ ἐπάρατος προετοιμάσας οἶνον μὲ δηλητήριον φάρμακον ἔβαλεν αὐτὸ εἰς ἀγγεῖον ὑέλου, καιροφυλακτῶν νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν νὰ πίῃ ἐξ αὐτοῦ διὰ νὰ τὸν θανατώσῃ. Μίαν τῶν ἡμερῶν λοιπὸν περιερχόμενος ὁ Ἱερεμίας καὶ παρατηρῶν ἀκριβῶς ἂν εἶναι τίποτε ἀτελὲς νὰ τὸ διορθώσῃ πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ εὐχαρίστησιν τῶν συναχθέντων ἀδελφῶν, ἀποφασίσας δὲ νὰ μεταβῇ πλέον ἐκεῖθεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν κτιζομένην μονήν του, ἐπέρασεν ἔξωθεν τοῦ κελλίου τοῦ εἰρημένου κακομοναχοῦ, ὁ ὁποῖος, ἰδὼν αὐτόν, τὸν προσκαλεῖ μετὰ δόλου, ὡς ἄλλος προδότης Ἰούδας, λέγων πρὸς αὐτόν, «ὁρίσετε, ἀφέντη ἡγούμενε, νὰ πίητε ἓν κρασοβόλιον»· ἐκεῖνος δὲ μὴ ἐννοήσας τὸν κεκρυμμένον δόλον, εἶπεν ὅτι «τὸ πίνωμεν, ἀδελφέ». Καὶ λαβὼν ἔπιεν· μετὰ δὲ τὴν πόσιν εὐθὺς αἰσθανόμενος ἐσωτερικῶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ δηλητηρίου φαρμάκου ἔπιεν ἔλαιον καὶ ἄλλα τινά, διὰ νὰ διασώσῃ τὴν ζωήν του, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὅθεν στέλλει ταχυδρόμον πρὸς τὸν ἀδελφόν του τὸν Λαυρέντιον, ὅστις μαθών, ὅτι ὁ ἀδελφός του εἶναι εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον τῆς ζωῆς, ὑπῆγε ταχέως πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ πνέων τὰ λοίσθια τῆς ζωῆς, παρήγγειλεν αὐτόν, τὰς μὲν ἄλλας οἰκοδομὰς τῆς μονῆς νὰ παραιτήσῃ, τὴν δὲ ἐκκλησίαν νὰ ἐπιμεληθῇ νὰ κτισθῇ πρῶτον κατὰ τὸ σχέδιον τὸ ὁποῖον εἶχε φέρει ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὸ ὁποῖον καὶ ἠκολούθησεν ὁ Λαυρέντιος, ὡς παρηγγέλθη. Καὶ φαίνεται, ὅτι ἐπρόβλεπεν ὁ ἀοίδιμος Ἱερεμίας, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων χρόνων κινδυνεύει ἡ Κρήτη νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν τούρκων, τὸ ὁποῖον καὶ ἠκολούθησε· διὰ τοῦτο, ὄχι μόνον οἰκοδομαί τινες τῆς μονῆς ἔμειναν ἀτελείωτοι, καὶ εἰσέτι [1832;] μένουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία ἔμεινεν ἀτελείωτος· ἐπειδὴ οἱ τοῦρκοι κυριεύσαντες τὴν Κρήτην δὲν ἄφησαν τοὺς χριστιανοὺς νὰ κτίζωσιν ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια. Ἀπέθανε λοιπὸν ὁ Ἱερεμίας καὶ ἐτάφη εἰς τὴν

[1] Ἡ μονὴ ἄγνωστον πότε ἠρημώθη. Νῦν σῴζονται τὰ ἐρείπια καὶ ναΰδριον. Ἡ τοποθεσία σήμερον στὰ Ταμπακαριά, στὴν Ἁγία Κυριακὴ (διὰ τὰ παρ' αὐτὴν βυρσοδεψεῖα). Τὸ μνημεῖον, ἀνέκδοτον παρὰ Gerola, θὰ ἐκδώσωμεν προσεχῶς μετὰ τῶν σχετικῶν.

μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος, χωρὶς νὰ ἴδῃ παντελῶς οὔτε κἂν τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας. Ὅμως εἰς ποῖον ἔτος καὶ εἰς ποῖον μῆνα ἐκοιμήθη τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου εἶναι ἄδηλον εἰς ἡμᾶς· (ἐπειδὴ τὸν καιρὸν τῆς ἀποστασίας κατεκάησαν πάντες οἱ κώδικες, ὁμοῦ μὲ τὰ λοιπὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία καὶ ἄλλα σκεύη τῆς ἱερᾶς μονῆς ταύτης· καὶ ἐπειδὴ ἠκολούθησεν ἡ ἀποστασία χωρὶς νὰ προϊδεασθῶσιν οἱ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς καὶ νὰ ὁδηγηθῶσι πῶς νὰ διασώσωσι κἂν τὰ ἀναγκαιότατα, διὰ τοῦτο πάντα τὰ ἐλλείποντα τῆς μοναστηριακῆς ἱστορίας καὶ ἄλλα τινὰ χρησιμώτατα καὶ ὠφελιμώτατα ἐτάφησαν εἰς τὸν τάφον τῆς λήθης. Ταῦτα δὲ τὰ ἀποσπάσματα περιῆλθον ἀπὸ μνήμης τινῶν ἐκ τῶν διασωθέντων ἀδελφῶν καὶ πρὸ πάντων ἀπό τινος εὐμνήμονος ἡγουμένου κυρίου Παϊσίου Πελοποννησίου, ὅστις ὁδηγὸς γενόμενος ἐσημειώθησαν ταῦτα). Ὁ ἀοίδιμος οὗτος ἀνήρ, ὡς φιλόπονος καὶ σοφὴ μέλισσα περιϊπταμένη ἐκ πολλῶν ἀνθέων ἀποβυζάνει τὰ χρήσιμα πρὸς κατασκευὴν τοῦ κηροῦ καὶ τοῦ μέλιτος, ἵνα τὴν ἑαυτῆς ζωὴν διατηρῇ καὶ ἄλλους εὐφραίνῃ, οὕτω καὶ αὐτός, φιλόπονος ὢν εἰς ἄκρον, μετέβαινεν ἐκ τόπου εἰς τόπον, ἵνα συνάξῃ πᾶν ὅ,τιοῦν ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον εἰς τὸν ἔνθεον σκοπόν του. Ἐπειδὴ οὐ μόνον εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθωνος μετέβη τὸ δεύτερον ἕνεκα τῶν σχεδίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν νῆσον Γαῦδον ἐξέπλευσεν, ἵνα καὶ ἐξ αὐτῆς λαβὼν ἀναγκαίαν καὶ ὠφέλιμόν τινα ὕλην εὐκολύνῃ τὰς διατρεχούσας δυσκολίας τοῦ ἔργου του. Ὅθεν, κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ, συνέβη καὶ εὗρεν ἐκεῖ φιλόθεόν τινα χριστιανόν, εὐδιάθετον ἅμα καὶ εὐκατάστατον Νικόλαον ὀνομαζόμενον, ὅστις μετὰ προθυμίας καὶ ζήλου γραφθεὶς ἀδελφὸς τῆς κτιζομένης μονῆς, ὑπεσχέθη κατ' ἔτος προσφορὰν τεσσαράκοντα κιλὰ σιτάριον πρὸς βοήθειαν, τὸ ὁποῖον κατ' ἔτος στελλόμενον, συνεισέφερε τὰ μέγιστα εἰς τοὺς ἐργάτας τῆς οἰκοδομῆς. Οἱ ἀοίδιμοι οὗτοι αὐτάδελφοι, μ' ὁλονότι κατήγοντο ἀπὸ λαμπρὰν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν, ἐστολισμένοι ὄντες μὲ ἀρετὴν καὶ ἀληθινὴν σοφίαν, ἦσαν μετριόφρονες καὶ φίλεργοι τόσον, ὥστε μὲ τὰς ἰδίας αὐτῶν χεῖρας πολλὰ ἐλαιόδενδρα καὶ κυπαρίσσια ἐφύτευσαν, καὶ ἀπὸ τὰς νεραντζίας τὰς ἐν τῷ ἐδάφει τῆς μονῆς τὰς δύο παλαιοτέρας πάντων ἐκεῖνοι κατεφύτευσαν. Καὶ ἐνόσῳ μὲν τὰ περιστατικὰ ἐσυγχώρουν εἰς αὐτοὺς νὰ εἶναι ὁμοῦ καὶ οἱ δύο, εἰργάζοντο ταὐτοχρόνως ὁμοῦ πᾶν ἔργον κοπιαστικὸν εὐχαρίστως, ὁμογνώμονες καὶ σύμφωνοι ὄντες· ὅτε δὲ βιαζόμενοι ὑπὸ περιστάσεων ἀπεχωρίζοντο σωματικῶς, ἔκαμνε μὲν ἕκαστος τὸ ἔργον του ἰδιαιτέρως, ἦτον ὅμως ἡ καρδία των εἰς ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν ἀφιερωμένη συμφώνως, πῶς νὰ φέρωσιν εἰς ἔκβασιν τὸ ἱερὸν τοῦτο κατάστημα πρὸς δόξαν τῆς τρισυποστάτου καὶ ἀδιαιρέτου θεότητος. Ἀλλ' ὁ θάνατος ἀπεχώρισεν αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων ἀνελπίστως· ὅθεν μείνας ὁ ἀοίδιμος Λαυρέντιος μόνος εἰς τοῦτο τὸ μέγα ἔργον, οὔτε ἐδειλίασεν, οὔτε ἠμέλησεν, ἀλλ' ἔδειξε πᾶσαν ἐπιμονήν, ὑπομονήν, προθυμίαν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὰς τελευταίας καὶ ἀδελφικὰς παραγγελίας τοῦ ἀδελφοῦ του. Κτίσας δὲ τὸν περικλεῆ τοῦτον ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἕως εἰς τὰς ἀρχὰς

τῶν παραθύρων τοῦ μεγάλου κουμβέ, ταὐτοχρόνως καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἀναγκαιοτάτων, πρὸς τούτοις καὶ τὸν δερσανᾶ[1] καὶ κατασκευάσας μέτριον πλοῖον ἐν αὐτῷ διὰ νὰ μεταφέρωνται τὰ χρειώδη τῆς μονῆς ἀπὸ Χανία μὲ εὐκολίαν, ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ. Πόσους δὲ χρόνους ἔζησε μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἀδελφοῦ του, πῶς καὶ πότε ἀπέθανε, τοῦτο εἰς ἡμᾶς εἶναι ἄδηλον διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. Εἰς τὰς ἡμέρας τούτων τῶν ἀοιδίμων ἀνδρῶν, ἐκτὸς τῆς προειρημένης γῆς τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσεν ὁ ἀξιομνημόνευτος ἄρχων Ἰάκωβος, ἐφ' ἧς ἐκτίσθη ἡ μονή, ὡς προεγράφη, ἀφιέρωσε κατὰ μίμησιν τούτου καὶ ἕτερός τις ἄρχων Καλλονᾶς ὀνομαζόμενος (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τόπου τινὸς Καλλονιανὰ ὀνομαζομένου) τὴν κατὰ τὸ βόρειον μέρος τῆς μονῆς γῆν· ἕτερός τις ἄρχων Πέτρος καλούμενος ἀφιέρωσε τὴν γῆν τὴν γειτνιάζουσαν εἰς τὴν τοῦ Ἰακώβου ἀφιερωμένην, διεκτεινομένην μέχρι τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Φουρφουρᾶ. Ἕτερός τις ἄρχων Πατίστας ὀνομαζόμενος ἀφιέρωσεν ὅλον τὸν τόπον, ὅστις ὀνομάζεται Χορταρές. Οἱ φιλάρετοι οὗτοι ἄνδρες, ἂν ἦσαν ἐκ μιᾶς οἰκογενείας εἶναι ἄδηλον εἰς ἡμᾶς· εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ κυρίου τῆς πρώτης ἐκκλησίας τῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου, δηλαδὴ τοῦ Ἰακώβου, ἐλέγετο γένος τῶν Μουρτάρων· ἡ δὲ οἰκογένεια τῶν κτιτόρων ἐλέγετο γένος τῶν Τζαγκαρόλων, ὅθεν διπλᾶς ἔλαβε τὰς ὀνομασίας ἡ ἡμετέρα μονή, δηλαδὴ ἄλλοτε μὲν ἐλέγετο μονὴ τῶν Μουρτάρων, καὶ ἄλλοτε τῶν Τζαγκαρόλων. Τὰ πέριξ αὐτῆς τῆς ἀφιερωμένης γῆς τῶν προειρημένων ἀρχόντων ἦσαν κτήματα κυρίων τινῶν γειτνιαζόντων κατοίκων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν μονὴν ἡμῶν τὸ ἰδικόν των κτῆμα, ἄλλοι δὲ τὸ ἐπώλησαν εἰς τοὺς κτίτορας, καὶ οὕτω πως ἔγινεν ἔκτοτε κτῆμα τῆς μονῆς ἡμῶν πᾶσα ἡ γῆ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι σήμερον τὰ μοναστηριακὰ ἐλαιόφυτα καὶ οἱ ἀμπελῶνες· ἀλλὰ τότε καὶ αὐτὴ ἡ γῆ ἦτο μὲ παλαιὰ ἀμπέλια, τὰ ὁποῖα ὡς ἄχρηστα διὰ τὴν παλαιότητά των τὰ ἐξερρίζωσαν οἱ κτίτορες καὶ ἐφύτευσαν ἀντ' αὐτῶν, δι' ἰδίων των ἐξόδων, τὰ νῦν φαινόμενα παλαιὰ ἐλαιόδενδρα. Πρῶτοι ἀφιερωταὶ γῆς μετὰ τὸν Ἰάκωβον ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς οἰκοδομῆς ἦσαν χριστιανοί τινες φιλόθεοι κάτοικοι τοῦ χωρίου Στερνῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἀφιερωμένην γῆν εἰργάζοντο οἱ πρῶτοι μονασταὶ τῆς μονῆς, καὶ οἱ καρποὶ συνεισέφερον εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς μονῆς τὰ μέγιστα. Κατὰ μίμησιν τῶν προειρημένων ἀρχόντων καὶ ἕτερός τις ἄρχων Γεώργιος καλούμενος καὶ ἐπονομαζόμενος Χωραφᾶς, κάτοικος ἐν τῷ χωρίῳ Χωραφάκια καλουμένῳ, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μονὴν ἡμῶν τὴν ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ ὅλον τὸν τόπον τὸν ὀνομαζόμενον

[1] Τερσανᾶς = arsenale, ναυπηγεῖον καὶ εἶτα νεώσοικος πρὸς προφύλαξιν τοῦ πλοιαρίου. Τερσανᾶν ἔχει καὶ ἡ Γωνιά, κάτωθι τῆς Μονῆς καὶ ἡ μονὴ Γουβερνέτου - Καθολικό, εἰς θέσιν 'στ' Αὐλάκι 10' ἀπὸ τοῦ Καθολικοῦ. Τῆς δὲ Ἁγίας Τριάδος ὁ τερσανᾶς εἶναι εἰς Χωραφάκια.

Λιβάδι· ἀφιέρωσε δὲ καὶ τὰ ἡμίσεα βουνὰ τοῦ Σταυροῦ, τὰ δὲ λοιπὰ ἡμίσεα ἠγόρασαν οἱ κτίτορες παρά τινος συγγενοῦς του, μὲ διακόσια μίστατα λάδι, συνυπακουομένου καὶ ὅλου τοῦ παραθαλασσίου τόπου ὅπου γίνεται τὸ ἅλας, ἕως τοῦ τόπου, ὅπου εἶναι μία στρογγύλη μεγάλη πέτρα, κατὰ τὸ μέρος τὸ ὀνομαζόμενον Πεζούλλους. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἀοιδίμου Λαυρεντίου κτίτορος καὶ ἡγουμένου ὄντος, διεδέχθη τοῦτον ἕτερός τις Μελχισεδὲκ ὀνομαζόμενος· ὅστις χρηματίσας ἡγούμενος χρόνους εἴκοσι ὀκτώ, καὶ ἐπιμελέστατος ὤν, ἀνεπλήρωσε πολλὰ μέρη τῆς οἰκοδομῆς, ἀτελῆ μένοντα μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου· δηλαδὴ τὰ ἐν τῇ μονῇ ὀνομαζόμενα κλάουστρα ἔστρωσε· καὶ τὰς ἐν τῷ ἐδάφει τῆς μονῆς πλάκας κατέστρωσεν, οὐχὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας· ἐστέγωσε δέ, πλὴν τῶν νεοκτίστων, καὶ πάντα τὰ ἔνδον τῆς μονῆς οἰκήματα, ὅσα εἶναι μέχρι τοῦ νῦν μὲ ξυλίνην στέγην, ἀρχόμενα ἀπὸ τὴν καμάραν τοῦ φούρνου κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν μέρος, μέχρι τῆς νοτικῆς καμάρας τῆς ἀμπέλου. Ἐνῷ δὲ κατεστρώνοντο αἱ πλάκες, ἔμαθον οἱ ἐν τοῖς Χανίοις ἐξουσιάζοντες τοῦρκοι τὰ περὶ τῆς οἰκοδομῆς· ὅθεν ἔστειλαν δύο πληρεξουσίους στρατιώτας διὰ νὰ κρεμάσωσι τὸν ἡγούμενον Μελχισεδέκ. Γυνή τις προβεβηκυῖα, πλουσιωτάτη οὖσα, εἶχε κτίσει δι' ἐξόδων της τὰ ὑψηλὰ δύο κελλία τὰ κατὰ τὸ νότιον μέρος τῆς μεγάλης καμάρας, πρὸς κατοίκησιν υἱοῦ της τινός, Καραμάνου καλουμένου· οὗτος βλέπων τὸν ἄφευκτον κίνδυνον τῆς ζωῆς τοῦ ἡγουμένου καὶ τρέξας κατεφίλει τοὺς πόδας τῶν στρατιωτῶν, παρακαλῶν αὐτοὺς μετὰ πολλῶν δακρύων νὰ μὴ θανατώσωσι τὸν ἡγούμενον, ὑποσχόμενος, ὅτι θέλει δώσειν εἰς αὐτοὺς πρὸς ἀνταμοιβὴν αὐτῆς τῆς χάριτος φλωρία πολλὰ βενέτικα, τὰ ὁποῖα ἐπρόσφερεν εἰς αὐτοὺς ἀμέσως. Ὅθεν καταπραϋνόμενοι, ἀφῆκαν μὲν τὸν ἡγούμενον ζῶντα, ἔλαβον δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἓν φλωρίον δι' ἑκάστην ἐστρωμένην πλάκα, παραγγείλαντες εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ κτίσῃ πλέον. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ἄλλος τις Καλλίνικος ὀνομαζόμενος· ἡ διάρκεια τῆς ἡγουμενείας αὐτοῦ ἐστιν ἄδηλος· μετὰ τοῦτον ἔλαβε τὴν ἡγουμενείαν ἕτερός τις μοναχὸς Ἀθανάσιος ὀνομαζόμενος Λουπακιανός, ἀνὴρ πεπαιδευμένος ἡγουμένευεν ἔτη δέκα καὶ ὀκτώ. Μετὰ τοῦτον ἡγουμένευσεν ὁ διασώσας τὴν ζωὴν τοῦ Μελχισεδὲκ διὰ τῆς δόσεως τῶν Βενετικῶν φλωρίων (ὡς προέφημεν) Καραμάνος Γρηγόριος ὀνομαζόμενος. Μετὰ τοῦτον ἡγουμένευσεν ἕτερός τις μοναχὸς Ἱερεμίας ὀνομαζόμενος Τοπολιανὸς τοῦ πίκλην Σταφυλάρης. Τοῦτον διεδέξατο ἕτερός τις Χανιώτης Νεκτάριος ὀνομαζόμενος. Τοῦτον διεδέξατο ἕτερός τις Θεοφάνης ὀνομαζόμενος. Τοῦτον διεδέξατο ἕτερός τις Νεόφυτος ὀνομαζόμενος, ἐκ τοῦ χωρίου Ἁλυκιανοῦ καταγόμενος· ἡγουμένευσεν ἔτη 25. Τοῦτον διεδέξατο ἕτερός τις Γεράσιμος ὀνομαζόμενος Σπανός. Τοῦτον διεδέξατο ἕτερός τις ἐκ τῆς ἐπαρχίας Σελίνου καταγόμενος, Κωνστάντιος Κασσέλος καλούμενος, ὅστις ἐφ' ὅλης του τῆς ζωῆς ἐπροσπάθει ὁ ἀοίδιμος καὶ διὰ κοινῶν καὶ ἰδίων χρημάτων νὰ ὠφελήσῃ τὴν μονὴν παντοιοτρόπως· ἐξαιρέτως δὲ νὰ καλλωπίζῃ τὸν ἄξιον

εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ, λέγω τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς πανυμνήτου Τριάδος ἐξ ἰδίων χρημάτων, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἱστορίας ἐδηλώθη. Τοῦτον παραιτησάμενον διεδέχθη ὁ πρὸ αὐτοῦ ἡγουμενεύσας Γεράσιμος Σπανός. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα καὶ εἶδος παρεκβάσεως πρὸς πληροφορίαν τῶν ἀναγινωσκόντων, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου κτίτορος κυρίου Λαυρεντίου, τρία μόνα ἔτη εἶχε τὸ βάρος τῆς ἡγουμενείας ὁ παρὰ τῆς ἀδελφότητος ἐγκριθεὶς ἄξιος εἰς τοῦτο τὸ ἅγιον ἔργον. Ἐλθόντος δὲ τοῦ πληρώματος τῶν τριῶν ἐτῶν, παρῃτεῖτο ὁ ἡγούμενος καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐκλέγετο ἄλλος· ὁπότε δὲ ἡ ἀδελφότης ἤθελον αὐτὸν ἐπανελάμβανεν αὖθις τὸ βάρος ἑκουσίως. Ἀφοῦ δὲ ἐπενοήθη ὁ ἐπωφελέστατος τρόπος τοῦ νὰ πακτώνωνται τὰ μοναστηριακὰ ὑποστατικὰ διὰ τὰς κατεπειγούσας κοινὰς χρηματικὰς ἀνάγκας τῆς μονῆς, ἐσυγχωρήθη ἡ πρότερον τριετὴς ἡγουμενεία καὶ μετεβλήθη εἰς τετραετίαν· ὥστε καὶ αἱ πακτωσίαι εἰς ἔτη τέσσαρα, ὡσαύτως καὶ ἡ ἡγουμενεία εἰς ἔτη τέσσαρα· καὶ τοῦτο γίνεται διὰ τοὺς καρποὺς τῶν ἐλαιοδένδρων, ἅπαξ ἐν ἔτεσι δυσὶ καρποφορούντων καὶ ἔστιν ἐφεύρημα δικαιότατον καὶ ὠφελιμώτατον· ὡς πακτώνονται τῶν μετοχίων τὰ ὑποστατικά, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὴν μονὴν πακτώνονται ὑποστατικὰ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ μονῇ μενόντων ἡγουμένων καὶ τῶν ἀδελφῶν. Μετὰ τὴν δευτέραν ἡγουμενείαν Γερασίμου τοῦ Σπανοῦ ἐκλέχθη ἕτερός τις ἡγούμενος μεσογειανός, Παρθένιος ὀνομαζόμενος. Τοῦτον παραιτησάμενον διεδέξατο ἕτερός τις πελοποννήσιος Μεθόδιος ὀνομαζόμενος, διαμείνας εἰς τὴν ἡγουμενείαν διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν πολλὰς παρακλήσεις τῶν ἀδελφῶν ἔτη ἐννέα. Οὗτος ἦτον ἀνὴρ ζωηρότερος καὶ ἐφευρετικώτερος τῶν τότε ἀδελφῶν· τὰ μέχρι τοῦδε σῳζόμενα καὶ ὠφελιμώτατα εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καταστήματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας του ἐπιστατοῦντος ἀνηγέρθησαν διὰ δαπάνης τοῦ κοινοῦ, βεβαιοῦσι τὸν λόγον μου. Καὶ κυριώτατον καὶ ὠφελιμώτατον εἰς τὴν μονὴν εἶναι τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῶν θόλων εἰς ἀποθήκην τῶν καρπῶν τῶν ἐλαιοδένδρων. Ἠγοράσθη δὲ καὶ τὸ ἐν Σμύρνῃ μετόχιον δι' ἐπιμελείας καὶ ἱδρῶτος αὐτοῦ, ἐπωφελέστατος ταξειδιώτης τῆς μονῆς ἡμῶν χρηματίσας, περιερχόμενος τὴν Ἔφεσον μετὰ δόξης ἱκανοὺς χρόνους. Ἑπόμενον εἶναι, ὦ ἀναγνῶστα, νὰ εἴπῃς, ὅτι αὐτὴ ἡ συνοπτικὴ ἱστορία εἶναι πολλὰ ἐλλιπὴς μὴ ἔχουσα τακτικὴν χρονολογίαν, καὶ παράστασιν κατορθωμάτων ὠφελίμων ἢ ἐπιζημίων, καὶ δηλοποίησιν μεταβολῶν εἰς τὸ χεῖρον, ἢ εἰς τὸ κρεῖττον, ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας τόσων ἡγουμένων. Ἆραγε οὐδὲν ἄξιον σημειώσεως πεποιήκασιν οἱ πρὸ τοῦ Μεθοδίου χρηματίσαντες ἡγούμενοι; Ἀλλ' ὦ τάν! Τὸ χάρισμα τῆς προφητείας οὐκ ἔστι μοι καὶ τὰ διὰ ζώσης φωνῆς ἢ γραφῆς οὐκ ὑπάρχουσι, πῶς οὖν ἐντελῆ ποιήσαιμι ἱστορίαν; μόλις ἠξιώθην τῆς διαδοχῆς τῶν μέχρι τοῦδε ἡγουμένων ἐκφερομένης διὰ στόματός τινος, καὶ ἴσως ἐστὶ κατὰ σχῆμα πρωθύστερον. Εἰκάζομεν δὲ ὅτι ἄνδρες φιλάρετοι ὄντες, ὡς ἄλλαι φιλόπονοι μέλισσαι ἀπήνθιζον πολλαχόθεν, ὡς ἀπὸ μελισταγῶν ἀνθέων, τῆς ἀρετῆς τὰ ἔργα, καὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἱερὰν

Ἀδελφότητα τὸν γλυκασμὸν τῆς μοναδικῆς πολιτείας, τῆς ὁποίας τὰ ἀντικείμενα εἶναι ἡ ἐγκράτεια τῶν ψυχικῶν καὶ σαρκικῶν ἀλόγων καὶ ψυχοφθόρων παθῶν, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ὑπομονή, ἡ ὑπακοή, ἡ μακροθυμία, ἡ ἱερὰ καὶ ψυχοσωτήριος προσευχὴ ἡ διὰ τοῦ νοὸς καὶ τοῦ σώματος ἐκτελουμένη, καὶ πρὸ πάντων ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀδελφικὴ καὶ κατὰ θεὸν ἀγάπη, διὰ τῆς ὁποίας χαρακτηρίζονται οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοί, καὶ δοξάζονται τοῦ θεοῦ οἱ δοῦλοι· καὶ τούτων τὰς δεήσεις καὶ λατρείας δέχεται ὁ θεὸς ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν του· καὶ τοιοῦτοι ὄντες οἱ τρισμακάριστοι κατέστησαν τὴν ἱερὰν μονὴν ταύτην ταμεῖον πνευματικῆς ἀδελφότητος καὶ λιμένα πολλῶν ἀδελφῶν χριστιανῶν ψυχοσωτήριον. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν εὐκατάστατοι χριστιανοί, βλέποντες τὴν ἐνάρετον αὐτῶν διαγωγήν, καὶ χριστομίμητον πολιτείαν, προσέφερον αὐτοῖς προθύμως τὰ κατὰ δύναμιν σημεῖα τῆς αὐτῶν εὐλαβείας, ἀφιεροῦντες διάφορα ὑποστατικὰ καὶ ἄλλα εἰσοδήματα πρὸς παραμυθίαν καὶ περίθαλψιν αὐτῶν. Οἱ δὲ πένητες, ἀκούοντες τὴν φιλάνθρωπον καὶ καλοκάγαθον αὐτῶν διάθεσιν, κατέφευγον, ὡσεὶ εἰς λιμένα σωτηρίας, εἰς τὸ φιλάνθρωπον καὶ θεῖον τοῦτο ταμεῖον, καὶ ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν πλουσίως τροφὴν ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, δηλαδή, ὑλικὰς τροφὰς καὶ πνευματικὰς νουθεσίας, καθ' ὃν καιρὸν ἐκίνουν πάντα λίθον οἱ ἐχθροὶ τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως, ἵνα κατασιήσωσιν, εἰ δυνατόν, πάντας τοὺς ἐν Κρήτῃ πιστοὺς ἀρνησιχρίστους. Φαίνεται δὲ ὅτι βλέποντες οἱ ἐχθροὶ τὸ ἀκλόνητον τῆς καρδίας τοῦ τότε χριστιανοῦ εἰς τὴν ἁγίαν πίστιν, μετήγαγον τὴν ἀπάνθρωπον ὁρμήν των ἔκτοτε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἁρπαγῆς καὶ καταδυναστείας, ἕως οὗ βαθμηδὸν ἔφθασαν εἰς τὸν ἀνώτερον βαθμὸν τῆς κακίας, πράττοντες ὡς ἀγριώτατα θηρία τοιαῦτα ἔργα, ὁποῖα προλαβόντες ἐσημειώσαμεν, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ πάντες οἱ πιστοὶ τῆς πατρίδος ἐδοκιμάζομεν. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ ἀοιδίμου Μεθοδίου, γενομένης τῆς συνήθους ἐκλογῆς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, ἀνεδέξατο τὴν ἡγουμενείαν ὁ ἀοίδιμος Νίκανδρος, ἀνεψιὸς τοῦ προειρημένου κυρίου Κωνσταντίου Κασσέλου. Οὗτος ἦτο ζηλωτὴς καὶ πρόθυμος εἰς τὸ νὰ αὐξάνῃ τῆς μονῆς τὴν περιουσίαν, ὅσον τὰ ὑποστατικά, τόσον καὶ τὸν καλλωπισμὸν τῆς ἐκκλησίας· ἦτο φιλόπονος καὶ γενναῖος, ἀφ' ὅλης του τῆς ζωῆς ἐπροσπάθει ν' ἀναδείξῃ τὴν μονὴν ἀξιέπαινον καθ' ὅλα· ἦτο φιλάδελφος καὶ εὐπρόσιτος· δραστήριος καὶ ἐπίμων εἰς τὰς πράξεις του· κατέβαλλε κόπους ἀρκετοὺς εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ τοὺς κώδικας τῆς μονῆς, καὶ ἕνεκα τούτου ἐγίνωσκε τοὺς τόπους καὶ τὰς ὀνομασίας αὐτῶν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς μοναστηριακὰ ὑποστατικά, σαφεστέρως τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν· ἦτο προβλεπτικὸς καὶ λίαν φιλότιμος· ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας του ἦσαν πολλοὶ ἱερομόναχοι καὶ ἱεροδιάκονοι ἐν τῇ μονῇ· καὶ πολλαὶ προσθῆκαι ὑποστατικῶν καὶ καλλιέργειαι ἔγιναν διὰ τῆς ἀξιεπαίνου καὶ προθύμου ἐπιστασίας του· ἐδοκίμασε δὲ καὶ πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ καταδρομὰς ἀπὸ τοὺς τούρκους διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τὴν οὖσαν ἐν τῷ χωρίῳ Τζικαλαρίᾳ, ἣν δι' ἰδίων χρημάτων ἀγοράσας ἐδιώρθωσεν ἐν

καιρῷ εὐελπίστῳ καὶ ἐπικινδύνῳ· σὺν αὐτῇ ἐκτήσατο οἰκήματα καὶ ἕτερα ὑποστατικά. Καὶ τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Χαλέπα ἐκκλησίαν τοῦ Παντελεήμονος καὶ θόλους ἠγόρασε δι' ἰδίων χρημάτων καὶ ἕτερα ὑποστατικά, ἅπερ καλλιεργήσας ...ριέρωσε μὲν εἰς τὴν Μονήν, ἐκαρποῦτο δὲ ταῦτα διὰ ζωῆς. Παρελθούσης δὲ τῆς τεταγμένης τετραετίας παρῃτήσατο τῆς ἡγουμενείας· ἐκλεχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ἕτερός τις, Δαμασκηνὸς καλούμενος, ἐκ τῆς ἐπαρχίας Σελίνου, ἀνεδέχθη τὴν ἡγουμενείαν, ἐφ' ἧς ἐδιωρθώθη διὰ δαπάνης τοῦ Κοινοῦ τὸ ἐν Βοθύνῳ μετόχιον. Οὗτος ἦτο ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἁβροδίαιτος, δηλαδὴ πολυτελής. Τοῦτον παραιτησάμενον, παρελθούσης τῆς τετραετίας, ἀνεδέξατο τὴν ἡγουμενείαν ἕτερός τις Ἰωάσαφ ὀνομαζόμενος Μεσογειανός. Οὗτος ἦτο μικροῦ πνεύματος, κοῦφος, πλὴν ἥσυχος καὶ καλογερικός, φιλόπονος, καὶ ἐπιδεικτικὸς εἰς τὰς πράξεις του. Ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας αὐτοῦ ηὔξανεν ἡ ἀπανθρωπία τῶν τούρκων καὶ ἡ ἡγουμενεία ἐπαπείλει κίνδυνον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἡγουμένου. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου ἐπρόσφερεν ἀφειδῶς εἰς τοὺς ἐν δυνάμει τούρκους δῶρα, ἐκολάκευεν αὐτοὺς χαμερπέστατα· ἐνίοτε ἀστειεύετο μὲ αὐτούς· πολλάκις μετεχειρίζετο σημαντικὰς μοναστηριακὰς πράξεις ἀκρίτως, ἄνευ συμβουλῆς τῶν προϊσταμένων, καὶ ἕνεκα τούτου ἠκολούθουν κατ' αὐτῶν γογγυσμοὶ δίκαιοι. Συνέρρεον καὶ πολλοὶ νέοι τότε εἰς τὴν Μονήν, καὶ ἐξ αὐτῶν τινὲς ἔμενον, τινὲς δὲ καὶ ἀνεχώρουν μεταβαίνοντες εἰς ἄλλας μονάς. Ἐπειδὴ (πλὴν τῆς ἀτελεστάτης τροφῆς) δὲν ἐλάμβανον τὴν ἀναγκαίαν περιποίησιν, εἰμὴ μόνοι οἱ μετὰ ἀναιδείας κραυγάζοντες καὶ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἀπαιτοῦντες τὴν διόρθωσιν τῶν ὑποδημάτων. Παρελθούσης δὲ τῆς τετραετίας παρῃτήσατο, καὶ αὖθις παρακαλεσθείς, (κινδύνου ὄντος ὡς προέβημεν) ἀνεδέξατο τὴν ἡγουμενείαν, ἐφ' ἧς ἔγιναν, δι' ἐπιστασίας τῶν λοιπῶν προϊσταμένων καὶ δαπάνης τοῦ κοινοῦ, ἀρκεταὶ προσθῆκαι εἰς τὰ ὑποστατικὰ τοῦ μοναστηρίου· καὶ εἰς τὰς παλαιὰς οἰκοδομὰς πολλὰς διορθώσεις καὶ νέας ἀρκετὰς καὶ ἀναγκαίας ἀνήγειραν ἐκ θεμελίων. Ἀδείᾳ τῶν τότε κρατούντων ἀγάδων ὠστρακώθη ὁ νάρθηξ τῆς ἐκκλησίας· ἡ ξυλίνη στέγη τοῦ κουμβέ, ἐφθαρμένη οὖσα ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας, ἠλλάχθη καὶ τεχνηέντως ὠστρακώθη. Τὴν ἐκκλησίαν ἄσβεστον οὖσαν, καὶ ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας πολλὰς πέτρας ἔχουσαν ἐφθαρμένας, ἐδιώρθωσε καὶ ἀσβέτωσε· τὸν ἁλωνότοπον περιετοίχισε· καὶ τοὺς ἐν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ στενοῦ τοὺς τοίχους ἐδιώρθωσε καὶ ἀσβέστωσε, ὁμοίως καὶ ὅλους τοὺς τριγύρω τῶν ἀμπελώνων. Καὶ ἐν τῷ μετοχίῳ τῶν Στερνῶν μέγας καὶ ἀναγκαιότατος θόλος τότε ἐκτίσθη, καὶ ὁ ἐν τῷ μετοχίῳ τοῦ Ἁγίου Παύλου μέγας θόλος ὁμοίως· καὶ ἄλλαι διορθώσεις ἔγιναν μικρῶν πραγμάτων.

Δ΄.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

[Συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κώδικος ἀρ. 14 μὲν διὰ τοὺς μέχρι τοῦ 1808, διὰ τοὺς τῶν ἐτῶν 1808 - 1862 ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 17 (Ἱστορία Γρ. Παπαδοπετράκη), καὶ διὰ τοὺς τῶν ἐτῶν 1862 - 1905 ἐκ τῶν ὑπ' ἀρ. 15 κωδίκων· τοὺς δὲ τῆς τελευταίας εἰκοσιπενταετίας ἐκ τῶν πρακτικῶν τοῦ μοναστηριακοῦ Συμβουλίου εὕρομεν. Ὁ κατάλογος θὰ εἶναι ἐλλιπής, κυρίως διὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα].

1) Ἱερεμίας Τζαγκαρόλος, ὁ καὶ κτίτωρ (πρὸ τοῦ 1634).
2) Λαυρέντιος Τζαγκαρόλος, ὁ καὶ κτίτωρ (περὶ τὸ 1634).
3) Μελχισεδέκ· ἡγουμένευσεν ἔτη 28.
4) Ἀθανάσιος Λουπακιανός· ἡγουμένευσεν ἔτη 18.
5) Γρηγόριος Καραμάνος.
6) Ἱερεμίας Τοπολιανὸς Σταφυλάρης.
7) Νεκτάριος ὁ ἐκ Χανίων.
8) Θεοφάνης.
9) Νεόφυτος ὁ ἐξ Ἁλυκιανοῦ· ἡγουμένευσεν ἔτη 25.
10) Γεράσιμος Σπανός· τὸ πρῶτον.
11) Κωνστάντιος Κασσέλος ἐκ Σελίνου.
Γεράσιμος Σπανὸς τὸ δεύτερον.
12) Παρθένιος ὁ Μεσογειανός.
13) Μεθόδιος ὁ Πελοποννήσιος· ἡγουμένευσεν ἔτη 9. (1782 - 1791).
14) Νίκανδρος ἀνεψιὸς τοῦ Κασσέλου (ἀρ. 11) (1791 - 1795).
15) Δαμασκηνὸς ἐκ Σελίνου (1795 - 1799).
16) Ἰωάσαφ μεσογειανὸς (1799 - 1808)· ἡγουμένευσε δύο τετραετ. καὶ ἓν ἔτος.
17) Νεόφυτος ἐκ Κάμπων Κυδωνίας (1808 - 11).
18) Παΐσιος ὁ πελοποννήσιος (1811 - 15).
19) Ἰωάσαφ ἐξ Ἀποκορώνου (1815 - 19).
20) Δαμασκηνὸς Σγουρομάλλης ἐκ Κισάμου (1819 - 21)· τὸ πρῶτον.
21) Ἱλαρίων ἐπιστάτης ἢ τοποτηρητὴς (1832 - 34).
22) Ἰωακεὶμ Καλαμαρίδης (1834 - 8).
23) Ἰωάσαφ Ροδούσης ἐξ Ἀποκορώνου (1838 - 42).
24) Καλλιόπιος ἐκ Μουζουρᾶ (1842 - 46).
25) Συμεὼν ἐξ Ἀποκορώνου (1846 - Ἰανουάριος 1849).
Δαμασκηνὸς ὁ ἐκ Κισάμου τὸ δεύτερον (1849 - 50, ὅτε καθῃρέθη ὑπὸ τῆς Μ. τοῦ Χρ. Ἐκκλησίας).
26) Γεράσιμος Μ. Στρατηγάκης (1850 - 54), ὁ κατόπιν Κισάμου καὶ Σελίνου (1860 - 66).

27) Νικόδημος Κωνσταντουλάκης ἐκ Κισάμου (1854 - 58).
28) Μελχισεδὲκ Κορυλλάκης ἐκ Στερνῶν (1858 - 62) [ὁ λεγόμενος Μελιχῆς].
39) Γρηγόριος Παπαδοπετράκης ἐκ Σφακίων τὸ πρῶτον (1862 - 1866) ὁ εἶτα Ἱεροσητείας (1880 - 88).
30) Μισαὴλ Τζιλβάκης ἐπιστάτης (1866 - 69) καὶ εἶτα ἡγούμενος (1869 - Ἰούλιος 1870) τὸ α΄.
31) Μισαὴλ Παπαδογιωργάκης τοποτηρητὴς (1870 - 71).
Γρηγόριος Παπαδοπετράκης· τὸ β΄ (1873 - Ἰανουάρ. 1876).
32) Δαμασκηνὸς Παπαμαρκάκης τὸ α΄ (Ἰούλ. 1876 - 1881).
33) Γεράσιμος Σφακιωτάκης τὸ α΄ (1881 - 85).
34) Ἰωακεὶμ Κουφάκης (Αὔγουστος 1885 - Σεπτ. 1889).
Δαμασκηνὸς Παπαμαρκάκης τὸ β΄ (Σεπτ. 1889 - Σεπτ. 1893).
Μισαὴλ Τζιλβάκης τὸ β΄ (1893 - 95).
Γεράσιμος Σφακιωτάκης τὸ β΄ (1895 - 98).
Δαμασκηνὸς Παπαμαρκάκης ἡγουμενεύων (1898 - 1903) καὶ εἶτα ἡγούμενος τὸ γ΄ (1903 - Ἰούνιος 1904, ὅτε ἀπέθανεν).
Γεράσιμος Σφακιωτάκης τὸ γ΄ (4 Ἰουλίου 1904 - 1910).
35) Ἀνδρόνικος πρωτοσύγκελλος Ριτζάκης τοποτηρητὴς 1910, ἡγούμενος (23 Δεκεμβρίου 1910 - 1915).
36) Ἱερόθεος πρωτοσύγκελος Κονταράκης (2 Μαρτίου 1915 - 1919).
37) Ἀθανάσιος σκευοφύλαξ Ἀτσαλάκης (23 Μαρτίου 1919 - 1923).
38) Ἀνανίας σύγκελλος Ψαρουδάκης (4 Ἀπριλίου 1923 - 1927).
39) Ἱλαρίων Κατσαφράκης τὸ α΄ (26 Ἰανουαρ. - Δεκέμβρ. 1927).
Ἀθανάσιος Ἀτσαλάκης τὸ β΄ διὰ διορισμοῦ (Ἰαν. 1928 - Σεπτ. 1930).
Ἱλαρίων Κατσαφράκης τὸ β΄ διὰ διορισμοῦ (Σεπτ. 1930 καὶ ἐντεῦθεν).

Ε΄

ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ[1]

1 (10ος - 11ος αἰών).

Εἱλητάριον ἱερατικόν, τῆς λειτουργίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἀκέφαλον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἓξ τεμάχια περγαμηνῆς κεχωρισμένα ἀλλήλων (φαίνονται τὰ σημεῖα τῆς συγκολλήσεως) πλάτους μὲν 0,23 μ. μήκους δὲ διαφόρου· οὕτω τὸ πρῶτον ἔχει μῆκος 0,37 μ. τὸ δεύτερον 0,56 μ. τὸ τρίτον 0,66 μ. τὸ τέταρτον 0,65 μ. τὸ πέμπτον 0,63 μ. καὶ τὸ ἕκτον 0,65 μ. Καλλιγραφημένον, διὰ φαιᾶς μελάνης τὸ κείμενον, διὰ χρυσῆς δὲ τὰ κεφαλαῖα καὶ οἱ τίτλοι τῶν εὐχῶν. Ἐλλείπει ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας, ὅπερ δηλοῖ ὅτι τὸ

[1] Οἱ κώδικες, πλὴν τῶν ὑπ' ἀριθμ. 4, 12, 13, 15, 16 καὶ 17, περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Π. Βογιατζάκη.

είλητάριον είχε και έτερον τεμάχιον, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο καὶ τὸ πρῶτον, ἀπολεσθέν. Ἡ γραφὴ καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὄψεων τοῦ δέρματος, φθάνουσα δηλαδὴ μέχρι τοῦ ἕκτου τεμαχίου συνεχίζεται, ἀναστρεφομένου τοῦ είληταρίου, εἰς τὸ verso τούτου· ἔχει πλάτος 0,11 μ. μὲ διάστιχον 0,007 μ. καλῶς διατηρουμένη πλὴν δέκα περίπου στίχων τοῦ recto τοῦ 3ου τεμαχίου, οἵτινες εἶναι ἐφθαρμένοι, καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἰδίου τεμαχίου οὗ ἐλλείπει μέρος λοξῶς ἐσχισμένον. Ἀρχίζει δὲ τὸ κείμενον ἀπὸ τὸ μέσον περίπου τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως μυστικῆς λεγομένης εὐχῆς τοῦ τρισαγίου:

ἐκ στόματος ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν
τὸν τρισάγιον ὕμνον . . .

καὶ τελειώνει μὲ τὴν εὐχὴν τὴν λεγομένην μετὰ τὸ «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις»

Εὐχαριστοῦμεν σοι κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν
ἐπὶ τῇ μεταλήψει τῶν ἁγίων ἀχράντων
ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων . . .

Κατὰ διαστήματα σημειοῦνται καὶ ἐπὶ τῶν δύο πλατειῶν ᾤων διὰ νεωτέρας χειρὸς αἱ ἐκφωνήσεις τοῦ διακόνου· ὡς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ᾤας τοῦ recto τοῦ δευτέρου τεμαχίου:

ἀντιλαβοῦ σῶσον | ἐλέησον καὶ δια|φύλαξον ἡμᾶς | σοφία.

εἰς τὸ μέσον τῆς ἀριστερᾶς ᾤας τοῦ recto τοῦ τρίτου:

πληρώσωμεν τὴν δέη|σιν ἡμῶν τῷ κυρίῳ· | ὑπὲρ τῶν τεθέντων | τιμίων δώρων τοῦ· | Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου | τούτου καὶ τῶν | ὑπὲρ τοῦ ρυσθῆναι | ἡμᾶς ἀπὸ πάσης | θλίψεως ὀργῆς.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἀριστερᾶς τοῦ ἰδίου καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ τετάρτου:

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον | τὴν ἡμέραν πᾶσαν | [καὶ ἐπὶ τοῦ τετάρτου] *ἄγγελον εἰρήνης πι|στὸν ὁδηγὸν φύλα | συγγνώμην καὶ ἄ|φεσιν τῶν ἁμαρ|τιῶν καὶ τῶν· | τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυ. | τὸν ὑπόλοιπον χρον. | Χριστιανὰ τὰ τέλη | τῆς ζωῆς ἡμῶν· | Τῆς παναγίας [ἀχ]ράντου.*

καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ verso τοῦ τετάρτου τεμαχίου καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πάλιν ᾤας:

μνήσθητι κε τὴν ψυχὴν τοῦ | δούλου σου Ἰω. καὶ ἀλεξάν | τρας καὶ τάξον αὐτοὺς ἔν|θα ἡ δήκεη, ἀναπάβο|νται

διὰ χειρὸς πολὺ νεωτέρας 17ου ἢ 18ου αἰῶνος.

Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ᾤας δύο σημειώσεις, αἵτινες λόγῳ τοῦ ὅτι ἐγράφησαν διὰ μελάνης οὐχὶ καλῆς ποιότητος, δὲν εἶναι εὐανάγνωστοι.

2 (2ον ἥμισυ 18ου αἰῶνος).

Κῶδιξ χαρτῷος δεδεμένος διὰ δέρματος καὶ χαρτονίου, οὗ ἐφθαρμένα τὰ φύλλα τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους· διαστάσεων, μετὰ ᾤας 0,52 μ. μήκους 0,106 μ. πλάτους· ἄνευ δ᾽ αὐτῆς 0,095 καὶ 0,06· ἠριθμημένος διὰ πολὺ νεωτέρας χειρός· ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐλλείπουν τὰ φύλλα 1 - 6 καὶ δέκα περίπου ἀπὸ τὸ τέλος· οὕτω ἡ ἀρίθμησις μέχρι 215 φύλλου ἐξικνεῖται, μεθ᾽ ὃ ἕπονται σητόβρωτά τινα.

Περιέχει τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ. Καλλιγραφημένος διὰ μαύρης μελάνης, οἱ τίτλοι καὶ τὰ κεφάλαια δι᾽ ἐρυθρᾶς τοιαύτης. Εὐανάγνωστος ἀπὸ τοῦ 8ου φύλλου, τοῦ ἕκτου δηλαδὴ ψαλμοῦ, μέχρι τοῦ 203ου τῆς πρώτης ᾠδῆς τοῦ Δαβίδ.

3 (2ον ἥμισυ 18ου αἰῶνος).

Κῶδιξ χαρτῷος δεδεμένος, οὗ τὸ δέσιμον κατεστραμμένον. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἐλλείπουν πολλὰ φύλλα· ἠριθμημένος δι᾽ ἐλλιποῦς ἀριθμήσεως ὑπὸ νεωτέρας χειρός, φύλλων περίπου 220. Διαστάσεων μετὰ τῆς ᾤας 0,155 μ. μῆκος καὶ 0,105 πλάτος, ἄνευ δ᾽ αὐτῆς 0,115 - 0,065.

Περιέχει διαφόρους εὐχὰς καὶ ἀκολουθίας ὡς: εἰς γυναῖκα λεχώ, εἰς τὸ ποιῆσαι.

4 (1774, 1775).

Κῶδιξ χαρτῷος χειρόγραφος, δεδεμένος, οὗ τὸ δέσιμον κατεστράφη. Ἀκέφαλος, ἄνευ τίτλου, ἄνευ σελιδώσεως. Ἀδήλου τοῦ γράψαντος (μοναχοῦ Ἁγιοτριαδίτου).

Ἀνευρέθη (1932) ὑπὸ τοῦ ἱερομ. Δαμασκηνοῦ Λιονάκη εἰς ἠρειπωμένον κελλίον ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς, ὅπου ἐνετοιχίσθη, προφανῶς πρὸς διάσωσιν κατὰ τὸ 1821· ἀποθανόντος τοῦ ἐντοιχίσαντος, ἀφέθη ἐκεῖ μέχρις ὅτου ἐσχάτως ἐκ τύχης εὑρέθη.

Ἠριθμήθη ὑπὸ τοῦ εὑρόντος εἰς φύλλα 1 - 66.

Διαστάσεις ἄνευ τῆς ᾤας 0,20×0, 125, μετ᾽ αὐτῆς δὲ 0,23×0,165.

Περιέχει καταβασίας, τροπάρια, κανόνας τῶν μεγάλων ἑορτῶν μεθ᾽ ἑρμηνειῶν εἰς καθαρεύουσαν. Ἱστορημένος διὰ τῶν ἀντιστοίχων ὁλοσελίδων εἰκόνων γεγραμμένων διὰ μέλανος πολυχρώμου μετὰ περισσῆς φιλοκαλίας, λεπτότητος καὶ τέχνης· φύλλ. 13 Ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ, 23 Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ, 28 Ἡ Βαϊοφόρος, 38 verso Ὁ δεῖπνος ὁ μυστικός, 45 Ἡ Σταύρωσις τοῦ Χῦ (ἐλλείπει ἡ ἡμίσεια, ἀποκοπέντος τοῦ κάτω μέρους τοῦ φύλλου). 52 verso Ὁ ἐπιτάφιος θρῆνος, 53 Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, 57 Ἡ ψηλάφησις τοῦ Θωμᾶ, 62 Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, 39 Ἡ ἁγία Πεντηκοστή. Ἄρχεται: Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ σταυροῦ.

Φύλλον 5 recto τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα 1774.

Φύλλον 21v. Λόγος πανυγυριστικός, εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια τοῦ πρς (καὶ εἶτα) τῷ καιρῷ ἐκείνῳ . . . (μέχρι τοῦ φύλλου 22v.).

Φύλλα 27 καὶ 51 recto· τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. 1775. Λήγει: τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα 1.7.7.5.

Τὸ κείμενον τῶν τροπαρίων γράφεται εἰς σειρὰν διὰ κανονικῆς γραφῆς, ὑπεράνω δὲ στοιχηδὸν ἡ ἑρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις διὰ γραμμάτων μόλις ἀναγινωσκομένων διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Δεῖγμα: (49 r.),

Ἐξ ἀλοχεύτου προελθὼν καὶ λογχευθεὶς τὴν πλευρὰν πλαστουργέ μου.

ἐποίησας τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἠπατημένης καὶ διεφθαρμένης
οἰκονόμησας ἀναζώωσιν ὑπὸ τοῦ διαβόλου προμήτορος Εὔας

νέος Ἀδὰμ χρηματίσας ὡς καὶ νὰ
ἐκοιμήθης νὰ ἀπέθανες ἐπὶ σταυροῦ.

Ἐξ αὐτῆς εἰργάσω τὴν ἀνάπλασιν, τὴν τῆς Εὔας Ἀδὰμ γενόμενος, ἀφυπνώσας ὑπερφυῶς.

5 (Τέλη 18ου αἰῶνος).

Κῶδιξ χαρτῷος δεδεμένος διὰ δέρματος καὶ χαρτονίου· ἐν ἀρχῇ ἑπτὰ φύλλα λευκὰ ἄγραφα· κατόπιν ἡ ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ, ἀκολουθία τῆς κοινῆς παρακλήσεως εἰς ἀσθενοῦντας, εἰς σεληνιαζομένους, ἀκολουθία εἰς μεσοκέφαλον, κτλ. Ἠριθμημένος δι' ἑλληνικῆς ἀριθμήσεως, φύλλα κθ. Ἕπονται 11 φύλλα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχουν γραφῆ ρητά τινα καὶ ἡ ἀλφάβητος πρὸς ἄσκησιν εἰς καλλιγραφίαν.

Ἔχει διαστάσεις 0,19 - 0,145 μ. μετὰ τῆς ὤας· 0,14 - 0,10 μ. ἄνευ αὐτῆς.

6 (1821).

Κῶδιξ βυζαντινῆς μουσικῆς χαρτῷος δεδεμένος διὰ δέρματος, διαστάσεων 0,195 μ. μῆκος καὶ 0,145 μ. πλάτος μετὰ τῆς ᾤας, ἄνευ δ' αὐτῆς 0,15 - 0,10 μ. Καλλιγραφημένος διὰ μαύρης καὶ ἐρυθρᾶς μελάνης· μὲ κοσμήματα ὡραιότατα ὡς προμετωπίδας· φύλλων 260 μὴ ἠριθμημένος.

Τίτλος: Ἀνθολογία νέα παρὰ διαφόρων ποιητῶν | συντεθεῖσα καὶ καλλωπισθεῖσα μετά τινας | ἄλλας ἐξηγήσεις αὐτῶν. Ἐκ τῶν παλαιῶν | μαθημάτων. Τὸ παρὸν ψάλλεται εἰς τὰς ἀγρυ|πνίας σύνθεσις Μανουὴλ Πρωτοψάλτου ἦχος πλ. δ΄.

Εἰς τὸ verso τοῦ φύλλου 239 ὑπάρχει τὸ σημείωμα·

ὑ παροῦσα ἀσματομελυτόφθογγος ἀνθολογία | Ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ Συμεὼν ἱερομονάχου | Κρητός, ἣν ἔγραψα εἰς τὸ νησίον τῆς Σαντορίνης | κατὰ τὸ ͵αωκαῳ ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ ͵κβῳ.

7 (1822).

Τίτλος: Εἱρμολόγιον σὺν Θεῷ Ἁγίῳ ποιηθὲν | παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου κυρίου Πέτρου Λαμ|παδαρίου τοῦ Πελοποννησίου κατὰ τὸ ὕφος τῆς | ἁγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας· καταβασί|αι εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ἦχος α΄. Κῶδιξ χαρτῷος βυζαντινῆς μουσικῆς δεδεμένος διὰ δέρματος καὶ χαρτονίου μὲ διαστάσεις 0,20 μ. μῆκος καὶ 0,145 μ. πλάτος μετὰ τῆς ᾤας, 0,15 μ. καὶ 0,10 ἄνευ αὐτῆς. Φύλλων 95 μὴ ἠριθμημένος. Καλλιγραφημένος διὰ μαύρης καὶ ἐρυθρᾶς μελάνης μὲ κοσμήματα καὶ οὗτος ὡς προμετωπίδας.

Κατηχούμενον, ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, τοῦ ἀρραβῶνος, τοῦ γάμου, εἰς θανὴν κοσμικοῦ, ἑρμηνεία περὶ τῶν βουρκολάκων [1], ἀκολουθία εἰς νήπια τελευτήσαντα, ἀκολουθία τῆς κοινῆς παρακλήσεως, εὐχαὶ εἰς σεληνιαζομένους καὶ πᾶσαν ἀσθένειαν, περὶ λύσεως μαγείας, εὐχαὶ ἐπὶ σπόρου, ἅλωνος, ἐπὶ τρυγητῷ κτλ.

Εἰς τὸ verso τοῦ φύλλου 83 ἡ σημείωσις. Δόξα τῷ ἐν Τριάδι ὑμνουμένῳ Θεῷ ἡμῶν δόξα σοι.

---

[1] Ἐπειδὴ πολὺς λόγος γίνεται περὶ βρυκολάκων ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν τὴν «ἑρμηνείαν περὶ τῶν βουρκολάκων».

Ὅταν τύχῃ τινὰς ἀπὸ τοὺς βουρκολάκους τοὺς λεγομένους καταχθονίους ἀφ' ἑσπέρας κάμε Γ'. σταυροὺς καλαμένιους, εἶτα κάμε παράκλησιν καὶ αἴτησιν καὶ ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ νεκροῦ περὶ αὐτοῦ, ἄνοιξον τὸν τάφον καὶ μπῆξε τοὺς σταυροὺς εἰς τὸ κορμὶ τοῦ νεκροῦ· τὸν ἕνα εἰς τὸ μέτωπον καὶ λέγεις: Οὐκέτι φλογίνη ρομφαία φυλάττει τὴν πύλην τῆς Ἐδέμ· αὐτῇ γὰρ ἐπῆλθε παρὰ δόξης δέσις τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· θανάτου τὸ κράτος καὶ ᾅδου τὸ νῖκος ἐλλήλατο. Ἐπίσης δὲ σωτήρ μου, βοῶν τοῖς ἐν ᾅδῃ εἰσαχθῇ πάλιν εἰς τὸν παράδεισον. Τὸν ἄλλον εἰς τὴν καρδίαν ἐμπήχνεις καὶ λέγεις: τρεῖς σταυροὺς ἐπήξατο ἐν γολγοθᾷ ὁ πιλάτος δύο τοῖς ληστεύσασι καὶ ἕνα τοῦ ζῳοδότου, ὃν εἶδεν ὁ ᾅδης καὶ εἶπεν τοῖς κάτω: ὢ λειτουργοί μου καὶ δυνάμεις μου, τίς ὁ ἐμπήξας ἧλον τῇ καρδίᾳ μου; Τὸν ἄλλον εἰς τὰ γόνατα καὶ λέγεις τὸ λοιπόν: ξυλίνη με λόγχη ἐκέντησεν ἄφνω καὶ διαρρήσομαι τὰ ἔνδον μου πονῶ, τῇ κοιλίᾳ μου ἀλγῶ, τὰ αἰσθητήριά μου μεμάσει τὸ πνεῦμα μου, καὶ ἀναγκάζομαι ἐξερεύξασθαι τὸν Ἀδὰμ καὶ τοὺς ἐξ Ἀδὰμ ξύλῳ δοθέντας μοι, ξύλῳ γὰρ πάλι τούτους εἰσάγει εἰς τὸν παράδεισον. Εἶτα ψάλλεις μνημόσυνον μὲ κόλυβα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κεκοιμημένου. Κάμε καὶ μικρὸν ἁγιασμὸν καὶ ράνε τὸν τάφον καὶ ὅλον τὸν τόπον τριγύρου. Καὶ κρατῶντας τὸν τίμιον σταυρὸν λέγε μετ' αὐστηρότητος. Ἐξορκίζω σε τὸν ἀρχέκακον τῆς βλασφημίας καὶ ἄρχει τοὺς ἑξῆς: Τὴν θείαν καὶ ἁγίαν καὶ μεγάλην καὶ φι=

Τὸ ταχὺ λειτούργησον καὶ ὕψωσον καὶ παναγίαν ἐπάνω τοῦ τάφου καὶ εἰπὲ πάλι τὲς εἰρημένες εὐχὲς καὶ ὄψη.

Ὅταν εἶναι πολλοὶ δὲν γίνεται ἐνέργια: Θέλει νὰ εἶναι μόνον ὁ ἱερεὺς καὶ αὐτὸς προητοιμασμένος καὶ ἐγλήγορος καὶ δύο ἢ τρεῖς ὑπηρέται καὶ αὐτοὶ ὁμοίως. Ὅταν τὸν διαβάζῃς καὶ ἀρχίζει νὰ βρωμῇ καλὸ σημάδι. — Περὶ βρυκολάκων βλέπε καὶ τὰ σημειωθέντα ἐν Ν. Ἑλληνομν. τοῦ Σπ. Λάμπρου Α'. 336 ἑξ. καὶ ΙΒ'. 106.

Τὸ παρὸν εἱρμολόγιον ἐγράφθη διὰ χειρὸς | Ἐμοῦ Συμεὼν Ἱερομονάχου Κρητὸς τὸ ὁποῖον ἔγρα[ψα] | εἰς τὸ νισίον τῆς Σαντορήνης κατὰ τὸ ,αωκβφ.

Μέμνησθε οἱ ᾀσματομελωδοῦντες:

Εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ὑπάρχουν ἀνὰ τέσσαρα ἄγραφα φύλλα· εἰς τὸ δεύτερον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μεταξὺ ἄλλων τσίφρων τὰ ἐνθυμήματα:

δοκίμιον τοῦ Κων-	ἀσταχώθη παρὰ τοῦ ἰδίου γραφέως
διλίου καὶ τῆς κα-	Συμεὼν ἱερομονάχου Κρητὸς
λῆς μελάνης	1823 Ἀπριλίου 4.

Καὶ εἰς τὸ δεύτερον ἄγραφον τοῦ τέλους

Τῆς μετανοίας ἄνοιξόν μοι
πύλας ζωοδότα ὀρθροίζει γὰρ τὸ πνεῦμα μου
πρὸς ναὸν τὸν Ἅγιόν σου ναὸν φέρον τοῦ
σώματος ὅλον ἐσπηλομένον ἀλλ' ὡς οἰ
κτίρμων κάθαρον εὐσπλαγχ.
εὐσπλάγχνῳ σου ἐλέει:

8 (ἀρχαὶ 19ου αἰῶνος).

Τίτλος: Καταβασίαι Σὺν Θεῷ παρὰ Πέ|τρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου καὶ | ἑτέρων τινων Ποιητῶν κατὰ τὸ ὕφος | τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας | καὶ καλλωπισθεῖσαι παρὰ Ἰωάννου | Λαμπαδαρίου. Αἱ παροῦσαι ψάλλονται | εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Κῶδιξ χαρτῷος δεδεμένος διὰ χαρτονίου διαστάσεων 0,21 - 0,152 μετὰ τῆς ᾤας, ἄνευ δ' αὐτῆς 0,16 - 0,09 καὶ φύλλων 153 μὲ μαύρην καὶ ἐρυθρὰν μελάνην γεγραμμένος.

9 (ἀρχαὶ 19ου αἰῶνος).

Κῶδιξ χαρτῷος βυζαντινῆς μουσικῆς δεδεμένος διὰ χαρτονίου διαστάσεων 0,21 - 0,153 καὶ 0,17 - 0,10 μ. φύλλων 246 ἄνευ ἀριθμήσεως. Ἀκέφαλος περιέχων διάφορα χερουβικά, τρισάγια κλπ. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μελοποιήσεις τῶν Πέτρου καὶ Γρηγορίου Λαμπαδαρίων. Οἱ τίτλοι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μελοποιῶν δι' ἐρυθρᾶς μελάνης ἐγράφησαν.

10 (ἀρχαὶ 19ου αἰῶνος).

Τίτλος: Ἀνθολογία νέα παρὰ διαφόρων ποιητῶν | Συντεθεῖσα καὶ καλλωπισθεῖσα μετά τινας | ἄλλας ἐξηγήσεις αὐτῶν. Ἐκ τῶν παλαιῶν | μαθημάτων. Τὸ παρὸν ψάλλεται | εἰς τὰς ἀγρυπνίας. Σύνθεσις Μανουὴλ | Πρωτοψάλτου ἦχος πλ. δ΄.

Κῶδιξ βυζαντινῆς μουσικῆς χαρτῷος δεδεμένος διὰ χαρτονίου καὶ δέρματος φύλλων 311 καὶ διαστάσεων μετὰ τῆς ᾤας 0,195 μ - 0,145, ἄνευ δ' αὐτῆς 0,14 - 0,085. Μὲ κοσμήματα ὡς προμετωπίδας τῶν κυριωτέρων ᾀσμάτων. Καλλιγραφημένος διὰ μαύρης καὶ ἐρυθρᾶς μελάνης. Περιέχει σχεδὸν τὰ ἴδια μέλη μὲ τὸν ὑπ' ἀρ. 5 κώδικα.

Ἐνθυμήματα:

Εἰς τὸ recto τοῦ τελευταίου φύλλου:

1838 «Ἰουνίου» 10 ἡμέρα Παρασκευὴ ἔβρεξε | εἰς τὰ Χανιὰ καὶ εἰς ἀποκώρονα Νερὰ πολλὰ | ὁμοίως καὶ χαλάζη ἕως τριάντα δράμια τὸ ἕν | καὶ βροντὰς καὶ ἀστραπὲς πάμπολες καὶ ἀστροπελέ|κια ὥσθαι ὁποῦ ἐκάϋσαν τὰ σταφύλια καὶ τὰ μα|γαζία ἐγέμοσαν νερά, καὶ ἀκολούθως ἐπνίγησαν ἄνθρωποι καὶ ζῶα εἰς τοὺς δρόμους, καὶ τὰ ἀστάχια | ἀπὸ τὰ ἁλώνια ἔχασαν οἱ ἄνθρωποι:— [1].

[ἄλλο]

1840: Μαΐου 8 ἐγενήθηκεν ὁ βαπτισημιός μου ἡμέρα τετάρτη ὀνόματι ἐλευθέριος· ἐκ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὀνόματι ἄννας.

[ἄλλο]

1856: Σεπτεμρίου 30: Κυριακὴ ξημέρομα εἰς τὰς ἐνέα | ὥρας τῆς Νυκτὸς ἔκαμε ἕνα τρομερὸν Σεισμὸν καιὲ | βάσταξε ἕως τρία λεπτά, ὅσθε ὁποῦ τὸ κάστρο τὸ | Μεγάλου δὲν ἔμιναν, παρὰ τριάντα τρὶ σπύθια γερὰ | καὶ ἐχάθησαν ἄνθρωποι χίλη πεντακόσι· ὁμοίως καὶ ἕνα χορίον ἐβούλισε παντάπασης εἰς αὐτὸ τὸ μέρος· εἰς δὲ τὰ | Χανία ἐχάλασαν μερικὰ σπίθια καὶ ἐκκλησίαις ἐχάλασαν | καὶ Τζαμιὰ ἔπεσαν κάτο, καὶ ἡ ἁγία Μονὴ εἰς ταῖς Μουρνιαὶς | ἐχάλασε καὶ τὰ περισότερα σπύθια ἐράγισαν [2].

---

[1] Ἡ ἀναφερομένη βροχὴ φαίνεται ὅτι ὄντως ἦτο πρωτοφανής, διότι εὑρέθη καὶ ἕτερον ἐνθύμημα εἰς κώδικα τῆς μονῆς Γωνιᾶς ἀναφέρον ταύτην: Κατὰ τοὺς 1838: Τῇ 10 Ἰουνίου ἔβρεξε μία ραγδαία βροχὴ μὲ ἀστραπὰς καὶ βροντὰς ὥσται ὁποὺ οἱ ποταμοὶ ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ ὅροιά των. Τὰ Ἰαλυνα παράθυρα εἰς τὰ Χανοία πολλὰ ὀλίγα ἔμεναν ἀπὸ τὸ χαλάζι οἵ καταράκται οἱ εἰς τὰ Χανοία δὲν ἠσχωρούσαν τὰ ὕδατα καὶ ἔπλευσαν τὰ εἰς τὰ μαγαζία πράγματα ἀπὸ τὰ πεδιάδας καὶ ἅλωνας ἐπάρθηκαν παρὰ τῶν ὑδάτων πάμπολα δεμάτια γεννημάτων καὶ βόδια πολλὰ ἐπνήγισαν εἰς τὰς πεδιάδας ἕνα παπὼρ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Χανοία οβύνωντάς του ἡ βροχὴ τὴ μηχανὴ ἐβούλησε. Ν. Β. Τωμαδάκη καὶ Σ. Π. Βογιατζάκη, Σημειώματα ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς Γωνιᾶς. Χανιὰ 1931.

[2] Πρόκειται περὶ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ τοῦ καταστρέψαντος κατὰ τὸ 1856 τὸ Ἡράκλειον (Μεγάλο Κάστρο). Ἁγία Μονή· μετόχιον τοῦ Ἁγίου Ὄρους παρὰ τὸ χωρίον Μουρνιές.

Εἰς δὲ τὸ verso τοῦ αὐτοῦ φύλλου:

1834 Φεβρουαρίου 10.

Ἐκοιμήθη ἡ μακαρίτησα ἡ μητέρα μου Ἄννη ἡμέρα | πέμπτη· καὶ ὁ θεὸς νὰ τὴν ἀναπαύση νὰ τὴν ἀναπαύση | μετὰ τὸν Δικαίους ἐν κόλποις ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ.

[ἄλλο]

1770: ἠχμαλωτήσθησαν τὰ σφακιά· εἰς τὸ ὁποίον ἔτος ἐγεννήθη ὁ πατέρας μου σπυρίδων.

[ἄλλο]

1793: ἐσυνέπεσεν ἡ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἑορτὴ τὸ μέγα Σάββατω εἰς τὴν ὁποίαν ἡμέραν ἐγεννήθη ἡ μητρυά μου ὀνόματι Μαρία.

[ἄλλο]

1834: Αὐγούστου 15 ἐστεφανοθῆκε ὁ πατὴρ καὶ δευτέραν γυναίκα τὴν ἄνωθεν Μαρία.

[ἄλλο]

1837: Νοεμβρίου: 17 ἡμέρα τετράδι εἰς τὰς δώδεκα ὥρας τῆς νυκτὸς ἐσυγχωρέθηκε ὁ πατήρ μου Σπυρίδων· καὶ ὁ θεὸς συγχωρίση αὐτόν.

11 (ἀρχαὶ 19ου αἰῶνος).

Κῶδιξ ἀκέφαλος βυζαντινῆς μουσικῆς περιέχων διάφορα τροπάρια μελοποιηθέντα ὑπὸ διαφόρων μελοποιῶν καὶ δὴ τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου. Διαστάσεων 0,19×0,137 μετὰ τῆς ᾤας, ἄνευ δ' αὐτῆς 0,155×0,09· φύλλων 200, ἐξ ὧν 5 ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ 9 ἀπὸ τὸ τέλος ἄγραφα. Ἐπὶ τοῦ πρώτου φύλλου τὸ ἐνθύμημα:

1850 μαΐου 23 ἡμέρα τρήτι | ἀρηβάρησε ὁ βασιλεὺς σουλτὰν ἀπὸ τὴν Κοστατινόπολιν καὶ τὸν ἐδέχθησαν | μὲ πολὴν παράταξιν ὅλη οἱ ἄνθρωποι[1].

Καὶ οἱ κώδικες 8 μέχρις 11 εἶναι γεγραμμένοι διὰ χειρὸς Συμεὼν τοῦ Ἱερομονάχου, ὁ χαρακτὴρ εἶναι ὁ αὐτός.

12 (1830).

Κῶδιξ μουσικῆς βυζαντινῆς δεδεμένος διὰ δέρματος, μετὰ θηλυκοτήρων. Διαστάσεων 0,215×0,15 μετὰ τῆς ᾤας, ἄνευ δ' αὐτῆς 0,15×0,105. Καλλιγραφημένος· διὰ μελάνης μαύρης καὶ ἐρυθρᾶς. Σελίδων περίπου 200 μὴ ἠριθμημένων.

[1] Εἶναι ἡ ἄφιξις τοῦ Σουλτὰν Μετζὴτ εἰς Σούδαν.

Τίτλος: Σύντομον δοξαστάριον τοῦ ἀοιδίμου Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ πελοποννησίου· μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον τῆς μουσικῆς τῶν μουσικολογιωτάτων διδασκάλων τοῦ νέου συστήματος.

Ἄρχεται: μὴν σεπτέμβριος εἰς τὴν α΄ ἀρχὴ τῆς ἰνδίκτου ἤτοι τοῦ νέου ἔτους... εἰς τὸν ἑσπερινόν.

Λήγει: Τέλος καὶ τῷ θεῷ δόξα τὸ σύντομον δοξαστάριον τοῦ ἀοιδήμου Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου· ἐγράφη παρ' ἐμοῦ Ἀλεξάνδρου Γεωργίου τοῦ Λιμναίου· τῇ 9: Μαΐου 1830. Σπέτζαις.

13 (1831).

Ἀκέφαλος καλλιγραφημένος μουσικὸς κῶδιξ δεδεμένος διὰ δέρματος· μὲ κοσμήματα ὡς προμετωπίδας καὶ μὲ μαύρην καὶ ἐρυθρὰν μελάνην. Διαστάσεων 0,202×0,14, ἄνευ δὲ τῆς ᾤας 0,15×0,095. Ἄνευ ἀριθμήσεως. Ἄρχεται: Τὰ παρόντα ἐμελουργήθησαν παρὰ τοῦ κυρίου Πέτρου πρωτοψάλτου τοῦ βυζαντίου: ἦχος πρῶτος Κύριε ἐκέκραξα...

Λήγει: Ἐγράφη διὰ χειρός· ἐμοῦ Ἀλεξάνδρου.

Γεωργίου τοῦ Λιμναίου

Τῇ 28: Ἰανουαρίου: 1831 Σπέτσαις

14 (19ος αἰών).

Τίτλος: Κῶδιξ | τοῦ ἱεροῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ | Μοναστηρίου | τῆς Ἁγίας Ζωαρχικῆς | Τριάδος | Τῶν Τζαγκαρόλων.

Κῶδιξ χαρτῷος δεδεμένος διὰ δέρματος καὶ χαρτονίου. Διαστάσεων μετὰ τῆς ᾤας 0,50×0,36 καὶ ἄνευ αὐτῆς 0,395 - 0,26. Μετὰ τὸ πρῶτον ἄγραφον φύλλον ἄλλο μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὴν σημείωσιν κάτωθεν: «Διὰ χειρὸς ἐμοῦ, Χατζῆ· ἀναγνώστη ἀθακάκη ζογράφος ἀπὸ φραί.» Ἡ ζωγραφία ἄτεχνος. Εἰς τὸ ἑπόμενον φύλλον ὁ τίτλος τοῦ κώδικος μὲ μέλανα καὶ ἐρυθρὰ γράμματα, ἐν συνεχείᾳ δὲ τοῦ τίτλου: «Ἐν ᾧ σημειεῖται ἡ νῦν ἐνυπάρχουσα περιουσία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ταύτης καὶ τῶν Αὐτῇ ὑποκειμένων μετοχίων κινητὴ καὶ ἀκίνητος, ἣν κατεκτήσατο ἡ Ἱερὰ αὕτη Μονὴ πρῶτον ἀπὸ τοὺς ἀοιδίμους κτίτορας, ὡς προῖκα. Δεύτερον ἀπὸ φιλοθέους χριστιανοὺς ἀφιερωτάς. Τρίτον καὶ ἀπὸ πατρικὴν περιουσίαν καὶ κόπους τῶν ἐνασκουμένων Πνευματικῶν Αὐτῆς τέκνων Ἱερομονάχων Ἱεροδιακόνων, καὶ Μοναχῶν, ὧν τὰ ὀνόματα σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀφιερώμασιν ἦσαν καταγεγραμμένα ἐν τοῖς Ἱεροῖς Μοναστηριακοῖς κώδιξιν, οἵτινες ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστασίας γεγόνασι πυρὸς παρανάλωμα ὅτε καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἀποσκευὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς καλλωπισμὸς κινητὸς καὶ στατὸς ἡρπάχθη καὶ κατεκάη ὑπὸ τῶν ὠμοτάτων Ἀγαρηνῶν. Κατὰ τὸ ͵αωκα΄ Σωτήριον ἔτος ἐν Μηνὶ Ἰουνίου κατὰ τὴν β΄ ἐπὶ Ἡγουμενίας τοῦ Κυρίου Δαμασκηνοῦ».

Κατόπιν ἀκολουθεῖ ἡ ἱστορία τῆς μονῆς, τῆς ἱδρύσεως καὶ καταστροφῆς της τὸ 1821. Τὰ ὀνόματα τῶν μέχρι τότε ἡγουμενευσάντων κτλ. εἰς σελίδας, ἠριθμημένας διὰ μολυβδίδος, 16.

Ἀκολουθεῖ «Κατάλογος τῶν κτημάτων τῆς ἐνταῦθα ἱερᾶς καὶ σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων» ἀπὸ τῆς σελ. 20 μέχρις 88 γεγραμμένος ὑπὸ διαφόρων χειρῶν καὶ μὲ πολλὰς ἐνδιαμέσους κενὰς σελίδας καὶ φύλλα.

Ἀπὸ τῆς σελίδος 94 μέχρις 108 σημειοῦνται «οἱ ὅσοι ἀφιέρωσαν καὶ ἀφιερώνουν εἰς τὴν ἱερὰν αὐτὴν μονήν».

Τὰ πολλὰ ἀκολουθοῦντα φύλλα ἄγραφα.

Τὸ ὅτι ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψε μετὰ τὸ 1821 εἶναι φανερόν· ἔγραψεν ὅμως γραφὴν φαινομενικῶς παλαιοτέραν, παρὰ δὲ τὴν ἐπιτηδευμένην γραφὴν φαίνεται ἡ προσπάθεια ἡ ἀναχρονιστική.

15 (19ος αἰών).

I

[Εἰς φύλλα συνδεδεμένα].

Τίτλος: Πρωτόκολλον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐν ᾧ σημειοῦνται αἱ διάφοροι μεταρρυθμήσεις τῆς Μονῆς. Τὰ πρακτικὰ τῶν συνελεύσεων· αἱ πατριαρχικαὶ ἐπιστολαὶ καὶ αἱ ἐπισήμων ἄλλων προσώπων· καὶ ἐπίσημοί τινες διορισμοὶ εἰς τὰς τὴν Μονὴν ἀφορώσας ἐπιστασίας.

Τὰ φύλλα ἀντεγράφησαν εἰς τὸν κώδικα, ὃν περαιτέρω περιγράφομεν, ἄνευ τίτλου].

II

Ἀχρονολόγητος (1862 - 1898) διαστάσεων 0,35 × 0,23 δεδεμένος, ἠριθμημέναι 810 καὶ ἐπέκεινα ἕτεραι 225.

Ἄρχεται: «Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἡγουμενείας τοῦ Πανοσιωτάτου Κυρίου Μελχισεδὲκ κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν Ἰουλίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ δευτέρου ἔτους γενομένην...» Ἐν σελ. 88 κάτω καλλιγραφημένον σχέδιον εἰκόνος Ἁγ. Τριάδος καὶ οἱ τίτλοι. «Τέλος τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμενείας τοῦ Πανοσιωτάτου προηγουμένου κυρίου κυρίου Γρηγορίου». Ἐν δὲ τῇ σελίδι 89 τίτλος ἐπίσης καλλιγραφημένος «Ἀρχὴ τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμενείας τοῦ Πανοσιωτάτου Καθηγουμένου Κ. Κ. Μισαήλ».

Περιεχόμενα: Πρωτόκολλον, ἐν ᾧ καταχωρίζονται πάντα τὰ πατριαρχικά, ἐπισκοπικά, ἀποκαταστατικὰ καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, καὶ τὰ τῆς Δημογεροντίας Χανίων, ἅτινα ἡ Ἱερὰ Μονὴ λαμβάνει καὶ αἱ ἀπαντήσεις εἰς αὐτὰ τοῦ Μοναστηρ. Συμβουλίου. Ἐπίσης κανονισμὸς τοῦ μοναστηρίου (1862), διορισμὸς τῆς Μοναστηριακῆς Συνελεύσεως τοῦ Τμήματος Χανίων (1876), εἰδήσεις περὶ τῆς Μονῆς, πρακτικὰ ἐκλογῆς ἡγουμένων, μικραὶ σημειώσεις περὶ τῶν «περιστάσεων», ἐγκύκλιοι τοῦ Πατριαρχείου κ.τ. ὅ. Ἐν τέλει ἀλληλογραφία τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως ἡ σχετικὴ μὲ τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1896 - 8, ἔγγραφα καὶ κανονισμός.

III

Τίτλος: Πρακτικὸν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Ζαγγαρόλων ἀρξάμενον τῇ 30 Ἰουλίου 1898.

Διαθέσεις 0,33×0,23.

Συνέχεια τῶν ἐγγράφων ὡς ἐν ΙΙ. Ἠριθμημένον κατάστιχον μέχρι σελ. 164, ἐκεῖθεν γεγραμμέναι σελίδες 43. Τὸ ὑπόλοιπον ἄγραφον καὶ μὴ ἠριθμημένον. Τελευταῖον ἔγγραφον πρακτικὸν 27 Σεπτεμβρίου 1905.

16 (19ος αἰών).

Τίτλος: Βιβλίον ληψοδοσίας τοῦ ἡμετέρου Μοναστηρίου τῆς πρώτης Σεπτεμβρίου 1838.

Ὑπότιτλος ἐσωτερικός: Κάσσα Μοναστηρίου.

Περιέχει δοῦναι - λαβεῖν τῶν ἐτῶν 1838 - 1849.

Διαστάσεων: 0,29 × 0,20. σελ. 69 ἠριθμημέναι, αἱ περαιτέρω ἄνευ ἀριθμήσεως.

Σελὶς 26. «Ἐθεωρήθη τῇ 24 Αὐγούστου 1842 καὶ ὑπογράφεται παρὰ τοῦ ἡγουμένου Κυρίου Ἰωάσαφ».

† Ὁ πρῴην Σμύρνης, καὶ ἔξαρχος τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Χρύσανθος ἐπιβεβαιοῖ».

Σελὶς 31. Τῇ 14 Μαρτίου ἐθεωρήθη | ἡγούμενος Καλλιόπιος | Δαμασκηνὸς προηγούμενος | ἐθεωρήθη παρ' ἡμῶν ὁ ἄνωθεν λογαριασμὸς καὶ | εὑρέθη τακτικότατος (sic).

Ὁ Κρήτης Χρύσανθος. (Τύπος Σφραγῖδος).

Τὸ αὐτὸ ἐν σελ. 32 καὶ 40, ὅπου ἀντὶ ὑπογραφῆς μονόγραμμα.

(Ὁ Κρήτης Χρύσανθος (1843 - 1850) ἦτο Λέσβιος, μανθάνομεν νῦν ὅτι προεχρημάτισε Σμύρνης).

Σελὶς 49 καὶ 50. Ἐν τῷ κατὰ τὴν Κυδωνίαν Ἱεροῦ Μοναστηρίου μας τῇ 21 Ἰουνίου 1846.

Πρῴην ἡγούμενος Καλλιόπιος στέργο Ἐθεωρήθη ὁ ὡς ἄνωθεν
Δαμασκηνὸς προηγούμενος στέργο λογαριασμὸς αὐθημερὸν
Ἰωακεὶμ προηγούμενος στεργῶ.

Ὁ Κυδωνίας καὶ Κισσάμου Κάλλιστος βεβαιοῖ

(πρόκειται περὶ τοῦ Καλλίστου Φυντίκη († 1858)

Αὐγούστου 18, 1843. Ἐδώσαμεν εἰς τὸν ἅγιον ἔξαρχον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας γρόσια 2000 (τὸ τακτικὸν 400 γρ.).

Σελὶς 37. 1844 Μάρτιος. Ἐδώκαμεν τοῦ ἁγίου Κρήτης Κυρίου Χρυσάνθου διὰ προσταγῆς τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας βοήθειαν γρόσια 3000.

Ἔξοδα ὅταν ἐπῆγεν ὁ Καθηγούμενός μας Κὺρ Καλλιόπιος πρὸς προσκύνησιν αὐτοῦ γρόσια 142,20.

Διαφωτιζόμεθα ἐξ αὐτοῦ διὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὰς κατὰ τὸν ΙΘ´ αἰῶνα ἀνακαινίσεις τῆς Μονῆς ζητήματα καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ σχολείου, ὅπερ αὕτη συνετήρει. Ἐπίσης διὰ τὰ ποσά, ἅτινα κατέβαλεν ἡ Μονὴ εἰς τὰ ἐν Χανίοις ἐκπαιδευτήρια, εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων/πόλεως ὡς τακτικὰ δοσίματα καὶ εἰς τοὺς ἑκάστοτε μητροπολίτας ἐκτάκτως.

17 (19ος αἰών).

Κατάστιχον δεδεμένον εἰς 4ον. Καλλιγραφημένον εἰς σελίδας 1 - 202.

Τίτλος: Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς ἐπονομαζομένης τῶν Ζαγκαρόλων καὶ ἐν τῷ Ἀκρωτηρίῳ Μελέχα τῆς Κρήτης κειμένης ὑπὸ Γρηγορίου Παπαπετρίδου προηγουμένου τῆς αὐτῆς Μονῆς. Ἀθήνησιν. Ἀντιγραφῇ Γεωργ. Ν. Στρατηγάκη 1878.

Χανία Αὔγουστος - Σεπτέμβριος 1932.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤ᾿ ΑΥΤΗΝ

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἅγ. Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ τὸν Ἅγιον Βασίλειον, πλεῖστα περιστατικὰ τοῦ βίου τῶν ὁποίων εἰκονίσθησαν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἐλάχισται εἰκόνες διεσώθησαν, σχετιζόμεναι μὲ τὸν βίον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ τρίτου ἐκ τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν [1].

Τὴν αἰτίαν τοῦ γεγονότος τούτου δέον, ἴσως, ν᾿ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ ὅτι, παραδόξως, αἱ ὁμιλίαι τοῦ Χρυσοστόμου δὲν εἰκονογραφήθησαν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Μολονότι αὗται ἦσαν εἰς κοινοτάτην χρῆσιν, μολονότι πολυπληθῆ χειρόγραφα αὐτῶν διεσώθησαν, οὐδὲ ἓν ὅμως τούτων, καθ᾿ ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζω, εἶναι εἰκονογραφημένον. Ἀντιθέτως, ὅπως εἶναι γνωστόν, τῶν λόγων τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου πλεῖστα ὑπάρχουσιν εἰκονογραφημένα χειρόγραφα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ περίφημος κῶδιξ 510 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων. Μεταξὺ τῶν μικρογραφιῶν τῶν χειρογράφων τούτων πολλαὶ εἶναι ἀφιερωμέναι εἰς περιστατικὰ τοῦ βίου τοῦ Γρηγορίου, ὡς καὶ τοῦ συγχρόνου καὶ φίλου αὐτοῦ Βασιλείου.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἐστερημένη ἐνδιαφέροντος ἡ δημοσίευσις δύο εἰκόνων, σχετιζομένων μὲ τὴν Κοίμησιν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τὰ μετ᾿ αὐτήν.

Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος παραστάσεις εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν

[1] Αἱ μόναι γνωσταί μοι ἀπεικονίσεις περιστατικῶν ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῶν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ συμβάντων εἶναι δύο, ἐν τῷ Μηνολογίῳ τοῦ Βατικανοῦ: Ὁ Ἰωάννης ἀπαγόμενος εἰς τὴν ἐξορίαν (13 Νοεμβρίου) καὶ ἡ Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων αὐτοῦ (27 Ἰανουαρίου). Il Menologio di Basilio II (Cod. Vatic. gr. 1613) Torino, 1907 (Codices e vaticanis selecti, VIII) πίν. 178 καὶ 353. Ἐπίσης δέον ν᾿ ἀναφέρωμεν μίαν παράστασιν τοῦ Ἰωάννου προσευχομένου καὶ συγγράφοντος μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Χελανταρίου ἐν Ἁγ. Ὄρει, (G. Millet, Monuments de l'Athos, I, Les Peintures, Paris, 1927, πίν. 79. 3). Σχετικὸν τέλος πρὸς τὸν Χρυσόστομον δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ τὸ Ὅραμα τοῦ Ἰωάννου Εὐχαΐτων περὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, οὗ μία τῶν πολλῶν ἀπεικονίσεων εὑρίσκεται εἰς τὸ Βροντόχιον τοῦ Μυστρᾶ, (G. Millet, Monuments byzantins de Mistra, Paris, 1910, πίν. 103. 5 - 6). Ὁ κ. Σ. Χουδαβερδόγλους - Θεόδοτος εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ πληροφορήσῃ, ὅτι παραστάσεις τῆς Κοιμήσεως τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ θαύματος τοῦ ἀμπελῶνος τῆς χήρας, μεταγενεστέρων πιθανῶς χρόνων, εὑρίσκονται εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Χρυσοστόμου ἐν Καλαμισίοις Χαλκηδόνος.

τοῦ μικροῦ παρεκκλησίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐν τῇ Μονῇ Βαρλαὰμ τῶν Μετεώρων. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἀνηγέρθη κατὰ τὸ ἔτος 1627 καὶ ἐζωγραφήθη ὑπὸ τοῦ ἐκ Καλαμπάκας ἱερέως Ἰωάννου καὶ τῶν τέκνων του, κατὰ τὸ ἔτος 1637, ὡς μανθάνομεν ἐξ ἐπιγραφῆς, εὑρισκομένης ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου τοῦ ναοῦ, πλησίον τοῦ τέμπλου, καὶ ἐχούσης οὕτω:

«Τὸ παρὸν παρεκκλήσιον τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων | καὶ ἀνιστορίθη παρὰ τῶν ὁσιωτάτων ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν[1] *τῆς θείας καὶ σεβασμίας μονῆς τῶν Ἁγίων Πάντων ἡγουμενεύοντος κυροῦ Κυρίλλου καὶ Σεργίου τῶν | ἱερομονάχων καὶ αὐταδέλφων ἔτει ,ΖΡΛΕ' (7135 = 1627). Ἱστορήθη δὲ καὶ διὰ χειρὸς κἀμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ Ἰωάννου ἱερέως μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ ἐν ἔτει ,ΖΡΜΕ' (7145 = 1637) ἰνδ(ικτιῶνος) (ι) ἐκ χώρας Σταγῶν»*[2].

Αἱ ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναΐσκου τούτου σχετιζόμεναι πρὸς τὸν Χρυσόστομον εἶναι δύο: Ἡ Κοίμησις τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἡ Ὀπτασία τοῦ Ἀδελφειοῦ Ἐπισκόπου Ἀραβισσοῦ, ἃς καὶ θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα.

1) ***Ἡ Κοίμησις τοῦ Χρυσοστόμου (εἰκ. 1).*** Ἡ παράστασις αὕτη εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ Ναοῦ. Ἐν τῷ μέσῳ, ἐπὶ κλίνης, κατάκειται ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, νεκρός, ἐνδεδυμένος τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ στολήν. Πρὸς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ εἰκονίζονται τρεῖς Ἐπίσκοποι, ὧν οἱ δύο φέρουσι πολυσταύρια καὶ κρατοῦσιν ὁ μὲν λαμπάδα, ὁ δὲ θυμιατήριον, ὁ δὲ τρίτος εἰλητάριον, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκεται ἡ ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας. *«Εἶπεν ὁ Κύριος πρός..»* (Ἰωάν. Ε' 24). Παρὰ τοὺς Ἐπισκόπους εὑρίσκεται Διάκονος, ἐνδεδυμένος τὰ ἄμφια αὐτοῦ καὶ κρατῶν διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς θυμιατήριον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς λαμπάδα ἀνημμένην. Ὄπισθεν τῶν τεσσάρων τούτων προσώπων εἰκονίζεται ὅμιλος μοναχῶν, ἱερομονάχων καὶ γυναικῶν.

Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Χρυσοστόμου εἰκονίζεται εἷς Ἐπίσκοπος, κρατῶν πένθιμον ἐπίμηκες θυμιατήριον (Κατσὶ) καὶ παρ' αὐτὸν ὅμιλος μοναχῶν, ὧν εἷς, γέρων, κύπτει, ἵνα ἀσπασθῇ τὸν νεκρόν, εἷς δ' ἄλλος, νέος, κρατεῖ βιβλίον ἀνοικτόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται ἡ ἐπίσης ἐκ τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας εἰλημμένη φράσις *«Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν, δῶμεν ἀδελφοὶ τῷ..»* Πλησίον ἐπίσης τοῦ Ἐπισκόπου παρίσταται ἱερεὺς μετὰ φελονίου, φέρων

[1] Ὁ Βογιατζίδης καὶ ὁ Γιαννόπουλος (βλ. ἑπομένην σημ.) μεταγράφουν «αὐταδέλφων», εἰς τὰς σημειώσεις μου ὅμως εὑρίσκω «μοναχῶν», δὲν εἶχον ἐν τούτοις τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσω ἐκ νέου τὴν ἐπιγραφήν.

[2] Ἐδημοσιεύθη μέ τινας διαφορὰς ὑπὸ Ἰ. Βογιατζίδου, ἐν Δελτ. τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας, VII, 1918, 168, ἀρ. IV. καὶ ὑπὸ Ν. Γιαννοπούλου, Τὰ Μετέωρα, Βόλος, 1926, 74, ἀρ. 11. Πρβ. καὶ Ν. Βέη, Ἔκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἐρευνῶν ἐν Μετεώροις, κατὰ τὰ ἔτη 1908 καὶ 1909. Ἀθῆναι, 1910, 62.

ἐπὶ κεφαλῆς κάλυμμα ἐν εἴδει σαρικίου, καὶ κρατῶν βιβλίον ἀνοικτόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται ἡ ὁμοίως ἐκ τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας εἰλημμένη φράσις. *«Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐν(ν)οήσω τὸν θά(νατον)...»* καὶ παρ' αὐτὸν τρεῖς ψάλται, διακρινόμενοι ἐκ τοῦ κωνοειδοῦς πίλου, ὅν φέρουσι, καὶ ἐκ τῆς χειρονομίας τῆς ἀριστερᾶς αὐτῶν χειρός.

Ὄπισθεν τῆς πρώτης ταύτης σειρᾶς τῶν προσώπων εἰκονίζονται μοναχοί, μοναχαὶ καὶ γυναῖκες κρατοῦσαι λαμπάδας καὶ θρηνοῦσαι.

Εἰκ. 1. Ἡ Κοίμησις τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Τοιχογραφία ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς Μ. Βαρλαὰμ τῶν Μετεώρων.

Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς συνθέσεως εἰκονίζεται ἡμικύκλιον, παριστάνον τὸν οὐρανόν, μὲ δύο θυρόφυλλα ἀνεῳγμένα, καὶ κάτωθεν αὐτοῦ δύο ἄγγελοι κρατοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ Χρυσοστόμου, εἰκονιζομένην ὑπὸ μορφὴν βρέφους ἐσπαργανωμένου. Ἑκατέρωθεν ἡ ἐπιγραφή: *«Ἡ Κοίμησις τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου».*

Τὸ βάθος τέλος τῆς ὅλης συνθέσεως κλείεται κατὰ τὰ ἄκρα, ὑπὸ δύο οἰκοδομημάτων συνδεομένων μεταξύ των διὰ τείχους καὶ ὧν τὸ πρὸς δεξιὰ ὁμοιάζει πρὸς ἐκκλησίαν.

Ἡ πολυπρόσωπος αὕτη σύνθεσις παρουσιάζει πολλὰ τὰ ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς. Βεβαίως ὁλόκληρος ἡ παράστασις ἔχει ἀντιγραφῆ, εἰς τὰς γενικὰς αὐτῆς γραμμάς, ἀπὸ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ὡρισμέναι μάλιστα λεπτο-

μέρειαι ἔχουσιν ἀντιγραφῇ αὐτούσιαι, ὅπως ὁ κύπτων, ἵνα ἀσπασθῇ τὸν νεκρὸν μοναχός, ὅστις εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου εἶναι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης[1]. Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τοῦ σχήματος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς τὰς παραστάσεις Κοιμήσεων διαφόρων ἁγίων, εἶναι πολὺ παλαιοτέρα τῆς ἡμετέρας τοιχογραφίας, ἀνερχομένη εἰς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους.

Τὰς παραστάσεις ταύτας Κοιμήσεων ἁγίων δύναταί τις νὰ διαιρέσῃ εἰς δύο τύπους, ἔχοντας βεβαίως πολλὰ τὰ κοινὰ μεταξύ των, εἰς τὸν τύπον τῆς Κοιμήσεως ἀσκητῶν καὶ εἰς τὸν τύπον τῆς Κοιμήσεως ἱεραρχῶν. Τοῦ πρώτου τύπου κλασσικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ Κοίμησις τοῦ Ἁγ. Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, παράστασις, ἣν γνωρίζομεν καὶ ἀπὸ τὴν «Ἔκφρασιν» τοῦ Μάρκου ἢ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ[2], ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰς ἀπεικονίσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ γνωστὴ εἰκὼν τοῦ Ἐμμ. Τζανφουρνάρη ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ, (Munoz, ἔνθ' ἀν. σ. 33, εἰκ. 14) καὶ ἡ ὡραία τοιχογραφία τοῦ ἔτους 1568, ἐν τῇ Μονῇ Δοχειαρίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους[3]. Τοῦ δευτέρου τύπου, ὅστις καὶ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, τῆς Κοιμήσεως δηλαδὴ ἱεραρχῶν, τὸ κοινότερον παράδειγμα εἶναι ἡ Κοίμησις τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ἧς ἔχομεν ἀπεικονίσεις ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν ἤδη χρόνων, ὅπως μεταξὺ ἄλλων τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Μάρκοβ Μαναστήρ, παρὰ τὰ Σκόπια[4].

Μεταξὺ τῶν παραστάσεων τοῦ θέματος τούτου, ὅπως διεμορφώθη κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, ἰδιαιτέρως ἀξία λόγου δι' ἡμᾶς εἶναι ἡ τοιχογραφία τοῦ ἔτους 1560 ἐν τῷ Παρεκκλησίῳ τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν Ἁγ. Ὄρει, ἔργον τοῦ Φράγκου Κατελάνου (Millet, Athos, πίν. 260.2). Ἡ τοιχογραφία αὕτη παρουσιάζει πλείστας ὁμοιότητας μὲ τὴν ἡμετέραν παράστασιν, τόσας, ὥστε νὰ φαίνεται πολὺ πιθανόν, ὅτι ἀνάλογον εἰκόνα εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης ζωγραφίζων αὐτήν. Ἐν ταῖς λεπτομερείαις ὅμως τῆς παραστάσεως ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὡρισμένα τινὰ γεγονότα, σχετιζόμενα ἀμέσως πρὸς τὸν Χρυσόστομον. Τὸ γεγονὸς ἐπὶ παραδείγματι ὅτι ὁ Χρυσόστομος παρίσταται ἐνδεδυμένος πλήρη τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ στολήν, σχετίζεται πιθανώτατα πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ βιογράφου αὐτοῦ Θεοδώρου Τριμηθούντων (Migne, P.C. τόμ. 47, σελ. LXXX). «*Καὶ εὐθὺς Ἰωάννης, λαβὼν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τὰ τῆς ἁγίας λειτουργίας, ἐνεδύσατο, καὶ δοὺς εἰς εὐλογίαν ὃ ἐφόρει τοῖς οὖσιν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς εἶπε τὸν ἀεὶ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον λόγον. «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν». Καὶ ἀνακλίνας ἑαυτόν, ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν*».

[1] Πρβ. L. Wratislaw-Mitrovic καὶ N. Okunev, ἐν Byzantinoslavica, III, 1931, 143.

[2] Περὶ ταύτης βλ. A. Munoz, L'art byzantin à l'Exposition de Grottaferrata, Rome, 1906, 35 κ. ἑξ.

[3] G. Millet, Monuments de l'Athos, πίν. 252.

[4] L. Mirkovic-Z. Tatic, Markov Manastir, (σερβ.) Novi Sad, 1925, σ. 71, εἰκ. 82.

Ἐπίσης ἡ παρουσία τῶν ἱερομονάχων καὶ τοῦ διακόνου εἰς τὴν ἡμετέραν παράστασιν δὲν εἶναι ἴσως ἄσχετος μὲ τὰ λεγόμενα εἰς τὸν βίον τοῦ Χρυσοστόμου: «*Τὴν νύκτα ἐκείνην ἐγνώρισεν ὁ Ἅγιος τὸν θάνατόν του, καὶ ἔκραξε τοὺς Ἱερομονάχους του, καὶ τὸν Διάκονον, καὶ τοὺς εἶπε...*»[1].

Ἐπίσης δέον νὰ προσθέσωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ ἐν εἴδει σαρικίου καλύμματος, τὸ ὁποῖον φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὁ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ εὑρισκόμενος ἱερεύς, ὁ κρατῶν βιβλίον ἀνοικτὸν (***εἰκ. 2***). Τὸ κάλυμμα τοῦτο τῆς κεφαλῆς τοῦ ἱερέως δὲν ἀπαντᾷ, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζω, εἰς ἄλλας ὁμοίας παραστάσεις, ἐνθυμίζει ὅμως τὸ σαρίκιον, τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται πάντοτε φορῶν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς «*οὐ πατρίδα καὶ γένος ἔχεις ἀπὸ τοῦ τῆς κεφαλῆς φάρους, σαφῶς περιειλιγμένου τὸν Σύριον τρόπον*», κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Εὐγενικοῦ[2]. Τοιοῦτον ἐπίσης κάλυμμα φέρουσι καὶ ὁ Κοσμᾶς Μαϊουμᾶ[3], ἐνίοτε ὁ Ἅγ. Μαρδάριος[4], καὶ ἄλλοι ἐξ Ἀνατολῆς ἅγιοι. Τὰ παραδείγματα ταῦτα ὁδηγοῦσιν εἰς τὸ ὄχι ἴσως πολὺ ἀπίθανον συμπέρασμα, ὅτι διὰ τοῦ καλύμματος τούτου τῆς κεφαλῆς τοῦ ἱερέως ὑποδηλοῦται πιθανώτατα ἡ Ἀνατολή, καὶ μάλιστα ἡ Ἀρμενία, ὅπου ἀπέθανεν ὁ Χρυσόστομος.

Εἰκ. 2. Ὁ Ἱερεὺς καὶ οἱ Ψάλται ἐν τῇ Κοιμήσει τοῦ Χρυσοστόμου. Λεπτομέρεια τῆς εἰκ. 1.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς τρεῖς μορφὰς παρὰ τὸν ἱερέα, (εἰκ. *2*) ταύτας ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς ψάλτας καὶ ἕνεκα τοῦ ἐνδύματός των, ἀλλὰ κυρίως ἕνεκα

[1] Κ. Δουκάκη, Συναξαριστής, Μὴν Νοέμβριος, σελ. 350.

[2] Βλ. κατωτέρω σελ. 356 σημ. 4.

[3] Βλ. πρόχείρως, A. Grabar, La peinture religieuse en Bulgarie, Paris, 1928, πίν. IV, XL.

[4] Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, VI, 1929, σ. 310, εἰκ. 12.

τῶν παραδόξων καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς. Ὁμοίας τοιαύτας μορφάς, μὲ ἀνάλογα ἐνδύματα καὶ καλύμματα τῆς κεφαλῆς, εὑρίσκομεν καὶ εἰς ἄλλας παραστάσεις, ὅπου ἡ παρουσία τῶν ψαλτῶν εἶναι ἀπαραίτητος, ὅπως εἰς τὸν 23ον οἶκον τοῦ Ἀκαθίστου, «*Ψάλλοντές σου τὸν τόκον*...»[1], ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ὁποίου ἡ Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων ρητῶς ἀναφέρει, ὅτι εἰκονίζονται καὶ «*ψάλται (ἄλλοι μὲ σκιάδια, ἄλλοι μὲ μακρὲς καὶ λευκὲς σκούφιες) ψάλλοντες*...»[2], ὅπως ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ὕψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ[3]. Εἶναι μάλιστα ἀξιοσημείωτον ὅτι εἰς τὰ ἐξ Ἁγίου Ὄρους παραδείγματα τοῦ τελευταίου τούτου εἰκονογραφικοῦ θέματος ὑπάρχουσι τρεῖς ψάλται, ἀκριβῶς ὅπως καὶ εἰς τὴν ὑπὸ μελέτην τοιχογραφίαν, ἥτις φαίνεται ἀρκούντως ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν τέχνην καὶ τὴν εἰκονογραφίαν τοῦ Ἄθω. Ἀλλ' ὅ,τι κυρίως μᾶς πείθει, ὅτι αἱ τρεῖς αὗται μορφαὶ εἰκονίζουσι πράγματι ψάλτας, εἶναι ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Στιχηροῦ τῶν Χριστουγέννων. «*Τί σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ, κ.λ.π.*», τὴν ὁποίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ περιγράφει ὁ Μᾶρκος, ἢ Ἰωάννης Εὐγενικὸς εἰς μίαν ἀπὸ τὰς «Ἐκφράσεις» του[4]. Ὁ Εὐγενικὸς ὁμιλεῖ ἐκεῖ διὰ τὸν «*κορυφαῖον δὴ καὶ μέσον τοῦ χοροῦ τῶν ὑμνούντων*», ὅστις εἶναι ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «*ὁ τῆς ἐκκλησίας ἱερὸς τέττιξ*». Πράγματι δὲ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς Ραβάνιτσας ἐν Σερβίᾳ, τὴν εἰκονίζουσαν τὸ Στιχηρὸν τῶν Χριστουγέννων, παρίσταται εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον ὁ Δαμασκηνός, ὅστις «*τὴν δεξιὰν ἀνατείνει τορῶς ἀνακρουομένην τὸ μέλος*», ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ τρεῖς μορφαὶ μὲ ἐνδύματα καὶ «σκιάδια» ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐντελῶς ὅμοιαι πρὸς τὰς ἐπὶ τῆς ὑπὸ μελέτην τοιχογραφίας[5]. Νομίζω ὅτι οὐδεμία πλέον χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι αἱ μορφαὶ αὗται εἰκονίζουσι ψάλτας, ἡ δὲ διαφορὰ ἡ παρατηρουμένη ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ «σκιαδίου» εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν ψαλτῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας τοιχογραφίας εἶναι ἴσως ἐνδεικτικὴ τῆς μεταξύ των διαφορᾶς βαθμοῦ.

Ἐν τέλει δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ τὸ βάθος τῆς ἡμετέρας συνθέσεως εὑρισκόμενα οἰκοδομήματα, καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον ὑπὸ μορφὴν ἐκκλησίας, παριστάνουσιν, ἴσως, τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγ. Βασιλίσκου, ἐν ᾧ ἀπέθανεν ὁ Χρυσόστομος.

---

[1] G. Millet, Monuments de l'Athos, πίν. 236.2.

[2] Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης (ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμέως), Πετρούπολις, 1909, 150, κγ'.

[3] Vl. Petkovic, La peinture serbe du Moyen Age, I, Beograd, 1930, πίν. 61 b, Millet, Athos, πίν. 131. 1, 231.

[4] Philostrati, Libri de gymnastica qui supersunt - Accedunt Marci Eugenici imagines et epistolae nondum editae, ed. C. L. Kayser, Heidelbergae, 1840, 133 κ. ἑξ.

[5] Εἰκὼν παρὰ G. Millet, Recherches sur l'iconographie de l'Evangile Paris, 1916, σ. 166, εἰκ. 121.

2) ***Ὀπτασία τοῦ Ἀδελφειοῦ, Ἐπισκόπου Ἀραβισσοῦ. (εἰκ. 3).*** Ἡ παράστασις αὕτη εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τοίχου τοῦ Ἱεροῦ, παρὰ τὴν κόγχην τοῦ Διακονικοῦ. Ἡ ὅλη σύνθεσις διαιρεῖται εἰς δύο ἐπαλλήλους ζώνας. Εἰς τὴν ἄνω ζώνην ἀριστερά, ἐπὶ ἡμικυκλίου κοσμουμένου δι' ἀστέρων, τὸ ὁποῖον εἰκονίζει τὸν οὐρανόν, ἵσταται πλουσίως κεκοσμημένος θρόνος μετὰ ὑποποδίου, ὃν φρουροῦσι τέσσαρα ἑξαπτέρυγα. Ἑκατέρωθεν τοῦ θρόνου

Εἰκ. 3. Ἡ Ὀπτασία τοῦ Ἐπισκόπου Ἀδελφειοῦ. Τοιχογραφία ἐν τῷ περεκκλησίῳ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς Μ. Βαρλαὰμ τῶν Μετεώρων.

παρίστανται τέσσαρες ἄγγελοι ἐν στάσει δεήσεως. Ἐκ τῶν δύο ἀγγέλων, τῶν εὑρισκομένων δεξιά, ὁ εἷς στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν Χρυσόστομον, ὅστις, ἐνδεδυμένος τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ στολήν, διευθύνεται πρὸς τὸν θρόνον μὲ τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα δεήσεως. Κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον εἰκονίζεται Ἐπίσκοπος, φέρων ἐπανωκαλύμαυχον καὶ μέλανα μανδύαν μετὰ ἐρυθρῶν γραμμῶν (ποταμῶν), συνοδευόμενος ὑπὸ δύο ἀγγέλων, ὧν ὁ εἷς κρατεῖ σκῆπτρον καὶ δεικνύει εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἑτέρας χειρὸς τὸν Χρυσόστομον. Τὴν σκηνὴν συν-

οδεύουσιν ἐπιγραφαί· Ἄνω τοῦ θρόνου: «*Ὁ Δεσποτικὸς Θρόνος*», ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Χρυσοστόμου: «*Ὁ Ἅγ(ιος) Ἰω(άννης) ὁ Χρυ(σόστομ)ος*». Δεξιά: «*† Ὀπτασία, ἣν εἶδεν Ἀδέλφειος ὁ Ἐπίσκοπος Ἀραβισσοῦ | πρὸς τὸν θεῖον καὶ φίλον αὐτοῦ Χρυσόστομον*». Καὶ κατωτέρω: «*Ἄγγελος Κ(υρίο)υ δεικνύει | τὸν Ἀδέλφειον πρὸς τὸν Χρυσόστομον*».

Εἰς τὴν κάτω ζώνην, ἥτις χωρίζεται ἀπὸ τῆς ἄνω διὰ τῶν ἐπάλξεων τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ βάθος τῆς εἰκόνος, παρίσταται ἀριστερὰ ὅμιλος ἁγίων, οὓς χαρακτηρίζει ἡ ὑπεράνω αὐτῶν εὑρισκομένη ἐπιγραφή: «*Οἱ Ἅγιοι Πάντες*». Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τοῦ ὁμίλου τούτου εἶναι εὔκολον νὰ διακρίνῃ τις τοὺς εἰκονιζομένους ἁγίους. Οὕτως ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ παρίστανται, οἱ Προφῆται Ἠλίας (;) καὶ Δαβίδ, οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ Ἱεράρχαι Βασίλειος καὶ Γρηγόριος καὶ τέλος οἱ στρατιωτικοὶ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης. Κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον παρίσταται ἄγγελος μὲ σκῆπτρον καὶ ὑπεράνω αὐτοῦ ἡ ἐπιγραφή: «*Ἄγγελος Κ(υρίο)υ*», παρ᾽ αὐτὸν δὲ ὁ Ἐπίσκοπος Ἀδελφειὸς μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «*Ἀδέλφειος | ὁ Ἐπίσκοπος Ἀραβι|σοῦ*».

Τὴν ἑρμηνείαν τῆς πρωτοτύπου ταύτης παραστάσεως δίδει εἰς ἡμᾶς περικοπὴ ἐκ τοῦ ἀνωνύμου Βίου τοῦ Χρυσοστόμου, ἣν ἐν ἁπλοελληνικῇ μεταφράσει παρέχει ὁ Νικόδημος εἰς τὸν Συναξαριστήν του (13 Νοεμβρίου, ἐν ὑποσημειώσει) ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ παραθέτομεν αὐτὴν ἐνταῦθα:[1]

«*Ἀδελφειὸς ὁ Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Ἀραβισσοῦ, ὁ πολλὰ δεξιωθεὶς ἐν τῇ ἐξορίᾳ τὸν Ἅγιον, παρεκάλει τὸν Θεὸν μὲ θερμὰς δεήσεις, ἵνα δείξῃ αὐτῷ ποίας δόξης ἠξιώθη ἐν οὐρανοῖς ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Ἐν ᾧ λοιπὸν προσηύχετο ὁ Ἀδελφειός, κατελήφθη ὑπὸ ἐκστάσεως· καὶ ἰδοὺ βλέπει ἕνα φωτοειδῆ ἄνδρα, ὅς τις ἐδείκνυεν εἰς αὐτὸν ὅλους τοὺς Διδασκάλους καὶ Ἱεράρχας καὶ Ὁσίους, καὶ τὸν χορὸν ὅλων τῶν Δικαίων, ὅσοι ἔφθασαν νὰ μεταβῶσιν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τοὺς Οὐρανούς. Τότε ὁ Ἀδελφειὸς ἔβλεπεν ὅλους ἐκείνους μὲ χαράν, ἐπιθυμῶν νὰ ἴδῃ καὶ τὸν Ἰωάννην· ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶδε τοῦτον ἐκεῖ, ἐλυπήθη. Τότε ὁ φωτοειδὴς ἐκεῖνος εἶπε πρὸς τὸν Ἀδελφειόν, διατὶ ἐλυπήθης; ἐκεῖνος ἀπεκρίθη. Διότι δὲν εἶδον εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἱεραρχῶν τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην. Ὁ δὲ φανεὶς λέγει αὐτῷ. Τὸν χρυσοῦν λέγεις, Ἰωάννην, τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ; ἐκεῖνον τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον; ἤξευρε, ὅτι αὐτὸν δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς σὲ νὰ ἴδῃς, διότι αὐτὸς εὑρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ὁ Θρόνος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ*».

Ἔχοντες λοιπὸν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν διήγησιν ταύτην, ἣν μετὰ ἐξαιρετικῆς πιστότητος ἀπέδωκεν ὁ ζωγράφος, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ κάτω μέρος τῆς συνθέσεως εἰκονίζει τὸν Παράδεισον, ὅστις πάντοτε παρί-

[1] Ἡ περικοπὴ αὕτη εὑρίσκεται ἀπαράλλακτος καὶ εἰς τὸν Συναξαριστὴν τοῦ Δουκάκη, Νοέμβριος, 304 κ. ἑξ. σημ. 2.

σταται περιβαλλόμενος ὑπὸ τείχους[1], τὸ δὲ ἄνω τὸν οὐρανόν, ὅπου ὁ Θρόνος τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὅτι ὁ Θρόνος παρίσταται κενὸς νομίζω ὅτι σχετίζεται, ἴσως, μὲ τὴν ἀποφυγὴν τῶν βυζαντινῶν ν᾽ ἀπεικονίζωσι τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θρόνου του, συμφώνως ἄλλως τε καὶ πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου (*Α´ 18: Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε*) καὶ πρὸς ἄλλα ἀκόμη γραφικὰ χωρία[2]. Ὁ κενὸς ἐν τούτοις θρόνος εἰς τὴν ἡμετέραν τοιχογραφίαν θὰ ἠδύνατο προσέτι νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἀπὸ τὴν πιστὴν ἴσως ἀπόδοσιν τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης περικοπῆς, ὅπου λέγεται ρητῶς, «.. *διότι αὐτὸς* (ὁ Χρυσόστομος), *εὑρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ*». Διὰ τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ θρόνου τούτου ὁ ἡμέτερος ζωγράφος ἐχρησιμοποίησεν ἐνταῦθα τὸ γνωστὸν θέμα τῆς «Ἑτοιμασίας τοῦ Θρόνου», τροποποιήσας μόνον κατά τι αὐτὸ συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς συνθέσεώς του.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ὅμιλον τῶν Ἁγίων Πάντων, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ ζωγράφος τῆς ἡμετέρας συνθέσεως δὲν ἀντέγραψεν οὔτε ἀναλόγους μεταγενεστέρας παραστάσεις τοῦ εἰκονογραφικοῦ θέματος τῶν Ἁγίων Πάντων, ἀλλ᾽ οὔτε καὶ τοὺς Ἁγίους Πάντας εἰσερχομένους εἰς τὸν Παράδεισον, οἵους κυρίως βλέπομεν εἰς τὰς μεγάλας συνθέσεις τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ 16ου αἰῶνος. Εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὅμως τέχνην τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνων ὑπάρχουσι πολλαὶ ἄλλαι σκηναί, ὅπου εἰκονίζονται ὁμάδες ἁγίων, ἃς θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὑπ᾽ ὄψιν ὁ ἡμέτερος ζωγράφος.

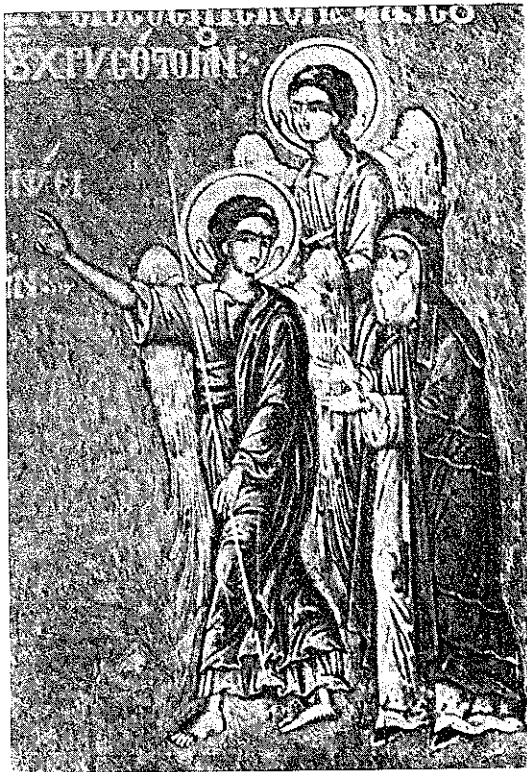
Ἐρχόμεθα τέλος εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Ἐπισκόπου Ἀραβισσοῦ Ἀδελφειοῦ[3] ***(εἰκ. 4)***. Ὁ τρόπος τῆς παραστάσεως αὐτοῦ, μὲ τὸ ἐπανωκαλύμαυχον καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸν μέλανα μανδύαν, τὸν κοσμούμενον μὲ βαθέως ἐρυθροῦ χρώματος ταινίας (ποταμούς), εἶναι χαρακτηριστικὸς διὰ τὸν 16ον καὶ τὸν 17ον αἰῶνα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων, ἅτινα πείθουσι περὶ τούτου, ἀναφέρομεν τὴν μικρὰν εἰκόνα, τὴν δωρηθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 1592 εἰς τὴν Μονὴν Δουσίκου τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἐλασσῶνος Ἀρσενίου. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος ταύτης, ἀνηκούσης εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἀρχαιολ. Ἑταιρείαν καὶ ἀποκειμένης νῦν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, παρίστανται ἑκατέρωθεν τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατούσης οἱ Ἐπίσκοποι Λαρίσσης Ἅγ. Βησσαρίων καὶ Νεόφυτος, ὁ Σταγῶν Ἰωσὴφ καὶ ὁ δωρητὴς Ἀρσένιος, Ἐλασσῶνος φέροντες πάντες μανδύας ἐντελῶς ὁμοίους κατὰ τὴν διακόσμησιν

[1] Πλὴν τῶν μεταγενεστέρων φορητῶν ἰδίως εἰκόνων, εὑρίσκομεν τὸ τεῖχος τοῦτο καὶ εἰς παλαιοτέρας τοιχογραφίας τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Βλ. προχείρως, Grabar, La peinture religieuse en Bulgarie, πίν. L. c, LVI. a.

[2] Τινὰ τούτων συνεκέντρωσεν ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων κ. Ἰεζεκιὴλ εἰς τὴν μελέτην του, Προβλήματα εἰκονογραφίας, ἐν τῷ περιοδ. «Ἐκκλησίᾳ» τεῦχ. 22, 14 Ἰουνίου 1932, καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἀνατυπώσει.

[3] Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς τοιχογραφίας τὸ ὄνομα τονίζεται Ἀδέλφειος, ὀρθότερος ὅμως εἶναι ὁ τονισμὸς Ἀδελφειός, ὃν ἀκολουθοῦσι καὶ ὁ Νικόδημος καὶ ὁ Δουκάκης.

δι᾽ ἐρυθρῶν ταινιῶν πρὸς ἐκεῖνον, ὃν φορεῖ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας τοιχογραφίας ὁ Ἀδελφειός [1]. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη ἔχει, νομίζω, ἀρκετὴν σημασίαν, διότι δεικνύει εἰς ἡμᾶς ὅτι ἡ ὅλη σύνθεσις ἐδημιουργήθη πιθανώτατα κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, διόλου δὲ ἀπίθανον καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἱερέως Ἰωάννου, τοῦ ζωγραφήσαντος τὸ Παρεκκλήσιον. Πλὴν ὅμως τῆς παραστάσεως τοῦ Ἀδελφειοῦ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀπεικονίσεως ἁγίων τινῶν ἐκ τῆς ὁμάδος τῶν Ἁγίων Πάντων, ἰδίως τοῦ Προφ. Δαβίδ, τοῦ Βασιλείου καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἁγίων Γεωργίου καὶ Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου, πείθει ὅτι οὗτοι δὲν ἀντεγράφησαν ἀπὸ πρότυπον πολὺ παλαιότερον. Ἂν δὲ τέλος λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ γεγονὸς ὅτι, καθ᾽ ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζω, αἱ ἐνταῦθα ἀπασχολήσασαι ἡμᾶς παραστάσεις, εἰς οὐδὲν ἄλλο μνημεῖον ἀπαντῶσι, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ συνθέσεις αὗται εἶναι πιθανῶς ἔργα πρωτότυπα τοῦ ἱερέως Ἰωάννου.

Εἰκ. 4.
Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀδελφειός. Λεπτομέρεια τῆς εἰκ. 3.

Αἱ δύο παραστάσεις τῆς Κοιμήσεως τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ τύχης αὐτοῦ, ἃς ἀνωτέρω ἐξητάσαμεν, παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσωμεν, ὅτι ἡ μεγάλη δημιουργικὴ ἀκμή, ἡ παρατηρουμένη εἰς τὴν ζωγραφικὴν τοῦ 16ου αἰῶνος, δὲν ἔπαυσε μετ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 17ον, ὅπως δεικνύουσι πολλαὶ ἀνεξέταστοι ἀκόμη διακοσμήσεις ναῶν, αἵτινες, ὅταν μελετηθῶσιν ἐπαρκῶς, θὰ δείξωσιν ὅτι ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, ἂν ἴσως μετέβαλεν ὁπωσδήποτε τὸν δρόμον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς, πάντως δὲν ἀνέκοψε διόλου τὴν δημιουργικὴν αὐτῆς ὁρμήν, ἐξηκολούθησε δὲ αὕτη νὰ ζῇ καὶ νὰ δημιουργῇ μὲ τὸ γνήσιον νόημα τῇ αὐστηρᾶς βυζαντινῆς τέχνης.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

[1] Περὶ τῆς εἰκόνος βλ. Χριστιαν. Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας Δελτίον, Γ', 1903, 116, καὶ Γ. Σωτηρίου, Ὁδηγ. τοῦ Βυζαντ. Μουσ. Ἀθην., ἔκδ. 2α Ἀθῆναι, 1931, σ. 75, ἀρ. 92.

OSSERVAZIONI ALLE ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

(Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντ. Σπουδῶν η'. pp. 316-317).

Nelle Note critiche 1-2 pubblicate in Studi Bizantini 2 (1928) pp. 275-296, fu nostro scopo precipuo controllare la stampa delle poesie fatta nel Νέος Ἑλληνομνήμων 16 (1922) pp. 39-59 con la lezione genuina del codice Vaticano Palatino Greco 367, per offrire una base sicura allo studio successivo di quelle poesie per diversi rispetti assai importanti. Giacchè certe congetture, per quanto ingegnose ed attraenti, o non reggono di fronte al testo esatto dei passi controversi, o appaiono superflue, potendosi ragionevolmente mantenere la lezione del manoscritto. Precisamente per questa nostra tendenza conservatrice non abbiamo potuto accogliere le proposte di critici egregi, come veniamo dimostrando coll' esame benevolo delle Κριτικαὶ παρατηρήσεις edite nella Ἐπετηρὶς di cotesta benemerita Società di studi Bizantini, η' (1931) pp. 316 seg. Un paio di nuove nostre osservazioni renderà in qualche modo più interessanti queste poche righe.

1. La prima osservazione relativa a pag. 40, 4: Ὁ Σ. Λάμπρος ἀναγινώσκει γένοιτό σοι· ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι τὸ γένοιτό τι δύναται νὰ ἔχῃ ὀρθῶς risulta superflua, dopo che avevamo ristabilita la vera lezione del codice (cfr. anche 49, v. 11 Ἀντάξιόν τι προσφέρω σοι, παρθένε).

2. Quanto a 41, 1: Εἰ τὴν κρίσιν βούλοιο βαίνειν εὐθέτως mantenemmo εὐθέτως del codice, perché anche così s'ottiene un senso conveniente, in quanto il giambografo insegna come si deve agire per trovarsi nel giudizio finale ἐν εὐθέτῳ τόπῳ.

3. Similmente a 55, 9 τὴν πυράγραν τε μαρμαρυγαῖς ἡλίκη (sic) scrivemmo: «Sarebbe ovvia la correzione ἡλίου (così anche il Chatzis). Ma poichè non par bene applicata al sole la μαρμαρυγὴ e secondo i principii critici, lectio difficilis potior, si potrebbe pensare ad εἱλίκη (per ἑλίκη Orsa maggiore). Se pure l'autore non ha voluto paragonare l'oscillazione della tanaglia con quella delle spirali (εἱλίκων?)». Mi si obietta: Τὸ μαρμαρυγαῖς ἡλίου παρέχει κάλλιστον νοῦν· διότι ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως μαρμαρυγὴ εἶναι λάμψις... πρ. Ἱπποκρ. σ. 1277, 51 διέλαμπον... οἷον ἀστέρων μαρμαρυγὰς δοκέειν. Ὥστε οὐχὶ ὀρθῶς ἀπορ-

ῥίπτει τὴν διόρθωσίν μου ὁ Mercati. Rispondiamo che la μαρμαρυγὴ più che all' astro maggiore, ci pare meglio applicata agli astri minori, specialmente scintillanti durante la notte (νύκτα... ἄστροισι μαρμαίρουσαν). Perché la lezione del codice non ci deve permettere di pensare allo scintillio dell' Orsa maggiore (cfr. Apollon. Rhod. III, 1195 Ἑλίκης εὐφεγγέος ἀστέρες?) Il men bene ci fu suggerito dalla riflessione che nella μαρμαρυγὴ c'é anche l'idea di mobilità rapida (μαρμαρυγὴ ὀφθαλμῶν, ποδῶν, ecc.). Il collegamento di ἡλίκη (ossia εἱλίκη) con ἑλίκη avverrebbe mediante la forma poetica (εἶλιξ=ἕλιξ; εἱλίσσω=ἑλίσσω). Crediamo quindi giusto non abbandonare del tutto le interpretazioni che si possono ricavare dal codice stesso. Se poi si volesse tentare qualche leggiero mutamento nella lezione del codice, ci potrebbe spianare la via un passo di Proclo, De arte hieratica: Ἀλλὰ καὶ λίθους ἔστιν ἰδεῖν ταῖς τῶν φωστήρων ἀπορροίαις ἐμπνέοντας, ὥς τὸν μὲν ἡλίτην (ἡλιτὶ^μ cod.) ταῖς χρυσοειδέσιν ἀκτῖσιν ὁρῶμεν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας μιμούμενον (ed. Bidez, Catal. des Manuscrits alchimiques grecs VI, 149 l. 19-22: cfr. Damasc. Vita Isidori 233, Procl. In rempubl. II, 157 e la nota p. 227). Si tratterebbe cioè dalla «petra solis» ἡλίτης=σεληνίτης od ἡλιοσέληνον, che ben si addice al nostro passo, dove sarebbe da restituire μαρμαρυγαῖς ἡλίτου (l'errore si sarebbe insinuato mediante il vocabolo più comune ἡλίκος).

4. Circa 42, 28 πλὴν γὰρ οὐδείς ἐστιν ἔξωθεν ῥύπου, l'osservazione: γράφε· πλὴν γὰρ (σοῦ) οὐδεὶς—ῥύπου. Οὕτως ἑρμηνεύεται ἄριστα ἡ ἔκπτωσις τῆς ἀντωνυμίας σου (σοῦ οὐδεὶς) non è giusta, perchè per ragioni metriche non poteva stare πλὴν γὰρ σοῦ. La caduta del pronome si spiega egualmente o per la vicinanza di suoni simili (σου... ου) e per la negligenza dello scriba frettoloso, della quale abbiamo non poche prove (vedasi ad esempio in fine a questo articolo). Quindi è da supplire Πλὴν σοῦ ⟨γάρ⟩.

5. Quanto a 43, 3 a noi premeva soltanto di rilevare che paleograficamente erano possibili e la lezione del Lampros e quella del Chatzis. Però osservammo che essendo i versi precedenti rivolti a Cristo, anche questo verso che chiude l'epitafio, dev'essere diretto al Verbo (ἦλθες ... λόγε, ο λόγος).

6. La nuova congettura a 44, 5-7 Γραπτέον ἴσως ἐν στίχ. 5 Ψηλᾶς invece di Ψηνᾶς, urta contro la tradizione sicura del manoscritto, che ha Ψηνᾶν anche nel titolo. Di più si sa dai lessicografi che Ψηνᾶς è ἐπίθετον (Lessico di Zonara). «Epigramma satis obscurum esse videtur» come scrive il Sajdak, Spicilegium Geometreum II, Eos 33

(1930-31), p. 523: Ma l'unica conclusione sicura ricavata dall'esatta lettura del manoscritto (è τῶν Κύρου, κύων anzi che τοῦ κύρου κυρίου) è questa: «il poeta si sarebbe chiamato Ciriote dal quartiere Costantinopolitano τὰ Κύρου, dove risiedeva la sua famiglia, o dal monastero omonimo, al quale appartenesse come monaco. La cosa merita di essere meglio esaminata. Sul quartiere v. Pargoire, Byzant. Zeitschrift 12 (1903), 463-467». Questa nostra costatazione è stata accolta dal Sajdak, l. c. p. 524, n. 16.

7. Per 46, 10 Εἰς οὐρανὸν ἄνειμι καὶ θεὸν οἶδα si dice: Δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τοῦ Mercati γράφοντος ἴδω. «E' da restituirsi ἴδω «coniunctivus pro futuro» oppure βλέπω (v. 14)». Così scrissi per ovviare alla corruzione della finale del giambo. Comunque, è assai difficile colpire nel dritto segno, quando si ha da fare con testi, di cui si ignora il senso. Allora potei staccare i versi 7-9 diretti contro un ignorante atteggiantesi a letterato, dai versi 10-14, «che costituiscono un indovinello». Il Sajdak non sembra persuaso di ciò, perchè si limita a scrivere: «Cuius epigrammatis argumentum minus lucidum Mercati adeo inter aenigmata numerare nequaquam gravatur» concludendo: «Equidem simpliciter fateor istius epigrammatis argumentum mihimet vix interlucere».

Non a torto abbiamo pensato ad un indovinello, perchè ora possiamo anche darne la spiegazione. Conviene pertanto riprodurne qui il testo.

Εἰς οὐρανοὺς ἄνειμι καὶ θεὸν οἶδα (sic)·
εἰ δ' αὖ λάβῃς μοι τὴν ἀπαρχὴν καὶ μόνην,
ἄνακτας ἱστῶ καὶ συνιστῶ νυμφίους.
εἴ τις διασείσῃ δὲ φωνήεντά μου,
πρὸς οὐρανούς με καὶ θεὸν πάλιν βλέπει.

Si allude cioé al protomartire Στέφανος, a στέφανος, la corona che cinge le teste dei re e degli sposi, e a Στεφανᾶς battezzato da S. Paolo e detto ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας (1 Corinth. 1, 16; 16, 15). Ora si comprende meglio la giustezza delle proposte del Chatzis εἰ δ' αὖ invece di εἰ δ' οὖ ed ἄνακτας ἱστῶ, da noi accettata, in luogo di ἄνακτα συστῶ. Inoltre dalle parole finali dell'ultimo verso καὶ θεὸν πάλιν βλέπει, siamo indotti a supporre che anche in fine del primo verso ci fosse in origine βλέπω o sinonimo adatto al metro, perchè nel passo si tratta di visione di Dio. Probabilmente un lettore o scriba meticoloso della troppo vicina ripetizione dello stesso verbo ha sostituito nel primo

verso οἶδα a βλέπω (benché la ripetizione fosse giustificata con πάλιν), senza tenere conto del metro.

E poichè alcuni di questi epigrammi appartengono a Giovanni Geometra, chiudiamo questa nota con un'osservazione intorno ad un epigramma, che lo Sternbach, Methodii patriarchae et Ignatii patriarchae carmina inedita, Eos, 4 (1898), p. 155 attribuisce ad Ignazio patriarca, e che il Sajdak, Spicilegium Geometreum, Eos, 32 (1929), p. 192 ss, rivendica a Giovanni Geometra.

Εἰς τοὺς αὐτοὺς (= ἁγίους πέντε)

Οὓς ἡ τυραννὶς πρὶν διίστα τῷ τόπῳ
συνῆψε δ' εἰς ἓν Χριστὸς ἀλλὰ καὶ τρόπος.
νῦν **κατὰ καλῶν** *πίστις ἀλλὰ καὶ πόθος*
εἰς ἓν συνάπτει καὶ γραφῇ καὶ καρδίᾳ.

Nessuno dei due editori ha avvertito che nel terzo verso si cela il nome di un famoso generale bizantino: Κατακαλών, celebrato anche in altre poesie del codice Vatic. Palat. 367, sulle quali, oltre a Studi Bizantini, l. c., p. 287, vedasi N. Banescu, Un duc byzantin du XI siècle: Katakalon Kékauménos, Bulletin de l'Acad. Roumaine, Section histor. 11 (1924), pp. 25-36. La cosa sorprende, perchè nella poesia precedente sullo stesso argomento (Εἰς τοὺς ἁγίους πέντε) e di struttura simmetrica, si rivela pure il nome del sovrano:

Οὓς καὶ τρόπος συνῆψεν εἰς ἓν καὶ πόλος
κάτω δὲ γῆ συνθεῖσα κοινῇ τὴν κόνιν,
καὶ ναὸς οὗτος καὶ **Βασιλείου** *πόθος*
εἰς ἓν συνάπτει καὶ γραφῇ καὶ καρδίᾳ κτλ.

Ci basti qui segnalare l'importanza grande, che assume l'accostamento di Basilio e di Catacalone per delimitare l'età del prode generale, per soffermarci sul verso 29 dell'epigramma Εἰς τὸν στρατηγὸν Κατακαλών.

52, 27 *Δὸς ἀνταμοιβὴν μυριόβλαστον χάριν*
28 *καὶ ῥεῦσαν αἷμα λύτρον αὐτῷ πταισμάτων*
29 *εἰς σύναπτον (sic) τάξις ἔνθα μαρτύρων.*

«Καὶ ὁ 29 εἶναι ἄμετρος καὶ ἀνόητος... πιθανῶς δὲ γραπτέος.
Δέξαι καὶ τάξον [αὐτὸν δηλονότι] τάξις ἔνθα μαρτύρων».

Così il Menardos. Il Chatzis invece scrive: εὔθυν(ε δ') αὐτὸν τάξις ἔνθα μαρτύρων (=ὁδήγει δ' αὐτόν, ἔνθα εἶναι ἡ τάξις τῶν μαρτύρων) ed in nota εἴσσυν ἀπτὸν [il codice ha εἴς σύναπτον) = εὔθυν(ε δ') αὐτόν· νομίζω ὅτι εἶναι ἡ μόνη παλαιογραφικῶς χωροῦσα διόρθωσις. Poco diversamente il Charitonidis σύναπτε δ' αὐτὸν cet.

L'emendazione del Menardos è da scartare, perchè guasta il metro, la terza sillaba dovendo essere breve. Le altre due lasciano però insoluta la questione del verso precedente. Sarei tentato di proporre θὲς εἰς σύνοπτον e intendere: «et sanguinem eius effusum colloca in loco conspicuo» .... Il poeta considerando Catacalone come un martire di Cristo, chiede che il sangue da lui sparso sia collocato nel luogo cospicuo riservato ai martiri. Che Catacalone fosse considerato come μυρόβλυτος appare dai versi 8-11 di pag. 54 .....

A rileggere queste righe c' è da ridere e nello stesso tempo, da meditare sulla inanità dei tentativi della Critica per sanare un passo malato. Ora che abbiamo presente il verso 4 delle due poesie Εἰς τοὺς ἁγίους πέντε, possiamo sapere che è caduto il numerale ἓν dopo εἰς e che è stata poi alterata la desinenza del verbo per far dipendere da εἰς la parola seguente. Si deve dunque proporre nel verso 29:

εἰς ἓν σύναπτε τάξις ἔνθα μαρτύρων.

SILVIO GIUSEPPE MERCATI

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΑΘΗΝ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΑΘΑ [1]

Τῷ 1879 ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος Σάθας ἐξέδιδεν ἐν Βενετίᾳ, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ Ναniανοῦ κώδικος τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, τὸ «Κρητικὸν Θέατρόν» του, ἔκδοσιν, ἡ ὁποία παρέσχεν ὁμολογουμένως πλείστας μέχρι τοῦδε ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἀσχοληθέντας περὶ τὴν νεοελληνικὴν γραμματείαν, παρ' ὅλον ὅτι κατὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην ὁ μακαρίτης μεσαιωνοδίφης δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκαταστήσῃ πλήρως τὰ κείμενα τῶν τεσσάρων κρητικῶν δραμάτων, τὰ ὁποῖα ἐν αὐτῇ περιέλαβεν.

Ὁ Σάθας, δυστυχῶς, ἐστερεῖτο τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιστημονικῆς προπαιδείας διὰ τὴν μεθοδικὴν δημοσίευσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον φιλοστόργως καθ' ὅλον τὸν βίον του περισυνέλεγε. Προσέτι δὲ — καὶ τοῦτο ἰσχύει εἰδικῶς διὰ τὸ τμῆμα τῆς ἐργασίας του, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν κρητικὴν μεταβυζαντινὴν θεατρικὴν παραγωγὴν — προσέτι, λέγω, δὲν ἦτο κάτοχος τοῦ κρητικοῦ ἰδιώματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν γεγραμμένα τὰ θεατρικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων τὴν ἔκδοσιν ἐπεχείρει. Διὰ τοὺς λόγους τούτους κυρίως κατὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐν λόγῳ δραμάτων, τὰ ὁποῖα κατὰ σειρὰν ἦσαν ὁ *Ζήνων*, ὁ *Στάθης*, ὁ *Γύπαρις* καὶ ἡ *Ἐρωφίλη*, ἦτο ἑπόμενον νὰ περιπέσῃ εἰς ἃ περιέπεσε μεθοδολογικὰ καὶ ἄλλα σφάλματα.

Ἐπανόρθωσίν τινων ἐκ τῶν σφαλμάτων του, τῶν ἀναφερομένων εἰς κακὴν ἀνάγνωσιν τῶν κειμένων τοῦ Ναniανοῦ κώδικος, εἰς παρερμηνείας κλπ., ἐπεχείρησεν ὁ ἀείμνηστος Στέφανος Ξανθουδίδης, δημοσιεύσας «Διορθωτικὰ εἰς τὰ Κρητικὰ Δράματα [2]». Ἐπίσης διορθωτικάς τινας καὶ ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ Κρητικὸν Θέατρον, ἐχούσας κυρίως ἀφετηρίαν μερικὰς τῶν ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου προταθεισῶν διορθώσεων, διετύπωσεν ὁ συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ κ. Στυλιανὸς Δεινάκις ἐν συνεδρίᾳ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας τῇ 17ῃ Δεκεμβρίου 1922 [3].

Ἔκτοτε ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Σάθα δημοσιευθέντων δραμάτων ηὐτυχήσαμεν ν' ἀποκτήσωμεν τῷ 1928 ἐν τῇ σειρᾷ Texte und Forschungen zur

[1] Ἡ παροῦσα μελέτη ἀνεκοινώθη ἐν συνεδρίᾳ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας τῇ 28ῃ Μαΐου 1932.

[2] Byz-Neugr. Jahrb. τ. 2, σελ. 66 κ.ἑ.

[3] Ἰδὲ Ἀθηνᾶς 35, 244.

Byzantinisch-Neugriechischen Philologie (ἀρ. 9) τὴν *Ἐρωφίλην* τοῦ *Χορτάτζη*, ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου μετ' ἐκτενοῦς εἰσαγωγῆς καὶ λεξιλογίου.

Μέχρις ὅτου εὑρεθοῦν οἱ ἐρευνηταί, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἐπανέκδοσιν καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῷ Κρητικῷ Θεάτρῳ ὑπολειπομένων τριῶν δραμάτων, ὑπηρεσίαν, νομίζω, παρέχουν εἰς τὴν ἐπιστήμην ὅσοι διὰ προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν, κατὰ δύναμιν, καθιστοῦν ὀλιγώτερον ἐπίπονον τὴν μέλλουσαν ἐργασίαν τοῦ ἐκδότου. Βεβαίως μία ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων εἶναι ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ τοῦδε προπαρασκευαστικὴ διὰ διορθώσεων ἐργασία πρὸς πλήρη ἀποκάθαρσιν τοῦ κειμένου. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν ταύτην πολὺ μέλλουν νὰ βοηθήσουν αἱ ἤδη ὑπάρχουσαι ἐκδόσεις τῶν σχεδὸν συγχρόνων ἔργων τῆς κρητικῆς παραγωγῆς, τῆς *Ἐρωφίλης*, ἐννοῶ, τοῦ *Φορτουνάτου*, τοῦ *Ἐρωτοκρίτου*, τὰ κείμενα τῶν ὁποίων μᾶς ἔδωσεν ἡ φιλοπονία καὶ κριτικὴ ἱκανότης τοῦ ἀειμνήστου Ξανθουδίδου. Τὰ κείμενα ταῦτα πρόκειται μεγίστας νὰ παράσχουν ὑπηρεσίας, διότι ἐγράφησαν εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχε πλήρως διαμορφωθῆ τὸ κρητικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, καθὼς ὑπεστήριξεν ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς κ. Γ. Χατζιδάκις τόσον εἰς τὴν περὶ *Ἐρωτοκρίτου* μελέτην του, [1] ὅσον καὶ εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν του περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Hanna ἐκδόσεως τοῦ *Σπανέα* [2].

Δυστυχῶς μὴ δημοσιευομένων ὑπὸ τὸ κείμενον τῆς ἐκδόσεως Σάθα τῶν σχετικῶν παραλλαγῶν τοῦ χειρογράφου, ὁ ἐπιχειρῶν διορθώσεις εἰς τὸ Κρητικὸν Θέατρον, χωρὶς νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κώδικα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, κινδυνεύει ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς συγγραφεῖς δημιουργήματα τῆς ἰδικῆς του φαντασίας. Αἱ ἰδικαί μου ὅμως διορθώσεις εἰς τὴν κωμῳδίαν *Στάθης* τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος, τὰς ὁποίας κατωτέρω δημοσιεύω, δὲν διατρέχουν, πιστεύω, τὸν κίνδυνον τοῦτον, καθότι σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐπανορθώσουν κυρίως παραναγνώσματα τοῦ ἐκδότου, ὀφειλόμενα εἰς τὴν ἄγνοιαν τοῦ κρητικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος.

Ἐκ τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων διορθώνω ἐκεῖνα μόνον, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται ὅτι ὁ Σάθας περιέπεσεν εἰς αὐτά, ἐπειδὴ δὲν ἀνεγνώρισε τοὺς γραμματικοὺς τύπους, οἱ ὁποῖοι ὑπόκεινται εἰς πολλὰ ἀνορθογραφημένα χωρία τοῦ χειρογράφου.

Μετὰ τὴν ἐκτενῆ, ἴσως, εἰσαγωγὴν ταύτην, προβαίνω ἤδη εἰς τὰς διορθώσεις:

Πρόλογ. στ. 18. *νὰ μὲν μπορῇ.*

Διορθωτέον: νὰ μὴ μπορῇ.

Τὸ λάθος ἐπαναλαμβάνεται πλειστάκις ἐν τῇ ἐκδόσει.

[1] Ἐπιστημ. Ἐπετ. 6, 23.

[2] Βυζαντὶς 2, 23.

Πρᾶξ. Α, 4. γιὰ *πὰς* ὄντας βραδυάζεται καὶ τὴν ἡμέρα χάνη.

Τὸ *πὰς* τοῦ ἐκδότου διορθωτέον: *πᾶσ'*. Ἡ μετὰ συνδέσμου χρῆσις τοῦ ἀκλίτου καταστάντος *πᾶσα* ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὸν Στάθην (Α 69, πᾶσα ὄντας λογιάσω. Α 179, πᾶσα ὄντας εἶναι ἀρχιμηνιά), ὅπως καὶ εἰς ἄλλα νεοελληνικὰ δημοτικὰ κείμενα.

Α, 31. ... *ἀνή* κ' ἡ ποθητή σου
μοῦ τό 'πε...

Ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς ἀνορθογράφου γραφῆς τοῦ ἐκδότου δὲν εἶναι προφανὲς περὶ τίνος τύπου πρόκειται, διορθώνω: *ἀνεῖ*. Τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἂν εἶναι*.

Α, 71. 'ς ὅλα τὰ *πρᾶμμα* ἀκριβειὰ *πάντοτε ὡς* εἶναι λέσι.

Διορθωτέον: 'ς ὅλα τὰ *πράματ'* ἀκριβειὰ *πάντα πὼς* εἶναι λέσι. Μετὰ τὴν διόρθωσιν ἡ πρότασις ἀποκτᾷ νόημα.

Α, 79. *δ' ἔνι* 'ς τὴ χώρα μοναχάς...

Διορθ.: *δὲν εἶ* [= δὲν εἶναι].

Α, 81. Ὁ στίχος οὗτος, χάριν τοῦ μέτρου, πρέπει νὰ διορθωθῇ:

ἄς πηαίνωμε *τὸ λοιπονίς*, Φλουρού, καὶ κάτεχέ το,

ἀντικαθισταμένου τοῦ τύπου *τὸ λοιπὸς* διὰ τοῦ ἐπίσης συνήθους *τὸ λοιπονίς*.

Α, 114. Τὸ μέτρον ἀπαιτεῖ νὰ διορθωθῇ ὁ στίχος ὡς ἑξῆς:

Ἐσὺ 'παινᾷς τὴν τέχνη σου, 'γὼ τὴ δική μου πάλι.

Εἶναι δυνατὸν αἱ προτάσεις νὰ παρατεθοῦν ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ συνδέσμου *καί*.

Α, 118. θαρρῶ νὰ σοῦ *'ρθεν* ἡ μυρωδιὰ καὶ κάτσε σου 'ς τ' ἀρθούνια.

Ἀφαιρουμένου τοῦ *ν* τοῦ *σοῦ 'ρθεν*, ὁ στίχος εὐοδοῦται ἀπὸ μετρικῆς ἀπόψεως.

Α, 129. πάλι πολλὰ *ἐνέστεξες*, τοῦ φαντοῦ θυμᾶσαι.

Τὸ *ἐνέστεξες* προφανῶς σημαίνει *ἀναστέναξες*. Πρέπει νὰ γράψωμεν: *ἐνεστέναξες*. Ὁ τύπος οὗτος προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἀνεστέναξες*, ὡς τὸ *ἐνέθρεψα* ἐκ τοῦ *ἀνέθρεψα*, καθ' ἃ ἐδίδαξεν ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Χατζιδάκις ἐν τῇ «Περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Ἐρωτοκρίτου» πραγματείᾳ του [1]. Διὰ τῆς διορθώσεως ταύτης ἀποφεύγεται καὶ ἡ ἐν τῷ στίχῳ χασμῳδία.

[1] Ἐρωτόκριτος, σελ. 465. Ἔκδ. Ξανθουδ.

Α, 139. Καὶ τὸ λειοντάρι κι' ὁ *Μαρτῆς* ἴντά 'χει μετὰ σένα
νὰ κάμη ὁποῦ 'σαι ἀδυνατός παρ' ἄθρωπο κανένα;

Ὁ Μπράβος καὶ ὁ Πετροῦτζος, δύο πρόσωπα τῆς κωμῳδίας, συζητοῦν περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ «πόθου», τοῦ ἔρωτος. Ὁ Μπράβος ὑποστηρίζει (Α 137): καὶ ὁ *Μάρτες* [= ὁ Ἄρης] τὸ λειοντάρι

γροικᾷ τόμ πόθο 'ς τὴν καρδιά, γιατὶ ἔχει πλεῖσα χάρι [1].

Ὁ Πετροῦτζος ἀποκρίνεται (Α 139) λογοπαικτῶν:

Καὶ τὸ λειοντάρι κι' ὁ *Μαρτῆς* ἴντά 'χει μετὰ σένα
νὰ κάμη ὁποῦ 'σαι δυνατὸς παρ' ἄθρωπο κανένα;

Καθὼς καὶ ἐκ τῆς κατόπιν ἀπαντήσεως τοῦ Μπράβου πιστοῦται, ὁ Πετροῦτζος δὲν ἀντελήφθη ἢ λογοπαικτῶν δὲν ἠθέλησε ν' ἀντιληφθῇ τί ἐνόει ὁ Μπράβος μὲ τὴν λέξιν *Μάρτες* [= Ἄρης]. Διὰ τοῦτο τὸ *Μάρτες* μετέβαλεν εἰς *μαρτῆς*, λέξιν, ἡ ὁποία καὶ σήμερον ἐν Ρεθύμνῃ σημαίνει τὸ οἰκόσιτον πρόβατον, τὸ ἄλλως *μαρτίνι* λεγόμενον. Ἀδιστάκτως λοιπὸν πρέπει τὸ *Μαρτῆς* μὲ *Μ* τοῦ στίχου 139 νὰ διορθωθῇ εἰς *μαρτῆς* μὲ *μ*. Τὴν αὐτὴν διόρθωσιν πρέπει νὰ ὑποστῇ ἡ αὐτὴ λέξις, ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἐν στίχ. 141 - 2 ἀπάντησιν τοῦ Μπράβου:

δὲν εἶπα γιὰ *μαρτῆ* [2] ἐγώ, μά 'πα γιὰ τοῦ πολέμου
τὸ μεγαλότατο θεὸ ἀπ' ὅλοι τόνε τρέμου.

Α, 196. *Ναί*, γιατὶ ἤκανε ὁ κύρης σου τὰ ξύλινα καπότα.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου [3] προταθεῖσα διόρθωσις τοῦ στίχου τούτου, συνισταμένη εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ *ναὶ* διὰ τοῦ μεταγενεστέρου τύπου *ναίσκε*, εἶναι ὅλως περιττή. Ἀσφαλῶς ὁ Ξανθουδίδης προσέκοψεν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ στίχος οὗτος, ὡς ἔχει παρὰ Σάθα, τονίζεται καὶ εἰς τὴν τρίτην του συλλαβήν, καίτοι εἶναι, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι στίχοι τοῦ ποιήματος, ἰαμβικὸς δεκαπεντασύλλαβος. Ἠθέλησε λοιπόν, προσθέτων τὴν συλλαβὴν *σκε* μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας συλλαβῆς τοῦ στίχου, νὰ ἐπιτύχῃ, ὥστε ὁ στίχος νὰ τονίζεται ἀντὶ τῆς τρίτης εἰς τὴν τετάρτην συλλαβήν. Δὲν ἀντελήφθη ὅμως ὅτι διὰ τῆς διορθώσεώς του ταύτης ὁ στίχος ἐγίνετο ὑπερδεκαπεντασύλλαβος. Τὸ ξενίσαν ὅμως τὸν Ξανθουδίδην δὲν ξενίζει τοὺς περὶ τὴν νεοελληνικὴν μετρικὴν ἀσχοληθέντας, καθότι εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τοὺς ἰαμβικοὺς δεκαπεντα-

[1] Εἰς τὰ ἀναφερόμενα χωρία διατηρῶ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἐκδότου.
[2] Ὄχι *Μαρτῆ*, ὡς ὁ Σάθας ἔγραψεν.
[3] Byz.-Neugr. Jahrb. 2, 72.

συλλάβους τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐνίοτε τονίζεται καὶ ἡ τρίτη συλλαβὴ τοῦ πρώτου ἢ τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου, ὡς ἐν τῷ δημοτικῷ στίχῳ.

τὄνα φέρνει ἀστραπόβροντα, τ' ἄλλο χαλαζοβρόχια.

Ἡ ἰδιοτροπία αὕτη τοῦ ἰαμβικοῦ δεκαπεντασυλλάβου ἀπαντᾷ καὶ εἰς πολύστιχα μὴ δημοτικὰ ποιήματα, ὡς ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ τοῦ Χορτάτζη (Δ 140, Δ 689) καὶ ἐν τῷ ἀκολούθῳ στίχῳ τοῦ Παλαμᾶ:

κυβερνήτης ὁ Στοχασμός, κριτὴς ἡ Περηφάνεια [1].

Ὡς πρὸς τὸν τύπον *ναὶ* παρατηρῶ ὅτι ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον (Β 464) καὶ εἰς τὴν Ἐρωφίλην (Ε 395).

Α, 205. *Ἔξης* ἔχω μῆνες σπίτι σου...

Διορθωτ.: *ἔξι*, ἀποκαθισταμένου καὶ τοῦ ὀρθοῦ μέτρου.

Α, 216. Σώπα καὶ πήγαινε γοργὸ νὰ βρῇς τὸν Ἑρμογένη
τὸ δάσκαλο καὶ ἀφέντη σου, *τοῦ πέ τον* ν' ἀνημένῃ
γιὰ κεῖνο ὅπου μιλήσαμε...

Διορθώνω: τοῦ *πέ νὰ μ' ἀνιμένῃ*.

Α, 227. *ἂν ᾖ* καταστεμένα.

Ἡ ὀρθὴ γραφή: *ἂν εἶν'* καταστεμένα.

Α, 239. Ἐνταῦθα ὁ μὴ γνώστης τοῦ κρητικοῦ ἰδιώματος ἐκδότης ἔγραψε:

Καὶ *ἐρωτοῦσα* καὶ ἀπὸ καιρὸ μοῦ 'λεγες κ' ἤχασές το.

Διορθώνω: Καὶ *ἐρώτουνα*...
Οἱ ἐκτενέστεροι τύποι τοῦ παρατατικοῦ (ἐρωτοῦσα, - σες κλπ.) εἰς τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι εὔχρηστοι μόνον εἰς τὸν πληθυντικόν.

Α, 242. καὶ *ρεγουσοῦνε* κ' εἶχές το θαραπειό σου μεγάλο.

Τὸ *ρεγουσοῦνε* τονιστέον *ρέγουσουνε* (γ' ἑν. προσ. τοῦ παρατατικοῦ τοῦ ῥήμ. *ρέγομαι* = ὀρέγομαι, ἐπιθυμῶ). Τὸ *θαραπειὸ* πρέπει νὰ τονισθῇ *θαράπειο*, ὡς ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ σημερινῷ καὶ ἐν τῷ παλαιοτέρῳ κρητικῷ ἰδιώματι.

Α, 246. καλλιὰ τὸ *ξεδαλυῶ* [τὸ ὄνειρο, ἐννοεῖται].

[1] Πβ. Θρ. Σταύρου, Νεοελληνικὴ Μετρική, σελ. 65-66.

Ὁ τύπος *ξεδαλυῶ* μοῦ φαίνεται ἀνύπαρκτος. Πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ γνωστοῦ *ξεδιαλυῶ*, τοῦ ἄλλως *ξεδιαλύνω* λεγομένου.

Α, 315. *τὸμ πιστεμένο μου καὶ τὸν ἀγαπητό μου* γράφει ὁ Σάθας, ἐνῷ καὶ τὸ παλαιότερον καὶ τὸ νεώτερον κρητικὸν ἰδίωμα ἀπαιτεῖ *μπιστεμένος* (ἐκ τοῦ *ἐμπιστεμένος*). Ὀρθῶς ὁ ἐκδότης ἔγραψε τὴν λέξιν ἀλλαχοῦ τῆς κωμῳδίας (Β 45, Γ 153). Πβ. Ἐρωφίλ. Δ 150:

τῶ δουλευτάδω τῶν καλῶ καὶ τῶν *ἐμπιστεμένω*.

Ἰντερμ. Α 29. *Ἔ τσῃ* ἐδεπᾶ ποῦ στέκουσι.

Διορθωτέον: *ἔ τζι* = νά τους.

Α, 46. *Ὅλους τους* δέσετε καλά.

Τὸ *τοὺς* φέρεται ἐν τῷ κειμένῳ ἄτονον, ὡς δῆθεν ἐγκλινόμενον πρὸς τὴν λέξιν *ὅλους* (πβ. ὅλοι μας, ὅλοι σας κλπ.) Ἂν τοιαύτην κατασκευὴν εἶχεν ἐν νῷ ὁ ποιητὴς θὰ ἔλεγε: *ὅλους τως* (ὀρθότερον: *οὔλους τως*). Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς τοῦ Στάθη συνδέει τὴν ἀντωνυμίαν μετὰ τῆς προστακτικῆς *δέσετε*, δι' ὃ ἔγραψε: *τσὶ δέσετε* (πβ. μοῦ τόνε στεῖλε, μοῦ τόνε δῶσε), καὶ οὕτω πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ τὸ χωρίον.

Πρᾶξ. Β, 2. Ὁμιλεῖ ἡ Φαίδρα:
Καθὼς 'ςτὰ περιγιάλια της πρῶτας γροικᾷς καὶ ἀρχίζει
καὶ ταραχὴ ἡ θάλασσα μαντάτο μουρμουρίζει,
καὶ μὲ τὴν ὥρα μάχεται καὶ μ' ἀφρισμένη χέρα
ῥάσσει νὰ κάμῃ πόλεμο 'ςτὸ πρόσωπο τοῦ ἀέρα,
καὶ ἀπῶδε κεῖ μὲ μάνιτα καὶ ταραχὴ μεγάλη
τρέχει καὶ δέρνει ἀδιάτρητα τῆς γῆς τὸ περιγιάλι·
τέτοιας λογῆς ἐρχίσασι οἱ λογισμοὶ καὶ μένα κλπ.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ δεύτερος στίχος: *καὶ ταραχή*... χωλαίνει. Ὁ Ξανθουδίδης[1] διώρθωσε: καὶ *ταραχῆς* ἡ θάλασσα μαντᾶτο μουρμουρίζει. Ἡ διόρθωσις δὲν μοῦ φαίνεται εὔστοχος. Πρῶτον· τὴν ἔκφρασιν: *ταραχῆς μαντᾶτο* δὲν ἠδύνατο, νομίζω, νὰ τὴν εἴπῃ συγγραφεὺς πιστὸς εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ δημοτικοῦ ἰδιώματος, ὡς ὁ ποιητὴς τοῦ Στάθη. Ἐκτὸς τούτου, διότι τὸ δεύτερον ῥῆμα τοῦ προηγουμένου στίχου, τὸ *ἀρχίζει* μένει ἄνευ ὑποκειμένου. Διὰ τοὺς λόγους τούτους προτείνω τὴν ἑξῆς διόρθωσιν:

Καθὼς 'ςτὰ περιγιάλια της πρῶτας γροικᾷς καὶ ἀρχίζει
ἡ ταραχὴ καὶ ἡ θάλασσα μαντᾶτο μουρμουρίζει κλπ.

[1] Byz.-Neugr. Jahrb. 2, 73.

Δυσκολίαν τινά, νομίζω, παρέχει ἡ κτητικὴ ἀντωνυμία *της*, ἡ ὁποία δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀκολουθοῦντος ῥήματος *ἀρχίζει* (ἡ ταραχή), ἀλλ' εἰς τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἑπομένου ῥήματος *μουρμουρίζει* (ἡ θάλασσα). Ἡ ἀνωμαλία ὅμως ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ὅλης τῆς περιόδου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ μονολόγου τῆς Φαίδρας μέχρι τοῦ στίχου 6 λογικὸν ὑποκείμενον εἶναι τὸ οὐσιαστικὸν *θάλασσα*, πρὸς τὴν ταραχὴν τῆς ὁποίας παρομοιάζει τοὺς τεταραγμένους λογισμούς της. Εἶναι μάλιστα τὸ λογικὸν τοῦτο ὑποκείμενον καὶ γραμματικὸν (ὑποκείμενον) ὅλων τῶν ῥημάτων τῆς περιόδου, ἀπὸ τοῦ *μουρμουρίζει* καὶ ἑξῆς:

Β. 54. *ὅτης 'κατσα.*

Διορθωτέον: *ὅ,τι ἤκατσα* = μόλις ἐκάθισα.

Β. 70. Τὸ θές μ' ὁρίσει κάνω το, μόνο κανεὶς μὴ σφάλλῃ,
τουνοῦ τὰ σάλια ἀληθινὰ 'ςτὸ Κάστρο μὴ μᾶς βάλλῃ.

Νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀντικαταστήσωμεν τὸ *βάλλῃ* διὰ τοῦ *βγάλῃ*. Τότε ἡ σημασία τοῦ διστίχου θὰ εἶναι ἡ ἑξῆς: ὅ,τι μὲ διατάξῃς, τὸ ἐκτελῶ. Πρόσεξε ὅμως μήπως κἀνεὶς σφάλῃ καὶ *βγάλῃ στὰ φόρα* μέσα στὸ Κάστρο, τὰ σάλια, τοὶς φλυαρίες τούτου.

Β. 84. μὰ 'ς *τὸ στερὸ* ἐξεκάρπισα σὰν εἶναι ἡ πεθυμνιά σου.

Διορθώνω: μὰ 'ς *τό 'στερο* ἐξεκάρπισα... = εἰς τὸ ὕστερον, εἰς τὸ τέλος. Ἡ ἔκφρασις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἐρωφίλην (Α 251 καὶ ἀλλ.), εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον (Α 755 καὶ ἀλλ.). Εἰς τὸν Γύπαριν μάλιστα (Δ. 283) ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν ἀλωβότερον τύπον: *εἰς τὸ ὕστερο*. Εἰς τὸν τονισμὸν τοῦ χειρογράφου, τὸν ὁποῖον βεβαίως ὁ Σάθας εἰς πλεῖστα ἐξ ἀγνοίας του θὰ ἠκολούθησε, δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐμπιστοσύνην, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ Σάθας εἰς τὰ Προλεγόμενά του εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου (σελ. ιδ') γράφει ὅτι εἰς τὸν ἀντιγραφέα τοῦ χειρογράφου δύναται νὰ προσαφθῇ τὸ ἐλάττωμα «ὅτι εἶναι ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων, δι' ὃ καὶ σπανιώτατα σημειοῖ ἐπὶ τῶν λέξεων τὰ διακριτικὰ ταῦτα τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας σημεῖα». Ἂς προστεθῇ ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον ἀκούεται ἐν Κρήτῃ 'ς *τὸ ὕστερο - ὕστερο* μὲ τὴν σημασίαν: 'ς *τὸ κάτω - κάτω τῆς γραφῆς*.

Β. 85. ... ἂς πάγω *μὲν* κινήσου.
τὰ σάλιά του θωρῶντάς τα[1] τὴ στράτα νὰ γεμίσου.

Τὸ *μὲν* διορθωτέον εἰς *μὴν*.

---

[1] Τὰ φαγητά, ἐννοεῖ.

Β. 171. *Ὅρισε*, Πετροῦτζο. [Πετρ.] Ἀφέντη μου, καλῶς τὴν ἀφεντιά σου.

Τὸ *ὅρισε* πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ ἐκ τούτου προελθόντος *ὅρσε*, ὁπότε εὐοδοῦται καὶ ὁ στίχος. Ὁμολογῶ ὅτι τὸ *ὅρσε* τοῦτο μόνον ὡς δεικτικόν = ἰδού, τὸ γνωρίζω, ἐνῷ τοιαύτη σημασία δὲν ὑπόκειται ἐνταῦθα. Πάντως εἶναι γεγονὸς ὅτι προῆλθεν ἐκ τῆς προστακτικῆς *ὅρισε*. (πβ. τὸ ἐκ τοῦ πληθ. τῆς προστακτικῆς προελθὸν *ὁρίστε*, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ δεικτικὴν σημασίαν).

Β. 186. Πάγει 'ςτὸ κακὸ χρόνο, *κεῖ* 'ςτὰ ξεκουτρουκίσματα.

Διορθώνω: *κ' εἰς τὰ* ξεκουτρουκίσματα.

Β. 199. Κακὰ ἀντισταίνεται καμνιὰ *τσ' ἀγάπης*, τοῦ πολέμου
νὰ μὴ νικήσῃ ὁ ἔρωτας.

Τὸ κόμμα πρέπει νὰ τεθῇ μετὰ τὴν γενικὴν *τοῦ πολέμου*. Ἡ σημασία: δυσκόλως ἀνθίσταταί τις ἐναντίον τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον διεξάγει ἡ ἀγάπη.

Β. 229. Ἡ τελευταία λέξις τοῦ στίχου τούτου: *θαῦμα* πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς *θάμα* διὰ νὰ ὁμοιοκαταληκτήσῃ πρὸς τὴν τελευταίαν τοῦ ἑπομένου στίχου: *πρᾶμα*.

Ἰντερμ. Β. 32. γιατὶ ἡ *φοβέραις* σας ποτὲ ταῖς γνώμαις δὲν ἀλλάσσει.

Χάριν τῆς ὀρθῆς συντάξεως καὶ τῆς ὁμοιοκαταληξίας τοῦ στίχου πρὸς τὸν προηγούμενον, λήγοντα εἰς *-ᾶσι*, πρέπει ὁ πληθ. οἱ *φοβέρες* νὰ μετατραπῇ εἰς ἑνικόν: ἡ *φοβέρα*.

Β. 38. νά 'ρθῃ μὲ δίχως *ἐντήρησι* ὀγλήγορα ὀμπροστά μου.

Τὸ μέτρον ἀπαιτεῖ νὰ γράψωμεν τὸν ἀντίστοιχον τύπον τοῦ *ἐντήρησι*, ἤτοι *ντήρησι*, ὅστις καὶ συνηθέστερον ἀπαντᾷ εἰς τὰ κρητικὰ κείμενα.

Β. 40. Παρακαλῶ σε, βασιλειᾶ, χωστὰ νὰ τσῇ μιλήσω,
σὰν ἄντρα της τὸν λογισμὸν κουρφά τση *νὰ γνωρίσω*.

Εἰς τὸ δεύτερον ἰντερμέδιον τῆς κωμῳδίας ἔρχονται πρὸς τὸν βασιλέα *Πρίαμον* ὁ *Μενελάος*, ὁ *Παλαμέδες* (Παλαμήδης) καὶ ὁ *Οὐλίσσες* (Ὀδυσσεὺς) καὶ ζητοῦν ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ὑπὸ τοῦ *Πάριδος* ἁρπαγείσης *Ἑλένης*. Ὁ Πρίαμος κομπορρημονῶν λέγει ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν βίαν τῶν ἀπαιτητῶν (στίχ. 29).

'Ανὲν καὶ φοβερίζη μας[1] νὰ μᾶς ἐκάμη ἀμάχη,
ἡ Τρόγια δὲν ἐφάνηκε ντήρησι ἀθρώπω νά 'χη,
γι αὔτως τὰ λόγια παραμπρὸς μηδὲ ποσῶς μὴμ πᾶσι,
γιατὶ ἡ φοβέραις σας ποτὲ ταῖς γνώμαις δὲν ἀλλάσσει.

Δέχεται ὅμως νὰ ἐπιτρέψη εἰς τὴν *'Ελένην* τὴν ἐπιστροφὴν παρὰ τῷ παλαιῷ της συντρόφῳ, μόνον εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελεν αὕτη μεταπεισθῇ ὑπὸ τῶν ἀπαιτητῶν (στίχ. 33 - 36).

Τὴν "Ελενα νὰ κάμωμε νά 'ρθη ἐδῶ ὀμπροστά σας,
καὶ ἀνὲν καὶ θέλη νὰ συρθῇ εἰς τὰ θελήματά σας,
νά τὴν ἐπάρετε ζημιὸ μ' ὅλο τὸ θησαυρό τση·
μὰ νά 'ρθη δὲν μπορεῖ ποτέ, ξεύρετε στανικό τση.

Εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ Πριάμου ἀπαντᾷ ὁ Μενέλαος, συμφώνως πρὸς τὴν προτεινομένην ὑπ' ἐμοῦ διόρθωσιν (στιχ. 39).

Παρακαλῶ σε, βασιλιά, χωστὰ νὰ τσί μιλήσω,
σὰν ἄντρα της τὸ λογισμὸ κουρφὰ *νὰ τσί γυρίσω.*

Τὸ χωρίον, ὡς ἔχει παρὰ Σάθᾳ, χωλαίνει. 'Εν πρώτοις ὁ Μενέλαος δὲν πρόκειται ἁπλῶς νὰ μάθῃ τί σκέπτεται ἡ 'Ελένη *(τὸ λογισμό τση νὰ γνωρίσω)*, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως τε θὰ φαντάζεται, ἀλλὰ θέλει νὰ *μεταπείση τὴν 'Ελένην*, σύμφωνα μὲ τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον τῷ ἔδωσεν ὁ Πρίαμος ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι 34ῳ στίχῳ. Καὶ τοῦτο πράγματι ἐπιχειρεῖ κατωτέρω, ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτὴν (στίχ. 51 - 80), περατῶν τὸν λόγον του διὰ τῶν ἑπομένων στίχων:

γύρισε, μίλησέ μου,
τοῦ Μενελάου μίλησε, κάμε τὸ θέλημά μου,
καὶ ὡς ἤσουνε βασίλισσα ἔλα 'ς τὴν κατοικιά μου.

Πρβ. καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ Πριάμου εἰς τὴν 'Ελένην ἀποτεινομένους (στίχ. 47) λόγους:

καὶ ἄντρας σου θέλει μοναχὰς τὸ λέγει ν' ἀγροικήσῃς.

Τὸ *κουρφὰ* τοῦ στίχου πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμεν μὲ τὴν σημασίαν: «μὲ τρόπο», «χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ».

Β. 107. *ἔδεσασίνε.* Γραπτέον: *ἐδέσασίνε* = ἔδεσαν.

[1] 'Ο Μενελάος, ἐννοεῖται.

Πρᾶξ. Γ. 9. *θαραπειὸ* ἐδικό μου. Διορθώνω: *θαράπειο* ... = εὐχαρίστησις.

Γ. 42. καὶ ἀποὺ τὴ *χεῖρα* τὰ σπαθιὰ τῶν ἔξι *τῶν ἐπαίρνω.*

Διορθωτέον: καὶ ἀποὺ τὴ *χέρα* τὰ σπαθιὰ τῶν ἔξι *τῶσε παίρνω.*

Γ. 175. *ἂν ἦν' μπαράνομο.* Γράφε: *ἂν εἶν' παράνομο.* 'Ο τύπος *μπαράνομος* μόνον ἐν τῇ λεγομένῃ συνεπείᾳ ἀπαντᾷ· (τὸν παράνομο—τὸ bαράνομο).

Γ. 210. *κ' ἠτρέχασι* τ' ἀμμάτια του τὸ δάκρυο *ὡς ἀργυνάκι.*

Διορθώνω: *κ' ἐτρέχασι* τ' ἀμμάτια του τὸ δάκρυο *ὡσὰ ρυάκι.* [= ὡς ῥυάκιον]. Τὸ *ἠτρέχασι* διώρθωσα εἰς *ἐτρέχασι*, διότι τονουμένη μόνον ἡ αὔξησις ἐλάμβανε καὶ λαμβάνει ἐν τῇ 'Ανατολικῇ Κρήτῃ τὸν τύπον *ἠ* — , *ἤτρεχα*, ἀλλὰ *ἐτρέχασι.* Τὸ *ὡς ἀργυνάκι* διώρθωσα: *ὡσὰ ῥυάκι.* "Ισως μοῦ παρατηρήσῃ τις ὅτι ἐν τῇ γραφῇ τοῦ ἐκδότου ἔχομεν τύπον τῆς λέξεως μὴ μαρτυρούμενον ἄλλοθεν, *ἀρυάκι.* "Ητο πράγματι δυνατὸν τοιοῦτος τύπος νὰ σχηματισθῇ ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ *τὰ ρυάκια — τ' ἀρυάκια—τ' ἀρυάκι.* Διὰ τὸν ἑξῆς ὅμως λόγον ἀποκλείω τὴν ὕπαρξιν, ἐνταῦθα τοὐλάχιστον, τοιούτου τύπου. Διότι ἐκ τῶν ὁμοιωματικῶν συνδέσμων *ὡσὰν* (ὑπὸ τοὺς διαφόρους τύπους του) καὶ *ὡς*, ὁ μὲν πρῶτος δύναται ἐν τῇ προτάσει νὰ συνδέεται μὲ σχεδὸν οἱονδήποτε μέρος λόγου[1], ἐνῷ ὁ δεύτερος *ὡς* μόνον μὲ ῥήματα[2]. Εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος στίχον:

Κ' ἐτρέχασι τ' ἀμμάτια του τὸ δάκρυο ὡσὰ ρυάκι

οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἔχει ὁ σύνδεσμος *ὡς*· χρειάζεται ὁ ἕτερος: *σὰν* διὰ νὰ συνδέσῃ τὸ οὐσιαστ. *ρυάκι.* 'Αλλ' ἀπαιτουμένου τοῦ συνδέσμου *σάν*, μετρικῶς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὁ τύπος *ἀρυάκι.*

Γ. 212. κι' ὅλα μοῦ τὰ διηγήθηκε μὲ πόνο *μου* καὶ *πίκρα.*

Πρῶτον παρατηρῶ ὅτι πρέπει νὰ διορθώσωμεν: μὲ πόνο *του*, ἐπειδὴ τοῦτο λογικώτερον. Διὰ νὰ ὁμοιοκαταληκτήσῃ δὲ ὁ στίχος οὗτος πρὸς τὸν προηγούμενον, λήγοντα μὲ τὴν λέξιν *ἐσκλαβωθῆκα* (γ' πληθ.), πρέπει νὰ

[1] 'Ερωφίλ. Ε 505 - 6.
σὰν ἀστραπὴ ἄψε κ' ἔσβησε, κ' ἔλυσε σὰν τὸ χιόνι,
σὰ νέφαλον ἐσκόρπισε στὸν ἄνεμο σὰ σκόνι.

[2] 'Ερωτόκρ. Δ. 143.
ὡς στρώσῃ τὸ κλινάριν του ὁ καθενεὶς κοιμᾶται.

"Ας προστεθῇ ὅτι τὸ *ὡς* τοῦτο προστιθέμενον μὲ τὸ *καθὼς* εἰς τὸ κρητικὸν ἰδίωμα ἀποτελεῖ μίαν λέξιν *ὡσκαθώς.*

διορθώσωμεν τὸ *πίκρα* εἰς *πρίκα*, εἰς τύπον δηλ. συνηθέστερον ἐν Κρήτῃ, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔγραφεν ὁ ποιητὴς τοῦ Στάθη [1].

Γ. 237. γιατί 'ς τὴν καλορριζικιὰ μηδένας δὲν κατέχει
καὶ νὰ γνωρίσῃ φανερὰ φίλο καλὸ ποιὸν ἔχει,
πειδὴ *ψεῦτοι* καὶ ἀληθινοὶ [2] τότε τὸν τριγυρίζου.

Διορθώνω: *ψευτοί*. Τὸ ἐπίθετον *ψευτὸς* ἀπαντᾷ ἐν στίχῳ Γ 348 τοῦ Στάθη: τὰ *ψευτὰ* = τὰ ψευδῆ, τὰ ἄλλως ἐν Κρήτῃ *ψοματένια* λεγόμενα. Ὁ τύπος *ψευτὸς* μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς Ἐρωφίλης (Δ 103):

γιατὶ τὰ λόγια τὰ *ψευτὰ* κ' ἡ ὄψι τοῦ προσώπου
τὰ πάθη καὶ τσί λογισμοὺς χώνουσι πᾶσ' ἀθρώπου.

Γ. 336. καὶ τὰ νεφρά σου *ἔσώ 'σπασες* κ' ἐξεκουτρούκισέ σε.

Διορθώνω: *ἐσόσπασες* = ἔσπασες τελείως. Τὸ *ἐσόσπασες*, πιστεύω, ἐκ τοῦ *ἰσόσπασες*. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ α' συνθετικοῦ τῆς λέξεως (ἰ)σο — πρβ. τὸ *σογίνηκες* τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τὸ *σιογίνηκες* τῆς Δυτικῆς Κρήτης, τὰ ὁποῖα σημαίνουν: *παράγινες*. Πρβ. ὁμοίως τὸ ἐν Δυτ. Κρήτῃ *τὰ σιοχάλασα* = τὰ χάλασα τελείως, ὅπως καὶ τὸ ἐκεῖ καὶ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶν: θὰ σὲ κάμω *σιόσπαστο* ἀπὸ τὸ ξύλο.

Γ. 410. καὶ τὸ καϋμό μου γνώθουσι *χωσμένοι* 'ς τὸ πετζί μου.

Διορθώνω: *χωσμένο* [τὸν καημὸ δηλ.] εἰς τὸ πετζί μου.

Γ. 411. Ὁ στίχος τελευτᾷ μὲ τὴν λέξιν: *πανδρεύου*. Γράφω τὸν συνήθη κρητικὸν τύπον: *παντρεύγου*, ἐπιτυγχανομένης οὕτω ὁμοιοκαταληξίας πρὸς τὸν ἑπόμενον στίχον, λήγοντα μὲ τὸ ῥῆμα *ἔβγου* = βγαίνουν.

Γ. 488. *ἤκιξές μου*. Γράφε: *ἤγγιξές μου*.

Γ. 494. *ἀπῶδα καὶ ὀμπρός*... Διορθώνω: *ἀπὸ δὰ* καὶ ὀμπρὸς = ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς.

Γ. 546. *καὶ 'ς* ἔβγῃ ἀπὸ τὸ νοῦ σου. Ἡ διόρθωσις: *κι ἄς* ἔβγῃ.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΡΙΑΡΑΣ

---

[1] Ἂς σημειωθῇ ὅτι ὁ τύπος *πικραίνομαι* εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον ἀπαντᾷ μόνον ἅπαξ (ἀντὶ τοῦ συνήθους *πρικαίνομαι*) καὶ μάλιστα εἰς στίχον ἀθετούμενον (Α 412).

[2] Φίλοι, ἐννοεῖται.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α'

Εἰς τὸν τελευταῖον τόμον τῆς παρούσης Ἐπετηρίδος (Η', 1931, σελ. 206-213) ὁ κ. Σπυρίδων Θεοτόκης ἐξέδωκε πολύτιμον βενετικὸν ἔγγραφον τῆς 8ης ἰουνίου 1363 ἀναφερόμενον εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ ἐπιβληθέντας ἐμπορικοὺς δασμούς, οἱ ὁποῖοι δῆθεν προεκάλεσαν τὴν κρητικὴν ἀποστασίαν τοῦ ἔτους τούτου.

Τὸ ἔγγραφον εἶναι ἰδιαιτέρως πολύτιμον διὰ τὰς περιεχομένας πληροφορίας περὶ τοῦ ἰσχύοντος ἐν Κρήτῃ δασμολογίου. Ὁ κ. Θεοτόκης προέταξε τοῦ ἐγγράφου παρατηρήσεις τινὰς καὶ λεπτομερῆ ἀνάλυσιν. Ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ συνεισφέρω ἐνταῦθα μερικὰ συμπληρώματα, τὰ ὁποῖα, ἐλπίζω, θὰ βοηθήσουν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ κειμένου.

α'. Τὰ ἄρθρα 1 καὶ 2 ἔχουν ὡς ἑξῆς: «1° Quod forenses, qui prius solvebant de c o m m e r c i o duo pro centenario de mercibus suis ad introitum et exitum, debeant solvere ipsa duo, sicut fuit alias ordinatum. 2° Item quod omnes fideles, tam de Creta quam de Venetia et aliunde, solvant commercium in Creta unum pro centenario de omnibus mercationibus, quas extrahent de Creta, et illuc conducent undecumque, sicut alias captum fuit». Ὁ κ. Θεοτόκης μεταφράζει (σελ. 209) τὸν ὅρον c o m m e r c i u m διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐ μ π ο ρ ί α. Νομίζω ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἀπόδοσις τῆς λέξεως θὰ ἐπετυγχάνετο μᾶλλον διὰ τοῦ βυζαντιακοῦ ὅρου κ ο μ μ έ ρ κ ι ο ν [1]. Ἄλλωστε ἐν τῷ προκειμένῳ ἐγγράφῳ, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, ἡ λέξις ἐλήφθη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ὅρος κομμέρκιον, ἤδη ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος, ἐχρησιμοποιήθη πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐμπορικοῦ δασμοῦ, ὁ ὁποῖος εἰσεπράττετο ἄλλοτε μὲν ἐπὶ τῇ πωλήσει καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῇ ἐξαγωγῇ ἢ εἰσαγωγῇ τῶν ἐμπορευμάτων. Περισσοτέρας πληροφορίας περὶ τοῦ ζητήματος βλ. παρὰ G. Millet, Sur les sceaux des commerciaires byzantins, Mélanges Schlumberger (Παρίσιοι, 1924) σελ. 303-327. Germaine Rouillard, Les taxes maritimes et commerciales d'après des actes de Patmos et de Lavra, Mélanges Diehl (Παρίσιοι, 1930) σελ. 283-284, καὶ Δ. Α. Ζακυθηνῷ, Le chrysobulle d'Alexis III Comnène, empereur de Trébizonde, en faveur des Vénitiens (Παρίσιοι, 1932) σελ. 54-59.

---

[1] Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ὅρον d a t i u m. Πρβλ. καὶ σελ. 213 τῆς μελέτης τοῦ κ. Θεοτόκη, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν commerciarii, ἤτοι τῶν κομμερκιαρίων.

β΄. Εἰς τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ἐγγράφου γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐξαγομένου ἐκ Κρήτης μονεμβασιωτικοῦ οἴνου, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Malvasie ἢ Malvoisie. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀφίνει εἰς τὸν ἀναγνώστην μερικὰς ἀπορίας: πῶς, δηλαδή, ἦτο δυνατὸν νὰ γίνεται ἐξαγωγὴ μονεμβασιωτικοῦ οἴνου ἐκ Κρήτης. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀρκετὰ ἐνωρὶς οἱ Βενετοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξάγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς λοιπὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κρητικὸν οἶνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδιδον τὸ ὄνομα τῆς Μονεμβασίας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ ἐπεθύμουν νὰ ὑπενθυμίσω διδακτικώτατον χωρίον τοῦ ἑλβετοῦ περιηγητοῦ Felix Faber (ἢ Fabri), ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη κατὰ τὰ ἔτη 1480-1483 τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. «In radice Maleae, λέγει, est civitas, quae Malfasia[1] dicitur, iuxta quam crescit praecipuum vinum, quod vere est malfaticum, ut dicunt quidam, et hoc olim ducebatur in occidentales partes. Numquam cretense vinum esset occidentalibus cognitum, sed postquam gustatum est cretense esse melius malfatico, cretense emunt et sibi nomen malfatici tribuunt, non enim amplius ducitur malfaticum vinum in Occidentem, cum Malfasia iam sit Turcorum, qui vineas non plantant, sed hoc, quod nobis de Oriente adducitur, est vinum creticum, de Creta vel Candia et de Metona transvectum, nihil de Malfasia habens nisi nomen»[2].

γ΄. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 14 ἄρθρον τοῦ ἐγγράφου δὲν φαίνεται ὀρθῶς παραδεδομένον. Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν χωρίον: «Item imponatur datium misetariis, quod sicut ad presens solvuntur grossi tres per venditorem et totidem per emptorem pro co. yperperum, ita solvantur grossi quatuor, pro quolibet parte, et de hac additione sensarii nil habere debeant». Ὁ κ. Θεοτόκης μεταφράζει ἢ μᾶλλον ἀναλύει τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἐπιβάλλεται ὡσαύτως φορολογία εἰς τοὺς μεσίτας, καὶ ἀντὶ τῶν τριῶν γροσίων ἀνὰ ἑκατὸν ὑπέρπυρα, τὰ ὁποῖα ἤδη λαμβάνουσι παρὰ τοῦ πωλητοῦ καὶ ἄλλα τόσα παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ, θὰ λαμβάνωσιν εἰς τὸ ἑξῆς γρόσια 4 παρ' ἑκάστου τῶν μερῶν. Τοῦ ἐπὶ πλέον τούτου οἱ μεσῖται[3] οὐδὲν δικαιοῦνται». Τόσον τὸ πρωτότυπον ὅσον καὶ ἡ διδομένη ἑρμηνεία δὲν ἱκανοποιοῦν τὸν ἀναγνώστην. Κατὰ τὸν ἐκδότην, πρόκειται περὶ φορολογίας ἐπιβληθείσης εἰς τοὺς μεσίτας· ὀλίγον ὅμως κατωτέρω γίνεται λόγος

[1] Ἀντὶ Malvasia = Μονεμβασία.
[2] Fratris Felicis Fabri, Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinationem, ἐκδ. C. Hassler, τόμ. Γ' (Stuttgart, 1849) σελ. 314.
[3] Ὁ ὅρος messitae ἀπαντᾶται ἐν ἐμπορικῇ συνθήκῃ τοῦ ἔτους 1304 μεταξὺ Ἀνδρονίκου τοῦ Β' καὶ τῶν Γενουατῶν. Βλ. Zachariae, Jus, τόμ. Γ', σελ. 624: «et messitas Januensium».

περὶ δικαιωμάτων τῶν μεσιτῶν τούτων ἐπὶ τοῦ εἰσπραττομένου φόρου. Πῶς λοιπὸν νὰ συμβιβάσωμεν τὰ ἀντιφατικὰ ταῦτα στοιχεῖα;

Νομίζω ὅτι τὸ σχετικὸν χωρίον ἔχει κακῶς παραδοθῇ καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται μία ἐλαφρὰ διόρθωσις. Ἀντί: item imponatur datium misetariis, πρέπει ἴσως νὰ ἀναγνώσωμεν: item imponatur datium pro misetariis. Ἡ διόρθωσις αὕτη καθιστᾷ τὸ κείμενον καταληπτὸν καὶ μᾶς βοηθεῖ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς σημασίας τῶν ὅρων misetarius καὶ sensarius. Κατὰ ταῦτα, θὰ ἔδιδον τὴν ἑξῆς ἑρμηνείαν: «Μέχρι σήμερον οἱ διεξάγοντες ἐμπορικὰς πράξεις (ἀγορασταὶ καὶ πωληταὶ) ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν 3 γρόσια ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὑπὲρ τῶν misetarii (περὶ τῆς σημασίας βλ. ἀμέσως κατωτέρω). Ἤδη ὁ δασμὸς οὗτος αὐξάνεται εἰς 4 ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ διαφορὰ (1 %) δὲν θὰ διατίθεται ὑπὲρ τῶν misetarii, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου». Διὰ νὰ γίνῃ πλήρως καταληπτὴ ἡ ἑρμηνεία αὕτη, πρέπει νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς ἡ σημασία τοῦ ὅρου misetarius, τὸν ὁποῖον ὁ κ. Θεοτόκης ἀπέδωσε διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ μεσίτης.

Οἱ ὅροι misetarius καὶ sensarius εἶναι ἰσοδύναμοι. Τὸν δεύτερον εὑρίσκομεν εἰς μετάφρασιν χρυσοβούλλου τοῦ Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ, αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος, τοῦ ἔτους 1367. Τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἔχει ὡς ἑξῆς: «Comanda el mio imperio che questi (οἱ Βενετοὶ) debia haver palmo, pexo proprio e peculico e sanseri, come a li Zenoexi»[1]. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἕτερον χωρίον παλαιοτέρου χρυσοβούλλου τοῦ ἔτους 1319, ἀπολυθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Β' τῆς Τραπεζοῦντος καὶ διασωθέντος ἐν λατινικῇ μεταφράσει. Ὁ βενετικὸς ὅρος sanseri ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸν νεολατινικὸν metassarius[2]. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος κρύπτεται ὑπὸ τὸν τύπον misetarius τοῦ κρητικοῦ ἐγγράφου.

Οἱ sanseri καὶ metassarii οὗτοι ἦσαν ὑπάλληλοι τῶν ἐμπορικῶν ἀποικιῶν τῆς Βενετίας, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς ἐμπορικὰς πράξεις, καθώριζον τὴν τιμὴν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ πιθανώτατα ἐζύγιζον τὰ πωλούμενα ἢ ἀγοραζόμενα εἴδη[3]. Πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν των εἰσεπράττετο συμπληρωματικὸς δασμός· περὶ τοῦ δασμοῦ τούτου γίνεται λόγος ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐγγράφῳ, ὡς φαίνεται ἄλλωστε καὶ ἐκ τοῦ ἄρθρου 13 τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου, ὅπου ὁρίζεται ἡ ἀμοιβὴ ἄλλων δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν βουλλωτῶν (bullatores)[4].

[1] Thomas-Predelli, Diplomatarium Veneto-levantinum, τόμος Β', σελ. 129.
[2] Δ. Α. Ζακυθηνοῦ, Ἔνθ' ἀν., σελ. 10.
[3] Αὐτόθι, σελ. 77-78 καὶ 84-85.
[4] «Item imponatur datium pelanimi (γρ. pelamini ἢ pellamini) aptato et coriis, pro quolibet corio integro solvantur parvi 8, de quibus bulatores habeant parvos tres et alia sint comunis».

δ΄. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 16 ἄρθρον τοῦ ἐγγράφου ἀναγινώσκομεν, πλὴν ἄλλων, καὶ τὰ ἑξῆς: «Ordinatur insuper, quod quodlibet navigium portate usque centum miliaria solvere debeat pro arboragio yperperum unum» (σελ. 213). Ὁ κ. Θεοτόκης ἐρωτᾷ ἐν ὑποσημειώσει μήπως πρέπῃ νὰ γράψωμεν ἀντὶ arboragio, ancoraggio, καὶ μεταφράζει τὴν λέξιν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ: δικαίωμα ἀγκυροβολίας (σελ. 210). Ἡ λέξις ὅμως ἔχει καλῶς καὶ οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ προσφύγωμεν εἰς διόρθωσιν. Arboragium εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ ὅρου arboraticum, γνωστοῦ ἐκ μεσαιωνικῶν ἰταλικῶν ἐγγράφων [1]. Πρέπει δὲ νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ λατινικὸν arbor καὶ τὸ ἰταλικὸν albero. Ἐσήμαινε λοιπὸν φόρον βαρύνοντα τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Σημειωτέον ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην πρόκειται περὶ ἐπιδράσεως βυζαντιακῆς καὶ ὅτι ὁ ὅρος arboraticum εἶναι ἁπλῆ μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ καταρτιατικόν [2].

Β΄

Ὁ Σπυρίδων Λάμπρος εἶχε πρὸ ἐτῶν ἀντιγράψει τρία πολύτιμα ἔγγραφα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ ταξείδιον τοῦ πρίγκιπος Ἀνδρέου Παλαιολόγου, υἱοῦ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ, εἰς Γαλλίαν καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα Κάρολον τὸν Η΄. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐξεδόθησαν ἐπ' ἐσχάτων ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Βογιατζίδη (Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά, τόμ. Δ΄, Ἀθῆναι 1930, σελ. 301 - 304). Πλὴν τῶν τριῶν τούτων ἐγγράφων, ὑπάρχει καὶ ἕτερον, ἀποκείμενον ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων (fonds français 28669. Pièces originales, 2185), τὸ ὁποῖον, διαφυγὸν τὴν προσοχὴν τοῦ Λάμπρου, ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα.

En la p(rese)nce de moy

Notaire et secretaire du Roy, n(ost)re S(eigneu)r [3]. Andreas de Paleologus prince de Constantinoble S(eigneu)r de la Moree a / confesse avoir eu et receu de Jehan le Gendre huy [4] des (tres)oriers des guerres dud(ict) S(eigneu)r, et par luy commis a tenir le compte

[1] Πρβλ. προχείρως R. Commissione per la pubblicazione dei documentifi nanziari della Republica di Venezia. Serie seconda. Bilanci generali. Τόμ. Α΄, τεῦχος α΄, (Βενετία, 1912), σελ. LX, LX σημ. 3, LXI σημ. Ὁ ἐκδότης τῶν ἐγγράφων τούτων δὲν ἠδυνήθη, καὶ αὐτός, νὰ καθορίσῃ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ὁ Du Cange, Glossarium mediae et infimae Latinitatis, ἐν λέξει, λέγει ὅτι ὁ ὅρος arboragium ἀναφέρεται ἐν ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1307, ἐπιφέρει δὲ τὰ ἑξῆς: «nisi legendum putes anchoragium vel abordagium . . .». Πρόκειται ὅμως καὶ ἐνταῦθα περὶ περιττῆς διορθώσεως.

[2] Περὶ αὐτοῦ βλ. G. Rouillard, Ἔνθ' ἀν., σελ. 282.

[3] Ἢ ἄλλως: nostre sire.

[4] Σήμερον, ἐκ τοῦ λατινικοῦ hodie. Πρβλ. τὸ σημερινὸν aujourd'hui.

et f(ai)r(e) les paiemens des / fraiz ex(tra)ordinaires de ses guerres La somme de sept vings trois livres quinze solz tourn(ois) a luy donnee (et) ordonnee p(ar) celui S(eigneu)r p(our) aucunement / le recompens(er) de partie des grans fraiz, et despen(ses) q(u'i)l a faiz a venir dud(ict) pais de Constantinoble [1] devers led(ict) S(eigneu)r pour aucuns faiz et / affaires touchans le bien de celui S(eigneu)r et de son royaume en actend(ant) q(ue) celui S(eigneu)r l'ait mieulx fait appoincter et recompens(er). De / laquelle somme VII^{xx} III l(ivres) XV s(olz) led(ict) de Paleologus s(eigneu)r de la Moree (est) tenu (con)tent (et) bien paye et en acquicte (et) quicte de Jehan / le Gendre tresor(ier) des guerres et tous ault(res). Tesmoing mon seing manuel cy mis a sa r(e)q(uê)te. le premier jour de novembre l'an / mil CCCC quatre-vings et douze.

BOHIER [2]

Παρίσι, Σεπτέμβριος 1932.

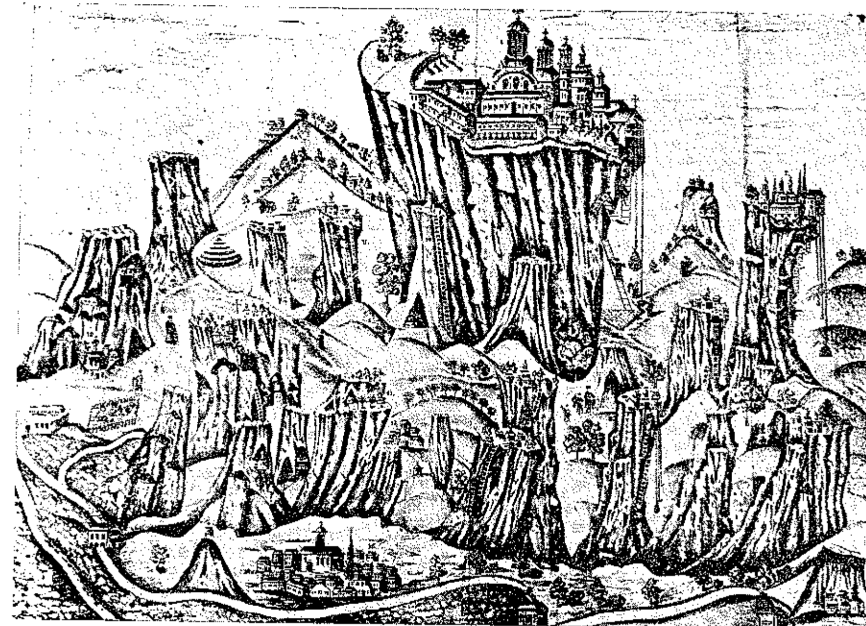
ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

[1] Πράγματι ὁ Ἀνδρέας Παλαιολόγος ἤρχετο ἐκ Ῥώμης, οὐχὶ δ' ἐκ Κων/πόλεως.

[2] Henri Bohier. Πρβλ. P. Pélicier, Lettres de Charles VIII, τόμ. Γ΄ σ. 302 - 303.

Εἰκ. 1. Προσωπογραφία τοῦ κτίτορος τοῦ Μετεώρου βασιλέως - μοναχοῦ Ἰωάσαφ (ἐκ τοιχογραφίας τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τοῦ κυρίως Μετεώρου· βλ. σελ. 388).

Εἰκ. 2. Σχεδίασμα γενικῆς ὄψεως τῶν Μετεώρων (ἐκ χαλκογραφίας τοῦ ἔτους 1882· βλ. σελ. 389 σημ.).

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΙΓ΄ ΚΑΙ ΙΔ΄ ΑΙΩΝΟΣ

(Συμβολὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς τελευταίας περιόδου).

4. *Αἱ Μοναὶ τῶν Μετεώρων.*

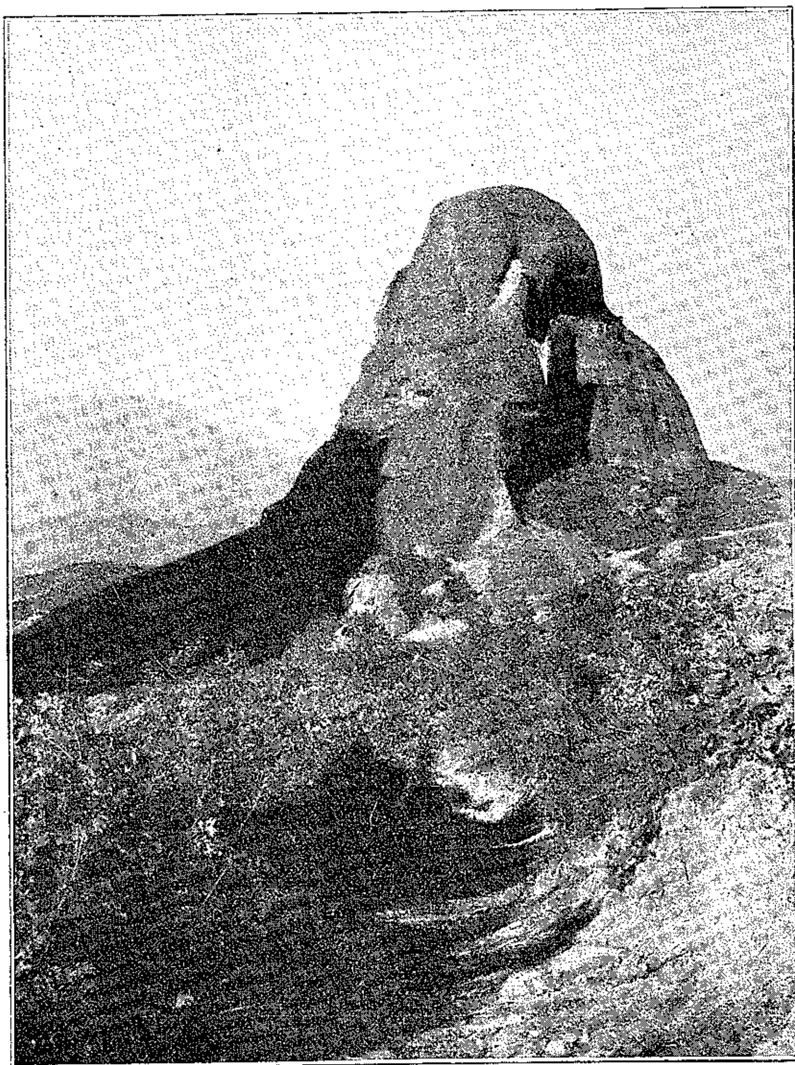
Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν (ἐν τῇ σημερινῇ κωμοπόλει τῆς Θεσσαλίας Καλαμπάκᾳ)[1] προβαίνομεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μνημείων τῶν Μετεώρων.

Εἰς τὰς κορυφὰς παραδόξων βράχων, ἀληθῶς μετεώρων λίθων, ἐγκατεσπαρμένων εἰς τὴν μεταξὺ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου σχηματιζομένην ἀγρίας μεγαλοπρεπείας κοιλάδα τὴν διαρρεομένην ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, εὑρίσκονται ἐκτισμέναι Μοναί, ἐν ᾧ εἰς τὰ βαθέως εἰσχωροῦντα εἰς τοὺς βράχους τούτους κοιλώματα καὶ σπήλαια ὑπάρχουν ἀσκητήρια (εἰκ. 2 καὶ 5).

---

[1] Βλ. Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρ. τῶν Βυζαντ. Σπουδῶν Ϛ΄ (1929) σελ. 290 κ.ἑ., ἔνθα καὶ τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων: Σταγοὶ - Καλαμπάκα.

Τὴν ἱστορίαν τῶν Μονῶν τούτων καὶ ἀσκητηρίων γνωρίζομεν ἀκριβέστερον ὁπωσδήποτε σήμερον μετὰ τὰς ἀνευρεθείσας κατὰ τοὺς νεωτέρους

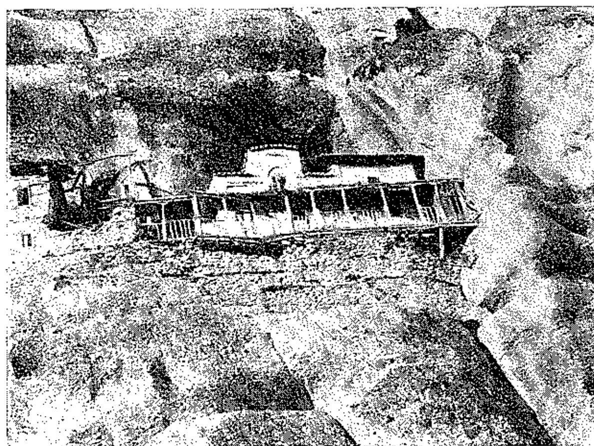
Εἰκ. 3. Ὁ στῦλος τῆς Δούπιανης, ἔνθα τὸ «Κυριακὸν» τῆς Σκήτης τῶν Σταγῶν.

χρόνους πηγὰς καὶ τὰς γενομένας ἐπ' αὐτῶν μελέτας [1], συνοπτικὴν δ' ἐπισκό-

[1] Πρβλ. τὴν ἀναπτυχθεῖσαν μέχρι τοῦδε πλουσίαν σχετικῶς βιβλιογραφίαν ἐν Byz. Neugr. Jahrb. III (1922) σ. 364 κέ. Πρβλ. Ι. Βογιατζίδου, Τὸ χρονικὸν τῶν Μετεώ-

πησιν αὐτῶν παραθέτομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῶν προβλημάτων τῶν συνδεομένων μὲ τὴν τέχνην τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων.

Κατὰ τὰς μελέτας ταύτας, ἡ πρώτη μνεία περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς «σκήτης τῶν Σταγῶν» ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν, εὑρίσκεται εἰς χρυσόβουλλα ἀπολυθέντα πρὸ τοῦ ἔτους 1143 τῆς Βασιλείας τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ (Βογιατζίδου, Ἔνθ' ἀν. σ. 15). Ὑπὸ τὴν σκήτην ταύτην ἐννοεῖται βαθμηδὸν σχηματισθὲν συγκρότημα ἐξ ἀσκητηρίων εἰς σπήλαια τῶν βράχων ἢ εἰς μονύδρια μετὰ «Κυριακοῦ» ἤτοι κοινοῦ ναοῦ, ἐπὶ τοῦ βράχου —στύλου— τῆς Δούπιανης ἱδρυμένου (εἰκ. 3), εἰς ὃν συνήρχοντο πρὸς τέλεσιν τῆς Λειτουργίας κατὰ τὰς Κυριακὰς (συμφώνως μὲ τὸ μέχρι σήμερον σῳζόμενον σύστημα τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων καὶ Ἁγίας Ἄννης ἐν Ἄθῳ) καὶ μὲ ὀργάνωσιν οἱονεὶ ὁμοσπονδιακήν, ἤτοι μὲ τὸν Πρῶτον «ἀνερχόμενον μετὰ βακτηρίας εἰς ἅπαντα τὰ μονύδρια τοῦ τε Μετεώρου καὶ ὅλης τῆς σκήτεως, διέποντα αὐτὰ καὶ διατάττοντα» [1]. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ ὀργάνωσις φαίνεται ὅτι συνετελέσθη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα καὶ ἰδιαίτατα ἐπὶ τῆς Σερβικῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ Συμεὼν Οὔρεση, ὅτε μαρτυρεῖται ὅτι εὑρέθη τις «ἀνὴρ θεοφιλὴς κὺρ Νεῖλος» καθηγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Δούπιανης, ὅστις, ἔχων τὴν συνδρομὴν τοῦ γνωστοῦ ὡς ἁγίου ἐπισκόπου Σταγῶν Βησσαρίωνος (1355-1371), ἀνήγειρεν «ἐν τοῖς περὶ τὰ Μετέωρα σπηλαίοις τέσσαρας ναοὺς πρὸς συνασπισμὸν καὶ βοήθειαν ἑαυτοῦ καὶ πάσης τῆς Σκήτεως» [2].

Εἰκ. 4. Ἡ σημερινὴ ἐξωτερικὴ ὄψις τῆς Μ. Ὑπαπαντῆς.

Εἷς τῶν ναῶν τούτων τοῦ Νείλου, ὁ ναὸς τῆς Ὑπαπαντῆς (;) σῴζεται

ρων ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν Β' 1925 σ. 149 κέ. καὶ Ν. Γιαννοπούλου, Τὰ Μετέωρα, Βόλος 1926.

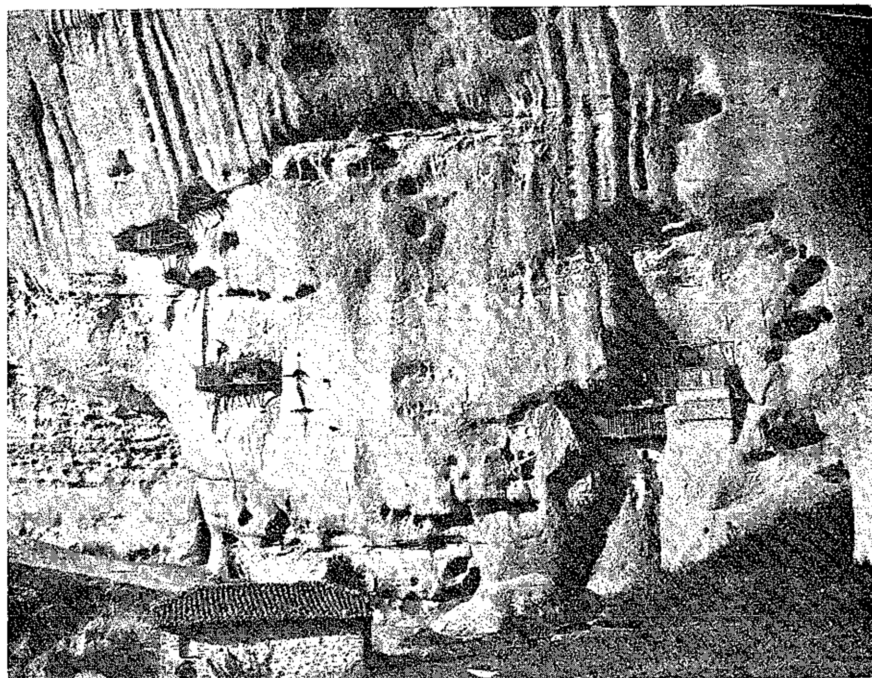
[1] Βλ. τὸ ὑπὸ L. Heuzey ἀνευρεθὲν καὶ ἐν Revue arch. 1854, IX c. 153 κέ. ἐκδοθέν: «Σύγγραμμα ἱστορικόν, ὡς ἐν συνόψει συντεθέν, δηλοῦν περὶ τῆς Σκήτεως . . . , Δουπιάνου καὶ Σταγῶν καὶ πῶς σήμερον λέγεται τοῦ Μετεώρου».

[2] Αὐτόθι.

σήμερον (εἰκ. 4), φέρων τὴν ὑπὸ Βέη ἐν πανομοιοτύπῳ τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφήν[1].

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τὴν ἀληθῶς πολυτάραχον τοῦ 14ου αἰῶνος ἐποχήν, ἀναφαίνονται δύο προσωπικότητες, ὁ μοναχὸς Ἀθανάσιος καὶ ὁ βασιλεὺς — μοναχὸς Ἰωάσαφ, οἱ κύριοι κτίτορες τῶν Μετεώρων.

Ὁ Ἀθανάσιος (1305-1383), οὗτινος ὁ μικρὸν μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ συμμοναστοῦ του συνταχθεὶς βίος — σημαντικὴ ἱστορικὴ πηγὴ οὐ μόνον

Εἰκ. 5. Γενικὴ ἄποψις ἀσκητηρίων ἐν σπηλαίοις εἰς πλευρὰν ὑπερκειμένου τοῦ χωρίου Καστράκι βράχου.

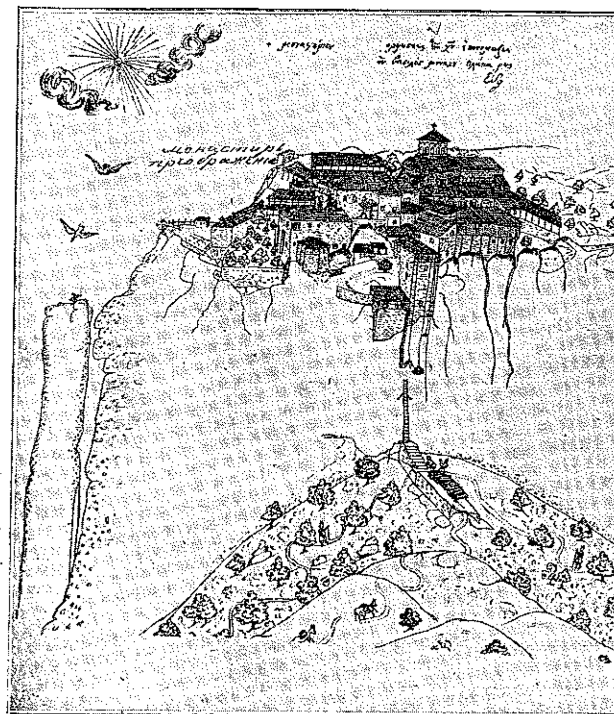
διὰ τὴν ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν τῶν Μετεώρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἕνεκα τῶν περιεχομένων ἐν αὐτῷ εἰδήσεων — ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως ὑπὸ Ν. Βέη (ἐν Βυζαντίδι, τόμ. Α΄ σ. 237 κ.ἑ.), ἐγένετο πρῶτος οἰκιστὴς τοῦ λεγομένου Πλατυλίθου καὶ ἱδρυτὴς τῆς

[1] Πρβλ. Βυζαντίδα Α΄ (1910), Σύνταγμα ἐπιγραφικῶν μνημείων τῶν Μετεώρων καὶ τῆς πέριξ χώρας, σελ. 569 κέ. Βλέπε κατωτέρω τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Ὑπαπαντῆς, ἣν εἶχε προφανῶς ὑπ' ὄψιν ὁ συντάκτης τοῦ Συγγράμματος ἱστορικοῦ, ἀναγράψας ἐν τῷ ἔργῳ του μετὰ προσθαφαιρέσεων τὸν τύπον τῶν κτιτορικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Νείλου.

αὐτόθι Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (εἰκ. 6), τῆς κληθείσης τὸ πρῶτον τοῦ Μετεώρου (βλ. Ν. Βέην ἐν Byz. Neugr. Jahrb. III, 1922, σ. 368, ἔνθα πρβλ. καὶ ἐπιγραφὴν σφραγῖδος τῆς Μονῆς: «Σφραγὶς τῆς Μονῆς τῆς πάντῃ ἐλευθέρας καλουμένης Μετεώρου ἐν ὑψηλῷ καὶ πλατεῖ λίθῳ»).

Εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Μονῆς συνήργησαν οἱ περὶ αὐτὸν συναθροισθέντες 14 ἀδελφοὶ «οἱ λεγόμενοι παρακελλιῶται, διὰ τὸ ἕκαστον φροντίζειν τὴν σωματικὴν αὐτῶν χρείαν ... δι' ἐξόδου τινὸς τῶν ἐκ τοῦ γένους τῶν Τριβαλλῶν μεγιστάνου» (Βυζαντίς, Ἔνθ. ἀν. σ. 250). Ἀφ' οὗ βαθμηδὸν ηὐξήθησαν οἱ μοναχοὶ τοῦ Μετεώρου, ὁ Ἀθανάσιος συνέταξε «κανονικὸν τύπον» τοῦ συμπηχθέντος κοινοβίου, ἀπέκτησε φήμην «λαλῶν ἐνώπιον βασιλέων καὶ οὐκ αἰσχυνόμενος», «προλέγων τὰ μέλλοντα» κλπ. (αὐτόθι σ. 259).

Ὁ Ἀθανάσιος ἀπέθανε τῷ 1383, ἡ δ' ἐκκλησία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἅγιον καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του, ἐφ' οὗ ἐτελοῦντο θαύματα, ἐχαράχθη τὸ ἀκριβέστερον ἀναγνωσθὲν ἐπίγραμμα: «Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἀθανάσιος καθολικὸς πατὴρ καὶ κτίτωρ τῆς Μονῆς ἐν ἔτει ,ϛωϟα΄ ἰνδ. ϛ΄ (Βυζαντίς, Ἔνθ. ἀν. σ. 215).

Εἰκ. 6. Ἡ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως (τὸ κυρίως Μετέωρον) (κατὰ σχεδίασμα τοῦ ρώσσου μοναχοῦ Barsky τῷ 1745).

Ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀθανασίου, ἐκάρη μοναχὸς ἐπὶ τοῦ Μετεώρου ὁ Ἰωάννης Δούκας Παλαιολόγος, ὁ μετονομασθεὶς Ἰωάσαφ, υἱὸς τοῦ Ἑλληνοσέρβου ἡγεμόνος Συμεὼν Οὔρεση Παλαιολόγου, τοῦ ὑπογραφομένου ὡς «πιστοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων καὶ Σερβῶν καὶ παντὸς Ἀλβάνου τοῦ Παλαιολόγου», ὅστις ἦτο ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ περιφήμου Τσάρου τῶν Σέρβων Στεφάνου Δουσάν, κατήγετο δὲ ἐκ δευτέρου γάμου τοῦ σέρβου βασιλέως Στεφάνου Οὔρεση Γ΄, τοῦ νυμφευθέντος τὴν ἑλληνίδα

ἡγεμονίδα Μαρίαν θυγατέρα τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Δούκα Παλαιολόγου· ὁ Συμεὼν ἡγεμόνευε τῆς Μεγαλοβλαχίας ἔχων ἕδραν τὰ Τρίκκαλα, ὅπου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης–Ἰωάσαφ εἶχεν ὡς Ἕλλην πλέον ἀνατραφῆ ὑπὸ τῆς ὁμοίως Ἑλληνίδος μητρὸς του Θωμαΐδος, θυγατρὸς τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Β′ (Βέη, Byz. Neugr. Jahrb. III σ. 371, ἔνθα καὶ αἱ σχετικαὶ μαρτυρίαι). Ὁ Ἰωάσαφ προτοῦ ἔλθῃ εἰς τὸ Μετέωρον, ἐβασίλευσεν ἐπ᾽ ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1371), εἶτα ὅμως ἡ κλίσις αὐτοῦ πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον συνετέλεσε νὰ καρῇ ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου μοναχὸς ἐν Μετεώρῳ τῷ 1381, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ παραιτηθῇ τελείως τῶν βασιλικῶν καθηκόντων, διὸ καὶ καλεῖται ἐν χρυσοβούλλοις «ὁ ἁγιώτατος βασιλεὺς ἐν μοναχοῖς ὑπέρτιμος Ἰωάσαφ». Ὑπὸ τοῦ βασιλέως - μοναχοῦ διορίζεται Καῖσαρ Μεγαλοβλαχίας ὁ Ἀλέξιος Ἄγγελος, τὴν δὲ ἀδελφήν του Μαρίαν Ἀγγελῖναν Δούκαιναν Παλαιολογῖναν, σύζυγον τὸ πρῶτον τοῦ Ἑλληνοσέρβου ἡγεμόνος τῆς Ἠπείρου Θωμᾶ Πριλιούμποβιτς καὶ εἶτα τοῦ Φλωρεντίνου Jsau de Buodelmonti, βοηθεῖ διὰ τῶν συμβουλῶν του δι᾽ αὐτοπροσώπου μεταβάσεώς του εἰς Ἰωάννινα (Βέη, Ἔνθ᾽ ἀν. σ. 375).

Οἱ Μετεωρῖται μοναχοί, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀθανασίου, ἐξέλεξαν κατ᾽ ἀρχὰς διάδοχον αὐτοῦ τὸν συμμοναστὴν Μακάριον, μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἰωάσαφ ἐξ Ἰωαννίνων, ὅτε οὗτος ἐδώρησε πολλὰ κτήματα καὶ κειμήλια αὐτοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς του εἰς τὴν Μονὴν (σῴζεται ἔτι εἰκὼν μετὰ τῆς προσωπογραφίας τῆς Μαρίας ἐν Μετεώρῳ), τοῦτον ὥρισαν νὰ διευθύνῃ τὰς τύχας αὐτῆς. Ὁ Ἰωάσαφ ἀνεκαίνισε τὸ Καθολικὸν κατὰ σῳζομένην ἐπιγραφὴν (βλ. κατωτέρω) καὶ ἀπέθανε τῇ 20 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1389, ὅτε πλέον οἱ Τοῦρκοι εἶχον κατακτήσει τὴν Θεσσαλίαν. Ἐν τῷ παλαιῷ Καθολικῷ τῆς Μονῆς, ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι διὰ τῆς ὡραίας πύλης, διασῴζεται ἡ προσωπογραφία αὐτοῦ ἐνδεδυμένου τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἐν στάσει δεομένου καὶ κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰλητάριον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Σπούδασον ὅσῳ δύνασαι πάντα ἄνθρωπον ἀγαπῆσαι· εἰ δὲ τοῦτο οὔπω οὐ δύνασαι κἂν μηδένα μισήσῃς» (εἰκ. 1).

Τὸ παράδειγμα τῶν ἀνωτέρω ἱδρυτῶν τοῦ κυρίως Μετεώρου, ὅπερ ἀποβαίνει ἐνωρίς, ἕνεκα τῆς φήμης του, κέντρον τῆς ὅλης Σκήτης τῶν Σταγῶν, ἠκολούθησαν ἕτεροι τολμηροὶ μοναχοί, ἱδρύσαντες ἐπὶ τῶν πέριξ μετεώρων λίθων Μονάς, ὡς ἦσαν ὁ μοναχὸς **Βαρλαάμ**, ἱδρυτὴς τῆς ὁμωνύμου Μονῆς, ἥτις, ἐρημωθεῖσα, ἀνεκαινίσθη τῷ 1536 ὑπὸ τῶν Ἰωαννιτῶν Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους τῶν Ἀψαράδων (εἰκ. 7), ὁ **Ἀντώνιος Καντακουζηνός**, κατά τινας ἀνεψιὸς τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰωάσαφ Συμεὼν Οὔρεση καὶ ἐκ μητρὸς γόνος Καντακουζηνῶν, ἱδρυτὴς τῆς ἄνωθεν τῆς Καλαμπάκας **Μονῆς τοῦ ἁγίου Στεφάνου**, ἥτις φαίνεται ἀπὸ τοῦ 12ου αἰ. ὑφίστατο ὡς ἀσκητήριον (κατὰ χάραγμα λίθου πρὸ τῆς συνδεούσης τὴν Μονὴν μετὰ τοῦ ἔναντι στύλου γεφύρας, ἐφ᾽ οὗ ἀναγράφεται: «Ἱερεμίας 1192»), ἐν τῇ σημερινῇ της δὲ μορφῇ

εἶναι κτίσμα κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν ἐτῶν 1501 (;) 1798 καὶ 1857, ὁ μοναχὸς **Δουμέτιος**, ἱδρυτής, κατὰ τὴν παράδοσιν, **τῆς Μονῆς ἁγίας Τριάδος**

Εἰκ. 7. Ἡ Μονὴ τοῦ Βαρλαὰμ ἐν Μετεώροις
(κατὰ σχεδίασμα τοῦ ρώσσου μοναχοῦ Barsky τῷ 1745).

τῷ 1476, συμφώνως καὶ πρὸς ἐντοιχισμένην ἐπιγραφὴν ἐπὶ πλίνθου, ἀναγράφουσαν τὸ ἔτος τοῦτο, οἱ αὐτάδελφοι Ἠπειρῶται ἱερομόναχοι **Μάξιμος**

καὶ Ἰωάσαφ, ἱδρυταὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1545 τῆς Μονῆς Ρουσάνη καὶ καθεξῆς[1].

Κατὰ ταῦτα ἡ ἵδρυσις τῶν κυριωτέρων Μονῶν τῶν Μετεώρων ἀνάγεται εἰς τὸν 14ον αἰ., ἡ δὲ ἀνακαίνισις τινῶν ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν 15ον καὶ ἰδίᾳ τὸν 16ον αἰῶνα. Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας ἐγένοντο ἐπισκευαὶ εἰς διαφόρους Μονάς, μεγάλη δὲ ἐπισκευὴ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Στεφάνου.

Εἰκ. 8. Ἐξωτερικὴ ὄψις τῆς Ἑστίας τῆς Μ. Βαρλαάμ (σήμερον Σκευοφυλάκιον).

[1] Ὑπάρχουσι δύο εἰσέτι σωζόμεναι ἠρειπωμέναι Μοναί, ἀπρόσιτοι δὲ σήμερον ἕνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν κλιμάκων των, ἤτοι ἡ τῆς ἁγ. Μονῆς καὶ ἡ τοῦ ἁγ. Νικολάου τοῦ Ἀναπαυσᾶ, ἀμφότεραι εἰς στύλους περὶ τὸ κυρίως Μετέωρον ὑψουμένους. Τῆς δευτέρας τούτων γνωρίζομεν ὅτι ἱδρυτὴς ὑπῆρξεν ὁ μητροπολίτης Λαρίσσης Διονύσιος τῷ 1527. Τὸ σύνολον τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων ἀναβιβάζεται ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισκεφθέντων αὐτὰς εἰς 24. Εἰς τὸ προσαγόμενον ἐνταῦθα ἀντίγραφον χαλκογραφίας, ἐκδοθὲν τῷ 1882 ὑπὸ Πολυκάρπου Ράμου (εἰκ. 2), αἱ Μοναὶ εἶναι 16 ἤτοι: 1. τῆς Μεταμορφώσεως, 2. Βαρλαάμ, 3. Ἁγ. Νικολάου, 4. Ὑπαπαντῆς, 5. ἁγ. Μονῆς, 6. ἁγ. Τριάδος, 7. ἁγ. Στεφάνου, 8. ἁγ. Μοδέστου, 9. τῆς Ἁλύσσεως, 10. Ὑψηλοτέρας, 11. Ρουσάνη, 12. ἁγ. Πνεύματος, 13. — Μονῆς(;), 14. τοῦ Προδρόμου, 15. τοῦ Παντοκράτορος καὶ 16. τῆς Δούπιανης. Εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν 24 Μονῶν συμπεριελαμβάνοντο προφανῶς καὶ ἀσκητήρια ἐν Σπηλαίοις (ὡς εἶναι λ. χ. καὶ σήμερον τὸ ἀσκητήριον τοῦ ἁγ. Γεωργίου τοῦ Μαντηλᾶ κ.ἄ.) εἰς πλευρὰς τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Καστρακίου βράχων (πρβλ. εἰκ. 5).

Εἰκ. 9. Ἄποψις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ νοσοκομείου τῆς Μ. Βαρλαάμ.

Εἰκ. 10. Ἡ διὰ κλίμακος καὶ βρυζονίου ἄνοδος εἰς τὸ Μετέωρον πρὸ τῆς λαξεύσεως ἐπὶ τοῦ βράχου τῶν σημερινῶν κλιμάκων.

Α΄ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν τῆς σκήτης τῶν Σταγῶν προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς τέχνης τῶν Μονῶν παρέχοντες ἐνταῦθα κυρίως τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν Καθολικῶν διάταξιν, ἣν δὲν ἔχομεν πλήρη μέχρι τοῦδε[1].

Αἱ Μοναὶ τῶν Μετεώρων ὡς πρὸς τὸ γενικὸν αὐτῶν σχῆμα ὁμοιάζουν τὰς μεσαιωνικὰς καθόλου Μονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰ μοναστηριακὰ διαμερίσματα (τράπεζαν, κελλία, ἑστίαν κλπ.), στεροῦνται

[1] Μέχρι τοῦδε, καθόσον τοὐλάχιστον γνωρίζω, ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τῶν Καθολικῶν τῶν Μ. τῶν Μετεώρων δὲν ἔχουν δημοσιευθῆ πλήρη, πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ ρώσσου Ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίνου δημοσιευθεισῶν ὅλως λανθασμένων (κατόψεων μόνον) εἰς τὸ ἔργον του Iz Ponmelij, Πετρούπολις, 1886, Πίν. 15 καὶ 16. Εἰς περιοδείαν μου εἰς Μετέωρα ἔλαβον τὰ σχέδια (κατόψεις καὶ τομὰς) τῶν Καθολικῶν πολλῶν Μονῶν, συμπληρῶ δὲ ταῦτα καὶ διὰ σχεδίων εὐγενῶς παραχωρηθέντων μοι ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τῶν βυζαντινῶν μνημείων κ. Α. Ξυγγοπούλου (σχέδια τῶν εἰκ. 11, 13, 14 καὶ 21).

ὅμως τετραγωνικοῦ ἢ πολυγωνικοῦ μετὰ πύργων καὶ πυλώνων τείχους περιβάλλοντος τὴν Μονήν, καθόσον τοῦτο δὲν ἦτο ἀναγκαῖον, ἀφ᾿ οὗ οὐδεμία τῶν Μονῶν ἦτο βατή, ἡ δὲ ἀνάβασις ἐγίνετο διὰ κλιμάκων ἢ βρυζονίου, ὡς παραστατικώτατα εἰκονίζεται τοῦτο εἰς τὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα σχέδια τοῦ ἐπισκεφθέντος αὐτὰς τῷ 1745 ῥώσσου περιηγητοῦ Barsky (εἰκ. 6 καὶ 7, πρβλ. καὶ εἰκ. 10, φωτογραφίαν ληφθεῖσαν ὑπ᾿ ἐμοῦ τῷ 1916)[1].

Ἐκ τῶν μοναστηριακῶν κτηρίων τῶν Μετεώρων — πλὴν τῶν κατωτέρω ἐξεταζομένων Καθολικῶν — ἀξιόλογοι εἶναι αἱ Τράπεζαι, τὰ νοσοκομεῖα καὶ αἱ ἑστίαι, ἐξετασθέντα ἐσχάτως ὑπὸ Ὀρλάνδου·[2] δείγματα τούτων προσάγομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα: οὕτως ἡ εἰκ. 9 δεικνύει εἰκόνα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀξιολογωτάτου νοσοκομείου τῆς Μ. Βαρλαὰμ μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τετρακιονίου του, ἐφ᾿ οὗ ἐστηρίζετο ὁ δίκην ὀπαίου τροῦλλος, ἡ δ᾿ εἰκ. 8 δεικνύει τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ἑστίας τῆς αὐτῆς Μονῆς, μεταβεβλημένης σήμερον εἰς Σκευοφυλάκιον. Τὰ σκευοφυλάκια ἄλλων Μονῶν (Μεταμορφώσεως, ἁγ. Στεφάνου) εὑρίσκονται ἄνωθεν τοῦ νάρθηκος τῶν Καθολικῶν, ὡς καὶ εἰς Μονὰς τοῦ Ἄθω (βλ. κάτοψιν τοῦ Σκευοφυλακίου τῆς Μ. Μεταμορφώσεως εἰς εἰκ. 20).

Τὸ σπουδαιότατον ὅμως κτίσμα ἑκάστης Μονῆς εἶναι τὸ Καθολικὸν αὐτῆς.

Τὰ Καθολικὰ τῶν ὑφισταμένων εἰσέτι, βατῶν δὲ σήμερον Μονῶν, εἶναι τὰ ἑξῆς κατὰ χρονολογικὴν σειράν: ἀρχαιότατον τὸ τῆς Ὑπαπαντῆς, μετ᾿ αὐτὸ τὸ παλαιὸν τοῦ κυρίως Μετεώρου, τρίτον τὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ μετ᾿ αὐτὸ τὰ τῶν Μονῶν: Βαρλαάμ, Ρουσάνη καὶ ἁγ. Στεφάνου.

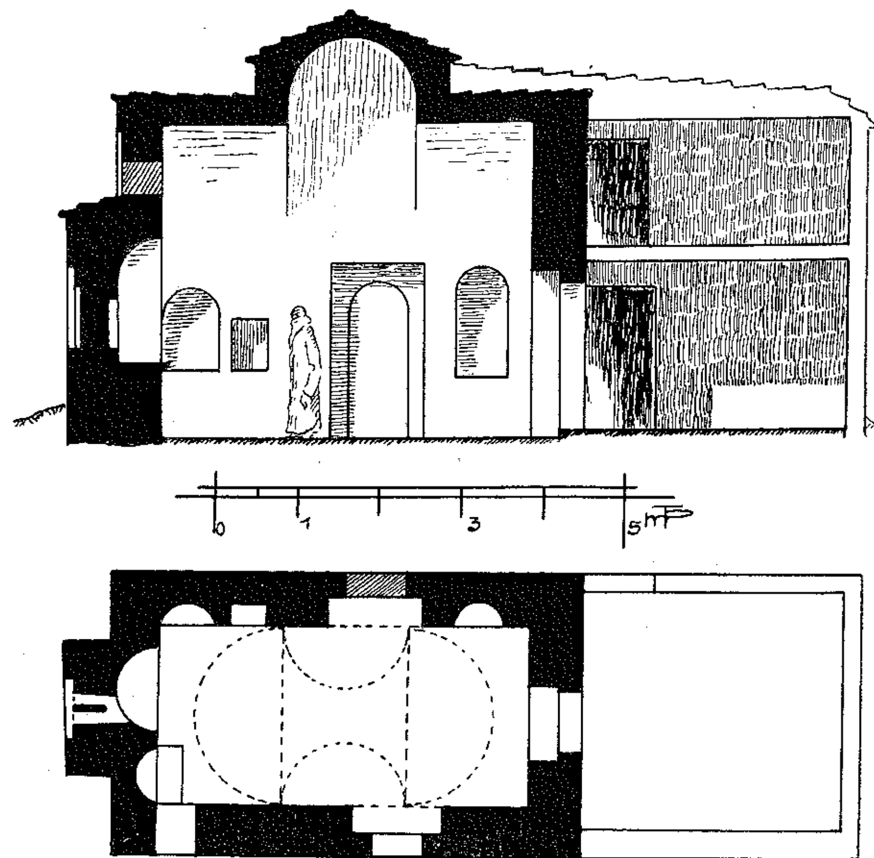
Τὰ ἀνωτέρω Καθολικὰ εἶναι ἐκτισμένα εἰς ποικίλους ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους. Τὸ Καθολικὸν τῆς Ὑπαπαντῆς(;) ἐκτισμένον τῷ 1366 κατὰ τὴν καὶ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφήν[3], καὶ οὗτινος τὴν σημερινὴν ἐξωτερι-

[1] Σήμερον, ὡς γνωστόν, αἱ Μοναὶ ἀπέκτησαν κλίμακας λαξευθείσας ἐπὶ τῶν βράχων, ἡ δ᾿ ἀνάβασις εἶναι πλέον εὔκολος. Τὰ εἰς τὰς εἰκόνας διακρινόμενα εἰς σχῆμα πύργων κτίσματα ἦσαν προωρισμένα καὶ διὰ τὴν διὰ βρυζονίου ἀνάβασιν τροφίμων κλπ.

[2] Βλ. Ἀναστ. Ὀρλάνδου Μοναστηριακὴν Ἀρχιτεκτονικήν, Ἀθῆναι, 1927, εἰκ. 44 (Τράπεζα τῆς Μεταμορφώσεως Μετεώρων), εἰκ. 69 καὶ 73 (ἑστίαι τῶν Μονῶν ἁγ. Στεφάνου καὶ Μεταμορφώσεως), εἰκ. 84 καὶ 85 (Νοσοκομεῖα τῶν Μονῶν Μεταμορφώσεως καὶ Βαρλαάμ).

[3] Κατὰ τὴν μεταγραφομένην ἐνταῦθα ἐπιγραφὴν ταύτην: «*Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ πάνσεπτος καὶ θεῖος ναὸς τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ι. Χ. διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κὺρ - Νείλου καὶ Πρώτου τῆς Σκήτεως Σταγῶν καὶ καθηγουμένου τῆς σεβασμίας Μονῆς Δουπιάνου, βασιλεύοντος δὲ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως κὺρ - Συμεὼν τοῦ Παλαιολόγου καὶ Αὐτοκράτορ(ος) Ρωμαίων, Σερβίας καὶ Ρωμανίας τοῦ Οὔρεση, ἐπισκοπεύοντος δὲ τοῦ Παναγιωτάτου δεσπότου ἡμῶν Βησσαρίου, ἔτους» ͵ςωοε´ (= 1366/7)*. Εἰς ταύτην προστίθεται: *Ἀπὸ τὸν καιρὸ ὅπου ἐματάγινε ἀπὸ τὸν Πλαχάβα, 1765*. Τῆς ἀξιολογωτάτης ταύτης ἐπιγραφῆς πανομοιότυπον καὶ ἑρμηνείαν βλέπε ἐν Βυζαντίδι Α´ 569 κἑ. Γνωρίσματα τῆς ἐπισκευῆς τοῦ ἔτους 1765, πλὴν τοιχογραφιῶν τινων, εἶναι καὶ ἡ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς εἰκ. 11 παρατηρουμένη ἔμφραξις τοῦ παραθύρου τῆς νοτίας πλευρᾶς καὶ ὁ εὐρὺς νάρθηξ μετὰ ξυλίνης στέγης δυτικῶς τοῦ ναοῦ. Τὸ ὄνομα τῆς Ὑπαπαντῆς προσέλαβε, φαίνεται, ἡ ἀρχικῶς ὡς Μ. τῆς Ἀναλήψεως ἱδρυθεῖσα, εἰς ὑστέρους χρόνους.

κὴν ὄψιν δεικνύει ἡ εἰκ. 4, τὴν κάτοψιν δὲ καὶ τομὴν τοῦ καθολικοῦ του ἡ εἰκ. 11, ἔχει τὸν ἁπλοῦν τύπον τῆς μονοκλίτου σταυρεπιστέγου βασιλικῆς, συμπληροῦται δὲ δι᾿ αὐτοῦ ἡ σειρὰ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν παλαιῶν τοῦ ῥυθμοῦ τούτου ναῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀρχαιότερος τῶν ὁποίων εἶναι ὁ ἐξετασθεὶς ὑπ᾿ ἐμοῦ ναὸς τῆς ἁγίας Τριάδος παρὰ τὸ Κρανίδιον (Ἐπετ. Ἑταιρ.

Εἰκ. 11. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Ὑπαπαντῆς.

Βυζ. Σπουδῶν Γ´, 1926, σ. 194 κ. ἑ.) ἱδρυθεὶς τῷ 1245. Ὁ σταυρεπίστεγος τύπος τῆς Ὑπαπαντῆς διαφέρει τῶν λοιπῶν, καθόσον ἡ διακόπτουσα τὸ κλῖτος ὑψηλοτέρα ἐπικαθημένη ἐγκαρσία καμάρα δὲν εἶναι στενωτέρα, ὡς συνήθως, ἀλλ᾿ ἔχει τὸ αὐτὸ πλάτος πρὸς τὰς ἑκατέρωθεν αὐτῆς χαμηλοτέρας, ἀνοίγονται δὲ εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς κόγχαι καὶ δύο ἀσύμμετρα τυφλὰ τόξα, εἰς τὸ ἄνω μέρος τῶν ὁποίων ὑπάρχουν παράθυρα, δι᾿ ὧν φωτίζεται

ὁ ναός[1]. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἡ ἀψὶς σχηματίζει τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κεντρικὴν πλευρὰν εὐθεῖαν μετὰ διλόβου παραθύρου, ἔχει δὲ μόνον κόγχην τῆς προθέσεως ἀριστερά.

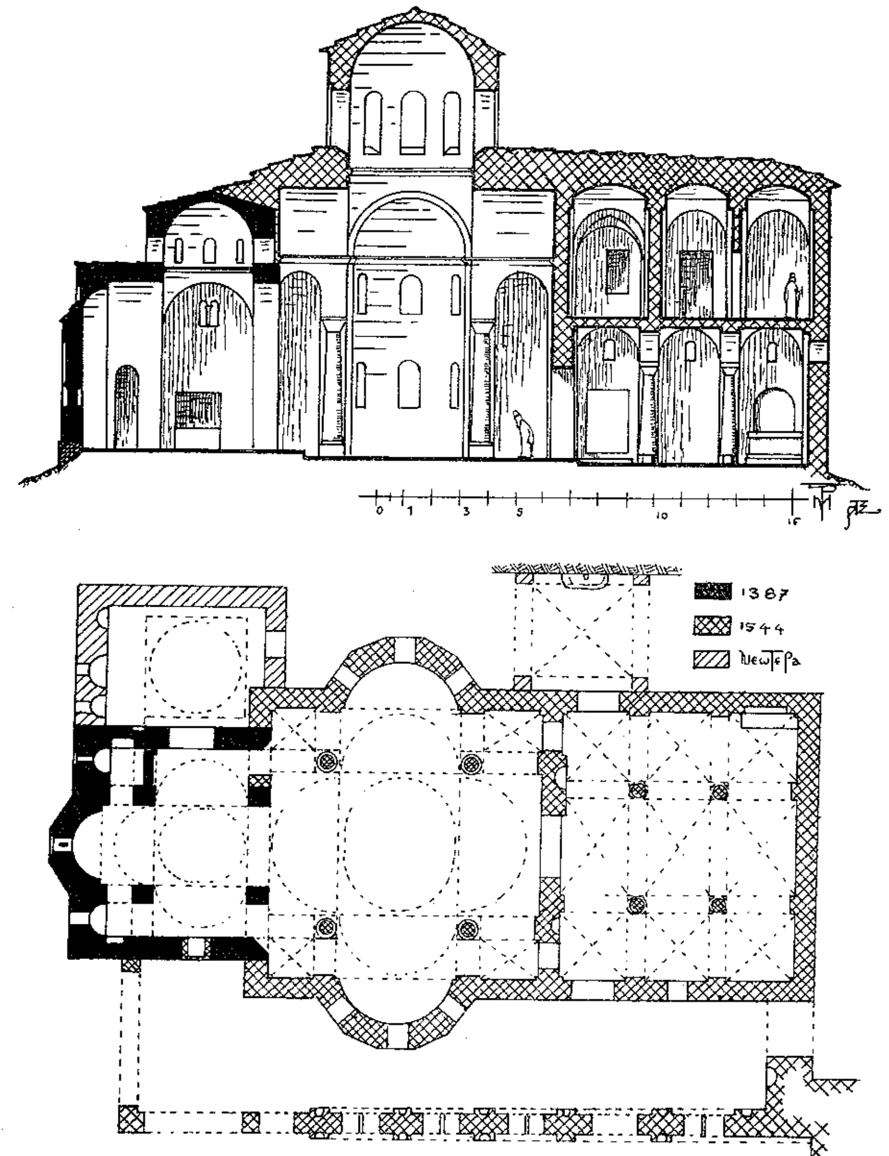
Τὸ Καθολικὸν τοῦ κυρίως Μετεώρου (Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως),

Εἰκ. 12. Γενικὴ ὄψις τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Μεταμορφώσεως (ἀπὸ τοῦ Ι. Βήματος).

ὡς νῦν ὑφίσταται (βλ. εἰκ. 12, τὴν κάτοψιν δὲ καὶ τομήν του εἰς εἰκ. 13), ἀποτελεῖται ἐκ δύο τμημάτων ἀκριβῶς χρονολογουμένων διὰ σῳζομένων εἰσέτι

[1] Συνοπτικὴν περιγραφὴν τῶν τύπων τῶν σταυρεπιστέγων ναῶν μετ' ἀξιολόγων παρατηρήσεων βλέπε ἐν 'Ηπειρωτικῶν Χρονικῶν τόμῳ Ϛ' (1931) σ. 270 κέ., ὑπὸ Δ. Εὐαγγελίδου, Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς 'Ηπείρου.

Εἰκ. 13. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Μεταμορφώσεως (κυρίως Μετεώρου).

ἐπιγραφῶν· τὸ ἀρχαιότερον εἶναι τὸ σημερινὸν ἱερὸν Βῆμα (κτίσμα τοῦ ἔτους 1388)[1] νεώτερον δὲ (τῶν ἐτῶν 1545 - 1552) τὸ λοιπὸν κτίσμα τοῦ ναοῦ[2].

Τὸ ἀρχαιότερον τμῆμα ἀρχικῶς φαίνεται ὅτι εἶχε τὸν τύπον δικιονίου σταυροειδοῦς βυζαντινοῦ ναοῦ μετὰ τρούλλου, στηριζομένου εἰς δύο πεσσοὺς καὶ τὰς παραστάδας τοῦ τέμπλου, κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν δὲ τοῦ μεγάλου Καθολικοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1545 κ. ἑ. κατερρίφθη τὸ ἀπὸ τῶν δυτικῶν πεσσῶν κτίσμα μετὰ τοῦ νάρθηκος, ἵνα χρησιμεύσῃ τὸ ἀρχικὸν τμῆμα ὡς τὸ ἱερὸν Βῆμα μεγάλου ναοῦ ἁγιορειτικοῦ τύπου μετὰ τετραστύλου εὐρέος νάρθηκος. Τὸ δεξιὰ τοῦ παλαιοῦ κτίσματος μετὰ ἡμισφαιρικῆς ὀροφῆς διαμέρισμα εἶναι ἴσως ἀκόμη μεταγενέστερον τοῦ μεγάλου ναοῦ.

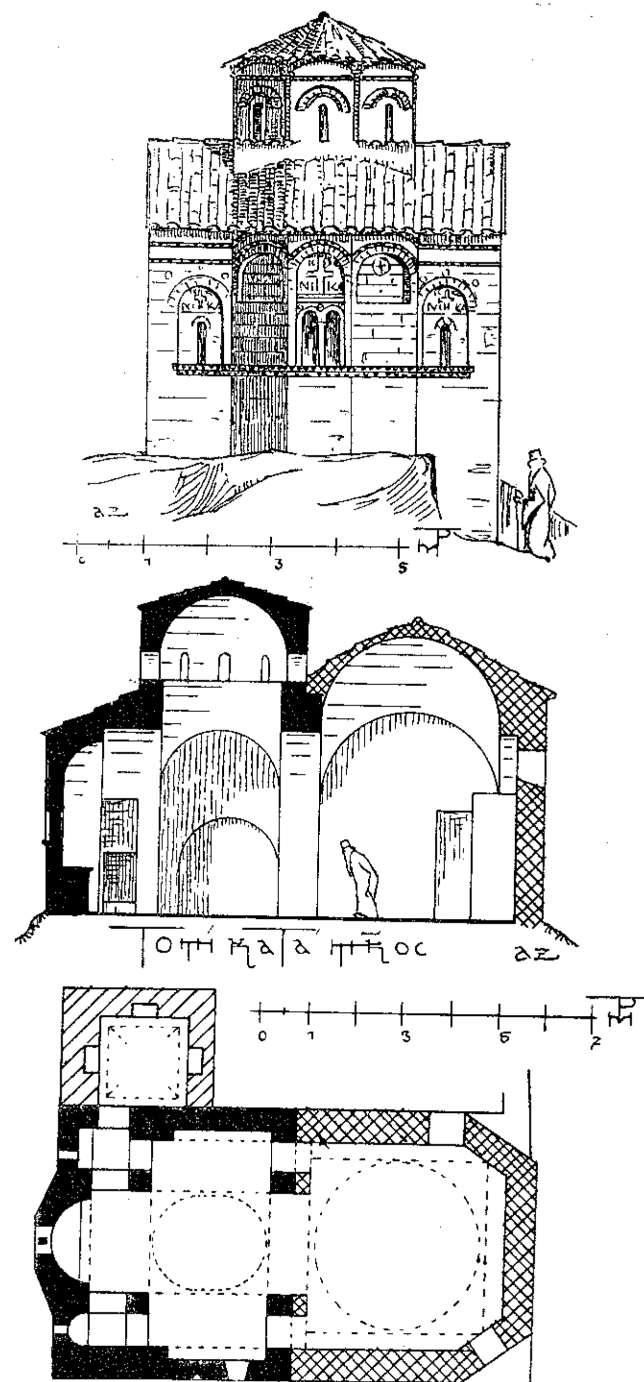
Ὁ ἀρχιτεκτονικὸς τύπος τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ κυρίως Μετεώρου εἶναι ὁ συνήθης ἁγιορειτικὸς μὲ κόγχας, εὐρύχωρον νάρθηκα (Λιτὴν) καὶ σκευοφυλάκιον ἄνωθεν αὐτοῦ (εἰκ. 20), ὁμοίως σύνηθες καὶ εἰς Καθολικὰ τοῦ ἁγ. Ὄρους.

Ἱκανὸν ἐνδιαφέρον ἐνέχει ἡ ἐπιμελὴς τοιχοδομία τοῦ παλαιοῦ ναοῦ καὶ ἰδιαίτατα τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς. Ὡς διακρίνεται ἐν τῇ εἰκ. 12, ἡ πλινθοπερίβλητος ἰσόδομος τοιχοδομία τῆς ἀψῖδος καταλήγει ἄνωθεν εἰς ὑψηλὸν ἐκ κεράμων μαίανδρον ὡς ζωοφόρον, τὰ τοξωτὰ δὲ παράθυρα τῶν ἀψίδων — ἐξ ὧν τὸ μέσον δίλοβον — καὶ τοῦ πολυγωνικοῦ τρούλλου κοσμοῦνται ὑπὸ πλινθίνων πλαισίων, σταυρῶν καὶ ὀδόντων (διὰ διπλῆς δὲ σειρᾶς ὀδόντων κοσμεῖται καὶ τὸ τόξον τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος), κατὰ τὸ σύστημα τῆς τοιχοδομίας τῶν συγχρόνων βυζαντινῶν ναῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ναῶν τῆς Ἠπείρου[3].

[1] Βλ. ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ κιονίσκου τοῦ διλόβου παραθύρου τῆς ἀψῖδος: *Ἔτους ‚ϛωϟϛ′* (1388). *† Ἀνοικοδομήθη ὁ πάνσεπτος οὗτος ναὸς τοῦ Κ. Η. Ι. Χ. διὰ συνδρομῆς τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς Ἰωάσαφ.* Πρβλ. καὶ ἐπιγραφὴν γραπτὴν ἐπὶ τοῦ Β. τοίχου τοῦ νῦν ἱεροῦ Βήματος: *† Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων θεμέλιον κοὶ ἀνοικοδομήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τοῦ Κ. κ. Θ. κ. Σ. ἡ. Ι. Χ. διὰ κόπου καὶ ἐξόδου τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Ἰωάσαφ ἐν ἔτει ‚ϛωϟϛ′* (= 1388) *οἱ καὶ κτήτωρες.*

[2] Βλ. ἐπιγραφὴν ἐπὶ μαρμάρου ἄνωθεν τῆς θύρας τῆς ἀγούσης ἀπὸ τοῦ ἐξωνάρθηκος εἰς τὸν ναόν: *† Ἀνοικοδομήθη ὁ πάνσεπτος οὗτος ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κ.Η.Ι.Χ. διὰ συνδρομῆς καὶ κόπου τῶν παρευρισκομένων ἀδελφῶν· ‚ζνγ′* (1545). πρβλ. καὶ γραπτὴν ἐπιγραφὴν ἄνωθεν τῆς κεντρικῆς πύλης τοῦ νάρθηκος ἐσωτερικῶς: *† Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνιστορήθη ὁ πάνσεπτος οὗτος ναός... διὰ συνδρομῆς καὶ κόπου τῶν εὑρισκομένων ἀδελφῶν ἡγουμενεύοντος κυροῦ Συμεὼν ἱερομονάχου ἐπὶ ἔτους ‚ζξα′* (= 1552) *ἐν μ. Νοεμβρίῳ Η′ ἰνδ. ια′.* Ὁ ἡγούμενος Συμεὼν εἶναι τὸ σπουδαιότερον μετὰ τοὺς κτίτορας πρόσωπον, οὗτινος ἡ δρᾶσις ἐν Μετεώροις ἦτο εὐεργετικωτάτη, ἐπ᾽ αὐτοῦ δὲ κυρίως συνετελέσθησαν αἱ μεγάλαι ἐπισκευαὶ ἢ ἀνοικοδομήσεις καὶ ἄλλων Μονῶν.

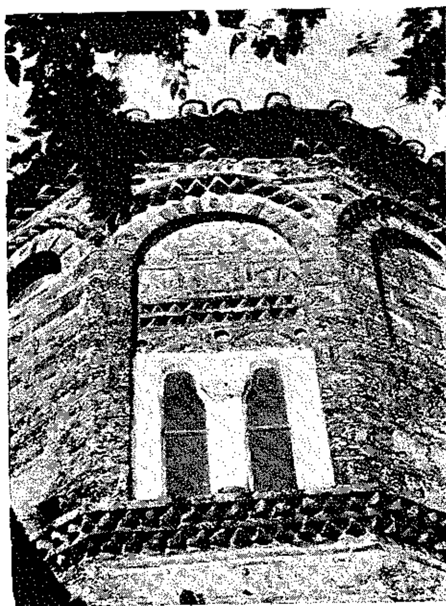
[3] Πβλ. ἀψῖδα τοῦ ναοῦ ἐν Μέρβακα τῆς Ἀργολίδος, ἰδίᾳ δὲ τῶν ναῶν: Κάτω Παναγιᾶς Ἄρτης, Παναγίας Βελλᾶς παρὰ τὸ Βουργαρέλι κ. ἄ. ἐν Millet, École grecque etc. Paris, 1916, σελ. 258 κἑ. εἰκ. 118 - 121, βλ. καὶ Α. Ὀρλάνδου, Παναγία Βελλᾶς (1281) ἐν Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν τόμῳ Β′ - 1927 - σ. 156 κἑ. εἰκ. 4 καὶ 6 πρβλ. αὐτόθι εἰς σ. 217 τὴν ἰδιάζουσαν δι᾽ ὑψηλοῦ μαιάνδρου διακόσμησιν τῶν βυζαντινῶν μνημείων Ἄρτης κ.ἄ.

Εἰκ. 14. Κάτοψις, τομὴ καὶ ἀνατολικὴ ὄψις τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. ἁγίας Τριάδος.

Τὸν αὐτὸν περίπου τύπον πρὸς τὸν ἀρχικὸν ναὸν τοῦ κυρίως Μετεώρου καὶ ἀνάλογον τοιχοδομίαν ἔχει καὶ τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος, κτίσμα τοῦ ἔτους 1476[1]. Καὶ τοῦτο εἶναι δικιόνιος σταυροειδὴς μετὰ πεπιεσμένου τρούλλου βυζαντινὸς ναός, εἰς ὃν προσετέθη μεταγενεστέρως εἶδος νάρθηκος, στεγαζομένου δι᾽ εὐρείας ἡμισφαιρικῆς ὀροφῆς (εἰκ. 14).

Ἡ τοιχοδομία τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εἶναι ἐπιμελεστάτη· τριπλοῦν (ψευδοτρίλοβον) παράθυρον κοσμεῖ τὴν ἀψῖδα μετὰ ταινιῶν, ὀδόντων καὶ

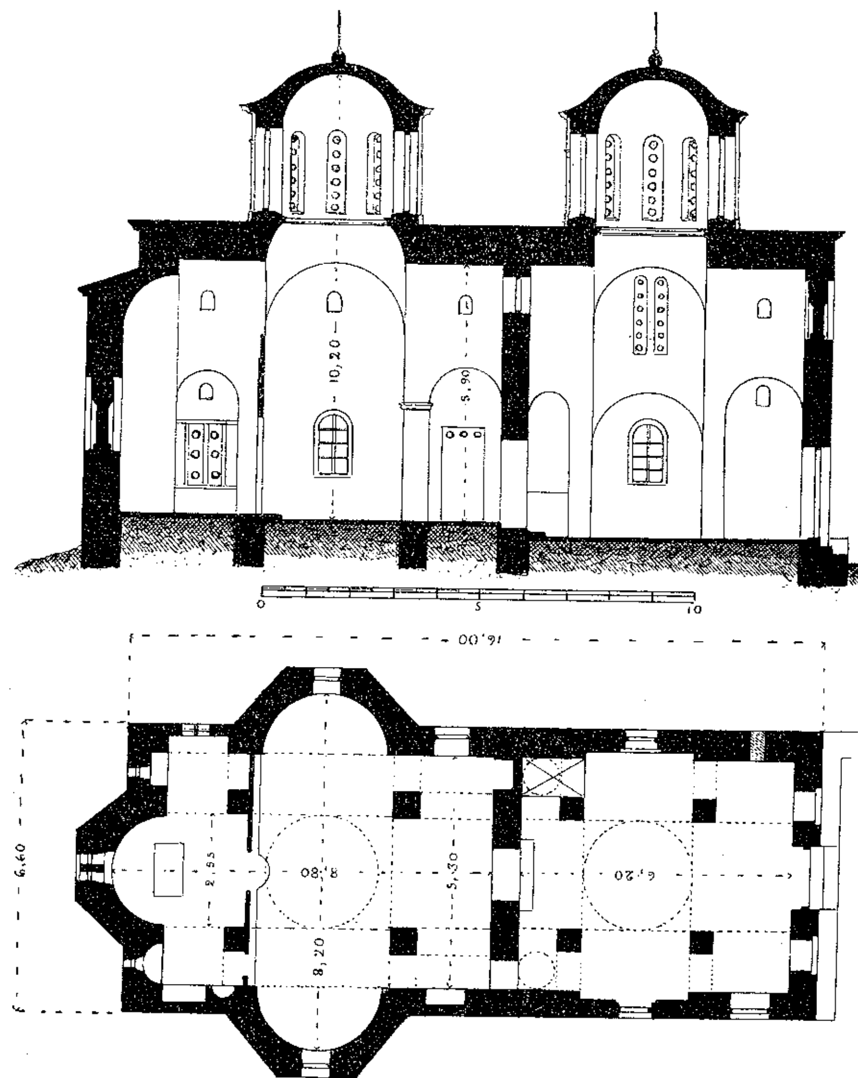

Εἰκ. 15. Ἡ ἀψὶς τοῦ ναοῦ τῆς Μ. ἁγ. Τριάδος.

πλινθίνων διακοσμήσεων (σταυρῶν καὶ μονογραμμάτων: IC. XC. NIKA ἐπὶ τοῦ μέσου διλόβου παραθύρου — σήμερον ἐπεσκευασμένου — ὡς καὶ τῶν μονολόβων παραθύρων Προθέσεως καὶ Διακονικοῦ), διπλῆ δὲ σειρὰ ὀδόντων περιθέει κάτωθεν τῶν παραθύρων τὴν ὅλην πλευρὰν (εἰκ. 14 καὶ 15)[2].

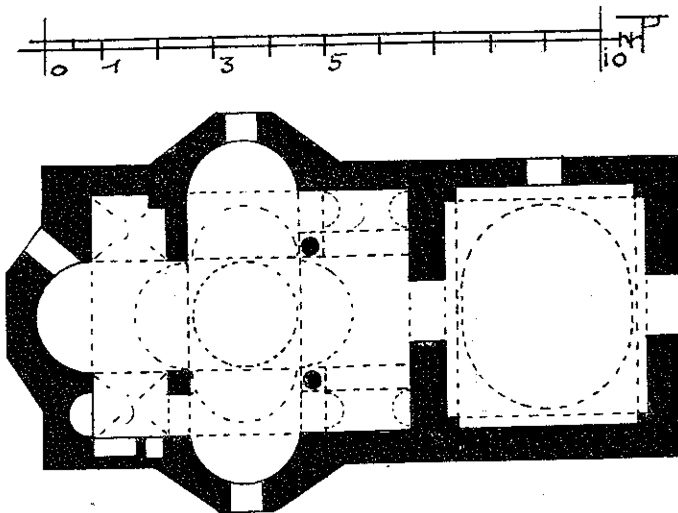
[1] Βλ. τὴν ἐπὶ πλίνθου ἐντοιχισμένην ἐπὶ τῆς νοτίας ἐξωτερικῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ χρονολογίαν ,ϛϠΠΔ' =1476, προφανῶς χρονολογίαν τῆς κτίσεως τοῦ Καθολικοῦ, εἰς ὃ προσετέθη μεταγενεστέρως (ἴσως κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰ. ἂν λάβῃ τις ὑπ᾽ ὄψιν τὰς χρονολογίας τοῦ Σκευοφυλακίου προσηρτημένου νοτίως τοῦ ἱ. Βήματος (,ζρϙβ' =1684) καὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ ἐπὶ βράχου λαξευμένου παρεκκλησίου ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς Μονῆς, περὶ οὗ βλ. κατωτέρω) τὸ δυτικῶς τοῦ Καθολικοῦ ἐν εἴδει νάρθηκος μετὰ τρούλλου κτίσμα. Ὁμοίως ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τοῦ παλαιοτέρου ναοῦ εὑρίσκεται ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τεχνίτου (;) *Διὰ χειρὸς Νικοδήμου μοναχοῦ καὶ πτωχοῦ ρακενδύτου.*

[2] Πρβλ. ὁμοίαν σχεδὸν διάταξιν τοῦ παραθύρου τῆς Ἁψῖδος καὶ εἰς ναοὺς Ἠπείρου (ἐν Ἠπειρ. Χρον. Β' σ. 156 εἰκ. 6).

Εἰκ. 16. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Βαρλαάμ.

Ἐκ τῶν λοιπῶν Μονῶν οἱ ναοὶ τῆς Μ. Βαρλαὰμ καὶ τῆς Μονῆς Ρουσάνη, κτίσματα τῶν ἐτῶν 1536 κ.ἑ. (Βαρλαάμ)[1] καὶ 1545 (Ρουσάνη)[2], ὡς καὶ ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1798 ἐκ βάθρων, ὡς φέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἀνακαινισθεὶς ναὸς τῆς Μονῆς ἁγίου Στεφάνου (εἰκ. 17)[3], ἔχουν τὸν συνήθη

Εἰκ. 17. Κάτοψις τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Ρουσάνη.

ἁγιορειτικὸν τύπον μετὰ τρούλλου, χορῶν καὶ εὐρέος τετραγώνου νάρθηκος, ὡς καὶ τὸ κατὰ τὸ 1545 ἀνεγερθὲν Καθολικὸν τοῦ κυρίως Μετεώρου. Τὰ σχή-

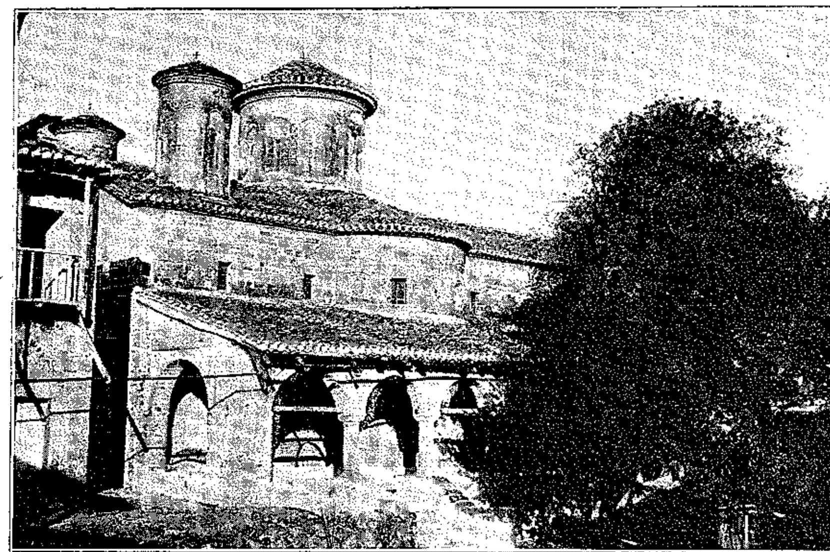
[1] Βλ. γραπτὴν ἐπιγραφὴν τοῦ κυρίως ναοῦ: *† Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνεκαινίσθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς σεβασμίας Μονῆς τῶν ἁγ. Πάντων παρὰ τῶν ὁσιωτάτων ἐν ἱερομονάχοις καὶ αὐταδέλφων κυροῦ Νεκταρίου καὶ κυροῦ Θεοφάνους ἐν ἔτει ,αφμη'* = 1548 *(,ζνξ') ἀνεκαινίσθη ,αψπ'* (1780). Πρβλ. ἰδίᾳ ἐπιγραφὴν ἐπὶ πλίνθου ἐντοιχισμένης ἐπὶ τοῦ β. πύργου: *† Νεκτάριος καὶ Θεοφάνης οἱ καὶ κτήτορες ἔτους ,ζμδ'* (1536), καὶ ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς ἁψῖδος: *† Νεκτάριος καὶ Θεοφάνης ἱερομόναχοι καὶ κτίτορες ἐξ Ἰωαννίνων οἱ Ἀψαράδες· ἔτος ,ζν' (1542) ἰνδ. ιε'*. βλ. καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιγραφὰς ἀνιστορήσεως κλπ. ἐν Ν. Γιαννοπούλου, Μετέωρα, ἔ. ἀ. σ. 70 κἑ. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων θὰ ἠδύνατο νὰ συναχθῇ ὅτι ἡ κτίσις τοῦ νῦν Καθολικοῦ ἤρξατο τῷ 1536 καὶ συνετελέσθη τῷ 1549, ἀνακαινίσεις δὲ ἐγένοντο τῷ 1780.

[2] Βλ. γραπτὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ ὑπερθύρου τοῦ Νάρθηκος: *† Ἱστορήθη ὁ πάνσεπτος καὶ θεῖος ναὸς οὗτος τῆς Μεταμορφώσεως διὰ συνδρομῆς... ἡγουμένου Ἀρσενίου ἐπὶ ἔτους, ,ζξθ'. = 1561·* αὕτη ὅμως ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνιστόρησιν· διὰ τὴν κτίσιν ἔχομεν, ὡς γνωστόν, τὴν Διαθήκην τῶν κτιτόρων Ἠπειρωτῶν μοναχῶν Μαξίμου καὶ Ἰωάσαφ, ἀναγράφουσαν ἔτος κτίσεως τῷ 1545 (ἐν χειρογρ. Ἐθν. Βιβλ. ὑπ' ἀρ. 1465).

[3] Πρβλ. τὴν ἐπὶ ἐντοιχισμένης ἐπὶ τῆς β. πλευρᾶς τοῦ καθολικοῦ πλακὸς ἐπιγραφήν: *† Ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων ,αψ'η'* (= 1798) *ἡ πάνσεπτος ἐκκλησία τοῦ ἁγ. Χαραλάμπους διὰ συνδρομῆς* κλπ. πρβλ. καὶ λοιπὰς ἐπιγραφὰς ἐν Γιαννοπούλου, Μετέωρα, ἔ. ἀ. σελ. 62 κἑ., περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονῆς ταύτης βλέπε τὴν κατωτέρω περιγραφὴν τῶν παρεκκλησίων τῶν Μονῶν.

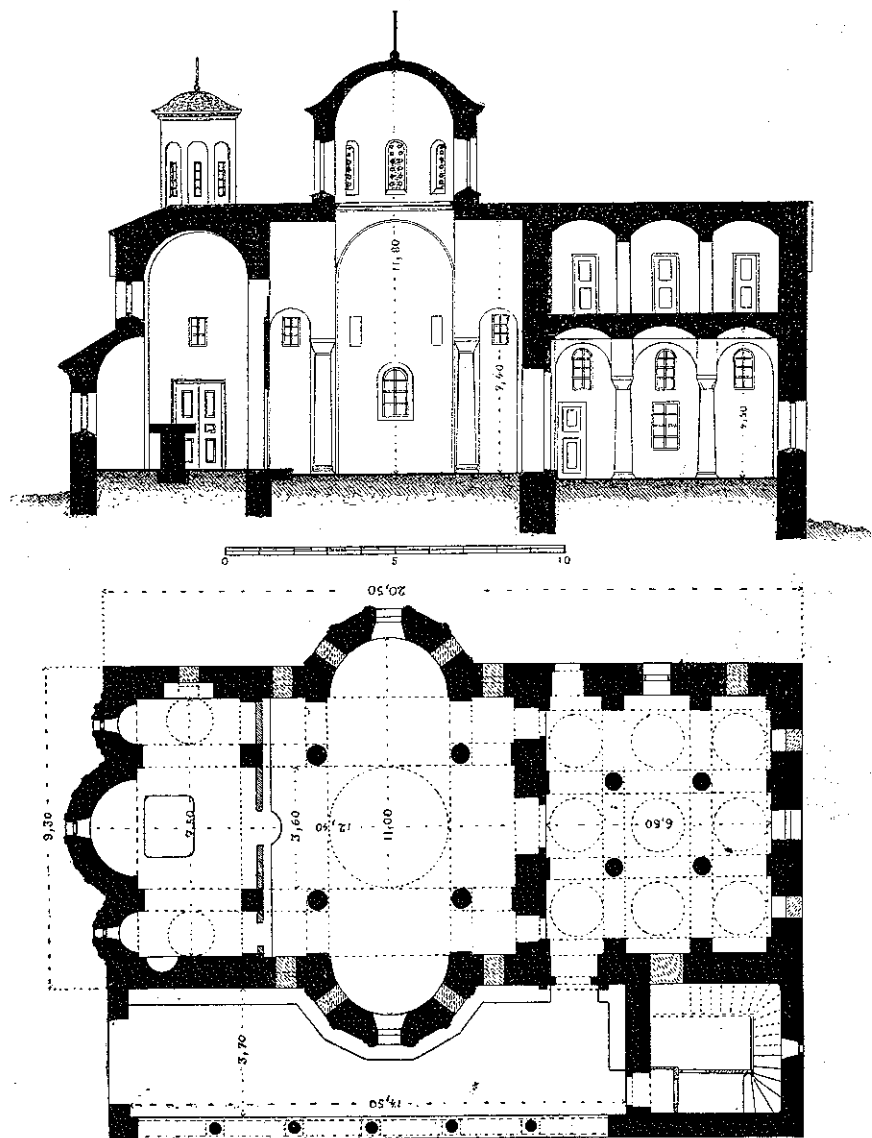
ματα τῶν Καθολικῶν τούτων — κατόψεις καὶ τομαὶ — διακρίνονται εἰς τὰς εἰκ. 16, 17 καὶ 19 (πρβλ. καὶ Καθολικὸν τῆς Μ. Μεταμορφώσεως ἐν εἰκ. 13).

Ἔχομεν δηλονότι ἐν Μετεώροις τέσσαρα Καθολικὰ μὲ ἁγιορειτικὸν τύπον ἀναγόμενα εἰς τὸν 16ον κυρίως αἰῶνα, ἱδρυθέντα δὲ πιθανώτατα ἐπὶ ἠρειπωμένων κατὰ τὸ πλεῖστον (πλὴν τῆς Μονῆς τοῦ κυρίως Μετεώρου) προγενεστέρων ναῶν τοῦ αὐτοῦ τύπου. Κυριαρχῶν ἑπομένως ἀρχιτεκτονικὸς τύπος κατὰ τὴν μεταβυζαντινὴν πρὸ πάντων ἐποχὴν καὶ ἐν ταῖς Μοναῖς τῶν Μετεώρων εἶναι ὁ ἁγιορειτικός, ὃν ἐξητάσαμεν εὐρύτερον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν

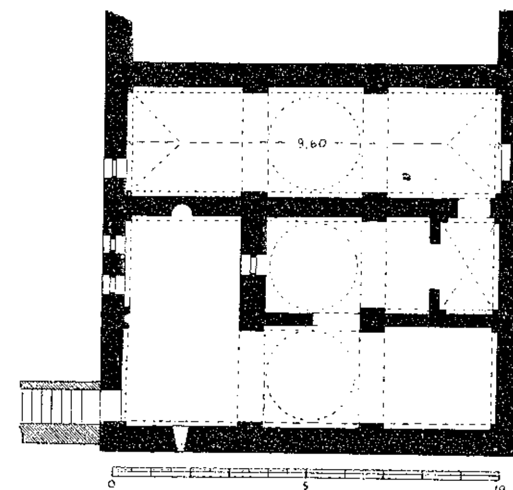
Εἰκ. 18. Γενικὴ ὄψις τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. ἁγίου Στεφάνου (ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς).

Θεσσαλικῶν μνημείων τοῦ 14ου αἰ. εἰς τὴν περὶ τῆς Μονῆς Τσάγεζι μελέτην (Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, Ε' 1928 σ. 356 κἑ.). Ἐνταῦθα μόνον παρατηροῦμεν ἁπλοποίησιν τοῦ τύπου καὶ εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ των (μικρότερος τροῦλλος ἕνεκα τῆς τοποθετήσεως τῶν τεσσάρων αὐτοῦ στηριγμάτων μᾶλλον εἰς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ, ὡς εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς σταυροειδεῖς ναοὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους τοὺς ἔχοντας εὐρύτατον τροῦλλον διὰ τῆς τοποθετήσεως τῶν στηριγμάτων πλησιέστερον πρὸς τὰς γωνίας τῶν χορῶν) καὶ ὡς πρὸς τὰς προσθήκας εἰς τὰ ἄκρα τῆς βορείας καὶ νοτίας πλευρᾶς παρεκκλησίων ἑνιαίως ἀρχιτεκτονικῶς συνδεδεμένων πρὸς τὸ ὅλον οἰκοδόμημα.

Εἰκ. 19. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. ἁγίου Στεφάνου.

Ὅτι προϋπῆρχε τοιοῦτος τύπος καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀνοικοδομηθέντα Καθολικὰ τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων θὰ ἠδύνατό τις νὰ συναγάγῃ ἐκ προσεκτικωτέρας μελέτης τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς ἁγίου Στεφάνου, ὅπου, ὑποθέτω, ὅτι τὸ ἱερὸν Βῆμα μετὰ τῶν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ὑψηλῶν στενῶν τρούλλων (πρβλ. εἰκ. 18) ὑπέστη μόνον ἐπισκευάς, μεγάλας ἴσως, οὐχὶ ὅμως καὶ ριζικάς, ὡς ἐπιφυλάσσομαι νὰ εἴπω ἀλλαχοῦ περὶ τούτου μετὰ νέαν κατὰ χώραν μελέτην.

Εἰκ. 20. Κάτοψις τοῦ σκευοφυλακίου τοῦ ὑπεράνω τοῦ νάρθηκος τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Μεταμορφώσεως (βλ. σελ. 392/6).

ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εἰς τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων ὑπάρχουν καὶ ἀξιόλογα αὐτοτελῆ παρεκκλήσια, ὡς συνηθίζεται τοῦτο καὶ εἰς ἑτέρας Μονάς. Ἐκ τούτων σπουδαιότερα εἶναι:

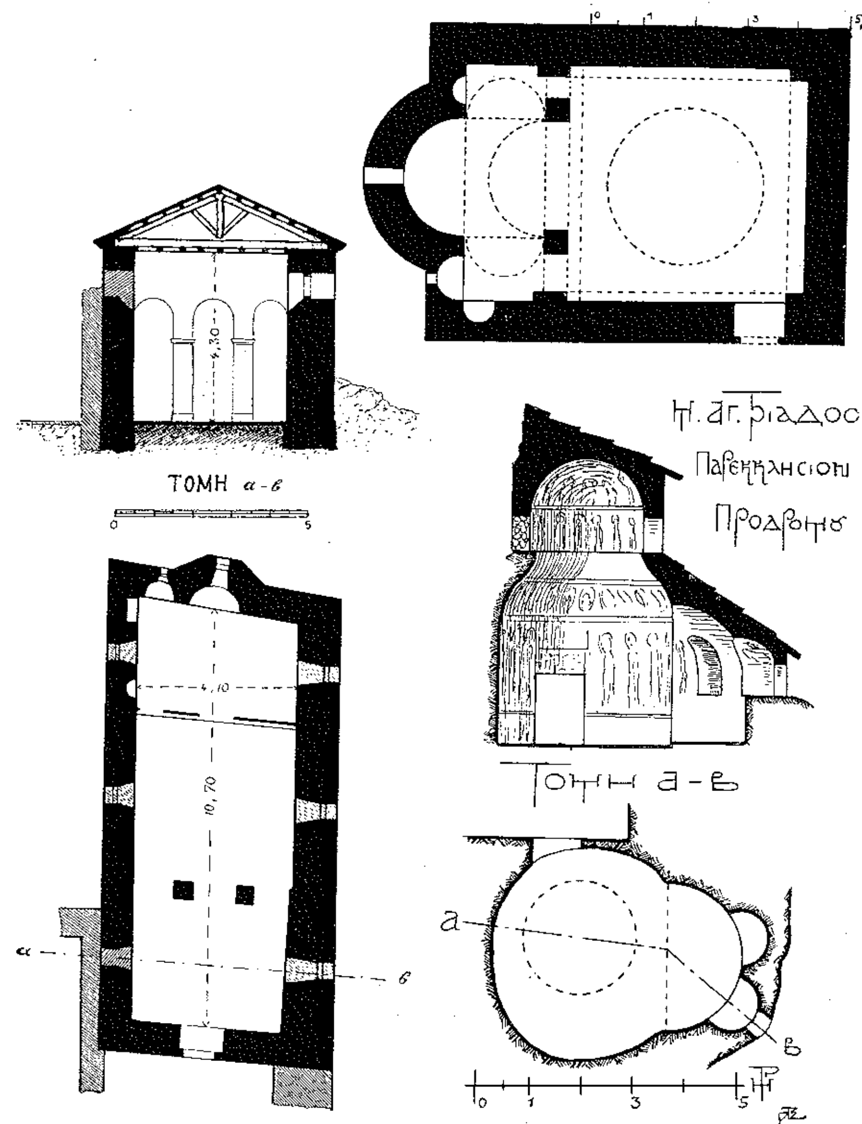
1) ***Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Στεφάνου εἰς τὴν ὁμώνυμον Μονὴν*** (εἰκ. 21,1). Τοῦτο ἔχει τὸν ρυθμὸν ξυλοστέγου μονοκλίτου βασιλικῆς μετὰ νάρθηκος χωριζομένου ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ τριβήλου, ὡς ἐπέζησε τὸ τρίβηλον τῶν παλαιοχριστιανικῶν ναῶν καὶ εἰς βυζαντινὰς βασιλικὰς (πρβλ. βυζαντινὴν βασιλικὴν τῆς Καλαμπάκας ἐν Ἐπετηρίδι Ἑτ. Βυζ. Σπ. Ϛ' 297 κἑ. ἔνθα καὶ τὰ περὶ συγκρίσεως τῶν βυζαντινῶν βασιλικῶν). Πρόβλημα παραμένει ἡ ἡλικία τοῦ παρεκκλησίου τούτου, θεωρηθέντος ὡς τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς, συμφώνως καὶ πρὸς νεωτέραν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ συνεχομένου μεγάλου κτίσματος, ἔνθα λέγεται ὅτι τῷ 1857 «*ἀνηγέρθη ἐκ βάθρου τὸ συνεχόμενον μέρος ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἀρχαίου κτιρίου μέχρι*

τῆς σειρᾶς τοῦ ἡγουμενικοῦ κλπ». Ἐκ τῶν ἐν τῷ ναϋδρίῳ ἐπιγραφῶν διεσώθη ἡ κάτωθεν τῆς τοιχογραφίας τῆς Κοιμήσεως ὑπεράνω τῆς θύρας τοῦ νάρθηκος, ἔνθα ὑπάρχει ἡμικατεστραμμένη χρονολογία ,ζθ΄(;) = 1501. Ἀφ᾽ ἑτέρου, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, κτίτωρ τῆς Μονῆς καὶ τοῦ Καθολικοῦ αὐτῆς φέρεται ὁ Ἀντώνιος Καντακουζηνός, εἰς ὃν ἀποδίδεται ὁ διασωθεὶς Κῶδιξ ὁ περιέχων τὰς τρεῖς λειτουργίας Χρυσοστόμου, Βασιλείου καὶ Προηγιασμένων μετὰ τοῦ ὑπογράμματος: «ἐγράφη παρὰ Ἀντωνίου Καντακουζηνοῦ καὶ κτήτορος τοῦ ἁγίου Στεφάνου πλησίον τῆς μεγάλης θυμῆς (;) ὀνομαζόμενον Σταγοὺς ἔτος ςωιβ΄=1404» (πρβλ. καὶ εἰκόνα τοῦ Καντακουζηνοῦ τοῦ ναοῦ Καλαμπάκας ἐν Ἐπετ. τῆς Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν ἔ. ἀν. σ. 313 κ.ἑ.). Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ παρεκκλησίου τούτου, μεταξὺ τῶν ὁποίων διασῴζεται καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Καντακουζηνοῦ, θὰ ἠδύναντο ἐκ τῆς τέχνης των ν᾽ ἀναχθῶσιν εἰς τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰ. καὶ ἑξῆς καὶ τὸ παρεκκλήσιον νὰ θεωρηθῇ ὡς κτίσμα τῶν ἀρχῶν ἢ τῶν μέσων τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἂν ὅμως τοῦτο ἐκτίσθη ἀρχικῶς ὡς Καθολικὸν τῆς Μονῆς ἢ εὐρύτερος ναὸς εἰς ἣν θέσιν ὑπάρχει τὸ σημερινὸν Καθολικὸν τοῦ ἁγ. Χαραλάμπους, τοῦτο ἐλπίζομεν προσεχῶς νὰ διευκρινίσωμεν.

2) ***Τὸ παρεκκλήσιον Προδρόμου τῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος.*** Τοῦτο εὑρίσκεται παρὰ τὴν ἄνοδον ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὴν Μονήν, λαξευμένον ἐπὶ τοῦ βράχου εἰς σχῆμα κυκλικοῦ ναϋδρίου μετὰ θόλου (rotonda βλ. εἰκ. 21₂), κοσμεῖται δὲ καὶ διὰ τοιχογραφιῶν. Κατὰ τὴν γραπτὴν ἄνωθεν τῆς εἰσόδου ἐπιγραφὴν «ἀνηγέρθη καὶ ἀνεζωγραφήθη... ἐπὶ ἔτους ,ζρη΄ = 1682». Πιθανῶς ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ὑπῆρχεν ἀσκητήριον, ὅπερ οἱ ἀναγραφόμενοι μοναχοὶ (Δαμασκηνός, Ἰωάννης καὶ Παρθένιος) μετέτρεψαν τῷ 1682 εἰς παρεκκλήσιον.

3) ***Τὸ παρεκκλήσιον Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως*** (εἰκ. 20₃). Τοῦτο κεῖται ΝΔ. τοῦ Καθολικοῦ, εἰς ῥυθμὸν μονοκλίτου ναϋδρίου μετὰ πολυγωνικοῦ ἐξωτερικῶς τρούλλου ἐπὶ τεσσάρων τυφλῶν τόξων στηριζομένου, κατὰ τὸ σύνηθες σύστημα τῶν μικρῶν τρουλλωτῶν μονοκλίτων ναῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι πρὸς Α. προστίθεται διὰ τὸ ἱερὸν Βῆμα ἴδιος χῶρος στεγαζόμενος μὲ καμάρας, κατὰ τὸ σύστημα τῶν σταυροειδῶν ναῶν. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο, συμφώνως πρὸς ἐπιγραφὴν ἐπὶ ἀσβεστολίθου τῆς βορείου πλευρᾶς, ἱδρύθη τῷ 1789 (Βλ. Ν. Βέην, ἐν Βυζαντίδος τόμῳ Α΄. σ. 595).

4) ***Τὸ παρεκκλήσιον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς Μονῆς Βαρλαάμ.*** Τοῦτο εὑρίσκεται ΝΔ. τῆς Μονῆς καὶ εἶναι ἐκτισμένον εἰς ῥυθμὸν εὐρείας ξυλοστέγου μονοκλίτου βασιλικῆς, κοσμουμένης καὶ δι᾽ ἀξιολόγων τοιχογραφιῶν τοῦ ἔτους 1637, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου μακρὰν ἐπιγραφήν, ἐν ᾗ ἀναγράφεται ὡς ἔτος κτίσεως αὐτοῦ τὸ 1627. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀναγράφεται καὶ ἐπὶ πλίνθου ἐντοιχισμένης ἐν τῇ ἀψῖδα τοῦ παρεκκλησίου (πρβ. Ν. Γιαννόπουλον, Ἔνθ᾽ ἀν. σ. 73 κἑ.).

Εἰκ. 21. Ἀριστερά: Κάτοψις καὶ τομὴ κατὰ πλάτος τοῦ παρεκκλησίου ἁγ. Στεφάνου. Δεξιὰ 1) κάτω: παρεκκλήσιον τοῦ Προδρόμου ἐν σπηλαίῳ τῆς Μ. ἁγ. Τριάδος 2) ἄνω: παρεκκλήσιον Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῆς Μ. Μεταμορφώσεως.

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ ΠΡΟΣ ΕΤΕΡΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Συγκρίνοντες τἀνωτέρω μνημεῖα τῶν Μετεώρων πρὸς βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ κτίσματα ἄλλων χωρῶν, βλέπομεν ὅτι συνδέονται τὰ ἀρχαιότερα μετεωριτικὰ μνημεῖα στενώτερον καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀρχιτεκτονικόν των ρυθμὸν καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικάς των διακοσμήσεις πρὸς βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ *μνημεῖα τῆς Ἠπείρου*. Τὴν ἐξήγησιν τοῦ συνδέσμου τούτου παρέχουν εἰς ἡμᾶς δαψιλέστατα καὶ αἱ ἐπὶ τῶν μνημείων ἐπιγραφαὶ καὶ αἱ μετεωριτικαὶ παραδόσεις, ἃς ἐν ἀρχῇ ἐξεθέσαμεν. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους οἱ οἰκεῖοι τοῦ κτίτορος τοῦ Μετεώρου βασιλέως–μοναχοῦ Ἰωάσαφ ἦσαν μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου ἢ ἔζησαν ἐν Ἠπείρῳ (ἡ μήτηρ τοῦ Ἰωάσαφ ἡγεμονὶς Μαρία ἦτο θυγάτηρ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Δούκα Παλαιολόγου, ἡ ἀδελφὴ δὲ τοῦ Ἰωάσαφ Μαρία Ἀγγελῖνα Δούκαινα Παλαιολογῖνα ἔζησεν ἐν Ἠπείρῳ νυμφευθεῖσα τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς Θωμᾶν). Κατὰ δὲ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους κτίτορες ἢ ἀνακαινισταὶ τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων ἀναδεικνύονται κατὰ τὸ πλεῖστον Ἠπειρῶται (Νεκτάριος καὶ Θεοφάνης οἱ Ἀψαρᾶδες ἐξ Ἰωαννίνων, κτίτορες τῆς Μ. Βαρλαάμ, οἱ Ἠπειρῶται ἱερομόναχοι Μάξιμος καὶ Ἰωάσαφ, κτίτορες τῆς Μονῆς Ρουσάνη καὶ καθεξῆς).

Ἑπομένως ὁ ἰσχυρισμὸς παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων ἐρευνητῶν τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων (ὡς τῶν Οὐσπένσκη, Ἀδαμαντίου κ.ἄ.)[1] περὶ σχέσεως καὶ τῆς μετεωριτικῆς τέχνης πρὸς τὴν σερβικὴν οὐδαμοῦ παρατηρεῖται, λεπτομερεστέρα δὲ ἐξέτασις καὶ τῆς ζωγραφικῆς τῶν ναῶν ἐλπίζομεν ὅτι θ᾽ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ αὕτη εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἔργον ἠπειρωτῶν ζωγράφων.

Στενωτάτην ἀρχιτεκτονικὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς ναοὺς τῆς πρωτευούσης τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, τὴν Ἄρταν, παρουσιάζει καὶ ὁ μὴ συμπεριληφθεὶς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ὑφ᾽ ἡμῶν ἐξετασθέντων θεσσαλικῶν μνημείων ναὸς τῆς Πόρτα Παναγιᾶς πλησίον τῶν Τρικκάλων, ὁ τύπος τοῦ ὁποίου — σύνθεσις σταυρεπιστέγου καὶ σταυροειδοῦς — ὡς καὶ πλεῖσται ἀρχιτεκτονικαὶ λεπτομέρειαι καὶ διακοσμήσεις εἶναι ὁμοιόταται μὲ τὸν ναὸν τῆς Κάτω Παναγιᾶς τῆς Ἄρτης. Ἡ βασιλικὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Καλαμπάκᾳ, ὡς ἀναγομένη εἰς τὸν 11ον αἰῶνα ἔχει κοινοὺς χαρακτῆρας μὲ τὴν Μακεδονίαν (Καστορίαν) ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τὴν Ἤπειρον (Ἄρταν) ἀφ᾽ ἑτέρου, ὡς εἴδομεν εἰς τὴν προηγηθεῖσαν τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων μελέτην.

---

[1] Βλ. Πορφυρίου Οὐσπένσκη, Ἀποδημία εἰς τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων κλπ. τῷ 1859, ἔκδ. Sirkou (ρωσσ.) Πετρούπολις, 1896, πρβλ. καὶ Α. Ἀδαμαντίου, Πρακτ. Ἀρχ. Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1909 σ. 220, 225, 235, 242-3 κ. ἀ.

Εἰκ. 22. Ὁ Ἀναπεσὼν τῆς Μ. Μεταμορφώσεως (κάτω ἡ ἐπιγραφὴ τῆς ἀνιστορήσεως).

Β΄ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

(Τοιχογραφίαι καὶ φορηταὶ εἰκόνες)

Εἰς τὰ Καθολικὰ καὶ τὰ παρεκκλήσια τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων ὑπάρχουν ἀξιολογώταται χρονολογημέναι τοιχογραφίαι ὡς καὶ παλαιαὶ φορηταὶ εἰκόνες, περὶ τῶν ὁποίων ὀλίγας μόνον λέξεις λέγομεν ἐνταῦθα.

Καὶ πρῶτον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῶν τοιχογραφιῶν, οὗτος εἶναι συνήθης βυζαντινὸς (δογματικὸς καὶ ἑορταστικός), ἀκολουθοῦν δὲ καὶ αἱ τοιχογραφίαι τὴν διάταξιν τῶν ἁγιορειτικῶν κυρίως ναῶν. Εἰς τὸν τροῦλλον δεσπόζει ὁ Παντοκράτωρ δορυφορούμενος ὑπὸ ἀγγέλων καὶ προφητῶν μετὰ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν εἰς τὰ σφαιρικὰ τρίγωνα, ἐπὶ τῆς Ἁψῖδος εἰκονίζεται ἡ Πλατυτέρα, ἡ Θεία Λειτουργία καὶ οἱ ἱεράρχαι, εἰς τὰς καμάρας δὲ τοὺς χοροὺς καὶ τοὺς τοίχους διανέμονται ἀνεπτυγμέναι αἱ σκηναὶ τοῦ Δωδεκαόρτου, ἐγκόλπια προφητῶν καὶ ἁγίων καὶ κάτωθεν αἱ ὁλόσωμοι εἰκόνες, κατ᾽ ἁγιορειτικὴν σειράν. Εἰς τοὺς χοροὺς αἱ παραστάσεις εἶναι μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐκτεταμέναι, κατ᾽ ἐξοχὴν δὲ εἰς τοὺς χοροὺς τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Βαρλαάμ, ὅπου ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Ταφὴ λ.χ. καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸν ἀριστερὸν χορὸν ἀναπτυσσόμεναι εἰς ὀκτὼ σκηνὰς (Μαστίγωσις, φρουρὰ σταυρώσεως ἔφιππος, Ἑλκόμενος, οἱ βαστάζον-

τες τοὺς σταυρούς, κλῖμαξ, ἄνοδος εἰς τὸν σταυρόν, ἀποκαθήλωσις, θρῆνος) καὶ καθεξῆς.

Εἰς τὸ νεώτερον Καθολικὸν τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως ἡ Σταύρωσις ἁπλοῦται ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἄνωθεν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (ἡ θέσις τῆς ὁποίας κατὰ κανόνα καὶ εἰς ἁγιορειτικοὺς ναοὺς εἶναι ἐνταῦθα) καὶ κάτωθεν αὐτῆς ὁ Ἀναπεσὼν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἀνιστορήσεως, ὡς εἰκονίζεται εἰς τὴν παρατιθεμένην ἐνταῦθα εἰκόνα (εἰκ. 21).

Ἐπίσης ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ παράστασις τῆς Δεήσεως ἐν Μετεώροις, εἰκονιζομένη συνήθως εἰς τοὺς πεσσοὺς τοὺς βαστάζοντας τὸν τροῦλλον τοῦ κυρίως ναοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Θεοτόκου δεομένης: «Ἡ Παράκλησις». Τὸ ὡραιότερον δὲ δεῖγμα τῆς Παρακλήσεως τῶν Μετεώρων κρατούσης εἱλητάριον παρέχει ἡ προσαγομένη εἰκὼν (εἰκ. 22), τοιχογραφία ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἀνατολικοῦ πεσσοῦ τοῦ παλαιοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Μεταμορφώσεως, τμῆμα ἴσως τοῦ παλαιοῦ κτιστοῦ τέμπλου.

Εἰκ. 23. Τοιχογραφία ἐπὶ πεσσοῦ τοῦ παλαιοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Μεταμορφώσεως: τῆς Θεοτόκου δεομένης μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. «Ἡ Παράκλησις».

Ἀλλὰ καὶ ἡ διάταξις τῶν σῳζομένων τοιχογραφιῶν τοῦ νάρθηκος (τῆς Μονῆς Βαρλαὰμ λ. χ.) ἂν καὶ διαφόρων χειρῶν ἔχει ἑνότητά τινα. Ἐπὶ τοῦ τρούλλου εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὁλόσωμος ἐντὸς δόξης (mandorla), ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἁπλοῦται ἡ μέλλουσα Κρίσις, ἐπὶ τῆς βορείας ὁ Σισώης, μαρτύρια δὲ ἁγίων, ὁλόσωμοι παραστάσεις καὶ σπάνιαί τινες σκηναὶ (ὡς τῆς

Θεοτόκου τοῦ πάθους μὲ τοὺς ἑκατέρωθεν αὐτῆς: Συμεὼν κρατοῦντος τὸν σταυρὸν καὶ τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ προσερχομένου ἐν στάσει δεήσεως εἰς τὸ βρέφος Ἰησοῦν)[1] διανέμονται εἰς τὰς καμάρας καὶ λοιπὰ μέρη τοῦ εὐρυχώρου νάρθηκος.

Προκειμένου περὶ τῆς *τέχνης* τῶν τοιχογραφιῶν τούτων ἔχομεν εἰς αὐτὰς ἀδιάσπαστον τὴν σειρὰν τῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τοῦ $14^{ου}$ μέχρι τοῦ $19^{ου}$ αἰῶνος. Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν ὁλόκληρος ὁ μικρὸς ναΐσκος διασῴζει καλῶς διατηρουμένας τοιχογραφίας τῶν μέσων τοῦ $14^{ου}$ αἰῶνος (1367) εἰς τεχνοτροπίαν λαϊκὴν ἀνατολικήν, ὅπως αὕτη διαπλάσσεται κατὰ τὸν $14^{ον}$ αἰῶνα, ὁπότε λαμβάνει μὲν αὕτη τὰ νέα στοιχεῖα τῆς παλαιολογείου τέχνης, ὡς εἶναι ἡ γραφικότης, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἐκτεταμένον τοπεῖον, καὶ τὰ πολλὰ ἀρχιτεκτονήματα, ἀποδίδει ὅμως αὐτὰ μὲ τὸν παλαιὸν τρόπον τῆς ἀνατολικῆς τέχνης εἰς ἓν ἐπίπεδον καὶ χωρὶς ἑνιαίαν κλίμακα τῶν προσώπων.

Εἰκ. 24. Τοιχογραφίαι τριῶν στρατ. ἁγίων.

Τὸ παλαιὸν Καθολικὸν τοῦ Μετεώρου καὶ τὸ παρεκκλήσιον τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου διασῴζουν τοιχογραφίας τοῦ $15^{ου}$ αἰῶνος, τὸ μὲν πρῶτον τοῦ ἔτους 1484, τὸ δὲ δεύτερον πρὸ τοῦ ἔτους 1501. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἶναι ἀξιολογώταται διὰ τὴν τέχνην των καὶ διότι τὰ δείγματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι σπάνια. Μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν εἶναι εἰργασμένοι, ὅπως συνήθως, οἱ ὁλόσωμοι ἅγιοι εἰς τὰ κάτω μέρη τοῦ ναοῦ, τὰ πρόσωπα τῶν ὁποίων διατηροῦν ἀκόμη πολὺ ἀπὸ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκτελέσεως καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως τῆς παλαιολογείου τέχνης· εἰς τὰς στάσεις των ὅμως καὶ τὰ ἐνδύματα ἀρχίζει νὰ ὑπερισχύῃ ἡ σχηματικὴ διακοσμητικότης τῆς μεταβυζαντινῆς τέχνης. Εἰς τὰς

[1] Διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς σκηνῆς ταύτης βλ. Α. Ξυγγοπούλου, Μία εἰκονογραφικὴ σύνθεσις ἐκ Μετεώρων εἰς τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἔτος 1924 σελ. 395 κ.ἑ. Ὁ κ. Ξυγγόπουλος, εἰδικῶς ἐσχάτως μελετήσας τὴν ζωγραφικὴν τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων, θὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς τὰς τοιχογραφίας αὐτῶν.

σκηνὰς τοῦ Δωδεκαόρτου τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἡ ἐλευθερία τῶν στάσεων καὶ ἡ σφοδρότης τῶν κινήσεων ἐνθυμίζει τὸν 14ον αἰῶνα, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις εἶναι ταχεῖα καὶ ἀμελής, ἐνῷ τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα ζωγραφίζονται μὲ τραχεῖαν ἁδρότητα. Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τούτων προσάγω ἐνταῦθα ὡς δείγματα, πλὴν τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης δεομένης Θεοτόκου: τῆς Παρακλήσεως (εἰκ. 22) καὶ τοῦ κτίτορος Ἰωάσαφ (εἰκ. 1) καὶ τὰς εἰκόνας στρατιωτικῶν ἁγίων (μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν: ἅγιος Γεώργιος ὁ Καππάδοξ, ἅγ. Δημήτριος ὁ Μέγας Δοὺξ καὶ ἅγ. Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης) μὲ μακροὺς μανδύας καὶ ἰδιορρύθμους

Εἰκ. 25. Ἱεράρχαι καὶ ἄγγελος τῆς ἀψῖδος τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Βαρλαάμ.

πίλους θεωρηθέντας ὡς σερβικοὺς (εἰκ. 24)[1], καίτοι ὅμοιον πῖλον βλέπομεν καὶ εἰς μωσαϊκὰ ναῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως[2].

Τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς Βαρλαὰμ διασῴζει ἄριστα δείγματα τοιχογραφιῶν τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰ. (1548), διακρινόμενα διὰ τὴν ἰδιάζουσαν

[1] Βλ. Α. Ἀδαμαντίου εἰς Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἑταιρ. 1909, σ. 248. Ὁ Α. ἀκολουθῶν παλαιοτέρους εὑρίσκει σερβικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν καθόλου τέχνην τῶν Μετεώρων.

[2] Ἐν Καχριὲ Τζαμὶ λ. χ. τὸν πῖλον τοῦ Κυρηνίου εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἀπογραφῆς τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Θεοτόκου· πρβλ. F. Schmitt, Καχριὲ Τζαμί, Μόσχα, 1906, ρωσσ. Πίν. XXXII, N_0 89.

προσωπικότητα τοῦ ζωγράφου. Μέρος αὐτῶν ἀνεκαινίσθη, συμφώνως πρὸς ἐπιγραφήν, τῷ 1780. Ὁ νάρθηξ ἐζωγραφήθη ὑπὸ ἄλλων ζωγράφων: τὸν Γεώργιον ἱερέα καὶ σακελλάριον Θηβῶν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φράγκον τῷ 1566, τῇ χορηγίᾳ τοῦ ἐπισκόπου Βελλᾶς ἐξ οὗ θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ πιστωθῇ σχέσις τῆς τέχνης των πρὸς ἠπειρωτικὰς τοιχογραφίας. Ὡς δεῖγμα τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Καθολικοῦ τούτου προσάγω ἐνταῦθα τμῆμα τοιχογραφίας ἐκ τῆς δεξιᾶς σειρᾶς τῶν ἐν τῇ κόγχῃ τοῦ ἱεροῦ Βήματος ἱεραρχῶν καὶ Ἀγγέλου κρατοῦντος ῥιπίδια (εἰκ. 25), εἰργασμένων μὲ τὴν δύναμιν καὶ σταθερότητα τὴν διακρίνουσαν κατ' ἐξοχὴν τὴν Κρητικὴν σχολήν· εἰς τὰ μετὰ μαργαριτῶν ἐστολισμένα ἄμφια τῶν ἱεραρχῶν καὶ τοῦ ἀγγέλου ὁ βαθμὸς τῆς σχηματικῆς διακοσμητικότητος εἶναι μεγαλύτερος καὶ ὁ ὄγκος τοῦ σώματος ἀποδίδεται ὀλιγώτερον παρὰ εἰς τὰς κεφαλάς.

Εἰκ. 26. Φορητὴ εἰκὼν τῆς Μ. Βαρλαάμ.

Τυπικὰ ἔργα τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰῶνος ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν Μονῶν Ρουσάνη (1561) καὶ Ἁγίας Τριάδος (1692 κ.ἑ.), τοῦ παρεκκλησίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς Μονῆς Βαρλαὰμ (1638), τοῦ νάρθηκος τῆς Μονῆς Ὑπαπαντῆς (1784), τοῦ νάρθηκος τῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος (1741) κλπ.

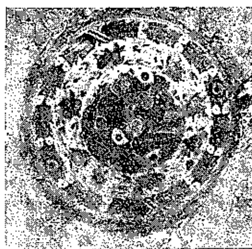
Οὕτως εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν ναῶν τῶν Μετεώρων δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν ὁλοκλήρου τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς, ὅπως καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ νὰ σπουδάσῃ βῆμα πρὸς βῆμα τὴν συνέχισιν τῶν τύπων, τὸν πλουτισμὸν τῶν θεμάτων καὶ τὴν προϊοῦσαν σχηματικότητα τῆς τεχνοτροπίας.

Ἀξιολογώταται εἶναι εἰς τὰ Μετέωρα καὶ αἱ πολλαὶ παλαιαὶ φορηταὶ εἰκόνες Τέμπλων καὶ Προσκυνηταρίων τῶν Καθολικῶν καὶ παρεκκλησίων, ὡς καὶ αἱ ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις φυλασσόμεναι. Πλὴν τῶν ἐξετασθεισῶν ἤδη εἰκόνων τοῦ 14ου αἰῶνος τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς προσωπογραφίας τῆς Μαρίας Παλαιολογίνης, καὶ τοῦ τριπτύχου τῆς Δεήσεως τοῦ σκευοφυλακίου τῆς Μ. Μεταμορφώσεως[1], σπουδαία διὰ τὴν τέχνην της εἶναι καὶ ἡ προσ-

[1] Βλ. Βέη, Μετεώρου πίναξ ἀφιερωθεὶς ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Παλαιολογίνης ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1911 σελ. 177 κέ. πρβλ. καὶ Α. Ξυγγοπούλου, Βυζαντιναὶ εἰκόνες ἐν Μετεώροις, ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ τόμ. 10 · 1926 σελ. 35 κέ. Εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας ταύτας

αγομένη ἐνταῦθα ἐντὸς ξυλογλύπτων τόξων μετὰ συνεχομένου πλαισίου εἰκὼν τῆς Μ. Βαρλαὰμ τῶν στρατιωτικῶν ἁγίων Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος καὶ Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου φορούντων διακοσμητικωτάτους μακροὺς μανδύας καὶ τοὺς ἰδιορρύθμους πίλους (εἰκ. 26), οὓς εἴδομεν ἀνωτέρω καὶ εἰς τοιχογραφίας. Ἡ λεπτότης τῆς ἐπεξεργασίας τῆς πλάσεως τῶν προσώπων, ἡ εὐρεῖα διακοσμητικότης τοῦ σώματος εἰς τὰς στάσεις καὶ τὸ ἔνδυμα καὶ ἡ σεμνὴ χάρις τὴν ὁποίαν ἀποπνέουν δεικνύουν ἀναλογίας μὲ τὰς τοιχογραφίας τοῦ παλαιοῦ Καθολικοῦ τῶν Μετεώρων ἑπομένως καὶ ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ μεταγενεστέρα τοῦ 15ου αἰῶνος. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν θὰ ἠδύνατο ἴσως ν'ἀναχθῇ καὶ ἀξιόλογος εἰκὼν τοῦ ἁγ. Δημητρίου ἐφίππου τῆς Μ. ἁγ. Στεφάνου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: ὁ ἅγ. Δημήτριος ὁ Μέγας Δούξ. Αἱ λοιπαὶ εἰκόνες ἀνάγονται εἰς τὸν 16ον αἰ. καὶ ἑξῆς (μεταξὺ τούτων καὶ ἀξιόλογοι εἰκόνες: τῆς Θεοτόκου τύπου Πλατυτέρας μετὰ προτομῶν Ἀποστόλων, Ἱεραρχῶν καὶ ἁγίων τοῦ Τζάνε φυλασσομένη ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Μ. Βαρλαὰμ τοῦ ἔτους 1668 καὶ τοῦ Ἰησοῦ ὡς Ἄκρας Ταπεινώσεως τοῦ ἔτους 167. ἐν τῷ Σκευοφυλακίῳ τῆς Μ. ἁγ. Στεφάνου). Ἡ ἐξέτασις τῶν εἰκόνων αὐτῶν συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀσκηθείσης καὶ εἰς τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων ζωγραφικῆς φορητῶν εἰκόνων, ἥτις ἐπηρεάζει καὶ τὰς τοιχογραφίας (πρβλ. λ.χ. τοιχογραφίας κτιτόρων εἰς τοὺς πεσσοὺς τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Βαρλαὰμ κ.ἄ.).

φορητὰς εἰκόνας τῶν Μονῶν δέον νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ φυλασσομένη νῦν ἐν τῷ Βυζαντινῷ ναῷ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Καλαμπάκᾳ διπλῆ εἰκὼν (Σταυρώσεως καὶ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου), ἐκλεκτὸν ἔργον τῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων, περιγραφὴν καὶ τεχνικὴν ἀνάλυσιν τῆς ὁποίας βλέπε εἰς τὴν περὶ τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς τῆς Καλαμπάκας ἡμετέραν μελέτην ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας Βυζαντ. Σπουδ. τόμ. Ϛ' (1929), σ. 313 κ.ἑ. Ἐκ τῶν εἰκόνων τούτων, αἵτινες ἔχουσιν ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν, τὸ τρίπτυχον τῆς Δεήσεως τοῦ σκευοφυλακίου τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως ἔχει καὶ λειτουργικὴν σημασίαν, καθόσον εἶναι ἐκ τῶν σπανιωτέρων δειγμάτων χρησιμοποιήσεως φορητῶν εἰκόνων ἐπὶ τοῦ Ἐπιταφίου κατὰ τὸ Μ. Σάββατον, λειτουργικὴ συνήθεια λησμονηθεῖσα εἰς μεταγενεστέρους χρόνους.

Εἰκ. 28. Πινάκιον φαγεντιανὸν 17ου αἰῶνος ἐκ τῶν ἐντοιχισμένων εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Μεταμορφώσεως Μετεώρου.

Εἰκ. 27. Ἐπιτάφιος τῆς Μ. Μεταμορφώσεως.

Γ' ΚΕΙΜΗΛΙΑ

Ἐκ τῶν κειμηλίων τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων, ἤτοι ξυλογλύπτων μετὰ ἐσμαλτωμένων πλαισίων σταυρῶν, λειψανοθηκῶν ἀργυρῶν μετ' ἀναγλύφων εἰκόνων καὶ διακοσμήσεων, λειτουργικῶν καὶ μοναστηριακῶν καθόλου σκευῶν, ἀμφίων παντὸς εἴδους καὶ ἄλλων[1], φυλασσομένων ἐν τοῖς σκευοφυλακίοις αὐτῶν (καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τοῦ Βαρλαάμ), προσάγω ἐνταῦθα ἐπιτάφιον χρυσοκέντητον ἐπὶ πρασίνου ὁλοσηρικοῦ βάθους τοῦ ἔτους 1620, ἀφιέρωμα τεσσάρων μοναχῶν, ὡς ἡ κάτωθεν τῶν παραστάσεων ἐπιγραφὴ ἀναγράφει. Ἡ ἐν πλαισίῳ μακρὰ ἔμμετρος ἐπιγραφή, συνήθης καὶ

[1] Κατάλογον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλήρη τῶν κειμηλίων τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων παρέχει ὁ Γιαννόπουλος εἰς τὸ καὶ ἀνωτέρω πολλάκις μνημονευθὲν ἔργον του περὶ Μετεώρων κατὰ τὴν περιγραφὴν ἑκάστης Μονῆς. Τὰς ἀξιολόγους ἐπὶ τῶν κειμηλίων τούτων ἐπιγραφὰς πρβλ. καὶ ἐν Βυζαντίδι, Ἔνθ' ἀν. σ. 600 κἑ. Ἡ Ἐφορεία βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων ἔχει καταρτίσει νῦν πλήρη κατάλογον τῶν κειμηλίων, κατέχει δὲ ἑκάστη Μονὴ ἀντίγραφον αὐτοῦ. Ἐσχάτως, προνοίᾳ τοῦ Σ. Μητροπολίτου Τρίκκης κ. Πολυκάρπου, φυλάσσονται τὰ κειμήλια εἰς προθήκας ἐν ἰδίοις Θησαυροφυλακίοις.

εἰς ἑτέρους ἐπιταφίους Μονῶν,[1] ἄρχεται διὰ τῶν στίχων: «Τὴν φοβεράν σου βασιλεῦ, δευτέραν παρουσίαν, πίστει καὶ πόθῳ προσδοκῶ ἐξίσταμαι καὶ τρέμω...» Εἰς τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἄμφιον εἰκονίζονται τὰ πρόσωπα τοῦ ἐπιταφίου Θρήνου, ἔχοντα στάσεις συνήθεις καὶ εἰς τοιχογραφίας καὶ φορητὰς εἰκόνας τῆς Κρητικῆς σχολῆς τοῦ 16ου αἰῶνος (πρβλ. λ. χ. τοιχογραφίας τῶν Μονῶν τοῦ Ἄθω: Λαύρας, Διονυσίου κ.ἄ.), μὲ τὴν Παναγίαν καθημένην καὶ κλίνουσαν ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς γυναῖκας (Μάρθαν καὶ Μαγδαληνὴν) θρηνῳδούσας. Αἱ λοιπαὶ παραστάσεις — ἀρχάγγελοι, χερουβείμ, προφῆται (Δαβίδ, Ἱερεμίας, Μωϋσῆς καὶ Ἡσαΐας), σύμβολα Εὐαγγελιστῶν — εἶναι δηλωτικὰ τῆς μυστικῆς ἐννοίας τῆς σκηνῆς καὶ διατίθενται μὲ διαυγῆ συμμετρίαν καὶ εἰς ὡραίαν διακοσμητικὴν σχέσιν πρὸς τὸν κεντρικὸν ὅμιλον.

Ὁ ἐπιτάφιος — ὕφασμα, σύμβολον ὡς γνωστόν, τῆς σινδόνης ἢ τοῦ λίθου τοῦ ἐπιτεθέντος ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ Χριστοῦ, προσέλαβε κατὰ τοὺς ἐσχάτους βυζαντινοὺς χρόνους ἀπὸ λειτουργικοῦ ἀμφίου τὴν μορφὴν λαβάρου μετὰ χρυσοκεντήτων εἰκόνων σχετικῶν πρὸς τὴν ταφὴν τοῦ Ἰησοῦ προβαλλομένου πρὸς προσκύνησιν κατὰ τὴν Μ. Παρασκευήν[2].

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Συμπληροῦντες διὰ τῆς προκειμένης μελέτης τὴν ἐξέτασιν τῶν θεσσαλικῶν μνημείων τοῦ ΙΓ΄ καὶ ΙΔ΄ αἰῶνος, ἐπεκταθεῖσαν κατ᾿ ἀνάγκην καὶ εἰς τὰς μεταβυζαντινὰς ἀνακαινίσεις καὶ ἐπισκευὰς αὐτῶν, δυνάμεθα νῦν νὰ συμπεράνωμεν τἀκόλουθα.

Τὰ θεσσαλικὰ μνημεῖα δὲν παρουσιάζουν ἑνιαίαν μορφὴν τέχνης ἀλλὰ εἶναι ἀντιπροσωπευτικὰ κτίσματα τῶν κυριωτέρων ἀρχιτεκτονικῶν τύπων τῶν ἀναπτυχθέντων εἰς τὰ σπουδαιότερα καλλιτεχνικὰ κέντρα τῆς τελευταίας περιόδου τῆς βυζαντινῆς τέχνης.

Οὕτως ἐνῷ τὰ Μετέωρα καὶ ἡ Πόρτα Παναγιὰ συνδέονται, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, μὲ τὰ μνημεῖα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἡ Μονὴ τοῦ Τσάγεζι συνδέεται μὲ τὴν Ἀθωνιτικὴν σχολὴν (τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ὁποίας διεγράψαμεν ἐν τῇ περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Τσάγεζι μελέτῃ) καὶ ἡ Μονὴ τῆς Ὀλυμπιωτίσσης τῆς Ἐλασσῶνος (βλ. Ἐπετ. Δ΄ σ. 315 κἑ.) συνδέεται μὲ τὴν σχολὴν τῆς Μακεδονίας. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς σχολῆς τῆς Μακεδονίας (ὑψηλαὶ ἀναλογίαι, κυματοειδεῖς ἀπολήξεις τῶν στεγῶν, ἀψιδώματα τῶν τοίχων, μεγάλη χρῆσις ἐρυθρῶν ὀπτοπλίνθων εἰς τὴν τοιχοδομίαν καὶ τὴν διακόσμησιν, ἡ γραφικὴ ἐν ἑνὶ λόγῳ τεχνοτροπία εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν, ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος παρουσιάζεται παραλλήλως λαμπρὰ ἄνθησις τῆς γραφικῆς τεχνοτροπίας καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν (πρβλ. λ. χ. τὰ μωσαϊκὰ τῆς Μ. Χώρας - Καχριὲ Τζαμὶ Κων/πόλεως).

Τὰ νέα αὐτὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὅπως καὶ τῆς ζωγραφικῆς, εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατακτῶσιν ὁλόκληρον τὴν παλαιολόγειον τέχνην τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ ἐπηρεάζουν ὄχι μόνον τὰ μεγαλύτερα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ κέντρα ὅπου ἠσκήθη δηλονότι ἀξιόλογος τέχνη.

Ἡ Μακεδονία ὑφίσταται τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς σχολῆς τῆς πρωτευούσης. Οἱ ναοὶ τοῦ 14ου αἰῶνος τῆς Θεσσαλονίκης, πλὴν τῆς τοιχοδομίας, ἔχουν ὅλους τοὺς ἄλλους χαρακτῆρας τῆς τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπίσης οἱ ναοὶ τῆς σερβικῆς Μακεδονίας καὶ μέρος τῶν ναῶν τῆς Βουλγαρίας ἔχουν ὡς βάσιν τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ὁποῖα δὲν λείπουν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ναῶν τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Εὐνόητον εἶναι ὅτι ἑκάστη χώρα ἀναμιγνύει τὰ νέα στοιχεῖα μὲ τὰ ἴδια ἐγχώρια στοιχεῖα καὶ ὅτι ὅσον ἀπομακρυσμέναι εἶναι αἱ χῶραι καὶ ὅσον πιστότερον ἐμμένουν εἰς τὴν παράδοσιν, ὅπως τὸ Ἅγιον Ὄρος, τοσοῦτον ἡ νέα γραφικὴ τεχνοτροπία τῆς πρωτευούσης εἶναι ὀλιγώτερον αἰσθητή, εἰς τὰ δευτερεύοντα δὲ εὐτελῆ ἐπαρχιακὰ κτήρια καὶ λείπει ἐντελῶς[1].

Τὰ ἐξέχοντα βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλίας, ἅτινα ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τριῶν κέντρων: Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Ἁγίου Ὄρους, παρέχουν εἰς ἡμᾶς τὸ μέτρον τῆς κατὰ τόπους διαφορᾶς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν καὶ τύπων εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην τῆς τελευταίας περιόδου. Οὕτω δὲ εἰς τὴν μεγάλην ἑλλαδικὴν σχολήν, ἣν μετὰ τοσαύτης σαφηνείας διέκρινεν ὁ G. Millet εἰς τὸ ἔργον του «École grecque dans l'architecture byzantine» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν σχολὴν τῆς Κων/πόλεως, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν, μετὰ τὴν διάσπασιν τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Φράγκων κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα, μικρότερα κέντρα τέχνης, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσουν ἐπὶ τῇ βάσει ἰδιαιτέρων συνθηκῶν καὶ ἰδιάζοντας ἀρχιτεκτονικοὺς χαρακτῆρας.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

[1] Βλ. Βυζαντίδα, Ἔνθ᾿ ἀν. σ. 622, ἔνθα σὺν τῇ μεταγραφῇ τῆς ἐπιγραφῆς προσάγονται καὶ αἱ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶσαι.

[2] Περὶ τοῦ ἀμφίου τοῦ ἐπιταφίου βλ. Millet, Recherches sur l'iconographie de l'Evangile, Paris, 1916, σελ. 500 κ.ἑ. πρβλ. σχετικά τινα καὶ εἰς νεωστὶ ἐκδοθεῖσαν μελέτην τῆς Κας Venetia Cottas, L'influence du Drame «Χριστὸς πάσχων» sur l'art chrétien d' Orient, Paris, 1931, σ. 95 κἑ.

[1] Ἐσχάτως ὁ A. Rachénov, Églises de Mésemvria, Sofia, 1932 (ἐν Monument de l'arten Bulgarie vol. II) εἰς τὴν περὶ τῶν ναῶν τῆς Μεσημβρίας μελέτην του ἐξετάζων τὰ μνημεῖα τῆς Μεσημβρίας, τὰ ὁποῖα ἐξ ἱστορικῶν λόγων εἶναι καθαρῶς βυζαντινὰ ἔργα τῆς πρωτευούσης, στηρίζεται ἐπ᾿ αὐτῶν, διὰ νὰ θεωρήσῃ αὐθαιρέτως κέντρον τῆς νέας τεχνοτροπίας τὴν Βουλγαρίαν καὶ φορεῖς τοῦ γραφικοῦ ῥυθμοῦ τοὺς Σλαύους.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α΄

ΔΥΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟΙ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑΙ ΠΛΑΚΕΣ

Αἱ δύο πλάκες, τῶν ὁποίων ἕπεται ἡ περιγραφή, παρελήφθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Κων/πόλεως τὴν 13ην Ἰουνίου 1923 καὶ κατεγράφησαν εἰς τὸ μητρῷον τῶν μαρμάρων ὑπ᾽ ἀριθ. 3978, 3979. Προέρχονται δὲ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ λουτροῦ «Ἰμραχὸρ Χαμάμ» [1], νῦν κατεστραμμένου, τὸ ὁποῖον κεῖται εἰς Βλάγκαν [2], πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ Γενὶ - Καποῦ, καὶ ἦσαν τοποθετημέναι ὡς διάκοσμος ἑκατέρωθεν τῆς ἐσωτερικῆς θύρας τοῦ λουτροῦ. Θὰ ἦσαν πιθανώτατα κεχρωσμέναι ἐρυθραί, ὡς φαίνεται ἀπὸ ὑπάρχοντα ἴχνη. Μετά τινα πυρκαϊάν, ἥτις ἐμαύρισε τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πλακῶν, χωρὶς ὅμως νὰ προσβάλῃ τὸ μάρμαρον, τὰς ἐπέχρισαν ἐπανειλημμένως ὡς καὶ τὸν τοῖχον, μὲ ἄσβεστον, εἰς τρόπον ὥστε τὸ χρῖσμα τοῦτο ἐγέμισε τὰς ἐσοχὰς τοῦ ἀναγλύφου.

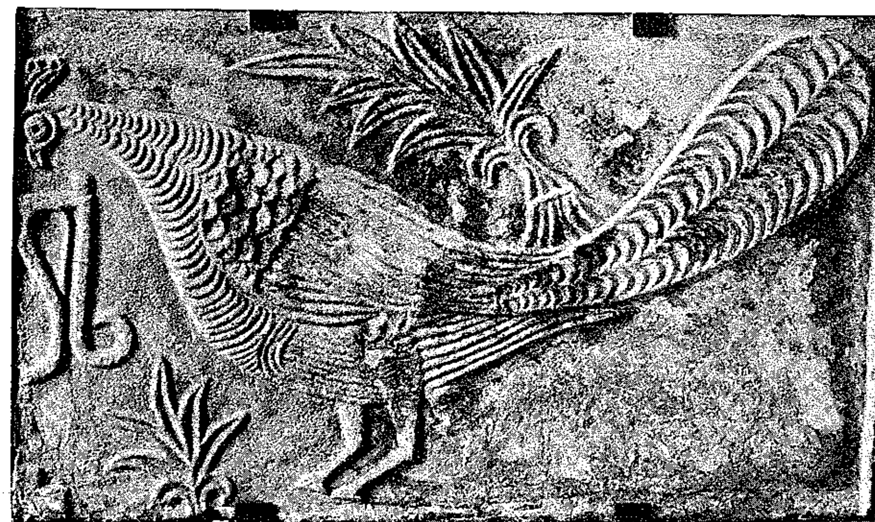
Λευκὸν μάρμαρον μὲ χονδροὺς κρυσταλλίνους κόκκους.

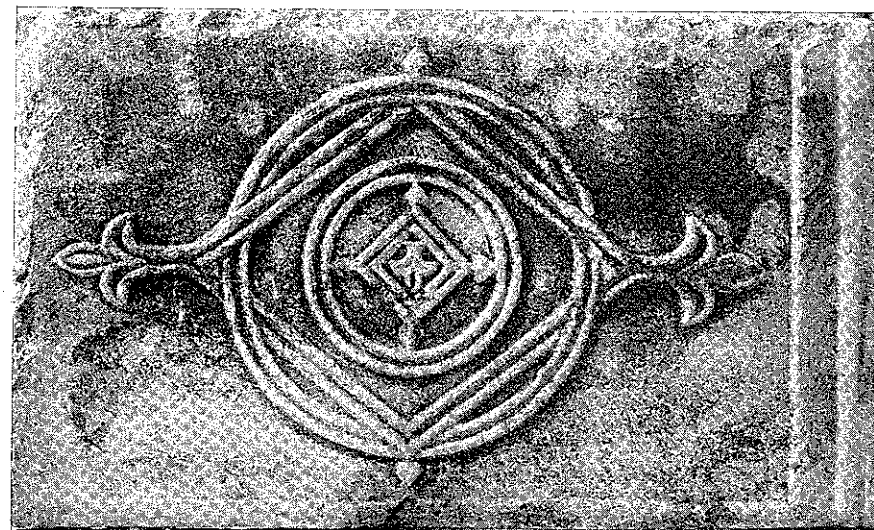
ἀρ. 3978.	ὕψος	0,75,	πλάτος	1,26,	πάχος	0,035
ἀρ. 3979.	»	0,77,	»	1,21,	»	0,04

Ἡ προσθία ὄψις τῶν πλακῶν φέρει ἴχνη ἐρυθροῦ χρώματος καὶ μαῦρα στίγματα προελθόντα ἀπὸ τὴν πυρκαϊάν· ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς εἶναι ἠλλοιωμένη ἐκ τοῦ χρίσματος, καὶ φέρει διαβρώσεις εἰς τὰ ἄνω ἄκρα καὶ τὰ πλευρά. Ἡ ὀπισθία ὄψις ἔχει ἐπιφάνειαν κιτρινισμένην καὶ ἐλαφρῶς ἠλλοιωμένην ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, εἰς τὴν παραμικρὰν δὲ ἐπαφὴν κονιοποιεῖται.

[1] Τὸ «Ἐμὶρ-Ἀχοὺρ» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου Σταυλάρχου, ὅστις ἐδίδετο εἰς τοὺς μεγάλους ἀξιωματούχους τῆς αὐλῆς. Διὰ πρώτην φορὰν ὁ τίτλος οὗτος ἐδόθη κατὰ τὴν ἐποχὴν Βαγιαζὴτ τοῦ Β΄ (1481 - 1512) εἰς τὸν Ἀλβανὸν Ἠλιὰς Μπέην, υἱὸν τοῦ Ἀβδουλλὰχ — ὁ τίτλος τοῦ Ἀβδουλλὰχ δίδεται πάντοτε ὡς ὄνομα πατρὸς εἰς τοὺς ἀλλαξοπιστοῦντας καὶ σημαίνει θεράπων τοῦ Θεοῦ. (Βλ. «Sidjili Osmani», τόμ. 4ος, σ. 732, κείμενον Τουρκικόν). Ὁ «Ἐμὶρ-Ἀχοὺρ» εἶναι τὸ ἴδιον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μετέτρεψε τὴν Μονὴν τοῦ Στουδίου εἰς τέμενος, καὶ ἔκτισεν ἐκεῖ πλησίον ἓν σχολεῖον. Διὰ τῆς διαθήκης του, χρονολογουμένης κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ῥαμαζανίου 916 Ἑγ. (1508), κληροδοτεῖ εἰς τὰ ἐν λόγῳ οἰκοδομήματα τὸ εἰσόδημα ἑνὸς λουτροῦ καὶ ἑπτὰ καταστημάτων κειμένων ἐν Κων/πόλει εἰς τὴν συνοικίαν Βλάγκα. — Ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ λουτροῦ προέρχονται αἱ δύο πλάκες, τὰς ὁποίας περιγράφομεν.

[2] Βλάγκα εἶναι ἡ Βυζαντινὴ ὀνομασία τῆς συνοικίας, ἥτις διατηρεῖται μέχρι σήμερον.

Εἰκ. 1. Αἱ ἐπὶ ἑκατέρας ὄψεως τοῦ ὑπ᾽ ἀριθ. 3978 θωρακίου παραστάσεις.

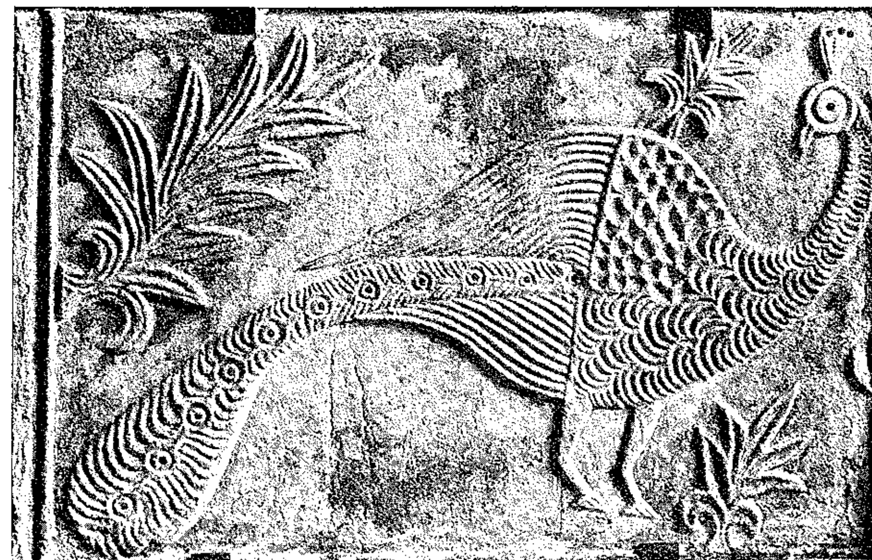
Αἱ πλάκες περιβάλλονται εἰς τὰ κάτω ἄκρα καὶ εἰς τὴν μίαν πλευρὰν ὑπὸ ῥαβδώσεως ἐλαφρῶς καμπύλης. Εἰς τὴν ὑπ᾽ ἀριθ. 3979 ἡ ῥάβδωσις εἶναι ἐπενδεδυμένη μὲ πλατὺ γυμνὸν περιθώριον.

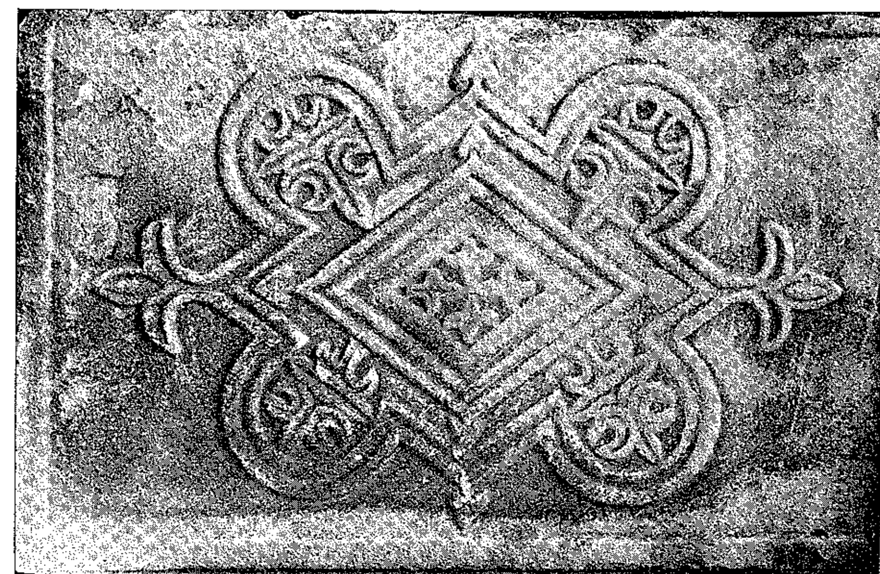
Δύο παγώνια εἶναι τοποθετημένα ἑκατέρωθεν σχηματοποιημένου ἀγγείου. Τὸ πρὸς τὰ δεξιά, (εἰκ. 1) ὄρθιον, δεικνύει τὴν ἀριστερὰν πλευράν,

καὶ ῥαμφίζει, κλῖνον τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀγγεῖον. Ὁ ὀφθαλμὸς σχηματίζεται ὑπὸ κύκλου ἔχοντος ὀπὴν εἰς τὸ κέντρον, εἰς τὴν ὁποίαν, ἴσως, θὰ ἦτο ἐνσφηνωμένος λίθος ἢ κόκκος χρωματιστῆς ὑάλου, παριστάνων τὴν κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἐπίσης εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ λοφίου ὑπάρχουν τρεῖς ἀνάλογοι ὀπαί, ὀλιγώτερον βαθεῖαι. Τὸ πτέρωμα τοῦ σώματος καὶ τοῦ λαιμοῦ ὑποδηλοῦται διὰ γραμμῶν φολιδωτῶν, τῶν ὁποίων αἱ διαστάσεις αὐξάνουν ὅσον ἀπομακρύνεται τῆς κεφαλῆς. Ἡ οὐρὰ εἶναι ὁμοίως διακεκοσμημένη ὑπὸ δύο παραλλήλων σειρῶν καμπύλων γραμμῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἀνάγλυφον προέχει περισσότερον, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐλαττοῦνται εἰς τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς, δίδουσαι οὕτω τὴν ἐντύπωσιν μεγάλου φύλλου, μὲ μίαν διάμεσον καὶ πολλαπλᾶς νευρώσεις. Τὸ ἄνω μέρος τῆς πτέρυγος κοσμεῖται ὑπὸ φολιδωτοῦ καὶ τὰ μακρὰ πτερὰ παριστάνονται διὰ παραλλήλων καὶ ἐπιμήκων αὐλακίων. Οἱ πόδες εἶναι κυρτωμένοι, ὡς ἐὰν εἶχε τὴν στιγμὴν ἐκείνην προσγειωθῇ τὸ πτηνόν. Ὁ καλλιτέχνης δὲν ἀπεικόνισε τοὺς δακτύλους, διὰ νὰ μὴ φανῇ ἡ ἀσχημία τῶν ποδῶν τοῦ πτηνοῦ. Ἡ ὑπόλοιπος ἐπιφάνεια τῆς πλακός, ἐκτὸς τοῦ κάτω ἄκρου δεξιά, καλύπτεται ὑπὸ φυτικῶν διακοσμήσεων. Εἰς τὸ ἄνω τμῆμα ὑπάρχει φύλλωμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡσεὶ ἐξερχόμενον τῆς οὐρᾶς τοῦ παγωνίου. Κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ, ἓν φυτόν, ἀποτελούμενον ἐκ πέντε αἰχμηρῶν καὶ δύο καταπιπτόντων φύλλων, ἀναφύεται ἐκ τῆς γῆς.

Τὸ ἀγγεῖον εἶναι ὑδρία μετὰ λαβῶν, τοποθετημένη ἐπὶ ἑνὸς ὑποβάθρου, τοῦ ὁποίου εἶναι ὁρατὸν τὸ δεξιὸν κάτω τμῆμα. Ἡ ὑδρία κοσμεῖται ὑπὸ δύο σχηματοποιημένων λαβῶν, αἵτινες ἀπολήγουσιν εἰς σπείρας.

Εἰς τὴν ἀριστερὰν πλάκα (εἰκ. 2) φαίνεται τὸ ἄκρον τῆς ἀριστερᾶς λαβῆς. Εἰς τὴν πλάκα ταύτην παριστάνεται ἐπίσης ἓν ὄρθιον παγώνιον, τοῦ ἰδίου μεγέθους μὲ τὸ προηγούμενον, ἀλλὰ μὲ διάφορον στάσιν. Ἀντὶ νὰ ῥαμφίζῃ, ἔχει τὴν κεφαλὴν ὑψωμένην καὶ ἐστραμμένην πρὸς τὰ ὄπισθεν, ἀνυψώνει ὀλίγον τὴν πτέρυγα, ἀφίνει δὲ τὴν οὐρὰν νὰ καταπέσῃ. Τὸ πτέρωμα παρουσιάζει μεγαλειτέραν ποικιλίαν ἀπὸ τὴν προηγουμένην πλάκα. Ὁ λαιμός, ἡ πτέρυξ καὶ ἡ κοιλία κοσμοῦνται διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου, ἀλλὰ τοῦ λαιμοῦ τὰ μικρὰ πτερά, μετακινηθέντα κατὰ τὴν στροφὴν τῆς κεφαλῆς, εἶναι πολὺ τεταραγμένα, ὀλιγώτερον σχηματικά, καὶ πλησιάζουν πολὺ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡ διάμεσος νεύρωσις ἀντικαθίσταται ὑπὸ σειρᾶς ἐστιγμένων κύκλων, οἵτινες σχηματίζουσι τὰς κηλῖδας τοῦ πτερώματος τοῦ πτηνοῦ. Τὸ διαχώρισμα μεταξὺ τῶν φολιδωμάτων, παριστανόντων τὰ μικρὰ πτερά, καὶ τῶν ἐπιμήκων — παραλλήλων αὐλακώσεων, αἵτινες σχηματίζουσι τὰ μακρὰ πτερά, εἶναι ὑπογραμμισμένον διὰ καθέτου γραμμῆς, ἥτις φαίνεται νὰ χωρίζῃ τὸ σῶμα τοῦ πτηνοῦ εἰς δύο. Ὁ ὀφθαλμός, τὸ λοφίον, καὶ οἱ πόδες παρουσιάζουν τὰς ἰδίας ἀναλογίας κατασκευῆς μὲ τὰ ἐπὶ τῆς προηγουμένης πλακός. Κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ ὑπάρχει φυτὸν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ φυτὸν τῆς πρώτης πλακός. Τέλος δύο φυλλώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν φαίνεται ἀναφυόμενον

Εἰκ. 2. Αἱ ἐπὶ ἑκατέρας ὄψεως τοῦ ὑπ' ἀριθ 3979 θωρακίου παραστάσεις.

ἐκ τῶν νώτων τοῦ πτηνοῦ, καὶ τὸ ἕτερον μεγαλείτερον, κατέχουν ὁλόκληρον τὸ ἀριστερὸν τμῆμα τῆς πλακός.

Εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τῶν δύο πλακῶν ὑπάρχουν δύο μεγάλαι γεωμε-

τρικαὶ διακοσμήσεις, αἵτινες κατέχουν ὅλον τὸν χῶρον, καὶ εἶναι ἀντιθέτως τοποθετημέναι ὡς πρὸς τὰ ἀνάγλυφα τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως. Ὁ χῶρος οὗτος ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν ὀρθογώνιον ἐπιφάνειαν περιβαλλομένην ὑπὸ πλαισίου:

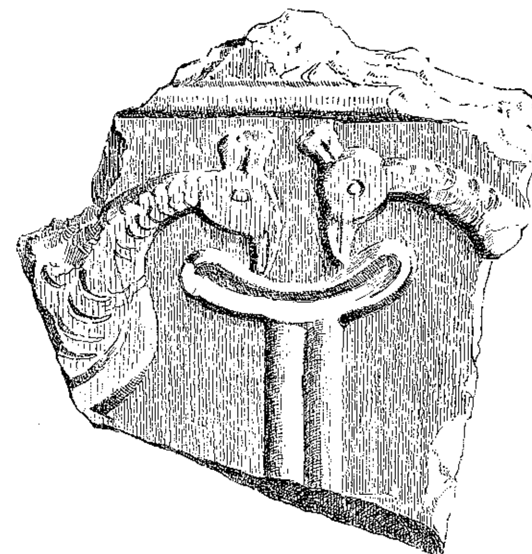
Αἱ διαστάσεις εἶναι: ἀρ. 3978 ὕψ. 0,67, πλάτ. 1,10
» 3979 » 0,69 » 1,13

Τὸ πλαίσιον τῆς πρώτης δεξιά, ἐλαφρῶς πλαγιογραφημένον ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω, σχηματίζεται ὑπὸ δύο ῥαβδώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα εἶναι καμπύλη καὶ στηρίζεται ἐπὶ μεγάλου γυμνοῦ περιθωρίου. Τὸ κάτω μέρος τῆς πλακὸς περιβάλλεται ἐπίσης ὑπὸ γυμνοῦ περιθωρίου, μικροτέρου ὅμως πλάτους· εἰς τὸ ἄνω τμῆμα καὶ ἀριστερά, τὰ κυμάτια τοῦ πλαισίου ἐξωμαλύνθησαν. Ὁ διάκοσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ διπλοῦν κύκλον, ὅστις τέμνεται ὑπὸ διπλοῦ ῥόμβου κανονικῶς τοποθετημένου, τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου ἀπολήγουσιν εἰς κρίνους καὶ φύλλα κισσοῦ. Εἰς τὸ κέντρον ὑπάρχει δεύτερος διπλοῦς κύκλος, σχηματιζόμενος ὅπως οἱ προηγούμενοι, ἐκ δύο σ π ε ι ρ ῶ ν πλαγιογραφημένων, ἐλαφρῶς ἀναγλύφων. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀναγλύφου ὑπάρχει εἷς κρίνος πλαισιούμενος ὑπὸ διπλοῦ ῥόμβου, ἐπίσης κανονικῶς τοποθετημένου. Αἱ γωνίαι τοῦ ῥόμβου καταλήγουσιν ἐξωτερικῶς εἰς τέσσαρα φύλλα κισσοῦ, στηριζόμενα ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κύκλου.

Ὁ διάκοσμος τῆς δευτέρας πλακός, ὡς πρὸς τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν τέχνην, εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν τῆς πρώτης. Εἰς τὸ κέντρον διακρίνονται τέσσαρες κρίνοι ἐν σχήματι σταυροῦ, οἵτινες κατέχουν ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν, προσδιοριζομένην ὑπὸ ῥόμβου κανονικῶς τοποθετημένου, ὅστις ἐπίσης πλαισιοῦται ὑπὸ δύο ἄλλων ῥόμβων σχηματιζομένων ὑπὸ σ π ε ι ρ ῶ ν ἐλαφρῶς πλαγιογραφημένων, μικροτέρου ὅμως πλάτους τοῦ προηγουμένου. Αἱ γωνίαι τοῦ δευτέρου καταλήγουν ἐξωτερικῶς εἰς τέσσαρα φύλλα κισσοῦ. Μέγας διπλοῦς ῥόμβος πλαισιώνει τὸ σύνολον, ὅστις, ὅπως ὁ ῥόμβος τῆς προηγουμένης πλακός, ἔχει εἰς τὰς ἐξωτερικὰς γωνίας συμπλέγματα, κρίνους καὶ φύλλα κισσοῦ. Εἰς τὸ μέσον ἑκάστης πλευρᾶς τοῦ ῥόμβου τὸ περίζωμα προβάλλεται συνεχές, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζωνται τέσσαρες προεξοχαὶ ἐν εἴδει πετάλων, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων διακρίνονται τέσσαρα ἀνθέμια συμμετρικῶς διατεταγμένα.

Ἡ ἐξέτασις τῶν πλακῶν τούτων μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ δύο πλακῶν θωρακίου, τὰς ὁποίας ἐξήγαγον ἀπὸ πυρποληθὲν οἰκοδόμημα τοῦ 6ου αἰῶνος καὶ ἐχρησιμοποίησαν πάλιν. Πράγματι πολλοὶ λόγοι ἐνισχύουν τὴν εἰκασίαν ταύτην. Πρῶτον, καθὼς παρετηρήσαμεν ἀνωτέρω, αἱ διακοσμήσεις εἶναι τώρα ἀντιθέτως τοποθετημέναι ὡς πρὸς τὰς γλυπτὰς παραστάσεις. Αἱ ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς προξενηθεῖσαι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου βλάβαι, δὲν διακρίνονται εἰμὴ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, ἥτις κατὰ τὴν νέαν διάταξιν τῶν πλακῶν ἔπρεπε νὰ ἦτο ἐφηρμοσμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ

συνεπῶς δὲν ὑπέστη ἐπιδιόρθωσιν. Τοὐναντίον ἡ ἀντίθετος πλευρά, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὑρίσκονται τὰ ἀνάγλυφα, ἐκαθαρίσθη ἐπιμελῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀφήρεσε μαζὺ μὲ τὴν προσβληθεῖσαν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου καὶ τὴν παλαιὰν διακόσμησιν, ἥτις συνίστατο, πιθανώτατα, ἀπὸ συνήθους τύπου σταυρόν, ἐντὸς κύκλου ἐλαφρῶς ἀναγλύφου. Ὁ καλλιτέχνης, πρὸς ἐξοικονόμησιν χώρου, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος ἠναγκάσθη νὰ παραλείψῃ τὰς δύο ῥαβδώσεις τοῦ πλαισίου. Πράγματι τὸ πλευρικὸν καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι ῥαβδώσεις, φαίνονται ὅτι ἔχουσι τελείως ἀποκοπῆ. Αἱ πλάκες αὗται ἦσαν τοποθετημέναι ἑκατέρωθεν στήλης ἢ ἄλλης πλακός, ἥτις ἐσχημάτιζε τὸ ἐνδιάμεσον, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο λαξευμένον τὸ ὑπόλοιπον ἀγγεῖον, μέρος τοῦ ὁποίου διακρίνεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλακός, μέρος δὲ τῆς λαβῆς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (εἰκὼν 3).

Εἰκ. 3. Παραστάσεις παγωνίων ἐπὶ συντρίμματος θωρακίου ἀποκειμένου ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Ἀπὸ τὸ ἀγγεῖον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θὰ ἀνυψοῦτο σωλὴν ἀπολήγων εἰς κῶνον πεύκης, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξεπήδα τὸ ὕδωρ [1], ὅπως φαίνεται εἰς ἐπικεφαλίδα τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, παραληφθεῖσαν ἀπὸ χειρόγραφον Εὐαγγέλιον μετὰ μικρογραφιῶν τοῦ 13ου Αἰῶνος, φυλαττόμενον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Παλαιοῦ Σεραγίου [2] (εἰκὼν 4).

Ἡ παράστασις δύο παγωνίων τοποθετημένων ἑκατέρωθεν ἀγγείου ἢ πίδακος εἶναι ἀρκετὰ κοινὴ καὶ φέρεται συχνάκις εἰς Βυζαντινὰ γλυπτὰ ἢ ζωγραφίας. Ὅθεν δὲν χρειάζεται νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ θέματος. Θὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον νὰ παρουσιάσωμεν ἐνταῦθα (εἰκ. 5) πρὸς παραβολήν, μίαν ἄλλην ἀνέκδοτον πλάκα παριστῶσαν τὸ ἴδιον θέμα. Εὑρίσκεται αὕτη εἰς τὴν

---

[1] J. Strzygowski, Der Pinienzapfen als Wasserspeier, Römische Mitteilungen XVIII, 1903, σ. 185. J. Ebersolt, Le Grand Palais de Constantinople et le livre des Cérémonies Paris 1910, σ. 111.

[2] Μεμβράνη σχήματος 0,30×0,23, 210 φύλλα. J. Ebersolt, Mission Archéologique de Constantinople, Paris 1921, σ. 61, Νο 21. Ἐπίσης Βλ. δι' ὅμοιον ἀντίτυπον, O. M. Dalton, Byzantine Art and Archaeology, Oxford, 1911, σ. 243 εἰκ. 151.

πρόσοψιν τουρκικῆς κρήνης ἐν χρήσει, κειμένης εἰς τὴν ἐξοχήν, 4 χιλιόμετρα βορείως τοῦ Μπακήρκιοϊ (τέως Μακροχωρίου, πάλαι Ἕβδόμου), καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῆς χρησιμεύει πρὸς ἄρδευσιν τῶν λαχανοκήπων τοῦ Σογανλῆ. Εἶναι πλὰξ ὕψους 0,75, πλάτ. 1,33, καὶ πάχ. 0,06. Πλαισιοῦται ὑπὸ τριῶν ῥαβδώσεων μετὰ γυμνῶν περιθωρίων. Τὸ κάτω τμῆμα ἐθραύσθη, καθὼς καὶ τὸ κέντρον, ὅπου ἠνοίχθη ὀπὴ διὰ τὴν ἐκροὴν τοῦ ὕδατος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξηφάνισε

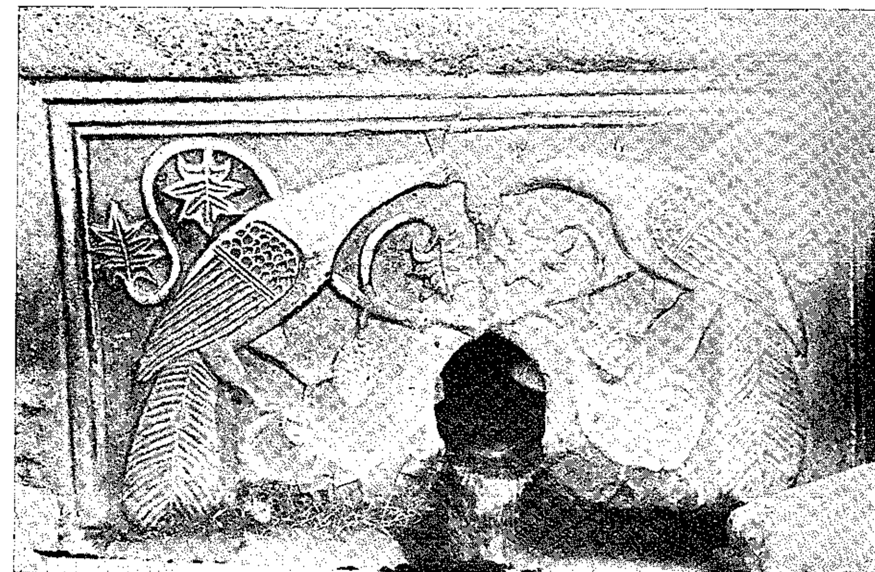

Εἰκ. 4. Ἐκ τοῦ ἐπιτίτλου χειρογράφου Εὐαγγελίου τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Ἀχμὲτ τοῦ Γ' ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀνακτόροις τῆς Κων/πόλεως.

τελείως τὸ σχηματοποιημένον ἀγγεῖον, ἐξ οὗ ἀνέδυον κλῶνοι ἀμπέλου καὶ ὁ ἀπολήγων εἰς κῶνον πεύκης σωλήν. Τὰ παγώνια ἵστανται ἐπὶ δύο συμμετρικῶς τεταγμένων κλώνων ἀμπέλου μετὰ βοτρύων, ῥαμφίζουσι δὲ τὸν κῶνον τῆς πεύκης, ἢ μᾶλλον πίνουν ἀπὸ τὸ ἀναβρύον ὕδωρ. Τὸ σῶμα τῶν πτηνῶν εἶναι γυμνόν, ὁ δὲ καλλιτέχνης ἀπεικόνισε λεπτομερῶς μόνον τὰ πτερὰ καὶ τὰς οὐράς. Τὸ ἄνω τμῆμα τῆς πτέρυγος κοσμεῖται ὑπὸ φολιδωτοῦ, παριστάνοντος τὰ μικρὰ πτερά, τὰ ὁποῖα διαχωρίζονται ὑπὸ μεγάλων πτερῶν,

ὑποδεικνυομένων διὰ παραλλήλων αὐλακώσεων. Αἱ καταπίπτουσαι οὐραὶ ἀποτελοῦνται ἐκ μιᾶς διαμέσου καὶ πολλαπλῶν πλευρικῶν νευρώσεων μετὰ τριῶν ἐστιγμένων κύκλων, συμμετρικῶς τοποθετημένων, οἵτινες παριστάνουν τὰς κηλῖδας τοῦ πτερώματος.

Ἄλλο ἀνάγλυφον, γνωστὸν ἤδη[1], (εἰκ. 6) εὑρισκόμενον ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς κρήνης τοῦ Κὴρκ Τσεσμέ, πλησίον τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Οὐάλεντος παρουσιάζει τὰς αὐτὰς ἀναλογίας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διάταξιν τοῦ

Εἰκ. 5. Τὸ παρὰ τὸ Βυζαντινὸν Ἕβδομον ἀνάγλυφον τὸ ἐντετοιχισμένον νῦν ἐπὶ τῆς προσόψεως Τουρκικῆς κρήνης.

θέματος καὶ τὴν τεχνοτροπίαν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο πλάκας ἀνίσων διαστάσεων. Ἡ κυριωτέρα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀπεικονίζεται τὸ θέμα, ἔχει ὕψος 1,10, πλάτος 1,47. Ἡ δεξιά, ἥτις χρησιμεύει ὡς συμπλήρωμα τῆς πρώτης, ἔχει ὕψος 1,25, πλάτ. 0,37. Τὸ θέμα εἶναι τὸ ἴδιον, καὶ τὰ παγώνια παρουσιάζουσι τὴν αὐτὴν συμβατικήν, αὐστηρὰν συμμετρίαν, ὅπως καὶ εἰς τὴν προηγουμένην πλάκα. Ἡ αὐτὴ συμμετρία παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κλώνων τοῦ φυτοῦ μετὰ φύλλων, οἵτινες ἐξέρχονται ἐκ τοῦ ἐν σχήματι κάλυκος ἀγγείου. Τὸ σῶμα τῶν πτηνῶν εἶναι ἐπίσης γυμνόν, αἱ δὲ πτέρυγες καὶ αἱ οὐραὶ ἐξετελέσθησαν

[1] Μ. Γεδεών, Χρονικὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ οἴκου, Κων/πολις 1886, σ. 61.—Mordtmann, Esquisse topographique de Constantinople Lilli, 1892, σ. 71. — J. Strzygowski, Ἔνθ' ἀν. σ. 195 εἰκ. 10.

κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ Σογανλῆ. Αἱ δύο τελευταῖαι, παραστάσεις αἵτινες, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀνήκουσιν εἰς τὸν 6ον αἰῶνα, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ἐκ τοῦ λουτροῦ τοῦ Ἰμραχὸρ (Ἐμὶρ-Ἀχοὺρ) προερχομένας, παρουσιάζουσι διαφορὰς ἀρκετὰ σημαντικάς. Ἐνταῦθα οἱ καλλιτέχναι ἐτήρησαν αὐστηρὰν συμμετρίαν, ἥτις ἁρμόζει εἰς τὸν καθαρῶς διακοσμητικὸν σκοπόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέβλεψαν, ἐνῷ ὁ καλλιτέχνης ὁ ἐκτελέσας τὰ ἀνάγλυφα τοῦ λουτροῦ τοῦ Ἰμραχόρ, προσεπάθησε μὲ διακοσμητικὸν πάντοτε

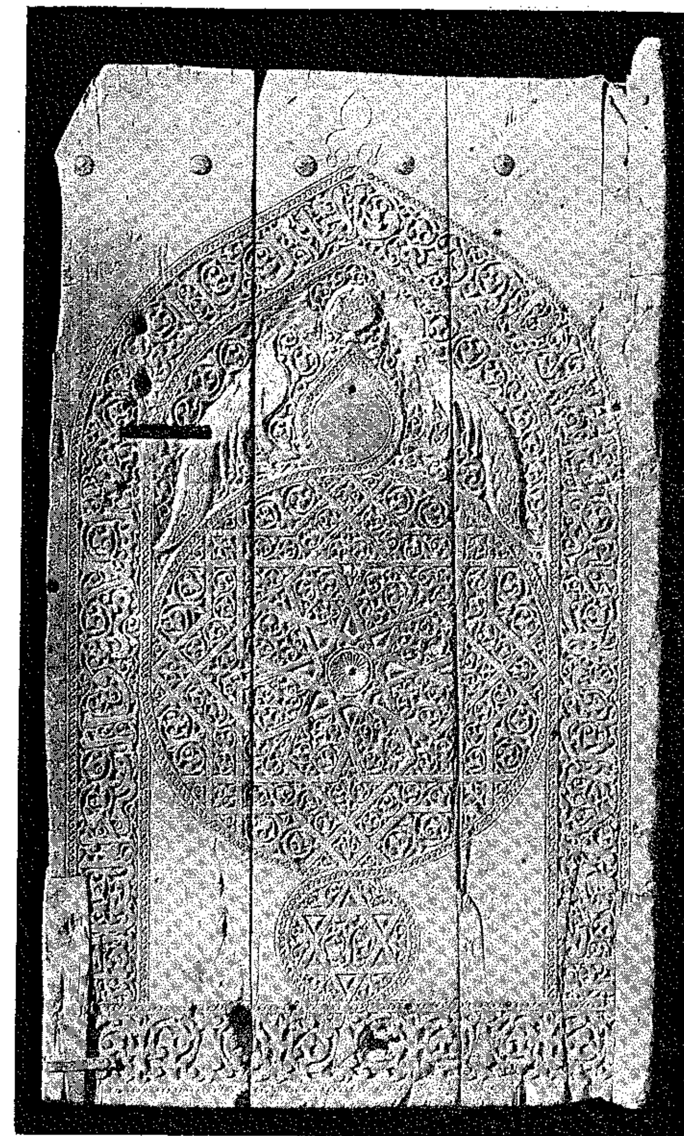

Εἰκ. 6. Ἐκ Βυζαντινοῦ ἀναγλύφου ἐντετοιχισμένου ἐπὶ τῆς προσόψεως Τουρκικῆς κρήνης παρὰ τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Οὐάλεντος.

σκοπόν, νὰ πλησιάσῃ τὴν πραγματικότητα, ἀπομακρυνόμενος κἄπως τῆς πατροπαραδότου συμμετρίας.

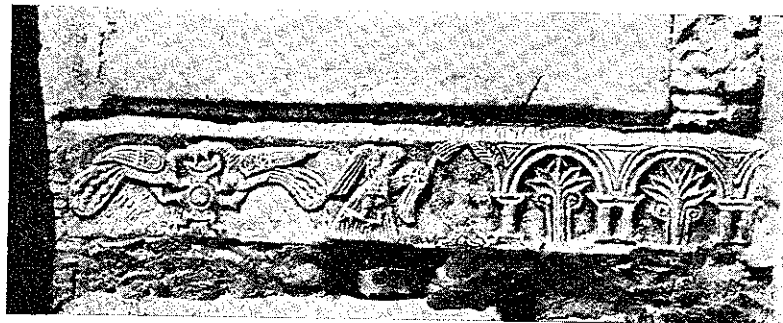
Ὅπως παρετηρήσαμεν ἤδη, ἡ στάσις τῶν πτηνῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καθὼς καὶ ὁ τρόπος τοῦ πίνειν εἶναι πολὺ φυσικά. Ἐπίσης ὁ διάκοσμος τοῦ πτερώματος παρίσταται λεπτομερέστατα. Οὕτω, τὸ ἓν παγώνιον δεικνύει τὸ ἄνω τμῆμα τῆς οὐρᾶς κεκοσμημένον ὑπὸ ἐστιγμένων κύκλων, παριστώντων τὰς κηλῖδας τοῦ πτερώματος, ἐνῷ τοῦ δεξιοῦ φαίνεται τὸ κάτω μέρος τῆς ἀνυψωθείσης οὐρᾶς. Ἐπίσης αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν δὲν παρίστανται πλαστικῶς, ὅπως ἐπὶ τῶν δύο πλακῶν τοῦ 6ου αἰῶνος, ἀλλὰ διαφαίνονται σαφῶς, ὅπως καὶ ὁ διάκοσμος τῶν λοφίων.

Κατὰ τὴν γνώμην μας τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα θὰ ἐγένοντο κατὰ τὰ τέλη τοῦ 9ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10ου Αἰῶνος, μετὰ τὴν περίοδον τῶν Εἰκονοκλαστῶν. Ἀναμφιβόλως αἱ πλάκες αὗται ἐπρόκειτο ἀρχικῶς νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς διάκοσμος τῶν προσόψεων Βυζαντινῶν κρηνῶν, ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ πάλιν

Εἰκ. 8. Ξύλινον θυρόφυλλον Ἀραβικῆς τέχνης ΙΓ' αἰῶνος ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὑπάρχουσιν ἤδη δύο παραδείγματα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τρίτον ἐπὶ τῆς κρήνης τοῦ Γενιτζέ, χωρίου κειμένου πλησίον τοῦ Ὀδεμησίου (ἀρχαίων Ὑπαίπων τῆς Λυδίας (εἰκ. 7). Ἐξ ἄλλου ἡ παράστασις παγωνίων συναντᾶται συχνὰ εἰς τὴν Μουσουλμανικὴν τέχνην [1] ὡς ἁπλῆ διακόσμησις ἄνευ συμβολικῆς ἐννοίας ὡς συναντᾶται εἰς τὴν Χριστιανικὴν τέχνην. Ὡς παράδειγμα δίδομεν ἐδῶ ἓν ξύλινον θυρόφυλλον Ἀραβικῆς τέχνης τοῦ 13ου Αἰῶνος, προερχόμενον ἐξ Ἀγκύρας [2].

Εἰκ. 7. Παράστασις ἀντιμετώπων παγωνίων ἐπὶ Βυζαντινοῦ ἀναγλύφου ἐντετοιχισμένου ἐπὶ τῆς κρήνης τοῦ χωρίου Γενιτζέ.

(Εἰκ. 8). Τὰ παγώνια ἔχουσιν ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν στάσιν καὶ τὴν αὐτὴν συμμετρίαν ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν πλακῶν, τὰς ὁποίας περιεγράψαμεν. Τέλος ἐπὶ τῆς κρήνης Μουρὰτ τοῦ Γ΄ εὑρισκομένης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Τσινιλὶ Κιόσκ, τοῦ Μουσείου Κων/πόλεως, βλέπομεν τὸ παγώνιον μόνον ὡς κύριον κόσμημα.

---

[1] G. Migeon, Manuel d'Art Musulman Paris, 1927, τόμ. I, σ. 268, 358, 363, 379; τόμ. II σ. 24, 28, 110, 214, 215, 234, 293, 294, 302, 304, 305, 307, 316, 317, 324, 326, 328, 338, 384.

[2] Μουσεῖον Κων/πόλεως. Μουσουλμανικὴ Συλλογή, ἀριθ. μητρῴου.

Β΄

ΠΛΑΞ ΘΩΡΑΚΙΟΥ ΠΑΡΙΣΤΩΣΑ ΤΗΝ ΘΥΣΙΑΝ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

Ἡ πλὰξ προέρχεται ἐκ Κωνσταντινουπόλεως παραχωρηθεῖσα εἰς τὸ Μουσεῖον ὑπὸ τῶν κληρονόμων ἀρχαιοπώλου ἐγκατεστημένου ἐν Ζιντζιρλὶ Χὰν τῆς Μεγάλης Ἀγορᾶς. — Εἶναι καταγεγραμμένη ὑπ' ἀριθ. 4141 τοῦ μητρῴου Μαρμάρων τοῦ Μουσείου Κων/πόλεως.

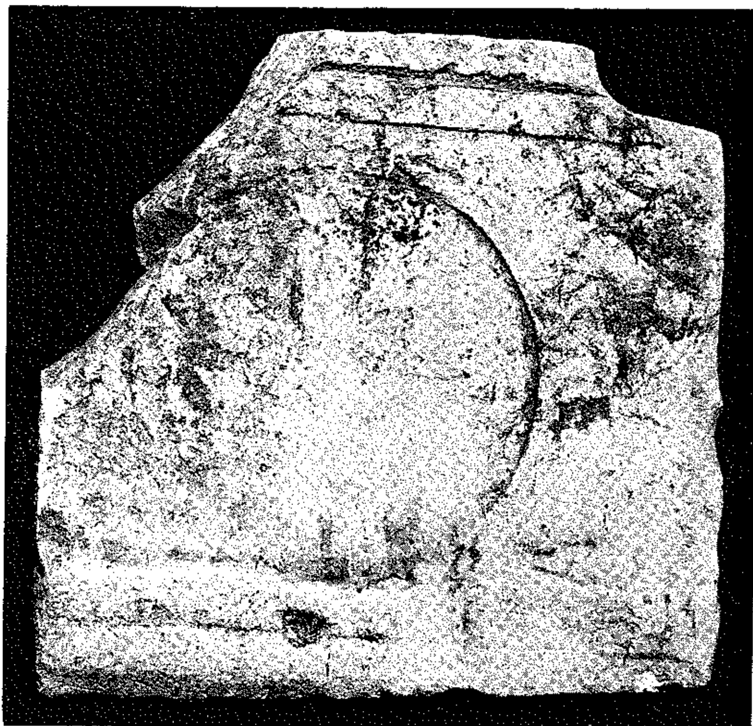
Εἰκ. 9. Ἡ προσθία ὄψις τοῦ θωρακίου, ἐφ' οὗ ἡ παράστασις τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ.

Ἀσβεστόλιθος σκληρός. Σημεριναὶ διαστάσεις: ὕψ. 0.78, πλάτ. 0.82, πάχ. 0.10. Τὰ ἀνάγλυφα παρουσιάζουσι προεξοχὴν 0.02.

Ἡ πλὰξ αὕτη θὰ εἶχεν ἐπὶ μακρὸν χρησιμεύσει πρὸς πλακόστρωσιν, μὲ τὰς γλυπτὰς παραστάσεις ἐστραμμένας πρὸς τὴν γῆν, ἐπὶ τῶν ὁποίων δια-

κρίνονται ἀκόμη ἴχνη κονιάματος. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ἡ ἐπιφάνεια ἔχει φθαρῆ ὑπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ ἔχουσι σχηματισθῆ ἐν αὐτῇ πολυάριθμοι κοιλότητες.

Αἱ ἀρχικαὶ διαστάσεις τῆς πλακὸς ἐμειώθησαν ὑπὸ τῆς λιθοτομίας, ἥτις ἐξηφάνισε τὸ ἥμισυ τοῦ δένδρου μετὰ τῶν ὀπισθίων μερῶν τοῦ κριοῦ ἀριστερά, καὶ τοὺς πόδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ ζῴου εἰς τὸ κάτω τμῆμα. Διαβρώσεις ἐπιπόλαιαι παρατηροῦνται ἐφ᾽ ὅλης τῆς ἐπιφανείας καὶ ἀρκετὰ

Εἰκ. 10. Ἡ ὀπισθία ὄψις τοῦ αὐτοῦ θωρακίου.

ἐμφανεῖς εἰς τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα. — Ἄνωθεν τοῦ κριοῦ διακρίνεται κοιλότης διὰ μεταλλικὸν ἔμβολον· ἡ ἄνω ἀριστερὰ γωνία εἶναι τεθραυσμένη. Πλαγία θραῦσις εἰς τὸ ἄνω δεξιὸν τμῆμα ἔχει ἀφαιρέσει τὰ δάκτυλα τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν λεπίδα τῆς μαχαίρας. Ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια εἶναι λίαν ἐφθαρμένη, λόγῳ τῆς ὑπὸ τῶν ποδῶν τριβῆς.

Ὁ Ἀβραὰμ ὄρθιος, ἐστραμμένος δεξιά, μὲ τὸ σῶμα στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, τοῦ ἀριστεροῦ ἐλαφρῶς καμπτομένου, στρέφει τὴν κεφαλὴν δι᾽ ἀποτόμου κινήσεως ἀριστερά, πρὸς τὴν Χεῖρα Κυρίου «Dextram Domini»,

ἥτις διαφαίνεται εἰς τὴν ἄνω ἀριστερὰν γωνίαν τοῦ πεδίου. Ἡ κόμη αὐτοῦ εἶναι βραχεῖα καὶ ἐρριμμένη ἐπὶ τοῦ μετώπου, οἱ ὀφθαλμοὶ μεγάλοι καὶ ἐσκαμμένοι εἰς κυκλικὴν κοιλότητα, τὸ οὖς ὁρατόν, μέγα καὶ ἐξέχον, τὸ γένειον μικρὸν καὶ πυκνόν, ἡ ῥίς, τὸ στόμα καὶ οἱ μύστακες ἔχουσι πολὺ διαβρωθῆ. Ὁ Πατριάρχης φέρει μακρὸν χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, ἓν κράσπεδον τοῦ ὁποίου κατέρχεται κατὰ μῆκος τῆς ῥάχεως. Αἱ χειρίδες εἶναι ἀνεστραμμέναι μέχρι τῶν ἀγκώνων, οὕτως ὥστε τὰ ἀντιβράχια μένουσι γυμνά. Στηρίζει τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ υἱοῦ του, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς, ἀνυψωμένης, κρατεῖ τὴν μάχαιραν.

Ὁ Ἰσαάκ, μὲ τὰς χεῖρας συνδεδεμένας ὄπισθεν τῆς ῥάχεως, εἶναι ἀντωπός, μὲ τὸ ἕνα γόνυ εἰς τὴν γῆν, καὶ φέρει βραχὺν χιτῶνα, ὅστις ἀφίνει ἀκάλυπτα τὰ γόνατα καὶ τὰς κνήμας. Τὸ πρόσωπον ἔχει διαβρωθῆ, ἡ κόμη εἶναι βραχεῖα καὶ ἐρριμμένη ἐπὶ τοῦ μετώπου, τὸ δὲ οὖς μέγα καὶ ἐξέχον. Ὄπισθεν τοῦ Πατριάρχου εὑρίσκεται ὁ κριὸς τῆς ἀντικαταστάσεως, πλαγιογραφημένος δεξιά, καὶ προσδεδεμένος διὰ φορβιᾶς εἰς τὸν κεκομμένον κλάδον δένδρου, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται δέσμη φύλλων.

Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ὑπάρχει σταυρὸς πεπλατυσμένος ἐντὸς κύκλου πλαισιουμένου ὑπὸ δύο γυμνῶν περιζωμάτων.

Ἐργασία χονδροειδὴς τοῦ τέλους τοῦ 5ου Αἰῶνος [1].

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΚΡΙΔΗΣ

---

[1] Βλ. Θραῦσμα ἀναλόγου παραστάσεως, παρὰ Mendel, Catalogue des Sculptures du Musée de Constantinople τόμ. II σ. 473, No 674; G. Stulfauth, «Die Engel in der altchristlichen Kunst (Archaeologische Studien zum christlichen Altertum und Mittelalter von J. Ficker, III Heft), σ. 97. Τὸ θέμα παρίσταται συχνάκις ἐπὶ παλαιοχριστιανικῶν τραπεζῶν, ὧν μία ἐν τῷ μουσείῳ Ἡρακλείου Κρήτης ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Α. Ὀρλάνδου ἐν Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher τόμ. 6 σελ. 160-163, ἔνθα καὶ σχετικαὶ παραπομπαί.

ΤΟ ΕΝ ΚΕΔΡΩι [1] ΣΑΜΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΗΡΙΟΝ

Ἐπὶ τῆς βορείου παραλιακῆς πλευρᾶς τῆς Σάμου, παρὰ τὴν ὁδὸν Βαθέος - Κοκκαρίου (6ον χμ.), ἐν τῇ περιοχῇ τῶν κτημάτων τοῦ Γ. Χ. Γκιζίλη καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς γλώσσης τοῦ αὐτόθι κολπίσκου, διεκρίνοντο ἀπὸ δεκαετηρίδων ὑπὸ ἕρμακας καὶ θάμνους τοῖχοι ἐρειπίων καὶ κόγχη ἐκκλησίας.

Οἱ ἔχοντες αὐτόθι θερινὰς ἐγκαταστάσεις γεωργοὶ ἐπεχείρησαν δὶς τὴν ἐκσκαφὴν τῶν ἐν λόγῳ ἐρειπίων ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ κτίσωσιν ἐκκλησίδιον [2]. Κατὰ τὴν πρώτην ἀπόπειραν (πρὸ 45 περίπου ἐτῶν) ἀνεφάνη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου σταυροειδὲς ὄρυγμα, εἰς ὃ οἱ σκαφεῖς ἔδιδον διαφόρους ἑρμηνείας.

Ματαιωθείσης ὅμως τῆς ἐπιχειρήσεως, θάμνοι καὶ νέοι σὺν τῷ χρόνῳ ἕρμακες ἐπεκάλυψαν πάλιν ὁλόκληρον τὸν ἐν λόγῳ χῶρον, ἐλησμονήθη δὲ καὶ τὸ σημεῖον, ὑφ' ὃ τὸ σταυροειδὲς ἐκεῖνο ὄρυγμα εὑρίσκετο.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἀπόπειραν (τὸ θέρος τοῦ 1931) αἱ σκαφικαὶ ἐργασίαι διενεργηθεῖσαι εἰς μείζονα ἀκτῖνα ἔφερον εἰς φῶς πλείονα τοῦ ἑνὸς κτίσματα καὶ κινητὰ αὐτῶν μέλη ὡς καὶ τάφους. Τὴν φορὰν ὅμως ταύτην καὶ μάλιστα κατ' αὐτὴν τὴν κατάρριψιν τοῦ θεμελίου λίθου (11 Ὀκτωβρίου 1931) προὐκρίθη ἕτερος παρακείμενος χῶρος, ἱερὸς καὶ οὗτος, μὲ ἴχνη δὲ μεγαλειτέρου ἀρχαίου ναοῦ, ἔνθα καὶ ἤρξατο καὶ ἐπερατώθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ νέου ναϋδρίου [3] (εἰκ. 1).

* * *

Ὅλως κατὰ τύχην καὶ μὴ γνωρίζων τι τῶν προηγηθέντων, παρευρέθην κατὰ τὴν κατάρριψιν τοῦ θεμελίου λίθου, ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων δὲ ἰχνῶν

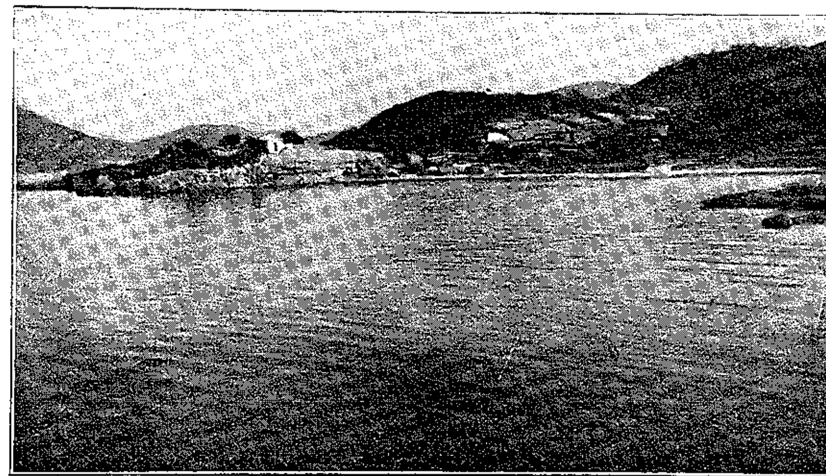
[1] «Κέδρος» ἢ ὡς ὁ λαὸς προφέρει Κέδρο, εἶναι ἀγροτικὴ περιφέρεια. Ἡ ὀνομασία ἐκ τοῦ δένδρου κέδρου, ἄλλως ἀρκεύθου, ἥτι φύεται αὐτόθι ἐν ἀφθονίᾳ. Ἕνεκα τῆς ἐν Σάμῳ σπανιότητος τοῦ δένδρου τούτου εἶναι πιθανὸν ἡ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περιφερείᾳ ὕπαρξις αὐτοῦ νὰ μὴ εἶναι ἄσχετος μὲ τὸ ἐν λόγῳ βαπτιστήριον, ὡς ἐκ τῆς ἱερότητος καὶ τῆς συμβολικῆς αὐτοῦ σημασίας κατὰ τὸ «Δίκαιος... ὡς ἡ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται» (Ψαλμ. 91, 11.) κτλ. Δίκαιοι δὲ κατ' ἐξοχὴν ἦσαν οἱ εἰς Χριστὸν βαπτιζόμενοι. Ὑπάρχει ἐξ ἄλλου παράδοσις, καθ' ἣν ὁ σταυρός, ἐφ' οὗ προσηλώθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, κατεσκευάσθη ἀπὸ τὰ τρία δένδρα τοῦ Λώτ, ὧν τὸ ἓν ἦτο κέδρος.

[2] Λεπτομερείας εὑρίσκει τις ἐν Ἐμμ. Γ. Βαμβουδάκη, Τὸ ἐν «Κέντρῳ» Σάμου Βαπτιστήριον. Ἔκδοσις λαϊκή. Σάμος, 1932.

[3] Τὸ νεόδμητον τοῦτο ἐκκλησίδιον καθωσιώθη εἰς τὴν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἐν Ῥώμῃ ἀθλήσασαν τῷ 140 μ. Χ. Ὁσιομάρτυρα Παρασκευήν.

τῶν κτισμάτων καὶ τῶν πληροφοριῶν, ἃς ἐξ ἐπανειλημμένων μου ἐφεξῆς ἐπισκέψεων συνεκόμισα, συνήγαγον ὅτι ὁ ὅλος ἐκεῖ χῶρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἐρειπίων κτισμάτων ὁμολόγως ἐχομένων ἀλλήλων, ἀποτελούντων δὲ ἱερόν τι παλαιοχριστιανικὸν συγκρότημα μετὰ βαπτιστηρίου. Δυστυχῶς ἡ ἄλλως θερμόζηλος σκαπάνη τοῦ ἀφελοῦς ἰδιώτου μέγιστον μέρος τοῦ πολυτίμου ἐρειπιῶνος τέλεον ἐξηφάνισεν, ὅπερ σῳζόμενον θὰ ἀπετέλει αὐτόχρημα χριστιανικὸν μουσεῖον ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχιτεκτονικῆς ἀρτιότητος καὶ αὐτοτελείας τοῦ συγκροτήματος. Τοὐντεῦθεν ὅμως κατεβλήθη πᾶσα προσπάθεια πρὸς περίσωσιν τῶν ἐναπολειφθέντων ἰχνῶν.

Ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἰχνῶν καὶ τῶν πληροφοριῶν τῶν

Εἰκ. 1. Ὁ κολπίσκος τοῦ Κέδρου. Ἐπὶ τῆς προεχούσης γλώσσης ὁ νεόδμητος ναΐσκος τῆς ἁγ. Παρασκευῆς ἔνθα καὶ ὁ ἀρχαιολογικὸς χῶρος.

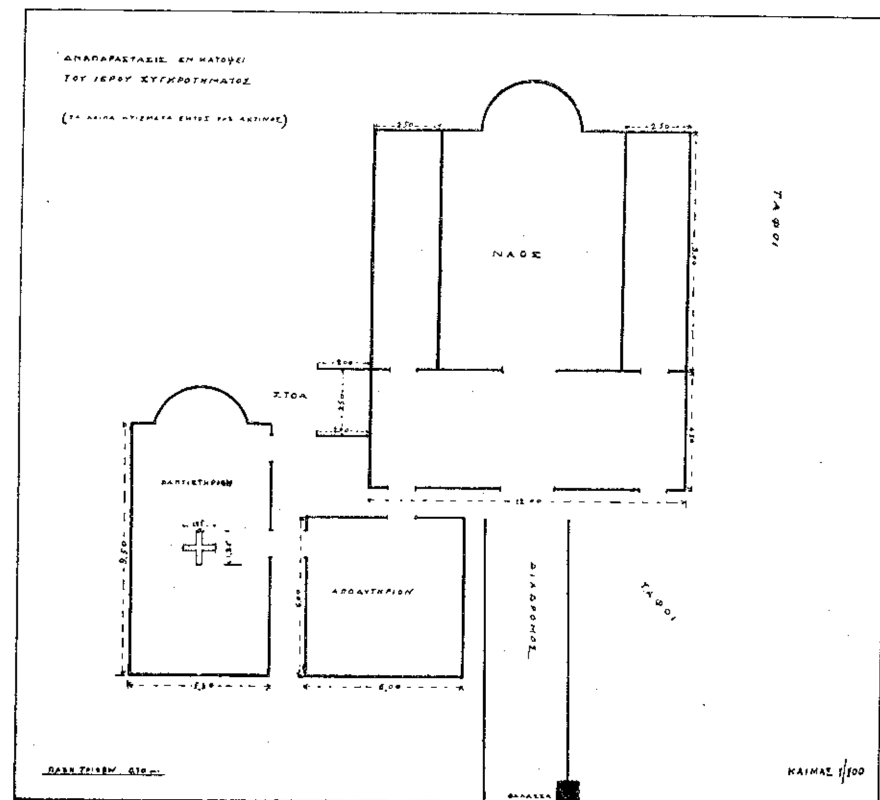
εἰς τὰς σκαφικὰς ἐκεῖ ἐργασίας λαβόντων μέρος, τὸ ὅλον συγκρότημα ἀπήρτιζον τὰ ἑξῆς κτίσματα (εἰκ. 2):

1) ΝΑΟΣ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΣ, τρίκλιτος, μετὰ νάρθηκος, μήκους 13.50 μ., πλ. 12 μ. [1]. Τὸ μεσαῖον κλῖτος εἶχε πλάτος διπλάσιον τῶν πλαγίων. Ὁ ναὸς διεκοσμεῖτο πλουσίως διὰ τοιχογραφιῶν καὶ ἔφερεν ἐπὶ τῆς προσόψεως τρεῖς κανονικὰς θύρας καὶ μεγάλην ἐξώθυραν τοῦ νάρθηκος. Ἐπίσης ἔφερε καὶ ἑτέραν μικροτέραν δεξιόθεν ταύτης, δι' ἧς συνεκοινώνει μετὰ τοῦ ἀμέσως κατωτέρω κτίσματος. Ἀλλὰ καὶ τρίτην, ὡς εἰκάζω, μικρὰν θύραν ἔφερεν ἐπὶ

[1] Κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἐργατῶν εἶχον κτισθῆ τρεῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου ναοί, ἕκαστος νεώτερος μικρότερος τοῦ ἀρχαιοτέρου, ὁ δὲ σημερινὸς εἶναι ὁ τέταρτος. Ὁ λόγος ἀφορᾷ εἰς τὸν πρῶτον τὸν καὶ μεγαλείτερον καὶ ἀρχαιότερον. Βλέπε καὶ ὅσα σημειῶ κατωτέρω, ὁμιλῶν περὶ τῶν τάφων.

τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ νάρθηκος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Ἡ τελευταία δ' αὕτη ἢ δὲν ἐσῴζετο κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ οἰκείου τοίχου ἢ διέφυγε τὴν ἀντίληψιν τῶν ἐργατῶν.

Ἐσωτερικῶς δὲ ὁ ναὸς ἔφερε τὰς ἑξῆς χαρακτηριστικὰς ἰδιορρυθμίας: α') Ἕκαστον τῶν πλαγίων κλιτῶν δὲν ἀπέληγεν εἰς κόγχην, ἀλλ' ἐκλείετο ὑπὸ εὐθυγράμμου τοίχου, οὕτως, ὥστε ἑκάτερον ἀπετέλει ἁπλούστατον ἐπίμηκες ὀρθογώνιον. β') Ἕκαστον πλάγιον κλῖτος ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ μεσαίου

Εἰκ. 2. Ἀναπαράστασις ἐν κατόψει τοῦ ἱεροῦ συγκροτήματος.

διὰ τοίχου ἀποκλείοντος τὴν μεταξὺ αὐτῶν συγκοινωνίαν. γ') Ἐπὶ τοῦ βορείου ἐξωτερικοῦ τοίχου ἔφερε μικρὰν θύραν.

2) ΑΠΟΔΥΤΗΡΙΟΝ, ἀναλόγων διαστάσεων· τετράγωνον κτίσμα (περίπου 6 × 6 μ.) φέρον θύραν ἀντίστοιχον τῇ τοῦ νάρθηκος καὶ ἑτέραν ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς. Ὡς ἐκ τῶν μεγάλων σχετικῶς διαστάσεών του πιθανὸν νὰ ἐχρησίμευε καὶ ὡς κατηχουμενεῖον. Ἡ πλακόστρωσις αὐτοῦ ἐξαιρετικῶς δι' ἀσβεστολίθου.

3) ΒΑΠΤΙΣΤΗΡΙΟΝ, σχήματος τελείου ναοῦ μετὰ κόγχης, μήκους 9.50 μ., πλ. 5.30 μ. Ἔφερε θύραν κατὰ τὸ μέσον περίπου ἀπέναντι τῆς βορείου τοιαύτης τοῦ Ἀποδυτηρίου. Τὸ μέσον κατεῖχεν ἡ δεξαμενὴ-κολυμβήθρα, τύπου ἰσοσκελοῦς σταυροῦ. Λόγῳ τῶν μικρῶν αὐτῆς διαστάσεων ἐστερεῖτο νησῖδος. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κέρας ἔφερε βαθμίδας. Ἐστερεῖτο καὶ θυσιαστηρίου, διότι ἐν Ἀνατολῇ δὲν ἐτελεῖτο θυσία ἐν αὐτῷ, τῶν νεοφωτίστων προαγομένων πομπωδῶς μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπὸ εἰδικὴν στοὰν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναόν, ἔνθα παρακολουθοῦντες οὗτοι, ὡς τέλειοι πλέον Πιστοί, τὸ λοιπὸν τῆς θείας λειτουργίας ἐκοινώνουν τὸ πρῶτον καὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων [1].

Εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῇ τις καὶ ἑτέραν θύραν ἀνατολικώτερον τῆς πρώτης, ἥτις ἢ διέλαθε τοὺς σκαφεῖς ἢ ἦτο πρότερον κατεστραμμένη, δι' ἧς ἐξήρχοντο μετὰ τὸ βάπτισμα πρὸς τὴν στοάν. Ἡ εἰκαζομένη αὕτη θύρα ἦτο τοσοῦτο μᾶλλον ἀναγκαία, καθ' ὅσον ἄλλως ἀπεκλείετο ἡ ἐν φυσικῇ ὁμαλότητι σχετικὴ κίνησις. Πλακόστρωσις τοῦ κτίσματος διὰ πωρολίθου.

4) ΣΤΟΑ, μεταξὺ τοῦ βαπτιστηρίου καὶ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, τέμνουσα καθέτως ἀμφότερα τὰ κτίσματα, τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τὴν ἀνατολικωτέραν εἰκασθεῖσαν θύραν, τὸν δὲ ναόν, οὗ ἐφήπτετο, κατὰ τὴν ἐπίσης εἰκασθεῖσαν βορείαν θύραν τοῦ νάρθηκος. Ἐκ τούτου ὑποτίθεται ὡς ἡ στοὰ τῶν νεοφωτίστων. Οἱ τοῖχοι αὐτῆς σχετικῶς παχύτατοι καὶ συμπαγέστατοι. Πλάτος αὐτῶν 2.05 μ. Διὰ τῆς στοᾶς ταύτης ἔκλειεν ὁ κύκλος τῶν ἱερῶν κτισμάτων τοῦ ὅλου συγκροτήματος.

Ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσσης ἦγε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν ναὸν εὐρὺς λιθόστρωτος διάδρομος, μὲ μεγαλοπρεπῆ πυλῶνα, κλειόμενος ὑπὸ ἑκατέρωθεν ὀρθουμένων τοίχων, καὶ τελευτῶν εἰς τὴν μεγάλην θύραν τοῦ νάρθηκος.

Διάφορα ἄλλα κτίσματα βιωτικῶν ἐν γένει ἀναγκῶν φαίνονται τῇδε κἀκεῖσε, μάλιστα νοτιανατολικῶς τοῦ ὅλου συγκροτήματος, οἷα: «βασίλειοι οἶκοι» πρὸς διαμονὴν τοῦ κλήρου [2], «ἀνακαμπτήρια» «diversoria» οἱονεὶ ξενῶνες [3] πρὸς διαμονὴν πάντως τῶν ἀλλοδαπῶν κατηχουμένων, ὧν ὁ χρόνος τῆς δοκιμασίας ποικίλλων, ὡς γνωστόν, κατήντα μέχρι καὶ τριῶν ἐτῶν.

Οὕτω τὸ βαπτιστήριον τοῦ Κέδρου συνολικῶς θεωρούμενον, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦτο ἐγκαθιδρυμένον ἐν ἀγροπόλει, καὶ μάλιστα λίαν ἀποκέντρῳ, παρουσίαζε πλοῦτον καὶ ἀρτιότητα ὄχι εὐκαταφρόνητον ἀπὸ ἀπόψεως κτισμάτων δυναμένων νὰ ἐξυπηρετήσωσιν ὅλας τὰς ἀνάγκας συστηματικοῦ καὶ τελείου βαπτιστηρίου.

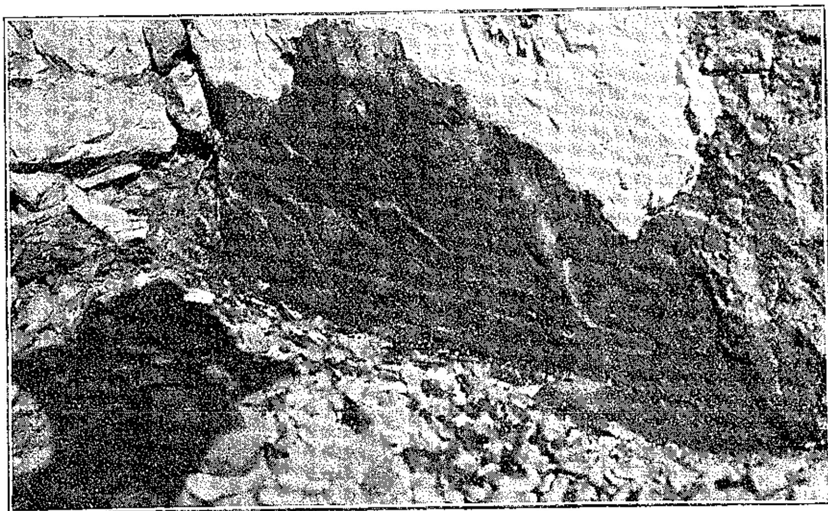
* * *

[1] Βλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. ἐν λ. Βαπτιστήριον σ. 662.
[2] Διον. Λάτα: Χριστ. ἀρχαιολ. σ. 284.
[3] Αὐτόθι.

Σήμερον τοῦ ὅλου συγκροτήματος λείψανα σῴζονται τὰ ἑξῆς:

1) ΝΑΟΣ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΣ. Ἡ κυλινδρικὴ κόγχη τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὕψους περίπου 1.50 μ., χορδῆς 3.70 μ. Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ἐπιφάνεια δὲν ἐξεσκάφη εἰσέτι ἕνεκα δυσχερειῶν κτηματικῶν. Φέρει κατὰ δύο σημεῖα, ὅπου σῴζεται μέρος τοῦ ἐπιχρίσματος, λείψανα τοιχογραφίας φυτικοῦ θέματος, ἃς κατὰ τὸ δυνατὸν ἐστηρίξαμεν.

2) Μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ στενοῦ τοίχου τοῦ ὑποκαθιστῶντος τὴν κόγχην τοῦ μεσημβρινοῦ κλίτους, μήκους 2.50 μ. καὶ ὕψ. 0.70 μ, καλυπτομένου εἰς μέγα τμῆμα ὑπὸ ἐγχρώμων διακοσμητικῶν, ἀλλὰ δυσερμηνεύτων παραστά-

Εἰκ. 3. Μέρος τοῦ Α. τοίχου τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ μετ' ἐγχρώμων τοιχογραφιῶν.

σεων, ἃς διὰ προχείρου ἐκσκαφῆς ἀνεκαλύψαμεν, ὅτε καὶ τὰς τῆς κόγχης. Μερικὰ χρώματα εἶναι ζωηρότατα (εἰκ. 3).

3) Μικρὸν μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ μακροῦ τοίχου τοῦ βορείου κλίτους φέρον τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν θύραν ὑποτυπουμένην διὰ τῆς μιᾶς μόνον παραστάδος.

4) Μέρος τοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος μήκους 4.50, ὕψ. 0.80 μ.

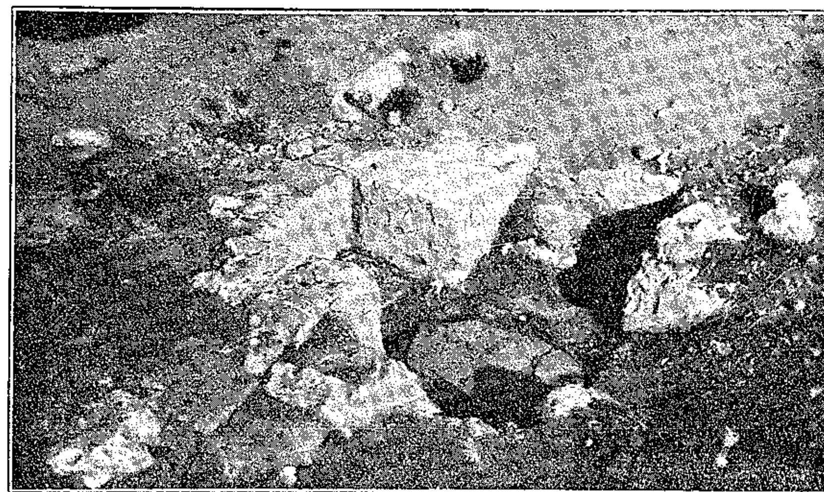
5) Κατὰ τὴν θέσιν τῆς ἁγ. Τραπέζης εὑρέθη θήκη (κιβώτιον) πάντως τῶν ἁγ. λειψάνων καὶ ἐγκαινίων.

6) Ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ἐπὶ τόπου σῴζεται ἡ φλιὰ τῆς μεγάλης θύρας τοῦ νάρθηκος μὴ ἐκσκαφεῖσα ἔτι.

Πλακόστρωσις γενικῶς διὰ πωρολίθου. Μερικαὶ πλάκες ὑφίστανται ἔτι ὑπὸ τὸ ἔδαφος.

7) ΑΠΟΔΥΤΗΡΙΟΝ. Τούτου κατεστράφη πᾶν ἴχνος πρὸς διάνοιξιν τῆς εὐρείας αὐλῆς τοῦ νέου ναΐσκου.

8) ΒΑΠΤΙΣΤΗΡΙΟΝ. Ὅτι διεσώθη ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἡ δεξαμενὴ - κολυμβήθρα καὶ αἱ τάφροι τῶν θεμελίων, διότι ἀνεσκάφη τελείως, ἐπειδὴ ἐν τῷ χώρῳ αὐτοῦ, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἶχεν ἀποφασισθῆ τὸ πρῶτον νὰ κτισθῇ ὁ νέος ναΐσκος. Ἐλήφθη φροντίς, ὅπως περισωθῇ τοὐλάχιστον τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐν κατόψει καὶ αἱ διαστάσεις διὰ προχείρου ἀναπαραστάσεως τῶν θεμελίων (εἰκ. 4). Ἡ σταυροειδὴς κολυμβήθρα, βάθους, ὡς ἔχει σήμερον, 0.27, μήκους καὶ πλάτους ἀνὰ 1.25, σῴζει κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τὴν βάσιν βαθμίδος,

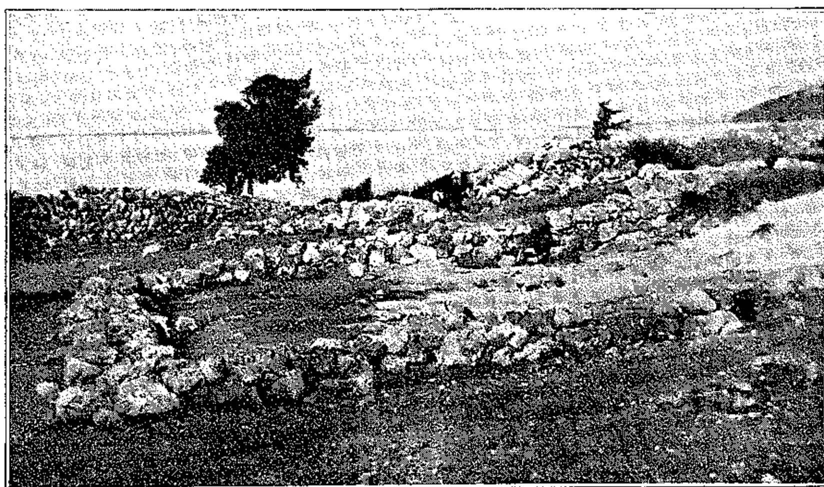

Εἰκ. 4. Δεξαμενὴ - κολυμβήθρα τοῦ Βαπτιστηρίου.

παρὰ δὲ τὴν ῥίζαν ταύτης ὀπὴν πρὸς ἐκκένωσιν τῶν ὑδάτων. Ἡ ὀπὴ αὕτη ἦν ἀνάλογος, ἀλλὰ διηνοίχθη ὑπὸ τῶν τὸ πρῶτον πρὸ 45ετίας ἐκσκαψάντων τὸ ὄρυγμα ὑποπτευόντων τὴν ὕπαρξιν θησαυροῦ. Τὰ τοιχώματα διὰ μονολίθων. (εἰκ. 4). Πλακόστρωσις διὰ σχιστολίθου, ἐν ᾧ τοῦ ὅλου κτίσματος διὰ πωρολίθου (εἰκ 5). Αἱ πλάκες αὗται ἀποτελέσασαι τὴν πλακόστρωσιν τοῦ κατωτέρου μνημονευομένου συγχρόνου (1871) πύργου, ἀνελήφθησαν καὶ ἐκεῖθεν καὶ διετέθησαν εἰς τὸ γεῖσον τοῦ νεοδμήτου ναΐσκου.

9) ΣΤΟΑ. Αὕτη εἶναι τὸ μόνον ἐξ ὅλων τῶν κτισμάτων, τοῦ ὁποίου ἐφείσθησαν περισσότερον αἱ ἀλλεπάλληλοι καταστροφαὶ καὶ ὅπερ ἐμφανίζεται μετὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν καὶ ἀπολίθωσιν ἀρτιώτερον πάντων τῶν ἄλλων. Ὑφίστανται οἱ δύο παράλληλοι τοῖχοι εἰς ὕψος 1.50 - 1.70 μ., μῆκος δὲ ἑκατέρου 2 μ. καὶ πάχος 0.70 μ. Ἡ διάσωσίς των ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τὴν στερεότητα αὐτῶν.

Ἀποκλείεται νὰ ἦτο, ὡς ὑπωπτεύθη, κωδωνοστάσιον, διότι οἱ μεγάλοι κώδωνες ἦσαν ἄγνωστοι παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς, ὡς παρ' Ἑβραίοις, Ἕλλησι καὶ Ρωμαίοις. Τὰ λεγόμενα tintinabula τῶν Ρωμαίων ἦσαν κώδωνες μικροὶ πολὺ ἀπέχοντες τῶν σημερινῶν ἐκκλησιαστικῶν τοιούτων[1]. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀντὶ κωδωνοκρουσιῶν μετεχειρίζοντο εἰδικοὺς κήρυκας, οἵτινες ἀποστελλόμενοι ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἐκάλουν τὸν λαὸν εἰς προσευχήν. Οἱ τοιοῦτοι ἐκαλοῦντο «λαοσυνάκται» ἢ «Θεοδρόμοι». Ἡ χρῆσις τῶν κωδώνων εἰσήχθη ἐκ τῆς Δύσεως, ἰδίᾳ τῆς Ρώμης, ἴσως ὀλίγον ἐνωρίτερον, ἀλλὰ διεδόθη κατὰ

Εἰκ. 5. Λείψανα τῶν θεμελίων τοῦ Βαπτιστηρίου.

τὸν Ζ' αἰῶνα. Εἰς δὲ τὴν Ἁγ. Σοφίαν ἐτέθησαν κώδωνες περὶ τὸ τέλος τοῦ Θ' αἰῶνος[2].

10) ΠΥΛΩΝ. Τούτου σῴζεται μικρὸν μέρος τῆς μιᾶς παραστάδος ἐντετοιχισμένον ἐν τοίχῳ ἀγροῦ, ὕψ. καὶ πλ. ἀνὰ 1 μ.

11) Πρὸς Ἀ. τοῦ ναοῦ σῴζεται βάσις ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐφ' ἧς ὑψοῦται σύγχρονος (1871), ἀλλὰ σεσαθρωμένος πύργος. Λόγῳ τῆς θέσεως δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτό τις τῶν «βασιλείων οἴκων».

Ἴχνη διαφόρων ἄλλων κτισμάτων ἄλλα ἄλλοθι.

*
* *

Κινητὰ δὲ μέλη σῴζονται τὰ ἑξῆς:

1) Τεμάχια πλαισιωμένης μαρμαρίνης ὀρθογωνίου πλακός, τὰ ὁποῖα

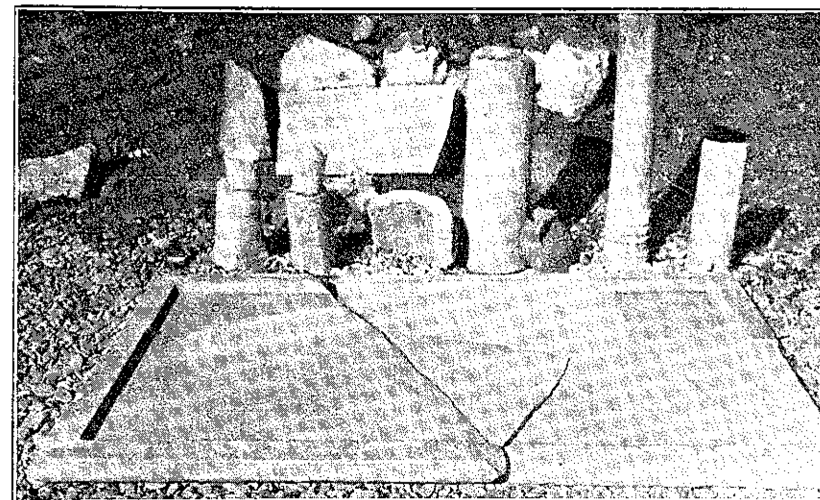
[1] Διον. Λάτα, Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 285.
[2] Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. ἐν λ. κώδων σ. 530.

συναρμολογούμενα δίδουσιν ἀκεραίαν τὴν πλάκα, ἥτις εἶναι ἀσφαλῶς ἡ τῆς Ἁγ. Τραπέζης (εἰκ. 6).

2) Τεμάχια τῶν κιονίσκων τῶν ὑποβασταζόντων τὴν Ἁγ. Τράπεζαν καὶ ἄλλων (εἰκ. 6). Πολλὰ τούτων ἐνετοιχίσθησαν ἐν τῷ νέῳ ναΐσκῳ.

Τὰ τεμάχια ταῦτα, ὡς καὶ τὰ τῆς Ἁγ. Τραπέζης, εὑρέθησαν μακρὰν τοῦ οἰκείου χώρου κεχωσμένα καὶ οἱονεὶ κεκρυμμένα, ἐθραύσθησαν δὲ ἐκ καταπεσόντος ἐπ' αὐτὰ τοίχου. Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν ἔγινε κατὰ καιροὺς καὶ διαρπαγὴ τοῦ κινητοῦ ὑλικοῦ.

3) Τεμάχιον μαρμαρίνης πλακὸς φέρον ἐν τμῆμα γεγλυμμένου ἀρχαϊκοῦ

Εἰκ. 6. Ἁγία Τράπεζα, κιονίσκοι αὐτῆς, λεκάνη, ἀγγεῖον ὑδροφόρον κλπ.

ἀκιδωτοῦ σταυροῦ. Ἐτέθη μεταξὺ τῶν πρώτων θεμελίων λίθων. Ἀνῆκε μᾶλλον εἰς θωράκιον.

4) Τεμάχιον — τὸ ἥμισυ περίπου — μαρμαρίνης λεκάνης, πλαισιωμένης ἐλαφρῶς κατὰ τὴν τομὴν τοῦ χείλους (εἰκ. 6).

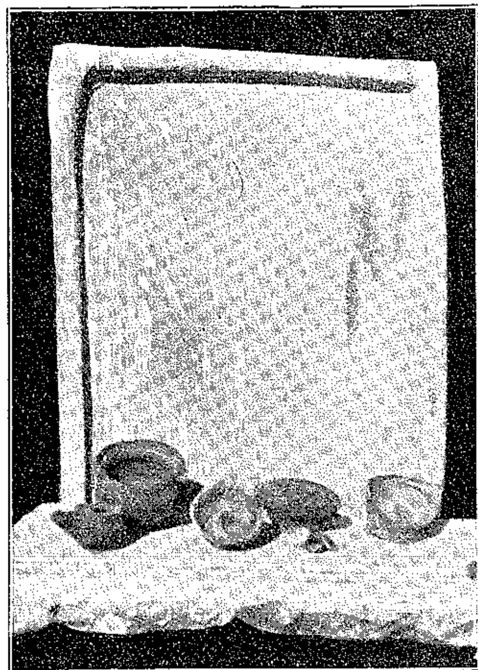
5) Τεμάχιον ἐπιμήκους μαρμαρίνης πλακὸς φερούσης τὰς λεγομένας «ταινίας» (fascias), τὸ ὁποῖον φαίνεται ὄν ἡ κοινὴ «κορνίζα» τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας τοῦ ναοῦ. Δύο ἄλλα τεμάχια αὐτῆς ἐνετοιχίσθησαν.

6) Βάσις κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου φέρουσα τὴν σχετικὴν διὰ τὸ ἐμπόλιον ὀπὴν καὶ βαθεῖαν εὐρεῖαν κατακόρυφον τομήν, ἀλλὰ καὶ γλυφὴν πρὸς ἔγχυσιν τοῦ μολύβδου. Ἐχρησιμοποιήθη ὡς βάσις ἱστοῦ. Ἑτέρα τοιαύτη τετραγωνική, εὑρεθεῖσα κατὰ τὸ ὅριον τοῦ Ἱ. Βήματος, ἐνετοιχίσθη.

ΚΕΡΑΜΙΝΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Εἴδη κεραμεικῆς εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς:

1) Λύχνος πήλινος κυτιόσχημος, μὲ προέχοντα μύξον φέροντα ἔτι τὴν ἐκ νημάτων βάμβακος θρυαλλίδα. Ἔφερε λαβὴν δακτυλιόσχημον, ὑπερέχουσαν τοῦ ὅλου σώματος (εἰκ. 7).

Εἰκ. 7. Λύχνος, κύαθος, ἀγγεῖα μετ' ὀμφαλοειδοῦς ἀποφύσεως καὶ κεραμίνη πλὰξ τάφου.

2) Κύαθος κοινοῦ τύπου ἐξ ἀργίλλου μὲ δακτυλιόσχημον λαβὴν (εἰκ. 7).

3) Ὑπόλοιπα κατὰ τὴν βάσιν δύο πηλίνων ἀγγείων ἐξ ἀργίλλου, μελανοχρόων ἐσωτερικῶς ἐκ τῆς χρήσεως, κοινοῦ μὲν τύπου, περιέργων δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πυθμένος φέρουσιν ὀμφαλοειδῆ ἀπόφυσιν μὲ ζώνας περικοχλίου. Ἴσως περὶ ταύτην ἐκοχλιοῦτο εἰδικὸν στέλεχος, ἐφ' οὗ ἠνάπτετο λιβανωτὸς ἢ δαδία (εἰκ. 7).

4) Ἀγγεῖον μικρόν, ἀκανόνιστον, χειροποίητον, εὐρυνόμενον ἀποτόμως πρὸς τὸ χεῖλος (εἰκ. 7). Ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν μελανόχρουν ἐκ τῆς ἀπ' εὐθείας ὀπτήσεως. Προφανῶς ἐχρησιμοποιεῖτο, ἵνα προχείρως ἀνάπτωσι πυρὰν πρὸς τελετουργικὰς χρήσεις. — Ὡς ἐκ τῆς πενιχρότητος καὶ τῆς ἁπλότητος τῆς ἐμφανίσεως ὀφείλει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν τρίτην ἐκκλησίαν, ἥτις πάντως πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου πτωχὴν ἐποχήν, ἢ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ ἀνασυνοικισμοῦ αὐτῆς.

5) Ἀγγεῖον ὑδροφόρον παλαιοῦ τύπου, σῳζόμενον κατὰ τὸ ἥμισυ (εἰκ. 7).

6) Πλίνθος πηλίνη μελανόχρους ἐκ τῆς ὀπτήσεως, περιφερική, ἐξ ἀργίλλου ἀναμίκτου μὲ λιθάρια.

7) Ἀφθονία θραυσμάτων παντοειδῶν καὶ πάσης χρήσεως πηλίνων ἀγγείων καὶ ἀντικειμένων ἐν γένει ἐν τοῖς πέριξ ἀγροῖς καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς γλώσσης τοῦ αὐτόθι κολπίσκου.

ΤΑΦΟΙ

Πολυπληθεῖς τάφοι μετὰ σκελετῶν εὑρέθησαν παρὰ τὸν λιθόστρωτον διάδρομον — μεσημβρινῶς — καὶ παρὰ τὸν νάρθηκα ἀραιότεροι. Ἔν τινι μεταξὺ τῶν δευτέρων τούτων εὑρέθησαν τρεῖς ὁμοῦ σκελετοί, πιθανὸν δεῖγμα βεβιασμένης ταφῆς διαπιστούσης σφαγὴν ἐξ ἐπιδρομῆς ἢ λοιμώδη νόσον. Ἔν τινι ἄλλῳ ἐντὸς τοῦ δεξιοῦ κλίτους παρὰ τὴν θύραν καὶ ὑπὸ τὸν μεσημβρινὸν τοῖχον [1] εὑρέθησαν δύο ὁμοῦ σκελετοί, ὧν εἷς παιδίου. Τάφοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ εὑρέθησαν καὶ ἐν τῷ μεσαίῳ κλίτει παρὰ τὴν θύραν, ὧν ὁ μὲν εἷς εἶχε σκελετὸν εἰς τὴν κανονικὴν θέσιν, ὁ δὲ ἕτερος εἰς ἀποκλίνουσαν καὶ τὰς κεφαλὰς προσεγγιζούσας οὕτως, ὥστε ἀμφότεροι οἱ τάφοι ἀπετέλουν ὀξεῖαν γωνίαν. Τρεῖς ἔτι τάφοι μεταξὺ ὅλων εἶχον θέσιν μὴ κανονικὴν (ἐκ Δ. πρὸς Α.). Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν εὑρέθη μεταξὺ τῶν τοίχων τῆς ὑποτιθεμένης στοᾶς. Πάντες οὗτοι πλὴν τοῦ τελευταίου ἦσαν καλυβόσχημοι, καλυπτόμενοι ὑπὸ μεγάλων καὶ πλαισιωμένων κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς κεραμίδων — στρωτήρων, οὕτως ὥστε ν' ἀποτελῶσι γωνιώδη τόξα. Ὁ τελευταῖος εἶχε πλάκας ὀρθὰς (σχιστολίθου) πρὸς τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας, ἑκατέρωθεν δὲ κεραμίδας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρέθη καὶ ἡ ἐν εἰκ. 7 μόνη ἀκεραία. Ἐκαλύπτετο δὲ ὑπὸ ὁριζοντίων πλακῶν ἐπίσης σχιστολίθου.

* * *

Ἐπιγραφὴ οὐδεμία πρὸς τὸ παρὸν εὑρέθη. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως διὰ βαθυτέρων καὶ εὐρυτέρων ἐρευνῶν νὰ ἐξαχθῶσι καὶ ἄλλα διάφορα ἀντικείμενα καὶ ἐπιγραφή τις.

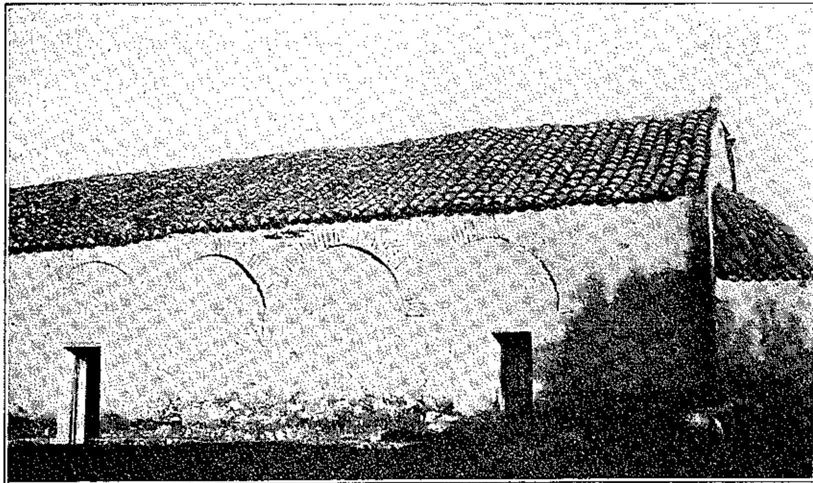
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΒΑΜΒΟΥΔΑΚΗΣ

---

[1] Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι τοὐλάχιστον ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο μικροτέρων ναῶν ἦτο ὁ ἀρχαιότερος, ἐν ᾧ ἐτάφησαν οἱ δύο νεκροὶ καὶ ἐφ' οὗ βραδύτερον ἐκτίσθη ὁ μεγαλείτερος ναός, οὗ ὁ μεσημβρινὸς τοῖχος ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ προϋπάρχοντος τάφου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΩΝ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΚΟΥΒΑΡΑ

'Εν τῷ ΛΘ' τόμῳ τῆς «'Αθηνᾶς» (σελ. 251 ἑ.) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σωτηρίου κρίσις περὶ μικρᾶς πραγματείας μου καταχωρισθείσης ἐν τῷ ΛΕ' τόμῳ τοῦ αὐτοῦ ἐγκρίτου περιοδικοῦ, ἀφορώσης δ' εἰς τοὺς περὶ τὸ χωρίον τῆς Λαυρεωτικῆς «Καλύβια τοῦ Κουβαρᾶ» κειμένους χριστιανικοὺς ναούς.

Εἰκ. 1. Ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν.

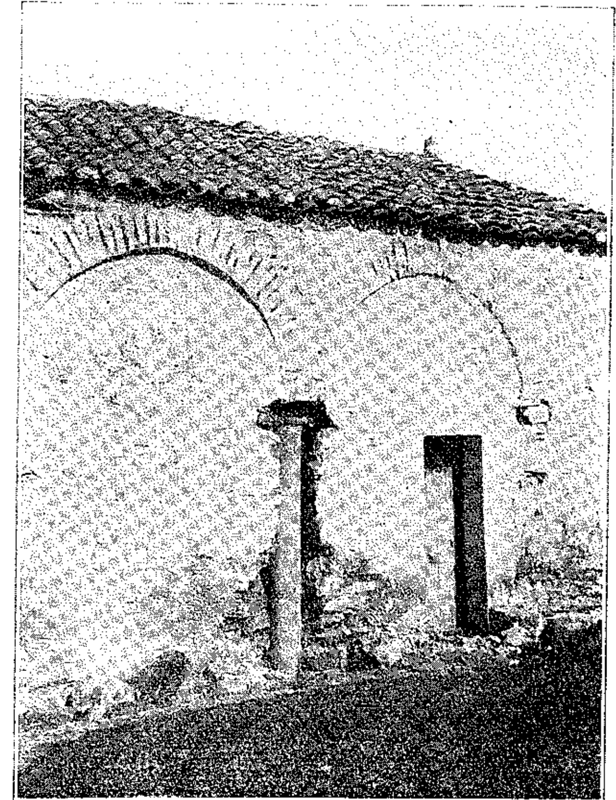
'Εν τῇ εἰρημένῃ κρίσει του ὁ κ. Σωτηρίου συνεφώνησε μὲν μετ' ἐμοῦ ὅτι ὁ σημερινὸς ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν ἔχει κτισθῆ ἐπὶ παλαιοτέρου, ὑπεστήριξεν ὅμως ὅτι «οὐδὲν σημερινὸν τμῆμα αὐτοῦ δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ πρώτου παλαιοχριστιανικοῦ κτιρίου» ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐμὴν βεβαίωσιν, καθ' ἣν αἱ ἐν τοῖς μακροῖς τοίχοις τοῦ σημερινοῦ κτηρίου τοξοστοιχίαι (εἰκ. 1) ἀνήκουσιν εἰς τὰς τοξοστοιχίας παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἥτις, σμικρυνθεῖσα ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις παρέσχε τὰς κιονοστοιχίας της ὡς ὑλικὸν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τοῦ μεταγενεστέρου ναοῦ.

Ὡς ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς γνώμης του ὁ κ. Σ. φέρει 1) τὸ ὑπερβολικῶς

χαμηλὸν ὕψος (2.25 μ.) τῶν κιονοστοιχιῶν, ὅπερ θεωρεῖ «ὅλως ἀσύνηθες εἰς ναοὺς τῆς πρώτης ἐποχῆς» καὶ 2) τὸ μικρὸν πλάτος τῶν πλαγίων κλιτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ μέσον.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων ἀπαντῶ τὰ ἑξῆς:

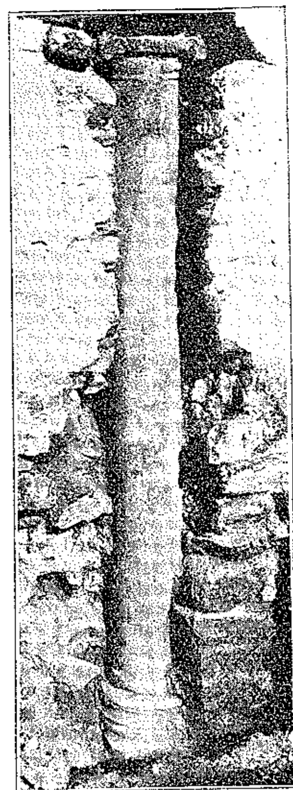
Τὸ ὕψος 2.25 μ. δὲν ἐδόθη ἐν τῇ μελέτῃ μου (ἔ. ἀ. σελ. 170) ὡς ὕψος κιονοστοιχιῶν, ἀλλ' ὡς ὕψος τῶν γεννήσεων τῶν τόξων ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους, ὅπερ φυσικὰ εἶναι εἰς πολὺ ὑψηλότερον ἐπίπεδον ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς. 'Αλλὰ καὶ τοῦ σπουδαίου τούτου λόγου μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, καὶ πάλιν τὸ εἰρημένον ὕψος δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίσῃ, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι παρὰ τὰς μεγάλας βασιλικὰς τῶν σπουδαίων θρησκευτικῶν κέντρων ἀνιδρύοντο εἰς ἐπαρχίας καὶ μικρότεραι, ἔχουσαι χαμηλοὺς καὶ ραδινοὺς τοὺς κίονας. Ἔστω δ' ὡς παράδειγμα τοιαύτης ἐξοχικῆς βασιλικῆς τὸ τῆς Γλυφάδας, ἔνθα ὑπάρχουσι κίονες, ὧν τὸ ὕψος τοῦ κορμοῦ εἶναι 2.65, ἡ δὲ διάμετρος μόνον 0.285 (Πρακτ. 'Ακαδ. 'Αθηνῶν τόμ. 5 (1930) σελ. 261). Ὥστε δὲν εἶναι «ὅλως ἀσύνηθες» τὸ μικρὸν σχετικῶς ὕψος τῶν κιόνων τῆς βασιλικῆς Κουβαρᾶ.

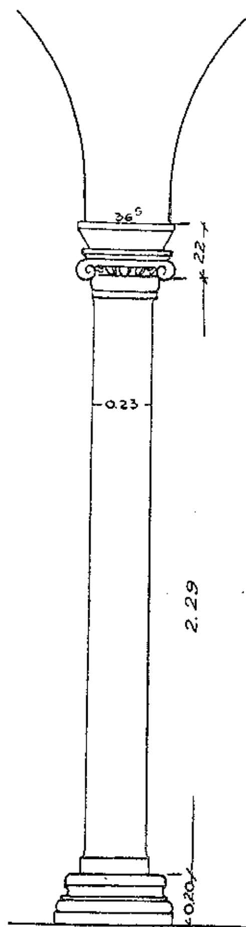
Εἰκ. 2. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς ὑπὸ τὰ τόξα μαρμάρινος κίων.

Ὡς πρὸς δὲ τὰ πλάγια κλίτη παρατηρῶ, ὅτι ἐν τῇ ἐν 'Αθηνᾷ παρατεθείσῃ κατόψει ταῦτα σχεδιάζονται ἐστιγμένως, εἶναι ἑπομένως ὑποθετικά. Τὸ πραγματικὸν δὲ πλάτος των ἐξηκριβώθη κατόπιν μικρᾶς σκαφῆς, ἣν ἐνήργησα πρὸ τριετίας καὶ ἥτις ἐδικαίωσε πλήρως τὴν ἀρχικήν μου ὑπόθεσιν, καθ' ἣν αἱ ἐπὶ τῶν πλαγίων πλευρῶν τοῦ σημερινοῦ ναοῦ φαινόμεναι τοξοστοιχίαι εἶναι αὐταὶ αὗται αἱ τοξοστοιχίαι τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἐφ' ἧς

ἀργότερον ἐκτίσθησαν ἄλλοι μεταγενέστεροι ναοί, καὶ ὅτι ἐντὸς τῶν σημερινῶν τοίχων ὤφειλον νὰ εὑρίσκωνται καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ κίονες, οἵτινες ὑπεβάσταζον τὰ τόξα. Πράγματι κατεδαφίσας μετὰ προσοχῆς τμῆμά τι τοῦ νοτίου τοίχου κατώρθωσα ν᾽ ἀπελευθερώσω τὸν πρῶτον ἀπ᾽ ἀνατολῶν κίονα τῆς νοτίας κιονοστοιχίας (εἰκ. 2), σῳζόμενον ἀκέραιον. Ὁ κίων εἶναι μαρμάρινος, ἀποτελεῖται δ᾽ ἐκ βάσεως, κορμοῦ καὶ κιονοκράνου μετ᾽ ἐπιθήματος. Ἡ βάσις του εἰλημμένη ἐξ ἀρχαιοτέρου (ρωμαϊκοῦ) κτηρίου εἶναι τοῦ γνωστοῦ ἰωνικοῦ τύπου μετὰ πλίνθου (εἰκ. 3 καὶ 4), ἔχει δὲ διαστάσεις μεγαλυτέρας τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὸν ἐπ᾽ αὐτῆς βαίνοντα κορμόν, οὗτινος ἡ διάμετρος εἶναι μόνον 0.23.

Εἰκ. 3.
Ὁ παλαιὸς κίων.

Εἰκ. 4.
Σχέδιον τοῦ κίονος

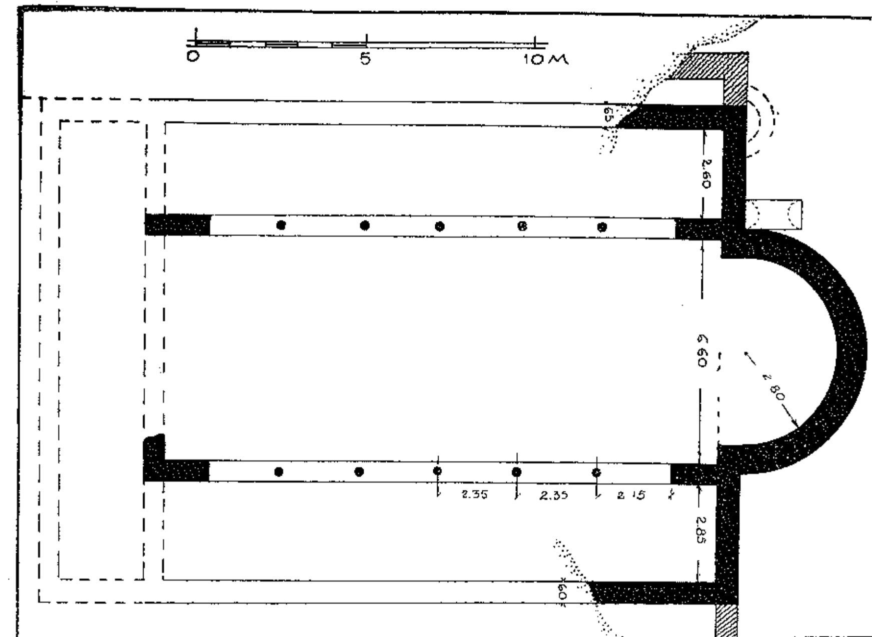
Ὁ κορμὸς ἀρράβδωτος φέρει κάτω μὲν ἐλαφρὰν ἀπόθεσιν, ἄνω δ᾽ ἀπολήγει εἰς παχεῖαν σπεῖραν, ἐφ᾽ ἧς πατεῖ τὸ κιονόκρανον. Τοῦτο εἶναι ἰωνικὸν μεθ᾽ ἑλίκων καὶ ἐχίνου, ἐφ᾽ οὗ ἔχουσι λαξευθῆ κατ᾽ ἐπιπόλαιον τρόπον τῶν ἐσχάτων ρωμαϊκῶν χρόνων ᾠὰ καὶ τὰ ἡμιανθέμια τῶν γωνιῶν. Ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου βαίνει ἀκόσμητον ἐπίθημα ἐν σχήματι ἀντεστραμμένης κολούρου πυραμίδος στηρίζον τὴν γέννησιν τῶν πλινθίνων τοξοστοιχιῶν, ἥτις πατεῖ ἐφ᾽ ὅλου σχεδὸν τοῦ πλάτους του 0.365.

Ὅτι δ᾽ αἱ τοξοστοιχίαι ἦσαν αἱ τῆς ἀρχικῆς βασιλικῆς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ πάχους (0.04) τῶν ζωηρῶς ἐρυθρῶν πλίνθων, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται. Αἱ τοξοστοιχίαι δ᾽ αὗται εἶναι καὶ ἐλαφρῶς (0.10) ὑπερυψωμέναι (διάμετρος τόξου 2.00 ὕψος 1.10).

Ὡς πρὸς δὲ τὰ πλάγια κλίτη, ταῦτα, μετὰ τὴν σκαφήν, εὑρέθησαν ὅτι

εἶχον πλάτος τὸ μὲν νότιον 2.85 τὸ δὲ βόρειον 2.65. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀναλογία τοῦ μέσου ὅρου τοῦ πλάτους των (2.75) πρὸς τὸ πλάτος τοῦ μέσου δρόμου (6.60) εἶναι ὡς 1 πρὸς 2.40 ἤτοι πάντως πολὺ μεγαλυτέρα τῆς συνήθους 1:2.—

Καὶ τὸ μὲν ὁλικὸν πλάτος τῆς βασιλικῆς κατωρθώθη διὰ τῆς ἀνασκαφῆς νὰ ὁρισθῇ, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ ὁλικὸν αὐτῆς μῆκος, διότι δυστυχῶς πρὸς δυσμὰς οἱ τοῖχοι εἶναι ἢ τελείως κατεστραμμένοι ἢ λόγῳ μεταγενεστέρων προσθηκῶν δυσδιάκριτοι. Πάντως ἀσφαλὲς εἶναι τὸ μῆκος τοῦ κυρίως ναοῦ, τοῦ ὁποίου σῴζεται ἡ ΝΔ. γωνία. Εἶχε δ᾽ ὁ ναὸς πέντε κίονας ἐφ᾽ ἑκατέρας τῶν πλευ-

Εἰκ. 5. Ἀποκατάστασις τῆς κατόψεως τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς.

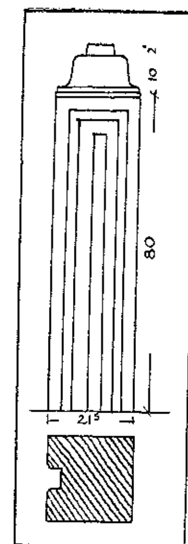
ρῶν τοῦ μέσου κλίτους ἤτοι ἐν ὅλῳ 10, ὅσους ἀκριβῶς ἔχει καὶ ἡ βασιλικὴ τῆς Γλυφάδας, πρὸς ἣν ἱκανὰς παρουσιάζει ὁμοιότητας ἡ ἐξεταζομένη βασιλική. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν νάρθηκα, αὐτῆς ἐσχεδίασα ἐν τῇ παρατιθεμένῃ κατόψει [1] (εἰκ. 5) κατ᾽ ἀναλογίαν πρὸς τὸν νάρθηκα ἐκείνης.

Προσθέτω ἐν τέλει ὅτι, ἀνασκαπτομένης περιφερικῶς τῆς μεγάλης ἡμικυκλικῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, ἀνευρέθησαν τεμάχια ὑάλων ὁμοίων πρὸς τὰς τῆς βασιλικῆς Ἀφεντέλλη (Ἀρχ. Δελτ. 1929 σελ. 60), παρὰ δὲ τὸ Β. τῆς ἁψῖδος ἄκρον καὶ τάφος θολοσκεπὴς μὲ διεύθυνσιν ἀπὸ Δ. πρὸς Α. ἀλλ᾽ ἄνευ τινὸς

[1] Ἡ κάτοψις αὕτη, κατὰ παραχώρησίν μου, ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ περὶ βασιλικῶν πραγματείᾳ τοῦ κ. Σωτηρίου ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1929 εἰκ. 17 σελ. 185.

κτερίσματος. Περαιτέρω πρὸς Β. ἀνεῦρον καὶ τὰ θεμέλια μικρᾶς ἡμικυκλικῆς ἁψῖδος ἀνηκούσης εἰς μεταγενεστέραν τινὰ μετασκευὴν τῆς βασιλικῆς.

Εἰς τὴν πρώτην δὲ περίοδον τοῦ ναοῦ ἀνήκουσι καὶ τὰ ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ τέμπλῳ ἐντετοιχισμένα θωράκια καὶ πεσσίσκοι. Ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὰς κιγκλίδας ἢ δρυφάκτους. Καὶ περὶ μὲν τοῦ θωρακίου, φέροντος παράστασιν συνήθη κατὰ τὸν 5ον ἢ 6ον αἰῶνα, ὡμίλησα ἤδη ἐν Ἀθηνᾷ, (τόμ. ΛΕ΄ 169), ἐνταῦθα δὲ (εἰκ. 6) παρέχω τὸ σχέδιον πεσσίσκου, ὅστις φέρει ἄνω τὴν καὶ ἄλλοθεν γνωστὴν κωδωνοειδῆ ἀπόφυσιν, ἥτις ἀποδεικνύει ὅτι αἱ δρύφακτοι ἦσαν τοῦ χαμηλοῦ τύπου, δὲν εἶχον δηλ. ἄνωθεν αὐτῶν κιονίσκους. Ἀνήκει δ᾽ ὁ εἰκονιζόμενος πεσσίσκος εἰς τοὺς ἑκατέρωθεν τῆς Πύλης τιθεμένους, διότι ἔχει δύο μὲν ἀντικειμένας πλευρὰς αὐτοῦ κεκοσμημένας διὰ γλυφῶν, τῶν δὲ λοιπῶν τὴν μὲν λείαν, τὴν δὲ μετ᾽ ἐγκοπῆς, εἰς ἣν εἰσεχώρει ἡ πλὰξ τοῦ θωρακίου (εἰκ. 6). Ὁμοιόσχημοι πεσσίσκοι ὑπάρχουσιν ἐνδομημένοι τέσσαρες ἑκατέρωθεν τῆς ὡραίας Πύλης τοῦ τέμπλου.

Εἰκ. 6. Πεσσίσκος τῶν κιγκλίδων.

Ἐν τῇ, αὐτῇ ὡς ἄνω κρίσει του (σ. 252) ὁ κ. Σωτηρίου κακίζει τὸν ὅρον «καλαθοειδῆ», δι᾽ οὗ ἐχαρακτήρισα τὰ δύο κορινθιακὰ τοῦ μεταγενεστέρου τύπου κιονόκρανα, ἅτινα βαίνουσιν ἐπὶ τῶν κιονίσκων τοῦ πρὸ τοῦ τέμπλου προσκυνηταρίου (Ἀθηνᾶ, ΛΕ, 166) «διότι», ὡς λέγει, «καλαθοειδὲς (Korbkapitell) εἶναι ὁ νέος κατὰ τὸν 5 (μ. Χ.) αἰῶνα ἐφευρεθεὶς τύπος τοῦ κιονοκράνου, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸ κυρτὸν ἐν εἴδει λέβητος σχῆμα». Συνιστᾷ δ᾽ ὁ κ. Σ. «νὰ δίδεται μεγαλυτέρα προσοχὴ (εἰς τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς ὅρους), διὰ νὰ μὴ αὐξάνῃ ἡ ἤδη ὑπάρχουσα ἀναρχία». Ἀλλ᾽ ἀκριβῶς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀναρχίας καὶ καθιέρωσιν ὁμοιομόρφου ὁρολογίας μεταξὺ κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς τέχνης ἐχρησιμοποίησα ἐγὼ τὸν ὅρον «καλαθοειδὴς» προκειμένου περὶ μορφῆς κορινθιακῶν κιονοκράνων[1]· διότι ὁ ὅρος οὗτος οὐ μόνον ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐφηρμόζετο, προκειμένου περὶ κορινθιακῶν κιονοκράνων, (Ἀθήναιος, Δειπνοσ. Ε 206β, ἔκδ. Meineke, Vitruvius, De Architectura IV, 1, 9 ἔκδ. Krohn) ἀλλὰ καὶ διεθνῶς ἔχει ἀπὸ πολλοῦ καθιερωθῇ ὡς ἐπιτυχέστατα ἐκφράζων οὐ μόνον τὴν μορφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν — ἔστω καὶ πλαστὴν — προέλευσιν τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου [2].

[1] Σημειωτέον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ εἰδικῶς μελετήσας τὸ παλαιοχριστιανικὸν κιονόκρανον von Alten κατατάσσει δύο ἐντελῶς κορινθιακὰς μορφὰς κιονοκράνων εἰς τὰ Korbkapitelle (Geschichte des altchristlichen Kapitells München πίν. VI εἰκ. 2 καὶ 4).

[2] Ὡς γνωστὸν ἡ μορφὴ τοῦ κορμοῦ τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου (ἄνευ δηλ. τῶν φύλλων) εἶναι ἀκριβῶς ὁμοία τῇ τοῦ καλάθου ἐν ᾧ αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνίδες ἔθετον τὰ ἔριά των. (Ἀριστοφ. Ὄρν. 1325, Λυσιστρ. 579). Τοιούτους καλάθους συχνότατα βλέπομεν ἀπεικονιζομένους ἐπί τε τῶν ἀγγείων καὶ τῶν ἀναγλύφων. Τοιοῦτον δ᾽ ἀκριβῶς κάλαθον ἐπέθεσεν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς κορινθίας παιδίσκης ἡ τροφὸς αὐτῆς, ὅστις περιβληθεὶς ὑπ᾽ ἀκανθῶν παρέσχεν εἰς τὸν Καλλίμαχον τὴν ἔμπνευσιν πρὸς δημιουργίαν τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου (Vitruvius, De Archit. IV, 1, 9).

Ὅσον δ᾽ ἀφορᾷ εἰς τὸν διὰ τοῦ κυρτοῦ, ἐν εἴδει λέβητος, σχήματος χαρακτηριζόμενον τύπον κιονοκράνου, οὗτος πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως θὰ πρέπῃ ἑλληνιστὶ ν᾽ ἀποδίδεται διὰ τοῦ ὅρου «λεβητοειδής», ὡς ἤδη γερμανιστὶ Kesselkapitell ἀποκαλεῖται (Wulff, Altchr. und byz. Kunst I, 277) ἢ τὸ πολὺ διὰ τοῦ «κανιστροειδής».

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Vénétia Cottas, *Le théâtre à Byzance. Paris librairie orientaliste Paul Geuthner 1931 8o pp. 290.*

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς κεφάλαια α΄ οἱ ἱπποδρομικοὶ ἀγῶνες ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν β΄ ἡ ἀρχὴ τῆς μιμικῆς ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ θεάτρῳ γ΄ τὸ θέατρον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δ΄ τὸ θέατρον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ ἐπιβίωσις αὐτοῦ παρ᾽ ἡμῖν, τὸ δὲ δεύτερον τάδε· ε΄ ἡ ἐξέλιξις τῆς δραματικῆς φιλολογίας ἐν Βυζαντίῳ, ϛ΄ τὸ δρᾶμα «ἐξαγωγὴ» πρόδρομος τοῦ Χριστιανικοῦ θεάτρου καὶ ζ΄ τὸ δρᾶμα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ «Χριστὸς πάσχων» [1].

Τὴν ὅλην πραγματείαν συμπληροῦσι γενικαὶ παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα, παρατίθεται δὲ πίναξ τῶν ἔργων τῶν ληφθέντων ὑπ᾽ ὄψιν κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῆς.

Ὁ ἐπεξερχόμενος τὸ ἀνωτέρω ἔργον εὐχαρίστως παρατηρεῖ ὅτι ἡ συγγραφεὺς μετ᾽ ἐπιμελείας εἰργάσθη δι᾽ ἓν τόσον λεπτὸν καὶ πολύπλοκον θέμα. Ἐννοοῦσα καλῶς τὴν μεσαιωνικὴν γλῶσσαν, ἀντλεῖ οὐχὶ σπανίως ἀπ᾽ εὐθείας ἐκ τῶν πηγῶν, ἃς καταλλήλως χρησιμοποιεῖ, καὶ μάλιστα τὴν ἔκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου [2]. Ἡ γνῶσις ἀφ᾽ ἑτέρου τῶν σημερινῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων, καὶ δὴ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἅτινα διασῴζουσιν ἀκόμη πολλὰ θεατρικὰ μεσαιωνικὰ στοιχεῖα, προσδίδουσιν ἰδιαιτέραν ἀξίαν εἰς τὸ ἔργον.

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ ἐκκλησία δι᾽ ὅσων διέθετε μέσων προσεπάθει ν᾽ ἀπομακρύνῃ τοὺς πιστοὺς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου, ἐπ᾽ ἴσης ὅμως ἀληθὲς εἶναι ὅτι δὲν ἠδυνήθη ν᾽ ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ, ἡ ὁποία, κατὰ τοὺς πρώτους μάλιστα αἰῶνας, ἦτο ἰσχυροτάτη. Ὁ μέλλων ὅθεν νὰ πραγματευθῇ περὶ τοῦ θεάτρου κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ.

Ὁ Μαλάλας κατὰ τὸν ϛ΄ μ. Χ. αἰῶνα περιγράφει κατὰ τοιοῦτον τρόπον τοὺς Ὁμηρικοὺς καὶ ἄλλους ἥρωας, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ εἶχεν ὑπ᾽ ὄψιν,

[1] Τὸ δρᾶμα τοῦτο ὑποστηρίζει ἡ συγγραφεὺς ὅτι ἐγράφη ὄντως ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, χωρὶς βέβαια νὰ πείθῃ τοὺς εἰδικούς. Βλέπε καὶ τὴν μελέτην τῆς ἰδίας L' influence du drame Christos Paschon sur l' art Chrétien d' Orient.

[2] Θὰ εἶχέ τις μόνον νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι, ὡς πρὸς τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν συγγραφέων, ἔπρεπε νὰ προσέξῃ περισσότερον.

πλὴν τῶν σχετικῶν εἰκόνων [1], καὶ τὴν ἀπὸ σκηνῆς ἐμφάνισιν αὐτῶν, περὶ ἧς ἄλλως τε ἔχομεν καὶ ὡρισμένας μαρτυρίας (Προκοπίου τοῦ Γαζαίου, Πανηγυρικὸς εἰς Ἀναστάσιον 500.9 ἔκδ. Βόνν.)

Καὶ οἱ τὴν παντόμιμον ἄλλως τε ὄρχησιν ἀσκοῦντες ὑποκριταί, οἱ ὀρχησταί, ὡς ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας πατέρων καὶ τοῦ Λιβανίου μανθάνομεν, ὑπεδύοντο πρόσωπα τῆς ἀρχαίας μυθολογίας καὶ ἐλάμβανον ὡς θέματα παραστάσεων ἐκεῖνα, ἅτινα οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος τραγικοὶ ἐπραγματεύθησαν [2]. Ὁ Χορίκιος ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Διονύσου τὸν βίον εἰκονιζόντων ἐργιδίῳ του (§ 141 σ. 377.1. ἔκδ. Foerster - Richtsteig) διαστέλλει τὸν μῖμον τοῦ τῆς τραγῳδίας ὑποκριτοῦ «ὃς νῦν μὲν εἰσέρχεται παῖδα φονέα μητρὸς (Σοφοκλῆς) νῦν δὲ μητέρα ξίφος ἐπιφέρουσαν τέκνοις ὑπὸ ζηλοτυπίας ἐρωτικῆς (Εὐριπίδης), ὁ δ᾽ Εὐνάπιος (περὶ πρέσβεων ἐθνῶν πρὸς Ρωμαίους 1 σ. 462 ἔκδ. Boissonade) ὁμιλεῖ, ἂν καὶ οὐχὶ σαφῶς, ἀκόμη περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Λιβανίου καὶ Ἰουλιανοῦ ἐπαίζοντο κωμῳδίαι τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κωμικῶν [3], πιθανώτατα δὲ καὶ σατιρικὰ δράματα, ὧν ὁ ἀριθμὸς δὲν θὰ ἦτο περιωρισμένος, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὸν ΙΒ΄ ἀκόμη αἰῶνα ἐσῴζοντό τινα αὐτῶν ἐν χειρογράφοις. Ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος λέγει σχετικῶς (Tafel, Eustathii opusc. 89.43) «τὰ σατυρικὰ μίγματα ἐκεῖνα πράξεων καὶ λόγων τῶν ἐν προσώποις ἡρωϊκοῖς, ὧν τὸ κρᾶμα γέλωτι καὶ σπουδῇ παραμέμικται. Καὶ ἴσασιν αὐτὰ οἱ ἐντετυχότες παλαιοῖς πονήμασιν, ὧν ὀλίγα τινὰ περιφέρεται».

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ πραγματευθῇ περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θεάτρου πάντως, ἐπαναλαμβάνω, πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ᾽ ὄψιν καὶ τὰς τύχας καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποίου ἐτροποποιήθησαν καὶ ἐσυντομεύθησαν τὰ δράματα, ὅπερ ὅμως δὲν ἐξέλιπε βέβαια μὲ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο φρονῶ ὅτι μειονεκτεῖ τὸ ἔργον τῆς συγγραφέως, ἡ ὁποία, ἐρευνῶσα τὰ τοῦ θεάτρου ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἁλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐξήταζε καὶ τὸ ζήτημα μέχρι πότε ἐξηκολούθησεν ὑφιστάμενον τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν θέατρον καὶ πῶς εἶχον τὰ τοῦ θεάτρου ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις δεινὸν κατ᾽ αὐτοῦ κατήνεγκε πλῆγμα,

[1] Βλέπε τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. 4. 465. Ὁ Ἀμασείας Ἀστέριος, Εἰς μαρτύριον τῆς πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας (Migne, P. G. 40.337) ὁμιλεῖ περὶ εἰκόνος παριστανούσης τὴν Μήδειαν φονεύουσαν τὰ ἴδια τέκνα.

[2] Λιβανίου, Πρὸς Ἀριστείδην ὑπὲρ τῶν ὀρχηστῶν 67.68.70.73.110 (τόμ. 4 σελ. 462.8, 68, 464.7, 467.3, 492.1 493.2 ἔκδ. Foerster).

[3] Λιβανίου, Ἐνθ᾽ ἀν. 74 σ. 467.7, Ἰουλιανοῦ, Πρὸς Ἡράκλειον Κυνικὸν σ. 204 b καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀντιοχικὸς ἢ μισοπώγων σ. 366. c.

ἀποκόψας τῷ 526 τὰ χάριν θεατρικῶν παραστάσεων διδόμενα ἐπιδόματα, εἰς ὃ θέμα πολὺ χρήσιμος θὰ τῆς ἐφαίνετο καὶ ἡ μελέτη τοῦ A. Müller, Das Bühnenwesen in der Zeit von Constantin d. Grossen bis Justinian (Neue Jahrbücher f. d. klass. Alterthum 23 καὶ 24 (1909) σ. 36-55), ἥν νῦν, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου τῆς συγγραφέως, συμπληροῦσιν αἱ διατριβαὶ τοῦ A. Vogt, Études sur le théâtre byzantin. (Βυζάντιον 6.37 καὶ ἑξ. 623 καὶ ἑξ. καὶ μάλιστα 638-640) καὶ Le théâtre à Byzance et dans l'empire du IVe au XIIIe siècle. I. Le théâtre profane. (ἐν Rev. d. quest. histor. 59. 257-296).

Οὐδὲ θὰ ἦτο ἄσκοπον, πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων, νὰ ἐξητάζετο καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς σημασίας τῆς λ. θέατρον, ἥτις, ἀντιδιαστελλομένη πρὸς τὸν ἱππόδρομον (Χρυσόστομος, Migne, P. G. 47.359, 57.48) ἐσήμαινεν ὅ,τι καὶ παρ' ἀρχαίοις, ἄλλοτε δ' ἐδήλου τὸν ἱππόδρομον «αἱ ἐν τοῖς θεάτροις διατριβαί, ὥσπερ θέας ἕνεκεν τῆς τῶν ἵππων ἁμίλλης ποιοῦνται» [1] (Χρυσοστόμου, εἰς Ἰωάννην ὁμιλία ΙΑ', Migne, P. G. 59.78) διὰ νὰ καταλήξῃ νὰ σημαίνῃ παρὰ Δούκᾳ (340.20) ὅ,τι καὶ ὁ μεσαιωνικὸς ἔμβολος! Ἔκτισε θέατρον (Μωάμεθ ὁ Β΄) ἐν τῇ πόλει, ὃ καὶ βεστιοπρατήριον λέγεται καὶ Περσιστὶ πεζεστάνιον».

Ἐπιθυμητὸν ἐπ' ἴσης θὰ ἦτο νὰ ἐξητάζετο τὸ σχῆμα τοῦ θεάτρου, ὅπερ ἔχον τὸν τύπον τοῦ Μικρασιατικοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ, ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ λίθου ξεστοῦ (Εὐναπίου, Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν σ. 69 ἐκδ. Boissonade). Διὰ τὸ σχῆμα παραβλητέαι καὶ αἱ συνήθεις φράσεις «ἀναβαίνειν ἢ ἀνέρχεσθαι εἰς τὸ θέατρον ἢ ἐπὶ τὸ θέατρον» «ἀνέρχεσθαι τοὺς βαθμοὺς τοῦ θεάτρου» (Χρυσοστόμου, Περὶ μετανοίας, Migne, P. G. 59.760) «κάθησθαι ἐπὶ κορυφῆς θεάτρου» (Χρυσοστόμου, Εἰς Ἰωάννην ὁμιλία πβ', Migne, P. G. 59.446) «καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ θεάτρου» (Χρυσοστόμου, Εἰς Ἰωάννην ὁμιλία Ξ, Migne, P. G. 59.333) «οἱ κάτω παίζοντες» (Χρυσοστόμου, Εἰς τὸν Λάζαρον λόγος Β', Migne, P. G. 48.986).

Καλὸν ἐπ' ἴσης θὰ ἦτο νὰ ἐξητάζετο καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐγίνοντο αἱ παραστάσεις καὶ ὅστις κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα, κατὰ κανόνα, ἦτο, ὡς καὶ παρ' ἀρχαίοις, τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας [2], πρὸς δὲ ἂν οἱ ὑποκριταὶ ἔφερον προσωπεῖα [3]. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῆς συγγραφέως (σελ. 45.47) ὅτι οἱ μῖμοι

[1] Αἱ ἱπποδρομίαι χαρακτηρίζονται ὡς παράνομα θέατρα ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου (εἰς κεφάλαιον ΙΗ' Γενέσεως ὁμιλία ΜΑ' Migne, P. G. 53. 375). Βραδύτερον, ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ τοῦ Ἀχμέτ, (κεφ. σλη'. σ. 191.26 Drexl) ἀναγινώσκομεν· «ἐὰν ἴδῃ τις ἑαυτὸν ἡνιοχοῦντα ὀχήματι βασιλικῷ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ νικῶντα καὶ στεφανούμενον».

[2] Λιβανίου, Πρὸς τὸν βασιλέα περὶ τῶν δεσμωτῶν 3.368.17. 369.6 (ἔκδ. Foerster). Ζωσίμου, Ἱστορ. 140.12 καὶ Χρυσοστόμου (Migne, P. G. 47.312, 48.986, 54.696, 56.124 καὶ 545, 57.22.80, 58.646, 59.320, 60.90). Ἴδ. καὶ A. Müller, Ἔνθ' ἀν. 54. Ὁ Χορίκιος ἀναφέρει καὶ νυκτερινὰς παραστάσεις. A. Müller, Ἔνθ' ἀν. σ. 54.55.

[3] Προσωπεῖα βασιλέων, στρατηγῶν, ἰατρῶν, ῥητόρων καὶ σοφιστῶν ἀναφέρει διὰ

κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους μετεχειρίζοντο προσωπεῖα δὲν εἶναι ἀκριβές. Τούτων χρῆσιν ἔκαμνον οἱ ἀσκοῦντες τὴν παντόμιμον ὄρχησιν.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι, πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων, ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς σημασίας τῆς λ. θέατρον. Ὁ ἀναγινώσκων π. χ. τὸ παράπονον τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ (Tafel, Eustathii opusc. 356.35) «τὰ δὲ ἡμέτερα τούτοις ἀντίρροπα καὶ ἔτι βαρὺς ὁ κανών· μὴ θίξαι, μὴ γρῦξαι, μὴ εἰς θέατρον παρακῦψαι...Τὸ θέατρον ἡδεῖα διατριβή, ἀλλὰ μὴ δώσῃς πρὸς τοῦτο ὀφθαλμὸν» θὰ ἦτο ἴσως διατεθειμένος νὰ δεχθῇ ὅτι ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς θεάτρου. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι τότε δὲν ἀπηγορεύετο νὰ παρευρίσκωνται κληρικοὶ εἰς τὰ μυστήρια· πρόκειται περὶ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀγώνων καὶ θεαμάτων, τὰ ὁποῖα ἤδη πολὺ παλαιότερον ἦσαν ἀπηγορευμένα εἰς τοὺς κληρικούς [1]. Ὁ ἴδιος ἄλλως Ψελλὸς (Χρονογρ. κεφ. 50) εἶπε περὶ Μιχαὴλ τοῦ Δ' «θρίαμβον κατάγει λαμπρὸν ἐπὶ μέσον θέατρον τοὺς αἰχμαλώτους διαβιβάσας».

Ἐκ παραλλήλου πρὸς ταῦτα καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐξητάζετο καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις τῶν ὑποκριτῶν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (τὰ ἐν σελίδι 51 τοῦ ἔργου λεγόμενα εἶναι πολὺ σύντομα) ὡς καὶ ἡ στάσις, ἣν ἡ ἐκκλησία ἔλαβεν ἀπέναντι τοῦ θεάτρου, ὁπότε χρήσιμος θὰ ἦτο εἰς τὴν συγγραφέα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μελέτη τῶν νόμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ Δ. Μπαλάνου ἡ μικρὰ μελέτη Χριστιανισμὸς καὶ σκηνὴ (Ἀθῆναι 1925) καὶ ἡ πολὺ διεξοδικωτέρα τοῦ Γρηγορίου Παπαμιχαὴλ (Ἐκκλησία καὶ θέατρον, Ἀλεξάνδρεια 1915). Ἐφ' ὅσον δὲ τόσον καλῶς ἐχρησιμοποίησεν ἡ συγγραφεὺς τὰ σημερινὰ ἔθιμα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μελέτης της, καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐσημείωνεν ὅτι ἀπήχησις τῆς κακῆς ἰδέας, ἣν εἶχον οἱ Βυζαντινοὶ περὶ μίμων εἶναι τὸ ὅτι τέως ἐν Κοτυώροις καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Πόντου μῖμος ἐλέγετο ὁ πανοῦργος καὶ δόλιος.

Ἡ συγγραφεύς, περὶ τῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν τελετῶν ὁμιλοῦσα, ἀναφέρει (σελ. 16 καὶ 18) τὸν 62[ον] κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Διονύσου καὶ περὶ τῶν ὑποδυομένων προσωπεῖα κωμικὰ ἢ σατιρικὰ ἢ τραγικὰ καὶ ἐπιβοώντων τὸ ὄνομα τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου, καθ' ὃν χρόνον ἔθλιβον τὰς σταφυλὰς ἐν τοῖς ληνοῖς. Ἐπειδὴ περὶ Διονυσιακῶν τελετῶν ἐνταῦθα πρόκειται, χρήσιμον θὰ ἦτο νὰ παρηκολούθει τὸ ἔθιμον καὶ κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους λέγουσα ὀλίγας λέξεις διὰ τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς Χρονικῆς Συνόψεως ἀναφερόμενα ἀσθενάρια, τὰ ὁποῖα ὡς ἀναστενάρια καὶ τζαμάλες καὶ καλόγεροι

τοὺς χρόνους του ὁ Χρυσόστομος (Εἰς Λάζαρον λόγος δεύτερος, Migne, P. G. 48.986, Εἰς Ἰωάννην ὁμιλία Α', Migne, P. G. 59, 25). Πβ. καὶ Λιβανίου, Πρὸς Θεοδόσιον βασιλέα ὑπὲρ τῶν ἱερῶν 3.102.7.

[1] Πβ. τὸν 54[ον] κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου καὶ τὸν 24[ον] καὶ 51[ον] τῆς ἐν Τρούλλῳ, πρὸς δὲ Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν βιβλ. 4.25 (σελ. 172.21 ἔκδ. Bidez-Parmentier).

σήμερον, ἢ τοὐλάχιστον τέως, ἦσαν ἐν Θράκῃ γνωστὰ καὶ τὰ ὁποῖα ἐν χειρογράφῳ τοῦ 1678 (χειρ. Ἐθν. βιβλ. 2017 ἀρχὴ) καλοῦνται λάνοι (ἑορτὴ ληνῶν;). Διὰ τὸ θέμα θὰ ἔπρεπε νὰ συμβουλευθῇ τά τε ὑπὸ τοῦ Ν. Βέη ἐν τῷ Α΄ τόμῳ τῆς Βυζαντίδος (σελ. 48-50) ὡς καὶ τὰ ἐν Λαογραφίας τόμ. Α΄ σ. 343-345 Β΄ 35-38 καὶ Γ΄ 256 γραφέντα καὶ τὰς ἑξῆς μονογραφίας καὶ μελέτας Α. Χουρμουζιάδου, Περὶ τῶν ἀναστεναρίων, καὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων ἐθίμων καὶ προλήψεων, Γ. Βιζυηνοῦ, Οἱ καλόγηροι καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου (Θρακικὴ Ἐπετηρὶς Α΄. σ. 102-127) καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν Ἑβδομάδι 1888 ἀρ. 32-35. R. M. Dawkins, The modern Carnival in Thrace and the cult of Dionysus (The Journal of Hellenic Studies 26 (1906) σ. 191-206). Σ. Λακίδου, Ἱστορία τῆς Ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας σ. 97-100. Πρὸς τούτοις Κ. Κουρτίδου, Τὰ Θρακικὰ σ. 112, τὰ σημειούμενα ἐν Θρακικῶν τόμ. Α΄ σ. 206-208 καὶ Β΄ 455 καὶ τοῦ Στ. Κυριακίδου τὸ ἄρθρον ἀναστενάρια ἐν τῇ Μ. Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

Ἡ συγγραφεὺς ὁμιλοῦσα περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἐποποιιῶν καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸ θέατρον (σελ. 108 ἑξ.) καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἔκαμνεν εὐρύτερον λόγον περὶ τῆς ἐμμέτρου διηγήσεως τοῦ θαύματος τοῦ ἁγίου Γεωργίου συμβουλευομένη ἅμα τὸ ἔργον τοῦ Joh. Aufhauser, Das Drachenwunder des heiligen Georg in der griechischen und lateinischen Überlieferung.

Ἐπί τινων λεπτομερειῶν θὰ εἶχον ἀκόμη νὰ κάμω παρατηρήσεις τινάς. Ἡ γνώμη τῆς συγγραφέως ὅτι αἱ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἔριδες μεταξὺ τῶν μερῶν αἰτίαν ἔσχον τὴν ἀπόλυτον ἰσχὺν τῶν βασιλέων καὶ τὴν προσπάθειαν νὰ φανῇ εἰς αὐτοὺς ἀρεστὸς ὁ λαός, δὲν εἶναι ἀκριβής. Αἱ ἔριδες, κατὰ τὴν Βυζαντινὴν τοὐλάχιστον ἐποχήν, προήρχοντο ἐκ τῶν θεατῶν, οἵτινες συνεπάθουν πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο μέρος τῶν ἀγωνιζομένων καὶ τούτου τὴν νίκην ἐπεθύμουν καὶ ἐπεδίωκον. Συνέβαινε δῆλα δὴ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ὅ,τι καὶ νῦν ἐν τοῖς γηπέδοις τοῦ ποδοσφαίρου.

Ἡ κυρία Κόττα, ποιουμένη λόγον (σελ. 25) περὶ τῶν παίδων, οἵτινες κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Βασιλείου περιερχόμενοι ψάλλουσι τὰ κάλανδα, λέγει ὅτι οἱ στίχοι:

καὶ τὸ ραβδί του ἀκκούμπησε νὰ πῇ τἀλφαβητάρι·
ξερὸ χλωρὸ ἦταν τὸ ραβδί, χλωροὺς βλαστοὺς πετάει

ὑπενθυμίζουσι τοὺς ἀρχαίους ῥαψῳδοὺς καὶ Ὁμηρικὰς σκηνάς. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως· ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς φυλλάδας, φυλλοφόρου δῆλα δὴ κλάδου ἀγριοδάφνης (φυλλάδας), ἐφ᾽ οὗ οἱ παῖδες προσήρμοζον τὸ τεμάχιον τοῦ χάρτου, ἐν ᾧ ἦτο ἀναγεγραμμένη ἡ ἀλφάβητος, ἣν καὶ ἀνεγίνωσκον, πβ. καὶ τὸν στίχον:

Βασίλει, ἂν ξέρῃς γράμματα, πές μας τὴν ἄλφα βῆτα [1].

[1] Βλ. Φ. Κουκουλέ, Ἐκ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν σελ. 106.

Οὐδ᾽ εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ κατὰ τὰς Καλάνδας μεταμφιέσεις αἱ γινόμεναι κατὰ τὰ δωδεκαήμερα δὲν εἶναι γνωσταὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Βλ. ὅσα λέγει ὁ Ν. Πολίτης ἐν ταῖς Παραδόσεσί του (1273-5), καὶ ὅσα ἔγραψα καὶ ἐγὼ πραγματευόμενος περὶ Καλλικαντζάρων ἐν Λαογραφίας τόμῳ 7 σελ. 325. Οὐδὲ φρονῶ ὅτι ἡ πρὸς ἐμπαιγμὸν περιφορὰ ἐπὶ ὄνου προσώπων γυναικεῖα κἄποτε φορέματα φορούντων εἶχε σχέσιν τινὰ πρὸς κωμῳδίας καὶ μιμικὰς παραστάσεις (σ. 45). Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ διαπομπεύσεως, εἰς ἣν ἁπλῶς εἶναι μεμαρτυρημένον ὅτι ἐλάμβανον μέρος καὶ σκηνικοὶ καὶ παιγνιῶται.

Ἡ συγγραφεύς, παρασυρομένη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας της νὰ εὕρῃ θεατρικὰ στοιχεῖα, τὰ ἀνακαλύπτει ἐνίοτε ἐκεῖ ὅπου πράγματι δὲν ὑπάρχουν, προβαίνουσα πολλάκις εἰς τολμηροὺς συνδυασμοὺς ἀνομοίων στοιχείων. Οὕτω τὸ ἐργίδιον τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου Ἀμάραντος ἢ γέροντος ἔρωτες εἶναι μία ἁπλῆ σάτιρα ἢ σατιρικὸς διάλογος καὶ οὐχὶ une pièce véritablement théâtrale (σ. 167, 169) οὐδὲ εὑρίσκω εἰς τὴν μονῳδίαν τοῦ Μ. Φιλῆ ἐπὶ τῷ δεσπότῃ κὺρ Ἰωάννῃ τῷ Παλαιολόγῳ θεατρικὰ στοιχεῖα. Θὰ ἤρκει ἡ πιστοποίησις τῆς σχέσεώς της πρὸς μοιρολόγια.

Αἱ ἀνωτέρω, ἐννοεῖται, ὀλίγαι παρατηρήσεις δὲν μειοῦσι τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου τῆς κυρίας Κόττα, ἥτις μὴ ἐπηρεασθεῖσα ἐντελῶς ἀπὸ παλαιότερα ἔργα, ὡς εἶναι τὸ δοκίμιον τοῦ Κ. Σάθα περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν, καλῶς παρηκολούθησε τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Βυζαντινοῦ θεάτρου, συγγράψασα ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως θὰ εἶναι χρήσιμον βοήθημα εἰς τοὺς μέλλοντας ν᾽ ἀσχοληθῶσι μὲ ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ Βυζαντινοῦ θεάτρου.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

***Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von** 565-1453. Bearbeitet von **Franz Dölger**. 3. Teil: Regesten von 1204-1282. München und Berlin 1932. Σελ. XIX-77.*

Τὸ τρίτον τοῦτο μέρος τῆς ἤδη γνωστῆς σειρᾶς τῶν Πινάκων τῶν ἑλληνικῶν αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους περιέχει τοὺς Πίνακας τῶν ἐγγράφων μιᾶς ἀρκετὰ ἀνωμάλου διὰ τὸ Βυζάντιον περιόδου, τοῦ 1204-1282. Ἡ ἐξωτερικὴ διάταξις τῶν Πινάκων εἶναι οἵα καὶ τῶν προηγουμένων δύο μερῶν. Μετὰ τῆς γνωστῆς αὐτοῦ ἐμβριθείας καὶ ἀκριβείας ἐξετάζει ὁ F. Dölger τὰ ἑκάστοτε ἀναφυόμενα προβλήματα, ἰδίως τῆς παραδόσεως, τῆς χρονολογίας καὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἐγγράφων, ἐφ᾽ ὅσον δὲν ἐπραγματεύθη ἤδη ταῦτα ἐκτενῶς εἰς τὰς δύο ἀξιολόγους αὐτοῦ πραγματείας: Chronologisches und Prosopographisches zur byzantinischen

Geschichte des XIII. Jh. ἐν Byz. Zeitschrift 27 (1927) 291-320 καὶ Die Kaiserurkunde des Johannes-Theologosklosters auf Patmos ἐν Byz. Zeitschrift 28 (1928) 332-372. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀρκεῖται ἐνταῦθα εἰς ἁπλῆν παραπομπήν.

Ἐκ τῶν 424 ἀναγραφομένων ἀριθμῶν πληροφορούμεθα ὅτι διεσώθη μέχρι σήμερον ὁλόκληρον τὸ κείμενον εἰς τὴν ἑλληνικὴν μὲν 128 ἐγγράφων, εἰς δὲ τὴν λατινικὴν 22· τούτων δὲ πάλιν 31 ἔγγραφα σῴζονται εἰς τὸ πρωτότυπον, τῶν ὁποίων μάλιστα πέντε εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτα. Τὰ λοιπὰ γνωρίζομεν ἐκ τῶν Βιβλίων ἀντιγράφων τῶν παπικῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἐνίοτε παραδίδουν καὶ ὁλόκληρον τὸ κείμενον αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων ἐν λατινικῇ μεταφράσει, ἐκ τῶν πρωτοκόλλων διαπραγματεύσεων τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῆς Πολιτείας τῆς Γενούης καὶ ἄλλων πηγῶν, ἐπίσης δὲ ἐκ τῆς μνείας συγγραφέων, ἰδίως Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου, Γεωργίου τοῦ Παχυμέρους καὶ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι εἰς τοὺς Πίνακας τούτους δὲν ἠδυνήθη ὁ κ. Dölger νὰ ἐξετάσῃ ἀκριβῶς ὅλα τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα τοῦ πλουσίου ἀρχείου τῆς Μονῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐπίσκεψίν του τῷ 1928 δὲν ἔθεσαν εἰς τὴν διάθεσίν του οἱ Μοναχοὶ ὅλα τὰ αὐτοκρατορικὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα, ἐξ ὅσων δὲ παρεχώρησαν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐξέτασιν ἐπέτρεψαν νὰ φωτογραφήσῃ μόνον τμήματα, τὸν δὲ ὑπ' ἀριθ. 21 σπουδαῖον τοῦ 1803 κώδικα τῆς Μονῆς, τὸν περιέχοντα ἀντίγραφα αὐτοκρατορικῶν καὶ ἄλλων βυζαντινῶν ἐγγράφων, πολλῶν μάλιστα φαίνεται ἐν τῷ μεταξὺ ἀπολεσθέντων, παρεχώρησαν εἰς τὸν κ. Dölger νὰ ἐξετάσῃ μόνον δι' ὀλίγας στιγμάς. Ἀλλὰ μήπως δὲν συνέβη τὸ αὐτὸ καὶ εἰς ἐμέ, ὅτε τῷ 1931 ἐπεσκέφθην διὰ δευτέραν φορὰν τὴν Μονὴν Λαύρας πρὸς ἐξέτασιν τῶν βυζαντινῶν ὑπαλληλικῶν καὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων; Ὀλίγιστα ἐκ τῶν πολλῶν τοῦ Ἀρχείου των μοὶ ἔδειξαν οἱ μοναχοὶ μὲ τὴν δικαιολογίαν, ὅτι δὲν ἐγνώριζαν, δῆθεν, ποῦ εὑρίσκεται ἡ «σακκούλλα», ἡ περιέχουσα τὰ ἔγγραφα. Ὅταν ὅμως ἀπεχαιρέτιζα τοὺς κατὰ τὰ ἄλλα τόσον εὐγενῶς φιλοξενήσαντάς με ἁγίους Πατέρας, διηρθάνθησαν οὗτοι τὴν ἀπογοήτευσίν μου καὶ εἷς τῶν Ἐπιτρόπων, ὡς νὰ ἐζήτει συγγνώμην, προσέθεσε μεταξὺ ἄλλων: «δὲν σᾶς ἐδώκαμε νὰ ἐξετάσετε ὅλα τὰ ἔγγραφα, γιὰ νὰ ξαναρθῆτε». Ἀλλὰ τόσον εὔκολα δὲν ἀφήνει εἷς ἐπιστήμων τὸν «κόσμον», διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δυσπρόσιτον Μονὴν Λαύρας καὶ νὰ ἀποκομίσῃ ἀπογοητεύσεις. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἔγγραφα πολλῶν Μονῶν χάνονται καὶ οὐδεὶς ἐπιστήμων θὰ δυνηθῇ εἰς τὸ μέλλον νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς ἱστορίας, τὰ ὁποῖα ἀφήνει ἡ ἀπώλειά των, τὰ κενὰ τῆς ἱστορίας κυρίως αὐτῶν τούτων τῶν ἱερῶν Μονῶν.

Αἱ τελευταῖαι αὗται γραμμαί, ὡς ἐν παρόδῳ. Ἐπιθυμῶ ἀκόμη νὰ προσθέσω γλωσσικά τινα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ βοηθήσουν αἱ παρατηρήσεις μου εἰς τὴν ἑρμηνείαν ἐνίων ἀμφισβητουμένων λέξεων.

Σελ. 21, ἀριθ. 1792 λέξ. χειρογρίπιον· ἡ λέξις γρῖπος-γριπίον = δίκτυον θὰ ἠδύνατο συνεκδοχικῶς νὰ δηλώσῃ καὶ τὸ Fischerboot, τὴν τράτα· ἐνταῦθα ὅμως τὸ πρῶτον συνθετικὸν χειρο- ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ τὴν ἑρμηνεύσωμεν κυριολεκτικῶς διὰ τοῦ Fischernetz. Ἐὰν τώρα ὁ προσδιορισμὸς χειρο-(γρίπιον) θέλει νὰ δηλώσῃ τὸν διὰ τῶν χειρῶν κινούμενον, συρόμενον γρῖπον (πβλ. χειρόμυλος) ἢ τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς τοῦ γρίπου ἢ τὸν μικρὸν γρῖπον (πβλ. χειρόβολον) δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ἐνταῦθα ἀκριβῶς.

Σελ. 52, ἀριθ. 1956 λέξ. τοπιάτικον· ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ σημειώσω ἐνταῦθα, ὅτι εἰς τὸ χωρίον Δρόβιανη τῆς Βορ. Ἠπείρου τοπιάτικο ὠνομάζετο ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον ἐπλήρωνέ τις ἐτησίως εἰς τὴν Κοινότητα ἢ εἰς τὸ Δημόσιον διὰ παραχωρηθέντα κοινοτικὸν ἢ τοῦ Δημοσίου τόπον πρὸς ἀνοικοδόμησιν οἰκίας, ἢ διὰ παραχωρηθέντα πρὸς καρπωσιν βουνώδη τόπον. (Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Κ. Οἰκονόμου, καθηγητοῦ ἐκ Δρόβιανης).

Σελ. 53, ἀριθ. 1956 λέξ. ἐποχοτόπιον· πιθανώτατα **ἀποχοτόπιον** = μέρος ἔνθα ρίπτουν πρὸς ἁλιείαν τὰ ἀπόχια. Ἀπόχι, ὡς γνωστόν, εἶναι εἶδος ἁλιευτικοῦ δικτύου, σάκκος δικτυωτός, ἔχων στεφάνην, συνήθως ξυλίνην, καὶ προσηρμοσμένος εἰς τὸ ἄκρον στερεᾶς μικρᾶς ῥάβδου. Περὶ τῆς λέξεως ὑποχὴ — ἀπόχι πβλ. Χ. Χαριτωνίδου, εἰς τὰ Γεωπονικὰ ἐν Byz. Neugr. Jahrb. 7 (1928) σελ. 179 ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Σελ. 68, ἀριθ. 2025 λέξ. λαντζόνιον· ἐπιθυμῶ νὰ παραπέμψω ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰ Ἄτακτα τοῦ Κοραῆ τόμ. Δ' σελ. 281.

Α. ΣΙΓΑΛΑΣ

Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople. *Vol. I.* ***Les actes des Patriarches.*** *Fasc. I. Les Regestes de 381 à 715. par* ***V. Grumel.*** *Ἐκδ. Socii Assumptionistae Chalcedonenses. 1932 Σελ. I-XXXIV + 131.*

Ἰδιαιτέραν ὅλως χαρὰν αἰσθανόμεθα σήμερον ἀγγέλλοντες τὴν ἔναρξιν τῆς ἐκδόσεως ἑνὸς παραλλήλου ἔργου πρὸς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθέν: τῶν Πινάκων τῶν ἐγγράφων τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως. Βεβαίως εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ Corpus der griechischen Urkunden συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν Πινάκων τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, τούτου ἕνεκα εὐχαρίστως θὰ ἐβλέπομεν συμπεριλαμβανομένην τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Corpus. Ἀλλὰ ἔργον, τοῦ ὁποίου αἱ βάσεις εἶχον τεθῇ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀρχιεπισκόπου L. Petit, πρὶν ἀκόμη αἱ Ἀκαδημίαι τοῦ Μονάχου καὶ τῆς Βιέννης καταρτίσουν τὸ σχέδιον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Corpus, πρὸ

παντὸς ὅμως ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μέρος σειρᾶς ἐργασιῶν περὶ τῶν Πατριαρχείων τῆς Κων/πόλεως, ὡς ἐμελετήθη ὑπὸ τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, δὲν ἠδύνατο, φυσικά, νὰ περικλεισθῇ ἐντὸς τοῦ πλαισίου ἑτέρου ἐξ ἴσου μὲν μεγάλου ἔργου, εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ὤφειλε τὴν γένεσίν του. Ἐνδεχομένη ἀπόσπασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὅλου ἔργου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀπιστία τέκνου πρὸς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ, ὡς ἀπιστία πρὸς τὴν μελετωμένην ἔκδοσιν τοῦ «Oriens Christianus», εἰς τὰς προεργασίας τοῦ ὁποίου ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν του.

Ἀλλ' ἂν ἡ ἀπόπειρα τῆς συγχωνεύσεως τῶν Πινάκων τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων μετὰ τοῦ Corpus ἐματαιώθη, ἐπῆλθεν ἐν τούτοις σχετική τις συνεννόησις μεταξὺ τῶν ἐκδοτῶν ἀμφοτέρων τῶν ἔργων, οὕτω δὲ βλέπομεν τοὺς Πίνακας ὄχι μόνον ἐκδιδομένους εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα, ὡς καὶ τὰ ἤδη ἐκδοθέντα τεύχη τῶν Πινάκων τῶν αὐτοκρατ. βυζ. ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ κυρίως ἀκολουθοῦντας τὴν αὐτὴν περίπου μέθοδον ἐργασίας, ὥστε χωρὶς τὴν παραμικρὰν δυσκολίαν θὰ δύνανται οἱ πίνακες οὗτοι νὰ χρησιμοποιῶνται παραπλεύρως τῶν Regesten der Kaiserurkunden.

Εἰς τὸ τεχνικὸν ἀπὸ τυπογραφικῆς ἀπόψεως μέρος ἀπομακρύνονται οἱ Πίνακες οὗτοι τῶν Πινάκων τῶν Kaiserurkunden, τοῦτο δὲ ὠφέλησε τὸ ἔργον. Διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως διαφόρων εἰδῶν τυπογραφικῶν στοιχείων καὶ τῆς ὁλογράφου παραστάσεως τῶν διαφόρων λημμάτων (Texte, Mention, Litérature, Critique κλπ.) σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα διὰ τεχνικοὺς λόγους καὶ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐκδότου F. Dölger, ὑστεροῦν οἱ Πίνακες τῶν Kaiserurkunden, ἐκέρδισεν ἡ ἐπισκόπησις, ἡ δὲ χρῆσις τῶν πινάκων καθίσταται εὐχερεστέρα. Ἡ συγχώνευσις τῆς βιβλιογραφίας τῶν πηγῶν μετὰ τῆς τῶν βοηθημάτων, ἡ προσπάθεια νὰ μὴ παραφορτωθῇ τὸ ἔργον ἀπὸ βιβλιογραφικὰς παραπομπάς, ὅπως καὶ ὁ κατάλογος τῶν Πατριαρχῶν εἰς τὸ τέλος μετὰ τῆς χρονολογίας τῆς πατριαρχείας αὐτῶν, καθιστοῦν τοὺς Πίνακας ἐπίσης ἁπλουστέρους εἰς τὴν χρῆσιν.

Ἐν τούτοις εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ χώρου παρατηροῦμεν κάποιαν σπατάλην. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ μὴ φειδὼ αὕτη τοῦ χώρου δὲν ἔβλαψε τὴν συντόμευσιν τοῦ ὅλου ἔργου; Ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν. Τὸ πρῶτον τοῦτο τεῦχος περιέχει μόνον 324 ἀριθμούς, ἔναντι 821 τοῦ πρώτου τεύχους τῶν Regesten der Kaiserurkunden. Ἂν λάβωμεν λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅτι μέγα μέρος τῶν κειμένων τῶν ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς ταύτης 381-715 ἔχει ἀπολεσθῇ, ὅτι ἑπομένως καὶ ὁ ἀντιστοιχῶν πρὸς τὰ ἔτη ταῦτα τόμος τῶν κειμένων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν θὰ προσλάβῃ μεγάλην ἔκτασιν, νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγίνετο μεγαλυτέρα φειδὼ τοῦ χώρου ἐνταῦθα, τοὐναντίον δὲ νὰ ἐπεξετείνοντο τὰ χρονικὰ ὅρια πέραν τοῦ 715. Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ ἐφαρμοζομένη καὶ εἰς τὰ ἑπόμενα τεύχη θὰ ἐσμίκρυνεν ὡρισμένως τὸν ἀριθμὸν τῶν τευχῶν καὶ θὰ διηυκόλυνε τὴν χρῆσιν τοῦ ὅλου ἔργου. Εὐτυχῶς ἡ σπατάλη αὕτη τοῦ

χώρου δὲν ἐπηρέασεν ἀναλόγως τὴν τιμὴν τοῦ τεύχους, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀρκετὰ προσιτὴ (50 γαλλ. φρ.).

Τὸ τεῦχος τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον τῆς σειρᾶς τῶν Πινάκων τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 381-1830, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸ διάγραμμα τοῦ ἐκδότου θὰ ἀποτελέσουν ἐν ὅλῳ ἐννέα τεύχη. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχήν, τὴν καὶ ὑπὸ τῶν Πινάκων τῶν Kaiserurkunden τεθεῖσαν, θὰ συμπεριλάβουν οἱ Πίνακες οὗτοι ὄχι μόνον τὰ γνήσια, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ γνήσια καὶ τὰ ἀμφιβόλου γνησιότητος ἐπίσημα πατριαρχικὰ ἔγγραφα. Ἡ ἀξία τῶν μὴ γνησίων, ὡς καὶ τῶν ἀμφιβόλων εἶναι γνωστή. Ἐπίσης θὰ περιορισθοῦν οἱ Πίνακες εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἑκάστου Πατριάρχου καὶ μόνον εἰς τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ ἐκδοθέντα· ἑπομένως δὲν θὰ συμπεριληφθοῦν ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, ἐπιστολαί, ἔργα θεολογικά, λόγοι, ὁμιλίαι κλπ. τῶν Πατριαρχῶν.

Αἱ πράξεις τῆς Ἐνδημούσης Συνόδου θὰ καταχωρισθοῦν, ἐπειδὴ ἀληθῶς αἱ πράξεις αὗται εἶναι πρωτίστως πατριαρχικαί. Ἀμφιβάλλω ὅμως, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ καταχωρισθοῦν ἐνταῦθα ὡς ἰδιαίτεροι ἀριθμοὶ αἱ πράξεις ἐκεῖναι τῶν Συνόδων τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων μόνον, ἐπειδὴ φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως. Αἱ πράξεις αὗται εἶναι καθαρῶς συνοδικαὶ καὶ ὄχι πατριαρχικαί. Ὅτι κἄτι ὅμοιον δέχεται καὶ ὁ ἐκδότης, φαίνεται ἐκ τῆς μὴ ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Εἴμεθα βέβαιοι π. χ. ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἕκτης οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς τὸν Πάπαν Ἀγάθωνα προέρχεται ἀμέσως ἀπὸ τὴν Γραμματείαν τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως; (Πβλ. ἀριθ. 314). Ἐπίσης ἀνάγεται τὸ ὑπ' ἀριθ. 127 εἰς τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα τὰ ἐξελθόντα ἐκ τῆς Γραμματείας τοῦ Πατριάρχου; Τὸ αὐτὸ περίπου θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῶν ὑπ' ἀριθ. 312 καὶ 317. Τοιούτου εἴδους ἔγγραφα, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας, δὲν ἀνήκουν ἐνταῦθα. Ἂν ὁ ἐκδότης ἐπεθύμει νὰ ἐξάρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου Πατριάρχου, ἠδύνατο νὰ ἐξεύρῃ κάποιον ἄλλον τρόπον, ὄχι δὲ νὰ κατατάξῃ ταῦτα εἰς τὴν σειρὰν τῶν καθαρῶς πατριαρχικῶν ἐγγράφων μὲ ἰδιαίτερον ἀριθμόν.

Ὡς βάσιν τοῦ καθορισμοῦ τῶν χρονολογικῶν ὁρίων τῶν Πινάκων λαμβάνει ὁ p. Grumel τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Κων/πόλεως, δηλαδὴ τὰ ἔτη 381 καὶ 1830 (1833).

Ὁ σπόρος τοῦ μελλοντικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἐπισκοπικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐτέθη βέβαια τὸ 381· ὡς παραδέχεται ὁ Grumel εἶχε τεθῆ ἤδη τὴν στιγμήν, καθ' ἣν τὸ Βυζάντιον ἀνεκηρύσσετο πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Πραγματικῶς ὅμως ὁ σπόρος οὗτος ἐφύτρωσε κατὰ τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Κων/πόλεως τοῦ 381, ὅτε διὰ τοῦ

τρίτου κανόνος τῆς Συνόδου ταύτης ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τιμητικὴ θέσις μετὰ τὸν τῆς Ρώμης, παραγκωνιζομένων οὕτω τῶν δύο ἀποστολικῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς: Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας. Τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀνακτόρων εἶχεν ἀρχίσει ἤδη καταφανῶς νὰ ἀντανακλᾷ ἐπὶ τοῦ Ἐπισκοπικοῦ θρόνου Κων/πόλεως, νὰ ἐνισχύῃ τὴν ταχεῖαν ἐξέλιξίν του, τὴν ταχεῖαν ἐπέκτασιν τῆς δικαιοδοσίας του. Πολὺ πρὶν περιβληθῇ ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως ἐπισήμως τὸν τίτλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ (τὸ 588 ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Δ΄ 582-595), πρὶν καθορισθῶσιν ἐπισήμως διὰ τῆς τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 451 τὰ ὅρια τῶν δύο νέων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, Κων/πόλεως καὶ Ἱεροσολύμων, εἶχε τεθῆ ὁ λίθος τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἐπισκοπικοῦ θρόνου Κων/πόλεως. Τὸν λίθον τοῦτον εἶχε θέσει, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ὁ τρίτος κανὼν τῆς δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἡ σύγχρονος ἀπόσπασις τοῦ θρόνου τῆς Κων/πόλεως ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἡρακλείας. Ὥστε δὲν διστάζομεν νὰ δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν τοῦ Grumel καὶ νὰ λάβωμεν τὸ ἔτος 381 ὡς ἀφετηρίαν διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν Πινάκων τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ἥτις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος ἀρχίζει τὴν σειρὰν τῶν Πατριαρχῶν ἀπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τοῦ ὡς Ἐπισκόπου Κων/πόλεως, ἐπ' ὀλίγον χρόνον προεδρεύσαντος τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 381.

Τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀκολουθῶν ὁ Grumel προσδιορίζει ὡς ὅριον ἐκτάσεως τῶν Πινάκων τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο σημεῖον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Κων/πόλεως, ὡς τοιοῦτο δὲ ἐκλαμβάνει τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἤρχισαν νὰ ἀποσπῶνται τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ αἱ αὐτοκέφαλοι ἐθνικαὶ ἐκκλησίαι τῶν Βαλκανικῶν λαῶν. Τὸ ἔτος δὲ τοῦτο ἦτο τὸ 1833, ὅτε ἔλαβε χώραν ἡ πρώτη ἀπόσπασις, ὁ σχηματισμὸς τῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. (Ἵνα εἴμεθα ἀκριβέστεροι, τὸ διάγραμμα τοῦ Grumel περατώνει τοὺς πίνακας μὲ τὸν τελευταῖον χρηματίσαντα Πατριάρχην πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀποσπάσεως τῶν διαφόρων αὐτοκεφάλων νῦν ἐκκλησιῶν, ἤτοι μὲ τὸ 1830).

Ὅτι κάπου ἔπρεπε νὰ σταματήσουν οἱ Πίνακες τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, νομίζω καὶ ἐγὼ ὀρθόν, ὅτι δὲ συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὁ Grumel, ὁ λίθος τῆς παρακμῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου ἐτέθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐνέδιδον τὰ Πατριαρχεῖα εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς πρώτης αὐτοκεφάλου ἐθνικῆς ἐκκλησίας, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Κων/πόλεως ἐπέζησε τῆς πτώσεως τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Φυσικὸν ἦτο λοιπὸν νὰ μὴ σταματήσουν οἱ Πίνακες εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ σταματήσουν ἀναγκαστικῶς οἱ Πίνακες τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὸ 1453. Ἄλλο ζήτημα εἶναι τώρα, ἂν οἱ μετὰ τὸ 1453 Πίνακες τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ στεγασθοῦν ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Le Patriarcat Byzantin», ὑπὸ τὸν

ὁποῖον στεγάζονται καὶ οἱ πρὸ τοῦ 1453. Ὁ γενικὸς οὗτος τίτλος, ἕνεκα τούτου, πρέπει νὰ θεωρηθῇ εἰκονικὸς ἢ κατὰ συνθήκην.

Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ ἀσπασθῶ ἀπολύτως τὴν γνώμην τοῦ Grumel, ὅστις, συσχετίζων ἀκμὴν καὶ παρακμὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, πιστεύει ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ 381 προσπάθεια αὐτοῦ νὰ φθάσῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἐσήμαινε καὶ τὴν παρακμήν του. Τὴν παρακμὴν ἐπέφερεν ὄχι ἡ προσπάθεια αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν ἄλλωστε τῆς Ἀνατολῆς εὐνοουμένη, ὅπου ἡ πολιτικὴ θέσις τῆς ἕδρας τοῦ Πατριάρχου ἔπαιζε σπουδαιότερον ρόλον ἢ ἐν τῇ Δύσει, ἀλλὰ ἡ σὺν τῷ χρόνῳ τελεία ὑποταγὴ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὰ θελήματα τοῦ Αὐτοκράτορος. Τὸ τολμηρὸν ἐρώτημα τοῦ ἐν Ἐδέσσῃ Ἱερέως Εὐλογίου πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν Διοικητὴν Μόδεστον: «Μήπως ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ θρόνου ἐχειροτονήθη συγχρόνως ἱερεύς;» ἐγνώριζον οἱ Πατριάρχαι νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς ἀποδόσεως εἰς αὐτὸν τοῦ τίτλου «Ἱερεὺς καὶ Βασιλεύς». Τὸ alia tamen ratio est rerum secularium, alia divinarum Λέοντος τοῦ μεγάλου δὲν ἠκούσθη πλέον μετὰ τὸν Χρυσόστομον ἤ, ἄν ποτε ἠκούσθη, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν μεγαλυτέραν ὑποδούλωσιν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου εἰς τὸν αὐτοκρατορικόν. Ἡ ἀντίληψις δὲ αὕτη, ἡ ὁποία ἐκκλησιαστικῶς μὲν ἔβλαψε, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅμως τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων ὠφέλησεν, ἐξακολουθεῖ διατηρουμένη μέχρι σήμερον εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ ἐπὶ Τσαρισμοῦ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Εἰς τὴν τελείαν ταύτην ὑποταγὴν ἄρα πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὸ πρῶτον ἐξωτερικὸν αἴτιον τῆς παρακμῆς τοῦ μεγαλείου τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἦτο βεβαίως διάφορος τῆς ἐν τῇ Δύσει ἐξελίξεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἔζων καὶ ζοῦν διαρκῶς ἐν τῷ μέσῳ ἢ εἰς τὰ σύνορα ἀλλοθρήσκων, μάλιστα δὲ ἐχθρικῶς πολλάκις πρὸς τὸν χριστιανισμὸν διακειμένων λαῶν. Εἶναι φανερὸν ὅτι αὗται πολὺ περισσότερον ἢ ἐν τῇ Δύσει ᾐσθάνοντο τὴν ἀνάγκην νὰ συσπειρῶνται περὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κων/πόλεως, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος τῆς Κων/πόλεως, ἀφ' ὅτου αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς: Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἀράβων. Ἐξ ἄλλου ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος ὑπάρχει ἀκόμη, καὶ ἡ ἱστορία δὲν ἔχει ὅρια. Ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς δικαιοδοσίας των, ἀλλ' εἰς τὴν ἀντίδρασιν αὐτῶν ἔναντι τῶν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὰς διακειμένων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κάθε κατάστασιν γεννοῦν ὡρισμέναι συνθῆκαι καὶ ὄχι μία, ἔστω καὶ κατ' ἀρχὴν ὀρθὴ θεωρία, ἡ ὁποία ἀλλαχοῦ ἕνεκα διαφόρων ἐντελῶς συνθηκῶν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιηθῇ.

Ὁ καταρτισμὸς ἐν γένει Πινάκων ἐγγράφων συναντᾷ, ὡς γνωστόν, πολλὰς δυσχερείας ἰδίως εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς γνησιότητος καὶ τῆς χρονο-

λογίας τῶν ἐγγράφων ὅσον δὲ στρεφόμεθα χρονικῶς πρὸς τὰ ὀπίσω, τόσον σπανιώτεραι αἱ εἰδήσεις, τόσον δυσκολωτέρα ἡ λύσις τῶν ἑκάστοτε ἀναφυομένων τοιούτου εἴδους ζητημάτων. Ὁ Grumel καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ἡ προσπάθειά του δὲ αὕτη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἐπίσης νὰ μεταβληθοῦν μέχρι τοῦδε παραδεδεγμέναι χρονολογίαι περὶ τῆς διαρκείας τῆς πατριαρχείας διαφόρων Πατριαρχῶν. Τοὺς λόγους τῆς ἀλλαγῆς τῆς χρονολογίας θὰ πραγματευθῇ ὁ Grumel ἐκτενέστερον ἀλλαχοῦ.

Ἡ ἀγάπη καὶ ὁ ζῆλος διὰ τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου ἑνὸς μεγάλου Βυζαντινολόγου τοῦ L. Petit συνοδεύουν τὴν ἐργασίαν ταύτην. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι καὶ τὰ δύο ταῦτα ἀπαραίτητα προτερήματα διὰ τοιούτου εἴδους ἐργασίας δὲν θὰ ἐκλείψουν μέχρι τέλους. Εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἰνστιτούτου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ Ἀκαδημίας, οὔτε δὲ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν δραστηριότητα ἑνὸς μόνου ἐργάτου τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ παρουσιασθῇ ποτε ἔλλειψις συνεχιστῶν τοῦ ἔργου, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θὰ ἀχθῇ τὸ ἀναληφθὲν κολοσσιαῖον τοῦτο ἔργον αἰσίως εἰς πέρας. Αἱ εὐχαί μας, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη μας, ἃς τὸ συνοδεύουν!

Α. ΣΙΓΑΛΑΣ

Τιμοθέου Πυθαγόρου Θέμελη, Ἀρχιεπισκ. Ἰορδάνου καὶ Πατριαρχικοῦ Ἐπιτρόπου ἐν Βηθλεέμ, *Ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῆς. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1932, τόμ. Α΄-Β΄ σ. 1487.*

Τὰς πρώτας εἰδήσεις περὶ τῶν μνημείων τῆς Ἱερουσαλὴμ μετὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἱστορικὸν Εὐσέβιον καὶ τὸν λατῖνον πρεσβύτερον Ἱερώνυμον παρέχουσιν οἱ ἐπισκέπται τῶν Ἁγίων Τόπων, ὧν ἱκανοὶ κατέλιπον περιγραφὰς αὐτῶν, τὰ λεγόμενα «Ὁδοιπορικά». Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἤρξαντο μελετώμενα τὰ μνημεῖα τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Παλαιστίνης ἐν γένει. Τὰς ἀρχαιολογικὰς ταύτας μελέτας ἐνίσχυσαν αἱ ἀπὸ τῆς δ΄ δεκαετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀρξάμεναι ἀνασκαφαί. Τοιοῦτο δ᾽ ἐνδιαφέρον παρουσίασαν αἱ σχετικαὶ μελέται, ὥστε τῷ 1865 συνέστη καὶ εἰδικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ Ἄγγλων ἀρχαιολόγων, «Palestine Exploration Fund», ἥτις διὰ Σουλτανικοῦ φιρμανίου ἀποκτήσασα τὸ προνόμιον τῶν ἀνασκαφῶν, ἐσυστηματοποίησεν ταύτας. Μετὰ τῶν Ἄγγλων συνειργάσθησαν καὶ Γερμανοί, ἱδρύθη δὲ τῷ 1877 ἐν Λειψίᾳ καὶ εἰδικὴ Γερμανικὴ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία «Deutscher Verein zur Erforschung Palästina's», μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τοὺς Γερμανοὺς μεθοδικότητος προβᾶσα εἰς τὰς Παλαιστινολογικὰς ἐρεύνας. Εἰς ταῦτα δὲν ὑστέρησαν καὶ οἱ Γάλλοι ἀρχαιολόγοι, ἀξιοσημείωτοι δὲ ὑπῆρξαν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι τοῦ De Vogüé, τοῦ Clermont-Ganneau, τοῦ V. Guérin καὶ ἄλλων νεωτέρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐγκατεστημένοι καὶ ἐργαζόμενοι Δομινικανοὶ μοναχοί. Κυριολεκτικῶς δὲ τεραστία εἶναι ἡ βιβλιογραφία τῶν ἀρχαιολογικῶν περὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Παλαιστίνης συγγραμμάτων.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν τῆς Παλαιστίνης μέχρι τοῦδε μόνος ὁ ἀρχιμανδρίτης Βενιαμὶν ἔχει συγγράψει καὶ δημοσιεύσει εἰδικὴν ἀρχαιολογικὴν καὶ τοπογραφικὴν πραγματείαν, τὸ «Προσκυνητάριον τῆς Ἁγίας Γῆς» (1877), ἀλλ᾽ εὐτυχῶς, κατ᾽ αὐτάς, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἰορδάνου κ. Τιμοθέου εἰς δύο τόμους (ἐν συνεχείᾳ σελίδων) τὸ ἀνωτέρω ἔργον, οὗτινος τὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια ἀπὸ ἐτῶν παρετίθεντο ἐν τῷ ἀρίστῳ περιοδικῷ «Νέα Σιών». Ὁ σ. τοῦ λαμπροῦ τούτου καὶ πολυμόχθου ἐπιστημονικοῦ ἔργου, εἰδικευθεὶς περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τοπογραφίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ γενικῶς τῆς Παλαιστίνης, ἦτο ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος, ὅπως φιλοπονήσῃ καὶ δωροφορήσῃ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐργασίαν τιμῶσαν, ἀληθῶς, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Τὸ ὅλον ἔργον διαιρεῖ εἰς δέκα κεφάλαια, πραγματευόμενος ἐν αὐτοῖς ἀπὸ πάσης ἐπόψεως τὴν τοπογραφίαν καὶ ἀρχαιολογίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὸ ἑξῆς διάγραμμα:

α) Περὶ τῶν ὀνομάτων τῆς Ἱερουσαλήμ.

β) Περὶ τῶν λόφων: Σιών, Ἄκρα, Μορία Ὀφλᾶς, Βεζεθά.

γ) Περὶ τῶν Φαράγγων: Ἰωσαφάτ, Κέδρων, υἱῶν Ἐννόμ, Ταφέθ, Τυροποιῶν.

δ) Περὶ τῶν Τειχῶν.

ε) Πύλαι καὶ Πύργοι.

στ) Οἰκοδομήματα, Ναός, Συναγωγαί, Ὁδοί, Πλατεῖαι, Ἀγοραὶ καὶ ἕτεραι οἰκοδομαί.

ζ) Τόποι τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ναὸς τῆς Ἀναστάσεως.

η) Κούββετ-ἐλ-Σάχρα, Ὄρος Ἐλαιῶν, Διάφοροι Μοναί.

θ) Τάφοι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ.

ι) Ὕδατα τῆς Ἱερουσαλήμ. Πηγαὶ καὶ δεξαμεναί.

Διὰ τοῦ διαγράμματος τούτου ὁ σ. ἐξήντλησε πάντα τὰ θέματα τἀναγόμενα εἰς τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἔχων ὑπ᾽ ὄψιν του τὴν ἀπέραντον ξένην φιλολογίαν ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν θεμάτων τούτων, ζῶν δὲ καὶ ἐργαζόμενος ἐπὶ τόπου καὶ αὐτοπροσώπως ἐρευνῶν τὰ μνημεῖα, κρίνων καὶ ἀνακρίνων τὰς γνώμας τῶν ξένων καὶ ἰδίαν σχηματίζων ἐπὶ ἑκάστης λεπτομερείας γνώμην, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν τοπογραφικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν δεδομένων, κατώρθωσε νὰ παρουσιάσῃ ἔργον οὐχὶ ἁπλῶς πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐλλείψεως εἰδικοῦ ἀρχαιολογικοῦ περὶ Ἱερουσαλὴμ συγγράμματος, ἀλλὰ καὶ ἄξιον τῆς προσοχῆς παντὸς ἀρχαιολόγου καὶ ἐρευνητοῦ τῶν μνημείων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπιστήμονος.

Δὲν παρατίθενται δὲ ξηρῶς τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ τοπογραφικὰ συμπεράσματα ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου μνημείου, ἀλλὰ συνεκτίθεται καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ. Ἰδίως εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κέντρον πάντων τῶν χριστιανικῶν μνημείων τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν κορωνίδα αὐτῶν, ἀφιέρωσεν ὁ σ. μακρὰν ἔρευναν ἐκ σελίδων 517 τῆς ὅλης συγγραφῆς (ἀπὸ σελ. 570 μέχρι σελ. 1087). Ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ συνεκτίθενται ἅπασαι αἱ περιπέτειαι τοῦ μνημείου, ἤτοι ἡ ἵδρυσις τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἢ μᾶλλον τῶν Ναῶν Γολγοθᾶ, Μαρτυρίου καὶ Ἀναστάσεως, ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ ὁ περαιτέρω ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς χριστιανῶν ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου αὐτοκρατόρων πλουτισμὸς αὐτοῦ, ἡ ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστροφὴ (614) καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ναοῦ, ἡ νέα ὑπὸ τοῦ Χάκεμ καταστροφὴ καὶ νέα ἀνοικοδόμησις (1048), ἡ κατάστασις τοῦ Ναοῦ ἐπὶ Σταυροφόρων, περαιτέρω ἀπὸ τοῦ ιβ´ αἰῶνος μέχρι τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως τῆς Παλαιστίνης (1517), αἱ ἀπόπειραι τῶν ἑτεροδόξων μοναχῶν πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναοῦ, τὰ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου σχετικὰ πρὸς τὸν Ναὸν καὶ τὰ λοιπὰ Προσκυνήματα γεγονότα, τέλος ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ιθ´ αἰῶνος πυρπόλησις καὶ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ναοῦ καὶ πᾶσαι αἱ μέχρι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων ἐξικνούμεναι λεπτομέρειαι.

Ἐξετάζων ὁ σ. ἓν ἕκαστον τῶν μνημείων, παρενείρει πλείστας διαφωτιστικὰς λεπτομερείας, δὲν παραλείπει δὲ καὶ συναφῆ θέματα, σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὕτω λ.χ. προτάσσει ἓν κεφάλαιον περὶ τῶν ὀνομάτων τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐπιτάσσει τῆς ὅλης συγγραφῆς ἕτερον κεφάλαιον περὶ τῶν ὑδάτων τῆς Ἱερουσαλήμ, τῶν πηγῶν καὶ τῶν δεξαμενῶν, μὴ παραλείπων καὶ τὸ λίαν ἐνδιαφέρον θέμα «περὶ τῆς ἰαματικῆς δυνάμεως τῶν ὑδάτων», διὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ὁποίου κατακλείει τὴν ὅλην συγγραφήν, ἐπισυνάπτων καὶ πίνακα ὀνομάτων. Εὐτυχήσας νὰ γράψῃ ἐπὶ τόπου τὴν τοπογραφίαν καὶ ἀρχαιολογίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ ἅπασαν τὴν ἀπέραντον σχετικὴν φιλολογίαν, ἀλλ᾽ ἐπὶ πλέον ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ ἀνεκδότους πηγὰς ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἁγιοταφιτικῆς Ἀδελφότητος. Παρατίθησι δ᾽ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀφηγήσει καὶ ἱκανὰ ἀνέκδοτα ἔγγραφα, ἀναφερόμενα ἰδίως εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Προσκυνημάτων.

Οὕτω δὲ τὸ προκείμενον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῶς τοπογραφικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ συμβολὴν πολύτιμον εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Προσκυνημάτων. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἄξιος θερμῶν συγχαρητηρίων, διότι ἠδυνήθη νὰ πλουτίσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἱεροσολυμιτικὴν φιλολογίαν διὰ τοιούτου περὶ τῶν Μνημείων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔργου, εὐχόμεθα δὲ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀρχαιολογικὰς αὐτοῦ ἐρεύνας καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Παλαιστίνης Χριστιανικὰ Μνημεῖα.

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Χρυσοστόμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. *«Ἡ τρίτη οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐγκύκλιον τοῦ πάπα Ρώμης Πίου ια´ Lux veritatis» (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»), ἐν Ἀθήναις 1932, 8ον σελ. 47.*

Τὴν μελέτην ταύτην συνέγραψεν ὁ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κύριος Χρυσόστομος εἰς ἀντίκρουσιν τῆς ἐν τῇ παπικῇ ἐγκυκλίῳ Lux veritatis (1931) ἀναπτυσσομένης ἀντιλήψεως, καθ᾽ ἣν ἡ ἐν Ἐφέσῳ οἰκουμενικὴ σύνοδος τοῦ 431 διεκήρυξε τὸ πρωτεῖον καὶ ἀλάθητον τοῦ Πάπα. Εἰς ἀναίρεσιν τοῦ δισχυρισμοῦ τούτου, ὁ μακαριώτατος καταδεικνύει οὐ μόνον ὅτι ὁ Νεστόριος Κων/πόλεως καὶ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἦσαν ξένοι πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πρωτείου ἐξουσίας τοῦ πάπα Ρώμης, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ἐφεσινὴ σύνοδος οὐδέποτε ἀνεγνώρισε τοιοῦτο πρωτεῖον, ἀποδεχθεῖσα τὸν πάπαν Ρώμης μόνον ὡς πρῶτον τῇ τάξει καὶ πρωτόθρονον. Ἀποκρούει ἐπίσης ὡς ἐσφαλμένον τὸ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ λεγόμενον, καθ᾽ ὃ ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος συνῆλθεν, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὴν κατὰ τοῦ Νεστορίου παπικὴν ἀπόφασιν, καταδεικνύων ὅτι ἡ σύνοδος τὴν κατὰ τοῦ Νεστορίου ἐξενεχθεῖσαν καταδίκην της ἐθεώρησεν ὡς ἰδίαν ἑαυτῆς καὶ ὅλως ἀνεξάρτητον πρᾶξιν. Καὶ ἡ νέα αὕτη μελέτη τοῦ μακαριωτάτου διακρίνεται διὰ τὴν πολυμάθειαν, τὴν εὔστοχον χρῆσιν τῶν πηγῶν, τὴν ἀντικειμενικότητα, τὴν σαφήνειαν καὶ πάντα τὰ προσόντα ἐκεῖνα, ἅτινα χαρακτηρίζουσι πάσας τὰς ἐργασίας αὐτοῦ.

Ἐπιφυλάξεις τινὰς μόνον ἔχομεν ὡς πρὸς τὸ ἐν τέλει τῆς μελέτης ἐξαγόμενον συμπέρασμα, καθ᾽ ὃ «βάσις τῆς ἀληθοῦς ἑνώσεως δέον νὰ εἶναι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Πίου ια´ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Κελεστίνου καὶ ἡ ἀποβολὴ παντὸς ὅ,τι ἔκτοτε παρεισέφρησεν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ξένον καὶ ἀλλότριον πρὸς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας» (σ. 47). Ἔχομεν δὲ τὰς ἐπιφυλάξεις ταύτας, διότι εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις περὶ πρωτείου ἐξουσίας ὑφίσταντο ἤδη ἐν Ρώμῃ ἐπὶ Κελεστίνου, ἂν καὶ οὐχὶ ἐν τῇ σημερινῇ των μορφῇ, καὶ ὅτι ταύτας διαδηλοῖ ἐν τῇ ἐφεσινῇ συνόδῳ ὁ παπικὸς ἀντιπρόσωπος πρεσβύτερος Φίλιππος, ὅστις ἐχαρακτήρισε τὸν πάπαν Ρώμης διάδοχον καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Πέτρου καὶ τοῦτον «κεφαλὴν τῆς ὅλης πίστεως καὶ τῶν ἀποστόλων» (σ. 36-37). Ὅτι δὲ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Φιλίππου,—καὶ οὐδεὶς σοβαρὸς λόγος ὑπάρχει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι δὲν ἐλέχθησαν ταῦτα ὑπ᾽ αὐτοῦ—διεδήλουν τὰς ἐπισήμους ἀντιλήψεις τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἶναι σαφές, διότι ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα, λαβὼν μάλιστα τὴν ρητὴν ἐντολὴν νὰ τηρήσῃ «τὸ κῦρος τῆς ἀποστολικῆς ἕδρας» (σ. 32), δὲν θὰ ἠδύνατο ἢ νὰ ἐκφέρῃ τὰς ἐπισήμους παπικὰς ἀντιλήψεις καὶ οὐχὶ ἀτομικὰς τοιαύτας. Ἄλλως ὀλίγα ἔτη βραδύτερον ὁ πάπας Ρώμης Λέων ἀναφανδὸν διεκήρυξε παραπλησίους ἀντιλήψεις, αἵτινες, ὡς ἀνομολογεῖ καὶ ὁ Μακαριώτατος, ἀπηχοῦσαι «θεωρίας διαδεδομένας ἤδη ἐν τῇ Δύσει»

(σ. 36), δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ δημιουργηθῶσιν αἰφνιδίως. Διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι, παρ' ὅλην τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πρὸς ἕνωσιν μετὰ τῆς δυτικῆς, δὲν δύναται αὕτη νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀρκοῦσαν τὴν ὑπὸ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἀποδοχὴν τῶν ἐν Ρώμῃ κρατουσῶν ἀντιλήψεων περὶ πρωτείου ἐπὶ ἐπισκόπου Ρώμης Κελεστίνου, ἀλλὰ θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν ἀνεπιφύλακτον καὶ κατηγορικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς περὶ πρωτείου ρωμαϊκῆς διδασκαλίας, ἣν ἀνέκαθεν ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀντικειμένην πρός τε τὴν ἁγίαν γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν παράδοσιν. Μεμονωμέναι δὲ καὶ ἐλάχισται τυχὸν ρήσεις ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὑπὲρ τοῦ πρωτείου, ἐκ πλάνης, καιρικῶν συνθηκῶν καὶ προσωπικῶν ἐλατηρίων ἐξηγούμεναι, οὐδόλως δεσμεύουσι τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, ἥτις ἀείποτε ἀπέκρουσεν ὁμοθύμως τὰς παπικὰς περὶ πρωτείου ἀντιλήψεις καὶ ἥτις ἀείποτε διεκήρυξεν ὅτι, ἐφόσον ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἐμμένει εἰς ταύτας, ὑπὸ οἱανδήποτε μορφήν, πᾶσα σκέψις περὶ ἑνώσεως εἶναι ἀδύνατος.

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἄννης Ἀποστολάκη. *Τὰ Κοπτικὰ ὑφάσματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, Ἀθῆναι, 1932 (Δημοσίευμα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων) 203 σελ. μετὰ 163 εἰκόνων καὶ 2 ἐγχρώμων πινάκων.*

Ἐκ τῶν τριῶν ἐν Ἀθήναις γνωστῶν συλλογῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων, δηλαδὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, τοῦ Μουσείου Μπενάκη, καὶ τοῦ Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, ὁ ὑπὸ τῆς Δος Ἀποστολάκι ἐκπονηθεὶς Κατάλογος περιέχει τὴν περιγραφὴν μόνον τῶν δύο τελευταίων. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων συλλογῶν πλουσιωτέρα εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, ἥτις ἀπετέλει ἄλλοτε τμῆμα τῆς συλλογῆς Αἰγυπτιακῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τῆς ἀπαρτισθείσης ἐκ τῶν δωρεῶν Ρόστοβιτς καὶ Δημητρίου.

Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει περὶ τὰ 131 τεμάχια ὑφασμάτων, τὰ ὁποῖα ἡ συγγραφεὺς διαιρεῖ, ἀναλόγως τῆς τεχνικῆς, τοῦ ὑλικοῦ καὶ τῆς διακοσμήσεως αὐτῶν, εἰς ἑπτὰ τάξεις. Α΄ λάσια (σκουλλᾶτα), Β΄ πορφυρᾶ, ὑποδιαιρούμενα εἰς τρεῖς ὁμάδας, Γ΄ ὑφαντὰ μὲ πολυχρώμους ἑλληνιστικὰς παραστάσεις καὶ διάκοσμον Ἑλληνιστικὸν καὶ Παλαιοχριστιανικόν, Δ΄ πολύχρωμα ὑφαντὰ μὲ βιβλικὰς παραστάσεις, ὡς καὶ τὰ ἔχοντα συριακὴν καὶ σασανιδικὴν ἐπίδρασιν, Ε΄ πολύχρωμα ὑφαντὰ μὲ ἐσχηματοποιημένα φυτικὰ κοσμήματα, ϛ΄ κεντημένα καὶ μὲ ὑφαντὴν διακόσμησιν ἐν εἴδει κεντήματος, καὶ τέλος Ζ΄ μεταξωτά.

Τῆς λεπτομεροῦς περιγραφῆς τῶν ὑφασμάτων τούτων προτάσσεται μακρὰ εἰσαγωγὴ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων, τῆς τεχνικῆς, τῶν διαφόρων εἰδῶν ὑφάνσεως καὶ διακοσμήσεως, περὶ τῶν χρωματισμῶν, περὶ τῶν ἐνδυμάτων, εἰς ἃ ἀνῆκον τὰ ὑφάσματα ταῦτα, καὶ τέλος περὶ τῆς ταξινομήσεως, χρονολογίας καὶ κατατάξεως αὐτῶν. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος εἶναι, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, τὸ σπουδαιότερον τοῦ ὅλου βιβλίου καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ μοναδικόν, διότι εἰς τὴν ὅλην πλουσίαν ἄλλως βιβλιογραφίαν περὶ τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων ὀλίγα εἶναι, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζω, τὰ γραφέντα περὶ τῆς τεχνικῆς τῶν ὑφασμάτων τούτων. Οἱ περὶ αὐτῶν ἀσχοληθέντες ἐξεπόνησαν κατὰ τὸ πλεῖστον γενικὰς μόνον περιγραφὰς ἢ ἐδημοσίευσαν λεπτομερεῖς καταλόγους τῶν ἐν τοῖς διαφόροις Μουσείοις Κοπτικῶν Συλλογῶν, ὧν τὴν ἀπαρίθμησιν παρέχει εἰς τὸ βιβλίον της ἡ Δὶς Ἀ. καὶ εἰς τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νῦν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸν συγχρόνως πρὸς τοῦτο ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Volbach Κατάλογον τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων τοῦ Μουσείου τοῦ Mainz (Spätantike und frühmittelalterliche Stoffe, von W. F. Volbach, Mainz, 1932. Kataloge des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, No 10. (τεῦχος κειμένου ἐξ 120 σελ. καὶ τεῦχος ἐκ 15 πινάκων, ὧν 6 ἔγχρωμοι. Ἐν σελ. 2 κ.ἑξ. τοῦ κειμένου πλήρης βιβλιογραφία).

Ἡ Δὶς Ἀποστολάκι ἦτο ἀσφαλῶς ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη νὰ πραγματευθῇ θέμα τόσον πολύπλοκον καὶ ἀπαιτοῦν πλείστας εἰδικὰς γνώσεις. Γνωρίζουσα κάλλιστα τὰς ἀρχαίας πηγὰς καὶ δυναμένη νὰ χρησιμοποιήσῃ ταύτας ἐπιτυχῶς, ἔχουσα ἐξ ἄλλου βαθυτάτην γνῶσιν τῆς συγχρόνου λαϊκῆς ὑφαντικῆς, κατώρθωσε νὰ δώσῃ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ βιβλίου της σαφεστάτην ἰδέαν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν κατεσκευάζοντο τὰ πολυποίκιλα εἴδη τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων, ὧν πολλὰ ἦσαν, φαίνεται, γνωστὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων. Ἡ γνῶσις αὕτη τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῆς συγχρόνου λαϊκῆς ὑφαντικῆς ἐπέτρεψεν εἰς τὴν συγγραφέα νὰ ἐπιτύχῃ τὸν πλήρη καθορισμὸν εἰδῶν τινων ἀρχαίων ὑφασμάτων, τῶν ὁποίων ἦσαν γνωστοὶ οἱ ἀρχαῖοι ὅροι, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταστῆ δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῶσιν οὗτοι διὰ τῶν σῳζομένων ἀρχαίων ὑφασμάτων. Ὁ ταυτισμός, μεταξὺ ἄλλων, τῶν ἀρχαίων «λασίων» πρὸς τὰ σημερινὰ «σκουλλᾶτα» νομίζω ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῇ πραγματικὸν εὕρημα. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου τῆς Δος Ἀποστολάκι, ἐξάγεται καὶ ἓν ἄλλο, ὄχι μικροτέρας σημασίας, συμπέρασμα. Ἡ ἐπιβίωσις δηλαδὴ ὡρισμένων ἀρχαιοτάτων εἰδῶν ὑφάνσεως εἰς τὴν σημερινὴν λαϊκὴν ὑφαντουργίαν ἰδίᾳ τῆς Κρήτης. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων «λασίων» ἡ ὁμοιότης τῶν ἀρχαίων «πολυμίτων» πρὸς τὰ σημερινὰ «δέξιμα» τῆς Κρήτης εἶναι ἀληθῶς καταπληκτική, ὡς δεικνύει ἡ σύγκρισις τῶν ἐν σελ. 36, εἰκ. 17 καὶ 18, παρεχομένων δειγμάτων, ἑνὸς πολυτίμου παλαιοχριστιανικοῦ ὑφάσματος τοῦ 4-5ου αἰῶνος, ἀνήκοντος εἰς τὸ Μουσεῖον Μπενάκη, καὶ ἑνὸς συγχρόνου Κρητικοῦ «δεξίμου».

Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ σχήματος τῶν ἐνδυμάτων, ὧν μέρη ἀπετέλουν τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τεμάχια περιελθόντα μέχρις ἡμῶν ὑφάσματα ταῦτα, ἡ συγγραφεὺς ἐκθέτει λεπτομερῶς τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἐνδυμάτων τῆς περιόδου ταύτης, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῶν διασωθέντων μνημείων, παρακολουθοῦσα τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, καὶ εἰς τὸ σημερινὸν ἀκόμη ἔνδυμα τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπου πραγματικῶς παρατηροῦνται ὁμοιότητες καταφανεῖς.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν ἡ συγγραφεὺς κατατάσσει τὸ ὑπάρχον ὑλικὸν εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν Ἑλληνιστικήν, ἀπὸ τοῦ 2ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος, τὴν Ὑστεροελληνιστικὴν ἢ Παλαιοχριστιανικήν, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 4ου μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ 5ου αἰῶνος, καὶ τέλος τὴν Κοπτικήν, ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 5ου μέχρι τέλους τοῦ 7ου αἰῶνος.

Μετὰ τὴν μακρὰν εἰσαγωγήν, καταλαμβάνουσαν ὀγδοήκοντα σελίδας τοῦ βιβλίου, ἀκολουθεῖ ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν ὑφασμάτων τοῦ Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρενείρονται καὶ τὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Εἰς τὴν περιγραφὴν ταύτην ἡ συγγραφεὺς ἠκολούθησε τὴν εἰς ἑπτὰ τάξεις διαίρεσιν, ἣν ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ὑφασμάτων. Αἱ δύο περιγραφόμεναι συλλογαὶ συμπληροῦσιν ἀλλήλας, οὕτως ὥστε πάντα σχεδὸν τὰ γνωστὰ εἴδη τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων ν᾽ ἀντιπροσωπεύωνται εἰς αὐτάς, ἀπὸ τῶν ὡραίων ἑλληνιστικῆς ὅλως ἐμπνεύσεως τεμαχίων, ὡς τὸ σάβανον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Εἰρήνη Μούσης» (σ. 83 κ.ἑξ. καὶ ἔγχρ. πίν. I) καὶ ὁ κλασσικῆς τέχνης Ἄγγελος τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (σ. 179 κἑξ.) μέχρι τῶν ἐντελῶς κατ᾽ ἀνατολικὰ καὶ Σασανιδικὰ πρότυπα κεκοσμημένων μεταξωτῶν ὑφασμάτων (σ. 186 κἑξ.) καὶ τῶν φερόντων Ἀραβικὰς ἐπιγραφὰς (σ. 190).

Ἡ ὅλη αὕτη σειρὰ τῶν ὑφασμάτων ἔχει ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς ἐπ᾽ αὐτῶν ζωϊκῆς καὶ φυτικῆς ὡς καὶ τῆς γεωμετρικῆς διακοσμήσεως. Ἰδιαίτερον ὅλως ἐνδιαφέρον παρουσιάζουσι τὰ τεμάχια, τὰ φέροντα εἰκονογραφικὰ θέματα εἰλημμένα ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης (σ. 144 καὶ κἑξ.) μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ, ὁ Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ, ἡ Γέννησις, ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων, παραστάσεις μεμονωμένων Ἁγίων κλπ.

Οἱ ἐν τέλει τοῦ βιβλίου πίνακες ἀντιστοιχίας καὶ τὰ λεπτομερῆ εὑρετήρια, καθὼς καὶ ἡ πλουσία εἰκονογράφησις, καθιστῶσιν αὐτὸ ἐξαιρετικῶς εὔχρηστον.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

G. de Jerphanion, *L' ambon de Salonique, l' arc de Galère et l'ambon de Thèbes (ἐν Memorie della Pontificia Accademia Romana di Archeologia, Serie III, vol, III, 1932 σελ. 107 - 132).*

Ὁ ἀκαταπόνητος συγγραφεὺς τοῦ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Καππαδοκίας ἔργου καὶ ἐκδότης τῶν Orientalia Christiana, εἰς ὃν τοσαῦτα ὀφείλει ἡ χριστιανικὴ ἀρχαιολογία τῆς Ἀνατολῆς R. P. G. de Jerphanion, διὰ τῆς ἀνωτέρω μελέτης του ἐπιχειρεῖ νὰ λύσῃ ἓν τῶν ἀπασχολούντων τοὺς χριστιανολόγους προβλημάτων περὶ τῆς μορφῆς τοῦ μετ᾽ ἀξιολόγων ἀναγλύφων κοσμουμένου περιφήμου ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης, τὰ τμήματα τοῦ ὁποίου μετέφερον οἱ Τοῦρκοι τῷ 1900 εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν Μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως, τὴν βάσιν του δὲ εὗρεν ὁ Hebrard κατὰ τὰς ἐν ἔτει 1918 ἐνεργηθείσας περὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης ἀνασκαφάς. (Βλ. B. C. H. XLIV, 1920).

Ὁ p. de Jerphanion, προτοῦ ἐπιχειρήσῃ τὴν συμπλήρωσιν, ἐξετάζει εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης του τεχνικῶς τὸν ἀνάγλυφον διάκοσμον, τὸν ὁποῖον παραλληλίζει μὲ τὴν πύλην τοῦ Γαλερίου καὶ εὑρίσκει εἰς πολλὰς λεπτομερείας τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν καὶ μίμησιν τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Ἡ σχέσις αὕτη πράγματι ὑπάρχει καὶ ὁ συγγραφεὺς εὐστόχως συγκρίνει τὰ δύο μνημεῖα, ἂν καὶ θὰ ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ εὐρύτης τῆς ἀναπτύξεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς γλυπτικῆς κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα, τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀκμῆς, δὲν ἐπιτρέπει τὴν προσκόλλησιν εἰς ἓν μόνον ἑλληνιστικὸν μνημεῖον. Τὸ θέμα λ. χ. τῶν κογχῶν μὲ τὸ ἄνωθεν αὐτῶν κογχυλοειδὲς τόξον εἶναι τὸ κυριαρχοῦν εἰς τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς ἄμβωνας (βλ. Σωτηρίου, ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1929, σ. 91 κἑ.), τὸ διακοσμητικὸν δὲ τοῦτο θέμα εἶχεν ἐπίσης εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν καὶ εἰς σαρκοφάγους ἐκ διαφόρων τόπων προερχομένας καὶ καθεξῆς.

Ἐπίσης οἱ Μάγοι εἰς τὴν ὅλην μορφήν των, τὰς κινήσεις καὶ τὴν πτύχωσιν δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ διισχυρισθῇ τις ὅτι ἀναφαίνονται πρώτην φορὰν εἰς τὸν ἄμβωνα Θεσσαλονίκης, ὥστε νὰ ζητήσωμεν τὰ ἄμεσα πρότυπα εἰς τὴν πύλην τοῦ Γαλερίου. Οἱ μάγοι τὸν 5ον αἰῶνα ἔχουν τοὺς τύπους των δημιουργημένους εἰς τὴν εἰκονογραφίαν καὶ ἑπομένως καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν καὶ μικροτεχνίαν. Ἂν ὁμοιάζουν εἰς τὸ ἔνδυμα, τοῦτο συμβαίνει διότι οἱ ἀπεικονιζόμενοι εἰς τὴν πύλην εἶναι Πέρσαι, καὶ ἡ παλαιοχριστιανικὴ τέχνη, ὅταν εἰς τὰς πρώτας ἀρχάς της ἐδημιούργησε τοὺς τύπους τῶν ἐξ Ἀνατολῆς Μάγων, ἔλαβε βεβαίως ἐνδυμασίαν καὶ τύπους ἀνατολικούς.

Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ διὰ τὰς φυτικὰς διακοσμήσεις· τὸ τριπλοῦν γεῖσον τοῦ ἄμβωνος καὶ ἰδίως ὁ διὰ κληματίδος διάκοσμος δὲν δύναται νἀποδειχθῇ ὅτι μιμεῖται τὰ διαζώματα τῆς πύλης, ἅτινα ἔχουν ὅλως διόλου ἄλλο πνεῦμα. Ἀπεναντίας εἰς τὴν τόσον βασικὴν διαφορὰν τῆς μορφῆς βλέπο-

μεν πόσον ἀπέχουν τὰ τελευταῖα ρωμαϊκὰ ἀπὸ τὰ χριστιανικὰ τοῦ 5ου αἰῶνος.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ὁ συγγραφεὺς ἀποκαθιστᾶ τὸν ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης, συμφώνως πρὸς τὸν ἄμβωνα τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν, εὐρεῖαν ἀνάλυσιν τοῦ ὁποίου ἐδημοσίευσα εἰς τὸ περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἔργον μου. Κυρία διαφορὰ ὑπάρχει εἰς τὸ ὅτι ὁ ἄμβων τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι συμπαγὴς ἐκ μαρμάρου, ἐνῷ ὁ ἄμβων τῶν Θηβῶν εἶναι κτιστὸς καὶ ἐπενδεδυμένος μὲ μαρμαρίνας πλάκας. Ὁ p. de Jerphanion μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν πάντοτε μεθοδικότητα, προβαίνει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν, τὰς λεπτομερείας τῆς ὁποίας ἀλλαχοῦ θὰ ἐξετάσωμεν ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς. Ἐνταῦθα μόνον θὰ ἐπιτραπῇ νὰ δώσωμεν τὴν ἐξήγησιν εἰς ἀμφιβολίαν τινὰ τοῦ συγγραφέως ἣν ἐκφέρει εἰς τὴν σελ. 124 σημ. 42 περὶ τῆς ἡμετέρας ἀποκαταστάσεως: τῆς μικρᾶς πρὸς ἀνατολὰς ἡμικυκλικῆς ἐξοχῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἀποκατάστασιν τῆς ἐξοχῆς τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης. Τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἐξηγεῖται ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ὑλικοῦ. Αὕτη ὡς συνέπειαν ἔχει καὶ τὴν διαφορὰν τῆς μορφῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν, ὅπου ἡ ἡμικυκλικὴ προεξοχή. Τῆς μὲν Θεσσαλονίκης μένει ἀνοικτὴ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἀναγκαίως, διότι ὁ ἄμβων ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μαρμαρίνους ὄγκους μετὰ τῶν κλιμάκων, ἦτο δὲ προτιμότερον νὰ λαξεύσουν τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν παρὰ ν' ἀποκλείσουν μὲ ἄλλα μάρμαρα τὸ κενόν. Εἰς τὸν ἄμβωνα ὅμως τῶν Θηβῶν, ἐπειδὴ αἱ κλίμακες ἦσαν κτισταί, ἦτο πολὺ εὐκολώτερον ν' ἀποκλεισθῇ ἡ θέσις τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ μαρμαρίνας κόγχας εἰς τὴν πρόσοψιν — οὕτως ὥστε νὰ λάβῃ μορφὴν μονολίθου συμπαγοῦς ὅπως τοῦ ἁγίου Μηνᾶ — παρὰ νὰ ἐπενδυθῇ ὅλον τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κλιμάκων μὲ μάρμαρον. Ὥστε τεχνικοὶ λόγοι ἐξηγοῦν ἐπαρκῶς τὴν ἡμετέραν ἀποκατάστασιν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰς τὴν ἀνασκαφὴν εὑρέθησαν καὶ κόγχαι ἔχουσαι ἀκριβῶς τὰς διαστάσεις τοῦ ἐξέχοντος αὐτοῦ ἡμικυκλίου, ὡς ἐν τῇ μελέτῃ μου λεπτομερῶς περιγράφω.

Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης μὲ ὅμοιον οὐρανὸν ὡς καὶ εἰς τὸν ἄμβωνα τῶν Θηβῶν, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης, θὰ κάμωμεν ἀλλαχοῦ λόγον, καθόσον τοῦτο ἀπαιτεῖ εὐρεῖαν ἀνάλυσιν συνοδευομένην ὑπὸ σχεδίων, ἥτις δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐνταῦθα. Ἡ εὐγενὴς προσπάθεια τοῦ σεβαστοῦ συγγραφέως νὰ δώσῃ ὤθησιν εἰς τοὺς ἀσχολουμένους μὲ προβλήματα ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας, ἅτινα ἀπὸ πολλοῦ ἀναμένουν τὴν λύσιν των, πρέπει νὰ ἐξαρθῇ καὶ πάλιν.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου ἅπαντα τὰ εὑρισκόμενα. — *Œuvres complètes de Gennadios Scohlarios, publiées pour le première fois par L. Petit, X. A. Siderides et Martin Jugie. Tome V. Résumé de la Somme contre les Gentils, et de la première partie de la Somme théologique de Saint Thomas d'Aquin. Paris 1931.*

Οἱ φιλότιμοι καὶ θαυμάσιοι ἐκδόται τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου ἕλληνος σοφοῦ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος — οἱ δύο πρῶτοι δυστυχῶς ἀπέθανον καταλιπόντες ὅμως σχεδὸν συντετελεσμένην τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν ἀκαταπόνητον κ. M. Jugie — ἔδωκαν εἰς τὴν δημοσιότητα μετὰ τοὺς τρεῖς πρώτους τόμους τὸν Ε', διακόψαντες, ἄγνωστον διατί, τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως ἀπὸ τοῦ γ' εἰς τὸν δ'. Ὁ νέος τόμος περιλαμβάνει, «ἐπιστολὴν» τῆς Summa adv. Gentiles τοῦ λατίνου θεολόγου καὶ σχολαστικοῦ τοῦ ιγ' αἰῶνος Θωμᾶ τοῦ ἐξ Ἀκουίνου (τοῦ Ἀκυνάτου) καὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς Summa Theologiae αὐτοῦ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει. Τοῦ ὅλου ἔργου, ἐκ σελίδων 512, προτάσσεται σύντομος εἰσαγωγὴ (σ. V-IX) παρέχουσα βιβλιογραφικὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ μόνου ὑπάρχοντος κώδικος, τῆς παρισινῆς Βιβλιοθήκης 1273, ἐξ οὗ ἔγινεν ἡ δημοσίευσις, καὶ παρατηρήσεις τινὰς τοῦ ἐκδότου περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Σχολαρίου, ἀπὸ ἀπόψεως τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν ἀρετῶν τῆς μεταφράσεως.

Ἐκ μικροῦ προλόγου, ὃν ὁ Σχολάριος προτάσσει τοῦ ὅλου ἔργου (σ. 1-2) ἐξηγεῖται ἡ αἰτία τῆς συντάξεως αὐτοῦ. Ἡ πτῶσις τοῦ Βυζαντίου καὶ ὁ πλάνης βίος, ὃν διήγαγεν ὁ Γεννάδιος κατὰ τὰ διάμεσα μεταξὺ τῶν τριῶν πατριαρχειῶν αὐτοῦ, ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην αὐτοῦ, τὴν διὰ τὸν ὄγκον δυσμετακόμιστον, δι' ἐπιτομῶν τῶν σπουδαιοτέρων αὐτῆς χειρογράφων, ἀπὸ τῶν ὁποίων δὲν ἠδύνατο εὐκόλως ν' ἀποχωρισθῇ. Μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ τὰ εἰρημένα ἔργα τοῦ σοφοῦ λατίνου θεολόγου, ὧν ἀποκλειστικῶς δι' ἰδίαν χρῆσιν ἐπεχείρησε τὴν ἐπιτομὴν τοῦ μὲν καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ α' μέρους τοῦ ἄλλου. Ἄριστα γινώσκων τὴν λατινικὴν ὁ Σχολάριος ἦτο εἰδήμων τῆς τε παλαιοτέρας λατινικῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ τῆς μεσαιωνικῆς σχολαστικῆς ἐξ αὐτῶν τῶν πρωτοτύπων, ἀλλὰ καὶ ἐκ μεταφράσεων παλαιοτέρων εἰς τὴν ἑλληνικήν. Τὸν Θωμᾶν ἐν πολλοῖς μετέφρασεν ἤδη πρὸ ἑνὸς αἰῶνος Δημήτριος ὁ Κυδώνης, ὅπερ ἐγίνωσκεν ὁ Γεννάδιος καὶ λέγει τοῦτο ἐν τῷ προλόγῳ του. Δὲν ἠρκέσθη ὅμως εἰς τὰς παλαιοτέρας ἐκείνας μεταφράσεις, γενομένας ἄλλως ἐπὶ σκοπῷ προσηλυτισμοῦ, ἀλλ' ἐπεχείρησε τὴν ἐπιτομὴν ταύτην διὰ καθαρῶς ἀτομικὴν χρῆσιν καὶ μετὰ προφανοῦς κριτικῆς καὶ ἐπιλογῆς δεικνυούσης τὸν ὀρθόδοξον θεολόγον, ὅστις καὶ ἀπροκαλύπτως δηλοῖ ὅτι «σοφὸς μὲν οὗτος ὁ ἀνήρ, ὡς ἄριστος τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ἐξηγητὴς καὶ συνόπτης, ἐν οἷς καὶ ἡ ἐκκλησία αὐτοῦ τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ συνᾴδει· ἐν οἷς δὲ ἐκείνη τε καὶ αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς διαφέρετον, ὀλίγα δ' εἰσίν,... περὶ τούτων οὐχ ἁπλῶς μόνον ἡμεῖς τῇ πατρίῳ δόξῃ μᾶλλον τιθέ-

μεθα, ἀλλὰ καὶ ταύτης πολλοῖς βιβλίοις ὑπερηγωνισάμεθα. Φανερὰ δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ φίλοις καὶ πολεμίοις, ἡ πρὸς τὰ πάτρια δόγματα σπουδὴ ἡμῶν μέχρις αἵματος καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀντιδοξοῦντας ἡμῖν συγγεγραμμένα βιβλία πανταχοῦ τῆς γῆς ἐξηπλώθησαν ἐκγραφέντα». (σ. 2). Εἶνε προφανὲς λοιπὸν τὸ αὐτοτελὲς τῆς ἐργασίας τοῦ Σχολαρίου, ὁμολογούμενον καὶ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν, παρὰ πᾶσαν τὴν δήλωσιν αὐτῶν ὅτι ὑπάρχει τις ἐξάρτησις τοῦ Γενναδίου ἀπὸ τῆς παλαιοτέρας ἐργασίας τοῦ Κυδώνη. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῇ ὅτι ἡ τοῦ Κυδώνη ἐργασία ἦτο καθαρῶς μεταφραστικὴ καὶ διὰ τοῦτο δουλική, τελείως ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἐν ᾧ τοῦ Σχολαρίου τὸ ἔργον, μάλιστα εἰς τὸ α΄ μέρος τῆς προκειμένης συγγραφῆς, ὡς ἐπιστολή, εἶναι δυσκολώτερον, ὅσῳ ἀπαιτεῖ κριτικὴν καὶ ἐπιλογήν. Ὁ Σχολάριος πολλάκις παραλείπει τὰ καὶ ἄλλως γνωστὰ καὶ εὐνόητα ὡς καὶ τὰ σημεῖα, ἐν οἷς ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία διίσταται τῆς Ὀρθοδόξου, εἰ καὶ δὲν δικαιολογεῖ πανταχοῦ τὴν παράλειψιν (π.χ. σελ. 76, 88, 89, 111, 118, 123, 148, 170, 210, 211, 316, 323, 375, 376).

Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐπιτομῆς καὶ τῆς μεταφράσεως, παρὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν τῶν ἐκδοτῶν περὶ «τελείας κλασσικῆς μορφῆς τοῦ ὕφους καὶ τῆς ἀκριβείας τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν ὅρων» καὶ ὅτι ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπόψεως ὁ Γεννάδιος «διὰ μέγα μέρος ἀναμφιβόλως εἶναι ὀφειλέτης εἰς τὸν Δημήτριον Κυδώνην» (σ. VII), πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ ἄλλως εἰδημονέστατος περὶ τὴν ἀριστοτελικὴν ὁρολογίαν Σχολάριος προσπαθεῖ μὲν νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ μεγάλου Σταγειρίτου καὶ ἐν μέρει ἐπιτυγχάνει τούτου εἰς τὸ α΄ μέρος τῆς Ἐπιτομῆς, εἰς τὸ ὑπόλοιπον ὅμως ταύτης ὡς καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Summa Theologiae ὑποκύπτει εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς μεσαιωνικῆς λατινικῆς τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀπὸ τοῦ ιβ΄ αἰῶνος. Οὕτω, πλὴν ἄλλων, συνήθης εἶνε παρ᾽ αὐτῷ ἡ ἀναλελυμένη πρότασις ἀντὶ τῆς δι᾽ ἀπαρεμφάτου καὶ μετοχῆς συμπτύξεως καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀφῃρημένων εἰς-ό τ η ς οὐσιαστικῶν ἀντὶ τῶν οὐσιαστικῶς λαμβανομένων οὐδετέρων ἐπιθέτων.

Ἵνα ἰδιαιτέρως ἐξάρωσι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σχολαρίου οἱ ἐκδόται σημειοῦσιν ὅτι «εἶνε λυπηρότατον ὅτι οἱ μεταγενέστεροι ἕλληνες ἠγνόησαν αὐτό. Ἐνῷ κατὰ τὸν ιστ΄ καὶ ιζ΄ αἰῶνα ἐφοίτων εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Δύσεως ἵνα μάθωσι τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν, τὸ ἔργον τοῦ συμπατριώτου τῶν τοῦ ιε΄ αἰῶνος θ᾽ ἀπετέλει δι᾽ αὐτοὺς ἐξαίρετον ἐγχειρίδιον, δυνάμενον εὐτυχέστατα νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν μόρφωσίν των, οἱ δὲ μὴ εὐκαιροῦντες ν᾽ἀπέλθωσι μακρὰν πρὸς ἐκπαίδευσιν θὰ εὕρισκον εἰς τὰς ἐπιτομὰς ταύτας τοῦ Θωμᾶ μὲ τί νὰ πληρώσωσι πολλὰ κενά. Αἱ ξηραὶ περιλήψεις τῆς δυτικῆς σχολαστικῆς φιλολογίας, ἃς ἀφῆκαν εἰς ἡμᾶς ἄλλοι, δὲν δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Γενναδίου» (σ. IX). Καίπερ συμφωνοῦντες γενικῶς πρὸς τὸν ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου τοῦ Σχολαρίου, θὰ ἦτο ὑπερβολὴ νὰ εἴπωμεν ὅτι θ᾽ ἀντικαθίστη τοῦτο τὴν μόρφωσιν τὴν πανεπιστημιακὴν ἐν Ἀγγλίᾳ π.χ.

καὶ Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ιζ΄ αἰῶνα διὰ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ μὴ σπουδάσαντες ὅμως ἐν τῇ Δύσει τότε ἕλληνες θεολόγοι ἴσως δὲν ἔμειναν ξένοι τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἐπιτομῶν τούτων καὶ μεταφράσεων τοῦ Κυδώνη καὶ Σχολαρίου, ὡς δεικνύει ἡ πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους πολεμικὴ τῶν Ὀρθοδόξων κατὰ τὸν ιστ΄ αἰῶνα καὶ μέχρι τοῦ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου.

ΑΔ. Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Καθηγητής

***R. M. Dawkins**. Leontios Makhairas. Recital concerning the sweet land of Cyprus entitled «**Chronicle**». Edited with a tranlation and notes. Volumes I, II. Oxford, at the Clarendon press, 1932.*

Εἴμεθα εὐτυχεῖς, διότι ἡ εὐχή, τὴν ὁποίαν ἐξεφράσαμεν ἐν τῇ ἀνακοινώσει[1] ἡμῶν κατὰ τὸ Γ΄ διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν συνέδριον, ὅπως ἐκδοθῇ νέα κριτικὴ ἔκδοσις τῶν μεσαιωνικῶν Κυπριακῶν κειμένων, ἐξεπληρώθη τόσον ἐνωρὶς ὡς πρὸς τὸ ἓν τοὐλάχιστον τὸ καὶ σπουδαιότερον τῶν κειμένων τούτων, τὸ Χρονικὸν τοῦ Μαχαιρᾶ καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ Νεωτέρας Ἑλληνικῆς R. M. Dawkins, ἐπιστήμονος γνωστοτάτου διὰ τὰς πολυτίμους συμβολάς, τὰς ὁποίας ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν προσφέρει εἰς τὰς περὶ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ νεωτέραν Ἑλληνικὴν σπουδάς.

Ἐν τῇ ἀνακοινώσει ἡμῶν «π ε ρ ὶ τ ῆ ς μ ε σ α ι ω ν ι κ ῆ ς Κ υ π ρ ι α κ ῆ ς δ ι α λ έ κ τ ο υ» ἐλέγομεν τὰ ἑξῆς: «Καθ᾽ ὅλην ταύτην τὴν περίοδον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀνέλιξιν τῆς διαλέκτου δι᾽ ἀξιολόγων γλωσσικῶν μνημείων τῶν Ἀσιζῶν, τοῦ Μαχαιρᾶ, τοῦ Βουστρωνίου, Κυπριακῶν ἐγγράφων καὶ ποιημάτων, ὑποβαλλομένων ὅμως εἰς αὐστηροτάτην κριτικὴν βάσανον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σημερινῆς Κυπριακῆς διαλέκτου, διότι τὰ χειρόγραφα παρεδόθησαν εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν, πλήρη παρασυλλαβισμῶν, παρατονισμῶν καὶ ἀνορθογραφιῶν, ὥστε νὰ ἐπιβάλλεται σήμερον νέα κριτικὴ ἔκδοσις τῶν κειμένων τούτων»[2].

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν ἀκριβῆ ἀνάγνωσιν τῶν χειρογράφων δὲν ἀμφιβάλλομεν ποσῶς ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ κ. Dawkins εἶναι τελεία διορθοῦσα τὰς παλαιοτέρας ἐκδόσεις τοῦ Κ. Σάθα καὶ Miller-Sathas. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου ὁ συγγραφεὺς πλεῖστα ὅσα ἐπιτυχῶς ἀποκαθι-

---

[1] Ἀνακοίνωσις γενομένη ἐν τῷ Γ΄ διεθνεῖ Βυζαντινολογικῷ συνεδρίῳ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 17ης Ὀκτωβρίου 1930, ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν, δημοσιευθεῖσα δὲ ἐν Byzantinische Zeitschrift 31, 324-27.

[2] Byzantinische Zeitschrift 31 324-27.

στᾷ, θὰ ἐπεθυμοῦμεν ὅμως πληρεστέραν τὴν ἀποκατάστασιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σημερινῆς Κυπριακῆς διαλέκτου ὡς πρὸς ὡρισμένα τοὐλάχιστον γραμματικὰ φαινόμενα, περὶ τῶν ὁποίων εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἦσαν συνήθη καὶ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Κυπριακῇ διαλέκτῳ.

Οὕτω ὁ συγγραφεὺς ὀρθῶς ποιῶν ἐν τοῖς Errata I τόμου διορθώνει: «Page 2, lines 7 καὶ 10, for γονίους read γονιούς»· [ὀρθότερον ἀκόμη, ἐὰν ἐτηρεῖτο ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία, θὰ διώρθωνεν εἰς γονεούς»]. Page 66, 32, for τΐντα read τίντα [καὶ ὀρθότερον τεῖντα = τί εἶναι τά]. Page 324, 14 for γενίαν read γενιὰν [ὀρθότερον ἀκόμη εἰς γενεάν]. Page 592, 13 for ὀσκίαν read ὀσκιάν. Καὶ ἐν τ. II, 23 τὸ γίον διορθώνει εἰς γιὸν [ὀρθότερον ἀκόμη θὰ διώρθωνεν εἰς γοιὸν] κ.ἄ. Διστάζει ὅμως νὰ διορθώσῃ τὸ σπιτία, κανισκία, ἐβάλεν το, τὰ ὁποῖα ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ διορθώσῃ εἰς σπίτια, κανίσκια, ἔβαλέν το.

Αἱ πλεῖσται τῶν φωνητικῶν παθήσεων, ὡς ἐν τῇ ἀνακοινώσει μου ὑπεστήριξα, εὐρύτερον δὲ ἀναπτύσσω ἐν τῷ μετ' ὀλίγον ἐκδιδομένῳ ἔργῳ μου «Ἱστορία τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου ἀρχαίας καὶ νέας (μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας)» ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ μεσν. Κυπριακῇ διαλέκτῳ, ἂν καὶ πολλαὶ τούτων δὲν ἀναγράφονται ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς κειμένοις. Ἀντιγράφω ἓν μόνον κεφ. ἐκ τοῦ ἀνεκδότου ἔργου μου, περὶ συνιζήσεως. Ἡ συνίζησις συνηθεστάτη ἐν τοῖς κειμένοις Ἀσιζῶν καὶ Μαχαιρᾶ: οἷον-γοιὸν Ἀσίζ. 35, ὅγοιον 207, χασιμαῖον-χασιμαιὸν Ἀσίζ. 45, 152, κλεψιμαῖον-κλεψιμαιὸν Ἀσίζ. 153, ἀνεψιαὶ-ἀνιψιάδες Ἀσίζ. 119, ἀναυιώνουν-ἀναγυιώνουν Ἀσίζ. 20 καὶ ἀναγυιώσῃ Ἀσίζ. 124, πιεῖν-πγεῖν Ἀσίζ. 163, φορεσιὰν-φορησιὰν Ἀσίζ. 163. οἷον-γίον (γραπτέον γοιὸν ὡς ἀνωτέρω ἐν Ἀσίζαις καὶ σήμερον ὁμοίως) Μαχ.[1] 53, 56, γονεῖς-γονίους (γραπτέον γονεοὺς ὡς καὶ σήμερον) Μαχ. 53, καταλύομεν-καταλυοῦμεν Μαχ. 53, χέρια-χέργια Μαχ. 63 καὶ χεργία Μαχ. 60 (ὅπερ διορθωτέον εἰς χέργια ὡς ἐν σ. 63), πιεῖν-πγεῖν Μαχ. 59, χωρίον-χωργιὸν Μαχ. 75 καὶ χωργία σ. 67 (ὅπερ διορθωτέον εἰς χωργιὰ ὡς ἐν σ. 75) κτλ.

Οὕτω ἐξετάζω ἅπαντα τὰ κεφάλαια τῆς φωνητικῆς παρ' Ἀσίζαις καὶ Μαχαιρᾷ, ἀνευρίσκω δὲ παρ' αὐτοῖς τὰς πλείστας τῶν σημερινῶν παθήσεων.

Συμφώνως πρὸς τὰ διδάγματα ταῦτα ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κειμένου ἠδύνατο νὰ ἦτο πληρεστέρα.

Λαμβάνω ὡς παράδειγμα μίαν μόνον σ. τῆς ἐκδόσεως Dawkins τὴν σ. 416. Ἐν στ. 1 καὶ 11 ἔχει ὀρθῶς ἀνοικτάρια, ἐνῷ ἐν στ. 20 καὶ 34 ἀνοικταρία, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ νὰ διορθώσῃ εἰς ἀνοικτάρια ὡς ἐν στ. 1 καὶ 11. Ἐν στ. 29 καὶ 34 ἔχει ὀρθῶς δουλειάν,

[1] Αἱ παραπομπαί μου εἰς τὴν 1ην ἔκδοσιν τοῦ Μαχαιρᾶ, ὑπὸ Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. 2.

ἐνῷ ἐν στ. 30 τὲς δουλεῖες, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ διορθώσῃ εἰς δουλειές. Ἐν στ. 12 ἔχει σανιδία, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ διορθώσῃ εἰς σανίδια ὡς καὶ ἐν στ. 16 χαντακία, εἰς χαντάκια. Ἐν στ. 9 ἔχει ὀρθῶς Λευκωσιάτες, ἐνῷ ἐν στ. 10 Λευκωσίτες, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ διορθώσῃ εἰς Λευκωσιάτες καὶ δὴ Λευκοσιάτες.

Αἱ παρατηρήσεις εἰς τονισμοὺς κυρίως δὲν μειώνουν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τὴν μεγίστην ἀξίαν τοῦ ἔργου, διὰ τὸ ὁποῖον θὰ τοῦ εἶναι εὐγνώμονες καὶ ἡ Ἐπιστήμη, ἰδιαιτέρως δὲ ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῆς θυγατρός της Κύπρου.

Ἂς εὐχηθῶμεν δέ, ὅπως ὁ αὐτὸς ἀκούραστος συγγραφεὺς μᾶς δώσῃ νέαν ἔκδοσιν τοῦ ἐξ ἴσου πολυτίμου μεσαιωνικοῦ μνημείου τῶν Ἀσιζῶν τῆς Κύπρου.

ΧΡ. Γ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ
Συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Συνεδρία 50ὴ τῆς 28ης Φεβρουαρίου 1932.

Προεδρεία τοῦ τακτικοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. Κ. Δυοβουνιώτου.

Ὁ ἑταῖρος κ. Ν. Καλογερόπουλλος ἔκαμεν ἀνακοίνωσιν μὲ θέμα: «τριάκοντα πέντε ἄγνωστοι ναοὶ ἐν Νάξῳ».

Ὁ ἀνακοινῶν, περιελθὼν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου χάριν μελετῶν ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Νάξον, ἔνθα ἀνεῦρε τριάκοντα πέντε ἀγνώστους Βυζαντινοὺς ναοὺς ἀπὸ τοῦ Θ΄—ΙΔ΄ αἰῶνος ἱδρυμένους καὶ εὑρισκομένους ἐν Τραγέᾳ, Φιλοτίῳ, Ἀπειράνθῳ, Ἀπαλύρι καὶ Ποταμίδες, ἀνήκοντας δὲ τὸ πλεῖστον εἰς ἀγροτικοὺς συνοικισμούς.

Ἀφορμὴν εἰς τὰς ἐρεύνας του τῷ παρέσχον αἱ ἐν Νάξῳ ὑπάρχουσαι παλαιῶν ζωγράφων φορηταὶ εἰκόνες, ὡς τοῦ περιφήμου κατ᾽ αὐτὸν Ἀγγέλου.

Ὁ κ. Καλογερόπουλλος μετὰ σύντομον περιγραφὴν ἑκάστου τῶν ἀνωτέρω ναῶν καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν χρονολόγησιν αὐτῶν, ἐνδιέτριψε πλειότερον εἰς τεχνικὰς λεπτομερείας ἐξάρας τὴν γλυπτικὴν αὐτῶν, τὴν τοιχοδομίαν, τὰ τέμπλα καὶ πρὸ παντὸς τὴν ζωγραφικήν. Εἰς τὴν τελευταίαν ἐνδιέτριψεν εἰδικώτερον καταδείξας τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν εἰκονογραφιῶν τῶν ναῶν, αἵτινες παρουσιάζουσι πολλὰ ἐπάλληλα στρώματα ζωγραφιῶν ἀπὸ τοῦ Θ΄—ΙΔ΄ αἰῶνος.

Κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ θέματός του ὁ κ. Καλογερόπουλλος παρουσίασεν οὐ μόνον περιφήμους ζωγράφους, ὡς τὸν Ἄγγελον καὶ τὸν Νικηφόρον (1300), ἀλλὰ καὶ λίαν παραδόξους τοιχογραφίας παλαιοτάτων Κρητῶν ζωγράφων, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὰς εἰκόνας τῆς μονῆς τοῦ Βὶκ καί, κατ᾽ αὐτόν, ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα τοῦ Γρέκο καὶ τῶν ἄλλων ζωγράφων ἐν Κρήτῃ τῶν προελθόντων ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ Βροντησίου καὶ Βαλσαμονεροῦ, ὑπεστήριξε δ᾽ ὅτι πολλαὶ τῶν ζωγραφιῶν τῶν ναῶν τῆς Νάξου εἶναι ἐκ τῶν παλαιοτέρων, ὅπως ἡ περίφημος Παναγία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Διασορίτου, ὅτι παρουσιάζουσι μεγάλην ἐναλλαγὴν τεχνικῶν μεθόδων, ὅτι εἶναι μοναδικὸν παράδειγμα ἐξελίξεως ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ καὶ τόπῳ ὅτι παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς Καππαδοκικὰς καὶ ἄλλας, ὡς τοῦ Ὀξυλίθου, καὶ Ἀμαρίνθου, Κορίνθου καὶ Κάτω Ἰταλίας μᾶς δίδουσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαγράψωμεν σαφέστερον τοὺς παράγοντας τῶν εἰκονογραφικῶν συνθέσεων.

Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν ὁ κ. Καλογερόπουλλος ἐπέδειξε πλῆθος ἰδίων σχεδίων ναῶν, εἰκόνων, ἐπιγραφῶν, γλυπτῶν καὶ συνθέσεων.

Συνεδρία 51η τῆς 10ης Νοεμβρίου 1932.

Προεδρεία τοῦ τακτικοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. Κ. Δυοβουνιώτου.

Ὁ ἑταῖρος κ. Νικ. Καλογερόπουλλος ἔκαμεν ἀνακοίνωσιν μὲ θέμα: «ὁ ἐν Εὐβοίᾳ ναὸς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν Φωκίδι ὁμώνυμον μονήν».

Ὁ ἀνακοινῶν, ἀφ᾽ οὗ ὡμίλησε γενικῶς περὶ τῶν πολλῶν καὶ ἀξιολόγων Βυζαντινῶν μνημείων τῆς Εὐβοίας, ἅτινα καὶ ἀπηρίθμησεν, ἐνδιέτριψε πλειότερον εἰς τὰ τῆς μέσης Εὐβοίας καὶ τὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀλιβερίου, ἔνθα ἀπαντῶσι πολλοὶ ναοὶ καὶ μοναὶ μὲ θαυμασίας τοιχογραφίας, πρὸς δὲ καὶ Χριστιανικοὶ τάφοι.

Ἔπειτα εἰσελθὼν εἰς τὸ κύριον θέμα του, ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, ἠρειπωμένου μὲν νῦν, ὡς ὅμως ἐκ τῶν λειψάνων του φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παραδόσεως πιστοποιεῖται, καλλίστου.

Ὁ κ. Καλογερόπουλλος, ἀφ᾽ οὗ ἐπέδειξεν ἀναπαράστασιν τοῦ ναοῦ τούτου, περιέγραψε τὰ γλυπτὰ αὐτοῦ καὶ πρὸ παντὸς ἡρμήνευσε τὰς ἐπιγραφάς του ἀποδείξας ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν α΄) ὅτι ὁ ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ χώρου, ἔνθα ὑπῆρχεν ἐθνικὸν Ἀσκληπιεῖον καὶ βραδύτερον ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων β΄) ὅτι ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Φιλάγραν, παρέμεινεν ὁ ὅσιος Λουκᾶς καὶ γ΄) ὅτι Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος κατὰ τὸ 1014 ἔκτισε τὸν ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ ὁσίου τιμηθέντα ναόν, ὅστις βραδύτερον, τῷ 1067, μετεβλήθη εἰς μονὴν καὶ δ΄) ὅτι ὁ αὐτὸς Βασίλειος ἵδρυσε καὶ τὴν περίπυστον ἐν Φωκίδι μονήν, τὴν ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ ὁσίου.

Ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος καὶ διὰ τῶν ἰδίων τεχνιτῶν ἐκτίσθησαν τὰ δύο ἱδρύματα φανερώνει, κατὰ τὸν κ. Καλογερόπουλλον, ἡ ὁμοιότης τῶν σχεδίων τῶν διαφόρων γλυπτῶν.

Ὁ κ. Καλογερόπουλλος ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς ἀνακοινώσεώς του ἀνέφερε καὶ ἐρεύνας του γενομένας εἰς Γιαννίτσι Εὐβοίας καὶ Ζεμενόν, Φανερωμένην καὶ Στείρι Κορινθίας, ἐξ ὧν διαλευκαίνεται ἐν πολλοῖς ἡ βιογραφία τοῦ ὁσίου Λουκᾶ.

Συνεδρία 52α τῆς 10ης Δεκεμβρίου 1932.

Προεδρεία τοῦ τακτικοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. Κ. Δυοβουνιώτου.

Ὁ ἑταῖρος κ. Ἰ. Συκουτρῆς ἔκαμεν ἀνακοίνωσιν μὲ θέμα: «ἄγνωστοι συγγραφαὶ τοῦ ἱστοριογράφου Λέοντος τοῦ Διακόνου». Ὁ κ. Συκουτρῆς, αναπτύξας δι᾽ ὀλίγων ὅσα γνωρίζομεν περὶ Λέοντος τοῦ Διακόνου, ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ του ἔργου, ἀνεκοίνωσε τὸ περιεχόμενον ἀνεκδότου ἐγκωμίου αὐτοῦ εἰς

Βασίλειον τὸν Β´ περιεχομένου εἰς Βαροκκινὸν κώδικα, καὶ συνταχθέντος, ὅπως ἐζήτησε ν' ἀποδείξῃ, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἀμέσως μετὰ τὸ 985, ἀποσκοποῦντος δὲ νὰ στηρίξῃ τὴν δημοτικότητα τοῦ νεαροῦ βασιλέως. Κατόπιν ὁ ὁμιλητὴς διέλαβε περὶ 23 ἐπιστολῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκδεδομένων ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Σπ. Λάμπρου, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μητροπολίτου Συννάδων, τὸν ὁποῖον ἐταύτισε πρὸς τὸν Λέοντα Διάκονον, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἄλλων ἐνδείξεων καὶ χωρίου τινὸς τοῦ Ἀνωνύμου συγγραφέως περὶ μεταθέσεων, ἀναφέροντος ἱστοριογράφον Λέοντα Συννάδων τῆς ἐποχῆς τοῦ Βουλγαροκτόνου. Τέλος ἀνέλυσε τὸ περιεχόμενον τεσσάρων μόνον ἐπιστολῶν, αἱ ὁποῖαι προσθέτουσι σπουδαιότατα νέα στοιχεῖα ἱστορικὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλείου.

Συνεδρία 53η τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1932.

Προεδρεία τοῦ τακτικοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. Κ. Δυοβουνιώτου.

Ὁ ἑταῖρος κ. Φ. Κουκουλὲς ἔκαμεν ἀνακοίνωσιν μὲ θέμα: «Κυνηγετικὰ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, Ἀγγέλων καὶ Παλαιολόγων». Ὁ κ. Κουκουλές, στηριζόμενος εἰς τὰς πληροφορίας, ἃς δίδουσιν οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Παλαιολόγων, πρὸς δὲ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς ἐν χειρογράφοις καὶ ἔργοις τῆς τέχνης καθ' ὅλου εἰκόνας ὡς καὶ πληροφορίας συγγραφέων μικρὸν παλαιοτέρων τῆς ἐποχῆς ἣν ἐξήτασεν, ἔδωκε σαφῆ εἰκόνα τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ τοῦ κυνηγίου ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς χώραις ἀπὸ τοῦ ΙΒ´ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος.

Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν ἐξητάσθη ποῖοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸ κυνήγιον, πῶς οὗτοι ἐνεδύοντο καὶ πῶς ὠνομάζοντο, τίνα κυνηγετικὰ ὄργανα ἢ ζῷα ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν (ἰξόβεργα - δίκτυα - τόξα - ῥικτάρια - βήναβλα - κύνας - ἱέρακας - παρδάλεις κτλ.) πότε ἐξεκίνουν καὶ πῶς διετίθεντο κατὰ τὸ κυνήγιον.

Μετὰ ταῦτα ὁ ἀνακοινῶν ἐξήτασε τὰ διάφορα εἴδη τῆς θήρας (θήρα πτηνῶν ᾠδικῶν, μεγαλυτέρων πτηνῶν, ὡς περδίκων, τρυγονίων, ὀρτύγων, γεράνων κτλ.) Περὶ τῆς θήρας μάλιστα τῶν γεράνων ἔκαμεν ἰδιαίτερον λόγον, ἐπὶ τῇ βάσει σχετικῶν ἐκφράσεων.

Τέλος ὁ κ. Κουκουλὲς διέλαβε περὶ τῆς θήρας λαγωῶν, ἀλωπέκων, ἐλάφων, ἀγριοχοίρων καὶ ἄρκτων συμπληρώσας τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα διὰ τῆς προβολῆς πολλῶν φωτεινῶν εἰκόνων [1].

---

[1] Βλ. καὶ τοῦ παρόντος τόμου σελ. 3 καὶ ἑξ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ σημειοῦνται ὅσα ἐγράφησαν κατὰ τὸ 1932 ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ σχετίζονται μὲ τὸν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἐπιδιωκόμενον ἐπιστημονικὸν σκοπόν. Ταῦτα ἀναφέρονται οὐ μόνον εἰς τοὺς Βυζαντινούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἡ ἐκδίδουσα Ἐπιτροπὴ παρακαλεῖ πάντα Ἕλληνα δημοσιεύοντα σχετικὰς μελέτας, ὅπως ἀποστέλλῃ ἀντίτυπον αὐτῶν πρὸς τὸν Γεν. Γραμματέα τῆς Ἑταιρείας κ. Φ. Κουκουλὲν εἰς Ἀθήνας, ὁδ. Μεθώνης 45.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΓΛΩΣΣΑ — ΙΣΤΟΡΙΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Α. Σ. Ἀφήγησις τοῦ ταξειδίου τοῦ Δρος Ἰωάννου Φραγκίσκου Geneli Careri. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 177 - 180.)

Α. Γ. [Ἀννίνου Γεωργίου]. Ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων καὶ τῶν Ὑπαξιωματικῶν. (Στρατιωτικὴ Ἠχὼ ἔτ. Α´ τεῦχ. 1 σ. 30 - 32.)

Α. Κ. Α. Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἱδρύσεως τοῦ Π. Ναυστάθμου Σαλαμῖνος. (Ναυτικὴ Ἐπιθεώρησις τόμ. 23 σ. 162 - 176.)

» » Ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἀπὸ 1825 ἕως 1930. Σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις αὐτῶν. (Αὐτόθι τόμ. 24 σ. 180 - 205.)

Ἀγγελάκι Ἐμμ. Ὁ Διονύσιος Σολωμός. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 61 - 64.)

» » Ὁ Γενίτσαρος Πιλαβᾶς. (Μύσων τόμ. Α´ σ. 75 - 78.)

» » Ἡ ἐν Σητείᾳ Μονὴ Ἁγία Σοφία. (Αὐτόθι σ. 79 - 88.)

» » Ἡ ἐν Σητείᾳ ἐπανάστασις τοῦ 1897. (Αὐτόθι σ. 154 - 162.)

» » Ἡ ἐν Σητείᾳ ἐπανάστασις τοῦ 1889 καὶ τὰ προκαλέσαντα αὐτὴν αἴτια. (Αὐτόθι σ. 166 - 174.)

Ἀγγελῆ Κ. Τὸ Τσοτύλιον. (Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932 σ. 137 - 144.)

Ἀδαμαντίου Ἀδ. Ἡ σημερινὴ Λογοτεχνία μας καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἐν τῷ μέλλοντι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 19 - 20.)

» » Ἡ δημιουργία τοῦ Μυστρᾶ ἐκ τῆς Λακεδαιμονίας. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 161 - 162.)

Ἀθανασιάδου Κ. Τὰ βαφτίσια. (Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932 σ. 59 - 61.)

Ἀθανασοπούλου Θ. Παραδόσεις Καλλιπόλεως περὶ Καλλικαντζάρων. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 575 - 577.)

» » Εἴδη τινὰ καταδέσμων. (Αὐτόθι 578 - 579.)

Ἀλιβιζάτου Μπάμπη. Αἱ Κοινωνικαὶ Ἀσφαλίσεις, τὸ κράτος καὶ ἡ γεωργία. (Ἀρχεῖον οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τόμ. 12 σ. 161 - 194.)

Ἀλιμπέρτη Σωτηρίας. Αἱ ἡρωΐδες τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως. Ἀθῆναι 1933 Σελ. 483.

Ἀλκ. Ὁ Δημήτριος Κορομηλᾶς καὶ ὁ «Ἀγαπητικὸς τῆς Βοσκοπούλας». (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 608 - 609.)

Ἀμάντου Κ. Ῥήγας Βελεστινλῆς. (Ἑλληνικὰ ἔτ. Ε' σ. 39 - 60.)
» » Μαρδαΐται. (Αὐτόθι σ. 130 - 136.)
» » Κορασοδρόμος. (Αὐτόθι σ. 210.)
» » Ταμισᾶς — Κασσυματᾶς. (Αὐτόθι σ. 220.)
» » Τοπωνυμικὰ Μάνης. (Αὐτόθι σ. 220 - 222.)
» » Ἱστορία τῆς Μαρκάδας. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 65 - 68.)
» » Μακεδονικὰ Σημειώματα. (Νέα Ἑστία ἔκτακτον τεῦχος σ. 64 - 72.)
» » Γοτθογραῖκοι — Γοτθογραικία. (Ἑλληνικὰ τόμ. Ε'. σ. 306.)
» » Βέσσα — Βῆσσα. (Αὐτόθι σ. 334).
» » Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων (1641 - 1709). (Αὐτόθι σ. 335 - 350.)
» » Σκλάβοι, Σκλαβησιάνοι καὶ βάρβαροι. (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Πρακτικὰ ἔτ. 7 σ. 331 - 339.)

Ἀναγνωστοπούλου Γ. Ἡ κρίσιμος μάχη τοῦ μεσαίωνος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων (1205 μ. Χ.). (Λακωνικὰ τεῦχ. Α' σ. 50 - 59.)
» » Κρεββατᾶδες καὶ Λακεδαίμων. (Αὐτόθι σ. 173 - 291.)

Ἀνδρεάδη Ἰωάν. Ἀρχιμ. Χῖοι Μητροπολῖται Θράκης. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 36 - 40.)
» » Σημειώσεις συμπληρωματ. περὶ Δωροθέου Πρωΐου. (Αὐτόθι σ. 41 - 43.)
» » Ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ γράμματα περὶ τῆς ἐν Χίῳ ἐξαρχίας Πυργίου, Βολισσοῦ καὶ Ψαρρῶν. (Ἑλληνικὰ ἔτ. Ε' σ. 61 - 68.)

Ἀνδρεοπούλου Ἀργυρ. Μακεδονικὸς χορὸς Καπουτζήδων. (Λαογραφία τόμ. 10 σελ. 501 - 502.)

— *Ἀνδριώτη Ν.* Περὶ τὸ «Γλωσσικὸν Ἰδίωμα τῆς Ἴμβρου». (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 153 - 154.)
» » Καταδίκη. (Αὐτόθι σ. 378.)

Ἀννίνου Γ. Ὁ Δ. Καμπούρογλους Φαλαγγίτης. (Στρατιωτικὴ Ἠχὼ ἔτ. Α' τεῦχ. 4 σ. 5 - 6.)

Ἀννίνου Μπάμπη. Αἱ στολαὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. (Στρατιωτικὴ Ἠχὼ ἔτ. Α' τεῦχ. 4 σ. 22 - 23, τεῦχ. 5 σ. 13 - 14.)

Ἀντωνιάδη Σοφίας. Ἡ περιγραφικὴ στὴν Ἀλεξιάδα. Πῶς ἡ Ἄννα Κομνηνὴ βλέπει καὶ ζωγραφίζει πρόσωπα καὶ χαρακτῆρες. (Ἑλληνικὰ τόμ. Ε' σ. 255 - 276.)

Ἀνωνύμου. Αὐτόγραφος βιογραφία ναυάρχου Γ. Δ. Σαχίνη. (Ναυτικὴ Ἑλλὰς ἔτ. Δ' σ. 994 - 997.)
» » Οἱ ἐπιστημονικοὶ ὅροι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ. (Ἐπιστημολόγος ἔτ. Α' σ. 4 - 8, 19 - 23, 36 - 42, 50 - 51, 65 - 68, 86 - 89, 137 - 139.)
» » Ἀνέκδοτος Ἐπιστολὴ τοῦ περικλεοῦς Γερμανοῦ Ἑλληνιστοῦ Ἑρμάνου. (Αὐτόθι σ. 59 - 60.)
» » Ἡ Βυζαντινὴ Μουσική. (Αὐτόθι σ. 84 - 86.)
» » Πῶς ἑωρτάσθη τὸ πρῶτον ἡ ἐθνικὴ ἑορτή. (Στρατιωτικὴ Ἠχὼ ἔτ. Α' τεῦχ. 1 σ. 17 - 18.)
» » Τὸ κράτος πρὸ ἑκατὸ ἐτῶν. (Αὐτόθι τεῦχ. 4 σ. 7 - 8 τεῦχ. 5 σ. 16.)
» » Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ Γάλλοι. (Αὐτόθι τεῦχ. 4 σ. 13 - 14.)
» » Κατάλογος τῶν διατελεσάντων Ὑπουργῶν ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ κράτους καὶ ἐντεῦθεν. (Αὐτόθι σ. 21 - 22.)
» » Πῶς ἔβλεπεν ὁ Κοραῆς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν. (Στρατιωτικὴ Ἠχὼ τεῦχ. Ϛ' σ. 19 - 20.)
» » Ἱστορικὸν σημείωμα περὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἡμετέρου στόλου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. (Ναυτικὴ Ἐπιθεώρησις τόμ. 23 σ. 295 - 301 Ἐκ τῆς «Ναυτικῆς Ἐπιθεωρήσεως» τοῦ 1897.)

Ἀνωνύμου. Νικόλαος Γερμανός· βιογραφία. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον ἔτ. Η' σ. 81 - 82.)
» » Τουρκικὸ θέατρο στὴν Ἑλλάδα. (Θεατρικὰ χρονικὰ τοῦ 1931 σ. 47-56.)
» » Παναγιώτης Καλογερόπουλος. (Πυθαγόρας - Γνώμων τόμ. Α' σ. 23-25.)
» » Ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ναπολέοντος (1815). (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχος 6. σ. 6.)
» » Ἡ ὀγδοηκονταετηρὶς τοῦ κ. Δημητρίου Καμπούρογλου. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 26 τεῦχ. 301 σ. 13.)

Ἀποστολίδου Κ. Μυρτίλου. Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρᾳκῶν. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 181 - 235.)

Ἀρβανιτάκη Γεωργίου. Ἡ Τραγῳδία τῆς Μαριάμνης. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 337 - 346.)

Arvanitakis J. Emplacement de Golgotha et du St Sépulcre. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 100 - 101).

Ἀρβανιτοπούλου Ἀποστόλου. Ποῦ ἔκειτο ὁ βωμὸς τοῦ «Ἀγνώστου Θεοῦ»; (Ἐφημερὶς «Πολιτεία» 17 Μαρτίου 1932.)

Argenti Phil. The massacres of Chios described in contemporary diplomatic reports. Ed. with an introduction Joh Lane. The Bodbey Head Ltd. 1932 8ον σ. 242+XXXIV.

Ἀργυροπούλου Γιάγκου. Ἀπ. Μαμμέλης. Ὁ ποιητὴς καὶ τὸ ἔργον του. Ἀθήνα 1932 σελ. 24. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Κριτικῆς Μελέτης».)

Ἀσπρέα Γ. Ἀλεξανδρῆς Ραφαλιᾶς. (Ναυτικὴ Ἑλλὰς ἔτ. Δ' ἀριθ. 40 σ. 979 - 980.)

Β. Κωνστ. Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Πτωχοκομείου. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25 σ. 130.)

Βαϊάνου Χ. Πῶς κατασκευάζονται οἱ Ἀνατολικοὶ τάπητες. (Ἐθνικὸς Κῆρυξ τόμ. 18 τεῦχ. 10 σ. 22 - 25.)

Βάλσα Μ. Τὸ Βυζαντινὸ Θέατρο. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 96 - 148 - 153.)

Βαμβακίδη Γιορδάνη. Λαογραφικὰ τῆς Οἰνόης τοῦ Πόντου. (Μοῦσαι ἔτ. 40 ἀριθμὸς 903 σ. 1 - 2).

Βασδραβέλλη Ἰωάν. Τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων. (Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932 σ. 81 - 84.)

Βασιλείου Γιάν. Δημ. Γ. Καμπούρογλου. (Ῥυθμὸς ἔτ. Α' τεῦχ. 2 σ. 71 - 72.)

Βέη Ν. Νικήτα Σταματελοπούλου ἢ Νικηταρᾶ Ἀπομνημονεύματα αὐτοσχέδια ἐκ καταγραφῆς Γεωργίου Τερτσέτη. (Ἑλληνικὰ ἔτ. Ε' σ. 69 - 90).
» » Ὁ Καμπούρογλους ὡς ἱστορικός. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 1129 - 1131.)

Belelis L. Sur la culture des lettres grecques chez les Juifs de Byzance. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 111 - 113.)

Βελλιανίτου Θεοδώρου. Ὁ πρῶτος Ἕλλην Μυθιστοριογράφος. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 102 - 105.)
» » Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μεγάλων Φιλελλήνων. Ὁ ἰατρὸς τοῦ Λόρδου Βύρωνος. (Ἐθνικὸς Κῆρυξ τόμ. 18 τεῦχ. 3 σ. 8 - 9.)
» » Ἑλληνικὸν δῶρον εἰς τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον τὸν Α'. (Αὐτόθι τεῦχ. 5 σ. 14 - 15.)
» » Ἡ μορφὴ τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας. (Αὐτόθι τεῦχ. 9 σ. 6 - 7. 32.)
» » Τὰ τραγούδια τῆς Καλαβρίας. (Αὐτόθι τεῦχ. 9 σ. 16 - 17.)
Βύρωνος. (Ἐθνικὸς Κῆρυξ τόμ. 18 τεῦχ. 3 σ. 8 - 9.)

Βερναρδάκη Γρ. Αἱ Ἀθῆναι ὡς πνευματικὸν κέντρον κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ. (Νέα Ἑστία, Ἔκτακτον τεῦχος σ. 16 - 19.)
Βερναρδάκη Δημ. Ὁ Ἱστορικὸς συγγραφεὺς Θεοφάνης ὁ Λέσβιος. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 356 - 359.)
Βίου Στυλιανοῦ. Συλλογὴ Χιακῶν σκωπτικῶν ἀνεκδότων. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 464 - 486.)
— *Βλασσάκη Ἐμ.* Κρητικὴ Λαογραφία. Τὸ παραμύθι τοῦ λεπροῦ βασιλῆᾶ. (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 ἀριθ. φ. 7 σ. 5 - 7.)
Βλαστοῦ Πέτρου. Γλωσσικὴ ἀντιστροφή. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμος 12 σ. 1238 - 1241.)
Βλαχογιάννη Γιάννη. Χριστούγεννα στὸ Μεσολόγγι. (Ἐφημ. Πρωΐα 25 Δεκεμβρίου 1932 σελ. 9.)
» » Καραϊσκάκης. (Αὐτόθι 1 - 2 Ἰανουαρ. 1933 σελ. 9.)
Βογιατζίδου Ἰωάννου. Ἡ κοινὴ γνώμη τῶν Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 33 - 38.)
» » Ἐκτουρκισμὸς καὶ ἐξισλαμισμὸς Ἑλλήνων ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρόνοις. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 165 - 167.)
Βολονάκη Μιχαήλ. Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἦτο Ἑλληνική. (IIIe Congrès international de byzantinologie p. 320 - 330.)
» » Ἡ Σημασία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου. Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐντολῇ τῆς Συγκλήτου ἐν τῇ Αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῇ 25ῃ Μαρτίου 1932 κατὰ τὸν ἐπίσημον πανηγυρισμὸν τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς. Ἐν Ἀθήναις 1932. σ. 19.
» » Λόγος κατὰ τἀποκαλυπτήρια Ἰω. Καποδίστρια. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 52.
Βορέα Θεοφίλου. Ἡ Φιλοσοφικὴ Ὁρολογία. (Ἐπιστημολόγος ἔτ. Α' σ. 65 - 66.)
— *Βουρβουριώτη Κλ.* Οἱ Καλικάντζαροι. Παροιμίαι. (Ἡμερολόγιον Θεσσαλονίκης 1932 σελ. 295 - 298.)
Βουτιερίδη Ἠλία. Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Ἀθήνα 1932 Σελ. 220.
» » Κωστῆς Παλαμᾶς, Ἀθῆναι 1932 Σελ. 23. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείας τόμ. ΙΘ'. σ. 448 - 450.)
— » » Ἄγνωστη συλλογὴ δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 687 - 689.)
Βρέκοσι Ἀριστ. Ἡ Ὀρθόδοξος Κοινότης τῆς Βενετίας. (Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 676-678.)
Βρίκου Θεοδώρου. Ἑλληνικαὶ διάλεκτοι στὴ Νότιο Ἰταλία. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. τεῦχ. 57 - 58 σ. 1 - 5.)
Γαλάτη Στ. Τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Ρωμαίων. (Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 494 - 499.)
» » Κτίσματα καὶ τοπωνυμίαι τῶν Φράγκων καὶ Ἑνετῶν ἐν Ἑλλάδι. (Αὐτόθι σ. 694 - 699.)
Γατοπούλου Δ. Ἰωάννης Καποδίστριας ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. (Ἀθῆναι 1932 σ. 249.)
» » Οἱ Κολοκοτρωναῖοι στὴ Ζάκυνθο. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 32-34.)
» » Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης στὴ Ζάκυνθο. (Ἰόνιος Ἀνθολ. ἔτ. 6. 116 - 117.)
Γεδεὼν Μανουήλ. Ἀποσημειώματα χρονογράφου 1780 - 1800 - 1869 - 1913. Ἀνασκόπησις ἐν ὀλίγοις τῆς κοινωνικῆς, πνευματικῆς, θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ ἐν Ἀνατολῇ Ἑλλην. ἔθνους. Μέρος πρῶτον. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 176.
» » Μέρος δεύτερον. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 177 - 352.

Γερμανοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων. Ἡ ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ Ἱερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς θείας Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. (Ὀρθοδοξία ἔτ. Ζ' σ. 74 - 81.)
Ἡ ἐν τῇ νήσῳ Ἀντιγόνῃ Ἱερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς θείας Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. (Αὐτόθι σ. 112-116.)
» » Ἡ ἐν τῇ νήσῳ Πριγκήπῳ Ἱερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς θείας Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. (Αὐτόθι σ. 167 - 169.)
» » Δύο ἀνέκδοτα σιγίλλια. (Αὐτόθι σ. 289 - 294.)
» » Αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν Πριγκηποννήσοις. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1932 Σελ. 22.
Γεωργιάδου Γεωργίου. Λαογραφία. Τὸ Ἄντερον, δημῶδες Κυπριακὸν ᾆσμα. (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 ἀρ. φ. 8 σ. 10.) —
Γεωργιάδου Κ. Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 207 - 218.)
Γιαλούρη Ἀντώνη. Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου. Πόλη 1932 σ. 16.
Γιαννακούρου Ἰωάν. Ἀπὸ τὴ Νεοελληνικὴ Σύνταξη. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμος 12 σ. 715 - 716.)
» » Ἀκόμη λίγα συντακτικά. (Αὐτόθι τόμ. 12 σ. 1109 - 1110.)
Γιαννίδη Ἐλισ. Γλωσσικὰ πάρεργα. Γλῶσσα καὶ ὀρθογραφία. Ἀθήνα 1932 Σελ. 127.
Γιαννοπούλου Πύρρου Ἠπειρώτου. Ἡ Αἰθιοπία ἀνὰ τοὺς αἰῶνας. (Πολιτισμὸς τόμ. Α'. σ. 371 - 378.)
Γιαννούλη Γ. Τὰ ἔθιμα τῶν ἀπόκρεω ἐν Σιατίστῃ. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 152 - 156.)
Γιαννούτσου Ἰ. Ἡ παρὰ τὸ Ἀλιβέριον ἐπιγραφὴ περὶ τῶν κτιτόρων τοῦ ἱστορικοῦ ναοῦ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ. (Ἐφημ. «Πρωΐα» 1. 1. 1933 σελ. 9.)
Γκόλφη Ρήγα. Νεοέλληνες Λυρικοί. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 36 - 39.)
Γληνοῦ Δ. Ἡ σημερινὴ Λογοτεχνία μας καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἐν τῷ μέλλοντι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 227 - 228.)
Γκουρομίχου Γ. Τὰ Σέρβια. (Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932 σ. 193 - 197.)
Γραμματάκη Ν. Κρητικὴ Λαογραφία. Ὁ ἀφορισμός. (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 8 σ. 11.)
Γραμματοπούλου Γ. Ἱστορικαὶ μελέται ἐπὶ τῆς στενογραφίας. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 23.
Δ. Φ. Ι. Τὸ ἔργον τοῦ Ψυχάρη καὶ οἱ θαυμασταί του. (Ἐπιστημολόγος ἔτ. Α'. σ. 128 - 129.)
Δανιηλίδη Δημοσθένους. Ἡ γεωγραφικὴ ὀντότης τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. (Ἀρχεῖον οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τόμ. 12 σ. 303 - 324.)
Dascalakis Ap. Chypre Hellénique à travers quarante siècles d' Histoire. Athènes 1932 σ. 22.
Δεδεδήμου Π. Ἀπὸ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἰμβραὴμ Πασσᾶ εἰς Λακεδαίμονα. (Λακωνικὰ Τεῦχ. Α'. σ. 60 - 62.)
Δένδια Μιχαήλ. Σκοποὶ καὶ βάσεις τῆς Βαλκανικῆς κινήσεως. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 11 - 12, 119 - 120, 230 - 231, 313 - 314.)
Δημητρίου Χρυσοστόμου Ἀρχιμ. Αἱ τρεῖς μεγάλαι ἱστορικαὶ μοναὶ Αἰγιαλείας καὶ Καλαβρύτων. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 24.
Διαλέξεις τῆς Ἐθνικῆς Ἑκατονταετηρίδος 1830 - 1930. Ἀθῆναι 1932. [Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἀριθ. 64.]
Δούκα Στρατῆ. Γιαννούλης Χαλεπᾶς. Ἱστορικά του καὶ Ἀνέκδοτα. (Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 652 - 660.)

Δούκα Στρατῆ. Μετέωρα. (Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 772 - 778.)

Δραγάτση Ἰακώβου. Ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος ὁ Σίφνιος μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐν Ἀθήναις 1932. Σελ. 19.

Δρόσου Δημ. Ἡ πολιτικὴ ἐξέλιξις τῆς Ἀλβανίας. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 183 - 190.)

Ἐγκυκλοπαιδεία Μεγάλη Ἑλληνική. Τόμ. 18 Ν — Ὄπτησις, 19 Ὀπτικὴ — Περιηγοῦμαι, τὸ περιήλιον — Ραβένια. Ἀθῆναι 1932.

Εἰρηναίου Κ. Ἀγροτικὸς πολιτισμός, σύγχρονος ἠθογραφία. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 159.

[*Ἐλευθερουδάκη Κ.*] Παγκόσμιος Ἱστορία τόμ. 1. Ἐν Ἀθήναις, [1932] σελ. 768 + κγ'.

Ἐνισλείδου Χρ. Ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας Γρεβενῶν. Ἡ Ἐκκλησία Γρεβενῶν. Ἐπίσκοποι καὶ Μητροπολῖται. (Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932 σ. 125 - 128.)

Εὐαγγελάτου Νιόνιας. Ἡ συμβολὴ τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα («Μεσολόγγιον» 31 Ἰανουαρίου.)

Εὐαγγελίδου Τρύφωνος. Ἀνέκδοτον Ἔγγραφον ἐκ Σφακίων. (Μύσων τόμ. Α' σ. 39-40.)

» » Σχολεῖα Κρήτης (Αὐτόθι σ. 41 - 48.)

» » Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Γερασίμου τοῦ Σπαρταλιώτου Αἰνίγματα. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 281 - 298.)

Εὐστρατιάδου Σωφρονίου πρῴην Λεοντοπόλεως. Ὁ ὅρκος τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τοὺς χρόνους Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου. (Ρωμανὸς ὁ Μελῳδὸς τόμ. Α' σ. 14 - 15.)

» » Ἐστεμμένοι ὑμνογράφοι. Θεόδωρος Δούκας ὁ Λάσκαρις. (Αὐτόθι σ. 117 - 121.)

» » Οἱ ἐν Βυζαντίῳ μεγάλοι καὶ καταστρεπτικοὶ σεισμοί. (Αὐτ. σ. 121 - 126.)

» » Διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Α' Εὐγένιος Ἰωαννούλιος, Β' Ἀναστάσιος ὁ ἐξ Ἀγράφων ὁ Γόρδιος, Γ' Ἀθανάσ. Ἱερομόναχος. (Αὐτόθι σ. 129 - 153.)

» » Πατριαρχῶν Γράμματα. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 535 - 542, 561 - 569, 625 - 633.)

Ζακυθηνοῦ Δ. Ἀνέκδοτα Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. (Ἑλληνικὰ ἔτ. 5 σ. 175 - 204.)

» » Ἀνέκδοτα περὶ Μιχαὴλ Φουρμόν. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 119 - 125.)

» » Τὸ κτηματολόγιον τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. (Ἑλληνικὰ τόμ. Ε' σ. 323 - 333.)

Ζαννέτου Φίλιου. Περὶ Γεωργίου Γεμιστοῦ ἢ Πλήθωνος. (Λακωνικὰ Τεῦχ. Α' σ. 69-80.)

» » Ζαχαριᾶς Μπαρμπιτσιώτης (1759 - 1805). (Αὐτόθι σ. 83 - 171.)

Ζέγγελη Καίτης. Μία ἐπισκέπτρια στὴν Ἑλλάδα τοῦ 17ου αἰῶνος (Ἑλληνὶς ἔτος ΙΒ' σ. 169 - 171.)

Zenghelis. Le feu Grégeois et les armes à feu des byzantins. (Βυζάντιον τόμ. 7 σ. 265 - 286.)

» » Des armes à feu (πυροβόλων) des Byzantins. (IIIe Congrès international de byzantinologie p. 205 - 206.)

Ζερβοῦ Ἰ. Ἡ σημερινὴ Λογοτεχνία μας καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἐν τῷ μέλλοντι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 133.)

» » Ὁ Καμπούρογλους ὡς λογοτέχνης. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σελὶς 1133 - 1137.)

Ζερβοῦ Σκ. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰατρικῆς τῶν Βυζαντινῶν. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 348 - 362.)

Ζουμπουλίδη Κ. Θ. Ἱστορία καὶ ἐξέλιξις τοῦ λιμένος Πειραιῶς. (Ἐν Πειραιεῖ 1932 Σελ. 63.)

Ζυμβραγουδάκη Μαρίας. Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν Λαογραφίαν. (Ραδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 12 σ. 5 - 7.)

Ζωγράφου Δημ. Ἐπιστολαὶ ἐξ Ἁγίου Ὄρους. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25. τεῦχ. 291 σ. 37 - 40, τεῦχ. 293 σ. 74 - 75, τεῦχ. 295 σ. 105 - 7, τεῦχ. 297 σ. 135 - 137, τεῦχ. 300 σ. 166 - 168, τεῦχ. 302 σ. 24 - 26.)

Ζωγράφου Εὐγενίας. Τὸ περιοδικό μου. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25 τεῦχ. 294 σ. 90 - 93.)

Ζωγράφου Παντελῆ. Βυζαντινὰ Ἀγριολούλουδα. Νέα Ὑόρκη 1932 Σελ. 58.

Ζώη Λεωνίδα. Ἡ Παμφλετογραφία ἐν Ζακύνθῳ (ἔτ. 40 ἀρθ. 881 - 882 (1931) σ. 2 - 4, ἀριθ. 883 - 884 (1932) σ. 3, ἀριθ. 885 σ. 1 - 2, ἀριθ. 886 σ. 2, ἀρθ. 887 σ. 2, ἀριθ. 888 σ. 2, ἀριθ. 889 σ. 1 - 2, ἀριθ. 890 σ. 2, ἀριθ. 891 σ. 2-3.) ἀριθ. 892 σ. 1 - 2, ἀριθ. 894 σ. 2, ἀριθ. 896 σ. 2 - 3, ἀριθ. 901 σ. 4, ἀριθ. 902 σ. 2, ἀριθ. 903 σ. 2 - 4.)

» » Σονέττο εἰς τὸν Δημήτριον Μάρκου Μπότσαρην. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 59 - 61.)

» » Τιμάρια ἐν Ζακύνθῳ. (Αὐτόθι σ. 154 - 158.)

» » Ἀγῶνες Ἑπτανησίων ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως. (Ραδάμανθυς ἔτ. 17 ἀριθ. φ. 1 σ. 11 - 12, φ. 2 σ. 11 - 12, φ. 3 σ. 12 - 13, φ. 4 σ. 10 - 11, φ. 5 σ. 10 - 11, φ. 6. σ. 10. φ. 7 σ. 10. φ. 8 σ. 10 - 11. φ. 9 σ. 11 - 12. φ. 10 σ. 11 - 12.

» » Ἡ ἀμνηστεία ἐπὶ Βενετοκρατίας. (Νέα Ἑστία ἔκτακτον τεῦχος σ. 77-79.)

» » Τρία Μετόχια τοῦ Σινᾶ ἐν Ζακύνθῳ. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 144 - 150.)

» » Ἀνέκδοτα Ἱστορικὰ σημειώματα. Κρήτη - Ζάκυνθος. (Ραδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 12 σ. 8 - 10.)

» » Πρὸς τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν ἐπιστολὴ ἀνέκδοτος. (Αὐτόθι τεῦχ. 17 σ. 10.)

Ζώντου Α. Γιάννης Τσακασιάνος. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ ποιητής. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 79.

Θεοτόκη Σπυρ. Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ κατ' ἐπιλογὴν ἐκ τῆς VI καὶ VII Ἰταλικῆς σειρᾶς. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 136.

» » Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ. (Ἑλληνικὰ ἔτ. Ε' σ. 17 - 38.)

» » Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. (Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. 7 σ. 130 - 142.)

» » Ἕνα ἐπεισόδιο τοῦ Μοροζίνη στὴν Κέρκυρα τὸ 1695. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 495 - 512.)

Théotokis Spyr. L' Union des puissances Méditerranéennes au commencement du XIVe siécle contre les Turcs. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 149 - 150.)

Θεοφανίδου Ἰ. Περὶ τὴν ἐποποιΐαν τοῦ Μεσολογγίου. (Ναυτικὴ Ἐπιθεώρησις τόμ. 23 σ. 106 - 108.)

» » Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ. Σεπτέμβριος 1824 - Ἀπρίλιος 1826. Νεόκαστρον - Καφηρεὺς - Ἀλεξάνδρεια-Μεσολόγγιον. Ἔκδοσις «Ναυτικῆς Ἐπιθεωρήσεως». Ἀθῆναι 1932 Σελ. 516 + VIII.

Θρύλου Ἄλκη. Ἕλληνες διηγηματογράφοι. Κώστας Κρυστάλλης. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 62-68, 125-130.)

» » Ἀργύρης Ἐφταλιώτης. (Αὐτόθι τόμ. 12 σ. 735-741, 812-816.)

» » Ἰωάννης Κονδυλάκης. (Αὐτόθι τόμ. 12 σ. 1071-1077, 1163-1169.)

Ἰεζεκιὴλ Μητροπ. Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὁ Η' εἰς Μεθώνην. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 151-155.)

» » Σύντομος Ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος. (Ἀθῆναι 1932. Σελ. 15.)

» » Ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Νικόλαος. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 140-142.)

» » Ὁ ἐθνομάρτυς Φιλόθεος, Ἐπίσκοπος Σαλώνων. (Αὐτόθι σ. 230-232.)

» » Οἱ κτίτορες τῆς ἱερᾶς Μονῆς Βλασίου τῶν Ἀγράφων. (Ἑλληνικὰ ἔτ. Ε' σ. 205-209.)

» » Ἰωάννης ὁ Θηκαρᾶς Μοναχός. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 283-285.)

» » Ἦτο Ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου ὁ Ἱερομάρτυς Σεραφείμ. (Ἀνάπλασις ἔτ. ΜΕ' σ. 231-233.)

Ἱεροθέου μητροπολίτου Παροναξίας. Ἔγγραφον τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Θεολήπτου περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 76.)

Ἰσηγόνη Ἀντ. Δύο ἱστορημένα χειρόγραφα. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 458-460.)

Ἰωακεὶμ μητροπολίτου Κοζάνης. Ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ πεπρωμένου. (1821-1912-1922.) (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον ἔτ. Η' σ. 201-206.)

— ***Ἰωάννου Γεωργ.*** Κασιώτικο ἠθογραφικὸ διήγημα. (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 5 σ. 5-6.)

Ἰωάννου Π. Κυκλαδικά. (Ἑλληνικὰ ἔτ. 5 σ. 211-219.)

Ἰωσηφίδου Σ. Περὶ τὴν ἔρευναν τῆς φυλετικῆς προελεύσεως τῶν Τούρκων. (Πολιτισμὸς τόμ. Α'. σ. 768-771.)

Κ. Β. Ἰωάννης Γεννάδιος. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25 τεῦχ. 300 σ. 171.)

Καββαδίου Α. Αἱ σχέσεις ἡμῶν μετὰ τῶν Αἰθιόπων. Μητρόπολις Ἀξώμης. (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 2 σ. 8-10.)

Καιροφύλα Κώστα. Ἡ Ζάκυνθος κατὰ τὸ ἔτος 1760. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 65-68.

» » Ἡ Ζάκυνθος κατὰ τὸ 1831. (Αὐτόθι σ. 128-129.)

» » Ἱστορικαὶ σελίδες Ζακύνθου. Τὰ Στροφάδια. (Αὐτόθι σ. 164-166.)

» » Ἱστορικὰ Σημειώματα Ζακύνθου ἀπὸ τὰ Βενετικὰ Ἀρχεῖα. (Αὐτόθι σ. 167.)

» » Ἱστορικὰ Σημειώματα. Ἄρχοντας Ἅγιος. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 415-419.)

» » Μεσαιωνικοὶ Οὐρανοξύσται. (Αὐτόθι τόμ. 12 σ. 932-933.)

— » » Προῖκες καὶ γάμοι πρὸ ἑνὸς αἰῶνος. (Αὐτόθι τόμ. 12 σ. 1035-1036.)

» » Τὰ βάσανα τῶν Ἑβραίων. (Νέα Ἑστία ἔκτακτον τεῦχος σ. 44-46.)

» » Ἡ Ζάκυνθος, ὅπως τὴν εἶδαν οἱ περιηγηταί. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 155-180.)

» » Στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Ἑλληνικαὶ παροικίαι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. (Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932 σ. 41-43.)

» » Γεράκης ὁ Κεφαλλωνίτης Κυβερνήτης τοῦ Σιάμ. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 106.

» » Αἱ τραγικώτεραι δίκαι τοῦ κόσμου. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 215.

Κανούρη Χαρ. Ὁ Κεφαλὴν σατυρικὸς Ἀνδρέας Λασκαρᾶτος καὶ τὸ ἔργον του. («Νεολόγος» Πατρῶν 6 Ἰουνίου).

Κακριδῆ Ἰωάν. Τὸ παραμύθι τοῦ Μελεάγρου. (Λαογραφία τόμος 10 τεῦχος. Γ' - Δ' σ. 487-500.)

» » Τὸ θέμα τοῦ δαυλοῦ στὰ Αἰτωλικὰ παραμύθια. Αὐτόθι σ. 579. 580.)

Καλιτσουνάκι Δημητρίου. Νικόλαος Γουναράκης (1853-1932). Ἀρχεῖον οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. (Αὐτόθι σ. 249-250.)

» » Σωτήριος Δ. Βεζανῆς. (1875-1932.) (Αὐτόθι σ. 348-349.)

Καλλίστου Ἀρχιμ. Τὸ ζήτημα τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Π. Τάφου. (1867-1869.) (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 77-94.)

Καλογεροπούλου Διονυσίου. Ἱστορία τῆς ἀνὰ τὰς Ἑλληνικὰς Χώρας ἐλευθέρας τεκτονικῆς. Τεῦχος Α' 1740-1872. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 24. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Α' τόμου τοῦ Τεκτονικοῦ Περιοδικοῦ «Πυθαγόρας - Γνώμων».)

» » Αἱ προκηρύξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ ἡ γνησιότης τῆς ὑπογραφῆς του. (Ἑλληνικὰ τόμ. Ε' σ. 293-305.)

Καλ[ομοίρη] Μαν. Τὸ δημοτικό μας Τραγοῦδι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 1159.)

Καμπέλη Ἰσαάκ. Ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν ποίησιν. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 295-304.)

Καμπούρογλου Δημ. Περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κώδικος 202 τῆς Βιβλιοθήκης Πετρουπόλεως. (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Πρακτικὰ τόμ. 7 σ. 285).

» » Αἱ παλαιαὶ ἀπαλλοτριώσεις χάριν ἀνασκαφῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. (Παράρτημα Ἀρχαιολ. Δελτίου 1929 σ. 1-28.)

» » Βυζαντιναὶ Ἀθηναϊκαὶ Οἰκογένειαι. (IIIe Congrès international de byzantinologie p. 152-153.)

» » Μάννα καὶ κόρη. (Νέα Ἑστία Ἔκτακτον τεῦχος σ. 20-22.)

Καραβία Ἱπποκρ. Λευκάδιος Χέρν. Ὁ διάσημος Ἀγγλοϊόνιος Συγγραφεύς. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 114-116.)

Καρακαλλινοῦ Βασιλείου. Ἱστορία ἀρχαιοτάτη περὶ οἰκοδομῆς τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μ. Ἐκκλησίας. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ' σ. 23-33.)

Κάσδαγλη Ἀλεξάνδρου. Θεοδώρου Προδρόμου ἢ Πτωχοπροδρόμου γαλεομαχία ἢ γατοποντικομαχία. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1932. Σελ. 53.

Cassimatis Grégoire. La dixième vexation de l' empereur Nicéphore. (Βυζάντιον τόμ. 7. σ. 148-160.)

[Καταπότη Μ.] Μύσων. (Μύσων τόμ. Α' σ. 3-4.)

» » Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς ἐν Σητείᾳ Κρήτης Μονῆς τῆς Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς, σήμερον Τοπλοῦ καλουμένης. (Αὐτόθι σ. 4-39.)

» » Ἐμμανουὴλ Ν. Λελυμπάκης. (Μύσων τόμ. Α' σ. 48-54).

» » Δωρητήριον 1814. (αὐτόθι σ. 55-56.)

» » Μονὴ Ἁγίου Νικολάου. (Μύσων τόμ. Α' σ. 59-62.)

» » Ἱστορικὰ Σημειώματα Μέσα Μουλιάνων Σητείας. (Αὐτόθι σ. 62-63.)

» » Ἀνδρέας Περτζιβάλης. (Αὐτόθι σ. 64)

» » Χειρόγραφον Βιβλιοθήκης Βουλῆς ἀρ. 70. (Αὐτόθι σ. 132-143.)

» » Ἀνδρέας Περτζιβάλης. (Αὐτόθι σ. 145-149.)

» » Σητεία. — Ἀρχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως 1897. (Αὐτόθι σ. 150-154.)

» » Ἐγκύκλιος διαταγὴ Σαλῆ Ἀγᾶ τοπάρχου τῶν Ἐπαρχιῶν Ἱεραπέτρου καὶ Σητείας. (Αὐτόθι σ. 163-164.)

» » Σφάκα Σητείας — Ἰδιωτικὰ Ἔγγραφα. (Αὐτόθι σ. 164-166.)

» » Σητεία. Ὀνόματα συνοικισμῶν, χωρίων, κωμῶν καὶ νήσων τῆς Ἐπαρχίας Σητείας. (Αὐτόθι σ. 197-201.)

[Καταπότη Μ.] Ἡ οἰκογένεια Ζαγκαρόλων. (Αὐτόθι σ. 206 - 208.)
» » Ψήφισμα ὑπὲρ Κρητῶν Ἀγωνιστῶν. (Αὐτόθι σ. 209 - 210).
» » Σητεία. Ἡ εἰς Στεφανὲς ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων (1829.) (Αὐτόθι σ. 212.)
Κατσίμπαλη Γ. Κ. Παλαμικὴ Βιβλιογραφία 1926 - 1931. Ἀθήνα 1932 Σελ. 64.
Κεραμιδᾶ Ὀλυμπίας. Ἔθιμα, δοξασίες, δεισιδαιμονίες γιὰ τὸ παιδὶ ἀπὸ τὴ Στρώμνιτσα. (Λαογραφία τόμ. 10 τεῦχ. Γ' - Δ' σ. 449 - 458.)
Κεραμοπούλλου Ἀντ. Ὀρεστικὸν Ἄργος — Διοκλητιανούπολις—Καστορία. (Βυζαντινὰ καὶ Νοελληνικὰ Χρονικὰ τόμ. 9. σ. 55 - 63.)
» » Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ Σαραντοπόρου. (Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας τόμ. Α' σ. 67 - 69.)
» » Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Φλωρίνης. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 289 - 290.)
Κιλίμη Π. Οἰκονομικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτόνων της. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 139.
Κισκήρα Γιάννη. Ὁ ποιητὴς Μιχαὴλ Γ. Πετρίδης. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25 τεῦχ. 291 σ. 41 - 45, τεῦχ. 292 σ. 58 - 59).
Κλεάνθους - Παπαδημητρίου Μυρσίνης. Παιχνίδια μὲ τραγούδια. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 552.
Κοκκίνου Διον. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. (Τόμος Β'. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 480, τόμ. Γ' Σελ. 448 καὶ Δ' Σελ. 448.)
» » Ἡ σημερινὴ Λογοτεχνία μας καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἐν τῷ μέλλοντι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 101 - 102.)
Κόλια Γ. Ἡ μονὴ προφήτου Ἠλιοὺ Ἀμφίσσης καὶ τὸ ἀρχεῖόν της. (Ἑλληνικὰ τόμ. Ε' σ. 277 - 292.)
Κόλλα Λίζας. Ἕνα ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Σολωμοῦ. (Νέα Ἑστία ἔτος Ϛ' τόμ. 11. σ. 431.)
Κοντοῦ Π. Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς δασικῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 83 - 88.)
Κορδάτου Γ. Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀθήνα 1932 Σελ. 93.
Κουγέα Σ. Ἔγγραφα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν ἐν Ἀθήναις ἀνασκαπτέων ἀρχαιολογικῶν χώρων. (Παράρτημα Ἀρχαιολ. Δελτίου 1929 σ. 28 - 32.)
» » Γκαῖτε καὶ Καποδίστριας. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 41 - 47.)
» » Ὁ Γκαῖτε καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 621-631.)
» » Βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ Λογκανίκου. (Ἑλληνικὰ τόμ. Ε' σ. 250 - 254.)
Κουγιτέα Π. Ἱστορικά. — Περὶ τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως Λακεδαιμονίας. (Λακωνικὰ Τεῦχ. Α' σ. 37 - 49.)
Κούζη Ἀριστ. Περαιτέρω συμβολὴ εἰς τὴν φαρμακολογίαν καὶ θεραπευτικὴν τῶν ξενώνων ἐπὶ τῇ βάσει ἐνίων ἀνεκδότων κωδίκων. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 203 - 205.)
» » Ἡ Ἑλληνικὴ Συμβολὴ εἰς τὴν Ἰατρικήν. (Ἐπιστημολόγος ἔτ. Α' σ. 157 - 159.)
Κουκουλὲ Φαίδωνος. Ὁ Νικηφόρος. Ἐν Ἀθήναις ͵ΑϠΛΒ', Σελ. 133.
» » Ὁ Ἄρχων Καλόθετος. Ἐν Ἀθήναις ͵ΑϠΛΒ' Σελ. 102.
» » Ἐπίθετά τινα τῆς Θεοτόκου. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 431 - 444.)
» » La coiffure chez les byzantins. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 97 - 98.)

Κουρίλα Εὐλογίου Λαυριώτου. Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 233 - 249.)
» » Θεόκλητος ὁ Πολυείδης καὶ τὸ Λεύκωμα αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ. Ὁ φιλελληνισμὸς τῶν Γερμανῶν. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 84 - 149.)
» » Περὶ τοῦ Ἰω. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 129.)
Κουρούκλη Εὐθ. Κεφαλληνιακὰ ἔγγραφα τῆς Ἑνετοκρατίας. (Ἑλληνικὰ ἔτ. Ε'. σ. 91-106.)
Κουρτίδου Κωνστ. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ χρυσοῦ δακτυλιδίου τοῦ χωρίου Ἐξερόβο. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 72 - 83.)
Κριαρᾶ Μανόλη. Τετραπέρατος - Τετραπερασμένος. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 771-2.)
» » Βλέπεσαι καὶ βλέπουσαι. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12. σ. 1108 - 1109.)
Κριεζῆ Θεοδώρου. Ὁ Νικόλαος Παρίσης. (Τὸ μέλλον τῆς Ὕδρας ἔτ. Α' τεῦχ. 1 σ. 6 8.)
Κτενιάδου Ν. Τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ποινικὸν δικαστήριον. (Στρατιωτικὴ Ἠχὼ ἔτος Α' τεῦχ. 1 σ. 12.)
» » Πῶς ἀπενέμετο ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδιστρίου. (Αὐτόθι τεῦχ. 2 σ. 11.)
» » Ἡ Μεσσηνιακὴ Ἐπανάστασις (1834). (Αὐτόθι τεῦχ. 3 σ. 11 - 12, τεῦχ. 4 σ. 11 - 12 τεῦχος, Ϛ' σ. 9 - 10.)
» » Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Χωροφυλακῆς (1833 - 1933). Τεῦχ. Α' (1821 - 1835.) Παράρτημα «Κήρυκος Δημοσίας Ἀσφαλείας». Ἀθῆναι 1932 Σελ. 95.
Κυριακίδου Στίλπ. Καμαρώνω. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 523-527.)
» » Ἑλληνικὴ Παιδεία καὶ Χριστιανισμός. Λόγος πανηγυρικὸς ῥηθεὶς τῇ 30ῃ Ἰανουαρίου 1932 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1932. Σελ. 34.
Κύρου Ἀχιλ. Ὁ Καμπούρογλους ὡς δημοσιογράφος καὶ ὡς ἄνθρωπος. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 1138 - 1141.)
» » Φιλολογία καὶ Τουρισμός. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25 τεῦχ. 292 σ. 54 - 56, τεῦχ. 293 σελ. 70 - 71, τεῦχ. 295 σελ. 102 - 105, τεῦχ. 296 σελ. 119 - 122.)
Κωνσταντινίδου Ἀποστόλου. Ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ζαγορᾶς — Πηλίου. Ἀδελφοὶ Εὐστάθιος καὶ Γεώργιος Λαπάται. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 602 - 628.)
Κωνσταντινίδου Κ. Ἡ Ἀπολλωνία Σωζόπολις νῦν καλουμένη. (Θρᾳκικὰ τόμος 3 σ. 150 - 171.)
Κωνσταντοπούλου Κωνστ. Γεώργιος Μανιάκης. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 69 - 80.)
Κωστῆ Νικολάου. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ καὶ ὁ Κ. Ψάχος. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 111 - 112.)
Κωτσίου Θεοδώρου. Βασίλειος Ρομφέης ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 77 - 80.)
Λαγκάνη Εὐστ. Περὶ τῶν ἐπιθέτων τῆς Θεοτόκου. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 75 - 76.)
» » Λαογραφικὰ ἐπίθετα τῆς Θεοτόκου ἐν Ῥόδῳ. (Αὐτόθι σ. 105 - 106.)
Λαμπελὲτ Γεωργ. Αἰσθητικὴ μελέτη. Ἡ γένεσις τῆς ὁμοιοκαταληξίας εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν μουσικήν. Ἀνακοίνωσις ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Παύλου Νιρβάνα ἐνώπιον τῆς ὁλομελείας τῆς Ἀκαδημίας 26 Μαΐου 1932. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 27.
Λαμπίκη Δ. Χριστουγεννιάτικη ποίησις τῶν ἑλληνοφώνων χωρίων τῆς Ἑλλάδος. (Ἐφημ. «Πολιτεία» 25. 12. 1932 σελ. 9.)
† *Λαμπουσιάδου Γ.* Ὁδοιπορικόν. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 172 - 176.)

† *Λαμπουσιάδου Γ.* Γλωσσάριο Ἀδριανουπόλεως. (Αὐτόθι σ. 335-339.)

† *Λάμπρου Σπυρ.* Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τόμ. Α' τεῦχ. 1. Βραχέα χρονικά. Ἐκδίδονται ἐπιμελείᾳ Κωνσταντίνου Ἰ. Ἀμάντου [Ἀκαδημία Ἀθηνῶν]. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 112 + ιθ'.

Λασκάρεως Σ. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ὡς Ῥῶσσος Διπλωμάτης καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 97-118.)

» » Ἐπιστολαὶ Καποδιστρίου καὶ Thiersch. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 75.)

Λάσκαρη Ν. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἐν Κερκύρᾳ θεάτρου. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 159-163.)

» » Αἱ Ἑλληνίδες καὶ τὸ θέατρον. (Ἑλληνὶς ἔτ. ΙΒ' σ. 179-181, 206-207, 233-235.)

» » Αἱ ἀναμνήσεις μου. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτος 25 τεῦχος 294 σ. 83-86.)

Λεξικόν. Ἐπίτομον Ἐγκυκλοπαιδικὸν τῆς «Πρωΐας» συνταχθὲν ὑπὸ ὁμάδος λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἐπιμελείᾳ Γ. Ζευγώλη. Μέρος Α' Ἀθῆναι 1932 Σελ. 480. Μέρος Β' Σελ. 481-960. Μέρος Γ' Σελ. 961-1440. Μέρος Δ' Σελ. 1441-1920.

Λουκοπούλου Δημ. Θυμήσεις ἀπὸ τοῦ Χρύσου τῶν Ἀγράφων. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 149-154.)

» » Ἕνα χαρτὶ παλιὸ ποὺ ἦρθε νὰ μᾶς θυμήσῃ τὸ Θανάση Διάκο. (Αὐτόθι σ. 295-310.)

Λυκούδη Στ. Ἡ ταυτότης τῶν Μελαντίων Σκοπέλων εἰς τὸ Ἰκάριον πέλαγος. (Ναυτικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. ΙϚ' τόμ. 24 σ. 1-8.)

» » Ἱστορία τῶν Φάρων τῶν Ἑλληνικῶν Ἀκτῶν. (Ναυτικὴ Ἑλλὰς ἔτ. Δ' (1931) ἀριθ. 37 σ. 896-901, ἀριθ. 38 σ. 922-925, ἀριθ. 39 σ. 944-947. ἀριθ. 40 (1932) σ. 968-971, ἀριθ. 41 σ. 992-993, ἀριθ. 42 σ. 1016-1017, ἀριθ. 43 σ. 1040-1041, ἀριθ. 44 σ. 1068-1069, ἀριθ. 45 σελὶς 1095-1096, ἀριθ. 46 σ. 1116-1117, ἀριθ. 47 σ. 1138, ἀριθ. 48 σ. 1161-1162. (Ἔτ. Ε' ἀριθ. 49 σ. 1182-1183, ἀριθ. 50 σ. 1202.)

Μαγιάκου Π. Σ. Ὁ Λάμπρος Κατσώνης. Ἔκδοσις τοῦ Συνδέσμου «Λάμπρος Κατσώνης». Ἀθῆναι 1932 Σελ. 142.

Μάλα Σταύρ. Ἄσματα Κυπριακά. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 562-568.)

Μαλτέζου Κ. Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς Διατονικῆς Κλίμακος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 107-110.)

Μαράκη Συμεών. Ἡ Νεράϊδα καὶ τὰ χαρίσματα. Κρητικὴ Λαογραφία. (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 11 σ. 5-6.)

Μάργαρη Δημ. Ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν περιοδικῶν. «Εὐτέρπη». (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 263-282.)

» » Παναγιώτ. Δ. Καλογερόπουλος. (Νέα Ἑστία ἔτ. ϛ' τόμ. 11 σ. 135-138.)

» » Παληὰ Χριστουγεννιάτικη Φιλολογία. (Νέα Ἑστία, ἔκτακτον τεῦχος σ. 54-58.)

» » Ζακυνθινὰ Καμπαναριά. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 118-121.)

Μαρκεζίνη Σπ. Τὸ Διαζύγιον. — Πραγματεία ἱστορική, δογματική, κοινωνιολογική, συγκριτικοῦ δικαίου. Ἀθῆναι 1932. Σελ. 240.

Mavris N. Contribution à l'étude de la Chanson populaire Égyptienne Alexandrie 1932 p. 74.

Μέκιου Κωνστ. Ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς ἐν τοῖς παπύροις καὶ ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Βυζαντινῆς Αἰγύπτου. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 48.

Μέκιου Κωνστ. Ὁ μέγας Δομέστικος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης Ἀξοῦχος καὶ ὁ Πρωτοστράτωρ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 56.

» » Περὶ τῆς Ἀθηναίας Ἁγίας Φιλοθέης. (Ὀρθοδοξία Ἀθηνῶν ἔτ. Ε' σ. 66-68, 77-79, 82-85.)

Μελᾶ Ἐπ. Ὁ Ναύαρχος Μιαούλης. Βιογραφία. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 608+ιη'.

Ménardos S. Πότε καὶ διατί οἱ Ἕλληνες ὠνομάσθησαν Αὔσονες. (IIIe Congrès international de byzantinologie p. 110.)

Merlier Melp. Les particularités mélodiques de la chanson populaire Grecque. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 267-268.)

Μεταλλινοῦ Ἀγγελικῆς. Ἀναμνήσεις τῆς Θεσσαλονίκης. (Ἡμερολ. Θεσσαλονίκης 1932 σ. 232-234.)

Μηλιαρέση Ἀριστομ. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου (1864.) (Ἑλληνικὰ τόμ. Ε' σ. 307-322.)

Μινώτου Μαριέτας. Παραμύθια ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 381-448.)

» » Ἀνέκδοτο ὑλικὸ γιὰ τὴν ἕνωση τῆς Ἑπτανήσου. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 23-28, 73-74, 130.)

» » Οἱ Ἰταλοὶ Πρόσφυγες στὴν Ἑπτάνησο. (Αὐτόθι σ. 70-71.)

Μινώτου Σπ. Λάμπρος Πορφύρας. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 178-179.)

Μιχαηλίδου Εὐγενίου. Ἀνέκδοτον χειρόγραφον Θεοφίλου Β' Ἀλεξανδρείας (1805-1825.) (Πάνταινος τόμ. 24 σ. 267-269.)

Μιχαηλίδου Μ. Λαογραφικὰ σύμμεικτα Καρπάθου. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 398.

Μιχαλοπούλου Φ. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτ. ἕβδομον σ. 131-148.)

» » Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς ὡς ἀνθρωπιστὴς καὶ λυρικός. («Κέρκυρα» 2 Ἰουνίου.)

Μοάτσου Π. Ἡ πορφύρα μὲ δέκα ἓξ εἰκόνες. Ἀλεξάνδρεια 1932 Σελ. 277+XV.

Μοσχόβη Β. Εἰσαγωγὴ στὰ Συμιακὰ Τραγούδια. (Ῥυθμὸς ἔτ. Α' τεῦχ. 2 σ. 47-59.)

Μουρέλλου Ἰωάν. Ἱστορία τῆς Κρήτης. Τόμος Α' τεῦχ. 2. Σελ. 127-252, τεῦχ. 3 Σελ. 253-376, τεῦχ. 4 Σελ. 377-504, τεῦχ. 5 Σελ. 505-628, τόμ. Β'. Τεῦχ. 6, σ. 631-752. Ἡράκλειον Κρήτης 1932.

Μπούα Δημ. Περὶ τοῦ ἔτους τῆς ἱδρύσεως τῆς Σ.·. ΣΤ.·. «Ὁ Φοῖνιξ ἐν ΑΝ... Κερκύρας. (Πυθαγόρας - Γνώμων τόμ. Α' σ. 119-122.)

Μπούτουρα Ἀθ. Χ. Προλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἑρμηνεία αὐτῶν. Ἐν Ἀθήναις [1932] Σελ. 132.

Μυστακίδου Β. Οἱ ἐπιστημονικοὶ ὅροι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ. Αἱ λέξεις Ἕλλην, Γραικός, Βυζαντινός, Ῥωμαῖος. (Ἐπιστημολόγος ἔτ. Α' σ. 137-139.)

» » Δύο Ἀρχιεπίσκοποι Ἀχριδῶν. (Πρώτης Ἰουστινιανῆς). (Θεολογία τόμ. 10 σ. 64-74, 143-155.)

» » Θρᾳκικὰ (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 44-71.)

» » Τὰ ἐσνάφια ἤτοι Ρουφέτια τῆς Θεσσαλονίκης. (Ἡμερολ. Θεσσαλονίκης 1932 σ. 266-282.)

Μωραϊτίνη Τίμου. Ἱστορία τῆς Ἀθήνας. Ἠθογραφία. (Θεατρικὰ Χρονικὰ τοῦ 1931 σ. 57-71.)

Μωραΐτου Γ. Ὁ ποιητὴς Σολωμὸς καὶ τὸ ἔργον του, (ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως.) (Ἀτομικὴ Ψυχολογία ἔτ. Α' τεῦχ. 1 σ. 33-48, τεῦχ. 2 σ. 62-81.)

Μωραΐτου Δημ. Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. (Ἀνάπλασις ἔτ. ΜΕ' σ. 264-265, 284-286, 292-294, 311-312, 325-326.)

Ν. Σ. Δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις. (Μακεδον. Ἡμερολόγ. 1932 σ. 103-106.)

Νάσκου Ἰ. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀστυνομία. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 252.

Νικολούδη Θ. Ἡ σημερινὴ Λογοτεχνία μας, καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἐν τῷ μέλλοντι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 48.)

Ξενοπούλου Γρηγορίου. Ἀκαδημαϊκοῦ, Δεξίωσις. (Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. 7. Α' τεῦχ. Λόγων σ. 28 - 46. Λόγοι Α. Βουρνάζου, Π. Νιρβάνα, Γρ. Ξενοπούλου.)

» » Μιὰ μικρὴ εἰσήγηση σ' ἕνα μεγάλο ἔργο. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμος 11 σ. 95 - 98.)

» » Ὁ Καμπούρογλους ὡς δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος. (Αὐτόθι τόμ. 12. σ. 1131 - 1133.)

» » Γύρω ἀπὸ τὴν συγγραφέα. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25 τεῦχ. 294 σ. 87.)

Ξηρουχάκη Ἀγαθαγγέλου Ἀρχιμ. Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις τοῦ 1363 - 1366 καὶ τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Βενετίας ἀπέναντι τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἐν τῇ νήσῳ κυριαρχίας αὐτῆς (1211 - 1693). Ἀλεξάνδρεια 1932 Σελ. 95.

» » Ἡ Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστ. Μουσική. (Ἀνάπλασις ἔτος ΜΕ' σ. 253-254.)

Ξύδη Θεοδ. Ὁ Παλαμᾶς ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ Συλλογή του. Ἀθήνα 1932 Σελ. 20.

Ὀθωναίου Κ. Ὁ Δημ. Γρ. Καμπούρογλους καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ παράδοσις. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 1144 - 1145.)

Οἰκονόμου Κωνστ. Ἡ Ἐκκλησιαστική μας Μουσική. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 21 - 27).

Ὀλυμπίου Λ. Ἡ Ὀδοντοϊατρικὴ ἐν Αἰγύπτῳ. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμος 31 σ. 459 - 472.)

Orlandos Anast. IIIme Congrès international de byzantinologie, Athènes 1930. Compte-rendu· καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου Actes du IIIe congrès international d'études byzantines (Session d'Athènes, Octobre 1930.) Athènes 1932 p. 424.

Palamas C. Ἡ Βυζαντινὴ κληρονομία εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ποίησιν. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 76 - 83.)

Πάλλα Δημ. Μηναῖον ἐκ Καισαριανῆς. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 473 - 483.)

Παντελάκη Ἐμμανουήλ. Τὸ Σινᾶ καὶ οἱ Σιναῖται. (Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 232 - 271.)

» » Αἱ μεγάλαι τῆς Ἀνατολῆς βιβλιοθῆκαι. (Αὐτόθι σ. 366 - 370.)

Παντελίδου Α. Περὶ τῆς Μεσαιωνικῆς Κυπριακῆς διαλέκτου. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 116 - 117.)

Παπᾶ Σπ. Τὰ ἔγγραφα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Quai d'Orsay. (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Πρακτικὰ τόμ. 7 σ. 100 - 105.)

» » Οἱ Γάλλοι ἐθελονταὶ κατὰ τὸν Ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 7. (Ἀνατύπωσις ἀπὸ τὸ Περιοδ. Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 489 - 493.)

Παπαγεωργίου Βασιλ. Ἱστ. Σημειώματα. Ἀπὸ τὸ Ἐκπαιδευτικὸν ἔργον τοῦ Ἰ. Καποδιστρίου. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ 487 - 489.)

Παπαγιαννοπούλου Διον. Bibliographie Ionienne. (Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις). (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 31 - 32.)

Παπαδημητρίου Α. Περὶ τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ ἰδιορρύθμου Βυζαντινῆς μουσικῆς τῆς καλουμένης Κρητικῆς. (IIIe congrès international de byzantinogie p. 268 - 269.)

Papadopoulos J. Examen du texte d'un mandement par lequel le Despote de Thessalonique Jean Paléologue confirme l'offrande au Monastère Vatopédi de Palaiochori situé près de Langada en Chalcidique. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 89 - 90).

Papadopoulos J. Le Manuscrit BII 20 de la Bibl. Nat. de Turin contenant la Chronique de Phrantzès. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 158.)

» » Περὶ τοῦ κώδικος Β ΙΙ 20 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Τουρίνου. (Ἑλληνικὰ ἔτ. Ε' σ. 127 - 129.)

» » Περὶ παραποιήσεως Αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων. Ἡ ἱερὰ Μονὴ τῶν Μουγουλίων. (Ὀρθοδοξία ἔτ. Ζ' σ. 239 - 241.)

Παπαδοπούλου Α. Α. Τὰ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς δάνεια τῆς Τουρκικῆς. (Ἀθηνᾶς τόμ. 44. σ. 3 - 27.)

Παπαδοπούλου Νικολάου Πρωτοπρεσβυτέρου. Λακεδαιμονίας Ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα. (Λακωνικὰ Τεῦχ. Α' σ. 327 - 357.)

Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Ὁ Καμπούρογλους καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Ἀθηνῶν. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 1125 - 1126.)

Παπαϊωαννίδου Κ. Αἱ τύχαι τῶν τελευταίων Παλαιολόγων τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ δικέφαλος ἀετὸς παρὰ τοῖς Ρώσσοις. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 43 - 44.)

Παπαϊωάννου Γιάννη. Οἱ Κακαμάδες. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον ἔτ. Η' σ. 193 - 199.)

Παπαμανώλη Ἰωάν. Ἡ νῆσος Θήρα = Σαντορίνη. Ἐντυπώσεις καὶ Ἀναμνήσεις. Ἐν Πειραιεῖ 1932 Σελ. 335.

† *Παπαμιχαλοπούλου Κωνσταντίνου.* Ἡ Μονὴ τοῦ Ὄρους Σινᾶ. — Ἐκδίδεται προνοίᾳ τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ Πορφυρίου Γ' ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν Γρηγορίου Παπαμιχαήλ. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 441 + η.

Παπανδρέου Γεωργίου. Οἱ Φωτηλαῖοι κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 112.

Παπαντωνίου Ζαχ. Ἡ Φουστανέλλα. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 4 - 6.)

Παπαχαρίση Ἀθαν. Κι' ἄλλη ἑρμηνεία τοῦ «σημειωμένου». (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 154.)

» » Προσθήκη εἰς τὰ Σώπικα. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτ. Ζ' σ. 213 - 215.)

Παπαχατζῆ Γεωργίου. Ἡ Προῖξ ὡς γαμικὸν κέρδος. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 68.

Παπαχριστοδούλου Μόσχου. Θρακιώτικα Τραγούδια. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 236 - 246.)

Παπαχριστοδούλου Πολυδ. Παροιμίες Ἀδριανουπόλεως. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 301 - 332.)

» » Γλωσσάριο, τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἀν. Θρᾴκης. (Αὐτόθι σ. 340. 354.)

» » Μνημόσυνα. Γεώργιος Ζαρίφης. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 360-367.)

Παπαχρονοπούλου Τούλας. Γιὰ μιὰ πρόληψη. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 44.)

» » Ὁ σημειωμένος Κάιν. (Αὐτόθι σ. 208 - 209.)

» » Τὸ σημεῖον τοῦ Κάιν. (Αὐτόθι σ. 432 - 434.)

Παρασκευοπούλου Ἀναγνώστη. Τραβούδια Σωζοπολίτικα. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 247-287.)

Παρασύρα Κωστῆ. Ἡ πήτα. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 313-318.)

Παρχαρίδου Α. Ἄσματα Ποντικά. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 572 - 574.)

» » Ἐπῳδαί. (Ἔνθ' ἀν. σ. 574.)

» » Κατοικίδια ζῷα καὶ ὀνόματα αὐτῶν ἐν Πόντῳ. (Ἔνθ' ἀν. σ. 577 - 578).

Πασαγιάννη Κώστα. Ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Θείρσιος. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 29-30.)

Πασχάλη Δημ. Οἱ Ἱππόται τῆς Μάλτας καὶ αἱ ἀπόκρυφοι ἐνέργειαι αὐτῶν περὶ καταλήψεως διαφόρων νήσων τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 235 - 261.)

Πασχάλη Δημ. Ἀπὸ τοὺς θρύλλους καὶ τὰς παραδόσεις τῆς νήσου Ἄνδρου. (Νέα Ἑστία Ἔκτακτον Τεῦχος σ. 23 - 26.)

» » Καποδίστριας. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 143 - 147.)

» » Ἡ ἐν Γαυρείῳ τῆς Ἄνδρου Μονὴ τοῦ Παντοκράτορος. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 213 - 229.)

» » Τρεῖς ἐν Θράκῃ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος Ἱεράρχαι. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3. σ. 3 - 16.)

Πέππα Στέλλας. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς Μουσικῆς. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 53 - 66.)

Πέρδικα Νίκης. Ἡ 80ετηρὶς τοῦ Δ. Γρ. Καμπούρογλου. (Ἑλληνὶς ἔτ. ΙΒ' σ. 229 - 232.)

Πετρακάκου Δημ. Ὁ κλῆρος εἰς τὴν Πολιτικήν. (Ἱερὸς Σύνδεσμος Περίοδ. Ε' ἔτος Δ' σ. 185 - 187, 144 - 145, 211 - 212, 235.)

Πετρίδη Πέτρου. Ἑλληνικὴ Μουσική. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 5 - 12.)

» » Ὁ ῥυθμὸς στὴ μουσική. Ἐφημ. Πρωΐα 25. 12. 32 σ. 9 - 10.

Πετροπούλου Γ. Περὶ τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Αἰγυπτιακῶν παπύρων. (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Πρακτικὰ τόμ. 7 σ. 204.)

Πιπινέλη Τ. Ἡ Μοναρχία ἐν Ἑλλάδι (1833 - 1843). Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 424+ζ'.

Politis L. Un manuscrit Céphalonien de «Ghyparis» contenant aussi une comédie crétoise inédite. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 92 - 93.)

Πολίτου Ν. Γ. Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἔκδοσις Γ'. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 327.

» » Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Κατάλογος τῶν ἐν Ἑλλάδι ἢ ὑπὸ Ἑλλήνων ἀλλαχοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1907. Τόμ. Γ' μέρος β' ἐκδίδεται ἐκ τῶν καταλοίπων ἐπιμελείᾳ Στ. Π. Κυριακίδου. Θεσσαλονίκη 1932 σελ. 321 - 1138.

Πολυχρονιάδου Νικ. Ἐπιστολὴ Ν. Πολυχρονιάδου διὰ τὸν Ε. Αυλυμπάκιν. (Μύσων τόμ. Α' σ. 144.)

Ποριώτη Ν. Ἡ σημερινὴ Λογοτεχνία μας καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἐν τῷ μέλλοντι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 163.)

» » Νά — γιὰ — σημειωμένος. (Νέα Ἑστία ἔτ. ϛ' τόμος 11. σ. 154).

» » Γιὰ καὶ Κάιν. (Αὐτόθι σ. 321 - 324.)

Πουρναροπούλου Γεωργίου. Ἡ Ἰατρικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν 1837 - 1931. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῇ Νεωτέρᾳ Ἑλλάδι. (Ἑλληνικὴ Ἰατρικὴ ἔτ. 6. σ. 59 - 73, 165 - 181, 295 - 309, 391 - 408, 509 - 517, 755 - 771, 1006 - 1019.)

Psachos C. Histoire, art, parasémantique et tradition de la musique byzantine. (IIIe Congrès international de byzantinologie p. 266 - 267.)

Ράδου Κωνστ. Τὸ Ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου. Ὑλικόν, Ὀργάνωσις, Τακτική. Ἱστορία. Ἐν Ἀθήναις 1920 - 1932 Σελ. 151.

Ραζῆ - Κότσικα Ι. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πολιορκιῶν καὶ τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου σχετικῶς πρὸς τὰ περιεχόμενα εἰς τὴν «Ἱστορίαν» τοῦ Ναυτικοῦ τοῦ ὑποναυάρχου κ. Θεοφανίδη. Ἀθῆναι [1932] σελ. 70. [Κατ' ἀνατύπωσιν ἐκ τῆς Ναυτικῆς Ἐπιθεωρήσεως.]

Ροδᾶ Μιχ. Θεατρικὰ Χρονικὰ τοῦ 1931. Τόμ. Β'. Παράρτημα «Μουσικῶν Χρονικῶν» 1932 Σελ. 189.

» » Τὸ Κρητικὸ Θέατρο στὴν Ἑλλάδα. (Αὐτόθι σ. 47 - 49.)

» » Ἕλληνες Μουσουργοί. Ὁ Πέτρος Πετρίδης καὶ οἱ Ἑλληνικοὶ θρύλοι.

Ροδᾶ Μιχ. Ὁ Αἰμίλιος Ριάδης καὶ ἡ Μακεδονικὴ ψυχή. (Ἐθνικὸς Κῆρυξ τόμ. 18 τεῦχ. 4 σ. 28 - 29.)

» » Ἡ ἐπίδρασις τῶν τραγουδιῶν τοῦ Κρυστάλλη ἐπὶ τῶν Νεοελληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς μουσικῆς. (Αὐτόθι τεῦχ. 6 σ. 16 - 17.)

» » Ἡ λαϊκὴ ἐκπαίδευσις ἀπὸ τοῦ 1830 - 1932. (Αὐτόθι τεῦχ. 9 σ. 20 - 21.)

Ρόδη Νικολάου. Ἱστορικὰ Σημειώματα. Ἡ μελοποίησις τοῦ Ἐθνικοῦ Ὕμνου. (Νέα Ἑστία ἔτ. ϛ' τόμ. 11 σ. 299 - 300.)

Σ. Μ. Ἡ ψηφοφορία εἰς τὴν Ἑπτάνησον. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 69 - 70).

Σαββάμη Εὐαγ. Ὁ Διαμαντῆς Ῥύσιος. Συμβολὴ εἰς τὴν περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης Ἱστορίαν. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 262 - 266.)

» » Ἱστορικὸν Σημείωμα περὶ τῆς ἐν Κυζίκῳ Σχολῆς. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. Iϛ' σ. 168 - 173, 193 - 198.)

Σαλβάνου Γερασίμου. Γαμήλια ἔθιμα Ἀργυράδων Λευκίμμης. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 514 - 543).

Σεγδίτσα Π. Ε. Οἱ Δῦται. (Ναυτικὴ Ἑλλὰς ἔτ. Δ' (1931) ἀριθ. 47 σ. 1118 - 1119.)

Σεγκάνη Δημ. Συλλογὴ Κωδίκων τῆς Ρ. C. Φ. C. Ρ. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 384 - 411.)

Σεγκούνη Φιλ. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀνέκδοτος Ἀλληλογραφία τῶν Ζωσιμαδῶν τῆς Κοινότητος Ἰωαννίνων καὶ τῶν ἐπιτρόπων των καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἐκ τοῦ Ἀρχείου Φιλίου. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτ. ἔβδομον σ. 3 - 66.)

Σεραφείδη Γ. Καταλανία καὶ οἱ Καταλανοί. (Ραδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 2 σ. 3 - 6.)

Σιγάλα Α. Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Κοζάνης. Νέα πηγὴ ἀφορῶσα τὴν οἰκογένειαν Καραγιάννη. (Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932. σ. 167 - 177).

» » Τὰ ἀρχεῖα Κοζάνης, Σιατίστης, Βελβενδοῦ καὶ Σερβίων. (Μακεδονικὸν Βῆμα Κοζάνης 18 Ἰανουαρ. 1931 σ. 1 - 4.)

Sigalas A. Über das Archiv des Klosters Iwiron und über eine systematische Ausgabe der Byzantinischen Privaturkunden des hl. Berges Athos. (IIIe Congrès international de byzantinogie p. 340 - 343.)

Σιγούρου Μαρίνου. Λίγα λόγια γιὰ τὴ ζωή του καὶ γιὰ τὸ ἔργο του. (Νέα Ἑστία ἔτ. ϛ' τόμ. 12 σ. 1142 - 1143.)

Σίσκου Ἀνθίμου Ἀρχιμ. Περὶ ἀτομικοῦ χαρακτῆρος. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 168 - 187.)

Σκίπη Σ. Ἡ σημερινὴ Λογοτεχνία μας καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἐν τῷ μέλλοντι. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 71 - 72.)

Σούλη Χρ. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Καλαριτῶν. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτ. ἔβδομον σ. 149 - 156.)

» » Τοπωνυμικὸν τῶν Χουλιαράδων. (Αὐτόθι σ. 216 - 245.)

Σούρλα Εὐριπ. Ἤπειρος καὶ Αὐστριακὴ διπλωματία: Ἡ Ἠπειρωτικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1854, ἐπὶ τῇ βάσει διπλωματικῶν ἐγγράφων καὶ ἐκθέσεων τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν Αὐστρίας (Βιέννης) τὸ πρῶτον ἐκδιδομένων. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτ. ἔβδομον σ. 67 - 130.)

Σπανούδη Σοφίας. Ματωμένα Βυζαντινὰ Χριστούγεννα. (Ἐφημ. Πρωΐα 25. 12. 1932 σελ. 9.)

Σπυριδάκι Γεωργίου. Τὸ ᾆσμα τοῦ Κωνσταντῆ (ἢ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ). (Μύσων τόμ. Α' σ. 64 - 74.)

» » Λαογραφία — Γεωργία καὶ Ἀμπελουργία ἐν Κατσιδονίῳ Σητείας. (Αὐτόθι σ. 183 - 195.)

Σπυριδάκι Γεωργίου. Συμβολὴ εἰς τὸν Ἔμμαν. Ν. Αυλυμπάκην. (Μύσων τόμ. Α' σ. 211.)

Σταθοπούλου Εὐσταθίου. Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἀθωνιὰς Ἱερατικὴ Σχολή. (Ἐκκλησία τόμ. 10 σ. 59.)

» » Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Σερβικὴ Ἱερὰ μονὴ τοῦ Χελανδαρίου. (Αὐτόθι σ. 205 - 206.)

» » Ἡ ἐν Καλάμαις Μονὴ τῶν Καλογραιῶν. (Ἀνάπλασις ἔτ. ΜΕ' σ. 294-295.)

Σταμ. Σταμ. Ἡ σπορὰ ἡ εὐλογημένη. (Μύσων τόμ. Α' σ. 201 - 203.)

Σταματάκου Γ. Θεοδώρητος ὁ Βρεσθένης. (Λακωνικὰ τεῦχ. Α' σ. 292 - 305.)

Στασινοπούλου Ε. Ἡ κάθοδος τοῦ Καποδίστρια εἰς Ἑλλάδα. (Ναυτικὴ Ἐπιθεώρησις τόμ. 23 σ. 302 - 307.)

Στεργιοπούλου Κωνστ. Ἠπειρωτικαὶ μαντεῖαι. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτος ἕβδομον σ. 173 - 212.)

Στεφανίδου Μιχ. Τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη. (Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 766-767.)

Συγκολλίτη Σπ. Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἀνασελίτσης. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 267 - 270.)

Συκουτρῆ Ι. Περὶ τὸ σχίσμα τῶν Ἀρσενιατῶν. (Ἑλληνικὰ ἔτ. 5 σ. 107 - 126.)

Ἡ Διδασκαλία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 398 - 403, 460 - 468.)

Sykutris J. Probleme der byzantinischen Epistolographie. (IIIe Congrès international de byzantinologie p. 295 - 310.)

Συμβουλίδη Χρ. Ἰσταμπὸλ καὶ Τοῦρκοι. (Μοῦσαι ἔτ. 40 ἀριθ. 899 σ. 1 - 2, 900 σ. 2 - 3, 901 σ. 3 - 4.)

Σφενδόνη Νίκου. Ὁ θάνατος μιᾶς βασιλίσσης. (Μακεδονικὸν Ἡμερολ. 1932 σ. 45 - 47.)

† *Σωμερίτου Διον.* Ἐθνικαὶ ὑπηρεσίαι δύο ἐπιφανῶν γυναικῶν. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 34 - 35.)

Σωτηρίου Γεωργίου. Ὁ Καμπούρογλους καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 1127 - 1128.)

Ταρσούλη Ἀθηνᾶς. Μαντὼ Μαυρογένους. Ἀθῆναι 1932. Σελ. 70.

» » Διανοούμεναι Ἑλληνίδες τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἡ Μαργαρίτα Ἀλβάνα Μηνιάτη. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 415 - 417, 455 - 456, 487 - 488.)

» » Αἱ Ἑλληνίδες πρὸς τὴν συνάδελφόν των. (Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις ἔτ. 25. τεῦχ. 294 σ. 89.)

Τερπάνδρου. Τὸ παναρμόνιον τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Ψάχου. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 45 - 46.)

Τζαρτζάνου Ἀχιλ. Τὸ Οὖζο. Ἱστορία μιᾶς λέξεως. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 145 - 148.)

» » Τὸ κρητικὸ «βλέπεσαι» τοῦ Η. Pernot. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 986 - 987.)

Τζιάτζιου Εὐαγγ. Ἡ δημοτικὴ ποίηση τῶν Βαλκανικῶν Λαῶν. — Λίγα Βουλγαρικὰ τραγούδια. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 695 - 704.)

Τζωρτζάκη Θ. Ὁ Συνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακίων καὶ ἡ σύγχρονος συνεταιριστικὴ κίνησις εἰς τὴν χώραν μας. Θεσσαλονίκη 1932 Σελ. 18. [Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «ὁ Συνεταιρισμός».]

Τορναρίτου Ἰ. Οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν διδαγμάτων του εἰς τὸ σύγχρονον Δίκαιον. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 197 - 198.)

Τράκα Ν. Οἱ Ἱεράρχαι Φθιώτιδος. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ' σ. 381 - 382.)

Τριανταφυλλίδη Μανόλη. Τὸ πρόβλημα τῆς Ὀρθογραφίας μας. Ἡ ἱστορία της καὶ οἱ σημερινὲς δυσκολίες. Ἁπλοποίηση καὶ φωνητικὴ Ὀρθογραφία. Ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση. Ἀθήνα 1932 Σελ. 80.

Triantaphyllopoulos K. Die Novelle des Patriarchen Athanasius über die «Τριμοιρία». (IIIe congrès international de byzantinologie p. 188 - 191.)

Τσαγρῆ Ἰ. Χημικὸς πόλεμος. Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ χημικοῦ πολέμου. (Ναυτικὴ Ἐπιθεώρησις τόμ. 23 σ. 469 - 506.)

Τσάτσου Κωνστ. Ἡ ἰδέα τῆς Πατρίδος. (Πολιτισμὸς τόμ. Α' σ. 543 - 547.)

Τσιτσελίκη Κ. Δύο ἄγνωστοι Μακεδόνες ποιηταὶ Γ. Σακελλάριος (1765 - 1838.) — Μ. Περδικάρης (1766 - 1828.) (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 252 - 258.)

» » Ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 225 - 230.)

Τσοποτοῦ Κ. Περὶ ἐγκαταστάσεως τοῦ Σλαυϊκοῦ ἔθνους τῶν Βελεγεζητῶν παρὰ τὸν Παγασητικὸν Κόλπον. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 169 - 171.)

Τσουκαλᾶ Θάνου. Ἰούλιος Τυπάλδος ὁ «αἰθεροπλάνητος». («Νεολόγος» Πατρῶν 11 Ἰανουαρίου.)

Τωμαδάκη Ν. Ἀντωνίου Τριβάν. Διηγήσεις περὶ Κρήτης. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 816 - 832.)

» » Τὸ Κρητικὸ «βλέπεσαι». (Αὐτόθι τόμ. 12 σ. 1053.)

» » Λαογραφικὰ Ἐπίθετα τῆς Θεοτόκου (συμπλήρωμα). (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6. σ. 19 - 20.)

» » Τοπωνύμια ἐξ Οἰκογενειακῶν Ἐπιθέτων. (Μύσων τόμ. Α' σ. 196 - 197.)

Φαλτάϊτς Κ. Οἱ Θεσσαλοὶ ἀλογοκλέπται Τσίνταροι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Κενταύρων. (Ἡ Ἐπιστήμη δι' ὅλους ἔτ. Δ' σ. 25 - 27.)

Φαρδῆ Ν. Ἱστορικὰ Σκίτσα. Θεσσαλονίκη. (Ἡμερολόγιον Θεσσαλονίκης 1932 σ. 350 - 359.)

Φαρίδου Κλήμεντος. Ἱστορικαὶ ἐπιγραφαί. (Ἀπόστολος Βαρνάβας τόμ. Δ' περίοδ. Β' σ. 376 - 377.)

Φαρλέκα Ἐμμ. Ἐγκόλπιον Ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1933. Ἐν Ἀθήναις 1933 Σελ. 160.

Φαρμακίδου Εὐαγγ. Σαρακατσαναῖοι. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον ἔτ. 1933 σ. 63 - 64.)

Φαρμακίδου Ξενοφ. Κυπριακαὶ παραλλαγαὶ ᾀσμάτων. (Λαογραφία τόμ. 10. σ. 571 - 572.)

Φελούκη Εὐαγγελίας. Νεκρικὰ ἔθιμα ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 459 - 463.)

Φιλήντα Μ. Παρετυμολογία. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 243 - 245, 304 - 307, 640 - 642.)

» » Παρετυμολογικά. (Αὐτόθι σ. 603 - 604.)

» » Ἐτυμολογίες σὲ Θρακικὲς λέξεις. (Θρακικὰ τόμ. 3 σ. 355 - 360.)

Φίλιππα Σπ. Πραγματεῖαι δύο περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος Μωρέας. (Γλῶσσα ἔτ. Α' σ. 3 - 20, 22 - 28.)

» » Κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις. (Αὐτόθι σ. 32 - 35.)

» » Βαριχνᾶς - Μώρα. (Αὐτόθι σ. 35 - 36.)

Φορμόζη Π. Τὸ ἔργο κ' ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀργ. Ν. Ἀνδρεοπούλου γιὰ τὴν καταγραφὴ τῶν Ἑλληνικῶν χορῶν καὶ τραγουδιῶν. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 503 - 593.)

Φούμη Κωνστ. Σελίδες ἐκ τῶν δραματικωτέρων τῆς συγχρόνου Κρητικῆς Ἱστορίας, ἐν αἷς καταλέγεται καὶ τὸ ζήτημα τῶν Καθήδων. (Μύσων τόμ. Α' σ. 175 - 183.)

Φουρίκη Π. Περὶ συστάσεως Ἀρχείου κυρίων, ἐθνικῶν καὶ τοπικῶν ὀνομάτων καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ Ἀρβανίτης. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 120 - 123.)
» » Ἡ ἐν Ἀττικῇ Ἑλληνοαλβανικὴ διάλεκτος. (Ἀθηνᾶς τόμ. 44 σ. 28 - 76.)
Φωκᾶ Δ. Γ. Χρονικὰ Ἑλληνικοῦ Β. Ναυτικοῦ (1783 - 1872.) (Βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.) Ἀθῆναι 1932 Σελ. 328.
Φωτιάδου Εὐαγ. Ἀπὸ τὸν Ἀλκίφρονα. (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγ. Ἑλλάδος 1932 σ. 485-488.)
Χαβιαρᾶ Νικήτα. Εἰς Χριστιανικὰς ἐπιγραφάς. Α' εἰς Λίνδου ἐπιγραφήν. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 318 - 320.)
Χαριτάκη Γ. Καλλιαβᾶ Α. Μικέλη Ν. Οἰκονομικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος 1931. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 549+XIII.
Χατζῆ Ἀντ. Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ Ὅμηρος. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 98 - 100.)
» » Τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῆς νήσου Σαλαμῖνος. (Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς τοῦ 1930 σ. 60 - 73
» » Μωρεὰς — Ἰχθύς. (Βυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικὰ Χρονικὰ τόμος 9 σ. 65 - 91.)
» » Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ Ἀκριτῆς. (Αὐτόθι σ. 256 - 292.)
» » Ἡ γλῶσσα τῆς Ἀκριτηΐδος κατὰ τὰς νεωτέρας ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας. (Ἐπιστημολόγος ἔτ. Α' σ. 60.)
Χατζῆ Καλλιόπης. Σημαδιακὸς κι' ὁ μεγαλοφυής. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 11 σ. 324.)
» » Καταθήκη - Καταδίκη. (Αὐτόθι σ. 434.)
Χατζιδάκι Γ. Καὶ πάλιν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιθέτων. (Ἐπιστημολόγος ἔτ. Α σ. 169.)
» » Περὶ τοῦ Θησαυροῦ τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. (IIIme congrès international de byzantinologie p. 62 - 65.)
Hatzidakis G. Alt - und Neugriechisches. I. χείρ - χερσὶ - χερὶ - χεροῖν - χέρι(ον.) II. Ein possessivischer Akkusativ im Mittel - und Neugriechischen. (Glotta Bd. XX. s. 54 - 62.)
† *Χατζοπούλου Κωνστ.* Σύμμικτα Λαογραφικά. (Θρακικὰ τόμ. 3 σ. 288 - 300.)
Chioukrakis Ch. Κρητικὴ Λαογραφία. Τὸ Σιὸρ Τζανάκι. (Ραδάμανθυς ἔτος 17 τεῦχος 12 σ. 8.)
Χουδαβερδόγλου - Θεοδότου Σ. La littérature Grecque turcophone 1453 - 1924. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 90 - 92.)
Hudaverdoglu Theodotos S. A. L' école diplomatique Polonaise à Constantinople (Messager d' Athènes No 2864.)
» » Un voyageur Turc en Grèce au XVIIe siècle. (Αὐτόθι No 2960.)
» » Un émule de Simonides. (Αὐτόθι No 2984.)
» » Le Parthénon - mosquée. (Αὐτόθι No 3039).
» » Au Dieu Inconnu. Le lieu où Paul a vu l'autel élevé à ce Dieu. (Αὐτόθι No 3082).
» » L' Apôtre Paul à Athènes. (Αὐτόθι No 3147).
» » Les Juifs de Thessalonique. (Αὐτόθι No 3165).
» » Le Monastère des «Kleistôn». (Αὐτόθι No 3203).
» » La Sténographie hebraïque en Palestine. (Vérité Sténographique, Paris, 21 avril 1932, p. 193 - 196.)
» » La Sténographie en Albanie. (Αὐτόθι 21 mai 1932. p. 225 - 227.)
» » La Sténographie en Chypre et an Siam. (Compte - rendu du XVe congrès international de Sténographie Budapest 1932, p. 179 - 182.)

Hudaverdoglu Theodotos S. A. Die Stenogradhie in Zypern und in Siam. (Kongressbericht des XV. Internationalen Stenographenkongresses, Budapest 1932 s. 255 - 256.)
Χρηστοβασίλη Χ. Ὁ βασιλειὰς κι' ἡ θερίστρα, μεσαιωνικὸ τραγοῦδι. (Νέα Ἑστία ἔτ. Ϛ' τόμ. 12 σ. 675 - 677.)
Χρήστου Γ. Κυπριακαὶ παραλλαγαὶ ᾀσμάτων. (Λαογραφία τόμ. 10 σ. 570 - 571.)
Ψάχου Κ. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ καὶ ἡ Ἐγκύκλιος Πίου τοῦ Δεκάτου. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 74 - 75.)
» » Δημώδη ᾄσματα Ἠπείρου. (Μουσικὰ Χρονικὰ ἔτ. Δ' σ. 49 - 52.)
Ψυχάρη Ἰω. Κατάλογος ἀλφαβητικὸς τῆς βιβλιοθήκης δωρηθείσης ὑπὸ Ἐμμαν. Μπενάκη. Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων. Τόμ. Β' Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 207.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Ἀγαθαγγέλου Μητροπολίτου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου. Μελετίου τοῦ Πηγᾶ παραινετικὴ ἐπιστολή. (Μύσων τόμ. Α' σ. 203 - 205.)
Ἀθηναγόρα Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν. Ὁ γνήσιος συγγραφεὺς τῶν εἰς Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην ἀποδιδομένων συγγραμμάτων. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 107.
» » Τὸ ἅγιον τάγμα τῶν Ὁμοψύχων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ. (Ὀρθοδοξία ἔτ. Ζ' σ. 89 - 95, 122 - 130.)
» » Μία ὑπέροχος λησμονηθεῖσα στάσις προσευχῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ. (Ἀνάπλασις ἔτ. ΜΕ' σ. 69 - 70.)
Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα. Περὶ μικτῶν γάμων. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 434 - 443.)
» » Περὶ κωδικοποιήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 193 - 197.)
» » Ἡ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει Ἐκκλησιαστικὴ πολιτική. Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐντολῇ τῆς συγκλήτου ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου 1932 ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐν τῷ κατ' αὐτὴν τελεσθέντι μνημοσύνῳ τῶν ἱδρυτῶν, εὐεργετῶν καὶ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 35.
Ἀνδρεάδου Ἰ. Ἀρχ. Νικήτα Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου Περὶ τῆς Αἱρέσεως τῶν Ἀρμενίων. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 47 - 55.)
Ἀνθίμου Μητροπολίτου Μαρωνείας. Τὸ ζήτημα Ἡμερολογίου καὶ Πασχαλίου. Εἰσηγητικὴ μελέτη. (Ἐκκλησία τόμ. I. σ. 376 - 377, 384 - 385, 397 - 401, 408 - 410, 416 - 418, 425 - 426, 435 - 437.)
Ἀντωνιάδου Εὐαγγ. Ἀρχιμ. Ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 142.
» » Ὁ Ἰὼβ κατὰ τὸ Ἑβραϊκόν. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 56 - 63, 133 - 139.)
» » Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ψαλμὸς ἐν δυσὶν ἐκδόσεσι. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ' σ. 62 - 64.)
» » Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς θεωνυμίας Ἰεχωβᾶ. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 558 - 562.)
Ἀντωνοπούλου Κυρίλλου Μοναχοῦ. Ἔλεγχος κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Προτεσταντικοῦ

χιλιασμοῦ καὶ τῆς ψευδοπροφητείας. Ἐν Ἀθήναις 1932. Σελ. 24. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν».)

Ἀνωνύμου. Ἡ κατὰ Χριστὸν ἀγαμία καὶ αἱ μοναστηριακαὶ ἀδελφότητες κατὰ τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 167.

» » Τὸ ζήτημα τῶν Παλαιοημερολογιτῶν. (Ἀνάπλασις ἔτ. ΜΕ΄ σ. 299 - 303.)

» » Ἡ μητρόπολις Δράμας καὶ Φιλίππων. (Ὀρθοδοξία Ἀθηνῶν ἔτ. Ε΄ σελ. 58.)

» » Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τοῦ Σιναϊτικοῦ ζητήματος. (Πάνταινος τόμ. 24 σ. 717 - 719.)

» » Ἐπίσημα ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν Πατριαρχικὴν ἐκλογὴν (ἀπὸ Αὐγούστου 1931 — Ἰανουαρίου 1932.) (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 3 - 27, 95 - 101, 178 - 186, 385 - 414.)

» » Συμφωνία μεταξὺ Πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς ἱερᾶς Μονῆς Σινᾶ περὶ τοῦ ἐν Καΐρῳ Σιναϊτικοῦ Μετοχ. (Αὐτόθι σ. 678 - 682.)

Ἀποστολίδου Κ. Μυρτίλου. Ὁ ἀπὸ Σηλυβρίας Φιλιππουπόλεως μητροπολίτης Παΐσιος. (Θρᾳκικὰ τόμ. 3 σ. 17 - 35.)

Ἀρκαδίου Βατοπεδινοῦ. Ἡ Λειτουργία τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς καὶ ἡ τέλεσις τῶν κατηχήσεων ἐν τῇ Ἁγίᾳ Εἰρήνῃ Κωνσταντινουπόλεως. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 135.)

Βαλέττα Γ. Ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος Ἀγαλιανὸς καὶ τὸ ἐν Λέσβῳ ἀναμορφωτικὸν ἔργον του. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 289 - 312.)

Βαφείδου Φιλαρέτου Μητροπολίτου Ἡρακλείας. Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ Νεστορίου. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1932 Σελ. 176.

» » Ὁ ἱερὸς Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ φιλόσοφος Ὑπατία. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ΄ σ. 87 - 92.)

Βεκιαρέλλη Β. Ἡ 1500 ἐπέτειος τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ἐφέσου. (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 13 - 15.)

Βέλλα Βασιλ. Αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 22 - 46.)

» » Τὰ τέκνα παρ' Ἰσραήλ. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 216 - 227.)

» » Κριτικὰ εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου. (Νέα Σιὼν τόμος 27 σ. 65 - 76, 154 - 164.)

Ὑπόμνημα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου Ναούμ. Ἐν Ἀθήναις Σελ. 48.

» » Νεκρὰ θάλασσα, Ἰορδάνης, Ἱεριχώ. (Νεανικὴ ψυχὴ ἔτ. Β΄ σ. 15 - 17.)

» » Ἡ μεγάλη Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάββα. (Αὐτόθι σ. 66 - 68.)

» » Τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ. (Αὐτόθι σ. 86 - 87.)

Γαλανοπούλου Μελετίου Ἀρχιμ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Θεόκλητος. (Λακωνικὰ Τεῦχ. Α΄ σ. 313 - 326.)

Γαλανοῦ Μιχ. Πῶς βλέπω τὴν θέσιν καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας μας. (Ἀνάπλασις ἔτ. ΜΕ΄ σ. 225 - 226, 241 - 244, 257 - 260, 273 - 274, 283 - 284, 303 - 304, 315 - 317.)

» » Διδάγματα ἀπὸ τὸν Ὅμηρον. (Ἀνάπλ. ἔτ. ΜΕ΄ σ. 161 - 165, 177 - 182.)

Γενναδίου Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χρυσοστόμου εἰς τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Πάπα Πίου ΙΑ΄ «Lux Veritatis». (Ὀρθοδοξία Κ/πόλεως ἔτ. Ζ΄ 329 - 334.)

Gennadios M. Arabadjoglou Métropolite d'Héliopolis. Les principaux problèmes dogmatiques ayant trait à la réunion des Eglises. Paris 1932.

Γερμανοῦ Μητροπολίτου Θυατείρων. Ἡ ἐν Βόννῃ συνδιάσκεψις Ὀρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 286 - 289, 354 - 356.)

» » Ἔκθεσις τῆς μικτῆς δογματικῆς ἐπιτροπῆς τῆς διορισθείσης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντουαρίας πρὸς σύσκεψιν περὶ τῶν σημείων συμφωνίας καὶ διαφορᾶς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, Ἀγγλικανικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου. (Ἀπόστολος Βαρνάβας τόμ. 4 περίοδος Β΄ σ. 24 - 26, 38 - 43. Βλ. καὶ «Ἐκκλησίας» τόμ. Ι΄ σ. 57 - 58, 66 - 67.)

Γεωργιάδου Γεωργίου. Παράγοντες πολιτικῆς ἐξελίξεως. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 539 - 557.)

Γεωργιάδου Κ. Τὸ ζήτημα τῶν Παλαιοημερολογιτῶν. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 391 - 394.)

Γιαννάγκα Γενναδίου Ἀρχιμ. Ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος καὶ ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 304 - 313.)

Γκίκα Φωτίου. Ἀναγκαστικαὶ ἑορταὶ τῶν Ὀρθοδόξων μετὰ τῶν Λατίνων ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 155 - 159.)

Γρηγοριάδου Φωτίου. Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ Ποντίου Πιλάτου. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον ἔτ. Η΄ σ. 141 - 144.)

Δ. Ι. Π. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ποίησις τῶν Χριστουγέννων. (Νεανικὴ ψυχὴ ἔτ. Β΄ σ. 17 - 20.)

Δεληγιάννη Γεωργίου. Καλλινίκου Γ΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἔλεγχος τῆς ἁγνείας πείρας τῆς Θεοτόκου. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 412 - 424.)

Δελιαλῆ Ν. Ἠπειρωτικαὶ Σημειώσεις. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτος ἕβδομον σ. 246 - 248.)

Δελικάνη Καλλινίκου Μητροπολ. Κυζίκου. Ἡ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. (Ὀρθοδοξία Κων/πόλεως ἔτ. Ζ΄ σ. 38 - 47.)

» » Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλαύων καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σλαυωνικὴ γλῶσσα. (Αὐτόθι σ. 264 - 274, 295 - 306, 335 - 342.)

» » Αἱ ἀξιώσεις τῶν ἐπισκόπων τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης. (Αὐτόθι σ. 383 - 390, 407 - 414.)

Διαμαντοπούλου Ἀδαμ. Ἡ Γ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ, ἐπὶ τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι (431 - 1931). (Θεολογία τόμ. 10 σ. 5 - 21, 106 - 132, 193 - 212, 313 - 332.)

Δυοβουνιώτου Κ. Περὶ ἑνώσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου καὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν.—Λόγος ἐπὶ τῇ ἐγκαθιδρύσει τῶν Πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1931 - 1932 ῥηθεὶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῇ 29 Νοεμβρίου 1931. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 25.

» » Ἀνέκδοτα ἐγκώμια εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 77 - 91.)

Εἰρηναίου Μητροπολίτου Σάμου καὶ Ἰκαρίας. Ἐπιστήμη καὶ Θρησκεία. (Πολιτισμὸς » » τόμ. Α΄. σ. 745 - 748.)

Εὐστρατιάδου Σωφρονίου πρῴην Λεοντοπόλεως. Ὁ Χριστὸς ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ. (Θεολογία, τόμ. 10 σ. 75 - 80, 173, 173 - 179.)

» » Ὁ Ἅγιος Θεόδοτος ἐπίσκοπος Κυρηνείας. (Ἀπόστολος Βαρνάβας τόμ. 4 περίοδ. Β΄ σ. 5 - 14.)

» » Πῶς οἱ ἀπὸ αἱρέσεων τῇ Ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ προσερχόμενοι ἐγί-

νοντο δεκτοί. (Αὐτόθι σ. 20 - 23, 36 - 38, 53 - 61, 108 - 110, 139 - 143, 156 - 160, 187 - 190, 260 - 263, 281 - 282, 291 - 294.)

Εὐστρατιάδου Σωφρονίου πρῴην Λεοντοπόλεως. Ῥωμανοῦ θρῆνοι καὶ στεναγμοί. (Αὐτόθι σ. 66 - 70.)

» » Ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. (Αὐτόθι σ. 83 - 94.)

» » Ποίημα Ῥωμανοῦ τοῦ Μελῳδοῦ εἰς τὸ Ἅγιον καὶ μέγα Σάββατον. (Αὐτόθι σ. 128 - 183.)

» » Ποιήματα Ῥωμανοῦ τοῦ Μελῳδοῦ. (Αὐτόθι σ. 204 - 214.)

» » Περὶ τῆς νήσου Κύπρου Σημείωμα. (Αὐτόθι σελ. 309 - 311.)

» » Κυπριακοὶ Κώδικες ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων. (Αὐτόθι σ. 342 - 345, 373 - 375.)

» » Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ ἔργα. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 28 - 44, 216 - 224, 229 - 253, 417 - 422, 450 - 472, 514 - 525, 570 - 585, 644 - 664.)

» » Κασιανὴ ἡ Μελῳδός. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 92 - 112.)

» » Ἁγιολογικά. Δύο ἅγιοι Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως. Θωμᾶς ὁ Α′ καὶ Θωμᾶς Β′. (Ῥωμανὸς ὁ Μελῳδὸς τόμ. Α′ σ. 10 - 12.)

» » Τρία ἐπιγράμματα ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας. (Αὐτόθι σ. 12 - 13.)

» » Ἡ τελετὴ τῆς Ἰνδίκτου. (Αὐτόθι σ. 97 - 102.)

» » Ἡ Μονὴ τῆς Χώρας.—Πόθεν ἔλαβε τὸ ὄνομα. (Αὐτόθι σ. 102 - 105.)

» » Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου. (Αὐτόθι σ. 106 - 113.)

» » Παπικὸν ἔγγραφον. (Αὐτόθι σ. 113 - 117.)

» » Εὐχὴ συγχωρητικὴ εἰς τοὺς κεκοιμημένους τοῦ σοφωτάτου Πατριάρχου Μαξίμου τοῦ λογίου. (Αὐτόθι σ. 126 - 127.)

Ζαχαρούλη Γεωργίου. Σημειώσεις τινὲς περὶ βαπτίσματος τῶν νηπίων. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31. Ἀναμνηστικὸς σ. 425 - 433.)

Ἠλιάδου Χαραλ. Ἁγιογραφικὰ σημειώματα. Τὰ ἄγνωστα μαρτυρολόγια τῶν πρώτων Χριστιανικῶν αἰώνων τῆς Ἀνατολῆς. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 366 - 383.)

Θέμελη Τιμοθέου Ἀρχιεπισκόπου Ἰορδάνου. Ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῆς τόμ. Α′ Σελ. 728 τόμ. Β′ Σελ. 729 - 1487. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1932.

» » Τάφοι ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῶν Ἱεροσολύμων. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 45-60, 102 - 110, 137 - 141.)

» » Ὕδατα τῆς Ἱερουσαλήμ. (Αὐτόθι σ. 142 - 153, 193 - 215.)

» » Πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ τῷ 1488. (Αὐτόθι σ. 487 - 489.)

» » Περὶ τῶν ἐπωνυμίων τῆς Παναγίας. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 311 - 314.)

» » Ἡ Παναγία ἡ αἰωνία βασιλεία τοῦ θήλεως. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 68 - 76.)

Ἰεζεκιὴλ Μητροπολ. Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων. Ἀρχιερατικὸν Ἐπιτίμιον (Θεολογία τόμ. 10 σ. 355 - 357.)

» » Ἡ Ἱερολογία εἰς τοὺς μικτοὺς γάμους. (Ἐκκλησία σ. 290 - 294.)

» » «Ἐναίσιμα» ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Μακαρ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 86 - 95.)

» » Ἡ Ἐκκλησία Ἀχριδῶν καὶ Μητρόπολις Φαναριοφερσάλων. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 473 - 476.)

Ἰωακεὶμ Μητροπολίτου Φωκίδος. Διάθεσις τῶν προσόδων τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν. (Ἐκκλησία τόμ. Ι′ σ. 434 - 435.)

Καζαντζῆ Κων. Τὸ Ἰσραηλιτικὸν πρόβλημα. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ′ σ. 14-19.)

Κακογιάννη Ἀρσενίου μητροπολίτου Νουβίας. Ὁ Ἐνὼχ καὶ αἱ ἱστορικαὶ περιπέτειαι τοῦ εἰς τοῦτον ἀποδιδομένου βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Προφητεῖαι Ἐνώχ». (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 509 - 522.)

Καλλινίκου Κωνσταντίνου Μεγάλου Οἰκονόμου. Ὁ ἱερὸς Ψαλτὴρ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ καὶ πράξει. Ἔκδοσις Β′ ἀναθεωρηθεῖσα καὶ τριπλασιασθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 205.

» » Παροιμίαι Σολομῶντος. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 451 - 458.)

» » Ὁ Δεκάλογος. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ′ σ. 7 - 13, 5 - 61.)

Καλλίστου Ἀρχιμανδρίτου. Ἐκθρόνισις τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα δεινὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Προκοπίου καὶ Ἱεροθέου. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 129 - 136.)

Ἐκθρόνισις τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου (1872) καὶ συνέπειαι αὐτῆς. (Αὐτόθι σ. 259 - 275.)

» » Τὰ ἐπὶ Πατριάρχου Προκοπίου (1872 - 1875) ἀναφυέντα σοβαρὰ ζητήματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων. (Αὐτόθι σ. 305 - 328.)

» » Αὐτοκρατορικὸς Κανονισμὸς τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ. (Αὐτόθι σ. 364 - 384.)

» » Ὁ Πατριάρχης Ἱερόθεος (1875 - 1882) καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν τῇ Σιωνίτιδι Ἐκκλησίᾳ. (Αὐτόθι σ. 433 - 449.)

» » Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νικόδημος (1883 - 1890) καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν τῇ Σιωνίτιδι Ἐκκλησίᾳ. (Αὐτόθι σ. 497, 586 - 604, 665 - 672.)

» » Ὁ Πατριάρχης Γεράσιμος (1891 - 1897) καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἀδελφότητος ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων. (Αὐτόθι σ. 673-677.)

» » Κανονισμὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 130 - 143.)

† ***Καραβία Χαραλάμπου.*** Ἐκ τῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀπαντωμένων ἱστορικῶν γεγονότων. (Ἰόνιος Ἀνθολογία ἔτ. 6 σ. 168.)

Καρπαθίου Ἐμμανουὴλ Ἀρχιμ. Ἰωακεὶμ ὁ Β′ καὶ τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 321 - 366.)

» » Ὁ Ἅγιος νεομάρτυς Νικήτας ὁ Νισύριος. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 189. (Βλέπε καὶ ***Νικοδήμου.***)

Κάσδαγλη Ἀλεξάνδρου. Σολομῶντος Βασιλέως ᾆσμα ᾀσμάτων. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 46 - 67.)

Καστανᾶ Θεοδ. Βικτωρῖνος ὁ ῥήτωρ. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ′ σ. 410 - 412.)

Κοϊβεράκι Ἱλαρίωνος Ἀρχιμ. Ποία ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἔννοια τῶν λέξεων Πρεσβύτερος καὶ Διάκονος ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 299 - 303.)

Κούρτη Κωνσταντίνου. Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ Γερασίμου (1607 - 1685) Μητροπολίτου Φιλαδελφείας. (Ἱερ. Σύνδεσμος περίοδ. Ε′ ἔτ. Δ′ σ. 183 - 184, 192 - 193.)

Κωνσταντινίδου Μιχαὴλ Μ. Ἀρχιμ. The Orthodox Church. London 1931 Σελ. 168.

» » Ἀγγλικανῶν ἱερέων συνέδριον. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 311-314, 326-329.)

Λαυριώτου Ἀλεξ. Καθορισμὸς τῆς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ′ σ. 35 - 36.)

Λαυριώτου Σπυρίδωνος. Δελτίον άγιορειτικῶν χειρογράφων. Τὸ μέγα Γεροντικόν. Ἐν Ἄθῳ 1932 τεῦχ. Α' Σελ. 32.

» » Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως. Ἐν Ἄθῳ 1932 Σελ. 16.

Λόντου Ι. Α. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατηχητικὴ ἐπίκλην Σχολή. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 122.

Μαζαράκη Γερασίμου. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐκδίδοται ἐπιμελείᾳ Εὐγενίου Μιχαηλίδου καθηγητοῦ διευθυντοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου». Ἀλεξάνδρεια 1932 Σελ. 690 + λβ'.

Μαλανδράκη Μ. Δύο ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδιστρίου συστάσης Ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπείας. (Ἐκκλησία τόμ. Ι σ. 185 - 187.)

Μέκιου Κ. Ἱστορικοθρησκευτικαὶ ἔρευναι. Ἡ περίπυστος ἀναφορὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας Ποντίου Πιλάτου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥώμης Τιβέριον περὶ τῶν θαυμάτων, τοῦ πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. (Ὀρθοδοξία Ἀθηνῶν ἔτ. Ε'. 121 - 123.)

Μελίτωνος Ἀρχιεπισκόπου Μαδάβων. Περὶ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 357 - 360, 424 - 427, 490 - 494, 605 - 608, 634 - 643.)

Μεσολωρᾶ Ἰ. Γῆ ἁγία. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 118.

Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος. Σύντομος ἔκθεσις πεπραγμένων. (Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 15.)

[Μιχαηλίδου Εὐγενίου]. Οἰκονομικὴ καχεξία τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' Αἰῶνος. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 565 - 579.)

» » Φωτίου Ἀλεξανδρείας - Κ. Παγώνη Μ. Ἀρχιδιακόνου. Ἀνέκδοτοι πληροφορίαι περὶ συστάσεως Θεολογικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος καὶ καταρτισμοῦ τυπογραφείου ἐν τῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ Ἀλεξανδρείας (1908). (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 587 - 601.)

Μπαλάνου Δημ. Λουκιανὸς ὁ μάρτυς καὶ Λουκιανὸς ὁ ἀποσυνάγωγος. (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Πρακτικὰ ἔτ. 7 σ. 306 - 310.)

» » Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 28. [Ἀπόσπ. ἐκ τῆς Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείας τόμ. 18 σ. 759 - 761.]

Μπονάκη Ἀβιμέλεχ Μοναχοῦ. Περὶ τῶν κατ' αὐτὰς γινομένων καρναβαλλίων. (Ῥαδάμανθυς ἔτ. 17 τεῦχ. 4 σ. 3 - 4.)

Μπρατσιώτη Π. Ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς Μεικτῆς Δογματικῆς Ἐπιτροπείας. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 121 - 123.)

Νικοδήμου Ἁγιορείτου. Βίος καὶ πολιτεία τῆς ἁγίας ὁσιομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Θεοδοσίας τῆς Κωνσταντινουπολιτίσσης συγγραφεὶς μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν ὁσίοις Νικοδήμου Ἁγιορείτου τοῦ Ναξίου, νῦν δὲ τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενος ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Ι. Καρπαθίου, Ἀρχιμανδρίτου. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 14.

» » Ἀκολουθία τῶν ἁγίων μαρτύρων Θεοδοσίας τῆς Τυρίας καὶ Θεοδοσίας τῆς Κωνσταντινουπολιτίσσης συνταχθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν ὁσίοις Νικοδήμου Ἁγιορείτου τοῦ Ναξίου, νῦν δὲ τὸ πρῶτον ἐκδιδομένη ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Καρπαθίου, Ἀρχιμανδρίτου. Ἐν Ἀθήναις 1933 Σελ. 30.

Ξηρουχάκη Ἀγαθαγγέλου Ἀρχιμ. Αἱ Σύνοδοι τοῦ Γερολάμο Λάντο. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 156 - 162, 250 - 261.)

» » Περὶ τῆς ἁρπαγῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μεταφορᾶς τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου Πατριάρ-

χου Ἀλεξανδρείας. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 443 - 450.)

Παλλαδίου Ἀρχιμανδρίτου. Ἐκδρομὴ εἰς Πέτραν (Wadi Mûsâ.) (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 225 - 250.)

Παναγιωτίδου Ἰ. Λεξιλόγιον τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς. (Θεολογία τόμος 10 σ. 163 - 172.)

Παπαδοπούλου Ἰωάννου. Τὸ ἔργον τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἡ κατ' αὐτὴν δρᾶσις τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ἀλεξάνδρεια 1932. Σελ.;

» » Ἱστορία τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου Ἀλεξάνδρεια 1932 Σελ.;

Παπαδοπούλου Νικ. Ὁ ἁγιασμὸς τῶν Θεοφανείων. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 16.

Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Ἡ τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὸ Πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης. Ἀπάντησις εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Πίου ΙΑ' «Lux Veritatis». Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 47. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ι' τόμου τῆς «Ἐκκλησίας».)

» » Περὶ τῶν μεικτῶν Γάμων. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 147 - 150.)

» » Οἱ ἑορταστικοὶ λόγοι τοῦ ἁγίου Ἀλεξανδρείας. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 25 - 45.)

» » Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀπολλιναρίου. (Θεολογία τόμ. 10 σ. 97 - 105.)

» » Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. (Αὐτόθι σ. 333 - 354.)

» » Ἔλεγχος παραποιήσεως Συνοδικῶν πράξεων καὶ Πατριαρχικῶν ἐγγράφων. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ' σ. 65 - 69, 96 - 101, 138 - 149.)

Παπαϊωάννου Χαριλ. — Χάκκετ Ἰωάννου. Ἱστορία τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Τόμ. Γ'. Ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία, οἱ Λατῖνοι ἐπίσκοποι καὶ τὰ Λατινικὰ ἱδρύματα ἐν Κύπρῳ ἐπὶ Φραγκοκρατίας. Κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν ὑπὸ Χαριλ. Ἰ. Παπαϊωάννου. Ἐν Πειραιεῖ 1932 Σελ. 281.

Παπακωνσταντίνου Θεοφ. Ἀρχιμ. Τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ ἡ ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔτ. ΙϚ' σ. 34 - 35.)

Παρασκευαΐδου Θεολόγου Ἀρχιμ. Αἱ θεμελιώδεις σκέψεις καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Προφήτου Ἀμὼς χάριν τοῦ κηρύγματος. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 257 - 280.)

Πετρακάκου Δημ. Τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Κοινότης Ἀλεξανδρείας τῷ 1862. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 113 - 122.)

Πετρούνια Βασ. Ἠθικὰ προβλήματα. Μέρος Α' Ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 67.

Πολάκη Παρθενίου Ἀρχιμ. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Βατικανοῦ ἔναντι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. (Πάνταινος τόμ. 24 σ. 506 - 509, 527 - 529, 543 - 546.)

» » Συζητήσεις περὶ τὸ ἀλάβαστρον τοῦ Μύρου. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 481 - 508.)

Πολυκάρπου Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν. Περὶ τοῦ κανόνος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 150 - 152.)

» » Ἔκθεσις περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Δογματικῆς Ἐπιτροπείας ἐν Λονδίνῳ τῷ 1931. (Ἀνάπλασις ἔτ. ΜΕ' σ. 184 - 187, 198 - 201.)

» » Ἔκθεσις περὶ τῆς συνδιασκέψεως Ὀρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν ἐν Βόννῃ τῆς Γερμανίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1931. (Αὐτόθι σ. 209 - 213.)

Πολυκράτους Ἰακώβ. Ἡ πρὸς ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας (1438 - 1439). (Ὀρθοδοξία Ἀθηνῶν ἔτ. Ε' σ. 62 - 63, 74 - 76, 110 - 111.)

» » Αἱ ἀποφάσεις τῆς Φλωρεντίας εἰς τὰς Ἀθήνας. (Αὐτόθι σ. 135.)

Ῥάλλη Κ. Μ. Περὶ τοῦ κύρους τοῦ γάμου τοῦ ἱερολογηθέντος ὑπὸ ἱερέως τελοῦντος ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴν ποινήν. (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Πρακτικὰ τόμ. 7 σ. 216 - 218.)

» » Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν Πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1647 μέχρι τοῦ ἔτους 1827. (Αὐτόθι σ. 286 - 289.)

» » Περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος τοῦ Οἰκονόμου. (Αὐτόθι σ. 4-10.)

» » Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἰπεκίου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ αὐτοκεφάλου αὐτῆς. (Αὐτόθι σ. 54 - 57.)

» » Περὶ τοῦ ἐκκλησιαστ. ἀξιώματος τοῦ Πριμικηρίου. (Αὐτόθι σ. 124-128.)

Σαβράμη Εὐαγ. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῶν Ἰωαννίνων. (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ ἔτ. ἕβδομον σ. 157 - 172.)

† *Σιδερίδου Ξενοφῶντος.* Μητροπολῖται Δέρκων ὑπὸ τοῦ Ἀδαμαντίου διακόνου. (Ὀρθοδοξία Κ/πόλεως ἔτ. Ζ' σ. 320 - 328, 374 - 389, 399 - 406.)

Συνοδινοῦ Πολυκάρπου Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως. Ἡ Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 570 - 586.)

Τρεμπέλα Π. Ν. Μυστηριακαὶ Θρησκεῖαι καὶ Χριστιανισμός. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 256 + ιδ'.

» » Μασσωνισμὸς — Θεοσοφία. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 279 + ιδ'.

» » Τὸ περὶ τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ῥωσικὰς Ὀρθοδ. παροικίας ἐγερθὲν ζήτημα ἐξ ἐπόψεως κανονικῆς. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 195 - 204.)

» » Οἱ ὅροι καὶ οἱ παράγοντες τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Αὐτοκεφάλου. Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ οἱ ἱεροὶ Κανόνες. (Ἐκκλησία τόμ. Ι. σ. 210 - 212, 218 - 220, 247 - 250, 264 - 266, 278 - 284).

» » Ἱστορικοκανονικὰ σημειώματα ἐπὶ τῆς ἐν Ῥωσίᾳ Ἐκκλησ. καταστάσεως. (Αὐτόθι σ. 294 - 297, 306 - 311, 324 - 326, 338 - 342, 355 - 357, 362 - 364, 368 - 369, 377 - 379, 385 - 387, 401 - 402, 410 - 411, 418 - 419, 426 - 427.)

Φιριππίδου Νικολάου. Διονύσιος Κανάλες (συμπληρωματικά.) (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 228 - 256.)

Φωκυλίδου Ἰωάννου. Ὁ Ἅγιος Μελίτης Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ Ὁμολογητής. (Πάνταινος τόμ. 24 σ. 85 - 89, 101 - 106.)

» » Τὸ Πάσχα. (Νέα Σιὼν τόμ. 27 σ. 276 - 282.)

» » Σωφρόνιος ὁ Σοφιστὴς ὁ καὶ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 522 - 538.)

ΤΕΧΝΗ

Ἀδαμαντίου Ἀδ. Ἀνασκαφαὶ ἐν Σπάρτῃ. (Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1931.) Ἐν Ἀθήναις 1932 σ. 91 - 96.

Ἀνωνύμου. Χριστιανικὰ Μνημεῖα. (Ποιμὴν ὁ Καλὸς ἔτ. Δ' ἀριθ. φύλ. 45 σ. 11.)

Ἀποστολάκι Ἄννης. Τὰ Κοπτικὰ ὑφάσματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν. Ἐν Ἀθήναις 1932 σελ. 203 εἰκ. 163 πίν. ἔγχρ. 2.

Ἀρβανιτάκη Γεωργίου. Μία εἰκὼν τοῦ Μάρκου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Σάββα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 123 - 130.)

Gennadios M. Arabadjoglou, Métropolite d' Héliopolis. Membre du Saint - Synode du Patriarcat Oecuménique. Un Evangile manuscrit orné de merveilleuses miniatures conservé au Patriarcat Oecuménique. Istanbul 1932 p. 8 μετ' εἰκόνος ὁλοσελίδου.

Δελιαλῆ Νικ. Οἱ νεομάρτυρες Δυτ. Μακεδονίας Γεώργιος τῶν Ἰωαννίνων καὶ Δημήτριος ὁ ἐκ Σαμαρίνης. (Ἡμερολόγιον Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1932 σ. 178 - 181.)

Εὐαγγελίδου Δημ. Ἀνασκαφαὶ Δωδώνης καὶ Παραμυθίας. (Πρακτ. τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1930 σ. 52 - 68.)

Ζάχου Ἀγαμέμν. Ὡραῖαι Τέχναι. Μουσικὴ καὶ Εὐγονική. (Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος τόμ. 31 Ἀναμνηστικὸς σ. 188 - 215.)

Θέμελη Τιμοθέου Ἀρχιεπ. Ἰορδάνου. Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ τέχνῃ. (Ἀπόστολος Βαρνάβας τόμ. Δ' περίοδ. Β' σ. 390 - 392.)

Θωμοπούλου Θωμᾶ. Εἶναι σήμερον δυνατὴ ἡ δημιουργία Νεοελληνικοῦ ῥυθμοῦ; (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 229 - 231.)

Ἰεζεκιὴλ Μητροπολ. Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων. Προβλήματα Εἰκονογραφίας. (Ἐκκλησία σ. 178 - 180, 258 - 259.)

Κουρουνιώτη Κ. Ἐλευσινιακά. (Τῇ συνεργασίᾳ Γεωργίου Μυλωνᾶ, Ἀναστασίου Ὀρλάνδου, Ἰωάννου Τραυλοῦ, καὶ Ἰωάννου Θρεψιάδη.) Τεῦχος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1932 Σελ. 278 + ιε'.

Κύρου Ἀχιλλέως. Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής. Ἀθῆναι 1932 Σελ. 190.

Μπαρλᾶ Τάκη. Χριστιανικὴ τέχνη. (Ἐφημ. Πολιτεία 25. 12. 1932 σ. 3.)

Ξυγγοπούλου Α. Βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι ἐν Πολωνίᾳ. (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1932 σ. 263 - 266.)

» » Πήλινον Βυζαντινὸν θυμιατήριον. (Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1930 σ. 127 - 140.)

Xyngopoulos A. Un nouveau manuscrit illustré de Barlaam et Joasaph. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 235 - 236.)

Orlandos An. Les monuments byzantins de Chios d'après les récentes recherches. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 253 - 255.)

Ὀρλάνδου Α. Αἱ Παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ τῆς Λέσβου. (Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τόμ. 12 σ. 1 - 72.)

Οὐράνη Κώστα. Ὅταν ὁ Θεοτοκόπουλος ἐτελεύτησεν, ὁλόκληρο τὸ Βυζάντιο πέθανε μαζί του. (Ἐθνικὸς Κῆρυξ τόμ. 18 τεῦχ. 1 σ. 12 - 13.)

Παπαντωνίου Ζαχαρία. Εἶναι σήμερον δυνατὴ ἡ δημιουργία Νεοελληνικοῦ ῥυθμοῦ; (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 131 - 132.)

Πασχάλη Δ. Περὶ τῶν εἰς Λουκᾶν ἀποδιδομένων εἰκόνων τῆς Παναγίας. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 239 - 241.)

Ροδᾶ Μιχ. Τὰ ἔργα τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ κόσμου καὶ οἱ πίνακες τοῦ Θεοτοκοπούλου εἰς τὴν Ἑλλάδα. (Ἐθνικὸς Κῆρυξ τόμ. 18 τεῦχ. 9 σ. 12 - 13.)

Σωτηριάδου Γ. Ἡ βασιλικὴ τοῦ Δίου (IIIe congrès international de byzantinologie p. 251 - 260.)

» » Ἀνασκαφὴ Δίου Μακεδονίας. (Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1931). Ἐν Ἀθήναις 1932. σ. 43 - 55.

» » Τὸ Μακεδονικὸν Δῖον καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Γότθων παρὰ τὸν Ὄλυμπον. (Ἡμερολόγιον τῆς μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 445 - 471.)

Σωτηρίου Γ. Τὰ Παλαιοχριστιανικὰ καὶ Βυζαντινὰ Μνημεῖα τῆς Κύπρου. (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Πρακτικὰ τόμ. 6, 1931, σελ. 477 - 490.)

Σωτηρίου Γ. Ἀνασκαφαὶ Νέας Ἀγχιάλου (Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1930, σελ. 30 - 35.)

» » Ἀνασκαφαὶ Νέας Ἀγχιάλου. (Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1931). Ἐν Ἀθήναις 1932 σ. 37 - 43.

» » Τὸ νέον Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν. (Ἡμερολόγιον τῆς μεγάλης Ἑλλάδος 1932 σ. 81 - 88.)

» » Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ. (Νέα Ἑστία ἔκτακτον τεῦχος Χριστουγέννων σ. 4 - 6.)

» » Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως. (Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1930 σελ. 79 - 80.)

Sotiriou G. Peintures murales byzantines du XIe siècle dans la crypte de saint Luc. (IIIe congrès international de byzantinologie p. 389.)

» » Guide du Musée Byzantin d' Athènes avec avant - propos sur la sculpture et sur la peinture byzantines en Grèce. Edition Française par O. Merlier Athènes 1932 p. 183.

Σωτηρίου Μαρίας. Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Λακεδαίμονος. (Λακωνικὰ Τεῦχ. Α΄ σ. 15-34.)

Τόμπρου Μ. Εἶναι σήμερον δυνατὴ ἡ δημιουργία Νεοελληνικοῦ ῥυθμοῦ; (Ἐργασία ἔτ. 3 σ. 290 - 291.)

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ρωμαϊκὸς καὶ Παλαιοχριστιανικὸς συνοικισμὸς ἐν Βόλῳ.

(κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συνεργάτου ἡμῶν κ. Ν. Γιαννοπούλλου)

Ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ ἑξῆς ἐκ τυχαίων σκαφικῶν ἐργασιῶν εὑρέθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως Βόλου, καὶ ἀπὸ τῆς συνοικίας Καπακλῆ [1] πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς συνοικίας Ἀναύρου πρὸς ἀνατολάς, κτήρια καὶ τάφοι Ρωμαϊκῶν, Παλαιοχριστιανικῶν καὶ Βυζαντινῶν χρόνων.

Κατὰ τὸ 1931, καὶ κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελίων τῆς γεφύρας τοῦ Ἀναύρου, εὑρέθησαν ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ θεμέλια οἰκοδομημάτων καὶ τείχους ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ. Τὰ θεμέλια τῶν κτισμάτων τούτων δεικνύει τὸ παρατιθέμενον ὑπ' ἀριθ. 1 πρόχειρον διάγραμμα, ὅπερ ἐπεξηγητέον ὡς ἑξῆς:

Α Α = γέφυρα Ἀναύρου.
Β, Β΄, Β΄΄, Γ = κτίσματα δι' ἰσοδομικῶν ὀγκολίθων.
Δ, Δ΄ = σῳζόμενα θεμέλια τείχους ἐξ ὀγκολίθων.
Ε, Ε΄ = κενὰ ἐκ καταστροφῆς τῶν ἰσοδομικῶν θεμελίων τείχους ἐξ ὀγκολίθων.
Ζ, Ζ΄ = θεμέλια κτισμάτων ἐξ ὀγκολίθων εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀναύρου.
Η Η = θεμέλια τοίχου οἰκοδομήματος, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀναύρου.

Τὰ θεμέλια ταῦτα ἀνήκουσιν, ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, εἰς τοὺς μεταξὺ τοῦ 5ου καὶ 3ου π. Χ. αἰῶνος χρόνους, ἀνῆκον δ' εἰς οἰκοδομήματα ἀποτελοῦντα παραλιακὸν συνοικισμόν, καὶ δή, πιθανῶς, τὸν ἕτερον τῶν λιμένων τῆς ἐπὶ τοῦ λόφου τῆςΓκορίτσης κειμένης ἀρχαίας πόλεως [2], ἥτις εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ἤδη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους Ρωμαϊκοὺς χρόνους, μετοικισάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς τὴν πεδινὴν λωρίδα τὴν πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως Βόλου, ὡς ἀπέδειξαν αἱ εἰς τὴν συνοικίαν ἁγίου Κωνσταντίνου ἀνασκαφαὶ αἱ γενόμεναι ὑπὸ τοῦ κυρίου Ἀργ. Πετρίδου, περὶ ὧν εὐθὺς ἀμέσως.

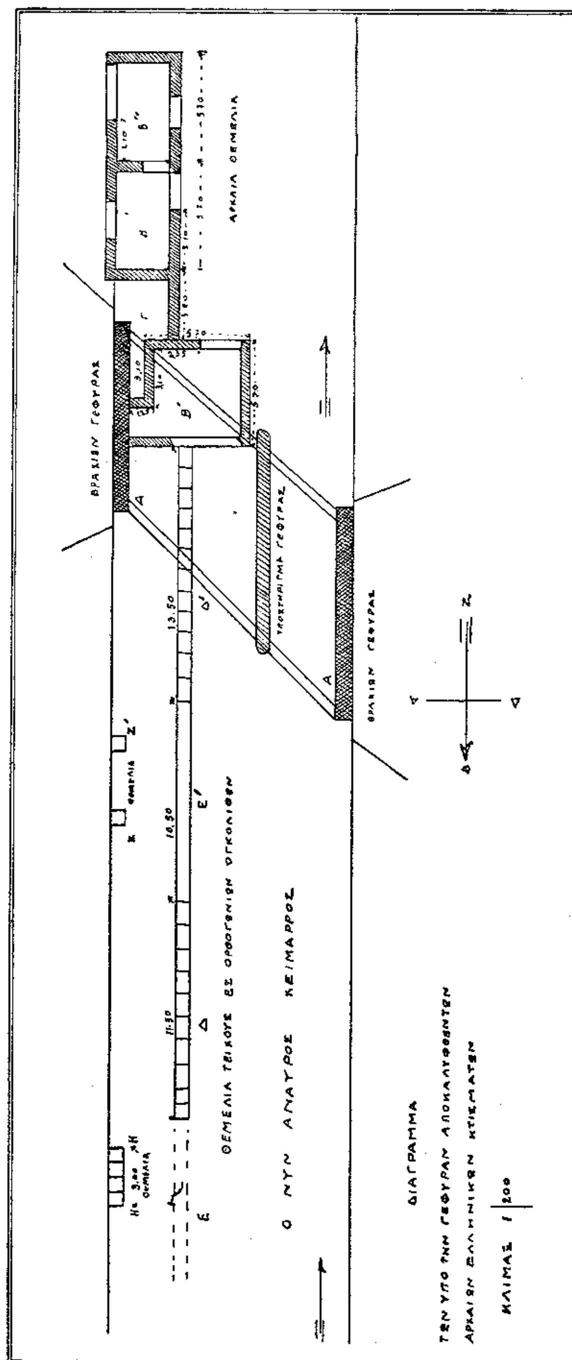
Ὁ κ. Πετρίδης δῆλα δή, λαβὼν ἄδειαν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἀνέσκαψε παρὰ τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Ι. Σταθακοπούλλου, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀλεξάνδρας, Φιλίππου Ἰωάννου καὶ Ἀφεντούλη καὶ ἀνεῦρεν εἰς βάθος 0,50 τοῖχον βαίνοντα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὰ σημεῖα ΝΦΡΞ καὶ ἔχοντα ὁλικὸν μῆκος 17,60. Ὁ τοῖχος οὗτος κατὰ τὰ σημεῖα ΟΠ συναντᾷ ἄλλον τοῖχον κάθετον ἔχοντα μῆκος κατὰ τὰ σημεῖα ΨΩ μέτρ. 9,30. Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς αὐτῆς οἰκίας εὑρέθη ἄλλος κάθετος τοῖχος ΡΣ ἐφαπτόμενος τοῦ πλαγίου τοίχου ΝΞ καὶ ἔχον ὕψος 2,40, πάχος δὲ 1,10. Κατὰ τὰ σημεῖα ΤΥ, καὶ ὑπὸ ἐπίχωσιν 0,40 εὑρέθησαν δύο τετράγωνα ἐν εἴδει δεξαμενῶν μήκους 1,50 καὶ βάθους 1,30 - 1,40. Ἐπ' ἴσης κατὰ τὸ σημεῖον Φ τοῦ πλαγίου τοίχου ΝΞ εὑρέθη τετράγωνον μικρὸν οἰκοδόμημα, ἄγνωστον πρὸς τίνα σκοπὸν χρησιμοποιούμενον.

Μεταξὺ τῶν σημείων Φ καὶ ΧΒ ὁ κ. Πετρίδης ἀνεῦρεν εἰς βάθος 1.50 - 2 μέτρων δύο ὑδρίας Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀχρόους, τεμάχια ὀπτῶν πλίνθων, Ρωμαϊκῶν χρόνων, δύο πλα-

---

[1] Περὶ τῶν κατὰ τὴν συνοικίαν Καπακλῆ, ἐν τῷ φρουρίῳ Βόλου καὶ πέριξ αὐτοῦ, ἐν τῷ συνοικισμῷ νέας Ἰωνίας ἀποκαλυφθέντων τυχαίως ἀρχαίων Ρωμαϊκῶν καὶ ἰδίως παλαιοχριστιανικῶν κτισμάτων ὁ κ. Ν. Γιαννόπουλλος ἔγραψε τὰ δέοντα ἐν τῷ Η΄. τόμῳ τῆς παρούσης Ἐπετηρίδος σελ. 110 - 133.

[2] Ὁ ἕτερος λιμὴν ἔκειτο ἐκεῖ, ἔνθα νῦν τὸ ἐργοστάσιον τῶν τσιμέντων,

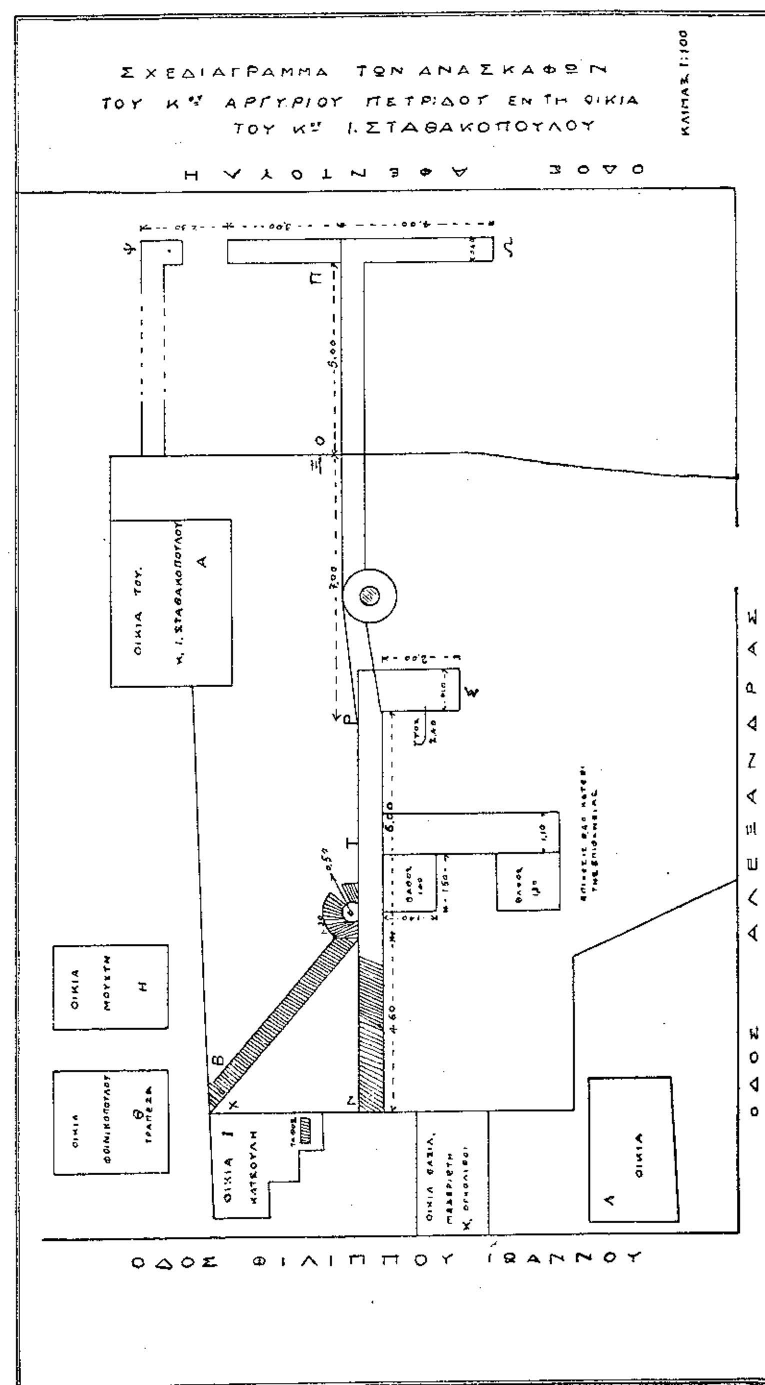

1. Πρόχειρον διάγραμμα τῶν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἀναύρου ἀνακαλυφθέντων θεμελίων.

τείας κεράμους, Ρωμαϊκῶν ὁμοίως χρόνων, ὑάλινα δοχεῖα Ρωμαϊκὰ καὶ παλαιοχριστιανικὰ καὶ δύο ὑάλινα καλύμματα δοχείων. Σημειωτέον δ' ὅτι τεμάχια κεράμων, ὀπτῶν πλίνθων καὶ ἀγγείων Ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων εὑρέθησαν καὶ εἰς ἄλλα ἐκσκαφέντα τμήματα τῆς πόλεως.

Καὶ εἰς τὰς κατὰ τὰ σημεῖα δὲ Η καὶ Θ οἰκίας τῶν κυρίων Μούχτη καὶ Φοινικοπούλλου, ἀνορυσσομένων τῶν θεμελίων εὑρέθησαν θεμέλια ἀρχαίων τοίχων καὶ τεμάχια πηλίνων ἀγγείων καὶ κεράμων, εἰς τὴν οἰκίαν δὲ Φοινικοπούλλου καὶ τράπεζα μαρμαρίνη, ὡς λέγουσι. Προσέτι εἰς τὴν κατὰ τὸ σημεῖον Ι οἰκίαν τοῦ κ. Κατσούλη εὑρέθη ἀρχαῖος τάφος ἐπενδεδυμένος διὰ μαρμαρίνων πλακῶν· τέλος εἰς τὴν κατὰ τὸ σημεῖον Κ οἰκίαν τοῦ κ. Β. Μεζεριώτη εὑρέθη μέγας ὀγκόλιθος, λευκοῦ μαρμάρου. Ἐκεῖ δὲ που κατὰ τὸ 1924 εὑρέθησαν καὶ δύο στῆλαι μαρμάρινοι φέρουσαι τὸ μονόγραμμα ⳨, ὡς μοὶ εἶπεν ὁ φύλαξ τοῦ μουσείου Π. Παναγιώτου.

Ὁ κ. Ἀργ. Πετρίδης, ἐξακολουθῶν τὰς ἐρεύνας του, ἔσκαψεν εἴς τινα οἰκίαν, ὄπισθεν τῆς οἰκίας τῶν ἀδελφῶν Χρίστου καὶ Ἀνδρέου Βλατσίου, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Δεληγιώργη καὶ Γαλλίας, τῆς συνοικίας ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐκεῖ δὲ εἰς βάθος 2 μέτρων ἀνεῦρε δάπεδον ψηφιδωτόν, ἀρίστης τέχνης, πολύχρωμον, μετὰ γεωμετρικῶν σχημάτων. Τὸ ψηφιδωτὸν

2. Σχεδιάγραμμα τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀργυρίου Πετρίδου γενομένων ἀνασκαφῶν.

τοῦτο εἶχε κατεύθυνσιν πρὸς τὴν οἰκίαν τῶν εἰρημένων ἀδελφῶν, ἐν ᾗ εἰς βάθος 1,60 εὑρέθησαν πρὸ ἐτῶν διάφορα κατειργασμένα μάρμαρα ἐνεπίγραφα, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ ἰδόντες.

Ἀκριβεστέρα σκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν οἰκίαν τῶν ἀδελφῶν Βλατσίου θὰ ἐπέτρεπε νὰ κρίνωμεν περὶ τίνος πρόκειται, δυστυχῶς ὅμως οἱ ἰδιοκτῆται ἀρνοῦνται ἐπιμόνως νὰ ἐπιτρέψωσιν οἱανδήποτε ἔρευναν.

Ἐν τῇ συνοικίᾳ ἐπ' ἴσης ἁγίου Κωνσταντίνου παρὰ τὴν παραλιακὴν ὁδὸν Ἀναύρου, μεταξὺ τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἀχιλλοπουλείου νοσοκομείου καὶ παρὰ τὸν γιαλὶ-καφενέν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Μαυροειδῆ, εἰς βάθος μέχρι 2 μέτρων, εὑρέθησαν πρὸ ἐτῶν ὀστᾶ ἀνθρώπων καὶ κάτωθεν αὐτῶν ἀσβεστόκτιστον ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα, λίαν συμπαγές, μὲ πλατὺν τοῖχον. Ἄδηλον ἂν ἦτο ἐνταῦθα ἐκκλησία τις ἢ ἄλλο παλαιοχριστιανικὸν κτίσμα. Παρὰ τὴν οἰκίαν ἐπ' ἴσης Μαυροειδῆ καὶ κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Φιλίππου Ἰωάννου καὶ Νηλείας, εὑρέθη κίων μονόλιθος, ὀφείτου λίθου, κάτωθεν δὲ τῆς ὁδοῦ Νηλείας, ἐν ἀνοικτῷ χώρῳ, ἐν μέσῳ σωροῦ λίθων διάφορα συντετριμμένα λευκὰ μάρμαρα καὶ πώρινοι τετράγωνοι λίθοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δύο μονόλιθοι κίονες λευκοῦ μαρμάρου.

Ὁμοίως ἐν τῇ συνοικίᾳ ἁγίου Κωνσταντίνου, παρὰ τὴν μικρὰν πρόχειρον ἐκκλησίαν καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Βόλου-Μηλεῶν, ὁ κ. Ζαρζάμπας, ἀνορύσσων τὰ θεμέλια τοῦ κυλινδρομύλου του, ἀνεκάλυψε τῷ 1924, εἰς βάθος δύο περίπου μέτρων, θεμέλια ἀσβεστοκτίστου μεγάλης οἰκοδομῆς μὲ τοῖχον πάχους ἑνὸς μέτρου, τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Τὸν τοῖχον τοῦτον ἔτεμνον ἓξ κάθετοι σχηματίζοντες οὕτω διάφορα τετράγωνα, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὑρέθησαν κίονες λεπτοί, κιονόκρανα παλαιοχριστιανικὰ Ἰωνίζοντα, ὀρθογώνιοι λίθοι, μάρμαρα μετὰ σταυρῶν, ἓν διάστυλον ἁγίου βήματος, χώρισμα διλόβου παραθύρου καὶ παραστάδος μετὰ συμφυοῦς κιονοκράνου, ἅπαντα λευκοῦ μαρμάρου, ἅτινα μετεφέρθησαν εἰς τὸ μουσεῖον Βόλου. Εὑρέθησαν ἐπ' ἴσης ἐν τῷ τελευταίῳ διαμερίσματι τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπινα.

Τὰ εὑρήματα ταῦτα ἐνισχύουσι τὴν παράδοσιν ὅτι κατὰ τὸ μέρος αὐτὸ ὑπῆρχε παλαιὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦθ' ὅπερ ὑποστηρίζει καὶ ἡ ὀνομασία τῆς θέσεως «'ς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, κατὰ τὸν κ. Γιαννόπουλλον, ὅτι εἰς τὸ ὑπέδαφος τοῦ νῦν Βόλου ὑπάρχει Ρωμαϊκὴ καὶ παλαιοχριστιανικὴ πόλις ἐρημωθεῖσα ἴσως κατὰ τὸν Ζ' ἢ Η' μ. Χ. αἰῶνα, μετὰ δὲ τὴν ἐρήμωσιν καλυφθεῖσα ὑπὸ παχὺ στρῶμα ἰλύος τῆς καταφερομένης ὑπὸ διαφόρων χειμάρρων, εἰς βάθος 1-2 μέτρων. Ἂν δὲ κάτωθεν τοῦ συνοικισμοῦ τούτου ὑπάρχῃ καὶ ἕτερος τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἀγνοοῦμεν.

Ἡ Ρωμαϊκὴ δὲ καὶ παλαιοχριστιανικὴ αὕτη πόλις θὰ συνῳκίσθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Γκορίτσης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς πόλεως, ἥτις μέχρι τοῦ 1912, οὐχὶ ὀρθῶς, ἐταυτίζετο πρὸς τὴν Δημητριάδα. Ἀκριβεστέρα σκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὰ μήπω ὑπὸ οἰκιῶν καταληφθέντα ἐδάφη τοῦ σημερινοῦ Βόλου θὰ μᾶς διδάξῃ ἀκριβέστερα περὶ τῆς ὑποκειμένης πόλεως.

Ἐργασίαι τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων.

Κατὰ τὸ ἔτος 1932 ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Ξυγγοπούλλου αἱ ἑξῆς ἔρευναι:

1) Ἐν Ἀθήναις καὶ βορείως τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Μετοχίου τοῦ Παν. Τάφου, ἀνεσκάφησαν τὰ θεμέλια τοῦ ἄλλοτε ἐκεῖ εὑρισκομένου Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη. Ὁ Ναὸς οὗτος, ἱδρυθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 871, ὑπέστη κατὰ τὴν Φραγκικὴν περίοδον ριζικὰς μεταβολάς, κατὰ δὲ τοὺς εὐθὺς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν χρόνους ἦτο ἤδη ἠρειπωμένος, ἐγνωρίζομεν δὲ αὐτὸν μόνον ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1841 γενομένων σχεδίων τοῦ Couchaud. Κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια ὁλοκλήρου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ μέρος τῆς βορείας καὶ νοτίας, διεπιστώθη δὲ ὅτι ἡ Φραγκικὴ μετασκευὴ εἶχε πολὺ μεγαλυτέραν ἔκτασιν παρ' ὅ,τι φαίνεται εἰς τὰ σχέδια τοῦ Couchaud. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη θὰ συνεχισθῇ προσεχῶς, πρὸς ἀποκάλυψιν ὁλοκλήρου τοῦ Ναοῦ τούτου, ἑνὸς τῶν παλαιοτέρων Βυζαντινῶν οἰκοδομημάτων τῶν Ἀθηνῶν.

2) Ὁ κ. Ξυγγόπουλλος μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ναοῦ τοῦ Πρωτάτου, τοῦ περικλείοντος, ὡς γνωστόν, τὰς περιφήμους τοιχογραφίας τοῦ Πανσελήνου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ συνεπλήρωσε τὴν μελέτην σειρᾶς ἀνεκδότων τοιχογραφιῶν, ὡς καὶ μικρογραφιῶν χειρογράφων τινῶν.

3) Ἐν Θήβαις ἐξετελέσθη, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐκεῖ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Χρ. Καρούζου, σκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν πρὸ τοῦ Μουσείου καὶ παρὰ τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου πλατεῖαν, ὅπου, διανοιγομένων τῶν θεμελίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν Διδακτηρίων, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα μεσαιωνικῶν οἰκοδομημάτων. Κατὰ τὴν ἀνασκαφήν, ἥτις θὰ συνεχισθῇ καὶ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, ἀνευρέθη μέγας τοῖχος, φραγκικῶν πιθανώτατα χρόνων, ὅστις φαίνεται ὅτι ἀπετέλει μέρος τοῦ περιφήμου Κάστρου Saint Omer, τοῦ ὁποίου μοναδικὸν σῳζόμενον λείψανον εἶναι ὁ ἐκεῖ πλησίον καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Μουσείου εὑρισκόμενος Πύργος, κοινῶς καλούμενος Σανταμέρη.

4) Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Καλαμπάκας καὶ τοῦ Καστρακίου ἐγένοντο, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τοπογραφικαὶ καὶ σκαφικαὶ ἔρευναι πρὸς διευκρίνισιν τῆς θέσεως τῶν μεσαιωνικῶν Σταγῶν καὶ τῆς Σκήτης τῆς Δούπιανης. Ἐπίσης συνεχίσθη ἡ μελέτη τῶν τοιχογραφιῶν τῶν Μετεώρων, περὶ τῶν ὁποίων ἰδία λεπτομερὴς ἐργασία θέλει δημοσιευθῇ προσεχῶς.

5) Τέλος ὁ κ. Ξυγγόπουλλος μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Καθηγητοῦ Robinson, τοῦ ἐκτελέσαντος τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ὀλύνθου, διὰ τὴν ταξινόμησιν καὶ μελέτην τῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας εὑρεθέντων Βυζαντινῶν ἀγγείων, περὶ τῶν ὁποίων ἰδία μελέτη θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸν προσεχῶς ἐκδιδόμενον τόμον περὶ τῶν ἀγγείων τῆς Ὀλύνθου.

Βυζαντινὸν Μουσεῖον.

Κατὰ τὸ ἔτος 1932 τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον ἐπλουτίσθη δι' ἑτέρας σειρᾶς Βυζαντινῶν ἀγγείων ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων κατὰ τὰς ἐν Ἀθήναις ἐνεργουμένας ἑλληνοαμερικανικὰς ἀνασκαφάς. Πολλὰ τῶν ἀγγείων τούτων συνεκολλήθησαν.

Μικρὰν ἀλλ' ἀξιόλογον συλλογὴν κυπριακῶν ἀγγείων ἐδώρησεν εἰς τὸ Μουσεῖον ὁ φιλάρχαιος Κύπριος λόγιος κ. Δ. Πιερίδης.

Ὁμοίως ἐπλουτίσθη ἐφέτος τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον δι' ἀγορᾶς ἀξιολόγων εἰκόνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχει ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου Ὁδηγητρίας, φέρουσα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ περιφήμου Κρητὸς ζωγράφου τοῦ 16ου αἰ. Γεωργίου Κλόντζα οὕτω: «τήνδε γέγραφε Γεωργίου χεὶρ Κλόντζα». Ὡς γνωστὸν ὁ Κλόντζας, ὅστις ἦτο καὶ βιβλιογράφος, (ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀριθ. CI VII, 22 ἑλληνικὸν ἱστορημένον κώδικα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, ἔνθα εἰκονίζει καὶ προσωπογραφίας Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, συμπεριληφθείσας εἰς τὸ νεωστὶ ἐκδοθὲν Λεύκωμα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Λάμπρου), ὑπογράφει συνήθως ἐμμέτρως τὰ ἔργα του (ὡς ἐν εἰκόνι τῶν ἁγίων Θεοδώρων τῆς Συλλογῆς τοῦ Βατικανοῦ: Γεωργίου χεὶρ Κλόντζα τάδ' ἐγεγράφει | ὁ δὲ λαβὼν μέμνησο κἀμοῦ προφρόνως).

Ἐργασίαι στερεώσεως Βυζαντινῶν μνημείων.

Λόγῳ περικοπῆς τοῦ σχετικοῦ κονδυλίου τοῦ Προϋπολογισμοῦ, ἐργασίαι στερεώσεως Βυζαντινῶν μνημείων ἐγένοντο ἐφέτος εἰς λίαν περιωρισμένην κλίμακα. Σπουδαιοτάτη ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ γενομένη ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἰάσονος καὶ Σωσιπάτρου ἐν Κερκύρᾳ. Τοῦ ναοῦ τούτου αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιφάνειαι ἀπαλλαγεῖσαι τοῦ παχέος κονιάματος δι' οὗ ἐκαλύπτοντο παρουσίασαν ὡραίαν ἰσόδομον πλινθοπερίβλητον τοιχοδομίαν, ἐπὶ δὲ τῆς ζωφόρου τῆς μεγάλης κόγχης τοῦ ἱεροῦ ὡραιότατα κεραμοπλαστικὰ κουφικὰ κοσμήματα, διατηρούμενα εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἠλευθερώθησαν καὶ τὰ πεφραγμένα παράθυρα τοῦ τε ἱεροῦ καὶ τἆλλα καὶ ἐφωδιάσθησαν δι' ὑαλοστασίων καὶ σιδηρῶν κιγκλίδων Βυζαντινοῦ σχεδίου. Ὅμοιαι κιγκλίδες ἐτέθησαν ἐφέτος καὶ εἰς τὰ παράθυρα τοῦ νάρθηκος τοῦ ἐν Σκριποῦ τῆς Βοιωτίας ναοῦ τῆς Κοιμήσεως, περὶ τῶν ἐργασιῶν στερεώσεως τοῦ ὁποίου ἐγράψαμεν εἰς τὸν παρελθόντα τόμον τῆς παρούσης ἐπετηρίδος.

Τὰ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἀθηνῶν ἐκδιδόμενα λεξικά.

Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἡ τύπωσις τοῦ λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς φθάσασα μέχρι τοῦ 42 τυπογραφικοῦ φύλλου. Οὕτως ἐγγίζει ἡ συμπλήρωσις τοῦ Α' τόμου τοῦ ἔργου, ὅστις ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑπερεξήκοντα τυπογραφικὰ φύλλα, θὰ περιλαμβάνῃ τὰς μέχρι τοῦ ΑΝ, νεοελληνικὰς λέξεις. Τοῦ τόμου τούτου, ὅστις θὰ εἶναι ἕτοιμος μετὰ ἓν περίπου ἔτος, θὰ προταχθῶσι προλεγόμενα, βιβλιογραφικοὶ πίνακες, ὡς καὶ πίνακες βραχυγραφιῶν τῶν τοπωνυμίων γραμματικῶν ὅρων καὶ συγγραφέων.

Καὶ εἰς τὸ Μεσαιωνικὸν δὲ Ἀρχεῖον ἐξηκολούθησεν ἡ ἀποδελτίωσις τῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐντεῦθεν συγγραμμάτων, ἀποδελτιωθέντων πλείστων τόμων. Εὐρυνθέντος δὲ τοῦ σκοποῦ τοῦ Ἀρχείου τούτου ἐλήφθησαν κατὰ τὴν ἀποδελτίωσιν ὑπ' ὄψιν οὐχὶ μόνον τὰ κύρια καὶ οἰκογενειακὰ ὀνόματα καὶ τοπωνύμια, τὰ ἀνδρωνυμικὰ καὶ ἐθνικά, ἀλλὰ ἐν μέτρῳ τινὶ καὶ ἄλλαι λέξεις, μορφολογικῶς καὶ σημασιολογικῶς ἰδιάζουσαι, ὡς καὶ συντακτικὰ φαινόμενα τῆς γλώσσης ἰδιότροπα. Ἡ ἀποδελτιωτικὴ ἐργασία ἐν τῷ Ἀρχείῳ τούτῳ, ὅπερ θὰ παράσχῃ πολύτιμον ἐπικουρίαν εἰς τὸ Νεοελληνικὸν λεξικόν, θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπί τινα ἀκόμη ἔτη.

Ῥωμανὸς ὁ Μελῳδός.

Ὁ γνωστὸς ἐκδότης τῆς Ἁγιορειτικῆς βιβλιοθήκης καὶ συγγραφεὺς πλείστων μελετῶν προαγουσῶν τὰς Βυζαντινὰς σπουδάς, ὁ πρῴην Λεοντοπόλεως κύριος Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, ἤρχισεν ἐν Παρισίοις μόνος του τὴν ἔκδοσιν περιοδικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ῥωμανὸς ὁ Μελῳδός». Ἐκ τῶν ἓξ τευχῶν τοῦ α' τόμου, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν καὶ ἐν οἷς ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου λίαν περισπούδαστοι μελέται, ἱστορικαί, λαογραφικαί, ἁγιολογικαί, γραμματολογικαί, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν καὶ ὑμνογραφίαν ἀναφερόμεναι, κ.τ.λ. καταφαίνεται ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος περιοδικὸν πρόκειται ν' ἀποβῇ ἓν τῶν ἀξιολογωτάτων ἐπιστημονικῶν ὀργάνων τῶν ἐπιδιωκόντων τὴν ἔρευναν τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου. Συγχαίροντες ἐπὶ τῇ ἐκδόσει θερμῶς, εὐχόμεθα πᾶσαν εὐδοκίμησιν εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ ἀκαμάτου ἐκδότου.

ΤΑ ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1932 ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ

Πρὶν ἤ, φίλοι Ἑταῖροι, ἀνακοινώσωμεν ὑμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1932 πεπραγμένα, περίλυποι τὴν μνήμην ἡμῶν φέρομεν πρὸς τοὺς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκλιπόντας ἑταίρους μας.

Καὶ ὑπῆρξαν αἱ ἀπώλειαι ἡμῶν βαρεῖαι. Ἐν πρώτοις ἐθρηνήσαμεν τὸν θάνατον τοῦ Δημητρίου Παπούλια, ἀνδρός, ὅστις οὐ μόνον τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου καὶ τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου διὰ σοφῶν μελετῶν καὶ ὀργανώσεως εἰδικοῦ ἀρχείου προήγαγε καὶ πολλαχῶς ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως ὠφέλιμος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἑταιρείαν πολυτίμους παρέσχεν ὑπηρεσίας μετ' ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος τὴν δρᾶσιν καὶ πρόοδον αὐτῆς παρακολουθῶν. Τοῦ ἀνδρὸς θὰ τηρήσῃ τὸ ἡμέτερον σωματεῖον εὐγνώμονα ἀνάμνησιν.

Οὐδὲ ὑπῆρξε μικροτέρα ἡ λύπη ἡμῶν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀντεπιστέλλοντος ἑταίρου μας γυμνασιάρχου Χίου Χρίστου Σαρικάκη. Ἀκολουθῶν ὁ μεταστὰς οἰκογενειακὴν παράδοσιν καὶ κεκοσμημένος μὲ ἀρετὴν καὶ ἀληθῆ μόρφωσιν ὑπῆρξεν οὐ μόνον ἔνθεος διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας καὶ τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Χίου, εἰς ἣν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πολυτίμους προσέφερεν ὑπηρεσίας. Θρηνοῦμεν τὸν ἐκλιπόντα ἐπιστήμονα, τὸν ἰδεώδη οἰκογενειάρχην, τὸν ἀναντικατάστατον διδάσκαλον καὶ κυρίως τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ μοῖρα ἐπέπρωτο νὰ μᾶς στερήσῃ καὶ τρίτου ἐπιλέκτου ἡμῶν μέλους, τοῦ Σωκράτους Σολομωνίδου, ἀνδρὸς ἐθνικοῦ, ὅστις εὗρε τὸν θάνατον εἰς τὴν φιλόξενον γῆν τῆς Ἀττικῆς, μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος του Σμύρνης, ἔνθα καὶ λέγων καὶ γράφων πολυτίμους ἐπὶ πεντηκονταετίαν ὅλην προσέφερεν ὑπηρεσίας. Ζωηρὰ θὰ παραμείνῃ πάντοτε εἰς ἡμᾶς ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἀνδρός, ὅστις μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν παλαιοὺς ἐθνικοὺς ἐνθυμούμενος ἀγῶνας καὶ παλαιὰ σπουδάσματα, μετ' ἀγάπης καὶ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος παρηκολούθει τῆς ἡμετέρας ἑταιρείας τὰς ἐργασίας.

Δέσποινα σεβαστή, ἡ Ἀργυρὼ Σεμελᾶ, τύπος μορφωμένης γυναικὸς καὶ ἀληθοῦς οἰκοδεσποίνης ἀκολουθούσης τὴν παλαιὰν Κωνσταντινουπολιτικὴν παράδοσιν καὶ ἐνδιαφερομένης διὰ τὸν μεσοχρόνιον ἡμῶν βίον καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν μελέτην αὐτοῦ, ἐξεμέτρησεν ἐπ' ἴσης τὸ ζῆν. Ὁ θάνατος αὐτῆς ἐστέρησε τὴν ἑταιρείαν ἑνὸς τῶν ἐπιλέκτων αὐτῆς μελῶν καὶ τὴν κοινωνίαν χρηστοῦ καὶ πολυτίμου μέλους.

Τὸν πένθιμον κατάλογον κλείομεν μὲ τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθυτάτης ἡμῶν λύπης ἐπὶ τῷ θανάτῳ προσφιλεστάτου ἑταίρου καὶ ἐνθουσιώδους θιασώτου τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν, τοῦ Δημητρίου Στεφανοπούλλου.

Τὸ διαρρεῦσαν ἔτος, ἕνεκα τῆς μεγάλης κρίσεως, δὲν ὑπῆρξε πολὺ εὐμενὲς διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἑταιρείας, τῆς ὁποίας αἱ ἐπιχορηγήσεις ἐκ μέρους τοῦ Κράτους καὶ ἄλλων ὀργανισμῶν σημαντικῶς ἠλαττώθησαν. Καὶ ἐφρόντισε μὲν τὸ διοικητικὸν συμβούλιον διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν, καὶ δὴ διὰ τῆς μεγαλυτέρας διαδόσεως τῆς ἐπετηρίδος ἡμῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ μειονέκτημα, πάντως ὅμως ἐπέπρωτο εἰς τὴν γενικὴν οἰκονομικὴν στενοχωρίαν, ἥτις μαστίζει τὴν χώραν μας, νὰ πληρώσῃ καὶ ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία τὸν φόρον της.

Τὸ πρόγραμμα τῆς Ἑταιρείας ἐφαρμόζοντες, πρὸς δὲ καὶ συμμορφούμενοι πρὸς ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν διακεκριμένων ἡμῶν ἑταίρων, ἵνα φροντίσωμεν περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς γνησίας μουσικῆς γραμμῆς ἐν τῇ Βυζαντινῇ μουσικῇ, προεκαλέσαμεν ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν μίαν ἀνακοίνωσιν τοῦ μουσικολογιωτάτου κ. Ἐμμ. Μαλαγάρη μὲ θέμα «πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ ζητήματος», ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ προσεκαλέσαμεν εἰς Ἀθήνας τὸν τέως πρωτοψάλτην τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων μουσικολογιώτατον κ. Ἐμμ. Βαμβουδάκην, ἵνα ψάλῃ ὑποδειγματικῶς ἐν ἑσπερινῷ γενομένῳ ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου καὶ ἐν λειτουργίᾳ τελεσθείσῃ ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῆς Καισαριανῆς. Ἐκπληροῦντες δὲ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἄλλου ἐγκρίτου μέλους Ἑταιρείας ἡμῶν τῆς κυρίας Ξανθίππης Μακκᾶ, ἡ ὁποία παρεκάλεσε νὰ ὑποδεικνύωνται γνήσια Βυζαντινὰ πρωτότυπα εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ στολίσωσι τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἔπιπλά των διὰ Βυζαντινῶν κοσμημάτων, εἰσηγήθημεν εἰς τὸν ἑταῖρον ἡμῶν Βυζαντινολόγον καὶ καλλιτέχνην κ. Ν. Καλογερόπουλλον, ἵνα κάμῃ εἰδικὴν διάλεξιν, καθ᾽ ἣν νὰ ἐπιδείξῃ καὶ εἶτα θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν μελῶν πολλὰ γνησίως Βυζαντινὰ διακοσμητικὰ σχέδια.

Ὅπως καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔτη, οὕτω καὶ κατὰ τὸ 1932 προσεπαθήσαμεν νὰ συγκεντρώσωμεν εἰς ἕνα τόμον τὰς ἐργασίας τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν μελέτην τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου. Οὕτω προῆλθεν εἰς φῶς ὁ παρὼν Θ´ τόμος τῆς ἡμετέρας Ἐπετηρίδος, ὅστις, ὑπερβαίνων κατ᾽ ὄγκον τοὺς προηγουμένους, εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι οὐδόλως αὐτῶν ὑστερεῖ καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον.

Πρὸ ἐτῶν ἡ ἡμετέρα ἑταιρεία ἐξέδωκε τὸ ἔργον τοῦ μακαρίτου Πλάτωνος Ροδοκανάκη «ἡ βασίλισσα καὶ αἱ Βυζαντιναὶ ἀρχόντισσαι»· νῦν εὐχαρίστως ἀγγέλλομεν ὑμῖν ὅτι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐκδόσεών της ὑπ᾽ ἀριθ. 2 ἀπεφασίσθη νὰ ἐκδοθῇ ὁ πρῶτος τόμος τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας τοῦ γνωστοῦ ἱστοριοδίφου κυρίου Τάκη Κανδηλώρου.

Εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης προσπαθείας ἡμῶν ἂς προστεθῶσι καὶ αἱ

γενόμεναι τέσσαρες ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις, ὧν δύο ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Καλογεροπούλλου, μία ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Συκουτρῆ καὶ μία ὑπὸ τοῦ κ. Φ. Κουκουλέ, ὧν περιλήψεις καταχωρίζονται ἀνωτέρω (σελ. 472 κἑξ.).

Ἀποβλέποντες εἰς τὸ ὅτι αἱ ὀνομασίαι τῶν ὁδῶν τῆς πρωτευούσης ὑπομιμνήσκουσιν ἄνδρας σχετιζομένους μὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ θεωροῦντες ὀρθόν, ἵνα εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἀντιπροσωπεύωνται κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ μεγάλας προσενεγκόντες ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν κατά τε τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, κατηρτίσαμεν κατάλογον περιλαμβάνοντα ὀνόματα λογίων, στρατιωτικῶν καὶ ἱεραρχῶν Βυζαντινῶν, πρὸς δὲ ὀνόματα διαπρεπῶν ἱεραρχῶν Ἱεροσολύμων, ὃν ὑπεβάλομεν εἰς τὴν Δημαρχίαν Ἀθηναίων, παρακαλοῦντες ἵνα μὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ὀνομασθῶσι διάφοροι ὁδοὶ τῶν Ἀθηνῶν. Εἴμεθα δὲ βέβαιοι ὅτι ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων θὰ ληφθῇ ὑπ᾽ ὄψιν μία τόσον δικαία καὶ τόσον ἐθνικὴ σύστασις, προερχομένη μάλιστα ὑπὸ Ἑταιρείας ἐχούσης τὸ κῦρος τῆς ἡμετέρας.

Ἐφαρμόζοντες ἀπόφασιν ληφθεῖσαν πρὸ τριετίας ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου ἐτελέσαμεν καὶ ἐφέτος κατὰ τὴν 29ην Μαΐου ἐν Ἐλευσῖνι μνημόσυνον ὑπὲρ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῶν μετ᾽ αὐτοῦ συναγωνισαμένων καὶ πεσόντων, εἰπόντος τὸν προσήκοντα λόγον τοῦ ἐκ τῶν Συμβούλων κ. Γεωργίου Ἀρβανιτάκη.

Τὴν ἐκτίμησιν, ἧς ἀπολαύει καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τὸ ἡμέτερον περιοδικὸν δεικνύει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἔλειψαν καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος αἱ αἰτήσεις περὶ παροχῆς ἢ ἀνταλλαγῆς αὐτοῦ ἐκ μέρους ἐπιστημονικῶν ὀργανώσεων. Οὕτως ἀντηλλάξαμεν τὴν ἡμετέραν ἐπετηρίδα μὲ τὸ περιοδικὸν τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, ἀπεστείλαμεν δὲ δωρεὰν τοὺς τόμους αὐτῆς εἴς τε τὴν Πανεπιστημιακὴν βιβλιοθήκην τῆς Τυβίγγης καὶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετρουπόλεως.

Ἡ ἡμετέρα ἑταιρεία προσκληθεῖσα νὰ μετάσχῃ εἰς τὸ Γ´ διεθνὲς συνέδριον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας, τὸ συνελθὸν ἐν Ῥαβέννῃ κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, εὐχαρίστως ἀπεδέξατο τὴν πρόσκλησιν καὶ ὥρισεν ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτῆς τὸν ἐκ τῶν Συμβούλων κ. Βασίλειον Λαμπίκην ὅστις, ἕνεκεν ἀπροόπτου κωλύματος ἠμποδίσθη, πρὸς μεγάλην ἡμῶν λύπην, νὰ μετάσχῃ αὐτοῦ.

Ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ἐξαιρετικὴν ἐδοκίμασεν εὐχαρίστησιν ἐπὶ τῇ ἐπαξίῳ ἐκλογῇ ὡς Ἀκαδημεικοῦ τοῦ ἀντιπροέδρου αὐτῆς κυρίου Ἀριστοτέλους Κούζη, ἀνδρὸς μεγάλης προσενεγκόντος ὑπηρεσίας διὰ τῶν ἐμβριθῶν αὐτοῦ μελετῶν εἴς τε τὰς Βυζαντινὰς σπουδὰς καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην. Μετὰ χαρᾶς ἐπ᾽ ἴσης μεγάλας ἐχαιρέτισε τὸν ἑορτασμὸν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιθεωρήσεως, περιοδικοῦ τὸ ὁποῖον ἐπὶ ἰσάριθμα συναπτὰ ἔτη ἐκδίδει ἡ ἐκ τῶν ἱδρυτῶν της λογία δεσποινὶς Εὐγενία Ζωγράφου, ἥτις καὶ ἀπὸ σκηνῆς ἐδίδαξε Βυζαντινῆς ὑποθέσεως ἔργα της ὡς εἶναι ἡ Μοναχή.

Τέλος χαίροντες εἴδομεν ἐν μέσῳ ἡμῶν τὸν διακεκριμένον ἐπίτιμον ἡμῶν ἑταῖρον κύριον Henri Grégoire, ὅστις εὐηρεστήθη καὶ ειδικὴν διάλεξιν χάριν τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν νὰ κάμῃ.

Τὸ ἐκλαϊκευτικὸν μέρος τοῦ ἡμετέρου προγράμματος ἐφαρμόζοντες συνεχίσαμεν καὶ κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος τάς τε ἐκδρομὰς εἰς μέρη ὅπου ὑπάρχουσι Βυζαντινὰ μνημεῖα ὡς καὶ τὰς διαλέξεις ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τὸ προεδρεῖον τῆς ὁποίας καὶ πάλιν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θερμῶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν ὑποστήριξιν ἣν παρέχει εἰς τὸ ἔργον ἡμῶν.

Διαλέξεις κατὰ τὸ 1932 ἐγένοντο αἱ ἑξῆς:

1) ὁ κ. Φ. Κουκουλὲς ἀνεκοίνωσε νέον του Βυζαντινῆς ὑποθέσεως διήγημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Σταυρακίου καὶ Ζωῆς πολλὰ τὰ ἔτη».
2) ὁ κ. Νικόστρ. Καλομενόπουλλος ὡμίλησε περὶ σελίδων τινῶν ἐκ τῆς διπλωματίας τοῦ Βυζαντίου.
3) ἡ κυρία Αἰμιλία Σάρου περὶ τῶν ἐν Χίῳ κτιτορικῶν ναῶν καὶ τῆς Γενοατοχιακῆς κοινωνίας.
4) ὁ κ. Δ. Σισιλιᾶνος περὶ τῶν ἐν Κων/πόλει ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ ἱδρυθέντων ναῶν.
5) ὁ κ. Νικηφόρος Μοσχόπουλλος περὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.
6) ὁ κ. Henri Grégoire περὶ τῶν παρὰ Βυζαντινοῖς καλλιστείων.
7) ὁ κ. Σωτήριος Ἰγγλέσης περὶ τῆς ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος καὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀγώνων αὐτῆς καὶ
8) ὁ κ. Μιχαὴλ Βολονάκις διὰ τὸ Βυζάντιον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ.

Σφοδρὰ ἡμῶν ἐπιθυμία ὑπῆρξε νὰ ὁδηγήσωμεν τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν πρὸς μελέτην εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, δι᾽ ὃ καὶ προέβημεν εἰς προκαταρκτικὰς συνεννοήσεις· αἱ πολλαπλαῖ ὅμως οἰκονομικαὶ καὶ νομισματικαὶ δυσχέρειαι ἐματαίωσαν τὴν πρόθεσιν ἡμῶν, ἥτις εὐχόμεθα νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν προσεχεῖ μέλλοντι. Ἀλλ᾽ ἂν δὲν κατωρθώσωμεν νὰ μεταβῶμεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπεζημιώθημεν ἐν τούτοις ἐπισκεφθέντες τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων καὶ τὴν παρὰ τὰ Τρίκκαλα Πόρτα Παναγίαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἐφόρου τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων καὶ συμβούλου τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν κυρίου Ἀνδρέου Ξυγγοπούλλου.

Οἱ μετασχόντες τῆς ἐκδρομῆς εὐχάριστον διατηροῦσιν ἀνάμνησιν ἔκ τε τῆς μελέτης τοῦ τόπου καὶ τῆς διδασκαλίας, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἔργων καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τῶν μονῶν καὶ ναῶν μερίμνης τοῦ Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν κυρίου Πολυκάρπου, ὃν καθῆκον ἡμῶν κρίνομεν καὶ δημοσίᾳ νὰ εὐχαριστήσωμεν διὰ τὰς περιποιήσεις, ἃς ἐπεδαψίλευσεν εἰς τοὺς ἐκδρομεῖς ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Θεοσώστου αὐτοῦ ἐπαρχίας. Δευτέρα ἐκδρομὴ τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν ἐγένετο εἰς Χαλκίδα, ἑρμηνεύοντες τοῦ Ἀκαδημεικοῦ καὶ Συμβούλου τῆς Ἑταιρείας κυρίου Ἀναστασίου Ὀρλάνδου, τρίτη εἰς Θήβας μὲ ἑρμηνευτὰς τοὺς κυρίους Ἀνδρ. Ξυγγόπουλλον καὶ τὸν ὑφηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου κύριον Ι. Συκουτρήν, τετάρτη εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, περὶ ἧς ὡμίλησεν ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας κ. Φ. Κουκουλές, καὶ πέμπτη εἰς Μέγαρα, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου, ἔνθα σχετικῶς ὡμίλησε πρὸς τοὺς ἐκδρομεῖς ὁ καθηγητὴς κύριος Μελέτιος Βεναρδῆς.

Τὸ Δ. Συμβούλιον ἐν τῇ μερίμνῃ αὐτοῦ πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν πόρων τῆς Ἑταιρείας κατώρθωσε, χάρις καὶ εἰς τὴν καλὴν θέλησιν τοῦ κληρονόμου τοῦ ἀοιδίμου Γεωργίου Τιπάλδου, νὰ κανονίσῃ τὸ πρὸς αὐτήν, ἕνεκα τῆς ἀσθενείας του μεῖναν μετέωρον ποσὸν τῶν 62.688.90 δραχμῶν. Μᾶς κατεβλήθησαν λοιπὸν μέχρι σήμερον 45.000 δραχμῶν, ἐντὸς δ᾽ ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος πρόκειται νὰ ἐξοφληθῇ καὶ τὸ ὑπόλοιπον.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας μας ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ 1932 δι᾽ ἀριθμοῦ τινος τόμων, τὴν γενναιοτέραν προσφοράν, κυρίως ἐκ τευχῶν τῆς Revue des Études Grecques καὶ τοῦ Annaire pour l'Association.. παρασχόντος τοῦ ἐπιτίμου ἡμῶν ἑταίρου καὶ ἄρχοντος Διδασκάλου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κυρίου Βασιλείου Α. Μυστακίδου, ὃν διὰ τοῦτο καὶ εὐχαριστοῦμεν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα τὰ μὲν τακτικὰ μέλη ηὐξήθησαν κατὰ τριάκοντα καὶ πέντε, κατὰ πέντε δὲ τὰ ἀντεπιστέλλοντα.

Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἑταιρείας, παρ᾽ ὅλην τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν, περὶ ἧς ἀνωτέρω ὡμιλήσαμεν, ἐξειλίχθησαν ἱκανοποιητικῶς, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ εὐθὺς κατωτέρω δημοσιευομένου πίνακος, τὰ ποσὰ τοῦ ὁποίου ἐξελέγξασα ἡ ἐκ τῶν ἐλεγκτῶν κυρίων Σπ. Βαρδάκι καὶ Γ. Στυλιανοπούλλου Ἐπιτροπή, εὗρεν ἐν τάξει καὶ ἀκριβείᾳ ἐκφράσασα τὴν εὐαρέσκειαν αὐτῆς διὰ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, μεθ᾽ ἧς ἐτηρήθησαν τὰ λογιστικὰ βιβλία. Κατὰ τὸν πίνακα λοιπὸν τοῦτον τὰ μὲν ἔσοδα κατὰ τὸ 1932 ἀνῆλθον εἰς δραχμὰς 126.028.50 τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δραχμὰς 45 993.50.

Κατὰ τὴν λήξασαν χρῆσιν ἐνηργήσαμεν μερικὴν ἀπόσβεσιν ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων ὑλικῶν τσιγκογραφημάτων κλπ. διὰ τὸ ποσὸν Δραχμῶν 4.083.50 καθὼς καὶ διὰ μικρὰν διαφορὰν ἐκ Δρ. 525 προερχομένην ἐκ τῆς τρεχούσης τιμῆς τῶν χρεωγράφων τῆς Ἑταιρείας μας.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐκ τοῦ καθαροῦ ὑπολοίπου τῆς μερίδος «Κέρδη καὶ Ζημίαι» ἐκ Δρ. 134.129.90 (συμπεριλαμβανομένου ποσοῦ Δρ. 58.703.40 ἐκ προηγουμένης χρήσεως 1931) μετεφέραμεν ποσὸν Δρ. 50.000 εἰς ἐπαύξησιν τοῦ Κεφαλαίου, τὸ δὲ ὑπόλοιπον Δρ. 84.129.90 ἀφέθη εἰς Νέον.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ Γραμματεὺς
Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ	Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1932 ΜΕΧΡΙ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1932

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ		ΔΡΑΧ.
Ταμεῖον.		
Μετρητὰ		21.224.—
Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος (Δ/σμὸς Καταθέσεων).		
Ὑπόλοιπον κατὰ τὴν 31/12/32		117.767.—
Προσωρινοὶ Δ/σμοί.		
Ὑπόλοιπον ἐκκρεμοῦς ποσοῦ Γεωργ. Ε. Τυπάλδου		17.688.90
Χρεώγραφα.		
15 Ὁμολογίαι Ἐθν. Δανείου 6 ½ % 1922	Δρχ. 900.—	
15 » » » 6 % 1926	» 750.—	1.650.—
Ἐπετηρίδες.		
Ἀξία διαθεσίμων Σωμάτων Ἐπετηρίδων Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν	Δρχ. 162.000.—	
Ποσὸν προπληρωθὲν ἔναντι ἐκτυπωτ. Θ' τόμου	» 44.000.—	206.000.—
Σήματα Ἑταιρείας.		
Ἀξία διαθεσίμων Σημάτων (κονκάρδες) 115 πρὸς 20		2.300.—
Βιβλιοθήκη.		
Ἀξία διαφόρων Συγγραμμάτων		1.500.—
Ὑλικὰ Διάφορα.		
Τσιγκογραφήματα διάφορα, πλάκες κλπ.	Δρχ. 20.083.50	
Μεῖον μερικῆς ἀποσβέσεως	» 4.083.50	16.000.—
		384.129.90

ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ		ΔΡΑΧ.
Κεφάλαιον.		
Τὸ μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1931 σχηματισθὲν Κεφάλαιον	Δρχ. 250.000.—	
Ποσὸν μεταφερόμενον ἐκ τῆς μερίδος «Κέρδη καὶ Ζημίαι» ἐκ τῆς χρήσεως ἔτους 1932	» 50.000.—	300.000.—
Κέρδη καὶ Ζημίαι.		
Ὑπόλοιπον ἀφιέμενον εἰς Νέον		84.129.90
		384.129.90

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΜΕΡΙΔΟΣ «ΚΕΡΔΗ ΚΑΙ ΖΗΜΙΑΙ»

ΕΞΟΔΑ (Δοῦναι)		
Γενικὰ ἔξοδα Διαχειρίσεως.		
Μισθοὶ καὶ Ἀμοιβαὶ	Δρχ. 31.650.—	
Ἔντυπα καὶ Γραφικὴ ὕλη	» 4.869.50	
Δημοσιεύσεις εἰς ἐφημερίδας	» 325.—	
Διάφορα μικροέξοδα	» 1.162.—	38.006.50
Προμήθειαι. Ποσὰ πληρωθέντα δι' εἰσπράκτρα συνδρομῶν κλπ.		7.987.—
Ἀποσβέσεις: διὰ διαφορὰν ἀξίας χρεωγρ. ἐπὶ τρεχούσης τιμῆς των.		525.—
Μερικὴ ἀπόσβεσις ἀξίας Τσιγκογραφημάτων κλπ.		4.083.50
		50.602.—
Ποσὸν μεταφερόμενον εἰς Κεφάλαιον		50.000.—
Ὑπόλοιπον Κερδῶν ἀφιέμενον εἰς Νέον		84.129.90
		184.731.90

Σημ. Αἱ καθυστερούμεναι συνδρομαὶ προηγουμένων ἐτῶν 1931 καὶ 1932 δὲν συμπεριλαμβάνονται.

ΕΣΟΔΑ (Λαβεῖν)	
Εἰσπράξεις ἐκ Συνδρομῶν	42.134.—
» » Δωρεῶν	30.500.—
» » Πωλήσεως Ἐπετηρίδων	50.606.50
Τόκοι ἐκ καταθέσεων κλπ.	2.788.—
Ὑπόλοιπον ἐκ προηγουμένης χρήσεως 1931	58.703.40
	184.731.90

Ἀθῆναι τῇ 21 Ἰανουαρίου 1931.

Ὁ Ταμίας
ΒΑΣ. Π. ΛΑΜΠΙΚΗΣ

Ἐπὶ τοῦ Λογιστικοῦ
Θ. Γ. ΓΑΛΑΝΗΣ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΙΔΡΥΤΑΙ

Αμποτ Ε.
Βολιδης Θ.
Δαμβεργης Ι.
Δαραλεξης Χ.
Δεληγιαννης Π.
Ζερβος Ι.
Ζωγραφου Ευγενια
Ηλιαδου Ευφη †
Θεοδωροπουλος Σπ.
Ιωαννιδης Ευαγ.
Καλογεροπουλος Π. Δ. †
Καλογεροπουλος Ν.
Καλογεροπουλου Τουλα
Κουκουλε Αναστασια
Κουκουλες Φ.
Λαμπικης Β.
Λουκιδης Γ.
Μαθιοπουλος Π.
Ξενοπουλος Γρ.
† Ο Αθηνων Μελετιος
Παπαμιχαλοπουλος Κ. †
Σαρογλους Π. †
Σιμωνιδης Β.
Σκουταρη Νελλη
Τιπαλδος Γ. Ε. †
Τσοκοπουλος Γ. †

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

† Ο Αλεξανδρειας Μελετιος
Ο Δημος Αθηναιων
Υπουργειον Παιδειας και Θρησκευματων
Λαμπικη Σοφια
Λαμπικης Βασιλειος
Μπενακις Αντωνιος
Μπενακις Εμμανουηλ †
Εθνικη Τραπεζα της Ελλαδος
Παγγειος Επιτροπη
Το Πανεπιστημιον Θεσσαλονικης
Τραπεζα της Ελλαδος

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

Το Αθηνησι Πανεπιστημιον
Ακιλογλους Αναστασιος
Αμποτ Ευγενια
Βενιζελος Ελευθεριος
Δελτα Πηνελοπη
Δελτα Στεφανος
Εκκλησιαστικον Ταμειον
Εμπειρικος Γεωργιος
Ζαριφης Γεωργιος
Καμπανης Λεωνιδας †
Κασδαγλης Αλεξανδρος
Κορκοδειλος Δημητριος
Κουκουλες Φαιδων
Κτενα Ολγα
Λαϊκη Τραπεζα
Αρχιμ. Λιανας Ζαχαριας
Λοβερδος Διονυσιος
Miller William
Νομικος Χριστοφορος
Οικιαδης Μιχ.
Πουρης Μιλτιαδης
Ρουσσος Νικητας †
Σιδεριδης Ξενοφων †
Τραπεζα Αθηνων
Χωρεμη Αλεξανδρα
Χωρεμης Κωνσταντινος

ΔΩΡΗΤΑΙ

Αβραμιδης Ιωαννης
Βελισσαριου Ιωαννης
Γενικη Τραπεζα της Ελλαδος
Εμπειρικος Σταματιος
Ευγενιδης Στεφανος
Θεοδωρακακος Γεωργιος
Ιγγλεσσης Ιωαννης
Καμπερος Δημητριος
Καραμανος Δημητριος
† Ο Κιτιου Νικοδημος
Κυτικας Διονυσιος
Νικολαϊδης Ιωαννης
Παπαθεολογου Σεργιος

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Πρόεδρος

† Ο Αθηνων Μελετιος

Γεν. Γραμματεύς

Φαιδων Κουκουλες

Ἀντιπρόεδροι

Ι. Μ. Δαμβεργης
Γεωργιος Τσοκοπουλος †

Ταμίας

Γεωργιος Τιπαλδος †

Σύμβουλοι

Ιω. Ζερβος
Σπ. Θεοδωροπουλος
Αιμιλια Καλλιγα †
Νικ. Δ. Καλογεροπουλος
Παν. Δ. Καλογεροπουλος †
Αριστ. Κουζης
† Αρχιμ. Χρυσοστ. Παπαδοπουλος
Κ. Ν. Ραδος †
Γεωργιος Σωτηριου

ΤΟ ΝΥΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Πρεόδρος

Κ. Δυοβουνιωτης

Γεν. Γραμματεύς

Φαιδων Κουκουλες

Ἀντιπρόεδροι

Ι. Μ. Δαμβεργης
Αριστ. Κουζης

Ταμίας

Βασ. Λαμπικης

Ἔφορος τῆς Βιβλιοθήκης

Γεωργιος Σωτηριου

Σύμβουλοι

Αδαμαντιου Αδ.
Αρβανιτακης Γ.
Δραγουμης Φιλιππος
Μπενακις Αντ.
Ξυγγοπουλος Ανδρ.
Ορλανδος Αναστ.
Πεζοπουλος Εμμ.
Πουλιτσας Παν.
Χουδαβερδογλους - Θεοδοτος Σοφοκλης

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΙΜΑ

† Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ
ALBERTONI ALDO †
ANASTASSIEVIČ DRAG.
BĂNESCU N.
BENEŠEVIČ W.
ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΛ.
BRECCIA EV.
BRÉHIER L.
BROUWER FRANC. D. SIMONE
BURY J. B. †
BYRON R.
CADAFALCH J. P.
COLLINET PAUL
DARKO E.
DAWKINS R. M.
DELEHAYE HIPPOL.
DIEHL CHARLES
EBERSOLT J.
EHRHARD ALBERT
FERRARI GIANNINO
GERLAND E.
GRÉGOIRE HENRI
JERPHANION GUIL. DE
HEISENBERG A. †
HESSELING D.
IORGA N.
KURTZ ED. †
MARSHALL HENRY FREDERICK
MERCATI SILVIO GIUSEPPE
MERTEN ERICH
MILLER WILLIAM
MILLET G.
MORAVCSIK G.
MURATI FR.
ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ Β. Α.
NOAILLES PIERRE DE
PALMIERI AUR. †
PAVOLINI PAOLO
PERNOT H.
† Ο ΠΡΟΥΣΗΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ †
RODD RENNELL
ΡΟΥΣΣΟΣ ΔΗΜ.
SCHLUMBERGER G. †
Α. Μ. ΧΑΪΛΕ ΣΕΛΛΑΣΙΕ
SOKOLOFF IV.
STRZYGOWSKI JOS.
TAFRALI OR.
USPENSKIJ F. †

ΤΑΚΤΙΚΑ

Ἀβραμίδης Ἰωάννης
Ἀγαπητὸς Σπήλ.
Ἀγγελετόπουλλος Π.
Ἀγγελόπουλλος Ἀθάνατος Ἀρισ. †
Ἀδαμαντίου Ἀδαμ.
Ἀθανασιάδης Κ.
Ἀθανασίου Βασιλικὴ
Ἀθηνογένης Ι.
† ὁ *Ἀθηνῶν Χρυσόστομος*
Ἀλεξανδρόπουλλος Ἀλέξ.
Ἄμαντος Κ.
Ἄμποτ Εὐγενία
Ἀναγνωστόπουλλος Γ.
Ἀναγνωστόπουλλος Δ.
Ἀνανιάδης Εὐστ.
Ἀντωνᾶτος Χαρίλαος
Ἀντωνιάδης Εὐάγγ.
Ἀντωνιάδου Σοφ.
Ἁπαλοδῆμος Γ.
Ἀποστολάκι Ἄν.
Ἀποστολάκις Κ. †
Ἀποστολίδης Γ. †
Ἀποστολίδου Ἕλλη
Ἀρβανιτάκις Γ.
Ἀρβιλιᾶς Κ.
Ἀργυρόπουλλος Περ.
Ἀριστόφρων Π.
Ἀσκητόπουλλος Γ.
Ἀσπρογέρακας Ν.

Βαβανᾶτσος Ἰάκωβος Ἀρχιμ.
Βάρδα Κωνστ.

Βαρδάκις Σπ.
Βαρουξάκι Αἰκ.
Βασιλειάδης Β.
Βασιλείου Σπ.
Βασιλείου Φίλ.
Βαφειάδης Δ.
Βαφειάδης Στέφ.
Βέλλης Ι.
Βελλιανίτης Θωμ.
Βελισσαρίου Ι.
Βενιζέλος Ἐλευθ.
Βενιζέλος Κυρ.
Βενιζέλου Μ.
Bergean Fl.
Βερναρδάκις Κ.
Βίγκος Ἀντ.
Βλάχος Ἀσημ.
Βλάχος Σπυρ.
Βογιατζίδης Ι.
Βολίδης Θεμ.
Βολονάκις Μιχ.
Βόνδας Ζαχ.
Βουλόδημος Ἀναστ.
Βρυζάκις Ἀθ. †
Βυθούλκα Εὐγεν.

Γαβριηλίδης Ἀναστ.
Gault Anne
Γεννηματᾶς Θεόδ.
Γερανόπουλλος Δ.
Γερογιάννης Κ.
Γερωνυμάκι Μαρ.
Γερωνυμάκις Ἀντ.
Γεωργιάδης Ἀνδρ.
Γεωργιάδης Ἀριστείδ.
Γεωργιάδης Γ.
Γιαλούρης Ἀντ.
Γιαννάκαρη Βασιλ.
Γιαννάκαρης Σωκρ.
Γιαννιώτης Α.
Γιαννόπουλλος Ν.
Γιαννουσόπουλλος Γ.
Γιαννοῦτσος Ι.
Γιατράκου Παϊσία
Γιοτσαλίτου Καλ.
Γκίνης Δ.
Γκισερλῆς Ι.
Γκονόπουλλος Κωνστ.
Γούδας Μιχ. †
Γουδῆς Ἄγγ.
Γουδῆς Ν. †
Guilland R.

Δαβόπουλλος Γ.
Δαλαμάγκας Κ.
Δαμβέργης Ι.
Δαμιανὸς Κ.
Δανδέλης Ε.
Δὲ Βιάζης Σπυρ. †
Δεληγιάννης Π.
Δέλτα Πην.
Δένδιας Μ.
Δεσμίνης Δημοσθ.
Δεσποτόπουλλος Κ.
Δημητρακοπούλλου-Λόντου Εὐφρ.
Δημητριάδης Σωτήρ.
Δημητρίου Δ.
Δήμησσα Ἀμαλ.
Δήμου Κ.
Διαμαντόπουλλος Ἀδ.
Διαμαντόπουλλος Διον.
Διαμαντοπούλλου Ἁγνὴ
Δοανίδης Ι.
Δοβλέτης Γ.
Δονδολῖνος Γ.
Δούβλης Εὐάγγελος
Δούκα Ἄγγελ.
Δούνιας Θεόδ.
Δραγούμης Κ. †
Δραγούμης Φίλιππος

Δρακοπούλλου Παν.
Δρίτσας Παναγ.
Δυοβουνιώτης Κ.

Ἐλεόπουλλος Νικηφόρος
Ἐλεοπούλλου Καλλιρρόη
Ἐλευθεριάδης Δημοσθ.
Ἐλευθεριάδου Ἀριάδνη
Ἐλευθερουδάκις Κ.
Ἐμπεδοκλῆς Γρηγ.
Ἐμπειρίκος Γ.
Ἐμπειρίκος Σταμ.
Ἐνυάλη Μερόπη
Εὐαγγελίδης Κ.
Ἐφραιμίδου Ἐλίζα

Ζακυθηνὸς Διον.
Ζαλοκώστας Κ.
Ζαλοκώστας Χρῖστ.
Ζαρίφης Γ.
Ζάχος Ἀριστ.
Ζέγγελη Καίτη
Ζέη Μαριέττα
Ζέπος Δ.
Ζερβουδάκι Χρυσ.
Ζίφος Μιλτ.
Ζίφου Μελπομ.
Ζουμπουλίδης Ν.
Ζουπὰν Ραλλοῦ
Ζωγραφάκις Σταμ.
Ζωγράφος Π.
Ζωγράφου Εὐγενία
Ζώης Λεωνίδας
Ζώρας Γ.

† ὁ Ἠλείας Ἀντώνιος
Ἡλιάδης Ι.
Ἡλιάσκος Ι.

Θάνος Δ.
Θεοδωρόπουλλος Σπ.
Θεοφανίδης Ι.
Θεοφανόπουλλος Κλεάνθ.
Θεοφίλης Ι.
Θεοφιλοπούλλου Εὐρ.
† ὁ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιὴλ
Θρουβάλας Ἀντ.

Ἰγγλέσης Ι.
Ἰγγλέσης Σωτ.
Ἰζαηλὼφ Μίνα
Ἰωαννίδης Εὐάγγ.
Ἰωαννίδης Ἰωάν.
Ἰωαννίδου Χρυσάνθη †

Καζακόπουλλος Σωτ.
Καζούλης Μικὲς
Καθάρειος Ἀλέξ.
Κακριδῆς Ι.
Καλαποθάκις Δ.
Καλβοκορέσης Δ.
Καλιτσουνάκις Ι.
Καλλάρη Μ.
Καλλιγᾶ Αἰμ. †
Καλλιγᾶς Παῦλ.
Καλογερίκου Μ.
Καλογερόπουλλος Δ.
Καλογερόπουλλος Διον.
Καλογερόπουλλος Ν.
Καλογερόπουλλος Π. Δ. †
Καλομενόπουλος Νικόστρ.
Καλούδη Ἄννα
Καλποῦζος Ι.
Καλτσέτης Ἀχιλ.
Καλύβας Δημ.
Καλύβας Διον.
Καλυβίτης Δ.
Καλυβίτης Κοσμᾶς
Καμπανάκις Πάτροκλος †
Καμπάνης Λεωνίδας †

Καμπάνης Πέτρ.
Καμπᾶς Σίμ.
Καμπίρης Ἰωάν.
Καναρέλη Νίτσα
Κανδρῆς Εὐθ.
Καντζιλιέρης Στυλ.
Καντώρου Μίγκα
Καπερώνης Ν.
Καπερώνης Σπ.
Καπεταντρατάκις Ἰωάν.
Καραβίας Ἰωάν.
Καραμαλίκης Ριχ.
Καραμᾶνος Δ.
Καρανικόλας Πάνος
Καργιωτάκις Ν.
Καρπάθιος Ἐμμ.
Καρρᾶς Ἀδαμάντ.
Καρτάλη Ἀνδρομ.
Καρώνης Δ.
Κάσδαγλης Ἀλέξ.
Καστρινάκις Ι.
Καταλᾶνος Ν.
Κατράκις Χαρίλαος
Κατσαντώνης Ἠλ.
Κεραμόπουλλος Ἀντ.
Κιούσης Δ.
† ὁ Κιτίου Νικόδημος
Κόβας Εἰρήναρχος
Κοϊμζόγλου - Παπᾶ Ραλλοῦ
Κοκίδης Ν.
Κοκόλης Κ.
Κοκόλης Σπυρ.
Κολλινιάτης Ἠλ.
Κολλυβᾶς Ν.
Κολοκοτρώνη Ἀδριανὴ
Κολοκοτρώνης Β. †
Κολύμβας Ι.
Κονιδάρης Γεράσ.
Κοντογιάννης Π. †
Κοντογόνης Κ.
Κορρὲς Στυλ.
Κοσμετάτου Ἰωάννα
Κοτζιᾶς Ν.
Κούζης Ἀριστ.
Κουκουλὲ Ἀναστ.
Κουκουλὲς Φαίδων
Κουνούπης Σταῦρ.
Κουρτίδης Κ.
Κουτσοκώστα Δάφνη
Κουφὸς Δ.
Κοφινᾶς Γ.
Κριεζῆς Ἀλέξ.
Κριεζῆς Ἀνδρ.
Κρόκος Ἄγγελ.
Κτενᾶ Ὄλγα
Κτενᾶς Χριστοφόρος, Ἀρχιμ.
Κυδωνιάτης Σόλ.
Κυπαρίσση Κλεοπ.
Κυπαρίσσης Ν.
Κυριακίδης Ἀριστ.
Κύρου Ἀλέξ.
Κύτικας Διον.
Κωνσταντινέα Μ.
Κωνσταντόπουλλος Ν.
Κωτούλας Κωνστ.

Λαδᾶς Χρ.
Λαζαρῆς Θεόδ.
Λαμπαδαρίδης Ἀθ.
Λαμπίκη Σοφ.
Λαμπίκης Β.
Λάμπρου Ἄννα
Λαναρᾶς Θωμ.
Λαπαθιώτης Λ.
Λάσκαρις Μιχ.
Λαχανᾶς Β.
Λαχνιδάκις Ἰωάν.
Λέγγερης Ἀλέξ.
Λειβαθηνὸς Ἀθαν.
Λεονάρδος Ἀθ.

Λεονταρίτης Γ.
Λιάμπη Χρηστ.
Λιανᾶς Ζαχαρίας, Ἀρχιμ.
Λιθοξόος Ν.
Λοβέρδος Διον.
Λοβέρδος Σπυρ.
Λούβαρις Ν.
Λυμπερόπουλλος Ν. †

Μαζαράκις Ἀλέξ.
Μαζαράκις Κ.
Μαθιόπουλλος Π.
Μακαρόνας Γ.
Μακκᾶ Ξανθ.
Μακράκις Ι.
Μαλλούχου Σοφία
Μαμουνᾶ Εἰρ.
Μανουηλίδης Γ.
Μανουηλίδης Π.
Μανουσάκις Μάν.
Μανούσης Ἀντ.
Μανσόλα Ἐλισ. †
Μανσόλα Εὐγενία
Μανσόλας Γ.
Μανσόλας Κ. †
Μαργαρίτης Ι. †
Μαρκόπουλλος Ἀντ.
Μαυρομμάτης Χαρ.
Μεγαλίδης Παν.
Μέκιος Κ.
Μελισσίδης Ἐμμ.
Μελιτόπουλλος Παῦλ.
Μερκούρης Γ.
Μερκούρης Σπ.
Μεταξᾶς Ἄγγ.
Μητάκις Δ.
Μητρέλιας Χαρίλ.
Μητρόπουλλος Παντ.
Μικρουλάκις Γ.
Μίνδλερ Μ.
Μιστριώτου Ἀριάδνη
Μιχαηλίδης Γ.
Μιχαηλίδης Μιχ.
Μιχαλόπουλλος Δ.
Μιχαλόπουλλος Θεοφ.
Μιχελουδάκη Ἀγρ.
Μιχόπουλλος Εὐστ.
Montagnac Jean Amedée
Μοσχόπουλλος Νικηφ.
Μόττης Στεφ.
Μουργόπουλλος Δ.
Μουσούρης Σπυρ.
Μουστάκας Διον.
Μουτσόπουλλος Ἀν.
Μπάκος Ἀναστ.
Μπάκου Σοφ.
Μπαλᾶνος Δ.
Μπαλόγλους Σοφοκλ.
Μπελένης Παρίσης
Μπενάκι Μαρ. Ἀλ.
Μπενάκις Ἀλ.
Μπενάκις Ἀντ. Ε.
Μπενάκις Ἐμμ. †
Μπίτζιος Κ.
Μπίτσου Εὐτ.
Μπόγδης Χρυσ.
Μπότσαρης Δ. Τ. Νότη
Μπουγκέας Σπυρ.
Μπουκλᾶκος Κυρ.
Μπούμπουλη Ἑλ.
Μπρατσιώτης Παναγ.
Μπρούμης Ν.
Μυλωνᾶκος Ἀντ.
Μυταράκι Μπεμ.

Νειάδας Βασ.
Nersessian S.
Νίδερ Κ.
Νικήτας Ἀλέξ.
Νικολαΐδης Γ.

Νικολαΐδης Ἰωάν.
Νικολαΐδου Εἰρ.
Νικολάκι Εἰρ.
Νομικὸς Γ.
Νομικὸς Χριστόφ.
Ξανθάκη Μαργ.
Ξανθουδίδης Στέφ. †
Ξενόπουλλος Γρ.
Ξενόπουλλος Στέφ.
Ξυγγόπουλλος Ἀνδρ.

Οἰκιάδης Μιχ.
Οἰκονομίδου Εὐγ.
Οἰκονομόπουλλος Κ.
Οἰκονομόπουλλος Ξενοφ.
Οἰκονόμος Γ.
Οἰκονόμου Γ.
Οἰκονόμου Δ.
Οἰκονόμου Κ.
Οἰκονόμου Λυσίμ.
Οἰκονόμου Μαρ.
Οἰκονόμου Παν.
Ὀκταποδᾶς Κ.
Ὀλυμπίου Μ.
Ὀρλάνδος Ἀναστ.

Πάγκαλος Γ.
Παλένθια Ζωὴ
Πάλλας Δ.
Πάλλης Ἀλέξ.
Πάλλης Ἀριστείδης
Πάλλης Κ.
Παλλιεράκις Ι.
Παναγιωτίδης Ι.
Παναγιωτόπουλλος Κ.
Πανοῦτσος Δῆμος
Παντελίδης Χρῖστος
Παπᾶ Ἀλεξ.
Παπᾶ Καίτη
Παπαγεωργιάδης Γρ
Παπαγρηγοριάδης Σάββας
Παπαδάκι Στέλλα
Παπαδάκης Κ.
Παπαδάκις Νεοκλῆς
Παπαδημητρίου Κ.
Παπαδόγιαννης Γ.
Παπαδόπουλλος Ἄνθ.
Παπάζογλους Ἀβραὰμ
Παπαθανασίου Κ.
Παπαθανασόπουλλος Ἀθαν.
Παπαϊωάννου Καλλίν.
Παπακωνσταντίνου Νικήτ. †
Παπανικολάου Ἀντ.
Παπανικολάου Σπυρ.
Παπαντωνίου Σπυρ.
Παπαπάνος Κ.
Παπᾶς Ν.
Παπασωτηρίου Σωτ.
Παπαχρυσάνθου Χρύσ.
Παπούλιας Δ. †
Παππίνης Κ.
† ὁ πρ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρας
Παρασκευόπουλλος Γ.
Πασχάλης Δημ.
Παυλόπουλος Κανάρης
Παχνὸς Ἀλέξ.
Πεζᾶς Σταμ. †
Πεζόπουλος Ἐμμ.
Περάκις Δ.
Πέρδικα Νίκη
Περικλέους Ι.
Πετάσης Ν.
Πετρίδης Παναγ.
Πετροκόκκινος Δ.
Πιερίδης Λουκῆς
Πιπερίδης Στυλ.
Πιτίδης Μιχ.
Πλαγιάννης Δ.
Πλακίδης Σταῦρ.
Πολίτης Λίνος

Πολίτου ῾Ελ.
Πολυχρονιάδης Κ.
Πουλίτσας Παναγ.
Πουρῆς Μιλτ.
Πράσινος Εὐστ.
Πράτσικας Γ.
Πράτσικας Ν.
Πράτσικας Χρ.
Πρίγκου Λένα
Πύργος Ρένος

Ράδος Κ. †
Ράδου Ρόζα
Ραζῆς Β.
Ράϊχμαν Ματθ.
Ράλλη ῎Αντα
Ράλλη Τζέννυ
Ράλλης Κ.
Ράλλης Μικὲς
Ραφτόπουλλος Εὐ.
Redlich Donald Marcellus
Ρέντης Κ.
Ροϊλὸς Χαραλ.
Ροσόλυμος Β.
Ρουμπάνης Γερμανὸς ᾿Αρχιμ.
Ροῦσσος Νικήτας †
Ρούφου Κανακάρη Σοφία
Ρωμανὸς Κ.

Σαβράμης Εὐάγγ.
Σάγκα ῾Ελ.
Σαδούκας Χρ.
Σακελλαρίου Εὐφ.
Σαλβάγος Μικὲς
Σαραντῆς Μιλτ.
Σαράφης ᾿Αριστ.
Σαράφης - Πιτζιπιὸς Κ.
Σαρηγιάννη Πην.
Σαρῆς ᾿Αλέξ.
Σαρῆς Ι.

Σαρικάκις Χρ. †
Σάρου Αἰμ.
Σβῶλος ᾿Αλ.
Σγουρίτσα ῾Ελ.
Σγουρίτσας ᾿Αγησ.
Σγουρίτσας Χρῖστ.
Σγούτας Κ.
Σεγδίτσας Παναγ.
Σεϊζὰν Γ.
Σεϊρλῆς Κ.
Σεμελᾶ ᾿Αργυρὼ †
Σερπιέρης ᾿Ιωάννης Βαπτιστ. Φ.
Σερρᾶος Παῦλ.
Σεφερλῆ ῞Ελλη
Σιγάλας ᾿Αντ.
Σίδερης Γ.
Σιδερίδης Ξενοφῶν †
Σισιλιᾶνος Δ.
Σιφναίου ῾Ελ.
Σκαμπαβίας Πολαιολόγος
Σκαραμαγκᾶς ᾿Ιβὰν
Σκόκος Φίλιππος
Σκλαβοῦνος Γ.
Σκοπελίτης ῎Αγγ.
Σκοπελίτης Στέφ.
Σκουζὲς Γ.
Σκούταρη Νέλλη
Σμπαρούνης ᾿Αθαν.
Σοκόλης Κ. †
Σολομωνίδης Σωκρ. †
Σούλης Χρ.
Σούρλας Κίμων
Σοφιανόπουλλος Λεων.
Σοφιανόπουλλος Περικλ.
Σοφιανὸς ᾿Αριστόδ. †
Σοφούλης Θ.
Σοφτᾶς Κύριλλος
Σπυρόπουλλος Ν.
Σταθόπουλλος Ι.
Σταματελλάτου ῎Αν.

Σταματιάδου Εἰρ.
Σταματόπουλλος Κ.
Σταμούλη Π″ ᾿Αναστάσιος
Σταύρου Θρ.
Στελλάκις ᾿Ελευθ.
Στελλάκις Ξενοφ.
Στεφανίδης Β.
Στεφανίδης Μιχ.
Στεφανόπουλλος Δ. †
Στεφανόπουλλος Ι.
Στεφάνου Εὐγ.
Στεφάνου Χαρίλ.
Στῆβενς ᾿Αλφρ.
Στουδίτου ῾Αγνὴ
Στρατηγὸς ᾿Αναστ.
Στράτης Εὐάγγ. †
Στρίγγος Γ.
Στυλιανόπουλλος Γ.
Συκουτρῆς Ι.
Συρμόπουλλος Σόλ.
Σφήνας Θεόκλ.
Σχοινᾶς Γ.
Σχορτσανίτης ᾿Αριστ.
Σωμερίτης Εὐστρ.
Σωτηρίου Γ.
Σωφρονόπουλλος Γ.

Ταρσούλη ᾿Αθηνᾶ
Τεγοπούλλου ᾿Αλεξ.
Τζελέπης Παν.
Τζωρτζάκη Φωτ.
Τιπάλδος Γ. Ε. †
Τιπάλδος Μπασιᾶς ᾿Αθ. †
Τορναρίτης Ι.
Turyn Alexander
Τράκας Παν.
Τραυλὸς Ι.
Τραχίλης Στέφ.
Τρεμπέλας Παν.
Τριαντάκις Σεραφ.

Τρικόγλου Ι.
Τρικούπης Σπ.
Τρουλλινὸς ᾿Εμμ.
Τρυπάνη Μ.
Τρυπάνης Γ.
Τσακμάκις ᾿Αλκ. †
Τσαμαδοῦ Χρηστῖνα
Τσαντίλης Περικλ.
Τσάτσος Θεμ.
Τσάτσος Ι.
Τσεβᾶ ᾿Αντιόπη
Τσιγάντε Χρυσ.
Τσοκόπουλλος Αἰμίλ.
Τσοκόπουλλος Β.
Τσοκόπουλλος Γ. †
Τσοκοπούλλου Φ.
Τσοποτὸς Δ.
Τσοποτὸς Κ.

῾Υπερίδης Γ.

Φάβης Β.
Φαρακλὸς Γερ.
Φαρακούκης Ν.
Φαρλέκας ᾿Εμμ.
Φίλανδρος Κ.
Φιριππίδης Ν.
Φλαμπουριάρη Μ.
Φουρίκης Π.
Φραγκίδης ᾿Αλέξ.
Φωκᾶς ᾿Αλ.
Φωκᾶς ᾿Οδυσ.
Φωτιάδης ᾿Αλέξ.
Φωτιάδης Εὐάγγ.
Φωτιάδης Κώστας
Φωτιάδης Περ.

Χαϊδόπουλλος Χριστόφ.
Χαρδαβέλα Μίνα
Χαριτάκις Γεώρ.

Χαριτωνίδης Χαρίτων
Χαρχαλάκις Μύρ.
Χατζηδημητρίου Πολύδ.
Χατζημιχάλη 'Αγγ.
Χατζημιχάλης Γ.
Χατζημιχάλης Πλάτ.
Χατζημιχάλης Χρῖστ.
Χατζηπάνος Πάνος
Χατζῆς 'Αντ.
Χατζόπουλλος Γ.
Χιωτέλλης Π.
Χουδαβερδόγλους - Θεόδοτος Σοφ.
Χρηστάκις 'Αγαθ.
Χωρέμη 'Αλεξ.
Χωρέμης Κ.

Ψαρούδας Κ.

RÉSUMÉ DU VOLUME

Phédon Coucoulés. *Cynégétiques du temps des Comnènes et des Paléologues* pp. 3-33.

Basé sur les renseignements fournis par les chroniqueurs du temps des Comnènes, des Anges et des Paléologues, ainsi que, sur des images illustrants des manuscrits, enfin sur des œuvres d'art, l'a. fait un exposé de tout ce qui concerne la chasse en pays byzantins depuis le XIIe s. Il parle de ceux qui participaient à une chasse, de leur habillement, armes (gluaux, filets, arcs, javelines) et animaux auxiliaires (chiens, éperviers, faucons, léopards etc.) puis des différents genres de chasse (chasse aux oiseaux chanteurs, aux gros oiseaux, aux lapins, renards, cerfs, sangliers, ours, lions, etc.).

Même auter. Καμαρώνω. pp. 239-240.

L'areprend et soutient son ancienne opinion que le verbe καμαρώνω (=se pavaner) se rapporte à l'acte de soumission accompli pendant la cerémonie du mariage par la nouvelle mariée parcequ'elle courbe le corps en forme de *camara*, voûte; ce mot ne provient pas de la courbure du cou que fait en fier cheval comme il a été soutenu par d'autres savants et tout recement par M. Stilpon Kyriakidès.

Spyros Théotokis. *Une ambassade arménienne auprès du Sénat venitien* pp. 34-38.

Texte et traduction en grec d'une délibération du Sénat approuvant et fixant les conditions de l'établissement de 2000 Arméniens à Candie. On leur accorde le terrain nécessaire, une vieille église appelée «arménienne», un champ voisin qui avait appartenu aux Juifs, ainsi que des privilèges commerciaux. La pétition fut présentée à Venise par un archévêque arménien et la délibération porte la date du 1 Juillet 1363. L'a. examinant le texte conclut que cette émigration a dû être précédée par une autre pour qu'une vieille église soit encore appelée «arménienne» mais il hésite à croire que cette fois elle a eu le temps de se réaliser, puisque deux mois après éclata

la grande révolution Crétoise qui dura trois ans et obligea Venise à employer ses vaisseaux au transport de ses mercénaires, qu'elle alla chercher jusqu'en Angleterre.

Même auteur. Une ambassade du comte d'Aletio, duc in partibus d'Athènes, auprès du Sénat venitien (9 févr. 1370) pp. 39 - 46.

Le 15 mars 1311 les Catalans devinrent maîtres d'Athènes par leur victoire de Céphise, où tomba Balther Brienne comte d'Aletio et fils de Hugo Brienne héritier du duc d'Athènes Guide II Delaroche, mort sans descendance. Son fils nommé également Balther laissé en bas âge se réfugia avec sa mère en Italie et puis en France. Les Catalans pour s'assurer la possession de leurs conquêtes signèrent des traités avec Venise (1319) qui furent plusieures fois renouvelés. En 1331 Balther devenu majeur décida de reconquérir son ducat; il recruta une armée dans ses possessions d'Aletio et suivi d'une brillante compagnie de Français et de Toscans, débarqua en Épire puis en Morée. Mais les Catalans évitant le combat l'obligèrent à épuiser ses ressources. Il revint en Italie où il devint le tyran de Florence et en fut chassé en 1343. Le 19 sept. 1356 il tomba à Poitiers bravement dans les rangs français contre les Anglais. Par son testaments il distribuait ses possessions plutôt imaginaires à ses parents. Un de ses frères envoya à Venise une ambassade pour obtenir l'aide militaire du Sénat contre les Catalans. Celui-ci se contenta de charger le baile de l'Eubée à intervenir amicalement pour régler le différend. C'est le texte de la délibération du Sénat que l'a. publie, extrait des régistres de l'État.

C. I. Dyovouniotis. *L'archévêque d'Athènes Anthimos, proèdre de Crète et homologète* pp. 47 - 79.

Continuant son étude sur Anthimos l'a. donne dans ce volume le texte de deux oraisons portant les titres: «Autre discours lorsque le métropolite Anthimos sortit du cachot» et «Discours à notre saint père Anthimos métropolite d'Athènes et homologète». Il les fait précéder de quelques renseignements sur la vie et les œuvres de ce prélat.

Sophronios Eustratiadès, *ci-devant métropolite de Leontopolis. Aghiologica* pp. 80 - 122.

L'a. expose les causes qui ont abouti à une confusion inextricable dans la liste des saints et martyrs des Églises orthodoxes, et

ses propres recherches pour établir l'identité et l'activité de chacun d'eux. Feu Louis Petit évêque latin d'Athènes publia en 1926 à Bruxelles une «Bibliographie des Acolouthies Grecques» produit de trente ans de recherches. L'a. qui en exalte l'importance, donne une série de sources qui échappèrent à Mgr. Petit, ainsi que d'autres, découvertes après sa mort.

Const. Constantopoulos. *Le sceau du général Maniakis* pp. 123-128.

Schlumberger publia les deux faces d'un sceau de plomb qu'il attribua au célèbre général Georges Maniakis. L'a., en les reproduisant, expose les raisons pour lesquelles cette attribution doit être écartée.

Dém. M. Sarros. *Catalogue des manuscrits du Syllogue Littéraire Grec de Constantinople. (Suite et fin)* pp. 129 - 172.

Iezekiel *métropolite de Thessaliotis. Lettres autographes inédites* pp. 173 - 177.

L'a. donne en fac-similé un décret épiscopal (πιττάκιον) de Chrysanthos métropolite de Monembasie, qui initié à la «Société des amis» (Filiki), n'hésita pas à se rendre à Tripolitza à l'appel du Pacha avec six autres prélats, à la veille de la Révolution de 1821. Tous furent jetés en prison et quatre subirent le martyre parmi lesquels le brave Chrysanthos. Par ce décret daté du 25 mai 1819 et écrit à Calamata, il décerne le titre de Logothète à Panagos Alexios, un notable de cette ville. Puis l'a. donne le texte d'une reconnaissance de son neveu Georges Pogonopoulos qui avait emprunté à ce P. Alexios 1000 piastres à 6 % en 1820 et à la fin donne quelques renseignements sur les familles et l'importance de ces personnages.

J. Sycoutris. *Tome synodal de l'élection du patriarche Germanos III (1265-1266).* pp. 178 - 212.

Après le second détrônement du patriarche Arsenios, l'empereur Michel Paléologue fit élire son vieil ami Germanos métropolite d'Andrinople. L'a. vient de découvrir à Oxford le procès - verbal officiel de cette élection qu'il publie in extenso, puis il l'examine au point de vue littéraire et historique. Sur cette élection et sur les évènements qui ont marqué l'activité de l'hérésiarque Arsenios l'a. a déjà écrit longuement dans la revue «Hellénica» (1929, 1930). Par un

examen des sources très serré l'a. fixe l'élection de Germanos au 25 mai 1265 et la fin de son patriarcat au 14 sept. 1266.

Mgr. **Chrysostomos** *archévêque d'Athènes. Le patriarche d'Antioche Joakim V à Russie* pp. 213-218.

L'élection de Joachim V fut tumultueuse; il fut finalement reconnu en 1584 mais il eut à affronter d'énormes difficultés économiques. Il s'adressa au prince de Moscou Ivan le Terrible, qui lui envoya 200 roubles et de riches cadeaux. Dans sa réponse de remerciements le patriarche lui exprima le désir de se rendre en Russie pour faire personnellement sa connaissance. Il s'y rendit, en effet, en 1585, et y fonda la Confrérie religieuse de Lvoff qui fut durant des siècles le plus sérieux soutien de l'Orthodoxie. Il y trouva le clergé dans une désorganisation complète et une situation morale déplorable, ce qui l'obligea à sévir verbalement et par écrit. Il arriva à Moscou le 17 juin 1586 où il fut reçu très honorablement par le Czar. L'a. décrit son voyage, les honneurs dont il fut l'objet, et sa réception au palais. Ce fut la première fois qu'un patriarche visitait la Russie. Aussi on profita de sa présence pour lui demander d'élever l'Eglise russe au rang patriarcal. Joachim se contenta de promettre qu'à son retour il agirait auprès des autres patriarcats afin d'obtenir leur consentement. Il tint parole et ce fut Jerémie II patriarche de Constantinople qui réalisa le vœu des Russes (1588). Joachim vécut encore pour signer l'acte de cette érection. Le 7 oct. 1592 il fut assassiné à Hauran.

Evangelos Savramis. *Contribution à l'histoire de Dimitsana* pp. 219-238.

L'a. expose d'abord l'histoire de l'indépendance hiérarchique de cet évêché, puis il donne le texte de la lettre du Patriarche Œcuménique Callinicos V à l'archevêque de Dimitsana Philotheos par laquelle il lui communique les ordres du Divan relativement à l'attitude que devaient observer les autorités chrétiennes, tant ecclésiastiques que laïques à l'égard des klephtes et des armatoles. Elle est datée du 25 oct. 1805.

Athénagoras *métropolite de Paramythie. L'institution des Syncelles dans le patriarcat œcuménique.* pp. 241-288.

V^e^ et dernière partie de son étude. Dans cette partie l'a. mentionne tous les syncelles connus après la prise de Byzance et donne des renseignements biographiques très brefs sur chacun d'eux.

N. B. Tomadakis. *Le couvent de la Ste Trinité à l'Acrotirion Meleha de Crète* pp. 289-350.

L'a. décrit le couvent, dont il donne une belle vue en photographie, puis il fait l'historique de sa fondation (XVIIe s.), il donne les renseignements qu'il a pu réunir sur la fondation et l'activité du couvent en faveur de l'instruction du peuple. Toutes les inscriptions et les documents qu'il put recueillir sont données à la fin de l'étude.

André Xyngopoulos. *Représentation de la dormition de Jean Chrysostome et des évènements qui la suivirent* pp. 351-360.

Chrysostome n'a pas occupé les peintres et miniaturistes autant que Grégoire et Basile. Cette pénurie rend plus intéressante la reproduction de deux images exécutées en 1637 dans la chapelle des Trois Hiérarques du Couvent de St Barlaam aux Météores. La première représente la mort du grand prédicateur et la seconde la vision d'Adelphios évêque d'Arabissos. L'a. en donne de bonnes reproductions et en examine les détails au point de vue de composition et d'art.

Mercati Silvio Giuseppe. *Annotazioni alle κριτικαὶ παρατηρήσεις* pp. 361-365.

Sp. Lambros avait publié dans le vol. XVI de son «Néos Hellénomnémon» quelques poèmes du moyen âge en vers iambiques qu'il avait extraits du Cod. Vatic. Palat. Graec. 367. L'a. compara le texte publié avec l'original du Code et fit quelques observations dans le IIe vol. des Studii Byzantini (p. 275-296). Mr. Antoine Hadjis discuta, dans le vol. VIII de l'«Epétiris» les propositions de l'a. qui à son tour, examinant la critique de M. Hadjis, donne des explications et soutient ses propositions. Il finit par proposer la lecture juste d'un vers d'un épigramme de Jean le Géomètre, auquel appartiennent certains poèmes parmi ceux publiés par Lambros.

Manolis Criaras. *Corrections à la comédie «Stathis» du «Théâtre Crétois» de Sathas* pp. 366-376.

Ces corrections se rapportent à l'édition faite en 1879 à Venise par Sathas de quatres tragédies crétoises d'après le Code Nanianus de Venise.

Dionysios Zakythénos. *Notes d'histoire* pp. 377-381.

L'a. apporte quelques éclaircissements et précisions à la notice que Sp. Théotokis publia dans le t. VIII de l'«Epétiris» sur un document venitien relatif aux droits de douane et impôts imposés en Crète qui auraient provoqué la révolution de 1303.

G. Sotiriou. *Les couvents des Météores.* pp. 382-415.

Après un résumé de l'histoire de ces couvents, d'après les plus récentes recherches, l'a. examine en détail et pour la première fois ici l'architecture de leurs églises et sommairement leurs peintures, à propos desquelles on a parlé d'influences slaves, etc. Pourtant la comparaison des types d'architecture et de peinture des Météores avec des monuments de même époque met en évidence le lien étroit qui les unit aux autres monuments byzantins des pays grecs et surtout à ceux de l'Epire.

L'a. achevant son étude sur les monuments thessaliotes du XIIIe et XIVe s. conclut qu'ils n'accusent pas une unité de forme artistique mais qu'ils représentent les principaux types d'architecture, tels qu'ils se sont développés dans les centres artistiques les plus importants, (Macédoine, Epire, Athos) durant la dernière période de l'art byzantin. Le style dit pittoresque, répandu surtout pendant le XIVe s. tant dans l'architecture que dans la peinture provient de Con/ple, qui influença non seulement les grands centres mais encore ceux des provinces et des pays balcaniques, où se développa un art intéressant et où chaque pays mêla a des nouveaux éléments ceux qui lui étaient propres.

Théodore Makridis. *Reliefs byzantins inédits du Musée de Constantinople* pp. 416-429.

Deux dalles sur lesquelles sont gravés des paons. L'a. pense qu'elles remontent au IX ou au X s. posterieures aux iconoclastes. Les Turcs les ont utilisées pour orner des fontaines. Les paons ne paraissent y avoir aucune signification symbolique. Une autre dalle représente le sacrifice d'Abraham, au moment où Dieu arrête la main armée du patriarche et fait apparaître le bélier qui va remplacer Isaac.

Emmanuel Vamvoudakis. *Le baptistère de Kédros à Samos* pp. 430-439.

Description des restes d'un groupe de constructions prôtochrétiennes sur la côte septentrionale de l'île de Samos.

An. Orlandos. *Note complémentaire sur la basilique de Kalyvia de Kouvara* pp. 440-445.

Dans une étude insérée au tome 35 de l'Ἀθηνᾶ, M. Orlandos a soutenu l'hypothèse que les colonnes de l'ancienne basilique de Kalyvia se trouvaient encastrées dans les murs de l'église postérieure. M. Sotiriou ayant mis en doute cette hypothèse (Ἀθηνᾶ t. 39) M. Orlandos a procédé au démolissement d'une partie du mur Sud de l'église actuelle. Une élégante colonne en marbre avec chapiteau ionique coiffé d'une imposte mise au jour a confirmé brillamment l'hypothèse de M. Orlandos. La forme du plan et autres particularités de la basilique de Kalyvia la rapprochent de celle de Glyphada (Praktika de l'Académie d'Athènes de 1930).

Quant à la forme des chapiteaux corinthisants, M. Orlandos insiste qu'il faut les qualifier d'antique et leur attribuer le terme généralement adopté de καλαθοειδῆ, tandis que les chapiteaux à corbeille se traduiraient mieux par λεβητοειδῆ (Kesselkapitell) ou κανιστροειδῆ (Korbkapitell).

Ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ Φ. Κουκουλὲ καὶ Κ. Δυοβουνιώτου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

